

RİSALE-İ NUR'DA
KÜLLÎ
KAİDELER

İSLAMİ DÜŞÜNCE, İNANÇ, HAYAT, AHLAK,
AKSIYON VE İLİMLER ADINA
FIRLANTA ÖLÇÜLER

3

ALİ ÜNAL

RİSALE-İ NUR'DA KÜLLÎ KAİDELER
İSLÂMÎ DÜŞÜNCE, İNANÇ, HAYAT, AHLÂK,
AKSİYON VE İLİMLER ADINA PIRLANTA
ÖLÇÜLER

3

ALİ ÜNAL

Copyright © Şahdamar Yayınları, 2013

*Bu eserin tüm yayın hakları Işık Yayıncılık Ticaret A.Ş. 'ne aittir.
Eserde yer alan metin ve resimlerin Işık Yayıncılık Ticaret A.Ş. 'nin önceden
yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt
sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.*

Editör

Seyit N. ERKAL,
Ahmet ÖZDEMİR

Görsel Yönetmen

Engin ÇİFTÇİ

Kapak

İhsan DEMİRHAN

Dijital ISBN

978-605-4038-98-5

Yayın Numarası

161

Şahdamar Yayınları

Bulgurlu Mahallesi Bağcılar Caddesi No: 5
34696 Üsküdar / İSTANBUL

Tel: (0216) 522 11 44 Faks: (0216) 522 11 78

www.sahdamaryayinlari.com

Yedinci Bölüm

MA'RİFETULLAH, RÛHÎ HAYAT VE TASAVVUF'LA İLGİLİ KÜLLÎ KAİDELER

- **Cenab-ı Allah'ı tanıma (ma'rifet) ve Kur'ân ve iman hakikatlerinde zevkî, hâlî ve şühûdî inkişaf ve yakîne ulaşmak gayesiyle Peygamber Efendimiz'in miracının gölgesinde kalb ayağıyla rûhânî yolculuk demek olan Tarikat, Şeriat'a; bu yolla ulaşılan velâyet de Risalet'e kesin delildir.¹**

TARİKAT, ŞERİAT, VELÂYET, NÜBÜVVET

İslâm'ın ilk dönemlerinde Tasavvuf ve Tarikat adıyla anılan bir cereyan ve meslek yoktu. Çünkü İslâm; ilim, iman ve aksiyon (amel) bütünlüğü içinde anlaşılıyor, biliniyor, temsil ve tatbik ediliyordu. Elbette bu temsil ve tatbikte vicdanın rükünleri ve rûhun duyuları olan zihin/akıl, kalb, his ve iradenin her biri bütün fakülteleriyle hem beslenip tatmin oluyor, hem de Allah ma'rifeti, müşahedesi, sevgisi ve Allah'a ibadet olan varlık gayeleri istikametinde kullanılıyordu. Bu kullanışta nefisle mücadele ve nefsi tezkiye (arındırma ve ona levvâme, mülhime, mutmainne, râziye, marziyye, safiyye, zekiye mertebelerinde yolculuk yaptırma), kalbi tasfiye (safılaştırma) ve rûhu tenmiye (inkişaf ettirme) bir arada yürüyordu. Kısaca, İslâm, bütünlüğü için anlaşılıyor, tahsil ediliyor ve yaşanıyor.

Zamanla bilhassa birtakım siyasî hadiselerin ve fitnelerin sebep olduğu atmosfer içinde İslâm'ı muhafaza, tatbik ve tebliğe yönelik himmeti yüce zatlar, bir yandan Tefsir, Hadis, Fıkıh, Kelâm gibi ilimleri geliştirirken, diğer yandan, İslâm'ı daha derinden tanıma, nefisle mücadele halinde onu daha iyi yaşama, Cenab-ı Allah ma'rifeti ve O'na ibadette derinleşme adına "Tasavvuf" yollarını geliştirdiler bu yollara "Tarikat" adını verdiler. Yani, Tasavvuf veya Tarikat, Şeriat'ın, İslâm inanç, ibadet ve hayatının dışında bir cereyan olmayıp, Şeriat'ı daha iyi yaşama ve hakikatine nüfuz etme yoludur. Bu yolda kendisine en fazla önem verilen nefsi tezkiye, hattâ nefs-i emmâreyi

öldürme, kalbi işletme, rûhu inkişaf ettirme olup, böylece İslâm'ın hakikatlerinde de onları zevkî, hâlî ve şühudî, yani kalben, hissen, aklen ve bedenen tecrübe ederek yakîne ulaşma hedeflenmiştir. Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) miracı, Tasavvuf veya Tarikat'ın asıl zemini, ışığı, yol rehberidir.

Risalet'in, yani Risalet misyonunun son ve evrensel temsilcisi olarak Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) tebliğ ettiği imanî ve İslâmî hakikatleri Tarikat yoluyla ulaşılan velâyet, yani Tasavvuf'taki manâsıyla velîlik, kalbde duyar, ruhta zevk ve tecrübe eder; bu hakikatlerle ilgili olarak kalbî duyuş ve ruhî tecrübe ve zevkedişle ayne'l-yakîne yükselir. Bir diğer ifadeyle, özellikle halk çoğunluğunun taklitle inandığı, ilim ehlinin daha çok zihinle ulaştığı hakikatlere velîler, âdetâ görür gibi yakîn, yani kesinlik hâsıl ederler. İşte, bu mertebeye ancak Risalet'in izinde ve gölgesinde ulaşılabildiği içindir ki, velâyet, Risalet'in hakkaniyetine kesin bir delildir.

Şeriat'in haricinde Tarikat olmaz; Tarikat, Şeriat'ta yolculuktur

Diğer yandan, Tasavvuf yolu veya Tarikat, kesinlikle Şeriat'ın haricinde değildir; yani ancak Risalet'in tebliğ ettiği Şeriat hükümlerini günlük hayatta gittikçe artan dikkat ve derinlikle tatbik etmekle Tasavvuf yolunda gidilebilir. Zaten, bu yoldan, yani Tarikat'tan da asıl maksat, Şeriat hükümlerinin manâlarına ve hakikatlerine daha bir nüfuz ederek, onları çok daha içten tatbik etmek, böylece Allah ma'rifet ve muhabbetine ulaşmaktır. İşte, ancak Şeriat'ı tatbikle Tarikatta yol alınabildiği ve neticede yine Şeriat'ın manâ ve hakikatine daha bir nüfuz kapısı açıldığı, yani Tarikat, Şeriat içinde yolculuk demek olduğu içindir ki, Tarikat, Şeriat'ın hak olduğuna ve Hakk'tan geldiğine apaçık bir delildir.

Tarikat'ın bu mahiyetine rağmen, az sayıda da olsa bazı ehl-i Tarikat, Şeriat ehlini ve Şeriat âlimlerini küçümseme gibi bir yola girmiş, ehl-i ilim içinde az sayıda bazıları da, bazı ehl-i Tarikat'ta gördükleri hatalar sebebiyle Tarikat'ı reddetme hatası işlemişlerdir. Bazı dalâlet fırkaları ve nefislerine söz geçiremeyen, kalbi tasfiye ve rûhu tenmiye, yani inkişaf ettirmekten uzak bazıları da, Tarikat'ı inkâr etme gibi yanlış bir yola sapmışlardır. Bunlar, kendilerinin mahrum kaldıkları nurlardan, rûhânî zevklerden, kalbî şühuddan, kalb ayağıyla ulaşılan ayne'l-yakînden, Hakk ma'rifet ve muhabbetinden, hattâ maneviyattan başka bazı insanların da mahrum kalmalarına sebep olmuşlardır.

Bazı mensuplarının hatalarıyla meşrepler mahkûm edilemez

Âlemde her yönüyle hayırlı ve her bakımdan kusursuz meşrepler, meslekler az bulunur. İnsan da çok hata eder bir varlık olduğundan, elbette her meslek ve meşrepte suistimalde bulunanlar, meslek ve meşreplerini gerektiği gibi temsil edemeyenler olacaktır. Böylelerinin hata, kusur ve suistimalleriyle meşrepler ve meslekler mahkûm edilemez. Cenab-ı Allah (c.c.), Âhîret'te insanların amellerini tartarken adaletini sevapların ve günahların karşılıklı ağırlığıyla gösterecektir. Yani, sevapları ağır gelenleri mükâfatlandırırken, günahları ağır gelenleri, bağışlanmamış günahlarının ağırlığı nisbetinde cezalandıracaktır.² Kaldı ki, günahların ve sevapların ağırlığı ve tartılması, kemiyete, yani niceliğe, sayıya da bakmaz; keyfiyete (nitelik) bakar. Bazen olur ki, bir tek sevap getirici amel (hasene), bin günahlı amele (seyyie) ağır basar ve onları affettirir.

Madem İlâhî adalet böyle hükmeder ve hakikat dahi bunu hak görür, İslâm'ın tarihinde Sünnet-i Seniyye dairesinde Tarikat'ın iyiliklerinin, güzelliklerinin, sevaplarının hata ve günahlarına katiyyen ağır bastığının en açık bir delili, küfür ve dalâlet ehlinin amansız hücumları karşısında bile ehl-i Tarikat'ın imanlarını koruması, sıradan bir Tarikat mensubunun, bid'atler, dalâletler, günahlar karşısında zâhiren büyük bir ilim ehlinden bile daha çok kendini muhafaza etmesidir. Tarikat'ın mensubu, Tarikat'tan aldığı rûhânî zevk ve evliyâyâ olan muhabbetiyle imanını kurtarır. Şiddetli bir muhabbet ve metin bir itikad ile kutuplar olarak gördüğü müşidler silsilesini onun nazarında hiçbir kuvvet çürütemez. Çürütemediği için de ehl-i Tarikat, o silsileye itimadını kırmaz ve küfre, zındıklığa düşmez. Buna karşılık, Tarikat'tan hissesi olmayan ve kalbi harekete geçemeyen bir âlim, ehl-i tahkik bile olsa, ehl-i küfür, ilhad ve dalâletin özellikle son asırlardaki hücumları karşısında kendisini koruması müşkülleşmiştir.

Din, teoriler mecmuası, teorik bilgi yığını değildir

Unutulmamalıdır ki, Din, teoriler, teorik bilgiler mecmuası değildir; Din, ilimdir, haldir, duymadır, tecrübedir, yaşamadır. İnsan, sadece akıl ve/veya zihinden ibaret olmayıp, aklın yanısıra kalb, his, irade, sır, hafî, ahfâ gibi daha pek çok duyulara sahip olan insan, elbette bunların da tatminine muhtaçtır ve Din, insandaki bütün duyulara birden hitap ve hepsini tatmin eder. Dolayısıyla, Din ve dinî hayat adına sadece akılla ve okumaya dayalı bilgiyle yetinenler, Din'den pek az nasipleri olmaya mahkûmdurlar. Öte

yandan, ilim de, malûmat yığını demek değildir. İlmin vücuda gıda gibi olmasına mukabil, malûmat, bu gıdanın pişirilecek, yenecek ve vücutta sindirilecek malzemesidir. Malûmatlarını ilim, Din'i de malûmatlarından ibaret sayanlar, dehşetli bir yanılma içindedirler.

Asıl ve küllî yol, Sahâbe yoludur

Yalnız, yeri gelmişken burada şu husus da tebarüz ettirilmelidir ki, İslâm'da aslolan, başta ifadesine çalışıldığı üzere, akıl/zihin, kalb, his, irade, ruh, hafî, ahfâ gibi lâtifelerin birlikte ve bir bütünlük içinde çalışması, ilim, iman ve aksiyonun bir bütünlük içinde bir arada olmasıdır. Yani asıl yol, Sahâbe yoludur. Bu yolda yol almak için Tarikat berzahına girmeye gerek yoktur. Fakat Tarikat bu yolda yürümenin çok önemli bir yöntemi olup, bu yol, Tarikat'ı da bir şekilde ihtiva eder. Tarikat, bu yolda ayrı bir boyut olarak değil, bu yolun, onun içinde ayrılmaz, ayrıca görülmez bir boyutu olarak vardır. Bu gerçeğe rağmen, Tarikat'ın İslâm'ın tarihinde Şeriat'ta yol alma yolculuğu olarak ayrı bir yol gibi ortaya çıkması, bizi aldatmamalıdır. Onu Şeriat'ın dışında ayrı bir hakikat yolu gibi görmek, öyle değerlendirmek, öyle göstermek ve öyle uygulamak, işte bu, aldanıştır.

Tarikat'ın hizmetleri

Bir husus daha var ki, takvâ, hattâ İslâmiyet dairesinden hariç bir şekil almış bazı meşreplerin ve Tarikat adını haksız olarak kendilerine takanların hatalarıyla Tarikat mahkûm edilemez. Tarikat'ın manevî, uhrevî, rûhânî çok mühim faydaları ve ulvî neticeleri bir yana, onun İslâm'ın tarihinde İslâm dünyasında çok kudsî bir bağ olan İslâm kardeşliği ve dayanışmasının gelişmesinde, ayrıca Müslümanların ictimaî hayatında ve İslâm'ın yayılmasında, özellikle sevilip benimsenmesinde gördüğü vazife, oynadığı rol, asla göz ardı edilemez. Tarikatlar, İslâm'ın düşman hücumları karşısında korunmasında, yayılmasında, fertlerin ve kitlelerin terbiyesinde, İslâm toplumları ve cemiyetlerinin sağlam bir bütünlük oluşturmasında, İslâm'ın ictimaî yapısında ve teşkilatlanmasında da çok önemli hizmetler görmüşlerdir. Kısaca, Tarikat, Risalet'in ve Şeriat'ın hakkaniyetinin en önemli delillerinden ve kalelerinden biridir ve biri olmuştur.

- **Velâyet yolu veya bir Tarikat'ta seyr u sülûk, çok kolay olmakla beraber çok müşkülâtlıdır; çok kısa olmakla beraber çok uzundur; çok kıymettar olmakla beraber çok hatarlıdır; çok geniş olmakla beraber çok dardır. İşte bu sırlar içindir ki, o yolda sülûk edenler**

bazen boğulur, bazen zararlı düşer, bazen döner başkalarını yoldan çıkarır.³

TARİKAT'TA İKİ MEŞREP VE TARİKAT'TA ALDANMA YOLLARI

Tarikatta “seyr-i enfüsî (enfüste, iç âlemde seyr u sülûk)” ve “seyr-i âfâkî (dış âlemde seyr u sülûk)” tâbirleri altında iki meşrep vardır.

Birinci meşrep, enfüsî meşreptir; nefisten başlar, nefis mertebelerinden geçer; hariçten gözünü çeker, kalbe bakar, enaniyeti deler geçer, kalbden yol açar, hakikati bulur. Sonra âfâka girer. O vakit âfâkî nûrânî görür. Çabuk o yolculuğu bitirir. Enfüsî dairede gördüğü hakikati, büyük bir mikyasta hariçte de görür. Gizli zikri benimseyen tarikatların çoğu bu yol ile gidiyor. Bu yolun en mühim esası, enaniyeti kırmak, hevayı terketmek, nefsi öldürmek ve insan üzerindeki menfî tesirini tamamen yok etmektir.

İkinci meşrep, âfâktan başlar, o büyük dairenin aynalarında İlâhî İsim ve Sıfatlar'ın cilvelerini, tecellilerinin neticelerini, eserlerini seyredip, sonra enfüs dairesine girer. Küçük mikyasta, kalb dairesinde âfâkta gördüğü nurları müşahede edip, kalbde Cenab-ı Allah'a götürecekt en yakın, en kestirme yolu açar. Kalbin Hz. Samed'in aynası olduğunu görür, aradığı maksada vasıl olur.

Makamları karıştırma, kendine makam verme ve şatahata girme

Birinci meşrebi ve yolu benimseyenler nefsi emmâreyi öldürmeye muvaffak olamaz, heva ve hevesi terkedip enaniyeti kıramazlarsa, şükür makamından fahr, yani kendilerini övme, aldıkları mesafeleri, yolda nâil kıldıkları nimetleri kendilerinden bilip, bunlarla övünme makamına, fahirden de gurura düşerler. Eğer muhabbetten gelen bir cezbe hali ve cezbe halinden gelen bir tür manevî sarhoşluk da bulunursa, bu defa da “şatahat” denilen haddinden çok fazla davalar, iddialar ondan sudûr eder. Hem kendi zarar eder, hem başkasının zararına sebep olur.

Meselâ, nasıl ki bir teğmen, kendinde bulunan kumandanlık zevkiyle ve neşesiyle gururlansa, kendini bir mareşal zannedebilir; mareşal tavırlarına girebilir. Küçücük dairesini, o küllî daire ile karıştırır. Ve bir küçük aynada görünen bir güneşi, denizin yüzünde haşmetiyle cilvesi görünen güneşle ikisi de aynı güneştir diye bir görme yanlışına düşer. Öyle de, çok ehl-i velâyet var ki, manevî-kalbî yolculuğunun bazı kazandırdıkları sebebiyle, bir tavus kuşunun bir sinekten büyüklüğü nisbetinde kendisinden büyük olanlardan kendini daha büyük görür ve ‘elindeki ayna’da öyle de müşahede eder,

kendini haklı bulur. Herkesi kendi terazisinde tartar ve kendisini daha ağır hisseder. Hattâ kalbi henüz uyanmaya başlamış, uzaktan uzağa velâyetin sırrını kendinde hissetmiş olanlar içinde bile kendini kutb-u âzam telâkki edip, o tavrı takınanlar da her zaman olmuştur ve vardır. Hz. Bediüzzaman, bunlardan birine şu ikaz ve nasihatta bulunmuştur:

Kardeşim! Nasıl ki kanun-u saltanatın, sadrazam dairesinden tâ nahiye müdürü dairesine kadar bir tarzda cüz'î-küllî cilveleri var. Öyle de, velâyetin ve kutbiyetin dahi öyle muhtelif daire ve cilveleri var. Her bir makamın çok gölgeleri var. Sen, sadrazam-misal kutbiyetin en büyük cilvesini, bir müdür dairesi hükmünde olan kendi dairende görmüşsün, aldanmışsın. Gördüğün doğrudur, fakat hükmün yanlıştır. Bir sineğe bir kap su, bir küçük denizdir.

Nasıl âlimler içinde de, küçücük bir su birikintisinde saman çöpü üzerinde kendini okyanusta transatlantikte sanan bir karınca gibi, kendi bilgisine mağlûbiyetle ve herkesi, her ehl-i ilmi kendi terazisinde tartma gafleti içinde kendini en büyük âlim görenler bulunur, aynı şekilde, ehl-i velâyet içinde de, daha henüz yolun başlangıcında oldukları halde mazhar kılındıkları bazı feyzler sebebiyle kendilerini kutup görenler, daha da tehlikelisi, kendisinden üstün kapasiteleri tecrübe edemedikleri için kendilerini bütün velâyet mertebelerinin ve manevî büyüklüğün ölçüsü zannedenler her zaman var olmuştur.

Kendini Mehdî veya Hızır görme

Ehl-i velâyet içinde kendilerini Mehdî namzedi, hattâ Mehdî görenler bile her zaman çıkmıştır. Bunlar, yalan söylüyor değillerdir, fakat aldanmakta ve gözlerine, gönüllerine ilişeni mutlak hakikat zannetmektedirler. İlâhî İsimler'in Arş-ı A'zam dairesinden, yani bütün kâinatı kuşatan daireden gele gele bir zerreye kadar tecellî mertebeleri ve eserleri vardır ve İsimler'e mazhariyet de o nisbette, yani her nesnenin, herkesin kapasitesi nisbetinde farklı farklı olur. İsimler'e mazhariyetten ibaret olan velâyet mertebeleri, böyle farklı farklıdır. İşte değerlendirmelerde yanılığa düşmemek için, Kur'ân-ı Kerim'de ilim meselesinde "Her ilim sahibinin üzerinde (Cenab-ı Allah'a varıncaya kadar) daha öte bir âlim vardır."⁴ buyrulduğu üzere, herkesin kendi mertebesinin kendi kapasitesiyle sınırlı olduğunu, dolayısıyla her kapasitenin üzerinde bir kapasite bulunabileceğini ve kendisi üzerinde belki sayısız denebilecek miktarda kapasitenin var olabileceğini baştan kabûl etmek ve dolayısıyla herhangi bir iddiadan kaçınmak gerekir.

Mehdiyet konusunda düşülen hataların en önemli bir sebebi de şudur: Nasıl bazı velâyet makamlarında Hz. Hızır'ın (a.s.) veya Hıziriyet'in hususî

bir münasebeti varsa, bazı makamlarda da Mehdiyet veya Mehdî'nin vazifesinin bazı hususiyetleri vardır. Böyle hususiyeti bulunan makamlara Makam-ı Hızır, Makam-ı Üveys, Makam-ı Mehdiyet gibi isimler verilmiştir. Yani, bazı velîler Hz. Hızır'a ait fonksiyonların bazısını, bazı velîler de Hz. Mehdî'ye ait vazifelerin bazısını kendi dönemlerine ait olmak üzere yerine getirebilirler. İşte, bu tür makamların bir nümûnesine veya bir gölgesine girenler, kendilerini o makamların sahibi olan zatlar zannedebilirler. Kendilerini Hızır veya Mehdî veya kutb-u a'zam telâkki edebilirler. Eğer kendilerini böyle telâkki eden velîlerde hubb-i câh, yani makam, başkaları tarafından kabûl, insanların yanında mevki sahibi olma arzusu gibi bir ârıza yoksa, enaniyet de taşımıyorlarsa, bu tür telâkkilerinde mâzur görülebilirler ve haddinden fazla iddiaları şatahat sayılır. Fakat nefis tam tezkiye edilememiş ve enaniyet ve hubb-u câh belli ölçülerde de olsa kendilerini hissettiyorsa, bu takdirde bu tür iddialar, insanı şükürden kendini beğenmeye ve övmeye, oradan da gurura götürür. Neticede de –Allah korusun– hak yoldan sapma ortaya çıkar. Böyle iddia sahipleri, büyük evliyâyı kendileri gibi telâkki ederler ve onlara karşı hüsn-ü zan kırılır. Çünkü nefis, ne kadar mağrur ve kendini beğenmiş de olsa, kusurunu anlar; o anlamasa, vicdan bunu fısıldar. Dolayısıyla, kendini kutup, Mehdî, Hızır telâkki edenler, büyük velîleri, kutupları, Hz. Hızır'ı da kendi kusurlarıyla ma'lûl görme yanlışına düşerler; hattâ bu sebeple peygamberler hakkında bile saygıları noksanlaşır.

Ehl-i Tasavvuf, Şeriat'ın terazisini asla elden düşürmemelidir

Ehl-i Tasavvuf, özellikle bunların içinde bulunan büyük iddia sahipleri, Şeriat'ın terazisini asla elden düşürmemeli ve Usûlü'd-Din, yani Din'in esaslarını, muhkemâtını, aslî düsturlarını inceleyen ilmin âlimlerinin düsturlarını kendilerine ölçü ve rehber edinmelidirler. Bilhassa İmam-ı Gazalî, İmam-ı Rabbânî ve İmam Şa'rânî gibi hem büyük birer velî, hem de büyük bir âlim olan zatlar iyi okunmalı ve bunların talimatları rehber edinilmelidir. İnsan hangi makamda bulunursa bulunsun, nefis daima itham altında tutulmalı, ona kusurdan, acz ve fakrdan başka bir şey lâyük görülmemelidir. İddia sahibi müptedîlerin şatahatları, manevî sarhoşluk veya cezbe halinden değil, nefis ve/veya ben sevgisinden kaynaklanır. Çünkü muhabbet, kusuru görmez; nefse muhabbet de, o kusursuz ve liyakatsiz cam parçası gibi nefsi bir pırlanta, bir elmas zannetmeye götürür.

Tehlikeli hatalar, kaybetme noktaları

Böylelerinden bazılarının düştüğü en büyük bir hata da, kalblerine gelen bazı cüz'î manâları Allah Kelâmı gibi ve mutlak doğru telâkki edip, hattâ onlara 'âyet' adı vermektir; bir adım ötede peygamberlik, hattâ birtakım fasit te'villerle risalet iddiası gelir. Oysa, elimizdeki kırık ve lekeli aynada görünen küçücük, sönük ve perdeli güneşçik, yani güneşin sönük, küçücük ve perdeli yansıması ile semadaki güneş arasında ne kadar fark varsa, âyet ile söz konusu iddia sahiplerinin kalblerine gelen ilham arasında bundan daha çok fark vardır. Her bir aynada görünen güneşin misalleri, yansımaları güneşten sadece bir-iki şudadır ve aynanın niteliğine ve kabiliyetine göre şekil alır. Bu yansımalar, sadece aynada bir parlıtı yapar, değil atmosferi ve yeryüzünü, bir cismi bile tam aydınlatmaz.

- **Velâyet yolları içinde en güzeli, en doğru ve kusursuz olanı, en parlağı, en zengini, Sünnet-i Seniyye'ye uymaktır.**⁵

VELÂYET YOLLARININ EN EMİNİ OLARAK SÜNNET'E SENİYYE

Daha önce de temas edildiği üzere, İslâm'ı bütünlüğü içinde temsil eden Sahâbe yolunda ayrışmış bir Tarikat veya Tasavvuf cereyanı yoktur. Bir yanıyla Kur'ân'ın sözlü ve fiilî tefsiri ve ayrıca Kur'ân'la birlikte teşrî kaynağı olan Sünnet-i Seniyye, bir diğer yanıyla, İslâm'ın tamamının pratiğidir, tatbikidir, temsilidir, temsil ve tatbik ölçüleridir. Dolayısıyla, İslâm adına ne aranırsa Sünnet-i Seniyye'de bulmak mümkündür. Yine dolayısıyla, Peygamber Efendimiz (s.a.s.), mürşidlerin en büyüğü, en mükemmeli ve kusursuzu, Sünnet-i Seniyye de, velâyet yollarının, adlarına illâ Tarikat diyeceksek, tarikatların en güzeli, eksiksizi, en doğrusu ve asla sapmadan doğruya götüreni, yanılmayanı, en parlağı, en zengini, en kısası ve en kestirme olanıdır. Hz. Bediüzzaman (r.a.), tarikatlarda esas olan evrâd ve ezkâr konusunda da, namazların sonundaki tesbihat için "Tarikat-ı Muhammediye" tabirini kullanır ve şöyle yazar: "Velâyet-i Ahmediye ve ubûdiyet-i Muhammediye (s.a.s.) cihetinde, öyle bir daire-i zikirde, namazdan sonraki tesbihat da bir tarîkat-i Muhammediye'nin (s.a.s.) virdidirler."⁶

Tarikatlar ve evrâd ü ezkâr

Elbette namazın sonundaki tesbihat, başka virdlerin okunmasına kesinlikle mâni değildir. Kaldı ki, Peygamber Efendimiz'den nakledilen ve "me'sûrât" denilen daha pek çok dualar, virdler, zikirler vardır. Meselâ, Cevşen-i Kebîr,

bunların en önemlilerindedir. Bunların yanısıra, Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî hazretlerinin derlediği Mecmu-atü'l-Ahzab'da veya onun özeti mahiyetinde Fethullah Gülen Hocaefendi tarafından hazırlanan el-Kulûbü'd-Dâria'da geçen büyük velîlerinin virdleri, tesbihleri, zikirleri de okunabilir. Ama nasıl Peygamber Efendimiz bütün müridlerin en büyüğü, kusursuz mükemmeli, velâyet-i Ahmediye bütün velâyetlerin mukayesesiz üstünde ise, hiç şüphesiz Peygamber Efendimiz'in tesbihatı, virdleri, zikirleri ve münacatları da bütün tesbihat, vird, zikir ve münacatların üstündedir. Hz. Bediüzzaman, bu hususta Nakşî yolunun bir güneşi olan İmam-ı Rabbânî (r.a.) hazretlerinden şu değerlendirmeyi aktarır:

Ben seyr-i sülûk-u rûhanîde görüyordum ki: Resûl-i Ekrem'den (s.a.s.) nakledilen sözler nurludur, Sünnet-i Seniyye şuâî ile parlıyor. O'ndan nakledilmeyen parlak ve kuvvetli virdleri ve hâlleri gördüğüm vakit, üstünde o nur yoktu. Bu kısmın en parlağı, evvelkinin en azına mukabil gelmiyordu. Bundan anladım ki, Sünnet-i Seniyye'nin şuâî, bir iksirdir. Hem o Sünnet, nur isteyenlere kâfidir, hariçte nur aramaya ihtiyaç yoktur.

Hz. Bediüzzaman (r.a.), Nakşî yolunun en büyük güneşlerinden Hz. İmam-ı Rabbânî'den şu değerlendirmeyi de nakleder:

Ben seyr-i rûhanîde mertebeler kat'ederken, evliyâ tabakaları içinde en parlak, en haşmetli, en letafetli, en emniyetli, Sünnet-i Seniyye'ye uymayı tarikatlarına esas alanları gördüm. Hattâ o tabakanın sıradan evliyâsı, diğer tabakaların has velîlerinden daha muhteşem görünüyordu.⁷

Demek oluyor ki, Tarikat'ta da veya Tarikat adına da aslolan Sünnet-i Seniyye'ye uymaktır. Sünnet-i Seniyye, başka nur arama ihtiyacı duymayacak ölçüde kalbî-rûhî nurlanmaya ve inkişafa yeterlidir. Dolayısıyla, vird ve zikir konusunda da elbette önce Kur'ân okunmalı, sonra da Allah Rasûlü'nün duaları, tesbihatı, zikirleri, virdleri tercih edilmelidir. Farklı davranmak, o da kazandırabilir, fakat daha az kazandırır. Aynı hususta Hz. Bediüzzaman, yine İmam-ı Rabbânî ve İmam-ı Gazalî gibi mücedditlerin verdikleri hükümleri naklederek şöyle buyurur:

Bir tek sünnet-i seniyyeye ittiba noktasında hâsıl olan makbuliyet, yüz âdâb ve hususî nafileden gelemez. Bir farz, bin sünnete müreccah (tercih edilir) olduğu gibi, bir sünnet-i seniyye dahi, Tasavvuf'un bin âdâbına, nafiyesine müreccahtır."⁸

Burada şu noktaya da temas etmek gerekmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'e baktığımızda her rasûlün kendine ait bir dua ve münacatının olduğunu görürüz.⁹ Bu, her bir rasûlün misyonu ve bu misyon çerçevesinde Cenab-ı Allah ile olan münasebet hattı sebebiyledir. Aynı şekilde, velîlerin, özellikle Tarikat sahibi büyük velîlerin de vazifeleri ve Cenab-ı Allah ile olan

münasebet hatlarına göre evrad ve ezkârı vardır. Zaten bunların pek çoğu, bizzat Kur'ân'dan ve Allah Rasûlü'nün dua ve münacatlarından alınmadır. Elbette Risale-i Nur gibi İslâm'ın tamamına ve dolayısıyla bütün Tasavvuf ve tecdit yollarına da vâris bir hareketin mensupları, bu evrâd ve zikirleri de okurlar. Şu kadar ki, bunu yaparken Kur'ân, Cevşen gibi Allah Rasûlü'nden gelen münacat ve Allah Rasûlü'nün daha başka dua ve münacatları kat'iyen ihmal edilmemeli, hattâ bunlar, öne alınmalıdır.

Velâyet yolları içinde en güzeli, en doğru ve kusursuzu, en parlağı, en zengini olan Sünnet'i Seniyye'ye ittiba, insanın günlük davranışlarını, günlük hayattaki muamelelerini ve fitrî hareketlerini dahi ibadete çevirir. Sünnet'e uyma düşünce ve niyeti içinde yerine getirilen her bir amel, Sünnet'i ve dolayısıyla Şeriat'a ittibayı düşündürmekle, Şeriat'ın tebliğcisi olan Zât'ı (s.a.s.) ve nihayet Cenab-ı Hakk'ı düşündürür ve akla getirir. Bu hatırlama ise bir tür huzur verir ve ömür dakikaları bu şekilde hep huzur ve ibadet atmosferi içinde geçer. Bu yol, herkese açık Sahâbe yoludur, selef-i salihînin caddesidir ve velâyet-i kübraya, yani büyük velâyete götürür.

- **Nübüvvet velâyete nisbeten derecesi o kadar yüksektir ki, Nübüvvet'in bir dirhem kadar cilvesi, bir batman kadar velâyetin cilvesine müreccahtır.**¹⁰

PEYGAMBERLİK VE VELÎLİK

Yaratılmışlar için en yüksek makam, peygamberliktir. Bütün peygamberler, nebîdirler; Cenab-ı Allah'tan vahiy alırlar. Nebîler içinde bazıları rasûldürler; rasûller, İlâhî kitap veya sahifelerle serfirazdırlar; yani kendilerine İlâhî bir kitap veya sahifeler verilmiştir. Rasûller içinde Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed (Allah'ın salât ve selâmı üzerlerine olsun), ülü'l-azm rasûller olarak anılırlar,¹¹ en büyüktürler ve kendilerine verilen kitaplar, şeriat da ihtiva etmektedir.¹²

Peygamberlik en büyük makam olmakla, istisnasız bütün peygamberler, peygamber olmayan bütün insanlardan, bu arada elbette bütün velîlerden çok daha büyüktür. Velîlikle peygamberlik, velîlerle peygamberler, aynı terazide tartılmazlar; velîler velîlerle, peygamberler peygamberlerle tartılırlar. Nasıl peygamberler içinde ülü'l-azm rasûller en büyüktür; daha sonra diğer rasûller ve nihayet nebîler gelmektedir; bütün rasûllerin her bakımdan en büyüğü Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s.)'dir. Diğer ülü'l-azm rasûller, ülü'l-

azm olmayan rasûller ve rasûl olmayan nebîler, kendi aralarında birbirlerine karşı bazı hususlarda daha üstündürler:

O rasûller ki, (bazı yönlerden) kimisini kimisine üstün kıldık. İçlerinde kendisiyle Allah'ın (bir perde gerisinden) konuştuğu vardır; kimisini de Allah, derecelerle yükseltmiştir. Meryem oğlu İsa'ya ise (rasûl olduğunu gösteren ve mesajını ispat eden) apaçık deliller verdik ve onu Rûhu'l-Kudüs'le destekleyip güçlendirdik.¹³

Âyet-i kerîmede de açık olduğu üzere, Hz. Musa (a.s.) Cenab-ı Hakk'ın Kelâmı'na muhatap olmada, Hz. İsa (a.s.) ruhî–manevî hususta, Hz. İbrahim (a.s.) hıilet, yani Cenab-ı Allah ile hususî 'dostluk' münasebetinde¹⁴ ve insanlara imam kılınmada,¹⁵ Hz. Nuh (a.s.), neciyyullah, yani Cenab-ı Allah ile farklı boyutta hususî münasebetiyle, Hz. Davud (a.s.) risalet içinde hilâfetle,¹⁶ Hz. Süleyman (a.s.) risalet içinde meliklikle¹⁷ ayrıca yüceltilmiştir. Şu kadar ki, "Hususî bir meselede mercuh (daha küçük olan) râcihe (daha üstün olana) teraccüh edebilir (üstün olabilir)." kaidesince, hususî bir meseledeki üstünlük, üstün olanın umumî manâda kendisinden üstün olandan daha üstün olmasını gerektirmez.

Velîler arasında üstünlük mertebeleri

Arzedildiği üzere, insanlar arasında umumî üstünlük peygamberlerdedir; peygamberler arasında umumî manâda diğerlerinden üstün olanlar elbette bulunmakla birlikte, hususî mesele veya bazı hususî meselelerde daha az üstün olanlar, daha üstün olanları geçebilir. Velîler arasında da aynı durum söz konusudur. Peygamberlerden sonra en üstün olanlar Sahabîlerdir. Onlar arasında da elbette üstünlük dereceleri vardır. Sahâbîlerden sonra, Hz. Bediüzzaman'a göre, en üstün, Hz. Mehdî (r.a.) olup, daha sonra dört Sünnî fıkıh mezhebinin imamları olan Hz. İmam Ebû Hanife, Hz. İmam Şafiî, Hz. İmam Malik ve Hz. İmam Ahmed ibn Hanbel gelir. Şah-ı Geylanî, yani Abdülkadir-i Geylanî gibi bazı harika kutuplar bir cihette daha parlak makama sahip olmakla birlikte, küllî fazilet söz konusu imamlarıdır. Tarikat şahlarının bir kısmı da müctehid olduklarından, bütün müctehidler, bu kutuplardan üstündür denilemez.¹⁸ Kısaca, velîler arasında da büyükler, daha büyükler, en büyükler olmakla birlikte, daha alt makamdakiler, hususî bazı faziletlerde daha üsttekileri geçebilirler; fakat bu, onların diğerlerinden mutlak manâda daha üstün olduğunu anlamına gelmez.

Üstünlük açısından umumî ve hususî fazilet:

İlk üç halife ve Hz. Ali örneği

Hz. Üstad (r.a.), üzerinde durmaya çalıştığımız önemli ölçüyü Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer, hattâ Hz. Osman ile Hz. Ali'yi karşılaştırırken zikreder. Bu hususta şöyle yazar o:

Bu hakikati bir misal ile izah edelim: Meselâ, gayet zengin bir zâtın mirasından bir çocuğuna (Hz. Ali) yirmi batman gümüş ile dört batman altın veriliyor. Diğerine (Hz. Ebû Bekir) beş batman gümüş ile beş batman altın; öbürüne de (Hz. Ömer) üç batman gümüş ile beş batman altın verilse, elbette sonraki iki çocuk her ne kadar sayıca az alıyorlar, fakat keyfiyet olarak ziyade alıyorlar. (Yani, ilk çocuğun diğer ikisine göre aldığı 15 ve 17 batman fazla gümüş, diğer ikisinin bir batman altın fazlalığına kâfi gelmiyor.) İşte bu misal gibi, Şeyheyn'in (Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer) peygamberlik vazifesine veraset ve Risalet ahkâmının tesisinden tecelli eden Allah'a yakınlık hakikati altınından hisselerinin az bir fazlalığı, Hz. Ali'deki şahsî kemalât ve velâyetten kaynaklanan İlâhî kurbiyete galip gelir. (Nübüvvet ve risalete verasetin yerini velâyet hiçbir şekilde tutamaz ve bunlar, birbiriyle tartılmaz.)

Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer ile Hz. Ali'yi karşılaştırırken bu noktaları nazara almak gerektir. Yoksa şahsî şecaat, ilim ve velâyet gibi hususî onbeş–onyedi fazilette Hz. Ali diğerlerini geçebilse de, bu fazlalık, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in risalete verasetteki paylarının fazlalığını karşılamaz.

Hz. Üstad Bediüzzaman (r.a.), Hulefâ-i Raşidîn arasındaki bu karşılaştırmada, çok önemli iki noktaya daha dikkat çeker:

Hazreti Sıddîk-ı Ekber'in (r.a.) ve Fâruk-u Âzam 'ın (r.a.) peygamberlik vazifesine veraset ve risaletin ahkâmını tesis noktasında hisselerinin Cenab-ı Allah tarafından ziyade verildiğine, hilâfetleri zamanlarındaki muvaffakiyetleri Ehl-i Sünnet ve Cemaat yanında delil olmuş. Hazreti Ali'nin (r.a.) şahsî kemalâtı, peygamberlik vazifesine vâris olmaktan gelen gelen ziyade hisseyi hükümden düşüremediği için, Hazret-i Ali (r.a.) Şeyheyn -i Mükerrremeyn'in hilâfetleri döneminde (onların başında halife değil), onlara şeyhu'l-islâm olmuş ve onlara hürmet etmiş.

Hazreti Ali'nin zâtında temsil edilen bir de Âl-i Beyt'in manevî şahsiyeti ve o manevî şahsiyette peygamberlik misyonuna mutlak vârislik cihetiyle tecelli eden hakikat-i Muhammediye (s.a.s.) vardır. Bu noktada, kimse Hz. Ali (r.a.) ile tartıya giremez. Çünkü orada Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) büyük sırrı söz konusudur.¹⁹

- **Allah'a ulaşmada en kısa, en güvenilir ve herkesin takip edebileceği yol acz, fakr, şefkat, tefekkür ve şükür yoludur.**²⁰

ACZ, FAKR, ŞEFKAT, TEFEKKÜR, ŞÜKÜR VE ŞEVK YOLU

İnsanı Cenâb-ı Hakk'a ulaştıracak yollar pek çoktur. Bütün hak yollar, Kur'ân'dan alınmıştır. Fakat bu yolların bazısı bazısından daha kısa, daha selâmetli ve daha çok insana açıktır. (Nasıl Peygamber Efendimiz'den önce her farklı zaman ve şartlarda farklı peygamberler gönderilmiş ve bu peygamberler esaslarda ittifak etmiş olmakla beraber, teferruatta ihtilâf

etmişler ve her bir peygamber kendi zaman ve şartlarının imamı olmuşsa, bunun gibi, Peygamber Efendimiz'den sonra da İslâm'ın evrenselliği içinde ve evrenselliğinin gereği ve zamana, şartlara ve karakterlere bağlı olarak fıkhıta farklı mezhepler, maneviyat âleminde farklı tarikatlar ortaya çıkmıştır.)

Allah'a doğru başlıca iki yol

Ferdiyetçiliğin çok öne çıktığı, nefis ve enaniyetlerin alabildiğine kabartıldığı, ilim, akıl ve sözün her zamankinden çok daha önem kazandığı ve ön aldığı bir zamanda ise, hem herkese açık ve hem de akli tatmin etmekle beraber kalbi de tatmin ve tasfiye, nefsi tezkiye, rûhu terbiye ve tenmiye edecek bir yola ihtiyaç vardır. Ayrıca bu yol, Sahâbe'nin de yoludur. Hz. Bediüzzaman'ın bir başka tesbitiyle, bütün yollar, başlıca iki ana bölüme ayrılabilir. Birinci bölüm, büyük velîlerin başında bulunduğu Tasavvuf yolları veya tarikatlardır ki, bunlarda nefis, riyazet gibi yollarla "öldürülür". İkinci yol ise Sahâbe'nin yoludur. Bu yolda nefis öldürülmez, diri kalır, fakat sürekli tezkiye, yani arındırmadan geçer, rûha binek yapılı ve hem dinî hayat, hem de Din'e hizmette istihdam edilir.²¹ Kur'an'a dayanan ve Kur'an'dan alınan bu yolun bilhassa günümüzde ayrı bir önem kazanan başlıca esasları acz, fakr şefkat ve tefekkürdür. Hz. Bediüzzaman (r.a.), eserlerinin bazı yerlerinde bu esaslara şükür ve şevki de ekler ve onları altıya çıkarır:

Der tarîk-i Nakşibendî lâzım âmed çâr terk:

Terk-i dünya, terk-i ukbâ, terk-i hestî, terk-i terk.

Der tarîk-i acz-mendî, lâzım âmed çâr çîz;

Fakr-ı mutlak, acz-i mutlak, şükr-ü mutlak, şevk-i mutlak, ey aziz!

Hz. Bediüzzaman'ın Kur'an'dan çıkardığı yol

Nakşibendî Tarikatı'nda dört şeyi terketmek esastır: Dünyayı terk; Âhiret'i terk, yani Âhiret mükâfatını değil, sadece Allah'ın rızasını hedef almak; benliği ve olma düşüncesini terk ve bütün bu terk edilenleri terk, yani herhangi bir şeyi terk ettiğini düşünmemek, düşünüp gurura girmemek. Hz. Bediüzzaman'ın "Âcizane Kur'an'dan çıkardığım" dediği yolda ise dört şey esastır ve bunları yerine getirmek gerekir: İnsanın İlâhî Servet karşısında mutlak yoksulluk ve yoksunluğunu, hiçbir şeye mâlik olmadığını ve İlâhî Kudret karşısında mutlak aczini, elinin, gücünün hiçbir şeye yetmediğini

kabûl ve itiraf etmesi; Allah'ın nimetleri karşısında daima şükür halinde bulunması ve O'na kullukta, Din'e hizmette hep şevk içinde olması.

Hz. Bediüzzaman, acz-i mutlak, fakr-ı mutlak, şefkat ve tefekkür temelinde ise bu yolu (tarafımızdan sadeleştirme ve açıklamalarla) şöyle açıklar:

Acz, aşk gibi, hattâ belki daha emin bir yoldur ki, insanı kulluğa çeker ve kullukla mahbûbiyete, yani Allah tarafından sevmeye götürür.

Fakr, insanı Rahmân ismine ulaştırır.

Hem şefkat dahi, aşk gibi belki daha keskin ve daha geniş bir yoldur ki, Rahîm ismine ulaştırır.

Hem tefekkür dahi, aşk gibi belki daha zengin, daha parlak, daha geniş bir yoldur ki, Hakîm ismine ulaştırır.

Bu yol, nasıl gizli zikri esas alan ve haricî beş duyuya ya da his, akıl, irade, sınırlar ve hevâyâ ek olarak kalb, ruh, sır, hafî ve ahfâ gibi on lâtifinin on basamaklı terbiye ve tezkiyesini benimseyen tarikatler gibi değilse, açıktan zikri esas alan ve nefs-i emmâre, nefs-i levvâme, nefs-i mülhime, nefs-i mutmainne, nefs-i râziye, nefs-i marziyye ve nefs-i zekiyye basamaklarıyla nefsi tezkiyeye dayanan tarikatler gibi de değildir. Bu yol, dört (veya altı) esasa, birbiri peşisıra değil, belki aynı anda sürekli atılması gereken dört (veya altı) adıma dayanır veya bu dört (altı) adımı aynı anda veya daima içine alır. Bu yol, tasavvufî tarikatten ziyade, tarikatlerin özünü de ihtiva eden bütünlüğü içinde Şeriat'tır ve hakikattir.

Bu yolun evrâdî Sünnet'e uymak, farzları yerine getirmek, büyük günahlardan kaçmak, daha derinde a'zamî zühd ve a'zamî takvâyı elde etmeye çalışmak, bilhassa namazı ta'dil-i erkân ile kılmak ve namazın arkasındaki tesbihatı yapmaktır.

Bu yolun birinci adımına, “Nefislerinizi temize çıkarmayın, kendinizi kusursuz görmeyin!”²² âyeti işaret eder. İnsan, hiçbir zaman kendisini kusursuz görmemeli ve kendisini temize çıkarmamalı, Hz. Yusuf (a.s.) gibi bir peygamberin bile ifadesiyle, Allah'ın hususî rahmetiyle muamele ve tecelli ederek, kişiyi hususî korumasına alması dışında nefsin daima kötülüğü emrettiği gerçeğinden hareketle,²³ nefsinin günahlardan ve kötülüklerden uzak bilmemelidir. Çünkü insan, cibilliyeti ve fitratı itibariyle nefsinin sever. Belki önce ve bizzat yalnız nefsinin, kendisini sever ve başka her şeyi nefsinin feda eder. Mâbud'a lââyık bir tarzda, âdeta ona taparcasına nefsinin metheder. Mâbud'a lââyık bir tenzih, yani günah ve kusurlardan uzak görmekle nefsinin her türlü ayıp ve noksandan uzak olduğunu iddia eder. Elden geldiği kadar kusurları üzerine almaz. Nefsinin âdeta ona tapar derecesinde şiddetle müdafaa eder. Hatta fitratına konulan ve Mâbud-u Hakikî'nin hamd ve tesbihi için ona verilen kabiliyet, kapasite ve cihazları, kendi nefsi için kullanır ve “Heva ve hevesini ilâh edinen”²⁴ olarak anılacak hale gelir. Kendini görür, kendine güvenir, kendini beğenir. İşte bu adımda onun tezkiyesi, yani gerçek terbiye ve paklığı, onu asla ve asla tezkiye ve tebrîe etmemede, yani onu asla övülmeye lââyık ve günah, hata ve ayıplardan uzak görmemede yatar.

Söz konusu yolun ikinci adımına “Kendilerini unutup da, Allah'ın kendilerine kendilerini unutturdıkları gibi olmayın!”²⁵ âyeti işaret eder. İnsan, çok defa kendini unutturur; kendini tanımadığı, ayıp ve kusurlarını kabûl edemediği gibi, kendisinin farkında da olmaz. Yani, bir günah, kusur veya ayıp anılıp, insanlar bunlardan sakındırıldığında sanki başkasına

konusuluyormuş, onun bunlarla ilgisi yokmuş gibi hisseder ve davranır. Günahı, ayıbı ve kusuru daima başkalarına verir; iyilikleri, güzellikleri, övgüleri ise üzerine alır. Ölümü düşünse, yine herkes ölecek ama kendisi hiç ölmeyecek tavrına girer. Din’i başkalarına anlatılacak malûmat toplamı gibi telâkki eder ve nasihatı nefesine değil, daima başkalarına yapar ve başkalarını nasihata muhtaç bilir. Ayrıca, bir iş, külfet ve hizmet zamanında nefisini unuttur, yani iş ve hizmeti başkaları yapmalı, külfete başkaları katlanmalıdır. İş ve hizmet başkalarına aittir. Fakat hizmet ve külfetin ücreti, mükâfatı dağıtılacağı zaman önce kendini hatırlar. İş, hizmet ve külfeti başkalarına ait görürken, ücret, mükâfat, övgü ve öne çıkarılmada kendisini herkesin önünde telâkki eder. Bu makamda veya adımda nefsin tezkiyesi, paklığı veya paklanması ve terbiyesi, insanın iş, hizmet ve külfetten kendisini sorumlu tutup, ücret ve mükâfata daima başkalarını lâyük bilmesi; ölüm denince hemen kendi ölümünü hatırlayıp ona göre tavır alması; günahlar, ayıplar ve kusurlar anıldığında, ikaz ve nasihat karşısında daima kendisini hatırlayıp, bunları üzerine alırken, iyilik, güzellik ve övgülere başkalarını lâyük görmesindedir.

Tükettiği nimetlerde ve vücudunda insanın hissesi

Bahis mevzuu yolun üçüncü adımına “Başına her ne iyilik gelirse Allah’tandır; her ne kötülük gelirse bizzat kendinden, kendi nefisindedir.”²⁶ âyeti işaret eder. Nefis, iyiliği daima kendinden bilir, dolayısıyla, kendini beğenir ve kendisiyle övünür. Oysa insanın hayra ve tamire eli gayet kısıdır. Kendine mal ettiği günlük ve en basit işlerinde bile insanın hissesi azın azıdır. Ağzına aldığı bir lokmada dahi payı trilyonda bir nisbetinde yoktur. Çünkü o lokmanın meydana gelmesi için una, ateşe, suya, tohuma, tohumdaki çimlenme özelliğine, toprağa, yağmura, güneşe, yeryüzünün güneş karşısındaki konumuna, hareketlerine, gece ile gündüzün ve mevsimlerin deveranına, bütün bu unsurların orantılı biçimde iş birliğine ihtiyaç vardır. Bütün bu unsurların hiçbirinde insanın zerre kadar payı yoktur veya bazısında azın azıdır. Ağzına aldığı lokmanın vücuda gıda olması için de, hücrelere, onların yapıtaşları olan DNA, RNA gibi unsurlara, bütün bir sindirim ve boşaltım sistemlerine, vücuttaki bütün organların iş birliği içinde çalışmasına ihtiyaç söz konusudur. Bütün bunlar, insanın gücü ve iradesi dışındadır; insanın “benim” dediği vücudu bile tamamen onun iradesi dışında çalışır. Dolayısıyla, insanın ağzına giren her lokmada ve o lokmanın vücuda gıda olmasında neredeyse bütün pay Allah’a aittir.

Yine, nefis, daima kötülüğü ister, iyiliği istemez. İnsan için iyiliği isteyen, içinde hayra ve iyiliğe meyil veren, onu iyiliğe sevkeden ve iyiliği işlemesine muvaffak kılan, Cenab-ı Allah’tır. Dolayısıyla, insana düşen, aczini, fakrını, ihtiyacını, muhtaçlığını görüp, kendisini ve nefisini iyi tanıyıp, her şeye doğru nazarla bakıp, bütün iyilik, güzellik ve mükemmellikleri Allah’a ait ve kendindeki iyilik, güzellik ve kendine nasip kılınan başarıları Allah’tan bilmek, bu iyilik, güzellik ve başarılar için asla gurura ve kendini beğenmişliğe düşmeden Allah’a şükretmek, kendini övmek yerine Allah’a hamdetmek, buna karşılık, bütün kötülükleri, günahları, eksik ve kusurları ve başına gelen her musibeti kendine atfetmektir. “Onu (nefsi) arındıran kurtulmuştur.”²⁷ sırrıyla, kemâlini kemalsizlikte, gücünü aczde, servetini fakrda bilmek; Allah karşısında mutlak acz, fakr ve noksanını kabûl ve içten itirafla, Allah’ın Kudret ve Serveti’ne sığınmak ve dayanmaktır.

Dördüncü adıma “O’nun Yüzü’nden (Zâtı’ndan ve O’nun rızası için yapılanlardan) başka her şey yok olmaya mahkûmdur ve zaten yok olma yolundadır.”²⁸ âyeti işaret eder. Nefis, kendisini serbest, müstakil ve bizzat mevcut bilir. Kendi üstünde bir güç ve otoritenin varlığını istemez. Kendisini kendisine mâlik telâkki eder ve öyle görmek ister. Böylece bir nevi rubûbiyet dava eder; Ma’bud’una, yani Hz. Allah’a karşı düşmancasına bir isyan

duygusu taşır.

Oysa her şey gibi insan da, kendi zâtında yoktur ve fânidir. Onu Cenab-ı Allah ademden çıkarmış ve varlığa erdirmiştir. Dolayısıyla, insan ancak Cenab-ı Allah'ın Meşiet'i, İlm'i ve Kudret'iyle vardır. Öyleyse o, varlığında yansıyan, tecellileriyle varlığını sağlayan İlâhî İsimler'e ve Sıfatlar'a bir aynadır. O, bu aynalık fonksiyonunun şuurunda olmalı, gerçek varlığının yokluğunda, kendini nefiyle Allah'ı ispat ve göstermede, yokluğunun ise kendini var görmeye, kendi başına varlık iddia etmede yattığını bilmelidir. Kendisine güven ve itimadı bırakarak, "Benim!" dediği vücudunun bile ona ait olmadığını ve iradesi dışında çalıştığını idrakle, kendisine mâlik bulunmadığını anlamalı, Cenab-ı Allah'tan gaflet edip, kendisine yönelmenin güneşi bırakıp yıldız böceğinin ışığıyla aydınlanmayı tercih etmek gibi olacağını görmeli, enaniyeti tamamen terkedip, Cenab-ı Allah'a aynalık vazifesi içinde sadece O'nu göstermelidir. İnsan bilmelidir ki, Allah'ı kaybeden hiçbir şey bulamaz; Allah'ı bulan ise her şeyi bulur.

Dört adımdan ibaret olan ve içinde şükür ve şevki de barındıran bu yol, Tasavuf berzahında uzanan diğer yollardan çok daha kısadır. Çünkü dört adımdan ibarettir. Nefis aczini anladığı zaman doğrudan doğruya Cenab-ı Allah'a yönelir ve O'nun Kudreti'ni arkasına alır. Tasavvuf berzahında uzanan yolların, tarikatların en kısası ve kesini olan aşk yolunda bile aşk nefisle irtibatını koparsa, insan nefisine âşık olmaktan bütün bütün vazgeçse bile, bu defa onun fitratındaki aşk, mecazî sevgililere yapışır. Bunlardan da kurtulsa, veliler ve peygamberler gibi kemâl sahibi oldukları için sevilen kişilere yapışır, onlara karşı dengesini bulamaz ve Hıristiyanların Hz. İsa, Şiîlerin Hz. Ali ve Ehl-i Beyt konusunda, pek çok ehl-i tarikin şeyhleri hakkında düştükleri hatalara düşer.

Tamamen Kur'an'dan çıkan bu fakr, acz, şefkat ve tefekkür yolu, aynı zamanda daha emniyetlidir. Çünkü nefse kusur, acz, fakr ve ayıptan başka bir şey vermez. Tasavvuf berzahının yollarında ise en yüksek mertebelerde bile zaman zaman şatahatlar, Din'in esaslarıyla bağdaştırılamayacak sözler ve iddialar görülebilir. Ayrıca, bu yollarda sapmalara, velilerin birbirlerini inkârına, kendi nurlarıyla çevrili bulunmaktan dolayı kendilerini en büyük velî görme gibi hatalara çok rastlanır.

Bu yol, Tasavvuf yolları gibi hususî ve bazı zatlara, karakterlere ve kabiliyetlere değil, herkese açıktır. Kâinatı, sadece Allah'ı duyup, sadece O'na yönelebilmek adına Vahdet-i Vücut ehli gibi yokluğa mahkûm edip, "Allah'tan başka mevcut yoktur." demeğe de, Vahdet-i Şühud ehli gibi nisyana, görmezliğe mahkûm kılıp, "Allah'tan başka varlığına şahit olunan yoktur." demeğe de muhtaç değildir. Bilakis, kâinatı Cenab-ı Allah'ı tanıtan âyetler meşheri, makro-Kur'an, dolayısıyla ma'rifet kaynağı olarak görür ve öyle istihdam eder. Bu sebeple, kâinatı inceleyen ilimlere âdetâ dinî ilimler seviyesinde kutsallık kazandırdığı gibi, bu ilimleri ihmalde Müslümanların başına felâketler açılmasına sebep olmaz. Din ile ilimi bir bütünün iki yüzü gibi görür; böylece sağladığı ilmî yakîn aldanmaz, aldatmaz, mağlûp olmaz ve Tasavvuf yollarının sağladığı hakka'l-yakînden daha öte bir kesinlik verebilir. İçindeki her bir varlık ve hadise ile kâinatı Allah adına istihdam eder; onu İlâhî İsimler'in tecellî meşheri ve mahşeri olarak görür, mutlak gafletten kurtulur; her şeyde Cenab-ı Allah'a uzanan yollar keşfeder ve böylece kâinatı Cenab-ı Allah'ı –hâşâ– inkâra âlet edilmekten de korur.

- **İlâhî Rahmet'in en tatlı, en hoş, en güzel cilvelerinden olan şefkat, nuranî bir iksir olarak aşktan çok daha keskindir ve çabuk Cenab-ı Allah'a ulaşmaya vesiledir.** [29](#)

ALLAH'A GİDEN YOLDA ŞEFKAT

Aşk, insanı dönüştüren, onu gerçek insan yapan, onun duygularını incelten, onda fedakârlık hissini harekete geçiren bir iksirdir. Fakat aşk, çok defa karşılık bekler; nadiren karşılıksız olur. Özellikle karşı cinse karşı duyulan aşk, karşılıksız çok zor devam eder; bu aşk, talepkârdır. Aslında gerçek aşk, sevmekten çok sevmekle mutluluk bulur ve karşılık görmese de devam eder. Ne var ki, aşkı bu şekilde yaşayabilen ve sürdürebilen çok azdır. Bu seviyede bile yaşansa mecazî aşk denilen aşk, Allah aşkına çok zor dönüşür. Buna karşılık, İlâhî Rahmet'in en tatlı, en hoş, en güzel cilvelerinden olan şefkat ise, karşılık beklemez. Bilhassa anne ve babalarda, özellikle annelerde tecelli eden seviyesiyle, hattâ hangi seviyede duyulursa duyulsun şefkat, fedakârlığın kaynağıdır. Dolayısıyla Cenab-ı Allah'a ulaşmada aşktan hem daha emniyetli, hem de daha kısa bir yoldur.

Şefkat ve aşk ile ilgili olarak şu nokta da vurgulanmalıdır ki, her ikisi de insan için yakıcı bir ateşe dönüşmemelidir. Mecazî aşk, yani karşı cinse duyulan aşk karşılık görmemeye katlanır, sevmekten daha çok zevk alır ve özellikle İlâhî aşka dönüşürse, onun ateşi, yakması, bütünüyle zevk olur. Fakat İlâhî aşka dönüşemediği, karşılık görmemeye katlanamadığı ve sevmeyi sevmeye tercih edemediği zaman aşk, insanı büyük hatalara, Kader'den, Allah korusun, Cenab-ı Allah'tan şikâyetlere götürebilir. Şefkat ise, Cenab-ı Allah'tan öte bir merhamet taşıyormuşçasına bir hale sürükler, meselâ şefkat ettiklerimizde, çocuklarımızda Allah'ın yarattığı hastalıklara, özörlere, onların vefat etmesine sabır göstermeye mani olur, yakıcı ve kavurucu bir hal alarak Kader'e rıza yerine Kader'den ve Cenab-ı Allah'tan şikâyete sevkederse, o da menfileşir. Şefkat, yakıcılığına rağmen Allah'a ve Kader'e rıza ile birleşirse, bu takdirde çabuk Allah'a ulaştıran nuranî bir iksir olur.

- **Nefis, Sahabîlerin nefisleri gibi arıtılıp temizlenir ve artık hep hayır üretir hale gelirse, onun mahiyetindeki ruhta bulunmayan pek çok cihaz ve âlet ile çok boyutlu ibadet etmek, şükür ve hamdin pek çok kısımlarına ve türlerine mazhar olmak imkânı doğar. Sadece nefsi öldürme yolunda kalbin tasfiyesi, rûhun terbiyesi ile yol alan evliyâ ise, nefiste fâni olduktan sonra ibadetleri besatet peyda eder (tek boyutlu hale gelir).³⁰**

SAHÂBE VE/VEYA ACZ, FAKR, TEFEKKÜR, ŞEFKAT, ŞÜKÜR VE ŞEVK YOLUNDA NEFSİN ROLÜ

Hız. Üstad'ın Sahâbe ile evliyâ, velâyet-i Kübra (büyük velîlik) denilen Sahâbe velîliği ve buna ulaştıran Sahâbe yolu ile velâyet-i suğra (küçük velîlik) ve buna ulaştıran Tasavvuf yolu arasındaki farkı anlamak bakımından tesbit buyurduğu en önemli ve küllî gerçeklerden biri de budur. Bu küllî gerçek, nefsin mahiyetini bilme adına da ayrı bir önemi hâizdir.

Nefis, insanda bir bakıma dünya hayatını yaşamanın merkezidir. Acz ve fark ile yoğrulduğu gibi, ihtiyaçlar, arzular, tutkular ve tatminler ile de yoğrulmuş veya donatılmıştır. Kalb ve ruh ise, daha ziyade manâya, maneviyata açıktır ve nefsin görme, duyma, koku alma, tatma, hissetme, acıkıp doyma, susayıp kanma, yorulup dinlenme, yanıp serinleme, üşüyüp ısınma gibi cihaz, âlet, fakülte ve hislerine sahip değildir. Bu bakımdan, kötülüğü ve günahı emredici nefse sahip bulunmayan melekler Allah'a tek boyutlu ibadette bulunur ve terakki etmezler. Fakat nefis, ihtiyaçlarını dünya hayatını yaşamanın vasıtaları, bunları tatmini dünya hayatının gayesi haline getirebilir. Böylece, kendisine verilen akıl, şehvet ve gadap kuvve veya melekelerini ifrat ve tefrit seviyelerinde kullanarak çok günahlara girebilir. Nefsin bu haline “nefs-i emmâre”, yani daima kötülüğü ve günahı emreden nefis denir.

Bununla birlikte nefis, tezkiye, yani temizlenip tamamen hayır üretir hale gelmeye açık bir varlıktır. Bu da, iman ve ibadetle, tefekkürle, zikirle, günahlara karşı irade ve sabır göstermekle mümkün olur. Bunlar yapıldığı takdirde ruh güçlenir, kalb güçlenir ve nefis zayıflar. Ehl-i tarikat ve tasavvuf, çile ve riyazeti de bunlara ilâve ederek bu yolda gider ve neticede nefsi öldürmeyi, cankeş hale getirmeyi hedef alır. Bunu başardıkları zaman da artık onlar bir nevî melek gibi olur; dolayısıyla artık günaha karşı mücadele biter, nefisle savaş âsâbı kontrol dışında sona erer; sadece ibadetle meşgul olurlar ve ibadetleri de, inişsiz-çıkışsız, belli derinlikte tek boyutlu hale gelir.

Buna karşılık, Sahâbe yolunda nefis canlı kalır; her an onunla mücadele edilir; her an haramdan, mekruhtan kaçılır; nefis ibadetlere zorlanır, günahlardan alıkonur. Bir yandan bunlar yapılırken, diğer yandan haram ve mekruhtan kaçınmak kaydıyla, ayrıca katı bir riyazet ve çileye başvurmak gerekmez. Allah'ın helâl ve tertemiz nimetlerinden meşrû yolda ve asla aşırıya kaçmadan göz ile, kulak ile, dil ile, burun ile, deri ile, yani nefsin

bütün cihazlarıyla istifade edilir. Aynı zamanda, başkalarının istifadesi de sağlanır. Fakat, bunlardan istifadeye Bismillâh'la başlanır, istifade tefekkürle devam eder ve her defasında şükürü kamçılar, hamde yol açar. Bu şekilde, çeşit çeşit nimetler, tatlar, güzellikler, güzel kokular, güzel manzaralar tadıldıkça, tecrübe edildikçe şükür ve hamd daha da artar; insan, şükür ve hamde muvaffak olamayacağını, gerçek şükür ve hamdin insanın Allah'ın hak ettiği şükür ve hamde gücünün yetmeyeceğini idrakinde yattığını anlar; ama bu, onu daha daha şükre, hamde, ibadete sevkeder.

Sahâbe yolunun yolcusu, bir yandan nefisini bu şekilde şükür ve hamde bir vasıta olarak kullanırken, diğer yandan, onu günahlardan alıkoyar; ibadete ve Allah yolunda hizmete zorlar. İbadet ve hizmet için yer, içer, uyur, dinlenir. Böylece bütün hayatı ibadet ve hizmet haline gelir. Böylece nefis, ruhta ve kalbde olmayan çok sayıda ve çeşitli cihazları ve fakülteleriyle farklı boyutlarda, gittikçe derinleşen ve genişleyen, her defasında farklı duyulup tecrübe edilen bir ibadet, şükür ve hamd mekanizması olarak kullanılır.

İşte bu yol, velâyet-i kübra denilen Sahâbe yoludur ve diğerinden kat kat üstündür. Hz. Üstad Bediüzzaman da, bu yolu tercih etmiştir. Bu yol, kalb, akıl ve nefis ile birlikte alınır. Bu üçlü, birbiriyle yardımlaştırılır, birbirine hizmete koşular; birbirine karşı çıkarılmaz ve birbirine rakip kılınmaz. Bu yolda diğer, yani velâyet-i suğra yolunda olduğu gibi harikalar, kerametler çok görülmeyebilir. Aslında önemli olan da, harikalar ve kerametler göstermek veya bunlara mazhar olmak değildir; harikalar ve kerametler, ancak zayıf insanlara bazen teşvik olarak bahşedilir. Önemli olan, Allah'a kulluk ve hizmet yolunda istikamet üzere gidebilmek, bütün hayatı ibadet ve hizmet haline getirebilmek, nefsin, rûhun, aklın ve kalbin bütün cihazlarını bu uğurda kullanabilmektir.

Bu hususta Bediüzzaman hazretlerinin bir başka değerlendirmesi de şöyledir:

Gerçek manevî kıymet ve üstünlük nerede yatar?

Manevî kıymet, makam ve meziyetler, bu dünyaya bakmaz, dolayısıyla Allah (c.c.), onları dünyada çok hissettirmez; bilhassa enaniyeti tam ölmemiş olanlara kendini beğenme ve övmeye düşmesinler diye hissettirmedeği gibi, çok büyük velîlere dahi hissettirmeyebilir. Bu bakımdan, en büyük makamlarda bulunan bazı zâtlara verilen büyük İlahî ihsanı o zatlar hissetmediklerinden, kendilerini herkesten daha çok biçare ve müflis telâkki ederler. Bu da göstermektedir ki, avamın nazarında kemalât ve büyüklük sebebi zannedilen keşif, keramet, manevî zevkler ve nurlar, o büyük manevî kıymet ve makamlara medar ve mihenk olamaz. Sahabelerin bir saati, başka velîlerin bir gün, belki bir çile dönemi kadar kıymeti olduğu

halde, her Sahabî'nin keşif ve manevî harikulâde hallere evliyâ gibi mazhar kılınmaması, bu hakikatı ispat eder.³¹

- **Velâyet yollarının ve Tarikat şubelerinin en mühim esası, ihlâstır. İhlâs ile gizli şirkten kurtulunur. İhlâsı kazanmayan, o yollarda gezemez. Ve o yolların en keskin kuvveti, muhabbettir. Evet muhabbet, mahbûbunda bahaneler aramaz ve kusurlarını görmek istemez. Ve mahbûbunun kemaline delâlet eden zayıf emareleri dahi kuvvetli hüccetler hükmünde görür ve daima mahbûbuna taraftardır.**³²

VELÂYET YOLLARINDA İHLÂS VE MUHABBET

Esasen tarikattan maksat, Allah ma'rifetini kazanmak ve O'na gerektiği gibi ibadet edebilmek, kısaca "Ben, cinleri ve insanları ancak (Ben'i tanısınlar ve) Bana ibadet etsinler diye yarattım."³³ âyetinde ifade buyrulan, insanın varlık gayesini yerine getirmesidir; daha kısa bir ifade ile, Şeriat'a mümkün olan en iyi şekilde ittiba etmektir. İbadetin hayatı ve özü de, niyet ve ihlâs, yani ibadeti sadece Allah rızası için ve Allah emrettiği için yapmak, ondan özellikle dünya adına hiçbir karşılık, hattâ velâyet gibi manevî makamlar, daha ileri bir seviyede, Cennet gibi bir fiyat dahi beklememektir. Çünkü ibadet, insanın peşin aldığı ve almaya devam ettiği nimetlere şükür borcudur; gelecekte verilecek bir mükâfatın kapısı değildir. Cenab-ı Allah (c.c.), nasıl nimetlerini peşin ve karşılıksız vermişse ve veriyorsa, ibadet de Cenab-ı Allah'ın hakkı, bizim de borcumuz olduğu için ve sadece Allah'a şükür vazifesini yerine getirmek ve O'nun rızasını kazanmak için yapılır; fakat rahmeti her şeyi kuşatmış bulunan Hz. Allah (c.c.), kullarının ibadetlerini de karşılıksız bırakmaz ve O, ibadetin karşılığında rahmetinin tecellisi olarak Cennet va'detmiştir. Yani Cennet de, aslında Cenab-ı Allah'ın, kullarına karşılıksız bir nimeti ve hediyesidir.

İşte, ibadeti, Din'e hizmeti, sadece Allah için, O'na şükür borcu olarak ve O'nun rızası uğruna yapmak, ibadetin rûhu ve hayatı olan niyet ve ihlâstır. İhlâs, velâyet yollarının veya tarikat şubelerinin, tarikatta yol almanın esasıdır. Şeytan'ın bilhassa mü'minlere karşı en büyük ve bütün hileleri için en tehlikeli hilesi, insana kendini ve yaptıklarını beğendirmesidir; ayrıca, Din'i hubb-u câh, yani insanlar nazarında mevki sahibi olma gibi bir maksat için kullandırmasıdır. Riya, ucub (kendini beğenme) ve fahr (kendisiyle, yaptıklarıyla övünme), bütün mü'minlerin, özellikle imanda ve İslâm'ı

yaşamada –ki, İslâm, İslâm’ı yaşama, bir bakıma imanın tamamını tahsil yolculuğudur– mertebeler kat’etme yolunda olanların en büyük düşmanı, en tehlikeli yol kesicidir. Bilhassa yolda olanlar, bu tehlikelere manâ yolculuğu olmayanlardan daha fazla maruz kalırlar. O bakımdan, bâtında veya tarikatta yolculuğun, hattâ Din’de yolculuğun, Din’i yaşamanın esası, özü, hayatı, rûhu, ihlâstır. İhlâsı elde edemeyen, bu yolculuğu yapamaz.

Ayrıca, ihlâs, “Elde ettim, ulaştım!” denebilecek bir hedef de değildir. İnsan, ölünceye kadar ihlâs peşinde koşar. Ancak Cenab-ı Allah’ın muhlas, yani ihlâsa erdirilmiş, tamamen ihlâs kesilmiş olarak nitelediği³⁴ peygamberler, belki nefislerini teslim almış çok büyük velîler ve asfîyâdır ki, tam ihlâsa ulaşmışlardır. Ve şeytanın saptırmasından, iğvasından ve İlâhî azaptan kurtulması kesin olanlar veya garanti edilenler bunlardır.³⁵ Diğerleri, sürekli tehlike sath-ı mâilindedirler ve özellikle yolda mesafe aldıkça daha bir dikkatli olma durumundadırlar. Bu gerçeği ifade eden bir hadis-i şerifte, “İnsanlar helâk oldu, âlimler müstesna. Âlimler de helâk oldu, ilmiyle amel edenler müstesna. Amel edenler de helâk oldu, ihlâs sahipleri müstesna. İhlâs sahipleri de, pek büyük bir tehlike altındadır.” buyrulur.³⁶

Allah’a uzanan yolda muhabbet

İhlâs, tarikat yolculuğunda, daha doğrusu, Din’i yaşamada en önemli esas olduğu gibi, muhabbet de, bu yolculuğun en büyük kuvvetidir. Muhabbet, bilhassa aşk derecesindeki muhabbet, sevdiğinde kusur görmez. İnsanın mürşidinde kusur görüp, onu tenkit etmesi, mürşidiyle arasına perde olur. Dolayısıyla, mürşide daima hüsnüzan, tarikatta esastır; bu, sadece tarikatta değil, Kur’ân-ı Kerim’in yollarına tâbi olmamızı emrettiği ve Fatiha Sûresi’yle günlük namazlarımızın her rek’atında bu hususta Cenab-ı Allah’a duada bulunduğumuz nebîler, siddîklar, şehîdler ve salihler, yani İslâmî yolculuğun rehberleri arkasındaki dinî yolculuğun tamamında da esastır. Rehber, mürşide muhabbet ve hüsnüzan, insanı hariçten gelecek tehlikelerden korur. Binler şeytan toplansa, insanın sevdiği, özellikle bağlanarak sevip bağlandığı mürşidi gözünden düşüremez. Mürşidin kemaline işaret eden bir emare, onu sevenler nazarında binlerce şeytanın vesvesesini defetmeye yeter. Muhabbet ve hüsnüzan olmazsa, insan, kendi nefisinin, başka nefis-i emmârelerin ve şeytanların iğva ve desiseleri arasında çırpınır durur. Böyle biri, ancak kahramancasına bir metanet, çok kuvvetli bir iman ve dikkat-i nazarla söz konusu iğva ve desiselerin sürüklemesinden

kurtulabilir.

Muhabbet ve aşkta dikkat edilmesi gereken risk

Muhabbetin bu özelliğinden dolayıdır ki, bütün velâyet mertebelerinde bilhassa Allah ma'rifetinden gelen Allah sevgisi, en mühim bir iksirdir. Fakat muhabbetin bir riski vardır ki, bilhassa vecd halinde duyulduğunda insanı ibadetin özünde yatan niyaz ve mahviyetten naz ve davaya sürükleyip, onun dengesiz davranmasına sebep olabilir. Mürşidi dâhil Allah'tan başka sevdiklerini Allah için, Allah adına ve O'nun İsimleri'nin aynası olarak, yani onda gördüğü kemalât ve faziletleri İlâhî İsimler'in onda yansıyan birer cilvesi olarak sevmesi gerekirken, Cenab-ı Allah'ı ve Cenab-ı Peygamber'i düşünmeden mürşidini veya daha başkalarını sevebilir; onlardaki kemalâtı kendilerinden bilme vartasına düşebilir. Asıl kaynağı Hz. Allah (c.c.) olan feyizleri doğrudan doğrudan mürşidden bilebilir. Onlarda daima istikamet arayacağına, onların zâtî faziletlerine ve büyüklüklerine delil olarak keramet aramaya gidebilir. Böyle bir hâl ise, Allah sevgisine vesile değil, perde olur.

Dolayısıyla, mürşidler, velîler de sevilirken Allah hesabına, Allah adına, Cenab-ı Allah'ın İsimleri'ne ayna olmaları hasebiyle, onlardaki fazilet ve kemalâtı Allah'tan bilerek ve onları Sırat-ı Müstakîm'in istikamet sahibi yolcuları ve rehberleri tanıyarak sevmek gerekir. Bu sevgi, Allah'ı (c.c.) sevmektir, Kur'ân'ı sevmektir, Cenab-ı Peygamber'i (s.a.s.) sevmektir, İslâm'ı sevmektir. Dolayısıyla, sadece tarikatta değil, Din'i yaşamada da çok önemli bir kuvvettir.

- **Bu dünya, hikmet ve hizmet diyarıdır; ücret ve mükâfat diyarı değildir. Buradaki amellerin ve hizmetlerin ücretleri Berzah'ta ve Âhi-ret'tedir. Buradaki ameller, Berzah'ta ve Âhîret'te meyve verir.**³⁷

İBADETLERİN MÜKÂFATI VE BUNUN DİYARI

Yukarıda da arzedildiği gibi, ibadetin ve dinî hizmetlerin karşılığı beklenmez; onlar, birer kulluk vazifesidir ve gelecekte verilecek mükâfata bir kapı, bir basamak değil, bizzat verilmiş ve verilmekte olan nimetlere birer şükür borcudur. Ayrıca, ibadet de, hizmet de, Cenab-ı Allah'ın rızası için yapılır; onlardan manevî füyuzât gibi karşılıklar ve velâyet gibi makam ve mertebeler dahi beklenmez; hattâ Cennet dahi beklenmez ve istenmez. Çünkü Cennet, Cenab-ı Allah'ın, Kendisi'ne itaat etmiş, ibadet borcunu yerine getirmeye çalışmış kullarına fazladan bir lütfudur, ihsanıdır; adaletinin değil,

tamamen hususî rahmetinin ikramıdır. Yoksa Cenab-ı Allah adaletiyle muamele edecek olsa, bir hadis-i şerifte buyrulduğu gibi kimse, amelleriyle Cennet'e giremez. Nitekim Allah Rasûlü (s.a.s.), “Biliniz ki, hiçbiriniz ameliyle kurtulamaz.” ikazında bulunmuş, Ashâb-ı Kiram, “Sen de mi ya Rasûlellah?” diye sormuş, “Evet, ben de. Meğer Rabbim beni lütuf ve merhametiyle kucaklamış ola!” cevabını vermiştir.³⁸ Bundan dolayıdır ki, Kur’ân-ı Kerim’de mü’minler için Cennet’in zikredildiği pek çok âyette önce Cenab-ı Allah’ın mağfiretinden, sonra Cennet’ten sözedilir.³⁹

Gerçek bu ise, ibadet ve Din’e hizmet karşılığında dünyada ve dünya adına hiçbir karşılık beklenmez. Bu dünya, hikmet ve hizmet diyarıdır; ücret ve mükâfat diyarı değildir. Hattâ, bazı hastalıklar, bazı musibetler, bazı hâller için okunması tavsiye buyrulan dua ve münacatlar dahi bunlar için değildir; bunları okumak o dua ve münacatların vakti ve sebebi olduğu için okunurlar. Cenab-ı Allah da isteneni verirse, bu, O’nun yine fazladan bir mükâfatı olur. Dünyada yapılan amellerin ve hizmetlerin karşılığı Berzah’ta, yani kabir âleminde ve Âhîret’te verilir ve bu ameller ve hizmetler, Berzah’ta ve Âhîret’te meyve verir.

Uhrevî amellerin bazı neticeleri dünyada tecelli ederse..?

Madem hakikat budur, uhrevî amellere ait neticeleri dünyada istememek gerektir. Verilse de memnun değil, mahzun olarak, “Acaba Allah Âhîret’te vereceği mükâfatı dünyada veriyor da, Âhîret’te beni mükâfatsız mı bırakacak?” endişesiyle; “(Allah’ın size takdir buyurduğu) bütün güzellikleri ve zevkleri dünya hayatınızda yiyip tükettiniz ve bütün güzel davranışlarınızın karşılığını dünyada aldınız!”⁴⁰ âyetinin tehdidine mi maruzuz?” korkusuyla kabûl etmek lâzımdır. Çünkü Cennet’in meyveleri gibi, kopardıkça yerine aynısı gelmek sırrıyla, bâki hükmünde olan uhrevî amellerin meyvelerini bu dünyada fâni bir surette yemek, akıl kârı değildir. Bâki bir lâmbayı, bir dakika yaşayacak ve sönecek bir lâmba ile değiştirmek gibidir.

İnsan için en mühim bir İlâhî ihsan

Bundan dolayıdır ki, ehl-i velâyet; hizmet, meşakkat, musibet ve külfeti hoş görüyorlar, nazlanmıyorlar, şikâyet etmiyorlar. “(Küfür ve dalâlet dışında) her hâl için hamdolsun Allah’a!”⁴¹ diyorlar. Katiyyen keşif, keramet ve manevî zevkler peşinde koşmuyor, eğer bunlar kendileri istemeden verilecek olursa onları İlâhî iltifat olarak kabûl ediyor, fakat gizlemeye çalışıyorlar. Bunlardan dolayı övünmeye değil, şükre ve kulluğa daha ziyade

giriyorlar. Çokları bu tür ikramların gizlenmesini ve kesilmesini istemişler, tâ ki amellerindeki ihlâs zedelenmesin. Evet, bilhassa enaniyeti tam terkedememiş bir insan hakkında en mühim bir İlâhî ihsan, Allah'ın bu ihsanını o insana hissettirmemesi, belli etmemesidir; tâ ki o kişi, niyazdan naza ve şükürden fahre, yani kendini beğenip övünmeye girmesin.⁴²

Bu hakikat sebebiyledir ki, velâyeti ve tarikâtı isteyenler, eğer velâyetten sıızan keramet ve manevî zevkleri isterlerse, onlara yönelirler ve onlardan hoşlanırlarsa, bu, bâki, uhrevî meyveleri fâni dünyada, fâni bir surette yemek kabilinden olmanın yanısıra, velâyetin mayası olan ihlâsı kaybedip, velâyetin kaçmasına meydan açar.

- **Bütün tarikatların nihaî mertebesi, iman hakikatlerinin vuzuh ve inkişafıdır. İman hakikatlerinden bir meselenin vuzuh ve inkişafı, binler manevî zevklere, vecdlere ve keramete tercih edilir.**⁴³

BÜTÜN TARİKATLARIN NİHAÎ MERTEBESİ

Yukarıda da arzedildiği üzere, insan, tarikattan keramet, zevk ve vecd gibi şeyler istememeli ve beklememeli, bunların yerine, tarikâtın da, tasavvufun da esası ve hedefi olan, Cenab-ı Allah'ı tanıma, yani O'nun ma'rifetini elde etme ve daha iyi, daha derin ve daha ihlâslı kullukta bulunabilme hedef ve gayreti içinde olmalı, bunun için de tahkikî imana yürümeye, bir bakıma İslâm'ın tamamı demek olan iman hakikatlerinde ilme'l-yakîne, oradan ayne'l-yakîne, oradan da hakka'l-yakîne ulaşmaya çalışmalıdır. Çünkü, aslolan, kâmil imana ulaşmak ve kâmil iman sahibi Müslüman olarak dünyadan göçmektir. Kur'ân, "*Ancak Müslümanlar olarak can verin!*"⁴⁴ buyurmaktadır. Müslüman olarak can vermek de ancak imanla mümkün olduğuna göre, kâmil mü'min olmak kâmil Müslüman, kâmil Müslüman olmak da kâmil mü'min olmak demektir ve İslâm'ın tamamı, bir bakıma imanı tahsilden, imanda kemale ulaşmaktan ibarettir.

İmam Rabbânî (r.a.) ve tarikat

Bu gerçek sebebiyledir ki, özellikle asfiyâ denilen peygamberlik vazifesinin vârisleri olup, hem kalb, hem ilim veya zihin ayağıyla yürüyen velâyet-i kübra sahibi âlimler, mücedditler, tarikattan da maksat olarak iman hakikatlerinde inkişafı, yani İslâm'ı daha derinden yaşamayı, bunun için de yakîn mertebelerinde seyahat edebilmeyi kabûl etmişlerdir. Nakşî silsilesinin kahramanı ve bir güneşi olan İmam Rabbânî (r.a.) *Mektubât*'ında şöyle der:

“İman hakikatlerinden bir meselenin inkişafını (onu ilmen, kalben, rûhen çok daha iyi idrak edip, hayata hayat kılabilmeyi) binler manevî zevk, vecd ve keramete tercih ederim.”⁴⁵

Hem, aynı yerde yine buyurmuş: “Bütün tarikatlerin nihaî noktası, iman hakikatlerinin vüruh ve inkişafıdır.”

Yine demiş: “Velâyet, üç kısımdır. Biri, velâyet-i suğra (küçük velîlik)tir ki, meşhur velâyet (yani, tasavvuf mesleğinde ulaşılan velâyettir). Biri velâyet-i vusta (Din’deki farzlara ve Sünnet-i Seniyye’ye tarikat perdesi altında hizmetle ulaşılan orta velâyet); biri de velâyet-i kübra (büyük velâyettir)tir. Velâyet-i kübra, Peygamberlik vazifesine vârislik yoluyla, tasavvuf berzahına girmeden doğrudan doğruya hakikate yol açmaktır.”⁴⁶

İmam Rabbânî hazretleri (r.a.), yine buyurmuşlardır: “Nakşî tarikatında iki kanat ile yol alınır. İman hakikatlerine sağlam bir itikad ve Dinî farzları yerine getirmekle. Bu iki kanatta kusur varsa, o yolda gidilmez.”⁴⁷

Öyle ise Nakşî Tarikatı’nın üç perdesi vardır:

Birisi, birincisi ve en büyüğü, iman hakikatlerine doğrudan doğruya hizmettir ki, İmam-ı Rabbânî de (r.a.), ömrünün sonuna doğru ona sülûk etmiştir.

İkincisi, Din’deki farzlara ve Sünnet-i Seniyye’ye tarikat perdesi altında hizmettir.

Üçüncüsü, tasavvuf yoluyla kalb hastalıklarının tedavisine çalışmak, kalb ayağıyla sülûk etmektir.

Bunlardan birincisi farz, ikincisi vacip, bu üçüncüsü ise sünnet hükmündedir.

Özellikle modern dönemde Tarikat, iman hakikatleri ve Din’e hizmet

Saadet-i ebediyeyi getirecek olan öncelikle iman hakikatleri ve akaidin hükümleridir. Bunlar, her insan için aslî gıda, yani hava, su ve ekmek hükmündedir. Bunlarsız Cennet’e gitmek ve rıza-i İlâhî’yi kazanmak mümkün değildir. Dolayısıyla, Din’e hizmette de bunlara öncelik verilmeli, belki özellikle imansızlığın yaygınlaştığı bir zamanda himmetler, öncelikle bu yola sarfedilmelidir.

Eskiden küfür ve dalâlet, daha çok cehaletten gelirdi ve giderilmesi kolaydı. Fakat bilhassa son asırlarda küfür ve dalâlet, küfür ve dalâletin en şenî’i olan ateizm ve materyalizm, fenden ve bilimden gelmektedir; Kur’ân

gibi, baştan başa İlâhî âyetler mecmuası olan kâinat, ne yazık ki tarihte görülmedik şekilde bilim adı altında ateizm ve materyalizm adına kullanılmaktadır. Bu, âdetâ Kur'ân'ı ateizm ve materyalizm küfrüne âlet etmek gibi, gerçeğin tamamen tersine çevrilmesidir. Ne yazık ki, bu en şenî küfür, arkasına bilim ve teknolojiyi almıştır. Dolayısıyla, bütün himmetler, kâinat kitabının doğru okunmasına verilse, öncelikle zihinleri ve akılları bu kitabın yanlış okunmasından gelen küfürden ilme'l-yakîn bir imanla kurtarmaya hasredilse yeridir. Bilhassa Risale-i Nurlar gibi eserler, bu konuda gerçekten en az ilme'l-yakîn mertebesinde bir iman kazandırma potansiyeline sahip bulunduğu gibi, ilme'l-yakînden daha öteye mertebelere de çıkaracak kapasiteye de sahiptir. Çünkü onların kazandırdığı ma'rifet-i İlâhî, kalbi de, sır, hafî ve ahfâ gibi diğer lâtifeleri de harekete geçirecek güçte ve seviyededir.

- **Tarikat, daima Şeriat'ın vesilesi ve hizmetçisi konumundadır. Tarikat ve hakikatin ancak en yüksek mertebeleri, Şeriat'ın bazı kısımları olabilir.**⁴⁸

TARİKAT, ŞERİAT'I YAŞAMADA VESİLEDİR VE ONA HİZMET EDER

Din'de tarikat asıl değildir; aslolan, Şeriat'tır ve Şeriat'ta Tarikat'ın tamamlayacağı bir eksiklik de yoktur. Tarikat, Şeriat'ı anlamada ve yaşamada bir vasıta, bir vesiledir. Ayrıca, tarikatın çerçevesini ve onda yürüme şeklini tayin eden, bu yürüme veya yolculuğun çerçevesini çizen, kaidelerini koyan, bunun yanı sıra, söz konusu yolculukta gerçekleşen keşif ve müşahedeleri, yani kalb gözüyle görülenleri gerçek şekil ve nitelikleriyle belirleyen de yine Şeriat'tır. Tarikat, arzedildiği gibi, Şeriat'ı anlamak, daha iyi ve daha derin yaşamak, bu maksatla şühudî, yani kalb gözüyle İlâhî ma'rifete ulaşmak için bir yoldur, bir mekteptir, bir vasıta; Şeriat'a hizmetçidir.

Şeriat, Cenab-ı Allah'ın (c.c.) bütün varlık üzerindeki mutlak Rubûbiyeti'nin, yani bütün varlığı yaratan, hayatta tutan, mutlak idaresi altında bulduran, rızka muhtaçlara rızkını veren, onları –tabir yerindeyse– büyütüp besleyen ve terbiye eden ve hayattan alan, insanların ayrıca hayatları için gerekli kaideleri koyan, ortaksız, benzersiz, rakipsiz Rabb oluşunun bir tecellisi olarak İlâhî Hitab'ın, yani Kelâm'ın neticesidir.

İki Şeriat'tan Şeriat-ı Tekvîniyye

Şeriat, ikidir. Biri, Şeriat-ı Tekvîniyye veya Fıtriyye'dir ki, Cenab-ı Allah'ın İrade Sıfatı'ndan gelir ve bütün kâinatın, bütün varlıkların dünyaya gönderilme, beslenme, büyüme, yetişme, yaşama ve ölme gibi hayatlarının tamamını düzenleyen ve mutlak manâda itaat ettikleri kanunlar bütünü, bir diğer ifadesiyle, İlâhî İrade'nin mutlak düzenleyici tecellileridir. İnsanlar ve cinler gibi irade sahibi kılınan varlıkların vücutları da Şeriat-ı Tekvîniyye'ye mutlak itaat altında çalışır; fakat insanlar ve cinler, bu Şeriat'ın, iradelerine hitap eden kanunlarına uymaya zorlanmazlar. Yeme, içme, dinlenme, uyuma, sağlığı koruma, hastalanınca tedavi olma, bir neticeye ulaşmak için gerekli sebepleri yerine getirip, gerekli vasıtaları kullanma, insanlar ve cinler gibi irade sahibi varlıkların hayatında Şeriat-ı Tekvîniyye'ye ait bazı kanunlardır ve bu varlıklar, bu kanunlara zorla itaat ettirilmezler. Fakat, irade sahibi olmayan varlıklar gibi, onların da vücutları, Şeriat-ı Tekvîniyye'nin kanunlarına mutlak itaat altındadır; bizzat varlıkların kendilerinin vücutlarına yanlış müdahaleleri ve hatalarıyla söz konusu kanunlara itaatsizlik söz konusu olduğunda, bu, bir hastalık, bir ârıza şeklinde kendini gösterir.

Din veya Şeriat-ı Garrâ ve Şeriat-Tarikat münasebeti

Diğer Şeriat, Cenab-ı Allah'ın Kelâm Sıfatı'ndan gelir ve insanlarla cinler gibi irade sahibi sorumlu varlıkların itikat, ibadet, ahlâk, muamelât, cezalar gibi sahalarda, yani insanın içtimaî, iktisadî ve siyasî saha da dâhil olmak üzere bütün bir ferdî ve toplum hayatını tanzim eden İlâhî kaideler ve kanunlar bütünüdür, yani Din'dir. Bu tanzim, öncelikle ebedî Âhret hayatına yöneliktir ve elbette dünyada da gerçek saadetin anahtarı ve zeminidir.

Din, öncelikle Allah ma'rifeti, yani Şe'nleri (Allah olmanın aslî hususiyetleri), Sıfatları, İsimleri ve Fiilleri'yle Cenab-ı Allah'ı gerektiği gibi tanıma ve inanılması gereken esaslara inanma üzerine oturur. Dolayısıyla Şeriat, İlâhî Hitap veya Kelâm'ın doğrudan, perdesiz ve gölgesiz neticesidir; yani Cenab-ı Allah ile Şeriat arasında beşerî subjektif idrakler, anlayışlar, değerlendirmeler girmez. Onun kaideleri, doğrudan İlâhî Kelâm'dan gelmiştir, nettir, kesin ve herkesi bağlayıcı, herkese hitap eden gerçeklerdir. Bu gerçekler, bazılarının zannettiği, zaman zaman Tasavvuf'u yanlış anlayan bazı ehl-i Tasavvuf'un da yanlışlıkla iddia ettiği gibi, bir kabuk, kuru bir kaideler ve kanunlar bütünü değildir.

Şeriat, vicdanın dört rüknü, rûhun hâsseleri (duyuları) olan zihin/akıl, kalb,

irade ve hisse, bir bakıma kalbin alt tabakaları olan sır, hafî ve ahfâya da hitap ve onları da tatmin eder. Tarikat ve hakikat, kesinlikle Şeriat'ın dışında ve ötesinde bir şey olmadığı gibi, yine kesinlikle Şeriat'tan daha derin, daha içerde şeyler de değildir. Tarikat, Şeriat'ı bazı bakımlardan, özellikle kalb temelinde tanıma, keşfetme, onun hakikatlerini idrak etme ve onu daha iyi yaşama gayretidir. Tarikat'la ulaşılan en yüksek mertebeler veya Tarikat'ın en yüksek mertebeleri, Tarikat yoluyla ulaşılan hakikatler, ancak Şeriat'tan onu anlama ve yaşama adına ictihadî birer hakikat hükmünde bir cüz, bir parça olabilir; yoksa Tarikat, Şeriat'a bir şey ilâve etmez. Bu bakımdan, Tarikat, Şeriat'ın hakikatlerine yetişmek için bir yoldur, bir merdivendir; Tarikat'la ulaşılan en yüksek mertebelerde bizzat Şeriat'ta bulunan bazı hakikatlerin idrakine varılır ve Tarikat, nefis tezkiye ve terbiyesiyle Şeriat'ı daha iyi yaşamada da vasıtalık yapar. Dolayısıyla, nasıl herhangi bir hakikati herkes aynı seviyede anlayamaz ve tatbik edemezse, Şeriat da her seviyeden insana hitap ettiği için insanlar tarafından farklı seviyelerde idrak edilip, farklı seviyelerde yaşanır. Bunu Şeriat'ı avama mahsus, Tarikat'ı ise Şeriat'tan öte bir havas (seçkinler) mesleği olduğu şeklinde anlamak, hattâ Şeriat'ın havas tarafından idrak edilip yaşanan mertebesine Tarikat ve Hakikat adı vermek yanlıştır.

İşte bu aslî gerçek sebebiyledir ki, Tarikat ehli yolda sağlam ve sapmadan yürüdükçe Şeriat'a bağlılıkları daha da artar. En küçük bir sünnet-i seniyyeyi en büyük bir maksat gibi telâkki etmeye başlar ve onu uymaya çalışırlar. Çünkü vahiy ne ölçüde ilhamdan yüksekse, vahyin neticesi olan Şer'î âdâb bile, keşif veya ilhamın neticesi olan Tarikat âdâbından o derece yüksektir. Bu sebeple, Tarikat'ın gerçekte en mühim esası, Sünnet-i Seniyye'yi esas alıp, ona uymaya çalışmaktır.

- **Tarikat, vesilelikten çıkmamak gerektir. Eğer Tarikat bizzat maksat olursa, bu takdirde Şeriat'ın ahkâmı ve Sünnet-i Seniyye'ye ittiba resmî hükmünde kalır ve kalb, ağırlıkla Tarikat tarafına yönelir.**⁴⁹

TARİKAT, ŞERİAT'I YAŞAMADA VESİLELİKTEN ÇIKMAMALIDIR

Şeriat'ı bir kabuk veya kuru kaide ve kanunlar bütünü, Tarikat'ı ise Şeriat'tan içeri ve öte Hakikat mesleği gibi görmek, yukarıda da arzedildiği üzere, çok büyük bir hata ve yanılmadır. Tarikat'la Şeriat'ın ötesinde

ulaşılacak bir hakikat yoktur; Tarikat ancak, Şeriat'ın bazı hakikatlerini anlama ve onu daha iyi yaşamaya hizmet eder. Dolayısıyla, Tarikat, Şeriat'ı anlama ve tatbik etme vesile ve vasıtasıdır. Bu sebeple de, vesile ve vasıta olmaktan çıkarılıp, bizzat maksat yapılmamalıdır. Böyle yapıldığı takdirde, Şeriat'ın hükümleri, kanunları, emirleri ve yasakları ve Sünnet-i Seniyye'ye uyma, zorla yerine getirilen birer merasime, resmî birer uygulamaya dönüşür, öyle algılanır ve dolayısıyla kendilerine o kadar önem verilir. Kalb de ağırlıkla Tarikat tarafına yönelir. Artık Tarikat ehli, namazdan ziyade zikir halkasını düşünür; zikir halkasında zikre verdiği önem ve değeri namaza vermez; farzlardan çok Tarikat'taki evrâdına eğilir; büyük günahlardan kaçınmaktan daha fazla Tarikat'ın âdâbına muhalefetten çekinir. Halbuki Şeriat'ın muhkemâtı, yani kesin hükümleri, kesin emirleri olan farzların bir tanesine Tarikat'ın bütün evrâdı mukabil gelmez; onun yerini dolduramaz. Namazın bir sünneti bile, Tarikat'ın bütün âdâbından daha önemlidir. Tarikat âdâbı ve evrâ-dı, ancak sünnetleri ve farzları daha iyi yerine getirmede teşvikçi ve yardımcı olmalı, asla onlardan daha öte tutulmamalı; tekye ve tekyede yapılanlar, camideki namazın zevkine ve tadil-i erkânına vesilelik yapmalıdır. Yoksa camideki namazı çabuk ve resmî bir vazifeymiş gibi kılıp, hakikî zevki ve kemali tekyede düşünen, hakikatten uzaklaşır.

Medrese, tekye ve Risale-i Nur

Burada yeri gelmişken şu hususu da arzetmek gerekir. Esasen İslâmî ilimleri iyi idrak edip iyi öğreten, Şeriat'ı iyi anlayıp ona göre ta'lim eden, yani Sahâbe asrında Mescid-i Nebevî'nin yaptığı gibi, vazifesini tam yerine getiren bir medrese, tekyeye ihtiyaç bırakmaz. Tabiî bu medresedeki hocaların da ilim ile imanı mezcetmiş, ilmi malûmat değil, hazmolmuş sâfi süt veya gıda gibi gören, öyle öğrenip öyle öğreten, ilmi hâl edinmiş olmaları gerekir. Sahâbe böyle olduğu gibi, bilhassa Tabiûn âlimleri, müctehid imamı böyleydi. Risale-i Nur yolu da işte böyle bir medresedir; İslâm'ı ilk döneminde olduğu gibi, tekyeyi kendi içinde barındıran veya ayrıca tekyeye ihtiyaç bırakmayan, aynı zamanda İslâm'a da yapılması gereken hizmeti, onu Sünnet-i Seniyye çizgisinde tebliğ hizmetini de yerine getiren bir medresedir.

- **Tasavvuf yolları veya Tarikat, elbette pek çok ve önemli faydalarının yanısıra, bazı vartalar, yani riskler de barındırır.**⁵⁰

TARİKAT'IN BAŞLICA VARTALARI

Tarikat'ın zikre değer başlıca vartaları şöyle sıralanabilir:

Birincisi: Sünnet-i Seniyy'eye tam riayet etmeyen bir kısım ehl-i sülûk, velâyeti nübüvvete tercih etmekle vartaya düşer. Oysa, hususî faziletler dâhil hiçbir fazilette velâyet nübüvvete yetişemez.

İkincisi: Ehl-i Tarikat'ın bir kısım müfrit veya büyük evliyâsını Sahâbe'ye tercih etmek, hattâ peygamberler derecesinde görmekte vartaya düşer.

Üçüncüsü: İfrat ile Tarikat taassubu taşıyanların bir kısmı, Tarikat'ın âdâb ve evrâdını Sünnet-i Seniyye'ye tercih etmekle Sünnet'e muhalefet edip, Sünnet'i terkeder, fakat virdini bırakmaz. O suretle Şeriat âdâbına karşı bir lâkaytlık vaziyeti gelir, vartaya düşer.

Sözler'e dâhil pek çok Söz'de ispat edildiği gibi ve İmam-ı Gazalî, İmam-ı Rabbânî gibi asfiyâ seviyesindeki Tarikat büyükleri de derler ki: "Bir tek sünnet-i seniyyeye ittibadan hâsıl olan makbuliyet, yüz hususî âdâb ve nafileden gelmez. Bir farz, bin sünnete müreccah olduğu gibi, bir sünnet-i seniyye dahi Tarikat'ın bin âdâbına müreccahtır."

Dördüncüsü: Müfrit bir kısım ehl-i Tasavvuf, ilhamı vahiy gibi zanneder veya vahiy nev'inden telâkki eder, vartaya düşer.

Beşincisi: Sırr-ı Tarikat'ı anlamayan bir kısım ehl-i Tasavvuf, zayıfları takviye, gevşekleri teşci' etmek ve şiddet-i hizmetten gelen usanç ve meşakkati hafifletmek için istenilmeyerek verilen zevkleri, nurları ve kerametleri hoş görüp meftun olur; bunları ibadete, hizmete ve evrâda tercih etmekle vartaya düşer.

Altıncısı: Ehl-i hakikat olmayan bir kısım ehl-i sülûk, velâyet makamlarının gölgelerini cüz'î nümunelerini asıl küllî makamlarla karıştırarak vartaya düşer. Meselâ, Hızır, Mehdî ve Kutbu'l-Aktab makamlarının bazı çok küçük gölgelerini kendisinde hissetmekle kendisini Hızır veya Mehdî veya Kutbu'l-Aktab kabûl eder.

Bu geçmiş umum vartalardan zarar görmemek için, iman esaslarını ve Şeriat'ın aslî düsturlarını daima rehber ve esas tutmak ve bunlarla uyuşmayan keşfini, müşahedesini ve zevkini gerçek görmemek veya keşfini, zevkini ve müşahedesini bu esasların ve düsturların terazisine vurmamak gerekir.

Yedincisi: Bir kısım ehl-i zevk ve şevk, sülûkünde fahrî, nazî, şatahatî, insanların teveccühünü ve insanlara mercî olmayı, şükre, niyaza, tazarrua ve insanların teveccühünden istiğnaya tercih etmekle vartaya düşer. Bazı büyük evliyâ, fahr, naz ve şatahata çok da iradî olmadan ve geçici olarak girmişler.

Fakat ne kadar büyük evliyâ da olsalar, bu noktada onlara iradî tâbi olunmaz, çünkü onlar, bu halleri, tavırları ve sözleriyle kendileri sapmış olmasa da, hidayet edici değillerdir.

Sekizinci varta: Bencil ve aceleci bir kısım ehl-i sülûk, Âhiret'te alınacak ve koparılacak velâyet meyvelerini dünyada yemek ister ve sülûkunda onları istemekle vartaya düşer. Halbuki en yüksek mertebe, ubudiyet-i Muhammediye, yani Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) kulluğudur ki, "mahbûbiyet" (Allah tarafından sevilen) unvanıyla tabir edilir. Kulluğun esasî niyaz, şükür, tazarru, huşû, acz, fakr ve halkın teveccühünden istiğnadır; ancak bu esaslarla gerçek büyük mertebe olan kullukta kemale ulaşılabilir. Bunun ötesinde mertebe yoktur. Cenab-ı Allah (c.c.), iltifat ve övme sadedinde yaratılmışların en büyüğünü, yani Peygamber Efendimiz'i anarken "Kul'u" olarak anar⁵¹ ve şهادet kelimesinde O (s.a.s.), Allah'ın önce kulu, sonra rasûlü olarak anılır.

Âlem-i bekadan, yani Âhiret'ten bir tek meyve, fâni dünyanın bin bahçesine tercih edilir. Onun için, o mübarek meyveleri burada yememeli. Eğer istenilmeyerek yedirilse şükretmeli; onlar, mükâfat için değil, belki teşvik için bir ihsan-ı İlâhî olarak telâkki edilmeli.

SAHİH TARİKATIN PEK ÇOK FAYDALARINDAN BAZILARI

Tarikat'ın pek çok gelince: burada bunların sadece dokuz tanesi kısaca zikredilecektir:

Birincisi: İstikametli tarikat vasıtasıyla, saadet-i ebediyedeki ebedî hazinelerin anahtarları ve menşe'leri ve madenleri olan iman hakikatlerinin inkişafı, vuzuhu ve ayne'l-yakîn derecesinde idrakidir.

İkincisi: İnsan makinesinin merkezi ve zenbereği olan kalbi, Tarikat vasıtasıyla işletmekle diğer insanî lâtifeler harekete geçip, onları yaratılış maksatları istikametinde kullanarak hakikî insan olmaktır.

Üçüncüsü: Âlem-i berzah ve Âhiret seferinde Tarikat silsilelerinden bir silsileye iltihak edip, o nûranî kafîle ile ebediyet yolunda arkadaş olmak, böylece yalnızlık vahşetinden kurtulmak ve onlarla hem dünyada, hem Berzah'ta mânen ünsiyet etmek; ayrıca, imanî ve İslâmî hakikatler konusunda evham ve şüphelerin hücumlarına karşı, onların icmâna ve ittifakına istinat edip, silsiledeki her bir üstadını kuvvetli bir dayanak ve güçlü bir delil derecesinde görüp, onlarla o hatıra gelen evham ve şüpheleri defetmektir.

Dördüncüsü: İmandaki ma'rifetullah ve o ma'rifetteki muhabbetullahın zevkini, safi tarikat vasıtasıyla anlamak ve o anlamakla dünyanın vahşetinden, yani, insanda bıraktığı yalnızlık hissinden ve insanın kâinattaki gurbetinden kurtulmaktır.

Beşincisi: Şer'î emir ve sorumluluklardaki lâtif hakikatleri Tarikat'tan ve zikr-i İlâhîden gelen kalbî uyanış vasıtasıyla hissetmek ve takdir etmektir. Bu da, ibadet ve taate işe zorlanan bir köle gibi değil, belki iştiyakla koyulmaya hizmet eder.

Altıncısı: Hakikî zevke, ciddî teselliye, kedersiz lezzete, vahşetsiz ünsiyete kaynak ve vasıta olan tevekkül makamını, teslimiyet rütbesini ve rıza derecesini kazanmaktır.

Yedincisi: Tarikat'ta yol almanın en mühim şartı, en ehemmiyetli neticesi olan ihlâs vasıtasıyla gizli şirkten, riya, ucub ve yapmacıklık gibi rezil amel ve sıfatlardan kurtulmak ve Tarikat'ın pratikteki mahiyeti olan nefsi tezkiye, yani arındırma yoluyla nefs-i emmârenin ve enaniyetin tehlikelerinden kurtulmaktır.

Sekizincisi: Tarikat'ta kalbî zikir ve aklî tefekkür ile kazandığı teveccüh, yani Allah'a halis yöneliş, huzur ve kuvvetli niyet vasıtasıyla âdetlerini ibadet hükmüne çevirmek ve dünyevî iş ve muamelelerini uhrevî ameller hükmüne getirip, ömür sermayesini güzelce kullanarak, ömrünün dakikalarını ebedî hayatta sümbüller verecek çekirdekler yapmaktır.

Dokuzuncusu: Kalbde yolculuk, rûhî mücadele ve manevî terakkî ile insan-ı kâmil olmak için çalışmak; yani hakikî mü'min ve tam bir Müslüman olmak; yani, yalnız surî bir iman ve Müslümanlık değil, belki imanın hakikatini ve İslâm'ın hakikatini kazanmak; yani şu kâinat içinde ve bir cihette kâinat mümessili olarak, doğrudan doğruya kâinatın Hâliq-ı Zülcelâl'ine kul, muhatap, dost ve ayna olmak ve ahsen-i takvimde olduğunu göstermekle, insanlığın melâikeye üstünlüğünü ispat etmek; Şeriat'ın imanî ve amelî kanatlarıyla yüce makamlarda uçmak ve bu dünyada ebedî saadete bakmak, belki de o saadete girmektir.

- **Yolcu, yolculuğunda âdetleri ve şartları farklı pek çok menzillerden geçtiği gibi, Allah yolunda giden bir insan da, her birinin kendine mahsus şartları ve vaziyetleri bulunan pek çok makamlara, mertebelere, hâllere, perdelere, çok yerlere ve menzillere uğrar.**⁵²

MANÂ YOLCULUĞUNDA HALLER, MENZİLLER, MERTEBELER

Yola çıkan bir insan, yolculuğunda şartları, âdetleri, manzaraları farklı pek çok yerlerden geçer. Bu yerlerde belli sürelerde kalacak olsa, elbette her bir yerin âdetlerine ve şartlarına göre davranması gerekir. Dünya yolculuğunda insanın uğradığı geceler, gündüzler, aylar ve mevsimler gibi, çocukluk, gençlik ve ihtiyarlık da, kendine ait şartları olan birer menzildir. Bu menzillerin her birinde de onun şartlarına göre davranmak lâzım olur. Meselâ, kışlık giyim ve elbiseler ile yazlık giyim ve elbiseler birbirinin aynı olmaz. Bir gençten beklenen ve gençliğin gerektirdiği bazı şeyler vardır ki, çocuktan ve yaşlıdan beklenmez; yaşlıdan beklenen bazı şeyler ise çocuktan ve gençten beklenmez.

Bunun gibi, Allah yolunda yolculukta, seyr u sülûkta bulunan insanlar da yolculukları boyunca pek çok hâllere, makamlara, mertebelere uğrarlar. Bütün bu makam, mertebe ve hâllerin kendilerine ait özellikleri ve şartları vardır. Bir makam ve mertebeki insandan, bir önceki veya sonraki makamda beklenenler beklenmez. Başlangıçtaki bir insanın ma'rifeti ile yolun ortasındaki ve sonundaki insanların ma'rifeti, dolayısıyla onlardan beklenen ibadet ve yaşayıştaki dikkat, aynı seviyede olmaz. Bunun yanısıra, hâllerin, makamların ve mertebelerin insanda bıraktığı izler, kalbe ve rûha açtığı manzaralar, üflediği nefhalar ve akıttığı vâridat farklı farklı ve bunların her birine göre takınılması gereken tavırlar söz konusudur. Bir hâl, makam ve mertebenin şartları ve istedikleri diğerleriyle karıştırılmamalıdır. Karıştıran, muhakkak hata yapar. Evliyâ ve âlimler arasındaki, evliyânın müşahedeleri ve keşifleri arasındaki farklılıklar, işte büyük ölçüde makamların, hâllerin, mertebelerin, kapasitelerin farklılığından ileri gelir. Herkes, bulunduğu makam, mertebe ve hâlden ve kapasitesine göre ses verir. Bütün bunları ve farklılıkları yorumlayıp, gerçeği tam ortaya koyacak olanlar da, yolculukta nihaî makamlara ulaşanlar, bunların da ötesinde ilim ve kalbî müşahedeyi birleştiren veya tamamen vahye, Kitap ve Sünnet'in ölçülerine göre hükmedip, elbette kalbî hayatları da olan ve asfiyâ denilen zatlardır.

- **Dünya hayatını güzelleştiren sebeplerden biri olan büyük insanlar ve sevdiklerimiz mazi tarafına geçtiklerinde akıllı insana düşen, onların fotoğrafları ve hayalleriyle teselli aramak değil, onlara kavuşmak için çalışmaktır.**⁵³

MAZİ TARAFINA GEÇEN BÜYÜKLERE KAVUŞMAK İÇİN ÇALIŞMAK

Dünya hayatını gerçekten güzelleştiren sebeplerden biri, peygamberler gibi, büyük velîler, âlimler ve mürşidler gibi dünya aynasında parlayan hidayet güneşleri, ayları ve yıldızlarıdır. Bu insanların kudsî câzibesidir ki, insanları kendilerine çeker ve hidayetlerine vesile olur. Her zaman yeryüzünde bu insanlardan bulunsa da, artık zamanın sonunda (Âhir Zaman) bulunduğumuzdan, başta bütün peygamberler olmak üzere, bunların büyük çoğunluğu artık mazi tarafına geçmiş, yani berzah âlemine göçmüş durumdadırlar.

Hâl maziye intikal eder, yani bugün, içinde yaşadığımız zaman, geçmiş olurken, insanların zihinlerine ve istikbal aynasına timsallerini bırakarak gider. Bu timsaller, insanlarda acı bırakır; mazi tarafına geçen büyük insanların hayalleri, onların hayatlarını okumak, hayalen onlarla muhabbet etmek insana bir tat ve zevk verse de, asıl zevk ve tat, onlarla daima birlikte olmaktadır. Meselâ, üzerine mazi tarafına geçmiş anne-babasının, akrabasının, arkadaşlarının resimleri yerleştirilmiş bir aynayı yolda buluveren bir insan, onlara kavuşmak ve onlarla ebedî beraber olmak için çalışmak yerine onların resimleriyle avunur ve bu resimlerde teselli ararsa, bu, açık bir gaflettir. Elbette her insan berzah âlemine göçecek ve bugün hâl olanlar, yarın mazi olacaklardır. Öyleyse yapılması gereken, Berzah ve Âhîret âlemlerinde sevdiğimiz büyük insanlarla, hidayet güneş, ay ve yıldızlarıyla ebedî beraber olmanın çaresine bakmak değil midir?

- **Velâyetin, şeyhliğin, büyüklüğün şe'ni, ana hususiyeti; velâyete, şeyhliğe, büyüklüğe yakışan, tevazu ve mahviyettir, tekebbür (büyüklenme) ve tahakküm değildir. Demek, tekebbür eden, şeyh geçinen bir “çocuk”tur. Siz de büyük tanımayınız.**⁵⁴

ŞEYHLİĞİN VE BÜYÜKLÜĞÜN ŞE'Nİ TEVAZU VE MAHVİYETTİR

Bir insanda büyüklüğün alâmeti tevazu ve mahviyet, küçüklüğün alâmeti ise büyük görünmeye çalışma, büyüklük kompleksi taşımadır. Ayrıca, başkalarına tahakküm etmeye, yani onlar üzerinde baskı kurup, nüfuzunu onlara zorla kabûl ettirmeye çalışma, şeyhliğini tahakkümle ispata girişme de, küçüklük ve gerçekten şeyh veya mürşid olunmadığının alâmetidir. Hz. Üstad Bediüzzaman (r.a.), bunu çok güzel bir temsille şöyle anlatır:

Her bir insan için, toplumda, içtimaî binada içinde görüneceği ve oradan insanları temaşa edeceği bir haysiyet ve şöhret mertebesi, görmek ve görünmek için mertebe (ve statü) denilen bir penceresi vardır. Eğer söz konusu mertebe veya pencere kişinin istidat, kabiliyet ve gerçek değerinin boyundan daha yüksek ise, (yani toplumda veya içtimaî hayatta kendine tanınan statü veya şöhreti gerçek kıymetinden daha yüksek ise,) o insan, o seviyede görünmek için ona uzanıp, boyunu uzun göstermeye çalışacaktır. Bu, tekebbürdür (büyüklük taslama, büyük görünmeye çalışmadır. Çünkü, kendine biçilen ve kendine biçtiği mevki, gerçek kıymetinden daha yüksek olduğu için, o mertebede olduğunu güya göstermek adına olduğundan büyük görünmeye çalışır.) Eğer kişinin gerçek kıymeti, istidat ve kabiliyeti, kendisine tanınan veya kendisinde gördüğü statüden, mevki veya mertebeden, içtimaî hayattaki penceresinden daha yüksek ise, bu defa tevazu ile o pencereye kadar eğilecektir. (Yani, gerçekten kıymetli insan, kendisine statü ve mevki tayin etmeyen insandır. Bunun için, daima mütevazıdır. Hz. Ali'nin (r.a.) Peygamber Efendimiz (s.a.s.) için buyurduğu gibi, “İnsanlar içinde bir insan” olarak yaşar; kendini öyle görür.)⁵⁵

Gerçek şeyh veya müridin en önemli alâmetlerinden biri, tevazuudur. Tekebbür (büyük görünmeye çalışma) ve tahakküm (insanlar üzerinde zorla veya makamını kullanarak hakimiyet kurmaya çalışma), küçüklük ve gerçekten şeyh veya mürid olunmadığının alâmetidir.

- **Bazen düşmanlık, muhabbetin şiddetinden gelir.**⁵⁶

SEVDİĞİNDE ARADIĞINI BULAMAMAKTAN GELEN MECAZÎ DÜŞMANLIK

İnsan nasıl bilmediğine ve ulaşamadığı bir hedefe düşman olursa, bazen de düşmanlık, muhabbetin şiddetinden gelir. Bu düşmanlık, muhabbet ettiği ulaşamamadan kaynaklanan bir düşmanlık değil, sevdiğini görmek istediği kalite, makam ve mertebede görememekten kaynaklanan mecazî bir düşmanlıktır. Hz. Bediüzzaman, bilhassa “Eski Said” döneminde bazı şeyhlere şiddetle muhalefet etmesinin sebebini böyle mecazî düşmanlıkla açıklar ve gerçek bir şeyh veya müridde bulunması gereken hasletleri sıralar:

- **Gerçek bir şeyh veya müridin yolu, kalblerin nurlandırılıp, sağlaştırılması ve birbirine raptedilmesi; İslâmî fazilet üzerinde bulunup, İslâmiyet için rahatı terk ve zühdü tercih etmek; ihlâs için**

şahsî menfaati bırakmak, İslâm birliğine hizmet etmek ve insanları buna yöneltmektir.⁵⁷

GERÇEK ŞEYH VEYA MÜRŞİDLERİN YOLU

İslâm, Müslümanların birliğini emreder; ittifak ve vahdet, yani birlik, İslâmî hayatın temelidir; dolayısıyla İslâmî olan bir yol veya meslek de buna hizmet etmelidir. Şu halde, gerçek müşid, gerçek şeyh, gerçek velî, Müslümanlar arasında meşrep farklılığıyla ihtilâf ve tefrikaya sebep olan değil, Müslümanların birliği için çalışandır. Müslümanların birliğini gaye edinmek, başka meşrepteki Müslümanları da sevmeği ve onların şeyhlerini, müşidlerini de gönül rahatlığıyla kabullenmeyi gerektirir. Bu ise, ihlâsa bağlıdır; ihlâsın en büyük ve yanılmaz göstergesi, alâmeti, Müslümanları kiskanmama, Müslümanların ittifakı, İslâm birliği için çalışma, en azından insanın kendisi için istediğini başka Müslümanlar için de istemesi, kendisi için istemediğini onlar için de istememesi; bunun ötesi, başka Müslümanları nefesine tercih, iş ve hizmet zamanında öne çıkma, ücret ve mükâfat dağılımı zamanında geride durma, ücret ve mükâfatta başka Müslümanları tercih etmedir. Bu, tevazu ve mahviyeti, kendini hiç bilmeyi gerektirdiği gibi, bencillik ve menfaatperestlikten bütünüyle vazgeçmeyi de gerektirir.

Gerçek şeyh veya müşid, aynı zamanda zühd ehlidir; dünyada rahatı ve rahat içinde bir hayatı katiyyen hedeflemez. Onun dünyadan istifadesi tamamiyle şükür içindir; nimet isterse, Allah'a daha çok şükredebilmek için ister. Fakat başka Müslümanlar, özellikle Ümmet-i Muhammed'in çoğu fakirlik ve zaruret içinde ise, katiyyen refahı tercih etmez. Ayrıca, İslâmiyet için, hattâ bir Müslüman için kendi rahatını seve seve terk eder. Yalnızca bir Müslüman, bir insan için değil, başka varlıklar, hayvanlar, hattâ bitkiler için bile ızdırap çeker. Bu konuda Hz. Bediüzzaman'ın şu sözleri, gerçek müşide işaret etme bakımından çok önemlidir:

Bana ızdırap veren, sadece İslâm'ın maruz kaldığı tehlikelerdir. Eskiden tehlikeler hariçten gelirdi; onun için mukavemet kolaydı. Şimdi tehlike içeriden geliyor. Kurt, gövdenin içine girdi. Şimdi, mukavemet güçleşti. Korkarım ki, cemiyetin bünyesi buna dayanamaz. Çünkü düşmanı sezmez. Can damarını koparan, kanını içen en büyük hasmını dost zanneder. Cemiyetin basiret gözü böyle körleşirse, iman kalesi tehlikededir. İşte benim ızdırabım, yegâne ızdırabım budur. Yoksa şahsımın maruz kaldığı zahmet ve meşakkatleri düşünmeye bile vaktim yoktur. Keşke bunun bin misli meşakkate maruz kalsam da, iman kalesinin istikbali selâmette olsa!

Dünya, büyük bir manevî buhran geçiriyor. Manevî temelleri sarsılan garp cemiyeti içinde doğan bir hastalık, bir veba, bir tâun felâketi, gittikçe yeryüzüne dağılıyor. Bu müthiş sârî

illete karşı İslâm cemiyeti ne gibi çarelerle karşı koyacak? Garbın çürümüş, kokmuş, tefessüh etmiş, bâtil formülleriyle mi? Yoksa İslâm cemiyetinin ter u taze iman esaslarıyla mı? Büyük kafaları gaflet içinde görüyorum. İman kalesini, küfrün çürük direkleri tutamaz. Onun için, ben yalnız iman üzerine mesaimi teksif etmiş bulunuyorum.

Risale-i Nur'u anlamıyorlar. Yahut anlamak istemiyorlar. Beni skolastik bataklığı içinde saplanmış bir medrese hocası zannediyorlar. Ben, bütün müspet ilimlerle, asr-ı hazır (bu asrın) fen ve felsefesiyle meşgul oldum. Bu hususta en derin meseleleri hallettim. Hattâ bu hususta da bazı eserler telif eyledim. Fakat ben öyle mantık oyunları bilmiyorum. Felsefe düzenbazlıklarına da kulak vermem. Ben, cemiyetin iç hayatını, manevî varlığını, vicdan ve imanını terennüm ediyorum. Yalnız Kur'ân'ın tesis ettiği tevhid ve iman esası üzerinde işliyorum ki, İslâm cemiyetinin ana direği budur. Bu sarsıldığı gün, cemiyet yoktur.

Bana, "Sen şuna buna niçin sataştın?" diyorlar. Farkında değilim. Karşımda müthiş bir yangın var. Alevleri göklere yükseliyor. İçinde evlâdım yanıyor, imanım tutuşmuş yanıyor. O yangını söndürmeye, imanımı kurtarmaya koşuyorum. Yolda biri beni kösteklemek istemiş de ayağım ona çarpmış, ne ehemmiyeti var? O müthiş yangın karşısında bu küçük hadise bir kıymet ifade eder mi? Dar düşünceler, dar görüşler!

Beni, nefisini kurtarmayı düşünen hodgâm bir adam mı zannediyorlar? Ben, cemiyetin imanını kurtarmak yolunda dünyamı da feda ettim, âhiretimi de. Seksen küsur senelik bütün hayatımda dünya zevki namına bir şey bilmiyorum. Bütün ömrüm harp meydanlarında, esaret zindanlarında, yahut memleket hapishanelerinde, memleket mahkemelerinde geçti. Çekmediğim cefa, görmediğim eza kalmadı. Divan-ı harplerde bir câni gibi muamele gördüm; bir serseri gibi memleket memleket sürgüne yollandım. Memleket zindanlarında aylarca ihtilâttan (başkalarıyla görüşmekten) men edildim. Defalarca zehirlendim. Türlü türlü hakaretlere maruz kaldım. Zaman oldu ki, hayattan bin defa ziyade ölümü tercih ettim. Eğer dinim intihardan beni men etmeseydi, belki bugün Said topraklar altında çürümüş gitmişti.

Benim fitratım, zillet ve hakarete tahammül etmez. İzzet ve şehamet-i İslâmiye beni bu hâlde bulunmaktan şiddetle men eder. Böyle bir vaziyete düşünce, karşımda kim olursa olsun, isterse en zalim bir cebbar, en hunhar bir düşman kumandanı olsa, tezellül etmem (zillet göstermem). Zulmünü, hunharlığımı onun suratına çarparım. Beni zindana atar, yahut idam sehпасına götürür; hiç ehemmiyeti yoktur. Nitekim öyle oldu. Bunların hepsini gördüm. Birkaç dakika daha o hunhar kumandanın (Rus kumandanı) kalbi, vicdanı zulmükârlığa dayanabilseydi, Said bugün asılmış ve masumlar zümresine iltihak etmiş olacaktı.

İşte benim bütün hayatım böyle zahmet ve meşakkatle, felâket ve musibetle geçti. Cemiyetin imanı, saadet ve selâmeti yolunda nefsimi, dünyamı feda ettim. Helâl olsun. Onlara beddua bile etmiyorum. Çünkü bu sayede Risale-i Nur, hiç olmazsa birkaç yüz bin, yahut birkaç milyon kişinin –adedini de bilmiyorum ya, öyle diyorlar; Afyon Savcısı, beş yüz bin demişti; belki daha ziyade– imanını kurtarmaya vesile oldu. Ölmekle yalnız kendimi kurtaracaktım; fakat hayatta kalıp da zahmet ve meşakkatlere tahammül ile bu kadar imanın kurtulmasına hizmet ettim. Allah'a bin kere hamd olsun.

Sonra, ben cemiyetin iman selâmeti yolunda âhiretimi de feda ettim. Gözümde ne Cennet sevdası var, ne Cehennem korkusu. Cemiyetin .., imanı nâmına bir Said değil, bin Said feda olsun. Kur'ân'ımız yeryüzünde cemaatsiz kalırsa, Cennet'i de istemem; orası da bana zindan olur. Milletimizin imanını selâmette görürsem, Cehennem'in alevleri içinde yanmaya razıyım. Çünkü vücudum yanarken, gönlüm gül-gülistan olur. [58](#)

Fethullah Gülen Hocaefendi de, bir defasında şefkat dolu olarak, “Her birinizin bir günlük hidayeti için günde elli defa ölüp dirilmeye razıyım.”; bir defasında da, odasındaki çiçekleri çıkarttığını, çünkü yapraklarının döküldüğünü görmeye tahammül edemediğini söylemiş, “Bir çiçeğin yaprağının düştüğünü gördüğümde kolum kopmuş gibi acı hissediyorum.” demişti.

Hz. Bediüzzaman, gerçek şeyh ve mürşidi tarif ederken, aşağıdaki manâya gelen Arapça bir cümle de telâffuz eder:

Gerçekten onların tâhir (temiz) kalblerinin süveydâsına (idrak merkezine) sıbğa-i Rabbâniye (Rabbânî boya) ve haledlerine (gönüllerine) de hakikatin ziyası nakşolunmuştur.

Bu cümlede, bizzat Hz. Bediüzzaman’ın kendisinin düştüğü notta belirtildiği üzere, “tâhir” kelimesindeki “tâ” ile Seyyid Tâhâ’ya, “süveydâ” kelimesi ise Seyda’ya, “sıbğa” kelimesi ile Seyyid Sıbğatullah’a, “Rabbânî” kelimesiyle İmam-ı Rabbânî’ye, “haled” kelimesiyle Halid-i Bağdadî’ye, “ziya” kelimesiyle Şeyh Ziyaeddin’e ve “nakşolunmuştur” kelimesiyle Şah-ı Nakşibend’e (Allah, hepsinden razı olsun), bu büyük zatların şahsında gerçek şeyh veya mürşide işaret vardır.

Arkasından, ismi geçen zatlar gibi gerçek büyük şeyhlerin, mürşidlerin geçip gittiğini ifade sadedinde aslı Farsça olarak şu cümleyi söyler: “Nedîmler (Hak ve hakikat meclisinin gerçek sahipleri) şarabı (Allah aşkını, İslâmiyet’e ve Müslümanlara hizmeti) içip gittiler; şarap mahzenini (Hak ve hakikat meclislerini) boşaltıp gittiler.”

Daha sonra da, mevcut en azından birtakım şeyhlere olan muhalefeti ve bu tür sözlerinden maksadı da aslı Arapça bir ifade ile şöyle özetler: “Ne yazık ki, (İslâm’a ve Müslümanlara hizmet yolunda koşturmaları gerekirken) oturmakla kötülük ettiler ve hizmette tembellik gösterdiler. Onun için, himmetlerini eski hakikî mecrâna çevirmek istiyorum.”⁵⁹

- **Keramet ile istidraç, zahiren birbirine benzese de, mânen birbirine zıttır.**⁶⁰

MÛCİZE, KERAMET VE İSTİDRAÇ

Keramet ile istidraç, her biri de harikakulâde fiiller olmakla zâhiren birbirine benzer; fakat hakikatte ve mânen birbirine zıttır.

Keramet, mûcize gibi, Cenab-ı Allah’ın yaratmasıyla olur. Nasıl Cenab-ı Allah (c.c.), nebîsi vasıtasıyla mûcizeyi yaratır, nebîsini bir parmak işaretiyle

ayın yarılması, parmaklarından çeşmeden akar gibi su akması, bir-iki kişilik yemeğin bereketlenip yüzlerce kişiyi doyurması, asâsının vurmakla denizin yarılıp binlerce insana yol vermesi, kayanın on iki yerinden açılıp, açılan her bir yerden su akması, ölüleri diriltme ve kayadan deve çıkması gibi birtakım harikulâde hallere ve fiillere muvaffak kılar. Bütün bu fiiller, kâinatın normal işleyişinin dışındaki fiillerdir ve bunların peygamberlerin elinde meydana gelenine ‘mûcize’ (peygamber olmayanları aynısını yapmaktan âciz bırakan) denir. Benzer fiiller velîlerin elinde, onlar vasıtasıyla meydana gelir, Cenab-ı Allah, velî kullarını benzer harikulâdeliklere mazhar ederse, buna ‘keramet’ denir. Keramet, Allah’ın, velî kuluna hususî ikramıdır. Nasıl bir peygamber gösterdiği mûcizenin Allah’tan olduğunu bilirse, velî de, kendisi vasıtasıyla yaratılan harikulâdeliğin yine Cenab-ı Allah’tan ve O’nun bir ikramı olduğunu bilir. Bunu bildiği gibi, Cenab-ı Allah’ın kendisini görüp gözetlediğini, her an O’nun gözü ve gözetimi altında olduğunu da bilir. Böylece yakîni ve O’na olan tevekkülü ziyadeleşir. Bazen de velî, kendisinden hâsıl olan keramet farkında olmaz. Velî için bu, yani kerametinin farkında olmaması belki daha iyidir; velînin kerametinin farkında olmaması gibi, velîliğini bilmemesi de onun için daha hayırlı olmalıdır. Çünkü böylece kalbine gelebilecek herhangi bir gurur ve ucub gibi tehlikelerden korunmuş olur. **Allah’ın kuluna olan böyle hususî ihsanından daha büyük ihsanı, böyle bir ihsanı ona hissettirmemesidir.**

İstidrac da zahiren keramet gibidir. Ama istidrac, velîden sudur etmez; o, insan gaflet içinde, hattâ dalâlette iken kendisinden birtakım harikulâdeliklerin, harikulâde başarıların sâdır olması, hattâ gaybî bazı şeylerin kendisine açılmasıdır. Sırat-ı Müstakîm üzere olmadıkları halde riyazet veya yoga gibi yollarla bazı harikulâdelikler sergileyen insanlar da her zaman bulunur. Fakat bunlara keramet denmez; keramet, muhakkak surette Allah’ın velî kullarından sâdır olan harikulâdeliktir. İstidrac ve riyazet gibi, yoga gibi, uzun süre aç kalma, dışarı çıkmama gibi yollarla ulaşılan harikulâdeliklerin zâhiren keramete benzemesi bize şunu öğretmektedir ki, bir insanın büyüklüğünün, Müslümanlığının derecesinin ölçüsü ondan bazı harikulâdeliklerin, hattâ kerametlerin sâdır olması değildir. Zaten Risalet vazifesine verâsetle velâyet-i kübra yolu olan Sahâbe yolunda fazla keramet görülmez. **En büyük keramet, istikamet üzere olabilmekte ve istikameti koruyabilmektedir.**

Keramet sahibi, Cenab-ı Allah'a karşı yakîni ve tevekkülünde, teveccüh ve şüküründe daha bir artma ve derinleşme içinde olmasına mukabil, istidrac sahibi, kendisinden sâdır olan harikulâdeliği kendisine, gücüne, becerisine, bilgisine vermekle gururu öyle fazlalaşır ki, *“Bu, bana bilgim sayesinde verildi.”*⁶¹; “Ben, buna bilgim, becerim ve kabiliyetlerimle ulaştım.” der. Şu kadar ki, ihlâsın da, gayretin de kerameti vardır. Benlik iddiası olmayan bazı gayret ve ihlâs sahiplerinde de harikulâdelikler görülebilir. Özellikle ihlâs ve gayret sahibi mü'minler, fitraten kalb saffetine sahip kimseler, velâyet seviyesine ulaşmasalar da, böyle harikulâdeliklere mazhar olabilirler. Böyle kişilerle keramet sahipleri arasında ilk mertebede fark görülmez. Fakat tam manâsıyla fenâya, fenâ fi'llah'a ulaşanlara ise gaybî bazı gerçekler inkişaf eder ve açılır. Onlar, bu gaybî şeyleri ve gerçekleri fena fi'llâh olan duyularıyla tanırlar. Bu mazhariyetle istidraç, katiyyen birbirinin aynı değildir. Fenâ fi'llâh seviyesinde velîlerin iç dünyalarındaki nuraniyet, gözlerini de, kulaklarını da, diğer uzuvlarını da nurlandırır ve onların gözü basiretleriyle âdetâ aynîleşir. Dolayısıyla, onların iç dünyalarındaki artık zâhire çıkmış nurâniyetleri, riyakârların karanlığıyla birbirine karışmaz ve karıştırılmamalıdır.

Bu dünya, hizmet, dolayısıyla külfet ve meşakkat yurdudur; hizmetlerin, külfet ve meşakkatın mükâfatının alınacağı mükâfat yurdu değildir; mükâfat yurdu, Âhiret'tir. Onun içindir ki, ehl-i hakikat, gerçek büyük evliyâ, keşif ve keramete, bunlardaki zevklere önem vermemişlerdir ve vermezler. Hattâ hem hizmetlerine, dinî yaşayışlarına mükâfat olabilir ve bu mükâfatı dünyada tüketiyor olabilirler diye, hem de kalblerine gurur gelebilir diye keşif ve keramet gibi şeylerden kaçarlar; istekleri dışında verilecek olurlarsa, bu defa onları gizler ve katiyyen fâş etmeyi düşünmezler.

- **Maksadı İslâm'ın kalb ışığını ve fikir nûrunu (iman ile ilmi, tefekkürü) birleştirme, yolu muhabbet, şiarı nefesine taraftar çıkmayı (kendini bilip, kendini savunmayı) terk, meşrebi (tevazu ve) mahviyet ve tarikatı İslâmî hamiyet (İslâm ve Müslümanlar için çalışma, hayatını buna adama) olan şeyh, hakikî şeyh ve mürşiddir. Fakat yolu başkalarının kusurunu göstererek kendi meziyetini izhar etmek, başkasına düşmanlıkla kendini sevdirmeye çalışmak, bölünüp parçalanmayı netice veren taraftarlık hissi (sadece kendine çağırma, kendini ve kendi tarikatını görme, gösterme) ve gıybet götüren**

kendine muhabbeti başkasına düşmanlığa bağlayan, aslında ağa olmaya çalışan bir şeyh taslağıdır.⁶²

HAKİKÎ ŞEYH VEYA MÜRŞİD, AĞA OLMAYA ÇALIŞAN ŞEYH TASLAĞI

Hz. Bediüzzaman (r.a.), İkinci Meşrutiyet’i takiben Güneydoğu’da aşiretler arasında yaptığı sohbetleri ihtiva eden Münazarât isimli eserinde, yine mevcut bazı şeyhlere olan muhalefeti noktasında sorulan daha başka soruları ve onlara verdiği cevapları da nakleder. Gerçek şeyh veya mürşidi tanıma adına bu sorular ve cevaplar da oldukça önemlidir:

Sual: Şimdiki şeyhlerden ne istersin?

Cevap: Daima sözlerinin mevzuu olan ihlâsı, hem de tekye denilen manevîleşmiş kışlalarda tarikat denilen rûhanîleşmiş askerlikte yerine getirmekle mükellef buldukları büyük (nefisle) cihadı, nefse taraftarlığı terketmeyi, hem de şiar edindikleri zühdün manâsı olan şahsî menfaatleri terketmeyi, hem de daima iddiasında buldukları ve İslâmî mîzacın mayası olan muhabbeti isterim. Zira onlar bizi istihdam ederek ücretlerini almışlar. Şimdi bize hizmet etmek borçlarıdır.

Sual: Nasıl olsunlar?

Cevap: Ya başlarımızdan kalksınlar veyahut inat, gıybet ve taraftarlığı aralarından kaldırsınlar. Zira bir kısım dalâlet ve bid’at fırkalarının teşekkülüne bazı bid’atçı şeyhlik iddiacıları sebebiyet vermiştir.

Sual: Nasıl birbiriyle ittihat ve ittifak edecekler? Halbuki bazıları, bazılarını inkâr etmekte, kabûl etmemektedir. Onların düsturlarındandır ki, reddettikleri birine muhabbet, hattâ onunla arkadaşlık dahi haramdır. İnkâr meselesi mühimdir.”

Cevap: Öyleyse size şöyle hitap etmek hakkımdır:

Ey divaneler! İşitmediniz mi, anlamamış mısınız ki, “*Müminler, ancak kardeştir.*”,⁶³ Allah’ın bir kanunudur. Veya körleşmiş misiniz ki, görmüyor musunuz ki, “Sizden biriniz, kendisi için istediği bir şeyi kardeşi için de istemediği müddetçe tam iman etmiş sayılmaz.”⁶⁴, Peygamberimiz’in (s.a.s.) bir düsturudur. Acaba doğru ve yalan arasında nerede durduğu (doğruya mı, yalana mı dayandığı) belli olmayan (başka Müslümanları) inkâr meselesi, nasıl oldu da âyet ve hadisin şu iki büyük ve sağlam esasının hükümlerini ortadan kaldırılabildi? Bu hükümler karşısında bu inkâr meselesi nasıl doğru

olabilir? Sonra, Allah'ın Kelâmı değil ki, hükmü kaldırılmasın. İşte zaman, onun hükmünü kaldırır. Zararının faydasından çok olması onun neshine (hükümden kalkmasına) fetva verir. Nes-hedilmiş bir şeyle amel caiz değildir.

Sual: Belki birbirlerine düşmanlıkları, birbirlerinden gördükleri gayr-ı meşrû bazı fiiller içindir?

Cevap: Acaba ne cihetle, ne insafla, ne suretle, Süphan Dağı kadar ağır ve büyük olan iman, İslâmiyet ve insaniyet sebebiyle hâsıl olan muhabbet, şöyle çocukla bahaneyle bazı gayr-ı meşrû hareketten kaynaklanan düşmanlığa mağlûp olsun?

Evet, muhabbeti gerektiren İslâmiyet ve insaniyet, Subhan Dağı gibi, Uhud Dağı gibidir; düşmanlığı netice veren sebepler ise, bazı küçük çakıl taşları gibidir. Muhabbeti düşmanlığa mağlûp ettiren adam, hakikat nazarında Uhud Dağı'nı bir çakıl taşından aşağı derecesine indirmek kadar ahmakça hareket etmiştir. Düşmanlıkla muhabbet, ışık ile karanlık gibi bir araya gelmez. (Gerçekten düşman olma sebepleri bulunup da) düşmanlık galip olsa, muhabbet mümaşata (idare etmeye, suyunda gitmeye) döner; muhabbet galip olsa, düşmanlık merhamete ve acımaya, (dolayısıyla, düşmanlığa sebep halin izalesi için çalışmaya) dönüşür (dönüşmelidir). (Meselâ, kâfirlere düşmanlık da, küfre düşmanlık ve harbî, saldırgan olmayan kâfire acıma şeklinde olmalıdır ki, onun hidayeti için çalışılabilirsin.) **Benim yolum, muhabbete muhabbet, düşmanlığa düşmanlıktır.** Yani, dünyada en sevdiğim şey muhabbet ve en darıldığım şey de düşmanlıktır.

Sual: Velî olan şeyhin, şeyhlik iddia edenle farkı nedir?

Cevap: Eğer maksadı İslâm'ın kalb ışığını ve fikir nûrunu (iman ile ilmi, tefekkürü) birleştirme, yolu muhabbet, şiarı nefesine taraftar çıkmayı (kendini bilip, kendini savunmayı) terk, meşrebi (tevazu ve) mahviyet ve tarikatı İslâmî hamiyet (İslâm ve Müslümanlar için çalışma, hayatını buna adama olsa), kabildir ki, bir mürşid ve hakiki şeyh olsun. Lâkin yolu başkalarının kusurunu göstererek kendi meziyetini izhar etmek, başkasına düşmanlıkla kendini sevdirmeye çalışmak, bölünüp parçalanmayı netice veren taraftarlık hissi (sadece kendine çağırma, kendini ve kendi tarikatını görme, gösterme) ve gıybete götüren kendine muhabbeti başkasına düşmanlığa bağlayan ise, ağa olmaya çalışan bir şeyh taslağıdır, koyun postuna bürünmüş bir kurttur; elini davula bedel tarikata veya Kitab'a vurur ki, bahşiş alsın. Din ile dünyayı

avlamaya gider. Ya uğursuz bir lezzet veya süflî bir heves veya hatalı bir ictihad onu aldatmış, o da kendisini iyi zannedip, büyük şeyhlere ve mübarek zatlara su-i zan yolunu açmıştır.

- **Nev-i beşerde çeşit çeşit dalâletlere düşen fırkaların dalâletlerinin sebebi, imamlarının kusurudur. Evet, imamları bâtından bahsetmişlerse de, kendi ‘gördükleri’ne itimat ve onlarla iktifa ederek yarı yoldan geri dönmüşler ve “Bir şey elde ettin ama, senden her şey gitti.” sözünü kendilerinde tasdik etmişlerdir.**⁶⁵

DALÂLET YOLLARINI AÇAN, İMAMLARIDIR

İnsan, medenî, yani hemcinsleriyle bir arada yaşama konumunda bir varlık olmakla, insan cemiyetleri başsız olmaz. Bir aile reissiz, bir köy muhtarsız, bir nahiye müdürsüz, bir ilçe kaymakamsız, bir il valisiz, bir ülke de hükümsüz olmaz. Bunun gibi, nasıl okulların müdürü, medreselerin baş müderrisi varsa, Tasavvuf veya bâtın yollarının, tarikatların da şeyhleri veya müşidleri vardır; namazları da cemaatle kılmak, en azından müekked, yani kuvvetli ve terk edilmemesi gerekirken sünnet olup, cemaatle namaz da imamın arkasında kılınır. Arapça–İslâmî bir terim olarak ‘imam’, muhtardan devlet başkanına kadar, her seviyedeki ünitenin başkanı veya baş idarecisi için kullanılabilir.

İşte, özellikle tarikatlarda müşide itimat ve bağlılık, çok önemlidir; öyle ki, bunu ifade için “Mürid, müşidin karşısında gassalin (ölü yıkayıcısı) elindeki ölü gibi olmalıdır.” denmiştir. Müşidi tenkit, onunla mürid arasına ve dolayısıyla müridin müşidden istifadesine perde gerer. Dolayısıyla, müşidin de kâmil olması esastır. Niyazi-i Mısırî,

Her müşide el verme ki, yolunu sarpa sardırır;
Müşid-i kâmil olanın yolu gayet âsân imiş.

der. Müşid kâmil olmazsa, bu defa yolu sarpa sardırır, saptırır; kendi saptığı gibi müridlerini de saptırır.

Hız. Bediüzzaman (r.a.), özellikle bâtın yolunda, yani tarikatlardaki sapmaları müşidlere, bu yolların imamlarına, öncülerine bağlamakta ve buna en önemli sebep olarak da, müşidlerin yolda biraz mesafe aldıktan sonra ulaştıkları noktayı ve bu noktada ma’rifet ve hakikat adına müşahede ve elde ettiklerine güvenerek veya onlarla yetinerek geri döndüklerine dikkat çeker.

Oysa yol uzun, mertebeler çok fazladır. Daha önce de geçtiği üzere, yolun her basamağının, her mertebenin, her menzilin kendine ait şartları ve hakikatlerin bu şartlarda, her mertebede, her menzilde farklı yansımaları söz konusudur. Hakikatlerin nihaî mahiyetleri ancak nihaî mertebede ve yine de her mürşidin kapasitesine ve mazhar bulunduğu İlâhî İsim veya İsimler'in bu kapasite ölçüsünde tecelli derecelerine göre kendilerini ortaya koyar. İşte, bâtın yolunda daima Şeriat'ın düsturları ve bu düsturları genişliğine ve derinliğine bilen ve kendilerine asfiyâ denilen tahkik ehli âlimlerin tesbit edip ortaya koydukları ölçüler esas alınmazsa yanılma her zaman mümkündür. Dolayısıyla, yolun herhangi bir mertebesinde hakikatin kendi müşahedesine temas eden mahiyet veya miktarına güvenen, bunu nihaî hakikat veya hakikatin nihaî mahiyeti zanneden ve sonra yarı yoldan geri dönen mürşid, yanılan mürşiddir ve dalâlet fırkaları genellikle böyle yanılan mürşidler veya rehberler sebebiyle ortaya çıkmıştır.

- **Velîlerin himmetleri, imdatları, mânevî fiilleriyle feyiz vermeleri, hâlî veya fiilî bir duadır. Hâdi (hidayet eden), Muğîs (yardım yağdıran), Muîn (yardıma gelen) ancak Allah'tır. Fakat insanda öyle bir latîfe, öyle bir hâlet vardır ki, o latîfe lisanıyla her ne suâl edilirse, –velev ki kişi fâsık olsun– Cenâb-ı Hakk, o latîfe sebebiyle o isteği yerine getirir. O latîfe pek uzaktan bana göründü ise de, teşhis edemedim.**⁶⁶

VELÎLERİN HİMMETLERİ, İMDATLARI, TASARRUFLARI

Tasavvuf'la ilgili yapılan itirazların başında, ehl-i Tasavvuf veya Tarikat'ın mürşidlerini veya şeyhlerini âdeta ulûhiyet mertebesine çıkardığı, onları hidayete ve Cenab-ı Allah'ın yardımına vesile veya sebep olmaktan müessir, yani bizzat hidayet ve yardım eden makamına yükselttiği suçlamasıdır. Bu suçlamanın yanısıra, bazıları İslâm'da şefaate ve vesileliğe yer olmadığı iddiasında da bulunabilmektedir.

BÜTÜN YÖNLERİYLE ŞEFAAT MESELESİ

Önce hemen belirtelim ki, İslâm'da vesileliğe ve şefaate de yer vardır. Şefaate, kelime manâsı itibariyle “aracılık, sebep olma” demektir. Nitekim bu manânın apaçık bulunduğu ve şefaati de ispat eden bir âyet-i kerimede şöyle buyrulur:

Her kim (Allah için) güzel ve hayırlı bir şefaate (aracılıkta) bulunur (bir hayra sebep olur)sa, o hayırla kazanılan sevaptan kendisi için bir pay vardır; kim de kötü bir işe şefaate bulunur (aracılık eder, kötü bir neticeye sebebiyet verir)se, bundan da ona bir pay vardır.

Allah, her şeyi hakkıyla görmektedir ve her dilediğini yapabilecek güçtedir.⁶⁷

Başkaları adına dua etmek ve istiğfarda bulunmak

İşte, kelime olarak vesilelik veya sebep olma mânâsına gelen şefaât, ıstılah (kavram) mânâsıyla, bir kul veya bir netice için Cenab-ı Allah'a dua etmek, ondan istekte bulunmak, bir kulun bağışlanmasını dilemek demektir. Her kulun Cenab-ı Allah'a arada bir vasıta olmadan dua ve istiğfar edebileceği, edebilmesi, o kul adına başka birinin de dua ve istiğfar etmesine mânî değildir. Kur'ân-ı Kerim böyle bir şeyi yasaklamak veya böyle bir şeyin mümkün olmayacağını buyurmak şöyle dursun, tam tersine buna teşvik, hattâ mü'minler hakkında böyle bir dua ve istiğfarı emreder:

Onlara (münafıklara) “Gelin, Rasûlüllah'ın huzuruna varın, sizin için Allah'tan bağışlanma dilesin.” dediğinde, “Olmaz!” mânâsında başlarını çevirirler ve onların kibirlene kibirlene yan çizdiklerini görürsün.⁶⁸

(Ey Rasûlüm!) Sen onların (ashâbının) kusurlarına bakma, affediver onları ve onlar için (Allah(tan) bağışlanma dile ve idarî meselelerde onlarla istişare et.⁶⁹

...Bazı işleri sebebiyle senden izin istediklerinde onlardan dilediğine izin ver ve onların hepsi için Allah'tan bağışlanma dile.⁷⁰

...Ayrıca, onlar hakkında dua et. Hiç şüphesiz senin duan, onlar için bir huzur ve tatmin vesilesidir.⁷¹

(Yakub'un) oğulları, “Ey bizim babamız! Bizim için günahlarımızdan dolayı Allah'tan bağışlanma dile...” dediler. Yakup, “Sizin için ileride Rabb'imden bağışlanma dileyeceğim...” dedi.⁷²

Kur'ân-ı Kerim, mü'minler hakkında dua ve istiğfarda bulunmayı emretmesinin yanı sıra, mü'minlerin kendilerinden önce Âhîret'e intikal eden mü'minler hakkında dua etmesini de över⁷³ ve meleklerin, hem de Arş'ı taşıyan ve onun etrafında bulunan meleklerin, yani melekler içinde en üstün olanların, hem de Âhîret'te mü'minler için dua ve istiğfarda bulunacaklarını ifade buyurur.⁷⁴ Onların mü'minler hakkındaki bu dua ve istiğfarları, elbette şefaattir ve nitekim Fahrüddin er-Razî, bu âyetleri meleklerin en seçkinlerinin günahkâr mü'minler hakkında şefaât mânâsına geldiği şeklinde açıklar ve bu konudaki itirazları cevaplar.

Şefaâtçiler: temelde ve önce Allah (c.c.)

Öncelikle insanlar için tek şefaâtçi, Hz. Allah'tır.⁷⁵ Cenab-ı Allah'ın insanlar için tek şefaâtçi olması demek, Allah ile kul arasında Allah'a şirk koşma mânâsında bir şefaatin söz konusu olmadığı, olmayacağı, ayrıca, aşağıda izah edileceği üzere, bütün şefaâtlerin hem hakkında şefaatte

bulunulan kişi, hem de şefaatte bulunacak kişi hakkında Allah'ın iznine bağlı bulunduğu demektir. Nasıl insanlar ve mü'minler için Allah'tan başka velînin bulunmaması⁷⁶ mü'minlerin birbirlerinin velîsi olduğu ve olmasına gerektięine⁷⁷ ve nasıl bütün ilmin Allah katında bulunması⁷⁸ insanlar ve melekler gibi başka varlıkların ilim sahibi, hattâ ilimde kökleşmiş olmalarına⁷⁹ mâni değilse, şefaatin Cenab-ı Allah'a ait bulunması da, O'nun başkalarına da şefaath izni vermesine mâni değildir.

Şefaath mü'minler içindir ve Allah'ın izni çerçevesindedir

İkinci olarak, Kur'ân-ı Kerim'de sebep ve vesilelik manâsında şefaatin söz konusu olduğu, pek çok âyette açıktır. şu kadar ki, bu âyetlerde şefaatin Allah'ın kendileri hakkında şefaath izni verdiği kişiler için söz konusu olacağı beyan buyurulmaktadır ve bunlar, Cenab-ı Allah'ın haklarında şefaate razı olduğu kişiler, yani mü'minlerdir.⁸⁰ Ayrıca, yine Cenab-ı Allah'ın meselâ Arş'ı taşıyan ve onun etrafındaki melekler gibi, şefaath izni verdiği kişiler, sözelimi, Rahmân'ın katında iman ve ibadet sebebiyle O'na yakınlık kazanmış olanlar ve Allah'ın Birliği'ne ve diğer iman hakikatlerine halleri, sözleri ve yaşayışlarıyla şahitlikte bulunanlar,⁸¹ şefaath edeceklerdir.

Kur'ân-ı Kerim, vesileyi emreder

Kur'ân-ı Kerim, Cenab-ı Allah'a (c.c.) ulaşmak ve rızasını elde edebilmek için hem de içten gelerek ve büyük bir gayretle vesîle aranmasını emreder⁸² ve peygamberler, melekler gibi varlıkların Cenab-ı Allah'a yaklaşmak için ısrarla ve büyük bir gayretle vesile aradıklarını da beyan buyurur.⁸³ Bunun yanısıra Kur'ân, Hz. Allah'ın kendilerini hidayet ve hidayete rehberlik nimetiyle serfiraz kıldığı ve nebîler, siddîklar, şehîdler ve salihler olarak beyan buyurduğu zatlari bütün mü'minlerin önüne yollarına uyulması gereken rehberler olarak koymakta, bunların yolunun Sırat-ı Müstakîm olduğunu açıklamakta ve bütün Müslümanlara bunların yoluna tâbi olabilmeleri, dolayısıyla bunları rehber edinebilmeleri için hem de namazların her rek'atında Fâtiha Sûresi'nde dua ettirmektedir.⁸⁴

Mümkün olmayacak ve kabûl de görmeyecek şefaath

Kur'ân-ı Kerim'de mümkün olmayacağı ve kabûl görmeyeceği beyan buyrulan şefaath, müşriklerin Allah ile aralarına ilâh diye koydukları putlar, şahıslar, yani Allah'tan başka taptıkları sözde tanrılar hakkındadır. Kur'ân, müşriklerin bunları Allah ile aralarında aracı ilâh, kendileri hakkında şefaathçi

olarak kabûl etmelerini kesinlikte reddetmektedir: bunların ne dünyada müşrikler için Allah katında şefaathakki ve yetkisi vardır, ne de Âhîret'te olacaktır. Ayrıca, müşrikler için dünyada da, Âhîret'te de hiçbir şekilde şefaathakki söz konusu değildir; çünkü onlar, affa uğramayacaklardır.⁸⁵ Müşrikler, kâfirler ve münafıklar hakkında bir peygamber bile dua ve istiğfarda bulunacak olsa, bu, katiyen kabûl görmeyecektir.⁸⁶ Zaten, Allah düşmanı olarak öldüğü belli bir kâfir veya münafık hakkında dua ve istiğfarda bulunmak, men edilmiştir.⁸⁷ Kısaca, Kur'ân'ın söz konusu olmayacağını beyan buyurduğu şefaathakki, kâfirler, müşrikler ve münafıklar hakkında, onların anladığı manâda ve Allah'ın izni dışında bir şefaattir.

Velîlerin himmetleri, yardıma gelmeleri, feyiz aktarmaları

İşte, velîlerin himmetleri, yardıma gelmeleri, feyiz aktarmaları, hâlî ve fiilî bir duadır. Yani onlar, özü-sözü bir, yaptıkları doğru, İslâmî gerçeklere hayatlarıyla şahid zatlar oldukları için hem halleriyle, yaptıklarıyla, hayatlarıyla, hem de haklarında dua ve istiğfarla insanlara tesir eder, onların Allah'ın izniyle hidayetlerine vesile, onların İslâm'ı daha iyi yaşamalarına ve Cenab-ı Allah'ın af, nimet ve bereketinin üzerlerine inmesine yardımcı olabilirler. Bu noktada onların vesileliğini, dua ve istiğfarını istemek, bırakın dinen yasak ve yanlış olmayı, belki yukarıda zikredilen bazı âyetlerde geçtiği üzere bir emirdir, en azından çok kuvvetli bir tavsiyedir. Yeter ki, hidayeti de, dalâleti de yaratanın, dua ve istiğfarları kabûl eden veya etmeyenin, ederek af ve mağfirette bulunan ve etmeyerek bulunmayanın mutlaka ve kesinlikle Allah olduğuna içten inanılsın ve velîler, peygamberler, sebep ve vesile olmaktan müsebbip, yani neticeyi yaratan olma mevkiine asla ve asla çıkarılmasın.

İnsanda kendisiyle Allah'tan ne istense verilen pek gizli lâtife

Hiz. Bediüzzaman'ın bu vesileyle “Fakat insanda öyle bir lâtife, öyle bir hâlet vardır ki, o lâtife lisanıyla her ne suâl edilirse, –velev ki kişi fâsık da olsa– Cenâb-ı Hak o lâtife sebebiyle o isteği yerine getirir. O lâtife pek uzaktan bana göründü ise de teşhis edemedim.” demesi, ayrıca mânidardır. Demek ki, her insanda bulunan, artık ızdırar, yani mutlak ihtiyaç ve çaresizliğin, acz ve fakrın dili midir –ki, bu halde ve dilde yapılan duaların geri çevrilmeyeceği Kur'ân-ı Kerim'de açıktır;⁸⁸ yoksa, kesin masumiyete rağmen mağdur edilmişliğin dili midir; veya, insana ve onun şerefine, varlıklar içindeki yerine has olup, keşfedilmeyi bekleyen çok hassas ve pek

kıymetli başka bir hâl veya lâtife midir, bu hâlet ve lâtifenin lisanıyla yapılan her dua kabûl görmektedir. Hz. Bediüzzaman (r.a.), bu lâtifeyi tam olarak kendisinin de teşhis edemediğini belirtmektedir. Bu tesbitini velîlerin himmet, imdat ve feyz kanalı olmaları gerçeğiyle birlikte zikretmesinden hareketle belki denebilir ki, ihtimal bu hâlet ve lâtife en fazla velîlerde, elbette daha fazla olarak peygamberlerde daha aktif olsa gerektir.

- **Cemaatin gayretleriyle hâsıl olan bir neticeyi, cemaatin iyiliklerine mükâfat olarak gelen şerefi ve fazileti cemaatin üstadına vermek, cemaate de, üstada da zulümdür. Üstad veya mürşid, kaynak değil, mazhar ve ma'kes, yani aynadır.**⁸⁹

CEMAATLE HÂSIL OLAN NETİCE, SADECE ÜSTAD VEYA MÜRŞİDE VERİLMEZ

Ehl-i dünya, özellikle şahısların çok öne çıkarıldığı bir zamanda bir ordunun zaferini kumandanına, bir halkın kazandığı şeref ve faziletini başındaki idareciye verme zulmünü işlese de, zaferleri kazanan komutan da dâhil olmak üzere ordudur; halkın şeref ve fazileti de halka aittir. Çünkü bir şeyin varlığı, onun bütün parçalarının varlığına bağlıdır; insan, bütün organları ve hücreleriyle insandır. Ordu içinde her seviyede veya mertebede her bir ferdin, her bir bölüğün, hattâ silahların ve kullanılan başka araç-gereçlerin dahi kazanılan zaferde yeri ve belli derecelerde payı vardır. Bunlardan birinin eksik olması halinde zafer kazanılamayabilir. Yine, bir halka ait, halkın katılımı ve katkısıyla elde edilmiş bir şeref ve fazilet, sadece o halkın başındaki idareciye verilmez. Buna karşılık, bir bütünün yokluğuna bir parçasının yokluğu sebep olabilir. İnsan vücudundaki hayatî bir organın çalışmaması ölüme sebep olabildiği gibi, herhangi bir organdaki arıza da bütün vücuda sirayet edebilir; hattâ yüz trilyon hücreden birinin mekanizmasının bozulması (kanser), bütün vücudu ölüme götürebilir. Dolayısıyla, bir ordunun zaferi ordunun tamamına aitken, mağlûbiyeti, öncelikle komutana aittir; çünkü komutanın hatası, onun dışındaki fertlerin hatasına benzemez. Komutan, 99 taneli bir tesbihin imamesi gibidir; koptuğunda bütün tesbih dağılır. Tesbihin varlığı için sadece imamenin varlığı kâfi ve tesbih imameden ibaret değildir; tesbihin varlığı, bütün tesbih tanelerinin varlığına bağlıdır; fakat imamenin kopması, tesbihin dağılmasına yol açar.

Üstad ve mürşid aynadır; güneş değildir

İşte, nasıl bir ordunun zaferini sadece komutana, bir halkın şeref ve faziletini başındaki idareciye, devlet başkanına vermek zulüm olur; bunun gibi, bir cemaatin gayretleriyle hâsıl olan bir neticeyi de sadece o cemaatin üstadına veya mürşidine vermek, aynı şekilde zulümdür. Bu tür bir zulüm, sadece orduya, halka veya cemaate karşı değil, komutana, devlet başkanına veya cemaatin üstadına karşı da işlenmiş bir zulümdür. Çünkü ona ait olmayan ona verildiği gibi, böyle bir davranış, enaniyeti okşar ve insanı gurura sevkeder. İnsana bir kapıcı iken kendini padişah zannettirir. Hem, o insanda riya gibi, ucub ve fahr gibi gizli bir şirke de sebep olabilir. Evet, bir kaleyi fetheden bir taburun ganimetini ve muzafferiyet ve şerefini binbaşısı alamaz. Üstad ve mürşid de masdar ve menba, yani kaynak telâkki edilmemek gerektir. Belki mazhar ve ma'kes olduğunu bilmek lâzımdır. Meselâ, sıcaklık ve ışık, bize bir ayna vasıtasıyla gelmiş olsun. Eğer öncelikle ve asıl olarak güneşe minnettarlık duymaya bedel, aynayı ışık ve ısının kaynağı kabûl edip ona minnettar olmak ve güneşi unutmak, divaneliktir. Ayna muhafaza edilmelidir, ısı ve ışık, onun vasıtasıyla gelmektedir. İşte mürşidin rûhu ve kalbi, bir aynadır. Cenab-ı Hakk'tan gelen feyze ma'kes ve onun müridine aksetmesine vesile olur. Müridin kalbi bu feyzi doğrudan alamadığı için mürşide de elbette saygı ve bağlılık gerekir. Fakat bu saygı ve bağlılık, onu vesile ve vasıta olmaktan öteye taşımamalı, asıl kaynağın, feyzi gönderenin Cenab-ı Allah olduğu unutulmamalı ve O'na şükredilmelidir. Evet, mürşid veya üstad da bir nimettir; insanlara Cenab-ı Allah'ın feyzini aksettiren bir nimet. Her nimet gibi bu nimetin şükrü de Cenab-ı Allah'a yapılmalı, üstad veya mürşid de, saygı ve bağlılıkla muhafaza edilmelidir.

Burada şu hususa da temas ekmek gerekir: Bazen olur ki, kaynak gibi görülen bir üstad, kaynak zaten olmadığı, olamayacağı gibi, mazhar bile olamaz; yani İlâhî feyzleri alan ve yansıtan bir ayna bile değildir. Belki mürid, saffeti, ihlâsı, Cenab-ı Allah'a olan irtibatının kuvveti, mürşidine olan bağlılığı ve itimadı sayesinde aldığı feyizleri, üstadının ruh aynasından aksediyor görebilir. Nasıl ki bir insan, bir cama dikkat ede ede manyetik tesir sebebiyle hayalinde misalî âleme karşı bir pencere açılır ve pek çok garip şeyleri o ayna müşahede ediyor gibi olur. Oysa aynada değil, aynaya dikkatli ve sâbit bakması sebebiyle aynanın haricinde hayaline açılan pencerede o şeyleri müşahede etmektedir. Onun içindir ki, bazen eksik bir şeyhin hâlis bir

müridi, şeyhinden daha ziyade kâmil olabilir ve döner şeyhini irşad eder, şeyhinin şeyhi olur.

- **İslâm, vesile ve sebep olma manâsında şefaati kabûl etmekle beraber, mutlak Tevhid dini olarak Allah ile kul arasında resmî vasıtayı reddettiği için tevazu ve mahviyet, velâyette esastır. Hıristiyanlık ise teslis (Baba–oğul–Rûhu’l-Kudüs) itikadıyla doktrin olarak vasıtayı kabul ettiği ve manevî makamlar dahi resmî makam olduğu için, bu dinde gurur ve kibir azîz olmaya zıt değildir.**⁹⁰

İSLÂM VE HRİSTİYANLIK'TA VELÎ VE AZİZ MERTEBE VE MİSYONLARI

İslâm, sebeplere müessiriyet, yani yaratma ve vücuda getirme tanımaz. İnsan dâhil, fiillerinin faili olan varlıklar dahi fiillerinin vücuda gelmesi konusunda birer sebeptir; yaratan, vücut veren, varlıkların fiillerine hariçte varlık kazandıran sadece Cenab-ı Allah'tır. Dolayısıyla, mutlak Tevhid dini olan İslâm'da “Allah'tan başka yaratıcı, ilâh, rabb, rızıklandıran, yaşatan, yardım gönderme, koruma, hidayet etme gibi nimetlerin gerçek kaynağı yoktur.” en başta gelen itikadî esastır.

Hristiyanlık'ta velediyet inancının neticeleri

Buna karşılık, Hıristiyanlık, sebeplere yaratmada pay verir; velediyet, yani “Baba–oğul–Ruhu’l-Kudüs” inancı onda esas olduğu için, Allah ile kul arasına aracılar girer. Bu aracılar da Hz. İsa'nın bedeni kabûl edilen Kilise ve azizler, papa, papazlar gibi Kilise mensuplarıdır. Dolayısıyla, Hıristiyanlık'ta Kilise mensuplarının aracılığı resmen kabûl edilen bir doktrin olduğu için İslâm'daki velâyetin mukabili olan azizlik, resmî bir makamdır. Bunun yanısıra, seçimle işbaşına gelen papalara da papa seçildikten sonra yanılmazlık tanınır. Papa seçilen kişi, kendiliğinden yanılmaz olur. Hıristiyanlık, inanmanın aklî, ilmî ve mantıkî olmasını da gerekli görmediği, yani inanılması gereken esasları birer dogma kabûl ettiği ve papaları da yanılmaz gördüğü için, bir papa farklı zamanlarda farklı hükümler, hattâ itikadî hükümler de verse, bunların her biri doğru kabûl edilir. Hıristiyanlık tarih içinde geliştirdiği bu aslî özelliği sebebiyle ve ilim, akıl ve mantık ile imanın arasını ayırdığı için Batı'da ilmî gelişmeler ve nihayet materyalizm karşısında mağlûp olmuş ve bilim ve teknoloji çağında, yani son asırlarda Batı insanının büyük çoğunluğu ateizme kaymıştır.

İslâm'da mürşidin rolü ve râbita-i şeyh

İslâm'da yalnız velîler değil, peygamberler dahi Cenab-ı Allah'tan gelen feyiz ve bereketleri yansıtan birer aynadır; O'nun icraatının birer aletidir, birer sebeptir. Yoksa bu feyiz ve bereketin, hidayet, vücudu tamamen Cenab-ı Allah'a ait bulunan fiillerin kaynağı ve yaratana değildirler. Onlar, güneşin ışığını ve ısısını alıp, bununla kendileri aydınlanıp ısındığı gibi, ulaştıkları yerlere de onları belli ölçülerde yansıtan aynalar gibidir. Onlar birer petektir ki, İlâhî hidayet, feyiz ve bereket balı onlara akar; insanlardan da dileyenler bu ballardan alır, istifade eder. Bundandır ki, bazılarınca tenkit konusu yapılan ve bilhassa Nakşî yolda benimsenen râbita-i şeyh veya mürşid, yani mürşid veya şeyhi düşünme, onunla kalbî bağlantı kurmaya çalışma, ona gelen bu feyiz, bereket ve hidayet ballarından onun kanalıyla istifade içindir; yoksa, şeyh veya mürşid, asla feyiz, bereket ve hidayet asıl kaynağı kabûl edilmez. Şeyh veya mürşid de kesinlikle kendisini kaynak bilmez; mürşidin kendisi de, müridi de bilir ki, herkes gibi şeyh veya mürşid de fânidir; fâni bir varlık, nasıl kaynak olabilir ki!? Çünkü feyiz, bereket ve hidayet, yani bütün İlâhî vâridât, ilk insandan bu yana var; herhangi bir velî, bir peygamber, bir şeyh veya mürşidle sınırlı değildir. Yine bundan dolayıdır ki, bir tasavvuf yoluna veya tarikata intisabın temelinde tevazu ve mahviyet yatar; kendini hiç bilme yatar; ve bu yolda yolculuk, Allah'ta bütün bütün fâni oluncaya, yani kişi kendisinde tecelli eden, görünen, ortaya çıkan müsbet hiçbir şeyi asla kendinden bilmeyip tamamen Allah'a verinceye, bunu bütün varlığıyla tecrübe edinceye, sonunda bütün bunları hatırlamayacak kadar Cenab-ı Allah'ın mutlak varlığı ve Birliği'nde eriyinceye kadar devam eder. Bu başarılmazsa söz konusu manevî yolda yol almak da, bir makama ulaşmak da mümkün değildir. Bu yolda gurura, benliğe, enaniyete, kendini görmeye, kendini beğenmeye asla yer yoktur.

Hıristiyanlık'ta manevî makamlar ve insan nefsi

Buna karşılık, Hıristiyanlık'ta manevî makamlar dahi, akademik makamlar ve unvanlar misali âdeta dinî olmaktan çok, dünyevî makam ve unvanlar gibi olduğu; azizler, papalar, akademik yükselme gibi yükseldiği ve başkaları tarafından tayin edildiği, bunların bağlı bulunduğu Kilise kurumu teslis sebebiyle Cenab-ı Allah ile kul arasında resmen kabûl edilmesi gereken aracı olarak görüldüğü ve bu aracılığa müessiriyet, yani Kilise'ye resmen Cenab-ı Allah adına hareket etme salâhiyeti tanındığı ve Kilise de bunu böyle kabûl

ettiği için nefis, bütün melekeleriyle güç kazanır ve gurur, kırılmaz. Bundan dolayı da, egosu güçlü bir Hıristiyan, bir “Haçlı”, yani fanatik Hristiyan olur. Buna karşılık, egosu güçlü, enaniyet sahibi bir Müslüman, Din’e kayıtsızlaşır. Yine bundan dolayıdır ki, Hıristiyan dünyada meselâ üst seviyedeki idareciler gibi “elit” sınıf halktan daha dindar olurken, İslâm dünyasında halk, “elit”lerden daha dındardır. (Çünkü) Hıristiyan dünyada din daha çok dünyaya hizmet ederken, İslâm da dünya da Din’e hizmet eder ve Din tarafından tanzim edilir.

- **Ehl-i velâyet, gaybî olan şeyleri, bildirilmezse bilmezler; dolayısıyla iki velî, iki ehl-i hakikat, birbirini inkâr etmekle makamlarından düşmez. Meğer bütün bütün Şeriat’ın açık hükmüne muhalif ve hatası ortada bir ictihadla hareket edilmiş ola.**⁹¹

Din’in muhkemâtı, yani temelinde yatan aslî itikad, ibadet, ahlâk ve muamelât esasları bilinmediği, Din’i tatbik kaideleri ve şekli olan Sünnet-i Seniyye bütün düsturlarıyla kavranmadığı, ayrıca bâtın yolunun kaideleri ve cilveleri hakkında da yeterli bilgiye sahip olunamadığı için bilhassa halk katında büyük hatalar ve yanlışlar işlenmektedir. Bu hatalardan bir tanesi, şeyh veya mürşidlere bağlılık ve hürmetle onların da hata edebileceği gerçeğini birbirine karıştırmak olarak ortaya çıkarken, bir diğeri de, velîlerin gaybî her hakikati bilebileceği gibi bir itikad veya düşünce şeklinde kendini belli etmektedir. Bu hatalar sebebiyle, Hz. Ali (r.a.) dönemindeki Cemel Savaşı ve Siffîn Savaşı gibi savaşlarda mü’minlerin anneleri olan Peygamberimiz’in pak zevcelerinden Hz. Âişe (r.anhâ) vâlidemiz ve Aşere-i Mübeşşere’den bazıları da dâhil olmak üzere Sahâbîlerin karşı karşıya gelmesi de iyi anlaşılammakta ve bu konuda yerli yersiz sözler sarfedilebilmekte, yazılar yazılabilmektedir.

VELÂYET, GAYB BİLGİSİ, VELÂYETİN SINIRLARI

Konuya esasen Hz. Üstad Bediüzzaman’ın bir soruya verilen cevabı ve bu cevapta Hz. Yakup’dan (a.s.) naklettiği bir söz, açıklık getirmektedir:

Eğer denilse: Hazreti Ömer’in (r.a.) minber üstünde, bir aylık mesafede bulunan Sâriye nâmındaki bir kumandanına “Ya Sâriye, dağa çekil, dağa çekil!” deyip, Sâriye’ye işittirip, orduyu idare noktasından zaferine sebebiyet veren kerametkârâne kumandası ne derece keskin nazarlı olduğunu gösterdiği halde, neden yanındaki katili, Firuz’u o keskin velâyet gözüyle görmedi?

Cevap: Hazreti Yakub’un (a.s.) verdiği cevap ile cevap veririz. Yani, Hazreti Yakup’tan sorulmuş ki: “Ne için Yusuf’un Mısır’dan gelen gömleğinin kokusunu işittin de yakınında

bulunan Ken'an Kuyusu'ndaki Yusuf'u görmedin?"

Cevaben demiş: "Bizim hâlimiz, şimşekler gibidir; bazen görünür, bazen saklanır. Bazı vakit olur ki, en yüksek mevkide oturup her tarafı görüyoruz gibi oluruz. Bazı vakitte de ayağımızın üstünü göremiyoruz."⁹²

Velîlerin karşılıklı tavırları ve Sahâbe arasındaki fitneler

Evet, ehl-i velâyet, hattâ peygamberler dahi, gaybı, gaybî gerçekleri kendilerine gösterilmezse bizzat kendileri göremezler. Mûcizeyi de, kerameti de yaratan ve ihsan buyuran Cenab-ı Allah'tır (c.c.); O dilemedikçe ve izin vermedikçe ne bir peygamber mûcize gösterebilir, ne de bir velîden keramet sâdır olur. Bundan dolaydır ki, bazen velîler de birbirlerini tanıyamayabilirler; yani bir velî, diğer bir velînin velî olduğundan habersizdir. Bu sebeple de, iki velî birbirini inkâr etse, yani velî olarak kabûl etmese, bunların hiçbirisi velâyetten düşmez. En büyük bir velî dahi bazen karşısındaki yine çok büyük bir velînin halini tamamen bilmediğine delil, işte Hz. Âişe ve Aşere-i Mübeşşere'den bazılarının da birbirlerine karşı olarak dâhil buldukları Sahâbe arasındaki savaşlardır. Mü'minler arasında ittifak son derece önemli olmakla birlikte, mü'minler, savaşı gerektiren bazı sebeplerden dolayı birbirleriyle savaşmazlar diye bir şart yoktur. Sahâbe arasındaki savaşların da gösterdiği gibi, bazen olur ki, en büyük velîler dahi birbirleriyle kavga edip, savaşa girebilirler. Hattâ Kur'ân, mü'minlerden bir grubun bağıyi, yani haksız tecavüzü durumunda diğer mü'minlere artık başka çare yoksa, bu bâğiler Allah'ın hükmüne teslim oluncaya kadar onlarla savaşmayı emreder. Bağy de, bâğilere karşı savaşmak da, kişiyi imandan çıkarmaz:

(Mü'minler, birbirlerine karşı düşmanlık içinde bulunamazlar. Bununla birlikte,) eğer mü'minlerden iki grup birbiriyle savaşacak olursa, derhal aralarını düzeltin. Fakat onlardan biri haksızlıkta bulunup diğerine tecavüz ederse, bu takdirde tecavüz eden tarafla, o taraf Allah'ın hükmüne boyun eğinceye kadar hep birlikte savaşın. Eğer boyun eğerlerse, o iki grubun arasını adaletle düzeltin ve adaleti uygulamada titiz olun. Allah, hak ve adalet hususunda titiz olanları sever. (Her zaman için geçerli gerçek şudur ki,) mü'minler birbirleriyle ancak kardeşirler; o halde kardeşlerinizin arasını düzeltin ve (bilhassa kardeşler arası münasebetlerde ve kardeşlik hukukunu korumada) Allah'a karşı gelmekten sakının ki, (dünyada güzel ve faziletli bir hayat, Âhiret'te ebedî saadete ulaşma adına)

O'nun rahmet ve merhametine nail olursunuz.⁹³

Evet, her meselede olduğu gibi bu meselede de nihaî karar mercii Din'in muhkemâtı, Şeriat'ın kesin hükümleridir. Eğer velîden de olsa Şeriat'ın net ve kesin hükümlerine aykırı olduğu açık bir ictihad sâdır olur ve bu ictihadla amel edilirse, bu takdirde, bu ictihadda ve davranışta bulunan velîdir diye o

ictihad ve davranışa itibar olunmaz. Ehl-i Sünnet, Sahâbe arasındaki savaşlarda bu savaşlara katılan Sahâbîlere söz etmemiş, fakat Şeriat'ın kesin kaide ve hükümlerine dayanarak Hz. Ali'yi ictihad ve davranışında haklı, karşısındakileri hatalı görmüşlerdir. Ama bu hata, onları ne velâyetten, ne imandan, ne de Sahâbî olmaktan düşürür.

Ehl-i Tasavvuf Risale-i Nur talebeleri

Bediüzzaman, bu noktada Risale-i Nur talebelerine aşağıdaki hatırlatma ve ikazda bulunur:

“Gaybı (bütünüyle ve O'nun izni olmadan) Allah'tan başka kimse bilmez.” sırrınca, ehl-i velâyet, gaybî olan şeyleri, bildirilmezse bilmezler. En büyük bir velînin dahi hasmının hakikî halini bilmediği için haksız olarak savaşabileceğini Aşere-i Mübeşşere arasındaki muharebe gösteriyor. Demek iki velî, iki ehl-i hakikat, birbirini inkâr etmekle makamlarından düşmezler. Meğer bütün bütün Şeriat'ın açık hükmüne muhalif ve hatası ortada bir ictihadla hareket edilmiş ola.

Bu sır –ehl-i velâyetin gaybî şeyleri Allah bildirmediğçe bilemeyeceği ve iki velînin, iki ehl-i hakikatın birbirlerini inkâr etmekle makamlarından düşmeyeceği gerçeği– sebebiyle ve “*Öfkelerini yutarlar ve insanları affederler.*”⁹⁴ âyetindeki yüksek gönüllülük düsturuna uyarak, mü'min halkın şeyhlerine karşı hüsn-ü zanlarını kırmayıp, imanlarını sarsılmadan muhafaza etmek; ehl-i Tasavvuf'un onlardan Risale-i Nur'a gelen bazı haksız itirazlar karşısında Risale-i Nur'un en öndeki has talebelerinin haklı fakat zararlı hiddetlerine maruz kalmamaları; ayrıca, inkârcıların iki hak grup –ehl-i Tasavvuf ile Risale-i Nur talebeleri– arasında düşmanlık üretip, birinin itiraz silahıyla diğerini vurma ve çürütme, neticede ikisini de yere çalma planları ve gayretlerinden korunmak için Risale-i Nur talebeleri, bize karşı çıkan ehl-i imana hiddet ve öfke ile ve onların yaptıklarının aynısıyla mukabelede bulunmamalıdır. Yalnız, itiraz sebebi noktaları kendilerini müdafaa için yumuşaklıkla ve daima sulh yörüngeli olarak izah etmek ve cevap vermek gerektir.

Çünkü bu zamanda enaniyet çok ileri gitmiş. Herkes, boyu ölçüsünce bir buz parçası olan enaniyetini eritmeyip bozmuyor, kendini mâzur biliyor; ondan niza çıkıyor. Bundan da ehl-i hak, zarar; ehl-i dalâlet, istifade ediyor.

İstanbul'da malûm itiraz hadisesi ima ediyor ki, ileride, meşrebini çok beğenen bazı zatlar, yalnız kendilerini gören bazı sofi-meşrepler ve nefis-i emmâresini tam öldürmeyen ve hubbu-cah (halk nazarında mevki sahibi olma, kabûl görme) vartasından kurtulmayan bazı ehl-i irşad ve ehl-i hak, Risale-i Nur'a ve talebelerine karşı kendi meşreplerine ve mesleklerine olan rağbeti ve tâbilerinin hüsn-ü teveccühlerini muhafaza niyetiyle itiraz edecekler; belki dehşetli mukabelede bulunmaları ihtimali de var. Böyle hadiselerin vukuunda bizlere soğukkanlı davranmak, sarsılmamak, düşmanlığa girmemek ve o muarız (karşı çıkan) taifenin de reislerini çürütmemek gerektir.

Fâş etmek hatırıma gelmeyen bir sırrı fâş etmeye mecbur oldum. Şöyle ki:

Risale-i Nur'un şahs-ı manevîsi ve o şahs-ı manevîyi temsil eden has talebelerinin şahs-ı manevîsi, 'Ferdiyet' makamına mazhar oldukları için, değil hususî bir memleketin kutbu, belki –genellikle– Hicaz'da bulunan kutb-u a'zâmın dahi tasarrufundan hariçtirler.. onun da hükmü altına girmeye mecbur değillerdir. Her zamanda bulunan iki imam gibi, onu tanımayla mecbur olmuyorlar. Ben, eskide, Risale-i Nur'un şahs-ı manevîsini o imamdan

biri zannediyordum. Şimdi anlıyorum ki, Gavs-ı A'zam'da kutbiyet ve gavsiyetle beraber 'Ferdiyet' dahi bulunduğundan, Âhir Zaman'da, talebelerinin bağlandığı Risale-i Nur, o 'Ferdiyet' makamının mazharıdır. Gizlenmesi gereken bu büyük sır sebebiyle, Mekke-i Mükerre'mde dahi -farz-ı muhal olarak- Risale-i Nur'un aleyhinde bir itiraz kutb-u a'zamdanda gelse, Risale-i Nur talebelerine düşen, sarsılmayıp, o mübarek kutb-u a'zamın itirazını iltifat ve selâm suretinde telâkki edip, teveccühünü de kazanmak için, itiraza sebep noktaları o büyük üstadlarına karşı izah etmek, ellerini öpmektir.

Evet, kardeşlerim, bu zamanda öyle dehşetli cereyanlar ve hayatı ve cihanı sarsacak hadiseler içinde hadsiz bir metanet, soğukkanlılık ve nihayetsiz bir fedakârlık taşımak gerektir.⁹⁵

- **İlâhî yakınlığın inkişafına bakan ve Risalet vazifesine verâset sebebiyle velâyet-i kübra (büyük velâlet) olan Sahâbe velâyetinde, Tasavvuf yolu, yani seyr u sülûkla ulaşılan velâyet-i suğradaki (küçük velâyet) gibi fazla keramet görülmez.**⁹⁶

BÜYÜK VELÂYET, KÜÇÜK VELÂYET VE KERAMET

Daha önce de kısmen temas edildiği üzere, asıl ve büyük velâyet, Risalet vazifesine verâsettir; yani hayatı Sünnet-i Seniyye çizgisinde yaşayıp, aynı çizgide Din'e hizmet etmek, kişinin bütün varlığını Allah yoluna, Allah yolunda O'nun dinine hizmete adanmasıdır. Kur'ân-ı Kerim, Cenab-ı Allah'ın mü'minlerin velîsi olmasının, O'nun Velî isminin ana tecellisini de böyle takdim buyurur:

Allah, iman edenlerin velîsi (işlerini Kendisi'ne havale etmeleri ve her bakımdan güvenmeleri gereken dostu, yardımcı ve koruyucusudur); onları daima her türlü (zihnî, manevî, içtimaî, iktisadî ve siyasi) karanlıklardan nûra çıkarır (ve nurlarını artırır). Küfredenlere gelince, onlara velîlik yapanlar tağuttur, onları nurdan her türlü karanlığa çıkarırlar. Onlar, Ateş'in yârânı ve yoldaşlarıdır, orada sonsuzca kalacaklardır.⁹⁷

Velâyet-i kübra ve ona ulaşma yolu adına bir temsil

İşte, velâlet-i kübra olan Sahabe velâyeti, Tarikat berzahına girmeden, doğrudan doğruya İlâhî yakınlığın, yani Cenab-ı Allah'ın herkese herkesten yakın olduğu hakikatinin inkişafına bakar. Bu velâyet, çok yüksek olduğu halde oldukça da kısadır; Peygamber Efendimiz'in sohbetine bir defa oturmakla elde edilebilir. Hz. Bediüzzaman, bunu şöyle açıklar:

Dün geceki Kadir Gecesi'ne ulaşmak için iki yol vardır:

Biri: Bir sene daha yaşayıp, o geceye tekrar gelmektir. Bunun için bir sene mesafeyi kat'etmek lâzım gelir. Bu, seyr u sülûk ehlinin mesleğidir ki, ehl-i Tarikat'ın çoğu bununla gider.

İkincisi: Zamanla sınırlı bulunan maddî cisim kılıfından sıyrılıp, rûhen yükselip, dün geceki Kadir Gecesi'ni iki veya güç gün sonraki Ramazan Bayramı gecesiyle beraber bugün gibi hazır görmektir. Çünkü ruh, zamanla sınırlı değildir. İnsanın duyu mekanizması da ruh

derecesine çıktığı vakit, o hazır zaman genişler. Başkalarına nisbeten mâzi ve müstakbel olan vakitler, ona nisbeten hazır veya hâl hükmündedir.

İşte, bu temsile göre dünkü Leyle-i Kadir'e geçmek için, ruh mertebesine çıkıp, mâziyi hazır derecesinde görmektir. Şu derin sırrın esası akrebiyet-i ilâhiye'nin, (yani Cenab-ı Allah'ın her varlığa kendisinden daha ve en yakın oluşunun) inkişafıdır:

Meselâ, güneş bize yakındır; çünkü ışığı, ısısı ve timsali, aynamızda ve elimizdedir. (Hattâ güneş, gözbebeğimizde ve ısısıyla içimizde bize bizden daha yakındır.) Fakat biz, son derece ondan uzağız. Eğer biz nûraniyet noktasında onun bize bizden daha yakın oluşunu hissetsek, aynamızdaki, (hattâ gözbebeğimizdeki) timsaliyle, içimizi ısıtan ısısıyla olan münasebetimizi anlasak, o vasıta ile onu tanısak; ışığı, ısısı, bizzat kendisi ne ve nasıldır tam bilsek, bu, onun bize olan yakınlığının inkişafı demektir ve böylece güneşe çıkma gereği duymadan güneşle sanki ona yükselmiş gibi münasebettar oluruz. Buna karşılık, güneşe ona olan uzaklığımız açısından bakıp, bu uzaklığımızı aşarak ona yaklaşmak ve böylece onu tanımak istesek, bu takdirde pek uzun bir fikrî, aklî ve ilmî yol almamız gerekecektir. Uzun bir fikrî, aklî, fennî, ilmî yolculuk sonunda güneşle alâkalı bazı bilgilere ulaşabiliriz ki, bu yolla bile güneşle elindeki ayna vasıtasıyla onunla münasebet kuran insanın onunla münasebet seviyesine ulaşmış olmayız. İşte, peygamberlik ve peygamberlik vazifesine verâsetteki velâyet, sırr-ı akrebiyetin (Cenab-ı Allah'ın bize bizden çok daha yakın oluşunun) inkişafına, tarafımızdan kavranıp bizzat tecrübe edilmesine, yaşanmasına bakar. Diğer velâyet ise, Cenab-ı Allah'a O'nunla aramızdaki mesafelerde yolculuk yapma esası üzerinde gider ve pek çok mertebeleri aşmayı gerektirir.⁹⁸

Sahâbe'den sonra velâyet-i kübra sahibi bir cemaat

Sahâbe velâyeti ve velâyet-i kübrada tedellî, yani bizzat Cenab-ı Allah tarafından sevilme ve seçilme, diğer velâyette ise terakkî, Allah'ı sevme ve O'nun sevgisini, rızasını kazanmak için yolculuk yapma söz konusudur. Kur'ân-ı Kerim'deki şu âyet, birinci, yani Sahabe velâyetini veya velâlet-i kübrayı ve ona mazhar kılınanları, özellikle Sahâbe'den sonra aynı çizgiyi paylaşacak olan bir cemaati tavsif etmektedir:

Ey iman edenler! İçinizden kim, hangi grup dininden dönerse dönsün, bir gün gelecek ve Allah onların yerine öyle bir topluluk getirecek ki, Allah onları sever, onlar da O'nu severler; onlar, mü'minlere karşı boyunları yerde, kâfirler karşısında onurlu ve zorludurlar; Allah yolunda durmaksızın cihad ederler ve bunu yaparken, kendilerine dil uzatan hiçbir kimsenin kınamasından çekinmezler. İşte bu Allah'ın öyle bir lûtfudur ki, onu dilediğine verir. Allah, (engin lütuf ve merhametiyle) kullarını sarıp sarmalayandır, (her şeyi, herkesi, neyi niçin yaptığını) çok iyi bilendir.⁹⁹

Büyük velîlik ve küçük velîlik açısından nefis

Hz. Bediüzzaman, velâyet-i kübra ve velâyet-i suğra açısından nefsi ele alırken de şöyle yazar:

Bil, ey azîz! Nefis, acîp bir şeydir. Eğer tezkiye edilirse, Esmâ-i Hüsnâ'nin cilvelerini anlamak için sayısız âlet ve terazi hazinesi olur. Eğer sapmaya ve çürümeye terk edilirse, bu defa yılanlar, akrepler gibi her türlü haşere yuvası haline gelir. Onu öldürmekten çok, tezkiye edip canlı tutmak daha iyidir. Sahâbe-i Kiram'ın yolu olarak, onu temizleyip canlı

tutmak, büyük evliyânın yolu olan onu öldürmekten daha çok hikmete uygundur.

Nefis çok aç, ihtiyaçları pek çok ve pek büyük ve zevkleri, lezzetleri de pek acıptır. Terbiye ve tezkiye edilirse, zemme lâıyk hırsı hayır yolunda tatmini güç bir şevke dönüşür; gurur ve kibri, sahibini Allah'a şirk koşmaktan koruyan bir halet alır; kendine olan şiddetli sevgisi, Rabb'in sevgisine inkılâp eder. Kısaca, onun kötü sıfatları birer fazilet haline gelir.¹⁰⁰

Büyük ve küçük velîlikte keramet ve evrâd ü ezkâr

Velâyet-i kübra ile velâyet-i suğrayı ayıran önemli farklardan biri, işte nefsin durumudur. Velâyet-i suğrada riyazet gibi yollarla nefis öldürülür veya cankeş haline getirilirken, velâyet-i kübrada tezkiye ve ölünceye kadar kendisiyle mücadele edilerek, hem de sürekli mücadelenin sevabı kazanılır, hem de tezkiye ile bütün kötü sıfatları faziletlere, şer işleme mekanizmaları hayır işleme mekanizmalarına dönüştürülerek ve Allah'ın nimetlerini tadıp, bir şükür fabrikası haline getirilerek ondan tam istifade yoluna gidilir. Velâyet-i suğrada nefis riyazet gibi yollarla en az cankeş edildiği için rûhânî zevkler ve kerametler fazla görülür; velâyet-i kübrada ise bu tür zevkler ve kerametler azdır. Ayrıca, evliyânın kerameti de çok defa iradeleri dışında birer İlâhî ikram olarak zuhur eder. Hz. Üstad Bediüzzaman, bu velâyet sırrını, yani velâyet-i kübranın özelliğini, onda çok rûhânî zevk ve keramet olmamasını, onun ilim–iman–aksiyon yörüngeli ve Risalet vazifesini veraset yolu olmasını, velâlet-i kübrada olmalarına rağmen, meselâ Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali efendilerimizin şهادetlerine neticelenen pusuların ve pusuyu kuranların neden keşfedilemediği sorusuna cevap sadedinde zikreder.

Bu münasebetle şu noktaya da temas etmek gerekir ki, velâyet-i kübra yolunda, velâyet-i suğra çizgisinde olduğu gibi evrad, ezkâr yok demek değildir. Belki tam tersine, bu hususlara velâyet-i kübra yolunda daha çok, fakat daha önce yukarıda açıklanmaya çalışıldığı üzere, Din'in farz, vâcip, sünnet, müstehap, haram, mekruh çizgisindeki önem sırasına göre önem verilir ve bunlar, ona göre yerine getirilir. Dolayısıyla, bu hassas noktanın iyi görülememesi, sanki velâyet-i kübra yolunda evrad ve zikre fazla yer verilmediği gibi yanlış bir intibaya sebep olabilir ve olabilmektedir. Oysa bu yol, farzları en iyi şekilde yerine getirmeye çalışmayı, haramlardan kaçmayı, bilhassa namazı ta'dil-i erkâna riayet ederek kılmayı, bilhassa namazın sonundaki tesbihatı terketmemeyi, Sünnet-i Seniyye'ye hassasiyetle uymayı gerektirdiği gibi,¹⁰¹ Hz. Bediüzzaman, bir yerde de bu yolu (dünyayı kesben, yani ekonomiyi, yeraltı–yerüstü servetlerinin taksimini İslâm düşmanlarına

bırakmamak ve Allah için kazanıp Allah yolunda harcamak için kazanmak manâsında değil, kalben terk etmek manâsında) a'zamî zühd, a'zamî takva, a'zamî velâyet olarak tarif buyurur.

- **Peygamberlikten sonra en büyük makam, peygamberlik vazifesine verasettir. Bu makamın birinci derecede sahipleri olan Sahâbe-i Kiram'dan sonra en faziletli veya en büyük, Âhir Zaman'da geleceği va'dedilen ve haber verilen Hz. Mehdî'dir (r.a.). Daha sonra, mezhep sahibi dört büyük imam gelir. Şâh-ı Geylânî gibi bazı harika kutuplar bazı hususî faziletlerde dört büyük imamı geçse de, umumî fazilette dört büyük imam, Sahâbe'den ve Mehdî'den sonra en faziletlidirler.**¹⁰²

PEYGAMBERLER VE VELÎLER ARASINDA ÜSTÜNLÜK DERECELERİ

Yaratılmışlar arasında en büyük makam, peygamberliktir. Peygamberler içinde de en büyüğü Peygamber Efendimiz (s.a.s.), daha sonra beş ülü'l-azm rasûlden diğer dördü olan Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. İsa (aleyhimüselâm) gelir.¹⁰³ Bunları diğer rasûller, sonra da diğer peygamberler (nebîler) takip eder.

Risalet vazifesinin üç temel boyutu

Peygamberlikten sonra en büyük makam, Risalet vazifesine verasettir. Bu veraset, elbette Risalet vazifesinin tamamına veraset olabileceği gibi, bir kısmına veraset de olabilir. Risalet vazifesinin üç temel boyutu Kur'ân-ı Kerim'de şöyle ifade buyrulur:

Nitekim size bizzat içinizden çıkmış bir rasûl gönderdik: size (kendisine vahyettiğimiz) âyetlerimizi okuyor (ve bizzat kendinizi, dış dünyanızı, eşya ve hadiseleri apaçık âyetlerimiz olarak size anlatıyor; zihinlerinizi yanlış düşünce ve kabûllerden, kalblerinizi bâtil inanç ve günahlardan, hayatlarınızı her türlü kirden, kötü ahlâktan arındırarak) sizi temizliyor; size (kendisine indirmekte olduğumuz) Kitab'ı ve hikmeti (o Kitabı anlama ve tatbik etme yoluyla, ondaki emir ve yasakların manâ ve maksadını, eşya ve hadiselerin anlamlarını) öğretiyor ve size (dünya ve Âhîret saadetiniz adına bilmeniz gerekip de) bilmediğiniz ne varsa hepsini öğretiyor.¹⁰⁴

Allah'ın âyetlerini okumak, anlatmak, tebliğ etmek; insanların zihinlerini yanlış kabûllerden ve bilgilerden, kalblerini bâtil inançlardan ve günahlardan, kendilerini kötü ahlâktan, hayatlarını her türlü kirden arındırarak onları temizlemek; ve insanlara Kitab'ı, hikmeti ve dünya ve Âhîret saadetleri adına bilmeleri gerekip de bilmedikleri her şeyi öğretmek, Risalet'in üç ana

misyonu veya vazifesidir. İşte, Risalet'e veraset, bu vazifeleri rasûllerin izinde yerine getirmektir. Risalet vârislerinin bazısı bu üç vazifeyi de yerine getirebilir; bazısı birini, bazısını ikisini yerine getirir. Bunların dışında Şeriat sahibi de bulunan Risalet'in bir misyonu daha vardır ki, o da Kitap'ın hükümlerini insanların ferdî ve bütün boyutlarıyla içtimaî hayatlarında tatbik etmektir. Bu boyutu da Kur'ân-ı Kerim'de şöyle okuruz:

İçinde safî hidayet ve (insanların zihnini, kalbini ve yollarını aydınlatan) bir nur bulunan o Tevrat'ı Biz indirdik. Her bakımdan Allah'a teslim(iyetle Müslüman) olmuş bulunan nebîler, yahudi olanlara onunla hükmederlerdi; aynı şekilde, Allah'ın Kitabı'ndan (vahyedilmiş bulunan kısmı, onu yazarak veya ezberleyerek ve onunla amel ederek) koruyup gözetmekle görevlendirilmiş olmaları sebebiyle, kendilerini Allah'a ve insanların terbiyesine adanmış bulunan müşidler ve fakih hakimler de (yine onunla hükmederlerdi); ayrıca, onun Allah'tan ve hak kitap olduğuna da şahittiler. (Onlara, "Allah'ın Kitabı'yla hükmetme konusunda) hiç kimseden korkup çekinmeyin; yalnız Ben'den korkup ürperin ve âyetlerimi az bir fiyat karşılığı satmayın!" (diye ikazda bulunmuştuk). Kim, Allah'ın indirdiğini (tasdik etmeyip onunla) hükmetmezse, böyleleri kâfirlerin ta kendileridir. [105](#)

Risalete verâset ve vârisler

Kur'ân-ı Hakîm'de nebîler de Risalet'in vârisleri arasında zikredilmektedir. Rasûl olmayan nebîlerin vazifesi, rasûlleri desteklemek ve onların vazifelerini devam ettirmektir. Hattâ rasûller içinde dahi, Hz. Yahya'nın (a.s.) Hz. İsa'ya (a.s.) destek olması gibi, bir başka daha büyük rasûle destek olanlar, böyle bir vazifeyle vazifeli bulunanlar da vardı:

Hem Allah, vaktiyle bütün peygamberlerden: "Ne zaman size (rasûl olanlarınıza doğrudan, nebî olanlarınıza bir Rasûl'ün mirasçısı olarak) Kitap ve hikmet versem ve ardından, size verilmiş bulunan (Kitap'ı) tasdik edici bir Rasûl gelse, ona mutlak surette inanacak ve mutlaka ona yardım edeceksiniz." diye söz almıştır. Allah, "Bunu kabûl ettiniz, bu ağır yükümü sırtınıza aldınız mı?" diye sormuş, onlar da, "Kabûl ettik!" diye ikrar vermiş, bunun üzerine Allah, "Öyleyse şahit olun, (ümmeetleriniz de şahit olsun); Ben de sizin gibi şahit oluyorum!" buyurmuştur. [106](#)

Derken, (Zekeriya, bir gün) mihrapta namaza durmuştu ki, melekler kendisine seslendiler: "Allah, sana Yahya'yı müjdeliyor: Allah'tan bir Kelime'yi (İsa) tasdik edecek, hem sâlihlerden bir efendi, hem gayet zahit ve bir nebî olacaktır." [107](#)

Kur'ân-ı Kerim, Risalet'e veraset misyonu için üç önemli sıfatı da zikreder:

Kim Allah'a ve (o şanı yüce) Rasûl'e gerektiği şekilde itaat ederse onlar, Allah'ın kendilerini (tam hidayet ve Sırat-ı Müstakîm'de rehberlik) nimetiyle serfiraz kıldığı şu seçkin insanlardan (en azından biriyle) beraberdirler (ve Cennet'te de onlarla beraber olacaklardır): nebîler; (bütün duygu, düşünce, inanç ve davranışlarında dosdoğru ve Allah'a karşı tam bir sadakat içinde bulunan, özü sözü bir) siddîklar; (başkalarının inandığı gaybî gerçekleri bizzat tecrübe eden ve onların doğruluğuna hayatlarıyla şahadet eden) şahitler ve (her söz ve hareketlerinde kusursuz olan ve ıslah gayesi güden) sâlihler. Ne güzel

arkadaşlardır bunlar!¹⁰⁸

İslâm tarihinde Risalet misyonuna veraset vazifesini yerine getirenler, âlim, mürşid, müceddit gibi isimlerle anılmışlardır. Âlimler ve mürşidler içinde hem âlim, her mürşid, hem de müceddit olanlar vardır. Âhir Zaman'da geleceği haber verilen Hz. Mehdî, mezhep sahibi dört büyük imam (İmam-ı A'zam Ebu Hanife, İmam-ı Şafi'î, İmam-ı Malik, Ahmed ibn Hanbel), İmam-ı Gazalî, İmam-ı Rabbânî, bu grup içinde zikredilebilir. Bunlardan Mehdî, İslâm'ı baştan sona tecdit, temsil, tebliğ, tatbik ve İslâm birliği sağlama vazifelerini yerine getireceği için Sahâbe'den sonra en büyüktür. Daha sonra, Risalet vazifesine verâset boyutları içinde sözü geçen diğer âlimler, yani mezhep sahibi dört büyük imam ve İmam-ı Gazalî, İmam-ı Rabbânî, hattâ Abdülkadir-i Geylanî gibi büyükler gelir. Bunları, aynı zamanda müctehid, aynı zamanda manevî sahada kutup ve/veya gavs olan asfiyâ ve derece derece müctehidler, büyük velîler ve nihayet diğer velîler ve gerçek âlimler takip eder. Bunlar, İslâm içinde vahiy alma dışında Peygamber Efendimiz'den (s.a.s.) önceki dönemdeki rasûllerin ve nebîlerin misyonunu görmüş, derece derece bazıları insanlara belli sahalarda rehberlik yapmış, bazıları İslâm'ın bir veya birkaç boyutunda tecdit ve ihyada bulunmuştur. Nasıl peygamberler arasında İslâm'ı bütün boyutları, bütün külliyeti ve evrenselliğiyle, bütün zamanlara, mekânlara, şartlara ve seviyelere hitap ve onları tatmin edebilirliğiyle temsil, tatbik ve tebliğ eden sadece Peygamber Efendimiz (s.a.s.) olmuşsa, mücedditler içinde de İslâm'ı bütünlüğü ve evrenselliğiyle tecdit ve ihya da, Mehdiyîyet makamına aittir.

¹ *Mektûbât*, “29. Mektup, 9. Kısım, 1. ve 3. Telvih”

² Kâria Sûresi/101: 6–9.

³ *Mektubât*, “29. Mektup, 9. Kısım, 4. Telvih”.

⁴ Yusuf Sûresi/12: 76.

⁵ *Mektubât*, “29. Mektup, 9. Kısım, 6. Telvih”.

⁶ *Şualar*, “11. Şua, 8. Mesele”.

⁷ *Lem'alar*, “11. Lem'a, 9. Nükte”

⁸ *Mektubât*, “29. Mektup, 9. Kısım, 6. Telvih”.

⁹ Ör. A'râf Sûresi/7: 23; İbrahim Sûresi/14: 40–41; Enbiyâ Sûresi/21: 83, 87; Şuarâ Sûresi/26: 83–89.

¹⁰ *Lem'alar*, “4. Lem'a, 4. Nükte”.

¹¹ Ahkâf Sûresi/46: 35.

¹² Şûrâ Sûresi/42: 13.

¹³ Bakara Sûresi/2: 253.

¹⁴ Nisâ Sûresi/4: 125.

¹⁵ Bakara Sûresi/2: 124

¹⁶ Sâd Sûresi/38: 26.

¹⁷ Sâd Sûresi/38: 35.

- [18](#) *Mektûbât*, “23. Mektup, 3. Sual”.
- [19](#) *Lem’alar*, “4. Lem’a, 4. Nükte”.
- [20](#) *Sözler*, “26. Söz, Zeyl”.
- [21](#) *el-Mesnevî en- Nuri*, “Şemme, 3. Bölüm.
- [22](#) Necm Sûresi/53: 32.
- [23](#) Yusuf Sûresi/12: 53.
- [24](#) Furkan Sûresi/25: 43; Câsiye Sûresi/45: 23.
- [25](#) Haşir Sûresi/59: 19.
- [26](#) Nisâ Sûresi/4: 79.
- [27](#) Şems Sûresi/91: 9.
- [28](#) Kasas Sûresi/28: 88.
- [29](#) *Mektûbât*, “17. Mektup, 5. Nokta”.
- [30](#) *Sözler*, “27. Söz, Zeyl, 3. Sebep”.
- [31](#) *Şualar*, “13. Şua”.
- [32](#) *Mektûbât*, “29. Mektup, 9. Kısım, 6. Telvih”.
- [33](#) Zariyât Sûresi/51: 56.
- [34](#) Meryem Sûresi/19: 51; Yusuf Sûresi/12: 24; Sâffât Sûresi/37: 40, 74, 128.
- [35](#) Hıcr Sûresi/15: 40; Sâffât Sûresi/37: 40, 74, 128.
- [36](#) el-Gazâlî, *İhyâu Ulûmi’-d-Dîn*, 3: 414; 4: 179; el-Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, 2: 415.
- [37](#) *Mektubât*, “29. Mektup, 9. Kısım, 6. Telvih”.
- [38](#) *Buharî*, “Rikak” 18; *Müslim*, “Münafikûn” 71–78.
- [39](#) Ör. Mâide Sûresi/5: 9; Âl-i İmran Sûresi/3: 133; Hadîd Sûresi/57: 21.
- [40](#) Ahkaf Sûresi/46: 20.
- [41](#) *Tirmizî*, “Deavât” 128; *Ebû Davud*, “Edeb” 97, 98.
- [42](#) *Şualar*, “13. Şua”.
- [43](#) *Mektubât*, “5. Mektup”.
- [44](#) Bakara Sûresi/2: 132; Âl-i İmran Sûresi/3: 102.
- [45](#) İmam Rabbânî, *Mektubât*, 210. Mektup.
- [46](#) a.g.e., 260, 272 ve 302. mektuplar.
- [47](#) a.g.e., 75, 91 ve 94. mektuplar.
- [48](#) *Mektûbât*, “29. Mektup, 9. Kısım, 7. Telvih”.
- [49](#) *Mektûbât*, “29. Mektup, 9. Kısım, 7. Telvih”.
- [50](#) *Mektûbât*, “29. Mektup, 9. Kısım, 8 ve 9. Telvih”.
- [51](#) İsrâ Sûresi/17: 1.
- [52](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Zeylül’l-Habbe”.
- [53](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Zeylül’l-Habbe”.
- [54](#) *Münazarât*.
- [55](#) *Münazarât; Lemeât*.
- [56](#) *Münazarât*.
- [57](#) *Münazarât*.
- [58](#) *Tarihçe-i Hayat*, “İsparta Hayatı, Tahliller (Eşref Edip)”.
- [59](#) İktibaslar için: *Münazarât*.
- [60](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Onuncu Risale”.
- [61](#) Zümer Sûresi/39: 49; Kasas Sûresi/28: 78.
- [62](#) *Münazarât*.
- [63](#) Hucurât Sûresi/49: 10.
- [64](#) *Müslim*, “İman” 71, 72; *Buharî*, “İman” 7; *Tirmizî*, “Kıyamet” 59.
- [65](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Zeylül’l-Habbe”.

- [66](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Şule”.
- [67](#) Nisâ Sûresi/4: 85.
- [68](#) Münafikûn Sûresi/63: 5.
- [69](#) Âl-i İmran Sûresi/3: 159.
- [70](#) Nûr Sûresi/24: 62.
- [71](#) Tevbe Sûresi/9: 103.
- [72](#) Yusuf Sûresi/12: 97–98.
- [73](#) Haşr Sûresi/59: 10.
- [74](#) Mü’min Sûresi/40: 7–9.
- [75](#) Secde Sûresi/32: 4.
- [76](#) Secde Sûresi/32: 4; En’âm Sûresi/6: 51...
- [77](#) Enfâl Sûresi/8: 72; Tevbe Sûresi/9: 71.
- [78](#) Mülk Sûresi/67: 26.
- [79](#) Âl-i İmran Sûresi/3: 7, 18...
- [80](#) Bakara Sûresi/2: 255; Enbiyâ Sûresi/21: 28; Yunus Sûresi/10: 3; Tâ-Hâ Sûresi/20: 109; Sebe’ Sûresi/34: 23; Necm Sûresi/53: 26.
- [81](#) Meryem Sûresi/19: 87; Zuhruf Sûresi/43: 86.
- [82](#) Mâide Sûresi/5: 35.
- [83](#) İsrâ Sûresi/17: 57.
- [84](#) Nisâ Sûresi/4: 69.; Fâtiha Sûresi/1: 6–7.
- [85](#) Mü’min Sûresi/40: 18; A’râf Sûresi/7: 53; Şuarâ Sûresi/26: 110; Rûm Sûresi/30: 13.
- [86](#) Tevbe Sûresi/9: 80.
- [87](#) Tevbe Sûresi/9: 84, 113–114.
- [88](#) Naml Sûresi/27: 62.
- [89](#) *Lem’alar*, “17. Lem’a, 13. Nota, 5. Mesele”.
- [90](#) *Lemeât*.
- [91](#) *Kastamonu Lâhikası*.
- [92](#) *Mektubât*, “15. Mektup, 1. Sual, 2. Makam”.
- [93](#) Hucurât Sûresi/49: 9–10.
- [94](#) Âl-i İmran Sûresi/3: 134.
- [95](#) *Kastamonu Lâhikası*.
- [96](#) *Mektubât*, “15. Mektup, 1. Sual, 1. Makam”.
- [97](#) Bakara Sûresi/2: 257.
- [98](#) *Mektubât*, “15. Mektup, 1. Sual, 1. Makam”.
- [99](#) Mâide Sûresi/5: 54.
- [100](#) *el-Mesnevî’n-Nûri*, “Şemme, 3. Bölüm”.
- [101](#) *Sözler*, “26. Söz, Zeyl”.
- [102](#) *Mektubât*, “23. Mektup, 3. Sual”.
- [103](#) Şûrâ Sûresi/42: 13.
- [104](#) Bakara Sûresi/2: 151.
- [105](#) Mâide Sûresi/5: 44.
- [106](#) Âl-i İmran Sûresi/3: 81.
- [107](#) Âl-i İmran Sûresi/3:39.
- [108](#) Nisâ Sûresi/4: 69.

- **“Kişi, sevdiğiyle beraberdir.”** sırrınca, sıradan bir insan, en yüksek bir makama, muhabbet ettiği makamı yüksek bir zâtın tebaiyetiyle girebilir.”¹⁰⁹

MÜ’MİNLER ARASINDA VE BÜYÜK ZATLARA MUHABBET

Mü’minlerin birbirlerini sevmeleri ve bu sevmenin kıymeti hakkında pek çok hadis-i şerif vârit olmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır:

Nefsim Kudret Eli’nde olan Zât’a yemin ederim ki, iman etmedikçe Cennet’e giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız. Ne yaparsanız birbirinizi seveceğinizi size bildireyim mi? Aranızda selâmı yaygınlaştırın!¹¹⁰

Birbirlerini sevmeye, birbirlerine merhamette, birbirlerine şefkatte mü’minler, bir beden gibidir. Onun bir uzvu rahatsız olsa, diğer uzuvlar, uykusuzluk ve hararete ona iştirak ederler.¹¹¹

Biriniz kardeşini (Allah için) seviyorsa, ona sevdiğini söylesin.¹¹²

Allah tebareke ve tealâ Hazretleri şöyle hükmetti: “Benim rızam için birbirlerini sevenlere, Benim için bir araya gelenlere, Benim için birbirlerini ziyaret edenlere ve Benim için birbirlerine harcayanlara sevgim vacip olmuştur.”¹¹³

Rasûlullah (s.a.s.), yine buyurdular ki:

Allah’ın kulları arasında bir grup var ki, onlar ne peygamberlerdir, ne şehidlerdir. Üstelik Kıyamet Günü Allah katındaki makamlarının yüceliği sebebiyle peygamberler de, şehidler de onlara gıpta ederler. Orada bulunanlar sordu: “Ey Allah’ın Rasûlü! Onlar kimdir, bize haber verseniz!” “Onlar, aralarında ne kan bağı, ne de birbirlerine bağışladıkları bir mal olmadığı halde, Kur’an ve İslâm adına birbirlerini sevenlerdir. Allah’a yemin ederim, onların yüzleri mutlaka nurdur. Onlar bir nur üzeredirler. Halk korkarken, onlar korkmazlar. İnsanlar üzülürken, onlar üzülmezler.” Allah Rasûlü, sonra şu âyeti okudular: “*Allah’ın velî kulları, dostları var ya! Onlar için ne korku vardır, ne de onlar üzüleceklerdir.*”^{114/115}

Hz. Ebû Zerr (r.a.) anlatıyor:

“Ey Allah’ın Rasûlü” dedim. “Kişi, bir topluluğu sever, fakat onların amelini işleyemezse ne olur?” Allah Rasûlü (s.a.s.), “Ey Ebû Zerr”, buyurdu, “sen, sevdiğinle beraberisin!”¹¹⁶
Veya, “Kişi, sevdiğiyle bera-berdir.”¹¹⁷

Cenab-ı Allah (c.c.), birbirini Allah için seven insanları birbirinden ayırmaz. “Allah için sevip, Allah için buğzetme,” kişinin imanını, imandaki derece ve samimiyetini ve Allah ile olan münasebetini gösteren en belirgin hasletlerdendir. Çünkü bu haslete sahip insan, nefsinin, enaniyetini, bencilliğini, menfaatini yenmiş insandır. İşte bu fazilet ve meziyetin, iman ve insaniyetteki bu derecenin mükâfatı ve neticesi olarak Hz. Allah (c.c.), birbirini Kendisi için seven insanlara ebedî beraberlik lûtfedecektir. Nasıl

dünyada böyle birbirini seven iki insandan biri, yüksek bir makam sahibi bulunsa, diğeri de o makamın çok altında olsa, o yüksek makam sahibi, diğeri kendi makamına götürür, orada ağırlar, diğeri yüksek makamlarda gezdirir; veya onun yüksek makamlarda dolaşmasına vasıtalık eder. Bunun gibi, Cenab-ı Allah, Kendisi için birbirini sevenleri Âhîret'te de beraber edecektir. Meselâ, Peygamber Efendimiz'i çok samimî olarak seven ve O'na itaat edip uyan, O'nun Sünnet'ini tatbik eden bir insan, Âhîret'te Peygamber Efendimiz'le aynı sofrayı paylaşır. Şu kadar ki, o sofradan istifade, o sofranın lezzetini tatma, kişinin dünyada iken imanı, Allah ile münasebeti ve hislerini, melekelerini iman, ma'rîfet, ibadet ve muhabbetle geliştirmesi ölçüsünde olur. Bununla birlikte, herkes Cennet'ten istifadesini nihaî istifade mertebesi olarak idrak edeceği ve zaten kapasitesi daha öte istifadeyi bilmediği için, kimse, daha az istifade ediyor olmak ve istifade etmek gibi bir üzüntü ve elem duymaz.

- **Manevî seyr u sülûkta tevhid-i kible, yani bir yola tâbi olup, onda devam etmek, esastır. Bütün tarikatların esası, bütün feyiz ve aydınlanma kanallarının, bütün nurların ana kaynağı, dolayısıyla en büyük, kâmil ve yanılmaz mürşid ve en mukaddes üstad, elbette Kur'ân olmakla birlikte, Kur'ân'ı mürşid edinemeyenlerin bir rehberle tâbi olmaları gerekir.**[118](#)

SIRAT-I MÜSTAKÎM'DE REHBERLİK VE REHBERLER

Daha önce de üzerinde durulduğu gibi, Cenab-ı Allah'a (c.c) yaklaşma ve Din'i yaşama adına bir tarikata intisap, şart değildir. İslâm, bütün zihnî melekeler, kalbe, rûha, sır, hafî, ahfâ gibi bütün daha iç lâtifelere, nefse, bedene, kısaca insandaki bütün duyulara, duygulara, cihazlara, lâtifelere ve ihtiyaçlara hitap ve hepsini tatmin eder. İnsan varlığının bütün boyutlarına hitap ettiği gibi, fert ve toplum hayatını da bütün boyutlarıyla kuşatır ve insanın bütün ihtiyaçlarına cevap verir. Dolayısıyla İslâm, her bakımdan bir bütündür; o hem ilim, hem iman, hem hayat, hem tecrübe, hem temsil, hem tatbiktir. Bu bakımdan, Peygamber Efendimiz (s.a.s.), Sahâbe-i Kiram, hattâ Tâbiîn-i izam zamanında Tasavvuf ve Tarikat yoktu. Ne var ki, daha sonra gelişen hadiseler, bir yanda İslâmî ilimlerin vücut bulmasına, kâinat (tabiat) ilimlerinde muazzam gelişmelere, diğeri yandan Tasavvuf cereyanlarının doğuşuna şahit oldu. Bir bakıma, zihin ve kalb arasında yer yer ayrışmalar görülmeye başladı. Tasavvuf cereyanları daha ziyade nefsin tezkiyesi, kalbin

tasfiyesi (saflaştırılması) ve rûhun tenmiyesi (beslenmesi, güçlendirilmesi ve inkişafı) üzerinde yoğunlaştı. Birkaç asır daha çok belli fertler tarafından temsil edilen bu cereyanlar, daha sonra tarikatlar şeklinde müesseseseleşme yoluna gitti.

Rehber ihtiyacı

Arzedildiği üzere, İslâm'da aslolan, nasıl vücut parçalanmaz bir bütünse, parçalanmaya gitmeden onun zihin/akıl–kalb–ruh–beden–nefs birlikte yaşanmasıdır. İslâm ister Peygamber Efendimiz (s.a.s.) ve Sahabe-i Kiram zamanında olduğu gibi bu bütünlüğü içinde yaşansın, isterse medrese ve tekve gibi bir üniversitenin iki kürsüsü diyebileceğimiz bir vazife taksimi şeklinde yaşansın, onu anlama ve yaşamada insan, mutlaka bir rehberine muhtaçtır. Dünyada en kısa yollarda bile ister şahıs, ister bilgi kimliğinde bir rehberine, bir aleti bile kullanmada bir kılavuza muhtaçsak, ebede uzanan Din yolunda da asla rehbersiz yürünemez.

Yine, en basit dünya işlerinde ve dünya ile ilimde bile uzmanlık sahaları, öyle ki bu sahalarda bile, meselâ Tıp'ta olduğu gibi hem de çok sayıda uzmanlık alanları ve seviye seviye öğrencilik ve öğretmenlik, çıraklık, kalfalık ve ustalık söz konusu ise, elbette Allah ma'rifetine dayanan İslâm'ı bilme ve yaşamada da bazı sahalarda ve öğrencilik, öğretmenlik, rehberlik, çıraklık, kalfalık, ustalık gibi mertebeler olacaktır. En güzel şekil odur ki, herkes, İslâm'ı idrak ve yaşamada tahkik ehli olsun; Kur'ân ve Sünnet, onlardan hüküm çıkarma yolları ve nefsi tezkiye, kalbi tasfiye, rûhu tenmiye usulleriyle birlikte kendisine kâfi gelsin. Fakat bu, tarihin hiçbir döneminde pratikte mümkün olmamıştır ve olması da mümkün değildir. Çünkü İslâm'ı tahsil bir ömrü aldığı gibi, herkesin hem dinî, hem dünyevî sahada her meselede, her ilim dalında tahkik ehli olması imkânsızdır. Bunun herkes için imkânsızlığı bir yana, manevî sahanın müridleri ve ilim dallarının otoriteleri bile herkes için her bakımdan her manevî saha ve her ilim dalında otorite olamamakta, dolayısıyla her zaman maneviyat alanında tarikatlar, meşrepler dediğimiz farklı terbiye ekolleri, ilim dallarında da her ilim dalının âlimleri, otoriteleri bulunmuştur ve bulunacaktır. Bunun da ötesinde, Peygamber Efendimiz (s.a.s.) dışında başka bir peygamber dahi küllî bir misyon ifa etmemiş, yani İslâm'ı evrenselliğiyle temsil, tebliğ ve tatbik etmemiş, ancak belli bir kavme, belli bir zaman dilimi itibariyle tebliğ, tatbik ve onu bu tebliğ ve tatbiki içinde temsil etmiştir.

Sırat-ı Müstakîm'in rehberleri

Kur'ân-ı Kerim, bu önemli meselede gayet açıktır. Daha Fâtiha Sûresi'nde bizi "Bizi Sırat-ı Müstakîm'e hidayet buyur!" âyetiyle Sırat-ı Müstakîm'e hidayet için dua etmeye çağırır ve arkasından Sırat-ı Müstakîm'i tarif etmez. Onun yerine, Sırat-ı Müstakîm'i, yani Allah'a giden yolu veya İslâm'ı yaşama yolunu bazı zatların yolu olarak takdim eder: "*Kendilerini (hidayet ve hidayete veya Sırat-ı Müstakîm'de rehberlik) nimetiyle serfiraz kıldıklarının yoluna.*" Bu rehberlerin kimler olduklarını da bir başka âyetinde en belirgin vasıflarıyla şöyle anlatır:

Kim Allah'a ve (o şanı yüce) Rasûl'e gerektiği şekilde itaat ederse onlar, Allah'ın kendilerini (tam hidayet ve Sırat-ı Müstakîm'de rehberlik) nimetiyle serfiraz kıldığı şu seçkin insanlardan (en azından biriyle) beraberdirler (ve Cennet'te de onlarla beraber olacaklardır): nebîler; (bütün duygu, düşünce, inanç ve davranışlarında dosdoğru ve Allah'a karşı tam bir sadakat içinde bulunan, özü sözü bir) siddîklar; (başkalarının inandığı gaybî gerçekleri bizzat tecrübe eden ve onların doğruluğuna hayatlarıyla şahadet eden) şahitler ve (her söz ve hareketlerinde kusursuz olan ve ıslah gayesi güden) sâlihler. Ne güzel arkadaşlardır bunlar!¹¹⁹

Her zaman siddîklar, şehidler ve sâlihlerden biri veya birkaçı mutlaka bulunur. Bunlar, bilhassa ilmî ve manevî sahada insanlara rehberlik yaparlar. İşte, diğer bütün insanlara düşen, bu zatlara tanımak ve arkalarından gitmektir. Tanımanın yolu da, samimî niyet ve gayretten geçer. Kur'ân, şu âyetiyle bu hususa ışık tutar: "*Bizim uğrumuzda birbirleriyle yardımlaşma ve dayanışma halinde cehdedenleri, gerekli sa'y ve gayreti gösterenleri mutlaka yollarımıza ulaştırırız.*"¹²⁰ İlgi çekicidir ki, Kur'ân, Sırat kelimesini çoğul olarak kullanmaz; dolayısıyla Sırat-ı Müstakîm, tek bir yoldur; fakat Kur'ân, bu âyetinde "yollarımız" diyerek 'sebil' kelimesini ve çoğul olarak kullanır. Demek oluyor ki, Sırat-ı Müstakîm'e ulaştıran ve Sırat-ı Müstakîm'de yürüme çizgileri teşkil eden yollar birden çoktur. İşte bu yollar, İslâm tarihinde İslâm'ı tatbikte fikhî mezhepler ve nefis tezkiyesi, kalb tasfiyesi ve ruh tenmiyesinde tarikatlar olarak ortaya çıkmıştır.

Rehberler ve tecdit hareketleri içinde Risale-i Nur

Bununla birlikte, aslolan ve en güzel olanı, hem ilmi, hem manevî rehberliği, hem de aksiyonu, yani İslâm'a hizmeti bünyesinde birleştirebilen Sahâbe yoludur. Ne var ki, tarihte bu yolu temsil edebilen çok az insan var olmuştur. Nasıl Peygamber Efendimiz'den önce Şeriat sahibi sadece dört rasûl gelmiş, diğer rasûller bunların izinde birer tecdit ve ihya, rasûl olmayan nebîler ise, rasûllerin izinde temsil ve tatbik vazifesi görmüşlerse, İslâm

tarihinde de Risale-i Nur hareketine kadar Sahâbe yolunun tamamına mirasçı olabilen mücedditin var olduğunu söylemek zordur. İmam-ı Gazalî ve İmam-ı Rabbânî gibi en büyük mücedditler dahi İslâm'ın bazı sahalarında tecdit veya ihyada bulunmuşlardır. Ancak İslâm dünyasının tam bir çöküş yaşadığı bir dönemde ortaya çıkan Risale-i Nur, baştan sona İslâmî diriliş hareketidir. Bundandır ki, bu yolun açıcısı veya kurucusu olan Hz. Bediüzzaman (r.a.), herhangi bir zata, tarikata, meşrebe veya Ehl-i Sünnet'in iki itikadî mezhebinden herhangi birine doğrudan bağlı olmadan doğrudan doğruya Kur'ân'ı mürşid edinmiştir. Şu kadar ki, Risale-i Nur hareketi küllî ve İslâm'ın tamamına talip bir hareket olmakla birlikte, Hz. Bediüzzaman, şahsî itibariyle bu hareketin tamamını temsil etmemiştir. Kendi ifadeleriyle, iman ilimlerinde fetva ile vazifelendirilmiş,¹²¹ dolayısıyla İslâm imanı ve İslâmî düşüncede tafsilde bulunmuş, belki Kıyamet'e kadar her seviyeden insanın zihnine İslâm imanı ve İslâmî düşünce adına gelebilecek bütün şüpheleri bir şekilde cevaplamış, İslâm'a hizmetin yolunu döşemiş, fakat Tefsir, Hadis ve Fıkıh gibi İslâmî ilimler sahasında icmalde bulunmuş, sadece temel düsturlar ortaya koymuştur. Yine bizzat kendisi, Risale-i Nur hizmeti adına üç dönemden, üç vazifeden bahsetmektedir.¹²² Dolayısıyla Hz. Bediüzzaman (r.a.), şahsî adına söz konusu üç dönemden birinci ve temel dönemi temsil etmiştir; üç vazifeden birinci ve en temel vazifeyi yapmıştır.

Rehber veya uyan olma; tevhid-i kible ve telifik

Kısaca, bir insan veya bir mürşid, Kur'ân'a ve Sünnet'e dayanarak İslâm'ı anlayıp tatbik edebiliyorsa, o, Kur'ân'ı ve Sünnet'i kendine rehber eder; onun tevhid-i kiblesi, Kur'ân ve Sünnet olur. Meşrepte ve mezhepte başkalarına tâbi olması gerekmez. Böyle bir insan veya mürşidin fıkihta müctehid-i mutlak olması gerektiği gibi, manevî sahada da bir rehber ihtiyacı duymayacak derecede çok büyük bir velî olması gerekir. Veya fikhî mezhepler asırlar öncesinden teessüs etmiş olduğu için, fıkihta bir mezhebe bağlı veya döneminin şartları itibariyle mezhepte müctehid, manevî sahada ve Din'e hizmet sahasında rehber ihtiyacı duymayacak bir seviyede olur.

Eğer bir insan bu seviyelerde değilse, bu defa fıkihta bir mezhebe tâbi olmalıdır; manevî sahada da kâmil bir mürşide uyması elbette yerindedir ve tercih edilir. Fıkihta veya manevî sahada her halükârda tevhid-i kible esastır. Yani, aynı anda iki mezhep birden taklit edilemez, mezheplerde telifike gidilemez. Ancak azimetle amelde teflik olabilir. Yani, meselâ Hanefî olan

bir insan Hanefî Mezhebi'nde kan abdesti bozduğu için bunu uygular; Şafîî Mezhebi'nde yabancı kadına dokunma abdesti bozduğu için bunu da uygular. Azimetle amelde birden fazla mezhebe uymak caizdir. Fakat, misalimize göre, Hanefî Mezhebi'nde yabancı kadınlara dokunmak, Şafîî Mezhebi'nde kan abdesti bozmuyor diye bu iki her durumda da abdest bozulmaz kabûl etmek asla caiz değildir ve Allâme Kevserî'nin parmak bastığı üzere, böyle bir teflik, “dinsizliğin köprüsü”dür. İşte nasıl fikhî mezheplere uymada tevhid-i kıble, yani onlardan birine tâbi olmak gerekiyorsa, manevî terbiye sahasında da bir yola tâbi olmak, esastır. Bundandır ki, “Bir yerde olan her yerde, her yerde olan ise hiçbir yerdedir.” denmiştir. Şu kadar ki, istisnaî olarak bazı istidatlı zatlar, birden fazla tarikata ittiba ile, birkaç tarikattan birden icazet alabilmektedirler. Fakat arzolunduğu üzere bu, istisnaîdir ve çok istisnaî zatlar için mümkün olabilmektedir.

- **Nasıl ehl-i Tarikat enfüs, yani insanın iç âleminde ve âfak, yani kâinatta seyahat ile İlâhî ma'rifeti kazanmaya çalışmış, fakat en kısa, kestirme ve kuvvetli yolu enfüste bulmuşlarsa, ehl-i hakikat de, iman ve tasdikte kâinat kitabını okuma veya insanın mahiyetini, insan hakikatinin haritasını mütalâa ile imanın şüphesiz ve vesvesesiz mertebesine çıkmak gibi iki yol takip etmişlerdir.**¹²³

EHL-İ TARİKAT VE EHL-İ HAKİKATIN İKİŞER YOLU

Ehl-i Tarikat, İlâhî ma'rifeti kazanmak için biri enfüste, diğeri âfakta olmak üzere iki yol takip etmişlerdir. Enfüs yolu, insanın iç dünyasında uzanan bir yol olup, bu yolu takip edenler, daha önce üzerinde durulduğu gibi, öncelikle gizli zikirle kalbin kapısını açıp, zikrin şualarını ve hararetini “ene” tağutunun üzerine göndererek, enaniyet mikrobunu öldürmeye ve şeytanın insanın içindeki emireri veya müttefiği olan nefs-i emmârenin başını ezmeye çalışırlar. İhlâsla ve kalbin tam teveccühüyle yapılan zikirlerle enaniyet mikrobunu öldürüp, nefs-i emmârenin başını ezdikten sonra âfâka yönelirler. Bu yol, önce âfakta tabiat tağutunu ezdikten, yani “tabiat”taki kesretin, çokluğun sebep olduğu her türlü şirk, nefsi ve enaniyeti besleme yollarını bertaraf ettikten sonra enfüse, yani iç âleme yönelmekten daha emniyetli, itminana daha yakın ve daha sağlam bir yoldur.

Ehl-i tahkik ve hakikatın iki yolu

Ehl-i tahkik ve hakikat de, iman ve tasdikte iki yol veya cadde takip

etmiştir. Bunlardan biri, daha çok ilme bakan, kâinat kitabını okumaya, mütalâa etmeye dayanan ve özlü birer haritası Risale-i Nur'da Âyetü'l-Kübrâ Risalesi'nde ve *Hizbü'n-Nûriye*'de Hülâsatü'l-Hülâsa virinde bulunabilecek olan âfak yoludur. Bu yol, uzundur; âfakın, “tabiat”ın, kâinatın kesret, yani çokluk sahası olması sebebiyle, bu yolda insanın karşısına vesvese verici ve dikkatini dağıtıcı çok şeyler çıkabilir. Tamamen Kur'ân'ın ışığında kâinat kitabını okumak, meselâ bu okumanın en muhteşem mektebi olan Risale-i Nur'a talebe olmak, insan için özellikle akıl ve ilim devri olan günümüzde ve daha çok akıl ve ilim devri olacak olan gelecekte Tarikat'la elde edilen ayne'l-yakîni dahi geride bırakacak ilme'l-yakîn seviyesinde bir iman, tasdik ve ma'rifet verse de, arzedildiği üzere, yolun ve yolculuğun uzunluğu, ayrıca kesret sebebiyle bazen dikkati dağıtabilir. Dolayısıyla, Hz. Bediüzzaman, âfak yolculuğunda teferruata dalmama ikazında bulunur ve şöyle der:

Tefekkür, gafleti izale eder. Dikkat, teemmül, evham karanlıklarını dağıtır. Lâkin nefsinde, bâtınında, hususî hallerinde tefekkür ettiğin zaman derinden derine tafsilat ile araştırmada bulun. Fakat âfakî, haricî, umumî haller üzerinde tefekkür ettiğin vakit sathî, icmalî düşün, tafsilata geçme. Çünkü icmalde, fezlekedede olan kıymet ve güzellik, tafsilatında yoktur. Hem de âfakî tefekkür, dipsiz denize benziyor, sahili yoktur. İçine dalma, boğulursun. Kesret (çokluk), fikrini dağıtır; evham, seni havalandırır; enaniyetin kalınlaşır, gafletin kuvvet bulur. [124](#)

Muhataplarının büyük çoğunluğunun avam olmasının yanısıra bu gerçek dolayısıyla ki, Kur'ân-ı Kerim, kâinat kitabının büyük, en rahat görünür ve insanla en yakından alâkadar âyetlerini nazara verir ve teferruata girmez. Risale-i Nur'un da aynı usulü benimsediğini görürüz. Onda da Cenab-ı Allah ve bütün iman hakikatleriyle ilgili olarak kâinat kitabının en büyük harflerle yazılmış âyetleri üzerinde durulur. Âyetü'l-Kübra Risalesi, buna en açık bir misaldir.

Enfüs yolu veya insan hakikati veya mahiyetinden hakikate yol

Nasıl Tasavvuf'ta enfüs yolu daha sağlam, daha emniyetli ve daha keskin ise, iman ve tasdik yolunda da yine enfüs yolu, daha emniyetli, vesveselerden daha uzak ve daha itminan vericidir. Bu yol, insan hakikatini, mahiyetini keşfetme yoludur. Nasıl Cenab-ı Allah'ın Vahidî tecellisinde akılları boğmamak için bir de Ehadî, yani güneşin bütün yeryüzünde, bütün bir okyanus sathında yansımaya mukabil her bir şeffaf cisim veya damlada yansımaları gibi, her bir varlıkta 'yoğun' tecellisi vardır; insan da kâinatın küçültülmüş nüshası olarak, onda fikrî ve vicdanî seyahat, kâinatta en kısa ve kestirme yoldan seyahat, bir diğer deyişle, âfakta boğulmadan kâinat kitabını

özü itibariyle okuma demektir. Kâinat kitabı, Cenab-ı Allah'ı tanıtan en büyük kitap ise, insan da Cenab-ı Allah'ı tanıtan özlü ve kâinat kitabının özü, fihristi, küçültülmüş nüshası olan kitaptır. Ayrıca insanda bir de “ene”, yani insanî benlik vardır ki, bu benlikte, “Allah, insanı Rahmân'ın suretinde yarattı.” hadisinde ifadesini bulduğu üzere, Cenab-ı Allah'ın bütün Sıfatları birden tefekkür ve mütalâa, ayrıca vicdanen, çok daha yakından, bizzat tecrübe ile keşf ve müşahede edilir. Risale-i Nur, “Ene Risalesi”, Mesnevî-i Nûriye'nin pek çok paragrafları ve 33. Söz'ün Hayat Penceresi ve İnsan Penceresi gibi bölümlerinde insan hakikatini ve insanın mahiyetini âdetâ bütün boyutlarıyla teşrih eder ve dolayısıyla bu yolun ilmî yakîn adına haritasını çıkarırken, aynı zamanda kendine ait tesbihatı, zikri, evrâdı bulunan bir yol olarak kalbi de işletir ve bilhassa ısrarlı bir biçimde ta'dil-i erkâna tam riayetle namaza ve namazın sonundaki tesbihata davet ve teşvikle enfüsî miraca kapı açar. Evet, namaz mü'minin enfüste miracı, Âyetü'l-Kübra Risalesi'nde ve Risale-i Nur'un benzeri bölümlerinde seyahat de âfakta Miractır.

Binlerce âlemin manevî haritası olarak insan kalbi ve kâinatın manevî santralı olarak insan dimağı

İnsan Cenab-ı Allah'a en parlak ayna, kâinatın en özlü ve en yoğun bir fihristi, kâinat kitabının küçültülmüş nüshası olduğundan, insanın kalbi, binler âlemin manevî haritası hükmündedir. Evet, hadsiz telsiz, telgraf ve telefon hatlarının santral denilen bir merkezi olduğu gibi, hadsiz fenlerin ve ilimlerin de ortaya koyduğu üzere, insanın dimağı da, kâinatın bir nevî manevî merkezidir. Yine, ehl-i velâyetin yazdığı had ve hesaba gelmeyen milyonlarca nûranî kitaplar da göstermektedir ki, insanın mahiyetindeki kalbi dahi, hadsiz kâinat hakikatlerinin mazharı, medarı ve çekirdeğidir. İşte, madem insanın kalbi ve dimağı bu merkezdedir; madem çekirdek mahiyetinde olarak kâinat çapında bir ağacın bütün cihazlarını içine alır ve ebedî, uhrevî, haşmetli bir makinenin âletleri ve çarkları onun içine dercedilmiştir, elbette ve her halde o kalbin Fâtır'ı, o kalbi işletirmeyi, bilkuvve tavırdan bilfiil vaziyetine çıkarmayı, yani bütün potansiyellerini harekete geçirmeyi ve böylece inkişafını irade etmiş ki, ona bu mahiyeti vermiştir. Madem irade etmiş, elbette o kalb dahi akıl gibi işleyecektir. Ve kalbi işletirmek için en büyük vasıta, ibadettir, zikirdir, evrad okumaktır ve tefekkürdür.¹²⁵ Risale-i Nur, insan dimağı gibi, insan kalbinin de

malzemelerini, onu işlettirme mekanizmalarını haizdir.

Misyonu ve tesir kabiliyetiyle Risale-i Nur

Hz. Bediüzzaman, Risale-i Nur'un başarısı ve insanlar üzerindeki derin tesiri konusunda da aynı gerçeklere parmak basar ve bir yandan onun Kelâm ve Akaid ilimleri ile Usûlü'd-Din içinde velâyet-i kübra yolu açtığına dikkat çekerken, diğer yandan, Risale-i Nur'un bir teoriler, teorik fikir ve tavsiyeler kitabı değil, doğrudan bir pratik olduğunu ifade eder. Şöyle yazar o:

Ehl-i velâyetin perdeler arkasında müşahede ettikleri iman hakikatlerine amel, ibadet, seyr u sülûk ve riyazetle yol açmış olmalarına mukabil Risale-i Nur, ilim içinde, mantikî bürhanlarla ilmî deliller içinde hakikatler hakikatine yol açmış; ilm-i Tasavvuf ve Tarikat yerine doğrudan doğruya Kelâm, Akaid ve Usûlü'd-Din içinde bir velâyet-i kübrâ yolu açmış ki, böylece felsefî dalâletlere galebe ediyor.¹²⁶

Muhammedî tarikat ve namaz tesbihati

Kardeşlerimizden birisinin namaz tesbihatında tekâsül göstermesi, ağır davranması sebebiyle dedim:

Namazdan sonraki tesbihatlar tarikat-ı Muhammediye'dir (s.a.s.) ve velâyet-i Ahmediye'nin (s.a.s.) bir virdidir. O noktadan ehemmiyeti büyüktür. Sonra, bu kelimenin hakikati böyle inkişaf etti:

Nasıl ki Risalet'e dönüşen velâyet-i Ahmediye (s.a.s.) bütün velâyetlerin üstündedir. Öyle de, o velâyetin tarikatı ve o velâyet-i kübranın hususî evradı olan namazın arkasındaki tesbihat, o derece diğer tarikatların ve virdlerin üstündedir. Bu sır dahi şöyle inkişaf etti ki:

Nasıl zikir dairesinde bir mecliste veyahut Nakşî hatmede bir mescidde birbiriyle alâkadar bir heyette nûranî bir vaziyet hissediliyor. Kalbi uyanık bir zât namazdan sonra "Sübhânellah, Sübhânellah" deyip tesbihi çekerken, o zikir dairesinin reisi olan Zât-ı Ahmediye'nin (s.a.s.) huzurunda yüz milyon tesbih edenlerle birlikte tesbih çektiğini manen hisseder. O azamet ve ulviyetle "Sübhânellah, Sübhânellah" der. Sonra o zikir meclisi Reis'inin (s.a.s.) manevî emriyle ve O'na uyararak "El-hamdü li'llâh, El-hamdü li'llâh" dediği vakit, o zikir halkasının, çok geniş dairesi bulunan hatme-i Ahmediye'nin (s.a.s.) dairesinde yüz milyon müridlerin "El-hamdü li'llâh, El-hamdü li'llâh"larından tezahür eden azametli bir hamdi düşünüp içten "El-hamdü li'llâh" ile iştirak eder. Aynı hâl ve halet içinde, otuz üçer defa "Allahü ekber, Allahü ekber" ve "Lâ ilâhe illa'llah" dedikten sonra, Tarikat-ı Ahmediye'nin (s.a.s.) zikir halkasında ve büyük hatmesinde aynı zikri yapan yüz milyonlarca kardeşi nazara alıp, o halkanın Reis'i, aynı zikri yapan ve yaptırın Zât-ı Ahmediye'ye (s.a.s.) yönelip, "Bin defa bin salât ve bin defa bin selâm Sen'in üzerine olsun ya Rasûlellah!" der. Bunu anladım, hissettim ve hayalen gördüm. Demek, namaz arkasındaki tesbihatın çok ehemmiyeti var.¹²⁷

Risale-i Nûr'un mağlûp edilememesinin sırrı

Çoklar tarafından hem bana, hem bazı Nur kardeşlerime soruyorlar ki: "Neden bu kadar muârizlara karşı ve inatçı filozoflara ve ehl-i dalâlete mukabil, Risale-i Nur mağlûp olmuyor? İman ve İslâm üzerine yazılmış milyonlar kıymetli kitapların intişarlarına bir derece set çektikleri, sefahet ve dünya hayatının lezzetleriyle çok bîçare gençleri ve insanları iman hakikatlerinden mahrum bıraktıkları halde, en şiddetli hücum ve en

gaddarâne muamele ve en ziyade yalanlarla ve aleyhte yapılan propagandalarla Risale-i Nûr'u kırmak, insanları ondan ürkütmek ve vazgeçirmeye çalıştıkları halde, Risale-i Nûr'un hiçbir eserde görülmedik tarzda yayılması, hattâ çoğu el yazması ile altı yüz bin nüsha risalelerin kemâl-i iştiyak ile perde altında intişar etmesi ve dâhil ve hariçte tam bir iştiyakla kendini okutturmasının hikmeti nedir, sebebi nedir?" Cevap olarak deriz ki:

Kur'ân-ı Hakîm'in i'caz sırrından kaynaklanan hakikî bir tefsiri olan Risale-i Nur, bu dünyada manevî bir cehennemi dalâlette gösterdiği gibi, imanda dahi bu dünyada manevî bir cennet bulunduğunu ispat ediyor. Ve günahların ve fenalıkların ve haram lezzetlerin içinde manevî acı elemeleri gösterip, iyilikler, sevaplı ameller ve güzel hasletlerde ve Şeriat'ın hakikatlerini tatbikte Cennet lezzetleri gibi manevî lezzetler bulunduğunu ispat ediyor. Sefâhet ehli ve dalâlete düşenlerin –o cihetle– akli başında olanlarını kurtarıyor. Çünkü bu zamanda iki dehşetli hâl var:

Birincisi: Âkıbeti görmeyen ve bir dirhem hazır lezzeti gelecekteki bir batman lezzetlere tercih eden insan hissiyatı akıl ve fikre baskın geldiğinden, ehl-i sefâheti sefâhetinden kurtarmanın yegâne çaresi, onun lezzet dediğinde, lezzet bulduğu şeyde gerçek elemi gösterip onun hissini mağlup etmektir. Ve “Dünya hayatını Âhîret'e tercih ederler.”¹²⁸ âyetinin işaretiyle, bu zamanda Âhîret'in elmas gibi nimetlerini, lezzetlerini bildiği halde, dünyevî kırılacak şişe parçalarını ona tercih etmek, –ehl-i iman iken– ehl-i dalâlete dünya sevgisi sebebiyle tâbi olmak tehlikesinden kurtarmanın yegâne çaresi, dünyada dahi Cehennem azabı gibi elemeleri göstermekle olur ki, Risale-i Nur, o meslekten gidiyor.

Aksi halde, bu zamandaki küfr-ü mutlakın ve fenden gelen dalâletin ve sefâhetteki tiryakiliğin inadı karşısında, (teroiik manâda) Cenâb-ı Hakk'ı tanıtip, Cehennem'in vücudunu ispat ve onun azabı korkusuyla insanları fenalıktan, seyyiattan vazgeçirmeye çalışma yoluyla onda, belki yirmide bir insan ders alabilir. Ders aldıktan sonra da “Cenâb-ı Hakk, Ğafûr ve Rahîm'dir, hem Cehennem pek uzaktır.” der, sefâhetine devam edebilir. Kalbi, rûhu, hissiyatına mağlup olur...

İşte Risale-i Nur, ekser muvazene ve mukayeseleriyle küfür ve dalâletin dünyadaki elemli ve ürkütücü neticelerini göstermekle, en inatçı ve nefis-perest insanları dahi o menhus, gayr-i meşrû lezzetlerden ve sefâhetlerden bir nefret verip akli başında olanları tevbeye sevkeder. O muvazenelerden Altıncı, Yedinci, Sekizinci Sözler'deki kısa muvazeneler ve Otuz İkinci Söz'ün Üçüncü Mevkîfi'ndeki uzun muvazene, en sefih ve dalâlette giden adamı da ürkütüyor, dersini kabûl ettiriyor.

Buna kıyasla, Risale-i Nûr'da pek çok muvazenelerle ispat edilmiştir ki, ehl-i sefahet ve dalâlet, dünyada dahi manevî bir Cehennem içinde azap çekerken, iman ve sâlih amel sahipleri, dünyada dahi manevî bir Cennet içinde, İslâmiyet ve insaniyet midesiyle ve imanın cilveleriyle manevî bir Cennet lezzetleri tadabilirler. (Amel-i sâlih sahibi mü'minlerin iman ve sâlih amelden aldıkları lezzet, sefahet ehlinin gayr-ı meşrû lezzetlerinden kat kat fazladır. İşte Risale-i Nur, bunu açıkça göstermekte ve ispat etmektedir.) Bu gerçeğe rağmen, bu fırtınalı zamanın idraki kör eden, beşerin nazarını âfaka dağıtan ve âfakta boğan, (insanı aslî meseleleri yerine üzerine gerek olmayan meselelerle meşgul eden) cereyanlar, insana his ve idrakinin iptali türünden bir sersemlik vermiş ki, ehl-i dalâlet, dalâlet ve sefâhetteki azabı geçici bir zaman için tam hissedemiyor. Ehl-i hidayete dahi gaflet basıyor, hakikî lezzetini takdir edemiyor.

Bu asırda ikinci dehşetli hal: Eski zamanda küfr-ü mutlak ve fenden gelen dalâletler ve küfürde direnme, bu zamana nisbeten pek azdı. Onun için eski İslâm muhakkiklerinin dersleri, hüccetleri o zamanlarda tam kâfi olurdu. Şek, şüphe şeklinde küfrü çabuk yok

ederlerdi. Allah'a iman umumî olduğundan, Allah'ı tanıtmakla ve Cehennem azabını ihtar etmekle çokları sefâhetlerden, dalâletlerden vazgeçebilirlerdi. Şimdi ise eski zamanda bir memlekette bir mutlak kâfir yerine, şimdi bir kasabada yüz tane bulunabilir. Eskiden fen ve ilim ile dalâlete girip inat ve temerrüt ile iman hakikatlerine karşı çıkma, şimdi yüz derece artmış. Bu inatçı kâfirler, firavunluk derecesinde bir gurur ile ve dehşetli dalâletleriyle iman hakikatlerine karşı çıktıklarından, elbette bunlara karşı atom bombası gibi –bu dünyada onların temellerini parça parça edecek– bir kudsî hakikat lâzımdır ki, onların tecavüzlerini durdursun ve bir kısmını imana getirsin.

İşte, Cenâb-ı Hakk'a hadsiz şükürler olsun ki, bu zamanın tam yarasına bir tiryak olarak Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan'ın manevî ve mucizevî bir parıltısı olan Risale-i Nur, pek çok muvazeneler ve mukayeselerle en dehşetli ve inatçı küfrü Kur'ân'ın elmas kılıncı ile kırıyor. Ve Allah'ın Birliği'ne ve iman hakikatlerine kâinat zerrelere adedince hüccetler, deliller gösteriyor ki, yirmi beş seneden beri en şiddetli hücumlara karşı mağlûp olmayıp, galibiyetini devam ettiriyor. Ehl-i dalâletin dünyada dahi cehennemlerini ve ehl-i hidayetin dünyada dahi Cennet lezzetlerini, imanda Cennet çekirdeği, küfürde ise Cehennem zakkumunun tohumu bulunduğunu gösterip ispat ediyor.¹²⁹

- **Tek bir velîyi inkâr veya istihfaf etmek, meş'umdur. Öyleyse, iki milyon evliyâullah olan şühedayı inkâr etmek ve kanlarını heder saymak, meş'umların en meş'umudur.**¹³⁰

MEŞ'UM BİR TAVIR: MANÂYA YABANCILIK VE VELÎLERİ İNKÂR

Din'le alâkası olmayan ve ona inkârcı veya deist sosyologların, psikologların veya antropologların çizgisinde bir beşer ürünü olarak bakanlar gibi, Din'e inananlar, hattâ Müslümanlar içinde de özellikle maneviyatla, kalble ve kalb halleriyle alâkaları olmayan pek çokları, Din'i bir teoriler, sadece aklî veya ilmî bilgiler bütünü olarak görebilmektedirler. İnsanın çok defa kendi seviyesini her şeyin, doğrunun, hakikatin ölçüsü gibi alma za'fı da buna eklenince, bazı Tasavvuf ehlinin yaptığı hatalar da birer mazeret teşkil edince, pek çok Müslümanlar dahi velâyeti, kerameti, Cenab-ı Allah'a hususî yakınlığı inkâr edebilmektedir. Oysa bu, insanı Allah'a yakınlıktan, Din'i ve dinî hakikatleri tecrübeden, imanın aklî–ilmî bir kabullenmenin de ötesinde kalbî–rûhî bir tecrübe ve tatma olduğu gerçeğinden, kalbî–rûhî-manevî hallerden, Din'de, imanda, ibadette, ahlâkta derinleşme ve olgunlaşmadan, ilim ve imanda ayne'l-yakîn ve hakka'l-yakîn mertebelerine yolculuktan alıkoyar; Din'i, imanı bir hal olarak yaşama, duyma ve zevketmeye mâni olur: Din'i de, imanı da, dinî hayatı da kupkuru ve tamtakır bir atmosfere çevirir, böyle bir atmosfer gibi duymaya sebep olur. İşte Hz. Üstad Bediüzzaman (r.a.), bırakın belki sayıları milyonlara ulaşmış velîleri, manâ

âleminin, İslâmiyet'in yüce ve pak semâsının ayları, yıldızları olan gavsları, kutupları, kutbu'l-aktapları inkâr etmeyi ve küçümsemeyi, tek bir velîyi dahi inkâr edip küçümsemenin meş'um, yani bereketsiz, tehlikeli ve çok çirkin bir tavır olduğunu ifade etmektedir.

Allah yolunda can vermek, bu yolun doğruluğuna hayatıyla şahitlik demek olduğundan, Allah yolunda can verenlere “daha öte şâhid” manâsında ‘şehid’ denmiştir. Kur’ân-ı Kerim, Allah yolunda can verenlere, yani şehidlere ölü denemeyeceğini, çünkü onların gerçekte diri olup, Allah katında bir şekilde rızıklandıklarını açıkça beyan buyurur.¹³¹ Hz. Bediüzzaman (r.a.), bu konuda “Şehidler, kendilerini ölmüş bilmezler; daha iyi bir âleme gittiklerini düşünür ve tam bir saadetle lezzetlenir, kabir hayatını bu saadet içinde geçirirler.”¹³² diye yazar. Şehid, Allah yolunda canını vermekle bir anda velîlik mertebesine yükselir, yani her şehid, velîdir. İşte, velîleri inkâr etmek ve küçümsemek, her biri velî olan şehidleri de küçümsemek manâsına gelebilir. Hz. Bediüzzaman, bir küllî kaide olarak yukarıya alınan sözüyle, çok yaptığımız bir hatayı da tashih etmektedir. Şöyle ki:

Teorik olanla fiilî olanın, her hal ve her şartın hükümlerini birbirine karıştırma

Çok defa bir işin başında alınması gereken tavrı işin içinde ve sonunda alınması gereken tavrı, teori ile fiilî hali birbirine karıştırırız. Meselâ, bir işi yapmaya baştan karşı çıkabiliriz; o işe baştan muhalefet edebiliriz. Fakat artık o iş bize rağmen yapılmaya başlanmış ise, artık bu durumda baştaki tavır terkedilir ve fiilî hal ne gerektiriyorsa o yapılır. Meselâ, Hz. Üstad Bediüzzaman'ın bu ölçüyü vermesine sebep olduğu üzere, Birinci Dünya Savaşı'na girmemize başta da, sonda da, her zaman da karşı çıkılabilir; hattâ savaş esnasında savaştan geri çekilmemiz savunulabilir, teklif edilebilir. Fakat artık savaşa girilmişse, şartlar ve iktidarın kararı gereği savaş devam ediyorsa, ortada fiilî bir durum varsa, bu takdirde bütün himmetler savaşı kazanmaya hasredilmesi gerekirken halâ teorik savaş muhalefeti yapmak, halâ “Savaşa girilmeyecekti!” diye yazıp konuşmak, za'fa ve bozgunculuğa sebep olur. Bundan dolayıdır ki, Hz. Bediüzzaman, Birinci Dünya Savaşı esnasında ve sonrasında halâ savaşa muhalefet tavrını sürdürenlere, “Tek bir velîyi inkâr veya istihfaf etmek, meş'umdur. Öyleyse, iki milyon evliyâullah olan şühedayı inkâr etmek ve kanlarını heder saymak, meş'umların en meş'umudur. Zira muhalefet, der: ‘Haksız olarak harbe girildi; hasmımız

haklı idiler. Cihad değildi.’ İşte şu hüküm, iki milyon şühedanın şehadetini inkârdır.” diyerek karşı çıkmıştır.

Bu hususta yapılan bir diğer meş’um yanlış da şudur: Dünyanın şurasında veya burasındaki bazı Müslümanları yaptıklarından, tavırlarından, hattâ İslâm adına faaliyetlerinden dolayı usulünce tenkit edebilir ve usulünce onlara emri bi’l-ma’ruf ve nehy-i ani’l-münkerde bulunabiliriz. Fakat bu Müslümanlar, İslâm’ın da, Müslümanların da düşmanı ülkeler veya devletlerin fiilî hücumuna maruz kaldığında halâ o Müslümanların hatalarından bahsetmek, o hataları nazara vermek, harbî düşmana hizmet etmekten başka manâya gelmez. Kısaca, her şartın, her halin, kendine ait hükümleri vardır ve bu hükümleri birbirine karıştırmak, İslâm adına da olsa, cinayetlere, yani çok büyük hatalara sebep olabilir.

- **İnsan, hüsnüzanna memurdur. İnsan, herkesi kendisinden üstün bilmelidir. Kendisinde bulunan kötü sıfatları ve ahlâkı, sûizan sebebiyle başkalarda da var görmemelidir. Ve başkalarının apaçık yanlış olmayan bazı davranışlarını, hikmetini bilmediğinden kötü görmemelidir. Önceki nesillerdeki hikmetlerini bilmediğimiz bazı halleri ve davranışları beğenmemek, sûizandır. Sûizan ise, içtimaî hayatta maddî ve mânevî zarardır.**¹³³

YAPTIKLARIYLA BAŞKALARINI VE GEÇMİŞ NESİLLERİ DEĞERLENDİRİRKEN

Sûizan, Kur’ân-ı Kerim’de de açıkça yasaklanan –*Ey iman edenler! Fazla zan beslemekten kaçının, çünkü zannın çoğu ciddî günahdır. Birbirinizin gizli hallerini de araştırmayın ve kiminiz kiminizi gıybet etmesin. Acaba sizden biri, ölmüş kardeşinin etini yemeyi sever mi? İşte, hemen tiksindiniz. Allah’a gönülden saygı besleyin ve O’na karşı gelmekten sakının. Hiç şüphesiz Allah, tevbeleri çok kabul edendir; (bilhassa tevbe ile Kendisine yönelen kullarına karşı) hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.*¹³⁴– fiillerden biridir ve kalbin ciddî bir hastalığı olarak, içtimaî hayat adına zehirlerden bir zehirdir.

Çok defa karşıımızdaki insanların neyi niçin yaptıklarını bilmeyiz; onlardaki bazı hallerin ve sözlerin neden kaynaklandığını ve asıl sebebini de bilemeyiz. İnsanların niyetlerini ise hiç bilemeyiz. Dolayısıyla, başkalarında gördüğümüz davranış ve hallerin İslâm’a kesin aykırı haller ve davranışlar olduğuna emin bulunmadığımız sürece onlar hoş karşılanmalıdır. İslâm’a

aykırılığı kesin hal ve davranışlar konusunda ise yine insanları hemen yargılamaya gitmemeli ve emr-i bi'l-maruf, nehy-i ani'l-münker ölçüsünce güzellikle ikazda bulunmalıdır. Şu kadar ki, insanlarda gördüğümüz İslâm'a aykırı davranışlar bile, ahlâk ve karakterleri konusunda insanları yargılamaya, haklarında hüküm vermeye yol açmamalıdır. Cenab-ı Allah (c.c.), başkaları hakkında varılan yanlış yargıları şiddetle mahkûm eder:

(Allah, Rasûlüllah ve İslâmî değerler hakkında yakışıksız söz ve davranışlarla) Allah'ı ve Rasûlü'nü incitenleri Allah dünyada da Âhîret'te de rahmetinden taretmiş ve böyleleri için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır. Mü'min erkek ve mü'min kadınları hak etmedikleri halde (uygunsuz söz ve davranışlarla) incitenler ise, büyük bir vebal ve çirkinliği ortada bir günah yüklenmişlerdir.¹³⁵

Kendi aynasında başkasını görmek

İnsan, çok defa karşısındakilere kendi aynasından, kendi dünyasının pencerelerinden bakar; dolayısıyla herkesi kendisi gibi bilebilir. Güzel huylu insanlar için bu, başkaları için güzel bir sıfattır; eğer insan gerçekten güzel huylu ise, başkalarını da kendisi gibi bilir ve onlardaki bazı menfî hal ve davranışları bile hayra yorar. Fakat insan sûizan hastalığıyla malûlse, bu takdirde başkalarının en samimî ve iyi niyetli hal ve davranışlarını bile kötüye hamledip, o kişiler hakkında yanlış yargılamada bulunur, yanlış hüküm verir.

Sûizannın belki de en kötüsü

Sûizannın belki de en kötüsü, geçmiş insanlar, bilhassa selef-i salihîn hakkında sûizandır. Âhîret'e göçmüş insanların neyi niçin yaptıklarını, hangi sebeple hangi hali takındıklarını hiç bilemeyiz. Bunları bilmediğimiz gibi, içinde buldukları, bazı söz ve davranışlarına sebep olan veya katkıda bulunan şartları da bilemeyiz. İnsan olarak, içinde bulunduğumuz dönemin şartlarını ve insanların bilhassa niyetlerini bile bile tam olarak bilemeyiz ki, geçmişin şartlarını bilebilelim ve tarih, onları ve özellikle hadiselerin öznesi olan insanları bilhassa niyetleriyle bize doğru olarak aktarabilsin. Dolayısıyla, geçmiş insanlar hakkında sûizan etmek, vebali Âhîret'e kalacak bir günahtır ve onların güzel hallerinden, bıraktıkları eserlerden ve başarılarından istifadenin de önünü tıkar. Kur'ân- Kerim, bu hususta da ikazını yapar:

Onlar, bir ümmetti, geldi geçti. Onlara kendi kazandıkları, size de kendi kazandığımız.

Onların işlediklerinden dolayı siz sorguya çekilecek değilsiniz.¹³⁶

Kimseyi niyetleri, düşünceleri, halleri, düşünce ve davranışlarının sebepleri ve gayeleriyle tam bilemediğimiz, Cenab-ı Allah ile olan münasebetlerinden

tam haberdar olmadığımız, iç dünyalarına vâkîf bulunmadığımız için herkesin bizden büyük ve üstün olabileceğini düşünmeli, hattâ herkesi kendimizden üstün görmeliyiz. Bu, hem insanı ağır vebal ve günah altına girmekten korur, hem insanlar arasındaki sevgi ve saygıyı artırır, hem de içtimaî hayatın saadetine büyük katkı yapar.

- **Bilhassa peygamberler, asfiyâ, âlimler, evliyâ başta olmak üzere, ehl-i iman, hayır ve dua ile anılmalıdır.**¹³⁷

ALLAH RASÛLÜ'NE VE BÛTÛN EHL-İ İMANA DAVRANIŞ ŞEKLİ

Kur'ân-ı Kerim, bilhassa ehl-i iman hakkında suizanni ve gıybeti), bunun yanısıra, insanlarla alay etmeyi, onlara hoşlanmayacakları lâkap takmayı yasaklamış;¹³⁸ iftirayı en büyük günahlar ve suçlardan sayarak, karşılığında seksen celde cezası koymuş (*İffetli kadınlara [ve erkeklere] zina isnat edip de bunu dört (erkek) şahitle ispatlayamayan her kim olursa olsun, kendisine seksen değnek vurun ve artık böylelerinin şahitliğini ebediyen kabul etmeyin. Onlar, fasıkların ta kendileridir.*)¹³⁹; bilhassa dünyadan göçmüş mü'minler hakkında dua edenleri övmüştür:

Bu (ilk Muhacirler ve Ensar'dan) sonra gelip (onların izinden giden bütün mü'minler) ise, "Rabbimiz", derler, "Bizi ve bizden önce iman etmiş bulunan bütün (Din) kardeşlerimizi bağışla ve iman edenlere karşı kalbimizde herhangi bir kötü duygunun uyanmasına meydan verme. Rabbimiz, muhakkak ki Sen, şefkatin pek engin, (bilhassa mü'minlere karşı) hususî rahmeti pek bol olansın."¹⁴⁰

Mü'minlere sözle eza etmek ve onları incitmek de ağır günahlardandır: "*Mü'min erkek ve mü'min kadınları hak etmedikleri halde (uygunsuz söz ve davranışlarla) incitenler ise, büyük bir vebal ve çirkinliği ortada bir günah yüklenmişlerdir.*"¹⁴¹

Allah Rasûlü'ne karşı tavır ve davranışımız nasıl olmalı?

Bütün ehl-i imana böyle davranmak gerekirken, elbette ve bilhassa Allah Rasûlü'ne karşı söz ve davranışlar hususunda son derece dikkatli olmak gerektiği ortadadır. Nitekim bu husus, Kur'ân-ı Kerim'de üzerinde hassasiyetle durulan meselelerdendir:

Ey iman edenler! (Düşünce, söz ve davranışlarınızla) Allah'ın ve Rasûlü'nün önüne geçmeyin. Allah'a gönülden saygı duyun ve O'na itaatsizlikten kaçının. Muhakkak ki Allah, her şeyi hakkıyla görür, her şeyi hakkıyla bilendir. Ey iman edenler! (Peygamberliğin zirve temsilcisi olan o Peygamber'le konuşurken ve O'nun huzurunda) sesinizi Peygamber'in sesinden fazla yükseltmeyin ve birbirinize karşı yüksek sesle konuştuğunuz gibi, O'nunla da aynı şekilde yüksek sesle konuşmayın. Yoksa yaptığınız sevaplı işler, siz hiç farkında olmadan boşa gider. Allah Rasûlü'nün huzurunda seslerini

ayarlayanlar ise, Allah, takva (Kendisi'ne, Din'ine içten saygı ve itaat) konusunda onların kalblerini sınamış, (onlar da bu sınamadan başarıyla çıkmışlardır). Onlar için (sürprizlerle dolu) bir bağışlanma ve çok büyük bir mükâfat vardır. Buna karşılık (ey Nebî,) sana evinin odalarının dışından seslenenler ise, onların çoğu düşüncesiz ve makûl davranıştan yoksun kimselerdir.¹⁴²

Rasûlüllah'ın sizi çağırmasını ve sizin için duasını, birbirinizi davet etmeniz ve birbirinize duanızla bir tutmayın; O'nu aranızda birbirinizi çağırdığımız gibi de çağırmayın; birbirinize seslendiğiniz gibi O'na seslenmeyin. Elbette Allah, toplantı ânında içinizden birbirlerini siper edinerek sıvışıp gidenleri biliyor. Allah Rasûlü'nün emrine muhalefet edenler, başlarına (onları kazanda kaynatır gibi kaynatacak) bir belânın veya pek acı bir azabın gelmesinden korkup çekinsinler.¹⁴³

O Peygamber, mü'minler üzerinde bizzat onların kendileri üzerindeki haklarından daha öte hak sahibidir; ve (onların gerçekte babası olmamakla birlikte, onlara karşı baba konumunda olduğundan,) O'nun eşleri de, mü'minlerin anneleridir.¹⁴⁴

Allah ve Rasûlü bir meselede hükmünü verdiği zaman mü'min bir erkek veya mü'min bir kadının kendileriyle alâkalı o meselede başka bir tercihte bulunma hakkı yoktur. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne isyan ederse besbelli bir sapıklığa düşmüş demektir.¹⁴⁵

Allah ve O'nun melekleri, (Peygamberliğin en büyük temsilcisi O) Peygamber üzerine salât eder (Allah, O'na her zaman hususî rahmetiyle muamelede bulunur ve O'nu yüceltir; melekleri ise, O'nun kendisi için takdir edilmiş bulunan Makam-ı Mahmûd [Allah tarafından övülme makamı]na yükselmesi ve dininin zaferi için O'na daima dua eder)ler. Ey iman edenler! Siz de O'nun üzerine salâvat getirin ve tam bir içtenlikle O'na selâm edin (O'nu sevin, tam bir sadakat ve samimiyetle O'na tâbi olun, O'nun için daima selâmet dileyin, Allah'ın rahmet ve selâmı O'na olsun diye duada bulunun; O'nu en güzel şekliyle selâmlayın ve tam bir teslimiyetle O'nun yolunu izlemeye bakın). (Yakışksız söz ve davranışlarla) Allah'ı ve Rasûlü'nü incitenleri Allah dünyada da, Âhîret'te de rahmetinden taretmiş ve böyleleri için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır.¹⁴⁶

Bütün bu ve daha başka âyetler, Sünnet-i Seniyye'ye ittibain mutlak önemini ve gereğini de ortaya koymaktadır.

Sahâbe-i Kiram'a ve ihsan üzere onlara tâbi olanlara karşı tavrımız

Kur'ân'ın bu kesin emirleri ve ifadeleri sebebiyledir ki, Peygamber Efendimiz üzerine salâvat getirmek ve O'na selâm etmek, namazda tahiyatta ve namaz dışında mübarek isimleri anıldığında bir vecibe olmuştur. Öte yandan, Cenab-ı Allah'ın Sahâbe-i Kiram'dan râzı olduğu¹⁴⁷ gerçeğinden hareketle, ayrıca bir dua da olarak, herhangi bir Sahabî'nin ismi anıldığında "Radiyahü anh (anhâ)" demek de çok güzel bir âdettir. Bu, özellikle vefat etmiş mü'minler hakkında dua etme ve onları hayırla anmanın da gereğidir. Ayrıca, hem söz konusu duanın, hem de hayırla anmanın bir diğer gereği olarak, yine Kur'ân'da Cenab-ı Allah'ın (c.c.) Sahâbe-i Kiram'a ihsan üzere tâbi olanlardan da razı olduğunu beyan buyurduğundan¹⁴⁸ hareketle,

peygamberlik vazifesine veraset sebebiyle velâyet-i kübrada bulunan ve rıza makamına erişen mezhep sahibi dört müctehid imam, Şâh-ı Geylanî, İmam-ı Rabbânî ve İmam-ı Gazalî, (elbette Bediüzzaman hazretleri) için de “Radiyahullahü anh” denmesi güzeldir ve herhalde denmelidir. Ulema örfünde Tabiîn ve Tebe-i Tabiîn için “Rahimehullah”, sonraki mü’minler için “Ğaferahullah” ve evliyâ için “Kuddise sirruhû” denegelmiştir.

- **Rüyadaki adam kendi rüyasını tabir edemediği gibi, Muhyiddin ibn Arabî ve emsali Misal Âlemi’nde dolaşan ehl-i keşif ve şühud dahi, gördüklerini o âlemde iken kendileri tabir edemezler. Onları tabir edecek olanlar, ‘asfiyâ’ denilen veraset-i nübüvvet muhakkikleridir.** [149](#)

EHL-İ KEŞİF VE ŞÜHUDUN KEŞİF VE MÜŞAHEDELERİ

Ehl-i keşif ve şühud denilen ve birtakım gaybî gerçekleri “kalb gözü”yle gören veya keşfeden velîlerin gördükleri, yorum gerektirir. Çünkü onların gördükleri, gerçeklerin daha ziyade Misal Âlemi’ndeki yansımalarıdır. Misal Âlemi’nde görünen ile içinde bulunduğumuz maddî-şehadet âleminde görünen çok defa farklı olur; yani nasıl rüyada maddî âlemdeki gerçeklerin daha ziyade Misal Âlemi’ne ait şekilleri veya sembolleri görülür, işte ehl-i keşif evliyânın gördükleri gaybî gerçekler de, Misal Âlemi’ne ait bazı sembollerdir. Maddî âlemden bir zerre Misal Âlemi’nden bir dağı kendinde barındırabileceği veya maddî âlemden bir çekirdek Misal Âlemi’nde ağaç olarak görülebileceği için, maddî âleme ait gerçekler, rüyalarda veya ehl-i keşfin müşahedesinde olduğundan çok daha büyük ve öte görünebilir; çok defa da böyle görülür. Maddî âlemin bir senelik mesafesinde, binler sene genişliğinde misalî vücut ve manevî hakikatler yerleşebilir. Bundan dolayı, meselâ, bazı ehl-i keşif, Kaf Dağı gibi âdeta bütün yeryüzünü kuşatan ve semâlara uzanan bir dağdan söz edebilir.

Keşif ve müşahedeyi yorumlamada ölçü ve güzel bir misal

Gerek rüyaları tabirde, gerekse Misal Âlemi’nde dolaşan ehl-i keşfin müşahedelerini yorumlamada dikkat edilmesi gereken gerçeği, Hz. Bediüzzaman, çok güzel bir misalle şöyle anlatır:

Bir zaman ehl-i kalb iki çoban varmış. Kendileri ağaç kâsesine süt sağıp yanlarına bıraktılar. Kaval tabir ettikleri düdüklarını, o süt kâsesi üzerine uzatmışlardı. Birisi “Uykum geldi!” deyip yatar. Uykuda bir zaman kalır. Diğeri yatana dikkat eder, bakar ki, sinek gibi bir şey, yatanın burnundan çıkıp, süt kâsesine bakıyor ve sonra kaval içine girer, öbür ucundan çıkar gider, bir geven altındaki deliğe girip kaybolur. Bir zaman sonra yine o sinek gibi şey döner, yine kavaldan geçer, yatanın burnuna girer; o da uyanır.

Der ki:

– Ey arkadaş! Tuhaf bir rüya gördüm.

O da der:

– Allah hayır etsin, nedir?

Der ki:

– Sütten bir deniz gördüm. Üstünde acip bir köprü uzanmış. O köprünün üstü kapalı, pencere idi. Ben o köprüden geçtim. Bir meşelik gördüm ki, başları hep sivri. Onun altında bir mağara gördüm, içine girdim, altın dolu bir hazine gördüm. Acaba tabiri nedir?

Uyanık arkadaşı dedi:

– Gördüğün süt denizi, şu ağaç çanaktır. O köprü de, şu kavalımızdır. O başı sivri meşelik de şu gevendir. O mağara da, şu küçük deliktir. İşte, kazmayı getir, sana hazineyi de göstereceğim.

Kazmayı getirir. O gevenin altını kazdılar, ikisini de dünyada mesut edecek altınları buldular.

İşte yatan adamın gördüğü doğrudur, doğru görmüş; fakat rüyada iken maddî âlemdeki gerçekleri tam bilemediği ve maddî âlem ile Misal Âlemi ayırımı yapamadığı için tabire hakkı yoktur. Tabir edecek olsa hükmü belli ölçülerde yanlış çıkar; meselâ, “Ben, gerçekten maddî bir süt denizi gördüm.” der. Fakat uyanık adam, Âlem-i Misal ile âlem-i maddîyi farketmediği için tabirde hakkı vardır ki, dedi: “Gördüğün doğrudur, fakat hakikî deniz değil; belki şu süt kâsemiz senin hayaline deniz gibi olmuş, kaval da köprü gibi olmuş ve hakeza...”

Demek ki, maddî âlem ile manevî âlemi birbirinden farketmek lâzım gelir. Bunlar birbirine karıştırılacak olursa, hükümleri yanlış görünür.

Bir diğer misal olarak, dört duvarı da aynayla kaplı dar bir odaya girdiğimizde o dar oda, iç içe, oldukça geniş görünür. Eğer “Odayı geniş bir meydan kadar görüyorum.” dersek, doğruyu söylemiş oluruz. Fakat “Bu oda bir meydan kadar geniş.” diye hükmedecek olsak yanlış yapar, Misal Âlemi’ni maddî âleme karıştırmış oluruz. İşte, Hz. Muyiddin ibn Arabî gibi Misal Âlemi’nde seyahat eden velîler veya keşifte bulunan bazı ehl-i keşif, müşahedelerini, gördüklerini aynen yazdıklarından, eserlerinde verdikleri bazı bilgiler, maddî âlemde yaşayanlara yanlış, gerçeğe aykırı görünür. Dolayısıyla, onların gördüklerini, yazdıklarını Misal Âlemi’nin de, maddî âlemin de ölçülerini, doğrularını, iki âlem arasındaki farkları gerektiği gibi bilen, hem ilim hem de kalb ve müşahede ehli ve asfiyâ olarak adlandırılan âlimler yorumlamalıdır. Aksi halde, ya söz konusu büyük velîler ve ehl-i keşif hakkında yakışsız ve gerçek dışı itham ve suçlamalarda bulunmuş, ya da onların maddî âlem açısından doğru olmayan keşif ve müşahedeleri maddî âleme aynen tatbik edilerek, yanlış yapılmış olur.

Keşif, müşahede, Kitap ve Sünnet’in düsturları, asfiyânın hadsî kanunları

İşte, keşif ve müşahede, Kur'ân'ın, Sünnet'in ve bunlara dayalı İslâmî ilimlerin öğrettiği gaybî gerçekler ilmi ve bu gerçeklere imandan daha aşağıdır. Yalnız şühuduna, yani keşfine ve mânen gördüğüne dayanan bir kısım velîlerin gerçeği tam kuşatamayan keşifleri, peygamberlik vazifesinin vârisi olan asfiya ve muhakkikînin, yani tahkik ve kalb ehli âlimlerin şahsî müşahedelerine değil, vahye, Kur'âna ve Sünnet'e dayanan sâfi, gerçeği tamamen kuşatan ve doğru olan hükümlerine yetişemez. Öyleyse, bütün manevî hallerin, keşiflerin, manevî zevklerin ve müşahedelerin terazisi, Kitap ve Sünnet'tir. Ve terazinin mihenkleri, ölçüleri, Kitap ve Sünnet'in kudsî düsturları ve tahkik ve kalb ehli âlimlerin, yani asfiyânın ilhama dayalı kanunları, prensipleridir.

- **Vahdet-i Vücut meslek veya meşrebinin kuvvetli imana ve yüksek bir velâyetin hakka'l-yakîn derecesinde inkişafına dayalı bir hakikati varsa da, herkese açık ve gerçekleri tam görüp, tam gösteren asfiyâ denilen ehl-i tahkik ve ehl-i kalb âlimlerin yolu, gerçek doğru olan yoldur.** [150](#)

VAHDET-İ VÜCUD MESLEĞİ VE ASFİYÂNIN YOLU

Vahdet-i Vücut meselesi, Muhyiddin-i İbn Arabî'den beri tartışılan bir mevzudur. Az sayıda da olsa bazı önemli velîlere dayanan bu meslek, bu meşrep veya anlayışın elbette gerçek bir temeli olacaktır. O da şudur: Bu meşrepteki velîler, Cenab-ı Allah'ın Vücudu'na, Vücut Sıfatı'na, belki bu Sıfat'ı Zât'ın Kendisi gibi görmeye hasr-ı nazar eder, bütün dikkatlerini Zât-ı Hakk'ın Vücudu üzerinde yoğunlaştırırlar. İmanlarının kuvveti, kalblerinin ve ruhlarının aşk ve müşahedeyle, ayrıca sahip buldukları yüksek ve derin bir velâyetin hakka'l-yakîn derecesinde inkişafıyla; Cenab-ı Allah'ın Vücudu'nda, Vücut Sıfatı'nda istiğrak, yani, âdeta başka hiçbir şey görmeyecek, hissetmeyecek, duymayacak derecede fânî olmak, kendilerini yok olmuş hissetmekle, kendileri dâhil bütün kâinatı, Cenab-ı Hakk'tan başka bütün varlıkları âdeta yok görürler, duymazlar, hissetmezler. Bu, denize dalmış insanın sudan başka bir şey görmemesi, etrafındaki her şeyi sudan ibaret görmesi; veya çok yüksek voltajlı ışık altında etrafında ışıktan başka bir şey müşahede etmemesi; veya ateşe girip tamamen kızarmış, kıpkırmızı olmuş bir demirin ateş gibi görünüp, hattâ kendisini de ateş zannetmesi gibi bir haldir. Bu halde, yani Cenab-ı Allah'ın Vücudu'nda bütünüyle yok olmuş, izmihlâle uğramış durumda iken, Vâcibü'l-Vücut, yani varlığı mutlak zarurî

Zât-ı Hakk hesabına kâinatı inkâr ve “Her şey, O’ndandır.” yerine, “Her şey, O’dur.” deme noktasına gelirler. Son derece zevkli, gaşyedici, iradeyi elden alıcı bu halden çıkmak da istemez ve söylediklerini o halde iken söyler, yazdıklarını o halde iken yazarlar.

Sufî Vahdet-i Vücut ve felsefî Vahdet-i Vücut meslekleri

Cenab-ı Allah’ın Vücutî tecellilerinde boğulmuş, maddeden, maddî olandan sıyrılmış ve sebepler perdesini yırtmış bir ruh, bu halde iken Vahdet-i Vücut’dan söz etse mâzurdur, mâzur görülür. Fakat, madde ile, sebepler ile iç içe, hâlden, istiğraktan uzak; her şeye sebeplere, öğrenmeye ve zâhire dayalı ilim penceresinden bakan bir insanın Vahdet-i Vücut’dan söz etmesi, “Her şey, O’dur.” demesi, ancak monizm veya panteizm ve kâinat hesabına Allah’ı inkâr olur ki, açıkça küfürdür.

Vahdet-i Vücut meşrebi ilmî bir meşrep değil, tamamıyla hâlî bir meşreptir. Başta arz edildiği gibi, imanın kuvveti ve yüksek bir velâyetin Cenab-ı Allah’ın Vücudu’nda, Vücut Sıfatı’nda O’ndan başka hiçbir şey görmeyecek, hissetmeyecek, duymayacak derecede inkişaf halinin pek az velîde görülen ve dolayısıyla herkese açık olmayan bu meşrep, barındırdığı tehlikeler, yanlış anlayışlar ve herkese açık olmaması, herkese hitap etmemesi gibi sebeplerle elbette başta Peygamberlik vazifesinin vârisliğine dayalı velâyet-i kübra sahibi Dört Halife hazretleri olmak üzere Sahâbe’de, başta Hamse-i Âl-i Abâ¹⁵¹ olarak Ehl-i Beyt imamlarında, başta mezhep sahibi dört müctehid imam olmak üzere müctehidlerde ve Tabiûn’da böyle bir meşrep görülmemiştir.

“Eşyanın hakikati sabittir.” temel bir kaidedir

“Eşyanın hakikati sabittir.” kaidesi, Sahâbe-i Kiram, asfiyâ başta olmak üzere Müslüman âlimler, müctehidler ve imamların kabûl ettiği ve esas aldığı bir kaidedir. Buna göre, kâinat, eşya, bir hayalden, bir görüş yanılmasından ibaret değildir. Çünkü, Cenab-ı Allah’ın sadece Vücut Sıfatı yoktur ve O’na sadece Vücut’u açısından bakılamaz. *“Hiçbir şey O’nun gibi değildir.”*¹⁵² âyetinde de açıkça buyrulduğu üzere O, başka hiçbir şeye benzemez. Öyleyse nasıl O varsa, kesinlikle O’nun gibi olmayan, O’nun benzeri de, zıttı da olmayan diğer varlıklar da vardır. O’dan başka şeylerin varlığı da hayalî değil, hakikîdir. Fakat O’ndan başka her şeyin varlığı kendinden değil, O’ndandır. Bu sebeptir ki, O’nun varlığı zarurî, diğer varlıkların varlığı ise mümkündür ve ancak O’nun var etmesiyledir. Fakat bu gerçek, diğer

varlıkları hayal ve illüzyon seviyesine indirmez; belki tam tersine, O'nun eserleri olarak, onlara sâbit ve köklü bir hakikat kazandırır.

Allah'tan başka her şey, Cenab-ı Allah'ın eseridir, mahlûkudur. Bütün eşya ve hadiseler, Kadîm'in, yani Ezelî Varlığın, Allah'ın Kendisi olamazlar. Cenab-ı Allah'ın Vücut sıfatından başka meselâ Vahdaniyyet, Muhalefetün li'l-Havadis, Hayat, İlim, İrade, Kudret, Sem'a, Basar, Tekvîn, Rahmân, Rezzâk, Vehhâb, Hâllâq, Fa'âl, Kerîm, Rahîm, Muhyî, Mümît gibi daha pek çok Sıfatları ve İsimleri hakikî var olarak, icraatları ve tecellileri söz konusudur ve bunlar, hayalî değil, hakikî aynalar isterler.

Hakikî ehl-i Vahdet-i Vücut, O'nun Vücut Sıfatı'nda fâni olup, diğer Sıfatlar'ın ve İsimler'in aynalarını, dolayısıyla kendi varlıklarını dahi hayalî bulmakla Cenab-ı Allah'ın varlığını daha bir parlak müşahede edebilirler ve Vahdet-i Vücut'dan söz etmekle mâzur görülebilirler. Fakat bu bir hâldir; istiğrakın gördürdüğü ve söylettiğidir. Sabit gerçek şudur ki, Vücut Sıfatı gibi, bütün diğer İlâhî Sıfatlar'ın ve İsimler'in tecellileri de, hayalî ve itibarî kabûl edilemez. Kur'ân-ı Kerim'in o kadar üzerinde durduğu ve Cenab-ı Allah'ın fiillerini, icraatını ve eserlerini kendilerine atfettiği bu Sıfatlar ve İsimler gibi, onların tecellileri de gölge değil, asıldır; hayalî değil, hakikîdir. Aksi halde, irade sahibi varlıklar ve dolayısıyla sorumluluk olmaz. Eşyanın O'nun icadıyla sonradan olma arızî bir vücudu vardır. Bu vücut, her ne kadar Hz. Allah'ın Vücudu'na nisbeten gayet zayıftır, kararsızdır, fakat hayal ve vehim değildir. Bunun gibi, Rahmân, hakikî bir dünyada rızka ve merhamete muhtaç hakikî canlıların varlığını ister; Rahîm, hakikî bir Cennet ister. O bakımdan, yalnızca Vâcibü'l-Vücut, Vâhid ve Ehad isimlerini hakikî tutup, diğerlerini onların içinde gölge gibi görmek, bu diğer İsimler'e karşı haksızlık olur.

VAHDET-I VÜCUD MESLEĞİNİN RİSKLERİ

Evet, bu meşrebin ma'rifet-i İlâhî, İslâmî gerçekler ve kâinat gerçekleri adına nasıl sözü edilen ilmî yanlışları olduğu gibi, vartaları, yani riskleri, tehlikeleri de vardır. En birincisi şudur ki: İmanın şartları, rükünleri, altıdır. Allah'a imandan başka, Âhiret'in, meleklerin, Kitaplar'ın, dolayısıyla İlâhî Kelâm'ın ve Kelâm Sıfatı'nın, Kader'in ve peygamberlerin hakikî varlıklarına da inanmak zarurîdir. Bütün bu rükünler ise, kâinatın, sorumlu varlıklar olarak insanların, cinlerin de varlığını gerektirir. O sağlam ve şüphe götürmeyen imanî rükünler, hayal ve vehim üstünde bina edilmez. Onun için,

Vahdet-i Vücut meşrebinde olanlar, istiğrak ve sekir âleminden veya halinden, yani Zât-ı Hakk'ın Vücudu'nda halen fâni olup, bu fâniliğin verdiği kendini bilmeme halinden âlem-i sahve, kendini ve çevresini hissetme âlemine geri döndükleri vakit, o meşrebi beraberlerine almamak ve o meşrebe göre amel etmemek gerektir. Hem kalbî, halî ve zevkî olan bu meşrebi, aklî, kavlî ve ilmî bir surete çevirmemek lâzımdır. Kitap ve Sünnet'ten gelen aklî düsturlar, ilmî kanunlar, Kelâm ve İlâhiyat ilmine ait esaslar, bu meşrebi kaldırmaz. Bundandır ki, Hulefa-i Raşidîn başta olmak üzere Sahâbe'den, Ehl-i Beyt'ten, müctehid imamlardan, asfiyâ ve tahkik ehli âlimlerden bu meşrep, nakledilmemiştir. Demek ki bu meşrep, en yüksek meşrep değildir. Yüksek olabilir, fakat eksiktir; asla küçümsenemez, bilhassa halle, maneviyatla alâkası olmayanlar tarafından ele alınamaz, ehemmiyetli, fakat çok risklidir. Çok zevkli olduğu için de ona girenler, ondan çıkmak istemezler ve kendi meşrepleri olarak onu en yüksek merteye zannederler.

Vahdet-i Vücut, panteizm ve monizm

Sebepler dairesini aşır, Cenab-ı Allah'tan başka her şeye (mâsivâ) karşı alâkadan sıyrılıp, bütün bütün Hz. Allah'ın varlığında boğulan velîlerin bu halde iken Vahdet-i Vücut'dan sözetmeleri yadırganmaz. Fakat sebepler dünyasında fâni, dünyaya âşık, beşerî felsefeyle meşgul olanların Vahdet-i Vücut'dan sözetmeleri, tamamen bir iddiadır ve tehlikelidir. Vahdet-i Vücut'u böyle insanlara anlatmak, bu meşrebi ilmî bir surette telkin etmek, onu bir felsefe derekesine düşürmektir ki, panteizme ve monizme kapı açar; hattâ, çoklarında görüldüğü üzere, birbirine tamamen zıt olduğu, Vahdet-i Vücut Allah hesabına kâinatı inkâr, panteizm ve monizm ise kâinat hesabına Allah'ı inkâr manâsına geldiği, panteizm ve monizm esasen bir tür materyalizm olduğu halde, Vahdet-i Vücut ile panteizm ve monizmi bir görmek gibi dehşetli bir yanlış sebep olur. Meşrepler içinde, maddecilerin ve tabiatperestlerin mesleğinden en uzak meşrep, Vahdet-i Vücut meşrebidir.

- **Bazı Tasavvuf ehlinin sözlerinde zâhiren görülen ittisal (Zât-ı Ulûhiyet'e bitişiklik), ittihad (Zât-ı Ulûhiyet'le bir olma, O'na karışma) ve hulûl (Zât-ı Ulûhiyet'in insan olarak görünmesi) gibi sapık inançlar ve bunların bazı maddecilerin mesleği olan vahdet-i vücutla, vahdet-i mevcutla (monizm, panteizm) aynı gibi görünmesinin sebebi şudur: Tasavvuf ehlinden söz konusu zatlar, yaratılmıştan tecritle, istiğrak içinde bakışlarını sadece Vücut-u Akdes'e**

hasrettiklerinden, üzerine nazarlarını diktikleri delil içinde neticeyi görüyorlar. Yani, kâinat penceresinden, kâinatı görmezliğe atıp yalnızca Sâni’i görme yolunu takiple, var oluş–yaratılış kanallarında sadece Sâni’in tecellilerinin cereyanını, eşyanın yalnızca perde gerisine atf-ı nazarla eşyada İlâhî feyzlerin akışını, mevcudat aynalarında o aynalar yerine yalnızca İlâhî İsim ve Sıfatlar’ın tecellilerini müşahede ediyor ve müşahedelerini tarif ve tasvir için de kelime kıtlığından dolayı ulûhiyet-i sâriye (bütün kâinatta sârî ulûhiyet) ve hayat-ı sâriye gibi tabirler kullanıyorlar.¹⁵³

VAHDET-İ VÜCUD, PANTEİZM VE MONİZM’LE NEDEN KARIŞTIRILIR?

Özellikle aşk ve cezbe mesleğinde yürüyen Tasavvuf ehlinin bazılarının cezbe ve sekir (manevî sarhoşluk) halinde söyledikleri sözlerden ittisal, ittihad, hulûl gibi küfür ve dalâlet olan inançlar anlaşılabilmekte, bu sözlerde ifade edilen manâlar, panteizm ve monizm gibi benzer yine küfür ve dalâlet olan inançlar veya felsefelerle karıştırılabilmektedir.

Sûfiler içinde bilhassa ilim ve tahkik ehli olanların şatahatı (sekr sayılabilecek cezbe halinde söyledikleri birtakım maksadı aşan sözleri), müteşabihtir, yorum ister. Onlar, yaratılmışı görmez ve bakışlarını sadece Hz. Allah’ın varlığına hasrederler; kalb ve aşkın müthiş inkişafıyla O’nun Vücut sıfatında gaşyolmuş bulduklarından, başka bir şey görmez, görmek de istemezler. Kelimelerin yazılmış lâfızlarını değil de, onların konuşanın zihnindeki gerçek varlıkları olan manâlarını görmek gibi, kâinata bakarken, Cenab-ı Allah’ın tecellilerine ayna olan kâinatı, ondaki her şeyi görmez, sadece aynalardaki İlâhî tecellileri görürler. Resmi tabloda değil, ressamın zihninde seyretmek gibi, eşyanın yalnızca perde gerisine atf-ı nazarla eşyada İlâhî feyzlerin akışını, mevcudat aynalarında o aynalar yerine yalnızca İlâhî İsim ve Sıfatlar’ın tecellilerini müşahede eder ve müşahedelerini tarif ve tasvir için de kelime kıtlığından dolayı ulûhiyet-i sâriye (bütün kâinata yayılmış ulûhiyet) ve hayat-ı sâriye gibi tabirler kullanırlar.

Felsefecilerin kâinattan da büyük hataları

Meseleye sırf tabirler noktasında yaklaşan halden, manâdan uzak, manâyı değil, sadece lâfzı gören ve kelimenin bütün varlığını maddî lâfızdan ibaret zanneden, anlayışı kıt, kabiliyetleri çorak olanlar ise, bu çorak kabiliyetlerinden kaynaklanan boş vehimlere ehl-i ilim, ehl-i tahkik sûfilerin

sözlerini tatbik etmektedirler. Söz konusu sûfiler, Cenab-ı Allah (c.c.) hesabına, O'nun bilhassa Vücut Sıfatı'nı öne alıp, Sıfatları'nın ve İsimleri'nin tecellileri içinde boğularak eşyayı görmedikleri, bütün dikkatlerini aynalardan onlardaki tecellilere hasrettikleri için kâinatı âdetâ inkâr veya yokluğa mahkûm ederler. Onların dünyasından, Cenab-ı Allah (c.c.) ile ilgili müşahedelerinden kâinat kadar uzak felsefeciler ise, onların müşahedelerini maddî kâinat hesabına Allah'ı inkâr eden ve maddî kâinata ilâhlık atfeden Monizm veya Panteizm ile aynı görmek gibi, kâinattan da büyük hatalara düşerler. Ehl-i tahkik sûfilerin süreyya derecesindeki müşahedeleri ve mücerret fikirleri, sera derekesinde olan maddeci mukallitlerin sefil düşüncelerinden binler derece uzaktır. Şu iki fikri birbirine tatbik edip sanki birbirinin aynıymış gibi görmek, beşer aklının sekteye düşürdüğünü ve ölüm hastalığına yakalandığını gösterir.

- **Gerçek ehl-i tarikatın çoğunda sekr (manevî sarhoşluk), ehl-i aşkın çoğunda istiğrak ve iltibas (aşkla kendinden geçip, Ma'şûk'ta âdetâ kaybolma ve hakikatleri temyiz edememe hali) olduğundan, bunlar, hakikata muhalif telâkkilerinde belki mâzurdurlar. Fakat akli başında olanlar, onların itikat esaslarına ters manâlarını kabûl edemezler; etseler hata olur.** [154](#)

ÂŞIK, MÂZUR; ÂRİF, MÂZUR DEĞİLDİR

Allah âşığı velîler yollarında veya yorumlarında veya Cenab-ı Allah'ı tavsiflerinde hata etseler, yolları Ma'şûk'larına doğru olduğundan Cenab-ı Allah, onları Kendi'ne cezbeder ve dalâletten (sapmaktan) korur. Çünkü aşk, kudsî bir câzibenin, yani çekim gücünün tesirinde cezbelidir. Eğer aşk gerçek bir ma'şûka ise, Hz. Allah'a ise, aşk yolundaki hatalar aşka zarar vermez.

Fakat ârif olan, yani Allah ma'rifetine sahip, fakat âşık gibi cezbeli değil ve manevî sarhoşluk halinden uzak velîler, ma'rifet yolunda veya müşahedelerinde veya sözlerinde hata etseler, hataları nisbetinde hedeften uzaklaşmış olurlar. Ma'rifet yolu eğer sapmaya uğrarsa, hiçbir zaman hedefe götürmez. Ârifler, âşıklar gibi değildirler; hürriyetlerinde sınırlıdırlar; “manevî sarhoşlar” gibi konuşamazlar.

Fıkıh'ta sarhoşluk mazeret teşkil etmez; çünkü sarhoş, iradesiyle bir nehyi işlemiş ve sarhoş olmuştur. Fakat aşk sarhoşu, iradesiyle sarhoş olmaz; o, cezbelidir, cezbe ile kendinden geçer, dolayısıyla sözlerinde ve

davranışlarında mâzur olur.

Ârifler, yolu kendileri yürür, “kalbin zümrüt tepeleri”ne kendileri tırmanır; dolayısıyla, her adımda dikkatli olmak mecburiyetindedirler. Âşıklar ise, kendileri yürümez, tepeleri kendileri tırmanmaz; dolayısıyla mâzurdurlar, mes’ul değildirler.

Şu halde, âşık velî sözünde ve davranışında hata da etse, hattâ başkalarının hatasına da sebep olsa, kendisi hâdî, yani hidayet üzerindedir. Fakat hata eden ârifler, kendilerini de, başkalarını da hataları nisbetinde dalâlete atarlar.

Hz. Muhyiddin, Molla Câmi’, İbnü’l-Fârid ve İbnü’s-Seb’in

Bu sır sebebiyledir ki, aynı sözleri söylemiş de olsalar, Hz. Muhyiddin, Molla Câmi’, İbnü’l-Fârid ve İbnü’s-Seb’in aynı algılanmamış ve aynı muameleye maruz kalmamıştır.

Yolu sonunda kendisini aşka götüren Hz. Muhyiddin ibn Arabî’nin ma’rifeti aşkına galipken söylediği sözler, onu çok sivri tenkit oklarına hedef etmiştir. O’nun bir vakit Şam’da etrafındakilere söylediği “Taptığınız ayağımın altındadır.” sözü, Sultan Selim Şam’a girip de, bu sözü söylediği yeri kazdırıp orada altın ortaya çıkıncaya kadar Hz. Muhyiddin’i tenkit oklarına maruz kılmıştır.

Fakat benzer bir söz söyleyen âşık Molla Câmi’, tenkit oklarından âzade hayatını sürdürmeye devam etmiştir.

İbnü’l-Fârid, Muhyiddin’den daha öte âşıktır ve daha öte sözler söylemiştir; fakat mâzur görülmüş ve pek az tenkide uğramıştır.

İbnü’s-Seb’in’in sözlerinde ise saf aşk görülmediği için, ilim yörüngeli sözleri onun zındıklıkla suçlanmasına sebep olmuş ve İbnü’s-Seb’in, bu suçlamalardan kurtulamamıştır.

Buradan şu netice ve kaide de çıkıyor ki: Bir şey, her zaman görüldüğü gibi ve görüldüğü gibi değildir; görüldüğünden ve görüldüğünden farklı olabilir, yorumlanabilir, hattâ bazen feraset bile o şeyi bütünüyle kavrayamaz.

Eğer Hz. Muhyiddin “Gördüm!” demişse, görmüştür ve öyle söylemiştir. O, yüce bir ruhtur, asla yalan söylemez, yalana tenezzül etmez.

Fakat Muhyiddin, seyyar veya seyyah bir ruhtur; bu bakımdan, gayr-ı sâbit, sürekli hareketli tecelliler ona sâbit, değişmez gerçekler gibi görünebilir. Sâbit, değişmez gerçekler, tohumlar gibi daima sümbül verir.

Fakat sâbit, değişmez gerçekler hareketli ve gayr-ı sâbit tecellilerinden ne ayrıdır, ne de onlarla aynıdır; aynen bir çiçeğin tohumundan ayrı da, onun

aynısı da olmadığı gibi. Öyleyse, her söz, her tez, her hüküm için mutlak doğru ve kusursuz doğru tartan terazi, Kur'ân'dır.

Eğer deseniz ki, “Muhyiddin’in sözleri arasında Şeriat’la te’lifi mümkün olmayanlar var ve bundan dolayı bazı büyük âlimler bunları küfür sözleri olarak görmüşlerdir.”; cevaben derim:

Küfür sözü ve kâfirliğe hükmedip, hükmetmeme

Size hatırlatmam gereken bir kaide, bir ölçü vardır: Eğer Şeriat bir söz veya hareket için küfür hükmünü vermiş ve bir mü’min bu sözü söyleyemez, bu davranışta bulunamaz demişse, bu, söz konusu söz veya davranış imanla te’lif edilemez demektir. O söz veya davranış zâtında küfürdür ve onu söyleyen veya o işi yapan, bir küfür ameli işlemiştir; fakat bir kişi, bir küfür ameli işledi diye kâfirliğine hükmedilmez.

Hükmedilmez, çünkü o kişide imandan kaynaklanan ve imanı gösteren başka pek çok sıfatlar ve davranışlar bulunabilir. Bir söz veya bir iş, çok farklı şartlarda ve farklı durumlarda, farklı halet-i rûhiyelerle söylenmiş ya da işlenmiş olabilir, dolayısıyla yoruma açıktır ve imanı gösteren sıfatları ve başka işleri iptal edemez.

Bir kimsenin kâfir olduğuna, ancak onun küfür olan sözünün veya davranışının küfründen kaynaklandığına, yani kâfir olduğu için o sözü söyleyip, o işi işlediğine eminsek hükmedebiliriz.

Hz. Muhyiddin gibi bazılarında çıkan ve zahiren dalâlet ifade eden sözler veya davranışların bilmediğimiz pek çok sebepleri ve manâları bulunabilir. Öyleyse, bunlarla ne kastedildiği açık değildir ve bunlar, küfür alâmeti olarak görülemez.

Şüphe, hükme sebep olamaz; şek ile yakîn zail olmaz

Bir kişinin imana işaret eden her günlük işleri ve ondaki yerleşik sıfatlar, onun mü’min olduğunun ispatıdır. Şüphe, hükme sebep olamaz; şek ile yakîn zail olmaz, yani şüphe, kesin delile dayanan bir hükmü iptal edemez.

Bazı tarikatlarda ibadet haline gelmiş uygulamalar

Eğer deseniz ki, “Bazı tarikatlarda ibadet haline gelmiş uygulamalar var.”; cevaben derim: Eğer bu uygulamalar iyi niyetle benimsenmiş ve şu üç şartı haizse, mahzursuz görülebilirler:

(1) Zikrin ve Hakk Tealâ’nın huzurunda bulunmanın ciddiyetine ve usulüne aykırı olmamalıdır; (2) hiçbir zaman dinen yasak bir hâl ve davranış ihtiva etmemelidirler; (3) ibadet kastıyla ve ibadet olarak icra

edilmemelidirler. İradeyi elden alan cezbe ve istiğrak halinde yapılanları ise zaten mâzurdur.

Zikir ve diğer ibadetler

Zikir, bizatihî ibadettir; diğer mâzur görülebilir uygulamalar ise, zikre ve ibadete teşvik ve tahrik edici olmalıdır. Kur'ân, zikir için herhangi bir şekil tayin buyurmamıştır. Bu bakımdan, zikrin yapılış şekilleri, ibadetlerin ifasına benzemeyebilir. Şeriat'ın emir ve tayin buyurduğu uygulamalar, ibadetlerin ifa şekli, içi de, kabuğu da yenen meyveler gibidir. Zikre dâhil hareketler ise ceviz gibidir; kabukları sadece içlerini korur ve yenilmez.¹⁵⁵

- **Ruh, Hz. Muhyiddin ibn Arabî'nin söylediği gibi, Emir Âlemi'nden ve Cenab-ı Allah'ın İrade sıfatından gelmiş bir hakikat ve mahlûkiyeti inkişafından ibaret bir varlık olmayıp, Emir Âlemi'nden olmakla birlikte, hariçte vücut giymiş, dolayısıyla canlı ve hayattar bir kanundur.**¹⁵⁶

RUH, EMİR ÂLEMİ'NDEN HARIÇTE VÜCUT GİYMİŞ CANLI BİR
KANUNDUR

Âlem kavramı

İlim nazariyesi (epistemoloji) açısından Allah'tan gayrı zâhir-bâtın, lâtif-kesif, meşhud (hissedilen)-gayr-i meşhud (hissedilmeyen, beş duyuyla tanınamayan), canlı-cansız, dünyevî-uhrevî her şeye âlem denir. Bu çerçeve içinde bütün varlık ve onun perde arkası, Hazret-i Zât'ın varlığının delili, icraatının belgeleri, kemalinin aynaları, kaderî plan ve programının kitap ve defteri, belli bir tafsil adına her şeyin ortaya çıkma, görünme mahalli, aynı zamanda O'nun Sıfat ve İsimleri'nin tecelli sahası olması itibarıyla görünen-görünmeyen hemen her şey O'na ait derin izler, emareler, nişanlar taşıdığından, hattâ O'nu haykırdığından, O'nun şahitleri manâsına âlem unvanıyla anılmış, hepsine birden 'avâlim' veya 'âlemîn' denmiştir. O'nun yarattıkları içinde akıl, ruh, nefis, şuur, irade, his ve idrak gibi O'nun "Ol!" deyivermesiyle meydana gelen, yani emir kaynaklı ve gayr-ı maddî olanlar Emir Âlemi'ne bağlanmış; emrî vücutları yine "Ol!" emrine bağlı ve ânî, fakat maddî, cismanî, terkip ve tahlil hususiyetlerini haiz olmaları hasebiyle müddete bağlı, zamanî ve mekânî bulunanları da Halk Âlemi (Yaratılış Âlemi) çerçevesi içinde mütalâa edilmişlerdir.

Ruh hakkında İbn Arabî ve Bediüzzaman

Üzerinde daha önce de durulan ruh için Vahdet-i Vücut meşrebinin en önemli siması Muhyiddin ibn Arabî hazretleri, “Ruh, Emir Âlemi’nden ve Cenab-ı Allah’ın İrade sıfatından gelmiş bir hakikattir ve mahlûkiyeti, yani yaratılmışlığı, inkişafından ibarettir.” der. Yani bu tarifile Muhyiddin ibn Arabî hazretleri, rûhu hariçte haricî varlığı olmayan mücerret bir hakikatten, bir kanundan ibaret görür ve onu yaratılmış, dolayısıyla hariçte vücut sahibi olarak görmez. Hz. Bediüzzaman, onun bu görüşü hakkında kendisine soran bir talebesine (Hulûsi Yahyagil) cevap verirken şu önemli açıklamalarda bulunur:

Benim gibi zayıf bir bîçareyi, Muhyiddin-i Arabî gibi müthiş bir hakikat harikası, bir sırlar ilmi dâhîsine karşı mübarezeyle mecbur ediyorsun. Fakat madem Kur’ân’ın naslarına dayanarak bahse girişeceğim; ben şahsen sinek dahi olsam, (kendi meşhûduna, keşfine dayanan) o kartaldan daha yüksek uçabilirim. Vahdetü’l-Vücut meşrebine saplanmakta çok sebep vardır. Onlardan bir-ikisi kısaca beyan edilecek.

Kardeşim, bil ki: Hazret-i Muhyiddin aldatmaz, fakat aldanır. Kendisi hidayet üzeredir, fakat her kitabında mühdî (hidayete götürücü) olamıyor. Gördüğü doğrudur, fakat hakikat değildir. Yirmi Dokuzuncu Söz’de, ruh bahsinde, sorunuza sebep olan hakikat izah edilmiştir.

Evet, ruh, mahiyeti itibariyle bir kanun-u emrîdir (Emir Âlemi’nden bir kanundur). (Varlıkların hayatındaki, “tabiat”taki kanunlar da Emir Âlemi’ndendir; işte ruh da bu kanunlar gibi, fakat hayattar ve şuurlu bir kanundur. Diğer kanunlar ise hayattar ve şuur sahibi değildir.) Ruh, kendisine hariçte vücut verilmiş, haricî varlığı bulunan bir kanundur. Hazret-i Muhyiddin, onu yalnızca mahiyeti noktasında düşünmüş, (hariçteki varlığını görmemiştir. Bir manânın, bir mahiyetin, meselâ aslı manâdan ibaret bir kelimenin hariçte harflerden oluşan bir varlığı; mahiyeti ve manâyı ifade eden bir ismin, meselâ masa isminin hariçte maddî varlığı vardır. Ruh manâ, mahiyet ve hakikatının de yaratılış âleminde, hariçte gayr-ı maddî bir varlığı vardır. Fakat) Muhyiddin-i Arabî, Vahdetü’l-Vücut meşrebince eşyanın vücudunu hayal görüyor. O zât, harika keşifleri ve müşahedeleriyle ve mühim bir meşrep ve müstakil bir meslek sahibi olmakla, zayıf ve zorlamalı te’villerde bulunmaya, bazı âyetleri meşrebine ve görüşüne göre tatbik etmek mecburiyetinde kalıyor; dolayısıyla âyetlerin sarih manâlarını incitebiliyor. O kudsî zâtın kendine mahsus bir makamı var; hem makbûlünden (yani kabûl görmüşlerden)dir. Fakat keşiflerinde ve mânen gördüklerinde hudutları çiğnediği olmuş ve gerçek tahkik ehli âlimlere çok meselelerde muhalefet etmiştir.

İşte bu sır içindir ki, o kadar yüksek ve harika bir kutup, bir açıdan devirlerin biricigi olduğu halde, kendine mahsus tarikatı gayet kısacık, Sadreddin-i Konevî’yle sınırlı kalıyor gibidir ve eserlerinden istikamet adına istifade nadiren oluyor. Hattâ çoğu tahkik ehli âlimler, asfiyâ, o kıymetli eserlerini mütalâa etmeye revaç göstermiyorlar; hattâ bazıları, men ediyorlar.

Vahdetü’l-Vücut meşrebine girmede iki sebep

Vahdetü’l-Vücut meşrebine girmenin ve o meşrepte gitmenin başlıca iki sebebi var:

Birinci sebep: Cenab-ı Allah’ın Rubûbiyeti’ne, yani her şeyin Rabb’i oluşuna bağlı yaratıcılığını, her bir şeyi yoktan var edivermesini bütün boyutlarıyla zihinlerine

sıgdıramamakta ve Ehadiyet'i sırrıyla her şeyi bizzat Rubûbiyet kabzasında tuttuğunu, her şeyin O'nun Kudret ve İradesi'yle vücut bulduğunu kalblerine tam yerleştirememektedirler. (Cenab-ı Allah mutlak Bir olduğu halde, zerrelere kadar her bir şeyi nasıl yaratıp nasıl hayatta tuttuğunu tam ihata edememektedirler. Evet, nasıl güneşin yarı nûraniyet sırrıyla karşısına gelen büyük-küçük her şeyi birden aydınlatıp ısıtması, aya ve yeryüzüne birden ışık ve ısı vermesi olduğu gibi, bir de tek tek her şeyi ısıtıp, aydınlatıp, her bir şeffaf cam parçasında, su kabarcığında görünüp ısı ve ışığıyla, ışığındaki yedi renkle tasarrufta bulunması vardır; maddeden tamamen uzak bulunan Cenab-ı Allah da, elbette Kudret'i, İlm'i ve İrade'siyle, Rubûbiyet'ile bütün kâinatı birden kuşattığı gibi [Vahidî tecelli], elbette yine İlim, Kudret ve İrade'siyle, Rubûbiyet'ile en küçüğünden en büyüğüne her bir şeyi de kuşatmaktadır [Ehadî tecelli]. İşte nasıl bu gerçeği akıllarına sığdıramayan bazı Müslüman filozoflar, Allah ile kâinat arasına On Akıl gibi aracı ve âdeta yaratıcı, yaratmayı yansıtır prensipler yerleştirmişlerse,)Vahdetü'l-Vücut meşrebindekiler de, Cenab-ı Allah'ın Vücut Sıfatı ve bunun tecellilerinde âdeta boğulmakla, izmihlâl yaşamakla, bunun yanı sıra, Cenab-ı Allah'ın, Ehadiyet'i sırrıyla her şeyi bizzat Rubûbiyet kabzasında tuttuğunu, her şeyin O'nun Kudret ve İradesi'yle vücut bulduğunu kalblerine tam yerleştirememekle, O'nun varlığından başka her mevcudun gerçekten varlığını nefyetmek, dolayısıyla "Her şey, O'dur." veyahut "O'ndan başka bir şey yoktur." veya "O'ndan başka her şey hayaldir." veya "Her şey, O'nun tezahür etmesidir, O'nun cilveleridir." demeye kendilerini mecbur bilmişlerdir.

İkinci sebep: Aşk sıfatı, ayrılığı hiç sevmez ve istemez; ondan titrer ve şiddetle kaçar; Sevgili'den uzak düşmekten Cehennem'e düşmüş gibi korkar ve ızdırap duyar; bir an için bile yok olma düşüncesinden nefret eder, dolayısıyla kavuşmayı rûhu ve canı gibi sever ve Sevgili'ye yakın olmaya hadsiz iştiaak duyar. Bu sebeple âşık, güneşin bir şuaına tutunup buharlaşan ve güneşte veya onun şuaında fani olan çiğ damlası veya hava zerreciği (reşha) gibi, Allah'ın kendisine olan yakınlığının bir cilvesine yapışarak, kendisinin O'ndan uzaklığını hiçe sayıp, O'nun yakınlığının bir cilvesine tutunmuşluğun verdiği kavuşmayı daimî zannederek, bu halin, aşkın sarhoşluğu, kavuşmuşluğun zevki ve şevkiyle "O'ndan başka mevcut (var) yoktur." der ve bundan öte bir zevk hayal edemeyerek, bu halden çıkmak istemez.

Aklın ihatasızlığı, kalbin aşk noktasında fevkalâde inkişafı

Demek ki, birinci sebebin menşei, aklın gayet geniş ve gayet yüksek olan bazı imanî hakikatlere yetişemeyip, onları ihata edememesi, tam kavrayamaması, iman noktasında tamamıyla inkişaf edip, tam tatmin olamamasıdır. İkinci sebebin menşei ise, kalbin aşk noktasında fevkalâde inkişafı, harikulâde genişlemesidir. Yani, Vahdatü'l-Vücut ehli, öncelikle aşk, manevî sarhoşluk ve cezbe ehlidir.

Öte yandan, Kur'ân'ın sarih ifadelerine dayanan ve Nübüvvet'e hakikî vâris büyük velîler ve uyanıklık ve tam şuur ehli olan asfiyânın gördüğü ve ulaştığı Tevhid mertebesi, Şuûn'u, Sıfatlar'ı, İsimler'i, Fiilleri ve eserleriyle Cenab-ı Hakk'ın varlığını ve Birliği'ni görüp kavramaları, hem çok yüksek, çok daha yüksektir, hem de Cenab-ı Allah'ın Rabb ve Yaratıcı oluşunun en büyük mertebesinin ve bütün İlâhî İsimler'in hakikat olduklarının ifadesidir. Onlar, bu hususlarda hakikati ve dengeyi tam muhafaza edip, Rubûbiyet'in hükümlerinin dengesini de bozmazlar. Şöyle der onlar:

Hakikat, asfiyânın görüp gösterdiği

Cenâb-ı Hakk Bir, yekta, eşsiz, benzersiz, zamandan ve mekândan mutlak münezzehtir olmak, zıttı da bulunmamakla beraber, her bir şey, bütün hususiyetleriyle doğrudan doğruya

O'nun İlm'iyle belirlenmiş, İrade'siyle varlık âlemine çıkarılma yönünde tercih edilmiş ve bütün özellikleriyle kendi olarak takdir buyrulmuş ve yine O'nun Kudret'i'yle de icat edilmiş, yaratılmış, varlık âlemine çıkarılmıştır. O, bütün kâinatı tek bir varlık gibi icat eder, ihtiyacını görür ve hayatta tutar. O'nun nazarında, İlm'i, İrade'si, Kudret'i, İştme'si ve Görme'si açısından bir zerre ile bütün bir kâinat arasında en küçük bir fark yoktur. Bir çiçeği kolaylıkla yaratıp hayatta tuttuğu, varlığını idare ettiği gibi, koca baharı dahi aynı kolaylıkla yaratır ve varlığını idare eder. O'nun bir şeyi yapması başka şeyleri yapmasına, başka şeyleri yapması bir tek şeyi yapmasına asla mâni olmaz. O'nun yönelmesinde parçalanma olmaz; O, aynı anda, her yerde, Kudret ve İlm'iyle tasarrufta bulunur. Tasarrufunda bölünme yoktur.

İşte, bu kesin gerçekler karşısında eğer Hz. Muhyiddin'in mesleği ilmen ve fikren değerlendirilmiş olsa, yani o meslek ilme, fikre dayalı bir sahv (kendinde olma, şuur ve uyanıklık hali) mesleği olsaydı, bu takdirde büyük hata olur ve çok ağır tenkitleri hak ederdi. Fakat o meslek bir aşk, manevî hâl, kendinden geçme ve cezbe mesleği olduğundan, bir odayı aydınlığa boğan bir ışığın kendinden başka hiçbir şeyi göstermemesi gibi, bu meslekte gerçekten yol alanlar İlahî Vücut'un şuaları altında kendilerinden geçtiklerinden ve O Vücut'dan başka bir şey görmediklerinden, meseleye vâkıf âlimler tarafından ağır sorgulamaya tâbi tutulmamışlardır.

Hem bu mesleği bir başka misalle anlamak, hem de Hz. Muhyiddin'in ruh görüşünü değerlendirmek için şu misal üzerinde de durulabilir:

Meseleyi daha iyi kavramak için bir misal

Meselâ, bir aynada güneş görünüyor. Şu ayna, güneşin hem zarfıdır, içindeki güneşe bir zarftır; hem de güneşin mevsufudur, yani güneş, aynanın içini doldurmakla aynayı süslemekte ve ona bir boya çalmakla, onun bir sıfatı olmakta; ayna, güneşin kendisine verdiği renk ve ışıkla anılmaktadır. Eğer o ayna, bir fotoğraf aynası, yani mercek ise, güneşin içindeki misali, sâbit bir suret, yani resim olarak kâğıda da alınır. Şu halde, aynada görünen güneş, aynayı süslendirip onun sıfatı hükmüne geçmekle, yani aynada ona ait bir hususiyet teşkil etmek, ona ait bir süs olmakla, hem de kâğıda geçirilen resmiyle, hakikî güneşten başkadır. Dolayısıyla, güneş veya güneşin kendisi değildir; belki onun bir cilvesinin, bir yansımalarının başka bir vücuda girmesi veya ayrı bir varlık meydana getirmesidir. Fakat ayna içinde görünen güneşin vücudu, dıştaki hakikî güneşin kendisi olmamakla birlikte, onunla olan irtibatı, varlığını ona borçlu bulunması, âdetâ aynayı göstermeyip, sadece kendisinin görünmesi cihetiyle güneşin kendisi gibi görülebilir.

İşte, aynayı güneşe zarf saymak, bakışın aynadaki güneşte kaybolması, yani aynada güneşten başka bir şey görmemek, fakat asıl güneşi de nazara almak şartıyla, "Aynada hakikî güneşten başka birşey yoktur." denilebilir. Fakat güneşin aynanın sıfatı hükmüne geçmiş olan yansıması ve fotoğraf kâğıdına intikal eden resmi cihetiyle aynadaki ve resimdeki güneşe "Güneşin kendisidir; ortada güneşten başka içinde birşey yoktur." demek hata olur. Çünkü aynanın parlak yüzünde bir yansıma ve arkasında teşekkül eden resim var. Hem bu yansımanın, hem de resmin ayrı ayrı vücudu vardır. Her ne kadar o vücutlar güneşin cilvesindedir; fakat güneş değillerdir.

İşte bu temsile göre, kâinat, bir aynadır. Her varlığın mahiyeti dahi birer aynadır. Ezeli Kudret ile İlahî icada, yani yaratmaya maruzdurlar. Her bir varlık, bir cihetle Ezel ve Ebed Güneşi'nin bir İsmi'nin bir nevi aynası olup, o İsm'in bir nakşını gösterir. Hazret-i Muhyiddin meşrebinde olanlar, yalnız aynadaki aksi aksedenin kendisi görmek ve dolayısıyla aksi görmemekle ilmen, fikren hata etmiş, fakat bakışlarındaki gaşy ve sekir

sebebiyle mâzur görülmüşlerdir.

Ehl-i hakikat ise, Nübüvvet'e vâris olma sırrıyla ve Kur'ân'ın kat'î ifadelerine dayanarak görmüşler ki, varlıklar aynalarında İlâhî İrade ve Kudret ile vücud bulan nakışlar, O'nun eserleridir. Hiçbir şey, O değildir; ama her şey, O'ndandır. Eşyanın da ne kadar zayıf da olsa, Cenab-ı Allah'ın Vücudu'na, Varlığı'na bağlı, O'nunla ayakta duran bir derece sâbit vücudu, yani varlığı vardır. Ve hiçbir şey, hayalden, yanılmadan ibaret değildir; her bir İlâhî İsm'in tecellileri ve icraatı söz konusu olduğundan ve bütün eşya bu İsimler'e dayandığından elbette eşyanın İlâhî İsimler'den kaynaklanan, onlara dayanan bir hakikati vardır. İlâhî İsimler'den olan Yaratıcı, Rızıklandırıcı gibi İsimler'in mazharları, yani tecellileri ve tecellilerinin neticesi olan icraatı ve eserleri, vehmî ve hayalî şeyler olamazlar. Madem o İsimler'in hakikati vardır, elbette mazharlarının da haricî hakikatleri olacaktır. Bundandır ki, "Eşyanın hakikati sâbittir." bir hakikat, bir kaide olarak benimsenmiştir. Allah, Yaratıcı; bütün diğer varlıklar yaratılmıştır; bütün diğer varlıkların bir derece sâbit hakikatleri olduğundan, irade sahibi varlıklar, sorumludur, ceza ve mükâfata mevzudurlar.

İşte, Hazret-i Muhyiddin'in "Ruh mahlûk değildir; Emir Âlemi'nden ve İrade Sıfatı'ndan gelmiş (mücerret) bir hakikattir." demesi, pek çok açık Kur'ânî ifadelerle de ters düşmektedir. Ruh, Emir Âlemi'nden gelmiş olmakla birlikte mahlûktur; şuur ve hayat sahibidir; tasarrufu ve icraatı vardır.

- **Sünnet-i Seniyye ve Şeriat'ın hükümleri haricinde tarikat olmaz. Bazı evliyânın Şeriat'a muhalif sözleri ve tavırları, insanda akıl, irade ve teklif altına girmeyen bazı lâtifelerin baskın olduğu hallere mahsustur.**[157](#)

BAZI EVLİYÂNIN ŞERİAT'A MUHALİF SÖZLERİ VE TAVIRLARI

Sünnet-i Seniyye, Şeriat ve Tarikat

Şeriat, İslâmî iman ve hayata ait hükümlerin tamamı olup, Şeriat haricinde Cenab-ı Allah'a yaklaşma adına herhangi bir yol olamaz. Sünnet-i Seniyye, Şeriat'ın, İslâmî hayatın bütün zamanlar ve mekânlar için geçerli tatbik ve yaşanma tarzı olup, dar manâsıyla bu hususta Peygamber Efendimiz tarafından konan hükümler toplamı, geniş manâsıyla Kur'ân ve Sünnet'in bütün hükümlerinin temsil ve tatbik, yani İslâmî hayatın örnek ve mükemmel yaşanma şeklidir. Dolayısıyla, Sünnet-i Seniyye'nin, Şeriat'ın haricinde İslâm ve Allah ile münasebet, O'na yaklaşma adına hiçbir yol olamaz.

Diğer yandan, Peygamber Efendimiz'in risaleti, dolayısıyla nihayet O'nunla temsil, tatbik ve tebliğ olunan İslâm, evrensel, yani Peygamber Efendimiz'den itibaren bütün zamanlar ve mekânlar için geçerli olduğu içindir ki, yine onun haricinde bir yol veya tarikat olmaz. Bundan dolayı, kâmil evliyâ da olsalar, Hallac ve Sühreverdi gibi bazıları, Şeriat'a ait temel itikada ters bazı sözleri ve tavırları sebebiyle Şeriat kılıcıyla idam edilmişlerdir. Şeriat, herkese şâmidir; hükümlerine herkes muhataptır.

Dolayısıyla, bilhassa onun temsilcisi konumunda olan ve halkın ittiba ettiği âlimler ve velîler, sözlerinde ve davranışlarında çok daha dikkatli olmak mecburiyetindedirler. Daha önce de geçtiği üzere, meslek ve meşrebi aşk olan bazı velîlerin manevî sarhoşluk halinde söyledikleri sözler müsamaha ile karşılanmış da olsa, aynı aşk ve cezbe seviyesinde olmayan âriflerin benzer sözleri ve tavırlarına Şeriat ve insanların Din'e bağlılıkları, Din'le münasebetleri adına aynı müsamaha gösterilmemiştir.

Aşk, cezbe ehli ve iddiacıları

Bununla birlikte, sözlerine ve tavırlarına Şeriat adına müsamaha gösterilmeyen ârifler de, müsamaha gösterilen aşk ve cezbe ehli de, elbette tekfir edilemez. Hattâ bu tür zatlar içinde Şeriat'ın hükümlerini yerine getirmeyenler de bulunabilir ve olmuştur. Fakat bunlar, ilmî ve iradî olarak Şeriat'a muhalefet etmiş veya onun bazı hükümlerini tatbikten uzak durmuş değillerdir. İnsanda bazı lâtifeler vardır ki, bunlar, bilhassa aşk, cezbe, manevî sarhoşluk tesirinde akıl ve idare ile daha kontrol edilemez olur ve dolayısıyla sorumluluk altına girmezler. Bunlar, kendilerini bilerek ve kasten de manevî sarhoş yapmış değillerdir. İlâhî aşk ve cezbenin, zevk-i rûhânînin karşı konulamaz tesiri altında kendilerinden geçer ve bu halde uzun süre de kalabilirler. İşte bu halde iken, Şeriat'ın bazı hükümlerini, hattâ bazı ibadetleri bile yerine getirmezler; çünkü 'ayık' ve kendilerinde değillerdir. Dolayısıyla bu durumda yerine getirmedikleri hükümler sebebiyle mâzur sayılırlar. Şu kadar ki, sahv halinde iken, sekr halinde yerine getirmedikleri hükümler de dâhil olmak üzere, Şeriat'a ait hiçbir hükmü küçümsememeli, onları inkâr ve ret gibi tavırlara asla girmemelidirler.

Öte yandan, bir de aşk, cezbe ve kalb saffeti iddiacıları vardır. Bunların Din'le, Şeriat'la çok alâkaları olmadıkları halde, Şeriat'ı kabuk, onun hükümlerini resmî merasim gibi görüp, kendilerini artık Şeriat'la sorumlu olmayan "ermişler, arınmışlar" gibi telâkki eder ve Şeriat'a muhalif davranırlar. Bunlar, büyük ölçüde şeytanın elinde oyuncak ve onun maskaralarıdır.

EHL-I SÜNNET'İN DÜSTURLARI DIŞINDA VELÂYET MÜMKÜN MÜDÜR?

Aşk ve cezbe ehli velîlere bakarak, "Ehl-i Sunnet ve Cemaat'in düsturları dışında da velâyet mümkün olabilir." diye mutlak hüküm vererek, söz konusu velîlerin Şeriat'a ters sözlerini ve davranışlarını da makbûl görmek, açık bir

dalâlettir. Ne var ki, tarihte böyle bir anlayış ve kabûl içinde bazı dalâlet fırkaları da türemiştir. Oysa bu türden, yani aşk ve cezbe ehli, meczup veya yarı meczup sayılan şeyhler, velîler, kendileri hâdi, yani hidayette olsalar da, her bakımdan mühdî, yani hidayete vesile olamazlar. Her hâdi, mühdî olamaz; yani, kendisi hidayet üzere olan herkesin hidayete vesile olmasını beklemek, bir yanılmadır, aldanmadır. Bu bakımdan, böylesi şeyhler, velîler, mânen ‘mübarek mecnun’ hükmünde olarak, vecd ve istiğrak hallerinde mükellefiyetin dışına çıkıp, bu haldeki söz ve davranışlarından sorumlu tutulmasalar da, bu söz ve davranışlarında da onlara tâbi olan ayıklar, mâzur değildir.¹⁵⁸

- **Hakkı temsil eden Ehl-i Sünnet’in bazı düsturlarına ters inanç taşımak ve tavır almak, Hakk muhabbeti ve Hakk’a mutlak taraftar olmaktan kaynaklanıyorsa mâzur görülmüştür.**¹⁵⁹

Nasıl evliyâ arasında aşk, cezbe ve sekir ehli olanlar bu halde iken Şeriat’a muhalif söz ve tavırlarından dolayı mâzur görülmüşlerse, dalâlet fırkaları içinde bulunan bazı âlimlerin de hakkı temsil eden Ehl-i Sünnet’e muhalif, fakat İslâm adına hakperestlik ve Hakk’a muhabbetten kaynaklanan görüşleri ve küfre varmayan inançları da, aynı şekilde mâzur görülmüştür.

Ehl-i dalâlet ve bid’at mezheplerinden bazı zatlar birtakım görüş, inanç ve tavırları sebebiyle Ümmet tarafından reddedildikleri halde, aynı görüş, inanç ve tavır ortaya koyan daha başkaları ise makbul addedilmiştir. Meselâ, *Keşşaf* (tefsiri) sahibi Zemahşerî mutaassıp bir Mu’tezilî olduğu halde, Ehl-i Sünnet’in tahkik ehli âlimleri, bazı önemli hususlarda Ehl-i Sünnet’e şiddetli muhalefetine ve mutaassıp Mu’tezilî görüş ve inançlarına rağmen onu dalâlette saymamış ve onun için kurtuluş yolu aramışlardır. Buna karşılık, Mu’tezilî görüşleri ve Mu’tezile ile irtibatı Zemahşerî şiddetinde olmayan Ebu Ali Cübbâî gibi Mu’tezile imamlarını ise merdut saymışlar, reddetmişlerdir. Buna sebep, söz konusu Mu’tezilî zatların görüş, inanç ve tavırlarındaki niyetleriydi.

Zemahşerî’nin Ehl-i Sünnet’e itirazları, hak zannettiği mesleğindeki Hakk muhabbetinden, maksat ve niyetinin hakkı bulmak olmasından ileri gelmesine mukabil, Ehl-i Sünnet âlimlerinin reddettiği, dalâlette gördüğü Mu’tezile imamları ise, akıllarını Din’e hakem kabûl ediyor ve akılları da Ehl-i Sünnet’in yüksek düsturlarına yetişemediği, fakat akıllarını çok beğendikleri için Ehl-i Sünnet’e muhalefette bulunuyorlardı. Meselâ,

Zemahşerî, kulun kendi fiillerinin yaratıcısı olduğunu ileri sürer ve bu hususta Ehl-i Sünnet'in hak olan inancına şiddetle muhalefet ederken, bu muhalefeti, Cenab-ı Allah'ı kulların uygunsuz fiillerinden tenzih etme aşkından kaynaklanıyordu. Bunun için o, dalâlet olan görüşlerinde mâzur görülmüştür.

- **Aynalarda temessül, yani aksetme veya görünme, görünenin mahiyetine göre değişir: Ya sadece hüviyet, yani maddî cismin kendisi; ya hüviyetle beraber bazı özellikler; ya hem hüviyet hem mahiyet akseder veya görünür.**¹⁶⁰

ÜÇ TEMESSÜL: SADECE HÜVİYET; HÜVİYETLE BERABER BAZI ÖZELLİKLER; HEM HÜVİYET, HEM MAHİYET

Bu çok önemli tesbit, dinî–manevî–ilmî pek çok meseleyi anlamada da anahtar olma özelliğine sahiptir.

Maddî cisimler, aynalarda sadece hüviyetleriyle, yani maddî cismaniyetleriyle yansır. Meselâ insan, bir aynada sadece maddî vücuduyla yansır ve yansıyan bu vücut, insandan hiçbir kabiliyete sahip değildir; aynada hiçbir şey yapamaz, hiçbir icraatta bulunamaz. İnsanın yansması böyle olursa, elbette taş ve ağaç gibi cisimlerin yansması da aynı olacaktır.

Güneş gibi yarı maddî, yarı nûranî cisimlerin yansması ise, hüviyetle beraber bazı kabiliyetlere veya özelliklere de sahiptir. Meselâ güneş, aynada, su damlalarında, denizlerin yüzünde, kendisinin yanısıra ısı ve ışığıyla da yansır; ısı ve ışığıyla icraatta bulunur; yani yansıdığı mekânı ısıtır ve aydınlatır; hattâ aynadaki güneşi karanlık bir yere tutsak orayı da kısmen aydınlatır. Güneşin ısı ve ışığını vermesi noktasında bir ile bin veya milyar birdir, fark etmez. Onun ısını, ışığını, hattâ aksini bir cisimde tecelli ettirmesiyle, yani bir cismi ısıtması ve aydınlatması veya bir cisimde aksetmesiyle aynı anda dünyanın tamamını aydınlatması ve ısıtması arasında fark yoktur; bütün eşyadaki tecellisi bir şeyde, bir şeydeki tecellisi bütün eşyada tecelli etmesine mani değildir. Yansıyan, güneşin kendisi değildir ama, güneşten ayrı bir cisim de değildir. Eğer güneş canlı ve şuurlu olsaydı, ısısı onun kudreti, ışığı ilmi, ışığındaki yedi renk ona yedi sıfat olur ve tek bir güneş, yansıdığı her aynayı kendine arş ve bir çeşit telefon yapabilir, her birini maksatları istikametinde kullanabilirdi.

Melek veya ruh gibi nûranî varlıkların yansmaları ise, hem hüviyet, hem

de mahiyetleriyle yansımadır. Bu yansımalar, hem canlıdır, hem de yansıyan varlıkların aynısıdır. Fakat kendisinde aksettikleri aynaların kabiliyetine göre tezahür ettiklerinden, tamamen kendileri olmazlar. Meselâ, Peygamber Efendimiz (s.a.s.) veya bir başka büyük şahıs, rüyalarda kişilerin seviyeleri ve hallerine göre farklı şekillerde görünebilirler. Hazret-i Cebrail (a.s.), Sahâbe'den Dihye suretinde Peygamberimiz'in huzurunda bulunduğu aynı anda, Cenab-ı Allah'ın huzurunda Arş-ı A'zam'ın önünde haşmetli kanatlarıyla secdeye gider, o aynı anda hesapsız başka yerlerde de bulunur ve İlâhî emirleri tebliğ ederdi. Bir iş, başka bir işe mâni olmazdı. Hz. Azrail (a.s.), aynı anda kaç yerde binlerce rûhu kabzeder. Yine bu temessül veya akis sebebiyledir ki, meleklerden öte nûra-niyet sahibi, mahiyeti nur ve hüviyeti nûraniye olan ve maddenin enerjiye dönüşmesi misali Mirac'da bedeni rûhu gibi nûraniyet kazanarak veya manânın maddeye, manevînin maddîye hükmetmesi gibi rûhunun hakimiyetine girerek rûhuna eşlik eden Peygamber Efendimiz (s.a.s.), aynı anda hem evliyânın keşfinde, hem sâdık rüyalarda hazır olur; bütün ümmetinin salâvatlarını birden işitir ve Kıyamet'te bütün asfiyâ ile bir anda görüşür; ümmetinden izin verilenlere şefaatte bulunur. Velîler içinde bilhassa biri vefat edince yerini başkası aldığı için 'bedel', çoğulu itibariyle 'abdâl' denilenler, çok yerde bir anda görünebilirler. Yine, kalblerinin saffeti ve kazandıkları nûraniyet sebebiyle bakışları ışık gibi, röntgen ışınları gibi nüfuz kabiliyeti kazanan peygamberler ve evliyâ, insanların içinden geçenleri hissedip bilebilir; insanın bilhassa gözlerde ve ellerde yansıyan düşüncelerini ve amellerini yine görüp okuyabilirler.

- **Nasıl cam ve su gibi şeffaf şeyler maddî cisimlere aynalık yapar, hattâ güneş gibi maddî-nûranî cisimlere bir arş vazifesi görürse, bunun gibi, hava, esir ve Misal Âlemi'ndeki bazı varlıklar dahi ayna gibi ve şimşek ve hayal hızında birer seyahat vasıtası olur ve rûhânîler, hayal hızıyla temiz ve lâtif alanlarda gezerler; bir anda binler yerlere girerler.** [161](#)

RÛHÂNÎLERİN HAYAL HIZIYLA TEMİZ VE LÂTİF ALANLARDA SEYAHATI FEZA NE İLE DOLUDUR?

Boşluk gibi gördüğümüz ve bazen öyle nitelediğimiz feza, aslında esir denilen ve havadan da şeffaf bir maddeyle doludur. Kur'ân-ı Kerim'deki "*Güneş de, kendisi için takdir edilmiş bir yörüngede, sisteminin istikrarı adına, kendisi için tayin edilmiş bir sona ve durma noktasına doğru akıp*

gitmektedir.”¹⁶² âyeti bu gerçeğe işaret etmektedir. “Akıp gitme,” gemi gibi, su, yani bir sıvı içinde hareket eden cisimler için kullanılır. Güneş için aynı tabirin kullanılması, feza, yani uzayın boş olmayıp, âdeta bir esir okyanusu olduğunu gösterir. Bundan dolayıdır ki Hz. Bediüzzaman, feza için “deniz” ve “umman” gibi tabirler kullanır.¹⁶³ Gerçekte fezanın boş ve boşluk olduğunu düşünmek mümkün değildir. Çünkü ses, görüntü, ısı, ışık, elektrik gibi maddeler fezada iletilmektedir ki, bu da, fezanın iletken vazifesi gören bir madde veya madde türleriyle dolu olduğunu gösterir. Hz. Bediüzzaman, “Gök cisimlerinin kanunlarını rapteden ve ışık, ısı ve emsalini neşir ve nakleden fezayı doldurmuş bir madde mevcuttur.” sözüyle de yine esir hakikatine parmak basar.¹⁶⁴

Ruh, melek ve rûhânîler gibi nûranî varlıkların hareketleri

İşte, nasıl maddî katı cisimler ayna ve su gibi kısmen şeffaf şeylerde yansıyor, güneş gibi maddî–nûranî cisimler bu şeffaf nesnelere veya zeminlere âdeta bir arş gibi kullanıyor, aynı ayda milyarlarca ayna ve su damlasında hem hüviyetleri, yani kendileriyle, hem de ısı ve ışık gibi kabiliyet veya hususiyetleriyle yansıyor, bunlar vasıtasıyla tasarrufta bulunuyor ve bu tasarrufları birbirine engel olmuyorsa, elbette ruh, ruhlar, melek ve rûhânîler gibi nûranî varlıklar, fezayı dolduran hava, esir ve Misal Âlemi’ne ait bazı varlıklar veya cisimler, nesnelere vasıtasıyla şimşek ve hayal hızında seyahat edip, aynı ayda milyarlarca yerde görünecek ve tasarrufta bulunacaklardır.

Her bakımdan mutlaklığıyla Zât-ı Akdes ve tasarrufları

Madem güneş gibi âciz, şuursuz, Allah’ın emirlerine kat’î ve mecburen itaatkâr maddî–nûranî yaratıklar, rûhanîler gibi madde ile kayıtlı yarı nûranî varlıklar, hattâ insanlar ve cinlerden fazla nûraniyet kazanmış olanlar nûraniyet sırrıyla bir yerde iken pek çok yerlerde bulunabilir, sınırlı tek bir varlık iken bir küllî hükmünü alır ve bir anda cüz’î bir irade ile pek çok muhtelif işleri yapabilirler; öyleyse, madde ile tamamen alâkasız, bütünüyle madde ötesi; her türlü kayıttan ve kesiflikten mutlak uzak; bütün nurlar ve nûranî şeyler O’nun kudsî İsimleri’nin nurlarının sadece birer gölgesi; bütün vücut, bütün hayat ve Ruhlar Âlemi, Misal Âlemi gibi âlemler Cemali’nin bir aynası; Sıfatları her şeyi kuşatan; Şe’nleri mutlak küllî olan Zât-ı Akdes’in (c.c.) küllî İrade, mutlak Kudret ve sonsuz İlmi’yle tecellisinden, tasarruf ve icraatından hangi şey saklanabilir; hangi iş O’na ağır gelebilir, hangi nesne O’ndan gizlenebilir? Güneş gibi maddî–nûranî bir varlık bile yeryüzündeki

her şeye nüfuz ederken, O, İsimleri, Sıfatları ve Şe'nleri'yle hangi şeye nüfuz edemez? Aynı anda bütün kâinatta tecelli ve tasarrufuna, aynı anda trilyonlarca varlığı yaratıp, başka trilyonlarcasını hayattan almasına, aynı anda trilyonlarca varlığa rızkını ulaştırmasına hangi şey engel çıkarabilir? Güneşin bile aynı anda milyarlarca yerde olup, milyarlarca nesneyi aydınlatması ve ısıtması birbirine ve bir nesneyi aydınlatıp ısıtmasına mâni olmuyorsa, O'nun aynı anda sayısız işi yapmasına bir engelin olabileceği düşünülebilir mi?

- **Kâinatta maddî âlemle iç içe daha başka, bir arada bulunmaları hiçbir sıkışıklığa yol açmayan şeffaf veya lâtif âlemler vardır. Pek geniş gaybî âlemlerin de maddî âlem içinde, hattâ küçük yerkürede bir arada bulunması imkân harici değildir.**¹⁶⁵

MADDÎ VE GAYR-I MADDÎ ÂLEMLER

Madde, manâ ve cisim

İnsanın hardal tanesi kadar hafızasına bir kütüphane, daha doğrusu, bir kütüphanelik bilgi, birbirine karışmadan, birbirine mâni olmadan sığar; çünkü bilgi manevîdir, cisim değildir. Demek oluyor ki, manevî, şeffaf ve lâtif şeyler, madde âleminde yer kaplamaz ve varlıkları, hareketleri, birbirine mâni olmaz. Yine demek oluyor ki, varlık, katıyyen maddî âlemden ibaret değildir. Madde, her bir varlığın aslı olan mahiyet ve manânın cisim giyip, hariçte tezahürüne hizmet eder. Ve manâ, her zaman maddeye hükmeder. Sonra, manâ ve mahiyet yok olmaz; dışta görünmek için giydikleri cisim elbisesi erise, çürüse ve yok olsa, başka bir cisme dönüşse de, manâ varlığını devam ettirir. Nasıl harflerden oluşan kelimeler onların asıl varlığı olan manâların cisimleridir ve harfler silinmekle, onlardan oluşan kelimeler ortadan kalkmakla asıl varlıkları olan manâlar da yok olmuş olmaz, bunun gibi, her bir varlığın aslı bir manâdır ve o varlığın cismi yok olsa da, manâsı, asıl varlığı, canlılar için bu asıl varlığı teşkil eden ruhları yaşamaya devam eder.

İç içe âlemlerde seyahatler

İşte, maddî âlemle iç içe daha başka pek çok âlemler vardır ki, bunların bir arada bulunmaları hiçbir sıkışıklığa yol açmaz. Işık âlemi, hararet âlemi, hava âlemi, elektrik âlemi, çekim âlemi, esir âlemi, Misâl Âlemi, Berzah (Kabir) Âlemi, bu âlemlerdendir. Ne bu âlemlerin birbiri arasında, ne de bu âlemlerle maddî âlem arasında bir sıkışma, birbirinin yerini alma ve birbirine mâni

olma söz konusudur. Bu âlemler, aralarında bir çatışma olmadan, bozgunculuğa, bozulmaya meydan vermeden bir arada bulunurlar. Demek, madde manâ istikametinde inceldikçe, şeffaflaştıkça hem daha çok kuvvet kazanır, hem çatışma ve sıkışmadan uzaklaşır ve âdeta yer kaplamaz hale gelir.

Bunun gibi, pek geniş ve maddeden uzak gaybî âlemlerin ve bu âlemlerin sâkinleri olan varlıkların da madde âleminde, hattâ küçücük yerküremizde bir arada bulunması mümkündür. Evet, su, hava, esir, insanın hareketine; cam, ışığın geçmesine; kesif cisimler röntgen ışınlarının, akıl nûrunun, meleğin ve rûhun nüfuzuna; demir, içine hararetin akmasına mâni teşkil etmez. Yine, bu kesif, maddî âlemde rûhânî varlıkların seyahatini, evliyâ ruhlarının temessüllerini, ruhlarına tâbi evliyâ bedenlerinin tayy-i mekân ve bast-ı zamanını, kalb gözüne menfez olmuş gözlerin madde içine nüfuzunu, cinlerin hareketini, şeytanların cereyanını ve meleklerin gezinmelerini men edecek bir mâni yoktur.

- **Celîl-i Zül-celâl, Cemîl-i Zül-kemâl olan Hz. Allah (c.c.), her şeye her şeyden daha yakın olduğu halde, her şey O'na sonsuz derecede uzaktır ve O'nun bizzat yaklaştırması olmazsa, O'na yaklaşmak için sayısız denebilecek kadar çok mertebeden geçmek gerekir.**¹⁶⁶

HZ. ALLAH'I TANIMA VE O'NA YAKINLIK KAZANMANIN İKİ YOLU

Bu çok önemli gerçek de, Hz. Allah'ı tanıma (ma'rifet), O'nunla münasebet, O'na yaklaşma veya O'nun yakınlığını kazanma adına yine pek çok meselenin anahtarı mesabesindedir.

Güneş, ışıklı fakat maddî bir cisim olmasına rağmen, ışığıyla, ısıısıyla ve maddesiz aksi vasıtasıyla her bir insana onun gözbebeğinden daha yakındır; fakat her bir insan, ondan milyonlarca kilometre uzaktır. Güneşe yaklaşmak için iki yol vardır: bir çiğ damlası gibi, güneş karşısında buharlaşmak, yani buharlaşacak seviyede maddeden uzaklaşmak ve nûraniyet kazanmakla güneşin şualarından birine tutunup güneşte fâni olmak, bu iki yoldan biridir. Buna, bir bakıma güneşin kendine yaklaştırması denebilir ve bu yol, kısadır ve çabuktur. Diğeri ise, çok kayıtlardan, sınırlardan kurtularak, pek çok mertebelerden geçerek, âdeta yer kadar büyüyerek, aya yükselerek, sonra da güneşe yakın bir noktaya gelmektir. Bu, açıktır ki, pek çok gayret ve çok

uzun, yorucu ve meşakkatli bir seyahat gerektirmektedir.

İşte, Cenab-ı Allah (c.c.), elbette güneş değildir. Güneş, O'nunla ilgili bazı meseleleri anlamada sadece bir misal teşkil etmektedir. Cenab-ı Allah (c.c.), Şe'nleri, Sıfatları ve İsimleri'yle sonsuzdur; maddeden, her türlü kesafet, yani yoğunluktan, her türlü sınırlamadan sonsuzca uzaktır. Dolayısıyla O, güneşin, ısı ve ışığıyla, hattâ su ve ayna gibi kısmen şeffaf cisimlerde bizzat vücuduyla mukabilindeki bütün nesnelere yansımından, var olmasından çok daha öte olarak, bütün Sıfatları ve İsimleri'yle her şeye kendisinden çok daha yakındır. Güneş gibi, O'na da yaklaşmanın iki yolu vardır. Ya O, buharın, bir çığ damlasının güneşin ısı ve ışığı karşısında benliklerini eritip, güneşte fânî oluvermesi gibi, bilhassa saffet ve nûraniyet sahiplerini, benliklerini aşmış olanları Kendi'ne çekiverecek ve Kendi'nde fânî kılacaktır –buna “akrebiyet-i İlâhînin inkişafı” denir; veya, O'na yaklaşmak isteyen bir varlık, pek çok mertebelerden geçecek, pek çok makamları aşacak ve O'na yakınlık kazanacaktır.

- **İnsan, kâinatın küçültülmüş ve şuurlu nüshası, kâinat ağacının şuurlu meyvesi olması sebebiyle, bütün kâinatta tecellî eden İlâhî İsimler'i birden ruh aynasında gösterebilir ve Cenab-ı Allah'ın (c.c.) Zâtî ve Mutlak Güzel İsimleri'nin a'zamî mertebedeki tecellisiyle insan türünün mânen en büyük ferdinde en büyük, en kapsamlı İlâhî tecelli ortaya çıkar. İşte bu tecelli, Peygamber Efendimiz'in Mirac'ının sırrıdır ve O'nun velâyetiyle gerçekleşen Mirac, risalet mertebesine inkılâp etmiştir.**¹⁶⁷

CENAB-I ALLAH'IN TECELLİLERİ VE PEYGAMBERİMİZ'İN MİRACI

Daha önce de temas edildiği üzere, kâinattaki bütün hakikatların esas kaynağı Hz. Allah'tır (c.c.). Zâtı itibari ile Cenâb-ı Hakk, her şeyin kaynağıdır. Diğer bütün zâtlar, bütün varlıklar, Cenâb-ı Hakk'ın Zâtı'na intisapla vardılar. Varlık adına ne varsa, bir yönüyle, O'nun Zât, Şuûn, Sıfatlar, İsimler ve Fiilleri'nin tecellilerinden ibarettir. Varlık, O'nun tecellileriyle sürekli hudûs (ortaya çıkma) ve sürekli zeval (yok olma), yine hudûs yaşamaktadır; âdetâ O'ndan gelmekte, O'na dönmekte, yine O'ndan gelmektedir. Tıpkı sinema perdesine akseden kareler gibi, bu tecelliler, bu hudûs–zeval–hudûs hadiseleri arasında birbirine bağıllık vardır ve her şey o

kadar hızlı cereyan etmektedir ki, kopukluk asla sezilememekte, her şey âdeta bir bütünlük içinde olup bitmektedir.

Yaratılışa aydınlatıcı bir misal

İnsanın belli bir maksat çerçevesinde düşünüp yeni şeyler bulması ve düşüncesindeki manâları yazıya dökmesi, daha belirgin ve izah edici bir örnek olarak, belli bir maksat çerçevesinde zihnindeki manâları kabiliyetlerini ve konuşma mekanizmasını kullanarak harflerden oluşan kelimeler halinde dile getirmesi, yani konuşması, hem de bunu düşünme ile konuşma arasında bir fasıla olmaksızın yapması, yaratılış için aydınlatıcı bir misal teşkil edebilir. Yani Cenab-ı Allah (c.c.), İlm’indeki her biri bir gayeye oturan manâlara Meşîeti’yle mücerret mahiyet elbisesi giydirir; onların varlık âlemine çıkmasını irade buyurur ve her bir mahiyete Hikmet’i çerçevesinde ve Yaratıcı, Şekil Verici (Musavvir), Renk Verici (Mülevvin), Tam Dengede ve Ölçülü Yapan (Adl, Mukaddir) gibi belli İsimleri’nin tezgâhında Kudret’iyle hariçte vücut bahşeder. O’nun elbette yaratmanın dışında Kelâm Sıfatı’ndan gelen Kendi’ne has konuşması olduğu gibi, yaratması da bir nevi konuşma gibidir.

Akıllarına çok güvenen, hattâ bazıları itibariyle onu Vahy’e denk, belki daha öte telâkki eden bazı (Müslüman) filozoflar, izah edici açık örneklerle rağmen, Cenab-ı Allah’ı, Kudret’ini, Yaratıcılığı’nı tanımak gerektiği gibi tanıyamadıkları ve dolayısıyla yaratılışı, mutlak manevî ve mücerret olandan maddî olana, manâdan maddeye geçişi anlayamadıkları için Cenab-ı Allah (c.c.) ile maddî âlem arasına On Akıl adıyla aracı (ve âdeta yaratıcı) prensipler yerleştirme gibi, Bediüzzaman’ın değerlendirmesi ve ifadesiyle, büyük bir halt işlemişlerdir. İnsan gibi, yaratılmış ve varlığı kendinden ve kendine ait olmayan bir varlığa, konuşmasına, yeni terkipler yapıp, yeni şeyler bulma kabiliyetine bakarak âdeta yaratıcılık atfeden materyalistler ise, yaratmayı Cenab-ı Allah’a çok görerek, her bir zerresiyle mutlak ilim, irade ve kudret istediği apaçık ortada şu muazzam kâinatı şuursuz, hayatsız, bilgisiz, iradesiz, güçsüz ve tarifi yapılamamış maddeye ve olmayan, ilmin de asla kabûl etmediği tesadüflere atfetme gibi bir cinayet işlemişlerdir ve işlemektedirler.

Her an veya ansızlık içinde ayrı bir tecelli ve ayrı birer âlem

Kâinat, yukarıda ifade edildiği üzere, her an yeniden yaratılmakta, sürekli bir yenilenme yaşamaktadır. Ölçülemeyecek ve ilmin de ölçemediği zaman

aralıklarında sürekli yeniden yaratılan kâinat, her defasında bir an önceki – arzedildiği gibi, bu ânın süresini, süresizliğini bizim anlamamız ve yakalamamız mümkün değildir– kâinat olmadığı gibi, bir an sonraki kâinat da değildir. Çünkü Cenab-ı Hak, “*Her ân-ı seyyâlede ayrı bir şe’ndedir.*”¹⁶⁸ Ayrıca, biz, kâinatın dış yüzünü görüyoruz; yani âlem-i şehadet içindeyiz. Oysa bu âlem içinde veya ötesinde, ayrı buudlar halinde daha başka âlemler vardır. Onlar da, Allah’ın (c.c.) İsim ve Sıfatları’nın tecellilerinin toplamıdır. Her âlem, her ânında ayrı bir tecelli dalgasıdır. O bakımdan, sadece bu âleme bakarak Cenab-ı Hakk’ın Fiilleri’ni, İsim ve Sıfatları’nı tanımaya çalışırsak, kabukta kalır, O’nun eşsiz güzelliğini bu âleme yansıyan eserlerinden ibaret zannederiz. O İsim ve Sıfatlar’ın uhrevî âlemlerdeki, bilhassa Cennet’teki tecellileri, tasavvurlar üstüdür. Kaldı ki, Cennet’te de yine sürekli bir yenilenme söz konusudur. Yani âdeta kesintisiz her an, Cenab-ı Hakk, güzelliğini tecelli ettirmekte, bu tecelli ile âlemleri her an yeni bir güzellikte yaratmaktadır. Semâ tarafından gelen sayısız kar tanelerinin birbirinin aynısı olmadığı gibi, bütün âlemler de her bir ânında öncekilerinin aynısı değildir.

Cenâb-ı Hakk’ın tecellileri, Peygamberimiz ve Mirac hakikati

Kısaca, kâinatta varlık adına ne varsa hepsi Cenâb-ı Hakk’ın Zâtı’na, sıfat adına ne varsa O’nun Sıfatları’na, müsemmalarının aynısı olan, yani nelerin isimleri ise aynen onları ifade eden isimler ve manâlar adına ne varsa O’nun İsimler’ine ve fiil adına ne varsa O’nun Fiiller’ine râcidir. İnsan, zübde-i kâinat (kâinatın özü, küçültülmüş nüshası) ve yaratılmışların en şerefli, değerlisi olarak, denebilir ki, kâinattaki bütün İlâhî tecellilere mazhardır. Peygamberler, insanlığın özü, kaymağı, onlar arasında ise Peygamber Efendimiz (s.a.s.) ise, özün özü, kâinat ağacının en muhteşem meyvesi olarak, aynı zamanda çekirdeğidir. İnsan, kâinattaki bütün İlâhî tecellileri bir anda ruh aynasında gösterebilir. Fakat, her insan diğerinin aynısı, her insanın rûhu, aynı paklıkta, aynı şeffaiyette ve kapasitede bir ayna değildir. İnsanlar arasında insanlar sayısınca farklı mertebeler vardır ve herkes, İlâhî tecellileri kendi mertebesine göre alır ve yansıtır. Bütün peygamberlerin vârisi, onların da dallarında bittiği ağacın çekirdeği ve en has, en muhteşem, ağacı tam temsil eden meyvesi, kâinattaki bütün peygamberlere ait toplam manânın fihristi olan Peygamber Efendimiz, Cenab-ı Allah’ın bütün âlemlerdeki tecellilerinin bütünü, yani en a’zam, en kapsamlı tecellileri ruh aynasında yansıtan yaratılmış yegâne varlıktır. O’nun ruh aynasında Cenab-ı Allah’ın

(c.c.) Zâtî tecellisi ve Mutlak Güzel İsimleri'nin a'zamî mertebedeki, en kapsamlı tecellileri ortaya çıkar. İşte bu, Mirac'ın sırrıdır; yani onun Mirac'ı, bir bakıma Cenab-ı Allah'ın bütün tecellilerini, dolayısıyla O'na ait en büyük âyeti, delili, bir anda yaşaması, görmesi ve yansıtması demektir.

Mirac, başlangıcı itibariyle Peygamber Efendimiz'in risaletinin de temeli, zemini olan kulluğuna Cenab-ı Hakk'ın bir lütfudur, bir ihsanıdır. Bundan dolayıdır ki, Kur'ân-ı Kerim, Mirac'tan söz ederken, Peygamber Efendimiz için “rasûlü'nü” değil, “kulu'nu” tabirini kullanır: “*Kulu'nu kendisine bazı âyetlerimizi gösterelim diye bir gece Mescid-i Haram'dan etrafını bereketlerle donattığımız ve katımızda mübarekliği bulunan Mescid-i Aksâ'ya götürün O şanı yüce Zât, her türlü noksanlıktan, âcizlikten ve ihtiyaçtan uzaktır. Hiç şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.*”¹⁶⁹ Mirac, başlangıcı itibariyle kulluğuna bir ikram olduğu için de Peygamber Efendimiz'in velâyetinin, Cenab-ı Allah ile olan hususî kulluk münasebetinin kerametidir. O, Mescid-i Aksâ'dan sonraki bütün maddî–manevî âlemlerde zaman ve mekânın nihaî sınırlarına, zaman ve mekânın zamansızlık ve mekânsızlıkta bittiği ufka ulaşan seyahatinde ise Cenab-ı Hakk'ın en büyük âyetini görmüş,¹⁷⁰ bütün İlâhî tecellilere bir anda mazhar olmuştur. Bu seyahatin nihayetinde ise bizzat tatbik ve insanlara tebliğ etmek üzere daha başka emirlerin yanısıra bilhassa beş vakit namaz gibi en büyük emri almış, yani velâyetle başlayan Mirac, risaletle noktalanmıştır.

Velâyet ve Risalet farkı ve Velâyet'in dereceleri

Velâyet ile risalet arasındaki bu fark ve velâyetin dereceleri şöyle de izah edilebilir:

Bir sultanın iki çeşit konuşması, sohbeti, görüşmesi, iki tarzda hitabı, iltifatı vardır. Biri, sıradan bir raiyetiyle cüz'î bir iş için, hususî bir hacete dair, has bir telefonla sohbet etmektir. Diğeri, saltanat-ı uzma, yani bütün ülkenin sultanı olma unvanı ile, ilim ve maneviyatı kapsayan en büyük hilâfet (hilafet-i kübra) namıyla, herkes üzerinde hakimiyeti haysiyetiyle ve emirlerini etrafa neşir ve teşhir maksadıyla, o işlerle alâkadar bir elçisi veya o emirlerle münasebetdar büyük bir memuruyla konuşmaktır, sohbet etmektir; onunla haşmetini ortaya koyan ulvî bir fermanla konuşmasıdır. Bunun gibi, Ezel ve Ebed Sultanı olan Zât-ı Ehad ve Samed'in tecellisi, insanın mahiyetine hadsiz mertebeler ötesinden ve hadsiz mertebeler içinde olmak üzere iki şekilde kendini gösterir:

Birincisi: Herkesin Rabb'i oluşunun her bir ferдин kalb aynasında o aynaya göre bir tecellisidir ki, herkes, istidadı, O'na doğru yolculuğunda geçtiği, ulaşabildiği kendisine has ve kendisiyle sınırlı mertebeler ve O'nun Fiilleri'nin, İsimleri'nin, Sıfatları'nın, Şe'nleri'nin, hattâ Zâtı'nın tecellilerinden istifadesi nisbetinde O'nun sohbetine, konuşmasına, tecellilerine mazhar olur. Tasavvufî seyr u sülûktaki velâyetlerin âdeta velîler, hattâ velîlerin halleri sayısınca dereceleri, Cenab-ı Allah'ın bu tür tecellisinden ve herkesin bu tecelli ile olan münasebetinden kaynaklanır.

İkincisi: Yukarıda arzedildiği üzere, insan, kâinatın küçültülmüş ve şuurlu nüshası, kâinat ağacının şuurlu meyvesi olması sebebiyle bütün kâinatta tecellî eden İlâhî İsimler'i birden ruh aynasında gösterebilir ve bu özellik sebebiyledir ki, Cenab-ı Allah'ın (c.c.) Zâtî tecellisi ve Sıfatları'nın ve Mutlak Güzel İsimleri'nin a'zamî mertebedeki tecellisiyle insan türünün mânen en büyük ferdinde en büyük, en kapsamlı İlâhî tecelli ortaya çıkar. İşte bu ortaya çıkma, yani İlâhî tecellilerin en kapsamlı biçimde kendini göstermesi Peygamber Efendimiz'de gerçekleşmiştir. Bu tecelli, bütün Sıfatları ve İsimleri'yle, hattâ Zâtî tecellisiyle Cenab-ı Allah'ın Peygamber Efendimiz'le bilhassa Kur'ân vasıtasıyla konuşması ve O'nu bütün tecellileri, Zât'ı, Fiiller'i, İsimler'i ve Sıfatlar'ı nâmına irşad için insanlara göndermesi tecellisidir de. Peygamber Efendimiz'deki (s.a.s.) bu küllîliğe, evrenselliğe karşılık, diğer nebîler ve rasûllerde ise söz konusu tecelli ve görevlendirme bu kapsamda olmamış, onların her biri, bir kavme ve belli bir zamanla sınırlı olarak gönderildiği için, İlâhî tecellilerin onlardaki yansıması da misyonlarıyla sınırlı kalmıştır.

- **Hadis-i şerifte Nübüvvet'in kırkaltı cüz'ünden bir cüz olduğu beyan buyrulan sâdik rüya haktır ve Nübüvvet vazifesiyle alâkadardır.**¹⁷¹

RÜYA: MAHİYETİ, ÇEŞİTLERİ VE SÂDIK RÜYA

Bir hadis-i şerifte, sâdik rüyanın Peygamberliğin 46 cüz'ünden biri cüz olduğu ifade buyrulur.¹⁷²

Bir başka hadis-i şerifte de şöyle buyrulur:

Risalet ve Nübüvvet sona ermiştir. Benden sonra ne Rasûl, ne de Nebî gelecektir. Fakat sevindirici, müjdeleyici şeyler vardır. Bunlar da, Müslüman'ın rüyasıdır ve rüya, peygamberliğin bir parçasıdır.¹⁷³

Yûnus Sûresi'nde (âyet: 64) Allah'ın velî kulları için dünyada var olduğu haber verilen müjdenin güzel rüyalar olduğu da bir hadis-i şerifte beyan

buyrulmuştur.¹⁷⁴ Demek ki, güzel ve sâdık rüyaların en azından bu müjdeye dâhil bulunduğu açıktır ve Allah'ın velî kulları, sâdık rüyalarda bazı müjdeler alır, bazı gerçeklere muttalî kılınır.

Âlimler, sâdık rüyanın Peygamberliğin 46 cüz'ünden bir cüz olduğu hadis-i şerifini, Peygamber Efendimiz'e vahyin peygamberliğinin ilk altı ayında sâdık rüyalar olarak geldiği şeklinde yorumlamışlardır. Nitekim Hz. Bediüzzaman da, rüyanın Nübüvvet vazifesiyle alâkadar bulunduğunu ifade etmektedir.

Peygamberlerin rüyası, onlar için vahyin bir şeklidir ve kesinlik ifade eder. Hz. İbrahim (a.s.), Hz. İsmail'i kurban etme emrini rüyasında almış ve bunun İlâhî bir emir olduğundan kesinlikle şüphe etmemiştir.¹⁷⁵ Hz. Yusuf'un hayatında ve risaletinde rüyanın çok önemli bir yeri olduğunu Kur'ân-ı Kerim'de Yusuf Sûresi'nde okuyoruz.

Bununla birlikte, Hz. Bediüzzaman, genel olarak rüya konusunda şu açıklamayı da yapar:

Kur'ân ile tefe'üle ve rüyaya itimada ehl-i hakikat taraftar değiller. Çünkü Kur'ân-ı Hakîm, ehl-i küfrü çok yerde ve şiddetli bir tarzda vuruyor. Tefe'ülde, kâfire ait şiddet tefe'ül eden insana çıktığı vakit, yeis veriyor; kalbi müşevveş ediyor. Hem rüya dahi hayır iken, bazen hakikatın aksi görüldüğü için şer telâkki edilir, ye'se düşürür, kuvve-i maneviyeyi kırar, suizan verir. Çok rüyalar var ki, sureti dehşetli, zararlı, mülevves iken, tabiri ve manâsı çok güzel oluyor. Herkes rüyanın suretiyle manâsının hakikatı arasındaki münasebeti bulamadığı için lüzumsuz telaş eder, me'yus olur, keder eder.

Şu kadar ki, Hz. Üstad (r.a.), bu mevzuda rüyadan çok onun yanlış yorumlanmasının neticeleri üzerinde durmaktadır. Ayrıca, rüyanın da çeşitleri vardır. Mü'minin rüyası, sureti güzel olmayan rüya görüldüğünde ne yapılması gerektiği ve Hz. Bediüzzaman'ın da temas ettiği rüyanın çeşitleri hakkında bir hadis-i şerifte de şöyle buyrulur:

Kıyamet zamanı yaklaşınca mü'minlerin rüyası hiç yalan çıkmayacaktır. Rüyası en doğru olanlar, sözü en doğru olanlardır. Müslüman'ın rüyası, peygamberliğin kırk altıda biridir. Rüya, üç çeşittir: Salih rüya ki, Allah'tan kuluna bir müjdedir. Şeytan'ın üzüntü vermesi şeklindeki kabuslu rüya ve insanın günlük hayatında zihnini meşgul eden şeylerden kaynaklanan rüya. Sizden biriniz hoşlanmadığı bir rüya görürse kalksın, sol tarafına (üç defa) tükürsün, (onun şerrinden Allah'a sığınsın) ve o rüyayı insanlara anlatmasın.¹⁷⁶

Rüya-yı sâdika

Rüya-yı sâdika, hiss-i kable'l-vukûun, yani bir şeyi olmadan evvel hissetmenin fazla inkişafıdır. Hiss-i kable'l-vukû ise, herkeste az-çok vardır. Hattâ hayvanlarda dahi vardır. Öyle ki, Hz. Bediüzzaman'ın (r.a.) üzerinde durduğu 'sâika' (sevkedici, yönelten) ve 'şâika' (şevklendirici) adlı iç

duyularla hiss-i kable'l-vukûun münasebeti söz konusudur. Ehl-i dalâlet, bu iki duyuya –hâşâ– sevk-i tabî (dürtü) demektedir. Oysa bunlar bir nevi fitrî ilhamdır ki, Kader-i İlâhî, bunlarla insanı ve hayvanı bir istikamette sevkeder. Meselâ, kedi gibi bazı hayvan, gözü kör olduğu vakit, Kader'in bu sevki ile gider, gözüne ilâç olan bir otu bulur, gözüne sürer, iyi olur.

Hem yeryüzünün sıhhiye ve temizlikçi memurları hükmünde ve dağda yaşayan hayvanların cenazelerini kaldırmakla vazifeli kartal gibi etobur kuşlara bir günlük mesafeden bir hayvan cenazesinin vücudu o sevk-i Kaderî ve o hiss-i kable'l-vukû ilhamıyla bildirilir ve kartallar, gelir o cenazeyi bulurlar. Hem ilk defa kovanından ayrılıp nektar toplamaya çıkan arı, uzun mesafelerde çiçekten çiçeğe, ağaçtan ağaca dolaşır; havada izini kaybetmeyerek, Kader'in o sevkiyle, sâika ilhamıyla döner, yuvasına girer.

İşte umum avam için dahi bir nevi velâyete mazhariyet vardır ki, rü'ya-yı sâdikada, evliyâ gibi, gaybî ve istikbalî olan şeyleri görürler. Evet, uyku nasıl ki avam için rüya-yı sâdika cihetinde bir mertebe-i velâyet hükmündedir; öyle de umum için, gayet güzel ve muhteşem bir Rabbânî sinemanın seyrangâhıdır. Fakat güzel ahlâklı güzel düşünür. Güzel düşünen, güzel levhaları görür. Fena ahlâklı fena düşündüğünden, fena levhaları görür. Hem rüya, herkes için şehadet âlemi içinde gayb âlemine bakan bir penceredir. Hem sınırlı ve fâni insanlar için, âdeta sınırsız bir meydan ve geçmiş, gelecek hâl hükmünde bir temaşa alanıdır. Hem hayatın sorumlulukları altında ezilen ve meşakkat çeken insanların istirahat vakti ve sahasıdır. İşte bu gibi sırlar içindir ki, Kur'an-ı Hakîm, “*Uykunuzu bir dinlenme sebebi yaptık.*”¹⁷⁷ gibi âyetlerle, uyku hakikatini ehemmiyetle ders vermektedir.

Rüya-yı sâdikanın çok önemli bir özelliği

Burada şu husus da belirtilmelidir ki, rüya peygamberler için bir tür vahiy manâsı taşısa ve kesinlik ifade etse de, başkaları için ve ilim adına fıkhîta ve hüküm koymada kaynak değildir. Rüyanın çok önemli bir hususiyeti de şudur ki, sâdik rüyalarda gelecekte olacak pek çok hadise, hem de bazen tabir gerektirmeyecek açıklıkta görülebilir. Rüyayı insan isteyerek ve iradesiyle görmez; gördüğü rüyada onun iradî dahli yoktur. Şu halde, gelecekteki hadiselerin rüyalarda görülmesi, İlm'i her şeyi kuşatan ve Kendisi için zaman söz konusu olmayan Cenab-ı Allah'ın ve Kader'in varlığını açıkça ispat eder.

- **Cenab-ı Allah'a 'ulaşma' veya yakınlık kazanmada kabaca üç grup ve üç yol vardır: (1) enaniyeti bırakmayan, eserlere dalan, dolayısıyla**

akıl, fikir ve istidlâl (delilden neticeye yürüme) yolunda yürüyen bilim ve tefekkür ehli, imanlı filozoflar ve bunların yolu; (2) akılı da kullanmakla birlikte, nefsin arındırılması, ilim ve hikmet yolu ve bunu tercih eden ehl-i velâyet veya Tasavvuf; (3) iman, teslimiyet, fakr, kulluk ve kalbin tasfiyesini esas alan peygamberler ve peygamberlik yolu. Bu üç yola ve yoldakilere, güneşle olan münasebetleri açısından zühre (çiçek), katre (damla) ve reşha (hava zerresi, damlacık veya çiğ damlası), misal teşkil edebilir.¹⁷⁸

ALLAH YOLUNUN ÜÇ GRUP YOLCUSU VE ÜÇ YOL: ZÜHRE, KATRE, REŞHA

Cenab-ı Allah'a (c.c.) ulaşma, O'nun ma'rifet ve muhabbetini elde etme ve O'nun yolunda yürüme adına takip edilen yollar, başlıca üçe ayrılabilir. Bu üç yol, birbirinden tamamen kopuk olmamakla ve kısmen birbirinin içine girmekle, bunlardan birinde gidenler diğer yolun unsurlarını da belli ölçülerde kullanmakla birlikte, bu üç yol, üç belirgin yoldur.

Bu yollardan birincisi, daha çok, sadece akıllarını ve tefekkür melekelerini kullanan, dolayısıyla delilden neticeye varmaya çalışan ve eserleri mütalâa eden felsefeci, daha doğrusu, filozof, ehl-i tefekkür ve bilim adamlarının yoludur. Güneşle münasebeti içinde çiçek, bu yoldakilere güzel bir misaldir. İkinci yol, nefsin tezkiyesine, yani arındırılmasına, dolayısıyla nefis mertebelerinin birinden diğerine geçmeye, bu arada yer yer veya gerektiğinde akılı, düşünceyi ve ilmi de kullanmaya dayanan ehl-i velâyet veya Tasavvuf'un yoludur. Yine, güneşle münasebeti açısından denizler, okyanuslar, göller ve nehirlerdeki su damlacık veya kabarcıkları (katre), bu yola ve yoldakilere misaldir. Üçüncü yol ise daha çok peygamberlik yoludur ki, kalbin tasfiyesine ve saffetine, kâmil iman ve teslimiyete, enaniyetten bütünüyle uzaklaşıp, acz ve fakrı esas almaya ve niyaz esaslı kulluğa dayanır. Evet, güneşle münasebeti açısından reşha, yani bir çiğ damlası, hava kabarcığı ya da bu ölçüde bir damlacık, bu üçüncü yola güzel bir misal teşkil eder. Elbette bu üç yol arasında benzerlikler ve diğer yolların unsurlarından belli ölçülerde her bir yolda bulunur. Bilhassa üçüncü yolda ilim de vardır, hikmet de, yine elbette eserler üzerinde tefekkür de. İkinci yolda, yine kalbin tasfiyesine, acz ve fakra da önem verilir. Fakat zikredilen unsurlar, her bir yolun diğerlerinde bulunandan daha fazla olarak belirgin vasıflarıdır.

Zühre (çiçek)

Birinci yola misal teşkil eden çiçeğin kökü topraktır. O, içine kök attığı toprağa, yani yerine, zeminine, kendine esas aldığı düsturlara fazla bağlılık içinde, oradan kopup da güneşe doğru yükselemez. Ayrıca, kendi güzelliğine belli ölçülerde meftun olduğu için daha çok yüzü kendine dönüktür; yani, enaniyetten kolay kolay sıyrılamaz. Dolayısıyla, onun güneşten aldığı sadece, güneşin ışığındaki renklerdir. O, güzelliğini, renklerini, kokusunu kendinden bilmediği, bunları güneşe verdiği ve en fazla yüzünü topraktan çevirip güneşe döndürdüğü zaman, güneşle kısmî bir yakınlık tesis edebilir. Fakat, kendindeki güzelliklerin ondan olduğunu kabûl ve itirafla yüzünü güneşe çevirmekten öte güneşle kurabileceği bir yakınlık yoktur. Yani bu yolda, aklî ve ilmî kabule dayalı bir iman ve yönelişin, en fazla ilmî kesinliğin (ılme'l-yakîn) ötesine geçmek çok mümkün değildir.

Katre (damla)

İkinci yola misal teşkil eden katre (damla), belli ölçülerde enaniyetten, kendini görme ve kendini beğenmeden, nefsin pek çok kötü sıfatlarından kurtulmuş ve kalbini güneşe açmıştır. Gece ayı kendinde yansıttığı gibi, varlığına inandığı güneşi de gündüz kapasitesi ölçüsünde ısısı, ışığı ve hattâ güneşin küçücük bir aksini kendinde taşır. Ona düşen, bu ısı, ışık ve küçücük güneşin kendinden olmadığını bilip itiraf etmek ve günahlardan kaçınma ve ibadetler yoluyla daha da şeffaflaşır, güneşten daha fazla ısı ve ışık almaya çalışmaktır. Fakat ne kadar çalışsa da damla, güneşi ancak kendinde taşıdığı ısısı, ışığı ve küçücük aksi kadar bilebilir. Dolayısıyla, ma'rifeti kendisiyle, kendi kapasitesiyle ve bu kapasite ölçüsündeki müşahedesiyle sınırlı olacaktır. Eğer o, kendinde yansıyan ısı, ışık ve küçücük güneşi güneşin bizzat kendisi zannedecek olursa –ki bu, ısı, ışık ve yansımanın tesiriyle özellikle kendini güneşte fâni görme gibi hallerde vâki olabilir– elbette büyük hata yapmış olur. Bu hata, bilerek ve ilmen yapılmadığı takdirde mâzur görülür; fakat bu hata, hale mağlûbiyetten, yani ısı, ışık ve güneşçiğin akli ve iradeyi elden alan tesirinden değil de, aklî ve ilmî olarak da öyle görmekten kaynaklanırsa, mâzur görülmez. Katrenin iman ve ma'rifetteki derecesi, daha çok ayne'l-yakîn seviyesindedir.

Reşha (Hava zerresi, çiğ damlası veya bu ölçüde bir damlacık)

Üçüncü yolu temsil eden reşha, yani bir çiğ damlası, bu ölçüde bir damlacık veya hava kabarcığı, bütünüyle şeffaftır, âdeta maddesi erimiş gibidir; dolayısıyla benliksizdir, enaniyet adına hiçbir şey taşımaz; varlık ve

kendisinde kendisine atfedilecek bir şey olduğu iddiasında değildir. Güneşin hararetiyle birden buharlaşır; içindeki kesif madde güneşin ateşiyle birden yanar ve nûra döner. Sonra da güneşin şualarından birine yapışır ve kendini ifna eder, âdetâ şuaya dönüşür. Reşha, güneşle doğrudan tanışmış, onu doğrudan tanımıştır; onun ısı ve ışığının ne olduğunu bizzat tecrübe etmiş, hattâ bu ısı ve ışık içinde yeniden yoğrulup, âdetâ bu ısı ve ışıktan bir şule haline gelmiştir. O, güneşe doğrudan aynalık eder ve güneşin eserlerini güneşe vermekte hiçbir zorluk çekmez. Güneşle arasında hiçbir perde yoktur. Güneşin icraatı ve sıfatlarıyla doğrudan karşılaştığı ve bunları bütün varlığıyla bizzat tecrübe ettiği için, güneş hakkındaki ma'rifeti ve bundan güneşin icraatı ve eserleri konusunda hâsıl olan ilmi bütünüyle doğrudur, hakikattir. Reşha, hakka'l-yakîn kahramanıdır.

- **Zühre, katre ve reşha ile temsil edilen Allah'a ulaşma ve O'nunla münasebet yollarında yolcuların istidat ve mizaçlarına göre yolcular, hattâ yolun mertebeleri sayısınca farklılıklar görülür.**¹⁷⁹

ZÜHRE, KATRE VE REŞHA YOLLARINDA DERECELER, MERTEBELER

Allah'a ulaşma ve O'nunla münasebet yolları güneşle olan münasebetleri açısından zühre, katre ve reşha ile temsil edilip, kabaca üçe ayrılrsa da, hiçbir fert, hiçbir yolcu, diğerinin aynı değildir. Her bir insan, istidatları, yani kapasitesi, kabiliyetleri, zevkleri, mizacı ve tercihleriyle diğerlerinden farklı apayrı bir âlemdir. İşte bu farklılıklar, her bir yolda farklı duyuşlara, farklı tecrübeler, farklı ton, nitelik ve miktarda istifadelere yol açar. Dolayısıyla, bu fitrî gerçek, hem peygamberlerin, hem de Tasavvuf veya velâyet ve ilim-düşünce ehlinin misyon ve vazifelerinde, hem de kendi aralarında derecelendirmelerde farklılıklara sebeptir.

Şeriat, bâtın suyunun içinde aktığı kanaldır

Peygamberler masum ve hatasız olmakla birlikte, velîler, ilim adamları ve mütefekkirler, hata yapabilirler; bilgilerine ve müşahedelerine mağlûp olur, kendi kapasitelerini nihaî kapasite zannedip, kendilerinde yansıyan İlâhî tecellileri nihaî tecelli, dolayısıyla kendi ulaştıkları neticeleri nihaî doğru, kendilerini de en büyük velî veya en büyük âlim görebilirler. İşte, bu tür yanılmaları düzeltecek veya bu yanılmalar içinde hakikati gösterecek olan peygamberlere gelen vahiydir; vahyin ortaya koyduğu Şeriat ilmidir ve Şer'î

ölçülerdir. Şeriat, İlâhî terazidir, doğru tartar; akıp giden ‘bâtın’ suyunun etrafına taşmaması için sınırları tayin edilmiş ve taşan miktarı da göstermeye yarayan, ayrıca, bu suyun miktarını gösteren, niteliğini belirlemek için de her türlü tartıyı, mizanı ihtiva eden kanaldır.

- **Zühre, katre ve reşha ile temsil edilen üç yol, devletlerin, medeniyetlerin, içtimaî hareketlerin yönlerini ve dönemlerini anlamada da bize yol gösterir.**

ZÜHRE, KATRE VE REŞHA, TARİHİ VE TARİHÎ DÖNEMLERİ DE TEMSİL EDER

Hz. Bediüzzaman’ın (r.a.) sözünü ettiği ve zühre, katre ve reşha ile temsil edilen üç yol, özellikle bir devletin, bir medeniyetin, bir hareketin geçtiği dönemleri anlamada da çok önemlidir. Kabaca ifadeyle, reşha, kalb ayağı ve ruh saffetiyle gidenleri; katre, nefis tezkiyesi ve hikmet ayağıyla gidenleri; zühre ise, daha çok akıl, (b)ilim, düşünce ve nefis mekanizması yoluyla gidenleri temsil eder. Yine Hz. Bediüzzaman’ın izahına göre, her üç yolda diğer yolların da özellikleri ve dolayısıyla bu özellikleri de kendilerinde taşıyanlar bulunabileceği için, bu yollar dokuza çıkar. Yani, kalb ayağıyla Allah’a gidenler içinde ilim, fikir, hikmet, akıl ve nefis mekanizmalarını; hikmet ve velâyet yoluyla gidenler içinde kalb, (b)ilim, akıl ve nefis mekanizmalarını; akıl, düşünce ve nefis mekanizması yoluyla gidenler içinde de kalb ve ilim, fikir, hikmet mekanizmalarını belli ölçülerde kullananlar da vardır.

Devletler, medeniyetler ve hareketlerin tarihinde

reşha, katre ve zühre dönemleri

Bir çığ damlası veya hava zerresi demek olan reşha dönemi, devletlerin, medeniyetlerin veya hareketlerin hayatında saf iman, ihlâs, teslimiyet, itaat ve aksiyon, dolayısıyla tamamen inşa dönemi olan ilk dönemdir. Bu dönemde dünyaya açılma, dünyevîleşme, sadece aklî yaklaşım, nefsanîyet ve ihtilâf yoktur. Hayat sade; kardeşlik, muhabbet, yaşatmak için yaşama, ibadete, ezkâr ve evrada önem verme öndedir.

Akarsu, göl, deniz veya okyanuslardaki su damlası manâsına gelen katre; ilim, daha çok akıl ve tefekküre dayalı iman ve bütün boyutlarıyla dünyaya açılmayı ve bunların daha çok hakim olduğu ikinci dönemi temsil eder. Bu dönemde akıl kalbin önüne geçmeye başlar; hayata açılma ile birlikte başka

din, düşünce ve felsefelerle karşılaşma, araştırma ve tahkiki tetikler. Ayrıca, dünyevîleşme sadeliğın yerini almaya, dünyanın lezzetleri, yolun yolcularını kendine çağırmaya başlar. Nefis mekanizması ve enaniyet, artık belli ölçülerde devrededir; dolayısıyla nefsanîyet, paylaşma talebi ve ihtilâf ve iftiraklar ortaya çıkmaya durur.

Çiçek manâsına gelen zühre ise, bir ölçüde kendine meftuniyet, medeniyet, kültür, sanat, edebiyat ve dünyevîleşmenin simgesi olup, üçüncü dönemin sembolüdür. İslâm'ın ilk döneminde Allah Rasûlü (s.a.s.) ve Hulefâ-i Râşidûn dönemi reşha, Tabiûn ve Tebe-i Tâbiîn dönemi katre, Abbasîler dönemi ise zühre dönemleriydi. İslâm'ın, bir hadis-i şerifte ifade buyrulan ikinci yarım gününü temsil eden Osmanlılar'da ise Fatih'e kadar olan dönem reşha, 1529 Birinci Viyana Kuşatması'na kadar olan dönem katre, daha sonraki asırlar ise zühre dönemi olarak görülebilir.

Din'e hizmette en ön safta yer alan ve Allah'a en yakın olanların (sâbikûn-mukarrebûn) çoğu, reşha dönemi insanları içinden çıkar; sonraki dönemlerde az sayıda da olsa yine bunlardan bulunur.¹⁸⁰ Hz. Bediüzzaman (r.a.), başta temas edildiği gibi, nasıl Allah'a giden üç yolun her birinde diğer yolların da özelliklerinin belli ölçülerde bulunduğunu ifade ile üç ana yolu dokuz yola çıkarıyorsa, bunun gibi, her bir dönemde diğer dönemlerin özellikleri ve bu özellikleri taşıyanlar da bulunabilir. Dolayısıyla, üç ana dönemin her biri kendi içinde de üç döneme ayrılır. İslâm'ın ana özellikleri itibariyle reşhayı temsil eden ilk döneminde Peygamber Efendimiz (s.a.s.) dönemi reşha, Hz. Osman'ın hilâfetinin ikinci altı yılına kadar olan dönem katre, Hz. Hasan'ın hilâfetinin sonuna kadar olan dönem zühre dönemi olmuştur denebilir.

Risale-i Nur hizmeti, ilk dönemi olan ve bir bakıma reşha ile temsil edilen Hz. Bediüzzaman döneminde de sözü edilen üç dönemi yaşamıştır. Kabaca 1925–1946 yılları reşha, 1946–1950 yılları katre, 1950–1960 yılları zühre dönemi olarak değerlendirilebilir. Bu hizmetin katre ile temsil edilen ikinci dönemi ve zühre ile temsil edilen üçüncü dönemi gibi, bu dönemlerin de yine kendi içlerinde reşha, katre ve zühre dönemleri olacaktır. Bediüzzaman'ın Hakk'a yürümesinden sonraki zamanları mütalâa edenler, bu hususlarda da belli neticelere ulaşabilirler.

- **İslâm baştan başa hakikatler mecmuası olup, onu bilim ve felsefe temelinde tenkide kalkanların hali, uykuda olup da, uyanık bulunanların sözlerini işitip, onları uyku âlemine tatbik ederek öyle**

manâ verenin hali gibidir.¹⁸¹

İSLÂM'I BİLİM VE FELSEFE TEMELİNDE TENKİT ETMEK

İslâm, Cenab-ı Allah'ın İlmî'nden gelmiştir ve Kelâm Sıfatı'nın tecellisiyle de Allah Rasûlü'ne (s.a.s.) vahyedilmiştir. Bu vahiylerin önemli ve en esaslı kısmı Kur'ân'da olup, vahiy derecelendirmesinde Kur'ân seviyesinde olmamakla beraber yine vahye dayanan diğer çok önemli bir kısmı da Sünnet-i Seniyye ile sâbittir. Asfiyâ ve müctehid imamlar, hadsî (ilhamî) düsturları ve ictihadlarıyla onun farklı zamanlara, şartlara ve mekânlara bakan yanlarını keşfederler; yoksa ona yeni bir şey ilâve etmezler.

Elbette İslâm'ın hakikatleri arasında derece farklılıkları var ise de, İslâm'ın bütün meseleleri haktır ve hakikattir. Bizim bilme noktasında onunla münasebetimiz, onu anlayabildiğimiz kadardır. İslâm'ın hakikatleri insana ait olmadığı için insana düşen, onları anlamaya çalışmaktır; yoksa insan akli, özellikle her bir insanın akli, İslâm'ın hiçbir hakikatine hakem olamaz. Eğer İslâm'ın hakikatleri içinde aklımıza yatmayan veya kesin objektif gerçeklerle uyuşmadığını gördüklerimiz olursa, bu, ya bizim aklımızın, idrakimizin yetersizliğinden veya kesin objektif gerçek sandığımız şeylerin gerçekten öyle olmadığından ya da İslâmî hakikat bildiğimiz şeyin İslâm'a ait bulunmadığından ve onun öyle zannedilmesindedir. Gerçek bu iken ve her bir insanın akli, aklî seviyesi diğerlerinden farklı, dolayısıyla insanlar sayısınca aklın varlığı ve yine insanlar sayısınca ilmî seviye söz konusu iken, insan aklının ürünü olan felsefeyi ve kâinatın ve ondaki her bir şeyin mahiyeti ve aslî hakikati konusunda nihaî bir hükme varmasının mümkün olmadığı bizzat bilim adamlarınca itiraf edilen yine insan ürünü bilimi, bilime ait kesin hakikatler zannettiğimiz bazı zanları İslâm'a, Kur'ân'a, Sünnet'e hakem kılmak, tam bir hadbilmezlik, hakikate saygısızlık ve boş bir iddiadan başka bir şey olamaz. Zaten ilme ait ispatlanmış ve kesin gerçeklerin İslâm ile, Kur'ân ile, Sünnet ile çelişmesi, çatışması mümkün değildir; yeter ki, o gerçekler ve onlarla ilgili olan İslâmî hakikatler gerektiği gibi anlaşılmalı olsun.

Akıllarını ve aklın ürünü olan felsefeyi Kur'ân'a, Hadis'e, İslâm'ın hakikatlerine hakem kılmaya ve felsefe ve bilime ait zannî gerçekler temelinde İslâmî hakikatleri tenkit etmeye kalkanların hali, şu insanın haline benzer ki, kendisi uykudadır. Fakat, yanibaşında bulunan uyanık insanların sözlerinden bazı kelimeleri yarım-yamalak işitir ve uyku âleminde o sözlerin

tamamını yorumlamaya ve değerlendirmeye kalkar.

Oysa, daha önce iki çoban misalinde arzedildiği üzere, uyanık ve kalbi de uyanık insan, uykuda olanın gördüğü rüyayı, bilhassa rüya esnasında uyuyan yanında ise kolayca ve doğru olarak tabir eder. Uyku âleminin gerçekleri ile uyanıklık âleminin, Misal Âlemi'yle Şehadet Âlemi'nin ölçüleri, gerçekleri, gerçeklerin bu âlemlerdeki tecelli ve tezahürleri farklıdır; dolayısıyla birbirlerine aynen tatbik edilmezler. Bir de, Şehadet Âlemi'ne ait gerçekler, vakalar ve vâkıalar, uyku veya Misal Âlemi'ne çok daha büyük nisbette yansır. Meselâ, uyuyan insanı bir sinek ısırursa, insan uykusunda bunu müthiş bir savaşta yaralar almış gibi görebilir. Kendisine sorulsa, "Savaşıyordum; bana top attılar, kurşun sıktılar; yaralandım." der. Oysa o uyurken yanbaşıda olup onu hakikatte bir sineğin ısırıldığını görenler, onun bu haline gülerler. Aynen bunun gibi, Kur'ân'ın, Hadis'in, kısaca İslâm'ın hakikatleri, uyanıklık âleminin hakikatleridir. Allah Rasûlü (s.a.s.) hakkında Kur'ân-ı Kerim'de "*O'nun gözü başka yana kaymadı (ki, gördüğünü yanlış görmüş olsun); aşırıp şaşmadı (ki, bir illüzyon görmüş olsun).*"¹⁸² buyrulur. Bizzat Allah Rasûlü (s.a.s.), "Gözüm uyusa da, kalbim uyumaz."¹⁸³ buyururlar. Dolayısıyla O (s.a.s.), uykuda veya uyanıkken ne duymuşsa daima doğru olarak ve eksiksiz, kusursuz duymuştur; ne görmüşse, daima doğru ve tam olarak görmüştür. Öyleyse, İslâm'ın bütün hakikatlerinde yanlışlık, kusur, fazlalık yoktur. Bu hakikatleri bilgileri ve felsefe temelinde tenkide kalkanlar, arzedildiği gibi, yanbaşıdaki uyanık insanların hakikat olan sözlerini uykusunda şöyle-böyle duyup, uyku âlemine göre değerlendirmeye kalkan insandan farksızdır.

- **Ma'rifetullahın şahitleri, bürhanları üç çeşittir: Bir kısmı su gibidir; görünür, hissedilir, lâkin parmaklarla tutulmaz. İkinci kısım, hava gibidir; hissedilir, fakat ne görünür, ne de tutulur. Üçüncü kısım ise, nur gibidir; görünür, fakat ne hissedilir, ne de tutulur.**¹⁸⁴

MA'RİFETULLAHIN SU, HAVA VE NUR MİSALİ BÜRHANLARI

İlim ve iman gibi Allah ma'rifetinin de ilmî, şühudî ve tecrübî yakın mertebeleri vardır. Hz. Üstad Bediüzzaman, bir başka yerde şöyle yazar:

Rabbimizi bize tarif eden üç büyük, küllî muarrif (tarifçi, tanıtıcı, ma'rifet kaynağı) vardır: Birisi şu kâinat kitabıdır. Birisi, şu büyük kâinat kitabının en büyük âyeti olan Hâtemü'l-enbiyâ'dır (s.a.s.). Birisi de, Kur'ân-ı Azîmüştân'dır.¹⁸⁵

Hz. Bediüzzaman, bir başka yerde, İlâhî ma'rifetin bu üç küllî kaynağını,

Lâ ilâhe illa'llah'ın delilleri olarak zikreder ve bunlara vicdanı da ekler:

Lâ ilâhe illa'llah'ın delilleri

Lâ ilâhe illa'llah'ın sonsuz ve sınırsız delillerinden dört küllî delili serdederiz:

Birinci delil: Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'dır. *İkinci delil,* büyük (makro) kitap ve büyük (makro) insan olan kâinattır. *Üçüncü delil,* Kitab-ı Mu'cizü'l-Beyan, yani Kelâm-ı Akdes olan Kur'ân'dır. *Dördüncü delil,* gayb ve şehadet âlemlerinin buluşma ve birleşme sahası olarak ikisinin arasında yer alan ve iki âlemden birbirine gelen akımların birbirine kavuştuğu vicdan denilen şuurlu fitrattır. Evet, fitrat ve vicdan, akla bir penceredir; tevhidin şualarını neşrederler.¹⁸⁶

Vicdan ve nokta-i istinat, nokta-i istimdat

Vicdan, kendinde hissettiği ve onu harekete geçirici, kendine çekici bir kuvvetle Cenab-ı Allah'ı tanır ve O'na ulaşır. Cenab-ı Allah (c.c.), Kendisi'ni tanıtmaya adına vicdana iki tane de duyu yerleştirmiştir. Bunlardan birisi, *nokta-i istinat* (dayanak noktası)dır. Yani, insan, her türlü mücadele, zorluk, sıkıntı, ızdırıp ve zahmetin meydana gelen dağdağa-yı hayatta pek çok hücumlara, musibetlere, sıkıntı ve zahmetlere maruz kalır. Başedemediği bütün bu “düşmanlar” karşısında vicdan bir dayanak noktası arar. İşte bu dayanak noktası, Allah ma'rifetidir; Allah'ı tanımak, O'nun havl ve kuvvetine, Kudreti'ne dayanmaktır.

Ayrıca, Cenab-ı Allah (c.c.), insanın fitratına sınırsız istidatlarla birlikte, sonsuz sayıda emeller ve meyiller yerleştirmiştir. İnsan, istidatlarını, yani potansiyellerini harekete geçirmek ve onlara paralel emellerini ve meyillerini gerçekleştirmek için daima bir yardım kaynağı arar; vicdanında daima bir *nokta-i istimdat* (yardım isteme noktası) hisseder. Bu nokta da, insanı yine Hz. Allah'a (c.c.) götürür.

Vicdanın fonksiyonunu tam görmesi adına ölçüler

İşte, Allah'ı tanıma ve O'na yönelme adına akıl bazen tatile girse de, vicdan, Allah'ı hiç unutmaz.¹⁸⁷ Şu kadar ki, mutlaka muhalefet etme, karşı tarafı tutma, üstüne üstlük, mâzur görülmek için vehim ve vesveselerine hak verme ve sanki onların dayandığı bir temel varmışçasına bir tutum takınma gibi tavırlardan uzak durmak gerekir. Ayrıca, kalb denilen aynayı mızımız, üstelik mızımızlığımıza bahaneler üreten çocuk tabiatından, sebepsiz yere düşman ama düşmanlığına mazeretler uyduran düşman karakter ve tavrından

ve yalnızca eksiği, kusuru gören müşteri bakışından da temizlemek lâzımdır. Sonra, doğru tartmak, öy yargılı olmamak, muhakemeyi tam ve yerinde yapmak, insafli hareket etmek de, vicdanı pas tutmaktan korur.¹⁸⁸

İman ve ma'rifetullahta kalb, zihin, ilim ve müşahede

Hz. Bediüzzaman'ın *Lemeât*'ta zikrettiği gibi, imanın yeri kalbdır; dimağ veya zihin ise, imanın nurûnun yansıma mahallidir. Fakat, kalble ve şühudî olarak elde edilen iman, özellikle son asırlarda olduğu gibi, aklın ve ilimlerin çok öne çıktığı ve baskın olduğu zamanlarda sorular ve şüpheler karşısında sarsıntı geçirebilir. Dolayısıyla, aklın da tatmini iman için gereklidir ve bu sebeple zihin veya dimağ, bazen şüphelere karşı savaşıyor bir mücahid, bazen dimağdaki vesvese ve şüpheleri süpüren bir süpürgeci olur.

Hz. Bediüzzaman, özellikle ilim ve aklın çok öne çıktığı son asırlarda, hattâ genel olarak, medreselerde elde edilen, yani ilim yoluyla ulaşılabilecek ma'rifetin Tasavvuf yoluyla ulaşılabilecek ma'rifetten daha öte yakîn vereceğini bilhassa vurgular. Özellikle Risale-i Nurlar, bu hususta, yani ilmî yakîn yoluyla ma'rifete ulaştırma hususunda doğrudan Kur'ân'dan kaynaklanan eserler olarak, yakînî iman ve ma'rifetin çok önemli bir kaynağıdır. Onlarla elde edilecek tam ilmî yakîn ve bu yakîne oturan ma'rifet, Tasavvuf'un kazandıracığı şühudî ma'rifetin üstündedir. Ayrıca, objektiftir, herkes için söz konusudur, şahsî izafîliklerle malûl değildir.

İlmî yakîne dayalı ma'rifet için dört merdiven

Hz. Bediüzzaman (r.a.), özellikle ilmî yakîne dayalı ma'rifet adına dört merdivenden de söz eder:

İnsanın yükselebileceği nihaî zirve olan Yaratıcı'nın ma'rifetine ulaştırıcı yol veya merdivenler dört tanedir:

Birincisi, tasfiye (nefsi günahlardan arındırma, kalbi cilalama) ve işrak (iç müşahede ve sezgi) esaslarına dayanan tahkik ehli Sûfilerin merdivenidir.

İkincisi, imkân ve hudûs üzerinde yürüyen (bütün yaratılmışların varlığını zarurî değil mümkün, yani olmaları gibi olmamalarını da aynı derecede imkân ve ihtimal dâhilinde görüp buradan tercih ve irade sahibi bir Yaratıcı'ya varan; ayrıca, yaratılmışların varlıklarının ezeli değil sonradan olduğundan hareketle, onları var eden ezeli bir Yaratıcı'nın varlığını zarurî gören) kelâmcıların yoludur.

Gerek Sûfiye'nin gerekse Kelâmcıların yolu, gerçi Kur'ân'dan alınmıştır, fakat beşer düşüncesi bu her iki yolun Kur'ân'daki aslını, esasını başka kalıplara döktüğü için yol uzamış ve takibi zorlaşmıştır.

Üçüncüsü, hükemâ (denilen ehl-i hikmetin, iman sahibi filozofların) mesleğidir.

Bu üç yolun üçü de, (fikir sûreti giymiş) kuruntuların taarruzundan emin ve korunmuş değildir.

Dördüncüsü, Kur'ân'ın erişilmez yücelikteki belâgatini ilan eden, mesafe bakımından en kısa, en kestirme ve bütün insanlığın takip edebileceği açıklıktaki Kur'ân merdivenidir. Biz bu dördüncüyü seçtik. Bu merdivenin iki önemli basamağı, (bir başka ifadeyle, bizi Yarattıcı'ya götüren iki küllî) delili vardır.

Birincisi: “İnayet delili”dir ki, eşyanın faydalarını sayıp döken bütün Kur'ân âyetleri bu delile işaret, hattâ onu teşkil eder. Bu delilin özü, kâinattaki mükemmel nizamda hikmet ve faydalara a'zamî riayet edilmesidir. Bu da, Sani'in her işinde, yarattığı her varlıkta bir gaye ve hikmetin bulunduğunu ispat eder ve tesadüf düşüncesini kökünden söküp atar.

Herkes, kâinatın nizamına ve varlığında takip edilen faydalara bakarak Yarattıcı'ya ulaşamayabilir, ayrıca bu nizamı ve faydaları kavrayamayabilir. Fakat düşünce ve araştırmaların tarih boyu birbirine eklenip destek olması sayesinde kâinattaki her bir türe mahsus küllî ve muntazam kaidelerden ibaret bir fen, bir ilim dalı teşekkül etmiştir ve etmektedir. Sonra, bir işte, bir meselede intizam olmazsa hakkında küllî bir hükme varılamaz. Dolayısıyla, türler hakkında küllî kaidelere ulaşabildiğimize göre, demek ki her türde, kâinatın her noktasında intizam vardır. Kaldı ki, küllî kaideler üzerine oturan ilimler, fenler, nizamın mükemmeliyetini ortaya koyan birer delildir.

Evet, kâinatı, varlıkları ele alan ilimler, varlık silsilelerini oluşturan halkalara takılmış maslahat ve meyveleri, ayrıca (gün, ay, mevsim, yıl ve asır devr-i dâimleri sürecinde iç içe, peş peşe yaşanan) inkılâplar, değişimler örgüsünde saklı hikmet ve faydaları göstermekle Sani'in kast ve hikmetine parmak basıp şahitlik ettikleri gibi, evham şeytanlarına karşı da delici, yakıcı birer meteordur.

İkinci Kur'ânî delil, “İhtira (yoktan var etme) delili”dir. Özeti şudur: Yaratıkların her türüne ve her ferdine, o tür ve fertten beklenen eserleri netice verecek ve isti'dadının en üst seviyesine uygun bir vücut giydirilir. Hiçbir tür silsile silsile ezele uzanmaz; çünkü “imkân” bırakmaz. (Yani, varlıkları zarurî değildir; var olup olmamaları aynı derecede mümkün ve muhtemelken, tercih edici bir kudret, onları varlık sahasına çıkarmıştır.) Zaten, bir kısmının zaman içinde (sonradan) ortaya çıktığı gözle görülürken, diğerlerini de akıl, hikmet gözüyle görmektedir. [189](#)

Kısaca, iman ve ma'rifetullah adına herkese açık kaynaklar vardır. Bu kaynaklar, genellikle ilim yörüngelidir; yani, bu kaynaklar ilmî olarak incelenir ve onlardaki sayısız delil ve işaretten Cenab-ı Allah (c.c.) tanınır. Kâinat (onu inceleyen ilimler), Kur'ân ve Peygamber Efendimiz (s.a.s.), bu hususta küllî üç kaynaktır. Her biri, bir bakıma aynı manânın üç ayrı malzemeyle yazılmış birer kitap olan bu üç küllî muarrif, yani ma'rifet-i İlâhî kaynağı, herkesi idrak kapasitesi nisbetinde Cenab-ı Allah'a ulaştırır ve herkese Cenab-ı Allah'ı tanıtır.

Vicdan da, aslında bu üç delile veya kaynağa eklenebilecek dördüncü bir delil veya kaynaktır. Şu kadar ki, vicdan, her zaman bu üç kaynak ölçüsünde objektif, açık ve net olmayabilir; bazen de, günahlarla, peşin hükümlerle (önyargı), yanlış bakış açısı ve hem buna, hem peşin hüküm ve şartlanmışlığa bağlı yanlış değerlendirmelerle, enaniyet, menfaatperestlik, nefsanîyet gibi faktörlerle tefessüh edebilir, çürüyebilir. Dolayısıyla, bu sebeple olacak ki,

Hz. Bediüzzaman, Yeni Said dönemindeki eserlerinde kâinat, Kur'ân ve Peygamber Efendimiz (s.a.s.) olarak üç küllî ma'rifet kaynağından sözetmiş, vicdanı yeri geldikçe, bilhassa ondaki nokta-i istinat (dayanak noktası) ve nokta-i istimdat (yardım isteme noktası) açısından zikretmiştir.

Su, hava ve nur misali ma'rifetullah delilleri

Bu objektif, şuaları, damlaları, esintileri elle tutulur, gözle görülür, kulakla işitilir, deriyle hissedilir, burunla koklanır, yani açık ve net ma'rifet kaynakları herkes için ortada iken, Hz. Bediüzzaman (r.a.), bir de su gibi görünür, hissedilir, fakat parmaklarla tutulmaz, avuçta durmayıp akar; hava gibi hissedilir, fakat ne görünür, ne de tutulur; nur gibi görünür, fakat ne hissedilir, ne de tutulur ma'rifet delillerinden sözetmektedir. Bu deliller, basiretin, ferasetin, kalbin, hissin, vicdanın, rûhun, zihninin düşünme, tefekkür, gözlem, okuma, yaşama, tatbik, tecrübe ve bir de ibadet esnasında birden avladığı deliller olsa gerektir. Bu deliller, kişi için bazen Kur'ân, kâinat ve Hz. Muhammed (s.a.s.) kitaplarının ihtiva ettiği ve herkese hitap eden deliller kuvvetinde olabilir; hattâ tecrübeye, duymaya dayandığı için, insana onlardan daha güçlü bir kanaat ve tasdik de verebilir. Bu delillere nihayet yoktur; bazen, arzedildiği gibi, düşünme, tefekkür, gözlem, okuma, yaşama, tatbik, tecrübe ve ibadet esnasında, bazen durup dururken ve âdeti sebepsiz olarak birden su gibi, hava gibi, nur gibi gelebilirler. Bazen de, insan belli bir süre zihnini yormuş, düşünmüş, gayret sarfetmiş, fakat istediği bir neticeye ulaşamamış olabilir. Fakat, Cenab-ı Allah (c.c.), insanın bu gayretine mükâfat veya tamamen bir hediye olarak beklenmedik bir ilham veya sâdık hads, yani âni ve süratli bir intikal, ânî bir idrak veya kalbe doğuş yoluyla bu delilleri ruhta birden estirebilir. Hz. Üstad, bu deliller, onları avlama ve koruma konusunda şu ikaz ve yol göstermede bulunmaktadır:

Senin üstünden geçen, kalbine gelen ve aklına görünen her bir nûru tenkit parmaklarıyla yoklama ve tereddüt eliyle tenkit etme! Sana ışıklanan bir nûru tutmak için elini uzatma; belki gaflet sebeplerinden sıyrıl ve ona yönel ve öyle dur. Çünkü ben müşahede ettim ki, ma'rifetullahın şahitleri, bürhanları üç çeşittir.

Bir kısmı: Su gibidir; görünür, hissedilir, lâkin parmaklarla tutulmaz. Bu kısımda hayallerden sıyrılmak ve bütünüyle ona (yani, suya dalar gibi, su gibi olan ma'rifet delillerine) dalmak gerektir. Bunlar, tenkit parmaklarıyla yoklanılmaz (yani, "acaba" ile onlara yaklaşılmaz; akılda ve ilim terazisinde tartıya konmaz); yoklanırsa kaçar. O âb-ı hayat, parmağı mekân edinmez. Ona tenkit parmağı uzatıldığında, avuçtaki suyun parmakların arasından akıp gitmesi gibi akar gider.

İkinci kısım: Hava gibidir; hissedilir, fakat ne görünür, ne de tutulur. Ona karşı yüzün, ağzın, rûhunla o rahmet nesîmine karşı yönel, kendini ona mukabil tut, tenkit elini uzatma,

tutamazsın. Rûhunla içine çek. Tereddüt eliyle baksan, tenkit ile el atsan, o yürür gider; senin elini mesken tutmaz, ele razı olmaz.

Üçüncü kısım ise: Nur gibidir; görünür, fakat ne hissedilir, ne de tutulur. Öyle ise kalbinin gözüyle, rûhunun nazarıyla kendini ona mukabil tut ve gözünü ona dik, bekle; belki kendi kendine gelir. Çünkü nur, elle tutulmaz, parmaklar ile avlanmaz, belki o nur, ancak basiret nuruyla avlanır. Eğer maddî elini hırsıyla ona uzatsan ve onu maddî terazide tartmaya kalksan, sönmese de gizlenir. Çünkü öyle nur, maddîde hapse razı olmadığı gibi, kayda da giremez, kesifi (maddî cismi) kendine mâlik ve seyyid kabûl etmez.

Bu tür ma'rifet delilleri Cenab-ı Allah'ın birer lütfudur; O, bunlarla Kendi'ni kullarına tanıtır; bunlarla, başka aklî, ilmî delillere ihtiyaç duyurmayacak şekilde Kendi'ni hissettirir. Bunlarla insanı okşar; kalbe, rûha ve diğer iç lâtifelere âdeta bayram yaşatır. Dolayısıyla, bu deliller birer Rabbânî hediyedir; kul, karşısına hangi şüphe çıkarsa çıksın, onların verdiği tatminle imanında sarsılmaz; onlar vasıtasıyla âdeta Rabb'isiyle alışveriş yapar; âdeta O'nun haremgâhında tenezzühte bulunur. Dolayısıyla, bunlara karşı kaba ve yabancı olmamak, onları maddî kalıplar içine almaya kalkmamak, onlara birtakım maddî, ilmî kriterlerle, "acaba" şüpheleriyle yaklaşmamak gerekir. Aksi halde, kendilerini hissettirmelerinin ardından kaçır giderler.

Melekî ilham mı, yoksa şeytanın üflemesi mi?

Burada şu husus da belirtilmelidir. İnsan kalbinde meleğin ilham merkeziyle şeytanın lümme-i şeytaniye denilen fısıldama, vesvese verme merkezi yan yana bulunur. Bu bakımdan, bilhassa kalbe gelen düşüncelerin veya kalbe doğuşların melekî mi yoksa şeytanî mi, Cenab-ı Allah'tan mı yoksa şeytandan mı olduğunu ayırt etmek herkes için kolay olmaz. Cenab-ı Allah'ın ilhamlarına açık kalbin günahlardan, garaz, düşmanlık, kin, haset, bencillik ve menfaatperestlik gibi kötü hasletlerden uzak selîm kalb olması gerekir. Ayrıca, kalbe doğuşların İlâhî ilham mı yoksa şeytanı dürtüsü mü olduğunun açık bir ölçüsü de, Şeriat'ın düsturlarıdır. Yani, Şeriat'ın düsturlarına uygun duygu, düşünce ve kalbe doğuşlar Allah'tan'dır veya melektendir, uygun olmayanlar ise şeytandandır, nefistendir.

- **Cenâb-ı Hakk (c.c.), O'na malûm ve maruf unvanıyla bakılacak olsa meçhul ve tanınmaz olur. Çünkü bu malûmiyet, örfî bir ülfet, taklidî bir duyuştan ibarettir ve hakikati öğretecek bir bilgi değildir. Ayrıca, o unvan, yani malûmiyet ve marufiyet unvanı ile zihne gelen manâ, Cenab-ı Allah'ın Sıfatları'nı beraberce alıp zihne iletmez. Ancak Zât-ı Akdes'i mülâhaza için bir fikir verir. Amma Cenâb-ı Hakk'a**

mevcud-u meçhul unvanıyla bakılırsa, marufiyet şuaları bir derece tebarüz eder. Ve kâinatta tecelli eden ve bütün varlığı kuşatan Sıfatlar ile O'nun bu unvandan, var fakat meçhul oluşundan tulû etmesi zor olmaz.¹⁹⁰

CENAB-I HAKK'A MEVCUD-U MEÇHUL OLARAK BAKMAK

Hz. Üsdad Bediüzzaman (r.a.), bu çalışmanın birinci bölümünde temas edildiği üzere, ayrıca şöyle der: “Basit cehaleti katmerli cehalete çeviren en önemli bir başka sebep, meçhul bir şeye parlak bir isim takmakla onu anladım ve başka meçhul şeyleri de ona atıfla izah ettim zannetmektir.”¹⁹¹ İnsan, cehaletini idrak ölçüsünde ilme adım atar ve yaklaşır; insan ne kadar çok şey bilirse bilsin, bilme iddiası, cehaletin temeli ve ilmin önündeki en önemli engeldir. Özellikle malûmatın düzensiz, yarı doğru–yarı yanlış, tahkiksiz ve rastgele yayıldığı günümüzde insanlar sadece duymak, görmek veya bir yerde okumakla öğrenmiş olma ve bilme iddiası taşıyabilmektedirler. Bu cehaleti katlayan bir diğer faktör ise isim, etiket veya unvanın bilinmesiyle gerekli ve yeterli bilginin elde edildiği zannedilmektedir. Özellikle modern bilim kâinatta cereyan eden hadiselerle birer unvan verip, birer kanun koyup, bu hadiseleri izah ettiğini zannetmekte, böylece insanlar, ilim adına cehaletin katmanlarında karanlığa sevkedilmektedir.

İsim koymak, tamamen bilmeyi gerektirir

Bu gerçek, her sahada doğrudur. İsim ile müsemmânın, yani ismin gösterdiği şeyin, nesnenin aynı olması, ancak tamamıyla bilinen bir şeye isim koyulabileceğini ve koyulması gerektiğini gösterir. Çünkü bilme, bütünüyle kuşatma; isim koyma da, kusursuz bilme demektir. Bilinmeyen bir şeye isim koymak ve sonra da isimden hareketle o şeyi bilme iddiasında bulunmak, o şeyi cehalete terk etmek demektir.

İşte, Cenab-ı Allah'ın (c.c.) O'nu bize tanıtan İsimler'i ve Sıfatlar'ı vardır. Bu İsimler ve Sıfatlar, mutlak ve muhît, yani sınırsız, sonsuz ve her şeyi kuşatıcıdır. Cenab-ı Allah'ın Zât'ı zaten her türlü bilginin üstündedir; O, O'nun adına zihne, kalbe her ne gelirse, onun ötesinin, ötesinin ötesindedir; O'nunla alâkalı tek bilgi, Hz. Ebû Bekir (r.a.) efendimizin ifadesiyle, O'nu bilme ve idrak etme adına acimizi idrak etmekten ibarettir ve öyle olmalıdır. Bilenin bilinenden büyük olması ve bilmenin bütünüyle kuşatma ve nüfuz

etme manâsına gelmesi gerçeğinden hareketle, Cenab-ı Allah, hiçbir şekilde malûm değildir; O'nun İsimleri ve Sıfatları arasında “malûm” yoktur. O, maruftur; yani Sıfatları, İsimleri, Fiilleri ve eserleriyle tanınır, hakkında belli ölçülerde bilgi sahibi olunur. Şu kadar ki, insan hangi ma'rifet seviyesinde olursa olsun, eğer Cenab-ı Allah'ı bilme ve tanıma iddiası taşıyacak olursa, bu takdirde ma'rifetinin önünü kapamış olur. Cenab-ı Allah'ı tanımanın sınırı yoktur; Kelâm İlmi'nin verdiği ve O'nun hakkında kesin, herkes için aynı olan bilgiler dışında kalb ve diğer batınî duyularla ulaşılan ma'rifet şuaları, bir sınır içine alınamaz.

Daha önce de temas edildiği üzere, ma'rifetullahın pek çok delilleri ve işaretleri su gibi, hava gibi, nur gibi kalbe akar. Fakat Cenab-ı Hakk'a malûm ve maruf olarak bakılacak, yani O, bilinen, tanınan biri olarak görülecek olsa, bu takdirde, bu şuaların önü kapanır. O, her an ayrı bir şe'ndedir;¹⁹² ayrı bir tecelli 'dalga boyu'nda tecellî eder. Sıfatları ve İsimleri'nden hareketle O'nun hakkında her bir velînin müşahedeleri farklı farklıdır; bu farklılık, her bir insanın, velînin müşahade ufkundan, kapasitesinden, karakterinden, mizacından kaynaklandığı gibi, Cenab-ı Allah'ın tecellî 'dalga boyları'ndaki farklılıklardan, O'nun her an ayrı bir şe'nde oluşundan da kaynaklanır.

Bilim, doğruyla özdeşleştirilemez

Cenab-ı Hakk'ın İsimleri ve Sıfatları, O'nu tanıma, O'nun ma'rifeti adına birer tefekkür ufkudur; O, İsimleri ve Sıfatları'yla da her bir tefekkür ufkundan ayrı tecelli eder; tecellileri, tasarrufları daima yenidir; bu sebeple O, hep meçhul bir var olarak kalmaya devam eder. O'nun tecellileri ve tasarrufları daima yeni ve taze olduğu için, kâinat da âdetâ ansızlık içinde sürekli yenilenir; ansızlık sınırında her bir anda yeni bir kâinatın varlığı söz konusudur. Bugün bu gerçeği, fizik ilmi de itiraf etmektedir. Madde adına daha küçük, daha küçük parçacıklara inildikçe gözlem ve ölçme imkânı kaybolduğu, her defasında ayrı bir kâinat ortaya çıktığı ve kâinatın sürekli yok ve varediliş vâkıası ölçüye gelmediği içindir ki, meşhur Alman fizikçi Werner Heisenberg (1901–1976), “Bir parçacığın nerede olduğu ve hangi hızla seyahat ettiğini bildiğimiz aynı anda bu her iki hususu da bilemez oluyoruz. Çünkü parçacığı ölçme ve inceleme teşebbüsümüz onun davranışını, parçacığın hızını ölçme onun pozisyonunu, pozisyonunu da ölçme hızını değiştiriyor.” der. Yine bundan dolayıdır ki, Karl R. Popper, “Hem Einstein'in hem Newton'un teorilerini bilim sayıyoruz ama, ikisi

birden doğru olamaz; üstelik, her ikisi de pekalâ yanlış olabilir.” diyerek, bilimin doğruyla aynılaştırılemeyeceğini, bilimin mutlak hakikate ulaşamayacağını ifade eder. Bu sebeple, bilim adamlarının da, ma’rifet ve müşahede ehlinin Cenab-ı Allah ve ma’rifeti hakkında en son söyleyeceği, “Seni tanımak gerektiği gibi tanıyamadık ey Ma’ruf!”, ulaşacakları son makam da hayret makamı olacaktır.

Şu halde, İsimler ve Sıfatlar esas alınarak Cenab-ı Hakk (c.c.) hakkında iman adına herkes için gerekli kesin bilgiler söz konusu olmakla birlikte, O’nu tanıma, O’nun ma’rifeti adına herkesi aynı derecede ve aynı şekilde bağlayıcı şeyler söylenemez. Söylenenler, O’nunla ilgili imanî gerçeklere ters düşmemek, bu gerçekler çerçevesinde kalmak kaydıyla, her bir müşahede ufku için farklı olur. Bu farklılıklar içinde O’nun hakkında yanlışlara düşmemenin yolu da Şeriat’ın hudududur; Kelâm İlmi’nin O’nunda hakkında verdiği kesin bilgilerdir, iman esaslarıdır.

[109](#) *Sözler*, “32. Söz, 3. Mevkıf, 2. Mebhas, Mühim Bir Sual”.

[110](#) *Müslim*, “İman” 93; *Ebû Davud*, “Edeb” 142.

[111](#) *Buharî*, “Edeb” 27; *Müslim*, “Birr” 66.

[112](#) *Ebû Davud*, “Edeb” 122; *Tirmizî*, “Zühd” 54.

[113](#) *Muvatta’*, “Şi’r” 16.

[114](#) Yunus Sûresi/10: 62.

[115](#) *Ebû Davud*, “Büyü” 78.

[116](#) *Buharî*, “Edeb” 96; *Müslim*, “Birr” 165.

[117](#) *Ebû Davud*, “Edeb” 122; *Tirmizî*, “Zühd” 50.

[118](#) *Mektûbât*, “28. Mektup, 3. Mesele”.

[119](#) Nisâ Sûresi/4: 69.

[120](#) Ankebût Sûresi/29: 69.

[121](#) *Mektûbât*, “29. Mektup, 6. Risale/Hücumât-ı Sitte”.

[122](#) *Şualar*, “14. Şua”, *Emirdağ Lâhikası I, Sikke-i Tasdik-i Gaybî*.

[123](#) *Emirdağ Lâhikası I*.

[124](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Habbe, Zeylül-Zeyl”.

[125](#) *Mektûbât*, “29. Mektup, 9. Kısım, 1. Telvih”.

[126](#) *Emirdağ Lâhikası I*.

[127](#) *Tarihçe-i Hayat*, “4. Kısım-Kastamonu Hayatı”.

[128](#) İbrahim Suresi/14: 3.

[129](#) *İman ve Küfür Muvazeneleri*, “15. Şua, 2. Makam’dan”.

[130](#) *İşârât*.

[131](#) Bakara Sûresi/2: 154; Âl-i İmran Sûresi/3: 169.

[132](#) *Mektûbât*, “1. Mektup”.

[133](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Katre, 1. Bab, Hatime”.

[134](#) Hucurât Sûresi/49: 12.

[135](#) Ahzâb Sûresi/33: 57–58.

[136](#) Bakara Sûresi/2: 134, 141.

[137](#) *Mektubât*, “23. Mektup, 2. Sual”.

- [138](#) Hucurât Sûresi/49: 12, 11.
- [139](#) Nur Sûresi/24: 4.
- [140](#) Haşr Sûresi/59: 10.
- [141](#) Ahzâb Sûresi/33: 58.
- [142](#) Hucurât Sûresi/49: 1–4.
- [143](#) Nur Sûresi/24: 63.
- [144](#) Ahzâb Sûresi/33: 6.
- [145](#) Ahzâb Sûresi/33: 36.
- [146](#) Ahzâb Sûresi/33: 56–57.
- [147](#) Tevbe Sûresi/9: 100; Fetih Sûresi/48: 18.
- [148](#) Tevbe Sûresi/9: 100.
- [149](#) *Mektûbât*, “18. Mektup, 1. Mesele-i Mühime”.
- [150](#) *Mektûbât*, “18. Mektup, 2. Mesele-i Mühime”; 29. Mektup, 9. Kısım, 5. Telvih”.
- [151](#) Peygamber Efendimiz (s.a.s.), bir defasında Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’i abâsının altına alarak, “Bunlar, benim Âl-i Beyt’imdir.” buyurmuştur. (*Buharî*, “Menakıb” 27; *Müslim*, “Fedail” 32; *Tirmizî*, “Menakıb” 21) Bundan dolayı, kendileri de dâhil kılınarak bu beş mübarek zât Hamse-i Âl-i Abâ olarak anılmıştır.
- [152](#) Şûrâ Sûresi/42: 11.
- [153](#) *Muhakemât*, “Üçüncü Makale”.
- [154](#) *Lem’alar*, “14. Lem’a, 2. Makam”; *Lemeât*.
- [155](#) *Lemeât*.
- [156](#) *Lem’alar*, “9. Lem’a, 2. Sual”; *Barla Lâhikası*.
- [157](#) *Mektûbât*, “29. Mektup, 9. Kısım, 7. Telvih”.
- [158](#) *Mektûbât*, “26. Mektup, 4. Mebhas, 9. Mesele”.
- [159](#) *Mektûbât*, “29. Mektup, 9. Kısım, 7. Telvih”.
- [160](#) *Sözler*, “16. Söz, 1. Şua”; *Lemeât*.
- [161](#) *Sözler*, “16. Söz, Birinci Şua”.
- [162](#) Yâ–Sîn Sûresi/36: 38.
- [163](#) *Şualar*, “7. Şua”; *Muhakemât*, “12. Mukaddime, 6. Mesele”.
- [164](#) *İşâratü’l-İ’caz*, “Bakara Sûresi, 29. âyetin tefsirinde”.
- [165](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Zeylül-Habbe”.
- [166](#) *Sözler*, “16. Söz, Birinci Şua”.
- [167](#) *Sözler*, “12. Söz, 4. Esas”.
- [168](#) Rahmân Sûresi/55: 29.
- [169](#) İsrâ Sûresi/17: 1.
- [170](#) Necm Sûresi/53: 1–18.
- [171](#) *Mektûbât*, “28. Mektup, 1. Mesele”.
- [172](#) *Müslim*, “Rüya” 1; *Tirmizî*, “Rüya” 1.
- [173](#) *Buharî*, Ta’bir: 4.
- [174](#) *Buharî*, “Tabir” 5; *Muvatta’*, “Rüya” 1.
- [175](#) Sâffât Sûresi/37: 102–105.
- [176](#) *Tirmizî*, “Rüya” 1, 5, 7; *Buharî*, “Tabir” 3; *Müslim*, “Rüya” 1.
- [177](#) Nebe’ Sûresi/78: 9.
- [178](#) *Sözler*, “24. Söz, 2. Dal”.
- [179](#) *Sözler*, “24. Söz, 2. Dal”.
- [180](#) Vâkıa Sûresi/56: 10–14.
- [181](#) *Sözler*, “24. Söz, 3. Dal”.
- [182](#) Necm Sûresi/53: 17.

- [183](#) *Buharî*, “Teravîh” 1; *Müslim*, “Müsafirîn” 125.
[184](#) *Lem’alar*, “17. Lem’a, 10. Nota”.
[185](#) *Sözler*, “19. Söz, 1. Reşha”.
[186](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Nokta”.
[187](#) *Muhakemât*, “Üçüncü Makale, Birinci Maksat”.
[188](#) *Muhakemât*, “Üçüncü Makale, İkinci Maksat”.
[189](#) *Muhakemât*, “Üçüncü Makale, Birinci Maksat”.
[190](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Habbe”.
[191](#) *İşârât*.
[192](#) *Rahmân Sûresi/55: 29*.

- Esmâ-i Hüsnâ'nın her biri, ışığın yedi rengi kendinde barındırdığı gibi, diğerlerini icmalen tazammun eder. Ayrıca, her biri diğerlerine delil olduğu gibi, onların her birisine neticedir de. Demek, Esmâ-i Hüsnâ'nın her biri kendi aynasında diğerlerini gösterir. Bundandır ki, onları neticeleriyle birlikte anılan kıyaslar gibi veya delilleriyle beraber neticeler gibi okumak mümkündür.¹⁹³

İLÂHÎ İSİMLER VE BİRBİRLERİYLE MÜNASEBETİ

Nasıl bir sultanın kendi hükümetinin farklı farklı, fakat birbirine destek, birbirini bütünleyen ve birbiriyle iç içe dairelerinde ayrı ayrı unvanları ve halkının tabakalarında baka başka nâm ve sıfatları, saltanatının mertebelerinde çeşit çeşit isimleri vardır –meselâ o, adliye dairesinde âdil hâkimdir; mülkiye, yani siyaset ve yürütme dairesinde sultandır; askeriyede başkomutandır; ilmiye dairesinde halifedir... Buna kıyasla, onun, hükümetini oluşturan daireler ve halkının tabakaları adedince isimleri ve unvanları, bu isim ve unvanlara kaynaklık eden şe'nleri ve sıfatları olabilir. Sultan, hükümetinin her bir dairesinde, halkının her bir tabakasından kanunıyla, nizamıyla, idaresiyle hâzırdır, vardır, görür ve görünür. Ve her bir dairede, bu dairelerin en küçük beldelelere varıncaya kadar her bir şubesinde hükmüyle, ilmiyle, kuvvetiyle, iradesiyle hükmeder. Bu şekilde bir sultanın, bir iktidarın hakimiyeti ve idaresi, bütün devleti, hükümeti, ülkeyi tek bir devlet, tek bir hükümet, tek bir ülke yapar.

Bunun gibi, ezel ve ebed Sultanı, kâinatın mutlak Hâkimi Hz. Allah'ın da (c.c.), kâinata hükmeden Kendi hükümetinin, yönetim ve hakimiyetinin dairelerinde ayrı ayrı unvanları, raiyyetinin tabakalarında başka başka nâm ve sıfatları, saltanatının mertebelerinde çeşit çeşit isim ve alâmetleri vardır; Rubûbiyet'inin mertebelerinde, yani yaratması, rızıklandırması, besleyip büyütmesi, terbiye ve idare etmesinde ayrı ayrı fakat birbirine bakan, birbirini tamamlayan, birbiriyle iç içe tecellileri veya fiilleri ve bunlarla ilgili nâmları; Ulûhiyeti'nin dairelerinde, yani Kendisi'ne ibadet edilen, yönelinen, Kendisi'nden istenen, Kendisi'ne sığınılan, Kendisi'nden korkulan ve sevilen oluşunun dairelerinde başka başka, fakat birbiri içinde görünür isim ve nişanları ve haşmetli icraatında ayrı ayrı, fakat birbirine benzer tecellileri; Kudret'inin tasarruflarında başka başka, fakat birbirini hatırlatan unvanları vardır.

Her bir İlâhî İsm'in sayısız tecelli mertebeleri vardır

Yine, Cenab-ı Hakk'ın Sıfatları'nın tecellilerinde başka başka, fakat birbirine işaret eder mukaddes zuhurâtı; Fiilleri'nin cilvelerinde çeşit çeşit, fakat birbirini tamamlayan hikmetli tasarrufları söz konusudur. Hem, yaratılmışların az ve çok, küçük ve büyük, umumî ve hususî her bir tabakasında, her bir türünde, her bir taifesinde, hattâ bilhassa insan gibi varlıkların her bir ferdinde has bir tecellisi, has bir Rubûbiyeti, has bir İsmi'yle bir tecellisi söz konusudur. Yani, her bir İsim bütün kâinatı kapsamına aldığı halde, her bir şeye de hususî yönelir ve sanki o şeye hasmı gibi bir netice ortaya koyar; güneşin bütün yeryüzünü aydınlattığı aynı anda her bir su damlasını, her bir çiçeği, her bir aynayı, her bir başka cismi merteye merteye aydınlattığı gibi, bütün kâinatta tecelli ettiği aynı anda, merteye merteye her bir şeye de hususî tecelli eder. Meselâ, Yaratıcı İsmi'nin bir otun yaratılmasında tecellisinden, bütün kâinatın yaratılmasındaki küllî tecellisine kadar sayısız tecelli mertebeleri vardır ve her bir merteye, O'nun, O İsm'in bir perdesidir. İşte, ma'rifet adına O'na sadece Yaratıcı isminden yaklaşmak isteyen bir insan, ancak bütün bu mertebeleri geride bıraktıktan sonra Yaratıcılık sıfatının dairesine yanaşabilir. Bu tek misal de, O'nun ma'rifeti, O'nu tanıma adına bir fikir verse gerektir.

Bütün İlâhî tasarruflar, Fiiller, İsimler, Sıfatlar, Şe'nler,
birbirine bakar, birbiriyle iç içedir

Cenab-ı Allah'ın bütün tasarrufları, bütün icraatı, bütün Fiiller'i, bütün İsimler'i, bütün Sıfatlar'ı, bütün Şe'nler'i birbirine bakar, birbiriyle iç içedir, birbirini tamamlar. Meselâ, Rubûbiyeti'nin bütün tecellileri, bu Sıfat'ta tecelli eden bütün diğer İsimler ve Sıfatlar, güneşin ışığındaki yedi rengin nihayet tek bir ışığı göstermesi veya beyazdan ibaret olması gibi, nihayette Rubûbiyet'i gösterir. Muhyî (Hayat Veren) ismi bir şeye tecelli ettiği vakit Hakîm ismi de tecelli eder ve o şeyin yuvası olan cesedini hikmetle tanzim buyurur. Aynı anda Kerîm ismi dahi tecelli eder ve o yuvayı, o cesedi tezyin eder, süsler, gerekli cihazlarla donatır. Aynı anda Rahîm ismi dahi tecelli buyurur ve o cesedin ihtiyaçlarını şefkatle hazır eder. Aynı anda Rezzâk ismi de tecelliye başlar ve o yuvanın, o cesedin, onun sahibinin hayatta kalması için gerekli rızkı ihsan kılar. Bunların yanı sıra, meselâ Hâliq (Yaratan), Musavvir (Şekil Veren), Mülevvin (Renk Veren), Adl (Her Şeyi Tam Dengede Yapan), Mukaddir (Her Şeyi Tam Takdir Eden, Her Şeye Ölçüsünü,

Miktarını Veren) gibi İsimler de icraatını ortaya koyar.

*İlâhî İsimler'in iç içe tecellileri kâinatı tek bir bütün yapar
ve bu birlik, bütünlük, Tevhid'e apaçık delildir*

Bütün bu tecelliler ve/veya icraat, kâinatı ve ondaki her bir şeyi tek ve bütün bir varlık haline getirir ve Cenab-ı Allah'ın mutlak Birliği'ne delil teşkil eder. Bu kesin gerçek, “Yaratan kimse, yaşatan, rızıklandıran da O'dur.” dedirtir; “Bir pirenin midesini tanzim eden kimse, güneş sistemini yaratıp tanzim eden de O'dur.” dedirtir; “Bir otu, bir çiçeği, bir meyveyi yaratan kimse, bir ağacı, bir bahçeyi, bütün bir kâinatı yaratan da O'dur.” dedirtir. Diğer taraftan, “Kâinatı yaratandır ki, bir bahçeyi yine O yaratır; bir bahçeyi yaratandır ki, bir ağacı da ancak O yaratır; bir ağacı yaratandır ki, bir meyveyi ancak O yaratır; özellikle her bir canlı varlık kâinatın bir meyvesi olmakla, özellikle insan kâinatın küçük bir nüshası olmakla, kâinatı yaratan, insanı da yaratan; insanı yaratan kâinatı da yaratandır.” dedirtir. Çünkü, az ve çok, büyük ve küçük her bir varlıkta, her bir varlık türünde aynı Fiiller, aynı İsimler, aynı Sıfatlar, dolayısıyla aynı Zât, tecelli etmekte, tasarrufta bulunmaktadır. Bunların neticesinde kâinat öyle bir bütündür ki, ondaki tek bir şeye rabb olmak, ancak bütün kâinata rabb olmakla mümkündür; ondaki bir ferde söz dinletmek, bütün kâinatı emrinde tutmakla mümkün olur. Bir lokma ekmeği elde etmek için ısısı ve ışığıyla güneşi, ayrıca yeryüzünü yaratan, yerküreyi kendisi ve güneş etrafında şaşmaz harekete sevkeden, günleri ve mevsimleri birbiri peşisıra getiren, suyu, havayı ve toprağı yaratıp, bunlara ve bunlarla birlikte güneşe ve yerküreye son derece hassas ölçülerde iş birliği yaptıran kimse, buğday tanesini yaratan da, ondan ekme yapıp açlığını giderecek insanı yaratan da elbette O'dur.

İlâhî İsimler'i bir arada görüp değerlendirmek

İşte, Cenab-ı Allah'ın her bir İsm'i, diğerlerini hatırlatır ve belli ölçülerde onları tazammun eder; onlarla iç içedir, onlarla birliktedir. Şu kadar ki, kâinatın her bir âleminde, her bir taifesinde, özellikle insan gibi varlıkların her bir ferdinde, o âlemi, o taifeyi, o ferdi kendisi ve nev-i şahsına münhasır yapan bir veya birkaç İsim öne çıkar, o âlem, taife veya fertte hâkim olur, diğerleri ona veya onlara tâbi kalır. Cenab-ı Allah'ı tanıma adına, O'nu bir veya birkaç İsim ve Sıfatıyla tanıyan diğerlerini de nazara almalı ve onları asla inkâra gitmemelidir. Yoksa, bu çalışmada zaman zaman temas edildiği üzere, hem ma'rifet-i İlâhî adına, hem de İlâhî İsimler'in ve Sıfatlar'ın

tecellilerinden oluşan varlıkları, hadiseleri, Şeriat-ı Fıtriye'nin ve Din'in kaidelerini bilme ve anlama adına denge bozulur. Dengenin bozulması da, derece derece dalâlete sebep olur. Kadîr ismi Hakîm ismiyle, Alîm ismi Hâliq (Yaratıcı) ismiyle, Zâhir ismi Bâtın ismiyle, Evvel ismi Âhir ismiyle, Hâliq ismi Sâni' ismiyle, Âdil ismi Rahîm ismiyle vb. beraber görülemediği ve değerlendirilemediği zaman, tarihte şahit olduğumuz üzere, bâtil mezhepler, dalâlet firkaları ortaya çıkar.¹⁹⁴

- **Cenab-ı Hakk'ın Fiiller'i birbirine münasip, eserleri birbirine benzer, İsimler'i birbirine ayna, Sıfatlar'ı birbiriyle iç içe, Şe'nleri (Allah oluşunun Sıfatlar'a da kaynaklık eden en temel hususiyetleri) birbiriyle kaynaşmış ise de, her biri için hususî bir tavır, bir hâl vardır ki, ondan ana maksat bu hususî tavidir; diğer tavırlar ise buna tebeandır.**¹⁹⁵

İLÂHÎ İSİMLER'DE BİRLİK VE BİR ARADALIK İÇİNDE FERDİYET

Bir canlı organizması gibi, kâinatta da hakim olan iç içelik, her bir şeyin aynı anda her bir şeyle ve her şeyle, her şeyin aynı anda her şeyle ve her bir şeyle iç içe, içten münasebet ve yardımlaşma halinde olması, tek bir meyvenin bile elde edilebilmesi için âdeta bütün kâinatın çalışması, onu meydana getiren unsurların birbiriyle iş birliği yapması, her bir iş için bütün insanların iş birliği yapmasına rağmen sayısız işlerden birinin meydana gelmesinin diğerlerine engel teşkil etmemesi, kısaca kâinattaki ve onu meydana getiren her bir unsurdaki, her bir ferdî varlıktaki düzen, intizam, birlik, dayanışma ve yardımlaşma, onu yaratan, yaşatan, hayatta tutan, rızıklandıran, idare eden Zât'ın, yani Cenab-ı Allah'ın mutlak Birliği'ni gösterdiği gibi, O'nun mutlak Birliği'ni de ispat eder. Bunun yanısıra, bu düzen, intizam, sistem ve birlik, Cenab-ı Allah'ın Şe'nler'inin, yani Allah oluşunun Sıfatlar'a da kaynaklık eden en temel hususiyetlerinin, Sıfatlar'ının, İsimler'inin ve Fiiller'inin birbiriyle iç içe, bir arada, tam bir uygunluk içinde icraatta bulunduğunu da gösterir. Yani, bir Sıfat ve İsim, diğerleriyle asla tenakuz halinde bulunmadığı ve icraatları birbiriyle tenakuz teşkil etmediği gibi, O'nun bir Fiili de diğerlerine aykırı olmaz. Bütün Şe'nler, Sıfatlar, İsimler ve Fiiller, tam bir denge halinde birbirini tamamlayıcı olarak icraatta bulunur. Dolayısıyla, aynı zamanda her biri bir diğerine ve diğerlerine aynalık eder; bir diğeri ve diğerlerini bir bakıma tanıtır.

Şu kadar ki, bilhassa insan gibi şuur ve irade sahibi varlıkların her bir ferdinde, her bir familyada, her bir türde, her bir unsurda, her bir âlemde bir veya birkaç İsim, Sıfat ve Şe'n öne çıkar ve o fert, familya, tür, unsur veya âlemin aslî karakterini tayin eder; diğerleri buna veya bunlara tâbi olarak, ikinci derecede icraatını ortaya koyar. İkinci olarak, her bir Şe'n, her bir Sıfat, her bir İsim ve her bir Fiil'in kendine has bir tavrı ve hâli de vardır. Meselâ, Azîz ismiyle Rahîm ve Raûf isimlerinin, Kahhâr ve Cebbâr isimleriyle Ğafûr ve Afüvv isimlerinin, Hikmet sıfatıyla Kudret sıfatının, Zâhir ismiyle Bâtın isminin hâl ve tavırları elbette aynı olmayacak; birinde azamet, diğerinde hilm ve merhamet; birinde ölçüp biçme, diğerinde azametle icra, yerine getirme; birinde, tabir caizse 'ince işçilik' ve detay, diğerinde bir şekle koyma ve icmalî kapsama öne çıkacaktır. Bu hâl ve tavır farklılığı, fertlere, türlere, unsurlara, âlemlere tecellîde de elbette görülecektir. Dolayısıyla, varlıklar üzerinden Cenab-ı Allah'ı tanımak için, her bir varlığa, varlık türüne ve âlemine bu hususî tecelli üzerinden de bakılmalıdır. Meselâ, cemadât denilen unsurlara –suya, havaya, toprağa, yere, gök cisimlerine vb.– bakarken azamet ve kudreti, hayvanlara bakarken merhameti öne almak, onlara bunların penceresinden bakmak, diğer tecellilere ise bunlara tâbi olarak nazar etmek gerekir.

- **Cenab-ı Allah'ın Filler'inin, "binbir" İsm'inin, Sıfatlar'ının, Şe'n-ler'inin icraatı birbiriyle iç içedir. Dolayısıyla Cenab-ı Hakk'a Bir Fiil'i, bir İsm'i, bir Sıfat'ı, bir Şe'n'i ile tanımaya çalışırken, diğer Fiiller'i, İsimler'i, Sıfatlar'ı ve Şe'nler'i de nazara almak gerekir.**¹⁹⁶

FİİL, İSİM, SIFAT VE ŞE'NLERİ'YLE CENAB-I ALLAH'I TANIMA

Daha önce de temas edilip, açıklanmaya çalışıldığı üzere, bir sultanın veya bir hükümetin ayrı ayrı bakanlıklar ve dairelerde her bir bakanlık veya daireye has bir unvanı vardır. Meselâ, bir padişah, bir sultan, adliye dairesinde âdil hakim, mülkiye dairesinde sultan veya padişah, askeriyede başkomutan, ilmiye ve diyanet dairesinde halife gibi unvanlarla anılır. Ve tek bir sultan veya padişah ya da hükümet, iktidarının bütün dairelerinde kanunuyla, nizamıyla, mümessiliyle hazırdır ve hakimdir. Bir sultan, bazen de tebasından arzu ettiği gibi birisiyle onun bir meselesi için hususî telefonuyla görüşebilir.

Mahalle göre bazı İsimler öne çıkar, diğerleri tâbi kalır

Bunun gibi, Cenab-ı Hakk'ın da binbir çeşit Fiiller'i, binbir İsm'i, Sıfatlar'ı ve Şe'nleri ve bunların her birinin kendine ait tecellileri ve icraatı söz konusudur. Ve bütün bu Fiiller, İsimler, Sıfatlar ve Şe'nler, birbirini tamamlayacak, birbirine destek olacak şekilde çalışır. Nasıl meselâ hükümetin adliye dairesinde birinci derecede adalet ve yargı ile ilgili işler görülür; mülkiye dairesinde birinci derecede idare ile ilgili işlere bakılır; sağlık dairesinde birinci derecede sağlıkla ilgili icraat öne çıkar ve her bir dairede diğer işler, meselâ maliye gibi, denge ve düzen gibi bazıları diğerlerine nazaran daha belirgin olmakla birlikte ikinci-üçüncü derecede kalır; bunun gibi, İlâhî icraatın mahalline ve bu mahallin mahiyetine göre bir veya birkaç İsim veya Sıfat daha öne geçer ve diğerleri derece derece bu bir veya birkaç İsim veya Sıfat'a tâbi olur. Önce çıkan İsim veya Sıfat(lar), öne çıktığı mahiyetin kimliğini ve karakterini tayin eder. Söz konusu İlâhî İsimler arasında bilhassa Hakîm, Rahmân ve Rezzâk, Rabb, Adl gibi İsimler hemen her mahiyette belirgin şekilde kendilerini belli eder ve İlim, İrade, Kudret, Sem'a (İşitme) ve Basar gibi Sıfatlar, mutlaka hepsinde faaldir. Bununla birlikte, yine her bir mahiyette o mahiyete göre meselâ Lâtif, Cemîl, Vedûd, Hakîm, Alîm, Basîr, Raûf, Halîm gibi isimlerin biri veya birkaçı öne çıkarak, o mahiyetin kimlik ve ana karakterini tayin eder ve diğer İsimler, bunlara tâbi olarak kalır.

Peygamberler ve evliyâ arasındaki farklılıklar

İşte, insanlar arasındaki karakter ve kabiliyet farklılıkları her bir insanda tecelli eden İsimler'in farklılığına baktığı gibi, peygamberler ve rasûller arasındaki farklar, Şeriatlar arasındaki farklar, evliyânın farklı farklı tarikatları, asfiyânın çeşit çeşit meşrepleri de bu sırdan kaynaklanmıştır. Cenab-ı Allah (c.c.), zamana, şartlara, topluluklara, ihtiyaçlara göre üzerlerinde bazı İsimler'inin tecellilerini öne çıkardığı ve bu açıdan diğerlerinden farklılık arzeden nebîleri, rasûlleri, velîleri, mücedditleri vazifelendirmiştir ve vazifelendirir. Meselâ, Hz. İbrahim'de (a.s.) hillet (Cenab-ı Allah ile hususî manâda bir dostluk) ve Halîm, Raûf gibi isimler öne çıkar; Hz. Musa'da (a.s.) Kelâm sıfatı, Mütakellim ismi, ayrıca Celîl, Azîz gibi isimler daha önde görünür; Hz. İshak'ta (a.s.) Alîm, Hz. İsmail'de Halîm, Hz. İsa'da (a.s.) Kadîr ismi daha galiptir. Peygamber Efendimiz'de (s.a.s.) vazifesinin câmiyyeti ve evrenselliği sebebiyle bütün İsimler aynı seviyede tecelli etmekle birlikte, bilhassa Cenab-ı Allah (c.c.) ile

münasebetinde Habîb ismi ağır basar. Ehl-i aşkıta Vedûd, ehl-i tefekkürde Hakîm ismi daha fazla hakimdir.

İsimler ve Sıfatlar, birbiriyle münasebetleri içinde görülebilmelidir

İşte Cenab-ı Allah'ı İsimler'i ve Sıfatlar'ıyla tanımaya çalışırken sadece bir veya birkaç isme bakılıp, diğerleri görülmezse, hem ma'rifet, hem de doğru İslâmî düşünce ve itikad adına ifrat–tefritler; dalâlete kadar giden sapmalar; ma'rifet ehli arasında birbirini inkâr; daireleri, meselâ Hikmet dairesini Kudret dairesine, Adalet dairesini mutlak Hakimiyet ve Rahîmiyet dairesine, itikad dairesini sebepler dairesine, Zâhir isminin dairesini Bâtın isminin dairesine, Kader dairesini irade dairesine karıştırmalar olur.

Ma'rifet yokluğu veya hatasından doğan dalâletler

Daha önce de temas edildiği üzere, eşyaya Sâni' ismi (San'atlı Yapan) açısından bakılıp Hâliq (Yaratan) ismi de görülmezse, eşyada boğulup, tabiatperestliğe gidilebilir; Hâliq ismi açısından bakılıp Sâni' ismi nazara alınmazsa, eşyadaki Cenab-ı Allah'a delil olan muhteşem sanat dikkatten kaçar ve ülfetle kâinatın âyetler mecmuası, ondaki her bir nesnenin Cenab-ı Allah'a âyet, hattâ O'nun ma'rifeti adına bir kitap olma özelliği görülemez. Sebepler dairesinde yaşarken sadece Kader'e hasr-ı nazar edilirse bundan Cebriye, sadece beşerî irade ve failiyete bakılıp, kendini her bir hadisede ve nesnede ortaya koyan Kader ihmal edilirse, bundan Mu'tezile doğar. Hz. Allah'ın kullarına muamelesi konusunda sadece Adalet nazara alınır, O'nun Fa'âlün–limâ–Yürîd (Dilediğini Yapan) ve Lâ-Yüs'el–ammâ–Yef'al (Yaptığından Sorulmaz) isimleri ihmal edilirse, Mu'tezile'nin yaptığı gibi, Allah'a vücup (mecburiyet) atfedilir; sadece Rahîm, Afuvv, Fa'âlün–limâ–Yürîd ve Lâ-Yüs'el–ammâ–Yef'al gibi İsimler görülür, Adl, Azîz gibi İsimler görülmezse, bu defa Mürcie ortaya çıkar. “Allah yapamaz mı?” diye vehmin mümkün gördüğü, fakat Hikmet müsaade eder mi diye düşünülmeyen şeyler zihni esir alır, Kudret dairesi Hikmet dairesiyle karıştırılır ve neticede kalbi itikad adına bâtil vehimler işgal eder. Cevâd İsmi'ne mazhar ve vazifesi cimrilikle mücadele olan bir velî, vazifesi israfla mücadele bir velînin iktisad tavsiyelerini yanlış değerlendirip, onu cimrilikle suçlayabilir veya bunun tersi olur.

Kısaca, Cenab-ı Hakk'ın, birbirleriyle münasebetleri, ortak icraatları ve tecellileri içinde bütün İsimler'i, Sıfatlar'ı ve Şe'nler'ıyla tam ve dengeli bir İlâhî ma'rifete ulaşılamazsa, yukarıda arzedildiği üzere, ma'rifet ve doğru

İslâmî düşünce ve itikad adına ifrat–tefritler, dalâlete kadar giden sapmalar, ma’rifet ehli arasında birbirini inkâr, daireleri birbirine karıştırma gibi neticelerin ortaya çıkması kaçınılmaz olur. Bu önemli hakikat sebebiyledir ki, Kur’an-ı Mübin “*Allah, yoktur O’ndan başka İlâh; O’nundur Mutlak Güzел İsimler.*”¹⁹⁷ buyurur ve söz konusu bütün bu hakikatlere işaret eder.

- **Cenab-ı Allah’ın bütün varlıkları içine alan umumî Rubûbiyet’i, Rahmet’i, Rızıklandırma’sı vs. olduğu gibi, her bir varlığa ait hususî tecellileri ve her bir varlıkla hususî münasebeti de vardır. O, her zaman her şeyi kuşatan Rahmet’i, Rubûbiyet’i, Razzakiyet’i vs. ile umumî tecellide bulunduğu gibi ve bulunduğu aynı anda, bazı şartlarda, bazı zamanlarda veya bazı şahıslara, bazı varlıklara hususî tecellilerde de bulunur.**¹⁹⁸

UMUMÎ TASARRUF VE TECELLİLER İÇİNDE HUSUSÎ TASARRUF VE TECELLİLER

Bir sultan, padişah veya hükümet, kanunlarıyla, nizamı veya sistemiyle, temsilcileriyle mülkünün her tarafında, her yerinde, her dairede ve her ferdin yanında hazır ve hakim olup, icraatını yaptığı gibi, halk içinde tek bir ferde veya bir grup ile hususî ilgilenir ve hususî görüşebilir; bir ferde hususî telefon açıp, onunla alâkadar olabilir. Ayrıca, bir padişah, sultan veya hükümetin bütün halka karşı umumî vazifesi ve bütün halktan bir ülke veya devlet olmanın gerektirdiği beklentileri ve herkesi bağlayan kanunları bulunduğu gibi, belli zamanlarda, belli şartlarda bütün halka veya içlerinden bazılarına hususî iltifatı, affı, takdiri veya tekdiri de söz konusu olabilir.

Bunun gibi, bütün kâinatın ve ondaki her bir ferdî varlığın mutlak hakimi olan Cenab-ı Allah (c.c.), Şe’nler’i, Sıfatlar’ı, İsimler’i ve Fiiller’iyle, kısaca, icraat ve tecellileriyle aynı anda bütün kâinatta ve tek tek her bir varlığın yanında hazırdır ve nâzırdır. Maddî–nûranî olan güneş bile, aynı anda yeryüzünün yarısını aydınlatıp ısıtır ve bu yarımküreyi aydınlatıp ısıtması, ondaki her bir şeyi de ayrıca aydınlatıp ısıtmasına ve bazı şeylerin, bazı varlıkların, insanların onun ışığı ve ısısından hususî ve daha fazla faydalanmasına mâni olmaz. İşte, maddeden ve her türlü sınırlamadan mutlak mücerret (uzak ve berî) olan Hz. Allah (c.c.), Vahidî, yani güneşin bir yarımkürenin tamamını aydınlatıp ısıtması misali, bütün Şe’nler’i, Sıfatlar’ı ve İsimler’inin icraat, tasarruf ve tecellileriyle bütün âlemlerde, bütün

kâinata aynı anda hazır, nâzır, hakim ve mütecelli olduğu gibi ve olduğu aynı anda, O'nun Ehadî, yani güneşin ayrı ayrı her bir şeyi aydınlatıp ısıtması, bir şeyin onun ışığı ve ısısından hususî ve farklı faydalanabilmesi misali, Şe'nleri, Sıfatlar'ı ve İsimler'inin hususî tecellileriyle tek bir şeyle de, belli bir zaman, belli şartlar, bazı fertler veya gruplarla da hususî muamelesi vardır.

Vahidî ve Ehadî tecelliler

Güneşi bir yarımkürenin tamamındaki aydınlatması ve ısıtmasıyla tanımak, bunun için bütün bir yarımküreyi inceleme altına almak, akılları boğar; dolayısıyla onu, bir damladaki, bir çiçekteki, bir aynadaki yansımaları, ısısı, ışığı ve ışığındaki yedi rengin tecellileriyle tanıyabiliriz. Bunun gibi, Cenab-ı Allah'ı da küllî, yani Şe'nler'i, Sıfatlar'ı ve İsimler'inin Vahidî, yani her şeyi, bütün kâinatı kaplayan tecellileriyle tanımak için, kâinat çapında bir zihne ve kalbe sahip olmak gerekir. Bu bakımdan, Şe'nler'i, Sıfatlar'ı ve İsimler'iyile O'nu ancak Ehadî, yani ferdî varlıklardaki tecellileriyle tanımaya çalışırız.

Her bir ferdin Allah'la münasebeti ve O'na yakınlaşma çizgisi

İşte, her bir insan, her bir velî, hattâ her bir nebî de, Cenab-ı Allah'a kendisinde birinci derecede tecelli eden İsim veya İsimler'iyile yaklaşımaya çalışır; o İsim ve İsimler'in kendisindeki tecellisinden, derece derece diğer varlıklardaki, yeryüzündeki, atmosferdeki, madde âlemindeki, metafizik âlemlerdeki tecelli dairelerinden Arş-ı A'zam'daki tecellisine kadar uzanmaya gayret eder. Bu, binlerce dairede veya menzilde bir seyahat demektir. Tabîî herkes, bu seyahate ömrünün uzunluğunca devam eder ve herkesin seyahati, kapasitesiyle de sınırlı kalır. İşte, her bir velî ve nebînin, kendi kapasitesine ve kendinde birinci derecede tecelli eden İsim veya İsimler'deki seyahatine göre müşahedeleri olur. Öyleyse, velîye ait bu ferdî, dolayısıyla izafî müşahedelerin vahye göre yorumlanması gerekir ve bütün müşahedelerdeki izafiyeti kaldıran veya her bir müşahedeyi değerlendirip yerli yerine oturtan vahiydir; nihayet Kur'ân'dır, Sünnet'tir, tahkik ve kalb ehli âlimlerin, yani asfiyânın ilhama dayalı kanunlarıdır, prensipleridir.

Büyük-küçük her şey, Rubûbiyet ve Rahmet'ten hissedardır

Cenab-ı Allah'ın Rubûbiyet'inden ve Rahmet'inden her şey, her varlık, hissedardır. Ayrıca, bütün kâinat ve tek tek her şey, ferdî bir bütündeki her parça, meselâ insandaki bütün hücreler, hücreleri oluşturan bütün moleküller ve zerreler, O'nun Kudret'i, İlm'i ve İrade'si altındadır. Her şey, her bir

işinde O'na muhtaçtır ve tek bir yaprağın kımıldamasından, tek bir zerrenin her bir hareketine kadar her iş, O'nun İlim, İrade, Kudret ve Hikmet'iyile görülür. Tesadüf gibi şeylerin, kanun gibi isimlendirmelerin, "tabiat kuvvetleri" gibi kuvvetlerin, O'nun hakimiyetinde, icraatında ve tasarrufunda asla yeri ve müdahalesi söz konusu değildir. Kanunlar, bir başka ifadeyle, O'nun icraatının unvanları, yani icraatından çıkarılan neticeler, "tabiat kuvvetleri" gibi kuvvetler, O'nun sebepler dairesi olan maddî âlemde İzzet ve Azamet'ine perde olarak kullandığı sebeplerdir. Yoksa her bir mikronkaresinden dahi mükemmel bir nizam ve intizam fişkırان bir sistemde; ondaki her bir şey, her bir iş, her bir hareket, her bir oluşumda; ilim, irade, kudret, görme, duyma isteyen bütün bir kâinatta şuursuz, iradesiz, ilimsiz, görme ve işitmeden yoksun kanunların, kuvvetlerin bizatihî rolü, dahilî olamaz.

Cenab-ı Allah ile her zaman açık olan hususî münasebet kapısı

Rubûbiyet'i, Kudret'i, Rahmet'i, İlm'i, İrade'si, Görme'si, İşitme'si bütün kâinatı kuşatan Hz. Allah'ın, arzedildiği üzere, kâinattaki her bir şeyle de münasebeti, her bir şey üzerinde de tecelli ve tasarrufları vardır. Varlıklar, mutlak ve her şeyi aynı anda kuşatan Kudret, Rahmâniyet, İrade, İlim, Görme ve İşitme altında bunalıp, zaman zaman teneffüs ve hususî muamele isteyebilirler; her bir varlığın, her bir zamanın, her bir şartın kendine has ve hususî bilinmesi ve giderilmesi gereken ihtiyaçları olabilir. İşte bu kapı da, yani her bir varlığın Cenab-ı Allah ile hususî münasebet kapısı da bilhassa dua ile her zaman açık olduğu gibi, Cenab-ı Allah (c.c.), böylesi münasebet ve muameleler için belli zamanlar, mekânlar ve imkânlar da tahsis buyurmuştur. Peygamberlerin gönderilme, mücedditlerin vazifelendirilme zamanı gibi zamanlar, başta Ramazan ayı olmak üzere Üç Aylar, hattâ Zilhicce'nin ilk on günü, Kadir Gecesi başta olmak üzere Berat, Mirac, Regaib Gecesi gibi mübarek geceler, Cuma günü, Ramazan ve Kurban Bayramı günleri gibi günler nasıl böyle münasebet ve muameleler için hususî zamanlarsa, bilhassa Kâbe ve Mescid-i Haram, Medine'de Mescid-i Nebevî, Kudüs'te Mescid-i Aksâ, en azından belli zaman dilimleri için Tuva Vadisi, Tur Dağı hususî mekânlarsa, namaz, oruç, zekât, Hacc gibi ibadetler de, böylesi münasebet ve muameleler için hususî imkânlardır.

Hz. Allah'ın umumî konuşması ve hususî konuşması; ilham ve vahiy

Yine, kâinatın yegâne Sultan'ı ve mutlak Hakim'i olan Cenab-ı Allah

(c.c.), bütün bir halk veya bütün insanlıkla ilgili kanunlarını onların içinden seçtiği bazıları (nebîler–rasûller) vasıtasıyla onlara bildirir. O, nebîlerle, rasûllerle vahiy denilen hususî bir haberleşme yoluyla konuşur. O'nun bütün insanlar adına böyle umumî konuşması olduğu gibi, her bir varlıkla da hususî konuşması ve muamelesi vardır. Toprağın kuraklıktan çatlaması, toprağın O'na duasıdır; bir kaya dibinde susuzluktan veya sıcaktan boynunu bükmüş bir çiçeğin o hali, O'na bir tazarrudur. O (c.c.), bütün bunları görür ve bütün bu dua ve tazarruları işitir.

Her bir insan da, ibadetler yoluyla, nefis tezkiyesiyle, bir konu üzerindeki çalışmasıyla, gayretiyle, kalb telefonuyla O'nunla hususî temasa geçebilir ve O, bu temasa geçişe hususî ilhamla cevap verir. Hemen hemen bütün ilmî keşifler ve icatlar, böyle gerçekleşmiştir. Hattâ, insan O'nunla temasa geçmese bile O, bazen hususî bir yardım için bir insanın kalbine ilham atar ve ona yol gösterir, ikaz ve hatırlatmada bulunur veya bir şey öğretir. Onunla kalb telefonuyla hususî temasa geçebilen velîye gelen ilham, O'nun peygamberlere gönderdiği vahiy gibi katiyen olamaz. Vahiye şüphe, bulanıklık olmaz; o, kesin ve herkesi bağlayıcıdır. İlhamda ise, perdeler vardır ve ilham, ancak ona nâil olanı bağlar ve bağlaması için de onun vahiyle bildirdiği kanun ve düsturlara ters olmaması gerekir. Çünkü, ilham perdeli de olabildiğinden bu perdeler, onun tam olarak idrakine engel teşkil edebilir. İlhamda mazhar velî, “Kalbim, Rabb'imden haber veriyor ki...” diyebilir, katiyyen, “Âlemlerin Rabbi, kalbim vasıtasıyla herkese buyuruyor ki...” diyemez; fakat bir nebî, “Âlemlerin Rabbi, kalbim vasıtasıyla herkese buyuruyor ki...” der. Vahiyle ilham, nebî ile velî arasında bu ölçüde fark vardır.

- **Hakikat ilmini, hakikî hikmeti istersen, Cenab-ı Hakk'ın ma'rifetini kazan. Çünkü varlıktaki bütün hakikatler; İsm-i Hakk'ın şuaları, O'nun İsimler'inin ve Sıfatlar'ının tecellileridir. Maddî ve manevî, cevherî, arazî her bir şeyin, her bir insanın hakikatı, bir İsm'in nûruna dayanır ve hakikatına istinat eder.**[199](#)

MA'RİFETULLAH VE ALLAH'I TANIYAMAMANIN NETİCELERİ

Kur'ân-ı Kerim, şöyle buyurur:

Allah'ı Allah oluşunun gerektirdiği şekilde tanıyıp takdir etmediler de, “Allah, kimseye bir şey indirmemiştir!” dediler.[200](#)

Ey insanlar! İşte size bir temsil, dikkatlerinizi ona çevirin: Allah'tan başka ilâh yerine

koyup taptığınız ve kendilerine yalvardığınız her ne varsa, bütün imkânlarını birleştirip bir araya gelseler tek bir sineği olsun yaratamazlar. Bundan da öte, eğer sinek onlardan bir şey kapıp götürse onu bile kurtarıp geri alamazlar. İsteyen de güçsüz, kendisinden bir şey istenen de! Allah'ı Allah oluşunun gerektirdiği şekilde tanıyıp takdir etmediler. Muhakkak ki Allah, mutlak güçlüdür, her işte üstün ve mutlak galiptir. Gerçek şu ki, Allah meleklerden elçiler seçtiği gibi insanlardan da seçer; (onlar da yaratılmıştır ve Ulûhiyet'te hiçbir ortaklıkları yoktur). Allah, her şeyi hakkıyla işitendir, her şeyi hakkıyla görendir. O, onların önlerinde ne var, arkalarında ne varsa, (yapacaklarını da, yaptıklarını da, onlara malûm olanı da, meçhûl olanı da) bilir. Bütün işler neticede varır Allah'ta biter ve O, neye hükmederse o olur.²⁰¹

Allah'ı Allah oluşunun gerektirdiği şekilde tanıyıp takdir etmediler. Oysa Kıyamet Günü bütün bir yeryüzü O'nun Avucu'nda, gökler de dürülmüş olarak Sağ Eli'nde olacaktır. Allah, onların her türlü şirk koşmalarından mutlak manâda uzak ve münezzeh, mutlak manâda aşkın ve yücedir.²⁰²

Bütün bu âyetlerde buyrulan ortak gerçek şudur: Küfrün ve şirkin en önemli bir sebebi, Cenab-ı Allah hakkında gerçek ma'rifete sahip olmamak ve O'nu Allah oluşunun gerektirdiği şekilde Fiiller'i, İsimler'i, Sıfatlar'ı ve Şe'nler'i ile tanımamaktır. Bu tanımamadan dolayı bazı İlâhî Kitaplar'a inanılırken, sanki Cenab-ı Allah'ın hidayet nimeti bir kavme hasmı gibi, diğer İlâhî Kitaplar inkâr edilebilmekte; çeşitli şekillerde Allah'a şirk koşulmakta; Risalet misyonu, insanlara gönderilecek rasûllerin yine insan olması gerektiği, meleklerden ancak meleklerle rasûl gönderildiği anlaşılamamakta; Cenab-ı Allah'ın küçük-büyük her şeyi bildiği, her şey üzerinde mutlak hâkim olduğu kavranamamakta; Kıyamet ve yeniden dirilme gerçeğine şüphe duyulmakta, bunu gerçekleştirecek olan Hz. Allah'ın Kudret'i bilinmemektedir. Kısaca, Cenab-ı Allah ma'rifetinden yoksunluk veya O'nu tanımak gerektiği şekilde tanımamak, bütün küfür ve şirk çeşitlerinin en önemli sebebi olduğu gibi, bir Din içinde, meselâ İslâm tarihinde ortaya çıkan Mu'tezile, Cebriye, Mürcie, Şia gibi dalâlet fırkalarının çıkmasının da en başta gelen sebebidir. Dolayısıyla, hakikat ilminin, gerçeği kavramanın temelinde ma'rifet-i İlâhî yattığı gibi, "tabiat" ilimleri dâhil, bütün ilimlerin temelinde, bu ilimleri gerçek yörüngelerine oturtup, doğru ve insanlığa faydalı istikamette kullanmanın aslî zemininde de yine ma'rifet-i İlâhî yatmaktadır.

(B) ilimler ve İlâhî İsimler

Zaten, yanlışlıkla "tabiat" ilimleri denilen ve aslında Cenab-ı Allah'ın maddî âlemdeki, yani kâinat kitabının âyetlerini inceleyen, dolayısıyla birer ma'rifet vasıtası olan, olması gereken ilimlerin her biri, kâinattaki başka

bütün gerçekler gibi gidip bir veya birkaç İlâhî İsm'e dayanmaktadır. Meselâ, Tıp ilminin altında Şâfi ismi, Hendese (Geometri–Mühendislik) ilminin altında Adl ve Mukaddir isimleri, eşyanın ve hadiselerin manâsını, eşyanın faydalarını inceleyen ilimlerin, gerçek sosyoloji ve hakikî hikmet manâsında felsefenin altında Hakîm ismi, fizik ve kimya gibi ilimlerin altında Hâliq, Musavvir, Sâni' gibi isimler vardır. Bütün ilimlerin mevzuları bizzat İlâhî İsimler'in tecellileri, İlâhî Fiiller'in eserleri olduğu gibi, bu ilimlere ilim olma hüviyetini kazandıran, onların ilmin şubeleri olmasına vücut veren de yine bizzat İlâhî İsimler'dir.

İşte, yer yer üzerinde durulduğu gibi, bu İsimler'i, onların tecellilerini, birbirleriyle münasebetlerini çok iyi kavramaktır ki, bütün ilimleri de aslî yörüngelerine oturtur. Aksi halde, hem ilimler evhama döner, hem insanlara faydadan çok zarar getirir; hem kâinat baştan sonra Cenab-ı Allah'ı tanıtan üç, hattâ dört küllî muarriften –diğer ikisi veya üçü Peygamber Efendimiz (kâmil insan), Kur'ân ve bir bakıma tarihtir– ma'rifet kaynağından biri, Kur'ân gibi baştan sona Cenab-ı Allah'ı tanıtan ve ispatlayan âyetler mecmuası, Kur'ân'ın en açık ve Kur'ân hakikatlerinin müşahhas tefsiri olduğu halde inkâra basamak yapılır. Dolayısıyla, Kur'ân'a ve Sünnet'e, özellikle bu iki kaynağı çok iyi anlayan Bediüzzaman gibi, İmam-ı Gazalî gibi, İmam-ı Rabbânî gibi kalb ehli âlimlerin, yani asfiyânın eserlerine dayanarak çok iyi bir ma'rifet elde edilmelidir ki, Din'i de, kâinatı da, hadiseleri de yanlış değerlendirip, yanlış yorumlama ortaya çıkmasın.

Kâinatı ma'rifetullah kaynağı bir kitap olarak okuyabilmek için

Elbette burada “Kâinat üç veya dört küllî muarriften biri olduğu halde, ta baştan, yani asfiyânın eserleri gibi kaynaklara müracaat etmeden, ma'rifete kaynak kılınamaz mı?” diye sorulabilir. Elbette kılınabilir; fakat bir insan kâinatı böyle bir ma'rifet kaynağı olarak okur ve Kur'ân'dan alacağı ma'rifet dersini kâinattan alabilirken, bir başkası, yine kâinatı okur, fakat ateist olur, metaryalist olur. Bu farklılığa sebep, niyet ve bakış açısı farklılığı, kalbin günahlarla kararmış olup olmaması farklılığı, insanın enaniyetinin altında ezilip ezilmemesi, ilmî gurura düşüp düşmemesi farklılığıdır; rûhun nefse mi, yoksa nefsin rûha mı hizmet ettiği.

Bu farklılık sebebiyledir ki, insan, yalnız kâinatı değil, Kur'ân ve Peygamber Efendimiz'i de aynı manânın üç farklı malzemedan yapılmış üç ayrı İlâhî kitabı olarak da görebilir veya yalnızca kâinat değil, Kur'ân ve

Peygamber Efendimiz de, hidayet adına onun için hiçbir şey ifade etmeyebilir. Nitekim Kur'ân da böyle buyurur: “Gerçekten bu Kur'ân, (her meselede) en doğru yola, en sağlam ve isabetli tutuma yöneltir...²⁰³; ... ama zalimlerin ise ancak kaybını arttırmaktadır.”²⁰⁴ Demek oluyor ki Kur'ân-ı Kerim, zalimlerin, yani yanlış tartıp yanlış ölçenlerin, yanlış değerlendirenlerin, haksızlık yapanların ancak kaybını arttırır.

Kâinatın ateizm ve materyalizme kaynak yapılması karşısında

Öyleyse, nasıl Kur'ân zalimlerin kaybını arttırıyor diye onun okunması, tebliği bırakılmazsa, aynı şekilde, insanların kâinat üzerinden materyalist veya ateist olması, kâinatın baştan sona İlâhî bir kitap, “yaratılmış Kur'ân” olmasına ve onun böyle tanıtılıp böyle anlatılmasına ve Kur'ân gibi hidayet vesilesi ve ma'rifet kaynağı teşkil etmesine mâni değildir. Tam tersine o, neyse o, yani baştan sona İlâhî âyetler mecmuası, Kur'ân gibi bir kitap, bir ma'rifet kaynağı olarak tanıtılmalı, anlatılmalıdır. Kâinatın ateizm ve materyalizme kaynak yapılması karşısında bir mü'minin kalbi, Kur'ân ateizm ve materyalizme kaynak yapılmış gibi titremeli ve mü'min, kâinatın asıl manâsı üzerinde ısrarla durmalıdır. Çünkü bizzat Kur'ân, yüzlerce âyetinde kâinat gerçeklerini Allah'ın âyetleri, Tevhid'in ve diğer iman hakikatlerinin delilleri olarak takdim buyurur ve bunları görmeden geçip gitme karşısında esef ifade eder: “Göklerde ve yerde (Kur'ân'ın dile getirdiği iman hakikatlerine, Cenab-ı Allah'ın varlığına, Birliği'ne) o kadar çok âyetler (deliller) var ki! Fakat onlar, (bu delillerle sürekli haşır-neşir oldukları halde) hep bir aldırmaçlık içinde geçip gitmektedirler.”²⁰⁵

- **Bir zâtın vücudunu ortaya koyan en açık, en kuvvetli eser, konuşmadır. Kelâm-ı Ezelî, yani Cenab-ı Allah'ın Kelâmı, İlim ve Kudret gibi İlâhî bir Sıfat olduğu için sonsuz ve sınırsızdır. Kelâm-ı Ezelî, Kudret tesiri yapar ve nasıl Kelâm sıfatının kelimeleri varsa, Kudret'in mücessem kelimeleri, İlm'in hikmetli kaderî kelimeleri vardır; bunlar, bütün varlıklardır.**²⁰⁶

**KUDRET'İN, İLM'İN VE KUDRET TESİRLİ KELÂM'IN
KELİMELERİ**

Kelâm, Cenab-ı Allah'ın İlim ve Kudret gibi sıfatlarından biridir. Dolayısıyla nasıl Kudret'in ve İlm'in eserleri varsa, elbette Kelâm'ın da eserleri vardır. Bir fiil, bir eser, yani bir netice ortaya koyma, bir şeyin

varlığını gösteren en açık delildir. Genel manâda Kelâm'ın da, İlm'in de, Kudret'in de eserlerine kelime denir. Zaten Ke-Le-Me fiil kökünden gelen kelime'nin masdar hali 'el-kelmü', duyulardan herhangi biriyle idrak edilen tesir demektir. Vücutta bir tesir, bir netice olması sebebiyle yaraya da 'kelm' denir.²⁰⁷

İşte, Kelâm'ın kelimeleri olduğu gibi, Kudret'in ve İlm'in de kelimeleri vardır; bu kelimeler, bütün varlıklardır. Kudret ve İlim sonsuz ve sınırsız olduğu gibi Kelâm da, sonsuz ve sınırsızdır. Kur'ân-ı Kerim, "De ki: 'Rabb'im'in kelimelerini yazmak için denizler mürekkep olsaydı, hattâ onlara bir o kadar daha ilâve etseydik, bütün bu denizler biterdi de, Rabb'im'in kelimeleri yazmakla tükenmezdi.'"²⁰⁸ âyetiyle buna işaret eder.

Kelâm sıfatı, Kudret tesiri yapar

Kelâm-ı Ezelî, yani Cenab-ı Allah'ın Kelâm'ı, Kelâm sıfatı, Kudret gibi tesir eder. "O bir şeyi murad buyurduğu zaman O'nun yaptığı iş, sadece ona 'Ol!' demekten ibarettir, o şey de, hemen oluverir."²⁰⁹ âyeti, İlâhî icraatın bir emir ile olduğunu, Kudret'in hazinelerinin *Kâf, Nûn*, yani "KüN=Ol!" emrinin harflerinde bulunduğunu, Kelâm'ın âdeta ayn-ı Kudret, yani tamamen Kudret gibi tesir ettiğini ifade buyurmaktadır. Bu noktada Kur'ân harflerinin, bilhassa bazı sûrelerin başlarında yer alan ve 'mukattaa harfleri' denilen harflerin faziletleri ve maddî tesirlerini anlamak için şu misal üzerinden yürünebilir:

Kelâm ve Hz. Allah'ın icraatına dört 'arş'

Zât-ı Zül-celâl olan Arş-ı A'zam'ın Sahibi'nin, kâinatın manevî merkezi, kalbi ve kıblesi gibi olan yeryüzündeki varlıkların tedbir ve idaresiyle alâkalı dört "arş"ı, yani hüküm ve idaresinin icrasında, ilgili emirlerinin yerine getirilmesinde iletken ve zemin vazifesi gören dört büyük unsur vardır:

• Biri hıfz, yani koruma ve hayat arşıdır ki, topraktır ve Hafîz ve Muhyî isimlerinin mazharıdır.

• İkincisi Fazl ve Rahmet arşı olup, su unsurudur.

• Üçüncüsü, İlim ve Hikmet arşıdır ki, nur unsurudur.

• Dördüncüsü, Emir ve İrade'nin arşı olup, hava unsurudur.

Sayısız denebilecek kadar çok bütün yeryüzü varlıkları, toprak gibi basit bir maddeden beslenirler; yani çok çeşitli gıdaları toprakta biter; basit toprak, sayısız denebilecek kadar çok varlığın sayısız denebilecek kadar çok çeşitli

gıdasına vesile ve zemin teşkil eder. Su da, özellikle su gibi basit bir madde olan nutfe de, hadsiz İlâhî Sanat mucizelerine yine vesile, sebep ve vasıtalık yapar. Bu iki arş gibi, nur ve hava dahi, basitlikleriyle beraber, Nakkâş-ı Ezeli ve Alîm-i Zül-celâl'in İlmi'nin kaleminin, Emir ve İrade'sinin hadsiz icraatına ve eserlerine vasıtalık vazifesi görmektedir.

Hava, Emir ve İrade'nin arşıdır. Yeryüzünde aynı anda ve her an âdeta sayısız çeşitlikte sayısız ses, sayısız tarzda, sayısız şiddette sayısız varlıktan ve eşyadan çıkmaktadır. Her bir ses kaynağından çıktığı anda havaya karışmakta ve hava zerrelere yüklendikleri sesleri, özelliklerinde hiçbir değişiklik olmadan muhafaza edip taşımakta ve alıcı kulaklara iletmektedir. Havada meydana gelen her türlü başka hadiselerle rağmen her bir ses kendi olarak havada korunmakta, kendi olarak gideceği yere gitmekte ve hiçbir karışıklık olmamaktadır. Sonra, bir ses aynı anda sayısız denebilecek kulağa da gitmekte ve her bir kulakta yine aynen kendisi olarak duyulup idrak edilmektedir. Bu gerçek, hava zerrelere Cenab-ı Allah'ın Emir ve İrade'sine ne kadar itaatkâr olduğunu ve vazifelerini ne kadar kusursuz yaptıklarını gösterir.

Cenab-ı Allah'ın icraatı “*KüN (Ol)!*” emrinden ibaret olup, bu emirle kâinat tezgâhında bütün hadiseler meydana gelmektedir. Yani, Kur'ân, Cenab-ı Allah'ın icraatını O'nun Kelâm'ına, “Ol!” sözüne bağlamaktadır ki, bu da, o Kelâm'ın Kudret tesirine sahip bulunduğu işaret eder. İşte, Kur'ân'ın kelimeleri ve harfleri de, bilhassa bazı sûrelerin başlarındaki mukattaa harfleri, İlâhî kelimeler olarak, eşya arasındaki gizli münasebet tellerini harekete geçiren birer düğme, birer tuş misali, Kudret gibi haricî tesir yapar. Peygamber eli ve ona yakın mübarek ellerden, Peygamber ağzı ve ona yakın mübarek ağızlardan çıktıklarında, yani yazılmakla ve okunmakla, Allah'ın izniyle kudret tesiri yapıp, şifaya ve başka haricî tesirlere sebep olabilirler. “*(Bir kitapla) dağlar yürütülecek veya yeryüzü parça parça edilecek, ya da ölümler konuşturulacak olsaydı (İlâhî Hikmet böyle şeylere müsaade etseydi), bunlar, ancak onunla (Kur'ân'la) olurdu.*”²¹⁰ âyeti, bu hakikate parmak basmaktadır. Yani İlâhî Hikmet müsaade etseydi, Peygamber Efendimiz (s.a.s.) Kur'ân'la bütün dağları yürütebilir, yeryüzünü parça parça edebilir ve Hz. İsa'nın mucize olarak birkaç ölüyü diriltmesine mukabil, bütün ölümleri konuşturabilirdi. Bu hâsiyet, başka hiçbir kitapta olmayan bir derecede Kur'ân'da vardır.

Kur'ân'ın çok önemli bir talebesi olan Hz. Bediüzzaman da, şöyle yazar: “İşte bunu size ve umum ehl-i vicdana ilân ediyorum ki, yüzde on zındık dinsizin yüzünden doksan mâsuma zarar gelmemek için, bütün kuvvetiyle dâhildeki emniyet ve âsâyişi muhafaza etmek için, Nur dersleriyle herkesin kalbine bir yasakçı bırakmak için Kur'ân-ı Hakîm ona (Hz. Bediüzzaman'a) o dersi vermiş. Yoksa bir günde, yirmi sekiz senelik zalim düşmanlarımdan intikamımı alabilirim.”²¹¹

- **Nimet içinde nimetlendirme fiili görünür ve nimetlendirme fiili Nimet Veren'i gösterir. Her eser, Sanatkâr'ını isimleriyle bildirir; ondaki nakıştan taşıdığı manâyâ geçildiğinde, onun gösterdiği İsimler yoluyla Sanatkâr'a ulaşılır.**²¹²

NİMETTEN NİMET VERME FİİLİNE, ONDAN NİMET VEREN'E

Daha önce de geçtiği üzere, “Dallar, meyveleri Rahmet adına takdim eder.” Ağaçlar, ağaçların dalları birer tablacıdır, birer garson veya birer kargocudur. Ağaçlar, elleri olan dallarıyla meyvelerini kendi adlarına değil, kendilerini de, elleri olan dallarını da, dallarındaki meyveleri de Yaratan ve yaratmasındaki sonsuz rahmet adına takdim eder.

Açıktır ki, meyveli ağaçlar, öncelikle meyveleri için vardır. Yine açıktır ki, ağaçları yaratan da, onları meyveli kılan ve onlarda meyveleri yaratan da, ağaçların kendileri değildir; kendileri olmadığı gibi, mensubu veya bir ferdi buldukları “tabiat” da değildir. Çünkü ağacın da, “tabiat”ın da iradesi yoktur; iradesi yoksa varlığından ve yaptıklarından bir gaye taşımazlar. Oysa ağaçların varlıklarının ve meyvelerinin çok büyük gayeleri vardır. O meyveler, hayvanlar gibi, insanlar gibi başka varlıkların çok önemli ihtiyaçlarını giderirler. Hayvanlar ve insanlar, yaşamak için belli gıdalara muhtaçtırlar ve bu gıdaların bazıları meyvelerde bulunur, meyveler yoluyla alınır. İnsanlara ve hayvanlara bu ihtiyacı veren ve onun giderme yolu olarak meyveleri var eden, bizzat hayvanlar ve insanların kendileri de değildir. Ayrıca, hayvanların ve insanların meyvelerde bazı gıda ihtiyaçlarını karşılamaları için o gıdalar onlara saf olarak değil, tatları, kokuları, renkleri ve şekilleri tam yerinde ve insanların da, hayvanların da yemeye iştahını çekecek, hem yalnızca yeme ihtiyaçlarını giderecek değil, şekilleri, kokuları ve tatlarıyla gözlerini, koku ve tatma duyularını ve güzellik ihtiyaçlarını da tatmin edecek şekilde takdim edilmektedir.

Demek ki, o ağaçların ve meyvelerinin varlığında açık gayeler, o ağaçlar ve meyvelerle hayvanlar, insanlar ve onların bazı ihtiyaçları arasında derin ve hayatî münasebetler vardır. Öyleyse, ağaçları, meyveleri, hayvanları ve insanları bütün nitelikleri, ihtiyaçları ve gayeleriyle var eden, bütün bunları bir arada bilip dileyen Biri vardır. Elbette bu da Allah'tır. İşte her şeyi kuşatan rahmeti sebebiyledir ki, Allah (c.c.), ağaçları pek çok vazifeler için yaratır; onlara fevkalâde güzellik ve câzibe verir ve onları çiçekleri ve yapraklarıyla olduğu gibi, meyveleriyle de donatır ve daha bir güzelleştirir. Meyvelere verdiği şekil, tat, koku ve renk ve hayvanlara ve insanlara verdiği ihtiyaçla insanlar ve hayvanlarla ağaçlar arasında hayatî münasebetler tesis eder. Demek oluyor ki, meyveler, hayvanlar ve insanlar için Rahmet'in nimetleridir.

Her nimet, sonsuz değerde İlâhî bir iltifattır

İşte insan olan insan, nimete baktığında in'amı, yani nimetlendirme fiilini düşünmelidir. Bu takdirde, nimetin lezzeti ve değeri sonsuzca katlanır. Çünkü insanı düşünen birisi vardır ki, ona nimetler bahşetmektedir. Bu ise, arzedildiği üzere, açıktır ki, bütün kâinatın biricik Sultan'ı Cenab-ı Allah'tır. Nasıl sevdiğimiz bir insandan, bir büyükten maddî değeri küçük de olsa bir hediye gelse, o hediye bir iltifat ifade etmesi açısından, ona maddî kıymetinden çok öte manevî bir değer verir ve o hediyeyi koruruz; o hediyedeki iltifattan dolayı büyük sevinç duyarız; bunun gibi, her nimette nimet verme fiilini düşündüğümüzde her bir nimetin bir iltifat olduğunu anlarız. Bir iltifat, bir hediye verme ifade eden nimetlendirme fiilinden Nimet Veren'e, Hz. Allah'a ulaşır ve Kâinatın Sultanı'nın bize kesilmeyen hediyeleri ve iltifatları sebebiyle o nimete çok daha büyük kıymet verir ve nimetleri ve nimetlerindeki nimetlendirme iltifatından dolayı Nimet Veren'e kalbimizin en derininden muhabbet besleriz. Öyleyse, hayatımızı devam ettirmede muhtaç bulunduğumuz nimetleri tükettikçe daima nimet verme fiilini, nimet vermedeki İlâhî iltifatı ve bu iltifattaki sonsuz rahmeti ve nihayet bizi sürekli nimetlendiren Zât'ı düşünmeliyiz.

Madem nimeti veren Zât, bâkidir; nimetlendirmesi de ebedî olacaktır

Madem nimetleri veren Zât, bâkidir, ölümsüzdür, elbette nimetlendirmesi de ölümsüz olacaktır. O halde, bir gün dünya hayatımız ve onunla birlikte dünyada aldığımız nimetler sona erecek olsa da, ne gam; çünkü madem nimetleri Veren bâkidir, ölümsüzdür, öyleyse O'nun nimetlendirmesi bir

başka âlemde devam edecek demektir.

Nasıl tek bir nimet bile ondan nimetlendirme fiiline, bu fiildeki iltifata, o iltifata sebep sonsuz rahmete ve nihayet Nimet Veren'e intikalle hem bir İlâhî ma'rifet ve muhabbet kaynağı olur, hem de kıymeti kat kat artar; bunun gibi, kâinattaki her bir esere aynı şekilde bakılmalı, her bir eser aynı şekilde değerlendirilmelidir. Her bir esere, bir taş, toprağa, suyun bir damlasına, bir ota, bir çiçeğe, bir böceğe bile bakarken, bu eserden onun yapılması, yaratılması fiiline, yapılması ve yaratılmasında işleyen meselâ şekil verme, güzelleştirme, pek çok cihazla donatma, renklendirme, ona pek çok vazifeler, faydalar, hikmetler takma, onu âdeta kâinatın küçük bir nüshası, misali halinde var etme, kâinatın pek çok unsurlarını, yerküreyi, güneşi onun varlığında ve hayatında hizmetçi kılma gibi daha pek çok fiillere de intikal edilmelidir. Bu intikalle birlikte bu fiillerin ardında onları yapan unvanlar, meselâ yaratan, şekil veren, renk veren; faydalar, vazifeler ve hikmetler takan; pek çok cihazlarla donatan gibi unvanlar kendilerini gösterir. Bütün bu unvanların birbirleriyle tam ve kusursuz bir iş birliği içinde olduğunu, fiillerinin birbirini noksansız ve kusursuz bir ölçü içinde tamamladığını farkettiğimizde, onların hepsinin bir Zât'a ait bulunduğunu anlarız. Böylece neticede Mutlak Bir Allah'ın hem varlığına, hem mutlak Birliği'ne erişir, O'nu İsimler'i, Fiiller'i ve eserleriyle tanır ve severiz. Ve böylece tek bir eser, tek bir nesne veya varlık bile âdeta O'nu tanımaya yetecek bir ma'rifet kitabı olur; veya onun böyle bir ma'rifet kitabı, bize O'ndan gelen bir mektup olduğunu görür ve biliriz.

Evet, varlıklar içinde hiçbiri yoktur ki, cisim giymiş manâlar yüklü bir lâfız olmasın ve Sâni'-i Zül-celâl'in pek çok İsimler'ini okutturmasın. Madem şu varlıklar, her şey, birer lâfızdır, Kudret'in birer kelimesidir, öyleyse onlardaki manalârı oku, kalbine yerleştir. Ve onlar hayattan gittiğinde, "Vazifelerini yapıp gittiler ve artık ücretlerini alacaklar; birdiler, fakat pek çok hâfızada, tohumlarında, çiçeklerinde, havanın zerrelere, kâinatın kayıt şeritlerinde binler, milyonlar, milyarlar oldular ve bunlarla başka bir âlemde ölümsüzlük kazanacaklar; ölümsüzlüğe gittiler." de ve mahzun olma.

- **Kâinat sarayındaki fevkalâde ve ulvî temizlik, Cenab-ı Allah'ın Kuddûs isminin cilvesi, tecellisinin neticesidir. Hakem ve Hakîm sıfat ve isminin cilvesi olan kâinattaki ve bütün eşyadaki tanzim (düzen verme) ve nizam; Adl ve Âdil sıfat ve isminin cilvesi olan tevzin (tam**

dengeli ve ölçülü yapma) ve mizan; Cemal ve Kerem, Cemîl ve Kerîm sıfat ve isimlerinin cilvesi olan tezyin (süsleme, donatma) ve ihsan; Rabb ve Rahîm isimlerinin cilvesi olan terbiye, yetiştirme ve nimetlendirme, birbirleriyle iç içe ve birbirlerini bütünleyen fiiller ve eserler olarak nasıl Tek Bir İlâh'ın varlığını ve Birliği'ni gösteriyorsa, Kuddûs isminin cilvesi olan ulvî temizlik dahi, yine O İlâh'a gündüz aydınlığında işaret eder.²¹³

KUDDÛS İSMİ VE KÂİNATTAKİ MUHTEŞEM TEMİZLİK

Risale-i Nur'da kâinat ve hadiseler kitaplarını okuma, onların nasıl baştan başa Cenab-ı Allah'ı (c.c.) gösteren âyetlerle dolu olduğunu anlama ve bu âyetlerden hareketle İlâhî ma'rifete ulaşma adına üzerinde sıkça durulduğu üzere, her eser bir fiile, bir fiil bir isim veya unvana, bir isim veya unvan bir sıfata, bir sıfat bir şe'ne, bir şe'n de ona sahip olan zâta delildir. Meselâ, bir bina, bir eserdir. Bu eser, plan yapma, bina yapma, işleme, süsleme gibi fiilleri gösterir; bu fiiller olmasa hiçbir bina kendiliğinden meydana gelmez. Söz konusu fiiller, plan yapıcı (mimar, mühendis), bina yapıcı (usta), işleyen, süsleyen (marangoz) gibi unvanlara işaret eder. Bu unvanlara sahip bir kimse veya kimseler olmasa, bahis mevzuu fiiller, dolayısıyla bina da olmaz. Bu unvanlar, plan yapıcılık (mühendislik, mimarlık), ustalık, marangozluk gibi sıfatlara, bu sıfatlar da onlara sahip olan zat veya zatlardaki plan yapabilme, bina yapabilme, işleyip süsleyebilme kapasite ve kabiliyetlerine (şe'n) delildir. Eğer binayı yapan tek bir kişi ise, demek ki bu kişi, bütün bu şe'n, sıfat, unvan ve fiillere sahiptir; veya bu şe'n, sıfat, unvan ve fiillerden her biri bir insana aittir ve bu insanlar, binanın yapımında ortaklaşa çalışmışlardır.

Kuddûs isminin azamî tecellisine mazhar muhteşem kâinat sarayı

İşte kâinat, muhteşem bir saraydır. Bu sarayda tam bir düzen ve intizam vardır; bu düzen ve intizamı, bir zerrede, bir atomda, bir hücrede gördüğümüz gibi, bir böcekte, bir çiçekte, bir filde, bir ağaçta, bir insanda, yeryüzünün tamamında, bütün gök cisimlerinde ve kâinatın tamamında da aynı mükemmellikte görürüz. Bu düzen ve intizam, tanzim (düzen ve intizamlı yapma) fiiline; düzen ve intizam mutlaka gayeyi, hikmeti çağrıştırdığından, tanzim fiili hakîm unvanına ve hakem isim/sıfatına; bu sıfat ve isim de hikmet şe'nine, hikmet şe'ni ise her fiilinde hikmetler bulunan bir zâta işaret eder. Bunun gibi, kâinattaki tevzin (tam dengeli ve ölçülü yapma) ve mizan, adl sıfatı ve âdil ismini; tezyin (süsleme, donatma) ve ihsan, cemel

ve kerem, cemîl ve kerîm sıfat ve isimlerini; terbiye, yetiştirme, nimetlendirme, rabb ve rahîm isimlerini gösterir. Kâinatta gördüğümüz bütün bu neticelerin, özelliklerin ve fiillerin kusursuzluğu, birbirini tamamlaması, kâinattaki her bir şeyin bütün kâinatla ve ondaki her şey ve her bir şeyle; bütün kâinatın ondaki her şey ve her bir şeyle tam bir münasebet, denge ve yardımlaşma içinde olması; ayrıca kâinatın mutlak ve sonsuz ilim, irade ve kudreti gerektirmesi ve bunların ise aynı anda birden fazla varlıkta aynı derecede bulunmasının imkânsızlığı ve gereksizliği, söz konusu fiillere, unvanlara, sıfatlara ve şe'nlere sahip tek bir zâta işaret eder. Demek ki bu zât, hem hakîmdir, hem âdildir, hem cemîldir, hem kerîmdir, rabbdir, rahîmdir.

Kâinatta bunlar ve bunlar gibi daha pek çok fiil ve özelliklerin yanısıra daha başka çok sayıda fiillere ve özelliklere de şahit olmaktayız. Meselâ, ormanlarda, denizlerde, karalarda her gün yüzbinlerce varlık vefat etmesine rağmen, buralarda insanın kirletmesi dışında bir kirliliğe, kokmuş ve etrafı kokutan hayvan cenazelerine rastlamayız. Ormanlar, karalar, denizler, insan eliyle harap edilmediği ve dengeleri bozulmadığı sürece daima tertemiz, daima güzeldir. Bu temizlik ve güzellik ise tanzif ve tathir (temizleme, paklama) fiillerini gösterir; demek ki, kâinatta sürekli olarak tanzif ve tathir fiilleri işlemektedir ki, böylece kâinat, sürekli ve kesintisiz olarak temiz ve güzel kalmaktadır. Bu fiiller de, elbette temizlik ve güzellik ifade eden bir unvana delildir ki, Kâinatın Sahibi'ne ait bu unvanın adı, Kuddûs'tur.

Kâinat sarayının sıhhiye (sağlık) ve temizlik memurları

Demek bu muhteşem kâinat sarayı, bu kâinat fabrikası, Cenab-ı Allah'ın Kuddûs isminin en büyük, en kapsamlı (a'zam) bir cilvesine, tecellisine mazhardır. Bu kudsî temizleme fiilinden ve Kuddûs isminden gelen emirleri, değil yalnız denizlerin ve karaların etobur temizlik işçileri, meselâ kartallar, belki kurtlar ve karıncalar, hattâ bakteriler gibi küçücük temizlik ve sıhhiye memurları dahi dinlemekte ve yerine getirmektedir. Kurtlar, kurtcuklar, karıncalar, bakteriler, o kadar düzenli çalışırlar, yerdeki, sudaki cenazeleri, pislikleri, artıkları o kadar mükemmel temizlerler ki, onların yaptığını insanlar asla yapamaz. Onlar, neyi niçin yaptıklarını da bilmezler; demek ki, onları bu işlerde kullanan Biri vardır. İşte O Bir, kendisi mutlak kudsîdir; kudsiyet, O'nun şe'nidir, sıfatıdır ve O, Kuddûs olarak, Kuddûs ismiyle pek çok orduları kâinatın temizliğinde kullanır.

Her şey, her unsur, Kuddûs isminin emirlerini eksiksiz uygular

Evet, O'nun temizlikle ilgili emirlerini bedeninin her yanında akan, milyonlarca kilometre tutan damarlarda o damarları, kılcalları tıkamadan sürekli akıp duran ve sayısı yüz trilyon civarındaki bütün hücrelere ulaşan kandaki alyuvar ve akyuvarlar da dinler ve birer fabrika gibi sürekli yakıt kullanarak atık ortaya çıkaran hücreleri devamlı temizlerler. Kuddûs isminin temizlik emirlerini hava zerrelere de dinler ve onlar da, canlıların bedeninde akıp duran kanı dakikada kaç defa olmak üzere temizler. O emirleri, bütün hayvanlar da dinler ve vücutlarını temizler, temiz tutar. Sürekli yer üzerinde, hattâ pisliklerde dolaşan, yatıp kalkan, bazen vücut atıklarının üzerinde yatan hayvanların üzerinde bile kir pas görmeyiz; bazılarında kısa bir müddet görsek bile çok geçmeden hepsinin temizlendiğine şahit oluruz.

Yine, Kuddûs isminin temizlikle ilgili emirlerini hava ve bulut dahi dinler. Hava, zeminin yüzüne konan toz toprak gibi süprüntülere üfler ve zemini onlardan temizler. Bulut süngeri, zemin bahçesine su serper, toz toprağı yatıştırır. Sonra gökyüzünü kirletmemek için, çabuk süprüntülerini toplayıp tam bir intizamla çekilir, gizlenir. Göğün güzel yüzünü ve gözünü, silinmiş ve süpürülmüş, parıl parıl parlar gösterir. Ve temizlik emirlerini yıldızlar, unsurlar, madenler, bitkiler dinledikleri gibi, bütün zerrelere dahi dinliyorlar ki, hayret verici hadiseler, değişiklikler, alt-üst olmalar, fırtınalar içinde o zerrelere temizliğe tam dikkat ediyorlar. Bir yerde lüzumsuz toplanmıyor, kalabalık etmiyorlar.

Kâinatı sürekli temizleyen, arındıran Kuddûs isminin İslâm içinde de öylesine mühim tecellisi, temizlenme emri vardır ki, bu temizlenme abdestle, teyemmümle, gusülle, yıkamakla gerçekleştiği ve bu hususlarda “Taharet” adı altında pek çok emirler ve kaideler olduğu gibi, tevbe ile, istiğfarla ve ibadetlerle de olur. Her türlü temizliğin, tezkiyenin, taharetin önemli sebebiyledir ki, Cenab-ı Allah Kur’ân’da “*Şüphesiz Allah, çok tevbe edenleri sever ve sürekli temizlenme, arınma gayreti içinde olanları sever.*”²¹⁴ buyururken, Rasûlü de (s.a.s.), elbette O’ndan aldığı dersle, “Temizlik (abdest), arınmışlık, imanın yarısıdır.”²¹⁵ buyurmuştur.

- **İçindeki en küçüğünden en büyüğüne kadar kâinatın tamamında, yapısında ve işleyişinde görülen akıl almaz ve muhteşem denge, ölçü, âhenk ve intizam, Cenab-ı Allah’ın Adl isminin bir cilvesidir ve O’nun varlığının ve Birliği’nin en bâriz delillerindendir.**²¹⁶

ADL İSMİ VE KÂİNATTAKİ MUHTEŞEM DENGE, ÖLÇÜ VE ÂHENK

Şu kâinat öyle bir saraydır ki, o sarayda sürekli ve başdöndürücü bir hareket, sürekli bir tahrip, tamir ve yenilenme, sürekli bir çalkalanma, sürekli bir ölme ve dünyaya gelme cereyan etmekte, fakat bu son derece büyük, karmaşık, içinde sayısız varlığın yer alıp yaşadığı sarayda denge, düzen ve intizam asla bozulmamaktadır. Bir balığın bir defada bin yumurta yapması, bitkilerden meselâ haşhaş gibi bir bitkinin bir tohumundan yüzbinlerce tohum ihtiva eden kozalakların çıkması ve benzeri sel gibi akan unsurlar, kâinatın dengesinde en küçük bir bozulmaya yol açmamaktadır. Bu kâinatta başdöndürücü bir nizam, intizam, âhenk ve denge hükmetmekte ve insan gibi irade sahibi olanları dışında her bir varlık, bu dengeye bağlı olarak hayatını sürdürmekte ve onun korunmasına hizmet etmektedir.

Her bir organizmanın bu dengede asla vazgeçilemeyecek bir rolü vardır. Arıların, kelebeklerin bitkiler ve ağaçlardaki dölleme oynadıkları rol, gördükleri vazife çok büyük olduğu gibi, meselâ haşerat diye bakıp hoşlanmadığımız hayvanlar ve hayvancıklar da, bu denge içinde mükemmel vazifeler görmektedir. Sözelimi, yılanlar olmasa tarla fareleri, örümcekler olmasa sivrisinekler, sinekler olmasa mikroplar her tarafı kaplar ve yeryüzünde hayat imkânsız olurdu.

Eko-sistemde dengenin korunmasına bir misal

Eko-sistem adını verdiğimiz sistem öylesine hassas, öylesine muhteşem bir denge içinde işlemektedir ki, meselâ bir zaman Avustralya'da çit vazifesi görmek için bir kaktüs türü yetiştirilmeye başlanır. Bu kaktüsün düşmanı böcekler Avustralya'da bulunmadığından kaktüs süratle büyür ve çok kısa zamanda birden İngiltere genişliğinde bir sahaya yayılır. Yayıldığı sahadaki çiftlikleri berbat eder. Uzmanlar, ne yapsalar fayda etmez. Dünyayı tararlar ve nihayet bu kaktüs üzerinde yaşayıp, ondan başka bir şey yemeyen bir sinek türünün varlığını öğrenirler. Ve bu sineği Avustralya'ya getirip kaktüslerin üzerine bırakırlar. Çoğalan sinekler birden kaktüsleri yok etmeye başlar ve nihayet kaktüsler, ancak görecekları vazife ölçüsünde kalır. Evet, bu kaktüs türü ancak belli bir sinek türüyle kontrol edilmekte ve ondan ancak böylece faydalanılabilmektedir. İşte, sebepler planında, bizzat kâinatı dolduran varlıkların karşılıklı münasebetiyle insan organizması, bütün organizmalar, hattâ cansız dediğimiz camit varlıklar dâhil, karada, denizde ve

göklere muhteşem bir denge sağlanmakta ve hüküm sürmektedir.

En küçüğünden en büyüğüne bütün varlıkların hücrelerinden kandaki alyuvarlar ve akyuvarlara; atomların ve atomaltı parçacıkların başdöndürücü hareketlerinden, her şeyin vücudundaki ve organları arasındaki kusursuz tenasübe; göllere, denizlere, okyanuslara akan ve onlardan buharlaşan sulara, yani göllerin, denizlerin, okyanusların gelirlere ve giderlerine; buhar olarak semaya yükselen ve oradan yağmur olarak inen suların yer altındaki kanallara akıtılıp, oradan kaynaklar, çeşmeler, kuyular halinde arz yüzüne çıkarılmasına; bitkilerin ve hayvanların doğma ve çoğalmalarından ölümlerine; güz ve kışın tahribatından bahar ve yazın tamirine; unsurların ve yıldızların hizmet ve hareketlerinden, ölüm ve hayatın, ışığın ve karanlığın, sıcak ve soğğun değişmelerine, dönüşmelerine ve çarpışmalarına kadar o derece hassas bir ölçü, denge ve intizam söz konusudur ki, insan aklı, bu denge, ölçü ve intizamın ancak kenarından, köşesinden kavrayabilir. Güneş ile gezegenleri arasındaki ve bunların hareketlerindeki, yeryüzünün şekli, eğikliği ve aynı anda hem kendisi, hem de güneş etrafında dönüşündeki, fezada sayısız miktarda ve akılalmaz büyüklükteki sistemlerin yapısı ve hareketlendirindeki ölçü, intizam ve dengeden canlı vücutlardaki, hücrelerdeki, atomlardaki, zerrelerdeki yapı ve hareketlerin bağlı bulunduğu ölçü, intizam ve dengeye kadar, kâinatın tamamının, ondaki her şeyin ve her bir şeyin bağlı bulunduğu ve ortaya koyduğu mükemmel ve muhteşem denge, insan aklının bile ancak kenarından, köşesinden kavrayabildiği, kurulmasında ve devamında en küçük bir katkısının olmadığı böyle bir denge, ölçü ve intizam, ancak ve ancak bütün kâinatı içindeki her şey ile kusursuz bilen, gören, her sesi duyan, dilediğini dilediği şekilde yapan, ilmi, görmesi, duyması, iradesi, kudreti sonsuz ve mutlak bir Zât'a işaret etmekte değil midir? Ve bu ölçü, denge, âhenk ve intizam, O'nun Adl ismine işaret etmektedir; Adl isminin cilvesidir.

Acaba bu denge, âhenk, ölçü ve intizam, Adl ve Kadîr olan Zat-ı Zülcelâl'i güneş parlaklığında bir delil olarak göstermiyor mu? Ve bilhassa gezegenlerden olan gemimiz, yani yerküre, bir senede 950 milyon kilometreye yakın bir mesafeyi dolaşmaktadır. Ve o harika süratiyle beraber zeminin yüzünde dizilmiş, istif edilmiş eşyayı dağıtmıyor, sarsmıyor, fezaya fırlatmıyor. Eğer sürati bir parça daha fazla veya az olsaydı, üzerindikileri havaya fırlatıp fezada dağıtacaktır. Ve bir dakika, belki bir saniye dengesini

bozsa, dünyamız bozulacak, belki başka bir gezegen veya yıldızla çarpışacak, bir kıyameti koparacaktı. Ayrıca, zeminin yüzünde milyonlarca türde, trilyonlarca ferdi bulunan bitki ve hayvanların doğumları, ölümleri, rızıklanmalarındaki denge ve ölçü, evet bütün bunlar Adl ve Rahîm isimlerine sahip Zât'ı göstermektedir.

Kâinattaki kusursuz dengeye önemli misaller

New York İlimler Akademisi eski başkanlarından Abraham Cressy Morrison, Cenab-ı Allah'ın mutlak varlığının ve Birliği'nin kesin bir delili olarak bu dengeye şu bazı hususiyetleriyle temas eder:

Yeryüzü, saatte yaklaşık 1000 mil (1600 küsur km.) hızla olmak üzere kendi etrafında 24 saatte bir döner. Eğer saatte 1000 değil de 100 mil hızla dönseydi –olamaz mıydı, neden olmasındı?– bu takdirde günlerimiz ve gecelerimiz şimdikinden 10 kat daha uzun olurdu. Böyle olunca da uzun yaz günleri sıcağıyla bitkileri kavurur, kış geceleri ise her filizi, her fidanı dondururdu. Yeryüzünde hayatın kaynağı olan güneşin yüzey sıcaklığı 12.000 fahrenheit (yaklaşık 6000 C°) olup, yerküremiz güneşe öyle bir mesafede bulunmaktadır ki, bu tükenmeyen ateş, bizi tam gerektiği gibi ısıtır, ne daha az, ne daha fazla. Üstelik milyonlarca yıldır bu mesafe ve ateş, hiç değişmez. Dünya, güneşin etrafında saniyede 18 mil (yaklaşık 29 km.) hızla döner. Eğer bu hız saniyede, diyelim ki 6 veya 40 mil olsaydı, bu durumda güneşten çok daha uzak veya ona çok daha yakın olurduk ki, yeryüzünde ne biz var olurduk, ne de bir başka canlı.

Bildiğimiz gibi, yıldızlar farklı büyüklüktedir ve ışıma, ışık verme bakımından da birbirinden farklıdır. Yayıdıkları ışınların pek çoğu, yeryüzünde bilinen bütün hayat şekilleri için ölümcüldür. Bu ışının yoğunluğu ve miktarı, herhangi bir yerde güneşimizinkinden daha az olmakla, 10.000 kat daha fazla olma arasında değişir. Ama milyonlarca yıldır arasında güneşimizin ışığı, hayatımız için tam olması gereken miktar ve niteliktedir.

Dünya, 23 derecelik bir eğimle durur. Bu eğim de, mevsimlere sebeptir. Eğer bu eğim olmasaydı, kutuplar sürekli alacakaranlıkta olur, okyanustan kalkan su buharları kuzeye ve güneye doğru hareket eder, üst üste buz kıtaları meydana getirerek, ekvatorla buzlar arasında bir çöl bırakırdı. Buzul nehirleri kanyonlar içinden gürleyerek ve etraflarını aşındırarak okyanusların tuzla kaplı yataklarına akar ve geçici tuzlu su havuzları meydana getirirdi.

İnanılmaz büyüklükteki buz kütlelerinin ağırlığı kutupları baskı altına alır ve ekvatorumuzun şişip patlamasına, en azından yeni bir bel kuşağı ihtiyacı göstermesine sebep olurdu. Okyanuslarda su seviyesinin düşmesi, ortaya yeni ve çok geniş karaların çıkmasına ve dünyanın her tarafında yağmurların azalmasına yol açar, bunlar da korkunç neticeler doğururdu.

Ay, dünyadan 240.000 mil (yaklaşık 400.000 km.) uzaklıktadır ve günde iki defa meydana gelen med-cezirler, onun varlığını bize nazikçe hatırlatır. Medler (su yükselmeleri) bazı yerlerde 60 feet (20 m.) yukarıya kadar çıkar, hattâ öyle ki, yerin kabuğu, ayın çekimi sebebiyle günde iki defa dışa doğru inçlerce (1 inç: 2.7 cm) kıvrılır. Ama her şey o kadar düzenlidir ki, okyanus alanını hareketlendiren ve o kadar oturmuş görünen yer kabuğunu böyle kıvrıran müthiş gücün farkına varmayız. Eğer ay, diyelim ki, dünyaya 240.000 değil de 50.000 mil uzakta bulunsaydı, med hadiseleri o kadar büyük olurdu ki, bütün alçak karalar günde iki defa sularla kaplanır, dağlar kısa zamanda aşınıp toprak olur, hattâ belki de hiçbir kara parçası oluşmasına bile imkân olmazdı. Yer, şiddetli hareketlerle çatlar ve havadaki akımlar her gün tayfunlara yol açardı. Evet, açıktır ki tabiatta bilgiye dayalı bir yönlendirme, bir yönetim söz konusudur. Eğer böyle ise, bu takdirde her şeyde bir de gaye var demektir.²¹⁷

Kur'an-ı Kerim, peşpeşe üç âyetinde bu dengeyi “*Ve gök, Allah onu (yerin üstünde) yükseltti ve ölçüyü, dengeyi koydu. Ki, taşkınlık yapıp, ölçüyü, dengeyi aşmayasınız. Tartıyı tam olarak, hakkaniyetle ve adaletle yerine getirin ve ölçüyü, dengeyi bozmayın.*”²¹⁸ şeklinde nazara verir. Demek ki, bize düşen, bu dengeyi korumak, onun için de Cenab-ı Allah'ın fitrat dediğimiz yaratılış kanunlarına, Şeriat-ı Tekvîniyye veya Fıtriyeye ile birlikte Şeriat-ı Garra'sına da uymak, ölçüde, tartıda, itikadda, amelde, her türlü davranışımızda, düşüncede asla zulme sapmamaktır.

- **Bir İsm-i A'zam veya İsm-i A'zam'ın altı nûrundan bir nûru olan Hakem isminin a'zam (en büyük) tecellisi kainatı öyle bir kitap hükmüne getirmiştir ki, her sayfasında yüzyerce kitap, her satırında yüzlerce sayfa, her kelimesinde yüzlerce satır, her harfinde yüzlerce kelime ve her noktasında kitabın kısa bir fihristi mevcuttur. Bu kitabın noktalarından sayfalarına kadar her bir unsuru Kâtib'ini, Nakkaş'ını öyle bir açıklık ve kesinlikle gösterir ki, kendi varlığından yüzlerce kat O'nun varlığını ve Birliği'ni ispat eder.**²¹⁹

HAKEM İSMİ VE HİKMET YÜKLÜ BAZI TECELLİLERİ

Hikmet, Cenab-ı Allah'ın en belirgin şe'nlerindedir; O'nun her icraatında, her hükmünde sayısız denebilecek hikmetler, manâlar, gayeler, maslahatlar bulunduğu gibi, Hakem ismi de, Hikmet'inin gereği olarak kâinatı bir kitap şeklinde tanzim etmiştir.

Kur'ân ve insan gibi, kusursuz kâinat kitabı

Kitap, bir veya birkaç temel gaye için yazılır ve temel varlığı itibariyle bu gayeyi gerçekleştirecek ve ifade edecek manâlardan oluşur. Manâlar, kendilerini harfler kalıbında kelimelerle ortaya koyar. Kusursuz yazılmış bir kitapta nasıl bir kelime ancak onu oluşturan harflerin belli bir düzende sıralanmasından meydana gelir ve bir harfin eksikliği, fazlalığı, farklılığı veya harflerin sıralanmasında tek bir değişiklik bile kelimeyi kendi olmaktan çıkarırsa, bütün kelimeler, cümleler, paragraflar ve bölümler de, manâyı bütün yönleriyle kitabın yazılış gayesine uygun olarak ifadeye yöneliktir. İşte, aynen Kur'ân'da olduğu gibi kâinat kitabında da, onun küçültülmüş nüshası olan insan kitabında da fazladan, manâsız, maksatsız, düzen, intizam ve âhengi bozan tek bir harf bile yoktur. Nasıl insanda bütün uzuvlar, organlar, hücreler birbirleriyle iç içe münasebet ve yardımlaşma halinde ise, Kur'ân'da olduğu gibi aynen kâinat kitabında da atom–altı parçacıklarından atomlara, moleküllere ve nihayet galaksilere varıncaya kadar her bir şey birbiriyle, her şeyle ve kâinatın tamamıyla iç içedir, içten alâka ve yardımlaşma halindedir ve her bir şey birbirine hizmet eder. Ve her bir şey, her şey, kâinat kitabının manâlarını ve onun yazılış gayelerini gerçekleştirmeye yönelik olarak çalışır.

Bundan dolayıdır ki, bu olabildiğince büyük, içinde sayısız bölümler, paragraflar, cümleler, kelimeler ve harfler bulunan kitapta fazladan, eksik, manâsız ve gayesiz hiçbir şey yoktur. Bu kitabın yazılış gayesi, gayeleri ve onları gerçekleştirecek manâlar tamamıyla hikmet yüklü olduğu için kitap, tam bir intizam ve nizam içindedir; bu olabildiğince büyük ve sayısız bölümler, paragraflar, cümleler, kelimeler ve harfler ihtiva eden kitapta başını düzen ve intizamdan dışarı çıkarmış, düzen ve intizamı ihlâl eden tek bir harf olsun bulunmaz. İmam-ı Gazalî gibi çağlara hükmeden bir dimağa ve kalbe, “Mevcut kâinattan daha eşsiz ve emsalsizinin olması mümkün değildir.” dedirten kitaptaki bu muhteşem düzen, intizam ve güzelliştir ki, fizik, kimya, biyoloji, tıp, astronomi gibi onu inceleyen ilimlerin esaslarını teşkil edecek

kanunlar denilen düsturların, prensiplerin çıkarılmasına, tesbit edilmesine sebep ve kaynak teşkil etmiştir. Evet, kâinatı inceleyen ilimler ve bu ilimlerin üzerine oturduğu kanunlar, bu kitabın kusursuz nizam ve intizamına en belirgin şahittirler. Çünkü düzen ve intizamın olmadığı yerde kanundan sözedilemez. Kanunlardan sözedilemeyen bir yerde de ilimler olmaz.

Bir kitap içinde sayısız denebilecek kadar çok kitaplar

Pek çok evlerde asılı bir tablo vardır. Tabloda Yâ-Sîn Sûresi'nin çekirdeği olan ve ilk âyetini oluşturan Arapça *Yâ ve Sîn* (Yâ-Sîn) harflerinin içinde sûrenin tamamı yazılıdır. Bunun gibi, tamamı bir kitap olan kâinat içinde onu ihtiva eden sayısız kitaplar vardır. Bu sayısız kitaplar da yine kendilerini oluşturan, aynı zamanda kendilerinden oluşan daha başka sayısız küçük kitaplardan meydana gelir. Meselâ, bu kitapta dev sistemler, galaksiler, aynen kâinat düzeninde ve onlardaki manâları ve gayeleri ihtiva ve ifade eden dev kitaplardır; en küçüğe doğru atomlar da, sistemlerdeki manâları ve gayeleri ifade, hattâ sistemleri minyatür büyüklükte ihtiva eden küçücük kitaplardır. Bir başka açıdan, meselâ yeryüzü, kâinat kitabının sayısız sayfalarından bir tanesidir. Bu sayfada cemadât, bitkiler, hayvanlar ve insanlar adedince kitaplar birbiri içinde ve birbirini destekler şekilde kusursuz, yanlışsız yazılmıştır ve bu yazılar sürekli değişmekte, fakat ne bu kitaplarda, ne onların içinde bulunduğu sahifede, ne de kâinat kitabının tamamında en küçük bir dengesizlik ve düzensizlik meydana gelmemektedir. Bu müthiş, akıl almaz, başdöndürücü gerçeğin fiziğin diliyle ve sadece yukarıya atılan bir taşın düşmesi misali üzerinden şöyle ifade edildiğini okuruz:

Düşen bir taşın öğrettikleri

Fizik kanunları, kâinatın işleyiş şeklini gösteren matematikî ifadelerdir. Kâinatta meydana gelen hadiseler, bunların karşılıklı münasebetleri ve mevcut sistemin yaratılış ve işleyiş kanunları, eski çağlardan beri insanların ilgisini çekmiştir. Gök cisimlerinin hareketleri, gel-git olayları, gemilerin suda yüzmesi gibi hadiseleri açıklayabilmek için çok sayıda fikir adamı kafa yormuştur. Fakat bu konuları ele alıp sorgulayan Eski Yunan düşünürlerince insanın araştırma ve inceleme alanı bitkiler, böcekler ve yıldızların dünyası değil, sadece insanın kendisiydi. Bu insanlar, kâinatta geçerli olan temel kanunların sadece akıl yürütme, mantık ve muhakemeyi kullanma yoluyla bulunabileceğine inanıyorlardı.

İnsanlığa sunulan ezeli mesaj Kur'ân-ı Kerim'de ise, bal arısı ve sivrisinek

gibi canlılardaki İlâhî tecellilerin mükemmelliğine de işaret edilmekte, insanoğlu, rüzgârların değişmesi, gündüzün geceye, gecenin gündüze dönüşü, bulutların hareketi ve uzay boşluğunda yüzen yıldız ve gezegenler gibi “tabiat” olaylarını gözleyerek, üzerlerinde düşünüp araştırma yapmaya teşvik edilmektedir. Kurân’ ın “tabiat” olaylarının incelenmesine ve bu konuların üzerinde çalışılmasına verdiği önem, İslâm âlimlerinin gözlem ve deneye dayalı ilk ilmî çalışmaları başlatmalarını sağlamıştır.

İslâm âlimlerinin zamanın Batı dünyasına göre oldukça ileri seviyede olan ilmî nitelikteki çalışma ve eserleri Haçlı Seferleri’yle birlikte Avrupa’ya götürülüp orada yaygınlaşınca, Rönesans’la beraber akla ve bilime verilen önemin artmasıyla Batı’da da bilimsel çalışmalarda bir hareketlilik ve atılım yaşanmaya başlandı. Eldeki bilgiyle yetinmeyip kendi deney ve gözlemlerinden çıkardıkları sonuçlara da başvuran Avrupalı bilim adamları, tarihte “modern bilimin doğuşu” diye anılan hadiseye ön ayak oldular. Fakat bu gelişmeler yaşanıp, kâinat hakkında doğru bilgilere ulaşılmaya başlanana kadar, Eski Yunan’dan kalma felsefî bilgiler (görüşler) tabiatın temel kanunları olarak kabûl ediliyordu. Meselâ, Galile’nin, hareket eden bir cismin, üzerine bir kuvvet etki etmediği müddetçe hareketine sabit hızla devam edeceğini bulmasından önce, Aristo’nun, bir cismin her şeyden önce hareketine devam edebilmesi için üzerine bir kuvvet etki etmesi gerektiği fikri kabûl ediliyordu. Ayrıca, “Serbest bırakılan bir cisim ne kadar ağırsa o kadar çabuk düşer.” konusu da, Aristo’dan beri doğru zannedilmesine rağmen, Galile ve Newton’un deneyleriyle yanlış olduğu ispatlandı. Yeryüzünde serbest bırakılan bir cismin hareketi, (hava direnci, cismin ağırlığına ve dik kesitine göre oldukça küçük olduğu müddetçe) cismin kütesine bağlı değildi. Dolayısıyla aynı yükseklikten bırakılan farklı cisimler yere aynı zamanda ulaşıyorlardı.

Fizikte yaşanan bu ve benzeri gelişmeler, bilimin şu genel kaidelerini ortaya koydu. “Kâinattaki eşyanın tâbi olduğu kanunlar ancak gözlem ve deney yoluyla, yani kâinatı bir kitaba benzetirsek, bu kitabı okuyarak ve okuduktan sonra üzerinde düşünerek keşfedilebilir.” Burada, bilim adamlarına düşen görev, kâinatta geçerli olan kanunları ve temel gerçekleri, bilimdeki deney ve gözlem metodlarıyla keşfetmeğe çalışmak, filozof ve düşünörlere düşen görev de, bunlar üzerinde düşünmek olmalıdır. Yani, kâinatı doğru bir şekilde anlayabilmek için öncelikle kafamızdaki her türlü önyargıyı bir tarafa koyup,

sonra kâinattaki hadiseleri incelemeli, daha sonra da bu hadiseler arasındaki münasebetleri ve bu münasebetlerin ifade ettiği gerçekleri yorumlamalıyız.

Modern bilimin ne demek olduğunu ve bize neler anlattığını anlayabilmek için doğruluğu çok büyük bir kesinlikle ispatlanmış olan genel çekim kanununu ele alalım. Çeşitli gözlem ve deneyler sonucu, herhangi iki cismin birbirlerini kütleleriyle doğru orantılı ve aralarındaki uzaklığın karesiyle ters orantılı olarak çektiği (kuvvet uyguladığı) anlaşılmış ve bu olay:

F: Cisimlerin birbirlerine uyguladığı çekme kuvveti.

m_1 , m_2 : Cisimlerin kütleleri.

r: Aralarındaki uzaklık.

şeklinde matematik diliyle formüle edilmiştir. Bahsettiğimiz çekim kuvveti, bir cismin yeryüzünde serbest bırakıldığında düşmesi, dünyanın güneş etrafında, ayın da dünya etrafında dönmesi gibi olaylarda karşımıza çıkan kuvvettir. Biz bu hadiselerle sebep olarak çekim kanununu gösteriyoruz; halbuki çekim kanunu, zaten bu gibi hadiselerin gözlenmesiyle keşfedilmişti. Yani ortada bir çekim hadisesi var, bilim sadece bu çekimin nelere nasıl bağlı olduğunu gösteriyor, fakat bu çekimin sebebini açıklayamıyor. Burada, gelebilecek itirazlara karşı bir noktaya dikkat etmek gerekir.

Bilim, hiçbir olayın gerçek sebebini açıklayamaz

Eskiden sebebini açıklanamayan birçok olayın bilimsel araştırmalar sonucunda anlaşılır hale geldiğini öne sürerek, çekim hadisesinin de bir gün anlaşılacağı iddia edilebilir. Fakat bu mesele de pek çokları tarafından yanlış anlaşılmaktadır. Aslında bilim, hiçbir olayın gerçek sebebini açıklayabilecek güçte değildir. Çünkü bilimin yaptığı şey, kâinattaki hadiselerin hangi şartlar altında nasıl gelişeceğini genelleştirilmiş kaideler halinde tesbit edip, belli başlangıç şartlarına bağlı olarak gerçekleşecek hadiselerin önceden tahmin edilebilmesini sağlamaktır.

Meselâ, dünyada havaya atılan bütün cisimlerin yere düştüğünü gözlemleyip bunu genel bir kaide olarak ortaya koyma ve bu cisimlerin hareketini matematik diliyle belirledikten sonra, belli bir hızla ve belli bir açıyla fırlatılan bir cismin ne kadar sürede ne kadar uzağa düşeceğini önceden tahmin etmek, bilimin işleyişini gösteren basit bir örnektir. Yani olaylar hep aynı kanunlara göre birbirini takip ettiği için, bu birbirini takip etmenin nelere nasıl bağlı olduğunu bulmak, elbette niçin bu şekilde bağlı olduğunu açıklamak demek değildir. Bundan dolayı, ileride çekim

kanununun belli parçacıkların alış–verişiyle ya da uzay zamanın eğrilmesiyle ilgili olduğu anlaşılabilir, niçin böyle bir alış–verişin olduğu, (niçin başka türlü değil de böyle olduğu, daha başka binlerce şekilde olup olamayacağı, olacaksa neden bu şeklin tercih edildiği,) niçin uzay zamanın eğrildiği, niçin bu alış–veriş veya eğrilmenin belli matematik formüllerine göre cereyan ettiği ve dolayısıyla niçin cisimlerin birbirini çektiği, hiçbir zaman (bilimin mevcut mahiyeti ve ona yüklenen fonksiyon içinde) bilimsel metodlarla anlaşılacaktır. Cisimlerin birbirini niçin çektiği bir muamma olarak kalmasına karşılık, bu çekimin çok iyi tanımlanmış bir matematik formülüne bağlı olarak gerçekleşmesi de, aslında çok sırlı ve acayip bir hadisedir. Karşılaştığımız her tabiat hadisesinde olduğu gibi, olayların bize sunulmuş tarzından ve alışkanlıktan dolayı fark edemediğimiz orijinallikleri, çekim kanununda fark edebilmek için bu kanunu biraz kurcalamak yeterli olacaktır.

Çekim kanunu ve düşen bir taş

Çekim kanununu inceleyeceğimiz bir örnek olarak, yeryüzünde belli bir yükseklikten serbest bırakılan bir taşı ele alalım. Bu taş serbest bırakıldığında üzerine etki eden çekim kuvvetine bağlı olarak, meselâ gittikçe hızlanarak yere çarpması gibi, belli bir hareketi gerçekleştirecektir. Fakat taşın ne kadar hızlanacağı, ne kadar sürede yere ulaşacağı, hattâ hareketinin her saniyesi, taşın dünyanın merkezinden olan uzaklığına (r), dünyanın kütesine (m) ve çekim sabitine (G) çok kesin bir şekilde bağlıdır. Yani taşın yaptığı hareket rastgele bir hızlanma değil, her ânı matematiksel olarak belirlenmiş bir harekettir. (Bu öyle müthiş bir gerçektir ki, dünyada her an sayısız cisim, bütün cisimler, bütün atomlar ve onları meydana getiren parçacıklar hem de korkunç bir hızla hareket halindedir ve bu hareketlerin en kısa her ânı matematikî olarak belirlenmiştir ve asla hareket kaidesinin dışına çıkılmamaktadır.) Dolayısıyla bir taşın düşme hareketi gibi her bir hareketin gerçekleşebilmesi, eğer bu taş (veya tamamı hareket halinde olan her bir cisim, her bir atom) düşmeyi, hareketi kendi kendine yapıyorsa, ancak ve ancak taşın, çekim sabitini, dünyanın kütesini ve dünyanın merkezinden olan uzaklığını her an hatasız olarak bilmesi ve bu bilgiye uygun olarak hareket etmesiyle mümkün olabilir. Daha da öte, hareket eden diğer sayısız cisimlerin de hareketlerini her an kontrol ve bilgisi altında tutması, dolayısıyla kâinatta tamamı sürekli ve başdöndürücü bir hızla hareket halinde bulunan her bir cismin, kendi hareketleri gibi, bütün diğer cisimlerin hareketlerini de bilip

sürekli kontrol altında bulundurması da gerekir. Çünkü gerçekte bir taşın yere düşmesi esnasında ona kâinattaki bütün cisimler, kütleyle sahip büyük–küçük her şey, değişen derecelerde bir çekim kuvveti uygulamakta ve taş, tüm bu kuvvetlerin etkisi altında hareketini gerçekleştirmektedir (Herhangi bir cismin hareketini belirleyen diğer üç temel kuvvet olan elektromanyetik, zayıf ve nükleer kuvveti, bu örneğimizi incelerken dikkate almıyoruz. Benzer şekilde, matematiksel formüllerle ifade edilen bu kuvvetlerin varlığı, gerçek dünyadaki hareketi daha da karmaşıklaştırarak tezimizi güçlendirmektedir. Fakat aynı mülâhazalar bu kuvvetler için de düşünülebileceği için, her birini ayrı ayrı ele almayı gerekli görmüyoruz). Yani, düşen bir taşın (ve tamamı hareket halindeki her bir cismin, her bir atomun, her bir atom–altı parçacığının) hareketlerini ve hareketlerinin her ânını tam olarak belirleyebilmesi için kâinattaki yaklaşık 1080(10000000...000) (80 tane sıfır) tane parçacığın (proton, nötron, elektron, vs.) her birinin kendisine olan uzaklığını ve kütlesini bilmesi, çekim kanununun matematikî formülüne göre her bir parçacığın kendi üzerinde oluşturduğu ve hareketine bağlı olarak her an değişen çekim kuvvetini her an hatasız olarak hesaplaması ve bu kuvvetleri yönlerine dikkat ederek (vektörel) toplaması gerekmektedir.

Evet, bütün bu işleri veya işlemleri değil bir taşın, kâinat büyüklüğünde bir süper bilgisayarın dahi yapması imkânsızdır. (O bilgisayarı –tabîî bilgisi ve imkânı yeterse– yapacak olan tek varlık da, şuur sahibi olarak insandır; insan ise, sadece bu muazzam gerçeği bilmeye çalışmak dışında temel bir şey yapamamakta, meselâ “kanun”lara da, atomların, atom–altı parçacıklarının çalışma tarzlarına müdahale bile edememektedir.) Çünkü bütün bu parçacıkların bizim taşımıza göre konumları da her an değişmektedir. Dolayısıyla bir tek taşın basit bir hareketi dahi korkunç miktarda bilgi ve işlem gerektirmektedir. Bütün fizik kanunlarının, benzer şekilde, kâinattaki tüm parçacıklarla bağlantılı olması ve matematikî bir kesinlik içinde ifade etmesi karşısında, 20. yüzyılın Einstein’dan sonra en büyük bilim adamı kabul edilen Nobel ödüllü fizikçi Richard Feynman, şaşkınlık ve hayranlığını şu sözlerle ifade etmiştir:

Beni her zaman düşündüren bir şey var: Bugün anladığımız şekliyle yasalara göre, evrenin en küçük bir bölümünde ve en küçük bir zaman süresinde ne olup bittiğini öğrenmek, bir bilgisayarın sonsuz sayıda mantikî işlevini gerektiriyor. O küçük bölgede bütün bunlar nasıl olabiliyor? Küçük bir uzay–zaman parçasında olan biteni anlamak neden sonsuz ölçüde mantık gerektirmesin?

En küçük bir parçacık dahi, Hz. Allah'a en büyük şahittir

Kâinatın en küçük, mikro bir parçasında meydana gelen olaylar, kâinatın tamamıyla ilişkili ve bağlantılı olduğuna göre ancak ve ancak bütün kâinatı aynı anda gören, her parçacığın konumunu milimi milimine (esasında fermisi fermisine demeliydik) bilen bir Zât tarafından gerçekleştirilebilir. Bunun yanısıra, ele aldığımız çekim kanunu ve diğer fizik kanunları kâinatın her yerinde aynen geçerli olduğuna göre, her yerde aynı kanunun işlenmesini sağlayan bu Zât, her şeye sözünü dinletip hükmüne itaat ettiren bir Kadir-i Mutlak olmalıdır. Ya da kâinattaki her parçacık (her atom, her elektron, her kuasar) bütün kâinatı aynı anda görmeli, kâinattaki her parçacığın konumunu, kütlelerini, elektrikî yükünü vs. bütün fiziksel özelliklerini bilmeli, bütün fizik kanunlarının farkında olmalı ve oluşturduğu kanunlara kendisi uymalıdır.

Her şeyin Vâhid ve Ehad, yani hem kâinatın tamamı tasarrufunda olan, hem de kâinatın her parçasında kendisine ait işaretler ve tesciller bulunan Cenab-ı Allah (c.c.) tarafından gözetilip idare edildiği kabûl edilmediği zaman ortaya çıkan mantıksızlık ve hurafeler, asrın mütefekkeri Bediüzzaman Said Nursi Hazretleri tarafından ne kadar belîğ ve veciz bir şekilde ifade edilmiştir: “(Bu takdirde) her bir zerrede, Vacibü'l Vücut'un sıfatlarını farz etmek, (yani, her bir zerreyi, kâinatın tamamını içindeki her bir şeyle birlikte bilen, kendisi gibi içindeki bütün zerrelere birlikte bütün kâinata sürekli hükmedebilen, bütün kâinatı bilip yarattığı gibi, varlığını da devam ettiren Allah olarak kabûl etmek) gerekiyor. Hem her bir zerrenin, bütün zerrelere hem hâkim-i mutlak, hem mahkûm-u mutlak olması lâzım geliyor. Hem her bir zerrede, (içindeki her bir şeyi, her bir hareketi bilip idare edecek ölçüde) ihatalı bir şuur, tam bir ilim lâzımdır.”²²⁰

Yani, kâinattaki oluşum ve değişimler öyle bir tarzda cereyan etmektedir ki, kâinatın bütün parçaları (büyük-küçük her şey) birbirleriyle alâka-dar olup, bütün olaylar da, kâinatın tamamen içinde bulunduğu durumda birtakım kanunlar çerçevesinde bağlı olarak gelişmektedir. Dolayısıyla, herhangi bir nesnenin basit bir hareketinde bile sonsuz bir ilim ve sınırsız bir kudret iş görmektedir. Bu gerçeği de Bediüzzaman Said Nursi (hz.) “Bir şey, her şeysiz olmaz.” ve “Kâinatı elinde tutamayan, zerreyi yaratamaz (ve ona hükmedemez).”²²¹ gibi sözlerle ifade etmiştir. Kâinatta neyi ele alırsak alalım, üzerinde bir miktar düşündüğümüzde, nasıl ve niçin sorularını sorduğumuzda ortaya çıkacak cevaplar, hep her şey tasarrufunda olan,

sınırsız ilim ve kudret sahibi bir Yüce Yaratıcı'yı gösterecektir.

Çekim kanunu, düşen bir taş ve ayın dünya etrafındaki yörüngesi

Çekim kanununun işleyişinin ne kadar şümüllü ve karmaşık bir hadise olduğunu bir parça anladıktan sonra, bu çekim hadisesinin gerçek sebebinin biraz daha kurcalayabiliriz. Meselâ, serbest bırakılan bir taşın hızlanarak yere düşmesi ile ayın dünya etrafında belli bir yörüngede tutulması olayları arasında kurulan sezgiye dayalı ilgi, Newton'un çekim kanununu keşfetmesini sağlamıştır. Bu kanun tam şekliyle ifade edilip zihinlerde kabûl gördükten sonra, havaya atılan cisimlerin yere düşmelerinin sebebinin çekim kanunu olduğu benimsenmiştir, hattâ bundan farklı düşünmemeye alıştırmışız. Fakat havadaki bir taşın yere doğru hareket etmesinin gerçek sebebi, dünyanın onu çekmesi veya herhangi bir maddî şartın gerçekleşmesi olmak zorunda değildir.

Meselâ, düzlem şeklindeki bir levhanın üzerinde yaşayan iki boyutlu canlılar düşünelim. Bu canlılar, yalnızca levhayı ve üzerindeki değişiklikleri algılayabilecek, dışarıdaki üç boyutlu dünyadan hiç haberleri olmayacaktır. Şimdi de üç boyutlu dünyadan birinin elindeki silahla eşit zaman aralıklarıyla ateş ederek, levha üzerinde birbirini ardına eşit mesafeli delikler açtığını varsayalım. Bu durumda, levhada yaşayan canlılar, bu hadiseyi bilimsel metodlarla gözlemledikten sonra bir deliğin ardından belli bir süre sonra başka ardışık bir deliğin oluştuğunu görerek, her bir deliğin bir sonraki deliğin oluşmasına 'sebepl' olduğunu kabûl edeceklerdir. Halbuki o deliğin oluşmasının gerçek sebebi, bir önceki delik değil, dışarıdan ateş eden kişidir.

Kendi boyutlarımıza mahkûmiyetimiz ve gerçek ilim rûhu

Bu misal, kâinattaki hadiseleri sebep-sonuç açısından değerlendirirken içinde bulunduğumuz boyutlar çerçevesinde düşündüğümüzü ortaya koymaktadır. Bir kütlelin başka bir kütlelin yanında ona doğru çekilmesi (Meselâ taşın dünya tarafından) acaba kütlelerden mi kaynaklanmaktadır, yoksa başka bir güç onları kudretiyle böyle bir harekete mi zorlamaktadır? (Çekim kanunuyla ilgili örneğimiz en basit bir sebep-sonuç ilişkisine dayandığı için, daha rahat incelenip anlaşılabilirliğini düşünerek bu örneği ele aldık. Bir arının bal yapması veya bir ineğin süt vermesi gibi olaylar, prensipte aynı olmasına rağmen, çok daha fazla sayıda fizikî etkileşim, kimyevî reaksiyonlar ve sebep-sonuç ilişkisi ihtiva ettiğinden örneğimiz için geçerli olan mülâhazalar, bu kompleks olaylar için daha kuvvetle geçerli

olacaktır.) Sonuç olarak, herhangi bir cismin çekim kanununa göre olan hareketi rastgele değil, her anı matematiksel olarak tanımlanmış bir hareket olduğu için, bu hareketin formülleştirilmesi ve bu formüldeki (kâinattaki parçacık sayısınca ve değişken) kütle ve uzaklıkların bilinmesi bir “İlim”, çekimin nelere nasıl bağlı olduğunu belirtebilecek sonsuz sayıda muhtemel kanundan yalnızca birinin seçilmesi bir “İrade”, seçilen bu kanunun kâinatın her yerinde aynen geçerli olması ve uygulanması bir “Vahdâniyet, vahdet” ve mekânüstülük, kâinattaki küçük–büyük her şeyin bu kanuna uyması tüm varlıkları kuşatan bir “Kudret”, bu kanunların zamanla değişmemesi (sürekliliği) ve kâinatta işleyen düzenin korunması da “Kayyûmiyet” gerektireceğinden, basit gördüğümüz bu taşın yere düşmesi hareketinin gerçekleşmesi, ancak ve ancak mutlak Alîm, Kadîr, Vâhid, Muktedir ve Kayyûm olan Allah (c.c.) tarafından mümkün kılınabilir. Çünkü maddî varlıkların hiçbiri bu hareketin gerçekleşebilmesi için gerekli olan ilim, kudret, irade ve şuura sahip değildir. Yani kâinattaki büyük–küçük her hadise, maddî sebeplerin bırakın altından kalkmayı, tek bir hadiseyi bile izah edemeyeceği ve kaldıramayacağı kadar karmaşık ve muazzamdır.

Yukarıda bahsettiğimiz düzlem üzerindeki canlılar örneğiyle ilişki kurarsak, yaşadığımız kâinatta, levhada sırayla birbirini takip eden deliklerin açılması gibi, fakat ondan çok daha çaplı ve kompleks hadiseler (en basiti, taşın yere düşmesi) her an meydana gelmekte, değişmekte ve yenilenmektedir. Kâinatı kuşatan bir ilim, kudret ve hikmet gerektiren bu hadiseleri ya kâinat içerisindeki maddî sebepler cinsinden, ya da ilmi, iradesi ve kudretiyle bütün kâinatı ihata eden, her yerde hazır ve nâzır, her şeye gücü yeten bir Melik-i Zül-celâlin yaratma ve idaresi cihetinden açıklamak durumundayız.²²²

Düşen bir taştan mûcizelere

Bu müthiş gerçekten yeri gelmişken peygamberliğe ve onun ispatı için peygamberlere verilen mûcizelere intikal edecek olursak, madem tek bir hadisenin meydana gelişinin her ânı kâinatın tamamını etkilemekte ve kâinat, içinde meydana gelen büyük–küçük sayısız hadiseler anaforunda dengesini en küçük bir sapmaya yol açmadan koruyarak varlığını sürdürmektedir, demek oluyor ki Cenab-ı Allah (c.c.), bir mûcize için bütün kâinatın işleyişini anlık olarak yeniden ayarlamakta ve mûcizeden sonra onu yine eski haline döndürmektedir. Öyleyse, her bir mûcize elbette peygamberliğe inkârı asla

kâbil olmayan bir delil olduğu gibi, Cenab-ı Allah'ı da varlığı, Birliği ve Sıfatlarıyla ispat eden inkârı imkânsız bir hüccettir.

Her bir ağaç, her bir çiçek, her bir yaprak, her bir meyve

İşte bu müthiş, muazzam ve muhteşem denge, ölçü ve intizam içinde kâinat kitabı varlığını sürdürdüğu gibi, sürekli yenilenmektedir. Evet, kâinat kitabının yeryüzü sayfasında bitkiler ve hayvanlar sayısınca ve her biri kâinatı içine alan kitaplar, birbiri içinde, beraber, bir vakitte, yanlıssız, gayet mükemmel bir surette bahar mevsiminde yazıldığı gözle görünüyor. Bu sayfanın bir satırı, bir bahçedir. O bahçede bulunan çiçekler, ağaçlar, bitkiler sayısınca manzum kasideler, beraber, birbiri içinde, yanlıssız yazıldığını gözümüzle görüyoruz. O satırın bir kelimesi, çiçek açmış, meyve vermek üzere yaprağını çıkarmış bir ağaçtır. İşte bu kelime, muntazam, mevzun, süslü yaprak, çiçek ve meyveleri adedince Hakem-i Zül-celâl'in medh ü senasına dair manâ yüklü ifadelerdir. Güya çiçek açmış her ağaç gibi, o ağaç dahi Nakkaş'ının medhiyelerini terennüm eden bir kasidedir.

Sanki her bir ağaç, Sultan-ı Ezelî'nin kendisine verdiği en güzel "taşlarla" işlenmiş nişanları ve formları, hususî bayramı ve geçit resmi olan baharda O Sultan'ın nazarına arz etmek için öyle süslü, mevzun, muntazam, manidar bir şekil almış, ona öyle hikmetli bir şekil verilmiştir ki, her bir çiçeğinde, her bir meyvesinde birbiri içinde çok vecihler ve delillerle Nakkaş'ının varlığına ve İsimler'ine şehadet etmektedir. Meselâ, her bir çiçekte, her bir meyvede bir ölçü, bir denge, bir tenasüp var. Ve o denge, tenasüp, bir intizam içinde.. ve o intizam, sürekli tazelenen bir tanzim (düzenleme) ve tevzin (ölçülü yapma) içinde.. ve o tevzin ve tanzim, bir zinet ve sanat içinde.. ve o zinet ve sanat, manidar kokular ve hikmetli tatlar içinde bulunduğundan, her bir çiçek, o ağacın çiçekleri adedince Hakem-i Zül-celâl'e işaretler ediyor.

Ve bir kelime olan bu ağaçta, bir harf hükmünde olan bir meyvede bulunan bir çekirdek noktası, bütün ağacın fihristini, programını taşıyan küçük bir sandukçadır. Ve bunun gibi, buna kıyasen, kâinat kitabının bütün satırları, sayfaları, böyle İsm-i Hakem ve Hakîm'in cilvesiyle yalnız her bir sayfada değil, belki her bir satırı ve her bir kelimesi ve her bir harfi ve her bir noktası, birer mûcize hükmüne getirilmiştir ki, bütün sebepler toplansa, onun bir noktasının benzerini yapamazlar. Evet, bu büyük kâinat Kur'ânı'nın her bir tekvinî âyeti, o âyetin noktaları ve harfleri sayısınca mûcizeler ortaya koyduğundan, elbette serseri tesadüf, kör kuvvet, gayesiz, mizansız, şuursuz

tabiat, hiçbir cihetle o hakimane, basirane olan mizana (ölçüye, dengeye) ve gayet ince intizama karışamaz.

Sâni-i Kadîr u Hakîm'inin mülkünde şirke zerre yer yoktur

İşte ey gafil insan! Bu Celâl ve Cemal sahibi Hakîm ve Hakem olan Zât, sana karşı Kendisi'ni her bir mahlûkuyla böyle hadsiz ve parlak tarzlarda senin için, tamamen senin faydana olarak tanıttırıyor ve sevdirmek diliyor; buna karşılık sen O'nu imanla tanımazsan ve O'nun sevdirmesine mukabil ibadetinle, kulluğunla kendini O'na sevdirmezsen ne derece hadsiz bir cehalet, bir hasaret (kayıp) olduğunu bil, ayıl!

Bu kâinatın Sâni-i Kadîr u Hakîm'inin mülkünde şirke, O'na şu veya bu şekilde ortaklığa yer yoktur. Her şeyde nihayet derecede intizam bulunduğundan, bu kusursuz intizam, şirki kabûl edemez. Çünkü farklı eller bir işe karışırsa, o iş karışır. Bir memlekette iki padişah, iki hükümet, bir şehirde iki vali, bir köyde iki muhtar, bir müessesede iki müdür bulunsa, o memleket, o şehir, o köy, o müessesenin her işinde bir karışıklık başlayacağı gibi, en alt seviyedeki bir idareci bile bulunduğu makamda vazifesine başkasının müdahalesini kabûl etmemesi gösteriyor ki, hakimiyetin en esaslı özelliği, elbette istiklâldir, ortak tanımamaktır. Demek intizam, vahdeti ve hakimiyet, bir ve ortaksız olmayı gerektirir. Madem hakimiyetin geçici ve zayıf bir gölgesi, yardıma muhtaç ve âciz insanlarda böyle müdahaleyi reddederse, elbette, bir Kadîr-i Mutlak'ın mutlak Rubûbiyet'i ve mutlak hakimiyeti, ortaklığı ve müdahaleyi bütünüyle ve büyük bir şiddetle reddedecektir. Eğer O'nun Rububiyet'ine ve hakimiyetine zerre kadar müdahale olsaydı, intizam bozulacaktı.

Âlem içinde âlemler, insan, rızık, şuur ve ilimler;

ilimlerin tarifıyla yerküre

Sâni-i Kadîr, İsm-i Hakem ve Hakîm'iyle bu âlem içinde binler muntazam âlemleri dercetmiştir. O, âlemler içinde en ziyade kâinattaki hikmetlere medar (yörünge) ve mazhar olan insanı, bir merkez, bir medar hükmünde yaratmış. Ve o kâinat dairesinin en mühim hikmetleri ve faydaları insana bakıyor. Ve insan dairesi içinde dahi rızık bir merkez hükmüne getirmiş. İnsanlık âleminde çoğu hikmetler, maslahatlar, o rızka bakar ve onunla tezahür eder. Ve insanda şuur ve rızıkta zevk vasıtasıyla İsm-i Hakîm'in cilvesi parlak bir surette görünüyor. Ve insanî şuur vasıtasıyla keşfolunan yüzer fenlerden her bir fen, Hakem isminin bir nevide bir cilvesini tarif

ediyor.

Meselâ, Tıp fenninden sual olsa, “Bu kâinat nedir?” Elbette diyecek ki: “En büyük, gayet muntazam ve mükemmel bir eczanedir. İçinde her bir ilâç güzelce hazırlanıp depo edilmiştir.” Kimya fenninden sorulsa, “Bu küre-i arz nedir?” Diyecek: “Gayet muntazam ve mükemmel bir kimyahanedir.” Makine fenni diyecek: “Hiçbir kusuru olmayan gayet mükemmel bir fabrikadır.” Ziraat fenni diyecek: “Nihayet derecede verimli, her nevi bitkiyi vaktinde yetiştiren muntazam bir tarladır ve mükemmel bir bahçedir.” Ticaret fenni diyecek: “Gayet muntazam bir sergi, çok intizamlı bir pazar ve malları çok sanatlı bir dükkândır.” İaşe (Geçim) fenni diyecek: “Gayet muntazam, bütün erzakın her türlüünü ihtiva eden bir ambardır.” Rızık fenni diyecek: “İçinde yüzbinler lezzetli yiyeceklerin birlikte pişirildiği Rabbânî bir mutfak, Rahmânî bir kazandır.”

Askeriye fenni diyecek: “Yeryüzü, bir ordugâhtır. Her bahar mevsiminde yeni silah altına alınmış ve zemin yüzünde çadırları kurulmuş yüzbinlerce farklı milletler o orduda bulunduğu halde, ayrı ayrı tayınları, ayrı ayrı elbiseleri, silahları, ayrı ayrı talimatları, terhisleri tam bir düzen ve intizam içinde, hiçbiri unutulmayarak ve en küçük bir karışıklığa meydan verilmeden bir tek Başkomutan’ın emriyle, kuvvetiyle, merhametiyle ve hazinesinden gayet muntazam yapılıp, idare ediliyor.”

Ve Elektrik fenninden sorulsa, elbette diyecek: “Bu muhteşem kâinat sarayının kubbesi, gayet intizamlı, mizanlı hadsiz elektrik lâmbalarıyla süslenmiştir. Fakat o kadar harika bir intizam ve ölçü iledir ki, başta güneş olarak yerküreden bin, hattâ binlerce defa büyük o semavî lâmbalar, mütemadiyen yandıkları halde denge ve düzenlerini bozmuyorlar, patlak vermiyorlar, yangın çıkarmıyorlar; sarfiyatları hadsiz olduğu halde, onları ışıklandırır madde nereden geliyor ve neden hiç eksilmiyor, tükenmiyor? Neden yapıları, dengeleri bozulmuyor, vazifelerinde hiçbir aksama olmuyor? Küçük bir lamba dahi muntazam bakılmazsa söner. Astronomi’ye göre yerküreden bir milyon kattan daha fazla büyük, (kaç milyar senedir ısı ve ışık veren, sathında her saniyede milyonlarca atom bombası patlamasına esit güçte patlamalar meydana gelen ve bu patlamalarda yerkürenin büyüklüğünün 40–50 katı alevler fişkırır) güneşi kömürsüz, yağsız yandıran, söndürmeyen Hakîm-i Zül-celâl’in hikmetine, kudretine bak. “Sübhanallah” de. Güneş’in milyarlarca yıllık ömründe geçen dakikaların saniyeleri,

saliseleri adedince “Mâşâallah, Bârekâllah, Lâ ilahe İllâ Hu” söyle. Demek bu gök lambalarında gayet harika bir intizam var ve onlara çok dikkatle bakılıyor. Güya o pek büyük ve pek çok ateş kütleleri ve gayet çok ışık kandillerinin buhar kazanı ise harareti tükenmez bir Cehennem’dir ki, onlara sıcaklık veriyor. Ve o elektrik lambalarının makinesi ve merkezî fabrikası, daimî bir Cennet’tir ki, onlara nur ve ışık veriyor. İsm-i Hakem ve Hakîm’in en büyük tecellisiyle, tam bir düzen ve intizam içinde yanmaları devam ediyor.

Kâinatın tamamındaki hikmetler, bir çekirdeğe dahi dercedilmiştir

İşte, bunlara kıyasen, yüzer fennin her birisinin kat’î şahadetiyle, noksansız ve mükemmel bir intizam içinde hadsiz hikmetler, maslahatlarla bu kâinat donatılmıştır. Ve kâinatın tamamındaki intizam ve hikmetler, en küçük bir canlıda, hattâ bir çekirdekte küçük bir mikyasta dercedilmiştir. Ve apaçık bir gerçektir ki, intizam ile gayeler, hikmetler ve faydalar takip etmek, ancak irade ile, ilim ile, şuur ile olur; yoksa iradesiz, maksatsız, şuursuz sebepler, madde ve tabiatın işi olmaz; bunların bu gaye, hikmet ve faydaların tayininde en küçük bir katkısı da olmaz.

Öyleyse, içindeki bütün varlıklarda takip edilen hadsiz hikmetlerin, maksatların, faydaların ve tamamında ve içindeki her bir varlıktaki kusursuz nizam ve intizamın gerektirdiği ve apaçık gösterdiği Fâil-i Muhtar’ı, bir Sâni-i Hakîm’i bilmemek veya inkâr etmek, ancak emsalsiz bir cehalet ve divanelik olabilir. Denebilir ki, ehl-i küfrün içinde, kâinatın varlığını inkâr ettiklerinden dolayı ahmak zannedilen Sofistler, inkârcıların en akıllılarıdır. Çünkü kâinatın varlığını kabûl etmek Allah’a inanmaksızın mümkün olmayacağı için kâinatı da, kendilerini de inkâr etmişlerdir. Çünkü, Cenab-ı Allah’ı kabûl etmeden kâinatın varlığını kabûl etmek mümkün değildir. Bu bakımdan, her şeyin varlığını bir yanılmadan ibaret görüp inkâr etmişler, fakat Dekart’ın “Düşünüyorum, öyleyse varım.” hükmünde ifade ettiği gerçeğe benzer şekilde, inkâr hükmünün hem de şuurlu bir varlığı gerektirdiğini bilerek veya farkında olmadan gözden kaçırmışlardır. Ama şurası da bir gerçektir ki, Allah’ı inkârı ancak insan dâhil her şeyin varlığını inkârda gören akıl, kâinatın varlığını kabûl ettiği halde Cenab-ı Allah’a inanmayan akıldan akıl olmaya daha yakındır.

- **Cenab-ı Allah’ın Ferd ism-i a’zamı, azamî bir tecelli ile kâinatın tamamına, ondaki her bir varlık türüne ve her türün her bir ferdine**

bir tevhid sikkesi, bir vahdaniyet mührü vurmuştur.²²³

FERD İSM-İ A'ZAMI VE HER BİR ŞEYİN TEVHİD'E ŞHADETİ

Kâinatın tamamına ve onun içinde yer alan her bir varlık türüne, sistemlere, her bir türe ait fertlere baktığımızda, zerrelere kadar kâinatın tamamında bir birliğin, bir birlikteliğin var olduğunu görürüz. Cenab-ı Allah'ın mutlak Birliği'nden gelen ve O'nun Birliği'ni gösteren, bir diğer ifadeyle, Kâinatın Yaratıcı'sı, Rabb'i, İlâh'ı... olarak hakimiyetinin en önemli özelliği Ferdiyeti'nin, hakimiyetine asla ortak tanımamanın ifadesi olan bu birlik ve birliktelik mühürlerinden en geniş dairede görülen sadece üç tanesine temas edelim.

En geniş dairede üç Ferdiyet ve mutlak hakimiyet mührü

Birinci sikke veya mühür: Ferdiyet, yani Cenab-ı Allah'ın kâinatın mutlak Hakimi olması, kâinat yüzüne öyle bir birlik ve birliktelik sikkesi koymuştur ki, bu sikke veya mühür, kâinatı parçalanma kabûl etmez âdeta yekpare bir bütün haline getirmiştir. Meseleye onu basitleştirme adına, kâinatın küçültülmüş nüshası olan insan üzerinden yaklaşacak olursak, yüz trilyon civarında hücreden, çok sayıda organlardan, uzuvlardan meydana gelen insan, nihayette tek ve bütün bir ferttir ve tek ve bütün bir fert olarak kat'iyen bölünme kabûl etmez. Ondaki yüz trilyon civarındaki hücreden bir tanesinin mekanizması bozulduğunda (kansere), bu, bütün vücudu ölüme götürebilir.

İşte, kâinat da, aynen insan gibi âdeta bütün ve tek bir organizmadır. Nasıl insanda bütün hücreler, bütün uzuv ve organlar bir arada, yardımlaşma halinde, birbirine destek olarak ve birbirini tamamlayarak çalışıyorsa, aynen bunun gibi, kâinatın bütün unsurları da bir arada, belli hedefler istikametinde, birbirleriyle yardımlaşma ve dayanışma içinde çalışır. Her bir insan organizması, nihayet bir insan 'ben'ine, her organizma, sahibi olan insana aittir. Bütün organizmalar temelde aynı malzemelerden yapıldığı halde her bir organizma, ayrı bir insan ferdi demektir ve organizmayı meydana getiren sayısız unsuru bir tek fert yapan ferdî mahiyettir. Bunun gibi, sayısız unsurlardan meydana gelen kâinat da, tek bir Zât'ın emrinde ve kanunları dâhilinde çalışır ve bütün bir kâinat olarak tek bir mahiyete, benliğe sahiptir. O bakımdan, bütün kâinata aynı anda tasarruf edemeyen bir zât, onun hiçbir cüz'üne, ondaki hiçbir unsura hakikî mâlik olamaz.

Kâinattaki bütün varıklar, varlık türleri, bütün unsurlar, en muntazam bir fabrika çarkları gibi birbirine yardımcıdır ve birbirinin vazifesini tamamlamaya çalışır. Bütün unsurlarıyla kâinat öyle bir dayanışma, öyle bir yardımlaşma, birbirinin imdadına öyle bir koşma ve birbirine sarılma, birbiri içine girme yoluyla öyle bir birlik teşkil eder, bir birlik manzarası arzeder ki, asla ayrışma kabûl etmez; onun bir unsuruna hakim olmak, tek bir unsurun dizginlerini elde tutmak, bütün kâinata hakim olmayı gerektirir. Bütün kâinatı yaratamayan, ondaki tek bir varlığı yaratamaz; bütün kâinatı idaresinde tutamayan, bir varlığın idaresini üzerine alamaz. İşte kâinatın simasındaki bu yardımlaşma, dayanışma, bir aradalık, birliktelik, birbirini kucaklama, birbirinin imdadına yetişme, güneş gibi parlak bir Vahdaniyet mührüdür; onun Yararıcı'sı ve Rabb'isinin mutlak Birliği'nin sikkesidir.

İkinci sikke veya mühür: Kâinatın tamamında olduğu gibi, meselâ zeminimiz olan, dolayısıyla kâinata başka her yerden çok daha iyi bildiğimiz yeryüzünde Ferd isminin cilvesi olarak öyle parlak bir Ehadiyet sikkesi, Vahdâniyet mührü görölmektedir ki, bu sikke ve/veya mühür, bütün varlık türlerini onları oluşturan fertleriyle ve her bir ferdi onu teşkil eden hücreleri, uzuvları ve organlarıyla idare edemeyen, her bir varlık türünü, ferdi ve her bir ferdi uzuv ve organlarını aynı anda görmeyen, bilmeyen, yaratıp varlığını devam ettiremeyen bir zâtın yeryüzünün tamamına; yeryüzünün tamamını içindeki her şeyle birlikte yaratıp, mutlak tasarrufunda tutamayan birinin ondaki her bir varlık türüne, her biri türü oluşturan fertlere ve her bir ferdi teşkil eden uzuvlara, organlara ve hücrelere rabb ve hakim olamayacağını en parlak biçimde gösterir.

Meselâ, bahar mevsiminde yeryüzüne baktığımızda, bir arada, birbiri içinde yüzbinlerce, belki milyonlarca hayvan ve bitki türlerinin aynı basit malzemelerden fakat birbirlerinden farklı olarak yaratılıp varlıklarını sürdürdüklerini, aralarındaki farklılıklara rağmen bir arada bulduklarını ve her birinin rızıklarının kendilerine ulaştırıldığını, bu kadar çok farklı türde ve çok sayıda olmalarına rağmen hiçbir karışıklığa meydan vermeden hayatlarını devam ettirdiklerini görürüz. Tek bir meyvenin bile varlığı için toprak, su ve hava unsurlarının, güneşin, yerkürenin kendi ve güneş etrafındaki hareketlerinin, çimlenme ve meyveli ağaç olma özellikleriyle ağaç çekirdeğinin, günlerin, gecelerin, mevsimlerin birbiriyle nasıl en hassas dengeler içinde yardımlaştığını, dolayısıyla bir tek meyvenin varlığının âdeta

bütün yeryüzünün, bütün kâinatın varlığıyla mümkün olduğunu ve olabileceğini müşahede ederiz. Bu öyle bir Vâhidîyet ve Ehadiyet sikkesi, öyle bir Vahdâniyet mührüdür ki, bütün varlıkları hiçten yaratıp üzerlerinde mutlak tasarrufta bulunamayan, hepsini aynı anda görüp bilmeyen, bütün yeryüzünü, bütün unsurları, bütün kâinatı kudret kabzasında tutamayan, her birinin ihtiyacını bilip, görüp, işitip, bu ihtiyacı yerine getiremeyen bir zâtın tek bir fert varlığı, onun tek bir uzvunu da yaratamayacağını, idare edemeyeceğini apaçık ortaya koyar. Bütün kâinatı, bütün yeryüzünü yaratıp, mutlak tasarrufunda tutamayan bir varlık türüne, her türün her bir ferdine, her bir ferdin her bir hücrelerine, her bir hücrenin onu meydana getiren çekirdeğine, zarına, DNA'sına, RNA'sına yaratıcı, rabb ve hakim olamayacağını en yüksek sesle ilan eder.

Üçüncü sikke veya mühür: İlk insan Hz. Âdem'den bu yana gelmiş geçmiş ve Kıyamet'e kadar gelip geçecek milyarlarca insan, su, hava ve topraktan, aynı yiyecek ve içeceklerden gelen gelen aynı zerrelerden, aynı hücrelerden, organlardan, uzuvlardan, maddî ve manevî lâtifelerden oluşur. Bununla birlikte, milyarlarca insandan her bir insan parmak uçlarına, tüyelerine, hücrelerindeki DNA'lara ve simasına kadar birbirinden ayrıdır ve her bir insan, simasından, DNA'sından, saç kıllarından, parmak uçlarından rahatlıkla teşhis edilebilmektedir. Öyleyse, ilk insandan sonuncusuna kadar bütün insanları siması, tüyleri, bütün hücreleri ve DNA'larıyla bilen, ilminde tutan bir zat lâzımdır ki, bütün hücreleri ve uzuvlarıyla her bir insanı ve bütün insanları yaratıp idare edebilsin; her bir insana, bütün diğer insanlarla benzerlikleri ve bütün insanların paylaştığı ortak yanlar içinde kendine has hususiyetleri verebilsin. İşte bu müthiş hakikat, bir Vâhidîyet sikkesi içinde Ehadiyet mührünü ve bütün insanlık âlemi üzerine vurulmuş Vahdâniyet tuğrasını göstermektedir.

Ferd isminin bütün kâinattaki apaçık tecellisi ve bu tecellinin meydana getirdiği birlik ve birliktelik apaçık olduğu gibi, şirkin imkânsızlığını da ortaya koyar; bütün yeryüzünü içindeki her bir şeyle birlikte ısıtıp aydınlatan güneş gibi, bir ismi Ferd olan Cenab-ı Allah'ın (c.c.) bütün kâinattaki ve onu oluşturan her bir şeydeki mutlak Rubûbiyet ve hakimiyetinin kolaylığına karşılık, başka ellerin kâinata karışmasının ondaki tek bir varlığın bile varlığını nasıl imkânsız hale getireceğini gösterir. O'nun bütün kâinat üzerindeki mutlak hakimiyeti ve mutlak Birliği, yukarıda arzedildiği gibi,

kâinattaki her şeyi birbiriyle, her bir şeyi başka her bir şey ve her şeyle alâkadar, iç içe ve yardımlaşma içinde yapmakla, O'nun için bir zerreyi yaratıp idare etmekle bütün kâinatı yaratıp idare etmenin, bir çiçeği yaratıp idare etmekle bir bahçeyi, bir tohumu yaratıp idare etmekle bir ağacı ve bir ağacı yaratıp idare etmekle bütün ağaçları ve yeryüzünü yaratıp idare etmenin aynı derecede kolay olduğunu ilan eder.

Kâinat kıymetinde meyve; meyve ucuzluğunda kâinat

Yine, birlik ve birlikteliğin meydana getirdiği kolaylıktan dolayıdır ki, meselâ insanlar bile pek çok çarktan oluşan bir fabrika kurup, bir malzemeyi farklı farklı makinelerde ve çarklarda değil, tek bir fabrikada üretirler. Birlik ve birliktelik, bir meyveyi elde etmek bütün kâinatın varlığına bağlı ve dolayısıyla bir meyvenin fiyatı bütün bir kâinat olduğu halde, bir meyveyi elde etme bakımından bütün kâinatı, bir meyve kadar ucuzlatır. Varlığı için bütün kâinatın varlığı ve içindeki unsurların iş birliği gereken, dolayısıyla asıl fiyatı kâinat olan bir meyvenin insanların pazarlarında ucuzluğu bundandır. Çünkü Yaratıcı ve Rabb'in Birliği'nden kaynaklanan evrensel birlik, bir aradalık, birliktelik, her bir meyveyi çok kolay elde edilir yapmaktadır. Öte yandan, eğer içindeki her bir şeyle birlikte bütün kâinat tek bir Zât'ın yaratıp emrinde tuttuğu âdeti yekpare bir bütün olmasaydı, eğer ondaki her bir unsura, onu oluşturan sayısız cisimlere, varlıklara farzımuhal ayrı ayrı yaratıcılar, mâlikler, rabbler hakim bulunsaydı, ondaki her bir unsur, her bir cisim, her bir varlık türünün ayrı bir sahibi, rabbi ve hakimi bulunsaydı, bu takdirde bir meyvenin fiyatı kâinat kadar olurdu. İşte içindeki her bir şeyle birlikte kâinatın tamamı Tek Bir Zât'ın Yaratıcılığı ve mutlak Rubûbiyet, Hakimiyet ve Mâlikiyeti altında bulunduğu içindir ki, bir meyve aslında bütün kâinat fiyatında olduğu halde, onun elde edilmesi bakımından bütün bir kâinat, bir meyve kadar ucuz hale gelmektedir.

Cenab-ı Allah'ın Ferdi ismi ve her bir varlığın hayatı

Kâinatın ve ondaki her bir varlığın meydana gelmesi ve varlığını devam ettirmesi aynı anda kusursuz bilme, irade etme, mahiyetini belirleme, mahiyetine göre şekil, nitelik ve kimlik verme, yokken varlık âlemine çıkarma, biçimlendirme, rızıklandırma, ihtiyaçlarını belirleyip bunları giderme, büyütme, ısıtma, ışıklandırma, renk verme, süre tayin etme, çevresiyle ve başka varlıklarla belli alâka, münasebet, iş birliği ve yardımlaşma içinde bulundurma ve her bir cüz'üyle vücudunun çalışmasını

sağlama gibi pek çok fiillere muhtaçtır. Bu ihtiyaç, tek tek her bir varlık için ve nihayet kâinatın tamamı için söz konusudur.

İşte bütün bu fiiller eğer ayrı ayrı failer tarafından yerine getirilecek olsa, bu durumda bütün bu failerin içindeki her bir şeyle birlikte bütün kâinatı aynı anda bilen ve idaresinde tutan, aynı derecede ilme, iradeye, kudrete, görmeye, duymaya. vb. sahip zatlar olması gerekir. Çünkü her bir fiili yerine getirecek failerin bütün kâinata ve her bir varlıkta her an kusursuz iş birliği mümkün değildir. Her biri aynı derecede, kâinatın âdeta sonsuzluğuna bağlı olarak sonsuz ilim, irade, kudret, bilme, görme vb. sıfatlarına ve sözü edilen fiillerine sahip fiiller sayısınca failerin varlığı ise saçmadır, manâsızdır, imkânsızdır. Çünkü aynı anda aynı özellik ve kabiliyetlere sonsuzca sahip sonsuz ve sınırsız varlıkların bulunması hem gereksizdir, hem de mümkün değildir; bir sonsuz bütün bu fiilleri yapmaya kâfi olduğu gibi, aynı anda birden fazla sonsuz da olamaz. Öyleyse, bütün bu fiillerin faili tek bir Zât olmalıdır ki, kâinat ve içindeki her bir şey kusursuz bir düzen içinde varlığını devam ettirebilsin. İşte kâinattaki, onun varlığı ve varlığını devam ettirmesi için gerekli fiillerdeki birlik, birliktelik, bundan kaynaklanan kusursuz nizam, intizam, iş birliği, yardımlaşma ve dayanışmadır ki, güneşten daha parlak şekilde Cenab-ı Allah'ın mutlak Birliği'ni gösterir.

Yine, Cenab-ı Allah'ın mutlak Birliği, kâinat üzerindeki mutlak hakimiyetinin kaynağı olan Ferdiyet'idir ki, kâinattaki ve insandaki bütün kemalâtın, faziletlerin de kaynağıdır. Çünkü eğer bütün kâinata hakim tek bir İlâh, Rabb ve Melik olmasa, varlıkların her bir ihtiyaçları farzımuhal farklı farklı rabbler tarafından karşılanacak olsa, kâinata her bir unsura farklı bir rabb ve melik hakim bulunsa, bu durumda bilhassa insan gibi şuurlu varlıkların, ihtiyaçlarının temini ve kulluk adına âdeta sayısız ilâhlara yönelmesi, sayısız ilâhlara teslim olması gerekir ki, bunun da, insan için, varlıklar için nasıl bir zillet ve sefillik olacağı aşikârdır. Cenab-ı Allah'ın mutlak Birliği ve tek bir varlığa, tek bir İlim, İrade ve Kudret'e kulluktur ki, insanın da, bütün varlıkların da şereflerinin, izzetlerinin ve hürriyetleri gibi, yaratılıştan eşit olmalarının ve kimsenin kimse üzerinde hakimiyet hakkı bulunmamasının kaynağıdır, temelidir.

- **Hayat, Cenab-ı Allah'ın Hayy ve Muhyî isimlerinin en büyük tecellisi, aynı zamanda, hemen bütün İlâhî Sıfat, İsim ve Fiiller'in tecellilerine medardır. Dolayısıyla, çoklukta birliğe sebeptir ve bir cüz'îyi küllî,**

kâinatla birlikte her bir canlıyı da parçalanma kabûl etmez bir bütün haline getirir. Yine, imanın bütün esaslarına parlak bir delil teşkil eder ve bütün kâinata en parlak bir Vâhidiyet, her bir canlıya bir Ehadiyet mührü vurmakla, Tevhid'e en parlak bir aynadır.²²⁴

CENAB-I ALLAH'IN HAYY İSMİ, HAYAT SIFATI VE KÂİNAT

Hayat

Hayat, kâinatın en önemli gayesidir; çünkü çekirdekten başlayan bir ağacın nihayet meyvesinde noktalanması gibi, kâinattaki her şey de, nihayet gider hayatta noktalanır ve hayata hizmet eder. Hayatsız bir cisim dağ da olsa yetimdir ve münasebeti ancak âdeta kendisiyledir; zaten münasebetinin şuurunda da değildir. Fakat hayattar, yani canlı bir arı bütün bir yeryüzüyle, hattâ yönünü bulmasında önemli fonksiyonu olan güneşle bile münasebettardır ve bu münasebettarlığın zevkini tadar.

Hayat, kâinatın en büyük neticesidir. Hayatsız kâinat bir yığından ibaret olur; hayatsız insan organizması, hemen kokuşup çürüyecek bir et–kemik–kan yığınının dönüşür ve onu ancak toprak paklar.

Hayat, kâinatın en parlak nûrudur. Hayatla kâinat ışıklanır; meselâ hayat olmasa insanda şuur da olmazdı, irade de olmazdı; öğrenme, dolayısıyla ilim, akıl ve diğer manevî meleke veya lâtifeler de olmazdı.

Hayat, kâinatın en lâtif, en güzel, en hassas, en dakik meyvesidir. Hayat, görülmez, fakat hissedilir, yaşanır ve tecrübe edilir. Hayatın en alt seviyesi olan bitkilerin hayatının menşei ve ilk basamağı olan tohum veya çekirdekteki hayat düğümünün açılması, o kadar fazla ve bol cereyan ettiği halde ilk insandan bu yana beşerin ilminin nazarında gizli kalmıştır, izah ve taklit edilememiştir ve edilememektedir. Hem hayat, maddî değil, manevî olduğu için maddeye tam nüfuz eder ve onu kullanmakla da lâtif ve dakiktir. Bütün kâinat, nihayet hayatı meyve vermek için vardır ve hayat, kâinata, bir organizmaya girdiğinde onun bütün hücrelerine yayılır.

Hayat, kâinatın süzölmüş bir hülâsasıdır, kaymağıdır. Nasıl sütün kaymağı sütün içindedir ama süt kaynayınca onun sathında (yüzey) ortaya çıkar; bunun gibi, bütün bir kâinat, bir organizma, en sonunda kendinden bir hülâsa, bir süzme, bir kaymak olarak hayatı netice verir. Meselâ, toprak, su, hava, topraktaki mineraller bitkilerde belli bir saflaşma halinde nebatî (bitkisel) hayata menşe' olur; bitkilerle birlikte hayvanlarda daha ileri bir seviyede

hayata yükselir ve nihayet bitkilerle ve yenebilen hayvanlarla birlikte insanda insanî hayat mertebesine çıkar; daha çok saflaşır, daha çok letafet kazanır; daha çok incelik ve şuur gibi, irade gibi, duygular ve manevî lâtifeler gibi nüfuz edici, lâtif, gayr-ı maddî neticeler verir. Ruhî ve kalbî seviyeye ulaşınca ise melekleşir, hattâ melekleri de geride bırakabilir ve bu seviyede madde ve maddî olan cisim dahi letafet kazanır ve âdetâ manevîleşip, kalb ve rûha eşlik eder.

Hayat, kâinatın en lâtif olduğu kadar, en mükemmel meyvesidir de. Meselâ madenler, kâinat ağacının en uç dallarında biten meyvelerdir; fakat bu ağacın meyveleri bitkilerle, hayvanlarla, insanlarla, cinlerle, meleklerle, seviye seviye hayat sahibi varlıklarla daha da mükemmelleşir ve kalbî, rûhî seviyeye, bu seviyenin daha da derinlerinde sır, hafî ve ahfâyâ ulaşınca nihaî mükemmelliğe erer.

Hayat, kâinat ağacının en yüksek kemalidir; yani kâinat ağacı hayatla ancak kemale, tam mükemmelliğe ulaşır. Kâinatta hayatsız olan unsurlar sadece İlâhî tekvinî emirleri yerine getirir; büyük matsatlara hizmet etseler de, neyi niçin yaptıklarının farkında değillerdir. Ama hayatla kâinat kemalini, nihaî mertebesini bulur, mükemmelliğe ulaşır.

Hayat, kâinatın güzel cemalidir; onun her bakımdan güzel ve gayet mütebessim, gayet parlak yüzüdür. Bu güzelliği bitkilerde, çiçeklerde dahi bütün enfesliğiyle görürüz; hayvanî ve nihayet insanî mertebede bu yüzün daha da güzelliştğini, insanî mertebede bilhassa kalb ve rûhun hayat derecesinde yaşayan peygamberler, asfiyâ ve evliyâ nûraniyetlerinde ve kudsî câzibelerinde tam müşahede ederiz.

Hayat, kâinatın en güzel süsüdür. Evet, bitkilerin, çiçeklerin, kuşların, böceklerin, nihayet insanın, bilhassa insanlık içinde nûraniyet sahibi zatların bulunmadığı bir dünya ve kâinatın ne kadar zinetsiz, süssüz olacağı ortadadır.

Hayat, bir vahdet, yani birlik sırrıdır. Kâinat içinde sel gibi akıp giden unsurlar, nihayet hayatla birlik kazanırlar. Meselâ, insanda yüz trilyon civarında hücreyi, bu hücreler içindeki çekirdekleri, zarları, DNA ve RNA'ları, damarları, sınırları, damarlar içinde akan kanı, onca organları, uzuvları tek bir vücut haline getiren hayattır. Hayat, vücuttan çıktığında o vücut tamamen dağılır.

Hayat, birlik ve beraberlik râbitasıdır. Hayatın meselâ bitkiler, hayvanlar ve insanlar halinde birleştirdiği ve manâlı bir bütünlüğe ulaştırdığı unsurlar,

hayat onlardan ayrıldığı zaman birden dağılmaktadır. Demek ki, bütün bu unsurlar arasındaki bağ, hayattır. Nasıl bir ağacın meyve vermez olması, kurumması ve yakılacak odun haline gelmesi demektir, bunun gibi, kâinata hayat olmaz veya hayat kâinattan çıkarsa, kâinatın nihaî meyvesi olan insan, ondaki biyolojik–hayvanî hayatın ötesindeki ve ona gerçek insaniyeti kazandıran manevî hayatını, kalb ve rûhun hayatını bütün bütün kaybederse, kâinatın bütün râbitaları ve dolayısıyla Kıyamet kopar ve kopacaktır.

Hayat, kâinatın kemali, zirvesi, meyvesi olduğu gibi, ondaki bükün kemalin, üstünlüklerin, değerlerin, faziletlerin de menşedir. Çünkü, bir ağacın çekirdekte başlayan hayatı meyvede bittiği ve dolayısıyla ağacın bütün varlığı meyveye yönelik olduğu, yine dolayısıyla ancak meyve sebebiyle ağaç çiçek, dal, dalcık ve yaprak gibi güzelliklere menşe' teşkil ettiği gibi, nihayet hayatı meyve vermek üzere büyüyen kâinat ağacının dallarında biten bütün güzelliklerin kaynağı da hayattır; hayatın nihaî mertebesi olan insanî hayat, insanî hayatın nihaî mertebesi olan kalb ve rûhun hayatı, en nihayet hayatı bu seviyede en mükemmel yaşayan Hz. Muhammed Mustafa'nın (s.a.s.) hayatıdır. İşte "Sen olmasaydın kâinatı yaratmazdım." sırrına bir pencere.

Hayat, mahiyeti itibariyle kâinatın en harika bir zîrûhudur. Yani, bitkilerde bir hayat ve dolayısıyla ancak nebatî (bitkisel) hayat seviyesi ortaya koyan bir ruh vardır. Hayvanlarda, onlara hayatiyetini veren, hayatlarına çok kısmî bir irade ve en alt seviyede şuur, bunun dışında, maddî ve hayatı yaşamaktan ve vazifelerini yapmaktan kaynaklanan manevî bir şuur katan hayvanî ruh vardır. İnsanda ise ruh, pek çok duygulara, duyulara, melekelere sahip insanî ve tenmiye, yani inkişaf ile melekiyete açılan, hattâ onu da geçen bir seviyeye yükselir. İşte, rûhu gösteren, tecrübe ettiren, hayattır; yani hayat, rûhun ışığıdır.

Hayat, en küçük bir yaratığı bir kâinat hükmüne getiren mûcizevî bir hakikattir. Kâinatın bütün aslî unsurları ancak bir araya geldiği zaman nihayet hayat ortaya çıkar. Öyleyse, meyvede ağacın bütün aslî unsurları nihayet birleştiği gibi, bitkilerden insana derece derece hayat sahibi varlıklar da, bütün bir kâinatı âdeta kendilerinde taşırlar. Dolayısıyla, arı gibi, sinek gibi küçük canlılar bile, kâinatın bir fihristi, minyatür birer nüshası gibidir.

Hayat, canlıyı varlıkların çoğuyla münasebettar eden bir Kudret mûcizesidir. Yukarıda da temas edildiği gibi, hayatsız bir cisim, dağ da olsa

yetimdir, gariptir, yalnızdır. Münasebeti yalnız oturduğu mekân ile ve ona karışan şeyler ile. Kâinatta başka ne varsa, o dağ için yoktur. Çünkü hayat sahibi değildir ki, diğer varlıklarla alâka kurabilsin ve kurabileceği duyulara, kuvve(t)lere, melekelerle sahip olabilsin. Hayatın ışığı olan şuuru yoktur ki, etrafını tanınsın ve onlarla münasebete geçsin. Fakat şimdi bak küçücük bir cisme, meselâ bal arısına. Hayat ona girdiği anda, bütün kâinatla öyle bir münasebet kurar, bütün kâinatla, bilhassa zeminin çiçekleriyle ve bitkileriyle öyle bir ticaret yapar ki, “Şu yeryüzü, benim bahçemdir, ticarethanemdir.” diyebilir. İşte, canlılardaki meşhur iç ve dış duyulardan başka, ancak hissedilen sâika (sevkeden) ve şâika (şevk verip, teşvik eden) duyularıyla beraber o arı, pek çok varlık türleriyle münasebete geçer, dostluk kurar ve alışveriş yapar. Hayat en küçük bir canlıda tesirini böyle gösterse, elbette insanî mertebeye çıkınca öyle gelişir, inkişaf eder ve nurlanır ki, ışığı olan şuurla bir insan kendi evinin odalarında gezdiği gibi, aklıyla, hayaliyle, tasavvuruyla, hattâ bizzat rûhuyla ulvî ve manevî âlemlerde gezer ve oralara misafir olur. İnsan, mânen o âlemlere misafir gittiği gibi, o âlemler dahi gelir, onun ruh aynasında misafir olup, temessül eder.

Hayat, cüz’î, küçük bir varlığı âdeta bir küll, bir âlem hükmüne getiren, Rubûbiyet noktasında kâinatı bölünme kabûl etmez bir bütün yapan fevkalâde bir İlâhî sanattır. Yani, yukarıda da temas edildiği üzere, hayat ile en küçük bir canlı, âdeta kendisinde bütün kâinatı barındıran, kâinatın minyatür bir nüshası haline gelir. Yine hayat ile kâinat, Rubûbiyet, yani Cenab-ı Allah’ın, içindeki bütün varlıklarla, her şeyle ve her bir şeyle idaresi, ihtiyaçlarını görmesi, rızıklandırıp büyütmesi noktasında bölünme kabûl etmez bir bütün olur. Bu çerçevede, meselâ güneş, yeryüzünün tamamına ısı ve ışık verirken, onun içindeki mukabiline gelen her şeye de ısı ve ışık verir. Yağmur inerken, sunî bir engel olmadıkça yağdığı her yere suyunu gönderir. Toprak ve hava unsuru gibi unsurlar, aynı anda meselâ bir tohuma hizmet verirken, bütün tohumlara, bitkilere, hayvanlara ve insanlara da hizmet eder. Bütün kâinat, içinde her bir bir şey için olur; öte yandan, içindeki her bir şeyin hizmetine, yardımına koşarken, aynı anda bütün şeylere de hizmet eder.

Hayat, cüz’î bir varlığı bir küll, âdeta bir âlem hükmüne getirmek ve kâinatı parçalanma kabûl etmez bir bütün yapmakla, her şeyi her bir canlıya mal eder; bir şeyi bütün eşyaya âdeta mâlik kılar. Evet, hayat ile nasıl kâinat bölünme kabûl etmez bir bütün haline geliyorsa, her bir canlı da, kâinatın pek

çok unsurlarını kendinde barındırmak, pek çok unsurlarıyla münasebet içinde bulunmakla başlı başına bir âlem olur. Evet, bir çiçek, bir âlemdir; bir böcek, bir karınca, bir fil de bir âlemdir. İnsan da, bir âlemdir. Bunların her biri hayattar olmaları cihetiyle bütün bir kâinatın mâliki gibidir. Çünkü kâinatın unsurları –hava, su, toprak, ısı ve ışığıyla güneş, bütün yeryüzü, geceler, gündüzler, mevsimler– her bir canlıya hizmet eder. Bir bütün âlem olan insan organizmasında veya hayvan organizmasındaki her bir hücre, bütün bir organizmaya mâlik gibidir. Çünkü, organizmaya giren her bir gıda İlâhî Rubûbiyet’in tasarrufuyla ve hayatın her bir canlıyı âdeta yekpare bir bütün haline getirmesiyle her bir hücreye gider; yani organizmadaki bütün faaliyet, tek tek her hücreye, her organa hizmet eder ve bütün organizma, tek bir hücrenin hizmetine koşar. Vücudun neresinde bir arıza, bir yaralanma olsa, bütün vücut o arızanın giderilmesi için seferber olur. Bundandır ki, her bir canlı, “Bütün eşya, benim malımdır. Dünya, evimdir; kâinat, Mâlik’im tarafından verilmiş bir mülkümdür.” diyebildiği gibi, her bir canlının her bir uzvu, hattâ hücresi de, “Bütün bu vücut, benim hânemdir, hizmetçimdir.” diyebilir; bundan da öte, bizzat canlının dediği gibi, “Bütün eşya, benim malımdır. Dünya, evimdir; kâinat, Mâlik’im tarafından verilmiş bir mülkümdür.” dese, yalan ve yanlış konuşmuş olmaz.

Hayat, varlıkların keşşafıdır da

Nasıl ki ışık eşyanın görülmesine sebeptir ve renklerin –bir teoriye göre– varlık sebebidir; öyle de, hayat dahi, varlıkların keşşafıdır. Evet, bir yer eşya ile dolu da olsa, eğer orası tamamen karanlıksa, yani orada ışık yoksa insan, o eşyadan hiçbirini göremez; çünkü görme de, görülme de, ışığın varlığına bağlıdır. Bir teoriye göre ışık, renklerin de varlık sebebidir. Yani, renk dediğimiz şey, ışığın eşyaya temasından sonra her bir eşyanın yapısına ve bileşimine göre gözümüzde bıraktığı tesirdir. Meselâ, dokusunda kırmızı pigment (renk hücresi) bulunan domates kendine gelen ışığın tamamını emer ve dolayısıyla kırmızı olarak görünür; biz, onu kırmızı olarak algılarız. Dolayısıyla ışık olmasa, renkleri de göremeyiz. Bunun gibi, hayat da, varlıkların keşşafıdır; varlığın ne olduğunu, özelliklerini, kapasite ve kabiliyetlerini, ancak hayat sayesinde anlarız. Meselâ, hayat olmasa idi, hayvanları, bitkileri, insanları, aslî özellikleriyle birbirlerinden ayıramazdık, çünkü ortada sadece aynı malzemelerden yapılmış birer cisim bulunurdu. Ancak hayatlardır ki, bu cisimlerdeki ortak ve farklı hususiyetler, istidat ve

kabiliyetler ortaya çıkar.

Hayat, keyfiyât, yani mahiyet ve niteliklerin tahakkuna da sebeptir

Hayat, keyfiyâtın, yani mahiyet ve niteliklerin tahakkukuna da sebeptir. Yukarıda misalimizde olduğu gibi, ölü bir organizmanın ancak bir cisim olarak bazı maddî nitelikleri hakkında bilgimiz olabilir; bunun dışında, ne o organizmanın, ne de onu oluşturan organların ve uzuvların aslî, manevî ve fonksiyonel niteliklerini bilebiliriz. Meselâ, bir elin, kolun, tutma, kavrama ve güç ifade etme özelliklerini, fonksiyonlarını ancak hayat sayesinde anlarız. Demek ki, tutma, kavrama, hareket etme gibi özellikler, bir kol veya başka bir cisim için ancak hayatla ortaya çıkar. Ayrıca, bütün keyfiyât, yani nitelikler, mahiyetler, manevîdir ve mücerrettir. Meselâ, misalimizdeki gibi, tutma, kavrama, hareket etme, idrak, görme, işitme, sevmeye, acıma, öğrenme, inanma, hep birer keyfiyettir. Bunların ne ve nasıl olduklarının bilinmesi ancak hayatla mümkündür.

Hayat, kâinat mahiyetleri içinde Allah'ın Birliği'ne en parlak delildir

Hem kâinatın mahiyetleri içinde Zât-ı Hayy u Kayyûm'un mutlak zarurî olan varlığına, Birliği'ne –bütün kâinatın ve ayrıca her bir şeyin ortaya koyduğu Vâhidiyet ve Ehadiyet'ine– şahadet eden bürhanların en parlağı, en kat'îsi ve en mükemmeli hayattır. İdrak, tanıma ve bilme hayatla mümkün olduğu gibi, ancak hayat sayesinde Cenab-ı Allah'ın Şe'nler'i, Sıfatlar'ı, İsimler'i, Fiiller'i ve eserleri en iyi tanınır, bilinir ve bunların Cenab-ı Allah'a olan işaretleri ortaya çıkar. Elbette canlı bir cismin, bir hayvanın, daha ötede bir insanın Cenab-ı Allah'a ve Birliği'ne olan şahitliği, hayatsız bir cismin şahitliğinden karşılaştırma gerektirmeyecek ölçüde parlak ve kat'îdir. Hayat olmasa Cenab-ı Allah'ın Hayy isim-sıfatı ve Muhyî ismi, İlim, Basar (Görme), Sem' (İşitme), Kelâm (Konuşma) gibi sıfatları ve bunlara dayanan Alîm, Basîr, Semî' ve Mütakellim gibi isimleri elbette bilinemezdi. Hayatın içine girdiği bir varlığı, hattâ bütün bir kâinatı içindeki her şey birbiriyle ve her bir şeyle alâkalı, birbirine muhtaç ve birbirinin hizmetinde parçalanma kabûl etmez bir bütün haline getirmesi olmasaydı, Cenab-ı Allah'ın Birliği en açık ve müşahhas delilleriyle bilinemezdi.

Hayat, mevcut bilimin mevcut kriterleriyle keşfedilemez

Hayat, Cenab-ı Allah'ın sanat eserleri içinde en gizlisi, en dakiki, aynı zamanda en açığı, en belirgini; hem en kıymetlisi, hem en ucuzu; ayrıca en nezih, en parlağı ve en lekesizidir. Hayatın mülk, yani âlem-i şehadete bakan

dış yanı da, melekût, yani gayb veya emir âlemlerine bakan iç yanı da şeffaftır ve paktır. Evet, yukarıda temas edildiği üzere, hayat, bir nefha-i İlâhî olarak Cenab-ı Allah'ın sanat eserleri içinde en lâtifi, en dakikî ve en gizlisidir. Görülmez, tutulmaz; aynı zamanda Hz. Âdem'den bu yana künhüne erişilememiş ve izah edilememiştir. O, Cenab-ı Allah'ın sebepler üstü bir hediyesi, Kudret'in sebepler ötesi bir tecellisi olduğu için, bilimin mevcut kriterleriyle de asla anlaşılıp, keşfedilemez.

Hayat, dakikliği ve letafetiyle, içine girdiği cismin her noktasına aynı derecede nüfuz eder. Evet, hayat, bu gizliliğine rağmen, en açıktır da; çünkü her canlı onu bizzat yaşayıp, bütün varlığıyla tecrübe ettiği gibi, her canlı, yine hayat sayesinde kendisini tamamen ortaya koyar ve nitelikleri ancak hayatla bilinir. Hayat, en kıymetli İlâhî sanattır; bütün her şey, hayata hizmet eder ve onu meyve vermek için ileri hareket halindedir. Cenab-ı Allah (c.c.), bir hayatı, meselâ bir insanın hayatını bütün insanlığın hayatı gibi tutmakla²²⁵ bizatihî hayatın değerini Kur'ân'ında ifade etmiş ve hayata kıymayı en büyük günahlar arasında zikretmiştir.²²⁶ Hayat bu kadar kıymetine rağmen, varlıklar için en ucuzdur; çünkü Cenab-ı Allah (c.c.), onunla her yerin şartlarına uygun canlılar yaratarak kâinatın tamamını şenlendirmiştir ve şenlendirmektedir. Kâinatta hayatın olmadığı bir alan yoktur; her bir yerde o yerin kendi şartlarına has canlılar vardır. Hayat, tekrar etmek gerekirse, hem maddî âleme bakan zahirî veya mülk yanıyla, hem de gayb veya emir âlemlerine bakan batınî veya melekûtî yanıyla parlak, şeffat ve lekesizdir; çünkü o, Cenab-ı Allah'ın Kudret'inin sebepler üstü, araya sebepler girmeden yarattığı bir hediyesidir, mahlûkudur.

Hayat, Rahmânî bir rahmet cilvesi olarak bütünüyle rahmettir

Hayat, diğer varlıkları kendine hizmet ettiren nazenin, nazdar, nazik bir Rahmânî rahmet cilvesidir. Hayat, Cenab-ı Allah'ın Rubûbiyet'inin yaratıcılığının bir eseri,²²⁷ Rahmâniyet'inin bir nimetidir.²²⁸ Dolayısıyla o, Rahmânî bir rahmet cilvesi olarak bütünüyle rahmettir.

Hayat, İlâhî Şe'nlerin, yani Cenab-ı Allah'ın Allah olmakla sahip bulunduğu temel vasıfların en kapsamlı aynasıdır. Yukarıda da üzerinde durulduğu gibi, ancak hayat sayesinde, hayattar, yani canlı cisimler sayesinde Cenab-ı Allah'ı asıl vasıflarıyla ve ayrıca hem daha derin, hem daha geniş olarak tanırız.

Hayat, Cenab-ı Allah'ın Rahmân, Rezzak, Rahîm, Kerîm, Hakîm gibi pek

çok İlâhî İsm'in cilvelerini gösteren; hikmet, inayet, rahmet gibi çok hakikatları kendine tâbi eden, bu hakikatlerin kendine hizmet ettiği ve kendisiyle görüldüğü; ayrıca bilmek, öğrenmek, görmek, işitmek, hissetmek, sevmek, acımak gibi bütün duyguların, lâtifelerin, istidat ve kabiliyetlerin menşei Rabbânî bir kaynak, bir ayna, bir makinedir.

Hayat, kâinat tezgâhında çalışan öyle bir istihale (dönüştürme) makinesidir ki, mütemadiyen her tarafta tasfiye yapmakta, temizlemekte, terakki vermekte, nurlandırmaktadır. Evet, ancak hayatla toprak, hava ve su gerçek hizmetini görür; hayatta ve içindeki hayattar cisimlerle toprak, kirlenden, lâşelerden temizlenir. Hayatla her taraf şenlenir; madde, hayatla terakkî eder ve pek çok hislere, kabiliyetlere, fonksiyonlara âletlik yapar. Hayatla zerreler, zerre kafileleri, pek çok hislerin, duyuların, lâtifelerin, fonksiyonların, istidat ve kabiliyetlerin zemini ve âleti haline gelir. Zât-ı Hayy ve Muhyî, hayat makinesi vasıtasıyla bu karanlıklı, fâni, süflî ve maddî dünya âlemini lâtifleştirir, ışıklandırır, ona bir nevi beka verir, onu bâki bir âlemin ekinliği yapar.

Hayatın hakikatı, Cenab-ı Allah'ın varlığına ve Birliği'ne, meleklerine, Kader'e, Âhret Günü'ne, peygamberliğe ve peygamberlere, İlâhî vahye ve Kitaplara inanmak olan altı iman esasını ispat eder.

Şükür, muhabbet, hamd ve ibadet, hayatın meyvesidir

Hayat, bütün kâinattan süzölmüş onun en safi bir özü olduğu gibi, kâinattaki en mühim bir İlâhî maksat ve kâinatın yaratılışının en mühim neticesi olan şükür, ibadet, hamd ve muhabbeti netice veren en büyük sırdır.

İşte, hayatın bütün bu ehemmiyetli ve kıymetli hususiyetlerini ve ulvî ve umumî vazifelerini nazara aldığımızda Muhyî isminin arkasında İsm-i Hayy'ın azametini görebilir ve O'nun nasıl bir İsm-i A'zam olduğunu anlarız. Hem anlarız ki, madem hayat kâinatın en büyük neticesi, en azametli gayesi ve en kıymetli meyvesidir, öyleyse bu hayatın dahi kâinat kadar büyük bir gayesi, azametli bir neticesi bulunmak gerektir. Çünkü, ağacın neticesi meyve olduğu gibi, meyvenin de çekirdeği vasıtasıyla neticesi, gelecek bir ağaçtır. Evet, bu hayat, bu âlem ağacının bir meyvesi, fakat çok daha geniş, çok daha güzel ve ebedî bir başka hayatın çekirdeğidir. Hayatın bir neticesi de, elbette onun nasıl bir nimet olduğunu ve başka hangi büyük nimetlere aynadarlık yapıp, sebep ve zemin teşkil ettiğini düşünerek, bilerek hayatı veren Zât-ı Hayy ve Muhyî'ye şükür, ibadet, hamd ve muhabbettir. Şükür, muhabbet,

hamd ve ibadet, hayatın meyvesi olduğu gibi, kâinatın, yaratılışın gayesidir. Ve bundan anlarız ki, bu hayatın gayesini “rahatça yaşamak ve gafletli lezzetlenmek ve heveskârane nimetlenmek” olarak görenler, gayet çirkin bir cehaletle ve tam bir inkâr içinde bu pek kıymetli nimeti, bu değerine paha biçilmez hediyeği küçümsemekte, fâni cam parçalarına değışmekte ve nimete nankörlükte bulunmaktadırlar.

Hayatın zâhir, bâtın, mülk ve melekût cihetleriyle pak ve şeffaf olması

Hayatın bu kadar meziyetlerinden biri olan onun hem zâhir hem bâtın, hem mülk hem melekût ciheti itibariyle pak ve şeffaf olması hususunu biraz açacak olursak: Cenab-ı Allah (c.c.), izzet ve azametinin gereği olarak, yani ilk anda hikmetini bilemeyecekleri veya kabûllenmekte zorlanacakları hastalıklar, musibetler ve ölüm gibi hadiselerde insanlar yanlış bir değerlendirmeye Kendisi’ni ve Kader’i suçlama gibi bir cinayet işlemesinler diye içinde bulunduğumuz âlemde sebepleri icraatına perde yapmaktadır. Meselâ, canı nihayette alan, yani ölümü yaratan doğrudan Kendisi olduğu halde, önce Azrail’i, sonra da ölümün hastalık, kaza gibi zahirî sebeplerini Mümît ismi ile ölüm arasına perde olarak koymaktadır ki, insanlar Kendisi’nden ve Kader’den şikâyetle daha büyük musibetlere düşer olmasınlar. Oysa hayatla ilgili olarak böyle bir şikâyet ve musibete düşer olma söz konusu değildir. Hayatı, ağır bile geçse sevmeyen yoktur; adem (yokluk) her ışığı soğuran karadelikler gibi bütünüyle şer ve karanlık olmasına mukabil, varlık ve elbette onun sebebi olan hayat, her bakımdan hayır ve güzeldir. Onda şikâyet ve itirazı davet edecek unsurlar bulunmadığı gibi, Kudret’in izzetine ve kudsiyetine ters bir çirkinlik de yoktur. Eğer hayattan şikâyet edenler nadiren çıksa bile bu şikâyetler genellikle anlık veya geçici olduğu gibi, bütünüyle şikâyete sebep de hayatın kendisi değil, onu “yaşanmaz” kılan haricî sebeplerdir. Nur da, hattâ yağmur da hayat gibi tamamen hayırdır. Dolayısıyla, yağmurun bazı zahirî sebepleri varsa da, bu sebepler ve yağmurun yağma vakti kesin olmadığı için, onun geliş zamanı Kur’ân’da beş gayb içinde zikredilmektedir.²²⁹ Bundandır ki, yağmursuzluk anlarında Cenab-ı Allah (c.c.) kullarını ellerini Dergâhı’na açmaya çağırır ve dolayısıyla yağmur duasına çıkmak, sünnet olmuştur. Eğer yağmurun gelmesi güneşin doğması gibi her gün vaktiyle kesin olsaydı, bu hayatî nimetin dua ile istenmesinin hikmeti olmazdı.

Hz. Allah’ın nimetleri karşısında şükür, kemalâtı karşısında hamd

İkinci olarak, yine hayatın meziyetleri içinde zikredildiği gibi, nasıl kâinat nihayet hayatı netice vermişse, hayatın neticesi de şükür, hamd ve ibadettir. Cenab-ı Allah (c.c.), kulları Kendisi'ni tanısin, Kendisi'ne hamd, şükür ve ibadette bulunsunlar diye onları ve kâinatı yaratmıştır. Elbette Cenab-ı Allah, kullarının şükür, hamd ve ibadetinden mutlak müstağnîdir; O'nun hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Bütün yaratıklar Allah'a kusursuz ibadette bulunsa –ki melekler bunu yapmaktadır– bunun Cenab-ı Allah'a katacağı bir şey olmadığı gibi, hiçbir yaratık Allah'a ibadette bulunmasa, bunun da Cenab-ı Allah'tan eksilteceği bir şey yoktur. Fakat, nasıl yaratmak Allah olmanın şe'nindense, Allah olmak demek Yaratan olmak demekse, bunun gibi, Ulûhiyet, yani İlâh olmak da, Kendisi'ne ibadet edilen olmak demektir. Ulûhiyet'in en önemli şe'ni, Ulûhiyet'i birinci derecede tarif eden, Ma'bud-u Mutlak olmaktır. Ve ibadetin bütün faydası, elbette ibadet edenedir; insan, ancak ibadetle insan olur; ancak ibadetin en önemli boyutu olan şükür ve hamdle insan olur; nankörlük, şükürsüzlük, insanı görünürde insan da olsa gerçekte insan olmaktan çıkarır veya onun gerçek insanı olmasına mâni olur. Başta hayat nimeti olmak üzere, onca nimetleri karşısında onları karşılıksız Veren'e şükürde, O'nun mutlak kemalâtı, Zâtı'nda ve bütün Sıfatları'nda sonsuzluğu, kusursuzluğu, noksansızlığı ve mutlak paklığı karşısında hamdde bulunamayan bir insan, en nankör ve en cahil yaratık demektir ve başkalarından gördüğü iyilikler karşısında diliyle teşekkür etse bile, kalbinden teşekkür edemez.

Hayat, altı iman esasını da ispat eder

Bir diğer önemli meziyeti ve vasfı olarak hayat, imanın altı şartıyla da alâkardır ve onları ispat eder. Tezahürleriyle apaçık ortada olmasına rağmen mahiyeti ve niteliği ilk insandan bu yana insana meçhul kalan hayat, doğrudan doğruya Yaratan'ı, Hz. Allah'ı gösterdiği gibi, çoklukta birlik sebebi ve kaynağı olarak O'nun mutlak Birliği'ne tam delildir. Ayrıca, bir ırmağın yüzündeki kabarcıklarda görünen güneşçiklerin, ırmak bir tünele girince kaybolmaları, tünelden çıkınca tekrar görünmeleriyle hem güneşin varlığına, hem bekasına şahadet ettikleri gibi, hayat da, bu âlemde kabileler halinde ve çoklukla ortaya çıkıp, yine kabile kabile başka bir âleme dökülürken dökülenlerin yerini yenilerinin alması, yani sürekli yenilenmekle de hem O'nun varlığını, hem Birliği'ni, hem de bekasını gösterir.

Hayat, diğer iman esasları içinde meselâ Âhiret'i de ispat eder. En az hayat

kadar kesin ve görünür bir gerçek olan ölüm, dünya hayatının sonu olmakla hayata pek âşık olan insan için zâhiren bir musibet, hem de katlanılması en zor ve en arzu edilmeyen musibettir. Bu, insanın bizzat kendi ölümü hakkında böyle olduğu gibi, ölüm sebebiyle sevdiklerini sürekli kaybedip durmasından dolayı da böyledir. Yüz yıl da yaşansa en son ancak bir gün yaşanmış kadar tat veren, fakat sonu büyük bir acı, bir ah, bir eyvahla biten, her gün bir sevilenden kopmakla acılaştıran bir hayat eğer sadece dünya hayatına has olsaydı, bu takdirde insan için âdetâ kasdî bir işkence, bir alay demek olurdu. Eğer yıllarca birlikte bulunduğumuz, sevgileri kalblerimizde çıkmamacasına yer etmiş, onları sevmek tabiatımız ve tabiatımızdan olan insanları –annemizi, babamızı, kardeşlerimizi, eşimizi, çocuklarımızı, dostlarımızı, peygamberler ve evliyâ gibi dünya hayatının en büyük zîneti olan zâtları– ebediyen kaybetmek, nasıl dayanılmaz bir acı, bir hüsrân teşkil ederdi. Hem Kendisi’ni rahmeti her şeyi kuşatmış olarak tanıtan, hem insanı yaratıp, ondan ibadet, şükür ve hamd isteyen bir Zât’ın insanı böyle bir acı ve hüsrâna mahkûm etmesi düşünülebilir mi? Ona verdiği akıl sebebiyle geçmişin elemelerinin ve geleceğin endişelerinin zâhiren belli ölçülerde acılaştırdığı bir hayatı, bir de ebedî bir son, bir yokluk, sevdikleriyle bir daha buluşamayla insan için bütünüyle çekilmez kılar mı? Asla! İşte hayat, Âhîret’i de ispat eder; onun tertemiz ve lekesiz yüzü, Âhîret’e tutulmuş bir ışıktır. Hayat, insana der ki: “Ölüm bir yokluk, bir son değil, benim çok daha fevkalâde ve ebedî bir seviyeye açılmamın, yükselmemin kapısıdır. Burada sevdiklerinden ayrıldığı için üzülme! Onlar, hizmet yurdu olan bu dünyadan ücret–mükâfat yurdu olan başka bir dünyaya göçtüler ve orada çok daha nezih şartlarda yaşıyorlar ve ebedî bir saadete geçiş koridorundalar. Sen de o koridorda onlara kavuşacaksın ve tam bir saadet yurdunda onlarla ebediyen beraber olacaksın.” İşte hayat, bütün paklığı ve şeffaflığıyla, dünyadaki birtakım zâhiren acı görünen yanlarını ebediyete açılmakla tatlılaştırır ve onları pek güzel hikmetler kaynağı haline getirir.

Hayat, meleklere imana da apaçık bir delildir. Çünkü madem kâinatta en mühim bir netice hayattır ve Cenab-ı Allah hayata en uzak olan kesif toprağı, şu maddî âlemi hayatın sayısız tezahürleriyle, milyonlarca çeşit canlılarla şenlendirmekte, daha da ötede, hayatın süzölmüş en safî hülâsası olan şuur, akıl ve en lâtif ve sabit cevheri olan ruhla ışıklandırmaktadır; elbette O, yeryüzünden çok daha lâtif, daha nûranî, hayata daha yakın olan gökleri de

onlara has canlı sâkinlerle şenlendirecektir ve kâinatta hiçbir yeri hayatsız bırakmayacaktır. İşte, göklerin sâkinleri, meleklerdir.

Hayat, peygamberlere ve İlâhî Kitaplar'a imana da kat'î bir delildir. Çünkü, madem kâinat hayatı netice vermiştir ve hayat, Hayy ve Muhyî olan Zât'ın en büyük bir tecellisidir, en güzel sanatıdır; öyleyse Hayat-ı Sermediye, yani Ezelî–Ebedî Hayat ve bu Hayat'ın Sahibi, ancak peygamberler ve onlara indirilen kitaplar vasıtasıyla tam olarak tanınabilir; O'nun ma'rifetine ancak peygamberler ve İlâhî Kitaplarla ulaşılır; kâinat da, insan da ancak peygamberlerin ve Kitaplar'ın önümüze tuttuğu ışık altında okunarak ma'rifet kaynağı oldukları anlaşılır. Ve hayatımızı değerlendirmek ve saadet içinde ebedî hayatı kazanmak için Ezelî–Ebedî Hayat Sahibi'nin bizden neleri yapıp, nelerden kaçınmamızı istediğini ancak vahiy yoluyla, yani peygamberler ve İlâhî Kitaplar yoluyla öğreniriz. Dolayısıyla, peygamberlerin sonuncusu ve ekmeli olan Hz. Muhammed Mustafa'nın (s.a.s.) risaleti ve Kitaplar'ın da sonuncusu ve en kapsamlısı olan Kur'ân vahyi, hayatın rûhu ve akli hükmündedir ve hayat, bunların varlığıyla devam etmektedir; ebedî hayat da bunlarla kazanılacaktır.

Maddî ve mânevî hayat ve Risalet-i Muhammediye (s.a.s.)

Evet, nasıl ki hayat, bu kâinattan süzölmüş bir hülâsadır; şuur ve his, hayatın ondan süzölmüş bir hülâsasıdır; akıl dahi, şuurdan ve histen süzölmüş, şuurun bir hülâsasıdır; ruh, hayatın hâlis ve safi bir cevheri ve sabit ve müstakil zâtıdır, yani hem hayatın özü, hem de bir bakıma kendisidir; öyle de, maddî ve mânevî hayat-ı Muhammediye (s.a.s.), kâinatın hayatından ve rûhundan süzölmüş en safi bir hülâsa, hülâsanın da hülâsasıdır; ve Risalet-i Muhammediye (s.a.s.) dahi, kâinatın his, şuur ve aklından süzölmüş en safi hülâsasıdır, belki maddî ve mânevî hayat-ı Muhammediye (s.a.s.), eserlerinin şهادetiyle, kâinatın hayatının hayatıdır; Risalet-i Muhammediye (s.a.s.), kâinatın şuurunun şuurudur ve nûrudur; ve vahy-i Kur'ân dahi, canlı hakikatlerinin şهادetiyle, kâinatın hayatının rûhudur ve kâinatın şuurunun aklıdır. Kur'ân, bu gerçeklere, “Ey iman edenler! Rasûlüllah sizi size hayat verecek şeylere çağırıldığı zaman Allah'a ve Rasûlü'ne icabet edin!”²³⁰ âyetiyle parmak basar. Evet, evet, evet... Eğer kâinattan Risalet-i Muhammediye'nin (s.a.s.) nûru çıkarsa, gitse, kâinat vefat edecek.. eğer Kur'ân gitse, kâinat divane olacak ve yerküre kafasını, aklını kaybedecek, belki şuuruz kalmış olan başını bir gezegene çarpacak, bir kıyameti koparacak.

Hayat, Kader'i de ispat eder. Çünkü, hayat, kâinatın programıdır, manevî kalıbıdır. Çünkü, kâinatın düzen ve intizamının, bir organizmadaki mükemmel düzen, intizam ve işlerliğin açıkça gösterdiği üzere, hayat, intizam demektir, nizam demektir, sistem demektir. Bir ağacın nasıl çekirdeğinde hayat vardır ve bu hayatın düğümünün açılmasıyla çekirdek, merete merete içindeki programı, "içindekiler"i ortaya koyar ve ağaç olur ve nasıl dolayısıyla ağacın bütün unsurları da canlıdır, bunun gibi, kâinat ağacının tamamında da aynı gerçek söz konusudur. Bu ağaçta hiçbir şey sistem, düzen ve intizam dışı değildir. Ondaki her bir şeyin, her bir hadisenin İlâhî İlim'de ilmî vücudu vardır ve bu vücutta her bir şeyin bütün halleri, tavırları, "çekirdek mertebesinden tam bir ağaç olma mertebesi"ne kadar geçireceği bütün haller bellidir. Nasıl bir kelimenin asıl varlığı, rûhu, onu konuşanın zihnindeki manâdır ve bu manâ da onun mahiyetinden 'teşekkül' eder veya mahiyetin kendisidir, dolayısıyla her bir kelime zihindeki 'canlı manâ ve/veya mahiyet'in tezahür etmiş şeklidir; bunun gibi, kâinattaki her bir şey de, her bir canlı da, İlâhî İlim'de canlı bir manâ veya mahiyet olarak vardır. Cenab-ı Allah mutlak Hayy olduğu gibi, O'nun İlmi de, İlm'indeki manâ veya mahiyetler de, O'nun Hayatı'nın manevî bir cilvesine mazhardır.

Gaybî–manevî âlemler de bütünüyle hayattardır

Evet, gayb âleminin bir nev'i olan Ruhlar Âlemi, tamamen canlı, hattâ hayatın kendisi olan ruhlarla doludur; yine, kâinatta ve varlıkların vücutlarında bir başıboşluğun, intizamsızlığın bulunmamasının gösterdiği üzere, her şey, önüyle, sonuyla, geçmişi, hali ve geleceğiyle haricî âleme çıkmadan önce bellidir. İşte bu belli bir nizam ve intizam içindeki ilmî var oluş, ilmî vücutlar da, ilim âleminin ve merete merete diğer âlemlerin de bir nevi hayata mazhar olduğunu gösterir. Elbette hayat maddî değildir ve maddî âlemlerle sınırlı değildir. Nasıl hayat maddeyi de canlandıran manevî bir cevher ise, gaybî ve manevî âlemlerin hayattar olması haydi haydi gerekir. Yoksa her bir âlem, büyük ve müdhiş birer cenaze ve karanlıklı birer virane âlem olurdu.

İşte iman "Kader'e ve kazaya iman" rûknü dahi, geniş bir vecihte sırr-ı hayatla anlaşılıyor ve sabit oluyor. Yani, nasıl ki şehadet âlemi, mevcut hazır eşya, intizamlarıyla, neticeleriyle, hayatlarının her bir ânıyla hayata mazhariyetlerini ve bir ilim ve takdir programına bağlılıklarını ortaya koymaktadır, öyle de, âlem-i gaybdan sayılan geçmiş ve gelecek mahlûkatın

dahi mânen hayattar bir vücud-u mânevîleri ve ruhlu birer sübut-u ilmîleri, İlm-i İlâhî'de belli ve sâbit hayattar mahiyetleri (a'yân-ı sâbite) vardır ki, bu mânevî hayatların eserleri, mukadderat adıyla Kader ve Kaza levhalarında ortaya çıkar.

Hayat, bir şeyin içine girdiği vakit o cesedi bir âlem hükmüne getirir; o şey veya ceset her ne kadar bir cüz'î de olsa, onu âdetâ bir küll, yani her şeyle münasebettar bir âlem yapar; mikroorganizmalara varıncaya kadar arı, sinek, böcek, karınca gibi varlıklar buna birer örnektir. Nasıl bu canlılar yaratıcılıkla birlikte rızıklandırma, şekil verme, renk verme, hayatta tutma, idare etme, ölçme-ölçülü yapma-takdir etme, düzen ve intizam verme gibi daha pek çok fiilleri; rahmet, inayet, rubûbiyet, hikmet, ehadiyet, vahdet gibi sıfat ve şe'nleri sergiliyorlarsa, şu halde bunlar, Cenab-ı Allah'ın pek çok Fiil'ine, İsm'ine, Sıfat'ına ve Şe'n'ine ayna tutmakla, hayat'ın bütün bu Fiil, İsim, Sıfat ve Şe'nleri kendinde gösteren kapsamlı bir ma'rifet aynası olduğunu apaçık ortaya koyar. Elbette hayat olmasaydı bu kadar çok İlâhî Fiil, İsim, Sıfat ve Şe'n'in bir canlıda tezahür veya tecellisine şahit olmayacaktık. İşte, hayat, bu muazzam kapsamıyla en gizli bir Ehadiyet sırrına sahiptir. Yani nasıl azametli güneş, ısısı, ışığı ve yedi rengiyle bütün yeryüzünde tezahür eder ve böylece Cenab-ı Allah'ın Vâhidiyeti'ne bir misal oluşturur; yine aynı anda ısısı, ışığı, yedi rengi ve hattâ aksiyle suların damlalarında, kabarcıklarında ve cam gibi şeffaf parçacıklarda da tezahür veya tecellisiyle Cenab-ı Allah'ın Ehadiyeti'ne örnek ortaya koyar; öyle de, bütün kâinatı kuşatan İlâhî Sıfat ve İsimler'in cilveleri hayat sayesinde tek bir canlıda birlikte bulunur ve böylece o canlı, Cenab-ı Allah'ın Ehadiyeti'ne açık bir ayna olur. Ve hayat, bu özelliğiyle kâinatı ve her bir canlıyı bölünme ve parçalanma kabûl etmez bir bütün haline getirir; bu yanıyla da, bütün kâinatı yaratamayan ve idare edemeyen bir ilim, irade ve kudretin tek bir canlıyı, bir arıyı, bir çiçeği, bir otu bile yaratıp idare edemeyeceğini göstererek, Tevhid'e tam bir delil teşkil eder.

Kısaca: Hayat nasıl ki kâinatın yüzünde parlak bir Tevhid ve her bir canlı, hayat noktasında bir Ehadiyet sikkesidir; nasıl hayatın her bir ferdinde bulunan sanat nakışı, bir Samediyet mührü, yani Cenab-ı Allah'ın her türlü ihtiyaçtan mutlak berî olmasına karşılık, her şeyin O'na muhtaç olduğunu gösteren bir mühürdür ve Hayy, Kayyûm, Vâhid ve Ehad Zât adına bu mührün her bir canlıya vurulduğunu görürüz; öyle de, hayat gibi her bir canlı

da, bu kâinat kitabının tamamındaki Vahdaniyet mührünün yanısıra bir Ehadiyet sikkesi olarak, canlılar sayısınca Zât-ı Hayy u Kayyûm'un mutlak Birliği'ne bir şahadet ve imza teşkil eder. Yine, hayat verme ve diriltme fiili dahi, efradı adedince Tevhid'e imza basar.

- **Kâinatın Yaratacısı, aynı zamanda Kayyûm'dur; yani Kendi Kendi'ne ve var olmadan vardır ve yine Kendi Kendi'ne var olmaya devam ettiği gibi, içindeki her bir şeyle birlikte kâinatın varlığını da devam ettirmektedir. Zerrelere kürelere, galaksilere kadar her bir varlık müthiş, muazzam ve akıl almaz hareketlerine rağmen tam bir denge ve intizam içinde ayakta kalmasını sağlayan Cenab-ı Allah'ın Kayyûmiyeti'dir. O, Kayyûmiyeti'ni bir an çekse her şey mahv olur.**²³¹

CENAB-I HAKK'IN KAYYÛM İSMİ VE KAYYÛMİYETİ

Yaratan ve yaşatan, kâinattaki varlıklar cinsinden olamaz

Kâinatın yaratıcısı gibi, onu ayakta tutan, varlığını devam ettirenin de kâinatın ve ondaki varlıkların cinsinden olmayacağı açıktır. Çünkü kâinata dâhil bir varlık, her halükârda zaman ve mekân içi, dolayısıyla sonradan değildir. Kâinatta akıl, ilim, şuur ve irade açısından en üstün olan insan bile açıkça kendisinin yaratıcısı değilse, yeme-içme gibi en sıradan hareketlerinde dahi binde bir nisbetinde dahli yoksa, şu halde kâinattaki hiçbir varlık, ne kendi kendisinin yaratıcısıdır, ne de kendi kendine hayatını devam ettirebilir. Öyleyse, kâinat ve ondaki her bir varlık âcizdir, noksandır; bir yaratıcıya ve varlığını devam ettiriciye muhtaçtır. Bundandır ki, âciz, noksan, muhtaç, zaman ve mekâna bağlı, dolayısıyla maddî, yine dolayısıyla kâinatın ve ondaki varlıkların cinsinden olan bir şey, asla yaratıcı, kâinatın ve ondaki herhangi bir şeyin yaratıcısı olamaz; yaratıcısı olmadığı gibi, varlığını devam ettirici de olamaz.

Şu halde, Yaratacıcı ve kâinatın varlığı devam ettiren Zât, zaman ve mekâna bağlı, dolayısıyla sonradan olma değildir; dolayısıyla kâinatın ve ondaki herhangi bir varlığın cinsinden de değildir. Her sonradan olan varlığını başkasına borçlu bulunduğu için Yaratacıcı, varlığını ne başkasına borçludur, ne de varlığı için başkasına muhtaçtır. Zaten kâinatın veya ondaki herhangi bir varlığın cinsinden olan, dolayısıyla kâinatın içinde bulunan, onu zamanın ve mekânın ötesinden idare ve kontrol edemeyen, elbette yaratıcı da, kâinatın varlığını devam ettirici de olması imkân haricidir. Netice olarak, kâinatı

yaratan ve varlığını devam ettiren Zât'ın misli, ortağı, zıttı, benzeri, zıttı yoktur ve olamaz.

Yaratan, aynı zamanda Kayyûm'dur

İşte, kâinatın Yaraticısı, Kayyûm'dur; yani Kendi Kendi'ne ve var olmadan vardır ve yine Kendi Kendi'ne var olmaya devam ettiği gibi, içindeki her bir şeyle birlikte kâinatın varlığını da devam ettirmektedir. Evet, O, vardır, var olmadan; çünkü var olan, yokken varlık âlemine çıkandır; bu da, ancak zamanî ve mekânî, dolayısıyla yaratılmış varlıklar için söz konusudur. Yaraticı ise, var olmadan daima, zaman ve mekân ötesi olarak ve kesintisizce vardır. Varlık (Vücûd), O'nun aslî Zâtî sıfatlarından. O (c.c.), var olmadan, varlık âlemine çıkmadan, zaman ve mekân ötesi ve kesintisizce var ise –ki, öyledir– demek ki O, Kendi olarak ve Kendisi'nden dolayı vardır ve varlığı da daimîdir. Kâinatı yaratan da O olduğuna, içindeki her bir varlıkla birlikte bütün kâinat var olmasını O'na borçlu olduğuna göre, elbette varlığının devamını da O'na borçludur. Evet O, daima Hayy'dır ve aynı zamanda Kayyûm'dur; bizatihî kaimdir, daimdir, bâkidir. Bütün eşya, O'nunla, O'nun ayakta tutmasıyla ayakta, varlığını sürdürmektedir. Eğer O'nun Kayyûmiyet'i kâinattan bir an için kesilecek olsa, kâinat mahvolur.

Kayyûm olan O Zât...

Kayyûm olan O Zât, Kur'ân'da buyrulduğu gibi, hiçbir şeye benzemez;²³² O'nun Zâtî'nda da, Sıfatları'nda da, Fiilleri'nde de dengi, benzeri, ortağı ve zıttı yoktur. Bir Zât ki, O'na yıldızların icadı zerrelere icadı gibi kolay gele; en büyük şey, en küçük şey gibi Kudreti'ne müsahhar ola; her şeyle münasebeti aynı anda bir şeyle, bir şeyle münasebeti aynı anda her şeyle münasebetine, bir Fiil'i bütün Fiilleri'ne ve bütün Fiiller'i bir Fiili'ne asla engel çıkarmaya; her şey, bir şey gibi, bir şey her şey gibi aynı anda Nazarı'nda hazır ola; bütün sesleri birden ve ayrı ayrı işite; her şeyin hadsiz ihtiyaçlarını aynı anda bile ve yerine getire; kâinatın tamamındaki ve her bir şeydeki nizam ve intizamın apaçık gösterdiği gibi, hiçbir şey Meşiet ve İradesi'nden hariç bulunmaya, İlmi'nin tayin buyurduğu “kader”i, yani kemmî (nicel) ve keyfî (nitel) miktarı zerrece aşmaya; hiçbir zamanda ve mekânda olmadığı, zamanın ve mekânın mutlak ötesinde olduğu halde İlmi'yle, Kudreti'yle, Görmesi'yle, İşitmesi'yle, Rubûbiyeti'yle, İradesi'yle her bir yerde ve her bir mekânda hazır, her bir şeye kendisinden çok daha yakın buluna; evet, her şey O'ndan nihayet derecede uzak olduğu halde, O,

her şeye nihayet derecede yakın ola. Elbette böyle bir Zât-ı Hayy ü Kayyûmu Zül-celâl'in hiçbir şekilde misli, benzeri, ortağı, veziri, zıttı olamaz ve yoktur. Sadece, Risale-i Nur'da O'nun ma'rifeti, yani Sıfatlar'ı, İsimleri ve Fiilleri'yle beşerî kapasite ölçüsünce tanınabilmesi için başvurulduğu üzere, temsil suretinde kudsî Şe'nleri'ne bakılabilir; Hikmeti'ni, Yaratıcılığı'nı, Kayyûmiyeti'ni, Rubûbiyeti'ni, aynı anda her yerde, her zamanda, her bir şeye kendinden de yakın olarak hazır bulunmasını belli ölçülerde kavrayabilmek için misaller verilebilir, temsiller getirilebilir. *“En yüce sıfatlar, misaller ve temsille anlatma Allah'a aittir ve O, ancak böyle sıfatlarla anılır ve anlatılır.”*²³³ buyuran Kur'ân gibi, önceki İlâhî Kitaplar'da da böyle misaller getirilmiş ve temsiller kullanılmıştır.

İlâhî Kayyûmiyet üzerinde tefekkür adına sadece iki misal

*“Ne gaflet ve uyuklama basar O'nu, ne de uyku.”*²³⁴; *“Hiçbir canlı yoktur ki, Allah onun perçeminden tutmuş da, onu mutlak hakimiyet ve tasarrufu altında bulunduruyor olmasın.”*²³⁵ ve *“Göklerin ve yerin (hazinelerinin) anahtarları da O'nun'dur (ve O'nun nezdindedir.”*²³⁶ gibi âyetlerin Cenab-ı Allah'ın Kayyûmiyeti'i adına ifade ettikleri büyük hakikatin bir boyutu şudur ki, kâinattaki yeryüzü ve yeryüzünden binlerce defa daha büyük gök cisimlerinin ve bu gök cisimlerinden milyarlarcasını ihtiva eden galaksilerin ve en küçük bir sapmaya, denge bozulmasına meydan vermeden sürüp giden müthiş hareketlerinin devamını sağlayan da, yine Cenab-ı Allah'ın Kayyûmiyeti'dir. Bu Kayyûmiyet hakkında birazcık bilgi sahibi olmak için aşağıdaki gerçek üzerinde düşünebiliriz:

Rasat edilebilir (gözlemlenebilir) kâinatta 100 milyardan fazla galaksinin bulunduğu tahmin edilmektedir. Galaksiler, 10 milyon ile 1 trilyon arasında yıldız ihtiva eder. Bunların 10 milyon–10 milyar arasında yıldız ihtiva edenlerine cüce galaksi, 10 milyar–1 trilyon arasında yıldız ihtiva edenine dev galaksi denir. Güneşin içindeki yıldızlardan biri olduğu Samanyolu Galaksisi'nde 200–400 milyar yıldız olduğu tahmin edilmektedir. Bir galaksinin büyüklüğünü anlamak için şu bilgi yeter: Çoğu galaksiler, 2.000–100.000 parsek arasında bir yarı çapa sahiptir. Bir parsek, 3,26 ışık yılıdır. Işığın saniyedeki hızı 300.000 km olduğuna göre, bir parsek yaklaşık 31 trilyon km.dir. İşte rasat edilebilir gökyüzünde ortalama yarıçapı 31 trilyon km olan 100 milyardan fazla galaksi ve her bir galakside 10 milyon–1 trilyon yıldız vardır. Bu kadar dehşetli büyüklükteki gök cisimleri, asla sapma

göstermeyen muazzam bir denge ve düzen dâhilinde milyarlarca yıldır hareketlerini ve muazzam bir hızla dönüşlerini devam ettirmektedirler.

Kayyûmiyet'in bu büyük çaptaki tecellisi yanısıra, İlim, İrade ve Kudret açısından elbette yine sonsuz çapta bir diğer tecellisi vardır ki, bu da her biri yine muazzam bir sistem ortaya koyan atomlar ve atomaltı parçacıklar (kuark) üzerindeki Kayyûmiyet'tir. Atom, bir elementin bütün özelliklerini taşıyan en küçük parçasıdır; yani bir insan hücresi âdeta insan vücudunun kendisi demekse, bir atom da, atomlardan meydana gelen bileşiğin, elementin kendisi demektir. Çapı santimetrenin milyarda biri kadar olan bir atom, bırakın gözle görülme, optik mikroskoplarla dahi görülemez; atom, ancak elektron mikroskoplarla görülebilir. Merkezinde çekirdek bulunan atomun çekirdeğinin hacmi ise, çapı santimetrenin milyarda biri olan atomun hacminin 10 milyarda biri kadardır. Çekirdeğin etrafında dönen elektronların dönüş hızı, saniyede 1000 kilometredir. İşte kâinat, bir yandan dev galaksiler, diğer yanda mükemmel bir sisteme sahip ve ancak elektron mikroskoplarla görülebilen atomlardan müteşekkil öyle müthiş denge, düzen ve intizam içinde bir yapıya sahiptir ki, bunun gerektirdiği sonsuz İlim, İrade, Kudret, Görme, İşitme, Yaratıcılık ve Kayyûmiyet'i sadece birazcık tahayyül edebiliriz.

Eşyanın varlığının üç temel neticesi

İşte, sadece maddî boyutu itibariyle kâinatın aynı anda tamamına ve bütün atomlara, atomaltı parçacıklara, zerrelere kadar nüfuz eden sonsuz İlim, İrade, Kudret, Görme ve İşitme gerektiren Kayyûmiyet'in altındaki eşyanın varlığının temelde üç neticesi vardır: İlk mertebede eşyanın varlığı, kendine, insana ve insanın maslahatlarına bakar. İkinci ve daha öte mertebede, her bir varlık, bütün şuurulu varlıklarca mütalâa edilebilecek, onlarına mütalâasına arzedilmiş ve Fâtır-ı Zül-celâl'in İsimleri'nin cilvelerini, tecellilerini, fiillerini bildiren birer âyet, birer mektup, birer kitap, birer kasidedir. Üçüncü ve çok daha öte mertebede eşya, varlığı ile Cenab-ı Allah'a bakar. Cenab-ı Allah (c.c.), eşyada, eşyanın hayatında, hayatının her bir ânında, bütün hareketlerinde İsimleri'nin tecellilerini, icraatını seyrederek ve bunlarda O'nun mutlak istiğnasına, Zâtî kudsiyetine ve münezzehiyetine has bir sürur, bir ferah gibi kudsî manâlar vardır.

Her bir şeyin kendine bakan yanı ve kendine şehadeti bir ise, Cenab-ı Allah'a bakan yanı yüzlercedir ve her bir şey, O'na yüzlerce boyutta bir

şahittir. Çünkü her bir şeyde Cenab-ı Allah'ın onlarca Fiili ve İsmi nümeyandır. Bu en önemli ve en büyük mertebedeki misyonuyla her bir şeyin bir saniye kadar bile yaşaması kâfidir; çünkü Cenab-ı Allah'a âyet, O'nun mektubu, O'na şahit olması için bir saniye yaşaması ise yıllarca yaşaması arasında sadece kemiyet farkı vardır. Şu kadar ki, meselâ ağaçlar, hayvanlar, insanlar gibi doğan, büyüyen ve halden hale, merhaleden merhaleye geçen varlıklar, elbette her anlarında ayrı ve farklı kapsamda şahitlik yapar ve manâlar ifade ederler.

Varlıkların değerlerinin asıl kaynağı

Evet, her bir varlık, sadece kendisi için olmuş olsaydı, bu takdirde değeri kendisinden ibaret olurdu. Oysa her bir varlık, kendisini insan gibi mütefekkir, şuurlu ve bilgili varlıkların mütalâasına da arzeder; elbette onların gözünde ifade ettikleri değer, varlıklar için ayrı bir kıymet sebebidir; onların gözlerinin ve pek çok duygularının ihtiyaçlarını gidermeleri ayrı bir hizmettir. Fakat her bir varlık gibi, elbette onların şuurlu ve mütefekkir mütalâacıları da fânidir. Dolayısıyla fenâ (fânilik), lezzetleri acılaştırır; sonlu ve sonunda hasret bırakacak lezzetler, daha çok elem verir. Bu bakımdan, varlıklar, sonsuz ve ebedî Cenab-ı Allah'ın âyetleri, mektupları olmakla, kendilerini O'nun nazarına arzetmekle, O'nun sanat eserleri olmakla asıl değerlerini bulurlar.

Bir sanat eseri, malzemesi diyelim ki 100 lira da olsa, asıl değerini sanatkârından alır ve sanatkârı sebebiyle binlerce, hattâ sanatkâra göre onbinlerce lira eder. İşte, bütün varlıklar, Cenab-ı Allah'ın İsimleri'nin tecellilerinin neticeleridir; Cenab-ı Allah (c.c.), İsimleri'nin tecellilerinin neticeleri olan bu eserleri temaşa eder ve o eserler de O'na aynalık vazifesi yapar. Ve bu eserler, O'nun İlmi'nde, kâinatın misalî levhalarında, çekirdeklerinde, ruhlarında, yine uhrevî levhalarda farklı türlerde ebediyet kazanırlar; Ebedî Zat adına yaptıkları vazifelerle ebediyet kazanırlar. İşte, ifade ettikleri diğer manâlar, gördükleri diğer vazifeler, bu aslî manâ, fonksiyon ve vazifelerine bağlı olunca, onların zahiren fâni olmaları elem vermez; çünkü o zahirî fenânın (fânilğin) altında çok farklı şekillerde ebediyet ve ebed adına, Ebedî Zat adına ifa edilen vazifeler, ifade edilen manâlar vardır. Bu gerçek karşısında, varlıkları sadece fâni şahıslarıyla ve yine onlar gibi fâni olan şuurlu mütalâacılarıyla değerlendirenler, onların değerini ne kadar düşürdüklerini farketmelidirler.

Meseleye bir diğerk açıdan yaklaşacak olursak, “O, her an yeni bir tecellidedir.”²³⁷; “Dilediğini dilediği şekilde yapandır.”²³⁸; “O, dilediğini yaratır.”²³⁹; “Her şeyin mutlak hakimiyeti O’nun elindedir.”²⁴⁰ ve “Allah’ın rahmetinin eserlerine bak ki, öldükten sonra yeri nasıl diriltiyor!”²⁴¹ gibi âyetlerde Cenab-ı Allah’ın yaratıcılığı ve Rabbânî faaliyeti içinde Kayyûmiyet sırrının nasıl inkişaf ettiği görülür. Şöyle ki:

Yaratıcılık ve Rabbânî faaliyet içinde Kayyûmiyet sırrı

Kâinata baktığımızda görüyoruz ki, zaman seylinde mütemadiyen çalkanan ve kafile kafile gelip geçen mahlûkatın bir kısmı, bir saniyede gelir, arkasından kaybolur. Bir tائفesi, bir dakikada gelir, geçer. Bir nev’i, bir saat şhadet âlemine uğrar, sonra gayba girer. Bir kısmı bir günde, bir kısmı bir senede, bir kısmı bir asırda, bir kısmı da asırlarda bu âlem-i şhadete gelir, konar, vazifesini yerine getirir ve ayrılır. Varlıkların bu hayret verici seyahat ve seyr u seferi öyle bir intizam, ölçü ve hikmetle idare edilir ve onlara öyle basirane, hakîmane, müdebbirane kumandanlık edilir ki, bütün akıllar tek bir akıl olsa, o idarenin künhüne yetişemez ve kusur bulup onu tenkit edemez.

Zaman seylindeki bu muhteşem düzen ve idrak ötesi intizam içindeki akış, müthiş bir faaliyettir. Faaliyetin her türlüşünde lezzet vardır; hattâ hareket ve faaliyet, bizzat lezzettir. En bedbaht, can sıkıntısı ve rûhî bunalım çeken insan, tembel, haylaz ve boş insandır. Her faaliyetle ortaya yeni bir şey konur; varlıklar, ademden vücud âlemine çıkar ve burada muazzam vazifeler görürler. Faaliyetle istidatlar inkişaf eder; potansiyeller kabiliyete dönüşür, kabiliyetler daha da keskinleşir. Bundandır ki Cenab-ı Allah (c.c.), kâinatta hiçbir şeyi hareketsiz bırakmamış, en büyük cisimleri bile başdöndürücü bir faaliyetin içine bırakmıştır. Kâinattaki lezzet yüklü, muhabbete sebep ve tamamen rahmet olan faaliyetler, onların arkasındaki Zât’ın, yarattığı varlıklara ve onlardaki faaliyete verdiği önemi gösterir; O’ndaki sonsuz merhameti, şefkati ve muhabbeti gösterir. İşte O Zât’ın mutlak kudsiyetine lâayık rahmet gibi, muhabbet gibi, rıza (hoşnutluk) gibi kudsî şe’nleridir ki, varlıkları, kâinatı hadsiz bir faaliyet içinde yenilemekte, tazelendirmekte, çalkalamakta, halden hale, mertebeden mertebeye geçirmektedir.

İkinci olarak, kudsî şe’nlere, sonsuz Hayat, İlim, İrade, Kudret, Kelâm, Görme ve İşitme gibi sıfatlara sahip bulunan Cenab-ı Allah (c.c.), elbette Şe’nler’i ve Sıfatlar’ı ile tanınacaktır. Tanınma, yaratma, rızıklandırma da O’nun Şe’nleri’ndendir, Şânı’ndandır. Öyleyse O, bu Şe’nleri’ni ve

Sıfatları'nı sergileyecektir ve elbette onları müşahede ve mütalâa eden şuurlu varlıklar bulunacaktır. İşte Cenab-ı Allah (c.c.), Şe'nlerini ve Sıfatları'nı İsimleri'yle, İsimleri'nin icraatıyla ortaya koyar. Kâinattaki binlerce muhteşem hakikatin, hayat, vücut, beslenme, görme, işitme, konuşma, sevmeye, sevgi, merhamet, şefkat, düzen, intizam, denge, âhenk, binbir çeşit güzellik gibi muazzam hakikatlerin kaynağı olan binbir İlâhî İsim'den her bir İsm'in her bir tecelli mertebesinde hakikî bir güzellik, hakikî bir kemal, hakikî bir cemal, hattâ her bir İsm'in her bir mertebesinde hadsiz güzellik türleri ve hakikatleri vardır. Bu İsimler'in kudsî cemallerini gösteren, bu kudsî güzelliklerin aynaları, onların güzel nakışlarını sergileyen levhalar, onlardaki hakikatleri ifade eden sayfalar, içindeki bütün varlıklarla kâinattır. İşte, daimî ve bâki İlâhî İsimler, hadsiz cilvelerini, nihayetsiz manidar nakışlarını ve kitaplarını, eserlerini, kendileriyle, yani o İsimler'le anılan Zat-ı Kayyûm-u Zül-celâl'in nazarına, müşahedesine arzedecek; Zât-ı Hayy ve Kayyûm'un aynaları olmakla en büyük değeri haiz bulunan bu eserleri, had ve hesaba gelmeyen canlı ve şuurlu varlıkların mütalâasına, duyularına, duygularına da sunacaklardır. Ve, bir şeyden her şeyi, her şeyden bir şeyi yapan, sonlu ve sınırlı şeyleri sınırsız faaliyet ve eserlere menşe' ve sebep kılan ve bir hakikatten pek çok hakikatleri çıkaran İlâhî İsimler, tecellileriyle kâinatı mütemadiyen değiştiriyor, yeniliyor ve tazelandiriyorlar.

Cenab-ı Allah'ın Şuûnu'nu ve Sıfatları'nı tanıma adına insan-ı kâmil

İnsan, elbette insaniyeti en yüksek seviyede temsil eden insan-ı kâmil, Cenab-ı Allah'a en parlak ve kapsamlı ayna, O'nu en iyi tanıtan, O'nun ma'rifetine ulaşmada manâları ve lâfzı en açık kitaptır. Dolayısıyla Cenab-ı Allah'ın Şuûnu'nu ve Sıfatları'nı tanımada insan-ı kâmil üzerinden verilecek misal ve temsiller daha aydınlatıcıdır.

İşte bütün güzel hasletlere ve ahlâka en üst seviyede sahip bir insan düşünelim ki, yaptırdığı çok büyük bir seyahat gemisini denizlerde gezdiriyor ve bu gemisine pek çok yolcular almış. Yolculara bir yandan karaların, denizlerin, yeryüzünün harikalarını seyrettirirken, diğer taraftan onlara yeryüzünün bütün nimetlerini tattırıyor. Kendisi de yüksek bir yerden onları seyrediyor, seslerini dinliyor ve onların saadeti sebebiyle çok daha fazla mesut oluyor; onların duyduğu sürurdan çok daha fazlasını onlar adına duyuyor ve onların aldığı lezzet, ona çok daha fazla lezzet veriyor. Gerçek kâmil insan, budur; o, başkaları için, başkalarının yaşamaları için yaşar; kendi

sevinçlerini ve saadetini unuttur; sevinç ve saadeti, başkalarının sürur ve saadetinde, lezzeti başkalarının lezzetlenmesinde bulur. Çok ciddî merhamet sahibi olarak –merhametinin derecesine göre her gerçek merhamet sahibi gibi– başkasını memnun etmekten sürur duyar; tam bir şefkat insanı olarak, başkalarının sevincinden memnun olur; tam bir muhabbet sahibi, kâmil sevgi insanı olarak, sevmeyi ve varlıklar arasındaki sevgiyi delicesine sever; cömertliği ve âlicenaplığı sebebiyle başkalarının saadetinden en büyük lezzeti alır; hak ve adalet düşkününü olarak, adaletin icrası ve hakların yerini bulmasından fevkalâde memnun olur; ilmi, hüneri, kabiliyetleri, gayreti, her şeyi güzel ve sanatlı yapmayı fevkalâde takdiri ve bunlara olan düşkünlüğünden dolayı sanatkârlığı ve sanatkârları, gayreti ve gayret sahiplerini, kusursuz yapılan işleri, çalışkanlığı ve çalışkanları takdir ve onların eserleriyle iftihar eder.

–Göklerde ve yerde en yüce sıfatlar, misaller ve temsille anlatma Allah’a aittir ve O, ancak böyle sıfatlarla anılır ve anlatılır, anılmalı ve anlatılmalıdır– işte Cenab-ı Allah (c.c.), her türlü güzel sıfata sonsuz derecede sahiptir. Adalet, rahmet, merhamet, muhabbet, hikmet, kusursuzluk, ilim, cömertlik, inayet, O’nun Şe’nlerindedir. Dolayısıyla O, yerküreyi bir gemi gibi yapmış olup, onu feza okyanusunda gezdirmektedir. İnsanları, hayvanları, hadsiz melekleri, cinleri ve ruhları, insan dilindeki tat çeşitleri sayısınca, hattâ çok daha fazla çeşitte yiyecekleri ve içecekleri –çünkü insan bütün yiyecekleri yemez, bütün içecekleri içmez ve başka varlıkların da farklı tatma özellikleri vardır– bütün duyguları ve duyuları tatmin edecek malzemeyi bu gemiye doldurmuş ve hem onları, hem de geminin manzaralarını sürekli tazelemektedir. Ayrıca, yemeye, içmeye ve daha başka lezzetlere muhtaç insanın açlığını, susuzluğunu, yorgunluğunu sürekli yenileyerek, onların tatminini de yenilemekte ve devamlı kılmaktadır.

İşte Zât-ı Hayy u Kayyûm’a ait bütün varlıkların sürurundan, tatmininden, onların dünyasında gerçekleştirdiği adalet, hakkın yerini bulması, rahmet, yardım, muhabbet gibi haslet ve meziyetlerden gelen ve tabirinden âciz olduğumuz, dolayısıyla ancak “mukaddes memnuniyet”, “kudsî iftihar” ve “mukaddes lezzet” gibi tabirlerle ifadesine çalışılan şe’nler, manâlar vardır ki, bunlar, kâinattaki sürekli değişiklik ve yenilenmenin dinamikleridir. Bu dünyanın sebepler, hikmet ve hizmet dünyası olması ve kapasitelerdeki darlık sebebiyle bu manâlar, bu dünyada tam mükemmelliği ve sonsuzluğuyla

temsil edilemese ve kendilerini ortaya koymasa da, ayrıca bunlar, Âhîret'te tam temsil edilip, kendilerini ortaya koyacak, mutlak adalet, rahmet ve muhabbet gibi Şe'nler, kendilerini bütün sonsuzluğu ve mükemmeliyetiyle Âhîret'te gösterecektir.

Bu misaller gibi, her bir İlâhî İsim Cenab-ı Allah'ın kudsî Şe'nleri'nin tecellilerini ortaya sermekte; her bir İsm'in icraatıyla bazı İlâhî Şe'nler kendilerini göstermektedir. Gerçeği akla ve idrake yaklaştırmak için yine insan âleminde bir misal verecek olursak –insaniyetin en büyük hedefi Allah ahlâkıyla ahlâklanmak olduğundan, icraat-ı Sübhaniye insan için bir rehber olmasına, takip edilecek bir misal ortaya koymasına karşılık, insanlık âleminin gerçekleri, İlâhî Şuûn'u ve icraatı anlamada misal teşkil edebilir– her kabiliyet, her istidat, gelişip meyve vermekle bir ferahlık ve lezzet sağlar; her vazife sahibi, vazifesini hakkıyla ifade edip vazifesinden terhis olduğunda rahatlama ve memnuniyet hisseder; bir tohumdan pek çok meyveler almak, bir dirhemden yüz dirhem netice hâsıl etmek, elbette sevinç verici bir iştir, bir haldir. Öyleyse, bütün varlıklardaki hadsiz istidatları inkişaf ettiren, onları çok önemli vazifelerde çalıştırdıktan ve bir kısım ücretlerini dünyada verdikten sonra, asıl ücretlerini almaları için vazifelerinden terhis eden, bunu yaparken meselâ madenleri bitkilerde, hayvanlarda ve insanlarda nebatî (bitkisel), hayvanî ve insanî vücut mertebesine, bitkileri hayvanlarda ve insanlarda hayvanî ve insanî, insanlar için gıda teşkil eden hayvanları insanî vücut mertebesine yükselten, yine varlıkları vazifelerinden terhis ederken zahirî bir vücudun zevaliyle onun rûhunu, mahiyetini, kimliğini ve sûretini kâinatın misalî levhalarında, hâfizalarda, ayrıca mahiyetlerini ve hayatlarının semerelerini bir tohumun yüzlerce meyve, binlerce, onbinlerce tohum ve yeni nesillere kaynaklık etmesi gibi âdeta hadsiz nesillerinde devam ettiren Rabbanî faaliyet, Yaratıcılık ve Rubûbiyet-i İlâhiye'nin ne kadar önemli olduğu ortadadır.

Kayyûmiyet'in Vâhidiyet ve Celâl,

Ehadiyet ve Cemal noktalarında tezahürü

Kâinata tecelli eden Kayyûmiyet'in cilvesi, Vâhidiyet ve Celâl noktasında olduğu gibi, kâinatın merkezi, âdeta yörüngesi ve şuurdu meyvesi olan insanda dahi, Kayyûmiyet'in cilvesinin Ehadiyet ve Cemal noktasında tezahürü vardır. Yani nasıl ki kâinat, Cenab-ı Allah'ın Kayyûm olmasıyla, O'nun Kayyûmiyeti'yle ayaktadır; O'nun Kayyûmiyeti, içindeki her bir Şeyle

beraber bütün kâinata hakimdir. Bunun yanısıra, Kayyûmiyet'in bir de insanda çok önemli ve hususî, yani Ehadî tecellisi söz konusudur. İsm-i Kayyûm'un en tam mazharı olan insan ile, bir cihette kâinat kıyam bulur; yani, kâinatın çoğu hikmetleri, maslahatları, gayeleri insana baktığı için, kâinat bir bakıma insana dönük olarak yaratıldığı, onun yaratılmasındaki ana maksat veya maksatlar büyük nisbette insanla gerçekleştiği, meselâ Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'in (s.a.s.) varlığı ve risaleti kâinatın varlığına esas olduğu için insandaki Kayyûmiyet cilvesi, kâinata bir direktir. Evet, Zat-ı Hayy u Kayyûm, bu kâinata insanı irade etmiş ve kâinatı onun için yaratmıştır denilebilir. Çünkü insan, Cenab-ı Allah'a ve İsimleri'nin tecellilerine, icraatına en kapsamlı ayna ve mazhar olmakla kâinata mütecellî bütün İlâhî İsimler'i anlar, zevkeder. Bilhassa rızıktaki, tükettiği nimetlerdeki zevk cihetiyle pek çok Esmâ-i Hüsnâ'yı anlar. Halbuki melekler, bu İsimler'i o zevke dayalı olarak bilemezler.

Maddî, manevî mideler ve maddî, manevî rızıkları

İşte, insanın İlâhî İsimler'e aynalık ve tecellilerine mazhariyette en kapsamlı olması sebebiyle Zat-ı Hayy u Kayyûm, insana kâinata mütecellî bütün İsimleri'ni hissettirmek ve bütün nimetlerinin çeşitlerini, türlerini tattırmak için öyle iştihali bir mide vermiş ki, o midenin geniş sofrasını hadsiz yiyecek ve içeceklerle cömertçe doldurmuş. Hem bu mide gibi hayatı da bir mide yapmış. O hayat midesine duyular, duygular, eller hükmünde gayet geniş bir nimet sofrası açmış. O hayat ise, duyuları ve duyguları vasıtasıyla o nimet sofrasından her çeşit istifade eder ve teşekkürün her nev'ini yapar. Ve bu hayat midesinden sonra bir insanîyet midesini vermiş ki, o mide, hayattan daha geniş bir dairede rızık ve nimet ister. Akıl, fikir ve hayal, o midenin elleri hükmünde olarak, gökler ve yer genişliğindeki o Rahmet sofrasından istifade eder ve şükreder. Ve insanîyet midesinden sonra hadsiz geniş diğer bir nimet sofrası daha açarak, İslâmiyet ve iman akidelerini çok rızık ister manevî bir mide hükmüne getirip, bu sofranın dairesini mümkinat dairesinin, yani yaratılmış âlemin haricinde genişletip, İlâhî İsimleri de içine alacak genişlikte kılmıştır ki, o mide ile insan, Rahmân ve Hakîm isimlerini en büyük bir rızık zevkiyle hisseder ve "Rahmâniyeti ve Hakîmiyeti için Allah'a hamdolsun!" der. Dahası, insan, bu manevî ve en büyük mide ile hadsiz İlâhî nimetlerden istifade edebilir; o midedeki bilhassa Allah muhabbeti zevkinin bambaşka bir dairesi vardır.

İnsanın bu şekilde bütün kâinata bir merkez kılınıp, kâinat genişliğinde, hattâ daha da geniş bir nimet sofrasının onun önüne açılması ve kâinatın bir bakıma insan sayesinde İlâhî Kayyûmiyet'le ayakta kalması insanın üç önemli vazifesi sebebiyledir:

İnsanın üç önemli vazifesi

Bir: Hz. Allah (c.c.), kâinata yayılmış bütün nimet çeşitlerini insanla ve insanın menfaat ve maslahatı ipiyle tesbih taneleri gibi tanzim eder ve nimetler tesbihinin ipinin ucunu insanın başına bağlar; böylece, Rahmet hazinelerinin bütün çeşitlerine insanı bir liste hükmüne getirir.

İki: Mahiyetinin kapsamı sebebiyle insan, Zât-ı Hayy u Kayyûm'un hitap ve mesajlarına en mükemmel muhataptır; O'nun her biri harika sanatlarını tam takdir ve tahsin etmekle bu sanatların en yüksek sesli dellâlidir ve yine O'nun her türlü nimetlerine ve hadsiz ihsanlarına şuurlu bir şekilde şükürün her nev'iyle şükreder.

Üç: Zât-ı Hayy u Kayyûm'a, Şe'nleri'ne ve her şeyi kuşatan Sıfatları'na hayatıyla üç şekilde aynalık yapar:

İnsanın Hz. Allah'ın, Şe'nleri'ne ve Sıfatları'na üç tür aynalığı

Bir: Gecenin karanlığı nasıl ışığı, elektrik lambalarını göstermeye mükemmel bir ayna ise, insan da, acziyle Yaratıcı'nın mutlak Kudreti'ne, aczinin dereceleriyle Kudret'in tecelli mertebelerine, fakrıyla Yaratıcı'nın mutlak Rahmeti'ne ve Serveti'ne ve fakrının dereceleriyle O'nun Rahmeti'nin tecelli mertebelerine, za'fıyla O'nun mutlak Kuvveti'ne, kısaca, noksan sıfatlarıyla Yaratıcı'nın mutlak Kemal sıfatlarına aynadır.

İki: İnsan, cüz'î iradesi, azıcık ilmi, pek az kudreti ve zahirî mâlikiyetiyle nasıl kendi evini yapıp, onu idare ediyorsa, kâinatın Ustası'nın mâliki-yetini, sanatını, Kudreti'ni, İlm'ini ve İradesi'ni kâinatın büyüklüğü nisbetinde anlar ve bunlara ayna tutar.

Üçüncü tür aynadarlığın iki yanı vardır:

Bir: Kapsamlı mahiyetiyle kâinatın küçültülmüş nüshası veya fihristi olarak insan, İlâhî İsimler'in ayrı ayrı nakışlarını kendinde gösterir.

İki: İlâhî Şe'nler'e, meselâ hayatıyla Zât-ı Hayy u Kayyûm'un Hayatı'na ve kendi hayatında inkişaf eden işitme ve görme gibi duyguları vasıtasıyla Zât-ı Hayy u Kayyûm'un İşitme (Sem') ve Basar (Görme) gibi Sıfatları'na aynadarlık yapar ve bunları tanıtır.

Kâinattaki hakikatler için anlama ve mukayese ölçüsü olarak insan

Yine insan, kendisinde çok fazla bulunan dakik ve hassas hayatî duygular ve manâlar ile Zât-ı Hayy u Kayyûm'un daha başka kudsî Şe'n-leri'ne, meselâ, sevmek, iftihar etmek, memnun olmak, mesrur olmak, müferrah olmak gibi manâlar ile Zât-ı Akdes'in mutlak Kudsiyeti'ne ve istiğnasına münasip ve lâayık o türden Şe'nleri'ne de ayna tutar. İnsan, ayrıca, Şu kâinattaki hakikatler için bir vâhid-i kıyasî, yani anlama ve mukayese birimidir, bir fihristtir, bir ölçüdür. Meselâ, kâinatta Levh-i Mahfuz'un varlığına gayet kat'î bir delil ve bir nümune, insandaki hafıza kuvvetidir; Misal Âlemi'nin varlığına kat'î delil ve nümune, ondaki hayal kuvvetidir; yine kâinattaki meleklerin ve rûhânîlerin varlığına delil ve nümune, insandaki ruh, kalb, sır, hafî, ahfâ gibi lâtifelerdir. Kısaca, insan, bir ölçü, bir mukayese veya kıyas birimi olarak, kâinattaki iman hakikatlerini Őuhud derecesinde, yani gözle görür gibi gösterebilir. Çünkü insan, kâinatın çekirdeği, meyvesi, küçük ve yoğun nüshasıdır, fihristidir. Evet, nasıl insan vücudunun unsurları kâinatın unsurlarından, meselâ kemikleri taş ve kayalardan, saçları bitkilerden ve ağaçlardan, bedeninde akan kan ve gözyaŐı gibi yaşlar ırmaklardan ve madenî sularından haber veriyorsa, zihnî fakülteleri semalara ve semavî âlemlere, kalb, ruh, sır, hafî, ahfâ gibi batınî lâtifeleri ulvî âlemlere ve onların sâkinlerine, rûhu Ruhlar Âlemi'ne, hâfızası Levh-i Mahfuz'a, hayal kuvveti Misal Âlemi'ne işarettir ve Şahittir.

İnsanın İlâhî Şe'nlere ve Sıfatlar'a ebed diyarında da refakati

İŞte, insanın böyle çok önemli vazifeleri ve hizmetleri vardır. O, Cemal-i Bâki'ye ayna, daimî, sonsuz ve ebedî Kemal'e dellâl ve ebedî, sonsuz Rahmet'e hem muhtaç, hem de müteŐekkirdir. Ve madem Cemal, Kemal, Rahmet bâkidirler, daimî ve ebedîdirler; elbette o Cemal-i Bâkî'nin O'na müŐtak aynası, Kemal-i Sermedî'nin O'na âşık dellâli ve Rahmet-i Ebediye'nin O'na muhtaç müteŐekkiri de bâki kalmak için bir dâr-ı bekaya, yani ebedî Âhret yurduna girecek ve bâki olan bu İlâhî Şe'nlere ve Sıfatlar'a ebed diyarında refakat edecektir.

Netice: Bu altı İsim –Ferd, Hayy, Kayyûm, Hakem, Adl, Kuddûs– güneş ışığındaki yedi rengin beyaz ışığı meydana getirmesi gibi, birbiriyle iç içe, kudsî bir ışık misali bütün kâinatı kuşatmıştır. Zerrelerden kürelere ve sistemlere, canlıların hücrelerinden bütün varlık âlemlerine varıncaya kadar içindeki her Şey ve her bir Şeyle birlikte bütün kâinatı ayakta tutan, devam ettiren Kayyûm isminin bu a'zam, yani en kapsamlı, en büyük tecellisinin

arkasında Hayy isminin bütün canlıları ışıkladığı, bütün canlılarla kâinatı nurlandırdığı, aydınlattığı, şenlendirdiği görülür. İsm-i Hayy'in arkasında Ferd isminin en büyük, en kapsamlı cilvesi, tecellisi, içindeki her şey ve her bir şeyle birlikte bütün kâinatı bir birlik içine alır, her şeyin altına birlik, her bir şeyin yüzüne Ehadiyet mührünü vurur. İsm-i Ferd'in arkasında İsm-i Hakem'in en kapsamlı, en büyük cilvesine baktığımızda, O'nun kâinatın tamamına ve ondaki her bir varlığa, varlık türlerine, varlıkların bütün hücrelerine, atomlarına her birine lâıyk ve kendisine ait vazifeler gördürüp, meyveler verdiren sarsılmaz ve her bakımdan mükemmel bir nizam, hikmet yüklü bir intizam ve pek çok neticeler hâsıl eden bir uyum ve âhenk içine aldığını görürüz. Hakem isminin bu en kapsamlı cilvesinin arkasında Adl isminin en kapsamlı cilvesi, bütün kâinata, ondaki her şeye ve her bir şeye, her bir hadiseye tayin ettiği kusursuz vücut, sistem, ölçü, miktar ve denge ile kendini gösterir. Öyle ki, kâinata meselâ bir gök cismi bir saniye dengesini kaybedip, kâinatın düzeninden dışarı çıksa Kıyamet'in kopmasına sebep olur. Adl isminin en büyük cilvesinin ardında Kuddûs isminin en kapsamlı, en büyük cilvesi temaşa edilir ki, kâinatın tamamını ve her bir varlığı tertemiz, pak, güzel, süslü ve berrak yapar; bütün kâinata ve ondaki her bir şeye Mutlak Güzel'in sonsuz güzelliğine lâıyk ve nihayetsiz güzel İsimleri'ne münasip pak ve güzel birer ayna şeklini verir.

Kısaca, bu altı İsm-i A'zam veya İsm-i A'zamın bu altı İsmi ve altı nûru, kâinatı ve ondaki bütün varlıkları, ondaki her şeyi ayrı ayrı güzel renklerde, çeşit çeşit nakışlarda, başka başka zinetlerde parlak ve ışıklı perdeler içinde sarmıştır.

[193](#) *Mesnevî-i Nûriye*, "Habbe".

[194](#) *Sözler*, "24. Söz, 1. Dal"; *Lem'alar*, "30. Lem'a, 4. Nükte, 5. İşaret"; *Mektûbât*, "26. Mektup, 4. Mebhas, 4. Mesele".

[195](#) *Mesnevî-i Nûriye*, "Zeylû'l-Habbe".

[196](#) *Sözler*, "24. Söz, 1. Dal".

[197](#) Tâ-Hâ Sûresi/20: 8.

[198](#) *Sözler*, "24. Söz, 1. Dal"; *Lem'alar*, "14. Lem'a, 2. Makam"; *Mektûbât*, "28. Mektup, 7. Meselenin Hâtimesi, 29. Mektup, 2. Risale, 7. Nükte".

[199](#) *Sözler*, "26. Söz, 4. Mebhas".

[200](#) En'âm Sûresi/6: 91.

[201](#) Hacc Sûresi/22: 73-76.

[202](#) Zümer Sûresi/39: 67.

[203](#) İsrâ Sûresi/17: 9.

[204](#) İsrâ Sûresi/17: 82.

[205](#) Yusuf Sûresi/12: 105.

- [206](#) *Lem'alar*, “28. Lem'a”.
- [207](#) Ragıp el-İsfahanî, *el-Müfredât*, 439.
- [208](#) Kehf Sûresi/18: 109.
- [209](#) Yâ-Sîn Sûresi/36: 82.
- [210](#) Ra'd Sûresi/13: 31.
- [211](#) *Tarihçe-i Hayat*, “Tahliller: Üstad'ın Emirdağ'a Gidişi”.
- [212](#) *Sözler*, “17. Söz, İkinci Makam, Münacat”.
- [213](#) *Lem'alar*, “30 Lem'a, 1. Nükte, İsm-i Kuddûs'un Bir Cilvesi”.
- [214](#) Bakara Sûresi/2: 222.
- [215](#) *Müslim*, “Tahare” 1; *Tirmizî*, “De'avât” 86.
- [216](#) *Lem'alar*, “30. Lem'a, 2. Nükte, İsm-i Adl'in Bir Cilvesi”.
- [217](#) Morrison, *Man Does not Stand Alone*, 13–18.
- [218](#) Rahmân Sûresi/55: 7–9.
- [219](#) *Lem'alar*, “30 Lem'a, 3. Nükte, İsm-i Hakem'in Bir Cilvesi”.
- [220](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Katre, 1. Bab”.
- [221](#) *Lemeât*.
- [222](#) Salih Âdem, “Bir Taş Düşerken”, *Sızıntı*, Aralık 1996, S. 215–.
- [223](#) *Lem'alar*, “30 Lem'a, 4. Nükte, Ferd İsmi'nin Bir Cilvesi”.
- [224](#) *Lem'alar*, “30 Lem'a, 5. Nükte, Hayy İsmi'nin Bir Cilvesi”.
- [225](#) Mâide Sûresi/5: 32.
- [226](#) Furkân Sûresi/25: 68.
- [227](#) Alâk Sûresi/96: 1.
- [228](#) Rahmân Sûresi/55: 3.
- [229](#) Lokman Sûresi/31: 34.
- [230](#) Enfâl Sûresi/8: 24.
- [231](#) *Lem'alar*, “30 Lem'a, 6. Nükte, Kayyûm İsmi'nin Bir Cilvesi”.
- [232](#) Şûrâ Sûresi/42: 11.
- [233](#) Nahl Sûresi/16: 60.
- [234](#) Bakara Sûresi/2: 255.
- [235](#) Hûd Sûresi/11: 56.
- [236](#) Zümer Sûresi/39: 63.
- [237](#) Rahmân Sûresi/55: 29.
- [238](#) Bürûc Sûresi/85: 16.
- [239](#) Rûm Sûresi/30: 54.
- [240](#) Yâ-Sîn Sûresi/36: 83.
- [241](#) Rûm Sûresi/30: 50.

- **Dünyanın lezzetleri, zevkleri ve zinetleri, Yaratıcı'mızı, Mâlik'imizi ve Mevlâ'mızı bilmediğimiz takdirde sadece Cehennem olur. Meselâ, şefkatin ateşini söndürecek ma'rifetullahtan başka bir şey var mıdır? Buna karşılık, ma'rifetullah var ise, dünya lezzetlerine kendi adlarına iştah olmadığı gibi, Cennet'e bile iştiyak geri kalır.**²⁴²

MA'RİFETULLAH VAR İSE, BAŞKA HER ŞEY KENDİ ADINA LEZZETİNİ YİTİRİR

Dünyanın fâniliği, hayatın doğumdan itibaren ölüm istikametinde yürümesi ve ölümün yer ve zamanının meçhullüğü, lezzetlerin daimî olmaması ve biten her bir lezzetin geride buruk bir acı ve hasret bırakması, lezzetlerin verdiği tatminde sınır olmayıp, susadıkça tuzlu su içercesine insanı daha öte tatmin adına peşinden koşturması, dünyanın gaddar yüzüyle bir lezzete karşılık bin elem çektirmesi, bir salkım üzüme karşılık yüz tokat yedirmesi.. bunlar ve bunlar gibi gerçekler, lezzetleriyle bile dünyayı Cehennem'e çevirebilir. Fakat insan Yaratıcı'sını, Mâliki'ni, Mevlâ'sını tanırsa, bu takdirde, O'na karşı olan muhabbeti, O'na karşı duyduğu ayrı bir lezzet olan korku ve mehâbet hissi, bu muhabbet ve korkudan gelen rûhanî zevkler, O'nun tarafından kabûl görme ümit ve düşüncesi, her şeyin O'nun elinde olduğu ve O dilemedikçe bir yaprağın bile kımıldamayacağına olan inancı, kısaca ma'rifetullahın verdiği lezzet, dünya lezzetlerine kendileri için tenezzülde bulunmaya imkân tanımaz.

Hiz. Bediüzzaman (r.a.), eserlerinin bir başka yerinde şöyle yazar:

Katiyyen bil ki: Yaratılışın yüksek gayesi ve fitratın en yüce neticesi Allah'a imandır. İnsaniyetin en yüce mertebesi ve beşeriyetin en büyük makamı, Allah'a iman içindeki ma'rifetullah (Allah ma'rifeti)dir. Cin ve insin en parlak saadeti ve en tatlı nimeti, ma'rifetullah içindeki Allah muhabbetidir. İnsan rûhu için en halis sürur, insan kalbi için en sâfi sevinç, Allah muhabbeti içindeki rûhanî lezzettir. Evet, bütün hakikî saadet, halis sürur, şirin nimet ve sâfi lezzet, elbette Allah ma'rifeti ve Allah muhabbettindedir. Cenab-ı Hakk'ı tanıyan ve seven, nihayetsiz saadete, nimete, nurlara, sırlara ya potansiyel olarak veya bilfiil mazhardır. O'nu hakikî tanımayan, sevmeyen, nihayetsiz şekavete (bedbahtlığa), elemelere, vehimlere manen ve maddeten müptelâ olur.

Evet, şu perişan dünyada, avare nev-i beşer içinde, meyvesiz bir hayatta, sahihsiz, koruyucusuz bir surette âciz, miskin bir insan, bütün dünyanın sultanı da olsa ne ifade eder?! İşte bu avare nev-i beşer içinde, bu perişan fânî dünyada insan, sahibini tanımazsa, mâlikini bulmazsa, ne kadar bîçare ve yersiz-yurtsuz olduğunu herkes anlar. Eğer sahibini bulsa, mâlikini tanısa, o vakit O'nun rahmetine sığınır, kudretine istinat eder. O vahşetgâh (yalnızlık, kimsesizlik ve sahihsizlikle dolu) dünya, bir tenezzühgâha (temiz, düzenli ve güzel bir gezinti yerine) döner ve bir ticaretgâh olur.²⁴³

Allah ma'rifeti, Allah'a ve Âhîret'e iman yoksa...?

Allah ma'rifeti ve O'na iman olmazsa, O'na imanın gerektirdiği Âhîret'e iman, teslim ve tevekkül olmazsa, annesinin, babasının, kardeşlerinin, sevdiklerinin vefatı karşısında bir çocuk kalbini teselli edecek ne vardır? “Onlar, birer kuş gibi kanatlanıp ölümsüzlük diyarına, Cennet'e gitti ve bir gün ebedî bir hayatta onlarla elbette buluşacağım ve bir daha hiç birbirimizden ayrılmayacağız.” inancından başka hangi teselli, o çocuk kalbini tamir edebilir? Allah'a iman, Allah ma'rifeti ve O'nun İzzeti'nden, Celâli'nden, cezalandırmasından ve Cehennemi'nden korku dışında bütün nefsanî istekleri ayağa kalkmış bir genci isteklerini meşrû-gayr-ı meşrû demeden tatmin arayışından, mala, ırza, namusa tecavüzünden daha etkili ne alıkoyabilir? Hastaları, musibete uğramışları, Allah'a iman, ma'rifet, O'nun kader ve kazasına teslimden başka ne tam teselli edebilir.

Ekim-2011 Van Depremi'nde annesi ve babasıyla 6 saat enkaz altında kalan 6-7 yaşlarında bir kız çocuğu şunu anlatıyordu:

Deprem olduğunda, *Elif-Bâ* (Kur'ân Alfabeti) kitabımdan Kur'ân okumayı öğrenmeye çalışıyordum. Deprem oldu ve annem, babam ve ben üçümüz de enkazın altında kaldık. Babam, “Depreme uğradık, enkaz altındayız, ölebiliriz, şehadet getirin!” diyordu. Ben, “*Kul hüve'llahü*” (İhlâs Sûresi) okuyor ve hep dua ediyordum; “Allah'ım, okuduğum *Elif-Bâ* hürmetine bizi kurtar!” diyordum.

Bu vaziyette ve ölme, eşini ve kızını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya bulunan bir babanın, bir annenin, sevdikleriyle birlikte şehadet getirip, imanla Âhîret'e göçme ve ebedî hayatı kazanma, sevdikleriyle ebedî hayatta birlikte olma ümidinden başka neyi vardır? Bu vaziyette, annesi ve babasıyla birlikte ölmekle burun buruna bir çocuk, kurtulma adına Kudret-i Sonsuz'a el açıp sığınmaktan başka ne yapabilir ve enkaz altında kaderine tam bir teslimiyeti Allah'a imandan başka ona ne kazandırabilir?

Aynı depremde 6 gün enkaz altında kalıp sağ çıkarılan 13 yaşındaki bir çocuk ise, kurtarıldıktan sonra şunları söylüyordu: “Başımı yere koyup yatıp bekliyor, bir yandan da dua ediyordum. Fakat belki ölebilirim diye de şehadet getiriyordum.” Bu rahatlığı, teslimiyeti, ölümü bu kadar mutmain bir kalble karşılamayı, bir yandan kurtulma ümidini kaybetmemeyi Allah'ı tanımak, O'na ve Âhîret'e iman etmekten başka bir şey sağlayabilir mi?

Yine, kabir kapısındaki ve pek çok sevdiklerini, dostlarını, arkadaşlarını kaybetmiş ihtiyarları, hayatın bitiyor ve ölümün bir ejderha gibi ağzını açmış bekliyor olması karşısında Allah ma'rifeti, O'na ve Âhîret'e iman dışında

teselli edecek, hattâ onlara ölümü sevdirep, kabir kapısına tebessümle yürümelerini sağlayacak başka ne vardır?

İnsan, hayatta öyle şeylerle karşılaşır ki, çok mukaddes merhamet ve şefkat duyguları bile insan için azap kaynağı olur? Sürekli hastalık çeken, sakat ve özürlü doğup, hayatını bu şekilde sürdürmeye mahkûm olan, başka çocuklar dışarıda akranlarıyla oynayıp neşelenirken bütün vaktini evde yalnız geçirmekten başka bir şey yapamayan, bir de bu halinin farkında olan yavruların anne ve babalarının ruhlarındaki şefkat ateşini, bu ateşin dayanılmaz kavuruculuğunu Allah ma'rifeti, O'na iman, teslim ve tevekkülden, kader ve kazasına rızadan başka ne hafifletebilir, hattâ söndürebilir? Evet, Allah'a iman ve Allah ma'rifeti, dünyanın çilelerine, lezzetlerinin yerlerine bıraktığı elemelere, hastalıklara ve musibetlere karşı en tesirli, hattâ yegâne ilaç olduğu gibi, Allah'a iman ve Allah ma'rifetinin lezzeti, dünya lezzetlerine yer ve iştah dahi bırakmaz; hattâ Cennet'e bile iştiyakın çok önüne geçer ve insana "Yalnız Sen, sadece Sen!" dedirtir.

- **Nefy-i nefy, ispattır. Öyleyse varlık, yokluktan; beka, fâni olmaktan çıkar.**²⁴⁴

VARLIĞIN, İLMİN, GÜCÜN, SERVETİN GERÇEK KAYNAĞI

Matematik'te eksi ile eksinin çarpımı artıdır. Yokun yokluğu varlık demektir. Dolayısıyla insan, "kemalini şahsı itibariyle kemalsizlikte, kudretini aczde, servetini, ğınasını fakrda bildiği", benlik ve enaniyetinin merkezi nefs-i emmâresi itibariyle fâni olup, hayırlar, başarılar, iyilikler cihetinde de kendisini yok kabûl edebildiği, bütün hayırları, başarıları, iyilik ve güzellikleri sahibine, yani Hz. Allah'a (c.c.) verebildiği takdirde gerçek varlığa erer. Mahiyeti, aynanın parlak yüzü gibi nûraniyet ve şeffafiyet kazanır. Dolayısıyla bu aynada Cenab-ı Allah'ın İlm'i, Kudret'i, Vücut'u, İrade'si yansır; artık o, Allah'ın İlmi'yle âlim, Kudreti'yle kadir, Vücudu'yla var olur. O'nun İradesi'nin gerçekleşme vesilesi haline gelir; her yaptığı İlâhî İrade'ye denk düşer. Bir hadis-i kudsîde buyrulduğu gibi Allah (c.c.), onun gören gözü, işiten kulağı, tutan eli, yürüyen ayağı olur;²⁴⁵ yani bu insan, gözüyle, kulağıyla, eliyle, ayağıyla, kısaca bütün uzuvlarıyla Cenab-ı Allah'ın rızası istikametinde davranır.

Tasavvuf'taki Vahdet-i Vücut anlayışı, bu noktada hususi ve dikkat isteyen bir önem kazanabilir. Kendi varlığı itibariyle fâni olup, artık kendisini

var bile görmeyen ve bütün varlığı, vücudu Allah'a verebilen insan, O'nun varlığıyla varlık, bekasıyla beka kazanır. Bu sebeple, nefs-i emmâre cihetinde fâniliğe erip, Allah'ın mülkü olan varlığımızı, servetimizi, canımızı Allah Yolu'nda harcayıp feda etmek, hayatımıza, servetimize, canımıza, her şeyimize ebediyet kazandırmak demektir.

- **Mümkînât (yaratılmış varlıklar)ın iki yüzü vardır: Biri, enaniyetle vücuttur. Bu, ademe gider ve ademe kalbolur. Diğeri, enaniyetin terkiyle ademdir. Bu ise, Vâcibü'l-Vücut'a bakar, bir vücut kazanır. Öyleyse, vücut istersen enaniyet cihetiyle yok ol ki, vücudu bulasın.**²⁴⁶

İKİLİĞİ TAMAMIYLA HAYIR BİRLİK HALİNE GETİRMEK

Küfür ve iman, dünya ve Âhîret ikiliği gibi ikilikler, belki her şeyin iki yüzü olmasına sebeptir; bu iki yüzden biri izafî olana, diğeri Mutlak Varlığa; biri küfre, diğeri imana; biri kendine dönük yönü itibariyle dünyaya, diğeri Âhîret'e; biri maddî-nefsî olana; diğeri kalbî-ruhî-manevî olana dönüktür. Elbette bunlar, bilhassa iman ve küfür, birbirine zıttır; fakat aslında birlikte bir bütünü de oluştururlar. İşte bu bütüne her iki yüzün, dolayısıyla insanın da faydasına olarak ulaşmanın yolu, birinci yüzü ikinci yüz hesabına kullanmaya ve ona tâbi kılmaya bağlıdır.

Nasıl dünyanın nefsanî-cismanî arzulara ve fâniliğe dönük birinci yüzü, kalbe, rûha, Âhîret'e, ebediyete dönük ikinci yüzü hesabına kullanılıp ona tâbi kılındığında o da ebediyet kazanıyorsa, bunun gibi, varlıkların biri kendilerine, dolayısıyla ademe, yani yokluğa, diğeri Vâcibü'l-Vücut'a, dolayısıyla varlığa dönük iki yüzü vardır ve birinci yüzde var olma, ikinci yüze tebaiyetle mümkündür. Evet, varlıkları, varoluşları kendilerinden, mutlak ve zarurî olmadığı, var olmak için kendilerini var edecek, varlıklarını yokluklarına, varlık âlemine çıkmalarını yokluk âleminde kalmalarına tercih edecek Bir'ine muhtaç buldukları için mümkünât (mümkün varlıklar) olarak anılan bütün varlıkların –ki, Cenab-ı Allah'tan başka bütün varlıklar bu kategoriye dâhildir– birinci yüzü, varoluşları itibariyle kendilerine bakar. Açıktır ki, onlar kendilerinden dolayı var değildirler ve kendi kendilerine var olmamış, onları bizzat kendileri var etmemiştir. Çünkü, bir defa, varlıkları zaman ve mekân boyutlu, dolayısıyla sonradan olmadır. Sonradan olma oldukları için değişmeye mahkûmdurlar ve ebedî olmayıp, fânidirler. Öyleyse, ne varlıkları, ne de bekaları mutlak ve zarurîdir. Kendileri itibariyle

nasıl yokluktan varlığa çıkarılmışlarsa, yine kendileri itibariyle var olarak kalmaları da mümkün değildir; çünkü var oluşlarını da, hayatlarını da, hayatlarının şartlarını hazırlayan ve tayin eden yine kendileri değildir. Dünyaya bir zaman diliminde geldikleri gibi gitmekte, doğumla birlikte hayatta kesin ve önceden herkese malûm tek netice olarak sürekli ölüme doğru yol almaktadırlar.

Gerçek ve daimî bir varlık istiyorsak

Yine açık bir gerçek vardır ki, nasıl varlıkların var oluşları, varlık âlemine çıkmaları kendilerine ait değilse, bizzat vücutları, hayatları, dünyada bir süreliğine de olsa kalmaları için gerekli kabiliyet ve kapasiteleri, temel ihtiyaçları ve bunları giderme yolları da yine kendilerine ait değildir. Bir camda, bir damla suda yansıyan güneşğin o cama ve damlaya ait olmadığı gibi, bütün varlıklar da, aslında böyle bir yansımadan ibarettir ve varlığı daimî ve değişmeden uzak Bir'ine aynalık etmektedirler. İşte, gerçek ve daimî bir varlık isteyen, bu açık hakikati kabulle varlığını ve “benim” dediği her şeyi Hakikî Var Olan'a, şeffaf varlık şeridinde veya aynasında yansımaya sebep olan Gerçek Varlığa teslim etmeli, O'nun bir 'âyet'i, O'nu gösteren, vazifesi O'nu tanıtmak olan bir yansımadan ibaret bulunduğunu bilip, ona göre, O'nun rızası istikametinde davranmalı ve böylece ebedîlik kazanmaya bakmalıdır. İşte, nasıl bir ayna şeffaflığı, şeffaflığında leke yapacak, onu karartacak benlik ve varlık iddiasından uzak kaldığı, bir bakıma benliği, maddîliği temsil eden arka siyah yüzünden tek bir noktaya bile üzerinde müsaade etmediği ölçüde güneşi kendisinde yansıtırsa, bunun gibi, her bir varlık da enaniyetinden, varlığını ve sahip olduğu her şeyi kendisinden bilmekten uzaklaştığı ve Cenab-ı Allah'a, Ezelî-Ebedî Var'a ayna olabildiği ölçüde varlık ve ebediyet kazanır. Aksi her düşünce, tutum ve davranış, bu aynada bir leke, dolayısıyla varlıkların bizzat kendi varlıklarına vurdukları bir darbe, varoluşlarının önüne koydukları bir engeldir.

- **Bir şey ki sonludur, zevale mahkûmdur, o şey hakiki güzel olamaz ve kalbin hakiki alâkasına değmez; Hz. Samed'in aynası olan ve aşk-ı ebedî için yaratılan kalb, ona bağlanmaz.**²⁴⁷

SONLU VE ZEVALE MAHKÛM OLANA KALB BAĞLANMAZ

Kalb, Allah'ın Arşı, Arş-ı A'zam'ın insandaki tecellisidir, yansımasıdır. Dolayısıyla O, Allah'a aittir ve tamamen O'na verilmelidir. Kur'an-ı

Kerim’de “Allah, bir göğüste (biri Kendi’ne, diğeri başka varlıklara ayrılışın diye) iki gönül var etmemiştir.”²⁴⁸ buyrulur.

İnsanın fitratına bekaya, yani ebedî yaşamaya karşı çok şiddetli bir aşk ve iştihak yerleştirilmiştir. Hz. Âdem ile Hz. Havva’yı cennetten çıkmalarına sebep sürçmeye sevkeden de bu olmuştur.²⁴⁹ Onlar, kendilerine yasaklanan “meyve”ye, beşeriyetin gereği olan münasebete ebedî yaşamak için el atmışlardır. İnsan, sevdiği bir şeyde beka vehmeder. Ne zaman onun zevalini düşünse veya görse derinden derine feryat eder. Bütün ayrılıklardan gelen feryatlar, Mevlâna’nın Mesnevîsinin başında ifade edildiği gibi, beka aşkından gelen ağlamaların tercümanlarıdır. Hattâ denebilir ki, Cennet’in yaratılma sebeplerinden biri, insandaki bu şiddetli beka, yani ebediyet aşkıdan çıkan son derece kuvvetli ebediyet arzusuyla yaptığı fitrî duadır ki, Cenab-ı Allah (c.c.), bu duayı kabûl buyurmuş ve bu fâni dünyanın fâni insanları için ebediyet yurdunu yaratmıştır.

İşte, kalb severken ebediyet adına sever; sevdiğinin ebedîliğini ister; fâniliği ve ayrılıkları kaldıramaz. Ama insan, fânidir, sevdikleri de fânidir. Bu sebeple, fâni olan insan fânilere gönül bağlamamalı; kalbini, gönlünü Hz. Samed’e, yani ezeli, ebedî, hiçbir şeye muhtaç değil ama her şey O’na muhtaç bulunan Zât’a bağlamalıdır. O zaman o aşk gerçek aşk olur ve o aşk, peygamberlere, diğer büyük zatlara, anne, baba, eş, çocuklar ve kardeşlere, akraba ve arkadaşlara duyulan sevgi de o aşktan, o aşk adına birer parıltı olacağı için zarar vermez, insanı yaralamaz. Aksi halde, kimsenin kurtulamadığı ve kurtulamayacağı zeval, ayrılıklar ve ölüm, insanın kalbini sürekli yaralar, hayatı çekilmez hale getirir. Dolayısıyla, her şey, Allah için, Allah adına ve Allah ile münasebeti ölçüsünde sevilmeli, Allah’tan başka hiçbir şeye bizzat o şeyin kendisi sebebiyle hakikî manâda gönül verilmemeli, gönül bağlanmamalıdır.

Yine Bediüzzaman, ne güzel der:

Fâniyim, fâni olanı istemem.

Âcizim, âciz olanı istemem.

Rûhumu Rahmân’a teslim eyledim, gayr istemem.

İsterim, fakat bir yâr-ı bâki isterim.

Zerreyim, fakat bir şems-i sermed (ebedî güneş) isterim.

Hiç ender hiçim, fakat bu mevcudatı umumen isterim.

- **Fitrat, fitrî ve lâyük olmayan şeyi reddeder, atar.**²⁵⁰

Cenab-ı Allah (c.c.), her bir varlığa ona has küllî bir hususiyet veya genel bir karakter vermiştir. Bu hususiyet veya karaktere ‘fitrat’ denir. Meselâ, sahip kılındığı mevcut biyolojik yapısı, insanın biyolojik fitratıdır. Kâinatın değişmeyen mevcut sistemi, düzeni, yapısı, onun fitratıdır. Fıtrata müdahale olmaz, o değiştirilmez. Müdahale ve değiştirme teşebbüsünü reddeder veya onda şu veya bu şekilde, az veya çok değişikliğe sebep olabilecek bir müdahale anomaliye, bozulmaya, sakatlığa yol açar. Anne karnında cenine annenin yiyip içtikleri, sigara ve alkol gibi kullandığı zararlı maddeler ve menfî çevre şartları gibi faktörlerden kaynaklanan müdahaleler özürlü doğumlara sebep olmaktadır.

Nasıl varlıkların maddî yapılarında tecelli eden fitratları varsa, bu fitratı tayin eden kaderî ve manevî, yani aslî fitratları da vardır. Her kelimenin manâsı, onun aslî fitratıdır; bu aslî veya manevî fitrat, kendini ifade edecek bir kelime ile hariçte tezahür eder; her manâ kendi harfler kalıbını giyer. Bu harflerde yapılacak bir değişiklik onun maddî olarak tecelli eden fitratını bozduğu gibi manevî veya aslî fitratını da ortak ifade etmez olur. Manâda yapılacak bir değişiklik de, artık önceki harfler kalıbı, yani maddî fitratla ifade edilmez.

İşte her bir varlığa ait hususî fitratı sebebiyledir ki, vücut üzerinde yapılacak ameliyat ve tıbbî müdahalelerde kan uyumu ve doku uyumu gibi uyumlar aranır. Yoksa müdahaleyi vücut reddeder veya müdahale ölümüne veya sakatlığa yol açar. Bunun gibi, Cenab-ı Allah’ın her bir varlığa verdiği manevî hususiyetler bütünü veya aslî fitrata da müdahaleyi fitrat reddeder. Meselâ, her insanın fitratında dalkavukluğu, riyayı, gurur ve kibri reddetme özelliği vardır ve gerçekten fitrat ve aslî fitratın temsil merkezi olan vicdan, bunları kabûl etmez. İnsan ancak nefesine mağlû-biyetle, iradî olarak ve vicdanını susturarak bu tür fitrata aykırı şeyleri kabullenebilir. Yine, istemekte ısrarlı dilenciyi fitrat reddeder; ama dilenmekte ısrar etmeyen ve elini açıp boyun büken dilenciyi ise, insan iradî olarak ona bir şey vermese de fitrat, ret ve istiskal etmez. Daha önce de üzerinde durulduğu gibi, Allah insana sevgi ve korku duygularını insan O’nu sevsin ve O’ndan, dolayısıyla O’nun emir ve yasaklarına muhalefetten korksun diye vermiştir. Başka sevgiler ve korkular ancak bu Allah sevgisi ve korkusundan dolayı olmalıdır. Böyle olmaz da, insan başka varlıkları Allah sever gibi sever, başka varlıklardan Allah’tan korkar gibi korkarsa, bu sevgi belâlı bir musibet, korku

ise acı verici bir belâ olur. Korktuğumuz şeyler bize merhamet etmez; ricamızı, yalvarmalarımızı reddeder. Sevdiğimiz şeyler bizi tanımaz; gençliğimiz ve malımız gibi elimizden gider. Allah'a verilmesi gereken muhabbet onlara verildiği için, hakları olmayan bu şeyi kabûl edemez ve bizi de küçük görür, küçük düşürürler. Edebiyata baktığımızda, bu tür sevgilerin ne acılara sebep olduğunu, bu sevgilere müptelâ insanların yüzde doksandokuzunun hep sevdiklerinden şikâyet ettiklerini görürüz.

- **Yerinde sarfolunmayan, yani gayr-ı meşrû bir muhabbetin cezası, merhametsiz bir musibet veya sevilenin gaddarane mukabelesidir.**²⁵¹

Sevgi de olsa korku da olsa, yerinde sarfolunmayan veya gayr-ı meşrû olan her şey, hayır değil şer getirir. Çünkü Cenab-ı Allah, yukarıda arz olunduğu gibi, insan dâhil her bir varlığa ve kâinatın bütününe kendine has bir fitrat vermiştir. Bu fitratta israfâ, abesiyete ve gayr-ı meşrûluğa yer yoktur. Eğer insan, fitrata ve yaratılıştaki meşrûluğa ters bir yola gider, ters bir davranışta bulunursa cezasını bir şekilde çeker. Meselâ, Allah'ı sevmek için yaratılan kalb, O'ndan başkasına hakiki bağlansa, bağlandığı o şey, bu muhabbeti, bu bağlılığı reddeder ve insan, sürekli bu bağlılığın cezasını çeker. Sevdiğinden istediği ve beklediği karşılığı bulamaz. İslâmî açıdan sevmeye lâyık olmayan, sevilmesi gayr-ı meşrû olan zalim, gaddar, inkârcı, her kim, her ülke veya devlet ciddî sevilecek ve peşinden gidilecek olsa, bunun karşılığı o kişi, ülke veya devletten gelecek gaddarca mukabele ve merhametiz musibetler, felâketler olacaktır. Son iki asırda tutulduğumuz bazı muhabbetler böyle bir muhabbet olmuş ve mukabilinde muhabbet ettiklerimizin gaddar muameleleri, ihanetleri ve başımıza açtıkları belâ ve felâketler, hiçbir zaman üzerimizden eksik olmamıştır.

- **Eşyada kemalât, zıtlar ile bilinir: elem olmazsa sevinç bilinmez; karanlık olmazsa aydınlık olmaz ve ışık bilinmez; ayrılık olmazsa kavuşma olmaz; ayrılık acısı tadılmadan kavuşmanın lezzeti bilinmez.**²⁵²

NİTELİK VE MAHİYETLER, ZITLARIYLA TANINIR VE TAKDİR EDİLİR

İnsan, nitelik ve mahiyetleri ancak zıtlarıyla tanıyabilir; karanlık ve aydınlığı, ayrılık ve kavuşmayı, soğuk ve sıcaklığı, tatlı ve acıyı, üzüntü ve sevinci ancak birbiriyle tanır. Bunlardaki nitelik ve derece farklılıkları da,

yine zıtlarına nisbetledir. Yani, soğğun şiddeti sıcaklığın düşüşüne göre veya tersi olduğu gibi, soğğun şiddeti nisbetinde sıcaklığın kıymeti bilinir veya sıcaklığın şiddeti nisbetinde serinliğin değeri anlaşılır. Bütün bu nitelik ve mahiyetlerle birlikte onların kıymeti ancak zıtları ve zıtlarının nisbetine göre idrak edildiğinden, insanın bu nitelik veya derecelerdeki nihaî noktayı tanınması mümkün değildir. Zaten insan, belli bir dereceden sonra da bunlara dayanamaz.

Sevilmek ve takdir için zıtlarına muhtaç olmayan nitelik ve mahiyetler

Buna karşılık, bir de tanınmak, tadılmak, sevilmek ve takdir edilmek için zıtlarına muhtaç olmayan nitelikler ve mahiyetler vardır. Varoluş lezzeti, hayat lezzeti, sevme ve sevilmenin lezzeti, Allah ma'rifet ve sevgisinin lezzeti, kâmil insanları sevme ve onlar tarafından sevilme lezzeti, iman lezzeti; güzelliğın, güzel sözün, rahmet, şefkat ve merhametin verdiği lezzet, bir hakikatin zihinde veya kalbde keşf ve inkişafının hâsıl ettiği lezzet gibi nitelikler veya meziyetler, zıtları olsun olmasın bizatihî sevilir. İşte, Cenab-ı Allah'a ait bütün kemalât, sevilmek için zıtlarına ihtiyaç bulunmayan zâtî ve hakikî kemalâttır. İnsan, ma'rifeti ölçüsünde onları tanır ve tanınması ölçüsünde sever. Zâtî ve bizatihî kemalât, yani sonradan kazanılmamış ve zatta zatla beraber ve zâtın kendisinden dolayı var ve güzel olan meziyetler, nitelikler takdir ve sevilmek için zıtlarına ihtiyaç hissettirmez.

- **Hakikî lezzet, muhabbet, kemal ve fazilet, başkasına nisbetle olan değil, bizzat zâtî ve sâbit bir hakikat halinde var olandır.** [253](#)

Yukarıda da arzedildiği gibi, hakikî fazilet, üstünlük, kemal, muhabbet ve meziyet, başkalarıyla mukayese ile belirginleşen, değer kazanan, başkalarına nisbetle bilinen değil, bizzat zâtî, yani kendinden ve sabit bir hakikat şeklinde var olandır. Yemeğin nisbî lezzeti açlık ile, tokluğun lezzeti de yine açlık karşısındadır. Bilhassa maddî lezzetler böyledir. Halbuki Cenab-ı Hakk'ın bütün Sıfatları gibi, manevî lezzetler de hakikî lezzettir. Varolma lezzeti, hayat lezzeti, (mukabeleye dayanmayan ve şehvî olmayan saf) muhabbet lezzeti, ma'rifet-i İlâhî lezzeti, iman lezzeti, beka lezzeti, rahmet lezzeti, şefkat lezzeti, nûrun güzelliği, görmenin güzelliği, konuşmanın güzelliği, güzel sözün güzelliği, keremin güzelliği, güzel ahlâkın güzelliği, bizatihî güzelliklerdir ve başka güzelliklere nisbetle değildirler. İşte Cenab-ı Allah'ın bütün kemalâtı, Zâtı'ndandır, bizatihî, yani kendileri sebebiyledir, zıtları veya benzerleri zaten olmadığından, zıtları veya benzerlerine göre değildir. Başka

sıfatıyla anılan hiçbir şey O'nun kemalâtına tesir etmez; ancak kapasitesine göre O'nun kemalâtını kısmen yansıtabilir.

- **Muhabbete, yani bir şeyi sevmeye sebep, ya ondaki lezzet, ya menfaat, ya akrabalık gibi meyl-i cinsiyettir ya da kemaldır. Kemal, bizzat ve kendisinden dolayı sevilir.** [254](#)

MUHABBETİ ÖNCE ALLAH'A VERMEK

Seyyid Şerif-i Cürcanî, *Şerhu'l-Mevakıf*"ta demiş ki: "Sebeb-i muhabbet ya lezzet veya menfaat, ya müşakelet (yani meyl-i cinsiyet), ya kemaldır. Çünkü kemal, mahbub-u lizâtihîdir." Yani, ne şeyi seversen ya ondaki bir lezzet için seversin, ya menfaat için, ya evlâda meyil gibi bir cinsî yakınlık (akrabalık) için veya kemal dolayısıyla seversin. Eğer kemal ise, sevmeye başka bir sebep, bir garaz lâzım değildir. Çünkü kemâl (kusursuzluk, mükemmellik) bizzat, kendinden dolayı sevilir. Meselâ, peygamberler ve velîler gibi kemalât sahibi insanlar, genellikle onlarda hiçbir menfaat ve arada bir akrabalık münasebeti olmadan sevilirler; bilhassa insanîyetin çok daha gelişmiş olduğu eskiden onları hemen herkes sever, onlara karşı hiçbir menfaat ve yakınlık alâkası olmadığı halde derin muhabbet beslerlerdi.

İşte Cenab-ı Hakk'ın bütün kemalâtı ve Mutlak Güzel İsimleri'nin (Esmâü'l-Hüsna) bütün tecelli mertebeleri ve bütün faziletleri, hakikî kemalât olduklarından bizzat sevilirler.

Bir insan en evvel muhabbetini Allah'a verirse, O'nun muhabbeti dolayısıyla Allah'ın sevdiği her şeyi, O'nun kemalâtının aynaları olan yarattıklarındaki güzellikleri sever. Ve yaratılmışlara taksim ettiği muhabbeti, Allah'a olan muhabbetini azaltmaz, hattâ arttırır. Fakat Allah'a muhabbetten dolayı olmayan, kemalâta da yönelik bulunmayan sevgiler, hakikî ve kalıcı olamaz; böyle sevgiler, bir beklentiye de dayanır ve karşılık bekler. Beklenti ve karşılık bekleyen sevgiler ise, hiçbir zaman hakikî sevgi değildir. Bizzat kemalâta olan sevgiler ise, beklentisizdir ve hakikîdir. Bazıları, önce varlıkları, onlardaki güzellikleri sevip, sonra bunları Allah sevgisine vasıta yapma taraflısıdır. Fakat bu sevgi, dağılır; tamamıyla Cenab-ı Allah'a yöneltilemeyebilir. Bazen kuvvetli bir sebebe, yani yaratılmışa, yaratılmıştaki bir güzelliğe, menfaate veya onunla olan münasebete takılır, dolayısıyla tamamen ona hasredilerek, daha da tehlikelisi, ondaki sevgiyi çeken güzellik ondan bilinerek, insanı –Allah korusun– helâke kadar götürebilir. Bazı şirk

nev'ileri, böyle sevgiden çıkmıştır. İnsanların sevgisini üzerine çeken bir insan veya insanların hayatlarında çok önemli yeri olan bazı menfaatler, insanların sevgisini, bağlanışını üzerine çekmiş, sonra da bu sevilen insanlar veya menfaatlerin kendileriyle hâsıl olduğu veya olduğu sanılan şeyler (meselâ, bazı hayvanlar, bazı gök cisimleri gibi şeyler) putlaştırılmıştır.

- **İnsan, mahiyet ve hüviyeti (kimliği) cihetiyle bir aynadır. Onun fitratına, mahiyet aynasına yerleştirilen şiddetli ebediyet ve ölümsüzlük aşkı, aslında Bâkî-i Zül-celâl içindir; fakat insan o aşkın, o muhabbetin yönünü başka tarafa çevirir.**²⁵⁵

ÖLÜMSÜZLÜK, EBEDİYETE VE EBEDÎ ZÂT'A İNANMAKLA MÜMKÜNDÜR

İnsan, bütün varlığıyla Cenab-ı Allah'a en kapsamlı bir aynadır; O'nu tanıtan kâinat ve Kur'ân'la birlikte üç küllî muarrif, yani en kapsamlı üç ma'rifet kaynağından biridir. “Allah, insanı Rahmân'ın sûretinde yaratmıştır.”²⁵⁶ hadis-i şerifi, bir manâsıyla bu gerçeğe bakar.

İşte bu mahiyetteki insanın kalbi, bir bakıma onun mahiyetiyle, fitratıyla özdeşir. Yani kalb, insanın hüviyet ve mahiyetini taşır. Bu kalb veya insanın mahiyeti, Hz. Samed'e, yani Kendisi hiçbir şeye muhtaç olmayan, her türlü ihtiyaçtan müstağnî, fakat başka her varlığın Kendisi'ne muhtaç bulunduğu Cenab-ı Allah'a ayna olarak, ona çok şiddetli bir beka, yani ölümsüzlük, ebedî yaşama aşkı dercedilmiştir. Oysa açık ki, insan, fânidir; dünya da fânidir. Dolayısıyla fâni bir âlemde fâni bir varlık olarak ölümsüzlük muhaldir. Öyleyse, bu şiddetli ölümsüzlük aşkı veya tutkusu, insana ölümle bitmeyecek bir hayat ve ölümsüz bir Varlık için verilmiştir. Yani insan, bu şiddetli muhabbetin yönünü Bâkî olan Zât'a, Hz. Allah'a çevirmeli ve O'nun muhabbetiyle ebediyeti, ebedî hayatı kazanmalıdır.

Güneşi bırakıp, aynada yansıyan güneşe âşık olmak

Güneşi bilmediği, görmediği veya tanımadığı, görüp bilse de gökte bir güneşin varlığını kabûl etmek istemediği için elindeki aynada yansıyan güneşin timsaline âşık olup, var gücüyle o aynayı korumaya çalışan insan ne kadar ahmak ve beyinsizdir. Bu insan elindeki ayna kırıldığında olsun başını güneşe çevirip onu görse, onun varlığını kabûl edip, ondan ayna vasıtasıyla değil, bizzat doğrudan istifade etmeye yönelse, insan olan bir insanın yapması gereken bu değil midir? Yani, dünya hayatının, dünyanın ve insanın

fâniliği ortada iken fâni şeylere bel bağlamak, âşık olmak, işte güneşi bırakıp, elindeki aynada yansıyan güneşin timsaline âşık olup, aynayı korumaya çalışmaktan hiç de farklı değildir. İşte insana, şiddetli beka, yani ölümsüzlük aşkı, mutlak Bâkî Olan'ı sevmek, bütün sevgisini O'na hasretmek, sevdiği başka şeyleri de O'nun için sevmek için verilmiştir; kalb veya mahiyet aynasında yansıyan güneşi değil, gerçek Güneş'i sevmek için verilmiştir. O'nun sevgisine yönelen, O'nu bulan ve seven insan, başka geçici ve elemli sevgilerin zebunu olmaktan kurtulur. O'na karşı olmayan, O'nun için ve O'ndan dolayı olmayan sevgiler ise, insanın bizzat kendi mahiyetini ve hüviyetini istismar etmesi, yanlış yerde kullanması demektir ki, insanın başına ancak belâlar açar.

- **Bâki-i Hakikî'nin muhabbeti, ma'rifeti ve rızası yolunda bir saniye, bir senedir. Eğer O'nun yolunda olmazsa, bir sene bir saniyedir. Belki O'nun yolunda bir saniye, çok senelerdir, sonsuzdur. Ve dünya cihetinde ehl-i gafletin yüz senesi, bir saniye hükmüne geçer.**²⁵⁷

VARLIĞIN FARKLI DAİRELERİNDE ZAMAN VE HZ. ALLAH MUHABBETİ

Şu dünyada zamanın, eşyanın ölümlü hayatındaki tesirleri farklı farklıdır. Varlıklar iç içe daireler gibi birbiri içinde olmakla ve bizzat kendileri iç içe daireler veya âlemler gibi lâtifelerden oluşmuş bulunmakla beraber, bütün bu dairelerin zeval noktasında hükümleri ayrı ayrıdır.

Saatin saliselerini sayan dairesi saniyelerini, dakikalarını ve saatlerini sayan daireleriyle, kâinatın saatinin günlerini sayan dairesi haftaları, ayları, yılları, asırları ve çağları sayan daireleriyle zâhiren birbirlerine benzer, fakat süratte birbirinden farklıdır. Saatte saliseleri sayan dairenin ibresi, saniyeleri sayandan 60 kat, dakikaları sayan ibreden 3600 kat hızla; kâinat saatinde günleri sayan dairenin ibresi haftaları sayandan 7 kat, ayları sayandan 30 kat, yılları sayandan 365 kat daha hızlı hareket eder. Bu ibrelerin hepsi aynı saatin içinde olmakla beraber, her biri ayrı bir daireye mahsustur. Bunun gibi, insandaki cisim, nefis, kalb, ruh, hayal daireleri, birbirinden çok farklıdır. Meselâ, cismin bir günde aldığı mesafeyi ruh bir saniyede, hayal bir salisede alabilir. Kur'ân-ı Kerim'de bu gerçeğe açık işaret vardır:

(Süleyman'ın mektubunu alan ve bir heyet halinde O'nu ziyaret etmeye karar veren Sebe' Kraliçesi Kudüs yolunda iken Süleyman, idare meclisinde,) "Değerli meclis üyeleri! Onlar teslimiyet içinde bana ulaşmadan, hanginiz bana Kraliçe'nin tahtını getirir?" diye sordu.

Cinler içinde en güçlü–kuvvetlilerden biri, “Şimdi sen, toplantıyı bitirip de makamından kalkmadan önce ben onu sana getiririm. Şüphesiz bunu yapacak güçteyim ve bana güvenebilirsin, söylediğimi yaparım!” dedi. Kitap’tan hususî bir bilgiye sahip olan zat ise, “Ben, onu sana daha gözünü kırpmadan getiririm!” dedi. Süleyman tahtı yanına konmuş görünce, “Bu, Rabb’imin bir lütfudur. Karşılığında şükür mü edeceğim, yoksa (öyle bir lütfu kendimden bilip) nankörlük mü yapacağım diye beni sınıyor. Kim şükrederse, ancak kendi iyiliğine olarak şükreder. Kim de nankörlükte bulunursa, şurası bir gerçek ki, Rabb’im mutlak servet sahibidir ve kimsenin şükrüne ihtiyacı yoktur; lütuf ve keremi pek boldur.” dedi. [258](#)

Bast-ı zaman, Mirac, beka âlemi, rüya ve bazı insanî lâtifeler

Ehl-i velâyet ve hakikat arasında kesin bir düstur ve vâkıa olan bast-ı zaman, yani zamanın genişlemesi ve feza araçlarıyla bile asırlar ve çağlar sürebilecek bir seyahati birkaç dakikaya sığdıran Mirac-i Nebî (s.a.s.), bu hakikati ispat eder ve bilfiil vukuunu gösterir. Bizzat bu hakikatin kendisi de, Mirac’a ve bast-ı zaman’a delildir. Bast-ı zamanla bir dakikada bir günlük, hattâ bir saatte bir senelik vazifenin yapıldığı olur. Bazı velîler vardır ki, bir dakikada Kur’ân’ı hatmettiklerini haber vermişlerdir. Bunun pek çok misalleri vardır. Peygamber Efendimiz (s.a.s.), rûhuna eşlik edecek şeffaflık kazanan bedeniyle yaptığı –ki bugün bir fizik kanunu olarak kabûl edilen enerjinin maddeye, maddenin enerjiye dönüşmesi de beden böyle bir şeffaflık, hattâ enerjiden öte şeffaflık kazanabileceğine delil mahiyetinde bir misaldir– birkaç dakika sürmüş Mirac’ıyla ile bir bakıma beka âlemine girmiştir. Demek ki beka âleminin bu âlemlerle münasebet içinde birkaç dakikası, şu dünyanın binler, hattâ milyonlar senesini içine almaktadır.

Bast-ı zaman hakikati rüyalarda da görülür ve rüyalar, bu hakikati ispat eder. Bazen bir dakikada insanın gördüğü rüyayı, geçirdiği halleri, konuştuğu sözleri, gördüğü lezzetleri veya çektiği elemeleri yaşamak için uyanıklık âleminde bir gün, belki günler lâzımdır. İşte, cismin bekası, hayatı, vücudu, bulunduğu bir gün, belki bir saat, hattâ bir an olduğu ve geçmiş ve gelecek onun için ölü veya yok olduğu halde, kalbin ve aklın hazır günden çok gün evvel, çok gün sonraki zamana kadar bir varlık ve hayat dairesi vardır. Bundandır ki, insanın seviyesinde bir kalb ve akla sahip bulunmayan ve daha çok cismaniyet dairesinde hayatlarını sürdüren hayvanlar geçmişin elemelerini ve geleceğin endişelerini çekmez ve daima ânı yaşarken, insan, akıyla ve kalbiyle uzun mesafede geçmiş ve geleceği de yaşar; geçmişin elemelerini, geleceğin endişelerini duyar. Rûhun varlık ve hayat dairesine ise hazır günden seneler evvel ve seneler sonra dâhildir. Nûranî olan bakışıyla göz, bir

anda cismin ancak asırlar içinde alabileceği mesafelerde dolaşır; hayal, birkaç saniyede çağlar öncesine gidip, tasavvurla birlikte çağlar sonrasını düşünebilir.

Fâni dünya hayatı, ebedî hayatın ve ebediyetin tohumudur

İşte bu gerçekler sebebiyledir ki, bu dünyadaki fâni ömür, kalb ve ruhun hayat derecesi ve dairesini alâkadar eden Allah ma'rifeti, Allah muhabbeti, Allah'a kulluk–ibadet ve Allah rızası cihetiyle bâki bir ömrü içine alabilecek kapasitedir ve nitekim ebedî bir ömrü netice verecektir ki, dolayısıyla bâki ve ölümsüz bir ömür hükmüne geçer. Zâtında fâni olan bu ömür, aslında madem ebedî bir ömrü netice verecek bir kapasiteye sahiptir, öyleyse ebedî saadet isteyenler, bu ömrü Allah'ın rızası istikametinde yaşamalıdır.

Bir ân-ı seyyalede ebedî bir hayatın penceresi aralanabilir

Meşhur bir söz vardır: “Ayrılığın saniyesi bir sene, kavuşmanın bir senesi ise bir saniyedir.” Dünyaya ait ayrılık ve kavuşma adına söylenmiş bu sözün bir de Cenab-ı Allah ve O'nunla münasebetle alâkalı bir yanı vardır ki, bu yanı itibariyle gerçek, bu sözün tam aksinedir. Yani, Bâki-i Zül-celâl'in rızası dairesinde bir saniyelik kavuşma, değil yalnız bir sene, belki ebedî bir kavuşma penceresidir. O bakımdan, ehl-i velâyet ve hakikatin sözünü ettiği ân-ı seyyale, yani Cenab-ı Allah'ın rızası ve âdeta O'na kavuşma içinde geçirilen bir an, böyle ân-ı seyyalenin olmadığı binler seneye tercih edilir ve böyle bir ân-ı seyyalede ebedî bir hayatın penceresi aralanabilir. Buna karşılık, gaflet ve dalâletten gelen ayrılık, yani Cenab-ı Allah'tan uzaklık içinde geçen bir değil, bin sene bile aslında bir saniye hükmündedir. Bu hakikati bir başka açıdan ifade eden başka güzel bir söz ise şöyledir:

Düşmanlarla koca bir sahra bir fincan (kadar dardır);

Dostlarla iğne deliği bile kocaman bir meydandır.

Önceki sözde ifade edilen gerçek şudur ki: Fâni varlıklarla kavuşma ve birliktelik, maden fânidir, muhakkak son bulacaktır, dolayısıyla ne kadar uzun da olsa yine kısa hükmündedir. Senesi bir saniye gibi geçer ve sonunda esefli bir rüya ve hasretli bir hayal olur; geriye ancak âhlar ve vahlar bırakır. Beka isteyen, ebediyete meftun insan kalbi, böyle bir senelik kavuşmada ancak bir saniyelik bir zevk alır; bu zevk de sonunda bir acıya dönüşür, kalbde ancak bir hasret, bir acı bırakır. Dünya adına ayrılıkların ise bir saniyesi, bir sene kadar uzun gelir. Çünkü dünyada ayrılığın meydanı geniştir. Beka isteyen, ebediyete meftun kalbde bir saniyelik bir ayrılık bile

seneler kadar sürmüş gibi tahribat yapar. Maddî ve süflî muhabbetler için bütün mâzi ve müstakbel, ayrılık doludur. Buna karşılık, ebediyet adına, Cenab-ı Allah adına bir anlık kavuşma bazen ebedî bir hayatı içinde barındırır ve buna açılan bir kapı olurken, O'ndan bir anlık ayrılıklar da – Allah korusun– binler sene ayrılıkları netice verebilir.

Fâni, kısa, faydasız ömrümüz bâki, uzun ve faydalı olsun istiyorsak

Öyleyse ey insanlar! Fâni, kısa, faydasız ömrünüzü, bâki, uzun, faydalı, meyvedar yapmak ister misiniz? Madem istemek insanîyetin gereğidir; hiçbir insan bu isteğe hayır demez, diyemez, öyleyse, ömrünüzü Bâki ve Ebedî Zât'ın yolunda sarf ediniz. Çünkü Bâki'ye yönelik olan her şey, bekanın cilvesine mazhar olur.

Madem her insan gayet şiddetli bir surette uzun bir ömür ister, bekaya âşıktır ve madem bu fâni ömrü bâki ömre çevirmenin kesin çaresi vardır, onu mânen çok uzun bir ömür hükmüne geçirmek mümkündür, elbette insanîyetten düşmemiş bir insan, o çareyi arayacak, o imkânı bilfiile çevirmeye çalışacak ve ona uygun davranacaktır.

İşte o çare budur: *Allah için işleyiniz, Allah için görüşünüz, Allah için çalışınız. Allah için, Allah rızası için ve Allah adına O'nun rızası dairesinde hareket ediniz. O vakit ömrünüzün dakikaları, seneler hükmüne geçer.*

Bu hakikate işareten Kadir Gecesi gibi bir tek gece, seksen küsûr seneden ibaret olan bin ay hükmünde olduğunu Kur'ân apaçık gösteriyor.²⁵⁹

Kısaca: Madem insan fânîdir, fakat beka için ve Bâkî bir Zât'ın aynası olarak yaratılmış, bâkî meyveleri verecek işleri görmekle vazifelendirilmiş ve Bâki bir Zât'ın bâkî İsimleri'nin cilvelerine ve nakışlarına yörengelenecek bir suret ona verilmiştir. Öyle ise, böyle bir varlığın hakikî vazifesi ve saadeti, sahip kılındığı bütün lâtifeleri, melekeleri ve bütün istidadıyla o Bâkî-i Sermedî'nin rızası dairesinde İsimleri'ne yapışıp, ebed yolunda o Bâkî'ye doğru yol almaktır. Dili “Ya Bâkî Ente'l-Bâkî (Ey Bâkî, [ancak] Sensin Bâkî” dediği gibi; kalbi, rûhu, akli, bütün letâifi, “Bâkî O'dur, Ezelî O.. Sermedî O'dur, Dâimî O.. Matlûb O'dur, Mahbûb O.. Maksûd O'dur, Ma'bûd O!” demelidir.

- **Kalb, insanda Rabbânî bir lâtifedir ki, hissiyatı, duyularını vicdanda yankılanırken, düşünceleri dimağda(n) yansır. İnsan göksünün sol tarafındaki vücuda ve vücuddan kan pompalayan hayatî organa da kalb denmesinin Rabbânî bir lâtife olan kalb ile şöyle bir münasebeti**

vardır ki, biyolojik kalbin vücuda yaptığı maddî hayatın merkezi olması hizmetini ‘manevî’ kalb, kişinin manevî hayatı itibariyle yapar.²⁶⁰

BİYOLOJİK KALB; “AKLÎ” VE MANEVÎ HAYATIN MERKEZİ KALB

İnsanın biyolojik yapısında iki bakımdan en hayatî organ kalbdır. Birinci olarak, vücudun, vücuttaki bütün organların ve hücrelerin gıdası, hayat suyu olan temiz kanı vücuda kalb pompalar ve vücutta kirlenmiş olan kirli kanın temizlenmesi için onu geri çeker. İkinci olarak, İnsanın şuur merkezi beyin olmakla, insanda beyin ölümü gerçekleşse bile kalb çalışmaya devam edebilir; yani nihaî manâda ölüm kalbin artık çalışmaz hale gelmesidir. O bakımdan, kalb, vücudun biyolojik hayatiyeti demektir.

İşte nasıl sol göksümüzün altında bulunan biyolojik kalb vücudumuzun hayatiyetinin ve hayatî fonksiyonunun adıdır, bir de İslâmî terminolojide kalb vardır ki, bu da, insanın manevî hayatının dinamiği ve hattâ adı olan Rabbânî bir lâtifedir. İki kalb arasında böyle bir münasebet bulunduğu, yani biri biyolojik veya maddî hayatın, diğer manevî hayatın merkezi, dinamiği ve zembereği olduğu içindir ki, ikisi de dilimizde ‘kalb’ olarak anılmaktadır. Bu münasebet bilhassa beşerî gelenekte şu veya bu şekilde aynı olduğu için orta ebat sözlüklerde bile, meselâ İngilizce bir sözlükte kalb manâsına gelen kelimeye (heart) her iki manânın da verildiğini görürüz. Öyle ki, modern bilim öğrenmenin merkezi olarak beyni kabûl etse bile, geleneksel yaklaşımda beynin gayr-ı maddî boyutu olan dimağ veya zihin de kalbin bir boyutu olup, zihne ait fakülteler, kalbe ait fakülteler olarak bilinir. Bu çerçevede olmak üzere, kalb yalnızca inanıp inanmamanın değil, hislerin, öğrenmenin, akıl ve irade gücünün de merkezidir. Bundandır ki, meselâ İngilizce’de bile kalb (heart), hem hissedişin, hem de sevme, acıma, nefret etme, dostluk, düşmanlık gibi duyguların merkezi olarak geçmesinin yanısıra, ezberlemek manâsı da yine kalble (know/learn by heart) ifade edilir.

Kalb, biyolojik kalbin melekûtî boyutu, aynı zamanda, yukarıda arzedildiği üzere, şuur, idrak, hissetme, akıl ve irade gücünün de merkezidir. Ehl-i Tasavvuf ona “hakikat-ı insaniye”, filozoflar “nefs-i nâtika (konuşan nefis)” demişler ve bu tabiri insan için de kullanmışlardır. Yani, insanın asıl hakikati bu kalbdır; onun bu manevî boyutu, kalbin fonksiyonları itibariyle insana “âlim, ârif, müdrük (idrak eden)” denir. Ruh, kalbin esası ve bâtını; kalb,

rûhun, denebilir ki gözü; basiret, kendi dünyasında onun bakışı; irade iç dinamizmi; biyolojik ruh da, (can–nefis) bineğidir. Allah’a muhatap olan, sorumluluklar yüklenen, mükâfat veya cezaya muhatap olan, hidayetle kanatlanmış veya dalâlete yuvarlanan, aziz veya hor görülen ve İlâhî ma’rifetin parlak aynası olan hep bu lâtife, yani kalbdır. Kur’ân’da, dinî ilimlerde, ahlâkta, edebiyatta, Tasavvuf’ta kalb dendiği zaman kastedilen kalb budur. İman, Allah ma’rifeti, Allah muhabbeti ve zevk-i rûhanî de yine kalble alâkalıdır ve kalbin varlığının en temel hedefleridir.

Allah (c.c.), “Allah, suretlerinize değil kalbinize bakar.”²⁶¹ hadis-i şerifinde buyrulduğu gibi, insana kalbiyle bakar; ona kalbine göre muamelede bulunur. Çünkü akıl, ma’rifet, ilim, niyet, iman, hikmet ve kurbet (Allah’a yakınlık) gibi insan için çok hayatî hususların merkezi kalbdır. Kalb, canlı ise bu duygular da canlıdır; kalb, hasta veya sarkıksa, bu duyguların da tam canlılığından bahsetmek mümkün olmaz. Bundandır ki, yine bir hadis-i şerifte “Bakın, cesette bir çiğnem et vardır ki, o sıhhatli olunca bütün ceset de sağlam olur; o fesada yüz tutunca da bütün ceset bozulur gider. Dikkat! İşte o kalbdır.”²⁶² buyrulur ve biyolojik kalb ile veya onun üzerinden melekûfî boyutu olan manevî kalbe dikat çekilir. Yine, “*Rabbimiz, bizi hidayete erdirdikten sonra kalbimizi eğriltme!*”²⁶³ âyeti ve “Allah’ım, ey kalbleri evirip çeviren! Kalbimi Din’in üzerinde sabit tut; Din’le sabitleyip perçinle!”²⁶⁴ hadis-i şerifi de, aynı gerçeğe parmak basar.

Kalb, bütün hayırların, bereketlerin insana ulaşmasında önemli bir köprü vazifesi gördüğü gibi, aynı zamanda şeytanî ve nefsanî bütün dürtülere vize verebilme mevzuunda da tehlikeli işlere alet olabilir. O, Hakk’a yöneltilebildiği sürece, bedeninin en karanlık noktalarına kadar her yanına ışıklar yağdıran bir projektör olur; yüzü cismaniyete dönük kaldığı zamanlarda da şeytanın zehirli oklarının hedefi haline gelir...

Kalb iman, ibadet ve ihsan rûhunun aslî vatanı ve her zamanki otağı.. Allah–kâinat–insan arasında ince ince akıp duran duyguların yüksek debili bir ırmağı olmasına rağmen, bu cihanbahâ latîfeyi yerinden etmek ve bu ırmağa mecra değiştirmek için, onun sayılmayacak kadar da düşmanları vardır. Kasvetten küfre, ucubdan kibreye, tûl-i emelden hırsa, şehvetten gaflete, menfaatten makam düşkünlüğüne kadar yığın yığın düşman, taarruz vaziyetinde onun zaaf ve boşluklarını kollamaktadır.

Kalbin en ehemmiyetli bir diğer yanı da, mahiyetindeki istinat (dayanma,

destek arama) ve istimdat (yardım isteme) noktaları itibarıyla her zaman Cenâb-ı Hakk'ı göstermesi, varlık kitabıyla tafsilen anlatılanları, ihtiyaç ve ihtiyaçların karşılanması diliyle insan gönlüne sürekli ihtar etmesidir ki, hadis diye rivayet edilen bir mübarek sözde²⁶⁵ onun bu lâhutî buudu nazara verilmektedir. Erzurumlu İbrahim Hakkı hazretleri (r.aleyh), o sözü nazmen şöyle tercüme eder:

Sıgmam dedi Hak arz u semaya,
Kenzen bilindi dil madeninden.

Böyle, ma'rifet-i İlâhî'nin pürüzsüz, parlak ve yalan söylemeyen sâdık bir lisanı olması itibarıyladır ki, insanî mülkün, insan varlığının maddî boyutunun melekûtu sayılan kalb, Kâbe'den daha şerefli görülmüş ve Zât-ı Hakk adına bütün kâinatların ifade edebileceği yüce gerçeği beyanda biricik hatip kabul edilmiştir.

Bir diğer ifadeyle, kalb imanın mahalli olduğu gibi, en evvel Yaratacı'yı arayan ve isteyen ve Yaratacı'nın varlığını delilleriyle ilân eden, kalb ile vicdandır. Zira kalb, hayat malzemesini düşünürken, en büyük bir acze, çaresizliğe maruz kaldığını hissederek etmez, derhal bir 'dayanak ve destek noktası'; aynı şekilde, emellerini nemalandırmak, hedeflerine ulaşmak için bir çare ararken, derhal bir 'yardım isteme noktası' veya yardım kaynağı aramaya başlar. Bu noktalar, onun Allah'ı bulup O'na yöneldiği noktalardır ve bunlar imandan haber verdiği gibi, yine ancak imanla kemalini bulur. Demek, kalbin ve vicdanın, bir diğer ifadeyle, insanın kalbinde ve vicdanında Cenab-ı Allah'ı bulması, kendilerine hitap eden delillerle göz ve kulağın O'nu bulmasından daha öncedir, daha önemlidir ve daha ikna edicidir.

Kalb, düşünce sıhhati, tasavvur sıhhati ve ruh sıhhati, hattâ beden sıhhati için âdeta bir kale gibidir. İnsanın maddî-mânevî duyguları bu kaleye sığınır ve korunmuş olurlar. Bu açıdan, insan için bu kadar önemli olan kalbin de karantinaya ve gözetilmeye ihtiyacı vardır. Zira o, yaralanınca tedavisi çok güç ve ölünce de hayata döndürülmesi çok zor bir latîfedir. Yukarıda zikredildiği üzere, Kur'ân'ın bize öğrettiği "*Rabbimiz, bizi hidayete erdirdikten sonra kalbimizi eğriltme!*" ve Peygamber Efendimiz'in en az her gün sabah ve akşam yaptığı "*Allah'ım, ey kalbleri evirip çeviren! Kalbimi Din'in üzerinde sabit tut; Din'inle sabitleyip perçinle!*" duaları, bize bu çok önemli korunma ve karantinayı hatırlatmaktadır.

İman kalbin canı, ibadet onun damarlarında akıp duran kanı, tefekkür,

murakabe, muhasebe ise onun bekasının esaslarıdır. İmansız birinde kalb ölü ve ötelere karşı bütün bütün kapalı; ibadetsiz birinde o ölüm ağında ve onulmaz hastalıklarla sürüm sürüm; tefekkürsüz, muhasebesiz ve murakabesiz bir bünyede ise her türlü tehlikeye açık ve emniyetsizdir. Birinci kategoriye giren insanlar sinelerinde emme–basma pompaları nev’inden bir et parçası taşısalar da, kat’iyen bunların kalblerinin var olduğu söylenemez.. ikinci nev’e girenler, varlık–yokluk arası vehimlerinin sisli dünyasında hep mesafelerin esiri olarak yaşar ve bir türlü hedefe ulaşamazlar.. üçüncü kısma dâhil olanlar ise, bir hayli mesafe almış, bir hayli engebe aşmış olmalarına rağmen, tam zirveye ulaşamadıkları için, her zaman tehlike sath-ı mâilinde sayılırlar; düşe–kalka yürür, müsabakasını yine–yenile sürdürür ve ömürlerini vefasız ve aşılmaz bir tepenin yamaçlarında tüketirler.²⁶⁶

İşte Kur’ân-ı Kerim, bu gerçeklere de işaretle, münafıklar için *“kalblerinin tam merkezinde (manevî hayat kaynaklarını kurutan, idraklerini körelten, karakterlerini bozan) gizli bir hastalık vardır; (gayz ve hasetlerine bir şifa olsun diye kurmaya çalıştıkları düzenler sebebiyle de) Allah, hastalıklarını arttırmaktadır. Sürekli yalan söyleyip durdukları için çok acı bir azaptır onların hakkı!”*²⁶⁷ buyururken, küfre demir atmış olanlar için ise *“Allah, onların kalblerini ve kulaklarını mühürlemiş olup, gözleri üzerinde de bir perde vardır. Çok büyük ve dehşetli bir azaptır onların payı.”*²⁶⁸ buyurur.

Nasıl biyolojik kalbin sektesi, durması, çalışmaz olması insanın maddî ölümüne sebepse, manevî kalbin sektesi, mühürlenmesi de manevî ölüm demektir. Artık imanın kendisine hiç yer bulmadığı, bulması da mümkün görünmeyen, hariçteki bütün delilleri göz görmese, kulak vahye tıkalı olsa da Cenab-ı Allah’ı en derinden hisseden vicdan mekanizmasının da bütün bütün çürüdüğü bir kalb, yani vicdanın tefessühüyle birlikte kendindeki istinat (dayanak, destek arama) ve istimdat (yardım isteme) duyularının yönünü bütününüle şaşırdığı bir kalb, artık mühürlenmiş ve ölü kalb demektir. Kâinatın ve vahyin sesine tamamen kapalı hale gelmiş bir kulak da yine mühürlenmiş bir kulak, kâinattaki ve uzvu bulunduğu vücuddaki bütün delillere kapanmış bir göz de bütününüle perdelenmiş bir gözdür. Allah muhafaza, bir insanda göz Allah’ın sayısız âyetlerine karşı böyle perdelenmiş, hattâ bu âyetleri başka türlü görür olmuş, kulak vahyin ve kâinatın sesine bütün bütün sağır kesilmiş ve kalb de sekteye uğramış ve işlemez hale gelmişse, artık bu insana her türlü uyarı, hatırlatma ve tebliğin

fayda vermesi mümkün değildir.

- **Ne mutlu o insana ki, kendini bilip, haddinden tecavüz etmez.**²⁶⁹

KULLUĞUN VE MÜSLÜMANLIĞIN TEMELİNDE HADBİLİRLİK YATAR

Nasıl bir cam parçasından, bir damla sudan, bir havuzdan, denizden, aydan diğer seyyarelere (gezegenler) kadar güneşin cilveleri vardır ve bunlardan her biri kabiliyetine göre güneşin aksini, misalini barındırır, ama her biri haddini bilir ve meselâ bir damla su, kendi kabiliyetine göre “Güneşin bir aksi bende vardır.” der, fakat “Ben de deniz gibi bir aynayım.” demez, “Bende güneş var.” veya “Ben de güneşim.” gibi iddialarda bulunmaz. Öyle de, herkesin kapasitesine göre bir ilmi, kapasitesine göre Cenab-ı Allah ile münasebeti, belli kapasitede bir zihni ve kalbi ve İlâhî İsimler’in tecellilerini alabilme kapasitesi vardır. Zerreden Arş-ı A’zâm’a kadar uzanan kapasite seviyelerine göre insanlar arasında seviye farklılıkları bulunur ve evliyâ arasında da İlâhî İsimler’in tecellilerine ayna olabilme kapasitesine göre mertebe farklılıkları söz konusudur. Meselâ, her insanın kalbi de bir nevi arştır; fakat nasıl kalbinde güneşin bir aksini taşıyan bir cam parçası güneşle münasebeti ve güneşi yansıtma noktasında kendisini deniz sathı, okyanus sathı ve ay gibi göremezse, kalb de “Ben de Arş’ım, Arş-ı A’zam’ım, Arş gibiyim.” diyemez.

Maneviyat ve ilimle aldanma

İşte, İslâm’dan hissenin, kulluğun, insan olmanın temelinde herkesin haddini, hududunu bilmesi yatar. Böyleyken, kulluğun ve Müslümanlığın esası hadbîlirliğe, bunun gereği olarak acz, fakr, kusur ve noksanını bilip, niyaz ve tazarru ile dergâh-ı Ulûhiyet’e karşı tazarruya ve secde etmeye bedel, naz ve kendisiyle övünme suretinde yol almaya çalışanlar, zerrecik kalblerini Arş’a denk tutuyorlar demektir. Bunlar, damla mesabesindeki makamlarını büyük velîlerin deniz gibi makamlarıyla karıştırırlar. Kendilerini o büyük makamlara yakıştırmak, güya birer Abdülkadir-i Geylanî, İmam-ı Rabbânî, Şah-ı Nakşbend olduklarını göstermek ve halk nazarında kendilerinde gördükleri mevkileri muhafaza etmek için sunîliğe, zorlama davranışlara, kalbden taşmayan sözlere başvurur ve pek çok müşkülâta düşerler. Bu aynı hâl, ehl-i ilimde de, hiç de az daha az olmayan bir seviyede bulunur. Biraz kitap karıştıran, karıştırdığı kitaplarda yeni bir şey bulduğunu zanneden, aklına gelen ve orijinal zannettiği bir düşünceyi yeni bir keşif gibi

addeden pek çokları, kendilerini İmam-ı A'zam, İmam-ı Şafî gibi, hattâ daha öte görerek, üzerlerinde ondört asır ittifak hâsıl olmuş meselelerde bile aykırı iddialarda bulunmaya kalkar ve ancak maskara olurlar.

- **Nefsini beğenen ve ona itimat eden, bedbaht, nefsinin ayıbını gören ise bahtiyardır. Fakat bazen olur ki, nefs-i emmâre, nefs-i levvâmeye, hattâ nefs-i mutmainneye inkılâp eder, fakat silahlarını ve âletlerini sınırlara devreder ve sınırlar, ölünceye kadar nefs-i emmârenin vazifesini görür.**²⁷⁰

NEFS-İ EMMÂRE VE BİR NOKTADA FONKSİYONUNU SİNİRLERE BIRAKMASI

Rasûl-i Ekrem (s.a.s.), bir hadis-i şeriflerinde, “Allah (c.c.) bir kuluna hayır murat ettiğinde onu üç güzel vasıfla donatır: Onu Din’de fakîh (derin bilgi sahibi ve idrakli) kılar; dünyanın geçici ve faydasız yönlerinden uzak tutar ve ona kendi kusurlarını görebilme fazileti nasip eder.”²⁷¹ buyururlar. Kur’ân-ı Kerim’de de Hz. Yusuf’un (a.s.) “Ben, nefsimi hiçbir zaman temize çıkarmam; çünkü nefis, daima ve ısrarla kötülüğü emreder, meğer ki Rabbim, hususî olarak merhamet edip koruya!”²⁷² dediğini okuyoruz. Hz. Yusuf gibi bir peygamber böyle diyorsa, nefs-i emmâreden ve hilelerinden elbette çok çekinmek gerekir. Bu sebeptendir ki, kişinin ayıplarını, kusurlarını, günahlarını görmesi, hadis-i şerifte buyurulduğu gibi, Cenab-ı Allah’ın o kişiye bir ihsanıdır. İşte, nefsini beğenen ve ona itimat eden, bedbahttır; onun ayıbını görüp, onu daima kınayan ise bahtiyardır ve Cenab-ı Allah (c.c.), Kur’ân-ı Kerim’de ‘nefs-i levvâme’ denilen böyle veya bu makama gelmiş bir nefse yemin eder.²⁷³

Bu elbette önemli bir gerçektir ve Hz. Yusuf gibi bir peygamberin nefsini temize çıkarmaması gibi, çok büyük safiler (asfiyâ) ve velîler de, nefs-i mutmainne, hattâ daha öte, nefs-i raziye ve marziye sahibi oldukları halde, nefislerinden hep şikâyetçi olmuşlar; kalbleri gayet selim, yani her türlü kendini beğenme (ucub), kendiyle övünme (fahr), başkalarını noksan görüp tenkit etme, garaz, düşmanlık, buğz, kin gibi her türlü hastalıktan sâlim bulunduğu halde, kalblerinin hastalığından vaveylâ etmişlerdir. İşte, onların bu şikâyet ve vaveylâsı, gerçekte nefs-i emmâre sahibi bulduklarından ve kalbî hastalıklara müptelâ olduklarından değildir. Fakat, kendisiyle mücadele, dolayısıyla manevî terakkî ölünceye kadar devam etmesi için nefs-i emmâre,

kendisi ölse de silahlarını, âletlerini sınırlara bırakır ve sınırlar, insan ölünceye kadar nefs-i emmârenin vazifesini bir bakıma yerine getirir.

Bu ikinci nefs-i emmâre, yani sınırların devraldığı nefs-i emmâre, bazen asıl nefs-i emmâreden daha fazla söz dinlemez; tabiat ve hissiyat halitasından çıktığı için, akıl ve kalbin sözünü de anlayıp onların tam kontrolüne girmez. Dolayısıyla, çok büyük velîlerin ve asfiyânın bile zaman zaman öfkelenedikleri, hattâ halkın kendilerinden beklemediği öfke tavırları sergiledikleri görülür. Çünkü hem onlar gittikçe ve iyice hassaslaşırlar; tabir yerindeyse, sinir telleri iyice incelik ve en küçük menfîliklerden bile etkilenir hale gelir; hem de, nefs-i emmârenin vazifesini devralan sınırlar, insandaki gadap melekesi, tesirlerini ciddî biçimde göstermeye devam eder. Bu sebeple, asfiyâ ve evliyâ nefs-i emmâreden ve kalbî hastalıklardan kendileri şikâyet ve vaveylâ etseler de, başkaları onları katıyken nefs-i emmâre ve emraz-ı kalbiye (kalbî hastalıklar) sahibi görmemelidir, yoksa suizan ve büyük günah olur.

- **Allah’a kul ve hizmetkâr olana her şey hizmetkâr olur. Bu da, her şeyin Allah’ın mülk ve malı olduğuna iman ve iz’an iledir.**²⁷⁴

ALLAH’A KUL VE HİZMETKÂR OLANA HER ŞEY HİZMETKÂR OLUR

Bütün kâinat ve onun içinde bulunan her şey, Cenab-ı Allah’ın mülküdür ve Allah (c.c.), elbette mülkünde dilediği gibi tasarruf eder. İnsan da, Cenab-ı Allah’ın yeryüzünde halifesidir; yani Hz. Allah (c.c.), insanı yeryüzünü Kendi adına ve Kendi hükümleri, koyduğu kaideler istikametinde imar etsin, orada Kendi adına ve Kendi hükümleri istikametinde tasarrufta bulunsun diye yaratıp, yeryüzüne yerleştirmiştir.²⁷⁵

Bunun yanısıra Cenab-ı Allah (c.c.), güneşten aya ve yıldızlara, denizlerden nehirlerle kadar, hepsi Kendi emirlerine râm olan ve asla emir ve iradesi dışına çıkmayan nesnelere, bitkileri, ağaçları, pek çok hayvanları insana boyun eğdirmiştir.²⁷⁶ Şu halde insana düşen, Allah’a kul ve hizmetkâr olmak, O’na itaat etmektir. Bu itaatın bir dinî boyutu, bir de Şeriat-ı Tekvîniyye boyutu vardır. Şeriat-ı Tekvîniyye boyutu, eşyayı tanımayı ve onda tasarrufu öğrenmeyi gerektirir; dolayısıyla “tabiat ilimleri”nin tahsilini gerektirir. Cenab-ı Allah, bu hususta gerekli kapasite ve kabiliyeti insana vermiş ve bunun yolunu peygamberler vasıtasıyla da insana göstermiştir.²⁷⁷

İnsan, bu iki Şeriat'a, yani hem Din'e, hem Şeriat-ı Tekvîniyye denilen kâinattaki İlâhî kanunlara, eşyaya tasarruf kaidelerine itaat ettiği zaman, her şey kendisine hizmetkâr olur. Allah'a kul ve hizmetkâr olmak manâsına gelen bu itaatın başı da, her şeyin Allah'ın mülkü ve malı olduğuna tam iman etmek, bu hususta tam iz'an sahibi olmaktır.

“Ey nefs-i emmârem! Sana tâbi değilim!”

İnsan, yaşayış vaziyetince, bir dağdan kopup sel içine düşen veya yüksek bir apartmandan düşüp yuvarlanan bir şahıs gibidir. Evet, hayat apartmanı yıkılıyor. Ömür tayyaresi şimşek gibi geçiyor. Zaman da, sel dolaplarını süratle çalıştırıyor. Arz gemisi de, süratle giderken *“Bulutlar gibi geçip gitmektedir.”*²⁷⁸ âyetini okuyor. Yerküre gemisi süratle giderken, dünyanın gayr-ı meşrû lezzetlerine uzatılan ellere zehirli dikenlerin batacağı düşünülün. Dolayısıyla ey insan, o zehirli dünya oklarına bakıp el uzatma. Ayrılığın elemi, kavuşmanın lezzetinden ağırdır.

Ey nefs-i emmârem! Sana tâbi değilim. Sen istediğin şeye ibadet et ve istediğin şeyin peşine düş; ben, ancak ve ancak beni yaratıp, güneşi, ayı ve yerküreyi benim hizmetime veren Fâtır-ı Hakîm ü Zül-celâl'e kul olurum.

Yine, beni Kader'in sınırları içinde uçan ömür veya hayat dağları arasında açılan hendekler ve tünellerden şimşek gibi geçen zamanın trenine bindirerek, ebed memleketinin iskelesi hükmünde olan kabir tünelinin kapısına sevk eden Hâlık-ı Rahmân ü Rahîm'den medet istiyorum.

Yine, hiçbir şeyi dualarıma, sığınmalarına, yardım isteklerime ve niyazlarıma hedef edinmem. Ancak yerküreyi harekete getiren felek çarklarını durdurmaya.. ve güneş ve ayın birleştirilmesiyle zamanın hareketini durdurmaya.. ve vücudun şahikalarından yuvarlanıp gelen şu dünyayı sâkin kılmaya kadir olan kudreti nihayetsiz Rabb-i Zül-celâl'e dualarımı, niyazlarımı arz ediyorum. Çünkü her şeyle alâkadar emellerim ve maksatlarım vardır.

Ve yine, kalbime gelen en ince, en gizli düşünceleri, duyguları, arzuları işittiği ve kalbimin meyillerini ve emellerini tatmin ettiği gibi; akıl ve hayalimin de istediği saadet-i ebediyeyi vermeye kadir olan Zât-ı Akdes'ten başka kimseye ibadet etmiyorum. Evet, dünyayı Âhiret'e çevirmekle kıyameti koparacak Kudret muktedirdir, âciz değildir. Bir zerre dahi o Kudret'in nazarında gizlenemez. Güneş, büyüklüğüne güvenerek o Kudret'in elinden kurtulamaz. Evet, O'nun ma'rifetiyle elemler lezzetlere dönüşür. Evet, O'nun ma'rifeti olmazsa ilimler evhama döner. Hikmetler, birer illet ve birer belâ olur. Varlığın yerini yokluk alır. Hayat ölüme, nurlar zulmetlere, lezzetler günahlara dönüşür. Evet, O'nun ma'rifeti olmazsa, insanın ahbabı, malı ve mülkü insana düşman olur. Beka, belâ olur; kemâl heba olur; ömür heva olur. Hayat azap olur; akıl ikap olur. Emeller, elemler olur.

Evet, Allah'a kul ve hizmetkâr olana her şey hizmetkâr olur... Bu da, her şeyin Allah'ın mülk ve malı olduğuna iman ve iz'an ile mümkündür.

Evet, Kudret, insanı çok dairelerle alâkadar bir vaziyette yaratmıştır. En küçük ve en hakir bir dairede insanın eli yetişebilecek kadar insana bir irade, bir iktidar vermiştir. Yerden Arş'a, ezelden ebede kadar en geniş dairelerde insanın vazifesi, yalnız duadır. Evet, *“De ki: ‘Duanız olmasa Rabbim size ne diye değer versin?’*²⁷⁹ âyet-i kerimesi, bu hakikati göstermeye ve ispata kâfidir. Öyleyse, çocuğun eli yetişemediği bir şeyi peder ve vâlidesinden istediği gibi, kul da, acz ve fakıryla Rabb'ine iltica eder ve Yaradani'ndan ister.

- **Cenâb-ı Hakk'ın insana nimet olarak verdiği vücut ile vücuda lâzım olan şeyler, ona mülk kılınmış değildir. Yani bunlar, insana istediği gibi tasarruf etsin diye özel mülk ve mal olarak verilmemiştir. Ancak o gibi nimetlerde, Allah'ın rızasına uygun olarak tasarrufta bulunulabilir. Evet, bir misafir, ev sahibinin iznine ve rızasına uygun olmayacak derecede yemeklerde ve başka şeylerde israf edemez.**²⁸⁰

VÜCUDU DA, ONA LÂZİM OLAN ŞEYLER DE İNSANIN MÜLKÜ DEĞİLDİR

Açıktır ki, insan kendisinin yaratıcısı olmadığı gibi, benim dediği vücut ve vücudundaki herhangi bir uzuv, hücre ve zerre de ona ait değildir. Çünkü bir şey, ancak bizzat insanın kendisinin yapması, üretmesi ve meydana getirmesiyle onun olur. Oysa insan, kendisini ve kendisinden tek bir şeyi bile yaratmış, yapmış, üretmiş değildir. İnsanın kendisinin, vücudunun, vücudundaki tek bir şeyin bile mâliki olmadığıнын en açık bir delili de, insan vücudunun ve ondaki her bir şeyin insanın iradesi dışında ve insan tarafından konmayan kanunlara, düsturlara uygun olarak çalışmasıdır. İnsan, vücudunun çalışmasına yanlış müdahale ettiğinde veya vücudunda yanlış tasarrufta bulunduğu vücut rahatsızlanmakta ve insan, bu rahatsızlığı giderme mecburiyeti duymaktadır.

Evet, vücut, vücudundaki her şey, zaman, hayat, ömür, insanın malı ve mülkü değildir ve insana onu Yaratan tarafından verilmiştir. Verilmiştir ama, açıkça görüyoruz ki, ne vücudu, ne ondaki tek bir şey, insana özel mülk olarak bahşedilmiş değildir. Öyle olmuş olsaydı, o vücudu kullanma, onda tasarrufta bulunma selâhiyeti de insana verilmiş, onun çalışma tarzını tayin etmek insana bırakılmış olurdu. Halbuki böyle olmadığını görmekteyiz. En basit bir âlet bile, hangi maksat için yapılmışsa o maksada hizmet edecek şekilde yapılıp donatılmakta ve ancak onu bu maksada göre yapanın koyduğu kaidelere, yazdığı kılavuza göre kullanılmaktadır. Öyleyse, insan da vücudunu onu yaratan, yapan ve onun işleyişini insana bırakmayıp, elinde tutan, onun işleyişini tamamen kendine ait kanunlara bağlayan Zât'ın istediği istikamette kullanmakla sorumludur. İnsan nasıl onda keyfine göre tasarrufta bulunamaz, bulunmaya kalktığı vücut rahatsızlanır ve arızalanırsa, elbette onu Yaratanı'nın, Yaşatanı'nın, Rızıklandıranı'nın istediği istikametinin dışında, yani onu, onun herhangi bir uzvunu günahlarda, günah işlemede de kullanamaz. Kullanırsa, elbette sorumlu olur ve bunun hesabı insandan

sorulur.

- **Eğer küçücük bir incir çekirdeğinin, kendinden çıkan binlerce meyveli incir ağacını ve üzerindeki incirleri, eğer kuru bağ çubuğunun, üzerindeki onlarca salkım üzümü kendinden bilip övünme hakkı varsa, nefsin de, ona yüklenen nimetler için gurura ve övünmeye hakkı olabilir. Yoksa nefis, her zaman ve sadece zemme müstehaktır.**[281](#)

HİÇBİR ŞEYİN MÂLİKİ OLMAYAN NEFSİN HAKKI, ANCAK ZEMDİR

Sebepler, neticeler için birer mazeret olarak vardır

Cenab-ı Allah (c.c.), hikmetler yurdu olan bu âlemde genellikle neticeleri sebeplere bağlamıştır; bu sebepler, kendilerine bağlanan neticeleri asla yüklenemez, asla izah edemezse de, sebepler, neticeler için birer mazeret olarak vardır.

İnsan da, bu sebeplerden bir tanesidir. Şu kadar ki, insan, irade ve şuur sahibi, dolayısıyla yaptıklarından sorumlu bir varlık olarak, şuursuz ve iradesiz sebeplerden bir farkı vardır ki, insan, fiillerinin ve eserlerinin failidir. Fakat fail demek, asla vücut veren, yaratan demek değildir. Çünkü vücut verme, yaratma, bütün sebeplerin bir arada bulunmasına ve tam bir illetin varlığına bağlıdır. Meselâ, bir otun bile varlığı yerkürenin, toprağın, suyun, tohumun, güneşin, gece ile gündüzün, mevsimlerin, yani, yerkürenin düzenli hareketlerinin, mevcut konumu içinde güneş sisteminin, kısaca bütün kâinatın varlığına bağlıdır. İnsan, bütün bu sebepleri hazır edemediği gibi, o sebepler, insandan bağımsız olarak vardır ve bağımsız olarak çalışırlar. Ayrıca, insanın, gerekli âletleri, malzemeyi, kendi vücudunu kullanması da, yine o vücudun, âletlerin, malzemenin kendi hizmetine teshir edilmiş, yani insan tarafından kullanılabilir olarak var kılınmış olmasını gerektirir. Yine, her teşebbüsünde insanın varlığını sıhhat içinde sürdürüyor olması ve kâinatın, eşyanın mevcut korumunu koruyor olması da lâzımdır. Kısaca, en basit fiillerinde, yiyip doymasında, susayıp kanmasında bile insana düşen, milyarda bir pay bile yoktur ve insan, ancak bu kadarını yapabilir.

İşte, insanın kendine atfettiği fiillerinde ve eserlerindeki payı, neticede bir incir çekirdeğinin kendisinden çıkan ve binlerce meyve veren incir ağacının varlığındaki veya kuru bir asma çubuğunun, üzerinde çıkmış onlarca üzüm

salkımının varlığındaki payından daha fazla değildir. Kaldı ki, incir çekirdeği ve asma ya da bağ çubuğu, iradesiz olmak, dolayısıyla Cenab-ı Allah'ın emirlerine tam itaat etmekle, eğer kuraklık, toprağın verimsizliği gibi onlara bağlı olmayan faktörler devreye girmezse, onlarla hâsıl olan netice, insanın eserlerinden çok daha mükemmel olur.

Nefis, hayrı istemez, daima hayra muhalefet eder

Meselenin bir diğer yanı daha var ki, insan nefsi, peygamber nefsi gibi ona tam teslim olmamışsa, bilhassa hayrı istemez; daima hayra muhalefet eder. Bundandır ki, Allah'ın rızası istikametinde hayırlı davranışlarında ve fiillerinde insan, her zaman İlâhî teyide ve yardıma muhtaçtır. Bu teyit ve yardım, hidayet şeklinde olur; hidayet üzerinde kalbe ilham ve teşvik şeklinde olur; bir dostun, bir arkadaşın yüreklendirip cesaretlendirmesi veya başka türlü yardım etmesi şeklinde olur; insanın gereken zemini hazır bulması şeklinde olur ve daha başka şekillerde olur. İşte, normal günlük fiilleri ve eserlerindeki payı bir incir çekirdeğinin kendisinden çıkan incir ağacının varlığındaki payından daha fazla olmayan insan nefsinin kendisinden sâdır olan hayırlardaki payı ise yok denecek kadar azdır, belki bir temayül veya temayülde tasarruftan ibaret iradesi kadardır. Buna karşılık, şer, ademî olmakla, insan, sadece hayra yönelik olan İlâhî tecellileri ve kendisine bahşedilen hayra temayülü nefsinin sürekli menfî temayülleriyle şerre âlet eder. Yani, meselâ ateş çok önemli ve insan hayatı için olmazsa olmaz bir unsur olmasına rağmen, insan, tedbirsiz davranarak o hayrı hakkında şerre çevirir. Su, insan hayatı için havadan sonra ikinci derecede önemli bir unsur olmasına rağmen, insan, yine kendisinden kaynaklanan hatalarla suyun kendisi için şerre yol açmasına sebep olur. Kısaca, insanın hayatındaki ve başına gelen şerler, tamamen insana aittir.

İnsan için hayrı dileyen de, yaratan da,
insanı hayra sevkedenden de Allah'tır

Ve bir diğer çok önemli gerçek olarak, insanın fiillerini de yaratan, onlara hariçte, dış dünyada vücut veren, Cenab-ı Allah'tır (c.c.). İnsan için hayrı dileyen ve insana ona yönelten, kalbinde hayra temayülü gibi, hayrı haricî âlemde de yaratan Hz. Allah'tır. Dolayısıyla hayırlar, tamamen Allah'tandır. İnsanın onlardaki payı, bir binayı aydınlatmak için zaten var olan elektrik tesisatındaki elektrik düğmesine dokunmak gibidir; yani insan, Cenab-ı Allah'ın onu hayra yönlendirmesine ona uygun adımla mukabele eder. Şer ise

tamamen insana aittir; Allah (c.c.), insana irade verdiği için şerri de yaratır; yaratmayacak olsa, insanın irade sahibi kılınmasının manâsı olmaz. Fakat Allah (c.c.), çok defa insanın önüne mutlu tevafuklar çıkarır ve onu işleyebileceği pek çok şerden alıkoyar.

İnsan, hayırları kendinden bilmekle

hem onları gasbeder, hem değerden düşürür

İşte her durumda, kendinden sâdır olan müsbet fiiller ve eserler, bilhassa hayırlar için insana düşen, katiyen gurur ve övünme değildir. İnsan, müsbet fiillerini, hayırları kendinden bilmekle, onları gasbeder; onlarla övünmekle onların kıymetini düşürür –çünkü bir fiilin, eserin onu Cenab-ı Allah’a atfetmekle kazanacağı kıymet, elbette insana atfetmekle kazanacağı kıymetten çok daha büyüktür, onlardan dolayı gurura girmekle, onları tahrip eder. İnsanın vazifesi, hayırlı işler ve muvaffakiyetler için hiçbir zaman gurur duyma ve övünme değil, daima şükürdür; insana gereken, fiilleri ve eserleriyle tanınmayı istemek değil, tevazudur, mahviyettir, hacalettir; Cenab-ı Allah ve O’nun nimetleri, bunlara karşılık, kendi istihkaksızlığı sebebiyle daima utanç duygusu içinde bulunmaktır. İnsanın hakkı, methedilmeyi istemek ve methedilmek değil, istiğfardır, tevbedir; çünkü insan, hayırların kaynağı olmadığı gibi, Cenab-ı Allah’ın her zaman mükemmel olarak bahşedeceği hayırları kendini işin içine karıştırarak ve istidadının noksanlığı sebebiyle noksanlaştırır, onların mükemmeliyetine mâni olur. Yukarıda temas edildiği gibi, şuursuz ve iradesiz varlıklardan, otlardan, tohumlardan, çekirdeklerden, ağaçlardan, bitkilerden hâsil olan, onların sebeplik yaptığı neticeler, başka bazı haricî faktörler karışmadıkça, insanın sebeplik yaptığı netice ve eserlerden daima daha mükemmeldir.

Hz. Üstad Bediüzzaman, bu noktada kendi nefesine yüklenir:

Senin kemalin kendini görmede değil, Allah’ı görmededir. Evet sen (en nefsim), benim cismimde, âlemdeki tabiata benzersin. İkiniz, hayrı kabûl etmek, şerre merci olmak için yaratılmışsınız. Yani (bizzat) fail ve masdar (kaynak) değilsiniz, belki münfail (kabûl eden) ve mahalsiniz. Yalnız bir tesiriniz var: o da, hayr-ı mutlaktan gelen hayrı, güzel bir surette kabûl etmemenizden şerre sebep olmanızdır. Hem siz, birer perde olarak yaratılmışsınız, ... Zât-ı Mukaddese-i İlâhiye’nin tenzihine vesile olasınız. Halbuki (şu halinizle, bu zamanda size biçilen konuyla) bütün bütün fitrî vazifenize zıt bir suret giymişsiniz. Kabiliyetsizliğinizden hayrı şerre çevirdiğiniz halde, Yaraticınız’la güya iştirak eder, (O’na ortak olmaya kalkar)sınız. Demek nefisperest, tabiatperest gayet ahmak, gayet zalimdir.

Hem deme ki: “Ben mazharım. Güzele mazhar ise, güzelleşir.” Zira temessül etmediğinden (güzel sende sâbit şekil almadığından), mazhar değil, ancak memur olursun; (yani güzellikler sana uğrar geçer).

Hem deme ki: “Halk içinde ben seçildim. Bu meyveler, benim ile gösteriliyor. Demek bir meziyetim var.” Hâyır, hâşâ! Belki herkesten evvel sana verildi; çünkü herkesten ziyade sen müflis ve muhtaç ve müteallim olduğundan, en evvel senin eline verildi.

Nimetler, ilmî keşifler ve teknoloji gibi, ihtiyaca göre gelir

Evet, nimetler, ihtiyaca göre gelir. Kim en muhtaçsa ona en fazla gelir. İlmî keşifler ve teknoloji denilen modern zamanların putları, yanlış değerlendirmeye âdeta putlaştırılan nimetler, bu zamanda insana ihtiyacından dolayı, tarihte bu zamanın insanları onlara en muhtaç olduğu için verilmiştir.

Meselâ, eskiden insanların hâfızaları çok güçlüydü. İslâm’ın özellikle ilk beş asrında hadis adına yüzbin rivayeti hem de bütün râvileriyle birlikte hâfızasına alan çok insan vardı; Hadis’te bunlar, ‘hâfız’ olarak anılırdı. Bir de ‘hüccet’ denilen hadis hâfızları vardı ki, bunlar üçyüz bin hadisi râvileriyle bilirlerdi. Binlerce şiir hâfızasında olan insan sayısı çok çok fazlaydı. Meşhur Hanefî âlimi İmam Serahsî (r.aleyh), *el-Mebсут* isimli 30 ciltlik meşhur eserini, hapsedildiği kuyu dibinden kuyunun başındaki talebelerine hâfızasından yazdırmıştı. Modern zamanlar ve hayat şartları, insanların hâfızasını zayıflattıkça zayıflattı. Ayrıca, yine eskiden insanlar karmaşık matematik problemlerini ellerine kâğıt–kalem almadan çözebilir, karmaşık matematik hesaplarını yine aynı şekilde yapabilirlerdi. Ama bugün bunu başarabilecek insan âdeta yok denecek kadar azdır. İşte Cenab-ı Allah (c.c.), insanlardaki bu eksikliği bilgisayarı bahşetmekle, onun icadına insanları muvaffak kılmakla kapattı.

Eskiden insanlar, hayat şartları gereği çok fazla seyahat ihtiyacı duymazlar, duyduklarında da uzun mesafelerde aylarca sürecek seyahatlere rahatlıkla katlanırlardı. Dağ, vadi, dere, çöl demeden yol alan ordular bile aylarca sürecek seferlere çıkar, bu seferlerde top gibi askerî malzemeler ve askerlerin ihtiyaçları hayvanların çektiği arabalarla taşınabilir ve insanlar, bu meşakkatleri çok rahat göğüslerlerdi. Fakat modern zamanlarda seyahatler çok arttığı ve insanlar zayıfladığı, dayanıksız hale geldikleri için Cenab-ı Allah (c.c.), seyahat vasıtalarını, haberleşme adına da haberleşme vasıtalarını ihsan buyurdu. İşte, nimetler, daha çok ihtiyaca göre gelir; yani Allah (c.c.), ihtiyaç sebebiyle insanları, o ihtiyaçları giderecek vasıtaların keşfi yolunda gayret ve çalışmaya sevkeder. Hz. Allah (c.c.), hiçbir gayret ve çalışmayı asla karşılıksız bırakmaz. İşte, ihtiyaca göre gelen nimetler, sözlü, kalbî, fiilî şükürle, yani onları Allah’tan bilip, Allah’a verip, karşılığında şükretmekle,

onları Cenab-ı Allah'ın razı olacağı istikamette kullanmak ve daha çok çalışmakla da ziyadeleşir. İnsan, eğer bu nimetleri kendine verir ve şükürden övünmeye geçerse, bu takdirde bu nimetler, onun için hem dünyada, hem de ve özellikle Âhret adına birer musibet veya musibet sebebi olur; ayrıca, insan, şükürün getireceği maddî ve manevî bereketlerden mahrum kalır.

- **İnsan, gurur sebebiyle kendini, malûmatını, kemalâtını kâfi görmekte, maddî ve manevî kemalât ve güzelliklerden mahrum ve mahrumiyetin vereceği noksanlıktan dolayı da evhama maruz kalır. Neticede, bütün bütün çizgiden çıkabilir.** [282](#)

KALBİN DÖRT BÜYÜK HASTALIĞI İÇİNDE GURUR

Hz. Üstad Bediüzzaman (r.a.), yeis (ümitsizlik), ucub (kendini beğenme), gurur ve sû-i zannı insan kalbinin dört önemli hastalıkları içinde sayar.

Gurur, insanın kendi kemalâtına, kendi bilgisine, kendi gücüne ve servetine, kendi keşfine, kendi kerametlerine, kendi başarılarına, kendi kapasite ve kabiliyetlerine meftuniyetle büyük bir aldaniş çukuruna düşmek demektir.

Velînin kendi nûruna, âlimin ilmine mağlûbiyeti

Ehl-i Tasavvuf arasında “Velî, kendi nûruyla çevrili olarak, nûruna mağlûp olur.” ölçüsü vardır. Çok dar bir odada 60 watlık lamba altında bir insan, eğer bu lambanın ışığıyla gözü kamaşıp başka yer ve güneşe kadar daha büyük ve daha yoğun ışık kaynaklarını göremiyor ve bu tür ışık kaynaklarının varlığından da habersizse, bu defa “En büyük ve en yoğun ışık kaynağı, benim lambamdır.” diyebilir. Bu durumda bu insan mâzur görülebilirse de, en azından ondan dünyanın bulunduğu odadan ibaret olmadığını düşünmesi ve dolayısıyla dışarı çıkıp, başka ışık kaynaklarının var olabileceği araştırmasında bulunması beklenir. Yani, kendi nûruna mağlûp olan velîyi bu mağlûbiyetten kurtaracak olan ilimdir, araştırmadır. O bakımdan, daha önce de üzerinde durulduğu üzere, Tasavvuf ehlinin düşebileceği vartalardan uzak kalmanın en önemli yolu, İslâmî ilimleri iyi bilmektir.

Velînin kendi nûruna mağlûbiyeti gibi, âlimin de kendi ilmine mağlûbiyeti söz konusu olabilir. İnsan, kendi kapasitesini aşamayacağı için başkalarını da kendi kapasitesi içinde ve ona göre değerlendirme yanlısına düşer; bu yanılıyla, bildiği meseleleri en iyi kendisinin bildiği zannına kapılır, hattâ buna inanır. Ayrıca, kendi kapasitesi ve onu dolduran bilgi ve beceri onu

tatmin ettiği için, kapasitesi ve bu kapasiteyi dolduran bilgi ve becerileri karşısında gözü de kamaşırsa, bu takdirde başka ve daha geniş kapasiteleri göremez; bunların varlığını ve var olabileceğini kabûl de edemezse, kendi bilgisine, kendi becerisine, kendi kabiliyetlerine meftun olmaya başlar. Bu meftuniyet de onu gurura düşürür. Gurur, insanı kendi kendine yeteceği zannına götürür ve daha öte bilgi, beceri ve araştırmalardan mahrum bırakır. Bu mahrumiyet de, bilhassa hayatın içinde ve karşı karşıya kalacağı hadiseler ve şartların da tesiriyle, bir de, mahrumiyet donup kalma manâsına geldiğinden, insanda zamanla en bariz hakikatler konusunda bile evhama yol açar. Bu evham da, onun –Allah korusun– bütün bütün çizgiden çıkmasına sebep olabilir.

Gurur vartasından kurtulmak veya uzak kalabilmek için

İnsan, kendi hayatına bile baksa böyle bir yanlışa düşmekten kurtulabilir. Çünkü insan, kendi kapasitesini doldurma istikametinde ilerlerken de bulunduğu her mertebeyi nihaî mertebe, dolayısıyla o mertebedeki bilgi, beceri, kabiliyet ve kemalâtını en doğru ve nihaî seviyede görebilir, hattâ görür. Ama kapasitesini doldurma ve tatmin istikametinde ilerlerken, önceki seviyelerinin hepsinin eksik olduğunu farkeder. İşte, kendi kapasitesini doldurup, onunla tatmin olduğu zaman, ancak kendi kapasitesince bir tatmine ulaştığını, Kur’ân-ı Kerim’de buyrulduğu gibi, her bilgi sahibinin üzerinde Allah’a varıncaya kadar daha öte bilenlerin bulunduğunu ve bulunacağını²⁸³ kabûl etmeli, bilmeli ve bunu vicdanında rahatlıkla itiraf edebilmelidir.

Daima “Daha yok mu?” diyebilmek

İlmî, maddî ve manevî terakkî, ancak böyle mümkün olabilir; bunun idrakinde olan ve itiraf edebilen bir insan, “Daha yok mu?” diyerek, daha çok ilim, daha çok meziyet, daha çok kemalât peşinde koşar. Ve kendisiyle tatmin olduğu kapasitesinde boşluklar olduğunu, hattâ Allah dilerse, kapasitesinin genişleyebileceğini anlar. Yani insanın kendisiyle tatmin olması, kapasitesinin dolmuş bulunduğu ve ancak o kadar olduğu manâsına da gelmez. Belki herkes için “Daha yok mu?” yolculuğu ve dolayısıyla terakkî, ölünceye kadar devam eder.

Nasıl yemek için açlık, su içmek için susuzluk şartsa ve ancak aç insan yemeği, susuz insan suyu kabûl edebiliyorsa, insan da, kendisini hangi seviyede olursa olsun, hangi seviyede görürse görsün, eksik, noksan ve muhtaç bilmeli, asla kendisini, kendi bilgisini, marifetlerini, becerilerini,

eserlerini, başka kemalâtını kâfi addetmemeli, belki herkes, kendisini başkalarının altında görmelidir. Aksi takdirde, tok insana en lezzetli, hattâ en sevdiği yemekleri bile yedirmek nasıl çok zor ise, hattâ mümkün değilse, bunun gibi, kendisinden razı ve kendisine meftun insan da asla ilmen, mânen ve hattâ maddeten de terakki edemez. Muhtaç bulunduğu ve kendisinin çok üstündeki feyiz, bereket, ilim, manâ, marifet kaynaklarından mahrum kalır. Bu mahrumiyet de, arzedildiği üzere, daha öte problemlere yol açar.

- **Her şeyin gerçek Mâliki'nden gaflet, nefsin firavunluğuna sebep olur.**²⁸⁴

NEFSİN FİRAVUNLAŞMASI

Kendini kendisine ve tasarrufu altındaki eşyaya mâlik zanneden bir insan, hakimiyet tevehhümünde bulunur; yani kendisinde bir hakimiyet olduğu zannına kapılır. Başkalarını da kendilerinin ve tasarrufları altındaki eşyanın mâliki zanneder. Böylece Allah'ın mülkünü, malını kendisi ve kendisi gibi insanlara taksim ederek, hem onlar üzerinde dilediği gibi tasarrufta bulunmaya girişir, hem de bilhassa bu tasarruf adına İlâhî hükümlere karşı çıkar. Bunun bir adım ötesi, gücü ve imkânları eline alan insanın veya bir zümrenin başka insanların ve onların mallarının da mâlik ve hakimliğine kalkışması ve böylece yeryüzünde hakimiyet sevdasına tutulmasıdır. Bu da, nefsin firavunluğu demektir ve sonu gelmez çatışma, vuruşma ve savaşların sebebidir.

Oysa insan, vücudunun, ondaki tek bir şeyin ve kendi kendisinin mâliki olmadığı gibi, tasarrufuna bırakılan eşyanın da hakikî mâliki değildir; kaldı ki, başkaları ve onların malları üzerinde mâlikiyet ve neticede hakimiyet iddiasında bulunabilsin. İnsan, kendisine özel mülk olarak verilen malın bile gerçek mâliki değildir. Onun mâlikiyeti mecazîdir ve dolayısıyla malı üzerinde de her şeyin hakikî Mâliki bulunan Cenab-ı Allah'ın izni ve hükümleri çerçevesinde tasarrufta bulunma mevkiindedir. Böyle olunca, yani herkes kendisi dâhil mülkü hakikî Sahibi'ne verip, mülk üzerinde O'nun izni ve kanunları istikametinde tasarrufta bulunursa kavga, çatışma ve savaş da olmaz.

Her şeyin hakikî Mâliki'nden gafletin başlıca sebebi

İnsanın mâlikiyet ve hakimiyet iddiasında bulunmasının en önemli sebebi olan her şeyin hakikî Mâliki'nden gafletin ana kaynağı şudur:

İnsan, Cenab-ı Allah'a en kapsamlı aynadır ve Hz. Allah (c.c.), Kendisi'nde bulunan sıfatları insanda yansıtmıştır. Ulûhiyet'in, yani Allah olmanın en önemli vasfı, mutlak istiklâliyettir. İşte insan, kendisinde böyle bir istiklâliyet hisseder ve bu hisle, kendi üzerinde otorite kabûl etmek istemez. Oysa mutlak istiklâliyet mutlak güç, ilim, irade, mutlak kontrol, dolayısıyla mutlak görme ve işitme ister. İnsan ise, âcizdir, fânidir ve her bakımdan noksandır. İşte, ona tanınan istiklâliyet ve hürriyet, bir başka ifadeyle, benlik, yani "ben" hissi, ona Cenab-ı Allah'ın Sıfatları'nı idrak etmesi için bir kıyas ölçüsü olarak verilmiştir.

İnsanın, varlığı, vücudu ve hayatı gibi, sıfatları ve kabiliyetleri de kendisinden değildir. Ayrıca, bu sıfatların tamamı eksiktir, kusurludur, geliştirilmeye muhtaçtır. Çünkü apaçık görüyoruz ki, insanın bütün eserleri kusurludur. İşte insan, kusurlu eserlerinden ve sıfatlarından hareketle, aynı sıfatların Yaraticı'da kâmil olarak bulunduğunu anlayacaktır. Çünkü, Yaraticı'nın bütün eserleri, yaratıklara tanınan iradenin dâhil bulunmadığı bütün İlâhî eserler, kusursuzdur. Ayrıca, bütün kâinatın yaratılması ve idaresi, mutlak ve sonsuz bir güç, ilim, irade, görme ve işitme gibi sıfatların varlığını zarurî kılmaktadır. İşte insan, bütün bu apaçık gerçekler karşısında enaniyetini Cenab-ı Allah'ın mutlak Ulûhiyet, Rubûbiyet ve hakimiyetinde yok edebildiği zaman, gerçek değerini, gerçek gücünü ve gerçek zenginliğini kazanır, çünkü O'nun sıfatlarını kapasitesinin tamamı ölçüsünde yansıtan parlak bir ayna olur. Fakat benlikle, kendinde olanı kendinden bilmek, kendi kendisinin ve tasarruf altındaki eşyanın mâliki olduğunu iddia etmek, daha ötede, başkaları ve onların malları üzerinde de hakimiyet kurma teşebbüsünde bulunmakla insan firavunlaşır ve açık veya gizli rubûbiyet ve ulûhiyet davasına kadar gider.

- **Nefsin emeller, ümitler, ilgiler ve ihtiyaçlar üzerine bina edilen hususî dünyasının temel diğeri, onun vücudu ve hayatıdır. Bu direk ise kurtludur, esastan zayıftır ve her zaman için harap olmaya hazırdır.**²⁸⁵

NEFSİN HUSUSÎ DÜNYASININ DİREĞİ OLAN HAYATI ESASTAN ZAYIFTIR

İnsan nefsinin bilhassa emeller, ümitler, ilgiler ve ihtiyaçlar temelinde pek geniş bir hususî dünyası vardır. O, bir çiçeği istediği gibi bir bahçeyi, bir

bahçeyi istediği gibi Cennet'i de ister. Ömrü ne kadar uzun olursa olsun onunla yetinmez ve ebedî yaşamak arzu eder. En yakın dairede anne–babadan çocuklarına, oradan akrabasına, oradan komşularına ve dostlarına, oradan köyüne, kasabasına, şehrine ve ülkesine, oradan bütün insanlığa, ayrıca, bugünden düne ve yarına kadar hemen herkesle, hemen hemen bütün zaman ve mekânlarla kendini ilgili hisseder ve buna merak da eklenince ilgi kurmaya çalışır. İhtiyaçları âdeta ezelden ebede kadar uzanır. İnsan nefsinin bu kadar geniş bir daireyi kaplayan hususî dünyasının asıl ve temel direği ise, onun vücudu ve hayatıdır.

İnsanın çok geniş hususî dünyasının temel direği olan vücudu ve hayatı, kurtludur, çürüktür, esastan zayıftır. Çünkü o vücut, fânidir; belli bir süre gelişip serpilse de, daha sonra “her gün binasından bir taş düşerek”, yukarıdan aşağıya doğru hızla yuvarlanan bir cisim gibi uçarcasına harap olmaya doğru gider. Hayatının ise vücudunun nihaî harabiyet noktasına kadar devam edip etmeyeceği meçhuldür, çünkü her an herhangi bir yerde herhangi bir sebeple bitebilir. Öyleyse, bu dünyaya ve onun direğine bel bağlamak katiyen akıl kârı değildir ve akıllı insana düşen, kendisini bekleyen ebedî hayatın gerekliliklerine göre yaşamaktır. Akıllı insan, yine öncelikle dünyanın harabiyetini değil, kendi harabiyetini ve kıyametini düşünür ve ona göre çalışır.

- **Dünya, bütün lezzetleri, sefahetleri ve safalarıyla pek ağır bir yükür. Rûhu fasit, kalbi hasta olandan başka kimse, o ağır yükün altına girmez.**²⁸⁶

DÜNYA, LEZZETLERİ, SEFAHETLERİ VE SAFALARIYLA AĞIR BİR YÜKTÜR

Dünya, evet, acılarıyla ve elemeleriyle değil, onlardan daha fazla lezzetleri, sefahetleri ve safalarıyla çok daha ağır bir yükür. Çünkü bir lezzet verse, bin elem takar çektirir. Bir üzüm yedirse, yüz tokat vurur. Lezzetleri de, safaları da daimî değildir. Biten her bir lezzet ve safa insana “Ah!” dedirtir ve geride acı bir hasret olarak kalır. Lezzet ve safaların sonu ve bitmesi elem ve acı bir hasret olmasına mukabil, biten acıların ve elemelerin sonu, hem onların bitmesinden, hem de bir rahatlık dönemine açılmaktan gelen iki katlı sürurdur.

Birkaç dakikalık lezzet, ebedî hayata dahi malolabilir

Ayrıca, dünyanın sefahetleri, yalnızca Âhîret'te değil, dünyada da binler belâlar ve elemeleri netice verir. Bunu görmek isteyen, sûistimallerin, israfâtın düşürdüğü hastanelere, taşkınlıkların düşürdüğü hapishanelere veya sefaletanelere, manevî sıkıntıların düşürdüğü meyhanelere gidip, bu gerçeği buralardan sorabilir. Hem, hayatın asla affetmeyeceği hatalar da vardır ki, meselâ bazen on dakikalık gayr-ı meşrû bir lezzet sadece bir kişinin değil, bir ailenin, hattâ birkaç ailenin bütün bir hayatını perişan edip, ebedî hayatı da tehlikeye atabilir. Aynı şekilde, birkaç dakikalık öfke lezzeti, âniden geliveren bir anlık hevesi tatmin lezzeti, az bir sabrın azıcık acılığına katlanamayıp, hemen tatmin isteyen enaniyet lezzeti; sevapları yiyip bitiren gıybet, dedikodu ve sûizan lezzeti, bir dakikalık intikam lezzeti, evet, bunlar gibi lezzetler, yine kaç kişinin hayatını, hattâ Âhîret hayatını dahi zehir eder ve azaba çevirebilir.

Madem gerçek budur, öyleyse lezzetleri, sefahetleri ve safalarıyla pek ağır yük olan dünyayı rûhu bozulmuş ve kalbi hasta olandan başka kimse sırtına yüklemesin. Böyle bir yükün altına girip, bir de herkese, her vasıtaya el açmaktan, herkese muhtaç olmaktan, eşyanın kölesi haline gelmektense, hayatımızı her şeyi Gören, Duyan ve Bilen'e teslim olup, O'nun rızası ve Âhîret'i kazanmak istikametinde yaşamak ve böylece hem dünya hayatını bir yük olmaktan çıkarmak, hem de onunla ebedî Âhîret hayatını peylemek, tek akıllıca iştir.

- **Dünyanın bir açıdan iki yüzü vardır: Bir yüzü, zâhiren güzel gibiyse de, onun bâtını daimî bir vahşetle, yalnızlıkla, kimsesizlikle doludur. Diğer yüzü kısmen vahşetli gibi görünse de, bâtını daimî bir ünsiyetle doludur.**²⁸⁷

DÜNYANIN ZÂHIRÎ YÜZÜ, BATINÎ YÜZÜ

Dünya, zâhiriyle ve insanın da zâhiri olan maddî-cismanî boyutuna bakan yönü itibariyle güzel gibidir. Bu yüzde nefsin müştehiyatı, yani iştahını çeken nimetler, şehvetler, talepler, bedenî-cismanî arzular vardır. Bunların tatminiyle insan belli bir zevk alır. Öte yandan, akrabalık, dostluklar, arkadaşlıklar da dünyanın bu yüzünü güzel gösterir. Fakat dünya, bu yüzü itibariyle fânidir; dolayısıyla, nefsin müştehiyatının, cismanî ve bedenî arzuların tatmini bitmez. Susuzluğunu tuzlu su ile kandırmak isteyen insan gibi, onlar tatmin oldukça daha öte tatmin ister ve insanı peşlerinden koşturur

durur. İkinci olarak, bu arzuların, isteklerin, şehvetlerin tatmini maddî malzemeye ve nimetlere baktığı için, onları hayatın hedefi haline getirmek, onların üzerinde sürekli çatışmalar ve savaşlar doğurur. Dolayısıyla, insanın maddî rahatı dahi bu arzuları, istekleri ve iştahları sınırlamakta, belli bir sınırdan tutmada ve mümkün olduğu kadar asgarî seviyeye indirmekte yatar.

Dünyaya ait ve dünya hayatını zâhiren güzelleştiren dostluklar, akrabalık ve arkadaşlıklar da fânidir. Her bir dost, yakın veya arkadaşın ayrılığı, vefatı, kalbde derin acılar bırakır. Ayrıca, eğer insan dünya hayatına zâhiri ve zâhirindeki nimetler, nefsin iştahları, cismanî ve bedenî arzular açısından bakar ve onu bu boyutuyla yaşarsa, bu takdirde söz konusu dostluk, yakınlık ve arkadaşlıklar da samimî olmaz; ferdî menfaatlere ve ferdî arzu ve ihtiyaçların tatminine dayanır. Dolayısıyla, bu dostluk, yakınlık ve arkadaşlıklar da, insanı sadece yaralar, incitir ve ancak vahşet, yani kimsesizlik ve yalnızlık getirir.

Dünyanın diğer yüzü ise zâhiren vahşetli, zorluk ve kimsesizlikle dolu gibiyse de, bîatını daimî bir tatmin ve güzellikle doludur. Dünyanın bu yüzü, Âhîret'e dönüktür. Bu yüzü itibariyle dünya hayatı, nefsanî, bedenî, cismanî zevklerin, arzuların ve ihtiyaçların hem helâl–haram ölçülerine, hem de manevî–kalbî–rûhî–aklî hayatın ölçülerine göre sınırlanmasını gerektirir. Belki bu zevklerin, lezzetlerin ve arzuların sadece aslî ihtiyaçlar seviyesinde tatminini gerektirir. Ayrıca, dünyanın bu yüzü, zâhiren yük gibi görünen bazı sorumluluklar, meselâ, ibadet ister, paylaşma ister, başkalarını düşünme ister, nefisle mücadele ister, bazı kaidelere uymayı ister. Evet, bunlar zâhiren yük gibiyse de, aslında hem bedenî–cismanî–nefsanî arzuların ve bu arzuları tatminin gittikçe arttırdığı taleplerin yükünden kurtulmakla dünya hayatını hafifletir, hem de kalbe ve rûha hafiflik verir. Kalb ve ruh itibariyle tatmine ulaşabilen, kalbi ve rûhu yüklerinden kurtulmuş bir insan, dünya hayatının maddî yüklerine de tevekkül ve teslimiyet sayesinde çok daha kolay katlanır.

Dünyanın bu ikinci yüzünde de dostlardan, arkadaşlardan, yakınlardan ayrılma vardır ama, dünyanın bu yüzü Âhîret'e, ebede dönük olduğu için, hem insan, dostluk, yakınlık ve arkadaşlığa ve hem de dostlara, yakınlara ve arkadaşlara bu noktadan yaklaşır, onlarla münasebeti buna göre kurar ve dolayısıyla onların ayrılığında, onlardan ayrılacak olmaktan üzüntü duysa da, onlarla ebedî ve meşakkatsiz, ayrılıksız bir hayatta devamlı beraber olunacağı gerçeği, bu üzüntüleri hafifletir; daha da öte, dostlar, yakınlar,

arkadaşlar bu âleme göçtükçe insana da o âleme göçme iştiyakı verir.

Bu gerçek dolayısıyla nazarları sürekli dünyanın bu yüzüne çeviren Kur'ân, bütün bu gerçekleri şu tek âyetiyle ifade ediverir: *“Mal, mülk, evlât: bütün bunlar, dünya hayatının süsüdür. Ama Allah yolunda işlenmiş ve dolayısıyla kalıcılığı olan sâlih ameller ise Rabb'inin katında hem getirecekleri 'gelir' bakımından daha hayırlıdır, hem de kendilerine ümit bağlama bakımından daha hayırlıdır.”*²⁸⁸

- **Dünyada nimetlere de iki cihetle bakılır: Bir cihette, nimetler onları Veren açısından düşünülür ve böylece devamlılık kazanır; diğer cihette nimetlere kendileri açısından bakılır ve bu şekilde nimetler, arkada hasret ve vebal bırakacak birer tüketim malzemesinden ibaret olur.**²⁸⁹

NİMETLERİN KENDİLERİNE VE ONLARI VERENE BAKAN İKİ YÜZÜ

Dünyada tüketilen nimetlerin de iki yüzü veya yönü vardır. Bir yönü itibariyle nimetlere sadece kendileri açısından bakılır. Bu yönüyle nimetler, tüketildikten sonra arkada tükenmekten ve bir gün onları hiç tüketemeyecek, dolayısıyla onlardan ebediyen ayrılacak olmaktan gelen derin bir üzüntü ve hasret bırakan birer tüketim malzemesinden ibaret olur. Ayrıca insan, tükettiği her nimetten bir gün onu nereden ve nasıl elde ettiği ve şükrünü yerine getirip getirmediği konusunda sorguya çekilecektir. Dolayısıyla her nimet, arkada bir de vebal bırakır.

Nimetlere, diğer yönleri itibariyle onları Veren açısından bakılır. Bu bakışla insan, nimetin kendisinden nimet vermeye, oradan Nimetlen-diren'e yönelir. Böylece, daha önce de temas edildiği gibi, nimetler, sadece tüketilen birer malzeme olmaktan Kâinatın Sultanı'nın bir hediyesi, iltifatı olmaya yükselir. Bunun yanısıra, insanın ölmekle nimetlerden ayrılması, ayrılacak olması da bir üzüntü vermez. Çünkü, nasıl ağaçtaki bir meyve tüketildiğinde aynı ağaçta emsallerinin olması ve ağacın senelerce meyve vermesi insan için bir teselli teşkil eder, bunun gibi, nimetlerin asıl kaynağı, vereni Cenab-ı Allah'ın, O'nun Mün'im (Nimetlendiren) isminin ve nimetlendirme fiilinin ebedî ve daimî olması da, onların dünya hayatının bitmesiyle kesilecek olmalarının bir başka ve ebedî âlemde ebediyen, hem de çok daha güzel şekilleriyle telâfi edileceği gerçeği ve müjdesi demektir. Bunları düşünmek,

nimetlere bakışı da değiştirir, onlara çok büyük değer katar, onları oldukça sevimli birer arkadaş, yoldaş haline getirir ve rastgele tüketmekten, israftan ve kıymetsizlikten de korur ve kurtarır.

- **Kur’ân-ı Kerim’in Rahmâniyet tecellileri sadedinde, (Rahmân Sûresi’nde) “Şu halde (ey cinler ve insanlar), Rabb’inizin hangi nimetlerini inkâr edebilirsiniz?” diye ısrarla sormasında şu manâ vardır: Cin ve insin isyanlarına, en şiddetli tuğyanlarına, en büyük küfür ve küfranlarına yol açan, nimet içinde nimet verme fiilini görmemeleri ve dolayısıyla Mün’ım-i Hakikî’den gafletleridir.**²⁹⁰

RABB’İNİZİN HANGİ NİMETLERİNİ İNKÂR EDEBİLİRSİNİZ?

Rahmâniyet’in, yani Cenab-ı Allah’ın Rahmân olmasının en önde gelen ve görünür manâsı, O’nun her şeyi kuşatan rahmetiyle bütün varlıkların hayatı rızıklarına kefil olup, bu rızıkları tam vaktinde ve gerektiği şekilde vermesidir. O Rahmân’dır ki, O’na meselâ tam tevekkül içinde bulunan bitkiler ve ağaçlar, rızıklarını hiçbir gayret gerektirmeden ayaklarında hazır bulur ve alırlar. İrade, bilgi ve güçlerine itimatla rızık peşine düşen, aslı rızıkla yetinmeyip ötesini isteyen ve vücudunu da fazla rızık tüketmeye alıştıran hayvanlar ve insanlar gibi varlıklar ise, bu rızıklarını temin için belli ölçüde çalışmaya mecburdurlar. Fakat cahil ve nankör insanlar, sanki tükettikleri rızıklarını elde eden tamamen kendileriymiş, meselâ bir lokma ekmek için buğday tohumu, toprak, su, hava, güneş, gündüzlerin ve gecelerin birbirini, mevsimlerin de birbirini takip etmeleri, yani kendi etrafında ve güneş etrafındaki hareketleriyle yerkürenin en hassas ölçüler içinde iş birliği yapması gerekmiyormuş, bu iş birliğinde insanların, cinlerin en küçük bir katkıları yokmuş gibi, tükettikleri rızıkı tamamen kendi bilgi, beceri ve gayretlerine bağlarlar. Buna sebep de, Rahmân Sûresi’nde 31 tekrarlanan “Şu halde (ey cinler ve insanlar), Rabbinizin hangi nimetlerini inkâr edebilirsiniz?” âyet-i kerimesinde ihtar edildiği üzere, insanın nimetten nimet verme fiiline, oradan Nimet- lendiren’e geçememesi, dolayısıyla Mün’ım-i Hakikî’den, yani nimetlerin gerçek Sahibi ve Vereni’nden gaflet etmesidir.

Cin ve insan, dünyada nimeti sürekli tüketmekten ve dünyayı nimetlerin yetişmesi için her bakımdan hazır bulup, az bir gayretiyle nimeti elde edip, kendi gayretinin ötesinde yukarıda bir kısmı arzedilen faktörleri görmemekten gelen bir ülfetle, nimetten nimet verme fiiline geçemez.

Geçemez ve bütün himmetini ve dikkatini kendi çalışmasına ve nimete tablacılık, yani bir bakıma garsonluk yapan zahirî kaynağa, bir diğer ifadeyle, “tabii” sebeplere hasreder. Bundan dolayı da, o nimetlerin kendisine ihsan edildiğini, onlardaki kendi ve tablacının, onları zâhiren kendisinden aldığı elin, sebeplerin katkısının yok denecek kadar az, oysa temelde bir tek meyvenin, hattâ bir tek tohumun fiyat ve değerinin kâinat kadar olduğunu hiç düşünmez. Bu tavrıyla nimete sadece tüketilecek bir malzeme olarak bakar ve sadece onları tüketmeyi, tüketip doymayı, kanmayı ve hayatını geçirmeyi bilir. Bu vaziyette Mün’ım-i Hakikî, yani nimetlerin asıl Sahibi ve Vereni olan Hz. Allah (c.c.), aklına hiç gelmez; O’na yönelmez; hattâ nimetleri, arzediği üzere, kendi gayretinin yanısıra, meselâ onlar birer meyve ise, ağaca, güneşe, mevsimlere, yani tamamen sebeplere ve bunların iş birliğini ise tesadüflere bağlar.

İşte, cin ve insin en dehşetli küfrü, küfranı (nankörlüğü), dolayısıyla en korkunç isyanı ve tuğyanı buradan çıkar. Öyleyse, aynı durumda olmasa bile bir mü’min, her nimetin başlangıcında, hem onu elde etme çalışmasına hem de ondan istifade etmeye başlarken Besmele’yi okumalıdır. İstifade ettiği her nimetin Allah’tan olduğuna imanla ve bu manâ ile Besmele’yi okumalı, nimete ancak Allah’ın Rahmâniyeti ve Rahîmi-yeti’yle ulaştığını, rızkın, nimetlerin rastgele akan bir akarsu gibi olmayıp, tek hücreli canlılara varıncaya kadar her bir canlının hayatı ve rızkı gözetilerek geldiğini düşünmeli, onları almasının da, tüketmesinin de Allah’ın adına, O’nun hesabına olduğunu ve onlardan ancak Allah’ın İsmi’ni anarak istifade edebileceğini, istifade etmesi gerektiğini bilmeli ve Hz. Allah’a şükür ve hamdle mukabelede bulunmalıdır.

- **Bitkilerin ve hayvanların halleri, insan gibi şuurlu varlıklar için birer ders kaynağıdır. Sözelimi, köpeğin hali sebep ve vasıtalara yapışmanın zillet getirdiğine bir misal teşkil ederken, tavuk, inek, kedi gibi hayvanların halleri ise, sebep ve vasıtaları sadece sebep ve vasıtalar olarak bilip, tamamen Allah’a bel bağlayıp, her nimet, güzellik, iyilik ve başarıyı O’ndan bilmenin izzet sebebi olduğuna misaldir.**²⁹¹

İZZET VE ZİLLET HUSUSUNDA BİTKİLER VE HAYVANLARIN
VERDİĞİ DERSLER

Risale-i Nûr'un en dikkat çekici bir özelliği

Hız. Bediüzzaman'ın veya Risale-i Nurlar'ın en hoş, en ders verici yanlarından biri, bir yaratılış kitabı olan kâinatı, dolayısıyla Cenab-ı Allah'ın icraat-ı Sübhaniyesini ve Şeriat-ı Tekvîniyye'yi ma'rifet ve iman kaynağı olarak çok iyi okuması, kâinat veya Şeriat-ı Tekvîniyye ile Şeriat-ı Garra arasındaki tam tetabuk, aynîlik ve beraberliği çok iyi keşfetmesi, Kur'ân'ı kâinatla, kâinatı Kur'ân'la en anlaşılacak şekilde tefsir etmesidir.

Meselâ, Hız. Bediüzzaman (r.a.), bitkilerin ve ağaçların hallerini tevekküle ve Kader-insan iradesi münasebetine tam misal olarak zikreder. Bitkiler ve ağaçlar, yerlerinde sâbittir, dolayısıyla asla rızık peşinde koşmazlar, fakat rızıkları daima ayaklarına gelir. Onların bu halleri, Kader'e tam itimat ve teslim ve tevekkülün zirvesine misaldir. Hayvanlar ve insanlar gibi şuurlu ve belli seviyelerde irade sahibi varlıklar ise, en zayıf zamanlarında, meselâ anne karnında aynen bitkiler ve hayvanlar gibi beslenirler; doğduklarından itibaren yine güçsüz buldukları için rızıklarını temin adına sadece ağlamaları ve ağızlarını annelerinin süt musluklarına dayamaları gerekir. Güçlerini farkedip, benlik davasına düştükçe de rızıklarını temin için daha fazla, daha fazla çalışmak mecburiyetinde kalırlar. Bir diğer açıdan, hayvanlar içinde en güçlü ve en zekî, en kurnaz olanlar en zor ve daha kıt beslenirken, en zayıf ve balıklar gibi en düşük zekâlî olanlar ise en iyi beslenirler. İnsanlar içinde de en zenginler, hiçbir zaman en akıllılar ve en zekîler değildir. Demek oluyor ki, insan, bitkiler ve ağaçlar gibi Kader dairesinde yaşayıp, Cenab-ı Allah'a tamamen tevekkül etse, anne karnındaki ceninler gibi kendini hiç güçlü bilmeyip, bütün güç ve kudreti Allah'a verebilse, en azından hayatı için zarurî olan temel rızık muhakkak ayağına gelecektir. Tarihte çok az sayıda da olsa bu seviyede bir tevekkül ve teslimiyete sahip olup, Kader dairesinde kalıp, rızık için çalışmayanlar veya rızık teminine çok az zaman ve emek harcayan, kendisiyle yetindikleri aslî rızıkları çok defa ayaklarına gelenler olmuştur.

İkinci bir misal olarak, köpek, hayvanlar içinde sadakat gibi güzel bazı sıfatlara sahip olmakla birlikte, belki en fazla dalkavuk, tabir yerindeyse, en fazla "kuyruk sallayan", insana, sahibine en fazla "yaltaklanan", yani rızık adına sebep ve vasıtaya en fazla yapışan, sebep ve vasıtanın önünde zilletle en fazla eğilen hayvandır. Sadakat ve vefa gibi güzel sıfatları sebebiyle insanlar arasında kendisine mübarek bir hayvan olarak bakılması gerekirken,

tersine (Şeriat'ta) “necisü'l-ayn”, yani bizatihî necis, kirli kabûl edilmiş, artığı kesinlikle yenmediği gibi, meselâ bir kabı yalayacak olsa o kabın birkaç defa yıkanması gerekli görülmüştür. Demek ki, sebeplere ve vasıtalara fazla bağlanmak, zillet sebebidir. Buna karşılık, tavuk, inek ve kedi gibi hayvanlarda insanların onlara yaptıkları ihsanlara karşı teşekkür hissi olmadığı halde insanlarca aziz ve mübarek addedilmektedirler. Bunun sebebi, arzedildiği üzere, hırsından dolayı köpeğin zahirî sebep ve vasıtalara öyle bir derece ihtimamla yapışmasıdır ki, bu yapışma, onun Mün'im-i Hakikîden (c.c.) bütün bütün gafletine sebep olur. Bu gafletine ceza olarak da necis hükmünü almıştır ki, tahir, yani mânen temiz olabilsin. Ve insanlar arasında hiçbir zaman mübarek bir hayvan olarak addedilmemiştir. Buna karşılık, zikri geçen diğer hayvanlar ise, vasıtaları bilmezler, sebeplere fazla kıymet vermezler; insanlara “kuyruk sallayıp, dalkavukluk etmezler”. Meselâ, kedi, ihsanını alıncaya kadar insanın etrafında şöyle bir döner. İhsanı aldıktan sonra ise öyle bir tavır alır ki, sanki insanla arasında hiçbir münasebet yokmuş, hiçbir tanışma, bilişme olmamış. Kedi, ancak Mün'im-i Hakikî'yi bilir, ancak O'na şükran hisleri duyar. Çünkü fitratı Sâni'i bilir ve hal diliyle ibadetini yapar. Evet, kedinin mırımları “Ya Rahîm, ya Rahîm, ya Rahîm!”dir.

- **İnsan, dünyada misafirdir. Misafir olan kimse, beraberinde götüremeyeceği bir şeye kalbini bağlamaz.**²⁹²

MİSAFİR, ARKADA BIRAKACAĞI BİR ŞEYE KALBİNİ BAĞLAMAZ

“Ey insan!

“Bu menzilden ayrıldığın gibi bu şehirden de çıkacaksın. Ve keza bu fâni dünyadan da çıkacaksın. Öyle ise aziz olarak çıkmaya çalış. Vücudunu Mûcid'ine feda et. Mukabilinde büyük bir fiyat alacaksın. Çünkü feda etmediğin takdirde, ya bâd-i heva zâil olur, gider; veya O'nun malı olduğundan yine O'na döner. Eğer vücuduna itimat edersen, ademe düşersin. Çünkü ancak vücudun terkiyle vücud bulunabilir. Ve keza vücuduna kıymet vermek fikrinde isen, o vücuddan senin elinde ancak bir nokta kalabilir. Bütün vücudun dört yönüyle de ademler içerisinde kalır. Amma, o noktayı da elinden atarsan vücudun tam manasıyla nurlar içinde kalır.

“Dünyada seninle ilgili çok meseleler vardır. Ama ne mahiyetlerinden, ne

de akıbetlerinden haberin olmuyor.

“Bunlardan biri, cesettir. Evet, cesedin genç iken latîf, zarif ve güzel gül çiçeğine benzerse de, ihtiyarlığında kuru ve uyuşmuş kış çiçeğine benzer ve değişir.

“Bir diğeri, hayat ve hayvaniyet (yani, varlığının dünyaya, ihtiyaçlara, lezzetlere, elemelere bakan hayvanî yanı)dır. Bunun da sonu ölüm ve zevaldir.

“Bir diğeri, insaniyettir. (Varlığının madenî, nebatî (bitkisel), hayvanî boyutlarının yanısıra, bir de insanî boyutu vardır.) Bu ise, zeval ve beka arasında mütereddittir. Bâki olan Zât'ın zikri ile muhafaza edilmeli, O'nun rızası istikametinde kullanılmalı ve dolayısıyla bekaya mazhariyet kazanmalıdır. Aksi halde, ebedî bir hüsrana maruz kalması kaçınılmazdır.

“Bir diğeri, ömür ve yaşayıştır. Bunun da sınırları tayin edilmiştir. Ne ileri ve ne de geri bir adım atılamaz. Bunun için elem çekme, mahzun olma. Tahammülünden âciz, takatinden hariç olduğun tûl-ü emel (uzun uzun emeller, beklentiler) yükünü yüklenme!

“Biri de, vücuttur. Vücudun zaten senin mülkün değildir. Onun mâliki ancak Mâlikü'l-Mülk, bütün mülkün, bütün kâinatın mâliki olan Allah'tır. Ve senden daha ziyade senin vücuduna şefkatlidir. Öyleyse, (neticede ümitsizliğe sebep olan hırs gibi,) Mâlik-i Hakikî'nin rızası dışında o vücuda karıştığın zaman ona zarar vermiş olursun.

“Biri de, belâ ve musibetlerdir. Bunlar geçicidir, devamları yoktur. Zevalleri düşünülürse, zıtları zihne gelir, lezzet verir. (Onların bitmesinde lezzet vardır; dolayısıyla, bittikleri zaman nasıl lezzet verirlerse, bitecekleri düşünüldüğünde de lezzet verirler.)

“Biri de, sen, burada misafirsin ve buradan da diğeri bir yere gideceksin. Misafir olan kimse, beraberinde götürmeyeceği bir şeye kalbini bağlamaz. Bu menzilden ayrıldığın gibi bu şehirden de çıkacaksın. Ve bu fâni dünyadan da çıkacaksın. Madem çıkacaksın, öyleyse aziz olarak çıkmaya bak. Bu fâni dünya seni dışarı atmadan önce sen onu kalben terk et. Bunun için de vücudunu, varlığını, onu Var Eden'e feda et. (Nasıl bir gemiye, bir trene bindiğinde sırtındaki yükü de o gemiye veya trene bırakır, onu halâ sırtında taşıma akılsızlığında bulunmazsın, bunun gibi, taşıyamayacağın ve taşımaya kalktığında altında ezileceğin, bir gün mutlaka senden gidecek olan varlık yükünü de kendin taşımaya kalkma! Onu taşımayı, kâinatı da, dünyayı da taşıyan ve onu sana Veren'e bırak ve rahat et.) Hem, karşılığında büyük bir

fiyat alacaksın. Feda etmediğin takdirde, zaten gidiyor, seni bırakacak, fakat boş yere gitmiş olacak; daha da öte, ebed yolunda senin için taşınmaz ve altında seni sürekli ezecek bir yük olacak.

“Ayrıca, vücuduna, varlığına itimat edersen, ademe düşersin. Çünkü ancak vücudun terkiyle vücut bulunabilir. (Çünkü o vücut sana mutlak mülk ve idaresi senin elinde değildir. Ve iki eksinin çarpımının artı olması gibi, nefy-i nefy, yani yoku yok saymak ispattır, varlıktır. Öyleyse, sana ait ve senin malın olmayan vücudu terk etmekle asıl varlığı bulursun.) Yine, vücuduna kıymet vermek fikrinde isen, o vücuttan senin elinde ancak bir nokta kalabilir. Yani, o vücuttan sana ait olan, ancak onunla ilgili sorumluluğundur; onu korumandır. Bu sorumluluğu üzerine alır, ona kendine göre yön vermeye kalkarsan, bütün vücudun dört taraftan adem karanlıkları içine gömülür. Çünkü onu korumaya, onda dilediğin gibi tasarrufta bulunmaya gücün yetmez. Onun yıpranmasını, elinden çıkıp gitmesini önleyemezsin. Amma, o noktayı da elinden atarsan, yani vücudunu onun asıl Sahibi’ne teslim edersen, bu defa bütün vücudun, tam manâsıyla nurlar içinde kalır.

“Dünyada seninle ilgili meselelerden biri de, dünyanın lezzetleridir. Bunlar ise, kısımete, takdire bağlıdır. Talebinde kalaka, zahmetlere, sıkıntılara düşersin. (Ve bu lezzetlerin zevali elem olduğundan ve her bir lezzet zevale mahkûm bulunduğundan,) akli başında bir insan, onları kalbine alıp, onlara kıymet vermez. Dünyanın akıbeti ne olursa olsun, lezzetleri terketmek en doğru tavidir, davranıştır. Çünkü akıbetin ya saadettir; saadet ise, şu fâni lezzetlerin terkiyle, onların peşinden koşmamakla olur. Veya –Allah korusun– şekavettir. Ölüm ve idamı bekleyen bir insan, sehpanın süslendirilmesinden zevk ve lezzet alabilir mi?! Dünyasının akıbetini küfür sebebiyle sadece yokluk, ebedî yok olma vehmeden insan da lezzetleri terketmelidir. Çünkü lezzetlerin daimî olmaması, her zaman bitmesi, tatminde sınır bulunmaması, tatmin oldukça daha da acıkma hissi vermesi, hayatı zehire çevirdiği gibi, bu lezzetlerin ölümle her an için tamamen kesileceğinin kesinliği de, bütün hayatı ve varlığı mutlak yokluk azabına düşürür. Öyleyse, her halükârda, dünyanın lezzetleri peşlerinde koşmaya kesinlikle değmez.

- **Nefiste öyle dehşetli bir nokta ve açılmaz bir ukde vardır ki, zıtları birbirinden doğurur ve aleyhte olan bir şeyi lehte zanneder.**²⁹³

NEFİSTEKİ AÇILMAZ DÜĞÜM, ZITLARI BİRBİRİNE KAYNAK

YAPAR

Gerçekten insan, anlaşılmazlıklarla örülüdür; bundan dolayı insanı tanımak, tarihte insan düşüncesinin en önemli meselelerinden olmuştur. İnsan nefsindeki bu tanınması zor, açılmaz ukdelerden (düğüm) biri de, zıtları birbirine kaynak yapmasıdır. Meselâ, güneşin eli insana yetişir; ışığı ve ısıyla onun göz bebeğine, hattâ iliklerine kadar işler; fakat insanın eli, güneşe yetişemez. Demek oluyor ki, güneşle insan arasında yakınlık ve uzaklık münasebeti vardır; yakınlık güneşe, uzaklık ise insana aittir. Fakat insan güneşin kendisine olan yakınlığını kendisinin ona olan yakınlığı gibi düşünür de, güneşe tesir edeceğim der, onun kendi arzusuna göre hareket etmesini isterse, bu, tam bir aldanma ve beyhude bir düşünce, beyhude bir istek ve teşebbüs olur.

İşte, Cenab-ı Allah (c.c.) ile insan arasında da buna benzer bir yakınlık ve uzaklık vardır. Cenab-ı Allah (c.c.), insana insanın kendisinden daha yakındır ve onda dilediği tasarrufta bulunur. Fakat insan, O'na sonsuz uzaklıktadır. Eğer insan kendisinin Cenab-ı Allah'tan uzaklığını O'nun kendisinden uzaklığı gibi düşünür de “Allah, bana tesir edemez!” iddiasına girerse, bu, tam bir aldanma olur. Yine, Cenab-ı Allah'ın kendisine olan yakınlığını kendisinin O'na yakınlığı gibi görür ve Cenab-ı Allah'ı kendi arzusu istikametinde davranışa sevkederim vehmine kapılır veya böyle bir şey ister, kâinatın çarkının keyfine göre dönmesini arzularsa, bu, yeise kapı açan bir kuruntu olur.

Bu gerçek, daha pek çok şeye tatbik edilebilir. Meselâ, nefis, mükâfatın ve cezanın yakınlığına inanmayarak birine ulaşmak, diğerinden kurtulmak için gerekeni yapmaz ve nefsinin bunlara olan uzaklığına mağlûp olursa, mükâfatı gördüğü zaman, “Keşke ben de şöyle yapaydım, böyle davranaydım!”; cezayı gördüğü zaman, “Keşke bunu yapmasaydım, böyle davranmasaydım!” der; fakat iş işten geçmiştir. Nefis, kendisine ölümü uzak, Âhiret mükâfatını ise pek uzak görür ve kendindeki bu uzaklık içinde onlar için hazırlanmaz. Fakat insana insandan daha yakın olan ölüm geliverince de, kendindeki uzaklığı ölümün de uzaklığı gibi görmesinin cezası karşısında “Eyvah!” der, fakat iş işten geçmiş olur. Yine nefis, cezanın şiddeti ve dehşeti karşısında, kendini ondan uzak görerek, hattâ onu inkârla teselli arar. Fakat onun kendisine olan yakınlığını düşünmez. Sanır ki, aradaki mesafeyi ayarlayan kendisidir.

Hız. Allah, insan nefsinin kâinata mühendis kılmamıştır

Cenab-ı Allah'ın icraatı, nefsin arzularına bağılı değildir. O, kâinatı nefsin hendesesine göre yaratmamış ve kurmamış, insan nefsini kâinata mühendis kılmamıştır. Kâinatı yaratırken insanı şahit tutmamış, insana herhangi bir şey sormamıştır. Dolayısıyla insana düşen, kâinatın Yaratıcısı ondan nasıl davranmasını istemişse, öyle davranmaktır.

- **İnsanın akıl ve fikir meydanı öyle genişliktedir ki, onu kuşatmak mümkün değildir. Aynı zamanda o kadar dardır ki, içine bir iğne bile sığmaz. Evet, insan, bazen zerre içinde dönüyor, damla içerisinde yüzüyor, bir noktada hapsolüyor. Bazen de âlemi bir karpuz gibi eline alır ve kâinatı getirir, akıl odasında misafir eder; fitrat ve hilkati istiab eder. Hattâ gökler kadar büyür, haddini o kadar aşar, o kadar yükseğe çıkar ki, Vâcibü'l-Vücut'u görme iddia ve arzusu taşır.**²⁹⁴

İNSANIN AKIL VE FİKİR MEYDANININ GARİPLİKLERİ

Hisleri, duyuları, lâtifeleri ve halleriyle âdeta bilinmezlikler ve gariplikler yumağı olan insanın bir diğeri yanı da, onun akıl ve fikir meydanının pek garip halleridir. Daha önce geçtiği, aşağıda da geleceği üzere, nasıl bir anda bütün bir ufku tarayan göz bir tozla, küçük bir çöple görmez hale gelebiliyor, nasıl insanın bazı çok hassas lâtifeleri yanlış söylenmiş bir kelimeyi, yanlış bir adımı, haram bir bakışı, bir öpmeyi, bir lokmayı kaldıramıyorsa, bunun gibi, insanın kuşatılamayacak genişlikteki akıl ve fikir meydanı da bazen bir zerrede, bir damlada boğulur. Hz. Bediüzzaman (r.a.), eserlerinin değişik yerlerinde temas buyurduğu bu hassas gerçeği şu şekillerde de ifade eder:

Aklın pek garip bir hali vardır. Öyle bir yed-i tûlâ (ulaşılmaz kabiliyetler) sahibidir ki, bazen kâinatı ihata etmekle kucağına alıyor. Bazen daire-i imkândan çıkar, en yüksek dairelere müdahaleye çalışır. Bazen de bir katre (damla) suda boğulur, bir zerre içinde yok olur, bir kılda kaybolur. Bununla birlikte, hangi şeyde fena ve kaybolursa, bütün varlığı o şeye münhasır bilir. Ve hangi bir noktaya girse, bütün âlemi beraberce götürmek isteğindedir.²⁹⁵

Hem senin mahiyetine öyle manevî cihazlar ve lâtifeler vermiş ki, bazıları dünyayı yutsa tok olmaz. Bazıları, bir zerreyi kendinde yerleştiremiyor. Baş, bir batman taşı kaldırdığı halde, göz bir saçı kaldıramadığı gibi, o lâtife, bir saç kadar bir ağırlığa, yani gaflet ve dalâletten gelen küçük bir hâlete dayanamıyor. Hattâ bazen söner ve ölür. Madem öyledir; hazer et, dikkatle bas, batmaktan kork. Bir lokma, bir kelime, bir dane, bir lem'a, bir işarette, bir öpmekte batma! Dünyayı yutan büyük lâtifelerini onda batırma. Çünkü çok küçük şeyler var, çok büyükleri bir cihette yutar. Nasıl küçük bir cam parçasında gök, yıldızlarıyla beraber içine girip gark oluyor. Hardal gibi küçük kuvve-i hâfizanda, senin amel defterinin pek büyük kısmı, ömür sayfalarının ekserisi içine girdiği gibi, çok cüz'î küçük şeyler var, öyle büyük eşyayı bir cihette yutar, istiab eder.²⁹⁶

Evet, halden hale yuvarlanan insan, bazen akıyla, fikriyle, kalbiyle ve rûhuyla o kadar genişler ki, bütün bir kâinatı gözünün önüne veya değerlendirmeye alır; kâinatın tamamını kuşatır, geniş düşünür, bütün detaylara iner; “tesir sahası”nın darlığına rağmen, “ilgi ve merak sahası” itibariyle kâinatlara da sığmaz, ötelere uzanır, âlemlerden geçer ve Vâcibü'l-Vücut'a uzanır; Hz. Musa (a.s.) gibi, bir gaşy ve kalbî inbisat halinde O'nu dahi görmek ister. Bu, bir yanıyla, bilhassa bazı lâtifeleri kullanmak manâsında, bir diğer yanıyla, ilme ve araştırmaya, müşahede edilen güzelliklere doymama, sürekli daha öte tatmin arama, “Daha da yok mu?” diyerek, varlığın bütün tabakalarını, bütün köşelerini kurcalama manâsında güzel bir davranış olmakla birlikte, eğer had bilmezlik, düşüncede ölçü tanımama manâsında serazatlık, her şeyi akla sığdırma ve akli her şeye hakem kılma şeklinde bir iddia olursa, elbette tasvip edilemez.

İnsan, akıl ve fikir sahasının bu genişliği gibi, bazen kalbinin de o ölçüde genişlemesiyle herkesi kucaklar, genişleyen bu kalbine herkesi oturtur, herkese kalbinde bir sandalye ayırır ve herkesle iyi geçinir. Her kötü davranış, onun kalbinin bu genişliğinde erir gider ve herkesi, her şeyi affeder. Bu hal de elbette güzel olmakla birlikte, insanları ve davranışları değerlendirmede Şeriat'ın ve Şer'î sorumlulukların sınırını aşmamalı; meselâ, Cenab-ı Allah'ın merhametinden öte merhamet, affından öte af taşıma iddiası ve intibai verecek hallerden mutlaka uzak durulmalıdır.

İnsanın akıl ve kalb sahasının bazen aldığı bu genişliğe karşılık, bazen de olur, bir kelime, bir bakış, bir davranış, bir manzara, küçük bir menfaat, bir his, bir şahıs, bir söz, bir hedef, bir sükût-u hayal, bir rahatsızlık, enaniyet, taraftarlık, gurur, insanın aklını ve fikir dünyasını da, kalbini ve rûhunu da daralttıkça daraltır, onun bütün varlığını ve benliğini kendine çeker ve insan, bu tek bir şeyde kaybolur gider de, bütün dünya sadece o şeyden ibaret hale gelir ve insan, her şeye, herkese, bütün kâinata, her hadiseye o tek şeyin içinden bakmaya başlar; bütün varlığı, hayatı, her hadiseyi, o şeye münhasır görmek, onunla sınırlı görmek ister ve onun açısından değerlendirir. Bu darlık içinde kalbi, ancak birkaç kelimeyi, en fazla birkaç insanı, birkaç hadiseyi taşıyabilecek hale gelir. İdeolojik ve siyasî körlükler, ya da taraftarlıktan gelen körlük ve bütün bağınazlıklar, insanın bu haline misaldir; belki bu halinin neticesidir.

- **Ey insan! Cisminin küçüklüğüne bakıp da, günahlarını küçük**

zannetme. Çünkü kalbin katılığından bir zerre, şahsî âleminin bütün yıldızlarının ışığını karartabilir.²⁹⁷

BİR GÜNAH LEKESİ, İNSANIN ŞAHSÎ ÂLEMİNİ TAMAMEN KARARTABİLİR

Şu görünen umumî âlemde her insanın hususî bir âlemi vardır. Umumî âlemin merkezi güneştir; her bir insanın kendi hususî âleminin merkezi ise, insanın kendisidir. Herkesin kendi hususî âleminin anahtarları şahsın kendisinde olup, onun lâtifelerine bağlanmıştır. Yani insan, kendi şahsî âleminin odalarını, menzillerini lâtifeleriyle, gözüyle, kulağıyla, diğer duyularıyla, kalbiyle, vicdanıyla, vicdanının zihin, his, kalb ve irade gibi rükünleriyle açar ve bu odalarda ve menzillerde bu lâtifeleriyle tasarrufta bulunur. Dolayısıyla, hariçteki umumî âlem hangi durumda olursa olsun, insan elbette bu âlemden, bu âlemde olup bitenlerden de etkilenmekle birlikte, her bir insanın kendine ait şahsî âleminin saffeti, güzelliği, çirkinliği, aydınlığı, karanlığı, bizzat kendisine, kendi davranışlarına, inancına, dünya görüşüne, düşüncelerine, tavırlarına bağlıdır. Dolayısıyla kimse, maruz kaldığı hallerden başkalarını sorumlu tutmamalı, vazife ve mesuliyetlerinde başkalarına yönelip, kendisini dışta tutmaya çalışmamalıdır. Çünkü nihayetle kendi âleminde tasarrufta bulunan, insanın kendisidir. Dıştaki umumî âlem ne, nasıl ve hangi vaziyette olursa olsun, nihayetle kendi âlemini tanzim eden, onda tasarrufta bulunup ona şekil veren, onu güzelleştiren veya çirkinleştiren, onu yönlendirme ve yönetmede bütün uzuvlarını, duyularını, melekelerini kullanan, insanın bizzat kendisidir. Kur'ân-ı Kerim, buna işaretle, *“Ey iman edenler! (Siz, farklı düşünüp farklı inanan ve farklı hükümlere uyanlara bakmayın; onların inançları ve yaptıklarıyla boşuna meşgul olmayın!) Size kendinize bakmak (kendinizi, bulunduğunuz yolda nasıl yürüdüğünüzü kontrol etmek) düşer. Eğer siz üzerinde bulunduğunuz doğru yolda gerçekten dosdoğru gidiyor ve o yolun hakkını veriyorsanız, sapıp gidenlerin sapması size zarar vermez. Neticede Allah'a döneceksiniz hepiniz ve O, yapıp etmekte olduklarınızı size tek tek bildirip, bunlardan dolayı size hesaba çekecektir.”*²⁹⁸ buyurur.

Her bir insanın hariçteki umumî âlemlerle münasebet içinde kendi şahsî âlemi, bir aynada yansıyan bir bahçe gibidir. Aynanın meselâ renginin, niteliğinin, büyüklüğü ve küçüklüğünün değişmesi, onda yansıyan bahçeyi de kendine göre değiştirir. Bunun gibi, insanın şahsî dünyası da, inancına, dünya

görüŖüne, düŖüncelerine, duygularına, davranıŖlarına ve tavırlarına göre deęiŖir ve farklı farklı Ŗekiller alır. Eldeki aynaya konan bir leke bütün aynanın yüzüne yayılıp, onda yansıyan bahçenin görünmesine mâni olabileceği gibi, bir günahın insan kalbinde meydana getireceği bir leke de, bütün vücudu karanlık içinde bırakabilir. Dağılıp aynayı kaplayacak küçük bir leke aynada yansıyan ve parlayan semanın yıldızlarının hepsini görünmez kılabileceği, aynayı kapkaranlık hale getirebileceği gibi, küçük bir günah, kalbin katılığından bir zerre, kalbdeki bütün ıŖıkları karartabilir. Dolayısıyla hiçbir günah, hiçbir yanlış tavır, yanlış davranıŖ, yanlış düŖünce küçümsenmemeli ve derhal istiğfarla temizlenmelidir. Aksi halde, kalıcı hale gelip, kalbi bütün bütün katılaŖtırır ve onun bütün ıŖıklarını –Allah korusun– bir daha yanmayacak Ŗekilde tamamen söndürebilir.

- **İnsana verilen bütün cihazlar –Ŗefkat, muhabbet ve aŖk gibi hisler; duyular, lâtifeler, yöneliŖler, huylar, hasletler, uzuvlar– insan onlarla Cenab-ı Allah'ı tanısin ve her birini kendine ait ibadet vazifesiyle meŖgul etsin; menfî gibi görünen hasletler de, müsbete kanalize edilerek, müsbet hedeflere zemin ve vasıta yapılısin ve insan bunların hepsiyle Âhîret'i kazansın diye verilmiŖtir. Aksi davranma, bütün manevî periŖaniyetlerin, elemlerin, buhranların, huy bozuklukları ve geçimsizliklerin ana sebebidir.**²⁹⁹

İNSANA VERİLEN HER ŖEYİN ASIL VERİLME SEBEBİ

İnsanın fitratına yerleŖtirilmiŖ bulunan Ŗiddetli merak, hararetli muhabbet, dehŖetli hırs, inatlı talep ve benzeri Ŗiddetli hisler, lâtifeler, menfî gibi görünen hasletler, kısaca insana ne verilmiŖse hepsi, onlarla Cenab-ı Allah'ı tanısin, O'na ibadet etsin ve Âhîret'i kazansın diye verilmiŖtir. Bütün bu uzuvları, lâtifeleri, hasletleri, hisleri fâni dünya ve dünya iŖleri için kullanmak, bâki elmaslara fâni ve kırılacak ŖiŖeler fiyatı vermek demektir. Ayrıca, onları böyle yanlış yerlerde kullanmak, elemlere, manevî periŖaniyete, bunalımlara, depresyonlara kapı açmak manâsına gelir.

Bunalım ve geçimsizliklerin kaynağı

Evet, özellikle günümüzde daha çok ortaya çıkan ve yaygınlaŖan bunalımların, depresyonların, huy bozukluklarının, insanlar arasındaki geçimsizliklerin, manevî periŖaniyetlerin ana sebebi, Cenab-ı Allah'ın Kendisi'nin tanınması, Kendisi'ne ibadet edilmesi, rızası istikametinde

kullanılıp Âhiret hayatının kazanılması için verdiği kapasiteleri, kabiliyetleri, lâtifeleri, hisleri, uzuvları, hasletleri gerektiği ölçüde ve gerektiği yerlerde kullanmamak, onları suiistimal etmek, onların hakkını vermemektir. İşte bu yanlış ve/veya eksik kullanmanın meydana getirdiği boşluklardır ki, bunlar, manevî perişaniyete, depresyonlara, huy bozukluklarına ve geçimsizlere asıl sebeptir. Buna karşılık, insan, bütün düşüncesini, hislerini, lâtifelerini, duyularını, kapasite ve kabiliyetlerini Cenab-ı Allah'ın rızası ve Âhiret hayatı istikametinde kullanmakla dünyanın elemelerini ve ızdıraplarını saadete çevirir.

Meselâ, aşk, şiddetli bir muhabbettir; fâni sevgililere yöneltildiği zaman, o sevgililer de Samed aynası olan kalbin bağlanmasına değmedikleri için sahibini daimî bir azap ve elemde bırakır. Dolayısıyla, şiddetli muhabbet olan aşk, Bâkî Sevgili'ye yöneltilmeli, böylece mecazî aşk, hakikî aşka dönüştürülmelidir. Bu yapılabildiği takdirde, aşk, insan için hem onu Cenab-ı Allah'a çabuk ulaştıran bir merdiven, hem de tamamen bir saadet kaynağı olur. Allah âşığı, mecazî sevgilerde de Allah'ın rızasını arar ve dolayısıyla bu sevgileri kendisi için yakıcı bir azaba dönüştürmez.

Sevgiyi ve meşrep farklılığını ihtilâf ve tefrika sebebi yapma

Bunun yanısıra, sevdiğimiz, hattâ büyük insanları bile manâ-yı ismî ile, yani şahısları sebebiyle değil, manâ-yı harfî ile, yani Cenab-ı Allah için sevmek, bütün sevgilerin Allah sevgisinden kaynaklanması gerekir ki, bu sevgi, gerçek ve insanı Allah'a hem de çabuk ulaştıran bir sevgi veya aşk olsun. Sözgelimi, Hazret-i Ali ile Hz. Hasan ve Hüseyin'i, Âl-i Beyt'i manâ-yı harfî ile, yani, Rasûl-i Ekrem (s.a.s.) hesabına, Cenab-ı Hakk (c.c.) nâmına, sevmek, Rasûl-i Ekrem'in muhabbetini ziyadeleştirir ve Cenab-ı Hakk'ın muhabbetine vesile olur. Şu muhabbet meşrûdur, ifratı zarar vermez, tecavüz etmez, başkalarının zemmini ve adavetini de gerektirmez. Fakat onları manâ-yı ismî ile, yani bizzat onlar hesabına, sadece şahsî kemalâtları sebebiyle ve Hazret-i Peygamber'i (s.a.s.) düşünmeden sevmek, Resul-i Ekrem'in (s.a.s) ve Cenab-ı Hakk'ın muhabbetine sebebiyet vermez; ifrata gittiğinde başkalarının zemmine ve hattâ düşmanlığına götürür. Rafizîlerin Ehl-i Beyt muhabbeti böyledir; böyle olduğu için de başta Hz. Ebû Bekir (r.a.) ve Hz. Ömer (r.a.) olmak üzere Sahabe'nin büyük çoğunluğuna düşmanlığa sebep olmuştur. Müslümanlar arasında meşrep farklılıklarının ihtilâf ve tefrika sebebi olması da, muhabbetin yanlış kullanılmasındandır. İnsanlar, şeyhlerini,

mürşidlerini severken Allah, Rasûlüllah, İslâm ve İslâm'a hizmet hesabına değil de, onların şahısları ve şahsî kemalâtları adına severlerse, bu sevginin kemalini başkalarının zemminde ve tenkitle tenkisinde, yani onları daha küçük görüp göstermede bulmaları kaçınılmaz olur.

İman, ma'rifet ve ihlâsın ölçüsü

İhtiyaç katlandığı zaman iştiyaka (istek, arzu), iştiyak katlandığı zaman muhabbete, muhabbet katlandığı zaman aşka dönüşür. Muhabbet veya aşkın da mertebeleri vardır. Rûhun tekâmül derecesine göre muhabbetin de derecesi değişir; ayrıca, muhabbetin mertebeleri, Cenab-ı Allah'ın İsimleri'ndeki yolculuğun mertebelerine göre de değişir. İnsan, eserlerinden Fiilleri'ne, Fiilleri'nden İsimleri'ne intikalle Allah hakkında ma'rifet sahibi olduğu ve ma'rifetinin genişliği, derinliği ve kapsamı ölçüsünde İlâhî İsimler'e muhabbet besler. Sözgelimi, varlıkların ihtiyaçlarıyla ilgilendiği ve onların ihtiyaçlarının Hz. Rezzak tarafından karşılandığını gördüğü ölçüde Allah'ın Rezzak ismini sever. Varlıklara olan şefkati ölçüsünde ve bu şefkatin Hz. Rahîm'in cilveleri, nimetleri ve ihsanlarıyla tatmin edildiğini müşahedesi ölçüsünde Rahîm ismini sever. Böylece, rûhun tekâmülü ölçüsünde İlâhî İsimler'e muhabbet ve varlıklarla ilgilenme ve İlâhî İsimler'e muhabbet duyma ölçüsünde de Zât-ı İlâhî'ye karşı muhabbet artar. Bir bakıma, kişinin ihlâsının ölçüsü mü'min kardeşlerini sevme, onlarda fâni olma, onları nefesine tercih, mü'minlerin kardeşliği üzerinde titreme olduğu gibi, ma'rifet ve imanının ölçüsü de, bütün varlıklara olan ilgisi, onların dertleriyle dertlenmesi, sevinçleriyle sevinmesidir.

Şefkati de doğru yerde, doğru istikamette kullanma

Şefkat, pek geniş, pek derin ve pek yakıcıdır. Bir zat, şefkat ettiği evlâdı münasebetiyle bütün yavrulara, hattâ bütün canlılara şefkat besler ve böylece Rahîm isminin her şeyi kuşatmışlığına bir nevi ayna tutar. Hem şefkat, halistir, mukabele beklemez; sâfidir ve garazsızdır. Hattâ en âdi mertebede olan hayvanların yavrularına karşı fedakârane ve karşılıksız şefkatleri, buna delildir. Evet, İlâhî rahmetin en lâtif, en güzel, en hoş, en şirin cilvelerinden olan şefkat, nuranî bir iksirdir. Aşktan dahi çok keskindir. Çabuk Cenab-ı Hakk'a ulaşmaya vesiledir. Bu vesilelik, Hz. Rahîm'e muhabbetle olduğu gibi, şefkati Cenab-ı Hakk hesabına kullanmakla da olur. Çünkü aşk gibi şefkat de, suiistimal edilebilir. Meselâ, bir anne, evlâdına olan şefkatini onun sadece dünyası uğruna kullanır; ona meslek beğenirken Âhret'i düşünmez,

sadece dünyevî makam ve gelirini düşünür; onun rahatını düşünürken, sözgelimi yatsı namazını kılmadan yatmasına, sabah namazına kalkmamasına göz yumar. Ona eş seçerken, dünya adına kıstaslarla hareket eder. Bütün bu davranışlar, hem şefkatin suiistimali, yanlış kullanılmasıdır, hem de aşkta olduğu gibi anne–baba için hem dünyada, hem Âhiret’te ve evlâtları adına da bir elem ve ızdırap kaynağı olur. Dolayısıyla şefkatin de Cenab-ı Allah’ın rızası istikametinde kullanılması şarttır. Böyle kullanılabildiği takdirde, meselâ evlâdını kaybeden bir anne ve baba, evlâdıyla şenlenen dünyadan yüzlerini çevirir; kendileri gibi, evlâdı da yaratanın, dünyadan alanın, gerçek sahibinin Allah olduğunun tam şuuru ile tevekkül ve teslimiyet gösterir; “Dünya madem fânidir, kalbin alâkasına değmiyor; öyleyse bütün himmetimiz Bâkî için olmalı!” diyerek, çocuklarının gittiği yere alâka duyar ve orada onlarla ebedî beraber olmanın yoluna girerler.

Hem insan der: “Şu âlem gerçi fânidir, fakat ebedî bir âlemin gereklerini yetiştiriyor. Gerçi zevale mahkûmdur, geçicidir; fakat bâki meyveler veriyor, bâki bir Zât’ın bâki İsimleri’nin cilvelerini gösteriyor. Gerçi lezzetleri az, elemeleri çoktur; fakat Rahmân u Rahîm’in iltifatları, nimetlerin O’nun tarafından veriliyor olması, zevalsiz hakikî lezzettir. Elemeler ise sevap cihetiyle manevî lezzetler yetiştiriyor. Madem meşrû daire, ruh, kalb ve nefsin bütün lezzetlerine, safalarına, keyiflerine kâfidir; öyleyse gayr-ı meşrû daireye girmenin hiçbir manâsı yoktur; çünkü o dairedeki bir lezzetin bazan bin elemi vardır; hem hakikî ve daimî lezzet olan Rahmânî iltifatları kaybetmeğe sebeptir.”

Hislerin mecazî ve hakikî iki mertebesi veya

zâhiren menfî duyguların müsbete kanalize edilmesi

İşte insanda binlerle hissiyat ve her bir hissin aşk gibi biri mecazî, biri hakikî iki mertebesi vardır. Meselâ, gelecek endişesi az çok herkeste bulunur; fakat insan şiddetli bir surette endişe ettiği vakit bakar ki, o endişe ettiği geleceğe yetişmek için elinde senet yok. Hem rızık cihetinde bir taahhüt altında; yani Kader’in kendisi için takdir ettiği rızıkı yemeden ölmek yok, öyleyse, fâni kısa bir gelecek, o şiddetli endişeye değmiyor. Ve insan, gelecek endişesinin yüzünü dünyevî, fâni ve kısa gelecekte çevirip, kabirle başlayan hakikî, uzun ve gafiller hakkında taahhüt altına alınmamış bir istikbale yöneltir.

Hem insan, mala ve mevkiye, makama, statü sahibi olmaya karşı şiddetli

bir hırs gösterir, ama bakar ki, geçici olarak nezaretine ve istifadesine verilmiş o fâni mal, âfetli şöhret ve tehlikeli ve riyaya yol açan mevki, makam, o şiddetli hırsa değmiyor. Dolayısıyla, hırsını hakikî makam olan manevî mertebelere, Cenab-ı Allah'a yakınlığın derecelerine, Âhîret azığına ve hakikî, tükenmez ve elemsiz mal olan sâlih amellere yönlendirir. Fena bir haslet olan mecazî hırs, böylece yüce bir haslet olan hakikî hırsa dönüşür.

İşte şu misaller gibi, eğer insanlar kendilerine verilen manevî cihazları nefis ve dünya hesabına kullansa ve dünyada ebedî kalacak gibi gafilane davransalar, bu takdirde bu cihazlar, ancak ahlâk-ı rezileye, israf ve abesiyete zemin ve sebep olur. Eğer hafiflerini, yani dünya hayatını meşrû dairede yaşayacak kadarını dünya işlerine ve şiddetlilerini, yani gelecek endişesi; mal, makam ve mevki sevgisi; ve hırs gibi manevî cihazları çok büyük nisbette uhrevî ve manevî vazifelere yönlendirseler, o zaman bu cihazlar, güzel ahlâka zemin ve kaynak, hikmet ve hakikata uygun olarak iki cihanda da saadete vasıta olur.

Nasihât ve vaazlar neden tesirsiz kalıyor?

Bu gerçeğin bir diğer boyutu olarak, nasihatçilerin ve vaizlerin nasihatlerinin, vaazlarının şu zamanda tesirsiz kaldığının bir sebebi şudur ki: İnsanlara derler: “Haset etme! Hırs gösterme! Düşmanlıkta bulunma! İnat etme! Dünyayı sevme!” Oysa böyle demek, insana “Fıtratını değiştir!” demek gibidir ve bu, insan için mümkün değildir. Dolayısıyla yapılması gereken, insandaki bütün bunlar ve bunlar gibi manevî cihazlara, hasletlere, duygulara gerçek yönlerini ve mecralarını göstermek, onları bu yönlere ve mecralara kanalize etmektir. Hz. Allah (c.c.), bütün bu cihazları insan onlarla günaha girsin diye değil, hem onlarla mücadele edip onları gerçek yönlerine kanalize ederek sevap kazansın ve mânen terakkî etsin, hem de kanalize edildikleri müsbet yönde kullanılarak kuvvetli birer birer sevap kaynağı veya makinesi haline gelsinler diye vermiştir.

- **Ey insan! Senin vücudunun sahasında yapılan fiiller ve işlerden senin iradene ve iktidarına bırakılan, ancak binde bir nisbetindedir. Kalanı Mâlikü'l-Mülk'e aittir. Öyleyse, kendi kuvvetine göre yük al. Yoksa altında ezilirsin.**³⁰⁰

HAYAT YÜKÜNÜ HAYATIN GERÇEK SAHİBİ HZ. ALLAH'A
BIRAKMAK

Zaman zaman temas edildiği üzere, insanın bizzat vücuduyla, varlığıyla alâkalı işlerde bile iradesine ve iktidarına bırakılan, binde bir, hattâ çok daha azdır. Yeme ve içme gibi en sıradan günlük işlerde dahi insanın iradî rolü, son derece azdır. Vücut, insanın iradesi dışında çalışır ve hattâ insanı kendisine hizmetçi eder. Acıkma ve susama, yine insanın iradesi dışındadır. Vücut mekanizması, tamamen insanın irade ve iktidarı haricinde kurulmuştur; insana düşen, ancak onu korumak ve yerince kullanmaktır. Yeme işinde insan sadece lokmayı ağzına götürür, çiğner ve yutar; ötesi, yine insanın irade ve iradî iktidarı dışındadır.

Hayatının en sıradan işlerinde bile insan irade ve iktidarının rolü bu kadarsa, akıllı bir insana düşen, hayat gibi çok büyük bir yükü omzuna almamasıdır. İnsan, bu kadar zayıf olmasının yanısıra, aynı derecede cahildir de. Dünü bilmez, bugünü bilmez, yarını hiç bilmez. Her taraftan akan hayat dalgaları içinde yuvarlanıp giden bir insana düşen, hayatını kendisinin de, hayatının da, hayat dalgalarının da, dünün, bugünün ve yarının da mutlak Sahibi olan Zât'a bırakmak, O'nun kendisinden istediklerini kendisine pusula yapmak, hayat dalgaları içinde rahatlıkla yol alması için O'nun gönderdiği Din gemisine binmek ve O'na tam tevekkül etmektir.

- **Ey şan ve şerefi, nam ve şöhreti isteyen insan! Gel, o dersi benden al. Şöhret, riyanın ta kendisidir ve kalbi öldüren zehirli bir baldır. Ve insanı insanlara köle yapar. O belâ ve musibete düşersen, “Biz, Allah’ınız, (her şeyimizle O’na aitiz) ve zaten O’na dönmekteyiz!” de, o belâdan kurtul.**³⁰¹

EY ŞAN VE ŞEREFİ, NAM VE ŞÖHRETİ İSTEYEN İNSAN!

Hubb-u câh, yani insanlar nezdinde makam ve statü sahibi olmak, şan, şeref ve şöhret, insanlara musallat olan en tehlikeli mikroplardandır. Oysa hayat fâni, insanın sorumlulukları çok, ölüm kapıda, Âhret sorgusu kesin, ebedî saadet veya azap kaçınılmazdır. Bütün bu en hayatî meselelerde akıllı insana düşen, Cenab-ı Allah’ın rızası istikametinde yaşamaktır. O insanı sevip kabûl ettikten sonra, bütün insanlar onu beğenmese, kabûl etmese, bu, insandan ne eksiltir? Her şey elinde olan Cenab-ı Allah (c.c.), bir insanı sevmese, tasvip ve takdir buyurmasa, ondan razı olmasa, bütün insanlar onu benimseyip sevseler, bunun insana kazandıracağı nedir? Kaldı ki Hz. Allah (c.c.), bir insanı severse, onu sevmesi gerekenlere de sevdirebilir. O halde, her

halükârda insanın yapması gereken, Cenab-ı Allah'ın muhabbetini ve rızasını aramaktır.

Yersiz muhabbet, belâlı bir musibet; yersiz korku, elemli bir belâdır

Ne var ki insan, kendisine âdeta kendisinin başkaları yanındaki değeri penceresinden bakar; oysa değil herkesi, az insanı bile hoşnut edebilmek, az insanın yanında bile nefsin arzuladığı şekilde mevki edinebilmek mümkün değildir. Halka Cenab-ı Allah'a muhabbetten kaynaklanmayan yersiz muhabbet, belâlı bir musibet, halktan korkmak, onların değerlendirmesinden çekinmek, elemli bir belâdır. İnsan, öylelerinden korkar, öylelerinin değerlendirmelerinden çekinir ki, onlar ona merhamet etmez; onun merhamet dileğini kabûl etmez. Muhabbet ettiği ve muhabbetini, yanlarında kabulünü arzuladığı insanlar ise, onu tanımaz, kabullenmez, hattâ istiskal ederler.

Evet, şöhret, dehşetli bir kalb hastalığıdır, kalbi öldüren zâhiren bal, fakat aslında zehirdir; şöhret, riyakârlığın ta kendisidir. Riyakârlık, insanı küçüklerden de küçük yapar; başkaları yanında mevki sahibi olacağım, onların kabulüne ereceğim diye insanı sadece maskara eder. Eğer başkaları yanında bir mevki, değeri olduğuna inanıyorsa, bu defa onu korumak için o başkalarına âdeta köle olur; onlar için, onların takdiri için yaşar ve davranır hale gelir.

Eğer insan böyle bir hastalığa, böyle bir komplekse müptelâ ise, “*Biz, Allah'ınız, (her şeyimizle O'na aitiz) ve zaten O'na dönmekteyiz!*” demelidir. Yani, bizi yaratan, besleyen, yaşatan, bu hayattan alıp bize ebedî bir hayatta ya mükâfat veya ceza verecek olan, sadece Hz. Allah'tır. O bizi kabûl etmedikten sonra diğer bütün varlıkların kabûl etmesinin hiçbir değeri olmadığı gibi; O kabûl ettikten sonra, diğer bütün varlıkların beğenmemesinin bizden eksilteceği bir şey yoktur. Dünya hayatımızda sadece O'na ait olduğumuz gibi, O'na dönüş yolundayız ve ebedî bir âlemde hayatımızı tayin edecek de sadece O'dur. İşte bu inançtır ki, insanın şöhret hastalığından kurtulmasına vesile olur.

- **Bil, ey mağrur, mütekebbir, mütemerrid nefis! Sen öyle bir zafiyet, acz, fakirlik, miskinlik gibi hallere mahalsin ki, ciğerine yapışan ve çok defa büyüttükten sonra ancak görülebilen bir mikroba mukavemet edemezsin; seni yere serer, öldürür.**[302](#)

İNSANI EN FAZLA ALDATAN FAKTÖRLER

İnsanı en fazla aldatan güç, sıhhat, servet ve bilgidir. Belli bir gücü elde eden nefs-i emmâre sahibi bir insan, firavunlaşır; kendisini her şeyin hakimi zanneder ve herkes üzerinde hakimiyet kurmaya kalkar. Sıhhat, insanı aldatan bir başka önemli faktör olup, onu hiç hastalanmayacak ve sanki ebedî yaşayacak gibi bir aldanmaya iter. Servet, insanı şımartır ve servet sahibi bir nefs-i emmâre, her şeyi satın alabileceğini ve serveti sayesinde dilediğini yapabileceği zanneder. Bilgi, bir başka güçtür ve belki en tehlikeli bir enaniyet sebebidir. Hz. Bediüzzaman, ilmin meydana getirdiği enaniyet ve bunun bilhassa aynı gayeye adanmış insanlar arasında sebep olabileceği tehlikeler konusunda şu ikazı yapar:

Ehl-i dalâletin taraftarları, enaniyetten istifade edip, kardeşlerimi benden çekmek istiyorlar. Hakikaten insanda en tehlikeli damar, enaniyettir.. ve en zayıf damarı da odur. Onu okşamakla, çok fena şeyleri yaptırabilirler.

Ey kardeşlerim! Dikkat ediniz; sizi enaniyette vurmasınlar, onunla sizi avlamasınlar. Hem biliniz ki, şu asırda ehl-i dalâlet eneye binmiş, dalâlet vadilerinde koşuyor. Ehl-i hak, bilmeceburiye eneyi terk etmekle hakka hizmet edebilir. Eneyi kullanmakta haklı dahi olsa, mademki (eneyi kullanmakla) ötekilere benzemiş olur ve onlar da onları kendileri gibi nefis-perest zannederler, (öyleyse bu,) hakka hizmete karşı bir haksızlıktır. Ayrıca, etrafında bir araya geldiğimiz Kur’ân hizmeti, eneyi kabul etmiyor. “Nahnü”yü (Bizi) istiyor. “Ben demeyiniz, biz deyiniz!” diyor.

Kardeşlerim, enaniyetin işimizde en tehlikeli ciheti, kıskançlıktır. Eğer sırf Allah için olmazsa, kıskançlık müdahale eder, bozar. Nasıl ki bir insanın bir eli, bir elini kıskanmaz.. ve gözü, kulağına haset etmez.. ve kalbi, aklına rekabet etmez. Öyle de, bu heyetimizin şahs-ı manevisinde her biriniz bir duygu, bir âzâ hükmündesiniz. Birbirinize karşı rekabet değil, bilakis birbirinizin meziyetiyle iftihar etmek, lezzet almak, bir vazife-i vicdaniyenizdir.

Bir şey daha kaldı, en tehlikesi odur ki, içinizde ve ahabanızda bu fakir kardeşinize karşı bir kıskançlık damarı bulunmak, en tehlikelidir. Sizlerde mühim ehl-i ilim de var. Ehl-i ilmin bir kısmında, bir enaniyet-i ilmiye bulunur. Kendi mütevazi de olsa, ilim sahibi olması cihetiyle enaniyetlidir. Çabuk enaniyetini bırakmaz. Kalbi, akli ne kadar yapışsa da nefsi, o ilmî enaniyeti cihetinde imtiyaz ister, kendini satmak ister, hattâ yazılan risalelere karşı muaraza ister. Kalbi risaleleri sevdiği ve akli istihsan ettiği ve yüksek bulduğu halde, nefsi ise, enaniyet-i ilmiyeden gelen kıskançlık cihetinde zımnî bir düşmanlık besler gibi, Sözler’in kıymetinin düşürülmesini arzu eder.. ta ki, kendi fikrî mahsulü onlara yetişsin, onlar gibi satılsın.³⁰³

Evet, gücüne aldanan her firavunu nereden, ne zaman ve nasıl geleceği belli olmayan ölüm, yere seriverir. Hattâ öyle ki, nasıl Hz. İbrahim (a.s.) ile Cenab-ı Allah konusunda çekişen Nemrudu³⁰⁴ burnundan giren bir sinek yere sermiştir; orduları, silahları ve hattâ bilgisi ve servetiyle kendisini en güçlü hisseden bir insanı ciğerine yapışan bir mikrop, bir virüs de yere sermeye yeter. Nefs-i emmârenin kendisiyle her şeyi satın alabileceğini, her işini

halledebileceğini düşündüğü servet, Karun misalinde olduğu gibi,³⁰⁵ bir gün birden yere batıverir; bir depremle, bir kasırga ile batıverir, beklenmedik bir iflasla batıverir, bir başka felâketle batıverir. İnsanı uzun emellere ve sanki ölmeyecekmiş hissine iten sıhhat de hiç beklenmedik bir anda bozulur; bunun da ötesinde, günümüzde çokça yaşandığı gibi, insanın kendisini sıhhatinin zirvesinde zannettiği bir anda ölüm aniden geliverir. İlmin enaniyetini ise bir yanlış, en cahil insanın bile yapmayacağı bir hata, umulmadık yerde umulmadık bir mahcubiyet, kırır; insanı daha öte ilim sahibi olmaktan alıkoyar ve en cahilden daha cahilce yanlışlara itebilir.

Kısaca, insana düşen, her halükârda tevazudur, mahviyettir, hacalet, yani daima mahcup, haddini bilir bir tevazu içinde olmaktır. Mütevazı olanı Allah yükseltir; her türlü bitki, her türlü çiçek, toprakta biter; su, başını eğip yerde akıp gittiği için hayat kaynağı olmuştur.

- **Bir tohumun kalbi, yani içi delindiği zaman, elbette sümbüllenip neşv ü nema bulamaz; ölür gider. Bunun gibi, ‘ene’ (ben) ile tabir edilen enaniyetin kalbi, “Allah, Allah” zikrinin şuaı ve hararetiyle yanıp delinirse, büyüüp gafletle firavunlaşamaz; göklerin ve yerin Yaraticısı’na isyan edemez. O zikr-i ilâhî sayesinde ene mahvolur.**³⁰⁶

‘ENE’Yİ, ENANİYETİ ÖLDÜRECEK, ALLAH, ALLAH ZİKRİDİR

İnsanın önünde iki dehşetli tağut

Bir tohum veya çekirdeğin kalbi delindiği zaman o tohum veya çekirdek ölür; artık neşv ü nema bulamaz, ondan bir bitki veya ağaç çıkmaz. Bunun gibi, insanın ‘ben’inin, yani enaniyetin kalbi de “Allah, Allah” zikrinin şuaı ve sıcaklığıyla delinir. İnsan için, onu Sırat-ı Müstakîm’den alıkoyan veya ondan saptıran iki büyük tağut vardır. Bunlardan biri “ene”, yani “ben” diyen, Cenab-ı Allah karşısında “Sen Sen’sin, ben benim!” diye istiklâliyet arayan, ona isyan eden, insan enaniyetidir. Bu, insanın iç dünyasındaki, enfüsteki çok tehlikeli tağuttur. Diğer tağut ise, insanın dış dünyasındadır; Cenab-ı Allah’ın kâinat üzerindeki mutlak hakimiyetinin karşısına bir put gibi dikilir. Bu da, “tabiat” tağutudur. Baştan sona İlâhî âyetler mecmuası, Kur’ân’ın Cenab-ı Allah’ın Kelâm sıfatından gelmesine mukabil, Kudret ve İrade sıfatlarından gelen İlâhî bir kitap, Cenab-ı Allah’ı tanıtan üç veya dört küllî muarriften, yani baştan sona ma’rifet kaynağından biri olan kâinata, “tabiat”a gaflet nazarıyla, manâ-yı ismîsiyle, yani kendi adına ve sadece bir sebep değil

müsebbip; matbû, yani basılmış bir kitap değil, tâbi‘, yani tab eden, basan; münfail, yani tamamen tesire açık bir nesne değil, bir fâil (özne); üzerine yazılan bir kâğıt, çizgiler toplamı bir yaprak değil, bizzat yazar; bir ürün değil, bir kaynak; bir manânın, batınî bir hakikatin hariçte aldığı şekil değil, bizzat hariçte bir hakikat olarak bakıldığında, bu defa tabiat, heyula bir tağut olur çıkar ve insanı dalâlete atar. İşte, ehl-i Tasavvuf’un “Allah, Allah” zikri, hem enfüsteki, hem hariçteki tağutu mahv ve tarumar eden çok önemli silahtır.

Nakşîler, hafî (gizli, içten) zikri benimseyerek, “Allah, Allah” zikrinin şuânını ve hararetini içteki ‘ene’ tağutuna yöneltir ve bu zikirle kalbin kapısını açıp, onu içerden öldürmeye çalışan ‘ene’ ve ‘enaniyet’ mikrobu yok etmeye ve insanın içinde şeytanın emireri olan nefs-i emmârenin başını ezmeye gayret ederler. Onlar, bu hususta Allah’ın izniyle büyük muvaffakiyet elde etmişlerdir. İhlâsla ve kalbin tam teveccühüyle yapılan “Allah, Allah” zikri, evet, ‘ene’nin içini deler ve onun büyüyüp firavunlaşmasına mâni olur; ayrıca, kalbin kapısını açıp, onu öldürmeye çalışan enaniyet mikrobu mahveder ve nefs-i emmârenin başını ezer.

Nakşîlerin gizli zikri benimsemesine karşılık Kadirîler, cehrî (açıktan) zikri benimsemişlerdir. Onlar da “Allah, Allah” zikrinin şuâ ve hararetini tabiat tağutunun üzerine salmışlardır. İnsan, kalbten gelerek diliyle “Allah, Allah” diye zikrettikçe, bu zikrin önünde “tabiat” putu duramaz; Hz. İbrahim’in baltası karşısında nasıl o kavmin en büyük putu paramparça olmuşsa, “Allah, Allah” zikri de, elbette “tabiat”a yaratıcılık, öznellik, kaynaklık vermeyi bütünüyle manâsızlaştırır. Çünkü Allah’tır yegâne Yaratıcı, yoktan var eden, her şey üzerinde mutlak manâda yegâne hakim, zerrelere galaksilere, bir zerreden bütün kâinata kadar her şeyi kusursuz bilen, Kudret’i veya Kudreti’yle bütün kâinatı bir zerreyi idare ediyor gibi idare eden.

- **Zikreden insanın İlâhî feyzi çeken muhtelif lâtifeleri vardır. Bunların bazısı kalb ve aklın şuuruna bağlı olarak çalışıp, İlâhî feyzi çekse de, bazısı da şuura tâbi değildir; farkında olunmadan İlâhî feyz ve vâridatı çeker. Dolayısıyla, gafletle yapılan zikirler dahi feyzsiz ve vâridatsız kalmaz.**³⁰⁷

EVRAD VE EZKÂRIN ŞUURÎ VE ŞUUR DIŞI ÇEKTİĞİ İLÂHÎ FEYZ VE VÂRİDAT

Hisler ve lâtifeler yumağı olan insanda bazı lâtifeler aklın ve kalbin şuuruna bağlı olarak çalışır; düşünme, muhakeme etme, öğrenme, ezberleme, bunlara misal olarak verilebilir. Şu kadar ki, şuura bağlı çalışan bu lâtifeler bile bazen insanın iradesi ve şuuru dışında bazı neticelerin husulüne vesile olabilir. İnsan, farkına varmadan bir şeyi öğrenmiş olabileceği gibi, zihin, bazen insanın iradesi ve şuuru dışında, yine insan farkında olmadan bazı şeyleri düşünebilir.

Genellikle şuur ve iradeye bağlı çalışan lâtifeler ve faaliyetler dışında insanda pek çok lâtifeler vardır ve insanın vücudunda –biyolojik mekanizma olarak vücudun irade dışı çalışmasından başka– irade ve şuur dışı o kadar zihnî, hissî, kalbî faaliyetler cereyan eder ki, insan, bunların bazısını ortaya çıkan neticeleriyle hisseder, bazılarını hissedemez, bazılarını hiçbir zaman anlayamaz veya yanlış anlar, yanlış yorumlar. Kalbin halleri, rûhun duyup hissettiği pek çok şeyler, sır, hafî ve ahfâda cereyan edenler, bunlara birer misaldir.

Saika, şaika ve benzeri iradenin önüne geçen lâtifeler

İnsan, çok defa şuur ve iradeye dayalı fiil ve tavırlarında bile niyetini tam bilemez; neyi niçin yaptığını tam kestiremez; bir şeyi niçin sevdiğini ve ondan neden dolayı nefret ettiğini tam manâlandıramaz. Kısaca, insanda irade altına girmeyen pek çok lâtifeler, meselâ Hz. Üstad'ın altıncı ve yedinci duyular olarak zikrettiği sâika ve şâika olarak adlandırdığı çok önemli lâtifeler vardır. 'Sâika', lûgat manâsı itibariyle sevkeden demektir. 'Şâika' ise, şevk uyaran, şevklendiren, coşturan, şahlandıran manâsına gelir. Bu iki lâtife, yalnızca insanda değil, bütün varlıkta Cenâb-ı Hakk'ın çok önemli iki lûtfudur. Yani sevk ve şevk, bütün varlıkta vardır. Hz. Üstad Bediüzzaman, bunu yer yer izah eder. Meselâ, Sekizinci Nota'da (18. Lem'a), varlıkların, hattâ cemadat dediğimiz taşların, madenlerin bile şevkengiz bir meyelanla bir tarafa doğru sevk edildiklerini okuruz. Su donar, buz olur, kabını parçalar; taşlar şak şak yarılr; hava buharlaşır, yukarıya doğru çiğ noktasına ulaşır, daha sonra yağmura dönüşür, sonra aşağıya iner. Onlar, bütün bunları şevkengiz bir meyelan içinde yapar. Cansız ve şuursuz varlıklarda bunlar, Cenab-ı Allah'ın sırf lûtfu şeklinde cereyan eder. Ama Allah insanı irade ile serfiraz kıldığından, bu sevk ve şevk, insanda câmit varlıklardaki gibi cebrîlik (determinizm) içinde, yani bütününüyle irade dışı cereyan etmez. Ancak, çok defa iradenin önüne de geçerler. Meselâ, tam bir kabz halinde ve kasvet

içinde iken yine de içimizde ümit duymaya ve şevk içinde bir şeyler yapmaya koyuluruz. İşte, bizi bir şeyler yapmaya iten duyu şâika olup, bizim farkında olmadığımız bir sebebe bağlı olarak çalışmakta ve bizi faaliyete sevk etme adına faaliyette bulunmaktadır.

Sâikaya gelince, bir konuda çok defa ne yapacağımıza karar veremez ve “Şu yoldan gitsek de olur, bu yoldan gitsek de olur!” deriz. Sonra içimizden bir sevkle bir yola koyulur ve daha sonra bu yolun hakikaten takip edilmesi gereken yol olduğunu anlarız. Denebilir ki bu, pek çok ilmî keşifte söz konusudur. İhtimal hesaplarına göre bir milyonda, bir milyarda bir bulunabilecek bir formül, birden ilim adamının zihninde beliriverir veya karşısına çıkıverir. Ama meseleye gafilane, tabiatçı gözü ile bakılınca bu sezilemez ve zannedilir ki, ilim adamı, o formülü bizzat iradesiyle buldu. Arşimed, belki binlerce defa suda batmayan ve yüzen cisimler görmüştür de, neden sonra hamamda tasının batmadığını görünce suyun kaldırma gücü olduğu hakikati zihninde parlayıvermiştir. Bunun gibi, Newton da, hayatında kim bilir ne kadar yukarıdan düşen cisme şahit olmuştur ama, ancak başına ağaçtan bir elma düşünce yerin çekim gücü olduğuna uyanmıştır. Bunların hiçbirisi, onların düşünerek vardıkları sonuçlar değildir; bilakis, birden zihinlerinde doğmuş, yani zihinleri birden o hakikate sevk olunmuştur. Benzer gerçekleri herkes, hayatında defalarca yaşamıştır. Yolda giderken gayr-ı ihtiyarî bir yöne koyulursunuz ve orada karşınıza ehlullahtan biri çıkıverir ve insibağıyla nûra gark oluruz. Veya bir günaha giderken içeriden kuvvetli bir sevk, insanı yoldan geri çevirir. Kâinatta cebrî cereyan eden bu şevk ve sevkler insanda çok küçük bir irade buudlu olsa da, denebilir ki, çok defa iradenin önüne geçer. Demek bunlar, kâinattaki ve insandaki şâika ve sâika adlı iki lâtifenin fonksiyonlarıdır.

Burada, insanda çok defa iradenin önüne geçen bu tür lâtifelerin faaliyetlerinde insanın sorumluluğunun ne olduğu sorusu akla gelebilir. Cenab-ı Allah (c.c.), insanda daima hayra yöneliş yaratır, fakat insan, yanlış bir karar ve yanlış bir davranışla şerre yönelir ve onu işler. İşte sâika ve şâika gibi lâtifeler yoluyla insanın hayra yönelmesi, belki bunda insanın iyi niyetinin, gayretlerinin ve bazı amellerinin cüz’î bir rolü olsa da, büyük çoğunluğu itibariyle Cenab-ı Allah’ın (c.c.) bir lûtfudur. Meselâ, yukarıda anılan ilmî keşifler, meselâ Arşimed’in suyun kaldırma kuvvetini, Newton’un yerçekimini keşfetmesi, bir sevke bağlı olmakla birlikte, onların bu konuda

belki yıllarca süren gayret ve araştırmalarına İlâhî bir lütuf olarak geldiği söylenebilir. Bu lâtifelerin insanı şerre yöneltmesi ise, elbette şeytan ve nefs-i emmârenin işidir ve insan, niyeti, amelleri, içinde bulunduğu ortam, bakış açısı gibi pek çok sebeplerle bu lâtifelerin şerre alet olması hususunda şeytan ve nefs-i emmâreye açık vize verir.

Evrad ve ezkâr okurken

Netice olarak, insanın lâtifeleri sadece irade ve şuura bağlı olanlarla sınırlı olmadığı gibi, lâtifelerinin faaliyetleri de bütünüyle irade ve şuuruna bağlı olarak cereyan etmez. Dolayısıyla, elbette ibadetlerde, zikir ve evradda şuur faal olmalı, insan, ibadetlerini kendini vererek ve bütün benliğiyle yapmaya çalışmalı, gafil bir tavır içinde ibadette bulunmamalı, zikrederken, evradını okurken de aynı şuur halini muhafaza etmelidir. Ne var ki, buna her insanın aynı seviyede muvaffak olması mümkün değildir. İnsan namazda iken, Kâbe'nin karşısında iken, en muhterem bir insanın huzurunda iken bile birden başka dünyalara, hattâ hiç de hoş olmayan manzaralara kayabilir. Böyle durumlarda birden toparlanma elbette önemlidir; fakat böyle başka dünyalara ve manzaralara kaymak her zaman mümkün olduğu gibi, onlardan sıyrılmak da her zaman birden olmayabilir. Öyleyse, madem insan böyle oldukça karmaşık bir varlıktır; madem onda iradenin önüne geçen pek çok lâtifeler vardır ve madem irade ve şuur altında çalışan lâtifeler bile zaman zaman irade ve şuurun dışına çıkabilir, öyleyse gafilane, sadece dille yapılan zikir ve okunan evradın da muhakkak faydası vardır; böyle yapılan zikir ve okunan evraddan irade ve şuura tâbi olmayan lâtifeler istifade ettiği gibi, irade ve şuura bağlı olan lâtifeler dahi bir şekilde istifade edebilir.

Öte yandan, rûhun şuurunda olmadığıımız pek çok faaliyetleri vardır. Meselâ, bilhassa abdâl denilen ehlullahtan bazıları vardır ki, Cenab-ı Allah'tan insanlara gelen feyizlere memur olurlar; yani bu feyizler, onlara uğrayarak diğer insanlara geçer. Fakat, onlar birer memur, uğrak makamı olduklarının, hattâ kendi velâyetlerinin farkında değildirler. Meselâ, aynı anda pek çok yerde bulunur, görülür ve icraatta bulunurlar, fakat farkında değildirler. İşte bunlar, rûhun irade ve şuur dışı temessülleridir. Yine, kendilerinin farkında olmayan pek çok ehlullahta, hattâ avam mü'minlerde dahi Cenab-ı Allah kerametler yaratır, fakat o insanlar, bunun farkında değildirler. Dolayısıyla, insana düşen, daima Din'in sınırları içinde kalmaya çalışmak ve Din'i hayatına hayat yapma gayreti içinde bulunmaktır. Cenab-ı

Allah (c.c.), Kendisi için yapılan en küçük bir ameli dahi karşılıksız bırakmaz; yeter ki, O'nun rızası dışında bir beklentiye girilmiş olmasın.

- **Kelime-i Tevhid'in tekrarlarla zikrine devam etmek, kalbi pek çok şeylerle bağlayan bağları, ipleri kırmak içindir. Ve nefsin tapacak derecede put edindiği mahbuplardan yüzünü çevirtmektir. Ayrıca, zikreden zatta bulunan duyu ve lâtifelerin ayrı ayrı tevhidleri olduğuna işaret olduğu gibi, onların da kendilerine göre Allah'a ortak tanıdıkları putlarla (sahte ilâhlar ve rabblerle) olan alâkalarını kesmek içindir.**[308](#)

KELİME-İ TEVHİD'İN TEKRARLA ZİKRİNE DEVAM ETMEK

İnsan, her kalb atışında farklı bir düşüncenin, farklı bir niyetin, farklı bir tavır ve davranışın, farklı bir yönelişin içine girebilecek mahiyette bir varlıktır. Yunus Emre, insanın bu özelliğini bir beytinde çok güzel ifade eder:

Bir dem âbid, bir dem zâhid, bir dem âsî, bir dem mu'tî;

Bir dem gelir ki en gönül, ne dinde, ne imandasın.

Sürekli gel-gitler, farklı farklı yönelişler içinde yuvarlanıp giden insan, iman ve Müslümanlığı adına denebilir ki, her an bir ikaza, her an bir yenilenmeye, her an bir ıslaha, her an bir istiğfar ve duaya muhtaçtır. Günde beş defa farz namaz ve bunlara ek olarak nafîle namazlar bu açıdan çok önemli olduğu gibi, kendilerine belli bir sınır konmayan istiğfar, zikir ve evrad da, yine oldukça önemlidir. Kur'ân-ı Kerim, Cenab-ı Allah'ı çok zikretmeyi emreder³⁰⁹ ve bu çok emrinin bir haddi yoktur. Bilhassa, hadis-i şerifte hakkında, "Benim ve benden önceki peygamberlerin söylediği en faziletli söz, Lâ ilâhe illa'llah (vahdehû lâ-şerike lehû"dur."³¹⁰ buyrulan Kelime-i Tevhid'i çok söylemek, belli bir öneme sahiptir. "Başka ilâh yoktur, (ilâh olarak) ancak Allah vardır." manâsına gelen Kelime-i Tevhid, Allah isminin diğer bütün Esmâ-i Hüsnâ'yı da içine alması sebebiyle, "Allah'tan başka ilâh yoktur; Allah'tan başka Ma'bûd yoktur; Allah'tan başka bizatihî, yani zâtı, kendisi itibariyle maksût yoktur; Allah'tan başka (mutlak manâlarıyla) Rabb, Mevlâ, Mahbûb, Mâlik-i Hakikî ... yoktur." gibi manâlara da gelir. Dolayısıyla, Kelime-i Tevhid'in tekrarlarla zikrine devam etmek, kalbi kendilerine bağlayan şehvetlerin bağlarını; Cenab-ı Allah'tan (c.c.) başka ilâh, rabb, ma'bûd, melik, mâlik, sahip, mevlâ, koruyucu, kendisinden yardım istenecek, mercî ve sığınak edinilecek, gerçek manâsıyla kendisinden korkulacak, hakikî sevgi ile ve kendisi için seviyecek... varlıklar

edinme bağlarını kırar; hem, insana bütün boyutlarıyla hakikî ve tahkikî tevhibi kazandırmaya hizmet eder; hem de insanı onu birden fazla sözde ilâha, rabbe, mahbûba, maksûda, mevlâya, koruyucuya, yardımcıya kul edecek bağılıklardan, dolayısıyla şeref, haysiyet ve izzetini ayaklar altına almaktan korur.

Bunun yanısıra, Kelime-i Tevhid'in tekrarlarla zikri, insandaki pek çok duyu ve lâtifelerin de tevhibi olduğuna işaret eder. Aklın, düşüncenin, muhakemenin, tefekkürün, tasavvurun, hayal etmenin, iz'anın, tasdik, itikadın, kalbin, rûhun, fuâdın, sırrın, hafînin, ahfânın, gözün, kulağın, burnun, derinin, dilin, ellerin, ayakların, midenin, sevmenin, kızmanın, korkmanın, bağlanmanın, yakınlaşmanın, uzaklaşmanın, kısaca, bütün duyuların, duyguların ve uzuvların tevhibi vardır; Tevhid, yani *Lâ ilâhe illa'llah* hakikati içinde veya hakikatinden her birine düşen bir vazife söz konusudur. İşte, Kelime-i Tevhid, tekrarlarla zikredilerek, bütün duyu, duyu ve uzuvlara Tevhid'den düşen vazife hatırlatılır ve bütün duyu, duyu ve uzuvlar Tevhid'e yönlendirilir. Bu yönlendirme yapılırken de elbette nefsin put edindiği, edinebileceği pek çok alâkalar ve varlıklarla, pek çok sözde ilahlar, rabbler, hakimler, melikler, koruyucular, mevlâlarla ilgi ve münasebetleri kesilir. Böylece insan, bütün varlığı ve bütün benliğiyle, bütün vücuduyla Kelime-i Tevhid'i zikreder, yaşar, idrak ve tecrübe eder ve imanda kemale ulaşır.

- **Ağızdan çıkan bir sözün işitilmesinde nasıl ki bir cemaatle bir fert birdir, bunun gibi, insanın bir akrabası için yaptığı bir iyilikten, meselâ, okuduğu bir Fatiha-i Şerife'den hâsıl olan sevaptan istifade etmekte de bir ile bin aynıdır; çünkü lâtif şeyler matbaa gibidir; basılan bir kelimededen bin kelime çıkar.**³¹¹

BAĞIŞLANAN SEVAPLARDA BİR İLE BİNİN İSTİFADESİ AYNIDIR

Çorak zeminimizin birinci kurbanı Din ve manâya yabancılık

Manânın maddeye feda edildiği ve materyalist bakış açısı ve eğitim sebebiyle her şeyin maddeden ibaret görüldüğü günümüzde gerçekler de gerçek gibi görülenler için feda edilmekte ve pek çok gerçek de, ne yazık ki gizli kalmaktadır. Bu donmuş ve çorak zeminin en büyük ve mazlum kurbanı da Din ve dinî gerçeklerdir. Ne yazık ki, Din adına söz söyleyen pek çokları da Din'e inansalar, inandıklarını söyleseler, hattâ onu bazı boyutlarıyla

yaşasalar bile, aynı zeminde düşünmekten, hareket etmekten, değerlendirme yapmaktan kurtulamamakta, kısaca, manâyı bilir ve ona inanır intibayı vermemektedirler.

Risale-i Nur ve manâyı kâinat kitabının yüzünde okumak

Oysa, elbette Kur'ân-ı Kerim başta olmak üzere İlâhî kitaplar gibi, Risale-i Nurlar'ın da bizzat kâinat kitabından ortaya serdiği gerçekler ve bu gerçekler temelinde kullandıkları temsiller, manâyı da, çağımızın insanının yabancı olduğu manevî gerçekleri de mücerret değil, müşahhas maddî gerçeklerden çok daha müşahhas gerçekler olarak ortaya koymakta ve ispat etmektedir. İlâhî kitaplar ve tarihte İlâhî kitaplar dışında en kıymetli kaynak olma özelliğiyle Kur'ân'ı en iyi yansıtan Risale-i Nurlar, kalbî ve rûhî tecrübeler ve müşahedelerle ayne'l-yakîn, kalbin ve rûhun derinliği ölçüsünde hakka'l-yakîn seviyesinde ulaşılan bu gerçekleri belki hakka'l-yakîn seviyesinde ilme'l-yakînle, yani ilmî kesinlikle izah etmekte ve ispatlamaktadır.

Âdeta her bir cümlesi bir kaide-i külliye olan Risale-i Nurlar'da Hz. Bediüzzaman'ın (r.a.) yaptığı bu tesbit, yani “Ağızdan çıkan bir sözün işitilmesinde nasıl ki bir cemaatle bir fert birdir, bunun gibi, insanın bir akrabası için yaptığı bir iyilikten, meselâ, okuduğu bir Fatiha-i Şerife'den hâsıl olan sevaptan istifade etmekte de bir ile bin aynıdır; çünkü lâtif şeyler matbaa gibidir; basılan bir kelimedenden bin kelime çıkar.” tesbiti, daha başka pek çok gerçeğin de anahtarı mesabesinde. Ağızdan çıkan bir kelime, “Hüve” nüktesine mazhar havanın zerrelere tarafından yüklenip taşınır ve milyonlarca kulağa aynı anda ulaştırılabilir; bu ulaştırma işinde hiçbir karışma da olmaz; o kadar ki, milyonlarca dimağ, konuşanın sesini önceden tanıdıysa o kelimenin hangi ağızdan çıktığını da bilecek şekilde ayna anda onu alır. Çünkü ağızdan çıkan kelime, manâ ölçüsünde şeffaftır; maddî-cismanî kesafeti ve ağırlığı yoktur. Manevî olan bir şeyin önünde engel olmaz; mânen çok terakki etmiş velîlerin ruhlarının temessülüyle aynı anda binlerce yerde görünüp icraatta bulunmaları da, bu gerçeğin bir başka temsilidir. Bu gerçek sebebiyledir ki, bir insanın vefat etmiş bir yakını için okuduğu sözgelimi bir Fatiha'dan hâsıl olan sevabın o yakına ulaşmasıyla, Ümmet-i Muhammed'in bütün vefat etmişlerine ulaşması arasında fark yoktur. Bu sebeple, böyle amellerde ‘cimrilik’ yapmamak ve belki bütün Ümmet-i Muhammed'i onlara ortak yapmak, okuyan için de herhalde daha fazla sevap getiricidir.

Cemaatin kazandığı sevap, onun her bir ferdine verilir

Bu gerçeğin bir diğer yanı da şudur: Cenab-ı Allah (c.c.), kemal-i rahmetinden bir cemaatin ortak bir amelle kazandığı sevabı, cemaatlerin fertlerine paylaşmaz; o sevabın tamamını cemaatin her ferdine verir. Meselâ, diyelim ki Sabah Namazı tek başına kılındığında sözgelimi yüz sevap kazandırıyor, on kişilik bir cemaatle kılındığında bin sevap getirebilir ve bu bin sevap, fertlere yüzer sevap olarak bölüştürülmez; cemaatin her bir ferdine bin sevap verilir. Bu temel veya ‘kök’ sevabın yanısıra, fertler, namaza verdikleri önem, onu kılmaktaki dikkat, kalbin ihlâsı, huşû ve hudû gibi sebeplerle bazıları ‘kök’ sevabın üstüne farklı ölçü veya miktarda ek sevap alırlar ki, böylece bazılarının sevabı birkaç bine çıkabilir. Bu sevapların yanısıra, bazen de Cenab-ı Allah (c.c.), razı olduğu amellere Kendi katından ilâve sevaplar verir. Bu gerçeği Kur’ân-ı Kerim’de açıkça görürüz:

Kim güzel bir iş yapar ve Allah’a onunla gelirse, yaptığının on katıyla mükâfatlandırılır. Kim de bir kötülükle gelirse, sadece o kötülüğe denk bir ceza görür ve hiç kimseye haksızlık edilmez.³¹²

Mallarını Allah yolunda infak edenlerin hali, yedi başak bitiren ve her başakta yüz dane bulunan bir tohum gibidir. Allah, kime dilerse ona kat kat verir. Allah, (rahmet ve lütfuyla her varlığı) kucaklayan, (merhametiyle kullarına) genişlik gösterendir; (kullarının halini) hakkıyla bilendir.³¹³

Âhiret’te karşılıklı hesaplar görülürken

Bu gerçeğin tesellibahş bir yanı da vardır ki, Kıyamet Günü insanlar haklaşırlarken, bir insanın diğerine yaptığı ve helâl edilmeyen kötülüklerin karşılığında kötülüğü yapanın sevaplarından alınır ve kendisine kötülük yapılanın sevap hanesine geçer. Bu hususta Peygamber Efendimiz’in (s.a.s.) çok önemli bir ikazı vardır: “Hakikî müflis, ancak Kıyamet Günü iflas edendir.”³¹⁴ Bu iflasın nasıl bir iflas olduğunu da Peygamber Efendimiz (s.a.s.), şöyle açıklamışlardır:

Kişi, Kıyamet Günü namaz, oruç ve zekâtla gelir, fakat neticede kendisini müflis (iflas etmiş) bulur. Çünkü birisine kötü söz söylemiş ve hakarete bulunmuştur; diğerine iftira etmiştir; bir diğerinin malını yemiş, başkasının kanını dökmüş, bir başkasını dövmüştür. Böylece, bütün iyilikleri onun kötülüklerine maruz kalanların hesabına geçirilir. İyilikleri yaptıkları kötülükleri karşılamaya yetmeyince, bu defa diğerlerinin günahları onun hanesine yazılır ve neticede o kişi, Ateş’e atılır.³¹⁵

İşte, böyle bir hesaplaşmada Cenab-ı Allah’ın rahmetinden umulan odur ki, O, kişiye fazlından ilave olarak verdiği sevapları koruyacak ve kötülük yaptığı kişilerin hanesine geçirmeyecek, ancak kişinin kazandığı “kök”

sevaplardan geçirecektir.

- **Eşya, tesbihat ile Sâni'-i Zül-celâl'in İsimleri'nin tecellilerine mukabele edip, bir naz-niyaz zemzemesi içindedir.**³¹⁶

EŞYA, TESBİHAT İLE BİR NAZ-NİYAZ ZEMZEMESİ İÇİNDEDİR

Bediüzzaman hazretleri, Barla'da iken sık sık Çam Dağı'na çıkar, orada günlerce, haftalarca kalır, birkaç ay bile kaldığı olur, bir ağacın başında evrad ve ezkârını okurdu. Bunları yaparken, bir taraftan da kâinatı dinler, her bir varlığın Cenab-ı Allah'ı tesbihini temaşa ederdi. Temaşa ve intibalarından birini yazarken şöyle der o (r.a.):

Bir vakit esaretimde dağ başında azametli çam ve katran ve ardıç ağaçlarının heybetli suretlerini, hayret verici vaziyetlerini temaşa ederken pek lâtif bir rüzgâr esti. O vaziyeti, pek muhteşem ve şirin, velveleli, zelzeleli bir raks, cezbeli bir tesbihat suretine çevirdiğinden âdeta bir eğlence temaşası, ibret bakışına ve hikmet dinlemeye döndü. Birden Ahmed-i Cizri'nin Kürtçe şu fıkrası:

Teşbih nikârân bi-cemâlâte dinâzin

Herkes bi-temâşa ki husnâte ji her cây!

Yani, "Sen'in temaşana, güzelliğine, herkes her yerden koşup gelmiş. Sen'in cemalinle nazdârlık ediyorlar."³¹⁷

İşte, bütün eşyanın Cenab-ı Allah ile münasebet içindeki durumu budur. Havadaki demdeme, kuşlardaki civcive, yağmurdaki zemzeme, denizdeki gamgama, gökgürültüsündeki rakraka, taşlardaki tıktıka, evet bütün eşyanın, bütün kâinat hadiselerinin çıkardığı ses, havanın terennümleri, semanın gökgürültüleri ve şimşekleriyle naraları, dalgaların nağmeleri, hepsi, ama hepsi azametli birer zikirdir; yağmurun mûsikîsi, kuşların secalı ötüşleri birer rahmet tesbihidir. Güya ağaçların onlara müekkel, onlardan sorumlu melekleri, her bir dalına neyler takılmış ağaçları birer ceset gibi giymiş, yani sanki bütün ağaçlar cisimleşmiş birer melektir, güya kâinatın ezeli ve ebedî Sultan'ı (c.c.), muhteşem bir kutlama merasiminde onlara ağaç cesedi giydirmiş ve her bir ağaç binlerce neyden tesbih ve zikir sesi vermektedir. Bu sesler, semavî, ulvî bir musikîden geliyor gibi sâfi ve öylesine tesirlidir. Fikir, o neylerden âşıkların işittikleri hüznü ve elemli şikâyetleri değil, Hayy ve Kayyûm Zât'a takdim edilen şükür ve hamdi işittir. Bütün ağaçlar âdeta birer melek cesedi, bütün yapraklar birer dil, her bir ağaç havanın dokunmasıyla "Hû Hû" zikrini tekrar eder. Hayatlarıyla, gördükleri vazifelerle kendilerini böylesine büyük bir sanatla yaratanın Hayy ve Kayyûm Zât olduğunu ilan ederler. Bütün eşya, kâinat çapında bir zikir halkasında hep bir ağızdan "Lâ ilâhe illa'llah" der. Bazen de istidat dilleriyle, kendilerine bahşedilen istidat ve kabiliyetin diliyle "Ya Hakk!" deyip, Cenab-ı Hakk'tan, O'nun Rahmet hazinesinden hayatlarının hakkını, yani rızklarını, ihtiyaçlarının tatminini isterler; hayata mazhar kılınmalarının diliyle de "Ya Hayy!" diye zikrederler.

Eşyadan çıkan sesler, varlığın, var oluşun sesidir. Sesleriyle hepsi, "Ben de varım!" der. Sessiz gibi duran kâinat, varlığıyla "Bizi câmit (katı, hayatsız) zannetme ey boşboğaz insan!" diye haykırır. Kuşları söyleten, ya nimetten gelen lezzet, ya da kendilerine inen rahmettir. Aynı ayrı seslerle, küçük ağızlarıyla rahmeti alkışlarlar; üzerlerine inen nimete şükür olarak pervaz eder, yani havalanır, uçarlar. Sanki şöyle derler: "Ey kâinattaki

kardeşler! Ne güzeldir halimiz. Şefkatle besleniyoruz, memnunuz halimizden.” Gagalarından fezaya salarlar böyle naz dolu âvâz.

Bütün kâinat, ulvî bir musikîdir; iman nûru işittirir ondaki sayısız varlıkların, kâinat zikir halkasının zikir ve tesbihlerini. Zira hikmet, reddeder tesadüfün varlığını; kâinattaki ve her bir şeydeki muhteşem nizam ise tardeder hakikate ters her türlü evhamı: tesadüfü, materyalizmi, ateizmi, evrimciliği...

Akıl ise, hayvanların ve ağaçların bu zezemesinde, bitkilerin ve havanın demdemesinde yaratılıştaki manâ dolu nizamı ve hikmetin nakşını okur, her bir şeyde bir sırlar hazinesi bulur. Her bir şeyin pek çok yönden her şeyi taklit edilemez sanatla yaratan Celâl sahibi Yaratıcı'yı tesbih ettiğini anlar.³¹⁸

[242](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Hubab”.

[243](#) *Mektûbât*, “20. Mektup, Mukaddime”.

[244](#) *Sözler*, “17. Söz, Münacât; 26. Söz, Zeyl”.

[245](#) *Buharî*, “Rikak” 38.

[246](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Katre, 1. Bab, Hâtîme”.

[247](#) *Sözler*, “17. Söz, Münacât; 26. Söz, 4. Mebhas; 32. Söz, 3. Mevkıf”.

[248](#) Ahzab Sûresi/33: 4.

[249](#) A'râf Sûresi/7: 20; Tâ-Hâ Sûresi/20: 120.

[250](#) *Sözler*, “24. Söz, 5. Dal, 1. Meyve”.

[251](#) *Sözler*, “24. Söz, 5. Dal, 1. Meyve”.

[252](#) *Sözler*, “32. Söz, 2. Mevkıf, 3. Maksat”.

[253](#) *Sözler*, “32. Söz, 2. Mevkıf, 3. Maksat”.

[254](#) *Sözler*, “32. Söz, 2. Mevkıf, 3. Maksat”; *Mesnevî-i Nûriye*, “Katre, Hatime”.

[255](#) *Lem'alar*, “17. Lem'a, 14. Nota, 2. Remiz”.

[256](#) *Buharî*, “İsti'zân” 1; Müslim, “Birr” 115, “Cennet” 28; Ahmed ibni Hanbel, el-Müsned, 2: 244, 251.

[257](#) *Lem'alar*, “3. Lem'a, 3. Nükte”.

[258](#) Neml Sûresi/27: 38–40.

[259](#) Kadir Sûresi/97: 3.

[260](#) *İşârâtü'l-İ'caz*, “Bakara Sûresi, 7. âyetin tefsirinde”.

[261](#) Müslim, “Birr” 33.

[262](#) *Buharî*, “İman” 39; Müslim, “Müsakat” 107.

[263](#) Âl-i İmran Sûresi/ 3: 8.

[264](#) *Tirmizî*, “Kader” 7; *İbn Mâce*, “Dua” 2.

[265](#) Ahmed ibn Hanbel, ez-Zühd, 81.

[266](#) M. Fethullah Gülen, *Kalbin Zümürüt Tepeleri*, c. 1, “Kalb” makalesi.

[267](#) Bakara Sûresi/2: 10.

[268](#) Bakara Sûresi/2: 7.

[269](#) *Lem'alar*, “17. Lem'a, 13. Nota (Buharî, *et-Târihu'l-Kebîr*, 3:338; et-Taberanî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 5:71; el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 4:182).

[270](#) *Mektubât*, “26. Mektup, 4. Mebhas, 1. Mesele”; *Kastamonu Lâhikası*.

[271](#) Deylemî, *el-Müsned*, 1:242; İbni Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 6:240.

[272](#) Yusuf Sûresi/12: 53.

[273](#) Kıyame(t) Sûresi/75: 2.

[274](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Zeylü'l-Hubab”.

[275](#) Bakara Sûresi/2: 30.

[276](#) İbrahim Sûresi/14: 32–33; Nahl Sûresi/16: 14; Hacc Sûresi/22: 65; Lokman Sûresi/31: 20.

- [277](#) Bakara Sûresi/2: 31, 60; Âl-i İmran Sûresi/3: 49; Meryem Sûresi/19: 17; Enbiyâ Sûresi/21: 69, 82; Neml Sûresi/27: 16–17, 40; Sebe' Sûresi/34: 10, 12; Sâd Sûresi/38: 18–19, 38–40; (Sözler, “20. Söz, 2. Makam”).
- [278](#) Neml Sûresi/27: 88.
- [279](#) Furkan Sûresi/25: 77.
- [280](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Zeylül-Hubab”.
- [281](#) *Sözler*, “18. Söz, 1. Makam, 1. Nokta”.
- [282](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Katre, Hatime”.
- [283](#) Yusuf Sûresi/12: 76.
- [284](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Katre, 1. Bab, Hâtîme”.
- [285](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Katre, 1. Bab, Hâtîme”.
- [286](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Katre, 1. Bab, Hâtîme”.
- [287](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Katre, 1. Bab, Hâtîme”.
- [288](#) Kehf Sûresi/18: 46.
- [289](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Katre, 1. Bab, Hâtîme”.
- [290](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Hubab”.
- [291](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Katre, 1. Bab, Hatime”.
- [292](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Habbe”.
- [293](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Katre'nin Zeyli”.
- [294](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Hubab”.
- [295](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Habbe”.
- [296](#) *Lem'alar*, “17. Lem'a, 14. Nota”.
- [297](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Habbe”.
- [298](#) Mâide Sûresi/5: 105.
- [299](#) *Sözler*, “23. Söz, 2. Mebhas; 32. Söz, 3. Mevkîf, 2. Mebhas”; *Mektûbât*, “8. Mektup, 9. Mektup, 17. Mektup; 19. Mektup, 6. Nükteli İşaret”.
- [300](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Katre'nin Zeyli”.
- [301](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Katre'nin Zeyli”.
- [302](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Hubab”.
- [303](#) *Mektûbât*, “29. Mektup, 6. Risale/Hücumât-ı Sitte”.
- [304](#) Bakara Sûresi/2: 258.
- [305](#) Kasas Sûresi/28: 76–82.
- [306](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Hubab”.
- [307](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Hubab”.
- [308](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Hubab”.
- [309](#) Ahzab Sûresi/33: 41.
- [310](#) İmam Malik, *Muvatta'*, “Hac” 346.
- [311](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Hubab”.
- [312](#) En'am Sûresi/6: 160.
- [313](#) Bakara Sûresi/2: 261.
- [314](#) Buharî, “Edeb” 102.
- [315](#) Müslim, “Birr ve Sıla” 13.
- [316](#) *Sözler*, “17. Söz, 2. Makam”; *Sözler*, “Lemeât”.
- [317](#) *Sözler*, “17. Söz, 2. Makam, Barla Yaylası; Çam, Katran, Ardiç, Karakavağın Bir Meyvesidir”.
- [318](#) *Sözler*, “Lemeât: Hakikî Bütün Elem Dalâlette, Bütün Lezzet İmândadır”.

Sekizinci Bölüm

İSLÂMÎ HİZMET/AKSIYON VE İÇTİMÂİYATLA İLGİLİ KÜLLÎ KAİDELER

- **İslâmiyet, selm ve müsâlemet (nizam, sulh, karşılıklı emniyet ve barış)tır; dâhilde niza ve husumet (kavga ve düşmanlık) istemez.**³¹⁹

İSLÂM, SULH, İSYAN, MÜSBET HAREKET VE MENFÎ TAVİR VE DAVRANIŞLAR

İslâmcılık şemsiyesi altında anılan İslâmî hareketler

Son bir–iki asırda İslâm’a öncelikle bir içtimaî–iktisadî–siyasî ideoloji gibi yaklaşan ve İslâmcılık şemsiyesi altında anılan bazı İslâmî hareketler, özellikle Türkiye’de iki noktada büyük hata yapmışlardır:

(1) İslâm’ı yalnız fikrî yanı değil, manevî ve amelî yanı da olan bir Din’den çok, içtimaî–iktisadî–siyasî bir ideoloji gibi görmüş, öyle ki, İslâm’ın üzerine oturduğu Tevhid’i, Cenab-ı Allah’ın Ulûhiyet ve Rubûbiyeti’ni anlatırken bunları âdetâ sadece siyasî hakimiyetle sınırlamış, oysa önce zihinlerin ma’rifetle, kalblerin tasdik ve imanla inşasını, bunun için de kâinat kitabının ve Kur’ân’ın çok iyi okunması, anlaşılması, yaşanması ve tesbih, tahmid ve tekbirin çok iyi kavranması gerektiğini görememişlerdir. Dolayısıyla bu hareketler, birer dinî tecdit ve ihya hareketi değil, baskın yanları itibariyle birer siyasî hareket olmaktan öte çok gidememişlerdir. İslâm’da içtimaî, iktisadî ve özellikle siyasî saha da iman, ibadet, ahlâk ve temel muamelat düsturları üzerine oturduğu ve oturması gerektiği için de başarılı olamamışlar, zaman zaman hangi dönemde hangi ideoloji öne çıkmışsa İslâm’ı o ideolojiyle yakınlaştırmak, o ideolojinin perspektifinde takdim etmek gibi cinayetlerden kurtulamamışlardır.

(2) Meseleye yanlıştan başladıkları, zihinlerin ve kalblerin sarsıldığı, hisler mü’min de olsa zihinlerin kâfir gibi düşündüğü ve imanın kalblerde fazla yer etmediği bir zamanda tamamen “dinî” olması ve manâ üzerine oturması gereken hareketler içtimaî–iktisadî–siyasî temellere oturtulunca, kendine has

düsturları ve kaideleri, dolayısıyla tamamen kendine has, yani her bakımdan İslâmî mecrayı olan ve bu mecrasında giden hareketler olamamış, müsbet hareket yerine büyük ölçüde menfî muhalefet ve tepki hareketleri olarak kalmaktan kurtulamamışlardır. Tepki ve muhalefet hareketi olunca da, bilhassa Türkiye gibi 20'nci asrın ikinci yarısında ithal bir akım olarak girdiği ülkelerde neo-İslâmcılık veya neo-Selefilik, "rejim karşıtlığı, devlet karşıtlığı, tamamen retorikte kalan ve rejimlere, bazı ülkelere muhalefet üzerinden sözümona 'islâm' üretme; ülkeyi darü'l-harp görüp ona göre davranma modelleri geliştirme; müsbet ve yapıcı bir çizgi ortaya koyamayıp, hem tenkitte ve konuşmada kalma; sonuçsuz tartışmalarla bir şey yapıyor olma veya görünme; özellikle de tenkit oklarını hep diğer Müslümanlara çevirme" özellikleri arzetmiştir. Bu çerçevede, İran devriminin de tesiriyle, bilhassa İslâmî olmayan devlete isyan edip etmeme gibi yine neticesiz tartışmalar, gündemden hiç düşmemiştir.

Kur'ân yolu, peygamber yolu

Oysa Kur'ân-ı Kerim'e baktığımız zaman, hiçbir peygamberin veya Ashab-ı Kehf gibi peygamberâne bir duruş ve metot sergileyen model şahısların siyasî bir isyanını görmeyiz. Mesele, öncelikle tamamen iman ve Allah ma'rifeti meselesi olup, şirk reddedilmiş, öncelikle Allah'ın varlığına, Birliği'ne, sonra Âhiret'e, Risalet'e ve İlâhî Kitaba, yani vahye iman üzerinde durulmuş, sürekli olarak bu iman esasları zilhinlerde ve kalplerde beslenmiş ve bunlara tedricî olarak ibadetler, bilhassa namaz, anne-babaya kâmil derecede iyilik, onları görüp gözetme; akrabaya, yoksula, yolda kalmışa, komşuya, dosta, arkadaşaya yardım; bir konuda fikir beyan etmek ve hüküm vermek için kesin bilgiye sahip olma ve yiyeceklerin helâl ve temiz olmasına dikkat etme emredilmiş, ayrıca insan öldürme, zina, ölçü ve tartıda hile yapma, aldatma, israf, cimrilik, gurur ve kibir gibi kötü hasletler yasaklanmıştır.³²⁰

Kur'ân'da gördüğümüz budur; Hz. Musa'nın ve Hz. İsa'nın, yine diğer bütün peygamberlerin tebliğinde de gördüğümüz budur. Kısaca, İslâmî hareket, fert fert mü'min yetiştirme ve karakter inşasına dayanan bir harekettir. Ve bu harekette şiddete asla yer olmadığı gibi, fert fert mü'min yetiştirme ve karakter inşasına özellikle önem verildiği (Mekkî) dönemde kavga, kötülüğe kötülükle mukabele, bozgunculuk yapma gibi davranışlar asla hoş görülmemiş ve bunlara izin verilmemiştir. Kur'ân'da açıktır ki, Hz. Nuh, Hz.

Hûd, Hz. Salih, Hz. Lût, Hz. Şuayb (a.him.s) gibi peygamberler gelmiş, davette bulunmuşlar, çok az insan davetlerini kabûl etmiş, neticede Allah, peygamberlerin davetine icabet etmeyen zalim kavimleri helâk edip, peygamberlerle birlikte iman edenleri kurtarmıştır. Veya Peygamber Efendimiz (s.a.s.) veya Hz. Musa (a.s.) gibi peygamberler gelmiş, belli bir mü'minler grubu oluşmuş ve Cenab-ı Allah (c.c.), bunlara hicret yolu açmıştır. Veya Hz. Yusuf (a.s.) gibi peygamberler gelmiş ve toplumlarını tamamen sulh çizgisinde içeriden dönüştürmüşlerdir.

Silahlı isyan meşrû mudur?

Yalnız Mekkî diyebileceğimiz dönemlerde değil, İslâmî bir yönetimin hakim olduğu zaman ve yerlerde, yani Medenî dönemde de bozgunculuk ve insan öldürmekten daha kötü olan fitne³²¹ yasaklanmış ve Ehl-i Sünnet âlimler, otoriteye silahlı isyanı meşrû görmemişlerdir. İslâm, kan dökmeyi ve bozgunculuk çıkarmayı insan varlığına, insanın yeryüzünün halifesi olması temel fonksiyonuna en ters iki davranış olarak görmüştür.³²² Bu noktada Hz. Hüseyin'in ve bazı Ehl-i Beyt mensuplarının isyanları yanlış anlaşılıp, yanlış değerlendirilmemelidir. Hz. Hüseyin'in isyanı silahlı bir isyan değil, İslâm devlet sistemine getirilen temelden bir değişikliği tasdik etmeme, bunun ıslahının mümkün olup olmaması konusunda görüşmelerde bulunma hareketiydi. Hz. Hüseyin'in isyan, özellikle silahlı bir isyan düşündüğüne dair hiçbir delil yoktur. Kaldı ki, Kerbelâ'da şehid edilmeden önce kendisine diyar-ı İslâm'ın dışında bir başka ülkeye gitmesine izin verilmesini dahi istemiştir. Daha sonra Hz. Hz. Zeyd ibn Ali ve kardeşi İbrahim'in isyanlarını, aynı dönemde Hz. Muhammed ibn Bakır ve Cafer es-Sadık gibi Ehl-i Beyt imamları tasvip etmemişlerdir. Masiyete, yani günaha, gayr-ı meşrû bir emre itaat etmeme ile isyan etme, birbirine asla karıştırılmamalıdır.

İslâm zihinlerde ve kalplerde hakimiyetini yitirdiği zaman

Özellikle, İslâm'ın sadece siyasî-iktisadî-içtimaî hayattan resmen silindiği değil, zihinlerde ve kalplerde hakimiyetini yitirdiği bir zamanda ise İslâm, bir yandan ferd ferd mü'min yetiştirir ve karakter inşa ederken, diğer yandan, menfî davranışa, kavgaya, kargaşaya asla izin vermez. Peygamber Efendimiz'in Mekke'deki hayatı buna en açık şahittir. Bunun yanısıra, devlet İslâm devleti değil diye, yanlış dar-ı İslâm, dâr-ı harp yorumlarıyla kamu malı olan devlet malına tecavüz veya bazı haramları helâlleştirme kesinlikle caiz görülemez. Müslüman, hangi şartlarda olursa olsun her zaman güvenilir

insandır; mü'min olmanın birinci şartı, güvenilir olmaktır, ahde vefadır, sözde durmadır, asla aldatmamadır, hileyi –açık savaş hali, yani savaştaki hile dışında– hilesizlikte bulmaktır,³²³ her türlü emanete riayettir.

Dârü'l-harp, dârü'l-İslâm, dârü'l-hizmet

Kaldı ki, bir ülke, kendi insanına dârü'l-harp olmaz, ancak, İslâm adına “dârü'l-hizmet” olur. Sonra, dünya, temelde dârü'l-İslâm, dârü'l-harp diye ayrılmaz. İnsanlık temelde, ümmet-i icabe (Müslümanlar) ve ümmet-i davet (İslâm'a davet edilecekler) olarak ikiye ayrılır. Ve davetin özelliği, onu hikmet ve güzel öğütle yapmaktır.³²⁴ Eğer bir ülkede İslâmî yönetim oluşursa, diğer ülkeler, o ülke ile olan münasebetlerine göre dârü'l-ahd veya dârü'l-harp diye nitelenir. Bir Müslüman, yaşadığı ülkede, kendisi dârü'l-İslâm'ın hususî vazife verdiği biri ve bulunduğu ülke de dârü'l-İslâm'la harp halinde bir ülke değilse, asla anarşi, kargaşa ve kanunsuzluk sebebi ve çıkararı olamaz. Öyle ki, İslâm'a hizmet ederken, herhangi bir haramı emretmeyen kanunlara da itaat etmek mevkiindedir. Hz. Yusuf (a.s.), elbette Hz. İbrahim–Hz. Yakup şeriatını kabûl ederdi. Fakat Mısır'da otorite haline geldiğinde, en azından İslâm Mısır'da tam hakim hale gelinceye kadar belli bir dönem kendi şeriatına göre değil, Mısır'ın kanunlarına göre hükmetmeye devam ettiğini Kur'ân'dan anlıyoruz. Kralın su kabı kardeşinin yükünde çıkınca kararı, kardeşlerinin isteği üzerine onların bağlı olduğu şeriata, yani Hz. İbrahim–Hz. Yakup şeriatına göre verdi ve kardeşini yanında alıkoydu. Kur'ân-ı Kerim, bu noktada çok önemli bir bilgi vermektedir: “*Yoksa, kralın dinine (kanunlarına) göre kardeşini alıkoyamazdı.*”³²⁵ Demek ki, otorite haline geldikten yıllar sonra bile halâ Mısır kanunlarına göre davranıyordu.

“Hep birlikte sulh ü selâmete girin!”

Kur'ân-ı Kerim'de, “*Ey iman edenler! Aranızda herhangi bir ayrılığa düşmeden tam bir teslimiyet içinde hep birlikte sulh ü selâmete girin ve şeytanın adımları ardınca gitmeyin!*” buyrulur.³²⁶ Demek ki, İslâm ve Müslümanlık, Müslümanlar arasında, Müslümanlardan oluşan bir cemaatte ve Müslümanların yaşadığı bir ülkede fitne, fesat, kargaşa, ikilik ve tefrikayı kesinlikle yasaklar. Bu öylesine önemli bir husustur ki, Hz. Musa (a.s.) Tevrat'ı almak üzere Tur'a çıktığında kavmi buzağıya tapmaya başlar. Hz. Musa dönüşte Tevhid'deki bu ihtilâli görünce yine bir rasûl olan kardeşi Hz. Harun'un (a.s.) sakalına yapışır ve “*Onları sapmış gördüğünde sana ne engel oldu da, benim yolumca gitmedin? Yoksa emrime karşı mı geldin?*” diye

çıkışır. O, Tûr'a çıkmadan önce Hz. Harun'u (a.s.) kavmi içinde vekil bırakmış ve ona, *"Kavmim içinde vekilim olarak kal ve daima ıslahçı olup, onları güzelce yönet; sakın ha, bozguncuların yoluna uyma!"* diye tembihte bulunmuştu.³²⁷ Hz. Musa'nın (a.s.) bu çıkışı karşısında Hz. Harun, şu cevabı verir: *"Ey anamın oğlu, lütfen sakalımdan ve başımdan tutup da beni böyle sarsıp durma. (Bir defa, bu topluluk beni bir hiç yerine koydu ve linç edip öldürmeye kalktı. Sonra, olup bitene kesin bir müdahalede bulunmaktan sakındım. Çünkü) 'İsrail Oğulları arasına tefrika soktun; sözümü de dinlemedin!' demenden korktum."*³²⁸ Hz. Harun bu ihtilâli önlemek için elinden geleni yapmışsa da, İsrail Oğulları arasında önü alınamaz bir tefrika girer ve bir daha Allah'ın Kitabı'na uyacak, onu uygulayacak bir topluluk kalmaz endişesiyle irtidada, Tevhid'den şirke sapmaya kardeşi Hz. Musa gelinceye kadar nihaî müdahalede bulunmamıştır. Bu da, özellikle bir İslâm toplumunda tefrikanın ne kadar zararlı olduğunu göstermektedir.

Müslümanların birliği için

Kısaca, temel karakteri itibariyle İslâm, sulhtür, emniyettir, barıştır ve dahilde, yani ülke içinde asla kargaşa, kavga, anarşi ve düşmanlık istemez. İslâm, asla menfî yolda ve menfî gayeler için kullanılamaz. Bu önemli kaidenin bir yanı da Müslüman gruplar, cemaatler veya tarikatlar arasındaki münasebetlere bakmaktadır. Bu konuda Hz. Üstad Bediüzzaman (r.a.), Müslümanların her zaman birliklerini korumaları ve İslâm'ın evrenselliğinin gereği bir hakikat olarak farklı cemaat, meşrep ve mezheplere mensup bulunmanın asla tefrika sebebi olmaması için şu çok önemli ölçüleri verir:

Ey İslâm âlemi! Hayatın birlik olmada. Eğer birlik istersen düsturun şu olmalı:

"Meşrebim, mezhebim, yolum, cemaatim haktır, hattâ daha güzeldir." diyebilirsin, fakat "Hak ve güzel olan, yalnızca benim meşrebim, benim yolum, benim cemaatimdir." diyemezsin. "Hepsi güzel ve hak, ama benimki daha güzel ve daha çok hak." demeli, "Benimki hak, diğerleri bâtil." dememelisin.

Yalnız kendi yolunu hak ve güzel görmek, nefis sevgisinden gelir; bu, sonra hastalık olur ve kavga bundan çıkar. Oysa, dertler birden çok ve farklı farklı, dolayısıyla dermanlar da birden çok ve farklı farklıdır, dolayısıyla hak ve doğru da, birden fazla olur; bunun gibi, ihtiyaçların ve dolayısıyla yiyeceklerin, içeceklerin, giyeceklerin birden fazla ve farklı olması da yine haktır, öyleyse hak, bu hususta da birden fazla olabilmektedir. Yine, istidatların, kişilerin hallerinin ve seviyelerin farklılığı ve buna terbiye (eğitim) ve talim (öğretim) yolları ve metotlarının çeşitliliği de bir haktır.

Bir madde, meselâ, (daha önce de geçtiği gibi,) aynı su, beş farklı mizaçtaki beş hastaya göre beş farklı hüküm alır: Birisine, hastalığının mizacına göre su ilâçtır, dolayısıyla tıbben vaciptir. Diğer birisine, hastalığı için zehir gibi zararlıdır, öyleyse, tıbben haramdır. Diğer birisine, az zarar verir, bu sebeple tıbben ona mekruhtur. Diğer birisine, zararsız menfaat

verir; tıbben ona sünnet veya müstehaptır. Diğer birisine ne zarardır, ne menfaattir; afiyetle içsin, tıbben ona mubahtır. İşte hak burada taaddüd etti (birden fazla oldu). Beş durumun beşi de madem haktır, öyleyse aynı suyun her bir hasta için ayrı bir hüküm, yani beş farklı hüküm alması da haktır; aksi, tam zulüm olur.

Gerçek bu iken, mezhep veya meşrepte mizaçlar hükmeder ve taassup gösterilirse, bu, o mezhep veya meşrebi Din'in tamamı addetmeye, dolayısıyla, başka mezhep veya meşreptekileri dalâlette görmeye yol açar. Bu da, kavgaya, ihtilâfa ve tefrikaya sebep olur. Peygamberimiz'den önce dünyanın, ülkelerin şartları birden fazla peygamberin ve şeriatın bulunmasını gerektiriyordu. Peygamber Efendimiz (s.a.s.), bütün insanlığın peygamberi, onun Şeriat'ı da bütün insanlığın şeriatı olarak geldi. Fakat, dünyanın şartları yine bir olmadığından, eğitim ve öğretim insanları aynı seviyeye yükseltemediğinden, karakterler ve mizaçlar farklı farklı olduğundan aynı Din, aynı Şeriat içinde hak olarak meşrepler ve mezhepler ortaya çıktı. Eğer bir gün mümkün olur da, dünyanın her tarafında şu veya bu ölçüde aynı şartlar hükmeder, bütün insanlara tek bir eğitim-öğretim şekli kâfi gelir ve seviyeler en azından birbirine yaklaşırsa –böyle bir şey, fitraten mümkünse– o zaman ortada bir mezhep ve belki bir meşrep kalır.³²⁹

- **Din'e uzanan eller kuvvetli olmalı ve Din, ülke dahilinde asla menfî bir tarzda kullanılmamalıdır. Ayrıca, Din adına içtimaî ve siyasî sahada ortaya çıkmak için harekete geçirici sebep, sadece Din'e hizmet ve İslâmiyet aşkı olmalıdır. Eğer böyle bir ortaya atılma siyaset ve tarafgirlik adına olursa, netice hayır da çıksa sorumluluk getirir; sadece Din'e hizmet ve İslâmiyet aşkıyla ortaya çıkan hata da etse affolur.**³³⁰

DİN'E HİZMETTE SAMİMİYET VE MÜSBET HAREKET ESASTIR

31 Mart hadisesi ve Hz. Hüseyin'in öğrettiği

Bilhassa Osmanlı Devleti'nde 31 Mart hadisesi göstermiştir ki, Din, özellikle ülke dâhilinde, yabancı ve harbî bir ülkeye karşı olmamak kaydıyla, kat'iyen menfî tarzda, yani kavga ve düşmanlık için kullanılamaz. 31 Mart'ta bazı medrese talebeleri ve subaylarının inanç, yaşayış ve davranışlarından memnun olmayan bazı Avcı Taburları askerleri isyana katılmışlardır. Bunlar, isyanda Şeriat lehine sloganlar atmışlar, Şeriat adına ortaya çıktıklarını bağırışlar, fakat netice Şeriat'ın da, devletin de bütünüyle aleyhine olmuştur. Yalnız bu hadisede değil, İslâm tarihinde hattâ İslâm adına yapılan bütün başkaldırmalar, bütün isyanlar, hem isyan edenlerin, hem Müslüman ülkenin, hem daha başka pek çok Müslümanların, Müslüman halkın, hem de İslâm'ın zararına netice vermiştir.

Hz. Hüseyin efendimizin (r.a.), hareketi, bir isyan, bir başkaldırma değildi. En az yarısını kadınların teşkil ettiği 70 kişiyle yola çıkan bir insan, isyan gayesi taşımaz. Hz. Hüseyin efendimiz (r.a.), fâsık ve fâcir Yezid'in, babası Hz. Muaviye tarafından yerine halife bırakılması karşısında Yezid'e biat etmedi, fakat isyan da etmedi. O, Kûfelilerin davetine uyarak ve bilhassa Kûfe'de, kendisine taraftarlık iddiasındakilerin halini ve umumî vaziyeti

yerinde tetkik için yola çıktı. Çünkü, muhterem babası Hz. Ali efendimiz'le (r.a.) Kûfeliler arasında yaşananları, Kûfe'nin ve Kûfe halkının genel yapısını ve karakterini çok iyi biliyordu. Kerbelâ'da durdurulduğunda, gerekirse ülke dışına çıkabileceğini, buna müsaade edilmesini istedi. Çünkü niyeti, isyan değildi, fakat şehadetin kesin görünmesine rağmen Yezid'e biatı da kabûl etmedi; bu, hem Yezid'in şahsiyeti sebebiyleydi, hem de Allah Rasûlü'nün çok sevgili torunu, Ehl-i Beyt'in Hz. Ali'den sonraki iki babasından biri olarak, İslâm'ın geleceği ve bekası adına çok önemli bir prensip, çok önemli bir miras bırakması gerekiyordu.

Peygamber Efendimiz'den önceki peygamberler, Allah'ın insanlık için tayin buyurduğu İslâm'ı belli zaman ve topluluklarla sınırlı olarak temsil ve tebliğ ettiler. Ama Peygamber Efendimiz (s.a.s.), onu bütün zamanlar ve toplumlar için, dolayısıyla evrensel ve kâmil manâda, her bakımdan nihaî sınırlarına taşıyarak temsil ve tebliğ buyurdu. Peygamberler içinde O'nun misyonuna kapsam bakımından en yakın misyona sahip bulunan Hz. Musa'nın (a.s.) kendinden sonra da sürekli peygamberlerle idare edilen cemaatinde dört asırda ulaşılan neticenin kâmil ve evrensel halini Peygamber Efendimiz ve ashabı 23 yılda gerçekleştirdi. Kur'an'ın ve Peygamberimizin eşsiz bir mûcizesiydi bu.

Sahabe'nin hizmeti bununla kalmadı. Peygamber Efendimiz'in çizgisinde, çok kısa bir zamanda eski dünyanın bütün merkez bölgelerini görünüşte askerî, fakat temelde zihnî ve kalbî seferlerle fethettiler. Fethedilen ülkelerin insanları Sahâbe evlerine dağıtıldı. Bunlar, bu mübarek evlerde eğitim gördüler ve Sahâbe ile gerçekleşen mûcize çapında bir diğer muvaffakiyet olarak, İslâm'ın Sahâbe'den sonra en mümtaz nesli Tabiûn yetişti; onlar da, üçüncü mübarek nesil Tebe-i Tâbiîn'i yetiştirdiler.

Hz. Davut ve Hz. Süleyman gibi, Hz. İsa'nın da Tâbiûn ve Tebe-i Tâbiîn nesilleri olamamıştı. Bundandır ki, bu mübarek peygamberlerin kitapları ve Din, daha ilk ve ikinci nesillerde tahribe uğramaya başladı. Ama İslâm'ın ilk dönem tarihinde, Müslümanlık'ta çile çekmemiş bazı ham ruhlarla, hızlı fetihlerle gelen yeni Müslümanlar arasında yer alan ve İslâm'la henüz tam yoğrulmamış, bir avuç Sahâbe ordusu karşısındaki yenilginin millî gururlarını sarstığı eski imparatorluklar halklarından bazılarının, her zaman her yerde bulunan birtakım nifak odaklarının tesiriyle meydana getirdikleri fitneler, siyasî çalkantılar ve iç vuruşmalar, Tabiûn ve Tebe-i Tâbiîn neslini

tarihte misli olmayan bir ilim ve maneviyat hareketine yöneltti. Allah Rasûlü (s.a.s.), kendinden sonra ümmetine Kur'ân-ı Kerim'i ve Sünnet'i koruma ve tatbik misyonuyla Ehl-i Beyt'i bırakmıştı. İşte bu iç fitneler ve vuruşmaların yol açabileceği Kur'ân'ı yanlış yorumlayıp saptırma tehlikesi Ehl-i Beyt'in babası Hz. Ali efendimiz'le önlenirken, Kur'an ve Sünnet çizgisinde tam İslâmî rehberliğin öncelikle ilim ve maneviyat sahalalarında olacağı, siyasî çizgiyi de ancak ilim ve maneviyat rehberlerinin mümkün olan en iyi şekilde saptırmaktan koruyabileceği gerçeğini, yani Tabiûn ve Tebe-i Tabiîn'in misyonunu Hz. Hüseyin efendimiz, kanıyla ve şehadetiyle ortaya koydu. Hz. Ali ve Hz. Hüseyin efendilerimiz bu derslerini çok iyi kavrayan Ehl-i Beyt imamları ve kutupları, dünyevî siyasetten çekildi; bir yanda imamlar, diğer yanda kutuplarla İslâm'ın tertemiz kanalına önderlik yaparken, siyasî çizginin sapmaması için de tam bir set oluşturdu. Siyasî olarak yenilemeyen ve içlerinde Ömer İbn Abdülaziz ve Mehdî gibi çok büyük ve mübarek halifeler de bulunan Emevî ve Abbasî hanedanları, halkı arkalarına alan Ehl-i Beyt'in mümtaz simaları ve onlarla beraber hareket eden İslâm'ın çok büyük Fıkıh, Tefsir, Hadis ve Kelâm âlimleri ve büyük velîleri karşısında kendilerini kontrol etmek mecburiyetinde hissettiler. Halka gerçekte hükmeden, söz konusu büyük âlimler ve velîler oldu. İşte bu çığır, Hz. Ali'nin mücadeleleri, Hz. Hasan'ın ve arkasından ciğerleri dağlayıcı bir hadise olarak Hz. Hüseyin'in şehadetiyle açıldı. O bakımdan, Hz. Hüseyin'in hareketi bir isyan hareketi değil, İslâm'ın içinden onu bütün berraklığıyla gelecek nesillere taşıyacak ve onu asıl zeminine oturtacak çığır açma hareketi mahiyetindedir; en azından, bu kutlu neticeyi vermiştir.

Hız. Hüseyin'den (r.a.) sonra da Emevîler ve Abbasîler döneminde daha bazı isyan hareketleri oldu. Bunların hepsi bastırıldı ve bir netice vermedi. Sadece Abbasîler'in hareketi, doğrudan bir grup hareketi ve isyanından çok, kuvvetli bir zemine dayanan davet hareketi olarak ortaya çıktı ve gelişti. Neticede Emevî hanedanının yerini Abbasî hanedanı aldı; fakat bilhassa Abbasîlerin ilk dönemlerinde çok kan aktı, çok kan akıtıldı. Kısaca, İslâm'ın ülke dâhilinde menfî tarzda kullanılması, İslâm'a da, İslâm ümmetine de fayda getirmedi ve getirmez. Çünkü İslâm, bir reaksiyon, bir tepki hareketi değil, tamamen kendine has çizgisinde inşa hareketidir ve daima müsbet davranmayı ister. Ülke içinde İslâm adına temel bir değişikliğe nasıl ulaşılacağıının, bir dönüşümün nasıl sağlanacağıının en güzel örneğini Kur'an-

1 Kerim’de Hz. Yusuf kıssasında okuruz.

Ülke içinde dönüşüme tam örnek olarak Hz. Yusuf’un (a.s.) risaleti

Hz. Yusuf (a.s.), büyük bir rasûlün evinde ve bu rasûlün on iki oğlundan biri olarak dünyaya gelmiş, kardeşlerinin kıskançlığına hedef olup, kuyuya atılmış, bir kervan kendisini alıp Mısır’a götürmüş ve orada köle olarak Mısır Sarayı’nda Kral’ın en önemli vezirlerinden birine satılmıştı. Bu vezirin, Mısır Azizi’nin, bilâhare kendisine gönül veren hanımı karşısında günaha tek bir adım bile atmama konusunda direnmiş ve günaha adım atmaktansa zindana atılmayı tercih etmişti. Bu hadiseler karşısında hanımına “Sen hata ettin, günahın için istiğfar et!” diyen vezirin sözlerinden de anlaşılacağı üzere, o dönemde Mısır, Hak Din’den kalıntılar taşıyan bir ülke idi. Saray’da ‘Efendim’ dediği, kendisini satın alan vezire karşı hizmetini çok iyi yapan ve ona en ufak bir ihanet düşünmeyen Hz. Yusuf (a.s.), fizikî alım ve güzelliğinin yanısıra, bir iffet âbidesi olarak da temayüz etmiş, haksızlığa ve iftiraya kurban giderek yıllarca hapisanede kalmış; hapisaneyi bir ‘medrese, bir tekye, bir mektep’ haline getirmiş; kendisini şahsiyeti, bilgisi, hikmeti ve faziletleri ile zindan arkadaşlarına kabûl ettirmiş; çilesi dolduktan sonra, rüyalar başta olmak üzere, Kader tahtında cereyan eden bütün hadiselerin te’viline vukufiyetiyle zindandan çıkmış ve yıllarca önce köle olarak satıldığı Saray’da bir emniyet insanı olarak Mısır hazinelerinin başına getirilmişti. Daha da öte, bütün Mısır’da artık Kral adına hükmediyor, icraatta bulunuyordu. Hz. Allah’ın bu yüce rasûlü (a.s.), katiyyen görevine şu veya bu şekilde ve şu veya bu düşünceyle ihanet sayılacak bir harekette bulunmadı. Nihayet, kendisini kıskanarak, peygamber ocağından köleliğe düşmesine sebep olan kardeşlerini affedip, “*Bugün size kınama yok, Allah günahlarınızı bağışlar, bağışlasın. O, Merhamet Edenlerin En Merhametlisidir.*”³³¹ şeklinde zirvede bir kerem örneği ortaya koydu.

Hz. Yusuf’un risaletinde öne çıkan hususları, bir defa da maddeler halinde şöylece sıralayabiliriz:

1. Mü’min bir ailede, mü’min bir geçmiş içinde neş’et etmiş olmasına karşılık, kardeşlerinin ihanete varacak derecede kıskançlığına maruz kalmak.
2. Risalet görevini yapacağı ülkeye köle olarak satılmak, başlangıçta köle muamelesi görmek, küçümsenmek.
3. Risalet vazifesini yaptığı yerde Hak Din’in bakiyesinden bazı unsurların şu veya bu derecede yaşanıyor olması.

4. Ruh güzelliğini yansıtan müstesna bir fizik güzelliği, endam âhengi.
5. Ahlâken kokuşmuş bir cemiyette iffeti muhafaza.
6. Ahlâken tefessüh etmiş bir oligarşi, bir aristokrasi içinde kokuşmuş ortamın hayatına uymadığı için iftiraya uğrama, yanlış anlaşılma, yanlış değerlendirilme ve zindan hayatı, yani tam mazlumiyet.
7. Zindanı bir medrese, bir tekve, bir mektep haline getirme.
8. Rüyalar dahil, Kader'in tecellileri olan hadiselerin te'vilini bilme.
9. Kader'e tam teslimiyet, tam Tevhid.
10. Kendini bir zaman köle olarak gören ve köle muamelesine tâbi tutan bir yönetime ilim, hikmet ve faziletleriyle kendini kabûl ettirme ve isyancı, başkaldırıcı olmama; asla intikam da düşünmeme.
11. Risaletinde emniyet ve kıssanın sonunda Peygamber Efendimiz'in risaletinde basiretin önemine temas eden ayetin³³² ifham ettiği üzere, basiretin çok önemli olması. Ayrıca, kendisine kötülük yapanları kalbinde hiçbir menfilik hissetmeyecek derecede affedici bir kerem.
12. Âhiret hayatını mutlak manâda tercih ve dünyanın kendisine tam güldüğü anda vefatını isteyecek ölçüde Allah'a bağlılık; bütün hedefi, Cenab-ı Allah'ın hoşnutluğunu kazanma olma.

Kabaca 12 maddede ifadesine cüret ettiğimiz Yusufî risalet, bir ülke içinde Muhammedî ruhla İslâmî bir dönüşümün nasıl sağlanacağını en güzel tahlilidir.

İslâm, mağlûbiyet ve perişanlığa itilemez

İşte, İslâm hiçbir şekilde menfî tarzda kullanılamayacağı, İslâm adına menfî davranılamayacağı gibi, İslâm, zayıf, çelimsiz, bilgisiz, onu temsil ve tatbik ruh, manâ ve kapasitesine sahip olmayan ellere bırakılarak, mağlûbiyete ve perişanlığa itilemez. Burada hemen hatırlatalım ki, peygamberlere ilk inananların genellikle gençler, köleler, fakirler arasından çıkması, bunların güçsüzler olduğu manâsına gelmez. Onların iman, teslimiyet, sabır ve sebatan kaynaklanan güçlerine Hz. Allah'ın lütfudur ki, daima zâhiren güçlü görünen düşmanlarına karşı onlara muvaffakiyet vermiştir.

İslâm'ın kendine has bir gerçekleşme ve hayata hakimiyet yolu vardır. Bu yolda yürümenin de kendine has kaideleri, çileleri söz konusudur. Ayrıca, İslâm adına bir dava ile veya İslâm davasıyla ortaya çıkarken, harekete sebep, sadece ve sadece İslâm aşkı, Din'e hizmet maksadı ve nihâî hedef Allah'ın

hoşnutluğu olmalıdır. Eğer söz konusu sebep veya faktör siyaset ise, siyasetçilik veya parti, meşrep, cemaat taraftarlığı ise, bunlar, harekette ve hareketin yolunda yer yer ve zaman zaman tercih sebebi dahi oluyorsa, bu takdirde, söz konusu hareket, İslâmî olmaktan uzaktır.

Başka hiçbir gaye ve sebep taşımadan, sadece Din'e hizmet için ortaya çıkan, hata da etse affolur; fakat Din'e hizmet veya Din adına ortaya çıkarken tarafgirlik rûhuyla hareket eden, hareketlerinin bir kısmında bile bu ruh bulunan birisi, isabet de etse, bir neticeye de ulaşsa Din adına sorumlu olur; çünkü niyet, sahih değildir. İmam Buharî hazretlerinin *el-Câmiu's-Sahih*'ine aldığı ilk ve meşhur hadis-i şerifte şöyle buyrulur: “Ameller, niyetlere göredir. Herkese, niyeti ne ise o vardır. Kimin hicreti Allah'a ve Rasûlü'ne ise, onun hicreti Allah'a ve Rasûlü'nedir. Kimin de hicreti elde edeceği bir dünyalığa veya nikâhlanacağı bir kadına ise, onun hicreti de, o hicret ettiği şeydir.”³³³ Burada, amellerin sonlarına göre de olduğu hadis-i şerifi hükmü değiştirmez. Çünkü, söz konusu hadis de esasen amelin sonunu tayin edenin niyet olduğunu beyan buyurmakta, dolayısıyla iki hadis-i şerif birbirini desteklemekte, birbirini açıklamaktadır.

Din için ortaya çıkmadaki niyeti anlamada önemli bir ölçü

Hz. Bediüzzaman (r.a.), Din adına ortaya çıkarken niyetin sadece Din'e hizmet ve kişiyi ortaya çıkmaya iten faktörün İslâm aşkı mı, yoksa siyaset, menfaat ve tarafgirlik mi olduğunu anlama konusunda şu önemli ölçüyü verir:

Kim fâsık siyasetdaşını, dindar muhalifine, sûizan bahaneleriyle tercih etse, onu harekete geçiren asıl faktör, siyasetçiliktir. Hem herkesin mukaddes serveti olan Din'i, tekellilik zihniyetiyle kendi meslektaşlarına (siyasetdaşlarına) daha ziyade has göstermekle, güçlü çoğunlukta Din'e aleyhtarlık meyli uyandırmakla onu nazarlardan düşürür ki, bu da tarafgirliği gösterir. Evet, insanları Din'e yöneltmek, onu benimseyip, tatbiki teşvik etmek ve dinî vazifelerini onlara hatırlatmakla Din'e hizmet olur. Yoksa, muhataplara “Dinsizsiniz!” deyip, (onları dışlamak), onları (Din'e karşı) tecavüze sevkettir. Din, dâhilde (ülke içinde) menfî tarzda kullanılmaz.³³⁴

- **İhyâ-yı din, ihyâ-yı millettir. Hayat-ı din, nûr-u hayattır. Din, hayatın hayatı; hem nûru, hem esası. İhyâ-yı din ile olur şu milletin ihyâsı.**³³⁵

DİNİ DİRİLTMEK, MİLLETİ DİRİLTMEKTİR; MİLLETİN DİRİLMESİ, DİN'İN DİRİLTİLMESİYLE MÜMKÜNDÜR

Kur'ân-ı Kerim'de “İşte Biz, sana emrimizden (emir âlemimizden) bir ruh vahyettik. Yoksa sen, (aksi halde) kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat

Biz o rûhu bir nur kıldık ki, onunla kullarımızdan dilediğimizi hidayete erdiriyoruz. Ve şüphesiz sen, her bakımdan doğru bir yola kılavuzluk yapıyorsun."³³⁶; "Allah, göklerin ve yerin nûrudur... Allah, kimi dilerse onu Nûru'na iletir..."³³⁷ ve "Ey iman edenler! Rasûlüllah sizi size hayat verecek şeylere çağırıldığı zaman Allah'a ve Rasûlü'ne icabet edin!"³³⁸ buyrulur.

Cenab-ı Allah'tan gelen Din, nur olarak parlayan bir ruhtur

Evet, Cenab-ı Allah'tan (c.c.) gelen Din, bir ruhtur. İnsanlara hayat vermesi, kalblerini diriltip, onları ve zihinlerini hakikatlere açması, gözlerini gerçekte görür, kulaklarını gerçekte işitir kılması, insanları önce manevî ve ilmî, buna bağlı olarak da içtimaî, iktisadî, siyasî bakımdan diriltmesi, onlara hayatın ta kendisini bahşetmesi açısından Din, bir ruhtur. Bu ruh, bir nur olarak parlamakta ve insanların dünyada ve dünyadan hayata uzanan yollarını aydınlatmakta, onları helâkete, felâkete ve Âhîret'te –Allah (c.c.) korusun– Cehennem'e götürecek yanlış yollara sapmaktan korumaktadır. Bu nur, kalbi de, zihni/aklı da, gözü, kulağı ve diğer uzuvları da, insanın bütün hayatını da aydınlatan gayr-ı maddî bir ışıktır. Bu ruhla fertler ve fertlerden oluşan toplumlar, milletler, dirilişe erer. Bu ruhtan mahrum fertler de, toplumlar da, milletler de, biyolojik olarak hayat sahibi olsalar bile, gerçek hayat adına ölüdürler; gözleri varsa da, gerçekte kör; kulakları varsa da, gerçekte sağırdırlar: "Sen, ölümlere duyuramazsın."³³⁹; "Sen, kabirdekilere duyuracak değilsin."³⁴⁰; "Görmüyorlarsa, körleri sen mi yola getireceksin?!"³⁴¹; "Görürsün sana bakıyorlar, ama görmüyorlar."³⁴²; "Kör olan gözler değil, göğüslerdeki kalblerdir."³⁴³ ve "Ölü iken kendisini dirilttiğimiz ve kendisine onunla insanlar arasında yürüyebileceği bir nur verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde kalıp, ondan hiç çıkmayan kimse gibi olur mu?"³⁴⁴ manâlarına gelen âyetler, bu gerçeğe parmak basar.

Hayatı bin yıldır İslâm ile yoğrulmuş, ondan çıkmakla başka yerde ruh ve nur bulması, dolayısıyla diri kalıp, gidilmesi gereken yolda gidebilmesi mümkün bulunmayıp, insanlıktan da çıkması kesin olan bu milletin ve millet fertlerinin dirilmesi, hayatı ve bütün problemlerinin çözümü, ancak Allah'ın nûru, O'nun emrinden bir ruh olan İslâm ile mümkündür ve bu millete ait bütün problemlere ancak İslâm ile, İslâm sayesinde diri ve yolları aydınlık, dolayısıyla başkalarının ve bütün milletin yolunu aydınlatabilecek insanlarla mümkündür.

- **İnsanın kıymet ve mahiyeti, onun himmeti, yani idealinin çapı ve onu gerçekleştirmedeki gayreti; himmetinin derecesi ise, maksadı ve meşgul bulunduğu şey nisbetindedir.³⁴⁵ Kimin himmeti milleti ise, o kimse, tek başıyla küçük bir millettir.³⁴⁶**

HİMMETİ MİLLETİ OLAN

İnsanın varlıklar içindeki yeri ve gerçek değeri

İnsan, yiyip içmek, giyip barınmak, kısaca, dilediğince dünya hayatını yaşamak için yaratılmamıştır. Hayata böyle bakan ve insanı böyle görenler, sûreta insan da olsalar, aslında birtakım insan-altı mahlûklardır. Çünkü insan ne kadar uğraşırsa uğraşsın, dünya hayatını hayvanlar seviyesinde ve hayvanların mutluluğu ölçüsünde yaşayamaz. Hayvan, dün ve yarın ızdırabı çekmez; ânı yaşar. O, ayrıca, hayatı için gerekli bütün bilgi kendisine öğretilmiş olarak dünyaya gönderilir. Doğduktan sonra çok kısa bir zaman içinde bütün şartlarıyla hayata adapte olur. Bir ceylan yavrusu, doğduktan birkaç saat içinde karnını doyurmasını da, kaplanın önünden kaçıp kurtulmasını da bilir. Hem de süratle ve öyle zikzaklar çizerek kaçır ki, kaplan ona yetişemez. İnsan ise hiçbir şey bilmeden dünyaya gelen ve bütün gücü ağlamasında ve çevresinin şefkatinde yatan bir varlıktır. Sadece beden olarak değil, zihin, kalb ve ruh olarak da eğitim ve öğretime muhtaçtır. Dolayısıyla o, ömür boyu öğrenerek ve ibadetle tekemmül eder ve tekâmül yaşar.

İnsan, maddî açıdan hayvan seviyesinde asla mesut olamaz

İnsan, ayrıca, meşrû yoldan, belli sınırlar dahilinde “hayatını kazanmak”, geçimini temin etmek ve bunun için çalışmak mecburiyetindedir. İnsanın, geçmişle, halle ve gelecekle ve ayrıca bütün çevresiyle münasebeti, doğumundan ölümüne kadar devam eder. Hayvan, ne geçmişin elemelerini, ne de geleceğin endişelerini duyar; sadece hali yaşar o; ve karnı doyduğu anda büyük bir keyifle yan gelip yatar ve gelecek öğününü asla düşünmez. Onun yavrularıyla bile münasebeti onları saldıdığı anda kesilir. Oysa insan, hem geçmişin elemelerini, hem halin ızdıraplarını, hem de geleceğin endişelerini birden yaşar. Ölünceye kadar hemcinslerinin ve çevresinin elemeleriyle elem duyar, sevinçleriyle sevinir. Hayvanın arzuları, ihtiyaçları çok sınırlı, hayalhanesi boş, kendisi vehim veya kuruntudan arınmış, hayatta şuurlu bir ideali yok ve bir ideali gerçekleştirmek için gayret etmek mecburiyetinde

olmayan bir varlıktır. İnsan ise, arzuları, istekleri sınırsız, hayalleri kâinatı aşan, kısa dünya hayatıyla tatmin olmayıp, ölüm endişesi içinde ebedi arzulayan, ebede namzet ve ancak ebedle tatmin olabilecek bir varlıktır.

İnsanın hayatta bambaşka bir misyonu olmalıdır

Şu halde, insanın hayatta bambaşka bir vazifesi, bir misyonu bulunmalıdır. Bu vazife ve misyon da onun bütün hayallerini, arzularını, beklentilerini eksiksiz tatmin edebilecek bir vazife veya misyon olmalıdır ki, insan, gerçekten insan olabilsin. Yani o, kendisine ebediyeti kazandıracak bir vazife veya misyonu yüklenerek, bu uğurda gayret göstererek insaniyetini gerçekleştirebilir. Bunun altında da insanlar kendilerine vazife biçebilirler. Kimisinin misyonu, ideali, kendince iyi bir eve, arabaya ve çocuklara sahip olmaktır. Kimisinin kendisine biçtiği misyon veya ideal, iyi bir meslek, iyi bir statüdür. Kimisi de, başka başka misyon veya idealler peşindedir. İşte, her bir insan, kendisine biçtiği misyon ve idealiyle, bu idealin çapıyla, bu idealini gerçekleştirmedeki gayretiyle insandır.

İdeal ve gayreti kendisiyle, dünya hayatında refahla sınırlı bir insan, ölüp gidecek ve toprakta çürüyecek bedeninden ibaret bir insandır. İdeal ve gayreti kendisi ve ailesiyle, kendisi ve ailesinin dünya refahıyla sınırlı bir insan, ölüp gidecek kendi ve aile fertlerinin bedenlerinden ibarettir. Bunun gibi, insan da vardır ki, kendisi ve ailesiyle birlikte, hattâ kendisini sona alarak, ailesi, çevresi ve bütün milletinin Âhiret ve dünya saadetini ideal edinir ve bu uğurda didinir de didinir. Böyle bir insan, tek başına da olsa bir millettir. Bir insan da vardır ki, kendisini sona alarak, kendi saadetini tamamen başkalarının saadetinde görerek, ailesini, çevresini, milletini ve bütün insanlığı kucaklar; onların Âhiret ve dünya saadeti için çalışır; Allah'a kulluğu esas alarak, söz konusu saadetin de bu kullukta yattığının şuurundadır. İşte böyle bir insan, bütün bir insanlıktır; Âhiret ve dünya dâhil bütün bir kâinattır.

- **Gaye-i hayal olmazsa, veyahut unutulsa, ya da önemsizleştirilse zihinler benlik etrafında döner ve enaniyet kuvvetleşir.**³⁴⁷

BENCİLLİK VE ENANİYET KAYNAĞI OLARAK İDEALSİZLİK

Bir insanı harekete sevkeden ve sürekli ileriye doğru iten, idealdir. Çünkü ideal, kendisine yetişilmesi ve yakalanması gereken bir hedeftir. İnsan, bu hedefe doğru yürüdükçe, hem sürekli aksiyonun verdiği bir şevk duyar, hem

de henüz bir iş başarmış olmamadan dolayı gurura ve kibire kapılmaz. Dolayısıyla, hayatında gurur, kibir, enaniyet gibi çok tehlikeli duygulara ve sıfatlara düşmemesi için insan, sürekli idealler peşinde olmalı; hayatını kutlu idealler etrafında örgülemeli ve daima bu idealleri gerçekleştirme gayretinde bulunmalıdır.

İdealden ideale veya en büyük, asıl ideal peşinde basamak basamak bir idealden diğerine koşma, yüksek bir dağı tırmanma gibidir. Yüksek ve muhteşem dağlar, tek bir tepe gibi görünse de, onlarda zirve üstü zirveler vardır. İnsan, genellikle bir zirveyi görür ve dağın zirvesi zanneder; fakat ona çıktığında onun üzerinde bir başka zirvenin olduğunu farkeder. İşte, hayatını böyle zirveden daha öte zirvelere doğru tırmanma yolunda sürdürenler, idealden ideale koşanlar, enaniyete, gurura ve kibire düşmekten kurtulur, hattâ bunları düşünmeye, hissetmeye bile vakit bulamazlar. Bunun yanısıra, başkalarını tenkide de kapı açılmaz. Çünkü kendileri nihaî hedefe ulaşmamışlardır ki, belki ulaşmış olan başkalarını tenkit etsinler. İdeal peşinde sürekli gayret içinde olan, zaten başkalarındaki kusurları görüp, onları tenkide vakit de, imkân da bulamaz.

Buna karşılık, eğer insan bir ideali olmaz, hayatta nefsin zevkleri ve ihtiyaçları etrafında döner durursa, yüksek bir ideal peşinde gayreti yoksa, bu takdirde zihni sürekli kendisiyle meşgul olur. Daima kendini görür; bir şey başarmış olmasa bile, daima kendini göreceği bir 'dev aynası' vardır ve bu aynada hep kendisini seyreder. Etrafında yüksek idealler peşinde koşan insanları görünce, bu idealleri ve ideal peşinde koşmayı anlamama veya o idealleri küçümseme, belki daha doğrusu, idealsizliğinin vicdanında meydana getirdiği baskı ve ağırlık altında, o insanları tenkit ederek, bu baskıyı ve ağırlığı hafifletmeye veya hiç duymamaya çalışır. O bakımdan, nasıl zayıf insan tahripçi olursa, idealsiz ve ideal peşinde gayreti olmayan insan da, sürekli başkalarını tenkitle meşgul bulunur. Böyleleri, sadece kendilerini sever, başkalarını da sevemezler; bir ekip veya cemaat içinde de genellikle bozgunculuk çıkarırlar ve bozguncu olurlar. O bakımdan, hizmet ekip, müessese veya cemaatleri içinde hem insanları sürekli kendilerine dönük olup kendilerini görmekten, başkalarını ve yapılanları tenkitle bozgunculuk yapmaktan, hem de gurur, kibir ve enaniyet gibi en kötü sıfatlara batmaktan alıkoyacak en önemli çare, onlara sürekli ideal tayin etmek, bu ideali gerçekleştirme adına vazife vermek ve onları çalıştırmaktır.

- **İnsanlar arasındaki fitrî farklılıkların en önemli bir hikmeti ve başka farklılıkların ortaya çıkmasının dinamiği, hayırlarda ve faziletlerde yarışmaktır. İmanlı fazilet, tahakküm ve istibdat sebebi olamaz; çünkü onun kaynağında acz, fakr ve tevazu yatar.**³⁴⁸

HAYIRLARDA VE FAZİLETLERDE YARIŞMAK

Cenab-ı Allah (c.c.), insanları kabiliyet, kapasite, mizaç, beğeni ve tercihler açısından farklı farklı yaratmıştır ki, farklı meslekler oluşsun; insanlar, kabiliyet, kapasite ve mesleklerinin ürünlerini aralarında paylaşsın ve hem kendilerinin, hem birbirlerinin eksiklerini gidersinler. Ayrıca Allah (c.c.), bu farklılıkların yanısıra insana rekabet duygusu da vermiştir. Bunun da hikmeti, insanların birbirleriyle hayırlarda hâlisane yarışmaları, birbirlerini kıskanmadan, hattâ birbirlerinin gıpta damarlarını dahi harekete geçirmeden, daha fazla hayır işlemek, daha çok fazilet sahibi olmak için birbirleriyle yarışarcasına koşturmaları, gayret göstermeleridir:

Her topluluğun yöneldiği bir kıblesi, tuttuğu bir yol, takip ettiği bir hedef vardır. Siz (ey mü'minler, kıbleniz, hedefiniz, yolunuz belli ve tam birlik halinde bir ümmet olarak) hayırlarda yarışın ve öne geçmeğe çalışın.³⁴⁹

Eğer Allah dilemiş olsaydı, hepinizi (tarih boyu aynı Şeriat üzerinde) tek bir ümmet kılardı (ve aynı hayat şartlarında kalırdınız); fakat O (sizi, değişik ve gelişen şartlarda ilmî tekâmül kanununa tâbi tutarak,) her birinizi kendisine verdiği (Kitap'la) imtihan etmek için böyle ümmetlere ayırdı. Öyleyse (ey mü'minler,) durmayın, hayırlı işlerde birbirinizle yarışın.³⁵⁰

Rabbinizden (sürpriz mükâfatlarla yüklü) bir mağfirete ve Allah ile rasûllerine gerçekten iman edenler için hazırlanmış olup, genişliği göklerle yerin genişliği gibi olan bir Cennet'e ulaşmak için yarışın. Bu, dilediği kimselere Allah'ın lütfedeceği bir ihsandır. Allah, çok büyük lütf u ihsan sahibidir.³⁵¹

İnsanlar arasındaki farklılıklar söz konusu ve katiyen nefsanî olmayan, olmaması gereken yarışa sebep olduğu gibi, bu yarış da, insanlara faziletleri kazandırır, onları güzel ahlâkla olgunlaştırır. Doğruluk, hikmet, ilim, hilm, cesaret, hakperestlik, adalet, iffet, hep bu faziletlerdendir. Bu faziletler, ancak iman temelinde neşv ü nemâ bulur. Aksi halde, yarışma da ancak dünyevî hedefler, nefsanî şehvetler ve emeller etrafında cereyan eder ki, böyle bir rekabet ve yarışma, ancak boğuşmayı, zulümleri ve katliamları getirir. Kur'ân, buna da dikkat çeker:

İyi bilin ki, dünya hayatı bir oyun, bir oyalanma, süsler edinme, (makam, mal, eşya, evlât, fizikî görünüm gibi dünyalıklarla) birbirinize karşı övünme ve daha fazla, daha iyi mal, daha fazla, daha iyi evlâda sahip olma yarışından ibarettir.³⁵²

Nesep ve malla böbürlenip yarışma sizleri oyaladıkça oyaladı. O kadar ki, kabirlere kadar

uzanıp, onları da hesaba katar oldunuz.³⁵³

İman temelli insanî faziletler

Dolayısıyla, içinde katıyyen kıskançlığın bulunmadığı yarışma insanî faziletlerde olmalıdır ve insanî faziletler de iman temelinde gelişir. Bu temel, insandan bilhassa Hz. Allah (c.c.) karşısında acziyetini, yoksunluğunu ve yoksulluğunu, gücünün ve kabiliyetinin sınırlarını bilmeyi ve Allah dilemedikçe hiçbir şeye sahip olamayacağı ve hiçbir başarıya imza atamayacağı gibi, sahip bulunduğu her hayrın, her müsbet değerın Cenab-ı Allah'tan olduğunu samimî bir teslimiyetle kabullenmesini ister. Öyleyse, imanlı faziletler, iman temelinde elde edilen ve gelişen faziletler, hiçbir zaman tahakküm ve istibdat sebebi olamaz. Yani, meselâ, hiçbir âlim, ilmi sebebiyle başkalarına üstünlük taslayamaz, onlar üzerinde hakimiyet kurma teşebbüsüne girişemez ve ilmını başkalarının zararına kesinlikle kullanamaz. Bir makam sahibi, bu makam hükümdarlık dahi olsa, makamı sebebiyle yine başkaları karşısında üstünlük iddia edemez; kimseyi kendisine kul ve köl olmaya zorlayamaz veya kimseden kendisine kulluk, kölelik veya hizmetçilik bekleyemez; tam tersine, makamı sebebiyle kendisini insanlara hizmet konumunda bilir. Bir velî, zaten kendisini velî bilip, insanlar üzerinde üstünlük iddia edecek olsa veya kendisini başkalarından üstün görse, bu, Allah'ın değil, belki şeytanın velîsi olduğuna işaret eder. Cenab-ı Allah'ın Din'e hizmetle şereflendirdiği bir insan, hizmeti sebebiyle kimseden hiçbir zaman hürmet bekleyemez, menfaat umamaz, kimseyi minnet altına alamaz. Kısaca, imana dayalı faziletler, insanda ancak acz, fakr ve tevazuu arttırır. Bu sebeple de, bu faziletler kesinlikle baskı ve tahakküm sebebi ve vasıtası olamaz, olmaz.

- **Kim muvaffakiyet isterse, Allah'ın icraatında takip ettiği yol ile, yaratılış ve fitrat ile âşinalık etmek ve dostluk kurmak gerektir. Yoksa fitrat, teşebbüsü boşa çıkarmakla cevap verecektir. Kâinatta Allah'ın icraatının izlediği yol ise, ona muhalif gidenleri yokluk çöllerinde hiçliğe mahkûm eder.**³⁵⁴

GERÇEK MUVAFFAKİYETİN YOLU İSLÂM, FITRATTIR

Cenab-ı Allah'ın Din olarak tecelli eden kanunlar bütününün yanısıra, kâinat ve hayat olarak tecelli eden kanunlar bütünü de vardır. Bu ikinci tür kanunlar bütününe Şeriat-ı Tekvîniyye veya Şeriat-ı Fıtriyye denir; sadece

‘fitrat’ demek de aynı vakıayı ifade eder. İslâm ile fitrat aynı gerçeğin iki ayrı sahadaki yansıması veya iki ayrı malzeme ile ifadesi olduğu içindir ki, Kur’ân-ı Kerim, İslâm’ı fitrat olarak tarif buyurur:

Sen, her türlü şirk ve nifaktan uzak dupduru bir tevhid inancı içinde bütün varlıkla hak din olan İslâm üzerinde sabit ol. Bu Din, Allah’ın fitratı (bütün varlık ve insanlar için ortaya koyduğu aslî bir model)dir, ki Allah, insanları bu model üzerinde yaratmıştır. Allah’ın yaratmasında bir değişiklik olmaz ve yapılmaz. Gerçek ve kusursuz din budur. Ne var ki, insanların çoğu bunu bilmemektedirler.³⁵⁵

Fıtrat veya Şeriat-ı Tekvîniyye/Fıtriyye gerçekleri

Yer yer temas edildiği üzere, suyun 0 derecede donması ve 100 derecede kaynaması, donmuş suyun genişleyip demiri parçalaması, yer altında tohumların ve çekirdeklerin açılıp büyümeye durması, bütün vücutların sahiplerinin iradesi dışında belli bir sistem dahilinde çalışması; yerin, güneşin, bütün gezegenlerin hareketleri; günlerin, haftaların, ayların ve mevsimlerin değişmesi, bir manâda “tabiî” ilimlerin konusu olan bütün gerçekler, fıtratın kanunları veya gerçekleridir. Bunlar, değişmez, değiştirilmez; değiştirmeye teşebbüs ve bunlara müdahaleye kalkma, insanlar için felâketlerle neticelenir.

İşte, hayatta ve girişilen teşebbüslerde gerçek başarı, fıtrata göre davranmayı, dolayısıyla fıtratı tanımayı gerektirir. “Tabiî” ilimler, fıtratı inceleyen ilimlerdir. Meselâ, ekmek elde etmek, vaktinde tarlayı sürüp tohumu ekmeği, bunun üzerinden kışın geçmesini, sonradan baharın gelip havaların ısınmasını ve yağmurların yağmasını, sonra yazın gelip sıcakların artmasını, bütün bunlar, yerin kendi ve güneş etrafında değişmeyen ve belli ölçülere göre kurulmuş hareketlerini, nihayet olgunlaşmış başakların biçilip dövülmesini, ayrılan danelerin öğütülüp un haline getirilmesini, unun su ve maya ile karıştırılıp hamur yapılmasını, hamurdan ekmeğin şekillendirilip, kızdırılmış furunlarda belli derecelik ateşte pişirilmesini gerektirir. Bütün basamaklarıyla bu yolu çizen Hz. Allah’tır ve bu yol, fıtrata ait, fıtrata dâhil bir yoldur.

Nasıl bir ekmek elde etmek için sabır ve dikkatle bu yolun hiçbir basamağını atlamadan yürünmesi gerekiyorsa, bunun gibi, herhangi bir teşebbüste başarıya ulaşmak için de başarıya giden yolun, bütün merhaleleri ve adımlarıyla yürünmesi elzemdir. Bu gerçek, yani fıtrata göre davranma, hem insanın, hem bütün kâinatın hayatının tamamı için gereklidir. İnsan gibi irade sahibi varlıklar, fıtratın kanunlarına iradeleriyle uymak mevkiindedirler;

fitrata ters davranış, fitrata muhalefet, fitrata müdahale, insan için felâketlere sebeptir. Modern zamanlarda çevre kirlenmesi, bunun en önemli misallerindendir. İnsanın vücudu dâhil, irade sahibi olmayan bütün yaratılmışlar, bitkiler, çok cüz'î iradeleri hesaba katılmazsa hayvanlar, bütün gök cisimleri, fitrata mecburî uyum içinde yaşarlar ve insanın müdahale sahası içinde yanlış müdahaleleriyle sebep olduğu fesat (bozulma) dışında, bunların hayatlarında değişme ve fesat asla olmaz; kâinatın sistemi, düzeni ve genel âhenk, hiçbir zaman bozulmaz.

- **Beşerin içtimaî (sosyal) hayatında bir çığır açan, eğer kâinatta hakim olan fitratın kanunlarına uygun hareket etmezse, hayırlı işlerde ve terakkide muvaffak olamaz. Bütün hareketi, şer ve tahrip hesabına geçer. Bu sebeple, beşerin fitratını değiştirmeden, onun yaratılışındaki hikmeti yok etmeden insanlar arasında mutlak eşitlik kanunu tatbik edilemez.** [356](#)

FITRAT'A TERS HER DAVRANIŞ, ŞER VE TAHRIPTİR

“Tabiat kanunları” dalâleti

Bu, Hz. Üstad Bediüzzaman'ın ifade buyurduğu bütün insan hayatını ve ilimleri ilgilendiren son derece önemli bir kaidedir.

Kâinatın tamamındaki bütün varlıkları hattâ fert fert içine alan sarsılmaz denge, nizam ve âhenk açıkça göstermektedir ki, her bir parçası ve unsuruyla bütün kâinat, tek bir Zat tarafından yaratılmıştır ve idare edilmektedir. Bu Zat da Cenab-ı Allah'tır (c.c.). O'nun kâinatı idaresi belli bir nizam ve intizam, değişmez bir süreklilik ortaya koyduğu için insanlar, kâinatın işleyişine bakarak bazı kanunlar çıkarmışlar ve yanlışlıkla bunlara “tabiat kanunları” demişlerdir. Burada beşerin müthiş bir dalâleti vardır ki, kanun sadece bir isimlendirme olduğu, onun canlı ve şuur, ilim, irade ve kudret sahibi bir varlığı bulunmadığı ve her hareket muhakkak bir fail gerektirdiği halde, birer isimden ibaret kanunları kâinatın yaratıcısı ve idarecisi konumuna yükseltmişlerdir. Oysa kanun, yaratan ve idare eden değildir; kanun, idarede takip edilen sistemi meydana getiren unsurlardır, kaidelerdir. Cenab-ı Allah ise, ezeli-ebedî, yani zaman ötesi, ezel ve ebedin Kendisi için aynı olduğu bir varlık olarak, O'ndan öncesi yoktur ki, O'nun uymak mecburiyetinde olduğu kanunlardan söz edilebilsin. Dolayısıyla, bizim “kanun” dediğimiz şeyler, aslında O'nun icraatına bizim verdiğimiz unvanlardır. İşte bu unvanların

tamamı, yani Cenab-ı Allah'ın varlıkları yaratması ve idaresinden, kâinattaki icraatından çıkan sonuçlar toplamına “fıtrat” deriz. Fıtrat, bir bakıma kâinata hakim İlâhî sistemin adıdır.

Fıtrat'ın insan iradesine dâhil ve onun dışındaki alanları

Misali insan üzerinden verecek olursak, insanın bir anne–babadan dünyaya gelmesi, doğması, iki göz, iki kulak, bir ağız, iki dudak, bir burun, bir kafa, bir gövde, iki kol, 5'er parmaklı iki el ve yine 5'er parmaklı iki ayak ve iki bacak sahibi olması, her insanın aynı vücut organlarına sahip bulunması, her bir insanın bütün organlarıyla birlikte vücudunun aynı tarzda ve insana ait olmayan bir sisteme göre otomatik çalışması, insanın büyümesi, aslî ihtiyaçları ve bunları giderme yolları ve şekilleri, meselâ acıkması ve acıkınca yemesi, susması ve susayınca içmesi, yorulup dinlenmesi, üşümesi ve yanması, üşüyünce ısınıp, yanınca serinlemesi, yaşlanması ve ölmesi... evet, bütün bunlar, 'fıtrat'ın unsurlarıdır ve iradî davranışları dışında insanın bütün hayatı, bu fıtrata göre yaşanır. Bu 'fıtrat'ta insanın rolü yoktur. Ve insan, bu 'fıtrat'a, meselâ ahlâk ağacının aşılama yoluyla armut olması gibi, doku uyumu çerçevesinde organ nakli gibi, onun müsaade ettiği, dolayısıyla yine 'fıtrat'a dâhil belli ve dar bir saha dışında keyfine göre müdahale de edemez. Ettiğinde zararı kendisine olur; müdahalesi, meselâ hastalık olarak geri döner. Ve insan, tedavi ile yeniden fitrî olanı kazanmaya çalışır. Fıtrata ait hiçbir unsur, insan tarafından tesbit edilmiş değildir. İnsana düşen, fıtrata uymaktır.

Fıtratın bir de, insan iradesine bakan ve kendisine iradî uyulması gereken kaideler manâsında başka bir boyutu vardır. Meselâ, hasta olanın gerekli tedaviye uyması, mahsûl elde etmek için toprağı sürüp ekmek, başarılı olmak için çalışmak, fıtratın söz konusu boyutunun kaidelerinden bazılarıdır. Bu kaideler de fıtrata ait bulunduğu için onları koyan da Cenab-ı Allah'tır. Fıtratın tamamına Şeriat-ı Tekvîniyye de denilmektedir ki, bütün varlıkların yaratılış ve hayatları ile ilgili Cenab-ı Allah'ın takdir buyurduğu kaideler, düsturlar bütünü demektir.

İnsan hayatı, onun iradesinin sahasına bırakılmış boyutunun yanısıra, bir de tamamen iradesi dışında fıtrat çerçevesinde cereyan eder. Şu kadar ki, insan, hayatının iradî boyutunu yaşarken de, fıtrata, fıtratın çizdiği çerçeveye uymak durumundadır. Beşerin hayatında, bu hayatın ister siyasî, ister iktisadî (ekonomik), ister içtimaî (sosyal), ister terbiye (eğitim) boyutunda olsun bir

düzen tesbit etmek, sistem kurmak, çığır açmak, kanun koymak için fitrat muhakkak esas alınmalıdır. Nasıl insan yerkürenin hareketlerine ve bu hareketler çerçevesinde günlerin, haftaların, ayların, mevsimlerin ve yılların birbirini takip ederek geçmesine, gecelerin ve gündüzlerin uzayıp kısalmasına, havaların ısınıp soğumasına, yağmur, kar, dolunun yağmasının veya yağmamasının şartlarına, aslî ihtiyaçlarına ve bunları giderme yol ve şekillerine müdahale edemiyorsa, hayatının iradî alanında da ancak fitratın değişmez düsturları çerçevesinde hayatını kurmak ve yaşamak mecburiyeti altındadır. Aksi halde, fitrata her müdahale bir felâket olarak insana geri döner.

İnsanlar arasında mutlak eşitlik mümkün değildir

Fitrata uygun hareket etmeyen, hayırlı işlerde ve terakkîde de muvaffak olamaz. Meselâ, Hz. Bediüzzaman'ın bu önemli kaideyi zikretmesine sebep bir gerçek olarak, insanlar arasında mutlak eşitlik mümkün değildir. Çünkü, her bir insan, diğerinden pek çok yönlerden farklıdır. Çünkü insan, taş gibi câmid bir cisim değildir. Her ne kadar varlığı değişmez fitratla çevrilmişse de, fitratın çizdiği değişmez sınırlar içinde insanlar arasında pek çok temel farklar ve bir de, insanın iradî bir hayatı vardır. İşte, varlığının iradî boyutu itibariyle de her bir insan diğerinden farklıdır.

Bütün insanların aynı yapıya sahip olmaları ve aynı fitratla çevrili bulunmaları Cenab-ı Allah'ın mutlak Birliği'ni gösterirken, aynı malzemedeki ve aynı annenin rahminde yaratılan kardeşler de dâhil olmak üzere her bir insanın hücrelerindeki DNA'lara, parmak uçlarına, kıllarına varıncaya kadar, kendisini teşhis edecek farklılıklar göstermesi, ayrıca mizaç ve kapasite açısından her bir insanın diğerlerinden farklı olması, Cenab-ı Allah'ın İradesi'ne işarettir. Bunun yanısıra, kabiliyet, tercih, hayat ve davranış tarzı, bakış açısı, değerlendirme, düşünce, inanç gibi pek çok hususlarda insanlar arasındaki çok önemli farklar da, insanın irade sahibi yaratıldığını ve sorumlu bir varlık olduğunu gösterir.

İşte, madem insan türü, anatomik olarak da pek çok bakımdan birbirinden ayrılan iki cins halinde yaratılmıştır; madem her bir insan, anatomik ayrıntılarda kendisini apayrı bir fert kılan farklılıklara sahiptir; madem her bir insan, beşerin hayatının olmazsa olmaz özelliklerinden olan meslek farklılıklarını da tayin eden kapasite, kabiliyet, beceri, beğeni ve tercihlerinde diğerlerinden farklıdır; madem bu farklılıklar hayatta çalışma, üretme,

kazanma gibi pek çok değerlerde önemli farklılıklara sebep olmaktadır; dolayısıyla insanlar arasında meselâ tüketim, gelir dağılımı, terbiye, mükâfatlandırma, ücretlendirme, herkesi bir tornadan çıkmış metaller gibi duygu, düşünce ve yönelişte tek bir kalıba koyma gibi hususlarda eşitlik sağlamak, ancak gerçekleşmesi imkânsız bir iddia, hayal ve ütopya olabilir.

Adalet ve temel insanî haklarda ve kanun karşısında eşitlik

Dolayısıyla, eşitlik, onu bozacak insanın kendisinden kaynaklanan, meselâ suç işleme gibi bir faktör olmaması dışında, hayat hakkı, inanma ve inandığını yaşama hakkı, özel mülkiyet hakkı, evlenip çoğalma hakkı, akıl ve beden sağlığı hakkı gibi temel insanî haklarda ve kanun önünde olur. Temel insanî hakları kullanmada ve kanun karşısında renk, ırk, dil, aile, içtimaî statü, zenginlik–fakirlik, güçlülük–zayıflık gibi farklılıklara kesinlikle itibar edilmez. Adalet dediğimiz şey, kanunlar karşısında insanlar arasında ayrımcılığa gitmeme, fakat ücretlendirme, mükâfatlandırma, cezalandırma, vazifelenendirme, eğitim ve muamele tarzı gibi hususlarda herkese hakkını ve müstehakkını vermedir. Bu sebeple, insan hayatında aslolan adalettir ve sağlanması mümkün olan sahalarda eşitlik davası ancak adaletle mümkün olur.

Beşer akli, fıtrati ve adaleti bütün boyutlarıyla bilemez, kavrayamaz

Burada şu hususu da yeri gelmişken ifade edelim ki, beşer akli, fıtratın bütün kanunlarını, bilhassa insan hayatının iradî boyutuyla ilgili kanunları bilemez ve kavrayamaz. Çünkü, insanın bilgisi sınırlıdır; insan, bir defa kendisini tam tanıyamaz ki, bütün insanları bütün özellikleriyle tanısin. İnsan, ayrıca, bütün tesirleri ve unsurlarıyla çevresini ve hayatı da gerektiği gibi bilemez. O, tam olarak dünü de bilmez; bugünü de bilmez, yarını hiç bilmez. Kaldı ki insan, sürekli öğrenme ve öğrenerek tekâmül etme mevkiinde bir varlık olarak, daima eksiktir, kusurludur. Dolayısıyla insan, hakkında her zaman, her hususta ve tam olarak neyin hayır, neyin şer olduğunu da bilemez. Bu bakımdan, insanın, en akıllı, en bilgili insanların dahi insan hayatı için en uygun, en iyi kanunları tesbit edebilmesi mümkün değildir. Nasıl bu mümkün değilse, insan aklının bütün boyutlarıyla adaleti ve bu adaletin nasıl sağlanacağını idrak etmesi de imkân haricidir. Evine gelen basit bir âleti, sağlığı ve tedavisi için bir ilacı bile onu yapanın, üretenin, doktorun kılavuzluğunda kullanması gereken insanın kendisi ve bütün insanlık için mutlak adalet adına gerekli kanunları bilebilmesi, kavrayabilmesi kesinlikle

mümkün değildir.

Bu temel gerçek sebebiyledir ki, insanı yaratan ve onun sahibi olan Cenab-ı Allah (c.c.), bir yanıyla fitratın tercümesi olarak, diğer yanıyla fitrat çerçevesi içinde iradesine dâhil sahada nasıl davranması gerektiğini insana öğretmek için Din'i göndermiş ve Din'in kabulü ve tatbiki adına da peygamberler ve onların vârislerini vazifelendirmiştir. Bu, O'nun ademden varlığa çıkarmakla birlikte insana en büyük nimetidir. Hiçbir beşerî sistem, İlâhî Din'in seviyesine çıkamaz, yaklaşılamaz. Şu kadar ki, Din'in tatbiki de insana kalmıştır ve işte insan, bu sahada imtihana çekilmektedir.

- **Bir şey, kendi gayesi, her ne için yapılmışsa o maksat istikametinde kullanılmazsa atalete uğrar, kendinden beklenen faydayı vermez.**³⁵⁷

Eşyada, varlıkta, hadiselerde ve davranışlarda maksat veya gaye önce gelir. Nitekim, kendi fiillerimize yön veren, hattâ sebep olan da yine gayedir, maksattır. Her bir âlet ne için kullanılacaksa, her bir bina neye hizmet edecekse, o maksadı gerçekleştirecek şekilde yapılır. Bütün varlıkta gayelilik esastır. Her bir bitkinin, her bir hayvan türünün gördüğü bir vazife ve kendisinden faydalanma biçimi vardır. Bu apaçık gerçek, özellikle varlıktaki muhteşem ve bozulmaz nizam dikkate alındığında, bütün varlığın mutlak ilim sahibi tek bir Yaratıcı tarafından yaratıldığını ortaya koyar. Ve nasıl her bitki, her hayvan ne için yaratılmışsa kendisinden ancak o istikamette faydalandığı gibi, insan olarak yaptığımız aletler ve binalar da ancak yapılaş maksatları istikametinde kullanıldıkları zaman kendilerinden beklenen faydayı sağlarlar. Aksi halde, zaten çalışmaz veya düzgün çalışmazlar; dolayısıyla, bırakın fayda vermeyi, ancak zarar getirirler.

Hz. Bediüzzaman (r.a.), bu küllî gerçeği, Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye'nin neden kendisinden beklenen faydayı sağlamadığını izah sadedinde ifade etmiştir.

- **Sâni'-i Zül-celâl'in kâinatın yaratılış ve hayatında geçerli olmak üzere koyduğu mükemmele ulaşma ve terakkî kanununda yatan rızası, iş bölümü kaidesine uygun hareket etmekten geçer.**³⁵⁸

İŞ BÖLÜMÜ VE İŞ BİRLİĞİ

Her şeye el atan, her şeyden mahrum kalır

Bir insan, en fazla birkaç fen veya ilim dalı, birkaç sanat veya zenaatta uzmanlaşabilir. Bu sebeple, Hz. Üstad Bediüzzaman'ın ifade buyurduğu bir

diğer gerçek olarak, **umuma el atmak, umumu terk etmek ve umumdan mahrum kalmak demek olduğundan**, her şeye el atan, hiçbir şeyi tam elde edemez ve her şeyden mahrum kalır. Bir şeyi bile tam elde eden, her şeyi elde etmiş gibi hayata katılır ve ona yapması gereken katkıyı yapar.

İnsanın toplum hayatı, karşılıklı yardımlaşma, dayanışma, kabiliyetlerin, gücün ve üretimin paylaşılmasını gerektirir. Çünkü hayatın ihtiyaçları çoktur; buna karşılık fertlerin kapasiteleri, kabiliyetleri sınırlı, tercihleri, beğenileri farklı farklıdır. Bütün bu gerçekler, insanın toplum halinde ve birbirleriyle yardımlaşarak, ürettiklerini paylaşarak yaşamalarını gerekli kılar. Şu halde insanlar, toplum içinde iş bölümü yapmak mevkiindedirler. Bir evi bile tek bir insan yapmaz; mimar, mühendis, usta başı, ustalar, işçiler, bunların içinde de yapı işçileri, marangozlar, camcılar iş birliği yaptığı gibi, ev için gerekli malzeme de tek bir dük-kândan, tek bir malzeme satıcısından temin edilmez. Bir evin yapımı pek çok dalda çalışan insanı gerektirdiği gibi, eğitim-öğretim pek çok ilim dalını ve bu dallarda öğretim verebilecek farklı kişileri, insanın sağlığı pek çok tıp dallarını ve her bir dalda uzman doktorları gerektirir. Demek ki, iş bölümü ve iş bölümü çerçevesinde iş birliği, insan hayatının vazgeçilmez kanunlarından. Cenab-ı Allah'ın takdiri bu yöndedir ve bu takdire itaat eden toplumlar, itaatleri ölçüsünde hayatta başarı sergilerler. İş bölümü, aynı zamanda işleri kolaylaştırır ve zamandan tasarruf sağlar. Fen ve teknolojinin gelişmesi, dallanıp budaklanması ve bu sahalarda uzmanlık alanlarının ortaya çıkması da, iş bölümünün sonucudur; dolayısıyla iş bölümü, fen ve teknolojinin gelişmesine de hizmet eder.

Fitratın mükemmel ve örnek alınması gereken organizasyonu

İnsan vücuduna da baktığımızda, fitratın nasıl mükemmel bir iş bölümü ve bu iş bölümü içinde nasıl mükemmel bir iş birliği yaptığını görürüz. Vücutta her bir organ, her bir uzuv, diğerleriyle iş birliği içinde ve diğerlerinin işine karışmadan vazifesini yapar ve böylece bütün vücuda hizmet eder, bütün vücut kadar değer kazanır. Fitratın bu mükemmel organizasyonu, aileye de, müesseselere de, topluma da, bir ülkeye de örnek olmalıdır.

Dinî hizmetlerde de iş bölümü ve cemaate katılma

Dinî hizmetlerde de iş bölümü esastır ve esas olmalıdır. Her işi ben yapayım, bütün sevabı ben kazanayım diyen insan başarıdan mahrum kalacağı gibi, hizmet cemaatlerinde yer de bulamaz. Böylece cemaatlerin sevabından mahrum, dolayısıyla kendi ferdî sevabıyla kalakalır. Ayrıca,

tatminsiz ve sürekli gayr-ı memnun olarak yaşar. Çünkü, bir insanın tek başına yapabileceği şeyler oldukça sınırlıdır ve dolayısıyla halledilmedik yığınla mesele, sürekli rahatsızlık ve tatminsizliğe, dolayısıyla başkalarını tenkide, hattâ fitne ve fesat unsuru olmaya yol açar. Buna karşılık, cemaat içinde kendine verilen işi ihlâsla yerine getiren her bir insan, cemaatin bütün başarılarına da, sevaplarına da ortak olur ve âdeta bir cemaat haline gelir. Cenab-ı Allah'ın Kudret ve Rahmet Eli cemaatle beraberdir ve Allah, sonsuz rahmetinden cemaatle kılınan namazda bütün cemaatin kazandığı sevapları taksim etmeyip, cemaate katılan her bir ferde aynen verdiği gibi, bir cemaatin gayretine lûtfettiği aslî sevapları da o cemaatin bütün mensuplarına aynen verir. Şu kadar ki, gerek cemaatle namaza katılan, gerekse bir cemaatin hizmetlerine iştirak eden fertler, ihlâsları, himmetleri, ızdırapları, derinlikleri nisbetinde ek sevaplar kazanırlar ve bu ek sevaplarda farklılıklar olur.

Nasıl bir cemaat içinde iş bölümü ve iş birliği çok önemliyse, dinî hizmet veren cemaatler de, imkânlar elverdiği kadar olsun iş birliği, hattâ iş bölümü yapabilmeli, birbirlerinin açıklarını ve eksiklerini tamamlamalı ve böylece bütün bir hizmet topluluğu olarak bütün insanlara ve hayatın bütün sahalarına uzanabilmelidirler.

- **Cenab-ı Allah (c.c.), hikmet yurdu olan dünyada neticeleri sebeplere bağlamış ve bu bağlantı etrafında intizamı temin eden bir nizamı kâinatta vaz'etmiştir. Dolayısıyla, insanı dünyada sebep dairesine uygun hareket etmekle mükellef kılmıştır. Dünyada sebepler dairesi itikad dairesinin önünde olup, bu iki dairenin hükümleri birbirine karıştırılmamalıdır.**³⁵⁹

HİKMET YURDU DÜNYADA NETİCELER SEBEPLERE BAĞLANMIŞTIR

Her şeyin belli gayeler etrafında ve belli sistemler dâhilinde örgülendiği kâinatta, yeryüzünde ve insan hayatında Cenab-ı Allah (c.c.), neticelere ulaşmak için sebepler koymuştur. Bu sebeplerin bazısı insan iradesinin sahasına havale edilmiş ve insandan onları yerine getirmesi istenmiştir. Başarmak için çalışmak, şifa için doktora gidip gerekli ilacı kullanmak, mahsûl elde etmek için vaktinde toprağı sürmek, tohumu ekmek ve gerekli bakımı yapmak, insanın tutunmak veya yerine getirmekle mükellef bulunduğu sebeplerdir. Bunların dışında, meselâ vücudun ilacı kabûl edip,

kendi içinde sindirip, gerekli organlara dağıtması; mahsûl elde etmek için ihtiyaç olan toprak, hava, güneşin ısı ve ışığı ve günlerle gecelerin, ayların ve mevsimlerin birbiri peşisıra gelmesi, bunun için de yeryüzünün hareketleri gibi bazı sebepler ise insan iradesinin dışında olup, Cenab-ı Allah'ın kâinatta vazettiği cebrî kaidelerdir. İnsan, yerine getirmekle mükellef bulunduğu sebeplere bu kaideler çerçevesinde ittiba eder.

Sebepler ve itikad daireleri ve hükümleri

İşte, dünya hayatı, genellikle söz konusu sebepler çerçevesinde cereyan eder; dolayısıyla dünya hayatında sebepler dairesi, itikad dairesinin önündedir. Yani, elbette Cenab-ı Allah, bu sebepler olmadan da onlarla ulaşılabilecek sebepleri yaratabilir. Fakat Hikmet'i yeryüzünde hayatın böyle olmasını gerektirdiği için O (c.c), neticelere ulaşmada bahis mevzuu sebepleri koymuştur. Öyleyse insan, sebepler dairesinde iken hayaliyle ve vehmiyle itikad dairesine girmemelidir. Yani, "Cenab-ı Allah, sebepler olmadan da neticelere yaratmaya kadirdir. Öyleyse, doymak için niye yiyeyim; başarmak için niye çalışayım; mahsûl elde etmek için niye zahmet çekeyim?" gibi bir yanılsa düşmemelidir. Böyle yapan, yani sebepler dairesinde iken bu tür vehim ve hayallerle itikad dairesine giren, hadiselerin bu yanlış itikadına göre cereyan etmediğini görünce Mu'tezile olur ve esbapperestliğe düşer; neticeleri yaratmayı da insana vermeye başlar.

Diğer yandan, itikad dairesinde durup, rûhuyla ve imanıyla sebeplere bakan Cebriye'ye kayar ve tenbelcesine bir tevekkülle âlemdeki nizama muhalefet eder. Yani, Cenab-ı Allah'ın sebepler olmadan da her şeyi yaratmaya kadir olduğu inancıyla sebeplere tutunmayı bırakır. Tabîî ki netice, beklediği gibi olmaz; ama o, itikadına devamla, insan iradesinin ve sebeplerin neticelerde hiçbir tesiri olmadığını iddia eder. İtikadda pek çok sapma bu türden karıştırmalardan, yani dairelerin ve Cenab-ı Allah'ın İsim ve Sıfatları'nın tecelli sahalarını birbirlerine karıştırmaktan ileri gelmektedir.

Âhiret'te Kudret Hikmet'in, itikad dairesi sebepler dairesinin önünde olacağı için, iman hakikatleri orada çok daha açık biçimde görülecektir. Dünyada gaybî gerçekler olarak inandığımız hakikatler, orada dünyada maddî nesnelere gördüğümüz, duyduğumuz, kokladığımız, hissettiğimiz gibi, belki daha öte bir seviyede görülüp duyulacak ve hissedilecektir. Meselâ, Cenab-ı Allah'ın Kudreti'nin sebepler olmadan da her şeyi hem de bir anda yaratabileceğine dünyada inanırız; Âhiret'te bu gerçek, bizzat müşahede

edilecektir. Bunun gibi, diğerk bütün gaybî ve imanî gerçekler, müşahhas bir açıklıkta Âhîret'te görülüp anlaşılacaktır. Bundan dolayı bazı Sûfî âlimler, hakka'l-yakîn'in bu olduğu kabulüyle, hakka'l-yakîn'e ancak Âhîret'te ulaşılabilceği düşünceindedirler.

- **Sanat, hüner ve ilmî, teknolojik ve ekonomik gelişmenin temelinde ihtiyaç ve merak ile, bunları tetikleyen nüfus çokluğu yatar.**³⁶⁰

NÜFUS VE İLMÎ-TEKNOLOJİK GELİŞME VE MADDÎ KALKINMA

Günümüzde maalesef bilhassa İslâm dünyasında nüfus çokluğu ekonomik gelişmeye mâni gibi takdim edilebilmekte ve özellikle Asya ve Afrika milletleri içinde nüfus planlaması teşvik edilmektedir. Bu yapılırken, yüzölçümüne göre Avrupa'nın ve Avrupa'nın ekonomik yönden en çok gelişmiş ülkelerinin nüfusu hiç nazara alınmamakta ve verilmemektedir. İngiltere, yüzölçümü açısından Türkiye'nin yarısı kadar olmasına rağmen, nüfusu Türkiye'den az değildir. Almanya, Fransa ve İtalya için de aynı gerçek söz konusudur. Nüfus çokluğu ekonomik gelişmeye mâni değil, tam tersine, sanatları, zenaatı, ilmî, teknolojik ve ekonomik gelişmeyi tetikleyen başlıca unsurdur.

Nüfus çokluğu, gelişme ve kalkınmayı tetikler

Fazla nüfus, fazla işgücü demektir. Bundandır ki, Almanya gibi ülkelerin nüfusu kendisine kâfi gelmeyip, dışarıdan işçi almaktadırlar. Bundan da önce, fazla nüfus, fazla ihtiyaç demektir. İhtiyaç ise, insanları onu gidermek için mecburen araştırmaya, icada ve çalışmaya iter. Avrupa'ya baktığımızda karşımıza çıkan manzara şudur:

Avrupa'nın maddî kalkınmasının sırrı

Avrupa, dardır, yüzey şekilleri itibariyle güzeldir, girintili-çıkıntılıdır, nehirleri ve deniz yolları boldur, yani kendi içinde ve dışına doğru seyahate açık bir kıt'adır; ayrıca, maden bakımından zengindir. Bilhassa İngiltere, Almanya, Fransa ve İtalya gibi sanayileşmiş ve ekonomik yönden gelişmiş olan ülkeleri, genişliklerine nisbetle çok kalabalık nüfusa sahiptir. Fazla nüfus, fazla ihtiyaç demektir. Ayrıca, görenek, yüksek hayat standardı, medeniyet gibi faktörler, ihtiyaçları daha da arttırmıştır ve arttırmaktadır. Tatmin isteyen ihtiyaçlar, insanları ister istemez araştırmaya, onları gidermek için yeni yollar, yeni vasıtalar bulmaya sevkeder; bu ise, ilmî ve nihayet teknolojik ve ekonomik gelişme demektir.

“Orta Çağlar”da bir “öte dünya dini” mahiyeti arzeden Hıristiyanlığın tesirinde “tabiat”la ilgilenmeyi âdeta günah sayan ve dolayısıyla fakir Avrupa, bilhassa Rönesans öncesi asırlarda Haçlı seferleri gibi yollarla İslâm dünyası ile de temasa geçip, bu dünyanın zenginliğini görünce Hıristiyanlığın önünü kapadığı “tabiat”a ve *dünyaya* uyanmış, açlığını hissedip, doyma ve daha öte refah tutkusu ve bu tutku sebebiyle çoğalan ihtiyaçları gidermek için coğrafi keşiflere ve başka ülkeleri sömürgeleştirmeye girişmiş, güce dayanarak, bu ülkelerin zenginliklerini kendisine taşımıştır. Unutulmamalıdır ki, Avrupa’nın maddî gelişmesinin altında en önemli faktörlerden biri olarak acımasız bir sömürgecilik, yağma, başka ülkelerin, başka insanların istismar edilen gücü ve alınteri vardır.

Dünyaya açılma, yeni yerler keşfedip başka halklarla, başka kültür ve medeniyetlerle tanışma, yeni yeni şeyler öğrenmeyi ve ticareti; bir yandan giderilmesi gereken tazyik edici ihtiyaçlar ve diğer yandan sömürge ülkelerden aktarılan madenler, yeterli malzeme bolluğu ve bu arada ortaya çıkan rekabet, araştırmayı, icatları, ilmî ve teknolojik gelişmeyi ve nihayet ekonomik kalkınmayı getirmiştir. Ayrıca, demir madeni Avrupa’da çok bulunur. Avrupa, bilhassa önceki asırlarda Hıristiyanlık sebebiyle başka dinlere ve mensuplarına karşı damarlara işlemiş bir düşmanlık da taşımaktaydı. Bugün de kaybolduğunu söyleyemeyeceğimiz bu damar, Avrupa’nın bilhassa İslâm dünyasıyla münasebetinde tayin edici faktörlerden biri olagelmıştır. Kin ve düşmanlık, özellikle gerekli manevî-rûhî terbiyeyi tam almamış insanda çok kuvvetli hükmeder ve onu harekete sevkeder. İşte bütün bu faktörler, meselâ asırlarca Çin’de bilinen, fakat silah yapımında kullanılması akla bile gelmeyen barutun Avrupa’ya geçer geçmez ateşli silahların icadında kullanılmasına, demir madeninin bolluğu sebebiyle de silah sanayiinin korkunç derecelerde gelişmesine yol açmıştır. Sömürgecilik çok acımasız cereyan etmiş, köle ticareti zirve yapmış, bir yandan Asya, Afrika, Avustralya ve Amerika’da on milyonlarca insan köleleştirilirken, diğer yandan on milyonlarcası öldürülmüştür.

Diğer taraftan, özellikle kıt’a Avrupası, iklim olarak genellikle soğuktur. Soğuk ülke insanları, yeni şeyleri geç olsa da, geç de bırakır ve metanetli olurlar. Bunlara ek olarak, korkunç rekabet, asırlarca gaddar ve despot idarelerin altında yaşama, engizisyonla özdeşleşen işkence, tazyik ve baskı, Avrupalıların istidatlarını inkişaf ettirmiştir.

Avrupa'nın maddî gelişmesinin özeti budur. Bu gelişmenin en temelinde, başta ifade edildiği gibi, nüfus fazlalığı ve bunun sebep olduğu ihtiyaçlar yatar. Kısaca, nüfus fazlalığı ekonomik geriliğin değil, gelişmenin sebebidir. Nüfuslarına rağmen pek çok, bilhassa Müslüman Asya ve Afrika ülkesinin ekonomik geriliğinin altında yatan sebep ise, şartların Avrupa'dakinin tersi olmasıdır. Yani bu ülkeler, şimdiki gibi bölünmüş değildi ve bir zamanlar zengin topraklar üzerinde bulunuyorlardı. Asırlarca refah içinde yaşama, onları nihayet belli bir atalete ve sistem körlüğüne itti. Avrupa'daki gibi baskıcı idareler ve engizisyon altında da değillerdi. Pek çoğu, kara ülkesiydi. Nüfus ve yüzölçümü nisbeti de Avrupa'dakinden farklıydı. Ayrıca, Avrupalılar gibi "öte dünyalık" olmaktan "bu dünyalık" olmaya doğru bir değişim yaşamadılar; çünkü hayatlarında ve dünya görüşlerinde denge vardı. Nihayet, Avrupalıların hücumlarıyla yeraltı–yerüstü servetleri yağmalandı; onlar, kendi varlığını ve refahını başkalarının yokluğunda gören yeni ve modern çağlar Avrupalıları gibi acımasız değillerdi. Avrupa, asırlardır başka dinler ve medeniyetler mensuplarıyla bir arada yaşama tecrübesine asla sahip olmamasına mukabil, bilhassa İslâm dünyası'nda her dinden insanlar bir arada ve barış içinde yaşıyorlardı.

Netice olarak, nüfus çokluğu, ekonomik geriliğin değil, tam tersine ilmî, teknolojik ve ekonomik gelişmenin sebebidir.

- **Küçük insan, bir dayanak noktası bulsa, küreyi yerinden oynatmak gibi büyük işler başarabilir.**³⁶¹

KÜREYİ YERİNDEN OYNATACAK DESTEK NOKTASI

Avrupa'nın maddî–ekonomik açıdan kalkınmasının diğer bir önemli sebebi, dayanak noktalarının olmasıdır. Kadim Yunan'ın bilge ve ilim adamlarından Arşimet (Archimedes), "Bana bir dayanak noktası gösterin, dünyayı yerinden oynatayım." demiştir. Hz. Bediüzzaman (r.a.), 29. Söz'de kâinatta geçerli muvazene (denge) esasından sözedir. Şekil, mahiyet, nitelik, büyüklük–küçüklük, ağırlık–hafiflik bakımından sayısız farklılıkta nesneden oluşan kâinatta öyle bir denge vardır ki, meselâ iki gözünde iki dağ, iki yıldız veya iki ceviz, yani en büyük ve en küçük ağırlık birimine sahip her şeyi tartabilen bir terazi bulunsa, bu iki gözden birine bir büyük dağ, diğerine başka büyük bir dağ koysak, bir göze konabilecek ilave bir ceviz, diğer gözün semaya kalkmasına sebep olur; yani, dengeyi bu ölçüde bozar. Kâinattaki bu

hassas denge sebebiyledir ki, bunu çok iyi keşfetmiş bulunan Arşimed, bir dayanak noktası, yani yeryüzündeki dengenin merkez noktasını bulsa, yeryüzünü yerinden oynatabileceğini söylemiştir.

Batı'nın dayanak noktası

İşte, Hıristiyan dünyada, kendi içlerinde parça parça olsalar ve Hıristiyanlık özellikle Avrupa'da halk kesimlerinde zayıflamış da olsa, Müslümanlarla olan münasebetlerinde Hıristiyanlık, Avrupa'nın bilhassa 20'nci asrın ikinci çeyreğine kadar denge noktası olagelmiştir. Hattâ denebilir ki, bu, büyük oranda devam etmektedir. ABD'nin önceki başkanlarından Bill Clinton'ın danışmanlarından antropolog Profesör Dale Eickelman, bir yazısında bu gerçeğe şöyle parmak basar: "Hıristiyanlık, bilhassa elit ve yönetici kitlede her zaman saygınlığını korumuştur ve bütün Batı dünyasının özellikle dış politikasında etkinliğini sürdürmektedir. Tarihçi Dominique Colas, Hıristiyanlığın, Avrupa'da modern kamusal alanın teşekkülünde en büyük faktörü oluşturduğunu söyler. Ona göre, bugüne kadar Hıristiyanlık, mukaddesatı tezyif yasaları, dinî tatiller ve toplu dualar gibi, siyasî ve kamusal alanın içine giren bazı hususlarda hep tayin edici rolünü oynayagelmiştir."³⁶²

Evet, her bir Hıristiyan başını kaldırıp, birbirleriyle yanyana ve içiçe maksatların birine el atsa, arkasına bakar ki, istinat edecek, kuvve-i maneviyesine daima imdat edip hayat verecek, gayet kuvveli bir dayanak noktası görür. Hattâ en ağır ve büyük işlere karşı durmaya kendinde kuvvet bulur.

İşte, o dayanak noktası, en azından bir dönem için, Hz. Bediüzzaman'ın ifadeleriyle, her taraftan ellerini uzatan dindaşlarının hayat kökleri ve damarlarına kuvvet vermeye ve Müslümanların en hayatî damarlarını kesmeye her vakit hazır ve dessay, medenî engizisyon taassubuyla ve materyalist dinsizlikle de yoğrulmuş ve galibiyetin verdiği gururla sarhoş bir kitlenin kışlası veya büyük bir kilisesi olan Avrupa'nın medeniyetidir. Öyle ki, en hürriyetperver maskesini takan İngiltere bile elini uzatıp arıyor ve nerede Hıristiyan bulsa hayat veriyor. İşte bu dayanak noktasıdır ki, Avrupa'nın maddî kalkınmasının ve üstünlüğünün ikinci önemli sebebi olmuştur.

- **Bir insan, yapmaya istidadı ve kabiliyeti olan şeyi terk ve ehil olmadığı şeye teşebbüs etmek, yaratılıştaki şeriata büyük bir itaatsizliktir. Zira**

gereken odur ki, istidadı kullanmakla gelişmeli ve her ne sanata veya zenaata kabiliyeti varsa, o sanat veya zenaatın ölçülerine ve kaidelerine hürmet edip, uymalı; kısaca, sanatta fâni olmalıdır.³⁶³

EHİL OLDUĞUMUZ İŞE TEŞEBBÜS, EHİL OLMADIĞIMIZ İŞTEN
UZAK DURMA

Bu da, Hz. Bediüzzaman'ın bir toplum, hizmet kuruluşu ve müesseselerin hayatı, işlerliği ve fertlerin bu hayattaki, kuruluş veya müessesedeki yeri adına en önemli tesbitlerinden ve dile getirdiği gerçeklerden biridir.

Toplum hayatında, bir kuruluş veya müessesede iş bölümü ve yardımlaşma ne kadar önemliyse, kişilerin istidatlı ve kabiliyetli buldukları sahada çalışmaları, istidat ve kabiliyetlerinin yettiği işleri yapıp, bunların dışında yapamayacakları işlere teşebbüs etmemeleri de, aynı derecede önemlidir. Cenab-ı Allah (c.c.), insanları istidat ve kabiliyetleri açısından da farklı farklı yaratmıştır; her insan, istidadı ve kabiliyetine ve bunlarla kazandığı mesleğine göre toplumda yerini alır. Eğer her bir insan toplumda aldığı bu yerde üzerine düşeni yapmaz, istidat ve kabiliyetini gerektiği yerde gerektiği ölçüde kullanmazsa, nasıl bir fabrikada tek bir çarkın, bir bilgisayarda tek bir çipin çalışmaması, devre dışı kalması veya bozulması fabrikanın ve bilgisayarın durmasına sebep olabilirse, bir toplumda, bir cemaatte, bir müessesede bir insanın da istidat ve kabiliyetleri istikametinde gereken yerde gerekeni yapmaması, benzer bir sonuç doğurur.

Diğer yandan, istidat ve kabiliyetleri kendi istikametlerinde kullanmamak ve bunlarla ulaşılabilecek meslekî vazifeyi yeterince yerine getirmemek nasıl Cenab-ı Allah'ın hayat için koyduğu yasalara, Şeriat-ı Fıtriyye veya Tekvîniyye'nin kanunlarına itaatsizlik ise, insanın ehil olmadığı işlere teşebbüs etmesi de aynı şekilde itaatsizliktir. Kendi istidat ve kabiliyeti istikametinde çalışıp ortaya bir mahsûl koyamayan insanlar, Allah'ın insanın fitratına koyduğu hareket etme ve bir şeyler yapma duygusu ve sevinin tatminini çok defa başka teşebbüslerde ararlar. Bu da, gerçeğe, hayatın kanunlarına ters bir yol takip etmek demektir ki, fesada, işlerde karışıklığa sebep olur. Dolayısıyla her bir insan, yaratılıştan kendisine verilen istidatlar istikametinde gayret göstermeli, böylece istidatlarını kabiliyet haline getirip, bu kabiliyetleri yerinde ve yerince kullanmalı, kullanmakla istidat ve kabiliyetlerini sürekli geliştirmeli, böylece yapması gerekeni yapmayarak istidat ve kabiliyeti olmayan işlere teşebbüsle fesada sebep olmaktan

kaçınmalıdır.

Mesleğin, sanatın ve zenaatin kaidelerine uymak

Ayrıca, her mesleğin, her sanatın, her zenaatin kendine ait kaideleri vardır. Bir insan hangi meslekte ise, hangi sanat ve zenaati icra ediyor, hangi işte çalışıyorsa, o meslek, sanat, zenaat ve işin kaidelerine uymalı ve itaat etmelidir. Kabiliyeti ve bilgisi varsa bunları geliştirmek, yenilemek, iyi çalışmayan kaideleri ıslah etmek için tekliflerde ve çalışmalarda bulunabilir; fakat bu tür teklif, çalışma ve teşebbüslerde de yine bozgunculuğa sebep olmamak, meslek, sanat veya zenaattaki mevcut işlerliğe engeller çıkarmamaya dikkat etmek gerekir. Geliştirme, yenile(n)me ve ıslah adına her teklif ve teşebbüs, daima daha ileriye doğru olmalı, bozma unsuru taşımamalı ve ilgili meslek, sanat, zenaat veya işin genelini, genel düsturlarını, işleyen bütün çarklarını dikkate almalıdır.

- **Eşya ve hadiselerde veya bir neticeye ulaşmada takip edilmesi gereken bir yol ve geçilmesi gereken merhaleler vardır. Hırs ve sabırsızlıkla bu merhaleler geçilmezse yolda kalmak veya geri dönmek kaçınılmaz olur.**³⁶⁴

HEDEFE UZANAN YOLUN BÜTÜN MERHALELERİNİ SABIRLA GEÇMEK

Daha önce de temas edildiği üzere, hikmetler dünyası olan bu âlemde Cenab-ı Allah (c.c.), hedefler ve neticeler için onlara götürücü yollar koymuştur. Bu yollar da belli merhalelerden oluştuğu gibi, onları takip etmenin de şartları vardır. Meselâ, anne karnında aşılana yumurtacık, ilk hücre, nihayet insan halinde dünyaya gelmesi için 9 aylık ve her bir ânı pek çok hadiseyle dolu bir süreçten ve bu süreçte pek çok merhalelerden geçmek mevkiindedir. Aynı şekilde, bir mahsûl veya meyve elde etmek için tam zamanında tohumu tarlaya atmak, sonra yağmurları beklemek veya gerekli sulamayı yapmak, sonra onun üzerinden kışın veya kışların geçmesi, sonra havaların ısınması, ardından daha da ısınması, bunun için de dünyanın hem kendi hem de güneş etrafında dönmesi, bu arada budama, sulama, ilaçlama gibi bakımlar gerekir. Bir lokma ekmeğin elde edilmesi için, bütün bu merhalelerden sonra, ekini biçmek, dövmek, tanesini samandan ayırmak, öğütmek, hamur yapmak ve furunda pişirmek gibi merhaleler gelir.

İşte, eşya, hadiseler ve oluşumlarda, bir hedefe veya neticeye varmada

İlâhî Hikmet'in çizdiği yollar, koyduğu kaideler gerektiği şekilde takip edilmeli, geçilmesi gereken merhaleler tek tek geçilmelidir. Yoksa, neticeye ulaşmak mümkün değildir. İslâm dünyasında son asırlarda ortaya çıkan pek çok hareketin neticesiz kalmasının en önemli sebeplerinden biri de, benimsenen hedeflere varmada takip edilmesi gereken yolların iyi belirlenememesi veya bu yollarda hem Sünnet-i Seniyye'nin, hem de Hikmet'in kaidelerine göre yürünmesi gerektiği şekilde yürünememesi olmuştur.

Yolculuk, yorucudur ve sabır ister

Evet, her bir yolculuğun kendine göre zorlukları vardır ve yolculuğun sağ-salim devamı ve nihayet neticeye ulaşma, bütün bu zorlukları sabırla aşmayı gerektirir. Allah'ın en büyük rasûllerinden Hz. Musa (a.s.), Hz. Hızır (a.s.) ile Kader, Melekût veya müşahede âleminde çıkacağı yolculuğa başlamadan önce fetâsı (Hz. Yuşa) ile yeryüzünde yaptığı yolculuk için dahi “*Gerçekten bu yolculuğumuzda epey yorgun düştük!*”³⁶⁵ demişti. Kur'ân, büyük ve âdil cihangir Hz. Zülkarneyn'in (a.s.) batı, doğu ve bir diğer istikametteki seferlerinin her birini anlatmaya başlarken onun bir sebebe tâbi olduğunu, yani sefer için gerekli bütün imkânlarla donanmış olarak yola çıktığını belirtir, hattâ vurgular.³⁶⁶ Evet, ancak Hikmet'in düsturlarına tâbi olarak hedefler gerçekleştirilebilir, neticelere ulaşılabilir. Bu düsturları gerçekleştirilmeden hırs gösterip, sabırsız davranmak, ancak hüsrân getirir.

- **Bir derdin dermanı, başka bir derde zehir olabilir. Bir derman, haddinden geçse, dert getirir.**³⁶⁷

DERMAN DA, DOZU DA, DERDE VE DİRDİN ŞİDDETİNE
GÖREDİR

Hastalıkların farklılığı ve şiddet dereceleri, hem farklı ilaçların, hem de bu ilaçların değişen dozlarda kullanılmasını gerektirir. Her hastalığa aynı ilaç hiçbir zaman verilmediği ve verilemeyeceği gibi, aynı hastalığa ona tutulan herkeste aynı ilaç, aynı dozda uygulanmaz. Bir hastalığa çare olan ilaç, başka hastalık için ölümcül olabilir. Öte yandan, aynı hastalığa yakalanmış hastaların birine uygulanan doz, diğeri için yetersiz kalabilir veya tersi yönde büyük tehlike arz edebilir. Bundandır ki, maddî olsun manevî olsun, ferdî olsun içtimaî olsun, bütün dertler, problemler ve hastalıklar, mahiyeti, niteliği, sebepleri, şiddeti ve tahribatı ile çok iyi tesbit ve teşhis edilmeli ve

buna göre her bir dert, problem ve hastalık için gereken ilaç, tedbir ve çözüm yolları gereken dozda uygulanmalıdır. Aksi halde, çare ve derman diye başvurduğumuz pek çok uygulama ve uygulamadaki doz eksiklik veya aşımı, çözüm ve sağlık yerine hastalığa, dert veya problemin artmasına sebep olabileceği gibi, yeni dert, hastalık ve problemlere yol açabilir, hattâ ölüm getirebilir.

Hastalıkla birlikte hastayı, problemle birlikte kişiyi de dikkate alma

Burada şu husus da önemlidir. Aynı şiddetteki aynı hastalığın ve ona uygulanan ilacın, tedavinin kişilere, kişilerin mizacına, psikolojisine, onlarda bulunan meselâ alerji gibi daha başka rahatsızlıklara göre farklı tesirleri olur. Bundandır ki, günümüzde tıp ilmi, hastalıktan ziyade veya hastalıkla beraber hastayı dikkate almaktadır. Dolayısıyla, hastanın kimliği ve kişiliği de, uygulanacak tedavi ve ilacın niteliğine ve dozajına tesir eder. Bunun gibi, aynı içtimaî problemler, din, dünya görüşü, medeniyet, kültür ve iklim farklılığı gibi sebeplerle farklı farklı toplumlarda farklı nitelikte ve şiddette sonuçlar doğurur. O bakımdan, aynı probleme her toplumda aynı teşhisi koymak ve aynı çözümü uygulamak doğru değildir ve her toplum için çare manâsına gelmez. O halde, nitelik, mahiyet ve şiddet itibariyle aynı da olsa, problemlerin çözümünde toplumların karakterine de çok dikkat etmek gerekir.

- **Adalet, Din adına icra edilmeli; o zaman hem akıl, hem kalb ve hem de ruh, bundan nasibini alır ve kanuna itaat daha kolay olur. Yoksa, sadece vehim ve endişe, yani kanunlardan ve insanlardan çekinme; suçun sâbit olması halinde hükümet korkusu; suçu halk tarafından bilinirse insanlardan utanma hissi hükmeder. Bunlar, yani yakalanma ve hükümet korkusu veya insanlar tarafından bilinme söz konusu olmayacaksa insan, suçu işlemede kendisini serbest görebilir.**³⁶⁸

ADALET VE ADALETİ SAĞLAMAK İÇİN

Önce hukuka temel ve ferdi inşa edici düsturlar

İnsan beden, ruh ve zihinden müteşekkildir. Bunların herbirinin de daha geniş ve daha dar, daha derin ve daha sığ, iç içe, alt alta tabakaları vardır. Meselâ, zihin dünyasında hayal, tasavvur, taakkul, muhakeme, tefekkür, hafıza, hatırlama, benimseme, tarafını tutma, tasdik ve itikad gibi daha başka lâtifeler ve faaliyetler; ruh dünyasında vicdan, his, kalb, sır, hafî, ahfâ gibi

tabakalar bulunur. İslâm, bütün bu lâtifelerin tamamına seslenir ve tamamını tatmin eder. İslâm, bir hüküm koymadan önce bu lâtifelere hitap ederek zihnî kabûl, ikna ve kalbî tasdik olarak imanı sağlar ve bu imanı ibadetlerle bütün vücuda, bütün uzuvlara ve lâtifelere tecrübe ettirir, tattırır. Bu süreçte ve seviyede veya merhalede gelen İslâmî hükümler, birer hukuk unsuru, birer kanun olmaktan çok, birer ahlâkî, manevî ve Müslüman ferdi inşa edici düsturlar mahiyetindedir. Mekke’de inen İsrâ Sûresi’nde bunları açıkça görürüz. Sûre’de 22 ve 39’uncu âyetler arasında Müslüman fert veya karakter inşaında şu aslî düsturların vazedildiğini okuruz:

- Allah ile beraber bir başka ilâh edinme!
- Yalnız Allah’a ibadet et!
- Anne-babaya en güzel şekilde davran!
- Akrabaya, yoksula ve yolda kalmışa, ihtiyaç sahibine hakkını ver!
- Saçıp savurma!
- Harcamalarında ne eli sıkı ol, ne de büsbütün açık!
- (Anne karnında veya doğduktan sonra) çocuklarınızı öldürmeyin!
- Zinaya yaklaşmayın!
- Haklı ve mutlaka gerektirici bir sebep olmadıkça sakın bir cana kıymayın!
- Kendisi hakkında en güzel tasarruf şekli dışında, yetimin malına yaklaşmayın; kimsenin malına, mülküne tecavüz etmeyin!
- Ölçü ve tartıda asla hile yapmayın, tam tartın, tam ölçün!
- Kesin bilgi sahibi olmadığın bir meseleyi öne sürme, onun peşinden gitme, onun üzerine bir netice veya hüküm bina etme!
- Yeryüzünde kibirlenerek yürüme; hayatında kibre yer olmasın.
- Allah ile beraber başka bir ilâh edinme; yoksa kınanmış ve yüzüne bakılmaz halde Cehennem’e fırlatılırsın.

Ahlâkî–manevî düstur, Medine’de müeyyideli hukuk kaidesi

Kur’ân, burada birer ahlâkî, manevî ve ferdi inşa edici düstur olarak zikrettiği hikmet incilerinin pek çoğunu Medine’de ayrıca birer hukukî prensip ve kanun haline getirmiş, ihlâlleri karşısında ağır cezalar koymuştur. Zekât müessesesini, öldürmeye karşı kısas veya diyet cezasını, zina cezasını ve hırsızlık gibi, gasp gibi, başkasının malına tecavüze karşı cezaları misal olarak zikredebiliriz. Müslümanlar, karakterleri bu prensipler çerçevesinde

inşa edilince, bizzat Peygamber Efendimiz'e başvuruyorlar, meselâ O'ndan kadınlara örtünmeyi emretmesini istiyorlardı. Demek oluyor ki İslâm, hukuktan önce, tedricî bir çizgide onu uygulayacak insanları yetiştirmekte, bu insanları kendi potasında yeniden inşa etmekte, hukuk kaidelerini ve cezaî prensipleri, ancak tamamen İslâmî bir zeminde ve Müslümanlar için bir çerçeve, pekiştirici ve caydırıcı birer müeyyide olarak koymaktadır. Aslolan, kişinin eğitimi ve yetiştirilmesidir. Meseleye hukuktan, kanundan, bilhassa cezadan başlamak, insanların pek çoklarını münafık olmaya itecek ve İslâm'ın olduğundan başka türlü görülmesine de sebep olacaktır.

Bir Müslüman, ancak Din ile, İslâm ile mükemmel idare edilir

Bir Müslüman, ancak Din ile, İslâm ile mükemmel idare edilir. İslâm, bütün hayatı ve insanın bütün varlığını, bütün varlık boyutlarını kuşattığı ve dışarıda bir şey bırakmadığı için Müslüman, İslâm'ın dışında kanunlarla gerektiği şekilde idare edilemez ve yönlendirilemez. İslâm, onun varlığına ve hayatına tamamen hükmetmediği zamanlarda, meselâ İslâm dünyasının günümüz şartlarında Müslüman, yine Hz. Bediüzza-man'ın benzetmesiyle, bozulmuş tereyağı gibi olur; kanun dinlemez; anarşist olur. İslâm dünyasında insanların seküler kanunlara itibar etmedikleri, hattâ onları çiğnemeyi birer marifet addetmeleri bundandır. Dolayısıyla, kanunlar da İslâmî olmalı, İslâm'dan kaynaklanmalı ve Allah adına ve Din'in birer unsuru olarak uygulanmalıdır. Bu takdirde Müslüman halk üzerinde tesirlerini gösterirler. Aksi halde, kişi, vehim, endişe ve korku tesirinde hareket eder. Suçunun sâbit olması halinde hükümetten ve vereceği cezadan korkar. Halk tarafından bilinmesi endişesi de peşini bırakmaz. Dolayısıyla, cezadan kurtulmak için hükümetten saklanmaya, suçunu gizlemeye, inkâra ve yalana sığınır ve alışır; ayrıca halk karşısında da riyakâr biri haline gelir. Bunlar da, bütünüyle karakter tefessühü demektir. Bu gerçekleri bugün malesef bütün açıklığıyla yaşamaktayız.

- **Kanun koyucular ve kanunu tatbik edenler, onu önce kendilerine tatbik etmelidirler. Kanun koyucunun veya tatbikçisinin kendine tatbik etmediği bir kanun veya düsturu başkasına tatbik etmeye kalkması, o kanunu çiğneme, benimsemediğini gösterme ve bir zulüm vasıtası olarak çıkardığı manâsına gelir.**³⁶⁹

KANUNLAR, KANUN KOYUCU VEYA TATBİKÇİSİ VE KANUNU UYGULAMA

İnsan için kim kanun koyma hak ve yetkisine sahip olabilir?

Bir küçük elektronik alet dahi evimize kullanma kılavuzuyla gelir ve üretici firma, onun bu kılavuza göre kullanılmasını ister; aksi halde ortaya çıkacak arızalardan sorumluluk kabûl etmez ve bu arızaların giderilmesini garanti kapsamına almaz. İnsan, bir alet değildir; en gelişmiş bir aletten, bir kompütürden onunla mukayese edilemeyecek derecede üstün ve kompleks bir yapıdadır. Kaldı ki, şuurlidir ve irade sahibidir. Dolayısıyla, böyle bir varlık ve insanlardan oluşan bir toplum için hayat ve davranışlar kılavuzunu hazırlamak da, herhalde o insanı Yapan'a, Yaratan'a ait olması gerekir. Bir aletin kullanma kılavuzunu onu üreten firma hazırlar, çünkü o aleti en iyi bilen üretici firmadır. Öyle ise, insan ve insan toplumu ile ilgili kanunlar yapmak için de insanı bütünüyle bilmek gerekir. Ayrıca, insan, zaman ve mekân içinde hareket eden bir varlıktır; dolayısıyla, onunla ilgili kanunları yapmak için, dünü de, bugünü de, yarını da bütünüyle bilen bir akla ihtiyaç vardır. Bütün insanlar bir araya gelse, bu akli oluşturamazlar; çünkü hiçbir insan, ne dünü tam olarak bilebilir, ne bugünü tam olarak bilebilir, yarını ise hiç bilemez. Kur'ân-ı Kerim'de bu gerçeklere şöyle temas edilir ve dikkat çekilir:

Yaratan bilmez mi? O, Lâtif (Kendisi'nden hiçbir şeyin gizli kalmadığı, her şeye bütünüyle nüfuz eden)dir; Habîr (her şeyden hakkıyla haberdar olan)dir.³⁷⁰

(Ey Rasûlüm,) de ki: "Ben, Allah dilemedikçe, (O müsaade edip yolunu açmadıkça, gerekli gücü ve vasıtayı nasip etmedikçe) kendi adıma yarayışlı veya yarayışsız hiçbir şeye muvaffak olamam. Eğer mutlak manâda gaybı, (dolayısıyla gelecekte ne olacağını) da bilmiş olsa idim, (hiç zarar etmeden) sürekli kârda olurum; hem (ona göre tedbirimi alırdım da,) bana ne bir zarar dokunurdu, ne de başıma bir kötülük gelirdi."³⁷¹

Dolayısıyla, insan için gerekli kanunları ancak O'nun Yaraticısı koyduğu zaman bu kanunlar, mutlak âdil ve insan için en faydalı kanunlar olurlar. Aksi halde, sık sık yaşadığımız üzere, sürekli kanun değiştirmekten, anayasa değiştirmekten kurtulamaz, yine de tatmin edici bir kanuna ve anayasaya ulaşamayız.

Batı'da düzen ve kanunlar

Burada, billhassa bazı Batı ülkelerinde kanunların ve içtimaî hayatın güzelliğinden bahsedenler olabilir. Eğer bu dünyada iddia edildiği gibi güzellikler varsa, bunlar, Hz. Bediüzzaman'ın işaret buyurduğu gibi,³⁷² ya zamanında İslâm'dan alınma kanunlardır veya Hıristiyanlığın ya da Yahudiliğin asliyetini koruyan kanunlarıdır veya bunlar paralelinde

çıkarılmış kanunlardır. Nitekim, Ünlü İngiliz kralı VIII. Henry, Cihan Padişahı Kanunî Sultan Süleyman'ın kanunlarının Türkiye'de nasıl tatbik edildiğini öğrenip, İngiliz adalet sistemini Türk adalet sistemine göre ıslah etmek üzere Türkiye'ye bir tetkik heyeti göndermiş ve heyet, "Türk İmparatorluğu'nda Siyaset" adlı büyük raporunu krala takdim etmiş ve bu rapor, daha sonra bir kitap halinde yayınlanmıştır.³⁷³

İkinci olarak, Batı sistemi, zenginliğin paylaşılması ve ferdî menfaatler üzerine oturmaktadır. Bunlar ise, Batı'nın askerî, ekonomik ve siyasî gücünden ve bu güçle, aynı zamanda bu gücün devamını sağlayan bir unsur olarak yeryüzünün yeraltı–yerüstü kaynaklarını sömürmesinden kaynaklanmaktadır. Meselâ, dünya nüfusunun %6'sını barındıran ABD, 1970'lerde bile dünya kâğıt hamurunun %40'ını, kömürün % 44'ünü, linyitin %36'sını, çeliğin %25'ini, demirin % 28'ini, pamuğun %20'sini, petrolün % 33'ünü, bakırın % 33'ünü tüketiyordu. ABD, ayrıca beslenmek için kendi topraklarından başka dünyanın geri kalan topraklarının %10'unu kullanmaktadır. Gelişmiş denilen ülkeler, dünya nüfusunun %16'sını teşkil ettikleri halde yeryüzündeki kaynakların %80'ini kullanmaktadırlar.³⁷⁴ Kısaca, Batı düzeni, zalim güce dayalı ve güçle ve gücün sağladığı gayr-ı meşrû servet ve zenginlikle korunan bir düzendir. Yoksa, Batı sisteminin iyi gibi görünmesi, sistemin ve kanunlarının yeterliğinden ve güzelliğinden değildir. Söz konusu güç ve zenginlik kaybedildiğinde bu sistemin nasıl çöktüğü görülecektir. İki dünya savaşı çıkaran bir sistemin büyük ölçüde güzelliğinden bahsedilemez.

Kanunların tesiri adına kaynağın kudsiyeti

Kanunların Din'in muhtevası içinde Cenab-ı Allah tarafından gönderilmesi hususunda onların benimsenmesi ve tatbiki adına bir diğer çok önemli nokta daha vardır ki, o da şudur: Bilhassa halk çoğunluğu, özellikle Müslüman toplumlarda, me'hazin kudsiyetine, yani kanunları yapan merkezin, kanunların çıktığı kaynağın kutsallığına bakar ve halk çoğunluğunu kanunları benimsemeğe ve uygulamaya sevkeden, her şeyden daha çok bu kaynağın kutsallığıdır. "Allah ve Rasûlü böyle buyuruyor." dendiği zaman, bunun halk üzerindeki tesirini başka hiçbir kuvvet sağlayamaz.

Kanun koyucu ve tatbikçi, ona herkesten daha fazla uymalıdır

Kanunların geçerliliği ve tesiriyle alâkalı bir diğer husus da, bizzat kanunları yapanlar veya onları tatbik mevkiinde olanlar, onları önce kendi

hayatlarında, kendi üzerlerinde tatbik etmeli ve onlara herkesten daha fazla uymalıdır. Nasıl halka öğüt veren bir vaiz, o öğütleri önce kendisi tutması gerekirse ve ancak o zaman öğütleri halk üzerinde tesir icra edebilirse, bunun gibi, kanunları yapanlar da, onlara herkesten çok uymalıdır. Kur'ân-ı Kerim'de bu noktaya da şöyle dikkat çekilir: “Siz, Kitab'ı okur, insanlara gerçek fazilet ve iyiliği emreder, fakat kendinizi unuttur musunuz? Siz hiç düşünüp akletmez misiniz?”³⁷⁵

Bir bilgi, bir kanun madem ki insanlar için faydalıdır, madem ki ülkenin faydasına olarak o kanun çıkarılmaktadır, öyleyse önce o kanunu onu çıkarana hayatlarında tatbik etmelidirler ki, başkalarının da onu benimseyip tatbik etmesini beklesinler. Yoksa, ne yaptıklarını bilmeyen ve kendi faydalarını düşünmeyen, kendilerine bilerek zarar veren beyinsizlerdir veya o kanunu halkın ve ülkenin iyiliği değil, kötülüğü için veya bir başka gizli maksatları uğruna çıkarmaktadırlar denebilir.

- **Haksızlığı hak iddia edenlere karşı hak dava etmek ve onlara müracaat etmek, bir haksızlıktır, hakka karşı bir hürmetsizliktir.**³⁷⁶

HAKSIZLIĞI HAK İDDİA EDENLERE KARŞI MUAMELE TARZI

İnsanın yeryüzündeki misyonuna en ters iki davranış

Müslüman, bulunduğu yerde hiçbir zaman fitne ve fesat unsuru olmaz; çünkü İslâm, Hz. Bediüzzaman'ın ifade buyurduğu gibi, ıslahı, sulhü, dengeyi, nizamı esas alır ve Müslümanlar tarafından buldukları yerde, ülkede bir bozgunculuk, kanundışılık unsuru olarak kullanılamaz. Buldukları ülke Müslümanlar için dârü'l-harp olamaz; bütün peygamberlerin hayatı gibi, Peygamber Efendimiz'in, Hz. İbrahim'in, Hz. Yusuf'un ve Hz. Musa'nın (Allah'ın salât ve selâmı üzerlerine olsun!) Kur'ân'da anlatılan hayatları ve misyonları, buna en açık delildir. Eğer İslâm Müslümanlar için buldukları yerde ve ülkede kanundışılık ve bir bozgunculuk sebebi olacak, Müslümanlara içinde yaşadıkları ülke dârü'l-harp teşkil edecek olsa idi hicret olmazdı ve Peygamber Efendimiz de (s.a.s.), zikri geçen peygamberler de hicret buyurmazlardı. İnsanın yeryüzünde Cenab-ı Allah (c.c.) tarafından ona verilen misyona en karşı iki cinayetten biri kan dökmek, diğeri bozgunculuk çıkarmaktır. Bundandır ki melekler, insanın yeryüzünde halife kılınmasının hikmetini Cenab-ı Allah'a sorarken, onun kan dökceğini ve fesat/bozgunculuk çıkaracağını söylemişlerdir.³⁷⁷ Buradan

açıkça anlıyoruz ki, insanın yeryüzündeki misyonuna en ters iki davranış, kan dökmek ve bozgunculuk çıkarmaktır.

Masiyette itaat yoktur; isyan etmekle itaat etmemek, aynı şey değildir

Bu temel gerçeğin sanki ona ters gibi görünen bir diğer boyutu da vardır ki, Peygamber Efendimiz (s.a.s.), buyururlar: “Masiyette itaat yoktur.”³⁷⁸ Bir diğer hadis-i şerifte de şöyle buyrulur: “Müslüman, masiyet ile emrolunmadığı sürece sevdiği hususlarda da, hoşlanmadığı hususlarda da dinleyip itaat etmelidir. Kendisine masiyet ile emrolunduğu takdirde ise dinleyip itaat etmek olmaz.”³⁷⁹ Masiyet, yani Cenab-ı Allah’a (c.c.) ve Rasûlü’ne (s.a.s.) isyan mahiyetinde bir emri, öldürülme veya zorla dininden döndürülme tehlikesi³⁸⁰ veya müctehid rehberin tesbitiyle, meselâ Ramazan’da savaşa çıkıldığında orucu açmak gibi³⁸¹ daha öte bir emir veya o şer olan masiyeti işlemekten daha öte kesin İslâmî maslahat adına³⁸² olmamak kaydıyla yerine getiren insan, “Ne yapayım? Emir kuluyum!” diyemez.

Yalnız, itaat etmemek ile isyan etmek, birbirine karıştırılmamalıdır; bunlar, farklı şeylerdir. Mü’min, kendisine kim bir suç veya günah işlemeyi emrederse etsin, zikredilen istisnaî haller dışında ona itaat etmez; fakat, o kişiye, o merciye karşı üzerine düşen vazifeleri yerine getirir ve hiçbir zaman bozgunculuk çıkarıcı olmaz. Bu, Kur’ân-ı Kerim’de çok açıktır:

Eğer annen–baban, Ben’den başkasının ilâh olamayacağı konusundaki kesin bilgiye zıt olarak bâtili taklitle herhangi bir şeyi Bana ortak tanıman için seni zorlayacak olurlarsa, bu hususta onlara itaat etme; fakat dünyada gerektiği ölçüde onlara sahip çık, onlarla iyi geçin. (Her işinde,) bütün gönlüyle Bana yönelmiş, sürekli Benim rızamı arayan insanların yolunu izle. Sonunda hepinizin dönüşü Bana olacak ve Ben de dünyada yaptığınız her şeyi bir bir önünüze serecek ve sizi onlardan sorguya çekeceğim.³⁸³

Hakka hakaret ve haksızlık

Vicdanı tamamen tefessüh etmiş, yılan gibi zehirlemekten zevk alır hale gelmiş ve haksızlığı meslek edinmiş olan insanlar ve makamlar vardır ki, böylelerinden hakka sahip çıkmalarını beklemek ve yaptıkları haksızlıklar karşısında bizzat onlara müracaatla hakkın yerine gelmesini istemek, hakka hakaret ve haksızlık olur. Bunların zulümleri karşısında elbette mahkemelere müracaat edilebilir; fakat bunlar hem savcı hem hakim veya hakkı yerine getirme konumunda ise, bu takdirde böylelerine elbette başvurulmaz. Hz. Bediüzzaman’ın parmak bastığı üzere, “Hakim, kendi savcı olsa, elbette ona şikâyet iletilmez.” Hattâ, bunlar karşısında hakkı müdafaa etmek bile, elbette

hakkı müdafaa edenler onu müdafaya devam etseler de, böylelerine hiçbir fayda temin etmez. Bu, aynen, artık iman kabiliyetini tamamen yitirmiş kâfirler için Kur'ân'da buyrulduğu gibidir:

(İman etmeleri için kendini helâk edecek derecede gösterdiğin hırs ve iştiyaka rağmen) şu küfürde diretenlere gelince: (âkıbetleri hususunda uyarmak vazifen olup, sen de bu vazifeni elbette yerine getiriyorsun. Ne var ki,) onları ister uyardım, ister uyardım, onlar için fark etmez, çünkü iman edecek değildirler. Allah, onların kalblerini ve kulaklarını mühürlemiş olup, gözleri üzerinde de bir perde vardır. Çok büyük ve dehşetli bir azaptır onların hakkı.[384](#)

- **Bilerek zarara razı olana şefkat edip, lehinde bakılmaz, ona şefkat edip acınmaz.**[385](#)

Merhamet; şefkat; insanlara, hattâ bütün yaratılmışlara yardım ve iyi muamele; ma'rufu yaymaya, münkerleri önlemeye çalışma ve insanlara hayır adına nasihat, İslâmiyet'in esaslarından. Ne var ki, vicdanı iyice tefessüh etmiş ve yılan gibi zehirlemekten, sürekli kir saçmaktan zevk alır hale gelmiş insanlar vardır. Bunlara iyiyi, güzeli anlatmanın faydası olmaz. Bu hususta kendisine sorulan "Madem Kur'ân-ı Hakîm'in feyziyle ve nûruyla en inatçı dinsizleri ıslah ve irşad etmek için Kur'ân'ın himmetine güveniyorsun, hem bilfiil de yapıyorsun. Neden yakınında bulunan bu mütecevizleri çağırıp irşad etmiyorsun?" sorusuna Hz. Bediüzzaman şu cevabı verir:

BİLEREK ZARARA RAZI OLANA ŞEFKAT EDİP, LEHİNDE BAKILMAZ

Usûl-ü Şeriat'ının mühim bir kaidesidir ki, "Bilerek zarara razı olana şefkat edip lehinde bakılmaz!" İşte ben, her ne kadar Kur'ân-ı Hakîm'in kuvvetine istinaden dava ediyorum ki: Çok alçak olmamak ve yılan gibi dalâlet zehrini serpmekten zevk almamak şartıyla en inatçı bir dinsizi birkaç saat zarfında haydi ikna edemesem bile ilzam etmeye (susturmaya) hazırım. Fakat nihayet derecede alçaklığa düşmüş bir vicdan ki, bilerek dinini dünyaya satar ve bilerek hakikat elmaslarını pis, muzır şişe parçalarıyla değiştirir derecede münafıklığa girmiş insan suretindeki yılanlara hakikatleri söylemek, hakikatlere karşı hümmetsizliktir ve inciyi ineklerin boynuna takmak atasözündeki davranışa benzer. Çünkü bu tecavüzleri yapanlar, hakikati kaç defa Risale-i Nur'dan işittiler. Fakat hakikatleri bilerek zındıka dalâletleri lehinde çürütmek istiyorlar. Böyleler, yılan gibi zehirlemekten lezzet alıyorlar.

Vicdan itibariyle bu derekeye düşmüş insanlarla hakikat adına meşgul olmanın manâsı yoktur. Kur'an-ı Kerim'de küfürde kökleşmiş olanlara tebliğde bulunmanın onlara bir faydası olmayacağı ve bu tür kişilerin inanmayacakları açıkça beyan edilir.[386](#)

Bunlar gibi yine bazı insanlar da vardır ki, particilik, menfaat, ideolojik taraftarlık, Din'i dünyaya satmak, enaniyet gibi sebeplerle gerçekleri

kabullenemez ve gerçekleri gizler, çarpıtır, hattâ onlara karşı mücadeleye girerler. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'in ikazları pek çoktur. Bile bile bu şekilde davranan insanlara da acınmaz, merhamet edilmez.

Başüstü uçuruma düşer gibi hevalarına tâbi olanlar

Yine bazı insanlar vardır ki, her türlü ikaza ve tenbihe rağmen, âdeta baş üstü uçuruma düşer gibi hevalarına tâbi olabilmekte, her defasında yaptıklarının karşılığını da görmekle birlikte yine de hevalarının ardından gitmekten geri durmamaktadırlar. Zaten, 'heva', kelime manâsı itibariyle balıklamasına veya baş aşağı dalmak manâsıdır. Sürekli gördükleri karşılığa rağmen nefislerine ve hevalarına tâbi olmaktan geri durmayan bu insanlara da acımanın bir manâsı ve faydası yoktur.

Allah'ın yasakladıklarını bile bile işleyenler de kendilerine merhametle hukuken affedilmezler. Hattâ bu yasaklar başka suçlara sebep olursa, o suçlardan dolayı da kendilerine gerekli ceza verilir. Meselâ, bir insan iradesiyle sarhoş olsa ve sonra da bir suç işlese, sarhoş olması işlediği suçu affettirmez; sarhoşken hanımını boşasa, bu boşama geçerlidir.

Akıl, insan için zararlı olandan uzak dursun, faydalı olana talip olsun ve onu işlesin diye vardır. Kur'anî bir tabir olarak akletmek, inanmış kalbin bir fiilidir ve insanın kendisine faydalı olan şeyleri tercih edip işlemesi ve kendisi için zararlı olan şeylerden uzak durması demektir. Dolayısıyla, zarara bile bile razı olan ve ona bile bile giren insan, akletme melekesini kaybetmiş olup, âdeta sefih insandır ve akledebilen insanın yapacağı muamelelerden men edilmeyi hak eder. Şu âyet-i kerime, bu hususta yeterince açıktır: “Siz, Kitab'ı okur, insanlara gerçek fazilet ve iyiliği emreder, fakat kendinizi unuttur musunuz? Siz hiç düşünüp akletmez misiniz?”³⁸⁷

- **İmkânın imkân-ı zâtî, imkân-ı aklî, imkân-ı örfî gibi çeşitleri vardır. Bir hadise, imkân-ı aklî dairesinde değilse reddedilir; hem imkân-ı aklî, hem de imkân-ı örfî dairesinde olmayıp da meydana geldiği kesinse, bu, ancak mûcizedir. İmkân-ı aklî dairesinde değil, fakat imkân-ı örfî dairesinde ise keramet olur.**³⁸⁸

İMKÂN-I ZÂTÎ, İMKÂN-I AKLÎ, İMKÂN-I ÖRFÎ, MÛCİZE VE KERAMET

İmkânın, yani bir şeyin mümkün olup olmamasının imkân-ı zâtî, imkân-ı aklî, imkân-ı örfî gibi çeşitleri veya türleri vardır. Meselâ, İstanbul

Boğazı'nın şu anda bir bal denizine dönüşmesi imkân-ı zâtî dahilinde olsa, yani Cenab-ı Allah'ın dilemesi ile böyle bir şeyin olması mümkün görülse de, bu, aklen mümkün değildir. Çünkü Cenab-ı Allah'ın kâinatta geçerli ve birer realite olan muttarid –değişmeden aynı şekilde devam eden– icraat-ı Sübhâniye'si vardır; bu icraata veya realitelere bakarak, bunlardan 'kanun' dediğimiz prensipler istinbat edilir ve hayat, bu prensipler üzerinde cereyan eder. İşte icraat-ı Sübhâniye'de, yani Cenab-ı Allah'ın kâinattaki devamlı ve değişmez icraatı içinde bir gölün, boğazın, denizin pekmeze, bala dönüşmesi gibi şeyler yoktur. Bir şeyin elbette her şeye kadir olan Allah'ın Kudret'i için mümkün olması, onun olmasını gerektirmez. Çünkü Cenab-ı Allah, yalnız Kadir değil, aynı zamanda Hakîm'dir; O'nun yalnız Kudret'i değil, Hikmet'i de vardır ve Kudret'i, Hikmeti çerçevesinde icraatta bulunur. İşte, O'nun Hikmeti'nin asırlardır şahit olduğumuz kaidelerine, tecellilerine ve icraatına, bu tecellî ve icraattan çıkardığımız gerçeklere, kaidelere göre, bir denizin, gölün, nehrin, kendi aslî yapısı ve karakteri dışında başka bir maddeye, meselâ bala, pekmeze dönüşmesi aklen mümkün değildir.

İmkân-ı örfî ise, bir şeyin hayatta tekrarlanması, ona en az birkaç defa normal şartlarda şahit olunması neticesinde o şeyin halk nazarında mümkün görülmesidir. İşte, bir şey zâtî olarak mümkün olmakla birlikte aklen mümkün değilse, bu şey, kâinatta geçerli İlâhî kanunlar veya icraatın dışında ise reddedilir, kabûl edilmez. Bu gerçeğin farkında olmayan vesveseye müptelâ bir insan, belki imkân-ı vehmî veya kuruntu diyebileceğimiz bir tesirin altında, iman esasları ve Allah Rasûlü gibi hakikatlerle ilgili vesveseye maruz kalıp, kuruntulara girebilir. Bunlar hakkında şeytan, onun zihnine bazı kötü çağrışımlar üşüştürebilir. O insan, zâtında mümkün gördüğü bu şeyleri hakikat zannederek “Eyvah, imanım gitti!” diye endişeye düşer. Oysa, o şeyler, kesin ve deliller üzerine kurulu iman esasları veya Peygamberimiz hakkında aklen mümkün değildir. Akıl, şeytanın verdiği bu vehimleri kabûl etmez. Dolayısıyla, aklen mümkün olmayan bir şeyin üzerinde durulmaz. Çünkü ortada onu kabûl edecek bir delil yoktur; **bir delilden kaynaklanmayan herhangi bir ihtimal ciddiye alınmaz ve üzerinde durulması gereken şüphe sebebi olamaz.**

Mûcize ve keramet

Bir şey hem aklen mümkün değil, bir delilden kaynaklanmıyor ve hem de örfen mümkün değilse, bir delilden kaynaklanmadığı için aklî kabûlün

dışında olduğu gibi, halk arasında da şahit olunan ve dolayısıyla kabûl edilen bir şey değilse, ama bu şeyin gerçekleştiği kesin ise, bu takdirde o, mûcize olur. Meselâ, bir sopa vurmakla bir denizin ikiye yarılması aklen de, örfen de mümkün değildir; bir parmak işaretleriyle ayın ikiye yarılması, et–kan–kemikten oluşan parmaklardan çeşmeden akar gibi su akması, evet, bunlar da ne aklen mümkündür, ne de örfen. Fakat bunların gerçekleştiği de vakidir. O halde bunlar, mûcizedir ve zaten peygamberler elinde gerçekleşmiştir. Mûcizelerin benzerlerine velîlerin kerametleri arasında da şahit oluruz. Fakat mûcize ile keramet arasında şeklen benzerlik olsa da, temelde farklılıklar vardır, olmalıdır. Ayrıca, peygamber, peygamberliğini ispat için mûcize gösterir ve bu, onun için istidrac olma tehlikesi arzetmez. Fakat bir velî için keramet, onu göstermek arzu edilen bir şey değildir. Bediüzzaman, bunu kerametten çok ikram olarak değerlendirir ve “**Makbul bir insan hakkında en mühim bir ihsan-ı İlâhî, ihsanını ona ihsas etmemektir; tâ niyazdan naza ve şükürden fahre girmesin.**”³⁸⁹ diyerek, kişinin kerametinin farkında olmamasını onun için en mühim bir İlâhî ihsan olarak değerlendirir.

Bir şey, imkân-ı aklî dairesinde değil, fakat bazen vâki oluyor ve halk da bunu kabûl ediyorsa, yani imkân-ı örfî dairesinde ise, bu takdirde buna keramet denilir. Meselâ, bir insanın 40 gün yemek yemeden durması, hayattan çıkardığımız kanunlara göre imkân dışıdır; yani imkân-ı aklîye dâhil değildir; fakat bu, halk arasında seyrek de olsa şahit olunan ve dolayısıyla kabûl gören bir vâkiadır. Seyyid Ahmed Bedevî hazretleri ve daha başka bazı velîlerin bazen 40 gün yemeden durduğu güvenilir tarzda rivayet edilmektedir. Ama bu, onların sürekli hali olmadığı için bir keramettir ve belki birkaç defa cereyan etmiştir. Bununla birlikte, beslenme sistemiyle bedenın alışması durumunda 40 gün yemek yemeden de durulabilir. Vücutta ek besin olarak biriken yağ gibi maddeler, ek besin almadan vücuda 40 gün yetebilir. Dolayısıyla böyle bir hal ise, imkân-ı örfîye dâhil görülebilir.

- **Hakimiyetin birinci özelliği, istiklâliyet ve infirad, yani tek ve bağımsız olmaktır; ayrıca redd-i müdahale kanunu da vardır. Bundan dolayı, bir köyde iki muhtar, bir şehirde iki vali, bir ülkede iki hükümet olmaz, olsa karıştırır.**³⁹⁰

HAKİMİYET İÇİN TEK VE BAĞIMSIZ OLMA VE REDD-İ
MÜDAHALE

İktidar ve hakimiyetin birinci özelliği, rakip kabûl etmemek, ortaklığı ve müdahaleyi reddetmektir. Vifak, ittifak ve ittihad, yani birlik, beraberlik ve uyum da bunu gerektirir. Bundan dolayı bir köyde iki muhtar, bir şehirde iki vali, bir müessesede iki müdür, bir ülkede iki hükümet olmaz. Olsa her şey karışır; birlik, düzen ve intizam bozular. Bu demek değildir ki, insanlar için en ideal idare şekli mutlakiyet, totaliterlik, yani tek kişi idaresidir. İnsan, noksandır, kusurludur; gücü ve bilgisi de sınırlıdır. Dolayısıyla insan, her bakımdan başkalarının yardımına ve başkalarıyla iş birliğine muhtaçtır; dolayısıyla istişare, yani danışma insanların içtimaî ve idarî hayatında olmazsa olmaz bir yere sahiptir. Fakat istişare ve yardımlaşmanın hayatî öneme sahip olması, yine bir müessesede iki müdür, bir köyde iki muhtar, bir şehirde iki vali, bir ülkede iki hükümetin olmasını gerektirmez. Nihaî karar ve icra organı yine birdir; fakat insan, âciz ve gücü, kudreti ve bilgisi yetersiz olduğu için, müdürün de, muhtarın da, valinin de, padişahın veya başbakan, cumhurbaşkanı ya da devlet başkanının da yardımcıları, danışma heyet(ler)i, vezirleri veya bakanları bulunur.

Yaratan, yaratılmış olmaz; yaratılmış, yaratan olamaz

Söz konusu gerçeğin kendisi için mutlak biçimde geçerli olduğu tek hâkim Cenab-ı Allah'tır. Çünkü Hz. Allah (c.c.), sonsuzdur; sonsuzluk, O'nun aslî bir sıfatıdır. Çünkü sonsuz olmayan, zamana, dolayısıyla mekâna bağlı ve dolayısıyla yaratılmış olandır. Yaratan, yaratılmış olmaz; yaratılmış, yaratan olamaz.

Ayrıca, sonsuz olmayan, zamana ve mekâna bağlı, dolayısıyla yaratılmış olmakla mutlak ilim, irade ve kudret sahibi de olamaz. Dolayısıyla, ortaklara ve yardımcılarına ihtiyaç duyar. En iyi beşerî idarelerde de gördüğümüz üzere, zamana ve mekâna bağlı, dolayısıyla sonradan olma ve yaratılmış varlıklarda mükemmeliyet ve kusursuzluk, dolayısıyla sürekli ve mutlak intizam ve düzen, mümkün değildir. Oysa kâinatta, kâinatın insan gibi irade sahibi varlıkların kısmî müdahalesine izin verilmeyip, imkân tanınmadığı bütün sahalarında ve boyutlarında milyarlarca yıldır en küçük bir bozulmaya maruz kalmadan devam eden mutlak bir düzen ve intizam vardır. Mutlak düzen ve intizam, mutlak ilim, irade ve kudreti gerektirir. Bunlara sahip olmak da sonsuz olmak demektir; aynı anda iki sonsuzun varlığı ise mümkün değildir. Dolayısıyla Cenab-ı Allah (c.c.), mutlak Bir'dir; eşi, benzeri, ortağı, zıttı yoktur ve kesinlikle yaratılmışlar cinsinden değildir. Mutlak hakimiyet,

dolayısıyla mutlak bağımsızlık ve tek olma, her türlü ortaklığı ve müdahaleyi reddetme, O'nun en önemli Şe'nler'indedir, şânındandır.

- **Hikmetin düsturları, hükümetin kanunları, hakkın esasları ve kuvvetin kaideleri birbirleriyle uyum içinde olmazsa, hem bunlar, hem de böyle bir uyumdan mahrum idare, halk üzerinde tesirli olamaz ve adaleti, adaletle yönetimi sağlayamaz.**³⁹¹

ADALETLİ VE HALKININ KABÛL EDECEĞİ BİR YÖNETİM

İnsan, yaratılışı gereği medenî, yani başkalarıyla bir arada yaşamak mecburiyeti hisseden bir varlık olduğu için, bir arada yaşama, her ferdi gerçek insanlık sınırlarına çekecek adalet gibi temel bir esasın ve bu esası sağlayıcı, sağlama alıcı kanunların varlığını gerektirir. Dolayısıyla, toplumların hayatında bu kanunların bütünü için kullanılan ve bilhassa adalet temeli üzerine oturan hukukun çok önemli bir yeri vardır.

Hukuk, her şey demek değildir

Fakat bu noktada şu çok önemli hususa dikkat çekmek gerekir ki, hukukla ve kanun yapmakla her meselenin hallolacağını sanmak, büyük hatadır. Çünkü, sadece hukukla hayat olmaz; hukuk, insanlar arası münasebetlerde genel hakların ve karşılıklı vazifelerin sınırlarını çizer ve hak ihlalleriyle vazife ihmallerinde uygulanacak müeyyideleri belirler. Hayat, elbette bu sınırların içinde yaşanacaktır; fakat bu sınırların içinin dolması gerekmektedir. Bu sınırların içini dolduran ise, fitrattır, hikmettir, tekvinî Şeriat'tır; temelini fitrat veya tekvinî Şeriat'ın oluşturduğu örf veya ma'ruftur. Bu önemli meseleyi önce hikmet etrafında şöyle açabiliriz:

Hikmetin düsturları

Bir ülke ve onun idaresi için alsolan, öncelikle, evet, ne hukuktur, ne ordudur, ne hükümettir, ne de başka müesseselerdir. Çünkü bunların hepsi, insan ve toplum içindir, insana ve topluma hitap eder ve insan ve toplum ile kaimdir. Dolayısıyla alsolan, önce herkes için müşterek temel hususiyetleriyle insanı ve her toplum, inancı, dünya görüşü, içinde yoğrulduğu tarihi ve gelenekleriyle birbirinin tıpatıp aynı olmadığı için de toplumu tanımaktır. Bir ülkeyi çevreleyen her yönüyle coğrafî ve jeo-politik şartlar da, o ülke ve idaresi için ayrı öneme sahiptir. Bu, belki her ülke, daha doğrusu her insan topluluğu için nev'-i şahsına münhasır aslî unsurlar, yani herkes için aynı olan temel hususiyetleriyle insan; inancından, dünya

görüŖünden, tarihinden, geleneklerinden gelen kendine has özellikleriyle bir toplum ve kendisini çevreleyen coğrafi ve jeo-politik Ŗartlarıyla ülkedir ki, bir ülkede uygulanması gereken hukukun, ayrıca idarenin ve temel müesseselerin ana karakterini tayin eder. İŖte, bütün unsurlarıyla bu ana karaktere “hikmet” de diyebiliriz.

İslâm Hukuku veya Fıkıh'tan öğretici bir misal

Mevzua İslâm Hukuku veya Fıkıh'tan vereceğimiz bir misal çerçevesinde bir başka açıdan Ŗöyle yaklaşabiliriz: Hanefî Mezhebi'nde İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre, zengin kadın, fakir kocasına zekât verebilir; çünkü ailede kadın ve erkek, hukuken malî bağımsızlığa sahip iki ayrı varlıktır. İmam A'zam ise, “Birbirinize karılıp katıldınız; aynı yastığa baş koydunuz.”³⁹² İlâhî beyanından da hareketle, zengin kadının fakir kocasına zekât veremeyeceğine fetva vermiştir. Bu iki fetva da elbette İslâmîdir ve doğrudur. Birinci fetva, hukukî olandır; ama bu fetvanın dayandığı hukukî kaideyle, ailede olması gereken sıcak hava tam teşekkül edemez. İmam-ı A'zam efendimizin fetvası ise, fitrata, ma'rufa dayanmaktadır. Aile, ailede geçim, ferdî ve içtimaî bütün insanî hayat, hukukun çizdiği sınırlar içinde, fakat bu sınırların içini dolduran fitrat, yani örf veya ma'ruf üzerinde yürür. Bir sınır belirleyici olan hukuk, genellikle ma'rufu bırakıp münkere, yani fitratın, tekvinî Ŗeriat'ın çirkin gördüğüne sapılmasının sebep olduğu hak ihlalleri ve vazife ihmallerinde yaptırım sahibi olarak devreye girer.

Sadece hukuk kaideleri, insanı yönlendirmeye yetmez

Öte yandan ve yine hikmet açısından, kanun veya hukuk kuralları, insanı bir yöne sevketmeye yetmez. Kanunlarla hangi maksadı takip ediyorsak, insanların da o maksat çerçevesinde eğitilmesi gerekir. Aksi halde, itaat zorla olur ve bu da insanları ‘münafık’ yapar; kaçamağını bulduğu her durumda kanunlardan sıyrılmaya sevkeder. Öyleyse kanunlar, bir maksada, bir değer üzerine oturmalıdır.

Önce insanı yetiştirip, sonra müeyyideli kanunları koyma

Konuya açık bir misal olması bakımından İslâm'ın tebliğ tarihi açısından yaklaşacak olursak, İslâm'ın Mekke döneminde hiçbir ahkâm, yani (müeyyide sahibi) kanun inmemiştir. Kanunlar, Medine'de gelmiş, elbette Medine'de de devam edecek bir süreç olarak, Mekke'de insanlar, bu kanunlara her bakımdan hazırlanmıştır. Öyle ki, Medine'de hem günah-sevap ifade eder birer dinî hüküm, hem de dünyada da müeyyidesi olan birer

kanun olacak zina ve insan öldürme gibi fiiller, Mekke’de yasaklanmış olmasına rağmen (müeyyideli) birer kanun olarak vaz’edilmemişlerdir. İslâm, tebliğ sürecinde insanların zihinlerine ve kalblerine yerleştirmedeği hiçbir doğruyu önce kanun olarak koymamış, önce zihinleri ve kalbleri hazırlamış, sonra ilgili kanunları koymuştur. Meselâ, kadınlara tesettür emri gelmeden önce Peygamber Efendimiz’e kadınlara örtünme emri vermesi için defalarca müracatta bulunulmuş ve bu emir nihayet bir Kur’ân hükmü olarak gelince, onu seve seve ve gereklilik olarak görüp tatbik etmeyen Müslüman kadın kalmamıştır.³⁹³ Ayrıca, müeyyideli bazı kanunların, dinî emir ve yasakların konması, yıllar alan bir süreç takip etmiştir. İçki de, faiz de Mekke’de iken yasaklanma sürecine girilmiş, içki fasıla fasıla nihayet Hicret’in 5. yılında yasaklanırken, faiz yasağının tamamıyla hayattan çıkarılması, Veda Haccı’nda olmuştur.

Kanunlar, sistem ve değerler

Anayasa maddeleri ve kanunlar, en azından halkın büyük çoğunluğunun benimseyeceği değerler üzerine oturmaz ve halk bu değerler istikametinde eğitilmiş olmazsa, tesirsiz kalır. Bu çerçevede kanunlarla değerler ve eğitim birbirini desteklemesi gerektiği gibi, hayatı kuşatan sistem, bütün inanç, düşünce, içtimaî, siyasî ve ekonomik boyutlarıyla tam bir âhenk içinde olmalı ve kanunlar, hem bu âhenkten kaynaklanmalı, hem de onu destekleyici olmalıdır. Ayrıca, insanlar, özellikle Müslüman halk için kanunlar ve üzerine oturduğu değerler, halkın büyük çoğunluğunun kabûl ettiği, edeceği kaynağa dayanmalı, yani halk nazarında “kudsî” bir kaynaktan gelmelidir. “Me’hazin kudsiyeti (kaynağın kutsallığı)”, insanların, özellikle ehl-i imanın bir şeyi kabulünde en önemli etkiye sahiptir.

Hikmete dayalı hukuk, adalet ve kuvvet

Kısaca, hukukun üzerine oturduğu temel, hikmettir. Hikmetin kaideleri, yaptırım gücü olan hukukun kaideleriyle desteklenmelidir. Bu takdirde, hem hikmet ayrıca müeyyide kazanmış olur, hem de hukuk veya kanunlar, insanlar için âdeta angarya ve yük teşkil eden birer sıkıcı kural olmaktan çıkar. Hikmetle hukuk birleştiğinde, hukuk hikmete tâbi olduğu, hikmet hukuk kaideleri şeklini aldığında, kanunlar, insanlar üzerinde ve bilhassa toplum genelinde tesir sahibi olur. Yalnız, bizzat insanın kendisi de, kamu hak ve vazifeleri de insan nefsine bırakılamayacağı için, hukukun veya kanunların uygulanması, kuvvetin varlığını gerektirir. Bir toplumun idaresi,

hukuk temelinde adalet ve hakkaniyet, insanlar arası münasebetlerde adaletle birlikte, daha da ötede şefkat, merhamet ve hürmet ister.

İşte, herkesin gerçek insanî özüne erebileceği ve gerçek insanlık temelinde bir arada yaşayabileceği bir toplum için, hikmetin kaideleri üzerine oturan bir hukuk sistemi, adalet ve nihayet kuvvetin varlığı, olmazsa olmaz üç temel şarttır. Bu üçlü içinde adalet en temel ve diğerlerini yönlendirici bir esas, diğerleri ise, insan ve toplum hayatının saadeti adına iki temel unsurdur. Kur'ân-ı Kerim'de bir âyet bu gerçeği en güzel şekilde ortaya koyar:

Gerçek şu ki, Biz rasûllerimizi (risaletlerini de ispatlayan) apaçık gerçeklerle gönderdik ve yanlarında, insanlar adaletle var olsunlar, bütün muamelelerinde adalete uysunlar diye Kitap'ı ve Mizan'ı indirdik. Bir de, mahiyetinde (bilhassa savaş için) çetin bir kuvvet ve insanlar için faydalar bulunan demiri indirdik. Ki Allah, Kendisi'ni görmedikleri halde hem Kendi davasına, hem de rasûllerine yardım edenleri ortaya çıkarırsın. Şüphesiz Allah, mutlak kuvvet sahibidir, her işte üstün ve mutlak galiptir.³⁹⁴

Rasûller, Allah'ın insanlar için seçtiği yanılmaz ve yanılmaz liderlerdir. Onları takip eden, getirdikleri Din'e ve Kitab'a gerektiği şekilde bağlananlar, doğru üzerinde bulunur ve kaybetmezler. *Kitap*, insanlar için hem dünya, hem de Âhret hayatları adına gerekli bilgi, kanun ve talimatları ihtiva eder. *Mizan*, bu bilgileri kullanma, kanun ve talimatları uygulama adına bir ölçüdür, terazidir. *Demir*, teknoloji ve adaleti hakim kılmak adına Allah yolunda yapılacak savaş için vazgeçilmez öneminin yanısıra, toplum hayatında gücü de temsil eder. Kitap olmazsa, Demir (güç, otorite) dilediği gibi davranır, kanunu kendi koyar, hukuku ve adaleti kendi tayin eder. Demir ve Kitap olur, Mizan olmazsa, Demir Kitabı dilediği gibi ve kendi tesbit ettiği adalete göre kullanır. Kitap ve Mizan olur, Demir olmazsa, Kitap, özellikle içtimaî sahada ve bütün fert ve toplum hayatını kapsayacak şekilde uygulanma imkânı bulamaz. İşte, Hz. Bediüzzaman, "Hikmetin düsturları, hükümetin kanunları, hakkın esasları ve kuvvetin kaideleri birbirleriyle uyum içinde olmazsa, hem bunlar, hem de böyle bir uyumdan mahrum idare, halk üzerinde tesirli olamaz ve adaleti, adaletle yönetimi sağlayamaz." derken, esasen bu âyeti tefsir etmektedir.

- **Halkın veya kamuoyunun bir şeye verdiği mükâfat, gösterdiği rağbet ve teveccüh, ekseriya o şeyin kemaline göre değildir; belki ona ihtiyacının derecesi nisbetindedir.**³⁹⁵

HALKIN VE KAMUOYUNUN TEVECCÜHÜNÜN ASIL SEBEBİ

Bir saatçinin, hattâ bir oto tamircisinin bir allâmeden ziyade kazanması da teyit eder ki, halkın teveccühü, değerden ziyade ihtiyaca göredir. Bu açıdan, eğer cemaat-i İslâmiyenin zarurî dinî ihtiyaçları bizzat Kur'ân'a yöneltilip, çaresi Kur'an'da aransaydı, o Kitab-ı Mübîn, milyonlarca kitaplara taksim olunan rağbetten daha şiddetli bir rağbete, ihtiyaç neticesi bir teveccühe mazhar ve böylece insanlar üzerinde bütün manâsıyla hakim ve nüfuz sahibi olurdu. Yalnız okumakla bereket ve sevap aranan bir mübarek derecesinde kalmazdı.

Kur'ân'dan ve Risale-i Nur gibi eserlerden istifade için

Bugün en çok karşılaşılan ve cevap aranan sorulardan biri, Kur'ân'dan, Risale-i Nur gibi eserlerden nasıl istifade edileceğidir. İstifade teveccühe, yönelişe, teveccüh ise ihtiyaca bakar. Cenab-ı Allah (c.c.), hayatımızın devamını yeme ve içmeye, yeme ve içmeyi ise açlığa ve susuzluğa bağlamıştır. Acıkıp susamasak, ne doymanın, kanmanın, ne de yiyip içmenin lezzetini ve kıymetini biliriz. Bilmediğimiz gibi, yeme ve içme ihtiyacı duymaz, dolayısıyla yiyip içmeyiz. Neticede de hayatımız devam etmez. İşte, Kur'an'dan ve Risale-i Nur gibi eserlerden istifade, onlara olan teveccühümüze, teveccühümüz ise onlara olan ihtiyacımızı idrake ve onlar karşısında sürekli aç ve susuz olmamıza bağlıdır. Bu da, sürekli tefekkür, muhakeme, sorma ve merakımızı tahrik etmeyi gerektirir; Cenab-ı Allah'ın bahşettiği zihnî ve ruhî fakültelerimizi işletmeyi gerektirir.

- **Gariptir ki, bazen olur insan, pis bir çamura düşer, kendini aldatmak için misk ü anber diye yüzüne gözüne bulaştırır.**³⁹⁶

BÜKEMEDİĞİ BİLEĞİ ÖPÜP, KENDİNİ SUÇLAMA ZA'FI

İnsanın çokça müşahede olunan tipik bir za'fıdır ki, çok defa bükemediği bileği öper veya kendisine galip gelen insanın ayağına kapanır. Bu durumda, haklı da olsa, mağlûbiyet psikolojisiyle kendisini haksız çıkarmaya, hiç de öyle olmadığı ve yendiği takdirde hiç de öyle düşünmeyeceği halde, kendisini suçlar ve “Suç, zaten bendeydi!” diyerek, güya haksızlığını vicdanına ve başkalarına karşı ispatlamaya çalışır.

Yine insan, düştüğü bataklıktan, içine yuvarlandığı yanlış düşünce, yanlış itikad, yanlış davranış ve yanlış taraftarlıktan kurtulamayınca, bu defa yanlışını allayıp pullamaya, yaptığının güya doğruluğunu açıklamaya çalışır. Bu da, önemli bir beşerî za'ftır.

Bu gerçek ile alâkalı bir başka gerçek de şudur:

- **Zayıf, bazen acımasız olur ve zulmeder.**³⁹⁷

ZAYIFIN ACIMASIZLIĞI VE ZALİMLİĞİ

Zayıfın zulmü, kalbin zayıflığından ve üzerinde hissettiği vazife ve sorumluluğu yerine getirememeye psikolojisinden kaynaklanır.

Âciz, ümitsiz ve vicdanına baskı yapan vazifeyi yapamayan insan, meselâ görse ki, bir zalim bir mazlumu veya zalim bir devlet mazlum bir halkı eziyor; bu, vicdanı tefessüh etmemiş her insana tesir eder. Özellikle, bir yerde Müslüman bir toplum eziliyor ise, diğer Müslümanlar, bunun acısını ve ezilen topluma yardım etme vazifesini vicdanlarında duyarlar. Bu acı ve vicdanın baskısı, yapabilecekleri yardımı da yapmaya nefisleri müsaade etmeyince, bu defa mazlumu suçlamaya, “Bunlar da bunu hak etmişti!” demeye başlarlar. “Şu adam da dayak diyeceği yerde ne arıyordu? Baş edemeyeceği adamla neden kavgaya girdi? Şu halk, neden üzerine düşeni yapmaz? Neden zalimi üzerine çekecek şekilde davranır?” gibi mazeretler üretmeye girişirler. Böylece zulmeder, zulme ortak ve zalime yardımcı olurlar.

- **Halk çoğunluğuna yönelik olan ve öncelikle onu muhatap alan bir fikir, kudsiyet almazsa söner.**³⁹⁸

Daha önce, Hz. Bediüzzaman’ın bir diğer çok önemli tesbiti üzerinde durulmuştu: Halk çoğunluğunu delilden çok kaynağın kudsiyeti imtisale (kabûl ve uygulamaya) sevkeder.³⁹⁹ Yani, halk çoğunluğunu, bir şeyin doğruluğunu ve yanlışlığını teorik olarak, hattâ delilleriyle bilmekten çok, doğrunun kaynağı kabule veya redde götürür. Aynı şekilde, halk çoğunluğu, bir hükmü ve kanunu da yerindeliğini bilmekten çok, onun kaynağına bakarak benimser, tatbik eder veya benimsemez ve tatbikten uzak durur. Bu, hem devlet adamları, idareciler, hem de vaizler, irşad ehli için çok önemli bir gerçektir. Daha önce de temas edildiği gibi, kaynağında kudsiyet bulunmayan, yani Din’e, halkın itimadına mazhar bir kaynağa dayanmayan herhangi bir kanun, hüküm, fikir, halk nazarında fazla kabûl görmez. Eğer fikir, kanun veya hüküm, Din gibi veya Allah, Rasûlullah, Kur’an gibi kudsi bir kaynağa veya itimada mazhar şahıslara ait olursa, bu takdirde halk, onun mahiyetini ve niteliğini araştırmadan kabûl etme temayülü gösterir. Bu sebeple, dinî gerçekler, bilhassa halka Din’e ait unsurlar olarak, Allah’ın,

Rasûlüllah'ın veya Kur'an'ın emri, nehyi veya tavsiyesi olarak anlatılıp takdim edilmelidir.

Sosyalizm ve İslâm dünyası

Hız. Bediüzzaman (r.a.), bu çerçevede “Halk çoğunluğuna yönelik olan ve öncelikle onu muhatap alan bir fikir, kudsiyet almazsa söner.” küllî gerçeğini, Sosyalizm'in İslâm dünyasında yapıp yapamayacağı tesir konusunda ifade buyurmuşlardır. Bediüzzaman, bu sözyle Sosyalizm'in İslâm dünyasında neden Batı'daki tesiri gösteremediğini, halk katında neden benimsenmediğini açıklamıştır. Sosyalizm veya sosyalistler, dün olduğu gibi bugün de bu gerçeği kavramış değillerdir. İslâm dünyasında, Müslümanlar arasında, Din'e dayanmayan, en azından Din'in tasvibini almayan herhangi bir cereyan ve ideolojinin başarı şansı yoktur. Oysa sosyalizm, Din'den kaynaklanmak veya Din'e dayanmak şöyle dursun, hattâ Din karşısında lâkayt olmanın da ötesinde, çok defa Din'e muhalif kalmıştır. Müslümanlara hitap eden her fikir, her ideoloji ve akım, kudsiyet almaya ve bunun için de İslâmiyet'e dehalet etmeye, en azından İslâmiyet'le çatışmamaya mecburdur.

- **Ta'lim-i nazariyattan ziyade tezkir-i müsellemlâta (Teorik meseleleri anlatmaktan çok, Din'in kesin hükümlerini hatırlatmaya) ihtiyaç vardır.**⁴⁰⁰

DİN'İN TEORİK MESELELERİNDEN ÇOK HÜKÜMLERİ TAKDİM EDİLMELİDİR

Din, hayattır, hayatın hayatıdır; özellikle Müslüman toplumların dirilmesi, Din'in ve dinî hayatın bu toplumlarda dirilip hakim olmasıyla mümkündür.⁴⁰¹ Fakat ne yazık ki, özellikle akademik seviyede ve akademik çalışmaların karakteri olarak Din, sadece teorik inceleme konusu gibi ele alınmaktadır.

Din adına sadece tenkit ve teorik tartışmalarla meşguliyet

Ayrıca, pratikte Din'i yaşamayan veya ona hizmette bulunamayan, tenkidi ve tenkidî düşüncüyü öne çıkaran, İslâm toplumlarının problemlerini güya ictihad yokluğu gibi yanlış yerlerde arayan, ispat-ı nefis kaygısı içinde bulunan, Din'i sadece başkalarına anlatılacak bir malûmat toplamı gibi gören pek çokları da, Din adına teorik tartışmalarla meşgul olmaktadır. Oysa, özellikle imanî meseleler ve Din'in esasları münakaşa suretinde bahsedilemeyeceği gibi, Din etrafında Sünnet-i Seniyye çizgisinde pratiği

olmayan teorik tartışmalar da, Din'i ve dinî hakikatleri sulandırma ve onları hakikat olmaktan çıkarmadan başka bir netice vermeyecektir ve vermemektedir. Dolayısıyla, Din adına teorik tartışmalara değil, dinî hakikatleri, Din'in esaslarını, iman, ibadet, ahlâk, muamelât kaide ve gerçeklerini, Din'e Sünnet-i Seniyye çerçevesinde hizmet yolunu hatırlatmaya, yaymaya, vurgulamaya ve Din'i pratik hayatta yaşamaya ihtiyaç vardır. Din'i mümkün olan en güzel şekilde temsil etmeye ve onu temsilin diliyle anlatmaya ihtiyaç vardır.

Hız. Üstad Bediüzzaman (r.a.), bu konuda Arapça hutbenin daha tesirli olacağını beyan buyurmaktadır. Ne yazık ki bu korunamadığı gibi, özellikle ülkemizde dilimiz de korunamamıştır ve bir sonraki nesil, bir önceki nesli bile anlamamaktadır. Dildeki değişim, fakirleşme ve yozlaşma sebebiyledir ki, nasıl her bir meslek ve ilim dalının bile kendine ait bir dili ve o dilin temelini teşkil eden kavramları varsa, bunun gibi Din'e, dinî hakikatlere ve ilimlere ait kavramları da artık yeni nesiller bilmemekte, Din'in dilinden neredeyse bütünüyle habersiz bulunmaktadır. Bu sebeple, dilimizi korumak, Din'i korumak derecesinde lüzumlu bir vazifedir.

- **Güzel gören güzel düşünür. Güzel düşünen, hayatından lezzet alır.**⁴⁰²

HAYATTAN LEZZET ALMAK İÇİN GÜZEL GÖRME VE GÜZEL DÜŞÜNME

Her insanın hayatında dertler, sıkıntılar, hastalıklar, musibetler olacaktır. Bu hayat gerçeğini ifade adına Ziya Paşa demiş:

Her âkile bir dert bu âlemde mukarrer;
Rahat yaşamış var mı gürûh-u ukalâden!?

Bir başkası da, biraz karamsarca demiş:

Neşve tahsil ettiğin sağar da senden gamlıdır;
Bir dokun bin âh işit kâse-i fağfurdan!

Cenab-ı Allah (c.c.), sabrımızı, iman ve tevekkülümüzü, iman ve İslâm'a bağlılığımızdaki, onun yolunda hizmetlerimizdeki ihlâs ve sadakatimizi ölçmek, bizi bizzat bize tanıtmak, istidat, yani potansiyel kabiliyetlerimizi inkişaf ettirmek için bizi korku ile, açlıkla, malımızdan, kazancımızdan eksiltme ve sevdiklerimizi almak gibi yollarla imtihan eder.⁴⁰³ Hastalıklarla, musibetlerle, toplum veya topluluk olarak, hattâ millet olarak bazen mağlûbiyetlerle, bazen galibiyetlerle imtihan eder.⁴⁰⁴ Hem imtihanı kaybetmemek, hem de imtihanın hakkımızda hayırlarla neticelenmesi ve

istidatlarımızın inkişaf edip birer kabiliyet haline gelmesi yolunda üzerimize düşeni yapmak için, hayata, hadiselere, olup bitenlere asla ümitsizlik ve karamsarlık camının arkasından bakmamalıyız.

Ayrıca hastalıklar, dertler, musibetler, şerler, hayatta daima cüz'îdir, kısa sürelidir. Bir kısmını arzedilen pek çok hikmetler sebebiyle Cenab-ı Allah (c.c.), hayat hamuruza katıp karıştırmıştır. Dolayısıyla, hayat hep bunlardan ibaretmiş gibi düşünüp davranmamak gerekir. Bunlara maruz kalmadaki kusurlarımızı görmeye ve gerekli dersi çıkarmaya çalışmakla birlikte, her halükârda her şeye, her hadiseye olumlu açıdan yaklaşabilmek çok önemlidir. “Kader, adalet eder.” düsturunu da hiç unutmadan, her şeyin, her hadisenin güzel yanını görmeli, böylece yaşadıklarımız sebebiyle bilhassa başkalarını suçlamak, gıybet ve suizan gibi yollara sapmaktan da korunmalıyız. Bu tavır, hem ümitlerimizi sürekli korumamıza, daima güzel düşünüp, özellikle Cenab-ı Allah (c.c.) ve mü'minler hakkında sürekli hüsnüzannı esas alıp hayatımızı acılaştırmamamıza yardım eder, hem de bir hatanın, içinden çıkılmaz daha başka hatalara sebep olmasına meydan vermez. Başka türlü davranan, sıkıntıları, hastalıkları, musibetleri büyütüp hayata bunlar açısından bakan, insanları sadece onlardan gördüğü bir veya birkaç kötü muameleyle değerlendirip, münasebetini bunlar üzerine kuran insan, suizandan, karamsarlıktan, hattâ ümitsizlikten kurtulamaz. Böylece hayatı da kendisine zehir eder.

- **Sıcaklığın dereceleri gibi, her musibetin nimet tarafı, her musibette bir derece-i nimet vardır. Daha büyüğünü düşünüp, küçükteki derece-i nimeti görüp, Allah'a şükretmelidir.**⁴⁰⁵

HER MUSİBETTE BİR DERECE-İ NİMET VARDIR

Hiçbir musibete bütünüyle musibet olarak bakmamak gerektir; hattâ özellikle mü'minler için her musibet, eğer şikâyetçi olunmaz ve sabredilirse iki mükâfatı beraberinde taşır. Bunlardan biri hemen verilen mükâfattır ki, çok defa musibete sebep olan günahı affettirir veya hatayı hatırlatır, giderilmesine kapı açar. İkinci mükâfat daha sonra gelir ve musibetin zararını telâfi ettiği gibi, daha büyük iyilik ve güzelliklere kapı açar.

Birinci Dünya Savaşı'ndaki mağlûbiyetimiz

Birinci Dünya Savaşı'ndaki mağlûbiyetimiz, büyük bir mağlûbiyetti; Osmanlı Cihan Devleti'nin yıkılması, “son vatan toprağı” Türkiye'nin de yer

yer işgali ve birkaç milyon insanımızın şehadeti ya da sakat kalmasıyla sonuçlandı. Fakat bu savaşta eğer galip gelseydik, o zaman iktidarda olan ve savaşa komuta eden kadro, daha da şımarıklık içinde yalnızca Türkiye’de değil, bütün İslâm dünyasında İslâm’ı kökten kurutma teşebbüsünde bulunabilirdi. Ayrıca, savaşta şehid olan milyonlarca insanımız, şehidin velî olması hasebiyle velî olarak Âhîret’e göçtü ve inşaallah insanın en büyük meselesi olan ebedî hayatı kazandı. Eğer bu savaş kazanılsaydı, daha sonra dönemin şartları ve İslâm karşıtı müdahale ve faaliyetler sebebiyle bu şehid ve velîlerin büyük çoğunluğu, imanını ve dolayısıyla ebedî hayatını kaybedebilirdi. Yine, artık Osmanlı Devleti her bakımdan bir enkazı andırıyordu ve bir diriliş vadetmiyordu. Mağlûbiyetle bu enkaz kalkma yoluna girdi ve Anadolu’nun bağrına cihanı tutacak yepyeni ve taptaze tohumlar düşmeye ve yeşermeye başladı.

Musibetin daha büyüğünün gelmemiş olması da bir nimettir

Bunun gibi, hastalıklarda da, hattâ deprem, sel baskını gibi zaman zaman gelen felâketlerde de yine hem peşin, hem de ileriye bırakılan mükâfatlar söz konusudur. Bunun yanısıra, sıcaklık ve soğukluğun dereceleri olduğu gibi, musibetler ve felâketlerin de büyüğü ve büyüğünün de büyüğü vardır. Dolayısıyla, bir musibet başa geldiğinde “Bunun daha büyüğü de gelebilirdi!” diyerek, büyüğünün gelmemesini nimet telâkki ederek şükür içinde sabır, sabır içinde şükretmek gerekir. Aksi halde insan, musibetten şikâyet eder, onu büyük görüp gözünde ve kalbinde büyütürse, bu defa o musibet de büyür, şişer, dehşetlenir. Buna merak da katılırsa, bir iken ikileşir. Sonra kalbi dövmeye başlar ve kalbde rahatsızlıklara, daha başka musibetlere yol açar.

Merak, musibeti ikileştirir, maddî musibeti kalbde de yerleştirmek için bir kök olur; hem Kader’e karşı bir nevi itiraz ve tenkid ile, İlâhî rahmeti suçlama manâsı da taşır. Dolayısıyla, musibetlerde rahmet ve nimet cihetini görmek, Kader’in rahmet ve adaletle iş gördüğünü düşünmek, bu zamanda umum âlem-i İslâm’ı, daha da ötede, bütün bir insanlığı ilgilendiren kudsî bir hizmet ve vazife yüzünden gelen ve gelecek hafif zahmetlere önem vermemek gerekir.⁴⁰⁶

- Eşyanın kemalâtı, zıtlarıyla bilinir; elem olmazsa lezzet bir kemal olmaz, karanlık olmazsa ışık tahakkuk etmez, ayrılık olmazsa kavuşma lezzet vermez.⁴⁰⁷

KEMALÂTI VE HAKİKATLERİ SINIRLARI VE ZITLARIYLA TANIMA

Önceki bölümde üzerinde kısaca durulmuş olan bu gerçeği burada bir başka açıdan biraz daha açabiliriz:

Dünya, mutlak veya mutlaklıkları içinde hakikatleri ihtiva edemez, barındıramaz, yansıtamaz veya bu hakikatlere mazhar olamaz. Dolayısıyla, dünyada mutlak hakikatler karakterlere, mizaçlara, istidatlara, şartlara, zaman ve mekânlara göre izafîleşir ve izafiyetleri içinde kavranarak, mutlaklıklarına ancak itikat edilir. Bundan dolayı, bazı âlimler ve müşahede ehli veliler, hakka'l-yakînin, en azından kemaliyle dünyada gerçekleşmeyeceği kanaatindedirler.

Hakikatleri mutlaklıkları içinde veya mutlak hakikatleri istiab edemeyen ve yansıtamayan dünyada hakikatler, tek başlarına ve mücerretlikleriyle kavranamaz; bunun yerine, zıtlarıyla ve müşahhas temsilleriyle bilinirler. Meselâ, Hz. Allah (c.c.), mutlak, kemalde ve sonsuz haktır ve hakikattir; ancak Sıfatları, İsimleri ve Fiilleri'nin eserleriyle, yani eşya ve hadiselerle bilinir; bu sebeple, Cenab-ı Allah, Zâtı'yla malûm değil, ma'ruftur, yani dış dünyadaki (âfâk) ve insanın iç dünyasındaki (enfüs) tecellileriyle tanınır. Hz. Ahmed hakikati (Hakikat-i Ahmediye), dünyada Hz. Muhammed olarak tecelli eder ve Hz. Muhammed hakikatiyle bilinir. Bütün bu hakikatler ve diğer iman hakikatleri, yine eserler üzerinden, harice yansıyan tecellileri, teşahhusları veya kalbde hissedilen ve tecrübe edilen izafîlikleriyle bilinir ve belli ölçüde kavranabilir. Bu bilme ve kavrama da yine şahıslara, istidatlara, karakter ve mizaçlara, zaman, mekân ve şartlara göre farklılaşır, derecelenir. Namazın bir hakikati vardır ve şartları, farzları, vâcipleri, sünnetleri, müstehapları, kısaca kılınma ve eda şekliyle tecelli eder ve namaz hakikatine ancak onu kendine has şekliyle eda ederek belli ölçülerde ulaşılabilir. Zihindeki manâlar, yine birer hakikattir ve ancak harflerden oluşan kelimeler, kelimelerden oluşan cümleler, cümlelerden oluşan paragraflar vb. yoluyla bilinirler.

İşte, Cenab-ı Allah (c.c.), hakikatleri mutlaklıkları ve mücerretlikleri içinde istiab edip yansıtamayan dünyayı, bu hakikatleri kavramak için zıtlarına emanet etmiş gibidir. Büyük olmazsa küçük, küçük olmazsa büyük; ağır olmazsa hafif, hafif olmazsa ağır; sıcak olmazsa soğuk, soğuk olmazsa sıcak; elem olmazsa lezzet, lezzet olmazsa elem; karanlık olmazsa ışık, ışık olmazsa

karanlık hem tahakkuk etmez, yani gerçekleşmez, hattâ olmaz ve hem de bilinmez. Bunun gibi, eşyanın sıfatlarındaki nihaî nokta veya kemal de, yine zıtları ve dereceler halinde tecrübe edilir ve bilinir.

Cenab-ı Allah'ın kemalinde veya hepsi kemal derecesinde, yani sonsuz ve kusursuz olan Sıfatları ve İsimleri'nde zıtları itibariyle derecelenme olmaz. Gerçek kemal de, işte mutlak, sonsuz, zıttı ve benzeri olmayan, zıttına ve benzerine ihtiyaç duymayan bu kemaldir. Bilinmek ve kavranmak için zıttına ihtiyaç duyan kemal, mutlak değil, nisbî ve izafî kemaldir. Mutlak kemali en azından tasavvur edebilmek için Cenab-ı Allah (c.c.), bazı zıtları itibariyle ve zıtları olmadan da bilinip tecrübe edilebilecek kemaller yaratmıştır: varlık lezzeti, hayat lezzeti, sevmenin lezzeti, ma'rifetullah ve iman lezzeti, beka lezzeti, rahmet lezzeti, şefkat lezzeti, nûrun güzelliği, görmenin güzelliği, sözün güzelliği, keremin, ahlâkın, karakterin güzelliği, bu tür kemallerdendir. Yani, zıtları olmasa da tanınıp, bir ölçüde anlaşılabilirler. Şu kadar ki, dünyada bunlar da derece derece olur, bilinip tecrübe edilmeleri şahıstan şahısa, istidattan istidada, zamandan zamana, mekândan mekâna değişir; yani her zaman izafîlik arzederler. Cenab-ı Allah'ın mutlak kemalini ve kemali içinde Sıfatları'nı, İsimleri'ni ve Fiilleri'ni tanımada ve bunların tecellilerinde de yine tanıyana ve tecellilerin mazharlarına göre dereceler, nisbîlikler olur. Bundan dolayı, ma'rifetullah mevzuunda farklı farklı mütalâalar söz konusu olabilir. Bütün bu mütalâalarda herkesi bağlayıcı ve iman gerektiren nokta, Kelâm ilminin Kur'an'a ve Sünnet'e dayalı olarak ortaya koyduğu gerçeklerdir.

Evliyanın müşahedeleri, bu gerçekler terazisinde tartılır ve bilhassa başkaları için bu tartıdaki mertebeleri ölçüsünde hakikat ifade eder.

- **Yoktan elem yok; henüz var olmayandan elem gelmez.**[408](#)

SABIR KUVVETİ, HER GÜN İÇİN YETERLİDİR

İnsan, son derece girift ve kompleks bir varlıktır. Kendisine hükmeden sadece aklı değildir; vicdanı, kalbi, nefsi ve hisleri, dolayısıyla sevgileri, korkuları, endişeleri, ümitleri, beklentileri, sevinçleri, acıları da ona şu veya bu şekilde hükmeder. Hattâ hayalleri, tasavvurları, vehimleri ve vesveseleri de hükmeder. Dolayısıyla o, her zaman aklî ve mantıkî davranamaz.

Meselâ, Cenab-ı Allah (c.c.), günde beş vakit namazı emretmiştir. İnsan nefsi, insana bir oyun eder ve “Günde beş vakit namaz çok; hele her gün

bitmez ki!” der. Oysa yarına değil, bir an sonrasına bile çıkacağımız, yani hayatımızın ne zaman biteceği kesin değildir. O, her an bitebilir. Dolayısıyla insana düşen, Allah’ın kendisine verdiği sabır kuvvetini hazır zamana ve hazır işlere harcamaktır. Yarınki vazifelerden dolayı bugün zorluk çekilmez; çünkü nasıl bugüne ait ve bugünkü işler için sabır ve tahammül gücü var ve insana bu güç verilmişse, yarın için de vardır ve verilmiştir; takdir edilen ömrün her bir günü için de vardır ve takdir buyrulmuştur. Bu sebeple, yarınki ve sonraki günlerin namazı için bugünden sıkıntı çekilip namazı kılmamak bir safsatadan, nefsin oyunundan, aldanmadan, olmayan bir zorluğu üzerimize, kalbimize yükleme akılsızlığından başka bir şey değildir.

Nasıl yarın, yarından sonra ve sonraki günlerde acıkacağım diye bugünden elem çekip, bugünkü açlık elemimi artırmak divaneliktir, aynı şekilde şu anda olmayan, olup olmayacağını da bilmediğimiz sıkıntı ve zorluklarla bugünkü vazifeleri ihmal etmek de bir divaneliktir. İnsan, hayalinin, tasavvurunun, vehminin, vesvesesinin başına açtığı bu tür sıkıntı ve zorlukları akıl ve mantığıyla gidermelidir.

- **Hayatın yarası iyileşir; izzet-i İslâmiyenin, namus-u millînin yaraları pek derindir.**⁴⁰⁹

Bir insanın maruz aldığı yaralar, hastalıklar ve musibetler her zaman iyileşebilir; ayrıca ferdîdir. Buna karşılık, işlenen hatalar, kusurlar, günahlar, ihmaller sebebiyle İslâmî onur ve millî namusun aldığı yaralar, çok derindir. Dinine bağlı, milletini ve ülkesini seven her insana, özellikle her Müslüman’a düşen, İslâmî onur ve millî namus yara üstüne yara alır, Ümmet’in dertleri ve problemleri üst üste yığılırken kendi ferdî problemlerini, musibetlerini öne çıkarıp, her meseleye bu problemler ve musibetler penceresinden bakmak değil, onları mümkün olduğunca unutup, vücudun bir yerindeki rahatsızlığı tamir ve tedavi için bütün vücudun harekete geçmesi gibi, himmetini İslâmî izzet ve millî namusun tamirine, ümmetin problemlerinin çözümüne sarfetmek olmalıdır.

- **Maneviyat ve ahlâka vurulan darbe, her darbeden daha şiddetli ve daha tahrip edicidir.**⁴¹⁰

DARBELERİN EN ŞİDDETLİSİ VE EN TEHLİKELİSİ

İnsan, düşünen, şu veya bu şekilde inanan ve belli davranış değerleri ve ölçüleri olan bir varlıktır. Düşünce, inanç ve davranışta, davranış değerlerinde

doğruyu tesbit ve tayin buyuran da, insanı bütün çevresiyle birlikte yaratan Cenab-ı Allah'tır (c.c.). Çünkü doğru olan yolu tesbit ve tayin buyurmak, bilmeyi gerektirir. En küçük bir âlet bile, onu üreten firmanın, fabrikanın onun için hazırladığı kullanma kılavuzuyla gelir ve bizden onu bu kılavuza göre kullanmamız beklenir.

İnsan, bir aletten, en karmaşık bir makine veya fabrikadan çok daha öte bir şeydir. İnsan hakkında doğru olanı tesbit ve tayin etmek için onu bütün maddî–manevî, biyolojik–zihnî–ruhî yanlarıyla, geçmişi ve geleceğiyle, hayatının ferdî ve içtimaî boyutlarıyla, münasebet halkası içinde bulunduğu bütün diğer insanlar ve “tabii” çevre ile eksiksiz ve kusursuz tanımak gerekir. Ayrıca, insanı sonsuz bir başka hayat, Âhîret hayatı beklemektedir. Bütün bu varlık ve varoluş boyutlarıyla insanı eksiksiz ve kusursuz tanıyan ise elbette onu yaratandır. Kur'an'da, “*Yaratan bilmez mi?*”⁴¹¹ buyrulur. Yaratan bilir, bilen yaratır. O halde, insan hakkında neyin doğru ve faydalı, neyin yanlış ve zararlı olduğunu da tam olarak bilen yine sadece Hz. Allah'tır. O, “*Olur ki, siz bir şeyden hoşlanmazsınız da o şey hakkınızda hayırlıdır; bir şeyi seversiniz ama o şey ise hakkınızda şerlidir. Allah bilir, siz bilmezsiniz.*”⁴¹² buyurur. İşte, insan için en önemli olan, doğru düşünmek, doğru ve doğruya inanmak ve doğru davranmak, doğru değerler sahibi olmaktır. Bütün sosyal hayatımız, doğru veya yanlış düşünüp doğru veya yanlış inanma ve doğru veya yanlış davranmanın tezahürlerinden ibarettir. Bundan dolayı yine Kur'an-ı Kerim'de, “*Gerçek şu ki Allah, bir topluluğun durumunu o topluluk kendi içindekini değiştirmedikçe değiştirmez.*”⁴¹³; “*Bir millet kendi içinde ve iç dünyasında değişikliğe uğramadıkça, Allah da o millete bahşetmiş olduğu nimeti asla değiştirmez.*”⁴¹⁴ buyrulur.

Osmanlı Devleti'nin en dehşetli ve en tehlikeli düşmanı

Hız. Bediüzzaman, üzerinde durduğumuz genel düsturu, Osmanlı Devleti'nin en dehşetli ve en tehlikeli düşmanı olan devletin niye en dehşetli ve tehlikeli düşman olduğunu açıklama sadedinde ifade etmiştir. İlgili iki soruya verdiği ve önemini her zaman koruyan cevaplar şunlardır:

S: Neden bu kadar İ.Z'den nefret ediyorsun, sulhünü de istemiyorsun?

C: Sebep bir değil, bindir. Bana en ziyade şiddetli görünen, mânen ahlâkımıza vurduğu darbedir. Çekirdek halinde olan kötü hasletlerimizi içimizde inkişaf ettirdi. Hayatın yarası iyileşir; izzet-i İslâmiye, namus-u millînin yarası pek derindir.

Edirne Camii'nde, bir İslâm hocasının lisanıyla, V...s gibi şeytan zalime dua ettirdi. Merkez-i Hilâfet'te, Müslümanlar lisanıyla hizbüşşeytan olan İ.Z, Yunan askerlerini

kurtarıcı ilân ve karşısındaki mücahidler gürhunu canı, zalim söylettirdi.

Acaba, bir valide o dereceye getirilse ki, çocuğunu kendi eliyle öldürerek, müteessir olmayarak parça parça etse, hiç mümkün müdür ki, onda yüksek hisler ve yüce ahlâk sönmesin?

S: Neden bu kadar İ..Z siyaseti galip çıkar?

C: Siyasetinin en belirgin ve ayırt edici özelliği, fitnekârlık, ihtilâf-tan istifade, menfaat yolunda her alçaklığı irtikap etmek, yalancılık, tahripkârlık, hariçte menfiliktir.

Bir adam, kocaman bir binayı bir günde harap eder, bir taburu ihtilâle verir. Şu alçak siyasettir ki, K.T.T.'i zahiren lânetlediği halde, gizlice yardım ediyor. Fenalık ve kötü huylar, kötü ahlâk, siyasetine vasıta olduğu için, her yerde kötü ahlâkı himaye ederek yüreklendirir. Şimdiki İstanbul hali şahittir.

- **Ahlâktaki ifrat ve tefrit, istidadı bozuyor. Bu bozulma, manâsızlık ve gayesizliği netice veriyor. Bu manâsızlık ve gayesizlik ise, kâinattaki en küçük ve en az önemli şeylerde bile görülen maksat ve faydaların gösterdiği üzere, bütün kâinatta hakim bulunan İlâhî hikmete terstir.**[415](#)

AHLÂKTAKİ İFRAT VE TEFRİT

Hız. Üstad Bediüzzaman'ın üzerine kitap çalışması yapılacak çapta bir tesbiti de budur.

İnsandaki üç temel kuvve veya meleke

Özellikle Müslüman ahlâkçılar, insanda üç temel kuvve veya melekedenden söz ederler: Kuvve-i şehviye, kuvve-i gadabiye, kuvve-i akliye. Kuvve-i şehviye, yeme, içme, çalışma, dinlenme, evlenme gibi insanın dünya hayatını yaşama mekanizması olan kuvvedir. Kuvve-i gadabiye, insandaki savunma mekanizması olup, ana dinamiği de öfkedir. Kuvve-i akliye ise, insanın düşünme, muhakeme etme, hatırlama, tartıp değerlendirme gibi zihnî melekelerinin toplamıdır. Şahsiyetin tekemmülü, mükemmel ahlâk ve insan davranışlarındaki isabet ve denge, bu üç kuvvenin denge veya adalet noktasında tutulmasına bağlıdır. Çünkü bu kuvvelerden her birinin ifrat, tefrit ve denge noktaları vardır. Kuvve-i şehviyenin ifrat (aşırı) noktası fücür, yani sınır ve kaide tanımadan yiyip-içme, iffetsizlik, takvadan nasipsizliktir. Tefrit (karşı aşırı) noktası hümûdet, yani yemeğe, içmeye, evlenmeye, diğer beşerî ihtiyaçları gidermeye karşı isteksizliktir. Kuvve-i şehviyenin orta noktası ise iffettir; nefsin ihtiyaçlarını gidermede daima orta noktada durma, itidal veya adaleti esas alma, her türlü aşırılıktan kaçınma, bu konudaki dinî emirlere itaat etmedir.

Kuvve-i gadabiyenin ifrat noktası tehevür, yani olur olmaz her şeye

sinirlenme, öfkede ve onun yol açtığı zulüm ve haksızlıkta sınır tanımama; tefrit noktası ise, cebânet, yani korkaklık, Din'e, mukaddesata, ırza, namusa, şerefe, korunması gereken değerlere tecavüzler karşısında dahi hiçbir tepki duymamadır. Kuvve-i gadabiyenin orta noktası, şecaattir; öfkenilmesi gereken yerde öfkelenme, fakat öfkeye mağlûp olmadan ne yapılması gerekiyorsa onu yapma temkin ve cesaretini gösterebilmedir.

Kuvve-i akliyenin ifrat noktası, cerbezedir. Cerbeze, demagoji, çarpıtma, yanlışlığı doğru, doğruyu yanlış gösterebilme diyalektiği, bir meselede daima eksik ve kusuru görüp, gözü o meselede çok daha fazla olan hayır ve güzelliğe kapamak demektir. Kuvve-i akliyenin tefrit noktası hamakat, yani eblehlik, firaset ve basiretsizlik, akli hiç ermeme; orta noktası ise, hikmettir.

Ahlâktaki ifrat ve tefrit, insandaki istidatları da bozar

İnsandaki bu üç temel kuvve veya melekenin orta noktaları ile ifrat ve tefrit noktaları arasında derece derece çok fazla sapma noktaları vardır. İşte orta noktalardan uçlara doğru sapma nisbetinde ahlâkta bozulmalar olur. Ahlâkta dengenin ifrat veya tefrit yönünde bozulması, insandaki istidatları da bozar; ya onların gerektiği şekilde gelişmesine mâni olur veya yanlış yönde kullanılıp, yanlış gelişmesine, çürümesine, kurumasına veya eğrilmesine yol açar. Meselâ şehvetlere mağlûbiyet, aklen de, rûhen de gelişmeye set çeker. Akli daima demagoji ile aldatma yönünde kullanma, doğruyu görüp, ona tâbi olmaya mâni olacağı gibi, insanı mânen de, hattâ zihnen de öldürür.

İstidat ve kabiliyetlerini bu şekilde bozan, güdük bırakan, çürüten veya eğrilten ve yanlış yolda kullanan insan, çok defa manâsız ve gayesiz işlerde boğulur. Vaktini boş yere harcar; gücünü ve her türlü sermayesini çarçur eder. Hayatta insaniyete yakışır bir gayesi ve bu gaye istikametinde çalışması olmaz. Bugün okuma salonlarının veya kütüphanelerin boş, kahvelerin ise dolu olmasının, işsizlikte, sokak serseriliğinde ve serserilerinde artışın, artan kanaatsizlik, doyumsuzluk ve tenkitçiliğin, hayattan şikâyetin, magazin ve eğlencede başıboşluğun, sigara, alkol ve uyuşturucu gibi alışkanlıkların pençesine düşmenin ve intiharların en önemli sebeplerinden biri, ahlâktaki bozulma ve bunun yol açtığı gayesizlik, idealsizlik ve manâsızlıktır. Çünkü kâinattaki muazzam ve muhteşem düzen ve intizamın açıkça gösterdiği üzere, her şeyde bir manâ, maksat ve denge vardır. Bu manâ, maksat ve dengeyi tayin eden, her bir şeye sayısız denebilecek manâlar, gayeler ve faydalar takan, böylece bütün bir kâinatı düzen, intizam ve âhenk mucizesi olarak

tutan İlâhî Hikmet, gayesizlik, manâsızlık ve başıboşluğa tamamen terstir. İnsan ve toplum hayatında denge ve gerçek saadet de, bu Hikmet'e uyumlu kalmadadır.

- **Bazılara bir an, bir senedir.** [416](#)

ZAMANIN ÇOK YÖNLÜ İZAFİLİĞİ VE İSTİDATLARDA FARKLILIKLAR

Bu, zamanın izafiliğini, kişinin içinde bulunduğu duruma göre zamanın geçişini idrakteki farklılıkları ifade etmekle birlikte, Hz. Bediüzzaman (r.a.), bu çok anlamlı sözle bir başka gerçeği nazara vermektedir.

Kibrit, bir çakma ile alev alır; kuru odun, altına konan ateşi üflemeyle fazla zorluk vermeden tutuşur. Kömür, tutuşturmak ve yakmak için biraz gayret ister. Bunun gibi, insanlar da farklı farklıdır. Bazı fitratlar ve istidatlar vardır ki, kibrit gibi hemen parlar; bazı fitratlar ve istidatlar da vardır ki, ateş alması, kabiliyet haline gelmesi için belli zaman ve gayret gerekir. Öte yandan, bazı müşidler, hocalar vardır ki, talebesini bir bakışla, bir el hareketiyle, bir sözle veya bir ya da birkaç derslik öğretme ile Allah'ın izniyle zirvelere taşır. Bu taşımada elbette talebenin istidadı da önemlidir. Müşid veya hoca da vardır ki, talebenin rûhundaki istidadı ateşlemesi aylar, hattâ seneler alır.

Tarihin en büyük müşidi ve talebeleri

Tarihin en büyük müşidi ve muallimi olan Peygamber Efendimiz (s.a.s.), baştan sona iksir olan nazarı ile, irşad ve öğretmesi ile kömür gibi istidatları birden elmas haline getirmiştir. Hz. Ömer'in İslâm'dan önceki ve sonraki hali buna delil olduğu gibi, bütün Sahâbe'nin halleri de delildir.

Kureyş toplumu, çok büyük kabiliyet ve kapasiteye sahip bir toplumdur. Medine'deki Evs ve Hazreç, bazı sahalarda Kureyş seviyesinde olmasa da, yine kapasite ve kabiliyetleri çok gelişmişti. Fakat bu kapasite ve kabiliyetler, gerekli eğitimi almadığı için vahşet, tahrip, merhametsizlik, kabile âdetlerine tam bir taassupla bağlılık, zapt u rapt altına girmeme, kanun-kaide tanımama, sürekli çatışma ve savaş olarak tecelli ediyordu. Böyle fertler veya bir toplumun eğitilmesi, en zor olan bir eğitimidir. Peygamber Efendimiz'in tarihte kimseye nasip olmadık şekilde böyle bir topluluktan çok kısa zaman içinde Sahâbe olarak anılan tarihin en mukaddes, hemen her sahada en başarılı, ahlâk ve maneviyatta en ileri ve tarihin en muhteşem ilim ve maneviyat medeniyetinin temellerini atmış bir cemaat ve bir devlet çıkarması,

O'nun peygamberliğinin en büyük ve inkâr kabul etmez delillerindedir. Bediüzzaman (r.a.), bu noktada meydan okur: “(Şu medenî zamanda) alın en ‘büyük’ yüzlerce filozofunuzu (yüzlerce sosyologunuzu, yüzlerce psikologunuzu, yüzlerce pedagogunuzu), şu zamanın Arabistan’ına (veya en medenî kabûl ettiğiniz ülkenize ve toplumunuza gidin), O Zât’ın bir senede yaptığının yüzde birini yüz senede yapabilecek misiniz?”⁴¹⁷

• **Her gelecek, yakındır.**⁴¹⁸

Bir şey mutlaka gelecekse ve gelmesi takdir edilmişse, ne kadar zaman sonra da gelecek olsa yine o gelecek yakındır. Her kesin gelecek mutlaka geleceği için ona uzak nazarıyla bakılmaz, çünkü gelir ve geldiği zaman o uzak gibi görünen zamanın ne kadar yakın olduğu anlaşılır. Başka sebeplerin yanısıra bundan da dolaydır ki, Kur’an-ı Kerim’de Kıyamet ve Âhret çok yakın olarak takdim ve tavsif buyrulur.

• **Unutmak da, bir nimettir. Yalnız her günün elemini çektirir, birikmiş elemleri unutturur.**⁴¹⁹

³¹⁹ *Sözler*, “Lemeât”.

³²⁰ İsrâ Sûresi/17: 22–39; Kehf Sûresi/18: 19.

³²¹ Bakara Sûresi/2: 191, 217.

³²² Bakara Sûresi/2: 30.

³²³ *Mektûbât*, “16. Mektup, 1. Nokta”; *Tarihçe-i Hayat*, “3. Kısım, Eskişehir Mahkemesi Müdafaası”.

³²⁴ Nahl Sûresi/16: 125.

³²⁵ Yusuf Sûresi/12: 76.

³²⁶ Bakara Sûresi/2: 208.

³²⁷ A’râf Sûresi/7: 142.

³²⁸ Tâ-Hâ Sûresi/20: 94.

³²⁹ *Sözler*, “Lemeât”.

³³⁰ *Lemeât*; *Sünuhât*.

³³¹ Yusuf Sûresi/12: 92.

³³² Yusuf Sûresi/12: 108.

³³³ *Buharî*, “Bed’ü’l-Vahy” 1; *Müslim*, “İmare” 155; *Ebü Davud*, “Talâk” 11; *Tirmizî*, “Fedâilü’l Cihad” 16; *Nesâî*, “Tahare” 60.

³³⁴ *Sünuhât*, “Rüyada Bir Hitabe”.

³³⁵ *Mektûbât*, “Hakikat Çekirdekleri: 60”; *Sözler*, “Lemeât”.

³³⁶ Şura Sûresi/42: 52.

³³⁷ Nur Sûresi/24: 35.

³³⁸ Enfâl Sûresi/8: 24.

³³⁹ Rûm Sûresi/30: 52.

³⁴⁰ Fâtır Sûresi/35: 20.

³⁴¹ Yunus Sûresi/10: 43.

³⁴² A’râf Sûresi/7: 198.

³⁴³ Hacc Sûresi/22: 46.

- [344](#) En'âm Sûresi/6: 122.
- [345](#) *Muhakemât*.
- [346](#) *Hutbe-i Şâmiye*.
- [347](#) *Sözler*, "Lemeât"; *Mektûbat*, "Hakikat Çekirdekleri: 41".
- [348](#) *Lem'alar*, "22. Lem'a, 2. İşaret".
- [349](#) Bakara Sûresi/2: 148.
- [350](#) Mâide Sûresi/5: 48.
- [351](#) Hadîd Sûresi/57: 21.
- [352](#) Hadîd Sûresi/57: 20
- [353](#) Tekâsür Sûresi/102: 1–2.
- [354](#) *Muhakemât*, "3. Makale, 2. Maksat, 3. Meslek".
- [355](#) Rûm Sûresi/30: 30.
- [356](#) *Lem'alar*, "22. Lem'a, 2. İşaret".
- [357](#) *Sünuhât*.
- [358](#) *Muhakemât*, "Altıncı Mukaddime, İşaret".
- [359](#) *İşâratü'l-İ'câz*, "Fâtiha Sûresi, 4. âyetin tefsiri".
- [360](#) *Sünuhât*.
- [361](#) *Sünuhât*.
- [362](#) *Daedalus*, Kış 2000, c: 129; s: 123–124.
- [363](#) *Muhakemât*, "Birinci Makale, 12. Mukkadime".
- [364](#) *Mektûbât*, "22. Mektup, 2. Mebhas".
- [365](#) Kehf Sûresi/18: 62.
- [366](#) Kehf Sûresi/18: 85, 89, 92.
- [367](#) *Mektûbât*, "Hakikat Çekirdekleri": 69.
- [368](#) *Hutbe-i Şâmiye*.
- [369](#) *Lem'alar*, "22. Lem'a, 3. İşaret".
- [370](#) Mülk Sûresi/67: 14.
- [371](#) A'râf Sûresi/7: 188.
- [372](#) *Lem'alar*, "17. Lem'a, 5. Nota".
- [373](#) Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, 8:368.
- [374](#) E. F. Schumacher, *Küçük Güzeldir*, terc., O. Deniztekin, e yayımları, İst., 1979, s., 142–146.
- [375](#) Bakara Sûresi/2: 44.
- [376](#) *Mektûbât*, "16. Mektup, Zeyl".
- [377](#) Bakara Sûresi/2: 30.
- [378](#) *Müslim*, "İmare" 8.
- [379](#) *Buharî*, "Ahkâm" 4, "Cihad" 108; *Müslim*, "İmâre" 8.
- [380](#) Kehf Sûresi/18: 20; Âl-i İmran Sûresi/3: 28.
- [381](#) *Müslim*, "Sıyam" 90; *Tirmizî*, "Savm" 18.
- [382](#) Ali Himmət Berki, *Açıklamalı Mecelle*, 1978, Ankara, md. 26–29.
- [383](#) Lokman Sûresi/31: 15.
- [384](#) Bakara Sûresi/2: 6–7.
- [385](#) *Mektûbât*, "28. Mektup, 4. Risale"; *Tarihçe-i Hayat*, "6. Kısım".
- [386](#) Bakara Sûresi/2: 6.
- [387](#) Bakara Sûresi/2: 44.
- [388](#) *Lem'alar*, "12. Lem'a, 1. Nükte, 2. Nokta; 13. Lem'a, 6. İşaret".
- [389](#) *Mektûbât*, "29. Mektup, 9. Kısım (Telvihât-ı Tis'a), 6. Telvih".
- [390](#) *Sözler*, "10. Söz; 22. Söz, 1. Makam, 4. Bürhan; 33. Söz, 30. Pencere".
- [391](#) *Sözler*, "Lemeât"; *Mektûbât*, "Hakikat Çekirdekleri, No. 34.

- [392](#) Nisâ Sûresi/4: 21.
[393](#) *Buharî*, “Talâk” 32; *Muslim*, “Fadail-i Sahâbe” 24; *Ebû Davud*, “Libas” 32.
[394](#) Hadîd Sûresi/57: 25.
[395](#) *Sünûhât*.
[396](#) *Hutbe-i Şamiye*.
[397](#) *Hutbe-i Şamiye*.
[398](#) *Rümûz*.
[399](#) *Mektûbât*, “Hakikat Çekirdekleri, No: 22”.
[400](#) *Sözler*, “Lemeât”.
[401](#) *Şualar*, “7. Şua, 1. Makam, 16. Mertebe”; *Sözler*, “Lemeât”.
[402](#) *Tulûât; Mektûbât*, “28. Mektup, 1. Mesele; Hakikat Çekirdekleri, No. 50”.
[403](#) Bakara Sûresi/2: 155.
[404](#) Âl-i İmran Sûresi/3: 140.
[405](#) *Sözler*, “Lemeât”; *Mektûbât*, “Hakikat Çekirdekleri, No. 92”.
[406](#) *Şualar*, “13. Şua”.
[407](#) *Sözler*, “32. Söz, 2. Mevkîf, 3. Maksat”.
[408](#) *Sözler*, “13. Söz, 2. Makam, Hâşiye”.
[409](#) *Tulûât*.
[410](#) *Tulûât*.
[411](#) Mülk Sûresi/67: 14.
[412](#) Bakara Sûresi/2: 216.
[413](#) Ra'd Sûresi/13: 11.
[414](#) Enfal Sûresi/8: 53.
[415](#) *Muhakemât*, “Üçüncü Makale, 2. Maksat, Mukaddime”.
[416](#) *Sözler*, “Lemeât”.
[417](#) *Sözler*, “19. Söz, 8. Reşha”.
[418](#) *Lem'alar*, “17. Lem'a, 12. Nota”.
[419](#) *İşârât*.

YAKINLIK KURMA VE FARKLI YÖNLERİYLE UNUTMA

İnsan, hem ‘üns’, yani yakınlık, hem de ‘nisyan’, yani unutma kelimelerinden türemedir. Dolayısıyla, başkalarıyla ve içinde bulunduğu çevre ile yakınlık kurma, Cenab-ı Allah’ın yakınlığını, rahmetini ve sevgisini hissetme insaniyetin temel özelliklerinden olduğu gibi, unutmak da, insanî hallerdendir. Bu sebeptir ki İslâm, unutmaktan ve unutarak yapılmış hatalar veya yerine getirilmemiş sorumluluklardan insanı sorumlu tutmaz. Şu kadar ki, unutma ihmalden kaynaklanmamalı, ihmal ve sorumsuzluk duygusuyla bir arada olmamalı, gayr-ı iradî ortaya çıkmalı, hükmünü gayr-ı iradî olarak icra etmelidir. İhmal ve sorumsuzluk sebebiyle vazifeleri unutma, Allah’ın ahdini, O’nunla olan mukavelemizi unutma ve yerine getirmeme, kendilerine verilmesi gereken değeri vermeyerek irşad ve ikazları unutma... evet, bu tür unutmalar, affedilebilir unutmaya dâhil değildir. Ayrıca, bildiklerimizi unutma veya hâfıza kaybı da vardır ki, onda zamanın ve hayat şartlarının getirdiği yıpranmaların yanısıra, harama bakmak gibi kendi hatalarımız da rol oynamış olabilir. Böyle bir unutma arzu edilmez.

Nimet olan unutma

Bununla birlikte, unutmanın nimet ve rahmet olan bir yanı da vardır. Hâfızamızı işgal eden gereksiz bilgileri ve manzaraları unutmak, yerlerini lüzumlu bilgiler ve güzel, ibret verici manzaralarla doldurmak adına bir nimettir. Ayrıca, geçmiş elemelerimizi unutmak da, hazır acı, dert ve ızdıraplarımıza katlanabilme adına bir nimettir ve hayırdır. Unutmanın bu nimet olma özelliği bulunmasaydı, biriken dertlerin altında her zaman ezilebilirdik.

- **Bir şey tamamıyla elde edilemediği takdirde o şeyi tamamıyla terketmek, caiz değildir.**⁴²⁰

Bu, Mecelle’de de yer alan küllî kaidelerdendir. Meşrû bir hedefe tamamen ulaşmak, bir hayrı bütünüyle elde etmek, bir işi tamamıyla başarmak mümkün olmadığı takdirde, o şeyi tamamıyla terk etmek caiz değildir. İnsana düşen, yapılması gerekeni yapma konusunda elinden gelen meşrû gayreti ortaya koymaktır.

Bu sebeple, bir diğer küllî kaide olarak:

- **Bir şeyde hayr-ı kesir varsa, yani onun hayır tarafı şer tarafına ağır basıyorsa, o şey tercih ve kabûl edilir. Lüzumlu bir hayrı yapmamak,**

şer olması haysiyetiyle, o hayırlar adedince şerler işlenir.⁴²¹

HAYIR CİHETİ AĞIR BASAN BİR ŞEY KABÛL EDİLİR

Tamamıyla elde edilemeyen veya hayır yanı ağır basan bir şey kabûl edilip işlenmezse, diyelim ki, o şeyde 60 birim hayır, 40 birim şer var veya o şey % 60 nisbetinde elde edilebilir, % 40 nisbetinde elde edilemez de tamamen terkedilecek olursa, bu defa % 100 şer ve adem, yani yokluk, mahrumiyet ortaya çıkar.

Değişik şekilleriyle tedavi, savaş, Zekât

Meselâ, sağlam ve sağlıklı vücuda ilaç veya bir başka tedavi şekli tatbik edilmez. Her türlü tedavi, sağlıklı vücut için şer demektir. Fakat hasta vücuda, hastalığın şekline ve şiddetine göre istirahat, ilaç veya ameliyat gibi tedavi şekilleri uygulanır. Bunlar, zâtında şerdir, fakat istirahat tedavisine de, ilaç tedavisine de, ameliyata da vücudun sağlığı, yani daha büyük hayır adına başvurulur ve bunlar, zâtında şer oldukları halde, bu defa daha büyük hayra vesilelikleri itibariyle izafî hayır olurlar. Kangren olmuş ve kesilmesi lâzım gelen bir parmağın, bir elin, bir bacağın kesilmesi zâhiren ve zâtında şerdir. Fakat parmak kesilmezse, el kesilir; hattâ kişinin ölümüne bile sebep olabilir; dolayısıyla tamamen şer olur. İslâm'da savaş da, ceza hukuku da böyledir. Savaş da, cezalar da zâtında şerdir; fakat daha büyük hayırlar adına uygulanmaları mecburi hale geldiğinde izafî hayır olurlar. Nasıl hasta vücuda zâtında şer olan tedavi yollarını tatbik etmemek bütünüyle şerre sebep olursa, aynı şekilde, gerektiğinde savaşa ve cezalara başvurmamak, bütünüyle şer haline gelir. Yine, Zekât'ta şer olarak malın zâhiren eksilmesi söz konusudur. Fakat Zekât'ta o kadar büyük hayırlar vardır ki, bahis mevzuu zâhirî küçük şerden dolayı Zekât terkedilecek olursa çok daha büyük şerler ortaya çıkar.

Şerler, zararlar ve belâların insana ve Yaratan'a bakan yanları

Kâinattaki ve kâinat hadiselerindeki şerlerin, zararların, belâların yaratılması şer değildir. Şer olan, şerri, günahı ve belâları çeken hataları işlemektir. İnsan, Cenab-ı Allah'ın Din ve hayat kanunları, kâinat kanunları (Şeriat-ı Tekvîniyye) olarak tecelli eden hükümlerine, emir ve yasaklarına uymaz da neticede belâlara maruz kalırsa, elbette sorumluluk insanın kendisindedir.

Meselâ, yağmur bütünüyle hayırdır; bundan dolayı 'rahmet' olarak anılır. Onun zarar getirici şekilde yağması, ya eko-sistemde yol açtığımız

bozulmalar ve birtakım günahlarımız sebebiyledir. Ayrıca, eko-sistemi ve ekolojik dengeyi bozarak veya yağmurun yerde akacağı kanallar açmayarak, derelerin, ırmakların yataklarında gerekli düzenlemeyi yapmayarak yağmuru kendimize zararlı hale getirirsek, bundan sorumlu olan, yine kendimizdir. Ateşin hayatımızda vazgeçilmez yeri vardır. Buna rağmen, yanlış bir hareket veya kullanmayla yangına sebep olursak veya bir yanımızı yakarsak, burada şer olan ateşin varlığı değil, bizim hatamızdır.

Şeytanlar gibi tamamen şerli varlıklar ve nefsimizin bazı sıfatları

Öte yandan, bir de şeytanlar gibi tamamen zararlı varlıklar ve nefsimizin kıskançlık, düşmanlık, inat gibi bütünüyle kötü görünen sıfatları vardır ve bunları yaratan da, elbette yine Cenab-ı Allah'tır. Fakat Cenab-ı Allah (c.c.), bunları çok büyük hayırlar için yaratmıştır. Şeytan'ı ve şeytanları yaratıp insanlara musallat etmiştir ki, insan, onlarla mücadele ederek mânen ve ilmen terakkî etsin ve potansiyel insan olmaktan hakikî insan olma mertebesine yükselsin. Menfî olanla mücadele, insanın ilmen de, mânen de, ahlâken de müsbet olanı yapmaktan daha öte terakkîsine hizmet eder. Bundan dolayıdır ki, zararları defetmek menfaati celbetmekten, haramı işlememek, farzı işlemekten daha evlâ ve önemli görülmüştür.

Aynı şekilde, Hz. Allah (c.c.), haset ve kıskançlığı gıpta ile hayırlarda yarışma; düşmanlık ve inadı şeytana, nefs-i emmâresine, küfür, nifak ve şirk gibi sıfatlara düşmanlık ve hakta, doğrudan sebat gibi hayırlara kanalize etsin ve onları büyük hayırların kaynağı haline getirsin de, neticede yine mânen, ahlâken ve ilmen terakki ile hakikî ve Cennet'e ehil insan haline gelsin diye insanın yaratılış hamuruna katmıştır. Kısaca, bunların yaratılması yine tamamen hayırdır ve hayırlara kaynaklık olsun diyedir.

İnsanda kin, düşmanlık, kıskançlık, rekabet gibi menfî duygular, müsbet olanlardan çok daha fazla hükmeder. Allah (c.c.), insanı mücadeleye düşkün olarak da yaratmıştır ki,⁴²² insan, bu düşkünlüğü kendinde çok kuvvetli hükmeden söz konusu duygulara, zulme, küfre, şirke yönlendirsin ve böylece müsbet emirleri yapmakla ulaşamayacağı kemal mertebelerine bu şekilde ulaşsın. Bunlarla mücadele ile geçilecek terakki basamakları başka türlü geçilemeyeceği gibi, bunlarla kabiliyet haline getirilecek istidatlar da başka türlü kabiliyet haline getirilemez. Vücudun soğukla, sıcakla, açıklıkla, susuzlukla, hastalıklarla mücadele ile kazandığı sağlamlığı ve direnci başka türlü kazanamaması gibi, insan da, hamurundaki zâhiren şer ve menfî

unsurlara karşı direnmek ve onlarla mücadele ile ancak gerçek insan olabilir. Dolayısıyla, bunları yaratmak ve insanın mahiyetine koymak, tamamen hayırdır. Onları kendisi için birer şer unsur veya kaynağı haline getiren, sadece insanın kendisidir.

Bediüzzaman, bu gerçeklerin içtimaî hayatta bir başka yansıması veya ifadesi olarak şu çok önemli gerçeği ve kaideyi de tesbit buyurur:

- **Hakkı bulduktan sonra ehak (daha doğru) için ihtilâf çıkarma. Hakta ittifak ehakta ihtilâf ise (ve ihtilâf getirecekse), o zaman hak, ehaktan ehaktır (doğru, en doğrudan daha doğrudur). Hem de olur güzel, en güzelden daha güzel.”⁴²³**

DOĞRU, EN DOĞRUDAN DAHA DOĞRU; GÜZEL, EN GÜZELDEN DAHA GÜZEL OLABİLİR

Hakta, doğrudan veya güzelde ittifak söz konusu ise ve en doğru veya en güzelde ihtilâf varsa, bu durumda doğru en doğrudan, güzel en güzelden daha güzel olur. Hem ittifakın önemi sebebiyle, doğruyu bulunca daha doğru veya en doğruyu, güzeli bulunca daha güzel veya en güzeli mükemmeliyetçi bir zihniyet ve tavırla aramaya gitmemek gerekir. Böyle bir arama ihtilâf getirecekse –ki, çok defa getirir– doğrunun ve güzelin kaybına, dolayısıyla % 100 şerre sebep olur.

Bu gerçek sebebiyledir ki, özellikle Müslümanlar ittifakı bozmamak ve ihtilâfa düşmemek için, her biri kendi hak olan mezhep ve meşrebiyle ilgili olarak “Mezhebim, meşrebim haktır, doğrudur ve güzeldir.” demeli; “Hak, doğru ve güzel olan, yalnız benim meşrebimdir, benim mezhebimdir.” dememelidir. Kendi meşrep ve mezhebinin sevgisiyle yaşamalı, katiyen başka meşrep ve mezhebe nefret beslememelidir. Ayrıca, kendi meşrep ve mezhebinin haklılığını müdafaa ederken, diğer hak meşrep ve mezheplerin güya haksız ve dalâlette olduğu iddiasına gitmemelidir.

Bu küllî kaidelerle alâkalı bir diğer küllî kaide de şudur:

- **Ehven-i şerreyn (şerrin hafif olanı), tercih edilir.**⁴²⁴

Bazı şartlar olur ki, ortada ne en doğru vardır ne doğru, ne en güzel vardır ne güzel, ne de hayrın çokluğu söz konusudur, hattâ hayır da yoktur. Ortada sadece şerrin var olduğu böyle bir durumda şerrin hafifi tercih edilir. Aksi halde, mutlak ve bütünüyle şerre maruz kalmak kaçınılmaz olur.

Bütün bu kaidelere kaynaklık eden, bir bakıma İslâm Hukuku’nun ikinci

derecede kaynaklarından olan Sedd-i Zerai, yani kötülüklerin, zararların önünü kapama ve “Def’i mazarrat (zararları def etmek), celb-i menafiden (menfaatleri çekmekten) evlâdır.” kaideleri olsa gerektir.

MUTLAK ADALET, İZAFÎ ADALET

Mutlak adalet veya adalet-i mahza ve izafî adalet düsturları, bu aynı kaidelerin bir başka yansımasıdır. Mahza adalet, ferдин hak ve hukukunu toplumun hak ve hukukuna feda etmez. “Hak haktır, onun büyüğü küçüğü olmaz.” düsturuyla, toplumun hak ve hukuku ne kadar değerli ise, bir ferдин hak ve hukukuna da aynı değeri verir. Dolayısıyla, meselâ bir gemide on câni ve bir masum bulunsa, on câniyi cezalandırmak için o masumun hatırına o gemi batırılmaz. Bu, adalet-i mahza veya mutlakadır. İslâm, bunu emreder. Hiçbir hakkı feda etmez. Ayrıca, “Kimse, başkasının suçuyla suçlanamaz ve yargılanamaz.”⁴²⁵ hükmü ve küllî kaidesiyle, bir ailede, bir kabilede, bir köyde bir kişi suç işledi diye o ailenin, kabilenin, köyün bütün fertlerini sorumlu tutmaz ve cezalandırmaya gitmez. Günümüzde ise en medenî ve hukuka saygılı kabûl edilen ülkeler bile bunun aksini yapmakta, daha da öte, ortada bir saldırı yokken bir ülke içinden veya o ülkenin bazı vatandaşları tarafından kendilerine saldırı vâki olacak iddiasıyla o ülkeyi işgal edebilmekte, yüzbinlerce masumun kanına girebilmektedir.

Bazen veya bazı şartlar olur ki, nasıl hak ve adalet adına veya daha büyük kötülüklerin önünü alma, daha büyük zararı def etme adına geçici olarak ehven-i şerreyni tercih etmekle karşı karşıya kalınırsa, bunun gibi, mutlak adaletin uygulanması imkân dâhilinde olmaz ve zâtında zalimane bir düstur olan adalet-i izafîye (izafî adalet) mecburen uygulanır. Meselâ, Hz. Ali (r.a.) karşısında Hz. Âişe, Hz. Zübeyr ve Hz. Talha (r.anhüm), mutlak adaletin tesisinde hak halife Hz. Ali’ye yardımcı olmaları beklenirken izafî adaleti tercih etme yoluna gitmiş ve neticede taraflar savaşmak durumunda kalmışlardır. İzafî adalet, ferдин hukukunu toplumun hukukuna ve sistemin, devletin bekasına feda eder. Osmanlı Devleti’nde kardeş veya evlât katli de bu açıdan değerlendirilebilir.

Burada şu noktaya da dikkat çekmek gerekir ki, nasıl hayrın mümkün olduğu yerde şerre saha açılmaz ve şerrin hafifi, ancak ortada hayır adına hiçbir şeyin olmadığı zaman tercih edilirse, bunun gibi, adalet-i mahzanın tatbiki mümkünken adalet-i izafîyeyi tatbik etmek, zulümdür.⁴²⁶

• **Muhakkak maslahat, mevhum mazarrata feda edilmez.**⁴²⁷

Yukarıda da temas edildiği üzere, İslâm'da zararın giderilmesi menfaatin celbinden, yani elde edilmesinden önde gelir. “Def’-i mefasid veya mazarrat, celb-i menafiden evlâdır.” bu gerçeği ifade eden küllî bir kaidedir. Hz. Üstad, bu kaidenin bilhassa zamanımızda kazandığı önemle ilgili olarak, “gayet ehemmiyetlidir” diye tavsif buyurduğu bir mektubunda şöyle yazar:

Tahribata ve günahlara karşı takvayı esas alma

Bugünlerde, Kur’ân-ı Hakîm’in nazarında, imandan sonra en ziyade esas tutulan takva ve amel-i sâlih esaslarını düşündüm. Takva, yasaklardan ve günahlardan kaçınmak; amel-i sâlih ise, emir dairesinde hareket ve hayır kazanmaktır. Şerrin defedilmesi menfaatin elde edilmesinin her zaman önünde gelmekle birlikte, bilhassa bu tahribat, sefahet ve çekici hevesler zamanında takva demek olan büyük günahları ve yasakları terk etmek esasın da esası olup, çok daha öne çıkmış. Bu zamanda tahrip ve menfî cereyanlar dehşetlendiği için, takva bu tahriplere karşı en büyük esastır. ... Büyük günahlar içinde sâlih amelleri ihlâsla yapabilme az görülür bir şeydir... Sonra, takva içinde bir nev’i amel-i sâlih var. Çünkü bir haramın terki, vaciptir. Bir vacibi işlemenin çok sünnetlere denk sevabı vardır. Binler günahın hücum ettiği böyle zamanlarda yüz günahı terketmekle yüzlerce vacip işlenmiş oluyor. Bunlar, niyet ile, takva adıyla, günahı terk etmekle kastıyla menfî ibadetten gelen ehemmiyetli sâlih amellerdir.

Risale-i Nur talebeleri, bu zamanda en mühim vazifelerinden olarak, tahriplere ve günahlara karşı takvayı esas tutup davranmalıdırlar. Madem şimdiki içtimâî hayat tarzında her dakika insan yüz günahla karşı karşıya geliyor, elbette takva temelinde onlardan kaçınma niyetiyle bu günahları işlememek, yüzer sâlih amel işlenmiş demektir. Malûmdur ki, bir adamın bir günde harap ettiği bir sarayı, yirmi adam, yirmi günde yapamaz ve bir adamın tahribatına karşı yirmi adam çalışmak lâzım gelirken; şimdi, binler tahribatçıya mukabil, Risale-i Nur gibi bir tamircinin bu derece mukavemeti ve tesiri pek harikadır. Eğer bu iki mütekebil kuvvetler, (yani, bir yanda takva, diğer yanda sâlih amel) bir seviyede olabilseydi, bahis mevzuu tahriplerin tamirinde mucizevâri muvaffakiyet ve fûtuhat görülecekti.⁴²⁸

İlgili daha başka küllî kaideler

Bozgunculuğu, zararı, tahribi, günahı defetmek, menfaatleri çekmekten önce geldiği içindir ki, daha başka küllî kaideler de ifade edilmiştir. Mecelle’nin birer küllî kaide olan ilk yüz kaidesi içinde yer alan bu kaideler şunlardır:

- Umumî bir zararı gidermek için, gerekirse hususî bir zarar tercih edilir.
- Daha şiddetli zarar, mümkünse daha hafif zararla giderilir.
- İki fesat karşı karşıya geldikte, hafifine katlanılarak, büyüğünün çaresine bakılır.
- Şerrin hafif olanı tercih olunur.
- Zarar, imkân ölçüsünde giderilir.

KESİN MASLAHAT, MEVHUM ZARARA FEDA EDİLMEZ

Bu önemli kaidelerin yanısıra, bir de “Muhakkak, yani kesin olan maslahat, mevhum zarara feda edilmez.” kaidesi vardır. Yani, ortada bir şey işlendiğinde gelmesi kesin bir fayda varsa, bu fayda, vehimden ibaret bir zarara feda edilip, o iş terkedilmez. Hayatımızın devamı için yer ve içeriz; elbette yiyip içmekte hayatımızın devamını sağlamaya sebep olma gibi büyük faydalar vardır. Ama yer veya içerken bir lokma veya yudumun soluk borusuna kaçıp ölüme sebep olması gibi riskler de söz konusudur. Ama böyle bir risk var diye yiyip içme terk edilmez. Çünkü yiyip içmenin faydası ve onları terk etmenin zararları açık ve kesindir; yiyip içerken ölmek ise küçük bir ihtimaldir ve dolayısıyla yiyip-içme adına mevhum bir zarar söz konusudur. Bunun gibi, yapılması mutlaka gerekli olan bir seyahat, onda trafik kazası ihtimali var diye terkedilmez. Bu kaide, bilhassa evhamlı insanlar için ve vehmin oyunlarına karşı çok önemlidir. Bazı evhamlı insanlar, ortada olmayan, fakat vehmettikleri bir zarar gelmesin diye elde edilmesi kesin bir faydayı bırakır; o faydanın gelmesine sebep olan işi terkederler. Oysa, bu durumda, vehmî zarar gelmediği gibi, kesin olan fayda da kaçırılacağı için, bir fayda feda edilmiş olur. O bakımdan, vehimden ibaret zararlara kesin faydalar feda edilmemeli, kesin fayda karşısında evhama pirim verilmemelidir.

- **Korku ve zaaf, düşmanı ve haricî tesirleri yüreklendirir.**⁴²⁹

HARBÎ VE FİİLÎ DÜŞMAN KARŞISINDA KORKU VE ZAAF GÖSTERİLMEZ

Bilhassa harbî ve fiilî düşman karşısında korku ve zaaf göstermek, onu merhamete getirmez, daha da yüreklendirir. Bilhassa bir ülke kendisiyle harp halinde olan ve kendisine saldırmak isteyen, saldırı hazırlığı içinde bulunan bir düşmana karşı korku ve zaaf gösterir, zaafını ortaya koyacak davranışlarda bulunursa, düşman bundan daha çok cesaret alır; yoksa merhamet edip, düşmanlığından vazgeçmez. Ayrıca, bir kişinin hasmı karşısında, bir ülkenin düşmanı veya düşmanları karşısında korkuyla ve teslimiyet rûhuyla kendi değerlerinden vazgeçmesi, vazgeçme teşebbüsünde bulunması da, düşmanı düşmanlığından vazgeçirmez ve geri durdurmaz. Bu da, onu yine daha çok cesaretlendirir ve daha çok hücum etmesine sebep olur. O bakımdan, bilhassa düşmanlığa maruz kaldığı zamanlarda bir ülke,

kendisini kendisi yapan ve asıl gücünü teşkil eden değerlere daha çok sarılmalı ve kendini zayıf değil, bilakis daha güçlü göstermenin çarelerine bakmalıdır.

- **Dünyevî mükâfat, zatî kıymetten çok ihtiyaca bakar; zatî meziyet ve faziletler ise, karşılığını daha çok Âhret'te görür.**⁴³⁰

HİZMETİN KARŞILIĞI DÜNYADA BEKLENMEZ

Özellikle dinî sahada hizmet verenler, hizmetlerinin karşılığını dünyada beklememelidirler. Zaten ister din hizmeti, isterse ondan ayrılması mümkün bulunmayan ülke hizmeti olsun, her türlü hizmet, Allah rızası için ve karşılık beklemeden yapılır ve yapılmalıdır. Bununla birlikte, kendilerini böyle hizmetlere vakfetmiş insanlara, o hizmetlerin bir “döner sermaye”si ve ürettiği bir sermaye varsa bu sermayeden, yoksa veya olsa bile, toplum ya da kurulacak vakıflar tarafından geçimlerini sağlayacak ölçüde bir miktar verilir.

Ayrıca, peygamberler içinde bazıları gelmiştir ki, kendilerine inanan ya çok az olmuş, ya da olmamıştır. Bunun gibi, pek çok âlim ve mütefekkir, bilgili ve hitabeti güçlü pek çok vaiz, gayretlerinin karşılığını alamayabilir; yazdıkları kitaplar çok rağbet görmez, okuyucu bulmaz ve dinleyenleri de az olabilir. Elbette ortaya konan bir eser varsa, hizmet adına da, insanların faydası adına da onun tanıtılması ve mümkün olan en fazla insana ulaşması için gereken yapılmalıdır. Önemli olan, bir hizmet organizasyonunda herkesin üzerine düşeni yapması, gereken hizmet ve vazifenin mümkün olan en iyi şekilde yerine getirilmesi, sonra da neticenin Allah'a havale edilmesidir. Artık ne ortaya konan hizmet veya ürün rağbet görürse sevinmeli, ne de görmezse üzülmelidir. İhlâs, bunu gerektirir.

Dünyada rağbet ve mükâfat

Dünyada bilhassa maddî rağbet ve mükâfat, daha çok ihtiyaca bakar; çok defa da imtihan ifade eder. Bundandır ki, çok zekîler, hattâ dâhiler, âlim ve mütefekkirler, halktan fazlaca itibar ve rağbet görmez ve dünyada kıt-kanaat geçinirken, öyle fazla zekâ, kabiliyet ve kapasite sahibi olmayan, çok da meziyet ve fazileti de bulunmayan insanlar, çevre edinir, iyi kazanır ve rahat bir hayat yaşarlar. Din ve insanlık hizmetlerinin, şahsî fazilet ve meziyetlerin asıl karşılığını bulacağı yer, Âhret'tir. İşte bu gerçekten hareketle Bediüzzaman, bilhassa din âlimleri için şu ikazda bulunur: “Ey din âlimi! ‘Ücretim az, ilmime rağbet yok!’ diye mahzun olma. Çünkü mükâfat-ı

dünyeviye ihtiyaca bakar, kıymet-i zâtiyeye bakmaz. Meziyet-i zâtiye ise mükâfat-ı uhreviyeye nâzırdır. Öyleyse, zâtî olan meziyetini mükâfat-ı uhreviyeye sakla, birkaç kuruşluk dünya metâına satma.”

- **Büyük görünme, küçülürsün! Her insan için toplumda görmek ve görünmek için merteye denilen bir penceresi vardır. O pencere kameti-i kıymetinden yüksek ise, kibirle uzun görünmeye çalışacak; eğer o pencere kameti-i kıymetinden aşağı ise, tevazu ile eğilecek.. tâ o seviyede görsün ve görünsün. İnsanda büyüklüğün ölçüsü, küçüklüktür, yani tevazudur. Küçüklüğün ölçüsü, büyüklüktür, yani tekebbürdür, kibirlenmektir.**[431](#)

TEVAZU VE KIBİR

Gurur ve kibir, daha çok aşağılık kompleksinin ürünü ve yansımasıdır. Her insanın toplum içinde ve hayatında görmek ve görünmek için merteye, statü, isim veya makam denilen bir penceresi vardır. Toplum insana, insan topluma bu pencereden bakar. Eğer bu pencere insanın kameti-i kıymetinden yüksek ise, yani insan, sahip bulunduğu makam, merteye, statü veya isimden karakteri, meziyeti ve faziletleri itibariyle daha aşağıda ise, o merteye veya ismi dolduramıyor, kaldıramıyorsa, bu defa kendini kandırma yoluna gider ve topuklarına basar, yani büyük görünmeye çalışır. Veya meziyet, fazilet, rağbet, muvaffakiyet vb. itibariyle vicdanında tatmin olmayan ve toplumdan beklediği ilgiyi görmeyen, görmediğini düşünen insan, kendisine yüksek bir görme ve görünme penceresi inşa eder. O pencereye uzanabilmek için de gurur, kibir ve çalım tavrı takınır.

Buna karşılık, insan da vardır ki, toplum içindeki görme ve görünme penceresi olan mertebesi, statüsü, isim veya makamı, onun şahsî fazilet ve meziyetlerinden, himmet ve gayretlerinden aşağıdadır. Toplum, onu tam takdir edememiş ve ona meziyet, karakter ve faziletlerinin gerektirdiği statüyü vermemiştir. Bu insan, aşağılık kompleksi, başkalarının takdirinden gelecek bir tatmin arayışı içinde de değildir. Sahip bulunduğu fazilet, meziyet ve ortaya koyduğu gayretleri, böyle bir tatmin arayışına hiç ihtiyaç bırakmaz. Dolayısıyla bu insan, penceresinden görmek ve görünmek için topuklarını dikmek, yani “boyunu uzun”, kendinde olmayanı var göstermek gereği veya mecburiyeti duymaz; tam tersine, tevazu gösterir; kendisinde bir büyüklük görmez, hattâ kendisini belki herkesten aşağıda görür.

Olgun insanlarda büyüklüğün ölçüsü küçüklük, yani tevazudur, kendini küçük, herkesten bile küçük görmedir. Eksik kişilerde ise küçüklüğün ölçüsü gururdur, kibirdir, büyük görünmeye çalışmadır.

- **Hasletlerin yerleri değişse, mahiyetleri değişir. Bundandır ki Kur'ân-ı Kerim, sâlih ameli mutlak zikreder; isim isim anmaz.**⁴³²

ŞARTLARA GÖRE HASLETLERİN MAHİYETİ VE AMELİN NİTELİĞİ DEĞİŞİR

Kur'an-ı Kerim, sâlih amelleri isim isim zikretmez. Onun emrettiği ve sâlih olduğu açık ameller dışında pek çok amel, nisbîdir; yere, şarta, kişiye, zamana, mevki ve makama göre sâlih olur veya olmaz, iyilik de olur kötülük de, sevap da getirir günah da; fertten cemaate, şahıstan millete çıktıkça mahiyeti değişir.

Meselâ, zayıf insanın kuvvetliye karşı izzet-i nefsi sayılan bir sıfat, onurlu davranma, eğer zayıf karşısında kuvvetlide bulunursa kibir ve gurur olur. Zayıfın affetme iddiası bir aldanma, kuvvetlininki gerçek ve fazilettir. Bu bakımdan, kuvvetlinin zayıfa karşı affedicilik ve tevazu sayılan bir sıfatı kuvvetli karşısında zayıfta bulunursa, zillet ve riyadır.

Bir idarecinin makamında gösterdiği ciddiyet vakardır, mahviyeti zillettir. Ama evinde misafirliğe gelmiş idaresi altındaki aynı kişilere karşı mahviyeti tevazu, ciddiyeti kibir olur.

Bir insan şahsına yapılan müsamaha gösterir, hattâ yapılanı hazz-ı nefse affederse, bu fedakârlıktır, sâlih bir ameldir. Fakat devlet başkanı da olsa kimse, başkası adına, özellikle millet ve ülkesi adına müsamaha gösteremez, affedemez.

Bir işe başlarken hedeflenen sonuç için gerekli bütün şartları yerine getirmek ve neticeyi Allah'a bırakmak gerçek tevekkül, çıkan sonuca razı olmak kanaattir. Buna karşılık, gerekli şartları yerine getirmeden, yapılması gerekenleri yapmadan neticeyi Allah'a bırakmak tembellik; sanki elde edebileceklerini, kabiliyet ve kapasitesinin nihaî sınırlarını biliyormuş gibi çalışmadan, ileri hamlelerde bulunmadan elindekiyle yetinmek, gayretsizlik ve himmetsizliktir.

Cesaret ve cömertlik erkekte daha güzeldir ve daha çok gayret, hamiyet ve yardımlaşmaya sebeptir. Kadında ise fazla cesaret ve cömertlik serkeşliğe, başkaldırmaya ve israfa, özellikle eşinin malını saçıp savurmaya yol açabilir.

- **İnsanın dünya hayatındaki saadeti, iktisat, emek ve kanaattedir ve bu noktada zenginlerle fakirler, birbirleriyle barışabilirler. Fakat modern Batı medeniyeti, semavî dinleri tam dinlemediği ve insanı ücretli olmaya mecbur bıraktığı için beşeri hem fakir edip, ihtiyacını arttırdı, hem de iktisat ve kanaat esasını bozup, israf, hırs ve tamahı ziyadeleştirerek, zulümlere ve harama yol açtı.**⁴³³

İSRAF, HIRS VE TAMAHA KARŞI EMEK, İKTİSAT VE KANAAT

Cenab-ı Allah (c.c.), insanı şerefli ve izzetli bir varlık olarak yaratmıştır. Bundan dolayı insan, nasıl esir olmak istemezse, ecîr, yani başkalarına ücret karşılığı işçi ve hizmetçi olmak da istemez. Ne var ki, bilhassa sanayileşme ve fabrikalaşma neticesinde Batı'dan başlamak üzere dünyada çok büyük bir işçi sınıfı oluşmuş ve bu gelişme, sosyalizmin doğmasına, bilhassa Batı'da sınıf çatışmalarına, nihayet komünizmin ve Demir Perde'nin teşekkülüne yol açmıştır. Sosyalist ve komünist hareketler sendikacılık gibi yollarla işçi sınıfının durumunun kısmen düzelmesi neticesinde büyük ölçüde sona ermiş gibi görünmekle beraber, kapitalist sistemin sebep olduğu gelir dağılımı uçurumunun dünyanın başına daha neler getireceğini zaman gösterecektir.

İnsanın dünya hayatı adına saadeti, ekonomik rahatı sa'y, yani emek, çalışma, iktisat ve kanaattedir. Ne var ki, bilhassa faiz bu temeli yıkmakta ve zenginlerin çalışmadan daha da zenginleşmesine, fakirlerin ise emek ve gayretlerine rağmen fakirliklerinin artmasına yol açmaktadır. "Sen çalış, ben yiyeyim!" gaddarlığının, merhametsizliğinin ve bencilliğinin içtimaî hayatta aldığı şekil olan faiz, kapitalist sistemin, yani birikmiş sermaye hakimiyeti sisteminin de temelini teşkil etmekle, hem emek-sermaye dengesini elbette çalışanlar aleyhine bozmakta, zengin-fakir uçurumunu da sadece arttırmaktadır.

Kapitalist sistem karşısında emek, iktisat, kanaat ve beşerin saadeti

İnsan için aslolan, emeğinin karşılığını yemesidir. Ayrıca, zenginlik, insan hayatı için esas değildir. Kapitalist sistem ise, muhakkak zenginliği ve zenginlik yoluyla güya rahat bir hayatı hedeflemektedir. Fakat bu sistemde zenginliği yakalayan azın azı bir grup olduğu gibi, kapitalist zenginlik, rahat da, saadet de getirmemektedir. Çünkü, kapitalist sistem, daha fazla ve sürekli kazanmak için zenginlerin devamlı üretmesini, bunun için de herkesin mümkün olan en fazla miktarda tüketmesini gerektirmektedir. Bu ise, insaniyete de, insanın saadetine de terstir. Çünkü maddî açıdan saadet,

sıhhattedir, iktisattadır, kanaattedir. Aksi halde, insan, ne kadar yerse yesin doymaz; tam tersine, tuzlu su içen susuz insanın daha da susması gibi, yedikçe daha da acıkır ve tatmin bilmez hale gelir. Tatminsizlik, sürekli üretme mecburiyeti ve dolayısıyla gittikçe artan miktarda tüketim, bir yandan devamlı surette yeni ve sunî ihtiyaçlar ortaya çıkarıp, temelde 3–4 şeye muhtaç olan insanın ihtiyaçlarını sürekli artırırken, bir yandan da kaynaklar üzerinde, onları çıkarıp paylaşmada sonu gelmez çatışmalar ve savaflara sebep olmaktadır. Bu da, insaniyeti, insanın ahlâkını bozmakta, insaniyetin temeli olan manevî ve ahlâkî değerleri yerle bir etmekte, insanın meshine, yani insanlıktan çıkmasına yol açmaktadır.

Dört temel şeye muhtaç olan insanın yüz şeye muhtaç hale gelmesi

Emek, kanaat ve iktisat (tutumluluk) ekonomik hayatın saadet dinamikleri olmasına rağmen, çok küçük bir azınlığın sermaye ve faiz yoluyla daha da zenginleşmesi, üstüne üstlük, bencillik ve merhametsizlikle fakirleri ezmesi, daha çok üretim ve tüketim adına hırs ve tamahı kamçılıyıp, israfî körüklemesi, beşerin saadetini ortadan kaldırmıştır. Önceki asırlarda insan, yukarıda belirtildiği gibi, birkaç şeye muhtaçtı ve bu birkaç şeyi tedarik edemeyen insan sayısı da azdı. Modern dönemde ise insan, heveslerin kamçılanması, suistimal, israf, kanaatsizlik, tiryakîlik, rekabet ve görenek sebebiyle yüzlerce şeye muhtaç hale geldi. Artan ihtiyaçları helâl yoldan karşılamak da âdeta imkânsızlaştığından, açık ve örtülü suistimaller ve yolsuzluklar arttı ve artmaya devam ediyor. Evet, modern medeniyet, insanı zenginleştirmede. Tüketimi, ihtiyaçları ve açgözlülüğü sürekli körükleyerek, insanları gayr-ı memnun, tatminsiz ve dolayısıyla fakir kıldı; şükürden devamlı şikâyete düşürdü. Toplum tabakaları arasındaki hürmet ve şefkati de âdeta yok etti. Batı'da ekonomik açıdan kalkınmış bazı ülkelerde farklı gibi bir durumun bulunması bizi aldatmamalıdır. Çünkü, insanlığın başına iki büyük dünya savaşı ve arkası gelmez bölgesel ve ülkeler içi çatışmalar açan bu ülkeler, dünyanın en az dörtte üçünün sömürülmesi ve güçle fakir bırakılması üzerinde durmaktadır ve dolayısıyla mukayese, öncelikle bu ülkelerin kendi içinde değil, bu ülkelerle dünyanın fakir ülkeleri arasında yapılmalıdır.

- **Avrupa ikidir: Birisi, İsevîlik, yani Hıristiyanlık'ta mevcut sahit dinî unsurlardan aldığı feyz ile beşerin içtimaî hayatı için faydalı sanatlar, zenaetler üreten ve temelde adalet ve hakikate hizmetkâr fenleri**

(ilimleri) takip eden birinci Avrupa; diğeri, bu ilimleri tabiatperestliğe, maddeperestliğe alet ederek, medeniyetin çirkinliklerini ve kötü yanlarını meziyet ve fazilet zannederek, beşeri sefahete ve dalâlete sevkeden bozulmuş ikinci Avrupa.⁴³⁴

İKİ AVRUPA VE İKİNCİ AVRUPA'YA SESLENİŞ

Daha önce de yer yer temas edildiği üzere, Cenab-ı Allah'ın iki kitabı vardır: Kur'ân ve kâinat. Biri Hz. Allah'ın Kelâm sıfatından, diğeri İrade ve Kudret sıfatlarından gelen ve Cenab-ı Allah'ı tanıtan bu iki küllî kitabın ikisini de okuyup anlamak ve onlardaki ahkâma göre hareket etmek, insanın vazifesi, yeryüzündeki hilâfet fonksiyonunun gereğidir. Kâinat kitabını okumak, bilhassa dünyada hakimiyet ve arzda tasarruf adına hayatî öneme sahiptir. İşte Avrupa, son asırlarda hangi niyet ve maksatla olursa olsun bunu yapmış, bu kitabı inceleyen ilimlere dev adımlar attırmış ve hem bu ilimlere dayalı olarak, hem de Hıristiyanlık'ta mevcut bulunan bazı sahih dinî kaideler temelinde beşerin dünyevî hayatı ve saadeti adına bazı güzellikler ortaya koymuştur. Bunun mükâfatını da bol bol almaktadır.

Bir de ikinci Avrupa vardır ki, Hz. Üstad Bediüzzaman (r.a.), ona şöyle seslenir:

Bil ey ikinci Avrupa! Sen sağ elinle hasta ve dalâletli bir felsefeyi ve sol elinle sefih ve zararlı bir medeniyeti tutup dava edersin ki, beşerin saadeti bu ikisi iledir. Senin bu iki elin kırılınsın ve şu iki pis hediyen senin başını yesin ve yiyecek.

Ey küfr ü küfranı (nankörlüğü) dağıtıp neşreden bedbaht ruh! Acaba hem rûhunda, hem vicdanında, hem aklında, hem kalbinde dehşetli musibetlere müptelâ olmuş ve azaba düşmüş bir insan, cismiyle zahirî bir surette aldatıcı bir süs ve servet içinde bulunmakla mesut olabilir mi? Ona mesut denebilir mi? Görmüyor musun ki, bir insanın basit bir işten dolayı bile ümitsizliğe düşmesi, kuruntudan ibaret bir emelden ümidinin kesilmesi ve önemsiz bir işten hayal kırıklığına uğraması sebebiyle tatlı hayaller ona acılaştır; şirin haller bile ona azap verir; dünya ona dar gelir, zindan olur. Böyleyken, senin yüzünden kalbinin en derin köşelerinde ve rûhunun tâ temelinden dalâlet darbesini yiyen ve o dalâlet sebebiyle bütün emelleri kırılıp, elemlere garkolan biçare insana hangi saadeti temin edebilirsin? Cismi geçici ve yalancı bir cennette, kalbi, rûhu ise cehennemde azap çeken bir insana mesut denebilir mi? Sen, biçare beşeri böyle baştan çıkardın, ona yalancı bir cennet içinde Cehennemî bir azap çektiriyorsun.

Ey ikinci bozuk Avrupa! Senin çürük ve esassız esaslarının bir kısmı şunlardır ki: “En büyük melekten en küçük balığa kadar her bir canlı kendine mâliktir, kendisi için çalışır ve kendi lezzeti için çabalar. Onun hayat hakkı vardır ve hayatının gayesi, onu yaşamak ve bekasını temin etmektir.” diyorsun. Ve Kerim Yaratıcı'nın kerem düsturlarından olup, (tek bir meyve için dahi âdeta bütün unsurlarının yardımlaşma içine girdiği) bütün kâinatta kendisine tam bir itaatle uyulan; minerallerin, bitkilerin, hayvanların ve insanın birbirlerinin yardımına koşmasında en açık bir şekilde ortaya çıkan yardımlaşma düsturunun merhamet

yüklü cilvelerini mücadele zannedip, “Hayat bir mücadeledir.” diye ahmakane hükmetmişsin. Söz konusu yardımlaşma düsturunun cilvelerinden olarak, beden hücrelerinin beslenmesi için yiyecek zerrelere tam bir şevkle koşması nasıl bir mücadeledir? Nasıl bir çarpışmadır? Oysa onların hareketleri ve koşmaları, Kerîm bir Rabb’in emriyle bir yardımlaşmadır, yardıma koşmadır.

Bir başka çürük esasın da şudur: “Her şey, kendine, kendi nefesine mâliktir.” diyorsun. Hiçbir şey kendi nefesine mâlik olmadığına kat’î bir delil şudur ki: Varlıklar içinde en şerefli ve iradesi en ileri seviyede olanı, insandır. Halbuki, insanın konuşmak ve yemek gibi en belirgin iradî fiillerindeki payı, yüzde bir bile değildir. Böyle en sıradan, en belirgin fiillerinin yüzde birine bile mâlik olmayan bir varlık için nasıl kendine mâliktir denebilir?

Seni bu hataya atıp, bu vartaya düşüren, tek gözlü dehandır; yani harika, menhus zekândır. O kör dehan sebebiyle, her şeyin Yaratıcısı olan Rabb’ini unuttun ve O’nun bütün fiillerini ve icraatını mevhum bir tabiata isnat ettin; (mahiyeti meçhul, tarif edilemeyen, fakat şuursuz, bilgisiz, iradesiz, bırakın kendine mâlik olmayı, kendini dahi bilmeyen, neyi niçin yaptığının katiyen farkında olmayan tabiat dedin, kuvvet dedin, tesadüf dedin). Hz. Allah’ın (mutlak ilim, irade, şuur ve kudret istediği açık) eserlerini, kendileri de yaratılmış, (yine varlıklarından bile habersiz, şuursuz, cansız, bilgisiz) sebeplere verdin; Yaratıcı’nın malını bâtil mâbudlar olan tağutlara taksim ettin. Bu durumda ve o dehan nazarında her canlının, her bir insanın tek başına sayısız zorluklara, düşmanlıklara karşı mukavemet etmesi ve nihayetsiz ihtiyaçlarının giderilmesi için çabalaması gerekiyor. Ve zerre gibi bir iktidar, ince tel gibi bir irade, bir lem’acık şuur, çabuk söner bir parıltı gibi bir hayat, çabuk geçer dakika gibi bir ömür ile, o hadsiz zorluklara, düşmanlıklara, ihtiyaçlara karşı dayanmaya mecbur oluyor. Sermayesi binler ihtiyaçından ve taleplerinden birine bile kâfi gelmiyor. Musibete giriftar olduğu zaman sağır ve kör sebeplerden başka derdine derman beklemiyor, “Kâfirlerin dua ve daveti, ancak boşa gider.”⁴³⁵ gerçeğini sergiliyor.

Senin karanlıklı dehan, nev-i beşerin gündüzünü geceye çevirmiş. Yalnız o sıkıntılı, zulümlü ve karanlık geceye insanları ısındırmak için onu yalancı ve geçici lâmbalarla tenvir ettin. Ama o lâmbalar beşerin yüzüne sürür ile tebessüm etmiyorlar. Belki beşerin ağlanacak acı hallerindeki ahmakça gülmesine o ışıklar alaylı alaylı gülüp eğleniyor.

İkinci Avrupa’nın talebesi, Kur’ân’ın talebesi

Her bir canlı, senin talebelerinin nazarında, sana göre, zalimlerin ve düşmanların hücumuna maruz, miskin birer musîbetzededir. Dünya, umumî bir matemhanedir. Dünyadaki bütün sesler, ölümlerden, elemelerden gelen feryatlardır. Senden tam ders alan taleben, ancak bir firavun olur. Fakat en hasis, menfaatine yarar gördüğü en değersiz şeye dahi ibadet eden ve menfaat gördüğü her şeyi kendine rab telâkki eden zelil bir firavundur. Hem senin taleben, sebatkâr görünümü altında, bir lezzeti için nihayet zilleti kabûl eden tam bir miskindir; zâtında değersiz bir menfaat için şeytanın ayağını öper derecede alçaklık gösterir. Hem, cebbardır; imkân eline geçtiği zaman her türlü zulümde bulunur; fakat kalbinde bir dayanak noktası bulamadığı için, aslında gayet âciz, kendini beğenmiş bir cebbardır. O talebenin çalışıp çabalamalarındaki bütün gayesi, nefsanî heveslerini tatmin ve kendisi, hamiyet ve fedakârlık perdesi altında nefsinin menfaatini arayan ve hırs ve gururunu teskin etmeye çalışan bir dessastır. Nefsinden başka ciddî olarak hiçbir şeyi sevmiyor. Her şeyi nefesine feda ediyor. Buna karşılık, Kur’ân’ın hâlis ve tam talebesi ise, bir kuldur; fakat yaratılmışların en büyüğüne karşı dahi kulluğa tenezzül etmeyen ve Cennet gibi en büyük bir menfaati bile kulluğuna gaye yapmayan aziz bir kuldur. Hem halim ve selimdir. Fakat Fâtır-ı Zül-celâl’inden başkasının önünde O’nun izni ve emri olmadan eğilmeye tenezzül

etmeyen himmeti yüce bir halim ve selimdir. Hem zâtında fakirdir, fakat Mâlik-i Kerîm'inin onun için gelecek adına hazırladığı mükâfat sebebiyle müstağnî bir fakirdir. Hem zâtında zayıftır, fakat Kudret'i nihayetsiz olan Seyyid'inin kuvvetine istinat eden kuvvetli bir zayıftır. Kur'ân, hakikî bir talebesine ebedî Cennet'i dahi gaye yaptırmadığı halde, bu geçici ve ölümlü dünyayı ona gaye yapar mı? İşte iki talebenin gayelerinin ne derece birbirinden farklı, gayretlerinin ne ölçüde farklı hedeflere yönelik olduğunu anla!

Hem, ey bozuk Avrupa, senin talebelerinde Kur'ân-ı Hakîm'in talebelerini bir de hamiyetkârlık ve fedakârlıkları hususunda şöyle karşılaştırabiliriz:

Senin felsefenin talebesi, kendi nefsi için kardeşinden kaçır, onun aleyhinde dava açar; (onu hataları noktasında takip eder; onu kendi menfaatlerinin eksilticisi görür). Kur'ân'ın talebesi ise, göklerdeki ve yerdeki bütün sâlih kulları kendine kardeş telâkki ederek, gayet samimî bir surette onlara dua eder, onların saadetleriyle mesut olur ve rûhunda onlara karşı şiddetli bir alâka hisseder. Hem, Arş ve güneş gibi çok büyük yaratıkları dahi Allah'ın emirlerine râm birer memur, kendisi gibi bir kul ve yaratılmış olarak bilir. Hem iki talebenin ruh yüceliğini bununla kıyas et ki, (senin taleben, senin felsefenin talebesi, dünyayı bir zindan, ondaki her şeyi birbirine düşman ve ümitsiz birer kurban, hayatı bir boşluk ve manâsız, gayesiz bir süreç olarak görürken,) Kur'ân, kendi talebelerinin ruhlarına öyle bir genişlik ve yücelik bahşeder ki, doksan dokuz taneli tesbihe bedel, doksan dokuz İlâhî İsm'in cilvelerini gösteren doksan dokuz âlemin zerrelere tesbih taneleri olarak talebelerinin ellerine verir ve "Evradınızı bununla okuyun!" der.

Kur'ân-ı Mû'cizü'l Beyan'ın mucizâne terbiyesine bak ki: En küçük bir kederle ve küçük bir gam ile başı dönüp sersemleşen ve bir mikroba mağlûp olan bu küçük insan, Kur'ân'ın terbiyesi sayesinde o kadar yükselir ki, koca dünyanın varlıklarını virdine tesbih olmakta yetersiz görür. Ve Cennet'i zikir ve virdine gaye olmakta da yetersiz gördüğü halde, kendi nefisini Cenab-ı Hakk'ın en küçük bir mahlûkunun dahi üstünde tutmaz. (Herkesi kendinden aziz, kıymetli ve büyük bilir, dolayısıyla her varlığa hürmet ve muhabbet besler.) Nihayet izzet içinde nihayet tevazuu cemedir.

Avrupa'nın hasta ve tek gözlü felsefesinin yanlış gördüğü hakikatları, iki cihana bakan, gaybı da gören parlak iki gözü bulunan, dolayısıyla hem gayb, hem şahadet âlemlerine nazar eden, beşer için iki eliyle iki saadeti, yani hem dünya hem Âhret saadetini gösteren Kur'ân'ın hidayeti şöyle tashih eder: "Ey insan! Senin elinde bulunan nefis ve malın senin mülkün değil, belki sana emanettir. O emanetin Mâliki, gücü her şeye yeter, her şeyi bilir bir Rahîm-i Kerîm'dir. O, mâliki olduğu, fakat tasarruf için sana verdiği mülkünü, sen onu gerektiği şekilde kullanıp koruyamayacağın için senden satın almak istiyor. Tâ senin için muhafaza etsin de, o mülk kaybolmasın. Bütün şartları senin lehinde olan bu alışveriş karşılığında sana ileride çok mühim bir ücret ve mükâfat verecek. Sen, vazifeli bir askersin, O'nun bir memurusun. O'nun adıyla ve O'nun adına çalış. O'dur ki, dünyada muhtaç olduğun şeyleri sana rızık olarak gönderiyor ve senin takatın yetmediği şeylerden seni muhafaza ediyor. Senin şu hayatının gayesi, neticesi, o Mâlik'in İsimleri'ne ve Şuûnu'na mazhariyettir; aynanı pak tutup, o aynada o İsimler'i ve Şuûn'u göstermektir. Sana bir musibet geldiği vakit, de: *'Biz, Allah'ınız (O'nun mahlûku, O'nun kulları, O'nun mülküyüz; O, mülkünde dilediği gibi tasarruf eder) ve zaten O'na dönmekteyiz.*'⁴³⁶ Yani, 'Ben Mâlik'im'in hizmetindeyim. Ey musibet! Eğer O'nun izni ve rızasıyla geldin ise (-ki, baştan türlü gelemesin, gelmiş olamazsın), merhaba, safa geldin! Çünkü, elbette bir vakit O'na döneceğiz, O'nun huzuruna gideceğiz ve O'na müştakız. Madem bir zaman bizi hayatın yüklerinden âzât edecektir. Haydi ey musibet, bu âzâtlık veya terhis senin elinle olacaksa, razıyım. Yok, O seninle beni emanetini korumam ve vazifemi yerine getirmem hususunda

tecrübe ediyor ve seni bunun için göndermiş de, sana teslim olmama izin ve rızası yoksa, bu takdirde, takatim yettikçe, emin olmayana Mâlik'im in emanetini teslim etmem!"

Batı'lı bazı düşünürler gözüyle ikinci Avrupa

Bu ikinci Avrupa'yı şiddetle tenkit eden sadece Hz. Bediüzzaman ve daha başka birtakım Müslüman âlimler ve mütefekkirler değildir. Bizzat Batı'lı pek çok düşünür ve filozof da bu Avrupa'yı yerden yere vurmuştur ve vurmaktadır.

Batı'da Rönesans'tan sonra, Aldous Huxley'in "cesur yeni dünya"sı kuruldu. Kimyevî formüllere dayanan ve formüllerle anlatılan bu dünyada insanlar, Pavlovian şartlandırma odalarında cemiyetin yapısına ve yeni kıymet hükümlerine göre Alfa, Beta, Gama, Delta, Epsilon gibi sınıflar halinde şartlandırıldı. Eskiden Din, ahlâk, düşünce, sanat, az üretim ve paylaşma vardı; bütün bunlardan belli şekil ve ölçülerde kurtulan (!) yeni dünya, tüketim, üretim, eğlence ve istikrar temelleri üzerine oturtuldu.

Bugün, bilim adamlarının kılavuzluğunda mühendislerin kurduğu yeni dünyada insan dev kentlerde yaşamakta olup, fabrikalar kurmuş, bürolar açmış, okullar yapmış ve her türden eğlence vasıtaları icat etmiştir. Oturduğu evler ve çalıştığı bürolar, temiz ve aydınlıktır. Isıtma ve soğutma cihazları, ısıyı istenilen seviyede tutabilmekte, güneş ışınlarının girmediği yerlerde daha başka ışınlar istenilen ışığı sağlamakta, hava değişimlerine karşı her türlü tedbirler alınmış bulunmaktadır. Artık ne eskiden olduğu gibi soğuk fırtınalar insanın bağrında şaklamakta, ne de boğucu sıcaklar ona ter banyosu yaptırmaktadır. İşine gider veya evine dönerken ayaklarını kullanma zahmetine de katlanmamaktadır artık insan. Mesafeler kısalmış, yeryüzünün iki ucu arasındaki nakil ve haberleşme akıl almaz boyutlara ulaşmıştır. Geniş yollar, süslü-konforlu evler, soğutucular, çamaşır ve bulaşık makineleri, her türden elektrikli ev aletleri, banyo salonları yalnız şehirlerde değil, köylerde bile modern insana 'zafer' şarkıları söyletmektedir; eskiye ve "tabiat"a karşı verilen yüzlerce yıllık kavganın neticesinde elde edilen zafer şarkılarını!..⁴³⁷

Bütün bunları yapmıştır insan ve daha çok şeyler de yapacaktır. Ama benliğinin sırlarını çözememiştir; geniş planda kâinatın, dar planda kopmaz bağlarla bağlı bulunduğu tabiî çevrenin bir parçası olduğunu kavrayamamıştır; Geothe'nin Mefistosu'nun ifadesiyle, herhangi bir canlıyı tanımak istediğinde, ilk iş olarak onun rûhunu kovar hale gelmiştir. Muhammed İkbâl'in o çok yerinde tasviriyle, "tabiatın leşine üşüşen ve her

biri bir et parçasını kapıp kaçan bir akbaba sürüsüne benzeyen” tabiî bilimler, artan sunî ihtiyaçları karşılamak için geliştikçe gelişmiş, fakat insan, bir otu, sineğin kanadını, tek bir canlı hücreyi bile yapamayacak acziyette olduğunu idrak edememiştir. Kimi zaman dünyayı akıldan, göğü duygudan ve varlığı manâdan yoksun ve intiharla fedakârlığı aynı görerek, kendisini “dünya çölüne fırlatılmış gayesiz bir taş” gibi telâkki etmiş, hayatın tehdit ve endişelerinin bir arada yaşama ve iş birliği ile giderilebileceği zehabına kapılmış, ama maddeciliği ve ferdiyetçiliği buna da imkân tanımamıştır. Allah karşısında “Sen Sen’sin, ben benim!” şeklinde ortaya koyduğu benliğini, neticede eşyaya, hürriyetini sınır tanımaz arzularına ve önceden doğmuş olma, açığözlülük, rahat yalan söyleyebilme, zenginlik gibi birtakım ‘imkânları’ kullanarak ekseriyet üzerinde kurdukları zulüm, gasp ve haksızlığa dayalı otoritelerini yer yer paranın ve silahların gücüne, medyanın yönlendiriciliğine, yer yer de hakikati kemiyet ölçüsüne vurarak devam ettiren düzenbaz bir azınlığın eline, haysiyetini ise tüketim, lüks hayat ve faydacılığa teslim etmiştir. Bundan daha tabiî bir şey de olamazdı fitrattan kopan, Allah’a kulluktan uzaklaşan insan için. Kur’ân-ı Kerim, bu tür insanı “*ehlî hayvanlar gibi, hattâ daha da yol bilmez, daha da güdülmeğe muhtaç*”⁴³⁸ olarak tavsif etmektedir. Nitekim, bugün Batı’da insan, “sorumlu bir hayvan, simgeleştiren hayvan, devrimci bir hayvan, sosyal bir hayvan, iki yüzlü bir hayvan, hayal kuran hayvan..” gibi, hep hayvan olarak tarif edilmektedir.

Allah’a kulluktan uzaklaşmakla kendini bulacağını, Erich Fromm gibi psikanalizcilerin iddiasıyla “kendini gerçekleştireceğini” ve gerçek hürriyetini elde edeceğini sanan insan,⁴³⁹ fitrî gerçeklerden kaçamamış ve içindeki ibadet etme ihtiyaç ve duygusunu giderememiştir. Erich Fromm’un da itiraf ettiği üzere, modern insanın dış görüntüsünün temelinde ve gerisinde ferdîleştirilmiş yığınla ilkel inanç şekli vardır. İlkel insanın dini diye küçümsediği pek çok putları ilâhlaştırmış durumdadır modern insan. Her bir sebep, her bir arzu, nefsin her isteği bir ilâh mesâbesindedir onun için. Fetişizm, totemizm, ritüalizm, kendini bir partiye ya da devlete adama, kişileri putlaştırma, onun dininin çeşitli veçheleridir. Bu dinde güya peygamber yoktur ama, peygamber yerine konan politikacılar vardır, sporcular vardır, aktörler–aktrisler vardır, modacılar vardır, kahramanlar vb. vardır. Kendi hayatına kendisinin yön verdiğini sanan modern insan, kitle

haberleşme vasıtalarının ve onları kullanan bir avuç mütegalibenin programlanmış birer robotu gibidir. Yeterince ilginçtir ki, artan bilgi edinme vasıtaları ve malûmat yığını da onun ilmini değil, hakikat hakkındaki cahilliğini arttırmaktadır. Bankalar, sinemalar, tiyatrolar, üniversiteler, gece kulüpleri, spor sahaları, fabrikalar vb., bu ‘dinin’ mabetleridir.

İnsan, insanın kurdu ve insan, insandan kopuk hale gelmiştir bugün. İnsanlar arası münasebetler, insanî ve doğrudan münasebetler olmaktan çıkmış ve karşıdaki insanı bir alet, düşman veya rakip telâkki etmekten kaynaklanan bir keyfiyete bürünmüştür. Her türlü içtimaî ve insanî münasebetlerde pazar veya piyasa kanunları geçerlidir artık. Sermaye sahibi, bir makineyi kullanır gibi kullanmaktadır emrindeki insanı. Tüccar, müşterisini ihtiyacı karşılanacak gerçek bir şahıs olarak değil, istismar edilecek bir nesne gibi görmektedir. Bir kısım malları sattığı gibi kendisini de satmaktadır modern insan. El işçisi bedenî enerjisini, iş adamı, doktor, büro memuru şahsiyetini satmakta; “Mesleği ne?”, “Kaç parası var?” sorularına verilen cevaplar, kişinin değerini ortaya koymaktadır. Benlik duygusu, yalnızca başkalarının kişi hakkında düşündüklerini ifade etmektedir. Kimse tarafından beğenilmeyen insan, yok demektir.

Dün ailesi, kardeşleri ve kabilesiyle bir arada yaşayan insanın yerini bugün, güçsüzlüğünü yenmek için ya sendikalara, ya tekelci sermayenin gücüne, ya silahların gölgesine, ya da daha başka şeylere sığınan insan almış bulunmaktadır. Beynelmîlel şirketler, daha fazla kazanmak için tüm insanlığı alabildiğine kemirmekte, kocaman mağazalarda kaybolan insan, şehrin kalabalıklığı içinde basit bir eşyadan daha değersiz görülmekte ve apartmanlarla gökdelenler arasında yok olup gitmektedir. Artık radyonun, televizyonun, teybin sesi onun konuşmasına imkân tanımamakta, hislerine hitap eden reklâmlar, bir yandan tüketimi kamçılarken, bir yandan da zevk ve tercihini tayin etmektedir.⁴⁴⁰

Evet, bu sefer İlâhiyat değil de, modern bilimleri okumuş yeni bir ‘Faust’u oynayan modern insanı ne ‘çağdaş’ sanatlar, ne kılık değiştiren içtimaî-siyasî sistemler, ne varoluşçuluk, yapısalcılık, postmodernizm gibi felsefeler, ne sınıf şuuru, ne üstün ırk teorisi, ne sınıfsız toplum idealleri, ne yeni düzen-yeni dünya, yeni dünya düzeni hayalleri, ne de dinmek bilmez tahripkârlığı doyurabilmektedir. Böyle bir vasatta *Selâm Lucifer*, *Şeytanın Köleleri*, *Şeytan ve Kutsal Kitabı*, *Şeytanların Dünyası* gibi “best-seller” olan kitapların ifade

ettiği şeytana tapma, ruh çağırma ve tenasüh gibi sapık akımlar, falcılık, büyücülük gibi sözümona mistik hareketler, her gün bir yenisi ortaya çıkan kültürler ve yüz binlerce Avrupalı ve Amerikalının uğraştığı sahte “gizli” bilimler,⁴⁴¹ hiçbir zaman gerçek Din’in yerini alamayacak ve insanî benliğini, hürriyetini ve şahsiyetini kaybetmekle esfel-i sâfilîne düşen modern insana, gerçek insanlık semasına yükselme imkânı vermeyecektir. Meşhur Alman sosyologu Oswald Spengler, daha 20’nci asrın başlarında bu ikinci Avrupa için şu sonu işaret etmekteydi: “Bir gün demiryolları, gemileri, dev kentleri ve gök tırmalayanlarıyla batı medeniyeti de etnografik bir müze haline gelecektir.”^{442/443}

- **Ey bedbaht, fâsık adam! Fâsıkların çokluğuna bakıp aldanma ve “Çoğunluğun fikri benimle beraberdir.” deme! Çünkü fâsık adam, fıskı isteyerek ve bizzat talep edip içine girmemiş; belki içine düşmüş, çıkamıyor. Hiçbir fâsık yoktur ki, kendisi sâlih olmayı ve âmirini, reisini de dindar görmek istemesin. Meğer ki, Allah korusun, bütün bütün irtidat ile vicdanı iyice bozulup, yılan gibi zehirlemekten lezzet alır hale gelmiş olsun.**⁴⁴⁴

HAKİKATLERİN TERAZİSİ KİŞİLER VE MİKTARLAR DEĞİLDİR

İnsan nefsinin insana en sinsi hilelerinden biri, onu “Sû-i emsal misal olmaz.”, yani “Kötü olan, örnek alınmaz.” kaidesine rağmen, hata, günah ve yanlışlarını paylaşanlara, yolu, düşüncesi ve davranışları yanlış olmasına rağmen, aynı yanlışta olanlara bakarak vicdanını susturmaya, hatalarına gerekçe aramaya sevketmesidir. Oysa hakikat, peygamberler gibi rehberlikleri kesin olmayan insanlara, davranışlarına, düşüncelerine, tercihlerine göre ölçülmez ve mahiyet değiştirmez. Mutlak hakikatler, Din’in muhkemâtı, yani değişmez aslî essaları gibi, her insanın dışındadır ve insana düşen, onları bularak onlara uymaktır. Hayatımızda daha çok bulunan izafî ve ictihada mevzu hakikatler ise, yine mutlak hakikatlere göre şekil alır, onların terazisinde tartılır. Bu noktada en sâlim yol, gerçek âlimlerin icmama, en azından, çoğunluğuna tâbi olmaktır.

Bu gerçeğe rağmen, insan nefsi, “Bak, şunlar da senin gibi düşünüp, senin gibi davranıyor. Hem içlerinde önemli insanlar da var. Zaman değişmiş; sonra, zamanı değiştiremezsin. Zamanın ilcaatı ne ise, yani zaman seni nereye sevk ediyorsa, oraya gitmek gerekir.” diye fısıldar ve insana –Allah

korusun– günahlarını ve hatalarını mâzur, hattâ günah ve hatalarında kendini haklı gösterir. Halbuki düşünmek lâzımdır ki, bütün peygamberler tek kişi olarak ortaya çıkmışlardır ve ortaya çıktıklarında her hususta doğru düşünüp, doğru davranan sadece onlardı. Kur’ân’dan açıkça biliyoruz ki, pek çok peygamber, iman edenlerle beraber kavimleri içinde hep azınlıkta olmuş, azınlıkta kalmıştır. Öyleyse, hakikat, sayı çokluğuna bakmaz. Dolayısıyla, kâfirlerin, fâsıkların çokluğu insanı aldatmamalıdır. Kaldı ki, insan vicdanı, günaha tepki duyar ve fâsık adam, fısık, günahı isteyerek onun içine düşmüş değildir; iradesi nefesine mağlûp olduğu için düşmüştür. Hiçbir fâsık yoktur ki, kendisi sâlih olmayı, âmirinin veya reisinin de dindar olmasını istemesin. Ancak artık vicdan iyice tefessüh etmiş, çürümüş, bozulmuş ve insan bütün ahlâkî kaidelerden sıyrılıp, yılan gibi, akrep gibi zehirlemekten zevk alır hale gelmiş olmasın.

Bu mevzuda dikkat çekilmesi gereken bir diğer nokta da şudur:

Kâfirlerin çokluğu, küfürde hakikat olduğu manâsına gelmez

Kâfirlerin çokluğu, küfürde bir hakikat olduğu manâsına katiyyen gelmez. Çünkü küfür, itikad olarak bir nefiydir; yani bir hakikatı reddetmektir. Meselâ, –hâşâ– Cenab-ı Allah’ı, melekleri, Âhiret’i, peygamberliği, vahyi inkâr etmek, bir nefiydir, inanılan bir hakikatı reddetmektir. Nefiyde, yani ret ve inkârda kuvvet olmaz; bir kişinin nefiyetmesi, –hâşâ– Cenab-ı Allah’ı, melekleri, Âhiret’i, peygamberliği, vahyi inkâr etmesiyle, bütün insanlığın inkâr etmesi arasında fark yoktur. Meselâ, iki kişi dışında bütün dünya insanları Ramazan’ın başında hilâli görmediğini söylese, iki kişi ise gördüğünü söylese, bu iki kişi tercih edilir. Hattâ ispat için sözü doğru ve hilâli gördüğünü ilan eden bir kişi bile yeter. Ayı görmediğini söyleyenlerin görmeme sebebi çok fazla olabilir; kimisi gözlememiştir; kimisi buluta, kimisi sise takılmıştır. Kimisinin gözü farketmemiştir.

Bir şeyin yokluğu ispat edilemez; öyleyse, inkârın delili olmaz

Nefiyde, ret ve inkârda sebepler çoktur ve bu sebeplerin çokluğu birbirine destek vermez. Ayrıca, küfür bir hükümdür ve hükümün delile dayanması gerekir. Nefiy, ret ve inkâr ise hiçbir delile dayanmaz. Kimse, Cenab-ı Allah’ın –hâşâ– yokluğu konusunda bir delil ileri süremez; yok iddiası da asla ispat edilemez. Meselâ, bütün insanlar içi süt dolu bir meyve yoktur diye iddia etseler, iddialarını ispat için ağaçların, meyvelerin yaratıldığı günden Kıyamet’e kadar geçen zaman içinde bütün yeryüzünü karış karış tarayıp

böyle bir meyvenin olmadığını görmeleri ve göstermeleri lâzımdır. Bu ise, mümkün değildir. Fakat herhangi bir zamanda dünyanın herhangi bir noktasında bir, en fazla iki kişi böyle bir meyveyi gördüklerini söyleseler, bunların sözü kabûl edilir. Bu, ilmen de böyledir, hukuken de böyledir.

İnkâr, keyfî bir iddiadır; iman ise, delilli bir ispattır

Dolayısıyla, iman esasları reddedilemez; ret ve inkâr edilse, bu, tamamen keyfî bir iddia olmaktan öte gitmez; hiçbir müsbet ve ilmî değer taşımaz. Buna karşılık, sözüne güvenilir ve yalanı duyulmamış iki kişi Cenab-ı Allah ile konuştuğunu, melekleri gördüğünü söylese, bunları yalancılıkla itham etmenin gerekçesi yoktur. Başka sayısız deliller bir yana, Cenab-ı Allah'ın, meleklerin, rûhun, Âhîret'in, vahyin, peygamberliğin varlığı ve hakikat olduğu konusunda, insanlık semasının güneşleri olan ve hayatları boyunca en küçük bir yalanlarına ve gayr-ı ahlâkî bir söz, tavır ve davranışlarına rastlanmamış yüzyirmidört bin peygamber, kendi zamanlarında ve daha sonra onlara inanan ve her zaman inkârcılardan daha çok insanî değerlere sahip bulunan milyarlarca insan, onların izinde belli manevî, ilmî ve ahlâkî yüceliğe erişmiş ve insanlık semasının yıldızları olmuş milyonlarca asfiyâ, evliyâ ve âlimler, hiçbir şüphe taşımadan ittifak halindedirler. Kimin hakkı olabilir ki, bu insanları yalancılıkla, yanlış görmek ve yanlış bilmekle itham etsin?

- **Müslümanları dünyaya, sanata, ticarete ve beşerî terakkiye sevkederken, onların İslâm ile olan bağlarını koparmamak için çok dikkatli olmak gerekir.**[445](#)

MÜSLÜMAN'IN DÜNYASI ÂHİRET'E GÖRE ŞEKİLLENİR

Hiz. Bediüzzaman, *Mesnevî-i Nûriye*'de de şöyle yazar:

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! İmana ait bilgilerden sonra en lâzım ve en mühim, sâlih amellerdir. Sâlih amel ise, varlıkların maddî ve manevî hukukuna tecavüz etmemekle, Allah'ın hukunu da hakkıyla yerine getirmekten ibarettir. Yabancılardan alınan maddî bilgiler, sanat ve terakkiye ait ise lâzımdır; sefahete dair ise zararlıdır.[446](#)

Bir hadis-i şerifte buyrulduğu üzere, dünya Âhîret'in tarlasıdır⁴⁴⁷ ve insanın dünyadaki vazifesi, bu tarlayı Âhîret adına ekmektir. Âhîret'in tohumları ise, iman ve salih amellerdir. Diğer bilgiler, eğer Müslümanlara ve insanlara faydalı ise, Din'e hizmette ve insanın yeryüzündeki hilâfet misyonunu yerine getirmesinde bir fonksiyon görecektir, bu takdirde onlar da öğrenilir. Fakat iman ve sâlih amellere ve bunlarla ilgili bilgilere ait olmayan

hiçbir davranış ve bilgi Âhîret’i ihmale, dünyayı Âhîret’in önüne geçirmeye, İslâm ile bağların zayıflamasına sebep olmamalıdır.

Nefse itimat edilmez; öldürücü zehirler olarak fîsk ve irtidat

Nefse itimat edilmez; insan, dünyevîleşmeye ve Din ile olan bağlarını gevşetmeye çok meyyaldır. O bakımdan, dünyada Din’e hizmet ederken ve dünyayı Din adına imara çalışır, insanın yeryüzünün halifesi olmasının gerektirdiği bilgi ve faaliyetlere hayatımızda yer verirken, bunların hepsi Âhîret’i kazanma, iman ve sâlih amel düsturları çerçevesinde olmalıdır. Yoksa nefis, insanı her zaman dünya ile aldatılabilir ve Kur’ân-ı Kerim, dünya hayatını Âhîret’e tercih etmeyi dalâlet, ehl-i dalâletin özelliği ve dalâletin ve insanları Allah’ın yolundan alıkoymanın yoldaşı olarak zikreder.⁴⁴⁸

Daha önce de üzerinde durulduğu gibi, eğer Müslümanlar İslâm ile olan bağlarını gevşetseler, koparıp irtidat etseler, fâsık olsalar, bunun Müslüman toplumlara vereceği zarar, fenlerin ve sanatların getireceği faydadan kat kat fazla olur. Fîsk ve irtidat, bilhassa Müslüman toplumlar için öldürücü zehir hükmündedir. Çünkü İslâm’dan çıkan, tamamen karanlıkta kalır, başka yerde nur bulamaz, aklî bir tercihle başka dinlere giremez ve bozulmuş tereyağına benzer; kanun tanımaz ve anarşist olur ve artık daha fazla idare edilemez. O bakımdan, Müslümanlar Şeriat-ı Tekvîniyye’nin düsturları çerçevesinde dünyayı imara yönelirken, Şeriat-ı Garra ile olan bağlarını asla gevşetmemeli, hattâ daha da arttırmalıdır.

İslâm, dünyevî ekonomik–sosyal–siyasî bir ideoloji değildir

Bu hususta yapılan önemli bir hata da, imanların tahkike ulaşmadığı, iman ve ma’rifet problemlerinin yaşandığı, ibadetlerin ve muamelat kaidelerinin ihmal edildiği bir zamanda İslâm adına içtimaî, ekonomik ve siyasî meseleleri öne çıkarma ve İslâm’ı bu meseleler temelinde değerlendirme, onu dünyevî ekonomik–sosyal–siyasî bir ideoloji gibi görme ve takdim etmedir. İslâm’da Cenab-ı Allah neye ne kadar önem vermişse, o şey o kadar önemlidir. İslâm, bir dindir; onda önce iman esasları, sonra ibadetler gelir. Hiçbir zaman bunlar ihmal edilemez ve ikinci, üçüncü sıraya konamaz.

- **Müslümanlar, dünyaya meyilleri yoktu da fakirliğe düşer olmuş değildirlere; belki hırsa kapıldıkları ve hırs mü’minde kaybetme ve sefalet sebebi olduğu için fakirleşmişlerdir.**⁴⁴⁹

MÜSLÜMAN NEDEN MAĞLÛP VE MAHKÛM DURUMA

DÜŞTÜLER?

Kur'ân ve Sünnetullah çerçevesinde sebep–sonuç münasebetini bilememek hadiseleri yanlış yorumlayıp, yanlış değerlendirmeye sebep olmaktadır. Meselâ, “**Ceza, amelin cinsindedir.**” hem İslâm fikhının küllî kaidelerindedir, hem de Cenab-ı Allah'ın kullarına muamelesinde ve Şeriat-ı Tekvîniyye'de esastır.

İkinci Viyana Kuşatması'nda mağlûbiyetin asıl sebebi

Bu önemli hususu tarihten bir misalle anlatmaya çalışırsak, Osmanlı Devleti'nin İkinci Viyana Kuşatması'nı misal verebiliriz. Köprülü Mehmet Paşa ve Fazıl Ahmet Paşa'nın ıslahatından sonra problemlerini halletmiş gibi görünen ve Girit gibi fetihlerde de bulunan Osmanlı Devleti, en güçlü dönemi olan Kanunî Sultan Süleyman zamanında önünden döndüğü Viyana'nın fethine çıkmış, onu 1683 yılında bir defa daha kuşatmıştır. Tarihçilerin nakline göre, Polonya kralı Jean Sobiesky komutasındaki kuvvetlerin imdada gelmesi üzerine fethe bir saat kadar bir zaman kala Osmanlı orduları yenilmiş ve kuşatmayı kaldırıp geri çekilmeye başlamıştır. Tarihçiler bu mağlûbiyetle ilgili pek çok sebep zikrederler. Bu sebeplerin en mühimi, gelebilecek bir yardım ordusunu engellemek üzere o ordunun geçebileceği Tuna üzerindeki köprüyü tutmaya memur edilen Kırım Hanı'nın, Osmanlı ordusunun komutanı Köprülü Kara Mustafa Paşa'ya şahsî kini sebebiyle “Yaptığım ihanettir biliyorum. Fakat Osmanlı, Tatar kadrin bilsin!” diyerek Jean Sobiesky komutasındaki yardım ordusunun Tuna'dan geçmesine müsaade etmesi ve yine ordunun sağ kanadına kumanda eden Budin Beylerbeyi'nin de Osmanlı serdarına olan şahsî düşmanlığından dolayı en kritik anda savaş alanından birlikleriyle çekilmesidir. Yani, zâhire göre Osmanlı Devleti'nin çöküşünün başlangıcını teşkil eden Viyana bozgununa sebep, iki kumandanın, iki devlet adamının ihaneti olmuştur.

Evet, bu iki korkunç ihanet, tarihin yönünün dönmesinde en önemli zahirî sebeptir. Fakat hadiseye böyle bakılırsa, daima yanlış yapılır. Hadiselerde semptom niteliğindeki zâhirî sebebin altında onu doğuran asıl sebep vardır ve Kader, buna göre hükmeder. Dolayısıyla, Kader'in hükmü ve bu hükme sebep hadiseler görülemezse yanlış değerlendirme, yanlış teşhis ve yanlış tedaviden kurtulmak mümkün olmaz.

Amelin cinsine göre ceza kesen –arzedildiği üzere, İlâhî icraat ve Sünnetullah böyle cereyan eder ve dolayısıyla İslâm ceza hukukunun

hükümleri de aynı temel kaideye dayanır– Kader’in İkinci Viyana Kuşatması’ndaki bozgunun asıl sebebi olarak verdiği mesaj şuydu: Devlet, içten fitnelerle, ihtilâf ve tefrikalarla sarsılıyordu; vezirler ve kumandanlar arasında ittifak yoktu. Makam ve mevki kavgaları, dolayısıyla karşılıklı hakka tecavüzler (bağy) oluyordu. Kur’ân, Müslüman toplumların ihtilâf ve parçalanmasında sebep olarak bağyi zikreder.⁴⁵⁰ Bağye sebep ise, şehvetlere uymadır. Şehvetlere uymanın sebebi de, namazı zayı etmedir; kılmama, ona gereken değeri vermeme, gerektiği şekilde ifa etmemedir.⁴⁵¹ Evet, demek ki, Osmanlı Devlet-i Âliye’sinde namaz zayı edilmeye, dolayısıyla şehvetlere uyulmaya ve şehvetler üzerinde çekişme ve tecavüzlere, dolayısıyla da ihtilâf ve tefrikalara düşülmeye başlanmıştı. İkinci Viyana Kuşatması’nda iki kumandanın ihaneti, bu aslî problemin hangi noktaya geldiğini gösteriyordu. Dolayısıyla tedaviye kalbden, içeriden, namazı ikameden, şehvetlere uymayı terketmekten başlamak gerekiyordu. İslahatlar bu çerçevede yapılamayınca, yüzeyde kalan ıslahatlar, devleti ayakta tutmaya yetmedi.

Batı’nın gerisine düşmede ana sebep

İşte, son asırlarda İslâm dünyasının fakir düşmesi ve ekonomik açıdan Batı’nın gerisinde kalmasının sebebi, bazılarının iddia ettiği gibi, Müslümanların dünyayı “bir lokma, bir hırka” olarak görmesi ve onu kazanmayı terketmesi değildir. Belki tam tersine, dünyayı kesben kazanıp, kalben terketmesi, yani, bir yandan hem helâlinden rızıklarını kazanmak, hem de yeryüzü hilâfeti misyonunu yerine getirmek ve yeryüzü kaynaklarının sahipliğini ve dağıtımını kâfirlere bırakmamak için çalışırken, diğer yandan, kalblerini asla dünyaya bağlamaması gereken Müslümanlar, son asırlarda dünya hayatını Âhiret aleyhine gaye edinip, hırsla ve kalben ona yönelmişlerdir. Müslüman, hırsla ve ona kalbini bağlayarak dünyanın üzerine giderse dünya ondan kaçır; fakat kalbini tamamen Allah’a ve Âhiret’e verip, dünyaya sadece kesben yönelirse dünya ona gelir. İşte son asırlarda bu tersine döndüğü için, yine “Ceza, amelin cinsindedir.” kaidesince, hırsla kendisine yöneldikleri dünya Müslümanlardan kaçmış ve Müslümanlar, fakr u zarurete düşmüşlerdir. Müslüman, başka şeylere olduğu gibi, elbette hayata ve dünyaya da Müslüman olmayanlar gibi bakamaz; dolayısıyla onun dünya ve dünyalık şeylerle münasebeti İslâm’a göre olmak mecburiyetinde ve mevkiindedir. Yoksa, hasaret kaçınılmazdır.

“Müslümanlar, dünyayı bıraktılar; onu bir lokma, bir hırka olarak gördüler,

dolayısıyla geri kaldılar.” iddiasının bir başka açıdan daha aldatıcılığı ve yanlışlığı ortadadır.

Müslüman dünya gibi, Asya, Afrika ve hattâ Güney Amerika devletlerinin de fakir düşmelerinin en önemli bir sebebi, ABD’si ve Batı Avrupası’yla dünya nüfusunun ancak onda birini oluşturan bir azınlığın güce dayanarak yeryüzünün kaynaklarını sömürmesi ve yine güce dayanarak, dünyanın diğer ülkeler halklarının kendi kaynaklarını bile istedikleri şekilde kullanmalarına mâni olmalarıdır. Sömürgeci Avrupa ülkelerinin yıllarca tasallutu ve idaresi altında kalan ülkeler de fakirlikten kurtulamamışlar, ancak kaba sömürgeciliğin büyük ölçüde bitmesinden sonra yavaş yavaş kendilerine gelmeye başlamışlardır.

- **Müslümanlar, ellerini hem Şeriat-ı Garra’dan, hem de Şeriat-ı Tekvîniyye’den gevşettikleri için son asırlarda mağlûbiyet yaşadılar ve bunun için Osmanlı İslâm Devleti yıkıldı.**[452](#)

MÜSLÜMAN KENDİSİNE MAĞLÛP OLMADAN BAŞKASINA YENİLMEZ

Kur’ân-ı Kerim’de Müslümanların kimler olursa olsun hasımları karşısındaki mağlûbiyetine ve geri düşmesine sebep olarak bizzat Müslümanların kendileri gösterilir ve onların bu hususta ellerini İslâm’dan gevşetmeleri nazara verilir:

Sakın ola ki yılmayın ve tasalanmayın; eğer gerçekten mü’minler iseniz, her zaman için üstün olan sizsiniz.[453](#)

Ey iman edenler! Size kendinize bakmak düşer; (kendinizi, bulunduğunuz yolda nasıl yürüdüğünüzü kontrol edin)! Eğer siz üzerinde bulunduğunuz yolda gerçekten dosdoğru gidiyor ve o yolun hakkını veriyorsanız, sapıp gidenlerin sapması size zarar vermez.[454](#)

Allah, mü’minler aleyhinde kâfirlere asla yol vermez.[455](#)

“Dağ ne kadar yüksek olsa da, üzerinden yol geçer.” diye bir atasözü vardır. Yukarıdaki Nisa Sûresi âyeti ise, mü’minleri üzerlerinden yolun da geçemeyeceği, kâfirlere üzerinden aşmak için asla yol bulamayacakları başları gökte ulu dağlar gibi tasvir etmektedir. Demek ki, düşmanları mü’minlerin üzerinden kolaylıkla yol bulup, onları aşıyor, aşmanın da ötesinde toprak yığını gibi çiğneyip geçiyorlarsa, burada elbette kabahat mü’minlerindir. Demek ki, iman, İslâm, artık hayata hükmetmemekte, mü’minler veya Müslümanlar için yenilmez güç kaynağı olmaktan çıkmış bulunmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı'yla yıkılışın gerçek sebepleri

İşte bu çok önemli gerçeği, Hz. Bediüzzaman, misalleriyle anlatır. Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarında bir gece, önceki asırların manevî temsilcilerinin, sorumlularının artık nasıl temessül edip bulunuyorlarsa buldukları, yani misalî bir mecliste kendisine Birinci Dünya Savaşı'ndaki mağlûbiyetin sebepleri meyanında şu soru sorulur: “Musibet olur her dem hıyanetin neticesi, mükâfatın sebebi. Umumî gelen musibete sebep de daima çoğunluğun hatasıdır. Öyleyse, ey şu asrın adamı! Kader bir sille vurdu, kazaya da çarptırdı. Hangi fiillerinizle kazaya, hem Kader'e şöyle fetva verdirdiniz ki, Kaza-i İlâhî musibetle hükmetti, sizleri hırpaladı?”

Bediüzzaman, bu çok önemli soruya şu çok önemli ve hadiseleri anlamamızda anahtar mesabesinde cevabı verir:

Beşerin (son asırlarda) düşüncede düştüğü dalâlet, Nemrudca inadı ve Firavunca gururu zeminde şiştikçe şişti ve âdeta göklere ulaştı. Hem, (ateizm, materyalizm, pozitivizm, darwinizm gibi inkâr meslekleriyle) varlıktaki, yaratılıştaki sırta, manâya dokundu. Dolayısıyla, şu (Birinci Dünya) Savaşı, tufan gibi, taun gibi, inkârcıların başına semavî bir sille olarak indi. Demek ki bu savaş musibeti, bütün beşerin musibetiydi; beşerin tamamını kapsadı. Sebebi de, arzedildiği gibi, düşüncede, inançta dalâlet, yaşayışta hayvanî hürriyet ve hevanın, hevesin, nefsanîyetin insanları esir almış olmasıydı.

Bu harp tufan ve taunundan bizim hissemizin sebebi ise, İslâm'ın rükünlerindeki, esaslarındaki ihmal ve terkimizdi. Zira Yaratıcı Teâlâ (c.c.), bizden bizzat kendimiz, kendi faydamız ve hayrımıza olarak yirmidört saatten bir saati beş vakit namaz için istedi; biz ise tembellikle terkettik, gafletle ihmal ettik. Şöyle de ceza gördük: O, şu beş savaş senelerinde bize her gün, günün de âdeta yirmidört saatinde daima talim ve meşakkatle ve koşturmakla bir nevi namaz kıldırıldı.

Hem, senede yalnız bir ayı oruç için nefsimizden istedi. Nefsimize acıdık, keffareten beş sene (açlıkla, kıtlıkla, yoklukla) cebren oruç tutturdu.

Bize verdiği, yani hem de Kendi malından, (bazı mallarda) kırkından, (bazılarında) onundan birini zekât olarak istedi. Cimrilikle hem zulmettik, zekâtı vermedik, hem de malımıza haramı karıştırdık. O da, bizden aldırdı birikmiş zekâtı; haramdan da kurtardı. [456](#)

Bediüzzaman, bu mecliste haccı zikretmez; fakat bu sözlerini Sünuhât'ta aktarıırken haccla ilgili olarak şu notu düşer:

Mağlûbiyette en önemli bir sebep olarak Hacc'ı ihmal

Rüyada Hacc sükût etti. Çünkü Hacc'ın ve ondaki hikmetin ihmali, musibeti değil, gazap ve kahrı çekti. Cezası da, günahlara keffaret değil, günahları daha da arttırıcı oldu. Hacc'daki özellikle tanışıp görüşme ile fikir birliğine varma, yardımlaşma ve iş bölümünü ihtiva eden yüce İslâmî siyaset ve çok geniş içtimaî maslahatın ihmali, düşmanın milyonlarla Müslüman'ı İslâm ve birbirleri aleyhinde kullanmasına zemin hazırladı. (Hacc'da bir araya gelip birbirlerini tanınması, problemlerini görüşüp bir neticeye varması, birbirleriyle iş birliği yapması, ürettiklerini sergileyip, Hacc'dan hem ticaret ve ekonomik hayat adına bir fuar, hem de bütün İslâm dünyasının meselelerini görüşme ve bunlara çareler arama adına bir

kongre olarak da faydalanması gereken Müslümanlar, Hacc'a gereken önemi vermeyince birbirlerini tanımaz oldular. Düşman da bundan istifadeyle, ordularındaki bazı ülkeler Müslümanlarını diğer Müslümanlar aleyhinde ve İslâm aleyhinde kullandı. Neticede Osmanlı Devleti yıkılırken, pek çok İslâm diyarı da esaret altına düştü.)

İşte Hint, (hizmet verdiği İngiliz ordusunda Osmanlı'yla savaşarak) düşman zannettiği pederini öldürmüş, şimdi başında oturup bağıyor. İşte Tatar, Kafkas, öldürülmelerine yardım ettiği şahıs, biçare valideleri olduğunu iş işten geçtikten sonra anlıyor ve onun ayak ucunda ağlıyor. İşte Arap, yanlışlıkla kahraman kardeşini öldürüp, şaşkınlığından ağlamayı da bilmiyor. İşte Afrika, biraderini tanımayarak öldürdü, şimdi feryat ediyor. İşte Âlem-i İslâm, bayraktar oğlunun öldürülmesine bilmeden yardım etti, bir ana gibi saçlarını çekip ah edip inliyor. Milyonlarla ehl-i İslâm, tamamen hayır olan Hacc'a koşmak yerine, bütünüyle şer olan düşman bayrağı altında dünyada uzun seyahatlere maruz bırakıldı. İbret alın!

- **Modern medeniyet, deha ürünüdür; İslâm medeniyeti ise hüdaya dayanır. Hüdâ semâdan indi, deha zeminden çıktı. Hüdâ kalbde işliyor, dimağı da işletir; deha dimağda işler, kalbi de karıştırır. Hüdâ ve deha zemininde modern medeniyet ile İslâmî medeniyetin karşılaştırılması.**⁴⁵⁷

TEMEL HUSUSİYETLERİYLE İSLÂMÎ MEDENİYET VE MODERN MEDENİYET

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda misalî bir mecliste, yani uykuda değil, Misal Âlemi'nde, müşahede dünyasında her asrın vazifeli mebusundan müteşekkil yüce bir mecliste, içinde bulunduğu, yani Hicrî 14'üncü asrın mebusu sıfatıyla Hz. Bediüzzaman'dan sorulan sorunun içinde şu da vardır: "Bu mağlûbiyetin neticesi nasıl tecelli edecek? Bu harpte mağlûp olmayıp, galip gelseniz ne olurdu?"

Hz. Bediüzzaman (r.a.), cevabında Şeriat'la modern medeniyet, deha ile hüdâ karşılaştırması da yapar ve şunları söyler:

(İkinci Avrupaî yüzü itibariyle) bir aşağılıktan ibaret modern medeniyetin sistemi bozulacak ve o vakit İslâmî medeniyet ortaya çıkacak. Müslümanlar da İslâmî medeniyete elbette isteyerek ve bir an önce girecekler. Şer'î medeniyetle mevcut medeniyeti karşılaştırmak, bunun doğruluğunu ortaya koyar. Şöyle ki:

Mevcut medeniyet, beş menfi esas üzerine kurulmuştur. Dayanak noktası, hakka bedel kuvvettir; kuvvetten ise tecavüz ve çatışma, bundan da hıyanet çıkar. Hedefi, fazilet yerine âdi menfaattir, menfaati tatmindir. Menfaatin temel özelliği, (menfaatler üzerinde) sıkışma, acımasız rekabet ve düşmanlığa sebep olmaktır; bundan çıkar cinayet. Hayattaki kanunu, yardımlaşma yerine kavga ve mücadeledir: kavga ve mücadelenin temel hususiyeti itişme ve çekişmedir; bundan çıkar sefalet. Halklar, milletler arasındaki bağı, başkalarının zararına ve başkalarını yutmakla beslenen ırkçılıktır, menfi milliyetçiliktir. Irkçılık veya menfi milliyetçiliğin temel özelliği, korkunç çarpışma, fecî vuruşmadır; bundan çıkar helâket. İnsanlara çekici gelen veya onları kendine çeken hizmeti, hevesi harekete geçirme ve hevesin tatminini kolaylaştırmadır; bundan çıkar sefalet. Heva ve hevesin özelliği ise,

insanlığı insanlıktan çıkarır ve onu mânen hayvan derekesine düşürür. Şu medenîlerinin çoğunun içine dışına çevirsen görürsün: Başta maymunla tilki, yılanla ayı, hıncır (taklit, kurnazlık, sinsice düşmanlık, kuvvete tapma ve necaset, iffetsizlik), sîretleri, karakterleri haline gelmiş. Ortadaki eserlerine baksan, onların altında bu sîreti, bu karakteri görürsün.

Artık heves serbest bırakılmış, heva hür olmuş; yani hayvanî hürriyet hükmediyor. Heves, ruhları baskı altına alıyor; heva, onlara hükmediyor; heva ve heves, zarurî olmayan pek çok ihtiyaç doğurmuş ve bunları zarurî hale getirmiş. Böylece sükûnet ve rahat ortadan kalkmış. Eskiden bir insan dört şeye muhtaç iken, mevcut medeniyet onu yüz şeye muhtaç hale getirmiş ve fakir etmiş. Helâl kazanç, masrafa yetmiyor; bu da, beşeri hileye ve harama sevk ediyor. Bu noktadan ahlâkın esası bozulmuş.

Ayrıca, topluma, insanlığa servet ve zahîrî haşmet vermiş; fakat fertleri ahlâksız ve fakir etmiş. Çoğtur bunun şahidi. İlk çağlardaki vahşet ve cinayetin, hem zulüm ve hıyanetin tamamını bu medeniyet (dünya savaşıyla) bir defada kusmuş; midesi daha da bulanır (İkinci Dünya Savaşı'yla birincidekinden daha korkunç derecede kustur).

Mevcut medeniyet, bütün bu esasları ve ürettiği neticelerle beşer için ilaç değil, zehir olmuş. Beşerin yüzde seksenini meşakkete ve şekavete, zorluğa, mutsuzluğa, sefalete atmış; yüzde ona cilalı, makyajlanmış bir saadet vermiş; kalan yüzde onu da saadetle şekavet arasında çabalar halde bırakmış. Ticaretin kârı, zalim azınlığa, yani yüzde yirmiye gitmiş. Oysa saadet odur ki, herkes için saadet ola.

İslâmî medeniyet

Şeriat'a gelince: Yeryüzündeki bütür dengelerin ölçüsü Şeriat'tır. Şeriat'taki rahmet, Kur'an'ın semâsındandır. Kur'an'ın bütün esasları müsbettir; kaynağını oluşturduğu ve kurduğu saadet çarkı, beş müsbet esas üzerinde döner. Şöyle ki:

Dayanak noktası, kuvvete bedel haktır; hakkın özelliği adalet ve dengedir; bundan çıkar selâmet, yok olur şekavet, yani sürünme ve bedbahtlık.

Hedefinde menfaat yerine fazilet yatar; faziletin temel özelliği, karşılıklı muhabbet, (saygı) ve yakınlaşmadır; bundan çıkar saadet, silinir adavet (düşmanlık).

Hayattati düsturu, kaidesi, kavga ve mücadele yerine yardımlaşmadır. Yardımlaşmanın temel hususiyetidir birlik ve dayanışma; hayat bulur cemaat.

İnsanlığa hizmeti, heva ve hevesi harekete geçirip, insanı bunları tatmine sevk etmek yerine hidayettir; daima doğruya ve istikamete sevk. Hidayetin özelliği de insana lâıyk tarzda terakkî ve refahtır; rûha gereken biçimde aydınlanma ve tekâmüldür.

Kitleler arasında kurduğu münasebet bağı, dinîdir, vatandaşlıktır, meslekî dayanışma ve iman kardeşliğidir; dolayısıyla ırkçılığı, menfî milliyetçiliği dışarı atar. Din, vatan ve iman kardeşliği, meslekî dayanışma, samimî bir kardeşlik ve herkes için selâmet demektir. Hariçten saldırı gelse, o da müdafaaya geçer. İşte şimdi anladın, neden bizi içine almadı, alamadı medeniyet ve neden biz kabûllenemedik onu.

Şimdi buna dikkat et: Roma ve Yunan, iki dehayı temsil ediyordu; bir asıldan çıkmış ikizdiler. Biri bir ölçüde hayal âleminde, diğeri maddeperestti. Su içinde yağ gibi, birbirlerine karışamadılar. Zaman ilerledi, medeniyet de çabaladı, Hıristiyanlık gayret etti, fakat yine de bu iki deha birbirine karışıp, bir olamadı. Her biri istiklâlini bir ölçüde korudu. Hattâ öyle ki, bu iki ruh, şimdi cesetlerini değiştirmiş, biri Alman, diğeri Fransız oldu.

O iki deha ile İslâmî hüdanın, hidayet menşei ayrıdır. Hüdâ semâdan indi, deha zeminden çıktı. Hüdâ kalbde işliyor, dimağı da işletir; deha dimağda işler, kalbi de karıştırır. Hüdâ kalbi aydınlatır, daneleri (insandaki istidatları) sümbüllendirir ve karanlıklı tabiat onunla

ışıklanır (ve hem insanî tabiat, hem hariçteki tabiat Allah'ı tanıtan bir kitap olur). İnsandaki mükemmelleşme istidadı birdenbire yol alır ve cismanî nefsi kendine hizmetkâr eder. Himmeti, gayreti yerinde insana melek gibi bir sima, melek karakteri verir.

Deha ise, önce nefse ve cisme bakar, tabiata girer, nefsi tarla eder. Bu tarlada nefsi istidatlar gelişir; rûhu kendisine hizmetkâr kılar ve insandaki kemale, mükemmelleşmeye yönelik istidatlar kurur; şeytanın simasını beşerde gösterir.

Hüda, hem dünya hem de Âhiret hayatının saadetidir; hem dünya hem Âhiret yurduna ışık saçar ve insanı yükseltir. Deccal gibi tek gözlü deha, tek bir yurdu, sadece dünyayı ve dünya hayatını anlar; materyalist olur ve dünyaya perestiş eder; insanı yapar bir canavar.

Evet, deha sağır tabiata tapar; kör kuvvete hizmet eder. Fakat hüda, şuurulu sanatı tanır, hikmetli kudrete bakar. Deha, zemine nankörlük perdesi çeker; hüda, şükür nûrunu serper.

Bu sırdandır: Deha, kördür, dilsizdir; hüda, iştir ve görür. Dehanın nazarında zemindeki nimetler sahipsiz ganimettir; onları minnetsiz, şükürsüz çalar, gaspeder; onları tabiattan koparmak, canavarca his verir. Hüdanın nazarında zeminin sinesinde, kâinatın yüzünde serpilmiş olan nimetler, rahmetin meyveleridir. Her nimetin altında onu ihsan edenin elini görür, şükran ile öptürür.

Bunu da inkâr etmem: Mevcut medeniyette pek çok güzellik de vardır.. lâkin onlar değildir ne Hıristiyanlığın malı, ne Avrupa icadı, ne de şu asrın sanatı.. Belki bütün insanlığın malıdır: Telâhuk-u efkârdan (yani zaman sürecinde fikirlerin birbirlerine destek vererek gelişmesinden), semavî şeriatlardan, hem fitrî ihtiyaçlardan, bilhassa Hz. Ahmed ü Muhammed'in şeriatından, İslâmî inkılâptan kaynaklanan bir maldır; kimse özel mülkü gibi göremez.

- **Hakk'ın, Müslümanların mağlûbiyeti zahiren şer ve musibet olmakla beraber, musibet, mutlak ve sadece şer demek değildir; bazen saadette felâket olduğu gibi, felâketten dahi saadet çıkabilir.**⁴⁵⁸

MAĞLÛBİYET MUSİBETİNDE HAYIRLAR VE MÛKÂFATLAR

Hz. Bediüzzaman (r.a.), Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndaki mağlûbiyeti ve bunun gelecekle alâkalı neticeleriyle ilgili şu değerlendirmelerde de bulunur:

Musibet mutlak şer olmadığı için, bazan saadetten felâket, felâketten dahi saadet çıkar. Eskiden beri i'lâ-yı kelimetullah, yani Allah Kelimesi'ni, Allah'ın Kelâmı'nı yükseltmek için, mü'minlere farz-ı kifaye olan cihadı üzerine alarak, kendini tek vücut âlem-i İslâm'a fedaya vazifeli ve hilâfete bayraktar görmüş olan Osmanlı İslâm Devleti'nin felâketi, bütün bir İslâm âleminin gelecekteki saadetiyle telâfi edilecektir. Çünkü bu mağlûbiyet, hayatımızın mayası ve hayat suyumuz olan İslâm kardeşliğini, Müslümanlar arasındaki şefkat ve dayanışmayı inkişaf ettirmiş ve bu dinamiklerin bir an önce harekete geçmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra, Osmanlı Devleti'nin merkez ülkesi olan Türkiye incindi; fakat âlem-i İslâm aılıyor. Avrupa, daha da incitecek olsa, âlem-i İslâm bu defa bağıracaktır. Harikalar asrındayız; ikiüç senelik ölümlerinin arkasından dirilenler var (Almanya gibi, Japonya gibi). Birinci Dünya Savaşı'ndaki mağlûbiyetle geçici ve hazır bir saadeti kaybettik; fakat gelecekte kalıcı bir saadet bizi bekliyor. Üçü kaybedip, üç yüzü kazanan, zarar etmiş değildir.

Bu millet-i günahkâr, mağlûbiyete sebep günahları işlemiş olan âlem-i İslâm ve Osmanlı

milleti, kanıyla abdest aldı. Fiilî bir tevbe etti. (Fakat zâhiren şer olan bu mağlûbiyet, belki Cenab-ı Allah'ın bu ümmete neticeleri itibariyle en manâlı lütuflarından biriydi. Çünkü,) bu büyük musibetin hemen verilen mükâfatı olarak, Osmanlı milleti, nüfusunun beşte birini, dört milyonu şehid ve gazi olarak verdi ve onca insan, şehidlikle velâyet mertebesine yükseldi; milletin günahını büyük ölçüde sildi.

İkinci Dünya Savaşı günlerinde Hz. Bediüzzaman'a iki talebesi tarafından şöyle bir soru yöneltilir:

Neyin gerekli, neyin önemli olduğunu iyi kavramak

“Âlem-i İslâmın mukadderatıyla ciddî alakadar olan bu Cihan Harbi hakkında hem de dehşetli zamanlarında elli gün kadar (şimdi yedi seneden geçti; aynı hal devam ediyor. Hem ne soruyor ve ne de merak eder) her gün hizmetinizde bulunan bizlerden bir defacık sormadınız. Acaba bu büyük hadiseden daha büyük diğer bir hakikat mi hükmediyor ki, bunu ehemmiyetten düşürüyor? Yahut onunla meşgul olmanın bir zararı mı var?”

Cevap:

Evet, bu Cihan Harbi'nden daha büyük bir hakikat ve daha azametli bir hadise hükmettiği için, şu Cihan Harbi ona nisbeten çok ehemmiyetsiz düşüyor. Çünkü, bu Cihan Harbinde iki hükümet (Almanya ve İngiltere) yeryüzü hakimiyeti davasında bulunuyor. Böyle bir zeminde iki muazzam dinin (İslâmiyet ve Hıristiyanlık) sulh mahkemesinde barışmak davası açılmış. Buna karşılık, dinsizliğin dehşetli cereyanı da semavî dinlerle çok büyük bir mücadele başlatmış. İnsanlık içinde sosyalist tabakasıyla burjuvalar tairesi de, büyük bir mahkemede karşı karşıya gelmiş. Âdeta bütün beşeri içine alan bu büyük davalar içinde bir başka dava var ki, bu davanın tek bir insana isabet eden miktarı bile bu Cihan Harbi'nden daha büyüktür. O dava ise şudur:

Şu zamanda her bir mü'min, hattâ herkes için yeryüzü büyüklüğünde ebedî bir tarlayı, hem de içinde onu baştan başa dolduran bahçeler ve köşklerle birlikte kazanmak veya kaybetmek davası var. Demek her bir insanın başına öyle bir dava açılmış ki, eğer İngiliz ve Alman kadar serveti ve kuvveti olsa, aklı da varsa, yalnız o davayı kazanmak için bütünü sarfedecek. Elbette bu davayı kazanmadan başka şeylere önem veren, divanedir. O dava bu zamanda öyle tehlikeli bir hal almış ki, bir ehl-i keşfin müşahedesıyla, bir yerde ecel elinden terhis tezkeresini alan kırk adamdan bir adam kazanabilmiş, otuz dokuzu kaybetmiş.⁴⁵⁹

İşte insan için en büyük mesele, Âhiret'i, ebedî hayatı kazanma veya – Allah korusun– kaybetme meselesidir. Bu mesele, özellikle dinsizliğin, ateizmin, materyalizmin kol gezdiği ve hem de ilme dayandırıldığı modern zamanda çok daha fazla önemli hale gelmiştir. Eğer Birinci Dünya Savaşı'nda şehidlikle velâyet mertebesine yükselen birkaç milyon Müslüman, o savaş olmasa ve sonraki döneme kalsa idi, belki 40'ta 39'unun ebedî hayatı kaybetme ihtimali vardı. Allah, o insanları şehid olarak aldı ve şehidlerin velî hükmünde olması sebebiyle velî makamına yükseltip, ebedî hayatlarını da

kurtardı.

İkinci olarak, Hz. Bediüzzaman (r.a.), eserlerinin bir yerinde, eğer o zamanki kadro ile Birinci Dünya Savaşı kazanılmış olsa idi, o kadronun ortada dinî değer adına bir şey bırakmama, hattâ Mekke ve Medine harem-i şeriflerine bile müdahale etme tehlikesinin bulunduğu dikkat çeker. Cenab-ı Allah (c.c.), Birinci Dünya Savaşı'ndaki mağlûbiyetle bir bakıma İslâm'ı ve İslâm'ın mukaddes yerlerini korumuş ve mevcut zeminde İslâm adına ancak Kur'ân'ın elmas hakikatleriyle hizmet edilebileceğini göstermiş ve öncelikle Türkiye'de onun zeminini hazırlamıştır. Çünkü İslâm binası, artık bir enkaz halindeydi ve enkaz üzerine bina kurulamaz. Ancak enkazın temizlenip, yerinin yeni bir yapıya hazır hale gelmesiyle yeni bir bina kurulabilir.

Netice olarak, Cenab-ı Allah (c.c.), bilhassa ehl-i imana tamamen rahmet temelinde muamele eder ve O'ndan gelen musibet ambalajlı muameleler dahi celâl içinde cemal tecellisidir.

- **Amel, cins-i cezadır, Ceza, cins-i ameldir. (Amel, cezanın cinsinden, ceza da amelin cinsindedir.) Sâlih amel, ikidir: Biri müsbet ve iradî, diğeri menfî ve mecburî.**⁴⁶⁰

AMEL, CEZANIN; CEZA DA AMELİN CİNSİNDENDİR; VE SÂLİH AMEL

Müslüman için bütün elemeler, musibetler, dertler, birer sâlih ameldir, fakat menfîdir, ızdırârî, yani gayr-ı iradî gelir ve çekilir. Bunu beyan buyuran hadis, teselli veriyor. (Belâ ve musibetler, günahların affına sebeptir; Cenab-ı Allah, dünyada cezasını verdiği bir günahı Âhîret'te de cezalandırmaz. Hadis-i şerifte, "Mü'min kişiye bir ağrı, bir yorgunluk, bir hastalık, bir üzüntü, hattâ bir ufak tasa isabet edecek olsa, Allah, onun sebebiyle mü'minin günahından bir kısmını mağfiret buyurur." buyrulur.⁴⁶¹ Daha başka ilgili hadis-i şeriflerde de şunları okuyoruz:

Allah bir kuluna hayır murad etti mi, onun cezasını ta'cil edip dünyada verir; bir kulu hakkında da kötülük murad etti mi, onun günahlarını tutar, Kıyamet günü cezasını verir.⁴⁶² Mükâfatın büyüklüğü belânın büyüklüğü ile (orantılıdır). Allah bir cemaati sevdi mi, onları musibete müptelâ eder. Kim bundan razı olursa Allah da ondan razı olur, kim de razı olmazsa Allah da ondan razı olmaz.⁴⁶³

Kıyamet günü, (dünyada iken) afiyet ehli kimseler, belâ ehline sevapları verilince, dünyada iken derilerinin makaslarla kazınmış olmasını temenni edeceklerdir.⁴⁶⁴

Mü'min erkek veya kadının nefsi, çocuğu, malı itibariyle başından belâ eksik olmaz. Tâ ki,

hatasız olarak Allah'a kavuşsun.⁴⁶⁵

Mağlûbiyetin bir başka çok önemli sebebi

Müslümanların mağlûbiyetlerinin bir diğer sebebi de, Şeriat-ı Tekvîniyye veya Fıtriyye'deki ihmallerdir. Şeriat-ı Garra'daki itaat ve ihmallerin, bilhassa ihmal umumî bir hal aldığına, yukarıda geçtiği üzere dünyada da elbette karşılığı olmakla birlikte, bunların mükâfat veya cezası daha çok Âhîret'e bakarken, Şeriat-ı Tekvîniyye'deki ihmallerin, Âhîret'e yönelik ceza ve mükâfatları da olmakla birlikte, karşılığı daha çok dünyada gelir.

İşte, Şeriat-ı Tekvîniyye'den olmak üzere, Müslümanlar son asırlarda "tabiat" kitabını gerektiği gibi okuyup, onun düsturlarına göre davranmayı ihmal ettiler; onu inceleyen ilimleri de Batılılara bırakarak, elbette bu ilimlerin mahsulü olan teknolojiye Batı'nın çok gerisine düştüler. İkinci olarak, yine Şeriat-ı Tekvîniyye'ye dâhil olarak, meselâ, sabrın mükâfatı zafer; sabırsızlık, acelecilik ve bir hedefe varmada geçilmesi gereken basamakları geçmemenin neticesi yolda kalmaktır. Çalışmanın, gayretin sevabı başarı ve servet, tembelliğin cezası sefalettir. Zehrin cezası hastalık, panzehirin sevabı sıhhattir. İşte Müslümanlar, Şeriat-ı Tekvîniyye'ye dâhil bunlar gibi ve iş birliği, yardımlaşma, dayanışma, yapılan işi sağlam yapma, zamanı iyi ve verimli kullanma, mesaiye riayet, asla ümidi yitirmeme, hayatın her sahasında ve bütün işlerde doğruluk, sevgi ve saygı, kardeşlik, ferdî hürriyetlere hürmet ve toplum menfaatini şahsî menfaatin önünde tutma gibi hasletleri büyük ölçüde kaybettiler. İşte Şeriat-ı Tekvîniyye'deki bu ihmal ve hatalar da Müslümanların mağlûbiyetinin önde gelen sebepleri arasındadır. Bu hataların yerini onların tersi olan fazilet ve meziyetler almadıkça Müslümanların galibiyeti de mümkün olmayacaktır.

- **Büyük hatalar ve cinayetler, büyük merkezlerde büyük mahkemelerde, küçük cinayetler ise küçük merkezlerde ve küçük mahkemelerde yargılanır. Bundan dolayı, şirk ve küfür gibi cinayetlerin cezası, daha ziyade Âhîret'e bırakılır.**⁴⁶⁶

BAŞA GELEN MUSİBETLER VE CEZANIN KEYFİYETİNE GÖRE MAHKEMELER

Kâinatta, bilhassa yeryüzünde olup–biten her hadisenin denebilir ki, insanla münasebeti vardır; çünkü insan, yeryüzünün halifesi, kâinat ağacının meyvesidir. Bu bakımdan, insanın başına gelen bütün musibetlerde Kader'in,

İlâhî Adalet'in hükmü sözkosunudur. Bunlar, bazen, özellikle Allah'a yakın zatlara onların derecelerini arttırmak için gelir. Bazı insanlar da vardır ki, kendilerini Allah yolunda, insanların saadeti için kurban etmeye hazırdır ve bu insanlar, bilhassa âlem-i İslâm'a, bir ülkeye, bir cemaate gelebilecek musibetleri paratoner gibi üzerlerine çekerler. Peygamberler gibi masum insanlara gelen musibetlere bilhassa bu açılardan bakmak gerekir. Öte yandan, Allah'a yakınlık yakınlığın derecesine göre büyük bir nimet olduğu için Din'i yaşamada, samimiyet ve ihlâsta çok daha büyük dikkat ister. Külfet, nimete göredir; ilkokul talebesinden orta veya lise bilgisi ve performansı, lise talebesinden üniversite bilgisi veya performansı beklenmeyeceği gibi, üniversite talebesinin de ortaokul veya ilkokul talebesi gibi davranması sorumluluk ve ceza gerektirebilir. Dolayısıyla, kişi, Allah'a yakınlık nimetine mazhariyeti ölçüsünde dikkatli yaşaması gerekir ve en küçük sürçmelerinde bile ikaba maruz kalabilir.

Mü'min cezasını daha çok dünyada, kâfir Âhîret'te görür

Bu gerçeklerin yanısıra, şer meselesinin bir diğer önemli boyutu daha vardır ki, en büyük günah, suç ve cinayet, Hz. Allah'ı –hâşâ– inkârdan, O'nu gerektiği gibi tanıyamamaktan kaynaklanan ve türüne ve derecesine göre şirke varan itikatlar, nifak ve türlü türlü itikadî dalâletlerdir. Bu tür çok büyük günah, suç ve cinayetlerin karşılığı dünyadan çok Âhîret'te gelir. Çünkü dünya hayatında genellikle hükümferma olan Şeriat-ı Tekvîniyye'dir. Buna karşılık, mü'minlerin günahları, yani imana rağmen işlenen, fakat hiçbir zaman şirk, küfür, nifak derekesinde olmayan bazı günahlar, ayrıca ve özellikle Şeriat'a Tekvîniyye'ye itaatsizlikler, karşılığını çoğunlukla dünyada bulur. Bundan dolayı, musibet ve felâketler dünyada daha çok ehl-i imana gelirken, kâfirlerin veya küfrün cezası Âhîret'e bırakılır. Büyük suçlar büyük mahkemelerde, küçük suçlar küçük mahkemelerde yargılanır ve küfür gibi, şirk gibi, nifak gibi en büyük suçlar, en büyük mahkemeye, Mahkeme-i Kübra'ya bırakılır. İşte, dünyada Müslümanların daha çok musibete maruz kalmalarının bir sebebi de budur.

Öte yandan, günümüzde küfür dünyası, bilhassa ateistler, materyalistler, tahrif ve neshedilmiş dinleri terketmiş olmalarına mukabil, Müslümanlar, günahlarıyla, neshe tâbi olmayan ve Kıyamet'e kadar geçerliliği bulunan İslâm'a âdeta ihanet ettiklerinden, cezaları çabuk verilir ve zelzele gibi musibetlere maruz kalırlar. Onların İslâm'a ihanet derecesindeki günah ve

hataları, gayretullaha daha çabuk dokunur. Musibetler, onların inşâallah bu günahlarının affına sebeptir ve dolayısıyla onlardan dolayı Âhîret'te azaba maruz kalmazlar.

- **Bâtılın bâtil olması hasebiyle hak karşısında hiçbir zaman üstünlüğü olmaz. Hak, daima üstündür.**⁴⁶⁷

DAİMA ÜSTÜN OLAN HAKTIR; BÂTILIN ASLA ÜSTÜNLÜĞÜ OLMAZ

Bir zaman biri, Hz. Bediüzzaman'a sorar: "Madem, 'Hak, daima üstündür.' bir hak sözdür; neden şu anda öyleyse kâfir Müslüman'a, kuvvet hakka galiptir?" Bediüzzaman, bu müthiş ve çok önemli meseleyi burada beşe çıkaracağımız dört nokta etrafında aydınlığa kavuşturur:

Hak ve bâtil mücadelesini değerlendirme adına beş mühim nokta

Birinci nokta: Hakkın her vesilesi, hakka giden her yol da hak olması gerekirken, bazen böyle olmayabilir ve hakkın taraftarları hak için yanlış bir vesileye tutunabilirler. Buna karşılık, bâtilin ve onun taraftarlarının bâtil adına tutundukları her vesile de her zaman bâtil olmaz; bazen bâtil, bâtilin taraftarları, hak bir vesileyi takip edebilirler. Hakka giden her yolun da meşrû ve hak olması gerekirken, böyle olmayınca ceza olarak, hak bir vesileye tutunmuş olan bâtilin taraftarları, ehl-i hak karşısında galip gelebilir. Bu, hiçbir zaman bâtilin hakka galibiyeti değil, hak vesile üzerinde giden bâtilin taraftarlarının bâtil vesileyi benimsemiş olan hakkın taraftarlarına galibiyetidir. Bu çok önemli nokta, özellikle son birkaç asırda Müslümanların halini gayet güzel izah etmektedir. Fakat, âkîbet, daima hakkındır; ya onun bâtil vesileye tutunmuş taraftarları gider ve yeni bir nesil hak bir vesileyle hak için çalışır veya onun bâtil vesileyi takip eden taraftarları tevbe ederek yollarından döner, hakka gidecek hak yolu bulur ve neticede nihaî galibiyet hakkın olur.

İkinci nokta: Dünya hikmetler dünyası olduğundan, bu dünyada kuvvetin de bir yeri, bir hakkı, yaratılış sırrı vardır. Dolayısıyla hak, kendine tâbi olup hizmet edecek kuvvete her zaman sahip olmalıdır. Eğer hak kuvvetten mahrum kalır, onun taraftarları onu hakim kılmak ve ona hizmet etmek için gerekli meşrû kuvvete sahip değiller, buna karşılık bâtilin taraftarları hakkın karşısında ciddî bir kuvvete sahip iseler, bu takdirde bâtilin taraftarları ehl-i hak karşısında galip olabilir. Bu da, bâtilin hakka galibiyeti değil, hakkın

vesilesi olan kuvvetin zayıf karşısındaki galibiyetidir. Dolayısıyla, hakkın taraftarları bâtil karşısında belli bir kuvvete de sahip olmalıdırlar. Bu kuvvet, bâtil taraftarlarının kuvveti kadar olmasa da, en azından hakkın taraftarları olarak hakkın galibiyetini sağlayacak ölçüde olmalıdır. Bu konuda Kur'ân-ı Kerim'deki şu âyetler meseleye yeterince ışık tutucudur:

(Ey mü'minler!) Düşmanlarınıza karşı bütün imkânlarınızı seferber ederek kuvvet hazırlayın ve savaş atları yetiştirin. Böylece, Allah'ın düşmanlarını (doğrudan Din'e düşman olanları), sizin düşmanlarınızı ve daha başka kim olduklarını ve düşmanlık derecelerini sizin bilmeyip de Allah'ın bildiği düşmanları korkutun; karşılarında caydırıcı güç olun. (Bu husus da dâhil olmak üzere,) Allah yolunda her ne harcarsanız, karşılığı size eksiksiz ödenir ve asla haksızlığa uğratılmazsınız.⁴⁶⁸

Ey, (Peygamberliğin zirve temsilcisi) Peygamber! Mü'minleri savaşa teşvik et! Eğer sizden sabır ve irade kahramanı yirmi kişi olsa, (eşit savaş şartlarında) ikiyüz kişiye galip gelir. Eğer sizden yüz kişi olsa, küfredenlerden bin kişiye galip gelir. Çünkü o küfredenler, meselelerin özüne nüfuz edemeyen düşünce ve idrak yoksunu bir güruhtur. Ama, (maddî teçhizat ve eğitim yönünden zayıf bulunduğunuz şu anda) Allah yükünüzü hafif tutuyor; O biliyor ki, hiç şüphesiz şu anda yetersizlik içindesiniz. O bakımdan şimdilik, sizden sabır ve irade kahramanı yüz kişi olsa, ikiyüz kişiye galip gelir. Eğer sizden bin kişi olsa, Allah'ın izniyle ikibin kişiye galip gelir. Allah, sabır ve irade kahramanlarıyla beraberdir.⁴⁶⁹

Bu hususu biraz açacak olursak:

Normal ve eşit savaş şartlarında, Allah'a, Âhîret'e ve Kader'e imanları, ölümden korkmak şöyle dursun sürekli şehitlik aramaları, ibadette sebat ve günahlara karşı mücadele ile kazandıkları irade güçleri, Allah'a güvenleri, sabır, sebat ve direnmeleri, kâfirlerin sadece dünyaları için savaşmalarına mukabil Allah'tan onların beklemediği ebedî saadet ve Allah'ın rızasını bekliyor olmaları gibi kuvvet kaynaklarıyla mü'minler, kâfirlerden on kat daha güçlüdürler. Fakat İslâm'ın ilk Medine döneminde, bilhassa Bedir'de Müslümanlar, Mekke ordusu ve diğer düşmanları karşısında maddî açıdan çok güçsüz idiler; ayrıca, henüz tam manâsıyla savaş ve askerlik eğitimi de almış değillerdi. Bu bakımdan, o an için mü'minler, kendilerinden iki kat güçlü düşmanlara karşı durabilirlerdi. Hattâ Bedir'de, Allah'ın fazladan yardımları sayesinde, kendilerinden üç katın üstünde bir güce sahip olan müşrik ordusunu yendiler. Ama daha sonraki yıllarda Mute'de, irtidat edenlere ve âsilere karşı savaşlarında, Yermuk'ta, Sasanîlerle mücadelelerinde, bunlardan ayrı olarak, İslâm tarihinin pek çok döneminde Müslümanlar, kendilerinden bazen 5, bazen 10, bazen 20, hattâ 30 kat kâfirlere karşı galip gelmişlerdir. Âyet, asgarî sınırları ifade buyurmaktadır.

Üçüncü nokta: Her Müslüman'ın bütün sıfatları ve davranışları İslâm'dan

kaynaklanması gerekirken pratikte her zaman böyle olmaz ve bir Müslüman'da bir kâfir sıfatı ve davranışı görülebilir; yine, her kâfirin her vasfının kâfir olması ve küfründen neşet etmesi yine lâzım değildir. Her fâsıkın her vasfı fâsık olmak, fiskından neşet etmek, öyle de her dem sabit değildir. Dolayısıyla, gayret, gayeye bağlılık, gayeyi gerçekleştirecek yolu bilmek, düzen, disiplin gibi her Müslüman'da olması gereken bazı önemli vasıflar bazen Müslümanlarda önemli ölçülerde yitirilmişken, kâfirden veya fâsıkta daha üst seviyelerde bulunabilir. Allah, kâfirlere de yeryüzünde hayat hakkı tanımıştır ve hayatta başarıya giden yollar bellidir. İşte, bu açıdan pratikte kâfirler Müslümanlardan daha çok Müslüman sıfatına sahip olmakla, aynı sıfatlara o ölçüde sahip olmayan Müslümanlara galip gelebilirler. Demek ki bu galibiyet küfrün imana, bâtılın hakka galibiyeti değil, hak sıfatlara sahip kâfirlerin gayr-ı meşrû sıfatlar edinmiş Müslümanlara karşı galibiyetidir.

Dördüncü nokta: Cenab-ı Allah'ın Kelâm sıfatından gelen Din veya Şeriat-ı Garra'nın yanısıra bir de İrade ve Kudret sıfatlarından gelen Şeriat-ı Tekvîniyye veya Fıtriyye'si vardır. Bu iki Şeriat'tan her birine insanlar itaat de edebilir, isyan da. Şeriat-ı Garra'ya itaat ve isyanın karşılığı daha çok Âhiret'te görülürken, Şeriat-ı Tekvîniyye veya Fıtriyye'ye itaat ve isyanın karşılığı genellikle dünyada görülür. Şeriat-ı Tekvîniyye'ye dâhil olarak, meselâ sabrın mükâfatı zafer, sabırsızlığın cezası ise hasarettir. Çalışmanın sevabı servet ve başarı, tembelliğin cezası ise fakirlik ve başarısızlıktır. Zehrin cezası hastalık, panzehirin sevabı sıhhattir. İşte, Şeriat-ı Tekvîniyye'ye Müslümanlardan çok daha fazla itaat eden kâfirler, bu Şeriat'a yeterince itaat etmedikleri gibi, Şeriat-ı Garra ile de bağlarını gevşeten Müslümanlara galip gelebilirler. Ama bu galibiyet, yine bâtılın hakka, küfrün İslâm'a galibiyeti değildir.

Beşinci nokta: Hak bâtıla karıştırılmış veya desteksiz ve kuvvetsiz kalmış olabilir; dolayısıyla ona inkişaf ve taze kuvvet vermek gerekir. Bunun için, hakkın başka türlü uyanmayacak olan taraftarlarını uyarmak ve hakka taze kuvvet vermek için Cenab-ı Allah bâtılın taraftarlarını hak ehlinin üzerine salar ve geçici olarak onlara galibiyet verir. Bu geçici galibiyet de, bâtılın taraftarlarının hakka bâtıl karıştırmış ve ondan ellerini gevşetmiş olan hak ehline karşı galibiyetidir. Hak, neticede kendisine bulaştırılan bâtıl unsurlardan kurtulur ve desteğini, gücünü bulur; nihayet galip gelen yine hak

olur.

- **Yapma, inşa, tamir zor; yıkma, tahrip ve yok etme kolaydır; bundan dolaydır ki zayıf, tahripçi olur.**⁴⁷⁰

TAHRİP KAHRAMANLIĞI VE KAHRAMANLARI

On kişinin on ay çalışarak yaptığı bir binayı, bir çocuk bir kibrit çakma ile yakıp kül edebilir. Bundan dolayı, zayıf kalbli, tamire eli varmayan, müsbet hareket ve hizmetlerde bulunmaya nefsi mâni olan insanlar tahripçi olur, tahripte kahramanlık ve tatmin ararlar. Dolayısıyla, hayatta bu tür ‘tahrip kahramanları’ ve muhtemel tahripleri karşısında dikkatli olmak gerekir.

Bu küllî düsturun çok önem ifade ettiği hususlardan biri de iman ve küfür konusudur. İmanın şartları birbirini, yani birine inanmak, diğerlerine de inanmayı gerektirir. Bu sebeple, bunlardan birini inkâr etmek, Kur’an’dan bir âyeti bilerek reddetmek, küfür sebebi teşkil eder. İşte küfür, tahriptir, yok edicidir. Meselâ, Kur’an’ın bir âyetini bilerek ret ve inkâr etmek, Kur’an’ın tamamının Allah Kelâmı olduğunu veya indiği gibi korunamadığını, dolayısıyla Cenab-ı Allah’ın onu mutlaka koruyacağı sözünü de reddetmek manâsına gelir. Ret, âyetin muhtevasına, hükmüne aitse, bu takdirde Kur’an’ın Kıyamet’e kadar geçerliliğini, onun son Kitap, Peygamberimiz’in son peygamber oluşunu, dolayısıyla daha pek çok imanî ve İslâmî hakikatı inkâr etmek demek olur. Yine küfür, tarihte gönderilmiş ve hayatlarında tek bir yalana yer olmayan, yalanla, sahtekârlıkla, kandırıcıkla asla suçlanmamış, suçlanmamış 100 binden fazla peygamberi, tarih boyu onlara inanan milyarlarca asfiyâ, evliyâ ve diğer mü’minleri tarihin –hâşâ– en yalancı, en sahtekâr, en aldanmaya müsait, en akılsız insanları olarak suçlamak demektir. İşte küfür, bir tahrip, yok etme, dolayısıyla neticeleri çok yaygın olduğu için sonsuz azabı hak eder.

Yine tamir zor, tahrip kolay olduğu ve küfür tahrip manâsına geldiği, şeytan ve şeytanlar sürekli tahrip cihetinde iş gördüğü için Cenab-ı Allah (c.c.), küfürden, şirkten, günahtan ve şeytana, şeytanlara uymaktan şiddetle sakındırır, mü’minlere yardım sözü verir, yardımda bulunur, gerektiğinde meleklerini onlara manevî yardım için seferber eder.

Günah da bir tahriptir

Bu önemli gerçeğin bir diğer buudu da şudur: Küfür gibi, her günah da bir tahriptir. Bu sebeple de, tesiri geniş olur. Sürekli dikkatli yaşayarak bir yılda

elde edilen manevî hal ve feyizler, bir günahla kaybedilebilir. Dolayısıyla, günahlar karşısında çok dikkatli olmak ve bir günah işlendiğinde hemen istiğfarla ondan temizlenmek gerekir.

- **Bir şahsın heves ve arzusu için büyük bir daire, çok önemli olan hareketinden durdurulmaz.**⁴⁷¹

HERKESİN TÂBİ OLDUĞU RAHMÂNİYET, RUBÛBİYET KANUNLARI

Elbette Cenab-ı Allah (c.c.), Rahîmiyet'inin tecellisi olarak her ferde hususî iltifatta, nimette ve teveccühte bulunur. Yoksa insanlar, Rahmâniyet'inin kanunları, yani hayatın, kâinatın genel ve her şeyi kapsayıcı yasalarının tazyikinden kurtulamazlardı. Ayrıca, el açıp dua etmenin de manâsı olmazdı. Fiilî dua Rahmâniyet'e, Cenab-ı Allah'ın hayatımız ve kâinatın hayatı için koyduğu umumî kanunlara müracaat etmek olmasına mukabil, el açarak yaptığımız hususî dualarımız, O'nun Rahîmiyet'ine, hakkımızdaki hususî teveccühlerine başvurmak demektir.

Bununla birlikte şunu da unutmamalıyız ki, Cenab-ı Allah (c.c.), âlem-ler üzerinde mutlak hakim Rabb, yani Rabbü'l-âlemîn olarak, Rahmân olarak, O'nun herkesin tâbi olduğu, kâinatın üzerinde döndüğü umumî kanunları vardır. Kâinat ve hayat, öncelikle bu umumî kanunlar etrafında döner. Çalışmak, bir hedefe ulaşmada meşrû olan gerekli her çareye başvurmak, netice için gerekli bütün ön şartları hazır etmek, Cenab-ı Allah'ın bahşettiği istidatlarımızı geliştirmek, kabiliyetlerimizi sonuna kadar kullanmak, ilimde sürekli terakki etmek, ilmimizi arttırmak, bunun için dua etmek,⁴⁷² çaresi olan işte asla acze düşmemek, tedbiri asla elden bırakmamak da tâbi olduğumuz bu kanunlar veya aslî vazifelerimiz arasındadır.

Ayrıca, insan, yeryüzünde tek başına değildir. Hem diğer insanlarla, hemcinsleriyle, hem de bütün bir “tabî” çevre ile bir arada, bu çevre içinde yaşamak mevkiindedir. Dolayısıyla böyle bir kolektif hayatın şartlarına ve gerekliliklerine de uymakla mükelleftir. Hattâ bugüne devrettikleriyle geçmiş ve va'dettikleriyle veya bugünden kalacaklarla gelecek de, bu çevrenin unsurları arasındadır. Şu halde hiç kimse, “feleğin çarkı”nın veya hayat ve kâinat mekanizmalarının kendine göre işlemesini beklememelidir. Ayrıca, bir aile, bir kuruluş, bir cemaat, bir sokak, bir mahalle, bir belde ve bir ülkede yaşayan ve yaşamak konumunda olan insanların hiçbiri, her şeyin istekleri

istikametinde olmasını isteme ve bekleme hakkına sahip değildir. Hayat, büyük ölçüde her bakımdan paylaşma esası üzerinde cereyan eder.

- **Büyük bir padişahın, onun kanununu ve emirlerini taşıyan küçük bir neferi, küçük bir şahın büyük bir mareşalinden daha büyük işler görebilir.**⁴⁷³

İNSAN, ALLAH'A KULLUĞU NİSBETİNDE BÜYÜKTÜR

Bir kral, hükümdar, padişah ve hükümet vardır, hükmettiği ülke bir şehir kadardır. Bir başka kral, hükümdar, padişah veya hükümet vardır, kıta büyüklüğünde ve her bakımdan güçlü bir ülkeye hükmeder. İkinci türde bir ülkenin hükümdar veya hükümetini temsil eden bir memur, bir elçi, milletlerarası sahada, insanlar ve ülkeler üzerinde birinci türde bir ülkenin hükümdar veya hükümetinden çok daha büyük tesir ve otorite sahibi olur.

Bunun gibi, Allah'a dayanan ve O'na tam itimat veya tevekkülle O'nun yolunda hizmet eden biri, en güçlüdür. Bu zatlardır ki, birer kişi olarak gelmiş ve Allah'ın izniyle tarihi değiştirmişlerdir. Ayrıca, dersini doğrudan ve tam olarak Kur'an'dan ve Sünnet'ten, yani İslâm'ın kaynaklarından alan biri, Allah'ı, insanı, varlığı, varoluşu ve hadiseleri tanımada bu kaynaklardan beslenmeyen başka herkesten, isterse bu herkes en büyük kabûl edilen filozoflar olsun, çok daha ileridir.

- **Her kışın bir baharı, her gecenin bir neharı (gündüzü) vardır.**⁴⁷⁴

FEZADAKİ TÜM CİSİMLER GİBİ, BÜTÜN BÖLÜMLERİYLE ZAMAN DA, TARİH DE DÖNEREK İLERLER

Küre veya daire, mükemmel şekil kabûl edilir. Cenab-ı Allah (c.c.), fezadaki bütün cisimleri küre şeklinde yaratmıştır. Bu cisimler, dönerek mesafe alırlar. Meselâ, yerküre hem kendi etrafında dönerek gündün güne devreder; hem güneş etrafında dönerek yıldan yıla devreder. Zaman da, aynen bunun gibidir. O da, bütün bölümleriyle daireler çizerek ilerler. Her bir gün sabah–öğle–ikindi–akşam–gece ve yine sabahla hep daire çizer. Yıl, günler, aylar ve mevsimlerle yine bir daire çizer. Her şey, zâhiren başladığı noktada gelmiş gibidir fakat, aslında daireler çizerek ilerlemekte ve mesafe almaktadır. İşte bu küllî gerçek, tarih için de geçerlidir. Hz. Üstad Bediüzzaman (r.a.), bu küllî gerçeği, sık sık ifade etmiştir.

Kur'ân-ı Kerim, ikinci safhasında Müslümanların geçici bir yüzgeri olma

hali yaşadığı Uhud Savaşı'yla ilgili gerçekleri serdederken şöyle buyurur:

(Uhud'da) size bir yara dokundu ise, biliyorsunuz, karşınızdaki o düşman topluluğuna da benzer bir yara (Bedir'de) dokunmuştu. Böylesi (tarihî ve önemli) günler ki, Biz onları, Allah gerçekten iman etmiş bulunanları ortaya çıkarsın ve sizden (hakka ve iman hakikatine) birtakım şahitler edinsin diye insanlar arasında döndürür dururuz. Şurası bir gerçek ki Allah, zalimleri sevmez, (zulmü, yanlış davranışları tasvip etmez, cezalandırır ve neticede hakkı hakim kılar).⁴⁷⁵

Elbette başımıza gelenler, genellikle kendi tercihlerimizin, yanlış veya doğru davranışlarımızın sonucudur. Fakat hiçbir insan, hiçbir millet, dünya üzerinde tek başına yaşamamaktadır. Bu sebeple, konjektür denilen ve bütün insanların iradî yönelişleriyle İlâhî İrade'nin birlikte taallûkunun meydana getirdiği, hattâ teşekkülünde geçmiş nesillerin yöneliş ve davranışlarının da belli bir rol oynadığı genel şartlar vardır. Ayrıca, Cenab-ı Allah'ın bütün kulları, özellikle mü'min kulları için hususî ve fazladan nimetleri, ekstradan yardımları, af ve mağfireti söz konusudur. İşte, tarihin akışını belirleyen, bütün bu faktörlerdir. Dolayısıyla, nasıl geceler ve gündüzler, kışlar ve baharlar birbirini takip ediyorsa, aynı şekilde fertlerin ve toplumların, milletlerin hayatında da “geceler, gündüzler, kışlar, baharlar” birbirini takip eder. Bu bakımdan, bugün bir millete kış veya gece ise, yarın bir başka millete kış ve gece, dün kış ve gece yaşayan millete gündüz ve bahardır. O halde, maruz kalınan musibetler, mağlûbiyetler ümitsizlik sebebi olmamalı, başa gelenlerden gereken ibret alınarak, geçmişe ve musibetlere Kader, geleceğe irademiz ve sorumluluğumuz açısından bakarak, her kışın bir baharının, her gecenin de bir gündüzünün olacağı ümit ve inancı içinde davranmalıyız.

- **Paslanmış emsalsiz bir elmas, cilalanmış cama daima tercih edilir.**⁴⁷⁶

PASLANMIŞ ELMAS, YİNE ELMASTIR; CAM, CİLALANSA DA ELMAS OLMAZ

Altın, toprağa düşmekle değerinden bir şey kaybetmez. Elmas, paslansa da yine elmas, cam ne kadar cilalansa da yine camdır. Dolayısıyla, her şeyin özüne, aslına bakılmalıdır. İslâm'ın esasları, birer elmas sütundur; ikinci dereceden zamana ve şartlara bağlı kaideleri ise birer altındır. Müslümanların zamanın geçmesiyle gösterdikleri ihmaller sebebiyle bu altınlar toza–toprağa bulanmış, elmaslar da paslanmış olabilir. Buna karşılık, modern medeniyet gibi, bazı felsefeler ve ideolojiler gibi, mahiyetleri camdan ibaret akımlar, üzerlerine vurulan cilalarla belli bir süre ne kadar parlak görünürse

görünsünler, yine camdırlar. Dolayısıyla, asla paslanmış da olsa, toza–toprağa da bulaşmış olsa, elmas ve altına tercih edilmezler. Her zaman göz önünde bulundurulması gereken bir önemli küllî gerçek de budur.

- **Gayr-ı meşrû yol, maksadın tersine götürür. Bir hedefe gayr-ı meşrû bir yolla varmaya çalışan, genellikle maksadının aksiyle ceza görür.**⁴⁷⁷

MEŞRÛ BİR HEDEFE GAYR-I MEŞRÛ YOLLA GİDİLMEZ

Bir hadis-i şerifte, “Katil, öldürdüğü kişiye mirasçı olamaz.”⁴⁷⁸ buyrulur. Bu çok önemli bir İslâmî düsturdur ki, bir kişi mûrisini, yani mirasçısı olacağı kişiyi, diyelim ki bir an önce mirasına konmak için veya bir başka sebeple öldürürse, onun mirasından mahrum bırakılır. Demek oluyor ki İslâm, maksadın meşrû olmasını şart koştuğu gibi, ona giden yolun da meşrû olmasını şart koşar. Gayr-ı meşrû bir yolla meşrû bir hedef takip edilmez. Tam tersine, hedef meşrû, yol gayr-ı meşrû ise, bu yol, hedefe değil, onun tersine götürür. Meselâ Marksizm gibi bazı ideolojiler hedefe giden her yolu mübah görür, şu “medeniyet asrı”nda, hem medeniyet, hem hukuk, hem insan hakları dava eden pek çok ülke menfaatlerine dayalı hedefleri istikametinde her türlü yolu dener, hattâ hukuku kendi hatt-ı hareketleriyle özdeşleştirirken İslâm, bunu kesinlikle reddeder. İslâm’a, İslâm adına hizmet, İslâmî bir hedef, hiçbir zaman İslâm’a aykırı, onun kabûl etmediği yol ve metotla yapılamaz. Gayr-ı meşrû yolla İslâmî bir hedefe yürümeye çalışan, meselâ İslâm’a ait olmayan yollarla ‘İslâmî devlet’ kurmaya çalışanlar da aksiyle tokat yemeğe mahkûmdurlar ve çokları, bu tokadı yemiştir.

Hz. Bediüzzaman (r.a.), bu önemli düsturdan hareketle, İslâm’a karşı ve düşman olan Avrupa muhabbetinin gayr-ı meşrû bir muhabbet olduğunu ve karşılığında Avrupa’nın muhabbetini değil, acımasız düşmanlığını çekeceğini ve çektiğini belirtmiştir. Aynı şekilde, Hz. Samed aynası olan kalbin hakikî manâda başka sevgililere açılması, yine o sevgililerden gelecek elemelerin sebebidir. Allah’tan başka kimse, kendisi adına sevilmez; ancak Allah adına ve meşrû dairede sevilir ve sevgiye lâyık olur. Gayr-ı meşrû veya yerinde sarfedilmeyen her muhabbet, yine sevilenin düşmanlığını getirir veya sevilen, kendisine duyulan hak etmediği sevgiyi istiskal eder. Mecazî âşıkların divanlarının mecazî sevgililerden gördükleri vefasızlığın iniltileriyle dolu olması, bu gerçeğe açık bir diğer şahiddir.

- **Menfaati esas tutan siyaset, canavardır.**⁴⁷⁹

MENFAATE DAYALI CANAVAR SİYASET

İslâm'da idarecilik ve idarecinin vasıfları

Hadis-i şerifte, Allah'ın Arş'ının gölgesinden başka hiçbir gölgenin olmadığı Mahşer Yeri'nde Arş'ın gölgesinde gölgelenecek yedi sınıf insanın başında âdil imam, yani âdil devlet başkanı zikredilir.⁴⁸⁰ İmamet veya emaret veya idarecilikte aslolan ehliyet ve adalettir. Kur'ân-ı Kerim'de emanetlerin ehline verilmesi ve insanlar arasında hükmederken adaletle hükmetme emredilir.⁴⁸¹

Yine Kur'ân-ı Kerim'de İsrail Oğulları tarihinde Talût'un hükümdar tayin buyrulmasının gerekçesi olarak onun büyük bir ilme ve kuvvete sahip olduğu beyan buyrulur.⁴⁸² Yani Talût, hükümdarlık için gerekli yalnızca 'maddî, askerî, idarî' ilme değil, adalet için gerekli manevî donanımına da sahipti. Çünkü idarecilikte adalet şart olduğu içindir ki, Cenab-ı Allah (c.c.), bir peygamber olarak Hz. Süleyman'ın masumiyetine hanel gelmemesi, dolayısıyla ülkesinde herhangi bir zulme meydan verilmemesi için ona bütün ülkesini pek kısa bir sürede dolaşabilme, rüzgâra, kuşlara, cinlere hükmederek, ülkede bütün olup bitenlerden haberdar olma imkânları bahşetmişti.⁴⁸³ Demek ki idareci, manevî ve/veya maddî olarak bu imkânlarla sahip bulunmalı, bunları elde etmeye çalışmalıdır. Hz. Bediüzzaman (r.a.), Sebe' melikesinin tahtının Hz. Süleyman'ın huzuruna göz açıp kapayıncaya kadar getirildiğini iade buyuran âyetin (Neml Sûresi/27: 40) yorumunda bu önemli gerçeğe işaretle şöyle yazar:

Âyet işaret ediyor ki, uzak mesafelerden eşyayı aynen veya sûreten getirip hazır etmek mümkündür. Hem vâkidir ki: Risaletiyle beraber saltanatla müşerref olan Hazreti Süleyman (a.s.), hem masumiyetine, hem de adaletine medar olmak için pek geniş olan aktâr-ı memleketine bizzat zahmetsiz muttali olmayı ve raiyyetinin ahvâlini görüp, dertlerini işitmeyi, bir mucize sûretinde Cenab-ı Hakk ona ihsan etmiştir. Demek insan, Cenab-ı Hakk'a itimat edip Hz. Süleyman (a.s.)'ın masumiyet diliyle istediği gibi istidat diliyle Cenab-ı Hakk'tan istese ve O'nun icraat-ı Sübhaniye'sinin kanunlarına ve inayetine uygun hareket etse, ona dünya bir şehir hükmüne geçebilir.⁴⁸⁴

İşte, Hz. Talût, adaletli ve elbette ehliyetli hükümdarlık için gerekli olan ilme yeterince sahip bulunduğu gibi, cismen de yeterli imkâna, kuvvete, emir ve hükümlerini uygulatabilecek kapasiteye sahipti.

Emaretin ağır sorumluluğu ve meselenin hassasiyeti sebebiyle İslâm'da emaret, istenmez, verilir. Bundandır ki Peygamber Efendimiz (s.a.s.), kendisine bir memuriyet ve görev isteği ile gelenlere "Biz, bu işi isteyene ve

makam düşkünlerine vermeyiz.”⁴⁸⁵ buyurmuş, çok sevdiği sahabîsi Ebû Zerr de (r.a.) benzer bir istekte bulunduğunda, ona da, “Ya Ebâ Zerr! Sen, zayıfsın; o makam bir emanettir, sonu da Kıyamet’te pişmanlık ve perişanlıktır. (Bu pişmanlık ve perişanlıktan)ancak bu vazifeyi hak etmiş olanlar ve üzerlerine düşeni hakkıyla yapanlar kurtulabilir.”⁴⁸⁶ cevabını vermiştir. Amcası Hz. Abbas’ın (r.a.) valilik talebini de aynı şekilde geri çevirmiş ve onu bu istekten vazgeçirmiştir.

Bir milletin efendisi, ona hizmet edendir ve mevcut siyaset

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), bir hadis-i şeriflerinde “Kavmin efendisi, ona hizmet edendir.”⁴⁸⁷ buyurarak, idareciliğin gerçekte hizmetkârlık olduğunu açıklamışlardır. Hz. Bediüzzaman, zamanındaki ve halâ geçerliliğini koruyan mevcut şartlara, mevcut siyasete bakarak, şu ikaz ve değerlendirme bulunur:

Din düsturlarının hizmetçisi olmak cihetinde güneş gibi iman taşıyan bir kısım Sahabîler ve onlara benzeyen mücahidlerden, Selef-i Salihîn’den başka siyasetçi, genellikle tam müttakî dindar olamaz. Tam ve hakikî dindar ve müttakî olanlar da, siyasetçi olmazlar. Yani, asıl maksadı siyaset olanlarda din, ikinci derecede kalır, tâbî hükmüne geçer. Hakikî dindar ise, “Bütün kâinatın en büyük gayesi, insanın Allah’a kulluğudur.” diye, siyasete merak ve aşkla değil, ancak ikinci–üçüncü mertebede onu Din’e ve hakikate âlet etmeye –eğer bu da mümkünse– çalışabilir. Yoksa, bâki elmasları kırılacak âdi şişelere âlet yapar.⁴⁸⁸

İlk Dört Halife ve Ömer ibn Abdülaziz gibi olmadıkça

Bütün bunlar, yaşadığımız gerçeğin ifadeleridir. Siyasete giren, idareciliğe talip olan, ilk Dört Halife ve Ömer ibn Abdülaziz gibi bir takva ve zühde sahip olmadıkça, tam bir murakabe ve muhasebe insanı olmadıkça siyasette genellikle kaybeder. Özellikle günümüzde siyaset, birkaç yılda bir halkın huzuruna gidip yaranma, kendini herkesten iyi ve lâıyk gösterme, başkalarını daima tenkis, tenkit ve kötüleme üzerinde cereyan etmekte ve bu hususlar, siyasetin temelini oluşturmaktadır. Her zaman takdir edilip seçilme gayesiyle yalan, gıybet, dedikodu, suizan, hattâ nifak siyasette çok fazla işlemekte ve bilhassa ehil olmayan, azamî seviyede takva ve zühd sahibi bulunmayanlar, siyaseti ve idareciliği daha çok kazanma ve geçim yolu olarak da kullanmaktadırlar. Kısaca siyaset, büyük ölçüde bencillik, kendini takdim, gurur–çalım ve menfaat çarkı üzerinde dönmektedir. Bu çark üzerinde dönen siyaset ise, canavardır, parçalayıcıdır.

Aç olan canavara gösterilecek yakınlık ve sevgi nasıl merhametini değil, sadece iştahını açar, sonra da o canavar gelir, tırnağının ve dişinin de kirasını

isterse, bunun gibi, bencillik ve menfaat üzerinde dönen siyaset çarkını çevirenler de halktan kabûl gördükçe halkı daha çok soyarlar. Bu kabûl, onların ancak daha çok iştahını arttırır ve sonra halktan, diş ve tırnaklarının da kirasını istemeye, kendilerini daima övmeye çağırırlar. Çevrelerinde hep kendilerini övecek ve yüceltecek dalkavuklar bulundurlar. Canavar bir hayvana karşı kendini zayıf göstermek, onu hücumla cesaretlendirdiği ve sevkettiği gibi, canavar vicdanı taşıyanlara karşı da dalkavukluk etmek ve za'f göstermek, ancak onları tecavüze yöneltir. Dolayısıyla, böylelerinin karşısında metin olmak, haysiyet ve vakarı muhafaza etmek önemlidir.

- **Muhali talep etmek, kendine fenalık etmektir. Atomları günahkârlardan oluşan bir hükümet, tamamıyla masum olamaz. Demek, nokta-i nazar, hükümetin iyiliklerinin kötülüklerinden daha fazla olmasıdır. Bir idarede her ne kadar aslolan mutlak adalet ise de, kusursuz hükümet, sıradan bir imkânsızlıktır, muhaldir.**⁴⁸⁹

İDARE VE SİYASET ÂLEMİNDE İDEAL OLANA MUKABİL BEŞERÎ REALİTELER

Bir hükümet için asıl ve ideal olan, mutlak adaleti hakim kılmaktır. Hükümet, ülkesi dâhilindeki her zulüm ve haksızlıktan sorumludur. Mutlak adalet, hakkın küçüğü ve büyüğünün olmaması, her hakkın yerine gelmesi, her haklıya hakkının verilmesi demektir. Bu bakımdan, bir hükümet ülkede olup biten her hadiseden haberdar olmalı, en azından haberdar olmaya çalışmalı ve mutlak adaleti sağlamayı hedef almalı, gayretleri buna yönelik bulunmalıdır. Bundandır ki, daha önce temas edildiği gibi, Cenab-ı Allah (c.c.) melik-peygamber, yani masum bir hükümdar olması hasebiyle Hz. Süleyman'ı (a.s.) ülkesinde masumiyetine hanel getirecek şekilde haksızlık, hukuksuzluk ve adaletsiz cereyan etmemesi için birtakım mûcizelerle donatmıştır. Bu büyük peygamber, rüzgâra binerek ülkesinin her tarafını dolaşabiliyor, gerek kendisi, gerekse tebaından bazıları bir anda pek çok yerde bulunabiliyor, en azından eşyanın ve seslerin nakledilmesi ilmine sahip olarak, onların nakledilmesini sağlıyor, dolayısıyla, Hz. Süleyman'ın idaresinde haksızlık, hukuksuzluk ve adaletsizliğe meydan verilmiyordu. İslâm tarihinde bazı halifeler ve velî padişahların da buna yakın bir kontrol mekanizmasına sahip oldukları meşhur vâkıdır. Meselâ, Yakubî Tarihi gibi, yazarında ciddî teşeyyu, yani Şîlik bulunan bir kitapta dahi kaydedildiğine göre, Hz. Ömer (r.a.), İran savaşları sırasında bir cephede komutanlık yapan

Sâriye'nin sıkıştığını görünce Medine'de minberden ona "Sariye, dağa çekil, dağa çekil!" diye seslenmiş, sesini Sariye'ye duyurmuş, Sariye de dağa çekilerek askerini mağlûp olmaktan kurtarmıştır. Bunun gibi vak'alar, bazı halifelerin ve padişahların hayatlarında çoktur.

Ülkede olup biten her şeyden haberdar olmaya çalışma

İdare, mutlak adalet üzerine oturmalıdır. Her devlet başkanı, halife, hükümdar, başbakan veya kumandan, bu seviyede bir velâyete sahip olamaz. Fakat, mutlak adaleti sağlama sorumluluğundaki bir hükümet, ülkesinin her yanında olup bitenden, işlenen haksızlık ve zulümden haberdar olacak mekanizmaları geliştirmelidir. Hz. Süleyman (a.s.) ve mûcizeleri üzerinden Kur'ân'ın bize öğrettiği budur. Şahısların mahremiyetlerine girilmez ve bu konuda tecessüs hatadır; günahlar konusunda tecessüs yasaktır. Fakat kamu düzenini, hak ve hukuku, ülkede asayiş ve emniyeti ilgilendiren hususlarda İslâmî bir hükümet, ülkede olup biten her şeyden haberdar olmak mevkiindedir.

Adalet-i mahza karşısında izafî adalet

İnsan, her zaman düşebilecek, hata ve günahlarla malûl bir varlıktır. Bilhassa siyaset, makam ve mevkiler, insanları çok çabuk değiştirebilmektedir. Bilhassa günümüzde, özellikle fertleri ancak Din'in terbiye edebileceği "İslâm ülkeleri"nde İslâm'dan uzaklaşıldığı ölçüde zulüm, haksızlık ve hukuksuzluk artarak yaygınlaşabilmektedir. Bunun yanı sıra, halk katında da bozulmalar hızını ve vüs'atini arttırdığı ölçüde yönetim de yozlaşmaktadır. Böyle durumlarda kamunun genel emniyeti, toplumun genel huzuru, ülkenin birliği ve dirliği ferdî hakların önüne geçebilmektedir. Yani şartlar, mutlak adaleti imkânsız kılmakta, mutlak adaleti uygulamaya çalışmak, adaletten daha fazla uzaklaşmaya, kamu düzeninin tamamen bozulmasına, bozgunculuğa, emniyet ve asayişin bütün bütün ortadan kalkmasına, iç çatışmalara yol açabilmektedir. Böyle durumlarda kamunun emniyetini, toplum düzenini, ülkenin birliğini ve dirliğini öne almak daha zarurî hale gelmektedir; aksi takdirde haksızlık, hukuksuzluk ve zulüm, her tarafta daha baskın hale gelecektir. İşte bu şartlarda, "Tamamı elde edilemeyen bir şey tamamen de terkedilmez."; "Bir şeyde daha çok hayır varsa, o şey işlenir, yoksa bütün bütün şer olur."; "Şerrin daha hafif olanı tercih edilir." gibi küllî kaidelere dayanan veya bunları gerektiren izafî adalet devreye girer.

Zerrâtı günahlardan mürekkep hükümet ve gayr-ı memnunlar

Evet, Hz. Bediüzzaman'ın dikkat çektiği üzere, atomları, parçaları günahlardan oluşan, günahkâr insanların vücut verdiği bir hükümet, masum olamaz. Böyle hükümetlerden de yüzde yüz, hattâ büyük ölçüde hayır beklenmez. Eğer toplum, başında mutlak manâda iyi ve adaletli bir hükümet istiyorsa, kendisini de bu hedef istikametinde yenilemeli, hatalardan arındırmalıdır. Çünkü hükümetler, halkın kaymağıdır; süt üzerinde süt kaymağı, şap üzerinde şap kaymağı teşekkül eder. Bu gerçeğe rağmen, toplum içinde özellikle bazı insanlar olur ki, kendilerini asla kontrol etmezler; fert olarak kendilerine düşen vazifeleri yapmazlar; kendileri her türlü kirin, pasın içinde iken başkalarından ve hükümetten mutlak hayır bekler ve hiçbir şeyden memnun ve razı olmazlar. Bunlar, gayr-ı memnunnardır; böylelerini tatmin etmek mümkün değildir.

İdeale ulaşma yolu ve realiteleri nazara almak

Gayr-ı memnunlar, tarihte hiçbir müsbet işe ve oluşuma imza atmamış, fakat pek çok yıkıma sebep olmuşlardır. İşte Hz. Bediüzzaman (r.a.), bunlara dikkat çekmekte ve toplum temelinde tam iyi ve adaletli hükümetin mümkün olmadığı reel şartlarda bir hükümetin iyilikleri kötülüklerine, sevapları hatalarına galipse o hükümete iyi gözle bakılması gerektiği üzerinde durmaktadır. Çünkü, arzedilmeye çalışıldığı üzere, mutlak iyiliğin ve adaletin sağlanması, bütün bir toplumun kendisini mutlak iyilik ve hayır istikametinde yenilemesine, toptan bir ıslaha bağlıdır. Mutlak hayır ve iyiliği hedef almakla birlikte, ona giden yolda hayrı kötülüğüne galip hükümetlere razı olmak gerekir; yoksa hükümete, tamamen fitne ve fesat, ülke ve toplum düzeninin tamamen ortadan kalkması, kaos ve anarşi demektir. Kaos ve anarşi ortamında ise müsbet hiçbir şey yapılamaz. Bu gerçek karşısında gayr-ı memnun olmada devam edenler için Hz. Bediüzzaman, “Ben, böyle adamlara anarşist nazarıyla bakıyorum. Zira onlardan birisi –Allah etmesin– bin sene yaşayacak olsa, hangi tür ve şekil hükümeti görse, hülya ile yine de razı olmaz. Şu hülyanın neticesi olan tahrip meyliyle en iyi hükümetleri bile bozmaya çalışır.”⁴⁹⁰ değerlendirmesinde bulunur.

- **Bir kalb ve vicdan İslâmî faziletlerle donanmazsa, ondan hakikî hamiyet, vatanperverlik, sadakat ve adalet beklenmez. Şu kadar ki, iş ve sanat başka olduğu için, meselâ fâsık bir adam, güzel çobanlık yapabilir. Ayyaş bir adam, ayyaş olmadığı vakitte iyi saat yapabilir.**

Dolayısıyla, maharetin de gerekli olduğu iş ve vazifelerde sadece salâhat ve fazilet kâfi gelmez. Öyleyse, ya maharet ve salâhat birleşmeli, bunun tam mümkün olmadığı durumlarda ise iş ve sanatta maharet öne çıkmalı ve tercih edilmelidir.⁴⁹¹

İŞ VE MEMURİYETTE EHLİYET İÇİN MAHARET VE SALÂHAT

Bir işte, sanatta, memuriyette ehliyet, olmazsa olmaz bir şarttır. Ehliyetin ise iki boyutu vardır: salâhat ve maharet. Salâhat, kişinin sâlih olması; takva, ihsan, adalet, hakperestlik, bencillikten uzak bulunma gibi faziletlerle donanmış bulunması demektir. Maharet ise, iş veya vazifesindeki hüneri, bilgisi, becerisi ve kabiliyetidir. İşte insan ve vazifeli seçiminde aslolan, salâhat ve maharetin bir arada bulunmasıdır; bu ikisine de sahip olan insanlar işte, sanatta, memuriyette mutlaka tercih edilmelidir.

Bununla birlikte, her zaman salâhat ve mahareti kendisinde birleştirebilen, ikisine de sahip olan insanlar bulunmayabilir. Veya bazen ya da bazı insanlarda salâhat, bazı zamanlarda veya bazılarında maharet daha önde olabilir. Böyle durumlarda, meselâ bir işi yerine getirmede, bir vazifeyi yapmada, özellikle insanların, başkalarının hak ve hukukuna tecavüzün söz konusu olmayacağı ve işin, vazifenin uzmanlık istediği sahalarda maharet tercih edilmelidir. Toplum hayatında böyle maharetin öne alınmasını gerektiren işler pek çoktur. İslâm, eğer bir insan bir defa yalan söylemişse onun mahkemelerde şahitlik yapamayacağına hükmeder. Fakat böyle bir insan, çok iyi bir tamircidir, inşaatçıdır, bilgisayar programcısıdır, mühendistir, hattâ doktordur. Eğer yalancılığı, günahkârlığı veya fâsıklığı mahareti bulunan iş ve mesleğini icraya çok tesir etmiyorsa, etmeyecekse, aynı ölçüde mahareti bulunmayan ama daha sâlih bir başkasına tercih edilebilir, belki de edilmelidir; çünkü önemli olan, söz konusu işin veya vazifenin gereğince ve sağlam olarak yapılmasıdır. Fakat fâsıklığı maharetini âdeta geçersiz hale getiriyorsa, işini sağlam yapmamasına sebep olabiliyorsa, böyle durumlarda maharet salâhatin önüne geçemez. Önemli olan, dengedir, dengenin iyi kurulması ve değerlendirmenin iyi ve gerçekçi yapılmasıdır.

- **İslâmiyet adına siyaset sahasında vazife az ve küçüktür; ne var ki, câzip olması ve merak sebebiyle siyaset insanları kendine çekmekte ve asıl büyük vazifeleri unutturmaktadır. Ayrıca, mevcut zeminde İslâmiyet adına siyaset sahasındaki çalışmaların başarısız kalması**

insanları ümitsizliğe sevkedip, “Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin!”⁴⁹² âyetine muhalefete ve dolayısıyla tokata müstehak kılar. Ayrıca, siyasî taraftarlık ve particilik, insanları kendi partilerinin hatalarını bile kabullenmeye götürür ve “Zulmedenlere, haksızlık yapanlara meyletmeyin, yoksa size ateş dokunur.”⁴⁹³ âyetindeki şiddetli tehdidin tokadına maruz bırakır; zalimlerin zulümlerine iştiraki getirir ve dünyada da, Âhîret’te de azaba sebep olur.⁴⁹⁴

SİYASETÇİLİĞİN MÜSLÜMANLAR İÇİN İKİ BÜYÜK RİSKİ

İslâmiyet’in özü ve asıl boyutları; İslâm ve devlet

İslâmiyet, bütün hayatı kuşatan bir dindir; özünü ve asıl boyutlarını da, insanlara kâinattaki, bizzat insandaki ve insanların hayatındaki her bir nesne ve vâkıayı Allah’ın âyeti olarak, kâinatı ve insanı Allah’ı tanımada birer âyetler mecmuası olarak okumak; insanların zihinlerini yanlış kabûllerden, bâtil inançlardan, yanlış düşüncelerden, kalblerini günahlardan, maddî dünyalarını da her türlü maddî kirden arındırmak; insanlara Allah’ın Kitabı’nı, Kitap’taki hükümleri, hikmeti ve dünya ve Âhîret saadeti adına ihtiyaçları olan bilgileri öğretmek oluşturur.⁴⁹⁵ Görüldüğü gibi, bu ana boyutların içinde siyaset ve devlet yoktur. Onbinlerce peygamber gelmiş, fakat bir devlet kurmadan, ama vazifelerini bütünüyle yerine getirerek gitmişlerdir. İslâm’da devlet, ancak kişilerin, Müslüman fertlerin kabulü, rızası ve hür iradelerine dayalı biatıyla gerçekleşir. Bu biat da, artık malı ve canı İslâm yolunda gerektiğinde feda edebilmeyi gerektirir. Dolayısıyla, biat ve onunla oluşacak İslâmî devlet, kişilerin hür seçimine ve rızasına dayanır. Bundandır ki Peygamber Efendimiz (s.a.s), ancak Medinelî Müslümanlar kendisine O’nu canlarıyla ve mallarıyla destekleyip koruyacakları ve Mesajı’na sahip çıkacakları üzerine biat edince Medine’ye hicret buyurmuş, kendisiyle birlikte Mekke’deki Müslümanlar da hicret etmiş ve Mekke’de fertlerle temsil edilen İslâm, Medine’de bir toplum dini, Mekke’de fert fert bulunan Müslümanlar Medine’de bir toplum haline gelmiş ve Peygamber Efendimiz (s.a.s.), ancak bu merhalede bir devlet kurmuştur. Bununla birlikte O (s.a.s.), Müslümanlardan bir defa biat almakla kalmamış, bu biatını Hudeybiye’de olduğu gibi, kritik hadiseler öncesinde yenilemiş, Müslüman olup, Medine’ye hicret eden, meselâ kadınlardan bile belli şartlar üzerinde biat almış,⁴⁹⁶ ayrıca biatına rağmen kimseyi savaşa çıkmaya zorlamamış,

ancak teşvikte bulunmuştur. Çünkü İslâm adına bu hizmetler, kişinin hür iradesine dayalıdır.

İslâmiyet, öncelikle ilim, maneviyat ve kalbî-rûhî tecrübedir

İslâm, bir din olarak, öncelikle hem bir bilgidir, zihinlere hitap ve onları fetheder; hem de kalbî, rûhî bir tecrübedir, kalblerin sultanlığı üzerine oturur. Dolayısıyla ilim ve maneviyat onun esasları olup, askerî hareketler ve imana, teslimiyete dayalı aksiyonlar, ancak ilim ve maneviyat temelinde bir medeniyet meydana getirdiği zaman kalıcılık kazanır. İlim ve maneviyat temeli sağlamsa, –Moğollara karşı olduğu gibi– askerî–maddî sahalarda kaybedildiği zaman, bu mağlûbiyet rahatlıkla telâfi edilebilir ve galipler, söz konusu ilim ve maneviyat havuzunda erir gider, hattâ Müslümanlaşırlar. Fakat ilim ve maneviyat sahasında kaybedilir, yani kök ve gövde çürürse, maddî–askerî galibiyetler, kalıcı bir netice hâsil etmez. Dolayısıyla, İslâm adına vazifenin büyüğü ilim ve maneviyat sahasındadır. Özellikle köklü İslâmî diriliş ve yenilenmeler daima bu sahalarda cereyan eder ve cereyan etmek mevkiindedir. Bu husus, Osmanlılar'ın duraklama ve çöküş dönemlerinde iyi idrak edilemediği içindir ki, ıslahatlar sürekli sosyal, siyasî ve askerî sahalarda yapılmış ve devlet, sürekli çökmeğe doğru gitmekten kurtarılamamıştır.

Yenilenme ve dirilişi siyasette aramak

Gerek bir İslâm toplumu oluşturmada, gerekse İslâmî yenilenme ve diriliş hareketlerinde ilim ve maneviyat temelli hareket etmek gerekirken, bu yenilenme ve dirilişi siyasette, özellikle modern siyasette aramak, daima hüsrana getirmeye mahkûmdur ve hep hüsrana getirmiştir. Çünkü, bir defa, arzedilmeye çalışıldığı üzere, kalb ve beyin hasar görmüşse, bundan bütün vücut etkilenir ve bu hasar, neticede vücudu ölüme götürebilir. Kalb ve beyin hasar görmüşse, vücudun başka âzalarında yapılacak tamir ve tedavi, kalb ve beyindeki hasarı gidermez. Vücudun sağlığı ve ölümü de, öncelikle beynin ve nihayet kalbin sağlığına ve ölümüne bakar. Dolayısıyla, siyaseti öne alarak bir İslâmî ıslah, yenilenme ve diriliş mümkün değildir.

İkinci olarak, daha önce temas edildiği üzere, insanların câzip, menfaatli, şöhrete açık, mevki ve makam arzusunu tahrik eden siyaset sahasında temiz kalabilmeleri çok zordur. Oysa günaha bulanmış atomlardan sağlam bir bünye meydana gelmez. İslâmî hareket, İslâmî yenilenme ve diriliş, İslâmî ıslah, kirlenmeyi, günahlara bulaşmayı, şahıs, parti veya grup menfaatlerine

göre davranmayı, şöhreti, övülmeyi, takdir edilme isteğini, makam ve mevki hırslarını asla kaldırmaz. Buna karşılık, daha önce de geçtiği üzere ve Hz. Bediüzzaman'ın değerlendirmeleriyle, Din düsturlarının hizmetçisi olmak cihetinde güneş gibi iman taşıyan bir kısım Sahâbîler ve onlara benzeyen mücahidlerden, Selef-i Salihîn'den başka siyasetçi, genellikle tam müttakî dindar olamaz. Tam ve hakikî dindar ve müttakî olanlar da, siyasetçi olmazlar. Yani, asıl maksadı siyaset olanlarda Din, ikinci derecede kalır, tâbî hükmüne geçer. Hakikî dindar ise, 'Bütün kâinatın en büyük gayesi insanın Allah'a kulluğudur.' diye, siyasete, merak ve aşkla değil, ancak ikinci-üçüncü mertebede onu Din'e ve hakikate âlet etmeye –eğer bu da mümkünse– çalışabilir. Yoksa, bâki elmasları kırılacak âdi şişelere âlet yapar.

Özellikle modern siyaset sahasında İslâmî bir yenilenme ve dirilişin imkânsızlığı sebebiyledir ki, son birkaç asırda İslâm dünyasında sosyal ve siyasî temelli olarak ortaya çıkan bütün İslâmî hareketler başarısız olmuşlardır ve başarısız olmaya mahkûmdurlar. İşte süregiden bu başarısızlıklar, hem bu hareketlerin mensuplarında, hem kitlelerde ümitsizliğe yol açar ve insanları "*Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin!*"⁴⁹⁷ âyetine muhalefete ve dolayısıyla tokata müstehak eder. İkinci olarak, siyasî taraftarlık ve particilik, Müslüman da olsalar insanların gözlerini kör ve kalblerini hakikate karşı kapalı yapabilmektedir. Taraftarlık, özellikle siyasî taraftarlık hissi ve bundan gelen inat, meleği şeytan, şeytanı melek gibi gösterebilmektedir. Ne yazık ki, âdeta umumî bir hastalık halini almış olan bu tavır, Hz. Bediüzzaman'a "*Şeytan'dan ve siyasetten Allah'a sığınırım.*" dedirtmiştir. Siyasî taraftarlık ve onun doğurduğu inatlaşma, insanları kendi partilerinin hatalarını bile kabullenmeye, hattâ savunmaya, bunun da ötesinde, partilerini hatalarında dahi desteklemeye götürebilmektedir. Bu tavır ise, sahiplerini "*Zulmedenlere, haksızlık yapanlara meyletmeyin, yoksa size ateş dokunur.*"⁴⁹⁸ âyetindeki şiddetli tehdidin tokadına maruz bırakır; zalimlerin zulümlerine iştiraki getirir; küfre rıza küfür, zulme rıza zulüm olduğundan insanı zalim yapar ve dünyada da, Âhiret'te de azaba sebep olur.

- **İnadın gözü, meleği şeytan görür.**⁴⁹⁹

Özellikle partizanlıktan, taraftarlıktan, bilhassa bir münakaşada hakkı kabullenememekten, enaniyetten, bencillikten, gururdan kaynaklanan, terbiye görmemiş nefislerde bilgi, servet, makam, statü gibi faktörlerle de beslenen inat, insanı o noktalara taşır ki, şeytanı kendi tarafında, kendini destekler

görse ona “melek” der ve rahmet okur. Kendisini bu noktaya sürükleyenin, inatçılığı üzerinde oynayanın şeytan olduğunu da unutmaz. Buna karşılık, meleği karşı tarafta görse, ona da “elbisesini değiştirmiş şeytan” der, lânet eder ve düşmanlık besler. İnsan nefsinin böyle çok ciddî terbiye isteyen özellikleri ve halleri vardır.

- **Düşman, meçhul olduğu zaman daha zararlı olur. Kandırıcı olursa daha habis olur. Aldatıcı olursa, fesadı daha şiddetli olur. İçeriden olursa, zararı daha büyük olur.**⁵⁰⁰

NİFAK VE MÜNAFIK

Bakara Sûre-i Celîle’sinin başında mü’minler üç âyetle övülüp, kâfirler iki âyetle teşhir edildikten sonra onüç âyetle münafıklardan sözedilir. Münafıklardan mü’minlere ve kâfirlere nisbetle bu kadar fazla bahsedilmesinin elbette çok önemli sebepleri vardır. Nifak, hem şahıs, hem de toplum için küfürden daha tehlikelidir; karakter bozukluğunun, iç kokuşmuşluğun daha bir göstergesi ve neticesi, daha öte bir sebebidir. Münafık, toplum içinde meçhul olduğu için, düşman olarak kâfirden çok daha zararlıdır. Çünkü düşman meşhul kaldığı zaman daha zararlı olur. Kandırıcı ve aldatıcı da olursa, daha habistir ve fesadı daha şiddetli olur. Düşman, içeriden olursa kuvveti dağıtır, cesareti azaltır, ayrılığa ve bozgunculuğa sebebiyet verir. Haricî düşman ise, millî birlik ve dayanışmayı artırır, güçlendirir.

Münafık, yalancıdır, güvenilmezdir, kandırıcıdır. Toplum bünyesinde habis bir ur, bir kanserdir. Münafık aldatıcı ve kandırıcı olduğu için sebep olduğu fesat, yani bozgunculuk çok daha şiddetlidir. Münafık, bir iç düşman olduğu için, topluma kâfirden daha çok zararlıdır; çünkü, iç düşman kuvveti dağıtır. Hile ve fitne, zaten daha çok gizli gizli yapılır ve gizli kaldıkça da kendisiyle mücadele zorlaşır. Bundan dolayı, İslâm’ın veya İslâm toplumlarının bünyesi içinde gizli gizli çalışan nifak, gövdeye girmiş kurt gibi, her zaman küfürden daha tehlikeli olmuş, bünyeyi içeriden çökertmeye çalışmış, bazen de çökertmiştir. Haricî düşman ise, tam tersine toplumda birliği sağlar ve dayanışmayı artırır. Bundandır ki, içeride zorlanan bazı politikacılar dış gâileler üreterek veya dikkatleri sürekli dış düşmana çekerek iktidarlarını devam ettirmeye ve yetersizliklerini, yolsuzluklarını, kirlerini örtmeye çalışırlar.

Alay, hile, iki yüzlülük, riya, yalan gibi kötü huy ve sıfatlar, kâfir kadar, hattâ kâfirden çok münafıkta bulunur. Bu sebeple, onlar üzerinde çok durmak gerekmiş, mü'minler de bu tür sıfatlardan sakındırılmıştır.

Ayrıca münafıklar, bedevîler, okumamışlar içinden de çıkmış ve çıkacak olsa bile, daha çok Ehl-i Kitap'tan ve ehl-i mektepten, yani okumuş insanlar içinden çıkar. Bugün "çifte standart" denilen ve nifakın ta kendisi olan tavrın İslâm dünyasında en fazla "aydın" diye anılan kesimde bulunması ve onların beslenme mahalleri ve merkezleri, bunu görmeye ve göstermeye yeter. Dolayısıyla nifakın gizli, ikiyüzlülük ve küfürden daha tehlikeli olması gibi, münafıklar da şeytanî zekâları sebebiyle daha hilekâr ve daha desisecidirler.

Nifakın İslâm tarihinde İslâm aleyhindeki cinayetleri pek korkunç olmuştur. Daha Peygamber Efendimiz (s.a.s.) zamanında yepyeni İslâm toplumunu Medine'de en fazla uğraştıran nifak olmuştur. Kur'ân-ı Kerim, neredeyse tamamı Hicrî 9'uncu yılda vuku bulan Tebuk Seferi'yle alâkalı Tevbe Sûre-i Celîle'sinde halâ uzun uzun nifak şebekeleri, bunların İslâm, Peygamber Efendimiz (s.a.s) ve genç İslâm toplumu aleyhindeki gizli faaliyetleri üzerinde durur. Hz. Osman efendimiz (r.a.) zamanında Müslümanlar içinde fitnelere sebep olan ve Hz. Ali efendimiz (r.a.) zamanında bu fitnelere iç savaşa kadar götürenler, nifak ve nifak şebekeleriydi. Osmanlı Devleti'ni nihayet içten çürüten ve yıkıma götüren yine içinde türemiş ve idare katını dahi ele geçirmiş nifak şebekeleri olmuştur. Nifakın çirkinliği ve nifak şebekelerinin İslâm âlemi, İslâm toplumları içinde sebep olacağı korkunç fitneler sebebiyledir ki Kur'ân-ı Kerim, münafıklardan uzun uzun bahsetmektedir. Ne var ki, İslâm tarihinde, özellikle belli dönemlerde, Kur'ân'ın nifak ve münafık üzerinde bu ölçüde durması gereğince anlaşılamamış gibidir.

- **Hile ve fitne, perde altında kaldıkça tesir eder. Zâhire çıkmakla iflâs eder, kuvveti söner.** [501](#)

Hile, fitne ve nifak gün yüzüne çıktığı zaman gücünü kaybeder. Ülkemizde veya âlem-i İslâm'da gizli gizli çalışan örgütler, dernekler, bâtil mezhepler, mezhebî yapılanmalar, gizli kuruluşlar, Müslüman ismi veya halkın itibar edeceği bazı ideolojiler perdesi altına gizlenen akımlar, deşifre edilip gün yüzüne çıkarılabildiği takdirde veya kendileri yüzeye çıkarlarsa, kuvvetleri sönecek ve dağılacaklardır. Dolayısıyla, zahiren dost, fakat içten düşman unsurlar ve yeraltı teşkilatlarıyla belki haricî ve açık düşmandan daha çok

meşgul olmak ve onları deşifre edip, gün yüzüne çıkarmak gerekir.

- **Kur'ân, münafıkları şahıs şahıs açık etmemiştir. Eğer münafıkların kabahatleri şahıslarının tayinle yüzlerine vurulsaydı, bu defa mü'minler de nefsin desisesiyle vesveseye düşerlerdi. Vesvese korkuya, korku riyaya, riya nifaka yol açar. İfşa edilmeyen kötülüğün tedricen yok olma ihtimali vardır.**⁵⁰²

KUR'ÂN, MÜNAFIKLARI NEDEN ŞAHIS ŞAHIS İFŞA ETMEMİŞTİR?

Kur'ân-ı Kerim, nifak ve münafıklar üzerinde hassasiyetle durur ve onları mahiyet ve nitelikleriyle deşifre eder. Fakat, nifakın bunca çirkinliğine ve münafıkların dehşetli desise ve fitnelere, ayrıca, hile ve fitne gün yüzüne çıktığında tesirini kaybetmesine rağmen Kur'ân-ı Kerim, münafıkları teşhis etmez; onların kimler olduğunu şahıs şahıs bildirmez. Bunun da çok önemli sebepleri, üzerinde durulması gereken hikmetleri vardır.

Her şeyden önce, münafıklar, fikhî, hukuken Müslümandırlar ve Müslüman muamelesi görürler. İslâm'ın Allah'ın bildiği ve insanların samimiyetine dayalı gerçek yanından başka bir de hukukî yanı vardır. Bir kimsenin küfrü açıkça belli değilse, küfrünü gizliyor ve Müslüman sayılmasına sebep olacak Kelime-i Tevhid veya Şehadet'i söyleme, en azından Cuma namazlarında camiye gelip, Müslümanlar içinde görünme ve Zekât'ı verme fiillerini işliyorsaydı, bu takdirde hukuken Müslüman muamelesi görür. Onun nifak ifade eden tavır ve davranışlarına bakarak, kendisi hakkında kâfir muamelesi yapılmaz. Bunun önü açılacak olursa, herkeste nifaktan alâmet ve şubeler bulunabileceği için herkes hakkında suizan, nifak şüphesi, nifakla suçlama, hattâ kâfir görme yaygınlaşabilir ve toplum içinde, fertler arasında güven kalkar.

İkinci olarak, Kur'ân'ın tabiriyle nifakta uzmanlaşmış⁵⁰³ bazı münafıklar vardır ki, Müslümanlar nazarında çok iyi birer Müslüman ve/veya mü'min gibi telâkki edilebilirler. Böylesi, kandırmada, küfürlerini gizlemede ve iyi birer Müslüman görünmede son derece ustadırlar. Dolayısıyla, münafıkların kimler olduğu açıkça bildirilmiş olsaydı ve bildirilecek olsa, bu defa insanlar herkesten, hattâ kendilerinden de şüphelenmeye başlarlar. Herkeste nifak alâmeti ve nifaktan bir şube bulunabilir; fakat bir veya birkaç nifak sıfatının, alâmetinin bir kişide bulunması o kişiyi iman dışına çıkarıp münafık yapmaz;

dolayısıyla kâfirlerden daha aşağı bir derekeye düşürmez. Fakat münafıkların kimlikleri açıklansa, bu defa mü'minler, başkalarından şüphelendikleri gibi kendileri hakkında önlenemez, giderilemez vesveselere düşerler. Nefis ve şeytan da bu vesvesenin üzerinde çalışır. Böyle bir vesvese zamanla insanda korkuya dönüşür; yani münafık olduğu ve münafık olarak teşhir edileceği korkusu başgösterir. Bu korku da, git gide riyaya, iyi bir mü'min ve Müslüman gibi görünmeye çalışmaya, sun'îliğe kapı açar; riyanın varacağı son nokta da –Allah korusun– nifakın ta kendisidir. Bundan dolayı, Cenab-ı Allah (c.c.) Peygamber Efendimiz (s.a.s.) döneminde münafıkları ismen teşhir buyurmadığı gibi, Peygamber Efendimiz de onların kimler olduğunu sır tutabilecek ve o sırrı kaldırabilecek bir veya birkaç sahabîsine söylemiş, onlar da bu sırrı asla ifşa etmemişlerdir.

Üçüncü olarak, münafıklar Müslümanların aralarında yaşadıkları için, kimlikleri teşhir edilmeyince yavaş yavaş ve zamanla en azından bazıları nifakın kötülüğünü görerek ondan vazgeçebilirler. Elbette bunlar da yaşanmıştır. Nifakın ve özellikle nifak gibi utandırıcı, insanın aslî karakterine aykırı ve kokuşmuşluk göstergesi kötülüklerin teşhir edilmesi, insanların yüzüne vurulması, hiddeti tahrik eder ve fenalığın daha fazla yapılmasına yol açar; o insan, artık arsız ve yaptığından utanmaz, hattâ zevk alır hale gelir. İşte, bunlar gibi sebeplerle Kur'ân-ı Kerim, münafıkları teşhir etmemiş, kimliklerini açıklamamıştır.

- **Bir cemaatte sıhhat ve istikamet ile gerçek birlik olmazsa, kesirlerin çarpımının ilgili sayıları küçültmesi gibi, mensuplarının fazlalığı cemaati büyültmez, küçültür.**⁵⁰⁴

GERÇEK VE BÜYÜTEN İTTİFAK, KÜÇÜLTEN GAYR-I SAHİH İTTİFAK

İttifak, insanlar ve cemaatler için en önemli güç kaynağıdır. İki insan, ayrı ayrı iken birer insandır, ortada güç adına bir tek insan vardır. Üç insan ayrı ayrı olduğunda da bir insandır; yani her bir insan kendisi olarak ancak kendi gücünde olur. Fakat iki insan yanyana gelse ve tam bir dayanışma içinde sağlam bir ittifak meydana getirse, yanyana gelmiş iki tane 1'in 11 oluşturması gibi, 11 insan gücüne sahip olurlar. Üç insan yanyana geldiğinde ise, üç tane 1'in yanyana 111 yapması gibi, 111 insan kuvvetinde olabilirler. İşte, belli bir hedef ve çizgide dayanışma içinde sağlam bir ittifak, insanlar ve

cemaatler için tam bir güç kaynağıdır. Böyle bir araya gelmiş üç insan, dağınık haldeki bir mahalleye, hattâ bir şehre hükmedebilir; bunun örnekleri özellikle ferdiyetçiliğin öne çıktığı günümüzde her yerde görülebilmektedir.

Evet, birlik ve ittifak, çok önemlidir. Fakat bu birlik, sahil birlik, iki tane 1'in, üç tane 1'in yanyana gelmesi gibi olmalıdır. Aynı hedefe yönelik olarak tam bir dayanışma içinde sıhhatli bir birlik olmadığı takdirde, çok sayıda insanın bir arada bulunması, onların gücüne katkıda bulunmaz; çünkü her fert kendisi olarak ve kendi gücüyle vardır. Matematikte tam sayıların çarpımı, o sayıları büyütür. Meselâ, 3 ile 3'ün çarpımı 9'dur. Buna karşılık, kesirli sayıların çarpımı, o sayıları küçültür. Meselâ, 1/3 ile 1/3'ün çarpımı 1/9'dur. Bunun gibi, bir cemiyet veya cemaatte aynı hedefe yönelik olarak sağlam ve dayanışma içinde bir birlik yoksa, o cemiyet ve cemaate mensup fertlerin sayıca artması, cemaati büyütmez; gücüne güç katmaz; tersine cemaati küçültür, daha zayıf düşürür. Çünkü dayanışma ve iş birliği halinde olmayan fertlerden oluşan bir kalabalığın gücü, yukarıda arzedildiği, gibi tek bir ferdin gücünden ibarettir.

Ayrıca, iş birliği ve dayanışması olmayan bir grupta mensupların fazlalığı daha fazla görüş ayrılığı, hedefte dağınıklık, farklı farklı yollar, farklı davranış şekilleri demektir ki, bu farklılıklar da, bir grup veya cemaatin gücünü arttırmak şöyle dursun, daha da azaltır. Yani böyle bir kalabalık ve sayıca artma, kesirlerin çarpımı gibi bir netice verir. Aynı hedefe yönelmiş, aynı yolu birlikte takip eden ve bu takipte birbirlerine destek olan, kalb birliği, his birliği ve davranış bütünlüğüne, bunların hâsıl ettiği dayanışma seviyesine ulaşmış bir cemaatte ise ona her yeni katılım, ferdin çok üstünde yeni bir güç demektir.

Fabrika ve aksanı veya çarkları

İş birliği ve dayanışmadan meydana gelen ittifakın, meydana getirdiği gücün yanısıra, işleri ne kadar kolaylaştırdığı ve başarıyı ne kadar arttırdığı da ortadadır. Meselâ, bir fabrikanın çarkları ve onu meydana getiren kısımlar, aralarında birlik ve iş birliği olmaksızın ayrı ayrı çalışacak olsalar, ortaya sadece gürültü ve uğultu çıkar. Buna karşılık, bütün bu kısımlar ve çarklar yekpare bir fabrika oluşturacak şekilde birbirlerine bağlanıp, aynı hedef istikametinde çalıştığında onun ne kadar çabuk ve çok üretim yapacağı, yaptığı ortadadır. Veya bir inşaatta mühendis sürekli plan çizse, ustabaşı işçilere talimat verip dursa, harç karanlar sürekli harç karsa, duvar işçileri

daima duvar örseler, binanın içini işleyenler sadece bu işleri yapsa, çatısını çatanlar sürekli çatıyla meşgul olsa, Kıyamet'e kadar da çalışsalar ortaya bir bina çıkmaz. Veya, tekbir insan bütün bu işleri yapmaya kalksa, tamamına kabiliyeti olduğunu varsaysak bile, onun beş yılda bitireceği bir binayı, iş birliği halinde ve iş bölümü yaparak çalışan on kişi bir ayda bitirebilir. Her birinin bir binanın tamamını yapabilecek kabiliyete sahip farzettiğimiz bu on kişi ayrı ayrı bina yapımına girişseler, 5 yılda 10 bina ortaya çıkar. Fakat, iş birliği ve dayanışma halinde 60 bina ortaya çıkar. Bu da, ittifak ve iş birliği ile elde edilen neticenin geometrik artış sağladığını gösterir.

İttihad ve ittifak, insan hayatı için hayatî önemdedir. Fakat bu ittihad ve ittifak, sağlam, samimi, bir hedef istikametinde, bir çizgide ve dayanışma halinde olmalıdır. Yoksa, bir araya gelip kalabalıklar oluşturma, ittihad ve ittifak değil, daha fazla bölünme ve daha çok güç kaybetme demektir.

- **Bir toplumda münakaşa ve fitne halinde birliği sağlamak için haksız tarafa yardım edilse, münakaşa ve fitnenin önü alınabilir. İçtimâî hayatta bilhassa birliğin çok önem kazandığı hallerde, umumî menfaat nazara alınır.**⁵⁰⁵

FİTNE VE İHTİLÂFİ GİDERMEDE ÖNEMLİ BİR TEDBİR

Birlik ve ittifakın her şeyden daha büyük önemi

Birlik ve ittifak, İslâm'da çok önemli bir yere sahiptir. Bu o kadar önemlidir ki, Kur'ân-ı Kerim'de, Hz. Musa (a.s.) Tur'a çıktığı zaman İsrail Oğulları içinde başgösteren buzağıya tapma, Tevhid'e karşı ihtilâle neden nihaî müdahalede bulunmadığını Hz. Harun (a.s.), başka sebeplerin de yanısıra şöyle açıklamaktadır: “İsrail Oğulları arasına tefrika soktun; sözümü de dinlemedin!”⁵⁰⁶ Hz. Harun (a.s.), Din'in özü ve temeli olan Tevhid'e karşı girişilen ihtilâli önlemek için elinden geleni yapmış, o kadar ki, kavmi, üzerine çullanmıştı ve O'nu neredeyse linç edip öldüreceklerdi. Ama Hz. Harun'u (a.s.) daha fazla ileri gidip, bu ihtilâli bütünyle bastırmaktan asıl men eden, İsrail Oğulları arasında çıkabilecek ve geri dönülmesi imkânsız bir tefrika idi. Bu tefrikanın kavmi içinde meydana getirebileceği iç savaş ve neticede onu bütünyle kırıp geçirebileceği endişesi taşıyordu. Böyle bir durumda ise Tevhid Dini'ne sahip çıkacak kimse kalmayabilirdi. Dolayısıyla, Din'i ve onun cemaatini korumak için İsrail Oğulları içinde birliği muhafaza etmek, en önemli vazife haline gelmişti. Bu

önemli gerçek, toplum içinde birlik ve beraberliğin ne kadar önemli, tefrikanın ne kadar kötü olduğunu göstermeye yeter.

Kur'ân-ı Kerim, İslâm Ümmeti'nden önceki ümmetler içinde çıkan ihtilâf ve tefrikaların ne kadar kötü olduğunu nazara verir ve İslâm Ümmeti'ni bu hususta ciddî ikaz eder. Meselâ:

Tefrika ve ihtilâfların başlıca sebebi ve kötülüğü

Allah katında (hak ve makbul) din ancak İslâm'dır. Önceden kendilerine Kitap verilmiş olanlar, (başka bir zaman değil,) kendilerine hem de (doğru ile yanlış, ne yaparlarsa ne ile karşılaşacaklarını bildiren vahyî) ilim geldikten sonra sadece aralarındaki bağı (haset ve rekabetten kaynaklanan karşılıklı tecavüz) sebebiyle ihtilâfa düştüler. Kim Allah'ın âyetlerini bile bile örtüp gizliyor ve inkâra yelteniyorsa, bilsin ki Allah, hesabı pek çabuk görendir.⁵⁰⁷

Dinlerini parça parça edip, kendileri de taraf taraf ayrılanlar gibi olmayın. Onlardan her bir taraf, kendi yanındakiyle böbürlenmektedir.⁵⁰⁸

Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin ve aranızda çekişmeyin; yoksa korkuya kapılıp yılgınlık gösterirsiniz ve gücünüz, enerjiniz gider; ve tam manâsıyla sabredin. Hiç şüphesiz Allah, sabredenlerle beraberdir.⁵⁰⁹

Kadir Gecesi'nin hangi gece olduğu neden bildirilmedi?

Ümmet içindeki kavga, münakaşa ve tefrikanın onu nasıl çok önemli nimetlerden ve hayırlardan mahrum bıraktığının en ibreti bir misali şu hadis-i şerifte ortaya konmaktadır: Allah Rasûlü (s.a.s.), Kadir Gecesi'nin hangi gece olduğunu halka bildirmek için çıkmıştı. İki Müslüman'ın münakaşa ettiğini gördü ve sonra "Size Kadir Gecesi'ni haber vermek için çıkmıştım, fakat falan kişiyle falan kişinin kavgasını gördüm ve onunla ilgili bilgi benden alındı." buyurdu.⁵¹⁰ Bazı küçük gibi görünen hadiseler vardır ki, evrensel kanunların ucu ve işareti gibidir. Bu kavga ile Allah Rasûlü'ne gösterilen, Ümmet içinde eksik olmayacak kavgalar ve bu kavgaların, münakaşaların, tefrika va ihtilâfların onları nasıl büyük hayırlardan mahrum bırakacağı gerçeği idi.

İslâm Ümmeti'nin en önemli imtihanı

Birlik ve ittifak ve buna karşılık tefrika ve ihtilâf o kadar önemli meselelerdir ki, İslâm Ümmeti'nin en büyük kazanma veya kaybetme sebebi ve en büyük, en çetin imtihanıdır. Bir başka hadis-i şerif, bu hususu şöyle açıklar: "Rabbi'mden üç şey istedim. İkisini verdi, birini vermedi. İlk olarak, ümmetime onların kökünü kurutacak bir düşman gücünü musallat etmemesini istedim; bunu bana verdi. İkinci olarak, ümmetimi umumî bir kıtlık (veya suda boğulma) ile helâk etmemesini istedim; bunu da verdi.

Üçüncü olarak, ümmetimin grup grup ayrılmamasını ve fitnelerinin kendi aralarında olmamasını istedim; bu isteğimi kabûl etmedi.”⁵¹¹ Yani, Rasûlü’nün duasını geri çevirmeyen Hz. Allah (c.c.), O’nun ümmeti hakkındaki üçüncü isteğini doğrudan kabûl buyurmak yerine, Ümmet’in önemli bir imtihanı olarak iradelerine bıraktı. Dolayısıyla, İslâm Ümmeti içinde birliği ve beraberliği korumak, Ümmet’in korunma zırh veya kalesini korumak gibidir ve Din adına en önemli bir hizmettir.

Hz. Bediüzzaman’ın İslâmî birliğe verdiği önem; hayatından bir hadise

Hz. Bediüzzaman, buna, yani Müslümanların birliğine çok önem vermiş, öyle ki, bütün Risaleler’de öncelikle iman ve iman hakikatleri üzerinde durduğu halde, başka bir risalenin değil, ihlâs ve İslâm kardeşliğiyle ilgili olan 21. Lem’a’nın en az onbeş günde bir okunması gerektiğini bildirmiştir. Din’in özü olan ihlâsı İslâm kardeşliği etrafında ve temelinde ele alması da, ihlâsın en önemli göstergesinin kardeşlik olduğunu gösterir. Bir defasında, odasında kalırken ortada hiçbir sebep olmadığı halde demir sobası patlar. Daha sonra bunun bazı talebeler arasındaki bir münakaşa ve ihtilâftan ileri geldiğini anlar ve onlara şöyle yazar:

Aziz, sıddık kardeşlerim

Ben şiddetli bir işaret ve manevî bir ihtarla sizin üçünüzden Risale-i Nur’un hatırı ve bu bayramın hürmeti ve eski hukukumuzun hakkı için çok rica ederim ki, dehşetli yeni bir yaramızın tedavisine çalışınız. Çünkü gizli düşmanlarımız iki plânı takip ediyor ki: biri, beni ihanetlerle çürütmek; ikincisi, aranızda bir soğukluk vermektir. ... Tenkit, itiraz ve gücenmekle bizi birbirimizden ayırmaktır. (Bu hal), bizi perişan edenlerin lehinde bir büyük hıyanettir ki, benim sobamın parçalanması gibi acayip, sebepsiz bir hadise başıma geldi. Ve bana yapılan bu son işkence dahi, bu manâsız ve çok zararlı tesanütsüzlüğünüzden geldiğine kanaatim var. Dehşetli bir parmak buraya... karışıyor. Beni bu bayramımda ağlatmayınız, çabuk kalben tam barışınız.

...

Sakın, sakın, sakın! Çabuk, bu şimdiye kadar demir gibi kuvvetli tesanüdünüzü tamir ediniz! Vallahi bu hadisenin bizim hapse girmemizden daha ziyade Kur’ân ve iman hizmetimize –hususan bu sırada– zarar vermek ihtimali kuvvetlidir.⁵¹²

Fitne ve münakaşaları önleme adına bir yol

Hz. Bediüzzaman’ın (r.a.) Müslümanlar arasındaki münakaşaları gidermek için takip ettiği bir usûl, bazen haksızdan yana çıkmak olmuştur. Bunu da şöyle açıklar:

Bundan on beş sene evvel Rusya’nın kuzeyinde esir bulunduğum zaman doksan esir subayımızla beraber büyük bir fabrika koğuşunda bulunuyorduk. Sıkıntı ve ruh darlığından çok münakaşalar, gürültüler oluyordu. Umumun bana karşı ziyade hürmetleri olduğundan teskin ediyordum. Sonra, sükûneti muhafaza için dört–beş subayı tayin ettim. Ve dedim:

“Hangi köşede bir gürültü işittiniz, hemen yetişiniz. Hangi taraf haksız ise ona yardım ediniz.” Hakikaten bu tedbir ile gürültünün önü alındı. Benden soruldu: “Ne için ‘Haksıza yardım ediniz!’ diyorsun?”

Cevaben o zaman demiştim ki: “Haksız insafsızdır. Bir dirhem menfaatini kırk dirhem umumun istirahatı için bırakmaz. Haklı adam ise insafli olur. Bir dirhem hakkını, umumi sükûnette arkadaşlarının kırk dirhem menfaatine feda eder, bırakır. Gürültü kalkar, sükûnet iade edilir. Bu koğuştaki doksan zat kalıyor. Eğer haklıya yardım edilse, (bunu kabûl edemeyecek haksızlar sebebiyle) gürültü daha ziyadeleşecek. Böyle bir arada kalmalarda umumî menfaatin önemi nazara alınır.”

İşte ey kardeşlerim! Bu hayatta, bu birlikteliğimizde “Bu kardeşim bana haksızlık etti!” diye “Küstüm!” demeyiniz. Bu, pek hatadır. O arkadaşın sana bir dirhem zarar vermiş ise, sen küsmekle kırk dirhem bizlere zarar veriyorsun. Belki kırk lira gibi Risale-i Nur’a zarar vermek muhtemeldir... [513](#)

Hz. Üstad Bediüzzaman (r.a.), bir başka yerde de ittifakın ehemmiyetinden söz ederken şunları ifade eder:

Birlik ve dayanışmanın avâm-ı ehl-i iman için önemi

Sizin tesanüdünüze (dayanışma) benim ziyade ehemmiyet verdiğimin sebebi, yalnız bize ve Risale-i Nur’a menfaati için değildir. Belki tahkikî iman dairesinde olmayan, dolayısıyla bir dayanak noktasına, sarsılmayan bir cemaatin kat’î buldukları bir hakikate dayanmaya pek çok muhtaç bulunan avâm-ı ehl-i iman, dalâlet cereyanlarına karşı yılmaz, sarsılmaz, bozulmaz, aldatmaz bir merci, bir mürşid, bir hüccet olmak cihetiyle sizin kuvvetli tesanüdünüzü görüp kanaat eder ki, bir hakikat var, hiçbir şeye feda edilmez, ehl-i dalâlete başını eğmez, mağlûp olmaz diye kuvve-i maneviyesi ve imanı kuvvet bulur, ehl-i dünyaya ve sefahete katılmaktan kurtulur. [514](#)

- **Mü’minler arasında nifak ve şikaka, kin ve düşmanlığa sebep olan tarafgirlik, inat ve haset, hakikatçe, hikmetçe, en büyük ve gerçek insanlık olan İslâmiyetçe ve şahsî, manevî ve içtimaî hayat açısından çirkindir, reddedilmiştir, zararlıdır, zulümdür ve insan hayatı için zehirdir.** [515](#)

TEFRİKAYA SEBEP TARAĞİRLİK, İNAT VE HASEDİN ÇİRKİNLİĞİ

Mü’mine kin ve düşmanlık, hakikat nazarında zulümdür

Mü’minler arasında nifak, şikak ve düşmanlığa sebep olan tarafgirlik, inat ve haset, hakikat nazarında zulümdür. Çünkü, bir hanede veya bir gemide dokuz masum, bir câni olsa, o gemiyi batırmak, o haneyi yıkmak, pek çirkin bir cinayet ve zulüm olur. Hattâ, İslâm nazarında, mutlak adalet terazisinde **hak, haktır; küçüğü, büyüğü olmaz;** o bakımdan, bir hane veya bir gemide dokuz câni ve bir masum olsa, o masumu koruma adına o hane yine yıkılmaz, o gemi yine batırılmaz. Bunun gibi, insan, İlâhî bir bina veya gemidir; hele

onda iman ve islâmiyet, yani Müslüman olma gibi çok önemli iki sıfat, bunun yanısıra daha pek çok güzel sıfatlar, iman ve Müslümanlığından kaynaklanan pek çok hasletler, insan olma gibi ortak hususiyetler varken, onda başkalarının hoşuna gitmeyen bazı sıfatlar sebebiyle ona düşman olmak, kin beslemek, onun batıp gitmesini istemek, şenî ve gaddar bir zulümdür.

Mü'mine kin ve düşmanlık, hikmet nazarında zulümdür

Mü'mine kin ve düşmanlık beslemek, hikmet nazarında da zulümdür. **Bir kalbde düşmanlık ve muhabbet, karanlık ve aydınlık gibi aynı anda bulunmaz.** O kalbde muhabbet varsa düşmanlık mecazî olur ve acımak suretini alır. Hoş olmayan bazı sıfat ve davranışlarından dolayı mü'min merhametle ve şefkatle ikaz edilir; yoksa ona düşmanca davranılmaz. Kalbinde düşmanlık hakikî olan bir insanda muhabbet gerçek manâda bulunmaz; ancak mecazî olarak, yapmacık ve görünme şeklinde bulunur.

Bir mü'mindeki bütün başka sıfatlar bazılarının hoşuna gitmese bile, bunlar, onda bulunan Kâbe ve Uhud Dağı mesabesindeki iman ve islâmiyete göre ancak çakıl taşları hükmündedir. Dolayısıyla, imanına ve Müslümanlığına rağmen mü'mine kin ve düşmanlık beslemek, çakıl taşlarını Kâbe ve Uhud Dağı'na tercih etmek demek olur.

İmanda ve itikadda birlik, ancak birliği gerektirir

İmanda birlik, kalblerin de birliğini gerektirir. İtikadda birlik, içtimaî birliği gerektirir. İnsan, bir başkasıyla kısa süreliğine askerde, hacda veya gurbette bir arada bulunmuş olsa, bunu ömür boyu unutmaz. Oysa mü'minler arasında o kadar çok birlik sebepleri, o kadar çok bağ vardır ki! Yaratıcımız birdir; Sahibimiz birdir; Ma'budumuz birdir; Rızkımızı Veren birdir, bine kadar bir. Peygamberimiz bir, dinimiz bir, kıblemiz bir, camimiz bir; namazımız, Ramazan'ımız, Kurban'ımız, bayramımız, orucumuz, haccımız bir. Yüze kadar bir. Dünyamız bir, memleketimiz bir, devletimiz bir; aynı güneşin altında, aynı yerin üstünde, aynı havayı teneffüs edip, aynı suyu içiyoruz. Aynı baharı, aynı yazı, aynı kışı yaşıyoruz. Onlarca bir. Tarihimiz bir, kaderimiz bir; gelenek, kültür ve örfümüz bir; düşmanımız bir. Bu kadar birler, bu kadar birlik sebepleri varken, o da bir mü'minde bizim hoşumuza gitmeyen, mizacımızın kaldırmadığı bazı sıfatlar, davranışlar var diye, bütün bu birlik bağlarını koparıp atmak, imanla, İslâm ile, vicdanla nasıl bağdaşır?

Bir kişinin suçundan dolayı başkası sorguya çekilemez, yargılanamaz ve cezalandırılmaz.⁵¹⁶ Dolayısıyla bir mü'min, onda bulunan bir veya

birkaç kötü sıfat sebebiyle, iman ve İslâmiyet gibi iki ana sıfatı ve onlarca güzel sıfatı haizken mahkûm edilemez. Hele hele, mahkûm etmeyi, kin ve düşmanlığı o mü'minin yakınlarına da yaymak, ne kadar büyük bir zulümdür ve “Gerçekten insan, çok büyük zâlimdir.”⁵¹⁷ âyetinin şumulüne girmeye sebeptir.

Ayrıca, düşmanlık ve kin sebebi olan fenalıklar, toprak gibi kesiftir; başkasına bulaşmamak ve yansıtılmaması gerekir. Başkası böyle davranan birine bakarak aynı şeyi yapacak olsa, bu, kötü bir çığır açmaktan dolayı sebep olanı da sorumlu kılar. Muhabbetin esası olan iyilikler ise, muhabbet gibi nurdur; başkalarına da teşmili, yansımaları gerekir. Bundandır ki, “Dostun dostu, dosttur.” sözü bir kaidenin ifadesidir; “Bir gözün hatırı için çok gözler sevilir.” sözü, herkesin dilinde gezer. Buna karşılık, “Düşmanın dostu, ancak düşman olduğu ve düşman kaldığı sürece düşman olabilir.” Yoksa, birine düşmanlık, onun yakınlarına ve dostlarına bulaştırılmaz, bulaştırılmamalıdır.

- **Mü'mine karşı kin ve düşmanlık, şahsî hayat açısından da zulümdür. Nasıl maddî hastalıklar ve dolayısıyla tedavi usülleri ve tıpta uzmanlıklar birden fazladır ve hepsi haktır, aynen bunun gibi, manevî hastalıklar ve dolayısıyla onları tedavi için farklı yolların ve meşreplerin olması da haktır. İslâm'ın evrenselliği, buna mukabil, mizaçların, karakterlerin, geleneklerin, kültürlerin, fizikî-coğrafi-tarihî-ilmî-kültürel şartların farklılığı da, birden fazla ve hepsi hak fikhî mezheplerin varlığını gerektirir. Yine aynı sebeple, İslâm'a hizmet yollarının farklı farklı olması da haktır. İşte, hak bir meşrep, cemaat veya mezhebe bağlı olan bir mü'min, “Benim meşrebim, yolum, haktır veya daha güzeldir.” diyebilir; fakat “Hak ve güzel olan benim yolumdur, benim meşrebimdir.” diyemez. Hakkı ve doğruyu bu şekilde inhisar (tekel) altına almak, bir haksızlıktır, bir zulümdür.**

“Rıza gözü, ayıplara karşı kördür. Kem göz ise, kusurları araştırır.”^{518/519}

Yani, “İnsan, sevdiğinde, beğenip tuttuğunda ayıp aramaz; ondaki ayıpları görmez. Kem göz de, ancak kusurları araştırır.” sırrınca, insan, kendisini başkalarını değerlendirme ve yargılamaya ölçü almamalı, kimseyi hislerinin tesirinde, objektif ölçülerden yoksun, gerekli bilgidен mahrum olarak kendi kusurlu terazisinde tartmamalıdır.

- **Her bir insana gerekir ki, her söylediği hak ve doğru olmalıdır; fakat**

her hakkı, her doğruyu söylemeye insanın hakkı yoktur. [520](#)

SÖZ DOĞRU OLMALI, DOĞRUYA VE HAKKA HİZMET ETMELİDİR

İnsan, özellikle Müslüman bir insan, söylediğinin daima doğru olduğuna dikkat etmeli, yalandan, aldatmadan, emanete ihanetten ve sözde durmamadan her zaman uzak durmalıdır. Bununla birlikte, doğru konuşmak, doğru yazmak, doğruyu söylemek kadar, onu ifade de önemlidir. Bir defa, söylenen doğrular, hakka, asıl hakikate, İslâm'a hizmet edici olmalıdır. Bazen bir hakkın, bir doğrunun söylenmesi dahi, temel doğrulara ve İslâm'a bütünüyle zarar olabilir. O bakımdan, her söylenen doğru olmalı, fakat her doğruyu söylemenin hakkımız ve doğru olmadığı, olmayabileceği katiyyen akıldan çıkarılmamalıdır.

Ayrıca, nasıl insan acıktığı zaman ve ancak doyuncaya kadar yer, hattâ sağlığı adına doymadan sofradan kalkar; hattâ bazen yemek zararlı olur; yine, nasıl hastalığın türüne ve şiddetine göre farklı farklı tedavi biçimleri uygulanır ve ilaçlar farklı dozlarda verilir, aynen bunun gibi, hak ve doğrular da, gerektiği zaman, gerektiği yerde, gerektiği üslûpta ve gerektiği dozda ifade edilmelidir. Doğruyu söylemede de, onu hangi şartlarda, kimin, kime karşı, hangi makamda, hangi dozda ve hangi üslûpta söyleyeceği, hattâ söyleyip söylememesi gerektiği de önemlidir. Yoksa, doğruyu ve hakkı söylerken haksızlık ve yanlış yapılmış olur; asıl doğruya ve hakka ihanet edilmiş olur.

Doğru söz, doğru insandan sâdır olmalıdır

Öte yandan, hak ve doğru, çok defa eğer kendileri de doğru olan insanlardan sâdır olursa tesir eder. Doğruyu şahıslar terazisinde tartmak temelde doğru olmamakla birlikte, ne var ki, herkes, söylenene bakamaz; bilhassa halk çoğunluğu, söyleyene de bakar. Bu bakımdan, hak ve doğru, yanlış insanlardan, toplumda kabûl görmeyen, sözüne itibar edilmeyen insanlardan çıkarsa veya muhatabın söyleyene itimadı yoksa, hakkı ve doğruyu, sözü kabûl görececek insanlar söylemelidir. Ne kadar hak ve doğru, yanlış veya yanlış bilinen, haksız tanınan insanların ağzında veya kaleminde heder olur gider.

Bir diğer önemli husus olarak, muhataba göre hakkı ve doğruyu kim söylediğinde istenen tesir elde edilecekse onu o kişi söylemelidir. Bazı-larının

söylemesi, damarlara dokunup, aksülamel yapabilir. Meselâ, hoca, talebesinin; baba, evlâdının kendisini doğrultmasını, irşadını, tenkidini kolay kaldıramayabilir. Bir insan, kendi köyünde, kendi çevresinde, kendi mahallesinde çok dinlenmeyebilir. Ayrıca, meselâ, babanın evlâdına bir sözü söylemesi, onu başkalarının da o evlâda söylemesine; bunun gibi, Cenab-ı Allah'ın, peygamberine hitap tarzı, insanların da o peygambere aynı şekilde hitap etmesine gerekçe olamaz. Yani, sözü söyleyenle sözün kendisine söylendiği insan arasındaki konum ve münasebet de çok önemlidir. Bu sebeple, doğruları ifade etmede, onu söyleyecek insanları seçmek, hem doğrudan beklenen tesiri almada önemlidir, hem de hakikatlere saygının gereğidir.

[420](#) *İşârâtü'l-İ'câz*, “İfadetü'l-Meram”

[421](#) *Sözler*, “14. Söz, Zeyl”.

[422](#) Kehf Sûresi/18: 54.

[423](#) *Sözler*, “Lemeât”.

[424](#) *Mektûbât*, “15. Mektup, 2. Sualinizin Meali”.

[425](#) En'âm Sûresi/6: 167; İsrâ Sûresi/17: 15.

[426](#) *Mektûbât*, “15. Mektup, 2. Sualinizin Meali”.

[427](#) *Mektûbât*, “Hakikat Çekirdekleri”: 66; *Sözler*, “Lemeât”.

[428](#) *Kastamonu Lâhikası*.

[429](#) *Sözler*, “Lemeât”; *Mektûbât*, “Hakikat Çekirdekleri”: 65.

[430](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Hubab”.

[431](#) *Sözler*, “Lemeât”; *Mektûbât*, “Hakikat Çekirdekleri”: 93.

[432](#) *Sözler*, “Lemeât”; *Sünuhât; Kastamonu Lâhikası*.

[433](#) *Emirdağ Lâhikası*, c. 2.

[434](#) *Lem'alar*, “17. Lem'a, 5. Nota”.

[435](#) Ra'd Sûresi/13: 14.

[436](#) Bakara Sûresi/2: 156.

[437](#) Alexis Carrel, *İnsan Bu Meçhul*, terc. R. Özdek, Yağmur Yayınevi, İstanbul; *Yarınlara Doğru*, terc., R. Özdek, Yağmur Yayınevi, İstanbul.

[438](#) A'râf Sûresi/7: 179.

[439](#) Erich Fromm, *Kendini Savunan İnsan*, terc., N. Arat, Say Kitap Pazarlama, İst., 1982, s., 56–57.

[440](#) Erich Fromm, *Hürriyetten Kaçış*, terc., Ayda Yörükan, Tur Yayınları, 1982, s., 125–169; *Psikanaliz ve Din*, terc., A. Arıtan, İst., 1981, s., 51–53.

[441](#) Giovanni Scognamillo, *Batı'nın İnanç Temelleri*, Dergâh Yayınları, İst., 1976.

[442](#) Oswald Spengler, *Batı'nın Çöküşü*, terc., Giovanni Scognamillo, Dergâh Yayınları, İst., 1978.

[443](#) Bu son bölüm için bkn. Ali Ünal, *İslâm, Bilim, İnsan ve Tarih*, Yitik Hazine Yayınları, İst., 2008.

[444](#) *Lem'alar*, “17. Lem'a, 7. Nota”.

[445](#) *Lem'alar*, “17. Lem'a, 7. Nota”.

[446](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Zeylül-İ-Hubâb”.

[447](#) İmam-ı Gazalî, *İhyâü Ulûmi'd-Din*, 4: 19; es-Shevâî, el-Makasidu'l-Hasene, 497.

[448](#) İbrahim Sûresi/14: 3.

[449](#) *Lem'alar*, “17. Lem'a, 7. Nota”.

[450](#) Âl-i İmran Sûresi/3: 19.

- [451](#) Meryem Sûresi/19: 59.
- [452](#) *Sözler*, “Lemeât”; Sünuhât; Hutbe-i Şamiye.
- [453](#) Âl-i İmran Sûresi/3: 139.
- [454](#) Mâide Sûresi/5: 105.
- [455](#) Nisa Sûresi/4: 141.
- [456](#) *Sözler*, “Lemeât”.
- [457](#) *Sözler*, “Lemeât”.
- [458](#) *Sözler*, “Lemeât”; Sünuhât.
- [459](#) *Sikke-i Tasdik-i Gaybî*.
- [460](#) *Sözler*, “Lemeât”.
- [461](#) *Buharî*, “Mardî” 1; Müslim, “Birr” 52.
- [462](#) *Tirmizî*, “Zühd” 57.
- [463](#) *Tirmizî*, “Zühd” 57.
- [464](#) *Tirmizî*, “Zühd” 59.
- [465](#) *Tirmizî*, “Zühd” 57; İmam Malik, Muvatta’, “Cenaiz” 40.
- [466](#) *Sözler*, “14. Söz, Zeyl”.
- [467](#) *Sözler*, “Lemeât”.
- [468](#) Enfal Sûresi/8: 60.
- [469](#) Enfal Sûresi/8: 65–66.
- [470](#) *Sözler*, “Lemeât”.
- [471](#) *Tulûât*.
- [472](#) Tâ-Hâ Sûresi/20: 114.
- [473](#) *Sözler*, “30. Söz, 1. Maksat”.
- [474](#) *Sünuhât*.
- [475](#) Âl-i İmran Sûresi/3: 140.
- [476](#) *Sünuhât*.
- [477](#) *Mektûbât*, “Hakikat Çekirdekleri”: 44: *Sözler*, “Lemeât”; *Tulûât*.
- [478](#) *Buharî*, “İ’tisâm” 5; *Müslim*, “Cihad” 4952.
- [479](#) *Sözler*, “Lemeât”; *Mektûbât*, “Hakikat Çekirdekleri”.
- [480](#) *Buharî*, “Ezan” 36: *Müslim*, “Zekât” 91.
- [481](#) Nisâ Sûresi/4: 58.
- [482](#) Bakara Sûresi/2: 247.
- [483](#) Sebe’ Sûresi/34: 12–13; Neml Sûresi/27: 17, 20–29, 39–40.
- [484](#) *Sözler*, “20. Söz, 2. Makam, Mukaddime”.
- [485](#) *Buharî*, “Ahkâm”, 1.
- [486](#) *Müslim*, “İmaret” 16.
- [487](#) Aclunî, *Keşfu’l-Hafâ*, 1:155.
- [488](#) *Emirdağ Lâhikası I*.
- [489](#) *Sözler*, “20. Söz”; *Münazarat*.
- [490](#) *Münazarât*.
- [491](#) *Münazarât*.
- [492](#) Zümer Sûresi/39: 53.
- [493](#) Hûd Sûresi/11: 113.
- [494](#) *Mektûbât*, “28. Mektup, 4. Risale”; *Emirdağ Lâhikası I*, “Hiss-i Kable’l-Vukûun Tetimmesi”.
- [495](#) Bakara Sûresi/2: 151; Âl-i İmran Sûresi/3: 164.
- [496](#) Mümtehan Sûresi/60: 12.
- [497](#) Zümer Sûresi/39: 53.
- [498](#) Hûd Sûresi/11: 113.

- [499](#) *Sözler*, “Lemeât”.
- [500](#) *İşâratü'l-İ'câz*, “Bakara Sûresi, 8. âyetin tefsiri.”
- [501](#) *Sünuhât*.
- [502](#) *İşâratü'l-İ'câz*, “Bakara Sûresi, 8. âyetin tefsiri.”
- [503](#) Tevbe Sûresi/9: 101.
- [504](#) *Mektûbât*, “Hakikat Çekirdekleri”: 72, 73.
- [505](#) *Lem'alar*, “28. Lem'a, Tenbih”.
- [506](#) Tâ-Hâ Sûresi/20: 94.
- [507](#) Âl-i İmran Sûresi/3: 19.
- [508](#) Rûm Sûresi/30: 32.
- [509](#) Enfâl Sûresi/8: 46.
- [510](#) *Buharî*, “İman” 36, Fadlu Leyleti'l-Kadr” 4; “Edeb” 44; *Dârimî*, “Savm” 56; İbn Hanbel, *el-Müsned*, 5:313, 319.
- [511](#) *Müslim*, “Fiten” 5; *Tirmizî*, “Fiten” 14.
- [512](#) *Şualar*, “14. Şua”.
- [513](#) *Lem'alar*, “28. Lem'a”.
- [514](#) *Şualar*, “13. Şua”.
- [515](#) *Mektûbât*, “22. Mektup, 1. Mebhas”.
- [516](#) En'am Sûresi/6: 164.
- [517](#) İbrahim Sûresi/14: 34.
- [518](#) Ali Mâverdî, *Edebü'd-Dünyâ ve'd-Dîn*, s.10; *Dîvânü'ş-Şâfî*, s. 91.
- [519](#) *Mektûbât*, “22. Mektup, 1. Mebhas, 4. Vecih”.
- [520](#) *Mektûbât*, “22. Mektup, 1. Mebhas, 4. Vecih”.

- **Muhabbete en lâıık olan Őey, muhabbettir; ve dūŐmanlıĐa en lâıık sıfat da dūŐmanlıktır. Yani, öncelikle muhabbete muhabbet, dūŐmanlıĐa dūŐmanlık etmek gerekir. Muhabbet, içtimaî hayatın mayasıdır ve fertleri de, toplumu da saadete sevkeder; dolayısıyla, muhabbet sıfatı, en ziyade muhabbete ve sevmeye lâııktır. Buna karşılık, kin ve dūŐmanlık, içtimaî hayata zehirdir; bu sebeple de, her Őeyden çok nefrete, dūŐmanlıĐa ve kaçınılmaya müstahak, çirkin ve zararlı bir sıfattır.**⁵²¹

MUHABBETE MUHABBET, DÜŞMANLIĞA DÜŞMANLIK

Hz. Allah (c.c.), insana zâhiren menfî sıfatlar da vermiş, bunları onun yaratılıŐ hamuruna dâhil etmiştir. Çünkü insan, her zaman müsbet sıfatlar üzerinde hareket edemez. Menfîliklere karşı tavır ve dūŐmanlık hissi, insanda çok daha kuvvetli hükmeder. İşte Allah bu hissi insana, kalbindeki kuvvetli dūŐmanlık hissine karşı dūŐmanlık, Őeytana dūŐmanlık, nefse dūŐmanlık etsin diye vermiştir. Ayrıca, küfür ve nifak sıfatlarına, zulme, zalim kâfirlere ve bozguncu münafıklara dūŐmanlık edilebilir. Bu dūŐmanlık da, öncelikle ıslah adına olmalı; mümkün değilse, bünyedeki hastalığın, türüne ve bünyeye göre ve bünyenin sıhhati adına tedavi edilmesi gibi, kiŐiye Őer'î açıdan hangi muamele gerekiyorsa, o muamelede bulunulmalıdır. Meselâ, bir insanın, Őahsına karşı işlenen suç sebebiyle suçluyu affetmesi bir fazilettir; bunu yapamayan insan, suçlunun cezalandırılmasında kendisine ve hislerine göre davranmayıp, hukukun hükmüne içten razı olmalıdır. Yoksa, tamamen yıkıcı olan salt kin ve dūŐmanlıkla hareket etmek, karşıdaki insanı da, bizzat böyle hareket edeni de yıkar, helâke sürükler.

DūŐmanı maĐlûp etmek isteniyorsa

DūŐmanını mağlûp etmek isteyen insan, onun fenalığına karşı iyilikle mukabele etmelidir. Çünkü, kötülüğe kötülükle mukabele, eĐer hissî olur ve insandaki kötülük duygusundan kaynaklanırsa, zâtında bir kötülüktür ve karşıdakinin kötülüğünü arttırmaktan başka bir Őeye hizmet etmez. Bu kötülük karşılığında karşıdaki insan bir an için ve zâhiren mağlûp olmuş gibi de görünse, kalben kin bağlar, kini ve dūŐmanlıĐı devam eder ve bir gün intikam almaya kalkıŐabilir. Buna karşılık, Őair Mütenebbî'nin “Őerefli ve izzetli birine iyilik edersen, onu elde edersin. Kötü birine iyilik edersen, o daha da azar.” sözünde ifade edildiği üzere, insaniyetini kaybetmemiş her

insan, insanlıktan anlar ve kötülüğüne karşı iyilikle mukabele gördüğünde yaptığından pişman ve iyilikle mukabelede bulunana dost olur. Bundandır ki, Hz. Kur'ân-ı Kerim'de, “İyilikle kötülük bir olmaz. Şu halde sen, kötülüğü en güzel tarzda uzaklaştırmaya bak. Bu takdirde görürsün ki, seninle arasında düşmanlık olan kişi, candan, sıcak bir dost oluvermiş!”⁵²² buyrulur. İnsanlıktan çıkmış, vicdanı tefessüh etmiş insanlara ise, hasta bir uzva gerekli müdahalede bulunmak gibi, elbette istihkaklarına göre davranılır.

- **Kin ve düşmanlık besleyen bir insan, herkesten önce bizzat kendisine, sonra mü'min kardeşine, hem İlâhî rahmete zulüm ve tecavüz eder. Çünkü kin ve düşmanlıkla nefsinin elim bir azap içinde bırakır. Hasnına ulaşan nimetlerden gelen azabı ve ondan korkusundan kaynaklanan elemi nefsinin çektiği ve kendine zulmeder. Eğer düşmanlık hasetten gelse, bu, büsbütün azaptır. Çünkü haset, önce haset edeni ezer, mahveder, yakar. Haset edilen hakkında zararı ya azdır veya yoktur.**⁵²³

KİN BESLEYEN, DÜŞMANLIK VE HASET EDEN, KENDİSİNE ZULMEDER

Başkasına kin ve düşmanlık besleyen ve haset eden, herkesten önce kendisinin zalimidir. Çünkü kin, düşmanlık ve haset, bu duygulara sahip olan insanı yer bitirir; içine asla huzur vermez. Karşıdaki kişi bundan haberdar bile olmazken, olsa da bundan etkileneceği bir durum söz konusu değilken, kalbi bu duygularla delik deşik bir insan, özellikle karşıdaki insana nimetler geldikçe daha çok azap çeker.

Kin, düşmanlık ve özellikle haset, hem Kader'i, hem İlâhî rahmeti tenkit, hattâ bunlara düşmanlıktır. Çünkü, bir insana gelen nimetlerde elbette Kader'in takdiri ve İlâhî rahmet asıl kaynaktır. Nimet, rahmet-i İlâhiye'den gelir ve Kader tarafından takdir edilir. Şu halde, başkasına haset ve düşmanlık, hem Kader'e, hem İlâhî rahmete, dolayısıyla Cenab-ı Allah'a karşı bir hoşnutsuzluk, bunun da ötesinde tenkit, hattâ suçlamadır. Kaderi tenkit eden başını örse, demir gibi kırılmaz bir nesneye vurur, kırar. Rahmet'e itiraz eden, rahmetten mahrum kalır.

Hasedin çaresi

Haset eden kişi, her şeyden önce hasedini çeken şeylerin âkıbetini düşünmelidir. Tâ anlasın ki, rakibinde olan dünyevî güzellik, kuvvet, mertebe

ve servet, fânidir, geçicidir. Faydası az, zahmeti çoktur. Rakibin-deki uhrevî meziyetler, ahlâkı, ilmi, faziletleri ve Din'e hizmetleri ise, bunlardan dolayı haset edilmez. Ortada eğer bunlar sebebiyle haset varsa, haset eden, ya Din ile olan münasebetlerinde ve hizmetlerinde riyakârdır, Âhret mükâfatını dünyada mahvetmek ister; veyahut haset ettiği kişiyi riyakâr zanneder, haksızlıkta bulunur, zulmeder. Manevî hususlarda haset olmaz. Çünkü, birine gelen manevî mükâfatlar, başkasına gelecek mükâfatlara engel olmadığı gibi, onları azaltmaz da. Manevî hususlarda rekabet, samimiyetsizlik, Din ile dünyayı peyleme veya nefse hizmet etme, şan ve şöhret peşinde olma demektir. İnsan, başkalarını daha iyi dindar ve Din'e daha hizmetkâr gördüğünde buna bırakın haset etmeyi, sevinmeli ve bundan dolayı Allah'a şükretmeli, kendisi de aynı şekilde olmaya, hattâ o insanla birlikte daha öte ufuklara yürümeye çalışmalıdır.

Bir mü'minden fenalık gelse

Bir mü'minden gelen fenalık, bütün bütün o mü'mine verilip, onunla mü'min mahkûm edilemez ve edilmemelidir. Çünkü, Kader'in o fenalıkta bir payı vardır. Kader, adalet eder ve o başa gelen fenalık, ona maruz kalanın bir günah ve hatası neticesi olabilir. Kaza ve Kader'in hükmüne razı olmak gerekir. Kendisinden fenalık gördüğümüz mü'min, bunda sadece bir sebep olmuştur.

İkinci olarak, nefis ve şeytanın hissesini de ayırıp, bir fenalık ancak nefse ve şeytana mağlûbiyet neticesi işleneceğinden, o mü'mine acımak ve pişman olmasını beklemek gerekir. Ayrıca, sen kendi nefsinde görmediğin, görmek istemediğin ve karşıdaki insanları rahatsız eden kusurunu gör; bir hisse de bu kusura ver ve maruz kaldığın fenalığı ikaz olarak alıp, kendini düzeltmeye çalış. Sonra bâki kalan küçük bir hisseye karşı en selâmetli yol, hasmını en çabuk mağlub edecek af, yumuşaklık ve âlicenaplık yoludur. Bu yolu seçtiğin zaman mukabil haksızlık yapmaktan ve zarardan da kurtulursun.

“Dünya bir meta değil ki, üzerinde nizaa değsin”

İşte, insanın şahsî hayatı adına da son derece zararlı olan düşmanlık ve intikam duygularının kalbe girmesine yol vermemek gerekir. Eğer bu duygular kalbe girmişse, onlara kulak vermemelidir. Hafız-ı Şirazî'nin şu sözü hiç unutulmamalı: “Dünya bir meta değil ki, üzerinde nizaa değsin.” Dünyanın tamamı nizaa, çekişmeye değmezse, dünyanın cüz'î meselelerinin ne kadar önemsiz olduğu anlaşılır.

Hafız-ı Şirazî, yine diyor:

İki cihanın rahat ve selâmetini iki harf tefsir eder, kazandırır: Dost-larına karşı mürüvvetkârane davranmak ve düşmanlarına sulhkârane muamele etmek.

Hasede mâni olunamıyorsa

Eğer “Haset ve düşmanlık gibi duyguların kalbime yerleşmesine mâni olamıyorum; bunlar, fitratımda var; söküp atamıyorum.” denecek olursa, bunun çaresi de şudur:

Bu duygular, hareketlere yön vermemeli, onların tesirinde davranmamalı; suizana ve gıybetle düşmemeli; bu duygular sebebiyle tevbe etmeli ve bunların zâtında haksız ve fena duygular olduğuna inanılmalı.

- **Bilhassa tarafgirlikten gelen düşmanlık ve ihtilâf, içtimaî hayat için son derece zararlıdır.** [524](#)

TARAFGİRLİKTEN KAYNAKLANAN DÜŞMANLIK

Rahmet olan ihtilâf

Kur’ân-ı Kerim, mü’minler arasında ihtilâf ve tefrikayı şiddetle zem ve men ederken, bir hadis-i şerifte ise “Ümmetimin ihtilâfı rahmettir.” buyrulur. [525](#) Hadiste rahmet olarak nitelenen ihtilâf şudur:

Her insan, başkalarından farklı olarak başlı başına ayrı bir dünyadır. Herkes aynı malzemedен yaratılsa da, herkes hücrelerindeki DNA’dan saç tüylerine ve parmak ucu izlerine kadar birbirinden ayrılır. Her insan, ayrı bir sima taşır. Ve, her insan mizaç, karakter, beğeni, kapasite ve zekâ fonksiyonları açısından da birbirinden ayrıdır. İşte bu ayrılıklar, toplum hayatında gerekli farklı meslekler gibi, farklı fikirlerin ve görüşlerin doğmasına da sebep olur. Nasıl hayatın değişmez yanları ve bunlar temelinde değişen yanları varsa, bunun gibi, değişmez hakikatlerin yanısıra, bu hakikatlerin zamana, şartlara ve kişilere göre farklı yansımaları ve bir de zamana, şartlara, kişilere göre değişen hakikatler vardır. İşte, hayatın değişen yanları, değişmez hakikatlerin farklı yansımaları ve zamana, şartlara, kişilere bağlı hakikatler etrafında fikrî–ilmî müzakereler ve içtimaî hayat için çok önemli olan istişare söz konusu olur. Fikrî–ilmî müzakereler ve istişare, her zaman dâhî de olsalar fertlerin fikirlerinden ve kararlarından daha doğru neticelere ulaşmanın kaynağıdır. Söz konusu hadis-i şerif bu gerçeğe parmak bastığı gibi, “Fikirlerin çarpışmasından ve akılların ihtilâfından hakikat ortaya çıkar.” sözü de, aynı gerçeği ifade eder.

Hak ve haklıyken haksız duruma düşmemek

İkinci olarak, tarafgirliğin nefsanî olanı, bir de hak adına olanı vardır. Hak adına taraf olmak, hakkı ve haklıyı desteklemek demektir ve bir fazilettir; ferdî ve içtimaî hayat adına çok önemlidir. Şu kadar ki, hakkı ve haklıyı tutarken de dengeyi kaçırmamak, orta yoldan çıkmamak, aşırı tepki veya haklılıktan gelen ifratlarla haklı iken haksız duruma düşmemek ve hakkı ve haklılığı haksızlığa âlet etmekten kaçınmak gerekir.

Tarafgirliğin nefsanî olanı

Tarafgirliğin nefsanî olanında garaz yatar; ne olursa olsun haklı çıkma derdi yatar; menfaat yatar; kendi tarafının mutlaka kazanması arzusu yatar; nefis tatmin ve ispat-ı nefis, yani kendini ortaya koyma, kendini gösterme süfliliği yatar; karşıdakine düşmanlık ve onu iptal ve tahrip arzusu yatar; bütün bu süflî tavırlar için hakkı ve gerçeği feda etme yatar. Hz. Bediüzzaman (r.a.), buna çok önemli bir misal verir:

Dindar bir ilim ehli, siyasî düşüncesine muhalif sâlih bir âlimi, ona kâfir deme derecesinde tenkit etti ve kötiledi. Buna karşılık, kendi fikrinde olan bir münafığı, hürmetle medhetti. İşte siyasetin bu fena neticelerinden ürktüm, “Şeytan’dan ve siyasetten Allah’a sığınırım.” dedim ve o zamandan beri siyasete karışmaktan çekildim.

Hak ve hakikat müzakere edilir, münakaşa edilmez

Hak ve hakikat adına olan fikrî ve ilmî müzakereler, maksatta ve esasta ittifak eder; hakkı kabulle, onu yükseltmeye çalışır. Sadece hakikati ispatta, yüceltmede, tamamen gün yüzüne çıkarmada ve hâkim kılmada farklı ve ihtilâflı görüşmeler olur. Yoksa, hak ve hakikat, insanın koyup tesbit ettiği şeyler değildir; onlar, insandan bağımsız olarak vardır ve insana düşen, onları keşfetmek ve onlara uymaya çalışmaktır. Hak ve hakikatleri kendileri itibariyle tartışma konusu yapmak, onları hak ve hakikat olmaktan çıkarır ve matlaştırır; kişilerin kabulüne indirger; tek tek kişileri hak ve hakikatin önüne geçirir; dolayısıyla, hakka ve hakikate ihanettir. Nefsi merkeze alan, hak ve hakikati insanların görüşüne ve kabulüne indirgeyen, kendini ispat ve göstermeye dayalı olarak icra edilen ihtilâflar ve tartışmalar ise ancak fitne ateşleri çıkarır; asılda ittifak gerekirken, böylelerinin ihtilâfı yeryüzünde bile buluşma ve kesişme noktası bulamaz. İhtilâf ve tartışma hak adına olmadığı için, ifrattan ve tefritten kurtulmak mümkün olmaz ve giderilmesi imkân harici parçalanmalar getirir. Günümüzde bilhassa televizyonlardaki tartışmalar, buna en belirgin örneklerdir.

Taraftarlık, reddetme, sevme ve sevmemede ana düstur

Kısaca, Allah için ve Allah adına sevmek, tutmak ve desteklemek; Allah için ve Allah adına sevmemek veya gerekirse buğzetmek, hak, hakikat ve hükmü Allah'a bırakmak, daima düstur olmalıdır.

Bir savaşta Hz. Ali efendimiz (r.a.), karşısındaki düşman askerini yere atar; onu tam öldüreceği anda düşman askeri, Hz. Ali'ye tükürür. Hz. Ali, düşmanı öldürmekten vazgeçer. O asker sorar: "Beni niye öldürmedin?" Hz. Ali'nin cevabı çok önemlidir: "Seni Allah için öldürecektim. Fakat bana tükürünce öfkelenim; o halde öldürsem, seni Allah için değil, kendim için öldürmüş olabilirdim. İşin içine nefsim karışmış olabilirdi." Asker, "Maksadım, beni çabuk öldürmen için seni hiddete getirmektir. Madem dininiz bu derece sâfi ve hâlistir; o din haklıdır." der.

Yine, bir zaman bir hakim bir hırsızın elini kestığı vakit hiddet eseri gösterdiği için, vak'ayı izleyen âdil âmiri o hakimi vazifeden azletmiş. Çünkü hakim hırsızın elini Şeriat nâmına, İlâhî kanun hesabına kesseydi, ona acıyacaktı. Ve kalbi hiddet etmeyip, fakat kanunu uygulamaktan vazgeçecek ölçüde merhamet de etmeyecek bir tarzda kesecekti. Fakat, hiddet eseri göstermekle nefesine ilgili hüküm ve uygulamadan bir hisse çıkardığı için, adaletle iş göremedi; kanunu tamamen Allah için ve O'nun adına uygulayamadı, dolayısıyla azledildi.

Evet, gerektiğinde Allah için öldürmek sevap getirirken, aynı öldürmeyi nefis hesabına işlemek, öldüreni katil yapar. Dolayısıyla, bütün amellerde ihlâs, yani sadece Allah'ın rızasını hedef almak, esastır; aksi halde Din, nefse, nefsaniyete âlet edilmiş olur.

- **Bilhassa haricî düşmanların zuhur ve hücumu zamanında dahilî düşmanlıkları unutmak ve bırakmak bir esastır.**⁵²⁶

HARİCÎ DÜŞMANLIK KARŞISINDA OLSUN DAHİLÎ DÜŞMANLIĞI UNUTMAK

Aslolan, sadece haricî düşmanların hücumu zamanında değil, sürekli olarak İslâm kardeşliğinin hakim olmasıdır. Genellikle ihtilâf sebebi sayılan mizaç farklılıkları, aslında insanların kaynaşması için onlara verilmiştir. İnsanlar arasındaki farklılıklar elin parmakları arasındaki boşluklar gibi düşünülebilir ve iki elin parmakları karşılıklı bu boşluklara girerek bir birlik meydana getirir. İslâmiyet, daima birlik ister. Bu birlik, içeride tam sağlanamazsa bile, en azından haricî düşmanların hücumu esnasında olsun

sağlanmalıdır. Bedevî kavimler ve aşiretler bile bu birliği sağlarlar. Bu birliğin sağlanamaması, İslâm tarihinde hep büyük felâketler getirmiştir.

Şahsî ihtilâfların sebep olduğu bozgunlar

Meselâ, Moğolların peşpeşe gelen saldırıları karşısında Harezmsâhlar hükümdarı, İslâm tarihinin önemli kahramanlarından, büyük cengâver Celâleddin Harezmsâh, defalarca Moğollar'ı durdurmaya muvaffak olmuştur. Fakat ne zaman ki, Anadolu Selçuklu Devleti ile Erzincan yakınında savaşa tutuşup, bu savaşı kaybetmiş ve böylece kendi devleti Moğollar önünde savunmasız kaldığı gibi, önce Bağdat ve Abbasî Devleti, sonra Anadolu Selçuklu Devleti, Moğollar karşısında mağlûp olup, tarihe karışmışlardır.

Osmanlı Devleti'nin İkinci Viyana Kuşatması'ndaki mağlûbiyetinin ve artık gerileme devrine girmesinin en önemli sebeplerinden biri, yine yönetim katındaki ihtilâflar, vezirler ve kumandanlar arasındaki çekişmelerdir. Bundan dolayıdır ki, Viyana'nın fethine ramak kala, Tuna üzerindeki Viyana'yı kurtarmak için Polonya'dan gelen ordunun geçeceği köprüyü tutmakla görevli Kırım Hanı, Osmanlı serdarı Veziriazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'ya olan kininden dolayı "Bu Osmanlı Tatar kadrin bilsün!" diyerek söz konusu ordunun köprüden geçmesini seyretmiş; bunun gibi, fethine ramak kala, Osmanlı Ordusu'nun sağ kanadına kumanda eden Budin Beylerbeyi de, yine Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'yı sevmemesi sebebiyle birliklerini geri çekmiş ve bu iki ihanet, mağlûbiyete sebep olmuştur. Ve nihayet, ortada ne Kırım kalmış, ne de Osmanlı Devleti kalmıştır.

Haricî düşmanlıklar karşısında olsun birliği sağlamak

İç ihtilâf ve tefrikalar, İslâm tarihinin daima en acı manzaraları olagelmıştır. O bakımdan, en azından haricî düşmanların hücumları karşısında olsun birliğin sağlanması hayatî önemi haizdir. Böyle zamanda, içeride cüz'î ve haddizatında önemsiz düşmanlıkları unutmayıp, düşmanların hücumuna ve mağlûbiyete zemin hazırlamak bir sükuttur, bir vahşettir ve İslâmî içtimaî hayata bir ihanettir. Kaldı ki, İslâm, hiçbir zaman haricî hücumlardan uzak kalamamıştır. Hz. Bediüzzaman (r.a.), bu düşmanları birbiri içinde daireler olarak tavsif eder. "Dalâlet ve ilhad ehlinde ehl-i küfrün âlemine ve oradan dünyevî musibetlere kadar birbiri içinde size karşı zararlı vaziyet alan, birbiri arkasında size hiddet ve hırs ile bakan belki yetmiş nev'î düşmanlar var." der ve ekler: "Bütün bunlara karşı kuvvetli silâhın, siperin ve kalen, İslâm kardeşliğidir. İslâm'ın bu kalesini küçük

düşmanlıklarla ve bahanelerle sarsmak vicdana ne kadar ters ve İslâm'ın mashalatına ne kadar aykırı olduğunu bil ve ayıl!"

Mü'minler ancak kardeş ve kurşundan bina gibi yekpare bir vücuttur

Bazı rivayetlerde de, Âhir Zaman'da Süfyan ve Deccal gibi, nifak ve zındıka başına geçecek dehşetli ve zararlı şahısların beşerin hırs ve münakaşasından, ihtilâfından, Müslümanlar arasındaki tefrika ve ihtilâflardan istifade edip, az bir kuvvetle insanlığı bir hercümercin içine atacağı, İslâm âlemini de esaret altına alacağı beyan buyrulmuş ve gerekli ikaz yapılmıştır. Müslümanlara her zaman düşen vazife, "Mü'minler ancak kardeşler."⁵²⁷ âyetinin kudsî kalesine girmek ve "Mü'min, mü'min için, parçaları ve kısımları birbirine destek ve kuvvet veren kurşundan bir bina gibidir."⁵²⁸ hadis-i şerifindeki yüce düsturu hayatta esas tutup, dünyada sefaletten, Âhiret'te azaptan, şekavet-i uhreviyeden kurtulmaktır.

- **Mü'minler arasında ittifaka mânilerden olan inat, manevî hayatı ve kulluk vazifesini sarsar, zedeler.**⁵²⁹

İNAT, İTTİFAKA MÂNİDİR VE KULLUK VAZİFESİNİ DE SARSAR

Cenab-ı Allah (c.c.), inat duygusu veya sıfatını insana hakta sebat etsin diye vermiştir. Fakat insan bunu nefsanî tarafgirlik, menfaat, ideoloji, partizanlık, bâtilda ve yanlışta direktme adına ve enaniyetine mağlûbiyetle kullanacak olursa, böyle inat, mü'minler arasındaki ittifakın en önemli mânilerindedir.

Ayrıca inat, manevî hayatı ve kulluk vazifesini sarsar. Çünkü, kulluğun özü ve kurtuluşa vesile olan ihlâs, inat ile kaybedilir. Tarafgir ve inat biri, her ne olursa olsun düşmanının veya karşı tarafın önüne geçmek ister. Bunu, Kur'an'ın emri olan⁵³⁰ hayırlarda geride kalmama ve Allah için daha çok hayır yapma adına yarışma, hem başkalarını hayırlara teşvik, hem de kendisi daha çok hayır işlemek için yapmaz. Sadece düşmanı bildiği kişiyi geçmek için yapar ve öyle ki, onun hayır işlemesinden rahatsız olur. Bu tür duygular ve tavırlar, ihlâsa mânidir.

İnat insan, bu inat bilhassa siyasî tarafgirlikten kaynaklanıyorsa, hükümlerinde ve davranışlarında kendisiyle aynı tarafta olanı tercih eder ve adalet de yapamaz. Hattâ öyle ki, şeytanı melek, meleği şeytan gibi görür. Kendisiyle aynı tarafta olan fâsık ve şeytan gibi bir insanı karşı taraftaki melek gibi kardeşine tercih eder. Hayırlı amellerin özü olan ihlâs ve adalet,

böylece inat sebebiyle kaybolur.

- **Hususan bir tek maksat için bir tek vazifede bulunanlar, birbirlerinin aynı hükmündedirler.**⁵³¹

İNANÇ, DÜŞÜNCE, HEDEF VE YOL BİRLİĞİ

İnanç, düşünce ve hedef birliği, insanları birbirine bağlayan en önemli bağlardandır, belki de en önemlisidir. Aynı inanç ve düşünce etrafında bir araya gelmiş ve aynı hedefi takip eden insanlar, aynı yolun yolcularıdır. Yolda giderken birbirlerine destek olarak giderler. Bir vücudun uzuvlarının birbirleriyle rekabet etmeyip, birbirlerini tamamlamaları gibi, onlar da, birbirleriyle rekabet etmez ve birbirlerinin eksiklerini giderir, birbirlerine destek olur, birbirlerinin beyni, kalbi ve ayaklarıyla yürürler.

Farklı zamanda yaşamış olmak ve farklı yerlerde bulunmak, böyle kardeşleri birbirlerinden ayırmaz. Onlar, bin sene önce, iki bin sene önce, beşbin sene önce yaşamış kardeşlerini, sanki bugün birlikte yaşıyorlarmış gibi hissederek. Meselâ, başta Peygamber Efendimiz (s.a.s.) olmak üzere, Kur'ân'da zikredilen peygamberler ve Ashâb-ı Kehf gibi, peygamberâne bir tavır ortaya koyanlar, her dönemde mü'minlerin en yakın yoldaşlarıdır, yol arkadaşları, hattâ rehberleridir. Sahâbe-i Kiram, sâlih seleflerimiz içinde bilhassa büyük âlimler, büyük velîler, büyük devlet adamları ve kumandanlar, büyük edipler ve sanatkârlar, sanki bize bizden daha yakındırlar. Çünkü iman, düşünce ve hedef birliği ruhu genişletir; ruh, fizikî varlığımızın sınırlarını tanımaz; o, bütün zamanlara ve mekânlara açılabilir. Hz. Bediüzzaman, bu hususta talebelerine yazarken şöyle buyurur:

Zaman ve mekân farklılığı, bizim gibi hakikat ve Âhîret kardeşlerinin sohbetlerine ve ünsiyetlerine bir mâni teşkil etmez. Biri şarkta, biri garpta, biri mâzide, biri müstakbelde, biri dünyada, biri Âhîret'te olsa da beraber sayılabilirler ve sohbet edebilirler. Hususan bir tek maksat için bir tek vazifede bulunanlar, birbirinin aynı hükmündedirler.

Cemaat fertlerinin hususî hayatı olmaz

Öte yandan, bir insan diğerleriyle aynı inanç, düşünce, dava ve hedef etrafında bir araya gelmişse, artık onun hususî hayatı yoktur. Bir uzvun vücuttan ayrı bir hayatı olmazsa, böyle bir iddiada bulunamaz ve vücuttan koptuğu anda varlığını devam ettiremezse, artık böyle bir insanın hayatı, kardeşlerinin hayatıdır. O, onlarla vardır; varlığını onlarla devam ettirebilir; artık sadece kendisinin değil, çok daha öte, kardeşleriyle birlikte teşkil ettikleri cemaatin temsilcisidir ve ona göre davranmak mevkiindedir. Bir

duvardan bir taş çekildiğinde bütün duvarın yıkılabileceği, vücudumuzu teşkil eden 100 trilyon hücreden bir tanesinin mekanizmasının bozulmasının bütün vücudu ölüme götürebileceği gerçeği sebebiyle, bir tek inanç, düşünce ve maksat adına bir tek vazifede bulunanlar, ancak canlı bir vücudun bir uzvu gibi hareket etmek mevkiindedirler. Bundandır ki Kur’ân, mü’minlere kardeşleri hakkında “onlar” değil, “kendiniz” tabirini kullanır. Meselâ:

Bu iftirayı duyduklarında bütün mü’min erkekler ve mü’min kadınların, kendileri hakkında hayır düşünmeleri ve “Bu, apaçık bir iftiradır!” diye kestirip atmaları gerekmez miydi?⁵³²

Hız. Ayşe validemize (r.an.) iftira sebebiyle inen bu âyette geçen “kendileri” kelimesinden maksat, diğer mü’minlerdir. Fakat mü’minler birbirlerinin aynı hükmünde olduklarından Kur’ân-ı Kerim, “kendileri” tabirini kullanmaktadır. Bir mü’min eğer kendisi bir günahı işlemiyorsa, onu kendisine yakıştıramıyorsa, başka mü’minleri de en az öyle görmeli, öyle bilmelidir. Kendisinin içine düşmekten kurtulamadığı bazı günahlar varsa, “Bu günahlar mü’mine yakışmaz. Mü’minler, mü’min kardeşlerim bu günahı işlemez, yazık bana!” demeli, öyle düşünmeli, öyle itikad etmelidir. Bir mü’mine yapılan bir kötülüğü, iftirayı ondan önce kendisine yapılmış ve bir mü’minin başına gelen musibeti ondan daha çok kendi başına gelmiş bilmeli ve ona göre hareket etmelidir.

- **Hak, haktır; büyüğü, küçüğü olmaz ve hiçbir hak, başka haklar adına feda edilemez. Bir gemide on canı, bir masum bulunsa, dokuz caniyi cezalandırmak için o gemi batırılıp, masum da feda edilemez. Gerçek bu iken, mü’mindeki Ağrı Dağı ve Uhud Dağı gibi olan iman ve islâm (Müslümanlık) sıfatlarını, onda bulunan çakıl taşları mesabesindeki bazı sıfat veya davranışlara feda edip mü’mine cephe almak, çok büyük haksızlıktır ve cinayettir. Mü’min, ayrıca, kendinden yaşlılara karşı saygılı ve kendinden küçüklere karşı merhametlidir; akranlarını ise sever ve onlara karşı mürüvvetlidir.**⁵³³

MÜ’MİNİ DEĞERLENDİRMEK VE MÜ’MİNLER ARASI MUAMELE

Mü’min, mü’minin kardeşidir ve Kur’ân’ın emrettiği bu kardeşlik, ancak mü’minler arasında bulunur.⁵³⁴ Mü’minler arasındaki hukuk, Kur’ân-ı Kerim’de de, pek çok hadis-i şeriflerde de ifade edilir.

Bir mü’minde, Müslüman’da bulunmaması gerekse de bazı kâfir sıfatları bulunabilir; ondan bazı kâfir amelleri sâdır olabilir. Fakat, islâm ve iman ismi

bâki kaldıkça, bir insanın küfrüne kesin delil olmadıkça, onda görülen kâfir sıfatları veya amellerinin bizzat küfürden kaynaklandığı tam belli olmadıkça o insana mü'min ve Müslüman muamelesi yapılır, hakkında asla tekfire gidilmez.

İman ve Müslümanlık sıfatları

İman ve islâm, yani iman ve amelleriyle Müslümanlık, bir insanda bulunan en büyük, en değerli iki sıfattır. Bunlar, mutlak manâda sevgiyi gerektirir; yani bir insanda iman ve namaz, oruç, zekât ve hacc gibi aslî şartlarıyla islâm, yani Müslümanlık varsa, o mü'min ve Müslüman insan, sevgiyi hak eden insandır. İman ve islâm, bir insanda, sözgelimi Ağrı Dağı ve Uhud Dağı gibidir. bunlara karşılık, her insanda kusurlar, imana ve islâma yakışmayan sıfatlar bulunabilir. Bunlar ise, Ağrı ve Uhud Dağı mesabesindeki iman ve islâmın yanında çakıl taşları gibidir. Dolayısıyla, bir mü'minde çakıl taşları mesabesinde bazı hoş olmayan ameller ve sıfatlar var diye ona buğzetmek, ondan yüz çevirmek, çakıl taşlarını Ağrı ve Uhud dağlarına tercih etmek demek olur.

Mü'mine davranışta adaletin gereği

İslâm, mutlak adaleti emreder; kişiye ait hiçbir hakkı, toplum hakkına, yani başkalarının hakkına feda etmez. Her hak, hürmete değerlidir ve korunmalıdır. Bundan dolayı, İslâmî mutlak adalete göre, meselâ bir gemide dokuz canı bir masum bulursa, o masum orada oldukça dokuz caniyi cezalandırmak için o gemi batırılmaz. İşte bir mü'minde iman ve islâm gibi iki büyük masum sıfat varken, onda dokuz tane masum olmayan kötü sıfatlar ve ameller de olsa, yine o mü'min aleyhinde bulunulmaz; o mü'min, yine sevgiyi ve saygıyı hak eder. Aksi davranış, en büyük haksızlık ve cinayet olur.

- **Ehl-i hakkın ihtilâfı ve zaman zaman mağlûbiyeti hakikatsizlikten gelmediği gibi, ehl-i gaflet ve dalâletin ittifakı ve bazen üstünlüğü dahi hakikat sahibi olduklarından değildir. Belki, sadece dünya için çalışan ehl-i gaflet ve dalâlet, dünya işleri iş bölümü ile taksim edildiği ve herkesin yeri ve ücreti belli olduğu için ihtilâfa zemin olmuyor. Buna mukabil, ehl-i hakikatın vazifesi herkese yönelik olduğundan, tam bir ihlâsa muvaffak olunamayınca rekabet ve ihtilâf hâsıl oluyor.**[535](#)

EHL-İ HAKKIN İHTİLÂFI, HAKİKATSİZLİKTEN,
EHL-İ DALÂLETİN İTTİFAKI HAKİKAT SAHİBİ

OLDUKLARINDAN DEĞİLDİR

Ehl-i hak, ehl-i iman, ehl-i hidayet daima ittifak halinde olmaları gerektiği, hak, hakikat, hidayet, iman ve İslâm bunu gerektirdiği ve ehl-i dalâletin elinde hakikat bulunmadığı halde, zaman zaman ehl-i hakkın ihtilâfına, buna karşılık ehl-i gaflet ve dalâletin ittifakına şahit olabilmekteyiz. Hattâ Kur'ân-ı Kerim'de de beyan buyurulduğu gibi,⁵³⁶ ehl-i hak, aralarındaki kıskançlık ve birbirlerinin haklarına tecavüz gibi sebeplerle kendilerini bitirecek ihtilâf ve tefrikalara düşebilmektedirler.

Aslında ehl-i dalâlet, kalben darmadağınaktır

Tarih boyu olduğu gibi, günümüzde de mü'minler arasındaki ihtilâf ve tefrika, onların hak ehli olmamalarından kaynaklanmadığı gibi, ehl-i dünya ve ehl-i dalâlet arasında görülen ittifak da, onların bir hakikata dayanmaları sebebiyle değildir. Ehl-i dalâlet, her ne kadar zâhiren ittifak içinde de görülsün, aşağıda tahlil edileceği üzere, kalben parça parçadır; çünkü etrafında toplanacakları ve onlar arasında "çimento" vazifesi görececek bir hakka sahip değildirler. Bu hususta, bilhassa münafıklar hakkında Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulur: *"Onların kendi aralarındaki ihtilâf ve çatışmaları pek şiddetlidir. Sen dışarıdan onları birlik içinde sanırsın; oysa kalbleri darmadağınaktır."*⁵³⁷ Dolayısıyla, ehl-i dünya ve dalâlet'in birlik görünmesi büyük ölçüde zahirî olup, bir de hak ehli karşısında ittifak edebilirler. Yoksa, kendi aralarında kalbleri parça parçadır.

Ehl-i dalâlet arasındaki zâhirî ittifak hali

Asıl gerçek bu olmakla birlikte, tarih boyunca hak ehli arasındaki ihtilâflara karşılık, bilhassa günümüzde ehl-i dünya ve dalâlet arasında görünür ittifakın bir sebebi, ehl-i dünya ve dalâlet, sadece dünya için, yani hazır ücret, hazır lezzet için çalışır. Dünya hayatında iyi tanzim edilmiş iş bölümü içinde herkesin yapacağı vazife ve bunun karşısında alacağı ücret de bellidir. Hattâ, vazife ve statülerinin getireceği şöhret ve halk nazarındaki kabûl bile bellidir. Dolayısıyla, söz konusu ücret, şöhret ve kabûl üzerinde bir paylaşma mücadelesine yer yoktur. Böyle bir mücadele olmaması şöyle dursun, menfaatleri çok defa işlerinde iş birliğini de gerektirdiğinden, her biri menfaatine ulaşmak adına birbirleriyle ittifaka ihtiyaç hissederler. Ve içlerinden birinin veya birkaçının işinde ihmalde bulunması diğerlerinin menfaatine dokunacağı için, özellikle günümüz Batı dünyasında halkın birbirini kontrol ve şikâyet etmesi çok yaygındır.

İhtilâf ve onun getireceği keşmekeş, sadece dünya için çalışan ehl-i dünya ve dalâleti dünyalığından mahrum bırakır. Bu sebeple, iyi tanzim edilmiş bir iş bölümü içinde çalışıp, belli olan ücretlerini almak, onlar için en sağlam yol olarak görünmektedir. Bununla birlikte, dünya mal ve kazancını paylaşmada da nasıl rekabet içine girdikleri, bu rekabetin nasıl Batı'da sınıflaşmaya ve sınıf çatışmalarına, onmilyonlarca insanın hayatına malolan komüst ihtilâllere ve bütün bir tarihteki savaşlardan akan kandan daha fazlasının aktığı, meydana gelen yıkımdan daha fazlasının meydana geldiği iki dünya savaşına girdikleri de ortadadır.

Hak ehli arasındaki ihtilâfın önemli bir sebebi

Hak ehline, Müslümanların durumuna gelince: İslâm herkese hitap etmesi sebebiyle İslâm'ı yaşamada ve tebliğde her cemaate, her meşrebe ilgilenecekleri kişileri taksim etmek mümkün değildir. Ayrıca, her meşrep ve cemaatin kazanacağı insan sayısı ve içtimaî hayatta ve insanlar tarafından kabûl görmede sınırlar ve hisseler net çizgilerle belirlenmiş değildir ve belirlenemez de. Dolayısıyla, her bir meşrebin içtimaî hayatta, insanların kabulünde ve teveccühündeki hissesi taksim edilemez olup, kesin değildir. O bakımdan, bir makama çoklar namzet olmakta, maddî ve manevî her bir ücrete çok eller uzanabilmektedir. Bu da, rekabeti getirmekte, neticede ihtilâf ve tefrikaya sebep olmaktadır.

Mü'minler arasındaki ihtilâf hastalığının ilacı

Bu müthiş hastalığın çaresi, ilacı, ihlâstır; yapılan her iş ve hizmette sadece Allah'ın rızasını düşünmek ve gaye edinmek; halkların kabulünü iş ve hizmete gaye yapmamak; yapılması gereken vazifeyi yapıp, neticenin Allah'a ait olduğunu unutmamak; hizmetimizi insanlara kabûl ettirmenin tamamen Hz. Allah'ın elinde olduğunu, hizmet adına halkların kabulünü istiyorsak bile, bunun da ihlâsa bağlı bulunduğunu hatırdan çıkarmamak; hakperestliği nefisperestliğe, Hakk'ın ve hakkın, hakikatin hatırını nefsin ve enaniyetin hatırına daima tercih etmek; bütün peygamberlerin Din'i tebliğ karşılığında kavimlerine söyledikleri “*Bunun karşılığında sizden bir ücret istemiyorum; ücretimi verecek olan Allah'tır.*”⁵³⁸ anlayışıyla hareket etmek; Allah'ın vereceği ücrette paylaşma söz konusu olmadığını, yani birinin ücretini tam almasının başkalarının ücretini eksiltmeyeceğini, dolayısıyla ücret almada çekişme ve rekabete yer olmadığını bilmektir.

Kısaca, ehl-i hak, ehl-i hidayet, yani Müslümanlar arasında her zaman

elzem olan vifak, ittifak ve ittihadın dinamiği ihlâstır; vazifeyi yapıp neticeyi Allah'a havale ile, O'nun takdirine her zaman razı olmak ve yapılanlar karşısında insanlardan kesinlikle bir karşılık beklememek, böyle bir beklentiye dahi girmemektir.

- **Dinî hizmetler ve Âhîret'e ait ameller için kurulmuş dünya fabrikasının ürünleri paylaşmakla tükenmez, belki artar; dolayısıyla onları paylaşmada kıskançlık olmamalıdır.**⁵³⁹

KISKANMA DEĞİL, İŞ BÖLÜMÜ VE PAYLAŞARAK BİRLİKTE ÇOĞALTMA

İnsanlar arasında iş zamanından çok ücret alma veya mükâfat dağıtılma zamanında rekabet ve kıskançlık virüsleri harekete geçer. İş ve hizmet zamanında bu virüs genellikle yerinde durur. Hattâ, tembel olanlar, çalışkanları, zayıflar kuvvetlileri takdir eder; isterler ki, onlar çalışsın ve kendileri zahmetten kurtulsun. Eğer iş zamanında “O yapmasın, ben yapayım!” şeklinde bir kıskançlık olabilirse bile, bu da, esasen ücret ve mükâfat adınadır. Yani kıskanan insan, daha fazla ücret, daha fazla mükâfat, daha fazla övgü ve iltifat almak, daha çok şöhret kazanmak, diğerlerinden daha üstün olmak veya bilinmek için bir işi kendisinin yapmasını ister. Yoksa insan, iş ve yük altına girmek istemez.

Dünya, dinî hizmetler ve Âhîret'e ait ameller için kurulmuş bir fabrika veya bir tarladır. Bu fabrikada veya tarlada yapılan işlerin, hizmetlerin ve eda edilen ibadetlerin meyveleri genellikle Âhîret'te verilir. Ayrıca, bu meyvelerden başkalarının da alması, kimsenin alacağı meyveyi veya mükâfatı azaltmaz; başkalarının almaması da, kimsenin alacağı sevap ve mükâfatı arttırmaz. Manevî ücretler ve sevaplarda taksimat da olmaz; herkes, yaptığıının karşılığını görür. Hattâ bir kişiye bağışlanan sevaplar on kişiye bağışlanacak olsa, bunda dahi bölüştürme cereyan etmez. Aynı sevap, Allah katında kabûl görürse on kişiye de aynen gider. Kaldı ki, çok kıymetli bir defineyi taşıyormuşcasına yapılacak iş bölümü ile muvaffak olunacak hizmetlerin sevabı, o hizmetlere dâhil herkese verileceğinden, dinî hizmetlere ne kadar çok insan iştirak ederse iştirakçilerin kazanacağı sevaplar çok daha fazla olur. Bu bakımdan, manevî kazançlarda paylaşım söz konusu olmayacağı için kıskançlık da olmamalıdır. Kıskançlık, ihlâssızlığı gösterir; ihlâssızlık da, yapılan amelleri ve hizmetleri neticesiz kılar.

Hız. Allah Tealâ (c.c.) adına yapılan dinî hizmetlerde ve ibadetlerde halkın kabulünü ve teveccühünü düşünmek, bunu gaye edinmek, insanları Allah'a ortak koşmak demek olur ki, böyle davrananlar, maksatlarının tersiyle tokat yer ve arkalarında birkaç kişi bulsalar bile, halk çoğunluğunun nefretini kazanırlar.

- **Ehl-i dalâletin ittifakı, hak ve hakikate dayanmadıkları için zayıflık ve zilletlerinden; ehl-i hak ve hakikatin ihtilâfı, hak ve hakikate dayandıkları için kendilerini güçlü bilmelerinden ve izzetlerindedir.**⁵⁴⁰

EHL-İ DALÂLETİN İTTİFAKI ZİLLETEN, EHL-İ HAKKIN İHTİLÂFI İZZETTENDİR

Dalâlet, temelde ittifaka değil, ihtilâfa sebeptir; dalâlet sebepleri çok fazladır ve ehl-i dalâlet, daha çok kendi menfaatini düşündüğünden, menfaat üzerinde çatışma her zaman için kaçınılmazdır. Ehl-i dalâlet, ehl-i hak ve hidayet karşısında birlik içinde görünse bile, aslında kendi içlerinde parça parçadırlar. Kur'ân-ı Kerim, bu hususta gayet açıktır:

Küfür içinde bulunanlar, (bilhassa sizin karşınızda) birbirlerinin velileri (yardımcıları ve destekçileri)dirler. Eğer siz aynı şekilde birbirinize arka çıkmaz ve destek olmazsanız, yeryüzünde bir fitne, kargaşa ve çok büyük bir bozgunculuk patlak verir.⁵⁴¹

Onların (size karşı ittifakları dışında) kendi aralarındaki ihtilâf ve çatışmaları pek şiddetlidir. Sen, dışarıdan onları birlik içinde sanırsın; oysa kalbleri, darmadağıniktir.

Böyledir, çünkü onlar, düşünüp akletmeyen bir gürühtür.⁵⁴²

Buna karşılık, hak, hakikat ve hidayetin özelliği ise ittifaktır ve birliktir. Çünkü, hak, hakikat ve hidayetin kaynağı birdir; temeli Tevhid'dir ve dolayısıyla, daha önce de üzerinde durulduğu gibi, Allah'ın Birliği, kâinatı da yekpare bir bütün hale getirmiş, kâinattaki bütün varlıkları bir organizmanın hücreleri ve organları gibi birbirleriyle kardeş yapmıştır. Bu sebeptendir ki, ehl-i hidayetin, ehl-i hak ve hakikatin birlik içinde olması, hak, hakikat ve hidayetin şe'ni, yani temel hususiyetidir. Buna rağmen ehl-i dalâlet, özellikle Müslümanlara karşı ittifak içinde görünebilmekte, ittifaklar oluşturabilmekte, buna mukabil, tarihte de, günümüzde de şahit olduğumuz üzere, ehl-i hak ve hidayet, ihtilâf ve tefrikaya düşebilmektedir.

İhlâs ile mü'min veya kâfir kim ne isterse Allah, onu verir

Yukarıda da temas edildiği üzere, ehl-i dalâletin ittifakı, dalâlette hak ve hakikat olduğundan ve ehl-i dalâletin izzetinden değildir. Tam tersine, ehl-i

dalâlet, Cenab-ı Allah'ı tanımadıkları ve O'na dayanıp tevekkülde bulunamadıkları, dolayısıyla, bir güç ve kudret kaynağından mahrum buldukları için, zayıflıklarını ve zilletlerini vicdanlarının en derininde hissederler. Bu zayıflık ve zillet duygusu ise, onları kuvvet almaya, dolayısıyla, birbirleriyle ittifaka mecbur eder. Ayrıca, hedefleri menfaat olduğu için, menfaatlerini kaçırmama adına da, özellikle karşılarında ehl-i hidayet var oldukça kendilerini birbirleriyle yardımlaşmaya mecbur bilirler. Bu mecburiyet altında giriştikleri ittifaka dinsizce bir taassup ve menfaatperestçe bir salâbetle samimî yapışır. Bu taassup ve salâbet, onların ittifakında âdeta ihlâs fonksiyonu görür. İhlâs ile kim ne isterse Allah da onu verir. “Kim talep eder ve talebi istikametinde gayret gösterirse, talep ettiğini bulur.” bir hakikattir. Bununla birlikte, karşılarında belli güce sahip ehl-i hidayet olmasa, ehl-i dalâletin kalbleri parça parça olduğu için menfaat başında bu defa birbirleriyle boğuşmaya başlarlar. Avrupa tarihi, özellikle iki dünya savaşı, bu gerçeğin en açık tezahürü ve delilidir.

Buna karşılık, ehl-i hak ve hidayet, hak ve hidayete istinat ettikleri için ve hak ve hidayet üzerinde olmanın verdiği kalb rahatlığı ve Allah'a inanıp, tevekkül etmenin sağladığı manevî-vicdanî güçle, ehl-i dalâlet ölçüsünde ittifak mecburiyeti hissetmezler. Ayrıca, hak ve hidayeti temsil etmenin verdiği bir izzetleri de vardır. Kendilerinde zaaf hissettikleri zaman, “Allah bize yeter; O, ne güzel vekildir!” düsturu ve anlayışıyla Allah'a yönelir, O'ndan yardım bekler ve başkalarıyla ittifaka kendilerini mecbur bilmezler. Eğer tam ihlâsa muvaffak olamamışlar ve bencillik ve enaniyetten tam sıyrılamamışlarsa, bu takdirde devreye rekabet, bilhassa diğer meşrep ve cemaat mensuplarını haksız ve yanlışta görüp, meşrep ve cemaat taassubu da taşıyorlarsa, bu takdirde ihtilâf da girer. Rekabet ve ihtilâf, ihlâsı iyice kaçırır ve önü alnamaz tefrikalara yol açabilir. Bu bakımdan, ittihad ve ittifak, ehl-i hak ve hidayet için, bilhassa ihlâs her zaman elde edilemediği, hak ve hakikate sahip olmaktan gelen izzet ve Allah'a imandan gelen tevekkül de başkalarıyla ittifaka mecburiyet hissettirmedeği zamanlar iradî olarak sağlanması gereken çok önemli, hattâ Din'e hizmetin kendisinden de öte bir vazife haline gelir.

Ehl-i hak ve hidayet arasında ihtilâfi gidermek için dokuz yol

Ehl-i hak ve hidayet arasında rekabet, ihtilâf ve ihlâsı tam elde edememekten kaynaklanan tefrikanın giderilmesi şu dokuz maddeye bağlıdır:

1. Herkes, hangi meşrep, tarikat veya cemaate bağlı olursa olsun, müsbet hareket etmeli; yani, kendi meşrep, tarikat veya cemaatinin muhabbetiyle davranıp, başka meşrep, tarikat veya cemaatleri tenkit etmemeli, onlara düşmanlık beslememeli, onlarla meşgul olmamalı.

2. İslâm dairesi içinde olduktan sonra, hangi meşrep, tarikat veya cemaate ait bulunursa bulunsun, her Müslüman'la arasında İslâm'dan kaynaklanan pek çok birlik ve ittifak bağları bulunduğunu asla unutmamalı ve bu bağları nazara verip, ihtilâf ve tefrika sebepleri üzerinde hiç durmamalı, onları görmezden gelmeli.

3. İslâm dairesi dahilindeki her cemaat, tarikat veya meşrep mensubu, “Benim yolum haktır; güzeldir, hattâ daha güzeldir.” diyebilir; fakat, başka yolları, meşrep, tarikat veya cemaatleri haksızlıkla töhmet altına alma im edecek şekilde “Doğru olan, sadece benim yolumdur.” diyemez.

4. Ehl-i hak ve hidayetle ittifak etmenin Cenab-ı Allah'ın yardımına ve muvaffakiyet vermesine sebep olduğunu, “Allah'ın elinin cemaat üzerinde” bulunduğunu⁵⁴³ ve mü'minlerle ittifakın mü'minlere ancak izzet getirdiğini düşünmek gerekir.

5. Bilhassa ehl-i dalâletin kuvvetli tenkit ve hücumu zamanında Müslümanlarla olan bütün anlaşmazlıklar unutulmalı, kuvvetli bir şahs-ı manevîye (tüzel kişiliğe, güce) ferdî veya küçük kuvvetlerle karşı koymanın mümkün olmadığı gerçeğinden hareketle, bütün Müslümanlarla ittifak yolu aranmalıdır.

6. Hak ve hakikatı bâtılın hücumundan kurtarmanın her Müslüman'ın vazifesi olduğu ve bu vazifenin bütün vazifelerin önünde yer aldığı hatırdan çıkarılmamalı. Bu vazifenin yerine getirilebilmesi için ittihad ve ittifakın hayatî önemi dolayısıyla,

7. Nefis, nefsanîyet ve enanîyet,

8. Müslümanlara karşı izzet iddiası ve davası,

Dinsizlik karşısında Ehl-i Kitab'ın dindarlarıyla bile ittifak edebilme

9. Ve rekabet ve kıskançlıklar mutlaka terk edilmeli ve ihlâsın ancak böyle kazanılacağı, ihlâssız amel ve hizmetin de fayda getirmeyeceği iyi bilinmelidir. Öyle ki, sahih hadislerde âhir zamanda Hz. İsa'nın (a.s.) ineceği, bu manâdan olmak üzere, hakikî dindar Hıristiyanların ehl-i Kur'ân'la ittifak edip, müşterek düşmanları olan zındıklığa, materyalizme, dinsizliğe karşı dayanacakları ifade buyrulmuştur.⁵⁴⁴ Şu halde, böyle bir zamanda ehl-i

hakikat, ehl-i diyanet ve ehl-i hidayetin değil yalnız kendi aralarında, Hıristiyanların, hattâ Hz. İsa'nın İsrail Oğulları'na gönderilmiş bir peygamber olduğu nazara alınarak, Yahudilerin dahi hakikî dindar rûhanîleriyle ihtilâfa konu noktaları geçici bir süre için olsun unutmak, münakaşa konusu yapmamak ve birlikte saldırgan dinsizliğe karşı ittifak etmek gerektiği kendini göstermektedir. Evet, Kur'ân ve iman aleyhindeki kuvvetli cereyanlar ve küfr-ü mutlakın hücumu zamanında değil başka Müslümanlarla cüz'î teferruatta münakaşa ve ihtilâf kapısını açmak, belki Hıristiyanlar'ın dindar rûhanîleriyle bile ittifak etmek ve ihtilâf sebebi meseleleri nazara almamak, nizâ etmemek gerektir.⁵⁴⁵

- **Ehl-i hak ve hidayet'in ihtilâfı himmetsizlik ve gayretsizlikten, ehl-i dalâlet'in ittifakı ise himmetlerinin ve gayretlerinin yüksekliğinden değildir. Belki ehl-i hakkın ihtilâfı, himmetlerinin yüceliğinden ve sevap hırsıyla himmeti suiistimal etmelerinden; ehl-i dalâlet'in ittifakı ise, himmetsizlikten kaynaklanan zaaf ve aczden dolayıdır.**⁵⁴⁶

EHL-İ DALÂLETİN İTTİFAKI, ZAAF VE ACZDEN,
EHL-İ HAKKIN İHTİLÂFI, SEVAP HIRSIYLA HİMMETİ
SUIİSTİMALDENDİR

Ehl-i hak ve hidayet'in ihtilâfı himmetsizlikten ve gayretsizlikten; buna karşılık, ehl-i dalâlet'in ittifakı himmetlerinin yüceliğinden kaynaklanmaz. Gerçi ehl-i dalâlette dünyevî menfaat adına bir gayret vardır; fakat bu gayret himmet manâsına gelmediği gibi, bizatihî ittifaka da sebep olmaz. Onların ittifaklarına sebep, yukarıda arzolunduğu üzere, ferdiyetçiliğin ve ferdî menfaatperestliğin verdiği zaaf sebebiyle menfaatlerini temin adına ittifak, en azından iş birliği yapma ihtiyacı duymalarıdır. Buna karşılık, ehl-i hak ve hidayette Âhret hesabına güzel bir haslet sayılabilecek, fakat tam ihlâsa ulaşamazsa rekabete yol açabilecek sevap ve herkesin meşrep, tarikat veya cemaatine daha çok sayıda insan kazandırma hırsı vardır. Bu hırs, ehl-i hak ve hidayeti yüksek himmet ve gayrete götürse de, eğer tam ihlâs elde edilememişse rekabete yol açması itibariyle ihtilâfa sebep olur.

Ehl-i hak ve hidayet, meslek, meşrep, tarikat veya cemaatini hakta bilip, başkalarını da kendi yoluna çağırır. Bu çağırmadan gaye, insanları Allah'a çağırma, dolayısıyla Allah'ın Kelimesi'ni yüceltme ve insanların imanlarının ve âhretlerinin kurtulmasına vesile teşkil etmek olmalıdır. Niyet bu olursa ve

Müslüman'a düşen vazife Allah için tebliğ olup, neticeyi yaratmak Allah'a ait bulunduğundan herhangi bir rekabete ve ihtilâfa düşülmez. Fakat ihlâs tam sağlanamaz da, hubb-u cah, yani insanlar nazarında mevki ve statü sahibi olma arzusundan kaynaklanan "Sevabın çoğunu ben kazanayım. Benim yolum, mesleğim, tarikatım ve cemaatim daha kalabalık olsun. Daha çok insan peşimizden gelsin. İnsanlar, benim sözümü dinlesinler. Neden benim cemaatim diğerleri kadar kalabalık değil; neden benim arkamdan daha çok insan gelmiyor?" şeklinde bir düşünce şu veya bu şekilde kalbde tesir icra ederse, buradan enaniyet kalbe yol bulur, insanı hubb-u caha, yani başkalarının gözünde makam ve mevki sahibi olma arzusuna götürür ve riya kapısını açar. Bu da, rekabet, ihtilâf ve tefrikayı doğurur.

Hüner, tâbilerin çok olması değil, rızâ-yı İlâhî'yi kazanmaktır

Bu yaranın ve dehşetli manevî hastalığın ilacı şudur: İbadetlerden ve Din'e hizmetten maksat, Allah'ın rızasını kazanmak ve dolayısıyla O'nun emirlerini ve yasaklarını O emredip yasakladığı için yerine getirmektir. Bütün ibadetlerin ve hizmetlerin rûhu ve hayatı ihlâs olup, ihlâs da, arzedildiği üzere, ibadetleri ve Din'e hizmeti sadece Allah'ın emri olarak ve O'nun rızasını kazanmak için yapmaktır. Allah'ın rızası cemaatin kalabalıklığı, tâbilerin fazlalığı, mesleğe, tarikata, cemaate fazla insan kazandırma başarısı ile kazanılmaz; Allah'ın rızası, ihlâs ile kazanılır.

Yapılması gereken vazifeyi yaptıktan sonra Müslüman'a düşen, neticeyi Allah'a bırakıp, netice ne çıkarsa çıksın rıza göstermektir. Bazen bir kelime, bir adım, bir davranış da kurtuluşa sebep olur ve binlerce kelimededen, adımdan veya davranıştan daha çok değer ihtiva eder. Bazen de olur ki, bir kişinin irşadı bin kişinin irşadı kadar rıza-i İlâhî'yi çeker. İslâm davası, çok ağır ve çok kıymetli bir defineyi taşıma davasıdır; dolayısıyla, hangi meşrep, meslek veya cemaate mensup olurlarsa olsunlar, Müslümanlar birbirleriyle ittifaka muhtaçtırlar ve ittifak etmek, Allah'ın kesin emridir. Hem ihlâs ve hakperestlik, insanların nereden ve kimden olursa olsun istifadelerine taraftar olmayı gerektirir. Yoksa, "Benden ders alıp sevap kazandırsınlar." düşüncesi, nefsin ve enaniyetin bir hilesidir.

Bazı peygamberler gelmişlerdir ki, sayılı birkaç kişiden başka tâbileri olmadığı halde,⁵⁴⁷ yine o peygamberlik vazife-i kudsiyesini tam yerine getirmişler ve elbette bunun hadsiz ücretini almışlardır. Kur'ân-ı Kerim, verdiğimiz âyet-i kerimelerde, 950 yıllık risaletinin ardından Hz. Nuh'a (a.s.)

ve Hz. Lût'a çok az insanın inandığını belirtir. Demek hüner, tâbilerin çok olması değildir. Hüner, rızâ-yı İlâhî'yi kazanmaktır. Hem hak ve hakikati dinleyen ve söyleyene sevap kazandıranlar, yalnızca insanlar da değildir. Cenâb-ı Hakk'ın şuurlu mahlûkları, rûhanîleri ve melekleri kâinatı doldurmuş, her tarafı şenlendirmişlerdir.⁵⁴⁸ O halde, çok sevap kazanmak isteyen, yaptığı her şeyde, okuduğu Kur'ân'da, va'z, konuşma ve hutbesinde sadece Allah'ın rızasını gaye edinmelidir. Bu takdirde, ağızdan ihlâsla çıkan her söz, havada hayatlanır, şuur sahibi hadsiz varlıkların kulaklarına gidip onları nurlandırır ve insana sevap kazandırır. Eğer ihlâs olmazsa, söylenen sözler ne kadar tumturaklı, manâlı ve önemli olursa olsun, Cenab-ı Allah o kelimelere hayat vermezse, onlar dinlenilmez; kalblerde tesir icra etmez; rûhanîlerin ve meleklerin kulaklarına da gitmez.

- **Ehl-i hak ve hidayetin rekabet ve ihtilâfi, âkıbeti düşünmemekten ve dar görüşlülükten değil, talip oldukları uhrevî meyveler ve insanî yücelikler yolunda enaniyetten tam sıyrılıp, ihlâsı tam kazanamadıkları içindir. Ehl-i dalâletin ittifakı ise, bir dirhem hazır lezzeti ileride verilecek bir ton lezzete tercih edip, bu hazır lezzeti elde etme gayretleri sebebiyledir.**⁵⁴⁹

EHL-İ HAKKIN İHTİLÂFI ENANİYETTEN TAM
KURTULAMAMAKTAN,
EHL-İ DALÂLETİN İTTİFAKI, HAZIR LEZZETİ ELDE ETME
GAYRETİNDENDİR

Ehl-i dalâlet, uzak görüşlü ve âkıbetlerini düşündükleri için ittifak ediyor değildir. Tam tersine, ehl-i dalâlet, âkıbeti görmeyen nefsin ve hevânın tesiriyle Âhiret'i bırakıp dünyaya çalıştıkları, dünyevî ve hazır lezzet ve menfaat peşinde koştukları⁵⁵⁰ için samimî ve kuvvetli ittifak edebilirler. Çünkü insan, peşincidir; az da olsa âcil gelir, peşin ücret ve mükâfatı, çok da olsa veresiye ve ileriye ait gördüğü gelir, ücret veya mükâfata tercih eder.⁵⁵¹

Ehl-i hakkın çok önemli ihtilâf sebepleri ve bunları izale yolu

Buna karşılık, ehl-i hak ve hidayet, kısa ve dar görüşlü oldukları ve âkıbet endişesi taşımadıkları için ihtilâf ediyor değillerdir. İnsan için en önemli hedef ve dünya hayatının gayesi olan Âhiret'i kazanma ve kemalâta ulaşma gibi en kıymetli bir gaye adına ciddî ittifak etmeleri gereken ehl-i hak ve hidayet, istikamet ve ihlâsı tam muhafaza edemedikleri ve enaniyetten tam

kurtulamadıkları için ihtilâfa düşmektedirler. Tavır, davranış ve duygularında ifrat ve tefriti koruyamayarak, sevgilerinde ve muhalefetlerinde Allah rızasını, Allah için sevip, Allah için karşı çıkma düsturunu tam muhafaza edemeyerek, sevgilerinde ve muhalefetlerinde şahsî sebepleri ve inat, tarafgirlik ve üstün olma arzusu gibi şahsî faktörler sebebiyle meşrep, tarikat, cemaat, hattâ parti taraftarlığını öne alma gibi sâiklerle ittifak edememekte, ihlâsları kırılmakta, uhrevî vazifeleri zedelenmekte ve rıza-ı İlâhî'den uzak düşebilmektedirler.

Kardeşlerin meziyetleriyle iftihar etmek

Bu mühim hastalığın merhemi ve ilacı: “Allah için sevmek ve Allah için buğzetmek” düsturuyla, Sırat-ı Müstakîm’de giden, yani İslâm dairesinde bulunan herkesi samimî sevmek; kardeşlerin meziyetleriyle iftihar edip, onların başarılarını kendi başarımız olarak takdir ve istihsanla karşılamak; tefevvuk, yani başkalarına üstün olma duygularından sıyrılmak; “Herkes yahşî men yaman; herkes buğday men saman” düsturuyla, Sırat-ı Müstakîm üzere olan herkesi kendimizden daha ileride ve daha iyi görmek; ihlâsla yapılan bir dirhem amelin ihlâssız tonlarla amelden üstün olduğunu unutmamak ve tâbi olmayı, sorumluluk ve risk taşıyan metbû, yani kendisine uyulan ve arkasından gidilen olmaya tercih etmektir. Ancak bunlarla ihlâs kazanılır ve uhrevî vazifeler hakkıyla yapılabilir.

- **Tâbiyeti sebab-i mes’uliyet ve hatarlı olan metbûiyete tercih etmekle ihlâs kazanılır.**⁵⁵²

TÂBİYYETİ İMAM VEYA METBÛ OLMAYA TERCİH ETMEK

Hemen her insanda başkalarına tefevvuk etmek, yani başkalarından üstün olmak ve önde bulunmak arzusu bulunur. Ayrıca nefis, hubb-u câh, yani makam, mevki ve insanlar nazarında itibar düşkünlüğü sebebiyle tâbi olmaksızın metbû olmayı, kendisine emredilen değil emreden olmayı ister.

Baş olma ve emretme hevesi

En mutedil insanlar bile arabanın direksiyonuna geçtiğinde değişebilmekte, kendilerinin ne kadar iyi şoför, arabalarının ne kadar iyi araba olduğunu gösterme sevdasına düşebilmektedirler. Emrinde bir insanın bile olması, insanlara çok câzip gelebilmektedir. Oysa bu tür duygular, arzular ve temayüller enaniyeti kamçıladığı gibi, özellikle hak ve Hakk’a hizmet yolunda ihlâsa da mânidir. Çünkü bir vücut, 100 trilyon hücresi ve pek çok

uzuv ve organlarıyla vücuttur. Bütün bir vücut, 100 trilyon hücreden birinin mekanizmasının bozulmasıyla (kanser) ölüme sürüklenebilmektedir. Çünkü, bir şeyin varlığı onu teşkil eden bütün parçaların varlığına bağlı olup, bir parçasının bulunmaması, yokluğuna sebep olabilmektedir.

Bir bütünde her parçanın hattâ vücut nisbetinde önemi olabilir

Vücutta her hücre, her organ ve her uzvun başka uzuv ve organlar tarafından yerine getirilemeyecek bir vazifesi ve başka başka uzuv ve organlar tarafından doldurulamayacak bir yeri vardır. Gözün, kulağın, burnun, dilin, elin, ayağın vazifesini beyin de, kalb de yerine getiremez. Böyle iken her bir uzuv veya organ beyin ya da kalb olmak istese, bu durumda hiçbir uzuv ve organ üzerine düşen vazifeyi yapamayacağı gibi, vücut için gerekli herhangi bir uzuv veya organ da olamaz, bir vücutta kendine yer bulamaz.

Önemli olan, nimet nisbetinde sorumluluğu yerine geçirmektir

Aynen bunun gibi, bir cemaatte, bir toplumda o cemaat ve toplumun her ferdinin kendine has yeri vardır ve o yer de, o yerin sahibi her bir fert de önemlidir. Ne var ki, arzedildiği üzere, insanlar, önde olmak, önde görünmek, idare edilen değil, idare eden mevkiinde bulunmak arzu ederler. Bunlar ise, enaniyeti bütün bütün kırmayı gerektiren ihlâsa aykırıdır. Nasıl vücuttaki her bir organ vazifesini yapmakla yaratılış gayesini yerine getirir, bunun gibi, Cenab-ı Allah (c.c.), her bir insana belli bir kapasite ve nimet bahşetmiştir; her insan, kendisine bahşedilen kapasite ve nimet ölçüsünde sorumludur. Sözelimi, yıllık aslî ihtiyaçlarından fazla mala sahip bulunmayan için zekât emri yoktur. Bu insan, zekât sevabını kazanamaz, fakat zekât verebilecek mal varlığı olduğu halde zekât vermeyen ve dolayısıyla çok önemli bir emri yerine getirmeyerek çok büyük günah ve vebal yüklenen o kadar çok insan vardır ki! Dolayısıyla, her insana verilen kapasite ve nimet, o insan için hayırlı olandır ve önemli olan, bu kapasite ve nimete düşen sorumluluğu yerine getirmektir.

İmamet, metbûiyet, son derece risklidir

İkinci olarak, metbû, yani idare eden, komutan, rehber ve imam olmak, daima sorumluluğu ağır bir iştir. Namazda cemaat imama tâbi olur ve imam, bütün cemaatin namazından sorumludur. Komutan, hem askerlerinin tamamından, hem de mevkiinin vazifelerinden sorumludur. Dolayısıyla, bu tür mevkiler, son derece riskli ve sorumluluğu çok ağır mevkilerdir. Buna

karşılık, tâbi olan ve idare edilenler ise söz konusu ağır sorumluluktan âzâdedirler. Öyleyse, çok büyük risk ve sorumluluk altına girmektense, tâbi olup, daha hafif bir yükün altına girmek ve bunu seve seve yapmak, en akıllıca bir tercihtir. Nasıl bir vücutta bütün uzuv ve organlar bir arada bulunurlar, bunun gibi, kendisine verilen kapasite ve nimet ölçüsünde vazifesini yapmış en küçük mevkideki bir insan Allah katında büyüktür ve Âhiret'te peygamberlerle beraber bir sofrada bulunabilir. Buna karşılık, dünyada en büyük mevkideki bir insan eğer mevkiinin gerektirdiği sorumlulukları hakkıyla yerine getirememişse, diğer insanın paylaştığı sofradan mahrum kalır. Sözelimi, 1000 lira fazla malın gerektirdiği 25 liralık zekâtı vermekle vazifesini yapmış olan bir insan, bir milyon lira fazla malın gerektirdiği 25 bin lira yerine 20 bin lira zekât vermiş bir başkasından daha önde muamele görür ve daha çok sevaba nâil olur. Çünkü biri vazifesini tam yapmış, diğeri miktar olarak daha fazla zekât vermiş de olsa, vazifesini tam yerine getirmemiştir. İşte, hem akıl, hem de ihlâs ister ki, tâbiyet, sebebi mes'uliyet ve hatarlı olan metbûiyete tercih edilmeli, metbû veya imam olma istenmemeli, imamlık, öncülük, yöneticilik, kişi lâayık görülür ve tayin edilirse kabûllenilmelidir.

- **Zayıflar ittifaka muhtaç oldukları için kuvvetli ittifak ederler; buna karşılık, kuvvetli olanlar tam ihtiyaç hissetmedikleri için gereken ittifakı yapamazlar. O bakımdan, ehl-i hak ve hidayet'in ihtilâfî zayıflıktan değil, tam tersine, imanları sebebiyle kalblerinde buldukları dayanak ve yardım isteme noktalarından neş'et eden kuvvetten ileri gelir. Ehl-i dalâlet'in ittifakı ise, kalblerindeki dayanak ve yardım isteme noktalarından imansızlıkları sebebiyle tam istifade edememekten gelen zayıflık sebebiyledir.** [553](#)

EHL-İ HAKKIN İHTİLÂFİ KUVVETTEN, EHL-İ DALÂLETİN İTTİFAKI ZAYIFLIKTANDIR

Zâtında âciz ve zayıf olanlar, ancak ittifakla güç kanazabilecekleri için ittifaka ihtiyaç duyar ve ittifak ederler. Buna karşılık, kuvvetli olanlar, işlerini görmede, engelleri aşmada kendilerini yeter addettiklerinden ittifaka fazla ihtiyaç hissetmez ve dolayısıyla kuvvetli ittifaklar meydana getiremezler. Meselâ, aslanlar, ittifaka muhtaç olmadıkları için ferdî yaşarlar; buna karşılık, antiloplar (yaban sığırları), yaban keçileri ve benzer hayvanlar, kendilerini muhafaza için toplu halde bulunurlar. Âdeta en gelişmiş cemiyet hayatı

karıncalarda ve arılarda vardır. Arılar, tam bir iş birliği ile hem ballarını yapar, hem de varlıklarını sürdürürler. Karın-calar da, aynı şekilde fevkalâde bir cemiyet hayatıyla hayatlarını devam ettirir ve yiyeceklerini birlikte temin ederler.

Zayıfların ittifakı kuvvetli, güçlülerin ittifakı zayıftır

Demek oluyor ki, zayıfların ittifakı, cemiyeti ve şahs-ı manevîsi kuvvetlidir; buna karşılık, güçlülerin ittifakı, cemiyeti ve şahs-ı manevîsi zayıftır. Bundan dolayıdır ki, kuvvetli bir ittifaka ve şahs-ı manevîye sahip olan zayıflar, ittifakları ve şahs-ı manevîleri zayıf olan güçlülere çok defa galip gelebilirler. Bu gerçeğe lâtif bir işaret ve zarif bir Kur'ânî nükte olarak, Cenab-ı Allah, Arapça'da kadınlar için müennes (dişil) fiil kipi kullanmak gerektiği halde, Hz. Yusuf dönemi Mısır başşehrindeki kadınlar cemiyeti için müzzeker (eril) fiil kipi kullanmış ve “ve-Qâlet nisvetün fi'l-medîneti” demek gerekirken, “*ve-qâle nisvetün fi'l-medîneti (Şehirdeki kadınlar dedi).*”⁵⁵⁴ buyurmuştur. Hem “diyen, konuşan” kişiler kadın (*nisvetün*) oldukları, hem Arapça'da çoğullar için de müennes (dişil) fiil kipi kullanıldığı, hem de kelimenin sonunda dişilik t'si bulunduğu, dolayısıyla ortada üç defa dişillik söz konusu olduğu halde ‘Qâlet’ yerine Qâle şeklinde eril fiil kipi kullanılmıştır. Bu tarz bir kullanışla Kur'ân, zâtında zayıf olan kadınların Mısır başşehrinde bir araya gelmekle kuvvetli bir cemiyet oluşturduklarını ortaya koymakta ve bize de zayıfların cemiyetinin ittifak sebebiyle güçlü olabileceği, dolayısıyla ittifakın ne kadar zarurî olduğu dersini vermektedir.

Gerçekten de Yusuf Sûresi'nden Hz. Yusuf (a.s.) dönemi Mısır'ının başşehrinde kadınların toplum içinde ve bilhassa idarede ne kadar etkili olduklarını görmekteyiz. Günümüzde ortaya koydukları performansla feminist kadın dernekleri de bu aynı gerçeğe bir başka misaldir. Kur'ân-ı Hakîm, buna mukabil, bizâtihi güçlü olan bedevî Arapların cemiyeti için ise “Qâle'l-'a'rabû” yerine “*Qâlet'il-'â'râbü*”⁵⁵⁵ diyerek müennes (dişil) fiil kipi kullanır. Bu da, kendi güçlerine güvenen ve dolayısıyla aralarında gerekli ittifak olmayan güçlülerin cemiyetinin zayıflığına bir işarettir.

Ehl-i hak ve hidayet, Cenab-ı Allah'a dayanıp güvenmekle ve dolayısıyla kalblerinde bir dayanak (istinat) ve yardım isteme (istimdat) noktası bulmakla, ittifaka çok ihtiyaç hissetmeyebilmektedir. Buna karşılık, ehl-i gaflet ve dalâlet, hem söz konusu istinat ve istimdat noktalarından, dolayısıyla Cenab-ı Allah'a tevekkülün sağladığı güçten mahrum

buldukları, ayrıca üzerine pek çok ellerin uzandığı dünya nimetleri uğruna yaşayıp çalıştıkları için ittifak ihtiyacını derinden hisseder ve samimî, hattâ fedakârane ittifaklar oluşturabilirler.

İttifak ve yardımlaşma, mü'minlere Allah'ın emridir

Oysa, zâtında güçlü de olsalar, ittifak etmeyen fertlerden kurulu toplumlar, zâtında zayıf da olsalar, ittifakla kuvvet kazanan toplumlara her zaman mağlûp olabilirler. Öyleyse, birlik ve ittifakın İslâm'ın ve İslâm kardeşliğinin de gereği olarak mü'minler için ne kadar önemli olduğu kavranmalı ve içtimaî hayatta gayet hikmetli İlâhî bir emir ve düstur olarak ittifakı sağlamak için mü'minler, hangi meşrep ve cemaate mensup bulunurlarsa bulunsunlar aralarında ihtilâfa meydan vermemelidirler. Şahsiyet ve enaniyetlerini İslâm havuzu içinde eritip, kalblerini, riya ve yapmacıklıktan (tasannu) uzak tutarak her mü'mine açabilmelidirler. Kur'ân'ın “*Takva ve kâmil iyilik üzerinde yardımlaşınız!*”⁵⁵⁶ emrine sıkı sıkı sarılıp, “*Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin ve aranızda çekişmeyin; yoksa korkuya kapılıp yulğunluk gösterirsiniz ve gücünüz, enerjiniz gider...*”⁵⁵⁷ âyetindeki şiddetli ve hikmetli nehiyden kaçınmalıdırlar.

- **Ehl-i hak ve hidayet nâmertlikten, himmetsizlik ve hamiyetsizlikten değil, meselelerinin çokluğu, önemi, büyüklüğü, Âhîret saadeti gibi ebediyeti içine alması ve dolayısıyla vazife dairesinin genişliği sebebiyle mertlik, himmet ve hamiyetlerini taksim ettikleri için, aslında ittifak etmeleri gerekirken ihtilâfa düşmekte, ehl-i dalâlet ise, bütün ruh ve hissiyatlarıyla dünyaya yöneldiklerinden, hazır lezzet ve peşin ücret olan dünyayı elde etme adına yardımı olacak kişilerle ittifaka gidebilmektedir.**⁵⁵⁸

MESELELERİNİN ÇOKLUĞU VE BÜYÜKLÜĞÜ, VAZİFE
DAİRESİNİN GENİŞLİĞİ
İTTİFAK GEREKTİRİRKEN, EHL-İ HAKTA İHTİLÂFA SEBEP
OLABİLMEKTEDİR

Ehl-i hak ve hidayetin ihtilâfı, onların nâmertliğinden, himmetsiz ve hamiyetsizliğinden kaynaklanmadığı gibi, ehl-i dalâlet ve dünyanın dünyaya ait işlerdeki samimî ittifakı da mertlikten, hamiyetten ve himmetten değildir. Belki, ehl-i hak ve hidayetin önündeki meseleler pek geniş, pek derin, pek çok ve çok uzun zamana yöneliktir. Dolayısıyla, bütün bir hayatı her ânıyla

hak ve hidayet üzerinde yaşamanın zorluğu ve gerektirdiği dikkat ve enerjinin yanısıra, asıl hedef olarak Âhret'in alınması da, himmet, mertlik ve hamiyetin bu kadar geniş sahada taksimine sebep olur. Vakit de, enerji de, himmetler de tek bir saha, tek bir gaye, tek bir iş üzerinde yoğunlaşmayıp, dağılır. İşte, meselenin çokluğu, dairenin genişliği, kuvvetli ittifakların kurulmasına mâni olabilir.

Gayelerinin küçüklüğü, himmetlerinin azlığı, kalbî zayıflıkları, peşin ücret ve hazır lezzet peşinde olmaları, ehl-i dalâleti ittifaka yöneltir

Buna karşılık, gafletli ehl-i dünya ise, yalnızca dünya hayatını düşünür; bütün himmet, gayret ve enerjilerini kısacık dünya hayatını kazanmaya harcar, bütün kalb, ruh ve hisleriyle dünyaya ait meseleler üzerinde yoğunlaşırlar. Kendilerini zayıf hissettikleri, dünya menfaatlerine pek çok eller uzandığı ve gaye edindikleri menfaatler peşin ve hazır birer lezzet olduğu için, kendilerine uzatılan iş birliği ellerine kuvvetle sarılırlar. Beş liralık bir cam parçasına beş milyon lira vermek gibi, Cenab-ı Allah'ın kendilerine bahsettiği ve onlarla sonsuz Âhret hayatı ve lezzetlerinin satın alınabileceği bütün kabiliyet, his, kapasite, himmet, gayret ve zaman sermayelerini beş lira kıymetindeki dünyevî peşin lezzetler için divanece harcarlar.

Âlem-i İslâm'da en dehşetli ve en acınacak hal

İşte, asla değmediği halde bu kadar büyük fiyat verdikleri bir metayı tam elde etmek için de samimî bir ittifak oluşturabilirler. Bu ittifak neticesinde, himmetleri, mertlikleri ve gayretleri çok geniş bir sahaya dağılmış, dolayısıyla ve buna rağmen tam ittifaka muvaffak olamamış ehl-i hak ve hidayet karşısında dünyada galip gelebilir ve bu galibiyet, ehl-i hak ve hidayet zilletine yol açabilir. Daha da öte, bu mağlûbiyet ve zilletin neticesinde ehl-i hak ve hidayet, ehl-i dalâlet ve dünya karşısında dilenci, kapılarında ücretli vaziyetine düşüp, riya ve dalkavukluğa kadar gidebilir. Daha da tehlikelisi, ehl-i dalâlet ve dünyanın elinde kendi ellerindekinden daha kuvvetli bir hak ve hakikat bulunduğu vehmine kapılıp, onların meddâhı (öväcüsü), ehl-i hak ve hidayet in ise şiddetli tenkitçisi olabilir.

Bu dehşetli hal, son bir-iki asırdır ne yazık ki İslâm dünyasında yer yer ve zaman zaman yaşanabilmekte, bazı Müslümanlar, ehl-i küfür ve dalâleti dünyevî bazı muvaffakiyetleri sebebiyle Müslüman kardeşlerine tercih etme, ehl-i küfür ve dalâleti göklere çıkarırken, kendi Müslüman kardeşlerini yerin

dibine batırma cinayeti işleyebilmektedirler. Arzedil-diği üzere, ehl-i dünya ve dalâletin elinde dünya adına, dünya hayatında muvaffakiyet adına ittifak, iş birliği, zaman tanzimi, iş ahlâkı gibi bazı hususlarda birtakım hakikatler bulunabilir ve bunlar, aynı derecede ehl-i hak ve hidayet'in tamamında olmayabilir. Fakat aslî bir gerçek vardır ki, Cenab-ı Allah (c.c.), hiç kimseye diğerlerine göre ayrıcalık tanımaz. Eğer Hz. Allah, ehl-i gaflet ve dalâlete, onlara Âhîret'i kazandıracak hidayeti nasip etmiyor, buna karşılık, ehl-i hak ve hidayete hidayet gibi nihayette inşâallah sonsuz Âhîret hayatını kazandıracak bir nimeti bahşetmişse, karşılaştırma ve değerlendirmelerde ne kadar dikkatli olmak gerektiği ortaya çıkar.

Zillet, mağlûbiyet ve meskenet, İslâm'ın semtine yanaşamaz

Şurası da bir gerçek ki, İslâm, dünya hayatının bütünü'nü tanzimle, Müslümanların hem dünya, hem Âhîret saadetleri için gelmiştir ve dünyada da başarı, hakimiyet ve saadet adına bütün kaidelere sahiptir. İslâm, zilleti, meskeneti asla kabûl etmez; zillet, mağlûbiyet ve meskenet, onun yüce ve tertemiz semtine yanaşamaz. Dolayısıyla Müslümanlar, İslâm'a tam sarılarak, birbirleriyle ittifak etmek ve dünyada da başarı adına bu çok önemli İlâhî düstura tâbi olmak mecburiyetindedirler.

Ehl-i hak ve hidayete gereken Furkanî edep

İşte ehl-i hak, hakperest ehl-i Şeriat, ehl-i hakikat ve ehl-i Tarikat olarak Müslümanlar, müthiş ihtilâf ve tefrika hastalığına karşı birbirlerinin ayıplarını ve kusurlarını görmemeli ve “*Rahmân'ın kulları hiçbir yalan ve bâtıla seyirci olmaz, iştirak de, şahilik de etmez; boş ve manâsız söz ve davranışlara rastladıklarında vakar içinde geçip giderler.*”⁵⁵⁹ Furkânî edebiyetle edep lenmelidirler.

Âhîret adına en birinci ve en mühim bir vazife

Haricî düşmanın hücumunda dahilî münakaşaları terketmeli ve ehl-i hakkı mağlûbiyet ve zilletten kurtarmayı Âhîret adına en birinci ve en mühim bir vazife telâkki edip, yüzer âyet ve hadis-i şerifin⁵⁶⁰ şiddetle emrettiği kardeşlik, muhabbet ve yardımlaşmayı yerine getirip, bütün kalb, ruh ve hisleriyle aralarında ittifakı sağlamalı, ihtilâf ve tefrikaya düşmemelidirler. “İttifak için de çalışmak gibi küçük işlere kıymetli vaktimi sarfetmektense, çok kıymetli vaktimi hizmetlerime, ibadet ve zikrime ayırırım.” dememeli, böyle diyerek, diğer Müslümanlardan ayrı bir yere çekilerek, ittifakı zayıflatmamalı; tam tersine, Müslümanlarla bir arada bulunup, ortak gayeler

için iş birliği yapmanın ne kadar önemli olduğunu, içtimaî sünnetlerin ferdî farzların bile önüne geçebildiğini akıldan çıkarmamalıdır.

Allah için ve Allah adına olan her şey, büyüktür ve değerlidir

Kaldı ki, İslâm adına çalışmak olan manevî cihadda küçük sanılan meseleler, pek büyük olabilir. Bir erin bilhassa bazı şartlarda bir saatlik nöbetinin ona bir sene ibadet sevabı kazandırması gibi, özellikle ehl-i hak ve hidayetin mağlûbiyeti zamanında, İslâm'ın izzeti ve üstünlüğü adına verilen mücahedede küçük bir meseleye ayrılan zaman, gayret ve enerjinin normal zamanlarda bir senelik gayret ve harcanan enerjiye denk olabileceğini unutmamalıdır. Kaldı ki, Allah için olan her şey kıymetlidir ve ona küçük mü büyük mü diye bakılmaz. Allah rızası yolunda ihlâsla yapılan her şey, paha biçilmez kıymettedir; bu yolda zerre, yıldız gibi olur. Ayrıca, vesilenin, **Allah'ın rızasını kazandıracak herhangi bir vasıtanın mahiyetine değil, neticesine bakılır.** Madem ki netice kendisiyle başka hiçbir şeyin tartıya giremeyeceği Allah'ın rızasıdır ve mayası ihlâstır; o halde o, küçük değil, büyüktür.

- **Ehl-i hak ve hidayet in ihtilâfı dünya hırsından değil, hizmetlerinde sadece Allah'ın rızasını hedef edinmemekten ve hizmette rekabetten kaynaklanırken, ehl-i dalâletin ittifakı ise, meftun oldukları dünya menfaatini kaçırmamak, bağlı buldukları reislerini ve arkadaşlarını küstürmemek içindir.**⁵⁶¹

EHL-İ HAKKIN İHTİLÂFI, ALLAH'IN RIZASINI TEK GAYE EDİNEMEMEKTE;
EHL-İ DALÂLETİN İTTİFAKI DÜNYA HIRSI VE BAĞLANTILARINDANDIR

Gıptayı rekabet ve kıskançlığa çevirme

Ehl-i hak ve hidayet in ihtilâfı, dünya hırsından ve dünyevî menfaatler üzerinde kıskançlık ve rekabetten değildir. Onların ihtilâfı, “**maddî hususlarda daha alttakileri, daha fakirleri, daha dertlileri görüp şükretmek, manevî hususlarda daha üsttekileri görüp onlar gibi olmaya, hattâ onları geçmeye çalışmak**” olan güzel düsturu, rekabet ve kıskançlığa çevirmek ve Allah rızasını yegâne gaye yapamamaktan kaynaklanmaktadır.

Allah yolunda müsabaka, sürat yarışı

Kur'ân-ı Kerim, Allah (c.c.) yolunda müsabakayı över, hattâ insanları bu

hususta âdeta sürat yarışına çağırır: “Her topluluğun yöneldiği bir kıblesi, tuttuğu bir yol, takip ettiği bir hedef vardır. Siz, (kıbleniz, hedefiniz, yolunuz belli ve tam birlik halinde bir ümmet olarak) hayırlarda yarışın ve öne geçmeğe çalışın.”⁵⁶² “İşte bu yüce kametler, hayırlarda koşuşur ve birbirleriyle âdeta yarış halindedirler.”⁵⁶³ “Rabb’inizden (sürpriz mükâfatlarla yüklü) bir mağfirete ve genişliği göklerle yer kadar olan ve müttakîler için hazırlanmış bir Cennet’e yarışircasına koşuşun.”⁵⁶⁴ “Rabbinizden (sürpriz mükâfatlarla yüklü) bir mağfirete ve Allah ile Rasûllerine gerçekten iman edenler için hazırlanmış olup, genişliği göklerle yerin genişliği gibi olan bir Cennet’e yarışircasına koşuşun.”⁵⁶⁵ “Onların (Kitab’a vâris kılınanların) içinde Allah’ın izniyle muvaffak oldukları hayırlı işler sebebiyle en önde koşanlar vardır.”⁵⁶⁶ Hattâ, tenafüs, yani nefisleri yarıştırmama, nefisânî hususlarda yarışma asla tasvip edilir bir şey olmadığı halde, Kur’ân-ı Kerim, insanlardaki bu duygunun da Cennet için yarışmaya, nefisler adına bir yarışma olacaksa, bunun da Cennet için olmasına çağrıda bulunmakta, bu duyguyu Cennet’i kazanmada kullanmaya kanalize etmektedir: “Onlara (her türlü zarara karşı İlâhî teminat) mührü taşıyan saf şarap ikram edilir. İçildiği zaman misk kokusu bırakır. O halde, nefisleri adına yarışanlar, bu Cennet devleti için yarışsınlar.”⁵⁶⁷

Gıpta ve hayırlarda yarışmanın kıskançlık ve rekabete dönüşmesi

Güzel işlerde, manevî hususlarda, Allah yolunda hizmetlerde önde gidenleri örnek almak, onlar gibi olmaya, hattâ onları geçmeye çalışmak güzel bir haslettir. Fakat bu, hiçbir zaman onları kıskanmak, kıskançlığa düşmek ve rekabet şeklinde olmamalıdır. Nasıl fertler olarak manevî yönden ve Allah yolunda hizmetlerde önde olanlar gibi olmaya çalışmak güzel bir hasletse, aynı şekilde, Din’e çok daha iyi ve çok daha fazla hizmet eden cemaatler veya İslâmî gruplar da takdir edilmeli, onlar gibi, hattâ onları geçecek bir samimiyet ve gayretle benzer hizmetler yapılmalıdır. Bu hasletin güzelliğine rağmen, tam ihlâsa ulaşılamadığı ve Allah rızası yegâne hedef yapılamadığı zaman kıskançlık ve rekabet devreye girebilmekte, bu da, gıybet, suizana, mü’minleri suçlamaya ve tabî ki Müslümanlar arasında ihtilâf ve tefrikalara sebep olabilmektedir.

- **Din ve Âhîret’le ilgili iş ve hizmetlerde birbirinin sevabına ortak olup, paylaşma söz konusu değildir, dolayısıyla haset ve kıskançlık olmaz ve olmamalıdır.**⁵⁶⁸

DİN VE ÂHİRET’LE İLGİLİ İŞ VE HİZMETLERDE KISKANÇLIK OLMAZ

Ehl-i hak ve hidayet arasındaki ihtilâfın en önemli bir sebebi, Kur’ân’ın “*Hayırlarda yarışın!*” emrinin rekabet ve kıskançlığa yol açacak bir şekilde dönüştürülmesidir. Bu da, arzedildiği üzere, ihlâsı tam elde edememek ve Allah rızasını yegâne maksat yapamamaktan kaynaklanmaktadır. Evet, insan, kıskançlıktan kolay kolay kurtulabilen bir varlık değildir. Bundandır ki, Kur’ân-ı Kerim’de peygamberler tarafından sağlanan birliğin onlardan sonra, hem de neyin doğru neyin yanlış olduğu, nasıl davranılırsa ne ile karşılaşılacağı bilindiği halde insanların kıskançlık ve rekabetten kaynaklanan karşılıklı tecavüzler (bağy) sebebiyle birbirlerine düşüp, tefrika ve ihtilâflara yol açtıkları beyan buyrulur. Meselâ:

Allah katında (hak ve makbul) din, ancak İslâm’dır. Önceden kendilerine Kitap verilmiş olanlar, (başka bir zaman değil,) kendilerine hem de (doğru ile yanlış, ne yaparlarsa ne ile karşılaşacaklarını bildiren vahyî) ilim geldikten sonra sadece aralarındaki bağy (haset ve rekabetten kaynaklanan karşılıklı tecavüz) sebebiyle ihtilâfa düştüler. Kim Allah’ın âyetlerini bile bile örtüp gizliyor ve inkâra yelteniyorsa, bilsin ki Allah, hesabı pek çabuk görendir. [569](#)

Rekabet ve kıskançlık, ortada çok sayıda elin paylaşmak için uzandığı bir meta, çok sayıda gözün üzerine dikildiği bir makam, çok sayıda midenin yemek istediği bir ekmek varsa olur. Yani, insanlar, dünyada bir şeye çok kimseler talip olduğu ve bu şeyi bazılarının almasının başkalarını ondan şu veya bu ölçüde mahrum edeceği zaman veya paylaşmakla azalacak nesnelere üzerinde kıskançlık ve rekabete düşerler. Oysa aynı güneşin altında milyarlarca insanın bulunup, onun ısısından ve ışığından birbirlerine mâni olmadan istifade edebilmeleri gibi, manevî makamlar ve sevaplar, birinin almasıyla diğerlerinin mahrum kalacağı veya birinin onlardan istifadesinin başkalarının istifadesini azaltacağı şeyler değildir.

Manevî meselelerde iş birliği, sevabın herkes için artmasına vesiledir

Bir kimsenin velîlik mertebesine yükselmesi, başkalarının da aynı makama yükselmesine asla mâni olmaz. Bir kimsenin kıldığı namazdan aldığı sevabı, başka milyonlarca insanın aynı namazı kılması eksiltmez. Tam tersine, manevî meselelerde iş birliği ve karşılıklı destek sevabın herkes için artmasına vesiledir. Meselâ, bir namazdan bir kişi diyelim ki 10 kök sevap alıyorsa, yani o namaz onu kılana temel olarak 10 sevap getiriyorsa, o namaz 100 kişinin katıldığı bir cemaatle kılındığında söz konusu 10 sevap, 100 kişi

arasında taksim edilmez. Bilakis, 100 kişiyle kılınan o namaz 1000 sevap getirir ve bu toplam sevap 100 kişiye taksim edilmeyip, her bir fert 1000 sevabı tamamen alır. Hattâ, bazıları, namazdaki huşûuna, onu kılmaktaki derinliğine, onu bütün varlığıyla veya varlığının pek çok boyutlarıyla kılmasına göre fazladan 2000, 3000, 5000 vb. sevap kazanabilir ve bu kazanç, daha başkalarının kazancına en küçük bir engel teşkil etmez; onların kazancından hiçbir şey eksiltmez. Dolayısıyla, manevî işlerde yardımlaşma, iş birliği, bir hizmete çok sayıda insanın omuz vermesi, o işe koyulan, o hizmete koşan herkesin sevabını ve derecesini arttırır. Çünkü:

- **Hakka hizmet, büyük ve ağır bir defneyi taşımak ve muhafaza etmek gibidir. O defneyi omuzunda taşıyanlara ne kadar kuvvetli eller yardıma koşarsa daha ziyade sevinmek ve memnun olmak gerekir.**⁵⁷⁰

HAKKA HİZMET, BÜYÜK VE AĞIR BİR DEFİNEYİ TAŞIMAK GİBİDİR

Ortada kâinat çapında ve ağırlığında, belki çok daha öte değer ve ağırlıkta bir define vardır: hakka hizmet definesi. Nasıl her bir ağırlığın taşınması ağırlığı nisbetinde bir güç ister, bunun gibi, bu ağırlardan ağır ve eşsiz kıymetteki defneyi taşımak da, ağırlığı nisbetinde bir gücün varlığını gerektirir. Bu güç de ancak çok sayıda insanın ona omuz vermesiyle mümkün olabilir. Bundandır ki Cenab-ı Allah (c.c.), bu defneyi yalnızca risaleti sebebiyle kâinatı yarattığı, kulluğu da Âhiret'in yaratılmasına yetecek olan en sevgili Rasûlü'nün (s.a.s.) omzuna yüklememiş, O'na Sahâbe adıyla tarihin en kutlu cemaatini yardımcı, yani Ensâr yapmıştır.

Şu halde, bu defneyi yüklenmek için uzatılan her eli öpüp başa koymak, her yardımını alkışlamak gerekir; samimiyet ve ihlâs, bunu gerektirir. Bu tür manevî meselelerde, hakka hizmette kıskançlığa giren, ihlâsı olmayan bir riyakârdır veya hakka hizmette başka gayeler gütmektedir.

Allah'ın velî kullarını, Müslüman kardeşleri kıskanma

Ayrıca, kıskançlık ve rekabet suretiyle insan Allah'ın velî kullarına ve kardeşleri olan başka Müslümanlara karşı da bir tavır ve bir nevi düşmanlık içine girebilir; Allah korusun, hareketlerini, tutum ve tercihlerini bu düşmanlık, kıskançlık ve rekabet tayin edebilir, böylece hem zulmeder, hem de İlâhî rahmet ve hükmü itham etmiş olur. Mekkeli müşriklerin, “*Bu Kur'ân, iki şehirden büyük bir adama (Velid ibn Muğire gibi Kureyş'ten*

*birine veya Taif'teki Sakîf kabilesinin reisi Urve ibn Mes'ud gibi birine) indirilseydi ya!"*⁵⁷¹ şeklindeki, Cenab-ı Allah'ın İlmi'ni, İradesi'ni, hükmünü itham manâsına gelen bir itirazın içine girer. Bu ise, kıskanç ve rekabet hissiyle hareket eden insanın kendisinin kaybetmesi demektir.

Manevî meselelerde, hakka hizmette kıskançlığa giren, bir riyakâr değilse, sâlih amellerin nereye baktığını ve onların rûhunun ihlâs olduğunu bilmeyen bir cahildir. Din'e hizmet ve ibadetlerin karşılığı daha çok Âhîret'e bakar. Yukarıda geçtiği üzere, Âhîret'te sevaplar ve sevaplı amellerin karşılığı verilirken kimsenin sevabı ve mükâfatı başkasının sevap ve mükâfatını eksiltmeyecek, nasıl açık arazide güneşin altında bir insan tek başına da olsa, binlerce insanla bir arada da olsa güneşten aynı derecede istifade eder, Cennet'ten istifade de kimse kimseye mâni teşkil etmeyecektir.

Bu marazlardan kurtulmanın çaresi

Bu hastalıkların çaresi şudur: Nefsini itham etmek; daima kendi nefsinin suçlamak ve diğer Müslümanlara taraftar olmak. Edep ve münazara ilimlerinin âlimleri arasında şöyle bir hakperestlik ve insaf düsturu vardır: **“Eğer bir mesele üzerindeki münazara veya tartışmada kendi fikrinin haklı çıktığına sevinen ve karşısındakinin haksız çıkmasına memnun olan, insafsızdır.”** Çünkü, bir münazarada bir insan haklı çıksa bir şey kazanmaz; belki gurura girer, kaybeder. Haksız çıkıp, doğru karşıdakinin elinde olsa, bu defa bir yanlışını düzeltme imkânı bulunduğu için asıl kazanan o olur. Demek **hakperest ve insafî insan, hakkın hatırı için nefsinin hatırını kırabilen insandır.**

- **Bir münazarada haklı çıkmak isteyen ve kendisi haklı, karşısındakinin haksız çıktığına sevinen, insafsızdır.**⁵⁷²

MÜNAZARADA İNSAF VE HAKPERESTLİK

Ehl-i hak ve hizmet arasında ihtilâf ve tefrikalara sebep olan rekabet ve kıskançlığın bir çaresi, herkesin kendisini itham edip, daima karşıdaki yol arkadaşına, hizmet ehline taraftar olmasıdır. Kur'ân'da zikri geçen 25 büyük rasûlden biri olan Hz. Yusuf (a.s.) gibi, en haklı olduğu ve en küçük bir hatasının bulunmadığı bir meselede dahi haklı çıktığına sevinmeyip, daha da ötede, haklılığında, doğruluğunda nefsinin en küçük pay ayırmadan, *“Ben, nefsimi hiçbir zaman temize çıkarmam. Çünkü nefis, daima ve ısrarla kötülüğü emreder; meğer ki Rabbim, hususî olarak merhamet edip*

koruya!”⁵⁷³ diyebilmektir.

Edep fenni ve münazara ilminin âlimleri arasında bir hakperestlik düsturu şudur ki: “Eğer bir meselenin münazarasında kendi sözünün haklı çıktığına taraftar olup ve kendi haklı çıktığına sevinse ve hasmının haksız ve yanlış olduğuna memnun olsa, insafsızdır.” Çünkü haklı çıkmakla hiçbir şey kazanmıyor; belki gurura düşme ihtimaliyle zarar eder. Fakat doğru karşıdakinin elinde çıktığı zaman hem bilmediği bir şeyi öğreniyor, hem de nefsin gururundan kurtuluyor. Demek insafli hakperest, hakkın, hakikatin hatırı için nefsin hatırını kırar. Doğru karşıdakinin elinde çıktığında memnun olur.

İşte, ehl-i Din, ehl-i hakikat, ehl-i Tarikat, ehl-i ilim, bu düsturu kendilerine rehber edinmelidirler. İhlâs, ancak bu şekilde kazanılabilir ve Âhiret’e yönelik hizmet ve vazifelerde bu yolla muvaffak olunur. Allah (c.c.), ancak böyle davrananların önünü açar. Başka türlü davrananlar geçici başarılar elde etseler bile, bunlar kalıcı olamayacağı gibi, Allah korusun, bir mekr-i İlâhî ve dolayısıyla bütün bütün kaybetmeye sebep olabilir.

- **Bu dünyada, bilhassa uhrevî hizmetlerde en mühim bir esas, en büyük bir kuvvet, en makbul bir şefaathçi, en metin bir dayanak noktası, en kısa bir hakikat yolu, en makbul bir manevî dua, maksada ulaşmada en kerametli bir vesile, en yüksek bir haslet, en sâfi bir ubûdiyet, ihlâstır.⁵⁷⁴**

İHLÂSTAKİ HASLETLER

İhlâsta zikri geçen bu kadar hasletler vardır. İhlâs, İslâm’ın ve Müslümanların özellikle dehşetli ve çok fazla hücumlar ve düşmanlar karşısında bulunduğu bu zamanda daha da önem kazanmaktadır. Hücum ve düşmanların gücü ve dehşeti karşısında Müslümanların gayet zayıf ve maddî vasıtalar bakımından muhtaç ve fakir olduğu bir zeminde her zamankinden daha mühim ve sevaplı olan iman ve Kur’ân hizmeti, ihlâsı daha bir gerekli hale getirmektedir. Aksi halde, kudsî hizmetlerin devamı mümkün değildir. Bunları kaybetmenin getireceği sorumluluk ise son derece ağırdır.

Ehl-i hakkın mağlûbiyetinin bazı sebepleri

Hasım dalâlet cephesi, bilhassa günümüzde sayıca az bile olsa, sayıca çok olan ehl-i hak ve hidayete galip gelebilmektedir. Bunun başlıca sebepleri, (1) ehl-i dalâletin kolay olan tahrip ve bozgunculuk cihetinde çalışması; (2) ehl-i

hak ve hakikatın ihtilâfindan faydalanması; (3) insandaki korku gibi zayıf damarları ve insanın mahiyetinde zararlı madenler hükmünde olan hırs, kıskançlık, rekabet, kibir, enaniyet, bencillik, tarafgirlik gibi duyguları ve istidatları işletmesi; (4) nefsanî arzuları, karşı cinse, çocuklara, mala, paraya, eşyaya, meskene ve mesleğe tutku gibi şehvetleri ve şahsî emelleri tahrik etmesi; (5) şan, şöhret ve şeref adıyla nefsin riyakârane firavunluğunu okşaması ve (6) vicdansızca tahribatıyla herkese korku salmasıdır.

En önemli dayanma noktası ve galibiyet vasıtası

Bu şartlar altında ehl-i hak ve hidayet en tesirli ve önemli dayanak noktası ve galibiyet vasıtası ihlâstır. Aksi halde, ehl-i dalâletin sözü edilen tuzaklarına düşmek ve “*Âyetlerimi az bir fiyat karşılığı satmayın!*”⁵⁷⁵ İlâhî ikaz ve tehdidine hedef olup, ebedî saadetin zararına manâsız, lüzumsuz, zararlı, kederli, kendini satma ve riyakârlık demek olan bazı süflî hisler ve cüz’î menfaatlerin hatırı için ihlâsı kırmakla, hem bilhassa iman ve Kur’ân hizmetindeki mü’minlerin hukukuna tecavüz, hem hizmetin hürmetine taarruz, hem de iman hakikatlerinin kudsiyetine hürmetsizlik edilmiş olur.

Evet, ihlâs, bu dünyada, bilhassa uhrevî hizmetlerde en mühim bir esas, en büyük bir kuvvet, en makbul bir şefaathçi, en metin bir dayanak noktası, en kısa bir hakikat yolu, en makbul bir manevî dua, maksada ulaşmada en kerametli bir vesile, en yüksek bir haslet, en sâfi bir ubûdiyettir.

- **Mühim ve büyük, hayırlı işlerin ve hizmetlerin çok zararlı mânileri olur. Şeytanlar, o hizmeti yapanlarla çok uğraşır. Bu mânilere ve bu şeytanlara karşı ihlâs kuvvetine dayanmak gerektir.**⁵⁷⁶

MÜHİM VE HAYIRLI İŞLERİN MUZIR MÂNİLERİ VE İHLÂS

Bazı insanlar vardır ki, şeytanın onlarla uğraşmasına gerek yoktur; çünkü onlar, ya bizzat insandan şeytanlar haline gelmişlerdir⁵⁷⁷ veya şeytanların yakın dostları, sırdaşları, bizzat elemanlarıdır. ⁵⁷⁸ Öyle ki, bu tür insanlar bir arada Şeytan’ın hizbini, partisini, grubunu oluştururlar. ⁵⁷⁹ Şeytan, böyle insanlarla uğraşmaz. Şeytan, insanlarla iman ve İslâm’daki derecelerine göre uğraşır; kim Allah’a daha yakın ise şeytandan o ölçüde uzaktır ve şeytan da onunla o ölçüde uğraşır. Dolayısıyla şeytan, en fazla iman ve Kur’ân hizmetinde bulunanlarla uğraşır. Çünkü onlar, yalnızca şeytana uymamakla ve Allah’a ibadet etmekle kalmazlar, aynı zamanda iman ve İslâm’ı başkalarına da taşıyarak, şeytanın daha bir kahrolmasına sebep olurlar.

Bundan dolayıdır ki şeytan, en kudsî bir hizmet olan iman ve Kur'ân hizmetinin hâdimlerini, bu hizmetin elemanlarını hiç boş bırakmaz. Onun, iman ve Kur'ân hizmetinde bulunanlara karşı en dehşetli silahı ve tuzağı, aralarına ihtilâf ve tefrika atmaktır. Çünkü, İslâm tarihinde Müslümanlar için daima en büyük tehlike ve onları hasımları karşısında zayıf düşüren en önemli faktör, ihtilâf ve tefrika olmuştur. Şeytan da, bilhassa iman ve Kur'ân hizmetkârlarına karşı en fazla bu silahı kullanır.

Ayrıca, yapılan işler ve hizmetler ne kadar büyük ve önemli ise, o işlerin ve hizmetlerin önüne hem imtihan gereği, hem nimet ve külfetin, külfet ve sevabın büyüklüğü birbiriyle doğru orantılı olduğu, hem de şeytan en fazla iman ve Kur'ân hizmetine, en büyük ve en hayırlı işlere, hizmetlere karşı mücadele verdiği için, böylesi işlerin ve hizmetlerin karşısına çok büyük mâniler çıkar. Nefis ve şeytan, insanı en fazla Allah'ın huzurunda, namazda meşgul eder; çünkü amellerin en kıymetlisi namazdır. Bunun gibi, yapılan iş ve hizmet ne kadar büyük ve kıymetli ise, onun önüne de o ölçüde büyük engeller çıkar. İşte, hem bu engellere takılmamak, onları aşmak, hem de şeytanın desiselerinden, tefrika ve ihtilâfî körüklemesinden kurtulmak, onun tefrika ve ihtilâf tuzaklarına düşmemek için en büyük vesile, en sağlam sığınak, ihlâstır. Çünkü ancak ihlâs sayesinde ki insan, en azından kendisi için istediğini kardeşleri için de ister; daha ötesi, kardeşlerini kendisine tercih eder.

İhlâsı kıracak her türlü sebepten, yılandan, akrepten kaçındığımız gibi kaçınmak gerekir. Hazret-i Yusuf (a.s.) gibi büyük bir rasûl, *“Ben, nefsimi hiçbir zaman temize çıkarmam. Çünkü nefis, daima ve ısrarla kötülüğü emreder; meğer ki Rabbim, hususî olarak merhamet edip koruya!”*⁵⁸⁰ diyorsa, kimse, nefisine itimat edemez. Enaniyet ve nefis-i emmâre, daima aldatılabilir. Öyleyse, ihlâsı kazanmaya ve korumaya bakmak, hem kulluk adına, hem İslâmî hizmetler adına, hem de İslâm'ın muzaffer olması adına son derece önemlidir.

- **Velîliğin kerameti olduğu gibi, halis niyetin ve samimiyyetin dahi kerameti vardır. Bilhassa Allah için olan bir kardeşlik dairesinde yer alan kardeşler arasındaki ciddî ve samimî dayanışmanın çok kerametleri olabilir. Hattâ şöyle bir cemaatin şahs-ı mânevîsi kâmil bir velî hükmüne geçebilir ve pek çok İlâhî yardıma mazhar olur.**⁵⁸¹

İHLÂSIN KERAMETİ VE İHLÂSLI HİZMET CEMAATİNİN

VELÎLİĞİ

Velî, ensâr ve havarî olmak

Mûcize, Cenab-ı Allah'ın peygamberler elinde yarattığı harikulâdelik iken, keramet, Allah'ın velîler, Dini'ne sahip çıkan ve Kendisi'yle yakın ve hususî münasebeti olan sevgili kulları eliyle yarattığı harikulâdeliktir. Kerametın en büyüğü Din'de istikamet ve Din'e gerçekten hizmet edebilme olarak değerlendirilmiştir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'e baktığımızda, nasıl Cenab-ı Allah'ın Velî (Veliyy) ismi insanları, mü'minleri her türlü karanlıktan nûra çıkarma şe'niyle anılıyorsa⁵⁸², bu İsm'in insanlardaki tecellisi, yani mü'minlerin mü'minlere velî olması da şöyle zikredilmektedir: “*Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar, birbirlerinin velîleridirler; ma'rufu emrederler, münkerden nehyederler; namazı kılarlar, zekâtı verirler ve Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederler.*”⁵⁸³

İşte, velîliğin manâsı, insanlara “Allah'ın gökleri ve yeri aydınlatan nûru”nu taşımak, bu çerçevede bilhassa ma'rufu yayıp münkerden nehyetmek, namazı kılmak, zekâtı vermek, Allah'a ve Rasûlü'ne itaat etmektir. Kur'ân-ı Kerim, bu vazifeyi Allah'a, yani O'nun Dini'ne yardım etmek olarak niteler.⁵⁸⁴ Allah'ın Dini'ne yardım etmek, “ensâr” olmaktır ve ensâr, ‘havarî’ demektir. Hz. İsa, “*Allah'a giden yolda ensârım (yardımcılarım) kimdir?*” dediği zaman havarîler, Hz. İsa'ya yardım etmenin Allah'a (O'nun Dini'ne) yardım etmek olduğunun şuuru içinde, “*Biziz Allah'ın (Dini'nin) yardımcıları!*”⁵⁸⁵ demişlerdir. Hz. Hasan Şazeli (r.a.), bir münacatında “*Evliyâullah (Allah'ın velîleri), Allah'ın (Dini'nin) yardımcılarıdır.*” der. Bilhassa Âhiret'te korku ve hüzünden emin olacak evliyâullah,⁵⁸⁶ öncelikle ensârdır, havarîlerdir, Allah'ın Dini'nin yardımcılarıdır.

Keramet ve kerametın en büyüğü

Evet, velî olmak, Allah'ın Dini'nin yardımcısı, yani ensâr veya havârî olmak, Allah'ın nûrunu insanlara taşımak demektir. Bu, vilâyet-i (velâyet) kübra, yani “büyük velîlik”tir ve “vilâyet-i suğra” (küçük velîlik) olarak anılan tasavvufî manâsıyla velâyeti de kapsar; yani büyük cihadın, nefisle cihadın gerektirdiği donanıma sahip olmayı da gerektirir. Dolayısıyla, en büyük keramet, Din'de istikamet ve Allah'ın Dini'ne ihlâsla hizmet edebilmedir.

Bununla birlikte, Cenab-ı Allah (c.c.), velîler elinde bast-ı zaman (zamanın genişlemesi, az zamanda çok iş yapma), tayy-i mekân (uzun mesafeleri kısa zamanda alma), kalbden geçenleri okuma, deniz üzerinde batmadan yürüme, ağır bir cismi bir el işaretiyle kaldırmak gibi eşyaya hakimiyet, normal insanların göremeyeceği şeyleri görme, duyamayacakları sesleri duyma ve alamayacakları kokuları alma gibi başka harikulâdelikler de yaratır. İşte, nasıl velîliğin kerametleri varsa, kâfirlerde dahi olsa ihlâsın, samimiyyetin, gerektiği şekilde ve doğru istikamette gayretin, hâlis niyetin, acz ve fakrın da kerametleri vardır. İlmî keşiflerin çoğu –meselâ Arşimed’in suyun kaldırma kuvvetini, Newton’un yer çekimi kanununu, Niels Bohr’un atomun yapısını ve Elias Howe’un dikiş makinesinin iğnesini keşfi– yıllarca yapılan çalışma ve ortaya konan gayretlere keramet diyebileceğimiz İlâhî ikram olarak gelen ilhamlar veya rüyalar yoluyla gerçekleşmiştir.

İşte, dinî hizmetlerde bilhassa ihlâs, samimiyyet, halis niyet ve bütün bunlar temelinde örgülenmiş samimî bir kardeşlik ve dayanışmanın elbette çok daha büyük kerametleri olacaktır. Böyle bir kardeşlik ve dayanışma, İlâhî yardımı kendine çeker ve dinî hizmetlerde muvaffakiyyetin de en önemli anahtarıdır. Hattâ böyle bir kardeşlik içinde yer alan insanlar fert fert velî olmasalar, olamasalar bile, böyle bir kardeşlik, ittifak ve dayanışmaya sabip bir cemaat veya hizmet grubu, büyük bir velî hükmüne geçebilir ve o ölçüde de Allah’ın ikramlarına, kerametlere, yani Din’e hizmette istikametın yanısıra, umulmadık ve beklenmedik muvaffakiyyetlere ve kolaylıklara mazhar olur.

- **Amelde Allah’ın rızasını kazanmak esas olmalıdır. Allah razı olduktan ve kabûl ettikten sonra bütün dünya küsse ve bütün halk reddetse önemi yoktur.**⁵⁸⁷

ALLAH RAZI İSE, BÜTÜN DÜNYA KÜSSE, HATTÂ REDDETSE
ÖNEMİ YOKTUR

İnsanlar, başkalarının kendilerini değerlendirmesine ve beğenip beğenmemesine önem verirler. Oysa, insanların kabulü ve beğenmesi, eğer bir fayda getirecekse, bu fayda geçici dünya hayatı ile sınırlıdır. Yok, insanların bu kabûl ve beğenmesi Allah’ın rızasının rağmen ise, bu takdirde kısacık dünya hayatıyla ve pek az menfaatle, belki de sadece nefsin hazzıyla sınırlı bu kabûl ve beğenme, ondan sonra ebedî hüsrân, ebedî azap demektir. Hattâ öyleleri vardır ki, sanki başkalarının kendilerini beğenmesi için yaşar;

bunun için giyinir, bunun için çalışır ve daima kendilerini başkalarına beğendirmek için uğraşırlar. Bu ise, bir belâdır. Çünkü, bütün halkın beğenmesi mümkün değildir; bütün halkın takdiri, ulaşılmaması mümkün olmayan boş bir hülyadır. İnsanların tercihleri farklı farklı olduğundan, bazıları beğense bile çok büyük çoğunluk beğenmeyecek, belki nefret edip, iğrenecektir. Ayrıca, insanın kendisini başkalarına beğendirme gayreti, riyakârlık ve dalkavukluğu da beraberinde getirdiğinden, vicdanlar bu tür davranışları reddeder.

Buna karşılık, eğer Cenab-ı Allah (c.c.) beğenip takdir etmiş ve kabûl buyurmuşsa, bütün dünya küsse ve hattâ bütün halk reddetse, hiç önemi yoktur. Çünkü hayatımız da, varlığımız da, rızığımız da Allah'ın elindedir. Dünya saadetini sağlayacak da, ebedî Âhret saadetini verecek de O'dur. O râzı olduktan sonra, dilediği kullarının kalblerine de râzı oldukları hakkında sevgi ve kabûl verir; yani insanların kalbini ve takdirini faydalı olacak şekilde kazanmak da, Cenab-ı Allah'ın rızasından geçer. Nitekim âyet-i kerimede, *“İman edip sâlih amellerde bulunanlar için Rahmân, sevgi ve kabûl var edecektir.”*⁵⁸⁸ buyrulur. Şu kadar ki, amellerde bu da istenmez. Böyle bir beklentisi olmayan ve sadece Allah'ın rızası istikametinde, O'nun rızasını kazanmak yolunda iman edip sâlih amellerde bulunanlar için Allah dilerse kalblerde sevgi ve kabûl verir; dilemezse vermez. Bundan dolayıdır ki, ibadetlerde ve İslâmî hizmetlerde sadece Cenab-ı Hakk'ın rızasını kazanmayı esas almak gerekir.

Müslüman'a düşen tebliğdir; hidayet Allah'a aittir

Bu meselenin bir diğer önemli boyutu da şudur:

Din, Allah'a aittir ve Müslüman'ın bütün hayatını kuşatır. Dolayısıyla, Din'i yaşamak ve Din'e hizmet, sadece Allah için olmalıdır. Aksi halde, Allah'a ait ve Allah'a ait olduğu için de çok kıymeti bulunan bir şey, elması cam parçasına değiştirmek gibi pek ucuza satılmış olur; ayrıca, Cenab-ı Allah'a karşı çok büyük saygısızlık ortaya çıkar ve insan, böyle davrandığı, yani Din'e ait bir meselede Allah rızasından başka gaye taşıdığı için gâsıp durumuna düşer.

İkinci olarak, bir Müslüman, bilhassa Din'e hizmet eden bir Müslüman, elbette hizmetin kabûl görmesini ve Din'in başka insanlar tarafından da kabûl görüp yaşanmasını, hem Allah için, hem Din adına, hem de insanların hayrına olarak arzu eder. Fakat bilmek gerekir ki, madem bizi de,

yaptıklarımızı da yaratan Allah'tır⁵⁸⁹ ve dolayısıyla Din adına yapılan hizmetlerin tesirini yaratacak da Allah'tır; O razı olup kabûl ettikten sonra bütün dünya reddetse ehemmiyeti olmayacaktır, o halde Müslüman'a düşen, usulü dairesinde Din'e sadece Allah rızası için hizmet edip, neticeyi Allah'a bırakmaktır. Bu konuda, Din'e hizmet eden insana düşenin sadece usulü dairesinde hizmet, yani tebliğ olup, ötesine karışmamak gerektiği konusunda Kur'ân-ı Kerim'de pek çok âyet ve ikaz görmek mümkündür.⁵⁹⁰

Ayrıca, Müslüman, yaptığını Allah için yaptığı takdirde vazifesini de ifa etmiş olacak ve hiçbir zaman onun tesirinden veya halk tarafından kabûl görüp görmediğinden sorguya çekilmeyecektir. Cenab-ı Allah'ın ibadeti, dinî amelleri ve Din'e hizmeti kabulündeki en büyük faktör de ihlâstır. Bu sebeplerle, ihlâs, ibadetlerin, dinî hayatın ve Din'e hizmetin hayatı ve rûhu olarak bir Müslüman için, Din'i yaşamak ve ona hizmet için birinci derecede öneme sahiptir. Yine Hz. Bediüzzaman'ın dikkat çektiği üzere, bütün kuvvet, haktadır ve ihlâstadır. Haksızlar dahi, haksızlıkları içinde gösterdikleri ihlâs ve samimiyet yüzünden kuvvet kazanabilmektedir. Dolayısıyla, Din'i sadece Allah'ın rızası için yaşamak gerektiği gibi, Din'e hizmette de sadece O'nun rızası gaye olmalı ve Din'e hizmette en büyük ve yenilmez bir kuvvetin ihlâs olduğu akıldan çıkarılmamalıdır.

- **İman ve Kur'ân hizmetinde bulunan mü'min kardeşleri tenkit etmemek ve onlardan öte hizmet ediyor ve onların üstünde fazilet sahibiymiş gibi davranıp, gıpta damarlarını tahrik etmemek gerekir.**⁵⁹¹

KARDEŞLERİ TENKİTTEN VE GIPTA DAMARLARINI TAHRİKTEN SAKINMAK

Daha önce de temas edildiği üzere, mü'minler, bilhassa İslâmî hizmetler için bir araya gelen mü'minler, dıştan bakıldığında hiçbir parçası görülmeyen, kurşundan yekpare bir bina⁵⁹² veya bir hadis-i şerifte buyrulduğu üzere, bütün uzuv ve organlarıyla tam bir canlı organizma gibidirler.⁵⁹³ Nasıl bir vücutta o vücudun uzuvları ve organları birbiriyle rekabete, birbirine karşı üstünlük yarışına girmez, tam tersine, en dengeli biçimde birbirine destek verir, birbirinin imdadına koşar, o kadar ki, vücudun bir yerindeki en küçük bir arıza bile bütün vücudu rahatsız eder de, vücut o arızayı gidermeye yönelirse, bunun gibi, mü'minler cemaati, bilhassa iman,

Kur'ân, İslâm hizmetinde bulunan mü'minler, işte böyle bir vücuttur. O vücudu meydana getiren her bir mü'min, diğer mü'min kardeşinin destekçisi, yardımcısı, eksiklerini örteni, ona yardım ve kusurlarının bağışlanması için duacıdır. Öyle ki, mü'minler, hizmette önde, ücrette ise en geride olmayı tercih ederler. Yapılacak veya ortada kalmış bir iş için kendilerini birinci derecede sorumlu, fakat sıra ücret almaya gelince, en arkada durmasını bilen insanlardır. Cenab-ı Allah (c.c.), Ensâr'ı bu sıfatıyla över:

Onlardan önce Medine'yi yurt edinip, onu İslâm'a da yurt olarak hazırlayan ve imanı da kendilerine bir yurt kılmış olanlara gelince, onlar, Allah yolunda muhacir olarak kendilerine gelenlere sevgi besler, onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir kıskançlık, bir ihtiyaç hissetmezler; bunun da ötesinde, kendi paylarına düşen yoksulluk da olsa, onları kendilerine tercih ederler.⁵⁹⁴

İman, Kur'ân ve İslâm hizmetinde bulunan mü'minler, birlikte insan-ı kâmil ismine lâyük, velâyet-i kübra (en büyük velîlik) makamında bir şahs-ı manevînin uzuvları, ebedî hayatta ebedî saadeti netice verecek bir fabrikanın çarkları, selâmet ve saadet diyarı olan Selâm Yurdu'na Ümmet-i Muhammed'i (s.a.s.) çıkaran Rabbanî bir geminin hizmetçileri hükmündedirler. Öyleyse dört ferdi 1111 yapan ihlâsı ve dolayısıyla birlik ve dayanışmayı kazanmak mevkiindedirler.

Evet, ortada tek başlarına 1111 fert bulunsa, bu 1111 fert ancak bir fert demektir. Fakat ortada birbirine tam destek vererek bir araya, yanyana gelmiş 4 tane 1 fert bulunsa, bu 4 fert ise 1111 fert demektir ve 1111 fert kuvvetinde olur. Hakikî ve samimî bir ittifakta her bir fert diğer kardeşlerinin gözüyle de bakabilir, kulaklarıyla da işitebilir; elleri ve ayaklarıyla da işleyebilir; hattâ beyinleriyle düşünüp, kalbleriyle inanabilir. Birbiriyle omuz omuza vererek bir araya gelmiş 4 fert, ayrı ayrı duran ve aralarında ittifak olmayan 1111 ferde galip gelebilir. Öyleyse, bu galibiyeti sağlayacak birliği oluşturmak ve bunun için de tam ihlâsı elde etmek elzemdir.

- **Meziyetin varsa hafâ turabında (gizlilik toprağı altında) kalsın, tâ (toprağı ekilen çekirdekler gibi) neşvünema bulsun.**⁵⁹⁵

FAZİLETLER, MEZİYETLER, SATILMAZ; BELKİ GİZLENİR

Bir topluluk, cemaat veya millet, Hz. Allah (c.c.) tarafından büyük işlere muvaffak kılındığında, bu muvaffakiyet, o topluluğun, cemaatin veya milletin olur. Şüphesiz bu topluluk, cemaat ve millette herkes, aynı derecede kabiliyetli değildir ve aynı performansı ortaya koyamaz; fakat, bir vücutta

nasıl beyin ve kalb merkezî öneme sahip olmakla birlikte, vücudun sağlığı ve vücut olarak fonksiyonunu tam görebilmesi için her bir organın, hattâ her bir hücrenin kendine has bir yeri ve vazifesi vardır; nasıl bir evin ev olması için taban, temel, duvarlar ve tavana ihtiyaç olduğu gibi, pencerelerin ve kapıların da bulunması gerekir; nasıl meselâ bilgisayar gibi bir alette yalnızca ana kart değil, en küçük çipler de önemlidir ve bunlardan birinin yokluğu bilgisayarın tamamını çalışmaz hale getirebilir, bunun gibi, bir cemaat, topluluk veya millette sadece meziyet ve kabiliyet bakımından üstün şahısların varlığı, o cemaat, topluluk veya milletin muvaffakiyetleri için kâfi değildir. Önemli olan, dehaların, üstün meziyetlerin ortaya çıkması değil, kolektif şuur ve iş birliğiyle herkesin kendine düşen vazifeyi yapması, bulunması gereken katkıda bulunmasıdır.

İşte, bir cemaat, topluluk veya milletin gerçekleştirdiği işler ve muvaffakiyetler, o cemaat, topluluk veya milletin tamamına aittir; başarısızlıklar ise, genellikle sevk ve idare hatasından kaynaklanır. Çünkü, tabanı oluşturan kesimler ve müesseseler, başların, idarecilerin sevk ve idaresine göre çalışır. Dolayısıyla, bütün bir cemaatin, topluluğun, milletin veya bir ordunun sürüklendiği başarısızlık veya mağlûbiyetler, büyük oranda idareciler ve/veya komutanlar sebebiyledir. Hal böyle iken, ne yazık ki, çok defa tam tersi davranılıp, başarılar ve zaferler baştakilere ve komutanlara, başarısızlıklar ise tabana, halka ve idare edilenlere yıkılmakta, neticede kitlelerin azmi kırılırken, bazı fertlere tekebbür ve zulüm kapısı açılmakta, bunların etrafını da dalga dalga dalkavuklar almaktadır.

Meziyet ve kabiliyetlere ayrıcalık talebinden kaçınmak

Bu gerçek çerçevesinde, bir müessese, cemaat ve toplum veya millet içindeki yüksek deha ve kabiliyet sahipleri, başkalarının üstünde bir mevki, tanınma ve ayrıcalık talebinde asla bulunmamalı, böyle bir şeyi düşünmemeli, hattâ cemaatin, topluluğun ve milletin rağmına olarak, onlardaki birliği, dayanışmayı ve paylaşmayı zedeleyecek şekilde öne çıkmaktan, meziyetlerini ve kabiliyetlerini baskı unsuru olarak kullanmaktan kaçınmalıdırlar. Çünkü, bütün işler, bütün başarılar, ancak cemaatin, topluluğun veya milletin tamamına yayılarak, onların ayağıyla yürünerek kazanılır. Birkaç meziyet ve üstün kabiliyet sahibi insanın öne çıkması, meziyet ve kabiliyetlerini baskı unsuru olarak kullanması, cemaat, topluluk veya millet onlara ayak uyduramaz ve arada uyum sağlanmazsa, daha çok

bozgunculuğa yol açar.

Beyni de, kalbi de taşıyan ayaklardır ve ayaklarla yol alınır

İnsan, beyinden idare edilir; kalb de gövdededir; fakat asla unutulmamalıdır ki, başı da, gövdeyi de taşıyan ayaklardır. Baş, büyük hayaller kurabilir, fakat onları gerçekleştirmek, ayakların hızına, gücüne ve dayanıklılığına bağlıdır. Baş, istese de ayaklardan koparak bir işi gerçekleştiremez. Aynen bunun gibi, bir cemiyette, cemaatte, toplumda ve millette başlar, üstün kabiliyetler, o cemiyetin, cemaatin, toplum veya milletin ayağıyla yürümek mecburiyetindedirler. Aksi halde, kaos, kargaşa ve başarısızlık kaçınılmaz olur.

Eğer üstün kabiliyet ve meziyet sahipleri, toplumun, cemaatin, milletin rağmına öne çıkmaz ve toplum içinde fertlerden bir fert olarak kalabilirlerse, cemaat, toplum veya millet olarak elde edilen başarılar herkese taksim edilir; başarı, cemaatin, toplumun, topluluğun veya milletin olur ve dolayısıyla her fert, bundan izzet ve şeref bulur; herkeste daha fazla çalışma şevki artar, araya kıskançlıklar girmez, gıpta damarları tahrik olmaz, kardeşlik ve dayanışma daha canlı olarak devam eder. Başarısızlıklar da paylaşılır ve dolayısıyla ne bazıları dışlanmış olur, ne de başarısızlıklar topyekün çöküntü ve ümitsizliğe yol açar. Belki, topluluğu, cemaati veya milleti kamçılar.

Böyle davranmak, başarıya daha fazla katkıda bulunmuş olması muhtemel yüksek kabiliyet ve meziyet sahiplerine haksızlık yapmak manâsına da gelmez. Çünkü, bir insan ne kadar dâhî, ne kadar kabiliyetli de olsa, hiçbir zaman bir cemaatin, bir topluluğun elbirliği ile gerçekleştirdiği başarıyı gerçekleştiremez. Buna karşılık, cemaat, topluluk veya millet tarafından tam bir uyum içinde gerçekleştirilen ve elbette fertlerin başarısından çok daha büyük olacak başarılarda üstün kabiliyet ve meziyet sahipleri, ferdî olarak yapabileceklerinin ötesinde bir başarının ortağı olurlar. Meselenin sevap yönü açısından da aynı gerçek söz konusudur. Bir cemaate gelen ana sevaplar paylaştırılmaz; cemaatin kazandığı ana sevap, onun bütün fertlerine aynen verilir. Fakat bazıları, ihlâs, samimiyet, himmet, ızdırap ve gayretlerine göre fazladan ek sevaba nail olabilirler. O bakımdan, bir topluluk içindeki üstün meziyet ve kabiliyet sahipleri bu meziyet ve kabiliyetlerine ücret aramamalı, bunlarla şöhret olmaya çalışmamalı ve topluluğun fertlerinden bir fert olarak kalıp, topluluğun ayağıyla yürümelidirler. Böylece, meziyet ve kabiliyetleri topluluğun başarılarına paralel olarak daha çok gelişir; ferdî olarak

ulaşabilecekleri başarıların çok daha ötesinde başarılarla ortak olurlar; topluluğun her ferdi izzet, şeref ve sevap kazanır; birlik, kardeşlik ve dayanışma daha da artar ve toplumları bitiren kıskançlık ve rekabet gibi kötü duyguların uyanmasına da imkân verilmez. Aksi halde, üstün meziyet ve kabiliyet sahipleri, bu meziyet ve kabiliyetleriyle ortaya atılır ve topluluğun, cemaatin, ordunun, milletin kendilerine uymasını beklerlerse yalnız kalırlar; başın gövdeden ayrılması gibi, topluluğun ana gövdesinden koparlar; kargaşa ve kaos olur; kıskançlık ve rekabet damarları tahrik edilir ve riya, yapmacılıklık, şöhret düşkünlüğü ve bunların etrafında mücadeleler baş gösterir. Elbette üstün meziyet ve kabiliyet sahipleri de bu kargaşa ve kaostan nasiplerini alır ve en azından âtil hale gelirler.

Allah'ın velîleri, duaların kabûl saatini,
Kadir Gecesi'ni ve İsm-i A'zam'ı gizlemesi

Cenab-ı Allah'ın insanlar içinde velîlerini, ömür içinde eceli, Cum'a günü duaların kabûl saatini, Ramazan geceleri içinde Kadir Gecesi'ni ve İsimleri arasında İsm-i A'zam'ını gizlemesine, bu açıdan da bakılmalıdır. Bu gizleme ile, herkese hem velî olma imkân ve ihtimali tanınmış olduğu gibi, velî olabilir diye her insana saygı göstermenin önü de açılmaktadır. Ölüm her gün gelebilir diye her günü, duaların kabûl saati olabilir diye bütün Cum'a gününü, Kadir Gecesi olabilir diye Ramazan'ın bütün gecelerini tam değerlendirme imkânı ortaya çıkmakta, İsm-i A'zam olabilir diye Cenab-ı Allah'ı bütün İsimleri'yle zikretme sevabı kazanılmakta ve böylece bir bütünün bütün fertleri, ehl-i iman bütün insanlar, ömrün bütün günleri, Cum'a'nın bütün saatleri, Ramazan'ın bütün geceleri en üstün kıymeti kazanmakta, Cenab-ı Allah'ın bütün İsimleri'ne gereken hürmet gösterilmiş olmakta, bunlar yapılırken de velî kullar kıymetten düşmek şöyle dursun, bilinmenin getirebileceği riya, süm'a ve sunîlikten kurtulmakta; insanın en iyi değerlendirmek isteyeceği son günü, Cum'a'da duaların kabûl saati, Ramazan geceleri içinde Kadir Gecesi ve Cenab-ı Allah'ın İsimleri arasında İsm-i A'zam'ı asla değer kaybına uğramamaktadır.

- **Kuvvet, haktır ve ihlâstadır. Haksızlar dahi, haksızlıkları içinde gösterdikleri ihlâs ve samimiyet yüzünden kuvvet kazanıyorlar.** [596](#)

İLÂHÎ YARDIM, İHLÂSA GELİR; İHLÂSSIZ AMEL,
YORGUNLUKTUR

Bir dirhem ihlâslı amel, binler ton ihlâssız amelden üstündür ve Cenab-ı Allah'ın yardımını, ihlâsa gelir. İhlâssız amel de, hizmet de, sadece yorgunluk demektir; dünya adına az bir menfaat sağladığı olsa bile, Âhret adına herhangi bir faydası olmaz. Haksız insanlar bile davalarında ve davranışlarında gösterdikleri ihlâs ve samimiyet sebebiyle kuvvet kazanır ve bu kuvvetle ihlâsa tam muvaffak olamamış ehl-i hak ve hidayet karşısında muvaffak olabilirler.

Hz. Üstad Bediüzzaman (r.a.), talebelerine hitaben, o zamandan yirmi sene önce kendi memleketinde, Güneydoğu'da ve İstanbul'da yaptığı ilmî ve dinî hizmetin yüz katını çok zor şartlar ve sürekli takip altında yedi-sekiz senede Barla'da talebelerindeki ihlâs sebebiyle Cenab-ı Allah'ın nasip buyurduğunu ifade eder ve "Samimî ihlâsınızla, şan ve şeref perdesi altında nefsimi okşayan riyadan beni bir derece kurtardınız. İnşâallah tam ihlâsa muvaffak olursunuz, beni de tam ihlâsa sokarsınız." der. Sonra da, "Eğer bilerek bu ihlâsı kırsanız, (asırlar öncesinden) size ihlâsınız sebebiyle teveccühte bulunan Hz. Ali (r.a.) ve Gavs-ı A'zam Abdülkadir-i Geylanî'nin (r.a.) tokadını yersiniz." ikazında bulunur ve şöyle devam eder:

*"Kardeşlerini nefislerine tercih ederler."*⁵⁹⁷ âyetinde işaret buyrulan tam ihlâsı kazanınız. Kardeşlerinizin nefislerini nefsinize şerefte, makamda, teveccühte, hattâ maddî menfaat gibi nefsin hoşuna giden şeylerde tercih ediniz. Hattâ, en lâtif ve güzel imanî hakikati muhtaç bir mü'mine bildirmek –ki en masumane, zararsız bir menfaattir– mümkünse, nefsinize bir bencillik ve kendini beğenmişlik gelmemek için, istemeyen bir arkadaşın yapması hoşunuza gitsin. Eğer samimi olarak, "Ben sevap kazanayım, bu güzel meseleyi ben anlatayım!" arzunuz varsa, bunda bir günah ve zarar yoksa bile, aranızdaki ihlâsın manâ ve ehemmiyetine zarar gelebilir.

- **Mü'minler, mü'min kardeşlerinin meziyetlerini ve faziletlerini kendilerinde tasavvur edip, onların şerefleriyle şükür ve iftihar etmelidirler.**⁵⁹⁸

KARDEŞLERİN MEZİYET VE FAZİLETLERİYLE ŞÜKÜR VE İFTİHAR ETMEK

Daha önce de temas edildiği üzere Kur'ân-ı Kerim, mü'minler hakkında "kendiniz, nefsiniz" tabirini kullanır;⁵⁹⁹ yani her mü'min, diğer mü'minin âdeta kendisidir ve dolayısıyla her mü'mini en az kendisi gibi bilmeli, kendisini düşündüğü kadar onu düşünmelidir. Madem ki mü'minler âdeta birbirlerinin aynısıdır; en azından, bir hadis-i şerifte buyrulduğu üzere, birbirlerine aynadırlar;⁶⁰⁰ birbirlerinde kendilerini gördükleri gibi, hem

onlardaki faziletleri, güzel ahlâkı ve hizmetleri kendilerine örnek alırlar ve bir endam aynasında kendilerine çekidüzen verme gibi günahlara karşı kendilerini kontrol ederler; hem de, mü'minlerin samimî ikazlarına kulak verir, hattâ kendilerini hataları karşısında ikaz etmeleri için mü'min kardeşlerine teşvikte bulunurlar.

Koynumuzdaki yılanı söyleyene ancak teşekkür edilir

Hz. Üstad (r.a.), “Benim boynumda veya koynumda bir akrep bulunduğunu biri söylese veya gösterse ondan darılmak değil, belki memnun olmak lâzım gelir.”⁶⁰¹ diye yazar. Hizmet adına yapılan kusurları hatırlatıp ikazda bulunanlarla ilgili olarak da şöyle der:

Zaten Risale-i Nur'un bize verdiği ders de, ihlâs hakikati, enaniyeti terk ve daima kendimizi kusurlu bilmek ve kendini beğenmişlik etmemektir. Kendimizi değil, Risale-i Nûr'un şahs-ı manevisini ehl-i imana gösteriyoruz. Bizler, kusurumuzu görene ve bize bildirene –fakat hakikat olmak şartıyla– minnettar oluyoruz, ‘Allah razı olsun!’ deriz. Boynumuzda bir akrep bulursa, ısırmadan atılsa, nasıl memnun oluruz; kusurumuzu –fakat garaz ve inat olmamak şartıyla ve bid’atlara ve dalâlete yardım etmemek kaydıyla– kabul edip minnettar oluyoruz.⁶⁰²

Madem mü'minler arasında böyle bir münasebet vardır ve olmalıdır; öyleyse, bir mü'min, mü'min kardeşlerinin meziyetlerini ve faziletlerini kendinde tasavvur edip, o meziyet ve faziletler kendine aitmiş gibi sevinmeli, İslâm ve mü'min kardeşleri adına iftihar etmeli, Allah'a hamd ve senâda bulunmalıdır.

Fenâ fi'l-ihvan (Kardeşlerin birbirinde fâni olmaları)

Tasavvuf ehli arasında fenâ ‘fi’ş-seyh’, ‘fenâ fi’r-rasûl’ gibi terimler vardır. İman ve Kur’ân hizmetinde bulunanlar arasında ise ‘fenâ fi'l-ihvan’ (kardeşlerde fâni olmak) düsturu bulunmalıdır. Buna ‘tefânî’, yani birbirinde fâni olmak denir. Yani, bir mü'min, kendi nefsanî hislerini bir tarafa bırakıp, kardeşlerinin meziyet ve hisleriyle fikren yaşamalıdır.

İman ve Kur’ân hizmeti yolunun esası kardeşliktir, hilleştir

İman ve Kur’ân hizmeti yolunun esası kardeşliktir; baba ile evlât, şeyh ile mürid arasındaki münasebet değildir. Hizmetin başındaki zat, ancak bir üstad veya rehber olabilir. Elbette onu dinlemek, kılavuzluğu altında yol almaya çalışmak, kendisine gereken saygıyı göstermek elzemdır. Fakat bu, bir şeyh–mürid münasebeti değildir; belki bir imam–cemaat, öğretmen–talebe münasebetidir.

İman ve Kur’ân hizmeti yolu, aynı zamanda hillet yoludur. Hillet,

sırdaşlık, en yakın dostluk, en samimî arkadaşlık demektir. Bu yolda herkes birbirinin kardeşi ve aynı zamanda en yakın dostu, en fedakâr arkadaşı, en güzel takdir edici yoldaşı ve en civanmert kardeşi olması gerekir. Bunun da ana üssü ihlâstır; ihlâsı elde edilemedikçe bu mertebe kardeşlik ve dostluğa ulaşamaz. Samimî ihlâsı kıran, bu dostluğun gayet yüksek kulesinin başından düşer. Fizik kaidesi gereği de olarak, başından düştüğü kule en yüksek bir kule olduğu için, –Allah korusun– gayet derin bir çukura düşme ihtimali vardır; ortada tutunacak yer bulamaz.

En büyük bir Kur’ân caddesi, Sünnet ve Sahâbe yolunda bütün şümül ve kapsamıyla İslâm’a hizmet youlu olan iman ve Kur’ân hizmetinden kopanların bilmeden dinsizlik kuvvetine, nelere sebep olacağı kestirelemeyen fitnelere yardım etme ihtimali vardır. Dolayısıyla, bu yolda ihlâsı ve kardeşliği elde edip korumak, hayatî önemi haizdir.

- **İhlâsı kazanmanın ve muhafaza etmenin en tesirli bir yolu, râbıta-i mevt, yani ölümü akıldan çıkarmamak, onu hayatla birlikte yaşamaktır.**⁶⁰³

İHLÂSİ KAZANMA YOLUNDA RÂBİTA-İ MEVT

İhlâsı zedeleyen, riyaya ve dünyaya sevkeden tûl-i emel, yani dünya adına uzun emeller beslemek olduğu gibi, riyadan nefret veren ve ihlâsı kazandıran da râbıta-i mevttir; kişinin kendi ölümünü düşünüp, dünyanın fâni olduğunu mülâhaza edip, nefsin desiselerinden kurtulmaktır. Evet, ehl-i tarikat ve ehl-i hakikat, Kur’ân-ı Hakîm’in “*Her nefis, ölümü tadıcıdır.*”⁶⁰⁴ ve “*Elbette sen de öleceksin, onlar da ölecekler.*”⁶⁰⁵ gibi âyet-lerinden aldıkları dersle, râbıta-i mevti manevî yolculuklarında esas tutmuşlar ve dünya adına uzun emeller beslemenin kaynağı olan sanki dünyada ebedî kalınacakmış vehmini o râbıta ile gidermişler. Onlar, farazî ve hayalî bir surette kendilerini ölmüş tasavvur ve tahayyül edip, yıkanıyor, kabre konuyor farz edip, düşünce düşünce, nefs-i emmâre, o tahayyül ve tasavvurun tesirinde uzun emellerinden bir derece vazgeçer. Bu râbı-tanın faydaları pek çoktur. Bir hadis-i şerifte “Lezzetleri tahrip edip acılaştırılan ölümü çok anın!”⁶⁰⁶ buyrulur ve bu râbıta ders verilir.

Fakat iman ve Kur’ân hizmeti yolunda bu râbıtanın ehl-i Tasavvuf’un yaptığı tarzda farazî ve hayalî olarak yapmak şart değildir. Belki, âkıbeti düşünmek suretinde geleceği hazır zamana getirmek değil, hazır zamandan

fikren geleceğe gitmek, hakikate daha uygun olur. İnsan, hayale, tasavvura gerek kalmadan, şu kısa ömür ağacının başındaki tek meyvesi olan kendi cenazesine bakabilir. Yani, gelecek hadiseler ve bir süreç içinde kendini ölmüş, yıkanmış, kabre konmuş olarak düşünmek yerine, bizzat ölmüş ve ölü olarak görür ve ona göre yaşar. Bunu, ilgili hadis-i şerifte ihsanın tarifine benzetebiliriz.⁶⁰⁷ Nasıl ihsan Allah'ı görüyormuşçasına, en azından O'nun bizi sürekli gördüğünün şuuru içinde davranmaksa, gerçek bir râbîta-i mevt de, ölümü arada bir düşünerek değil, tam bir şuurla ve sürekli hissederek, kendimizi âdeta ölmüş ve hep Münker–Nekir'in, hattâ Mahşer'de Allah'ın huzurunda hesap veriyor görerek yapılır; hayat, buna göre yaşanır, buna göre tanzim edilir. Hayatı böyle yaşayan, ölümü ve ölümden sonrasını hayatın içinde tecrübe edebilen insan, bir adım daha attığı zaman içinde bulunduğu asrın, bir adım daha ötede dünyanın ölümünü müşahede eder ve buradan tam ihlâsa yol bulur.

- **Tahkikî iman adına ve Allah ma'rifetini netice veren yaratılmışlar üzerinde tefekkür parıltılarıyla, Cenab-ı Allah'ın daima huzurunda bulunduğumuz şuurunu kazanarak, huzurda yüzü O'ndan başkasına çevirip, O'ndan başkasına bakmanın edebe ne kadar muhalif olduğunu düşünmekle de riyadan kurtulup, ihlâs kazanılabilir.**⁶⁰⁸

TEFEKKÜR VE İHSANLA RİYADAN KURTULUP İHLÂSİ KAZANMA

Kur'ân caddesinde, hakikat yolunda tahkikî iman ve Allah ma'rifetini elde etmek, olmazsa olmaz önemdedir. Bu imana ve ma'rifete ulaşmanın en mühim bir yolu da tefekkürdür. Varlıklar ve hadiseler üzerinde iman ışıkları altında yapılacak bir tefekkür, insana hem tahkikî iman, hem de Allah ma'rifetini kazandırabilir. Bir arının binbir çeşit çiçekten nektar toplaması gibi, insan aklı, kalbinin ve rûhunun ışığında, en azından başta icmalî bir imanla eşya ve hadiseler üzerinde düşündükçe, kalbe ne pencereler, ne pencereler açıldığı farkedilebilir. Bu tefekkür, özellikle eşya ve hadiselerle birlikte Kur'ân âyetleri üzerinde de devam edecek olursa, Kur'ân'dan eşya ve hadiselere, eşya ve hadiselerden Kur'ân'a, aynı anda akıldan kalbe, kalbden sır, hafî ve ahfâya doğru akımlar ve yolculuklar olur. Tabî ki bu yolculuklar ve yolculuklarda ulaşılabilecek tahkikî iman ve ma'rife şuaları, herkesin kapasitesine, ilmine, rûhî derinliğine, Dinî emirleri yaşamaktaki dikkatine

göre deđiŖecek, daha çok ve daha az, daha parlak veya daha mat olacaktır.

Bu tefekkür ve onun getirdiği iman ve ma'rifet nûruyla insan, kendisini sürekli Cenab-ı Allah'ın huzurunda hissedebilir; Tasavvuf'taki tabiriyle, bir nev'î 'maıyyet' kazanabilir. Bir insanla bile karŖılıklı otururken yüzü o insandan çevirmek edebe aykırı bir davranıŖtır. Öyleyse, Cenab-ı Allah'ın huzurunda yüzü başka taraflara çevirmek, O'ndan başkasına bakmak, başka yerlerde menfaat ve mükâfat aramak, hattâ kalbi dahi O'ndan başkasıyla meŖgul etmek, huzurun edebine ne kadar aykırı olacaktır. Dolayısıyla insan, O'nun huzurunda daima O'nu, O'nun teveccühünü, O'dan duyularına, kalbine ve rûhuna akacak ilhamları ve hakikatleri hedefler ve bunları avlamaya çalıŖır; çalıŖır da, başka hiçbir Ŗey düşünmez. Bu da, onda riya gibi pespaye duyguları öldürür ve tam ihlâsı kazanmaya hizmet eder.

- **Maddî menfaat üzerinde rekabet, yavaş yavaş ihlâsı kırar; hem, hizmetin neticesini zedeler ve üzerinde rekabet edilen maddî menfaati de kaçıır.**⁶⁰⁹

DİN'İ MADDÎ MENFAATE REKABETKÂRANE ALET ETMEK

Din ve Din adına hizmet, katiyyen dünyevî menfaatlere alet edilemez ve dünyevî menfaatler hedef alınarak Din yaşanmaz, Din'e hizmet de edilmez. Kur'ân-ı Kerim'de pek çok âyette Allah'ın âyetlerinin küçük fiyatlar, dünyevî menfaatler karŖılıđı satılmaması gerektiği vurgulanır ve bilhassa İsrail Oğulları içindeki bazı âlimler söz konusu satıŖtan dolayı Ŗiddetle azarlanırken,⁶¹⁰ bütün peygamberler de, Din'i tebliğ karŖısında hiçbir ücret istemediklerini risaletlerinin aslî bir boyutu olarak vurgulamıŖlardır.⁶¹¹ Muhtaç durumdaki ehl-i Din ve diyanete ve ehl-i hizmete halk yardımdan kaçınmaz. Fakat bu yardım, dünyevî geçimliğe bu katkı, katiyyen beklenmez ve istenmez; hattâ ona muhtaçmıŖ gibi bir tavır takınıp, yani hal diliyle yine istenmez ve beklenmez. Belki umulmadık anda verilebilir. Eğer Din'e hizmet karŖılıđı maddî bir menfaat beklenirse, bu takdirde bu menfaat etrafında rekabet ve çekiŖme doğar; böyle bir beklentinin içindeki insan, aynı hizmetteki kardeŖiyle rekabete girer; onu kıskanmaya baŖlar.

Daha başka beklentiler üzerinde rekabet

Rekabet, yalnız maddî menfaat etrafında olmaz. Eğer tam ihlâs elde edilememiŖse, takdir, beğenilme, kabûllenilme, isminin anılması gibi bayağı beklentiler etrafında da rekabet ve kıskançlıklar olur. Bütün bunlar, ihlâsa

mânidir; hizmetteki bereketi kaçıır ve Allah katındaki makbuliyetini kırar. Neticede insan, bir gün bu beklentilerinden de olur.

- **Âhîret ve hattâ manevî terakki adına beklentiler de ihlâsı kıran bir diğer sebeptir.**⁶¹²

MANEVÎ TERAKKİ BEKLENTİSİ DE İHLÂSİ KIRABİLİR

Yalnızca maddî menfaat beklentisi değil, Din'e hizmet karşılığında sevap, Âhîret ve manevî makamlar adına beklentiler de ihlâsa mâni olabilir veya ihlâsı kırabilir. Çok sevap kazanmayı, Allah katında ve Âhi-ret'te yüksek dereceler sahibi olmayı istemek, elbette zararsızdır. Fakat eğer tam ihlâs elde edilememişse, bu tür beklentiler de rekabete ve kıskançlığa sebep olabilir. Başkalarından daha çok sevap kazanmak, mânen onlardan daha büyük ve daha yüksek makamlar sahibi olmak gibi bir rekabet ve kıskançlık, bu tür beklentilerden de doğabilir. Bu da, kişide "Her sevaplı işi veya işin çoğunu, büyüğünü ben yapayım!" duygusu uyarır.

Oysa, daha önce de temas edildiği üzere, mü'minler cemaati, bilhassa aynı yolda Din'e hizmet eden bir cemaat, bir vücut gibidir. Nasıl ki vücutta her organ ve uzvun kendine ait yeri ve vazifesi vardır; bu yeri diğer organ ve uzuvlar dolduramaz ve aynı vazifeyi yapamaz; bunun gibi, Din'e hizmette de herkesin yapabileceği bir iş muhakkak vardır. Önemli olan, herkesin işini yapması, kardeşlerine destek olması ve dua etmesi ve kimse ile şu veya bu şekilde rekabete girmemesidir. Nasıl dünya işlerinde iş bölümü ile herkes neticeyi paylaşır; meselâ, dört-beş kişiden biri gazyağını, diğeri fitili, bir diğeri lambanın şisesini, bir diğeri camını tedarik edip, bir başkası da kibriti bulup çaksa ve lambayı yaksa, neticede herkes ışığı elde etmiş, ışığa ulaşmış, aynı neticeyi tahsil etmiş olur ve bunlardan birinin eksikliği neticeye ulaşmaya mânidir; aynen bunun gibi, bir hizmette ve Âhîret'e yönelik işlerde de ihlâsla böyle bir yardımlaşma neticesinde herkes ortaya çıkacak neticeye ortak olur ve o neticenin sevabı, o yolda hizmet eden herkesin sevabına aynen girer. Dolayısıyla, maddî menfaat etrafında rekabet etmeyen ehl-i hizmet, daha çok sevap, manevî makamlar ve Âhîret'e ait beklentiler adına da rekabete düşmemelidir. Bir insan, ne kadar kapasiteli olursa olsun, bütün işleri yapamayacağı gibi, en fazla bir-iki kişinin işini yapabilir; fakat bir cemaat içinde üzerine düşeni yaptığında bütün bir cemaatin işini yapmış gibi sevap alır. Bu sevap nerede, tek başına kazanılacak sevap nerede?

- **Hubb-u câh denilen şöhret, kendini insanlara beğendirme ve onların gözünde mevki sahibi olma hırsı, nazar-ı dikkatleri üzerine çekme arzusu , “gizli şirk” olan riyakârlığa kapı açar ve ihlâsa mânidir.**⁶¹³

HUBB-U CÂH VE GİZLİ ŞİRK OLAN RİYA

İnsanın en zayıf damarlarından biri, başkaları tarafından tanınma, beğenilme ve kabûl görme arzusudur. Cenab-ı Allah (c.c.), bu duyguyu insana kendisini Allah’a kabûl ettirme yolunda uğraşması için vermiştir. Fakat, iyi bir nefis terbiyesi ve tezkiyesinden geçmemiş insan, bu duyguyu suiistimal eder, yanlış maksat için, yani şöhret, insanların gözünde mevki sahibi ve onlar tarafından beğenilen bir insan olma yolunda kullanır. Riyanın, tabasbusun, yani dalkavukluğun ve başkaları önünde eğilmenin kapısı da buradan açılır. İnsanlara hükmetmek için güçler, özellikle İslâmî hizmetlere ve hizmet edenlere mâni olmaya çalışan mihraklar, insandaki bu zayıf damarı çok fazla kullanırlar.

Hubb-u câhın da tatminine son yoktur

Şöhret ve başkaları tarafından kabûl görme arzusu ve hissi, nefsin diğer şehvetleri gibi tatminine son olmayan bir arzu ve histir. Tuzlu su içtikçe daha da susamak gibi, kendini şöhrete ve başkaları tarafından beğenilip kabul görmeye, başkaları tarafından övülmeye kaptırmış insan, bu hususta tatmin bilmez; daha fazla, daha fazla ister ve kendisini rezil edecek şekilde kendi reklamını yapar hale gelir.

Oysa bir insanı dünyadaki bütün insanlar beğenip takdir etseler, bunun o insanın nefsini kuvvetlendirmekten ve insanlar nezdindeki mevkiini korumak için olmadık yollara başvurup, rezil olmaktan başka hiçbir ‘fayda’sı olmaz. Bütün insanların bir insanı beğenmemesinin de esasen insana kaybettireceği bir şey yoktur. Kalbler, Allah’ın elindedir ve O (c.c.), kalbleri dilediği şekilde evirip çevirir. Dolayısıyla insan, Allah’ı razı etmeğe, O’nun rızasını kazanmaya çalışmalıdır. Allah, razı olduğu kişiyi, hakkında hayırlı olacak şekilde dilediği insanlara da sevdirebilir. Bu mevzuda bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur:

Allah, bir kulunu sevdi mi...

Allah, bir kulunu sevdi mi, Cebrail’e “Ben falanı seviyorum, sen de sev!” diye seslenir. Cebrail de onu sever. Sonra semâ ehline “Allah (c.c.) falanı seviyor, siz de sevin!” der. Semâ ehli de bütünüyle onu sever. Ve bu kul için yeryüzünde kabûl vaz’edilir. Allah, bir kuluna da buğzetti mi, Cebrail’e “Ben falana buğzettim, sen de buğzet!” diye seslenir. Cebrail de ona buğzeder. Sonra semâ ehline “Allah falana buğz ediyor, siz de buğzedin!”

der. Sonra da o kişi için yeryüzünde buğz (öfke ve nefret) vaz' edilir.⁶¹⁴

Evet, bir insan için önemli olan, Allah'ın onu sevmesidir. Çünkü Allah'ın sevmesi, hakikî sevmedir; O, sevdiğini dilediklerine sevdirebilir. Elbette, bu, yeryüzünde Allah'ın sevdiğini herkes sever, Allah'ın buğzettiğine herkes buğzeder demek değildir. Sevginin hakikî olanı vardır, yapmacık ve dünya, menfaat gibi sebeplerle olanı vardır. Hakikî sevgi, karşılığında bir şey beklemeyen ve Allah için olan sevgidir. İşte, Cenab-ı Allah (c.c.), sevdiği insanları dilediği ve onu sevmesi gereken, sevgisi hakikî ve onun hakkında faydalı olacak kişilere sevdirebilir; buğzettiği birini de aynı kişilere buğzettirir. Allah sevgisini ve O'nun sevgisi sebebiyle sevgisi kazanılması gereken ve faydalı olan kimselerin sevgisini kazanma yolu da Kur'ân'da şöyle nazara verilir: "*Rahmân, iman edip imanları istikametinde sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanlar için (gök ve yer ehlinin gönüllerinde) sevgi kabûl var edecektir.*"⁶¹⁵

Bunun dışında her türlü sevgi talebi, şöhret ve insanlar gözünde mevki sahibi olma isteği, insan için bir belâdır. Hz. Bediüzzaman (r.a.), bu hususta çok güzel söyler: "Ey şân ve şerefi, nam ve şöhreti isteyen adam! Gel, o dersi benden al. Şöhret, rıyanın ta kendisidir ve kalbi öldüren zehirli bir baldır. Ve insanı insanlara kul ve köle yapar. O belâ ve musibete düşersen, '*Biz, Allah'a aitiz;* (Ancak O'na ibadet eder, ancak O'nun önünde boyun eğimiz. O, bizi sever ve bize değer verirse yeter; O bizi sevmez ve bize değer vermezse, farz-ı muhal bütün insanlar bizi sevse de bunun bize bilhassa Âhiret'te hiçbir faydası olmayacaktır. Çünkü) *nihâî dönüşümüz O'nadır, O'na dönüyoruz* (ve hesabımızı O'na vereceğiz; af, bağışlama ve mükâfat da O'ndandır, ceza da O'ndandır; öyleyse, başkalarının, kendilerine bile mâlik olmayan âciz insanların sevgi ve kabulü peşinde niye koşalım!)"⁶¹⁶ de ve kurtul."⁶¹⁷

İnsan, şöhret arzusu ve hubb-u câhtan kurtulamıyorsa...

Şöhret ve başkaları tarafından beğenilip kabûl görme hissi bir insanda çok fazla hükmediyor, insan da ondan kurtulamıyorsa veya bazılarının ondan kurtulmalarını arzu ediyor, fakat bu da gerçekleşmiyorsa, bu hissin yüzü başka tarafa çevrilebilir. Meselâ, bir insanın sesi çok güzeldir, makam da bilmektedir ve bunun başkaları tarafından da bilinmesini, bu yanılla tanınıp şöhret olmayı ister. Bu insan kendisini bu istekten alamıyorsa, bu takdirde o insan, sesini haram yollarda, müstehcen ve kötü türküler, şarkılar söylemede kullanacağına, Kur'ân okuma ve ilâhî söyleme gibi yollarda da kullanabilir

ve bu da, tanınmasına vesile olabilir. Dolayısıyla, şöhret olma, bilinme, takdir edilme arzularından kurtulamayan insanlar, bu arzuları en azından haram olmayan yollardan tatmine çalışmalı veya böyle insanlar, haram olmayan yollarla tatmine yönlendirilmelidir. Bununla birlikte, yine de şöhret tutkusu, riya, bilinme ve insanlar gözünde mevki sahibi olma arzularına karşı mücadele de devam etmelidir.

Din'e hizmet cemaatlerinde aslolan kardeşliktir ve ferdî şahsiyetleri kardeşler içinde fâni kılıp, kardeşleri kendine tercih etmektir. Dolayısıyla, başkaları nazarında yeri, değeri ve mevki olma arzusu, kardeşler arasında rekabete yol açar. Bir cemaatteki kardeşlerin şerefinden oluşan, belki Cenab-ı Allah'ın bizzat var ettiği şeref, o cemaatin her ferdine ait olabilir. Bu, pratik hayatta da müşahede edilen bir gerçektir. Cenab-ı Allah'ın kalblerde kabûl var ettiği cemaat mensubiyetiyle elde edilen şeref ve kabule kimse şahsıyla ulaşamaz. Ulaşmak şöyle dursun, belki çok sıradan biri olarak kalır gider. Cemaatin şerefidir ki, mensuplarına da yansır. Öyleyse, cemaat içinde ferdî prestij ve şan, kabûl ve takdir peşinde koşmak, hem maksadın tersini doğurur, hem de yapılan hizmeti şahsı adına akim bırakır.

Hizmet cemaatinde kardeşlik ve Allah katında yükselmek

Din'e hizmet, kardeşlik üzerine oturduğu için, makamlar çoktur; hizmet içinde kardeşler sayısınca, hattâ daha fazla makam vardır ve herkes, arzedildiği üzere, cemaatin sahip olduğu makamı ve şerefi paylaşır. Dolayısıyla, kardeşler birbirleri üzerinde üstünlük yarışına giremezler. Bir müessesede, meselâ bir okulda müdür, yardımcıları, öğretmenler ve hizmetliler bulunur. Okulun idaresi ve fonksiyonu gereği, elbette makam ve vazifeden gelen farklılıklar olacak ve okul içinde herkes, makamına ve vazifesine göre muamele görecektir. Fakat Din'e hizmet noktasında kimse, diğerine üstünlük taslayamaz ve ona karşı ağabeylik, mürşidlik, rehberlik vaziyeti takınamaz. Hizmetin ve hizmette iş bölümünün gereği rehberlik, ağabeylik, müessesenin işletilmesinin gereği olan idarecilik ve idare edilen olma ayrıdır; fakat bütün bunlar, hizmet adına, hizmette önde veya arkada olma adına, başkalarına üstünlük adına kesinlikle ölçü değildir, bir ölçü olarak alınamaz ve kullanılamaz. Bir hizmet cemaatinde herkes birbirinin kardeşi ve yardımcısıdır. Zaten rekabetle manevî makamlar kat'iyen büyümmez ve elde de edilemez. Aynı manevî makamda binlerce insanın bulunması, başkalarının da aynı makama ulaşmasına asla mâni değildir;

çünkü manevî makamlarda ve mertebelerde sıkışma, paylaşma ve daralmadan ileri gelecek bir eksilme olmaz. O bakımdan, samimî olarak Allah katında yükselmek isteyenler de kardeşlik konumunda kalıp, kardeşlerini nefesine tercih ederek ve tam ihlâsa ulaşarak yükselebilirler.

- **Zayıf, güçsüz, şöhret düşkününü ve riyakâr insanlar, güçlü görünmek ve dikkat çekmek için muhalif ve tahripkâr olur.** [618](#)

ZAYIF İNSAN TENKİT, MUHALEFET VE TAHRİPTE ÜN VE GÜÇ ARAR

Daha önce de temas edildiği üzere, ehl-i dünya ve dalâletin bazen ehl-i hak ve hidayete galibiyeti, ehl-i dünya ve dalâlette bir hak ve hakikat bulunduğundan değildir. Bu, daha ziyade (1) ehl-i hak ve hidayet arasındaki tefrika ve ihtilâflardan ve ehl-i hakkın hakikate gerektiği şekilde sahip çıkamamasından; (2) bozguncu ve fitneci ehl-i dalâletin insanlarda bulunan korku ve tamah gibi zayıf damarları ve (3) insanın mahiyetinde zararlar madenler hükmünde olan hırs, kıskançlık, rekabet, kibir, enaniyet, bencillik, tarafgirlik gibi duyguları ve istidatları işletmesinden; (4) insanlarda bulunan nefsanî arzuları, karşı cinse, çocuklara, mala, paraya, eşyaya, meskene ve mesleğe tutku gibi şehvetleri ve şahsî emelleri tahrik etmesinden; (5) yine insanlardaki şan, şöhret ve şeref adıyla nefsin riyakârane firavunluğunu okşamasından; (6) belki hepsinden önemlisi, ehl-i dünya ve dalâletin vicdansızca tahribatıyla korku salmasından ileri gelmektedir.

Evet, ehl-i hak ve hidayet, kendindeki zaafı, aralarındaki tefrika ve ihtilâfları gidermeli ve ehl-i dalâletin tahribatı karşısında dikkatli olmalıdır.

Ehl-i dalâlet de, şeytan gibi, tahrip cihetinde çalışır

Ehl-i gaflet ve dalâlet de, aynen şeytan gibi, zâtında ve kalbde zayıf olduğundan, sadece bu dünya hayatını hedef alıp, bu hayata çok bağlı olduğundan her an ölecekmiş veya öldürülecekmiş, dünya ve hayatı kaybedecekmiş korkusuyla tahrip cihetinde çalışır. Tahrip ise çok kolaydır. Bir şeyin varlığı onu meydana getiren bütün parçaların varlığına bağlı iken, yokluğu için bir parçasının yokluğu kâfidir. Vücudun sağlığı ve hayatta kalması için bütün organların sağlığı gerekli, fakat ölümü için bir hücrenin bile bozulması, bir organın hastalığı yeterli olabilmektedir. Dolayısıyla, ehl-i hakkın hakkı ikame için ehl-i dalâletin kendi yolunda gösterdiği gayretin en az bin katını göstermesi gerekir. Bunun realitede bir bakıma imkânsızlığından

dolayı Cenab-ı Hakk (c.c.), ehl-i hakka değişik şekillerde ciddî yardımda bulunur. Cenab-ı Hakk'ın yardımını birinci derecede çekecek olan da ihlâs ve samimiyettir.

Ehl-i dünya ve dalâlet, ehl-i hak ve hidayetdeki zaafıların sebep olduğu zayıflığın yanısıra, sınır tanımaz, insafsız ve merhametsiz tahripkârlığıyla korkuya yol açabilmekte ve ehl-i hak üzerinde geçici ve zahirî bir üstünlük kurabilmektedir. Fakat, “Nihaî galibiyet, âkıbet, müttakîler içindir.”⁶¹⁹ ve “Hak üstündür; ona üstün olunamaz.” gibi mutlak gerçeklerin de işaret ettiği üzere, ehl-i dünya ve dalâletin geçici galibiyetleri nihayette onların Cehennem’i, ehl-i hak ve hidayetin ise Cennet’i kazanmasına sebep olur.

Tenkrit, muhalefet ve tahribe karşı müsbet hareket, tamir ve inşa

Dalâlette herhangi bir hak ve hakikat olmadığı için ehl-i dünya ve dalâlet, kalben zayıftır; bu zayıflığı daima hisseder. Ayrıca, dünya hayatını tek hedef edindikleri için, hep bu hayatın biteceği ve ölecekleri ya da öldürülecekleri korkusuyla yaşarlar. Bu tür his ve korkulara insandaki kendini gösterme, ispat-ı nefis, şöhret düşkünlüğü gibi bayağı duygular da eklenince, ehl-i dünya ve dalâlet, kendilerini muhalefetle ve tahriple ispat etmek ister. Bu muhalif olma tavrı, ne yazık ki son bir-iki asırda bazı Müslümanlarda ve İslâmî hareketlerde de öne çıkmış ve bu Müslümanlar veya hareketlerin mensupları, İslâm’a dayalı müsbet hareket yerine, mevcut sistem veya rejimlere muhalefeti esas almış, hattâ muhalefette hiçbir zaman bir araya gelemeyecekleri Marksistlerle de bile bir araya gelme gibi gafletler sergilemiş ve bu şekilde ortaya güya bir şey koymaya çalışmışlardır.

Hak ve bâtil mukayesesi

Oysa İslâm, tepkici veya reaksiyoner değil, daima aksiyoner olmayı, menfî değil müsbet hareket etmeyi, yıkmayı değil yapmayı emreder. Çünkü İslâm, baştan sona müsbet değerler bütünüdür; inşa edicidir. Müsbet ve inşa edici değerlere sahip olmayanlar, muhalif ve tahrip çizgisinde giderler. İslâm, kendi sistemini inşa ederken, ona muarız sistemler ise yavaş yavaş silinir. “*Hak geldi, bâtil yok olup gitti; zaten bâtil, mahiyeti gereği yok olmaya gitmeye mahkûmdur.*”⁶²⁰ âyeti bu gerçeğe işaret ettiği gibi, yine hak ve bâtil mukayesesi yapan “(Allah), gökten bir tür su indirir ve vadilerde akıp giden ırmakların her biri onunla kapasitesine göre dolup akar. Dolu dolu akıp giden bu sular, üzerlerinde kabaran köpükleri yüklenir götürür. İnsanların ziynet veya başka bazı eşya yapmak için ateşte erittikleri madenlerin üzerinde

de buna benzer bir köpük oluşur. İşte Allah, hak ve bâtılı böyle bir temsille anlatır. Köpük fazla kalmaz, yok olur gider; insanlara faydası olan öze gelince, o yerde sâbit kalır. Allah, işte böyle misaller verir.”⁶²¹ âyet-i kerimesi de, aynı gerçeğin ifadesidir.

Bilhassa bu ikinci âyet, üzerinde durmaya çalıştığımız gerçekler açısından son derece manâlı ve önemlidir. Âyette gökten inen su veya yağmur İlâhî vahyi, ırmaklar ise bu vahiyden farklı faydalanma kapasitesine sahip zihinleri, kalbleri ve toplumları sembolize etmektedir. Nasıl zihinler, kalbler ve ruhlar, kapasitesine göre yağmur alan ve ondan faydalanan vadiler veya ırmaklar gibi ise, âyetteki diğer benzetme ile, bizzat insanlar, işlenmesi gereken madenler gibidir de. İlâhî vahyi insanlara taşıyan peygamberler ve onların vârisleri, insanları işleyen ve her birini kapasitesine göre saflaştıran, saf birer gümüş, altın, elmas vb. yapan maden işleyicileridir.

Hem yağmur sularını alıp akıtan ırmaklarda, hem de işlenen madenlerin üzerinde fazladan ve atılacak köpük oluşur; insan tabiatında da, toplumların örf, âdet, inanç ve geleneklerinde de aynen bunun gibi pek çok zararlı ve atılması gereken unsurlar vardır. Köpük veya atılması gereken bu zararlı unsurlar, hem hafif, hem değersiz olduğundan yüzeye çıkar ve yüzeyde görünür; o kadar ki, bazen altta akıp giden suyu veya insanda güzel huyları ve kabiliyetleri veya toplumdaki gerçek değerleri ve değerli insanları gizler. Bâtıl, aynen bu köpük ve atılması gereken zararlı ve fazla madde gibidir. Fâkat zahire, yani dış görünüme bakarak hüküm vermemek gerekir. Ne var ki, insanlar çok defa zâhire bakarak aldanırlar; oysa nasıl köpük içi boş olduğundan patlayıverir veya kaybolup giderse, bâtıl da, aynı şekilde içi boş olduğundan yok olup gitmeye mahkûmdur.

Hak, bizzat kelimenin ‘sâbit olan, değişmeyen, sökülüp atılamayan’ şeklindeki manâsından da anlaşılacağı üzere kalıcıdır, sâbittir ve akıp giden su gibi, ulaştığı her yerde hayata kaynaklık yapar. Şu halde, bâtılın, dalâletin köpük gibi üstte görünmesine aldanmamak lâzımdır. Hak, kendi yatağında akıp giderken bâtıl, bir sabunlu su baloncuğu gibi söner. Bâtılın hak üzerine giriştiği hücumlar ve onun taktiklerine karşı takınılması gereken tavır ise, arabasında kendi hedefine doğru kendi yolunda giden bir şoförün yolu ve yolun trafiğini gözetlemesi, yol emniyetini sağlama alması ve arabasını kazasız ve düzgün kullanmasına benzetebiliriz. Buna karşılık, bilhassa ehl-i hakkın muhalif ve tepkici davranması ise, hak adına ehl-i dünya ve dalâletin

yolunda ve onun gidiş istikametine göre yol almaya çalışmak gibidir. Bu ise, dalâlet ve bâtila zarar vermek şöyle dursun, onu kuvvetlendirir de.

- **Şeytan'ın içtimaî hayatı ve mü'minler arasındaki ittifakı bozan önemli bir desisesi, mü'mindeki bir kötü davranış veya sıfat sebebiyle onun bütün iyiliklerinin üstünü örtmesidir.**⁶²²

MÜ'MİN, BİRKAÇ MENFÎ SIFAT SEBEBİYLE MAHKÛM EDİLMEZ

Şeytan'ın mü'minler arasındaki ittifakı, muhabbet ve bağlılığı kırıp, içtimaî hayatı ifsat için başvurduğu en önemli desiselerden biri, bir mü'mindeki kötü bir sıfat veya davranış sebebiyle o mü'mini bütünüyle kötü göstermek ve ondaki bütün iyilikleri örtmektir. Bu, pek çok, özellikle garazkâr ve kindar insanların düştüğü bir vartadır, şeytanî bir hiledir, bir yanıştır.

Bir defa, peygamberler dışında mutlak manâda kusursuz insan yoktur. Peygamberler dahi, Hz. Âdem'in (a.s.) yasaklanan ağaca yaklaşması gibi, Şeriat-ı Tekviniyye'ye ait bazı emir ve yasaklarda, dünyevî işler ve meseleler adına, idarî konularda zelle yaşayabilirler. Ayrıca, insanları idealize, bir de kendimize, kendi ölçülerimize göre idealize etmek ayrı bir hata olduğu gibi, başkalarının hatalarıyla meşgul olmak, nefsin ve şeytanın ayrı bir hilesi olup, hem kendi ayıplarımızı görmeye mânidir, hem de insanı ikisi de kesin haram olan suizana ve gıybetle sevkeder. Kaldı ki, Cenab-ı Allah (c.c.), Mahşer'de mutlak adalet terazisinde amelleri tartarken iyilik ve kötülük, sevap ve günah dengesine göre hükmedecektir. Sonra, O'nun hususî mağfireti ve bazılarını bazılarını hakkında müsaade buyuracağı şefaata, pek çok kötülüklerin ve günahların silinmesine sebep olacak ve tartıda günahları ağır basan pek çok ehl-i iman, inşa-Allah kurtuluş, Cennet ve Cemalullah vizesi alacaktır. Cenab-ı Allah (c.c.) böyle hükmeder ve böyle davranırken, biz insanlara ne oluyor ki, onca kendi günahlarımıza ve hatalarımıza rağmen, bir mü'minde gördüğümüz bir veya birkaç hata ve günah sebebiyle o mü'mini bütün bütün mahkûm edebiliyoruz!?

Mü'mini mahkûm etme gibi, iman sarayını da girilmez gösterme

Şeytan, nefis ve şeytanlaşmış insanlar, bu desiseyi imanla ilgili olarak da uygularlar. İnsan gibi iman sarayı da, bin kapılı bir saraya benzetilebilir. Yani, bir mü'minde onu değerlendirme adına bin haslet, amel, davranış olduğu gibi, iman hakikatlerini kabûl için diyelim ki en az bine yakın delil vardır. Bu sarayın 1 veya 2'si hariç, bütün kapıları açıktır. Diğerlerinin kapalı

olması da, ya bir hikmet sebebiyledir veya bizzat insan kendisi, onları kapalı görebilir. Şeytan, insan şeytanları ve nefis, insana bu kapalı 1 veya 2 kapıyı gösterip, “Bu saray kapalıdır, girilmez!” der. Oysa, o saraya girilecek 998 açık kapı vardır. Böyle bir saraya girilemez hükmü vermek ne kadar yanlış ve şeytanî bir hükümse, sarayının pek çok kapıları, özellikle iman ve İslâmiyet gibi en büyük ve başlıca giriş portalleri sonuna kadar açık olan mü'min sarayına da ondaki bazı kapalı ve önemsiz kapılar sebebiyle girilemez hükmü vermek, o mü'mini mahkûm etmek, aynı derecede yanlış ve şeytanî bir hükümdür.

Bu hususta dikkat edilmesi gereken bir diğer çok önemli ve aynı zamanda hukukî nokta şudur ki:

- **Kimse, bir başkasının suç yükünü yüklenmez ve onunla yargılanmaz.**⁶²³

SUÇUN ŞAHSİLİĞİ

Bu, şahsî, içtimaî hukukun ve aynı zamanda kamu hukukunun, bütün bir hukuku ilgilendiren temel kaidelerindendir. Ne var ki, yine bir başka âyet-i kerimede buyrulduğu üzere, insan, gerçekten çok zalimdir; yanlış ölçer, yanlış tartar, yanlış değerlendirir; aynı zamanda çok cahildir de; bilgisizliğinin, bilgisinin çok az olmasının yanısıra, bilgisine rağmen bir cahil gibi davranır ve nefesine, nefsanîyetine mağlûp olmaktan kurtulamaz.⁶²⁴

Cennet ucuz, Cehennem lüzumsuz değil

İnsanın yapmaya yönelik eli ne kadar kısa, kapasitesi ne kadar dar ise, tahribe yönelik eli o kadar uzun, kapasitesi o kadar geniştir. İnsan, hayvanlar gibi, hareket sahası ve temayülleri cihetinden sınırlandırılmamıştır. Hayvanların kabiliyetleri gibi, temayülleri de yaratılıştan sınırlandırılmıştır. Onlar, bunun ötesine geçemez veya haricî şartlar sebebiyle aslî tabiatlarının bozulması neticesinde pek az geçebilirler. Fakat insan, gerekli eğitimi almaz, nefis terbiye ve tezkiyesinden, kalb tasfiyesinden ve ruh tezhibi ve tezhîb-i ahlâktan (güzel ahlâkla donanma) geçmezse, bencillik, yıkım ve tahrip sınır tanımaz. Bencillik, ben-merkezcilik, enaniyet, kibir ve inat insandaki zulüm ve cehalet temayülüne eklendiği, onunla birleştiği zaman insanlar öyle tahripkâr olur, tahrip adına öyle âletler icat eder, öyle günahlar ve zulümler işlerler ki, daha bunlara ad bulunamamıştır. Özellikle son birkaç asırdır dünya ölçüğünde şahit olduğumuz yıkımlar, savaşlar, zulümler, istismarlar,

tekebbürler, tasallutlar bu gerçeği açıkça gösterdiği gibi, Cehennem'in varlığına ve gerekliliğine birer delil teşkil etmektedir. Evet, Cennet ucuz olmadığı gibi, Cehennem de alsa lüzumsuz değildir. İkisi de seknesini, gelip kendilerini dolduracak insanları ve cinleri beklemektedir.

Birkaç hatası ile bir insanı, birkaç suçlu ile bir milleti mahkûm etme

İnsanın sınır tanımaz zulmüne ve cahilce davranışına bir misal, daha önce üzerinde durulduğu gibi, bir mü'mini ondaki bir-iki yanlış davranış veya kötü haslet sebebiyle, bir cemaati ona mensup bazı fertlerin birtakım hataları sebebiyle, upuzun bir tarihi onda işlenen bazı yanlışlardan dolayı bütün bütün mahkûm etmektir. Bunun yanı sıra, kan davalarına sebep olarak, bir aileyi, bir aşireti, bir kabileyi içlerindeki bir ferdin işlediği cinayet sebebiyle; bir diğer misal olarak, bir ilçeyi, bir şehri, bir halkı, bir ülkeyi, bir milleti, onlara mensup birkaç ferdin hatası veya cinayetinden dolayı toptan cezalandırmaktır. Bu korkunç ve tavsifine kelime olmayan cinayetler, son birkaç asırda dünya ölçeğinde sürekli işlenebilmektedir.

Bu korkunç beşerî zulüm ve cehalete yol açan sebeplerden enaniyet, bencillik, ben-merkezcilik, kendini ve kendi düşüncelerini beğenmişlik, tarafgirlik, kindarlık ve düşmanlık bazılarını o noktaya götürebilmektedir ki, meselâ, böyle biri der: "Müslümanlar mağlûp olacak ve bu devlet yıkılacak." Böylesi bir insan, özellikle iktidarda taraftarı olduğu parti de yoksa, haklı çıkmak için Müslümanların mağlûp olup, devletlerinin yıkılmasını içten içe arzu eder. Bunun suçunu da o Müslümanlara ve o devlete yükleyip, düşmanı ise şeytanî demagojilerle mâzur görür. İşte, beşerî zulüm ve tahripkârlığın sınır tanımazlığına bir misal!

İlk günah, hulûl, ittihad gibi inançların bâtılığ

Kur'ânî, insanî ve hukukî bir kaidedir ki, suç, şahsîdir; kimsenin suçu ile masum başkaları suçlanmaz ve yargılanmaz; kimsenin suçu, masum başkalarına yüklenmez. Öyleyse, bir ferdin suçu veya cinayetiyle bir aile, bir aşiret, bir kabile, bir cemaat, bir millet mahkûm edilmez. Aynı şekilde, bir mü'min, bir veya birkaç günahı veya yanlış sebebiyle bütünüyle reddedilmez, ona muhalif ve düşman olunmaz. Aksi davranış, suçun şahsîliğini bir tarafa bırakıp, "Kimse, bir başkasının suç yükünü yüklenmez ve onunla yargılanmaz." kaidelerini hiçe saymak ve katmerli cinayet, katmerli günah, katmerli suç işlemek olur.

Bütün hukuk sistemlerinin kabûl ettiği bu aslî kaide, herkesin masum

doğması, beraat-ı zimmetin asıl olması, suçu sâbit olmayan her insanın masum sayılması (masumiyet karinesi), kimsenin bir başkasının işlediği suç sebebiyle mahkûm edilemeyeceği, Hıristiyanlık'taki "ilk-aslî günah" inancının ve asırlar sonra insanlığı bu gûnahtan kurtarmak için –hâşâ– Cenab-ı Allah'ın oğul İsa olarak dünyaya gelip çarmıhta can verdiği inancının, yani Hıristiyanlığın temellerinin ne kadar yanlış ve gerçek dışı olduğunu da ortaya koymaktadır.

- **Bir bölük, ordu veya cemaatin başarısı o bölük, ordu veya cemaatin tamamına aittir; başarısızlıkta ise asıl sorumlu kumandan veya liderdir.**[625](#)

BAŞARI HERKESE, BAŞIRISIZLIK LİDER VEYA KUMANDANA AİTTİR

Ehl-i dünya, özellikle totaliter sistemlerde bir bölüğün, hattâ bir ordunun, hattâ bir milletin başarısını baştaki komutana ve lidere, başarısızlığı ise bölüğe, orduya veya millete verir. Bu, çok büyük bir haksızlık ve büyük bir zulümdür. Bir yandan ferde binlerce insanı feda ederken, diğer yandan binlerce insanın hakkını bir fert adına gaspla, o ferdi hakkı ve istidadı dışında şişirdikçe şişirir. Oysa, "Bir şey sabit olursa bütün levazımıyla sabit olur." küllî bir kaidedir. Yani, bir şeyin varlığı, onun bütün parçalarının birlikte varlığına bağlıdır. Bir vücudun varlığında ve fonksiyonlarını yerine getirmesinde sadece organların ve uzuvların değil, tek tek bütün hücrelerin rolü ve katkısı söz konusudur. Dolayısıyla, bir müessesenin, bir ekibin, bir cemaatin, bir ordunun, bir milletin başarısı, o müesseseye, ekibe, cemaate, orduya veya millete aittir.

Öte yandan, inşa, tamir ve başarı, bir müesseseye, bir bölüğe, orduya, cemaate veya millete aitken, başarısızlık, mağlûbiyet ve yıkım ise, öncelikle liderin veya kumandanın hanesine yazılır. Çünkü, zaman zaman temas edildiği üzere, her ne kadar vücutta bir hücrenin mekanizmasının bozulması, tedavi edilmediği takdirde, vücudu ölüme götürebilse de, bu, o hücrenin mekanizmasının bozulmasıyla başlayan ve nihayet vücudu ölüme götüren bir sürece, dolayısıyla daha pek çok mekanizmaların bozulmasına bağlıdır. Fakat, meselâ beyin, kalb, karaciğer ve böbrekler gibi hayatî organların durması, vücut için ölüm demektir. Bunun gibi, bir orduda, bir millette başarısızlık veya mağlûbiyetlerde birinci sorumlu, genellikle kumandan veya

liderdir. Dolayısıyla, başarı ve galibiyetleri lidere veya kumandana verip, her bir ferdin rolünü görmemek korkunç bir gasp ve zulüm olduğu gibi, başarısızlık veya mağlûbiyetleri bölüğe, orduya ve millete taksim edip, bölüğün, ordunun, milletin kendisini dinleyip, kendisine tâbi olduğu lider veya kumandanı temize çıkarmak da aynı şekilde zulümdür.

Hz. Üstad Bediüzzaman (r.a.), bu önemli düstur ve gerçeği zikrettiği yerde, meseleyi iman ve Kur’ân hizmetine getirir ve şu ikazı yapar: “İşte, ey kardeşlerim ve ey hizmet-i Kur’ân’da arkadaşlarım! Şahs-ı manevînin kuvvetiyle ve kalemlerinizle hâsıl olan fütuhattaki inâyâtı (yardımları) benim gibi bir bîçareye veremezsiniz.”

Evet, yukarıda da temas edildiği üzere, bir cemaate ait başarıyı, cemaatle ulaşılan neticeyi cemaatin imamına veya üstadına, bir ordunun kazandığı zaferi komutana, bir milletin muvaffakiyetini onun liderine vermek, hem cemaate, orduya ve millete, hem de o üstada, komutana ve lidere zulümdür. Cemaate, orduya ve millete zulümdür; çünkü muvaffakiyetteki hakları gaspedilmiş olur. Üstad, komutan veya lidere zulümdür; çünkü hem ona ait olmayan ve içinde sadece bir parça hakkı bulunduğu malın tamamını ona vermekle gâsıp kılınır ve üzerine haram yüklenmiş olur, hem de enaniyeti okşanır, gururu kabartılır, kendisi kibre sevk edilir; âciz bir insan iken, kendisini dünyaya yetecek maddî veya manevî kuvvette görmeye başlar; kapıcı iken kendini padişah zanneder; belki sıradan bir mü’min iken en büyük velî olduğu zannına kapılır. Nihayet gizli şirke yol açılır.

Üstad veya mürşid, kaynak değil, aynadır, hattâ memerdir

Bir kaleyi fetheden bir taburun ganimetini, muzafferiyet ve şerefini o taburun binbaşı alamaz. Üstad veya mürşid, kaynak telâkki edilmemek gerektir. Belki mazhar ve ma’kes olduklarını bilmek lâzımdır. Meselâ, elimizdeki bir aynadan güneşin ısı ve ışığını alırız. Güneş’e minnettar olmaya bedel, aynayı o ısı ve ışığın kaynağı görüp, güneşi unutarak ona minnettar olmak, divaneliktir. Ayna muhafaza edilmeli, çünkü mazhardır; yani ısı ve ışığı o almakta ve ısı ve ışık, bize ondan yansımaktadır. İşte mürşidin rûhu ve kalbi, bir aynadır. Cenab-ı Hakk’tan gelen feyzi alır ve müridine aksetmesinde vesilelik yapar. Dolayısıyla, mürşide feyiz noktasında vesilelikten fazla makam vermemek gerekir.

Hattâ bazı olur ki, kaynak telâkki edilen bir mürşid veya üstad, masdar olmak şöyle dursun, mazhar bile değildir; yani aynalık yapacak makam ve

kapasitesi dahi yoktur. Belki mürid, aslında başka yoldan aldığı feyzi, saffeti, ihlâsı, mürşidine olan kuvvetli bağlılığı ve bütün dikkatini ona vermesiyle üstadının ruh aynasından geliyor zanneder. Nasıl ki bazen bir insan bir cama dikkat ede ede manyetizma vasıtasıyla Misal Âlemi'ne karşı hayalinde bir pencere açılır ve o aynada çok garip şeyleri müşahede eder. Halbuki gördüğü şeyler aynada ve aynadan değildir; belki aynaya dikkatini hasretmesi sebebiyle aynanın haricinde hayaline bir pencere açılmış olup, gördüğünü o pencereden görür. Bunun içindir ki, bazen noksan bir şeyhin hâlis müridi, şeyhinden daha ziyade kâmil olabilir ve döner şeyhini irşad eder de, şeyhinin şeyhi olur.

Şeriat nazarında şah da, köle de birdir

Bu noktada işlenen cinayetlerden biri de şudur: Yüksek tabakadan birinin ölmesi veya öldürülmesiyle çok seneler matem tutulur. Öte yandan, bu kişinin cinayetleriyle avam tabakadan yüzlerce, hattâ binlerce kişi telef olmuş olsa, bu kişiler bir-iki günde unutulur, hattâ hesaba bile girmez. Bu ise, Kur'ânî adalete zıttır. Meselâ, bir şah bir köleyi öldürse, Şeriat kısasa hükmeder; çünkü şahı da, köleyi de hayat ve hayat hakkı noktasında bir görür.

- **İnsanda, bilhassa dessay zalimlerin çok fazla istifade ettiği ve yanlış kullanıldığında insan için elemli bir belâ olan bir diğer his, korkudur. Allah, korku damarını insana hayatı koruması için vermiştir, hayatı tahrip için ve elim bir azap içinde bırakmak için değil.**⁶²⁶

KORKU DUYGUSU, İNSANDA HAYATINI MUHAFAZA ETMESİ İÇİNDİR

Korku ve sevgi: Allah'tan hem korkulur, hem de Allah sevilir

Daha önce de temas edildiği üzere, insanda aynı derecede hükmeden bir başka iki duygu da sevgi ve korkudur. İnsan, ya halkı, ya Hakk'ı sever ve ya halktan veya Hakk'tan korkar. Halktan korkmak elim bir belâdır; halkı, yani yaratılmışı kendisi adına sevmek ise belâlı bir musibettir. İnsan, öyle şeylerden korkar ki, insana merhamet etmez ve merhamet isteğini geri çevirir. İnsan, öyle şeyleri sever ki, ya –gençliği, fizikî câzi-besi ve malı gibi– insanı tanımaz ve “Allah'a ısmarladık!” bile demeden çeker gider, ya da sevgisi için insanı küçümser. Görmez miyiz ki, mecazî aşklarda âşıkların yüzde doksandokuzu sevdiğinden şikâyet eder. Çünkü Hz. Allah'ın arşı,

Samediyeti'nin aynası olan kalb ile put–misal dünyevî mâşuklara sevgiyle bağlanmayı o mâşuklar fitraten ret ve istiskal eder. Zira fitrat, fitrî ve lâyük olmayan şeyleri, doku uyuşmazlığı gibi reddeder, atar. Öyleyse insan, sevgiyi de, korkuyu da öyle birine yöneltmelidir ki, korku onun için lezzetli bir itaat olsun; sevgi, zilletsiz bir saadet olsun.

Evet, modern dönemde bazılarının ve bilhassa bazı Hıristiyanların iddia ettiği gibi, Cenab-ı Allah yalnızca sevilmez; insan eğitimi, yalnızca sevgi üzerine olmaz. Bir tohuma, çekirdeğe fazla su vermek onu çürütür; susuz bırakmak kurutur. İnsanda korku duygusu da sevgi kadar hükmeder. İnsan, istese de korkudan kurtulamaz; o da tatmin ister ve onun da muhahatabı olmalıdır. Korkusuz sevginin dengesi olmaz ve ancak musibet getirir. Evet, annenin çocuğunu korkutarak onu kucağına çekmesi gibi, annesinden korkan çocuğa anne kucağının en sıcak bir sığınak olması gibi, Cenab-ı Allah'tan korku, O'nun “Makamı”ndan, azametinden, azabından korkmak da insanı, Cenab-ı Allah'ın sonsuz ve aynen O'nun sevgisi kadar sıcak şefkat ve merhametine yöneltir. Demek ki, Allah korkusunda çok büyük bir lezzet vardır; muhabbetullahta da aynı şekilde nihayetsiz lezzet vardır. Allah korkusundaki Allah rahmet ve merhametini bulan, başka bütün korkulardan da kurtulur.⁶²⁷

İnsanda korku hissi, onun istismarı ve asıl fonksiyonu

İnsanda yönünü ve mecrasını bulmamış korku hissinden bilhassa derras zalimler çok istifade ederler. İnsanı, yapması gereken pek çok güzel ve faydalı işten alıkoyan, işte bu korku hissidir. Derras zalimler, bu hissi insanlar için bir gem gibi kullanırlar. Çatının üstüne çıkmış bir insanın evhamını damda bir tehlike varmış gibi tahrik edip, evhamlı gözüne hayalet gibi bir tehlike gösterip o insanı çatının perdelerine kadar getirdikten sonra nihayet aşağı düşürüp öldürmek veya boynunu kırmak gibi, önemsiz vehimlerle insana çok önemli işleri feda ettirirler. Bu hissi o kadar tahrik ederler ki, korkuttukları insanlar, sinek beni ısırmasın diye âdeta yılanın ağzına girerler; derras zalimlerin tuzaklarına düşer, hattâ sığınak diye ağlarına takılırlar.

Cenab-ı Hakk (c.c.), korku hissini insana hayatını koruması için vermiştir. Nasıl gadap (öfke) kuvveti insanın savunma mekanizmasıdır, bunun bir manâda bir boyutu olan korku hissi de, hayata yönelik tehlikelerden korunmaya hizmet için insana verilmiştir. Fakat insan, korkulmaması gereken

şeylerden korkarak, binde bir ihtimalleri vâkıa gibi görüp, en küçük vehmini şişirip korkuyla kımıldayamaz hale gelmekle bu hissin hayatını tahrip etmesine sebep olur. Bunun, yersiz korkunun her yönüne tatbik edilebilecek bir misalini Hz. Bediüzzaman, yaşadığı bir hadise üzerinden verir:

Bir zaman –Allah rahmet etsin– mühim bir zât, kayığa binmekten korkuyordu. Onunla beraber bir akşam vakti, İstanbul’dan köprüye (Galata Köprüsü) geldik. Kayığa binmek lâzım geldi. Araba yok. Sultan Eyüb’e gitmeye mecburuz. Israr ettim. Dedi:

- Korkuyorum, belki batacağız! Ona dedim:
 - Bu Haliç’te tahminen kaç kayık var? Dedi:
 - Belki bin var. Dedim:
 - Senede kaç kayık batar. Dedi:
 - Bir–iki tane, bazı sene de hiç batmaz. Dedim:
 - Sene kaç gündür? Dedi:
 - Üç yüz altmış (beş) gündür. Dedim:
 - Senin vehmine ilişen ve korkuna dokunan batmak ihtimali, üç yüz altmış bin ihtimalden bir tek ihtimaldir. Böyle bir ihtimalden korkan insan değil, hayvan da olamaz! Hem ona dedim:
 - Acaba kaç sene yaşamayı tahmin ediyorsun? Dedi:
 - Ben ihtiyarım, belki on sene daha yaşamam ihtimali vardır. Dedim:
 - Ecel gizli olduğundan, her bir günde ölmek ihtimali var. Öyleyse üç bin altı yüz elli günde her gün vefatın muhtemel. İşte kayık gibi üç yüz binden bir ihtimal değil, belki üç binden bir ihtimal ile bugün ölümün muhtemeldir, titre ve ağla, vasiyet et, dedim.
- Aklı başına geldi, titreyerek kayığa bindirdim. Kayık içinde ona dedim:
- Cenâb-ı Hakk (c.c.), korku damarını hayatı korumak için vermiş, hayatı tahrip için değil! Ve hayatı, ağır ve müşkül ve elim ve azap yapmak için vermemiştir. Korku; iki, üç, dört ihtimalden bir olsa.. hattâ beş–altı ihtimalden bir olsa, ihtiyat için meşrû olabilir. Fakat yirmi, otuz, kırk ihtimalden bir ihtimal ile korkmak evhamdır, hayatı azaba çevirir.

Din hizmetârlarının korkutulmalarına karşı

Bilhassa Din’e hizmet edenler üzerinde baskı oluşturmak için kullanılan korku karşısında Hz. Üstad Bediüzzaman (r.a.), şöyle der:

Ey kardeşlerim! Eğer inkârcı zalimlerin dalkavukları, sizi korkutmak ile kudsî manevî cihadınızdan vazgeçirmek için size hücum etseler, onlara deyiniz:

Biz, Kur’ân cemaatiyiz. “Zikr’i (Kur’ân’ı) Biz indirdik ve O’nun koruyucuları da Biziz.”⁶²⁸ sırrıyla Kur’ân’ın kalesindeyiz. “Bize Allah yeter; O, ne güzel vekildir!”⁶²⁹ etrafımızda çevrilmiş en sağlam bir surdur. Binler ihtimalden bir ihtimal ile, şu kısa fâni hayatımıza küçük bir zarar gelmesi korkusundan, ebedî hayatımıza yüzde yüz binler zarar verecek bir yola bizi irademizle sevkedemezsiniz! Yüz binler ihtimalden bir ihtimal değil, yüzde yüz ihtimalle dahi bir tehlike gelse, zerre kadar aklımız varsa, korkup, Kur’ân hizmetimizi bırakıp kaçmayacağız! Çünkü tekrar ber tekrar tecrübelerle görülmüş ve görülüyor ki, gelen belâ en önce, büyük kardeşine veyahut üstadına tehlike zamanında ihanet edenlerin başında patlar.

Madem hakikat budur. Hem madem zalim ve vicdansız bir adam, birisini yere atıp ayağıyla

onun başını kat'î ezecek bir surette davransa; o yerdeki adam, eğer o vahşi zalimin ayağını öpse, o zillet sebebiyle kalbi başından evvel ezilir, rûhu cesedinden evvel ölür, başı da kurtulmaz. Hem başı gider, hem izzet ve haysiyeti mahvolur. Hem o canavar vicdansız zalime karşı zaaf göstermekle, kendisini ezdirmeye yüreklendirir. Eğer ayağı altındaki mazlum adam, o zalimin yüzüne tükürse, kalbini ve rûhunu kurtarır, cesedi mazlum bir şehid olur.

Bu noktada, Hz. Bediüzzaman, bir âyete dayanarak çok önemli bir gerçeğe daha parmak basar:

Ölüm, daha çok cepheden kaçanları yakalar

Hem ey kardeşlerim! Çoğunuz, askerlik etmişsiniz. Etmeyenler de elbette işitmişlerdir. İşitmeyenler de benden işitsinler ki: Askerde en çok yaralananlar, siperini bırakıp kaçanlardır. En az yara alanlar, siperinde sebat edenlerdir!. “*De ki: ‘Kendisinden kaçtığınız ölüm var ya, o, muhakkak gelip sizi bulur.’*”⁶³⁰ âyetinin işarî manâsıyla, cepheden kaçanlar, ölümü daha çok karşılarında bulurlar; ölüm, daha çok cepheden kaçanları yakalar.

Dinî hizmetlerde de tehlikeye daha çok korku ile hizmetten geri duranlar maruz kalır.

[521](#) *Hutbe-i Şamiye*.

[522](#) Fussilet Sûresi/41: 34.

[523](#) *Mektûbât*, “22. Mektup, 4. Düstur”.

[524](#) *Mektûbât*, “22. Mektup, 5. Vecih”.

[525](#) Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, 1:64; el-Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, 1:210-212.

[526](#) *Mektûbât*, “22. Mektup, 5. Vecih”.

[527](#) Hucurât Sûresi/49: 10.

[528](#) *Buharî*, “Salât” 88, “Edeb” 36; *Müslim*, “Birr” 65; Tirmizî, “Birr” 18.

[529](#) *Mektûbât*, “22. Mektup, 6. Vecih”.

[530](#) Bakara Sûresi/2: 148.

[531](#) *Mektûbât*, “23. Mektup”.

[532](#) Nûr Sûresi/24: 12.

[533](#) *Sözler*, “Lemeât”.

[534](#) Hucurât Sûresi/49: 10.

[535](#) *Lem'alar*, “20. Lem'a, 1. Nokta”.

[536](#) Âl-i İmran Sûresi/3: 19.

[537](#) Haşr Sûresi/59: 14.

[538](#) Ör. Şuarâ Sûresi/26: 109, 127, 145, 164, 180.

[539](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Onuncu Risale”.

[540](#) *Lem'alar*, “20. Lem'a, 1. Nokta, Haşiyeye”.

[541](#) Enfâl Sûresi/8: 73.

[542](#) Haşir Sûresi/59: 14.

[543](#) Fetih Sûresi/48: 10.

[544](#) *Buharî*, “Enbiya” 50; *Müslim*, “İman” 242; *Ebû Davud*, “Melâhim” 14.

[545](#) *Emirdağ Lâhikası I*.

[546](#) *Lem'alar*, “20. Lem'a, 1. Nokta, 3. sebep”.

[547](#) Hûd Sûresi/11: 40; Zâriyât Sûresi/51: 36; *Buharî*, “Tıp” 17, 42; *Müslim*, “İman” 332.

[548](#) *Tirmizî*, “Zühd” 9; *İbn Mace*, “Zühd” 19.

[549](#) *Lem'alar*, “20. Lem'a, 1. Nokta, 4. Sebep”.

- [550](#) İbrahim Sûresi/14: 3.
- [551](#) Kıyamet Sûresi/75: 20; İnsan Sûresi/76: 27.
- [552](#) *Lem'alar*, “20. Lem'a, 1. Nokta”.
- [553](#) *Lem'alar*, “20. Lem'a, 1. Nokta, 5. Sebep”.
- [554](#) Yusuf Sûresi/12: 30.
- [555](#) Hucurât Sûresi/49: 14.
- [556](#) Mâide Sûresi/5: 2.
- [557](#) Enfâl Sûresi/8: 46.
- [558](#) *Lem'alar*, “20. Lem'a, 1. Nokta, 6. Sebep”.
- [559](#) Furkân Sûresi/25: 72.
- [560](#) *Buharî*, “Edeb” 57, 62; *Müslim*, “Birr” 23, 24...
- [561](#) *Lem'alar*, “20. Lem'a, 1. Nokta, 7. Sebep”.
- [562](#) Bakara Sûresi/23: 61.
- [563](#) Mü'minûn Sûresi/23: 61.
- [564](#) Âl-i İmran Sûresi/3: 133.
- [565](#) Hadîd Sûresi/57: 21.
- [566](#) Fâtır Sûresi/35: 32.
- [567](#) Mutaffifîn Sûresi/83: 25–26.
- [568](#) *Lem'alar*, “20. Lem'a, 1. Nokta”.
- [569](#) Âl-i İmran Sûresi/3: 19.
- [570](#) *Lem'alar*, “20. Lem'a, 1. Nokta”.
- [571](#) Zuhruf Sûresi/43: 31.
- [572](#) *Lem'alar*, “20. Lem'a, 1. Nokta”.
- [573](#) Yusuf Sûresi/12: 53.
- [574](#) *Lem'alar*, “21. Lem'a”.
- [575](#) Bakara Sûresi/2: 41.
- [576](#) *Lem'alar*, “21. Lem'a”.
- [577](#) Bakara Sûresi/2: 14; En'âm Sûresi/6: 112.
- [578](#) En'âm Sûresi/6: 121; A'râf Sûresi/7: 27.
- [579](#) Mücadile Sûresi/58: 19.
- [580](#) Yusuf Sûresi/12: 53.
- [581](#) *Mektûbât*, “28. Mektup, 7. Risale Olan 7. Mesele”.
- [582](#) Bakara Sûresi/2: 257.
- [583](#) Tevbe Sûresi/9: 71.
- [584](#) Muhammed Sûresi/47: 7.
- [585](#) Saff Sûresi/61: 14.
- [586](#) Yunus Sûresi/10: 62.
- [587](#) *Lem'alar*, “21. Lem'a, 1. Düstur”.
- [588](#) Meryem Sûresi/19: 96.
- [589](#) Sâffât Sûresi/37: 96.
- [590](#) Ör. Âl-i İmran Sûresi/3: 20; Mâide Sûresi/5: 92, 99; Nahl Sûresi/16: 35, 82...
- [591](#) *Lem'alar*, “21. Lem'a, 2. Düstur”.
- [592](#) Saff Sûresi/61: 4.
- [593](#) *Buharî*, “Edep” 27; *Müslim*, “Birr” 66.
- [594](#) Haşir Sûresi/59: 9.
- [595](#) *Sözler*, “Lemeât”.
- [596](#) *Lem'alar*, “21. Lem'a, 3. Düstur”.
- [597](#) Haşir Sûresi/59: 9.

- [598](#) *Lem'alar*, “21. Lem'a, 4. Düstur”.
- [599](#) Nur Sûresi/24: 12.
- [600](#) Ebû Davud, “Edeb” 49.
- [601](#) *Mektûbât*, “16. Mektup, 3. Nokta”.
- [602](#) *Emirdağ Lâhikası 1*.
- [603](#) *Lem'alar*, “21. Lem'a, 4. Düstur”.
- [604](#) Âl-i İmran Sûresi/3: 185.
- [605](#) Zümer Sûresi/39: 30.
- [606](#) *Tirmizî*, “Zühd” 4; *Nesâî*, “Cenaiz” 3; *İbni Mâce*, “Zühd” 31.
- [607](#) *Müslim*, “İman” 1; *Tirmizî*, “İman” 4; *Ebû Davud*, “Sünnet”.
- [608](#) *Lem'alar*, “21. Lem'a, 4. Düstur”.
- [609](#) *Lem'alar*, “21. Lem'a, 4. Düstur”.
- [610](#) Bakara Sûresi/2: 41, 86; Mâide Sûresi/5: 9, 44; Tevbe Sûresi/9: 9.
- [611](#) Ör. Şuarâ Sûresi/26: 109, 127, 145, 164, 180.
- [612](#) *Lem'alar*, “21. Lem'a, 4. Düstur”.
- [613](#) *Lem'alar*, “21. Lem'a, 4. Düstur”.
- [614](#) *Buharî*, “Bed'ü'l-halk” 6, “Tevhid” 33; *Müslim*, “Birr” 157.
- [615](#) Meryem Sûresi/19: 96.
- [616](#) Bakara Sûresi/2: 156.
- [617](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Katre”.
- [618](#) *Lem'alar*, “13. Lem'a, 12. İşaret”.
- [619](#) A'râf Sûresi/7: 128.
- [620](#) İsrâ Sûresi/17: 81.
- [621](#) Ra'd Sûresi/13: 17.
- [622](#) *Lem'alar*, “13. Lem'a, 13. İşaret”.
- [623](#) En'âm Sûresi/6: 164: *Sünuhât*.
- [624](#) Ahzâb Sûresi/33: 72.
- [625](#) *Mektûbât*, “28. Mektup, 7. Risale Olan 7. Mesele, 2. İşaret”; *Şualar*, “14. Şua”; *Lem'alar*, “17. Lem'a, 13. Nota, 5. Mes'ele”.
- [626](#) *Mektûbât*, “29. Mektup, 6. Kısım / Hücümât-ı Sitte, 2. Desise”.
- [627](#) *Sözler*, “24. Söz, 5. Dal, 1. Meyve”.
- [628](#) Hicr Sûresi/15: 9.
- [629](#) Âl-i İmran Sûresi/3: 173.
- [630](#) Cum'a Sûresi/62: 8.

- **Aslî ve meşrû rızık, ihtiyaç, acz ve fakr nisbetinde gelir. Rızık, takdir buyurulmuştur ve onu veren de Cenab-ı Allah'tır. Dolayısıyla tama' yüzünden rızık peşinde koşarak dinî hizmetleri bırakmak, ebedî hayatı satmak olur ki, divaneliktir.** [631](#)

RIZIK ENDİŞESİ VE TAMA' İLE DİN'E HİZMETTEN GERİ KALMAMA

İnsanın en zayıf noktalarından biri de rızık ve geçim endişesidir. Şeytan da, nefis de, bilhassa insanlar üzerinde hakimiyetlerini zorla veya başka yollarla sürdürmek isteyenler de, insanın bu zayıf noktasını çok iyi kullanırlar.

“Ekonomik” endişe ve kapitalist istismar ve hakimiyet

Üzerinde ciddî çalışılması gereken bir mevzu olarak, son asırlarda komünizmin çok kısa ömürlü olup, kapitalizmin yaşamasının ve Müslümanların büyük kısmı da dâhil olarak insanlığın büyük bölümünü tesirine, hattâ kontrolüne alabilmesinin en önemli sebebi de, insandaki rızık, geçim endişesi, modern ifadesiyle “ekonomik” endişedir. Kapitalizm, tamamen nefse, nefsin arzularına, arzularını yaşamada serbest kalma isteğine seslenmekte ve insanları bu noktada avlayıp, sistemi ellerinde tutan küçük bir azınlık, yüz milyonlarca, hattâ milyarlarca insanın üzerinden ve onların kaynaklarını, emeklerini istismar ederek (sömürü) hakimiyetini sürdürmektedir.

Nefsi tatminde sınır yoktur; tatmin oldukça acıkması artar

Oysa, dünya hayatı geçicidir; buna rağmen, nefis, hiçbir zaman doymak bilmez. Arzuları tatmin oldukça daha çok acıkır, daha çok ister; tatminin de sınırı yoktur. İnsan, temelde üç-dört şeye muhtaçken, nefsin ve nefsanî arzuların tahrikiyle yüzlerce şeye muhtaç hale getirilir ve günümüzde getirilmiştir. Bununla kazananlar da, kapitalist sistemi ve üretimi ellerinde tutanlardır. Dünyada savaşlar çıkaranlar da, aynı sebeplerle yine genellikle bu kesimdir. Bu bakımdan, insanî olan, önemli olan, çok tüketmek, çok mala sahip olmak demek değildir. Çünkü nefis, arzedildiği gibi, tatmin oldukça daha çok açlık, tüketim arttıkça daha çok fakirlik hisseder.

Hayatlarından en çok şikâyet edenler, en çok tüketenlerdir

Dolayısıyla, hayatlarından en çok şikâyet edenler, en fakir olanlar değildir; yeterli geçimliğe fazlasıyla sahip oldukları halde, tahrik edilmiş “ekonomik” dürtüleriyle artık doymak bilmez hale gelenlerdir. Gerçek zenginlik ve rahat,

kanaattedir, nefsin arzularını ve tatminini sınırlamadadır.

Aslî rızık İlâhî taahhüt altındadır ve rızık, ihtiyaç, acz ve fakra bakar

Hz. Bediüzzaman'ın üzerinde çok durduğu üzere, Cenab-ı Allah (c.c.), yarattığı her varlığın aslî, yani hayatını sürdürmesi için mutlaka gerekli olan rızık taahhüt etmiştir ve bu rızık, insanlara çalışmasalar bile gelir. Ayrıca, rızık, mutlaka kabiliyete, güce, zekâyâ bakmaz. Bilhassa aslî rızık, ihtiyaca, acze ve fakra bakar. Meselâ, rızıkları için hiç endişe çekmeyen ve çalışma gereği duymayan, çalışacak gücü de olmayan ağaçlar, bitkiler, rızıklarını yerlerinde durdukları halde genellikle mükemmel olarak alır ve meyvelerini, mahsullerini verir, varlık gayelerini hakkıyla yerine getirirler. Hayvanlar içinde ise rızık peşinde en fazla koşan canavar türündekiler, aslanlar, kaplanlar, sırtlanlar, en zor ve en az beslenenlerdir. Buna karşılık, “hayvanların en aptalı” olan balıklar, en iyi beslenir. Zayıf balık görmek, âdeta mümkün değildir.

Rızık peşinde koşmak, kesinlikle insanî hayatın gayesi değildir

Hem, hayvanların da, insanların da yavruları, hiç gayret göstermeden en iyi ve en temiz, en besleyici rızıkla anne kucağında beslenirler. İnsan, gücünü hissettiği ve varlık iddiasında bulunmaya başladıkça rızıkını kazanması da artık güçleşmeye başlar. Yine, âlimler, edipler, bilgilerine ve zekâlarına rağmen, genellikle fakirlik sınırında yaşarlar. Zengin olanların büyük çoğunluğu ise, hiç de üstün zekâlılar değildir. Bütün bu gerçekler, özellikle bitkilerin ve hayvanların insandan çok daha rahat yaşayıp, daha iyi beslenmesi gösteriyor ki, artık aslî rızıkla yetinemeyen insanın rızıkını helâlinden temin için çalışması elbette gerekmele birlikte, rızık peşinde koşmak, bitkilerden ve hayvanlardan daha üst bir hayat mertebesine sahip kılınan insanın hayatının gayesi değildir ve olamaz. İnsan varlığının çok daha üst bir gayesi vardır ki, o da, Cenab-ı Allah'ı tanıma, O'na ibadet ve O'nun yolunda hizmettir. İnsanî varoluşun manâsı ve gayesi budur; rızık temini, bu gayeye hizmet etmeli ve bu gaye istikametinde olmalıdır.

Rızık temininde bahtiyar ve bedbaht onlardır ki...

Rızık temininde ve geçimde en önemli iki esas da kanaat ve iktisattır. Temel ihtiyaçlardan olmadığı halde, gelenek ve görenek belâsıyla, hayat tarzının değişmesiyle ihtiyaç haline gelmiş rızık teminde bahtiyar odur ki, asıl tatmin, mutluluk ve lezzet kaynağı olan iktisat (tutumluluk) ve kanaatle helâlinden kazanıp helâl yolda harcamayı ve israftan mutlaka kaçınmayı bir

nevi ibadet ve rızık için fiilî dua bilerek, gelen nimete de şükürle mukabele eder ve hayatını saadet içinde geçirir. Ve bedbaht odur ki, sıkıntı, kayıp ve elem sebebi ve günah olan israf ve hırs ile helâl yoldan kazanmayı bırakarak, maksada giden her yol mübahtır anlayışıyla davranır; hayatını zulümlerle, sürekli tatminsizlik ve şikâyetle geçirir, hattâ öldürür.⁶³²

Rızık için hırs ve tama' ile Din düşmanlarına teslim olmamak

Madem gerçek budur, öyleyse, Allah'ın rahmetini ve keremini itham etmek derecesinde ve özellikle gayr-ı meşrû tarzda rızık teminine koşmak, hele hele bunu başkalarına, bilhassa ehl-i dünyaya, ehl-i dünya içinde Din'in düşmanlarına ve Din yolunda hizmete mâni olmaya çalışanlara yüz suyu dökerek yapmak, sadece zillettir; dinî hizmetlerin rağmına olarak, âdetâ mukkadesatı rüşvet verip, karşılığında dünyalık elde etmeye çalışmak, Din'i ve Âhiret'i dünyaya satmak demektir ki, kat kat divaneliktir. Ehl-i dünya, bilhassa ehl-i dalâlet, malını, parasını ucuz vermez. Bir sene dünya hayatına hizmet edecek mal karşılığında ebedî hayatı tahrip etmeye çalışırlar. Hırs ve tama' ile onlara teslim olanlar da, gazab-ı İlâhî'yi üzerlerine çekerler.

Günümüzün Müslümanları adına çok acı bir gerçek

Günümüzün Müslümanları adına çok acı gerçeklerindedir ki, gençliklerinde İslâm deyip ön saflarda koşanların çok büyük kısmı, evlenip dünyaya karışınca ideallerini yitirmekte, nefisleri lezzetlere, dünyanın içi acı, dışı tatlı zevklerine alıştıkça artık bu hallerini normal görüp, yaşadıkları gibi inanmaya başlamakta, Din'i de ona göre yorumlamakta ve böylece İslâm dışı sistemlere hem kendileri hizmet etmekte, hem de kendilerine göre İslâm'ı hizmet ettirmektedirler. Özellikle böyle zamanlarda İslâmî aşk, şevk ve heyecanı koruyabilmek, dünyevîliğe boyun eğmemek, en büyük bir kahramanlık olarak görünmektedir.

- **İnsanda en tehlikeli ve en zayıf damar, enaniyettir. Enaniyeti okşanmakla insana çok fena şeyler yaptırılabilir. Enaniyetin en tehlikeli ciheti ise kıskançlıktır. İman ve Kur'ân hizmeti gibi kolektif rûha dayanması gereken hizmetler, “Ben” demeyi değil, “Biz” demeyi, hattâ sadece “O” demeyi ister.**⁶³³

“BEN” DEĞİL, “BİZ”, HATTÂ SADECE “O”

İnsanda enaniyetin kaynağı ve “ene”den beklenen

Ulûhiyet'in birinci derecede özelliği mutlak istiklâliyet ve ortaksız

hakimiyettir. Cenab-ı Allah (c.c.), İsimleri'nin önüne mevhum bir hat çekerek insanı yarattığı, yani İsimleri'ni insanda tecelli ettirdiği için Ulûhiyet'in birinci derecede özelliği olan istiklâliyet ve ortak tanımama, insana da geçmiştir. Oysa, mutlak istiklâliyet ve hakimiyet, mutlak ilim, irade ve kudret sahibi olmayı gerektirir. İnsan ise, acz ve fakırdan yoğrulmuştur. İlâhî İsimler'in onda tecellisi, insanın ulûhiyet ve hakimiyet iddiası etmesi için değil, kendindeki bu tecellilere bakarak Cenab-ı Allah'ı tanımak, kendisini, varlığını, 'ben'liğini Cenab-ı Allah'ı tanımada bir birim olarak kullanması içindir.

“Hevâsını ilâh edinen”

Ne var ki, tezkiyesiz, yani arınma kurnasından geçmemiş nefs-i emmâ- resi bulunan bir insan, kendine meftundur. O, kendini beğenir, kendini sever ve başkasını sevemez. Eğer zâhiren sevse de, sevme iddiasında bulunsa da, samimî sevmez, belki o başkasındaki menfaatini ve lezzetini sever. Daima kendini beğendirmeye ve sevdirmeye çalışır ve kusuru nefesine almaz; avukat gibi kendini müdafaa eder ve temize çıkmaya çalışır. Öyle ki, mübalâğalarla, belki yalanlarla nefisini över, kusurdan uzak görür, hattâ takdis eder ve derecesine göre *“Hevâsını ilâh edinen”*⁶³⁴ âyetinin tokadını yer.

Kendini seven enaniyetli insanın kendini övmesi ve başkalarına sevdirmeye çalışması ise soğuk düşer ve tepki görür. Hem, Âhiret'e yönelik amellerde ihlâsı kaybettirir, riyayı karıştırır. Bazen öyle olur ki, âkıbeti görmeyen, neticeleri düşünmeyen, hazır lezzete, bilhassa enaniyetten kaynaklanan bir anlık öfke ve intikam lezzetine mağlûp olan yolunu şaşırılmış hissin, heves ve hevanın da fetvasıyla, senelerce hapse sebep olacak suçlar işler. Bir dakika gurur veya intikam yüzünden on sene ceza görür. Cenab-ı Allah'ın verdiği kabiliyetlerini, hasletlerini hissini okşamak, hevesini ve enaniyetini tatmin etmek ve hevasını memnun etmek için ehemmiyetsiz cam parçaları hükmündeki lezzetlere, enaniyetlere feda eder.⁶³⁵

İlim ehli ve enaniyet

Enaniyet, güç, servet ve makam sahiplerinde olduğu kadar ehl-i ilimde de kuvvetle bulunur. İlim, çok önemli bir varlık olduğu için, tam tezkiye olmamış nefislerde gurur ve enaniyete de yol açar. İlim sahibi, kendisi mütevazı bile olsa, ilmi ve “Biliyorum” iddiası sebebiyle enaniyetini çabuk bırakamaz. Kalbi, akli ne kadar doğruyu gösterse de, nefsi, ilmî enaniyeti adına ayrıcalık ister, kendisini satmak ve bilinmek ister.

Din'e hizmette bir engel olarak enaniyet

İslâm düşmanları ve onun yolunda hizmeti engellemek isteyenler, insanlardaki bu enaniyet damarını çok kullanırlar. İnsanın ilmini, hizmetlerini, fedakârlıklarını, makamını vb. nazara vererek, bütün bunlarla enaniyeti okşar ve hizmet ehli arasında nifak ve şikak çıkarmaya çalışırlar. Bu bakımdan, özellikle hizmet ehli insanlar, enaniyetten yılandan çiyandan sakındıklarından daha fazla sakınmalıdırlar. Hakk'a ve hakikate dilbeste olmuş bir gönül, Âhiret yolundaki hizmetlerinin mükâfatını dünyada asla almak istemez. Halkın kendisine olan teveccühünü büyüklük emaresi saymaz ve hüsn-ü zannın verdiği makamlara bel bağlamaz. Hele, başkalarını kendinden küçük görme gibi bir görgüsüzlüğe asla düşmez. O bilir ki, Hakk katındaki kıymet ve değeri, ruh saffeti ve gönül yüceliğine göredir.

Hakk'a ve hakikate dilbeste olmuş bir gönül, büyüklere karşı hürmet hissi esas olsa da, asla başkalarından hürmet görmeye talip olmaz; böyle bir hürmet için kendisini kat'iyen büyüklerden de görmez. O, okuduğu kitaplar, düşünüp tahlilini yaptığı mevzular ve Hak yolunda soluk soluğa mücahedesi nispetinde mahviyet içinde ve kahr u lûtfu bir bilme çizgisinde değilse, her hamlesinde benliğin kızıl pençesiyle kıstırılacağını düşünür ve ürperir. "İlmim, izzetim, onurum" diyerek, nefis türküleriyle düşmanları memnun, dostları dilgîr etmez. Meziyetleri gizlilik toprağı altında bırakır, ta ki öbür âlem için sümbül verip, başak bağlasınlar.⁶³⁶

Hiz. Bediüzzaman'ın önemli ikaz ve nasihatleri

Özellikle iman ve Kur'ân hizmeti, Din ve Âhiret yörüngeli hizmetler, enaniyeti, "ilmim, izzetim, haysiyetim" diyerek hizmet ehli arasında ücret, hürmet ve ayrıcalık taleplerini kesinlikle kaldırmaz. Hiz. Bediüzzaman (r.a.), talebelerine yazdığı mektuplarda bu noktalara çok dikkat çeker. Meselâ, şöyle der o:

Aranızdaki hakikî ve uhrevî kardeşlik, gücenme ve tarafgirliği kaldırmaz. Madem ben size bütün kuvvetimle itimat edip bel bağlamışım.. ve sizin için değil yalnız istirahatimi ve haysiyetimi ve şerefimi, belki sevinçle rûhumu feda etmeye karar verdiğimi bilirsiniz, belki de görüyorsunuz.⁶³⁷

Nefis ve şeytan, sizi kardeşinize karşı itiraza ve haklı olarak tenkide sevkettiği vakit deyiniz ki: "Biz, değil böyle cüz'î hukukumuzu, belki hayatımızı ve haysiyetimizi ve dünyevî saadetimizi Risale-i Nûr'un en kuvvetli rabitası olan tesanüde feda etmeye mükellefiz. Onun bize kazandırdığı netice itibariyle dünyaya, enaniyete ait her şeyi feda etmek vazifemizdir." Böyle deyin ve nefsinizi susturunuz.⁶³⁸

Gaflet ve dünya-perestlikten çıkan dehşetli bir enaniyet, bu zamanda hükmediyor. Onun için ehl-i hakikat, -hattâ meşrû bir tarzda dahi olsa- enaniyetten, hodfürûşluktan vazgeçmeleri lâzım olduğundan, Risale-i Nûr'un hakikî şâkirtleri, buz parçası olan

enaniyetlerini şahs-ı manevîde ve müşterek havuzda erittiklerinden, inşâallah bu fırtınada sarsılmayacaklar.⁶³⁹

Risale-i Nur dairesinin yakınında bulunan ehl-i ilim ve ehl-i tarikat ve sofi meşrep zatlar, onun cereyanına girmek ve ilim ve tarikattan gelen eski sermayeleriyle ona kuvvet vermek ve genişlemesine çalışmak ve şakirtlerini teşvik etmek ve bir buz parçası olan enaniyetini, tam bir havuzu kazanmak için o dairedeki âb-ı hayat havuzuna atıp eritmek gerektir ve elzemdir.⁶⁴⁰

- **Tezkiyesiz nefis-i emmâresi bulunmak şartıyla kendi nefsini beğenen ve seven adam, başkasını sevmez. Eğer zâhirî sevse de samimî sevemez, belki ondaki menfaatini ve lezzetini sever.**⁶⁴¹

TEZKİYESİZ NEFİS, ANCAK KENDİNİ SEVER, BAŞKALARINI SEVEMEZ

Kur’ân-ı Kerim’de Hz. Yusuf’un (a.s.) mübarek ağzından, “*Nefis, daima ve ısrarla kötülüğü emreder.*” buyrulur.⁶⁴² Kur’ân-ı Kerim’de “kendini sorgulayan ve kınayan nefis”⁶⁴³ ve “doygunluğa ulaşmış, oturaklaşmış ve Allah’tan razı, Allah’ın da kendisinden razı nefis”⁶⁴⁴ gibi başka nefislerden bahsedildiği için, bilhassa ehl-i Tasavvuf müfessirler ve sufiler, nefsin mertebelerinden söz etmişlerdir. Bu mertebelerin ilki, daima ve ısrarla kötülüğü emreden nefis olduğundan, buna “nefis-i emmâre” denmiştir. Kur’ân-ı Kerim, nefsin tezkiyesinden, yani kötü ahlâktan, günahlardan, kötü duygulardan ve huylardan arındırılmasından da söz eder⁶⁴⁵ ve bu seviyeye gelmiş nefis de “nefis-i zekiye” olarak adlandırılır. Hz. Üstad Bediüzzaman (r.a.), nefsin tezkiyesinin kendini tezkiye etmemekte, yani hangi mertebe ve basamakta olursa olsun, Hz. Yusuf gibi daima kendisini kınamakta, emmâre nefis olarak görmekte yattığını beyan eder.⁶⁴⁶

Heva/hevesini ilâh edinme

İşte, tezkiye görmemiş nefis veya böyle nefse, nefis-i emmâreye sahip bir insan, her şeyden ve herkesten önce kendisini beğenir, kendisini sever ve kendisini över. Enaniyeti, kendisine olan sevgisi sebebiyle, en iyi niyetle yapılmış olanı dâhil, hiçbir tenkidi ve nasihatı kaldırmaz. Kendini haklı ve hatasız görür ve daima bir avukat gibi müdafaa eder, güya suçsuzluğunu ispatlamaya çalışır. Mübalâğalarla, hattâ yalanlarla kendini medih ve her türlü noksandan tenzih eder. Derecesine göre, “*Heva/hevesini ilâh edinen*”⁶⁴⁷ âyetinin şümülüne girer ve bu âyetin tokadına müstehak olur. Yani, kendini böyle övmesi ve müdafaa etmesi, tersine tesir gösterir ve insan vicdanı böyle

bir benliği, enaniyeti ve kendi kendini övmeyi kaldırmaz. Dolayısıyla, kendini beğenen, öven ve beğendirmeye çalışan insan, bu yaptığının tersiyle karşılık görür. İnsanlar, böyle birini istiskal eder; beğenmek ve takdir etmek şöyle dursun, asla sevemez, hattâ ondan uzaklaşırlar.

Böyle bir tavır ve davranış, uhrevî, yani Âhîret'e yönelik amellerde ihlâsın kaybına da sebeptir ve riyakârlığa yol açar. Âkıbeti düşünmeyen, görmeyen ve enaniyetini, nefsinin, gururunu tatminin verdiği veya vereceği bir anlık hazır lezzete mağlûp olup, bir anlık, birkaç dakikalık böyle bir lezzet için aylar, yıllar sürecek acılara, ızdıraplara müstehak hale gelir. Hattâ bazen, böyle bir ben sevgisi, gurur, enaniyet ve hatasını kabûl edememek yüzünden bir dakikalık intikam zevki için senelerce ceza görür. Ders aldığı, okuduğunu Amme Cüz'ü'nü, elindeki Kur'ânı'nı bir şekerlemeye satan haylaz ve hevaî bir çocuk gibi, elmas kıymetindeki amellerini, hissi, hevası, enaniyeti, nefsanîyeti, gururu ve ben sevgisi sebebiyle ehemmiyetsiz cam parçaları hükmündeki lezzetlere, gururuna, enaniyetine satar ve en kârlı işlerde en büyük zarara uğrar. Allah, bizi böyle hallerden muhafaza buyursun.

- **Boynumuzdaki akrebi haber verene minnettar oluruz, öyle de, kusurumuzu görüp bize bildirene de öyle minnettar olmalıyız.**⁶⁴⁸

ÖVÜLMekten DEĞİL İKAZDAN HOŞLANMA VE İKAZDA ÖLÇÜLER

İnsan, genellikle övülmek ister ve övülmekten hoşlanır, fakat bunun insana kazandıracağı hiçbir şey yoktur; kazandıracağı bir şey olmak şöyle dursun övgü, insanı gurur ve kibire sürükleyip, enaniyeti kabartacağı için tehlikelidir. Bir mü'mini yüzüne öven bir başka mü'mine Allah Rasûlü (s.a.s.), "Kardeşinin boynunu kırdın!" buyurmuş, bunu üç defa tekrar etmiş, sonra da şu ikaz ve irşada bulunmuşlardı: "Bir kimse kardeşini illa övecekse bari, 'Falancayı ben öyle zannediyorum, ancak işin iç yüzünü Allah bilir. Ben, hiç kimseyi Allah'a karşı tezkiye edemem.' desin".⁶⁴⁹

Önemli olan, övmek veya övülmeyi arzu etmek yerine, insanlara kardeşane muamele olarak usulünce, damara dokundurmadan, reaksiyona sebep vermeyecek şekilde ve tamamen iyi niyetle hataları karşısında onları uyardır. Bu konuda Hz. Üstad Bediüzzaman (r.a.), şu pırlanta ölçüleri vermektedir:

Risale-i Nur'un bize verdiği ders, ihlâs hakikati, enaniyeti terk, daima kendini kusurlu bilmek ve hodfuruşluk (kendini satma) etmemektir. Kendimizi değil, Risale-i Nur'un şahs-ı

manevîsini ehl-i imana gösteriyoruz. Bizler, kusurumuzu görene ve bize bildirene –fakat hakikat olmak şartıyla– minnettar oluyoruz, “Allah razı olsun!” deriz. Boynumuzda bir akrep bulunsa, ısırmadan atılsa, nasıl memnun oluruz; kusurumuzu –fakat (hatırlatılmasında) garaz ve inat olmamak şartıyla ve bid’atlara ve dalâlete yardım etmemek kaydıyla– kabûl edip minnettar oluyoruz.⁶⁵⁰

Akrep, kişinin en fazla dünya hayatını kaybetmesine sebep olur ki, o da zaten Kader’de öyle yazılmışsa mümkündür. Günahlar, kusurlar ve hatalar ise kişinin ebedî Âhiret hayatını tehdit etmektedir. Dolayısıyla, günahlar akrepten daha tehlikelidir ve nasıl koynumuzdaki akrep haber verildiğinde minnettar oluruz; günahlarımız sebebiyle ikaz edildiğimizde de çok daha fazla minnettar olmalıyız.

Diğer Müslümanları ve hizmet gruplarını eleştirir ve ikaz ederken

Hz. Bediüzzaman’ın yukarıda verilen açıklamalarında çok önemli bir nokta vardır ki; başka Müslümanlar, cemaatler, tarikatler veya hizmet grupları konusunda yorumda ve garaz, inat, kıskançlık ve rekabet gibi duygulardan kaynaklanmamak ve halisane olmak kaydıyla ikaz ve irşadda bulunulacaksa, bunu yaparken bid’atlara, dalâlete ve ehl-i bid’at ve ehl-i dalâlete yardımcı olmamak da esastır. O bakımdan, bilhassa açıktan yapılan ikaz ve irşada a’zamî dikkat göstermek gerekir. Müslümanlarla ilgili değerlendirmelerde suizan, gıybet ve dedikodudan da son derece sakınmak elzemdir. Yapılacak her türlü değerlendirme, hem İslâm’ın, hem bütün Müslümanların, hem de değerlendirmesi yapılan kişi, kişiler veya grupların lehine olmalıdır.

Kendimize yapılan ikazı nasıl karşılamalıyız?

İkaz ve irşad vazifesi yapmaya çalışanlara düşen böyle davranmak iken, kendisine yapılan ikaz ve irşad karşısında her mü’mine düşenin sahip olması gereken tavır da yine Hz. Üstad Bediüzzaman şöyle açıklar:

Eğer günah ve kusurlarımızdan dolayı bize yapılan ikaz ve irşad hakaret şeklinde bile olsa, enaniyet, nefis ve gururu kıran böyle bir ikaz karşısında belki memnun olmak gerekir. Eğer yapılan ikaz doğru ise, yani gerçekten ikaza sebep hata veya günahı işlemişsek, bu takdirde ikaz enaniyet ve gururumuzu kırdığı gibi, bizi günah ve hatadan da alıkoyuyorsa, yine ondan alınmamak, tam tersine memnun olmak icap eder. Eğer ikaz yerinde değil ve buna rağmen hakaret de ihtiva ediyorsa, yine bizi riya ve rıyanın esası olan yalancı şöhretten kurtarmaya yardımcı olabilir. Dolayısıyla, ikaza maruz kalan yine sevinmeli ve memnun olmalıdır. Eğer hakaret dinimizden dolayı ve hakaret eden hakaretinde maksatlı ise ve Din düşmanlığı yapıyorsa, onu Din’in Sahibi’ne havale etmek en güzel yoldur.⁶⁵¹

- **İman, İslâm ve İslâm’a hizmet yolunda tevhid-i kible etmek, yani hak yollardan birine veya kâmil bir üstada tâbi olup, başkalarıyla meşgul olmamak gerekir.**⁶⁵²

Daha önce temas edildiği üzere, nasıl manevî terbiye yolunda tevhid-i kible etmek, yani bir mürşidin yolunu takip etmek esassa, nasıl Fıkıh'ta bir hak mezhebi takip etmek esas ve telif bilhassa mukallitler için caiz değilse, bunun gibi, Din'e hizmette de tevhid-i kible etmek önemlidir.

DİN'E HİZMETTE TEVHİD-İ KİBLE ETMEK

Evet, yer yer üzerinde durulduğu gibi, maddî hastalıklar birden fazladır ve bu, tıpta birden fazla uzmanlık sahasını ve uzmanın varlığını gerektirir. Yine, manevî hastalıklar da birden fazladır. Peygamberler dışında bütün manevî hastalıklara tedavi sunacak tabip olmadığından, hattâ Peygamber Efendimiz'den (s.a.s.) önceki bütün peygamberlerin misyonu dahi evrensel olmayıp, bütün insanları içine almadığından, ayrıca, âdeta insan sayısınca farklı farklı mizaç ve karakter bulunduğundan, İslâm tarihinde maneviyat sahasında birden fazla meşrep, tarikat ve cemaatler var olagelmıştır. Nasıl İslâm'ın evrenselliği ve hiçbir zaman dünyanın her tarafındaki insanların aynı şartlarda bulunmamış olması ve bulunmaması Fıkıh'ta mezheplerin varlığını gerekli ve kaçınılmaz kıldıysa ve kılıyorsa, manevî hastalıkların fazlalığı ve insanların farklı mizaç ve karakterlerde olması da meşreplerin, tarikatların ve cemaatlerin varlığını gerekli kılmaktadır.

Bunun yanısıra, yine dünyanın her tarafında içtimaî, iktisadî, siyasî şartların, eğitim seviyelerinin, ayrıca coğrafi şartların farklı olması, insanların farklı farklı mizaçta ve karakterde bulunmaları, İslâm'a hizmette de yine farklı hizmet gruplarının varlığını gerekli kılmıştır ve kılmaktadır. Bütün bu hususlarda önemli olan, İslâm'ın temelini oluşturan ve muhkemât ve/veya zarurât-ı dîniye denilen esaslardan sapmamak, Sünnet-i Seniyye'yi düstur edinmek ve samimiyettir. Bu esaslara uyulduğu sürece, farklı meşrepler, cemaatler ve hizmet grupları rahmettir, varlıkları gereklidir. Mü'minler, bu meşrep, cemaat ve hizmet gruplarından mizaç ve karakterlerine daha uygun ve manevî rahatsızlıklarına çare olacak birine intisap edebilirler. Bu hususta "Bir yerde olan her yerdedir; her yerde olan hiçbir yerdedir." denmiştir. İşte, tevhid-i kible, yani bir yerde bulunma, bir yolu takip etme budur. Tevhid-i kible ederken çok önemli bir husus vardır ki, bir meşrep, tarikat, cemaat veya hizmet grubunun mensubu kendi meşrep, tarikat, cemaat veya hizmet grubunun muhabbetiyle yaşamalı ve katiyyen diğer meşrep, tarikat, cemaat ve hizmet gruplarının gıybetini yapmamalı, onlara düşmanlık etmemeli, hayır olan bir farklılığı tamamen şer olan ihtilâf ve tefrikaya dönüştürmemeli, tam

tersine hizmet grupları birbirlerine destek vermeli, dua etmelidirler.

- **Cenab-ı Hakk (c.c.), kemal-i kereminden, hizmetin, çalışmanın mükâfatını bizzat hizmetin veya işin içine, amelin ücretini bizzat amelin kendisine koymuştur.**⁶⁵³

HİZMETİN ÜCRETİ HİZMETTE, AMELİN ÜCRETİ AMELİN İÇİNDEDİR

Halkımız arasında da bir söz vardır: “İşleyen demir, ışıldar.” Evet, akmayan sular yosun, işlemeyen demir pas tutar. Cenab-ı Allah (c.c.), kâinatta her bir şeyi hareketli kılmıştır. Yerlerinde duran taşların ve kayaların atomları içinde bile müthiş bir hareket vardır. Hareket demek gelişme demektir.

İşte, Cenab-ı Hakk (c.c.), kemal-i kereminden işin, gayretin ve bunlarla görülen hizmetin âcil mükâfatını bizzat o hizmetin içine dercetmiştir; amelin, aksiyonun ücretini bizzat amelin içine koymuştur. Bundandır ki, câmidat, yani katı-cansız denilen cisimler bile, Şeriat-ı Tekvîniyye'nin kanunlarına, hükümlerine, yani Cenab-ı Allah'ın kâinattaki icraatının unvanlarına itaat içinde vazifelerini şevkle yerine getirir ve bundan bir tür lezzet alırlar. Çünkü cemaât, kendi hesaplarına çalışmaz; böyle çalışacak akıl ve şuurları yoktur. Onlar, kendilerinde tecelli eden İlâhî İsimler hesabına bir makam, bir şeref, bir kemal, güzellik ve intizam ister ve işlerinde o İsimler'e aynalık yaptıklarından bundan bir nur alır ve terakki ederler. Meselâ, bir damla su, bir cam parçası, kendi zâtında karanlık olduğu halde, güneşe döndüklerinde nasıl güneşe bir arş olur, nasıl onun ısısı, ışığı, hattâ zâtına aynalık, onun ısısı ve ışığıyla tasarrufuna vasıtalık eder ve kendisi âdeta küçük bir güneşçik olur; bunun gibi, zerreler, bütün câmid cisimler dahi, Cenab-ı Allah'ın İsimleri'nin tecellilerine mazhar ve vasita olarak, O'nun kemal ve cemal-i mutlakına aynalık yapar, böylece nuranî ve yüksek bir makam alırlar. Eğer daha üst hedefler ve makamlar hesabına hizmet görüyorlar, meselâ birer taş iken bir mübarek bina yapımında kullanılıyor iseler, gayet lezzet ile o vazifeye koştukları söylenebilir.

Cemadâtta hayat?

Diğer yandan, Kur'ân-ı Kerim'de yerküre evcil bir hayvana benzetilir.⁶⁵⁴ Buna mümasil olarak, belki buradan hareketle Hz. Bediüzzaman da şöyle yazar:

Küremiz, hayvana benziyor; hayat eserleri gösteriyor. Acaba yumurta kadar küçülse bir nevi hayvan olmayacak mıdır? Veya bir mikrop, küremiz kadar büyüse ona benzemeyecek midir? Hayatı varsa, rûhu da vardır. Âlem, insan kadar küçülse.. yıldızları, zerreler ve atomlar hükmüne geçse, o da şuurlu bir canlı olmayacak mıdır? Allah'ın böyle çok hayvanları var.⁶⁵⁵

Bediüzzaman, bir başka yerde câmit varlıklarda da bir hayat olabileceğine dikkat çeker ve şöyle der:

Evet cemâdâta dikkatle nazar edilse: Yalnız potansiyelde ve dolayısıyla kabiliyet cihetinde noksan kalıp inkişaf etmeyenlerin, gayet bir gayretle genişleyip bilkuvve (potansiyel)den bilfiil sûretine geçmesinde, mezkûr (yani, her şeyi hareketli kılan) sünnet-i İlâhiye düsturuyla bir tavır görünüyor. Ve o tavır işaret eder ki: O fitrî vazifede bir şevk ve o meselede bir lezzet vardır. Eğer o câmidin umumî hayattan hissesi varsa, şevk kendisinin olur; yoksa, o câmidi temsil eden, nezâret eden şeye (meleğe) aittir.⁶⁵⁶

Hz. Bediüzzaman, câmit maddelerin kâinattaki umumî hayattan hisseleri konusunda bir başka yerde daha net ve aydınlatıcıdır:

Kâinat ağacının bütün dal ve budaklarıyla her birinin bir geçmişi ve geleceği var. Geçmiş ve gelecek tavırlarından ve vaziyetlerinden müteşekkil bir silsilesi bulunur. Her nev' ve her cüz'ünün İlâhî İlim'de muhtelif tavırları ile müteaddit vücutları bir ilmî vücut silsilesi teşkil eder. Ve hâricî vücut gibi o ilmî vücut dahi, umumî hayatın manevî bir cilvesine mazhardır ki, mukadderât-ı hayatiye, o mânidar ve canlı Kader levhalarından alınır.⁶⁵⁷

Cenab-ı Allah'ın Sıfatları yaratılmışların sıfatları gibi değildir. O'nun Sıfatları'nın ve İsimleri'nin kendilerine has hayatiyeti, yani canlılığı ve şuuru vardır. Dolayısıyla, bütün varlıklar canlı olan İlâhî İlim'den çıkmakla câmit dediğimiz varlıklarda da bütün kâianata şamil bu canlılıktan gelen bir nasibi olsa gerektir. Biz bu canlılığın mahiyet ve niteliğini kavrayamasak da, bizim bir şeyi kavrayamamamız, onun olmamasını gerektirmez. İşte eğer câmit dediğimiz varlıklarda da hayattan bir nasip varsa, bu takdirde hareketlerinden hâsıl olan zevk onlara aittir.

Cemadât ve bitkilerin mükemmel fitrî ve şevk ve lezzet dolu hizmetleri

Cenab-ı Hakk (c.c.), câmit de olsa, her bir varlığa, her bir cisme potansiyel, yani istidatlar vermiştir. Bu cisimler, sahip kıldıkları istidatları fiile çıkarmak yolunda gayret gösterirler. Bir istidat veya potansiyel, bir fiil veya amel ya da aksiyon halini alsa lezzet verir.⁶⁵⁸ İstidatların veya potansiyellerin aktif kabiliyet haline gelmesi, bizatihî lezzettir ve lezzet verir. Ayrıca, câmit varlıkların fiilleri ve gayretleri, dünyada olup bitenlerin, denebilir ki, mekanizmasını teşkil eder. Meselâ, su, 0 (sıfır) derece havanın diliyle “Genişle!” emrini alınca buz olur ve nazik su, kırılabilir buz iken, genişler ve demir kabını parçalar. Kışın soğukta su saatlerinin parçalandığı herkesin

bildiği vâkıalardandır. Aynı su, 100 derece ateşin diliyle “Kayna!” emrini alınca kaynamaya, âdeta raksetmeye durur. Belli derecedeki ısının diliyle “Buharlaş!” emrini aldığında buharlaşır ve şevkle semâya yükselir. Semâda, aldığı emre göre bazen rahmetin cisimleşmiş timsali olan yağmur olarak yere ve yerdekilere hayat taşır; bazen kar, bazen de dolu olarak iner.

Yine, toprağın altına tohumlar, çekirdekler, baharın diliyle “Çimlen, büyük ve yeryüzüne çık!” emrini aldıklarında zindandan çıkmış bir mahpusun sevincinden çok daha öte bir sevinç ve lezzet içinde gün yüzüne çıkar. Yer altında bir tohum, bir çekirdekken sümbülленir. Patlayan tohumlar, çekirdekler, bitki veya ağaçlar halinde büyürler; bir yandan süründükleri ve saçtıkları kokularla, diğer yandan yaprakları ve çiçekleriyle, bir diğer yandan renkleri ve meyvelerinin tadı, kokusu, rengi, lezzeti ve şekliyle daha üst hayat mertebesindeki hayvanların ve insanların dikkatlerini üzerine çeker ve kâinatın yardımlaşma senfonisi içinde önemli hizmetler görürler. Kendileri çamurlu su ile iktifa ederken, Rahmet hazinesinden en güzel gıdaları, en güzel içecekleri başkalarına sunar ve bu şekilde hizmet vermenin şevkiyle hayatlarını sürdürürler.

Öte yandan, câmit varlıkların ve bitkilerin amellerinde irade söz konusu olmadığı için, onların eserleri, irade sahibi olan hayvanların, hattâ insanların eserlerinden daha mükemmeldir. İrade sahibi olanlar içinde arı gibi hususî ilhama mazhar hayvanların amelleri ve eserleri de, kendi irade ve gücüne itimat edenlerin amellerinden ve eserlerinden daha mükemmeldir.⁶⁵⁹ Bundan dolayı, Fıtrat’a kusursuz hizmet eden ve iradeden mahrum varlıkların hizmetleri, evet, iradeleri olmadığından fevkalâde intizamlı ve düzenlidir. Onlar, kendilerinde tecelli eden İlâhî İsimler’in emirlerine eksiksiz uyarlar.

Çalışma ve hizmette lezzet olduğuna bir başka açık delil

Çalışma ve hizmette lezzet olduğuna bir başka açık delil, insanların uzuvlarının ve duyularının gördükleri vazifelerdir. İnsandaki her bir atom, her bir hücre, her bir duyu ve uzuv öyle bir iş birliği içinde ve zevkle çalışırlar ki, bu çalışma ile vücudun hayatiyetinin devamına hizmet ederler. Eğer çalışmasalar, kalb gibi bazı uzuvlar bir an bile duracak olsa, bu, vücudun ölümü demek olur. Bu organların, duyuların, hücrelerin, atomların çalışmasıyla vücut sağlığını korur; onların ve dolayısıyla vücudun az çalışması hastalıklara, dolayısıyla ölüme davetiye demektir. Çünkü kâinatta ataletle yer yoktur ve çalışmayan her ne olursa olsun yokluk hesabına çalışır.

Atalet, varlık içinde yokluk, hayat içinde ölümdür. Sa'y, yani çalışma ve gayret ise, vücudu hayatı, hayatın yakazası (uyanıklığı)dır.⁶⁶⁰ Sükûnet, atalet ve yeknesaklık bir tür yokluk olmasına mukabil, hareket, varlıktır, hayattır.

Hayvanlar âleminde bir misal

Harekette ve hizmette lezzet bulunduğunun bir başka açık göstergesi, meselâ hayvanlar âleminde yavrulu tavuk gibi hayvanların fedakâr tavır ve davranışlarıdır. Tavuk, bulduğu rızık aç olduğu halde kendisi yemez, yavrularını başına toplar ve onlara yedirir. Bu ona öyle bir zevk verir ki, demek yavrularına olan fedakârane hizmetinde kendi yemesinden fazla zevk ve lezzet bulur.

Aktif hizmet ve faaliyet, maneviyatı ve kalbi besler

Kısaca, hizmet ve faaliyetin içine âcil ücret olarak bizzat hizmet ve faaliyetin lezzeti yerleştirilmiştir. Çalışan ve bir gayeye hizmet eden insanlar, bunu çok iyi bilirler. Hizmet, kişinin iç dünyasını, maneviyatını, kalbini de besler. Hizmet eden insan, gayret ve hizmetin verdiği lezzet ve inşirahla her şeyi hoş görür; herhangi bir şeyden şikâyetçi olmaz; olsa da, şikâyetinde garaz bulunmaz ve bizzat hizmet adına şikâyet eder, daha doğrusu, daha iyi hizmet için fikrini beyan eder. Gayret ve hizmet eden insan, gıybet etmez, suizanda bulunmaz. Gayret ve hizmet yoksa veya gerektiği ölçüde yapılmıyorsa, çalışmayan vücudun yağ biriktirmesi ve hastalıklara davetiye çıkarması, akan sular daima berrak kalmasına karşılık akmayan suların yosun tutması, kokusunu, akıcılığını ve tadını, yani işe yarar su olma özelliklerini kaybetmesi gibi, fertlerde kokuşmalar, kalbî-manevî hayatta paslanmalar, dolayısıyla nifaka varacak derecede gıybet ve suizanlar, kendini görmeyip başkalarını çekiştirme ve suçlamalar, nihayet bir müessesese veya cemaat bünyesinde ihtilâf ve tefrikalar baş gösterir. Bu da, o müessesenin, o cemaatin, o hizmetin artık adım adım ölüme yuvarlanması demektir.

“Rahat, zahmette; zahmet, rahattadır”

En bedbaht, en muzdarip insan, işsiz ve boş oturan insandır; en çok şikâyetçi ve tenkitçi insan, yine boş oturan, gayreti ve hizmeti olmayan insandır. Cenab-ı Allah (c.c.), bilhassa hassas ve belli kapasite verdiği insanların saadet ve lezzetini gayret, çalışma ve mücahedede kılmıştır. İşsiz, tembel, istirahatla yaşayan ve rahat döneğinde uzananlar, çalışanlardan daha çok zahmet ve sıkıntı çekerler. Hayattan da şikâyetçi olur; can sıkıntısı içinde kendilerini eğlenceye ve sefahete bırakırlar. Evet, tembellik ve istirahat

halinin sebep olduğu can sıkıntısı, sefahetin, yani gayr-ı meşrû eğlence ve ahlâksızlığın kapısıdır. Çalışan insan ise şükreder, hamdeder. Günler ona kısa gelir ve hayatını inşirah ve mutluluk içinde yaşar. Bundandır ki, “Rahat, zahmette; zahmet, rahattadır.” sözü atasözü haline gelmiştir.

- **Düşmanın düşmanı, düşman kaldıkça dosttur; düşmanın dostu, dost kaldıkça düşmandır.**⁶⁶¹

Küllî kaideler, umumî prensipler olmakla birlikte kısmî ve cüz’î istisnaları olabilir; fakat bu kısmî ve cüz’î istisnalar, onların küllî bir kaide olmasına ve öyle kullanılmasına mâni değildir.

Düşmanın düşmanı, bilhassa aktif düşmanlık zamanında ve düşmana düşman olmaya devam ettikçe dosttur ve en azından ona dost muamelesi yapılarak, düşmana karşı bir kuvvet elde edilmiş veya düşman elde edebilceği bir kuvvetten mahrum edilmiş olur. Tabî ki, her zaman müşterek düşmanlıklar da söz konusu olabilir. Yani, bize düşman olan birinin başka düşmanı da aramızda düşmanlık olabilir. Fakat bu söz, böyle bir durumdan çok, bir davranış düsturunu ifade etmektedir. Yani, ifade edildiği gibi, bilhassa aktif düşmanlık zamanında düşmanın düşmanlarıyla düşmanlık yapmaktan kaçınmak, tam tersine, onların birbirine düşmanlığından da istifadeyle düşmanın düşmanını tarafımıza çekmeye çalışmak, yapılması gereken akıllıca bir davranıştır. Ayrıca, düşmanın ona düşman olmaya devam eden düşmanı, düşmanın gücünü kırar; gücünün bir kısmını kendisine yöneltir. Bundan dolayı, bize dostlukta bulunmuş olur.

Buna karşılık, düşmanın dostu, düşmana dost kaldıkça, her ne kadar bize düşmanlık yapmasa bile bizim için düşman demektir. Ona düşmanlık yaparak düşmanlığı ve düşmanları arttırma yoluna gitmek akıllıca bir davranış olmasa da, nasıl düşmanın düşmanı o düşmanın gücünü ve dikkatini dağıtarak bize dostluk yaparsa, bunun gibi, düşmanın dostu da ona dolaylı destek sağlayarak bize düşmanlık yapmış olur.

- **Hadis-i şerifte hakkında “İslâm, cahiliyet hamiyetini (ırkçılığı) kesip atmıştır.”**⁶⁶² buyrulan (menfi) milliyetçilik, bir firenk illeti olarak, Müslümanlar için öldürücü bir zehirdir ve Avrupa tarafından parçalamak için İslâm Ümmeti’nin içine atılmıştır.⁶⁶³ (Menfi) milliyetçilik, birbirine destek veren gaflet, dalâlet, riya ve zulmetten oluşmuş bir zehirli macundur. İslâmî hamiyet, yani İslâmî

vatanperverlik ise iman nûrundan aksedip dalgalanan bir ışıktır.⁶⁶⁴

İSLÂM NAZARINDA İRKÇILIK VEYA MENFÎ MİLLİYETÇİLİK

Kur'ân-ı Kerim, ırkçılık veya menfî milliyetçiliği “cahiliyet hamiyeti”, yani cahiliye tarzı vatanperverlik, ırkçılık, cahiliye fanatizmi olarak niteler. Cahiliye halkı bu yolda, kabilesi, aşireti, ırkı için savaşırken, Cenab-ı Allah ise Kendi yolunda ve bir Din ittifakı içinde savaşan Müslümanlara sekînesini, yani kalb doygunluğunu ve rahatlığını, kalb irtibatını gönderir ve onları takvâ bağı ile hem Kendisi'ne, hem de birbirlerine bağlar:

Küfredenlerin, kalblerine (enaniyet, kabilecilik ve düşmanlıktan kaynaklanan) fanatizmi, Cahiliye fanatizmini yerleştirdikleri o demde Allah, Rasûlü'nün üzerine ve mü'minlerin de üzerine sekînesini (iç huzuru ve güven kaynağı olan rahmetini) indirdi ve takva kelimesini (Allah'ın kalblerinde var ettiği iman ve itaat rûhunu) onların ayrılmaz yoldaşı yaptı. Onlar, esasen buna bütünüyle ve (başka herkesten) daha lââyık ve ehil idiler. Allah, her şeyi hakkıyla bilir.⁶⁶⁵

İslâm, ırkçılığı kesinlikle yasaklar

İslâm, ırkçılığı kesinlikle yasaklamıştır. Bir başka âyet-i kerimede şöyle buyrulur:

Ey insanlar! Sizi bir erkek ile bir kadından yarattık ve (birbirinize karşı soy ve renginizle övünesiniz, birbirinize düşman olabilirsiniz diye değil, bilakis) birbirinizi (karakter ve kabiliyetlerinizle) tanıyıp kaynaşasınız (ve dostane sosyal münasebetler içinde yardımlaşasınız) diye ayrı kavimler ve kabileler haline getirdik. Bilin ki, Allah katında en şerefliiniz, en değerliniz, takvada (O'na saygıda, iman ve itaatte) en ileri olanınızdır. Muhakkak ki Allah, her şeyi, (her halinizi, her yaptığınızı) hakkıyla görür, her şeyden hakkıyla haberdardır.⁶⁶⁶

İrkçılık, menfî milliyetçilik, insanlık tarihinin, bu arada günümüzün de en menfî realitelerinden ve musibetlerinden biridir. Allah Rasûlü (s.a.s.) Mekke'de İslâm'ı tebliğe başladığı dönemde de ırkçılık, kabilecilik yaygındı. Kureyş, öncelikle kendilerini, sonra da Arapları bütün başka kavimlerin üstünde görüyordu ve dünyayı, Arap olanlar ve Arap olmayanlar (acemler) şeklinde ikiye ayırmışlardı. Allah Rasûlü (s.a.s.), bütün insanların insan olmak bakımından Allah karşısında ve ayrıca bütün insanların kanun karşısında eşit oldukları düsturuyla geldi. O (s.a.s.), şöyle buyurdu: “Hiçbir Arabın Arap olmayana, beyazın da siyaha üstünlüğü yoktur.”⁶⁶⁷ “Habeşli siyah Müslüman bir köle başınızda idareci olsa, ona itaat edeceksiniz.”⁶⁶⁸

Allah Rasûlü'nün (s.a.s.) ırkçılık karşısında kesin galibiyeti

Allah Rasûlü (s.a.s.), Arap ve Kureyşli olmaktan gelen üstünlük duyguları dem ve damarlarına işlemiş insanlardan bu duyguları söküp almada Allah'ın

izniyle öylesine muvaffak oldu ki, bir defasında Hz. Ömer (r.a.) şöyle dedi: “Bilal bizim efendimizdir ve onu efendimiz (Ebû Bekir) kölelikten kurtarmıştır.”⁶⁶⁹ Bir defasında Hz. Ebû Zer (r.a.) Bilal-ı Habeşî’ye (r.a.) kızdı ve “Kara kadının oğlu!” deyiverdi. Hz. Bilal, bunu gözyaşları içinde Efendimiz’e aktarınca, Efendimiz Hz. Ebû Zer’e, “Ebû Zer, sende halâ Cahiliye izi mi var?” buyurdular. Yaptığından büyük pişmanlık duyan Ebû Zer, Bilal’e vardı ve yüzünü yere koyarak, “Bilal ayaklarıyla üzerine basmadıkça başımı yerden kaldırmayacağım.” dedi. Hz. Bilal ise O’nu affetti ve kucaklaştılar.⁶⁷⁰

Hz. Zeyd ibn Harise (r.a.), Peygamber Efendimiz’e risaletinden önce köle olarak hediye edilmişti. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) O’nu âzat buyurmuş ve evlât edinmişti. Daha sonra Medine’de evlât edinme âdeti Kur’ân tarafından ilga edildi. Efendimiz (s.a.s.), O’nu, kendi kabilesi olan (ve tarihin en soylu kabilesi) Haşimîlerden hem melâheti, hem cömertliği ile meşhur Hz. Zeynep bint Cahş (r.anhâ) ile evlendirdi. Aynı zamanda Hz. Zeyd’i Mute Savaşı’nda ordu komutanı tayin ettiği gibi, Ümm Eymen’den olma oğlu Üsame’yi de çok severdi ve daha 18 yaşında iken, içinde Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer gibi büyüklerin olduğu bir orduya da kumandan tayin etti.

Hz. Ömer (r.a.), halifeliği döneminde feyden Müslümanlara maaş bağlarken, Hz. Üsame’ye oğlu Abdullah’tan daha fazla maaş takdir etmişti. Oğlunun niye böyle yaptığını sorması üzerine de, “Oğlum, Allah Rasûlü Üsame’nin babasını senin babandan, Üsame’yi de senden daha çok severdi.” cevabını vermişti.⁶⁷¹

İrkçılık ve ırk üstünlüğü iddiası, çok bayağı bir iddiadır. Çünkü, kimse, ailesini, kabilesini, ırkını, rengini, fizliğini, doğum yeri ve tarihini tesbit ve tercihte en küçük bir role sahip değildir. Bu, tamamen Cenab-ı Allah’a aittir. Dolayısıyla, bir insanın hiçbir rolü olmayan bir meselede üstünlük iddia etmesi, boş, akılsız, haksız ve temelsiz bir iddia olmaktan öte gitmez.

Hz. Bediüzzaman nazarında müsbet ve menfî milliyetçilik

Hz. Bediüzzaman da, “menfî milliyetçilik” adını verdiği ırkçılık konusunda ve “müspet milliyetçilik” dediği kabûl edilebilir milliyetçilik veya milliyetçiliğin olması gereken tarzı konusunda ve mevzuun iman ve Kur’an hizmetine temas eden yönü itibariyle (yer yer özet ve yer yer açıklamalarla) şöyle yazar:

Hz. Allah (c.c.), “Sizi taife taife, millet millet, kabile kabile yaratmışım, tâ

birbirinizi tanımalısınız ve içtimaî hayata ait karşılıklı münasebetlerinizi bilesiniz, birbirinizle yardımlaşasınız. Yoksa yekdiğerinize karşı inkârla yabanî bakasınız, düşmanlık edesiniz diye değil!”

Kavimlerin farklılığından maksat tanışma ve yardımlaşmadır

Nasıl ki bir ordu kolordulara, kolordular tümenlere, tümenler tugaylara, tugaylar alaylara, alaylar taburlara, bölüklere, tâ takımlara kadar ayrılır ki, her askerinin pek çok ve çeşitli münasebetleri ve o münasebetlere göre vazifeleri tanınsın, bilinsin; tâ o ordunun fertleri yardımlaşma düsturu altında hakikî bir umumî vazife görsün; içtimaî hayatları da düşmanın hücumundan korunabilsin. Yoksa bu ayrılma veya bölünme, bir bölük bir bölükle rekabet etsin, bir tabur bir tabura düşman olsun, bir kolordu diğèrinin aksine davranınsın diye değildir.

Bunun gibi, toplum da büyük bir ordudur; kabilelere, taifelere, ailelere bölünmüştür. Fakat aralarında, bilhassa Müslüman bir toplumu meydana getiren gruplar arasında pek çok birlik sebepleri ve faktörleri vardır: Rabb, Yaraticı, Rızıklandırıcı bir; Peygamber, kible, Kitap, vatan bir. Aynı tarihi, aynı kaderi, aynı iklimi paylaşıyorlar. Bu kadar birlik içindeki fitrî ayrılıklar, birbirlerini daha iyi tanımaları, her ferdin, her ailenin, her kabilenin, her ırkın kendine ait vasıflarıyla bilinmesi, tanınması, nasıl farklı isimlerle insanlar bilinip tanınıyorsa, aynı şekilde tanınıp bilinmeleri ve bu tanışma ve bilişme içinde yardımlaşmaları, birbirlerinin eksiklerini gidermeleri, birbirlerine katkıda bulunmaları içindir. Yoksa, kendilerinden kaynaklanmayan, yani aile, ırk, renk, coğrafya gibi tamamen Cenab-ı Allah'ın tayin buyurduğu ve kimsenin payı olmayan hususiyetleri öne çıkarıp birbirlerine karşı böbürlenmeleri, üstünlük taslamaları ve düşman olmaları için değil.

“Böl–parçala–yut” veya “böl–yönet!” taktiği

Mevcut milliyetçilik ve ırkçılık, imparatorlukları parçalamak, insanları daha küçük parçalara ayırıp, “böl–parçala–yut” veya “böl–yönet!” taktiğiyle daha kolay mağlûp edip, daha rahat sömürmek için, bilhassa İslâm ümmetini parça parça etmek için icat edilip, milletlerin, İslâm ümmetinin arasına bir zehir olarak atılmıştır. Şu kadar ki, bilhassa 20'nci asırda milliyet fikri çok ileri gittiği için bunu söndürmek mümkün değilse, onu tamamen menfî olanından ayırıp, müsbet bir yöne kanalize etmek mümkündür. Şöyle ki:

Menfî milliyet, yani ırkçılık, İslâmiyet tarafından kat'iyen menedilmiş olup, parçalanma ve vuruşma demektir. İslâm tarihinde Emevîler bu tür bir

milliyetçilik veya kabileciliği siyasetlerine bir parça karıştırdıkları için Müslümanların çok büyük çoğunluğunu küstürmüşler, kendileri de iktidarda uzun süre kalamamışlardır. Milliyetçilik cereyanları Avrupa'da imparatorlukları parçalamakla kalmamış, bilhassa Alman, İngiliz ve Fransız rekabeti neticesinde dünya savaşlarına yol açmıştır. Yine, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında bir yanda büyük ölçüde gayr-ı Müslimler tarafından şiddetli propagandası yapılan Türkçülük ve Arapçılık cereyanlarıyla birlikte, menfi milliyetçiliğin Osmanlı Devleti'ni teşkil eden kavimler arasında uyanması, Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını ve sonunu getirmiştir.

Artık en ziyade birbirine muhtaç, biri diğerinden daha mazlum, daha fakir ve yabancı tahakkümü altında bulunan İslâm milletlerinin milliyetçilikle birbirlerine yabanî bakmaları ve birbirlerini düşman telâkki etmeleri, birbirlerini küçümsemeleri ve suçlamaları öyle bir felâkettir ki, tarif edilmez. Âdeta bir sineğin ısırılmaması için, sırtı müthiş yılanlara dönüp sinekle meşgul olmak gibi bir divanelikle, büyük düşman güçlerin doymak bilmez hırslarını, pençelerini açtıkları bir zamanda onlara önem vermeyip, İslâm milletlerinin birbirlerine düşmanlık beslemeleri, meselâ Türkiye içinde Kürtlere ve Araplara, Araplar içinde Türklere ve diğer milletlere cephe almak, İslâm ümmetine de, bilhassa cephe alan milletlerin kendilerine de, Türkiye'ye ve Arap ülkelerine de, Kur'ân'a da müthiş zarardır. Milliyetçilik nâmına, Türkçülük veya Arapçılık adına, asırlardır birlikte yaşadığımız ve etle tırnak gibi iç içe olduğumuz diğer unsurlara düşmanlık beslemek, milliyetçilik, vatanseverlik değil, sadece eblehliktir, ahmaklıktır.

Bilhassa İslâm diyarı, Avrupa'ya benzemez

Asya milletleri, milliyetçilik meselesinde de ne yazık ki Avrupa'yı taklit etmekte ve çok mukaddesatı bu taklit adına feda edebilmektedirler. Oysa her milletin boyu, endamı, drobu, karakteri, geleneği farklıdır; dolayısıyla bir millete uyan bir elbise, başkasına uymayabilir. Bunun yanısıra, bir kadına jandarma, yaşlı bir hocaya tangocu bir kadın elbisesi giydirilmez. Körü körüne taklit, jandarmaya kadın elbisesi, yaşlı bir hocaya tangocu kadın elbisesi giydirmek gibi bir maskaralıktır. Çünkü Avrupa bir dükkân veya bir market, bir kışla ise, yani Avrupa'da ekonomik ve askerî faaliyet en önde ise, Asya bir tarla, bir cami hükmündedir; Asya'da daha çok ziraat ve Din öndedir. Bir market sahibi dansa gider, fakat çiftçi gitmez; kışla ile cami aynı

vaziyette olmaz. Peygamberlerin çoğunun Asya'da, filozofların çoğunun Avrupa'da gelmesi, Kader'in bir işaretidir ki, Asya milletlerini uyaracak, idare ve terakki ettirecek Din ve kalbdır; felsefe ise Din ve kalbe yardım etmeli, yerine geçmemelidir.

Batı, dinine sahiptir

İkinci olarak, bilhassa aydınların Din konusundaki en büyük hatalarından birisi, daha ziyade Batılı yazarların ve sosyal bilimcilerin tesirinde kaldıkları için Din deyince ya Hıristiyanlığı veya seküler Din anlayışını esas alıp, İslâm'ı da bu çerçevede değerlendirmeleridir. Oysa İslâm ne Hıristiyanlık'la ve başka bir dinle mukayese edilebilir, ne de seküler Din anlayışı temelinde ele alınabilir. Kaldı ki Avrupa, lâik de olsa dinine sahiptir. Bilhassa İslâm ile ve İslâm memleketleriyle münasebetlerinde din ve tarih ön plandadır. Başta (dönemin) ABD başkanı Woodrow Wilson (1856–1924), İngiltere başbakanı Lloyd George (1863–1945) ve Yunanistan başbakanı Elefterios Venizelos (1864–1936) gibi Avrupa liderleri papaz gibi dinlerine mutaassıptırlar. Avrupa, bilhassa idareciler katında dinine sahiptir, hattâ bir cihette mutaassıptır.

İslâm, Hıristiyanlık'la mukayese edilemez

Öte yandan, İslâm ile Hıristiyanlığın mukayese edilemeyeceğinin en önemli bir diğer iki delili olarak, Batı, dünya görüşü, hayat tarzı ve ilim anlayışında burjuvalar ve bilimler temelinde Hıristiyanlık'tan uzaklaşınca maddeten terakkî etmesine mukabil, İslâm dünyası, İslâm'a en çok sarıldığı asırlarda hem ilimler sahasında, hem maddî terakki sahasında zirveye çıkmış ve tarihin en muhteşem medeniyetini kurmuştur. Buna mukabil, İslâm dünyası, İslâm'dan elini gevşetince ve onu bütünlüğü için kavrayıp tatbik etmekte zaafa düşüncü her bakımdan geride kalmaya başlamıştır. İkinci olarak, Batı'da din milletler arasında ve toplumlar içinde bölünme ve asırlarca savaş sebebi; ayrıca despot zalimlerin elinde halkın, fakirlerin, ilim ve fikir erbabının ezilmesinin de vasıtası olmuştur.

Oysa İslâm, tarih şahittir ki, Din ve mezhep savaşlarına yol açmamış, hiçbir zaman despotizme ve halkın despot idareciler elinde ezilmesine, fakirlerin zenginler karşısında perişaniyetine, ilim ve fikir ehlinin takip altına alınıp, ağır cezalar altında sindirilmesine sebep olmamış, tam tersine, daima mazlumu, fakiri, ilmi, düşüncüyü korumuştur. İslâm tarihinde mezheplerin oluşma döneminde ve düşüncü ekolleri arasında en fazla tartışmaların

cereyan ettiği zamanlarda dahi hiçbir ilim ve fikir insanı zulme maruz bırakılmamıştır. İlk dönemlerde İmam A'zam Ebu Hanife ve Ahmed ibn Hanbel gibi büyük âlimlerin bazı meseleler sebebiyle hapse girmeleri, İslâm'ın değil, tam tersine, bâtil yolda giden bazılarının Me'mun gibi birkaç halifeyi yanlış etkilemesi veya siyasî bazı mülâhazalar sebebiyledir. Bırakın ilmi ve düşünceyi mahkûm etmeyi, İslâm, Kur'ân'ın “Akletmezler mi? Düşünmezler mi? Düşünüp ibret almazlar mı? Araştırıp, gerçeğine vâkif olmazlar mı?” gibi sorularıyla, “ilimde kökleşenler”den, “meselenin özünü kavrayanlar”dan, “basiret ehli”nden, “konunun uzmanları”ndan söz etmekle akli ve ilmi hakikatlerine şahit tuttuğu gibi, akli, düşünceyi, tefekkürü ve muhakemeyi harekete geçirmiştir ve geçirir.

İslâm ile Hıristiyanlık ve diğer dinler arasında şöyle temel bir fark vardır: İslâmiyet'in özü ve esası mutlak Tevhid'dir; İslâm, hadiselerde, var ve yok oluşlarda, neticelerde hakikî tesiri, yaratıcılığı, var ve yok ediciliği sadece Allah'a verir ve bu temel hususta vasıta ve sebeplere hakikî ve yaratıcı, hattâ aracı tesir vermez. Cenab-ı Allah'tan başka her varlık ve her faktörü, icattan azleder. Hıristiyanlık'ta ise Allah ile kul arasında Oğulluk müessesesi ve “Oğul”un temsilcisi olarak Kilise hiyerarşisi vardır. Dolayısıyla, sebepler ve vasıtalar asıl seviyesinde önemlidir ve bundan dolayı Hıristiyanlık, enaniyeti kırmaz, tam tersine güçlendirir. Âdeta, Cenab-ı Allah'ın Rabb olarak icraatına azizleri ve büyükleri ortak eder. Kur'ân-ı Kerim, “Yahudiler din bilginlerini, Hıristiyanlar rahiplerini, (onların kendilerine göre haram dediklerini haram, helâl dediklerini helâl kabûl ederek) Allah'tan başka rabbler edindiler; Hıristiyanlar, Meryem oğlu Mesih'i de Rabb edindiler. Halbuki hepsi de tek bir İlâh'a ibadet etmekle emrolunmuşlardı. O, tek ilâh olan (Allah'tan) başka hiçbir ilâh yoktur. Allah, onların şirk koşmalarından mutlak manâda uzak ve münezzehtir.”⁶⁷² âyetiyle buna dikkat çeker ve “De ki: ‘Ey Kitap Ehli! Sizinle aramızda aynı olan bir kelimeye, şu ortak noktaya gelin: Allah'tan başkasına ibadet etmeyelim ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım; Allah'ı bırakıp da, kimimiz kimimizi rabler edinmesin.’”⁶⁷³ âyetiyle de onları mutlak Tevhid'e davet eder.

İşte, Hıristiyanlık'ta sebep ve vasıtaya âdeta Rabblık veya Rabblık'tan pay verilmesi sebebiyledir ki, Hıristiyanların dünyaca en yüksek mertebede olanları, gurur ve enaniyetlerini muhafaza etmekle beraber –sâbık Amerika reislerinden Wilson gibi– mutaassıp birer dindar olabilirler. Fakat mutlak

Tevhid dini olan İslâmiyet içinde dünyaca yüksek mertebede olanlar, ya enaniyeti ve gururu veya bir derece dindarlığı bırakacaklardır. Bundan dolayıdır ki, Müslümanlar içinde yüksek dünyevî mevkide olanlar, tam dindar olamamakta, hattâ bazıları Din ile irtibatını koparmaktadırlar.

İrk üzerinden milliyetçilik yapmak bir safsatadır, aldanmadır

Menfî milliyetçilik ve ırkçılık, tam ve tehlikeli bir marazdır. Bir defa, temel dayanağı yoktur. Çünkü, insanlığın üzerinden geçen bu kadar asır, bu kadar göçler ve bu kadar karışmalardan sonra saf ırk bulmak âdetâ mümkün değildir. Bilhassa Türkiye, eski zamandan beri pek çok göçlere ve üzerinde pek çok farklı milletin farklı devletler kurmasına şahit olmuştur. Kimin hangi ırdan olduğunu anlamak için belki Levh-i Mahfuz'u açıp okumaya ihtiyaç vardır. Dolayısıyla ırk üzerinden milliyetçilik yapmak bir safsatadır, bir aldanmışlıktır. Dolayısıyla, milletin ve milletin unsurları din, dil ve vatan münasebeti olabilir.

Menfî milliyetçilik, bizzat her bir Müslüman millete ihanettir

Müslüman milletlerin dinleri gibi milliyetleri de Müslümanlıktır. Bu milletler ancak Müslümanlık'la tarih sahnesinde muhteşem yerlerini alabilmişlerdir. Osmanlı İslâm Devleti'ne çok zor şartlar altında ve çok geniş topraklarda asırlarca hakimiyet ve bütün bir Avrupa karşısında üstünlük sağlayan, bu devletin fertlerindeki, bilhassa ordusundaki "Ben ölürsem şehidim, öldürsem gaziyim." inancıdır. Bu devletin fertleri, ordusunun askerleri, bu inaçtan gelen tam bir aşk ve şevk ile ölümün yüzüne gülmüş ve bu gülüşle düşmanlarını titretmişlerdir. Dünyada o insanları böyle bir fedakârlığa götürecek başka hangi sebep, hangi faktör, hangi ideal olabilir? Bu Müslüman milletin fertlerinden, onun ordusunun mensuplarından İslâm'ı silmeye çalışmak, bu millete de, ordusuna da en büyük ihanettir.

Diğer yandan, Osmanlı İslâm Devleti, onlarca farklı unsurdan kurulmuş ve ordusunda da bu farklı unsurlar her zaman bulunmuştur. Onları bir arada tutan da daima İslâmiyet olmuştur. Bunun yanısıra, ne zaman bu devlet Avrupa ejderhalarının saldırılarına maruz kalsa, Müslüman âlemi ağlamış, inlemiş ve ona mümkün olan yardımı ulaştırmaya çalışmıştır. Bu gerçek, bilhassa Trablusgarp Savaşı'nda, Türkiye'nin istiklâl mücadelesinde kendini göstermiş, kendileri İngiliz sömürgeciliği altında bulunan Hind Müslümanları'nın fedakârlığı, Libya'dan gelen Şeyh Senusî'nin bütün Anadolu'yu dolaşıp istiklâl hurbine teşvik etmesi, birer destandır. Ne var ki,

bir yanda Türkçülük, diğer yanda Arapçılık ve daha başka menfî milliyetçilik akımları, Müslümanlar arasındaki cehalet, yabancıların yanlış yayınları ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti gibi devletlerin yanlış uygulamaları, Müslüman milletler arasındaki haberleşmeyi, tanışmayı büyük ölçüde durdurmuş ve karşılıklı yanlışların yapılmasına sebep olmuştur. Kısaca, Arap düşmanlığı üzerine oturtulan ve içten içe Kürt düşmanlığını da geliştiren Türkçülüğüyle, Türk ve Osmanlı düşmanlığı üzerine oturtulan Arapçılığıyla menfî milliyetçilik, bütün Müslüman milletler için, Türkler ve Türkiye için, Araplar ve Arap dünyası için açık bir ihanettir; bölünmenin ve büyük güçlere daha kolay yem olmanın sebebidir.

Menfî milliyetçilikle vatanseverlik olmaz

Menfî milliyetçilikle vatanseverlik iddia edenlere deriz ki:

Eğer bu milleti ve ülkeyi ciddî seviyorsanız, eğer niyetiniz vatanperverlikse, öyle bir hamiyet, bu ülke ve millet adına öyle bir ideoloji taşıyın ki, çoğunluk için bir şefkat ve merhamet kaynağı olsun. Yoksa, çoğunluk için merhametsizlik olan, sadece şefkate muhtaç olmayan bir azınlığın içtimaî, siyasî ve iktisadî (ekonomik) hayatına geçici bir menfaat sağlayan bir düşünce, bir ideoloji, bu temele dayalı bir vatanperverlik, ülke, millet ve vatan sevgisi demek değildir. Çünkü menfî milliyetçilikle milletin ancak sekizde ikisine geçici bir fayda olabilir; ancak bu sekizde iki –onlar da genel nüfusun belki yüzde beşi bile değildir– lâıyk olmadıkları o hamiyetin şefkatine mazhar olurlar. O sekizden altısı ya ihtiyardır, ya hastadır, ya musibetzededir–fakirdir, muhtaçtır, ya çocuktur, ya çok zayıftır, ya da pek ciddî olarak Âhiret’i düşünen müttakîdirler ki, bunlar, öncelikle yönelmiş buldukları Âhiret hayatı için, hem de dünya hayatlarına adına bir nur, bir teselli, bir şefkat arayışı içindedirler. Menfî milliyetçiliğin bunlara sağlayacağı fayda nedir? Ayrıca, diğer ülkelerle münasebetlerde böyle bir milliyetçilik bu ülkeye ve bu millete hangi müsbet katkıyı yapacak, hangi desteği sağlayacaktır ve sağlamıştır?

Müsbet milliyetçilik

Müsbet milliyetçilik ki, içtimaî hayatın dahilî ihtiyacından ileri gelir ve yardımlaşmaya, dayanışmaya sebeptir; ayrıca İslâm kardeşliğini daha da güçlendirir. Bu milliyetçilik, ırk temeline dayanmaz; ırk, renk, dil ayrılıklarını Cenab-ı Allah’ın âyetlerinden olarak fitrî ve karşılıklı tanışmaya sebep farklılıklardan sayar. Onlarla övünmez, münasebetlerde onları esas

almaz. Çünkü onlar, kimsenin elinde ve iradesine bağlı olmayıp, tamamen yaratılıştan gelen farklılıklardır. Dolayısıyla, müsbet milliyetçilik, Din, dil, vatan, tarih ve Kader birliğini, insanları değerlendirmede ancak takvayı, insanî faziletleri, müsbet hizmeti esas alır. Fertler, cemaatler ve meslekler arasında ittifak ve dayanışmayı ister ve teşvik eder. İslâm milletlerinin, bilhassa Arapların, Türklerin, Kürtlerin milliyetleri, kavmiyetleri tamamen İslâm ile birleşmiş, hattâ İslâm'ın içinde erimiştir. Bundandır ki, Müslüman bir Türk, hakikî Müslüman ve sâlih bir Arab'ı, salih bir Kürd'ü, salih bir İranlı'yı, Afrikalı'yı, Rus'u, Amerikalı'yı vb. fâcir, fâsık bir Türk'e tercih eder; hangi kavme ait olursa olsun, diğer Müslümanların yapacağı da aynı şeydir. Kur'ân-ı Kerim, bu hususta gayet açıktır:

Allah'a ve Âhret Günü'ne iman eden bir topluluğu, Allah'a ve Rasûlü'ne karşı duran hiç kimse ile, isterse o kimseler babaları veya çocukları veya kardeşleri veya sülâleleri olsun, karşılıklı sevgi ve dostluk içinde görmezsin. Allah, o topluluk fertlerinin kalblerine imanı naksetmiştir ve onları Kendi katından bir ruhla desteklemektedir. Onları, içlerinde sonsuzca kalmak üzere, (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. Allah onlardan razıdır, onlar da Allah'tan razıdırlar. İşte o (kutlu) insanlar, Allah'ın tarafında olanlardır. Bilin ki, Allah'ın tarafında yer alanlar, gerçek kurtuluşa ve mazhariyete ermiş olanlardır.⁶⁷⁴

Muhakkak ki İbrahim'de ve beraberindeki (mü'minlerde) sizin için takip edilmesi gereken güzel bir örnek vardır: Onlar, (içlerinden çıktıkları ama inkârcı) topluluklarına şöyle demişlerdi: “Bizim sizinle de, Allah'tan başka taptıklarınızla da hiçbir münasebetimiz olamaz. Sizi ve inancınızı reddediyoruz; siz (Kendisine ibadet edilmesi gereken İlâh olarak) yalnızca Allah'a inanıncaya kadar sizinle aramıza artık ebedî düşmanlık ve buğz girmiş bulunmaktadır.”⁶⁷⁵

Başka dinden ve milletten olanlarla münasebette bir ölçü

Şu kadar ki, bu âyetler yanlış anlaşılmalıdır. Âyetler, Din birliğini öne almakta, Din birliği yoksa Din'e rağmen diğer birliklerin kıymetinin olmayacağını beyan buyurmakta, tabiatıyla başka dinlerden ve kavimlerden de olsalar, insanlara yardımı ve onlarla belli ölçüler içinde dost olmayı yasaklamamaktadır. Çünkü aynı Mümtehan Sûresi'nde (8–9) şu âyetler, meseleyi açıkça ortaya koymaktadır:

Allah, dininizden dolayı sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilikte bulunmak ve mümkün olduğunca âdil davranmaktan sizi menetmez. Şüphesiz ki Allah, hak ve adalet konusunda titiz olanları sever. Ancak Allah sizi, dininizden dolayı sizinle savaşan, sizi öz yurdunuzdan çıkararak ve çıkarılmanıza destek verenlerle dost olmak ve onları sahiplenmekten menetmektedir. Kim onlarla dost olur ve onları sahiplenirse, işte böyleleri, zalimlerin ta kendileridir.

Evet, küfrü, şirki, günahı emretmedikçe ve Müslümanlar'la savaşa

girmedikçe İslâm başka dinlerin ve kavimlerin mensuplarına iyiliği kesinlikle yasaklıyor değildir. Kaldı ki bu insanlar, anne, baba, akraba iseler, onlara iyilik yapmayı İslâm, bilhassa emreder. Âyetlerde önemle vurgulanan gerçek, bir mü'minin Allah ve Rasûlullah düşmanlarına işini bırakamayacağı, mü'minlerin kan bağına Din bağına tercih edemeyecekleridir. Yani, müsbet milliyetçilik, Din bağına rağmen ve onun aleyhine olarak kan bağından oluşmaz ve asla ırkçılıkla bağdaşmaz.

Müsbet milliyetçilik, İslâmiyet'e hizmetçi, kale ve zırhtır

Müsbet milliyet fikri, İslâmiyet'e hizmetçi, kale ve zırh olmalı; millete sevgi İslâm'a ve bütün Müslümanlara sahip çıkma olarak tecelli ve tezahür etmeli, bu maksat için kullanılmalı, İslâm birliğini destekleyici ve koruyucu olmalı, asla onun yerine geçmemelidir. Yoksa milliyetçilik, bölünme manâsına gelir. İslâmiyet'in verdiği kardeşlik içinde bin kardeşlik vardır ve bu kardeşlik, berzah ve Âhret âlemlerinde de bâki kalır. Kaldı ki İslâm, kan yakınlığını asla reddetmediği gibi, insanlar arası bilhassa hukukî münasebetlerde, miras ve yardımlaşmada Din bağı içinde kan bağına öne alır. Fakat hiçbir zaman kan bağına Din bağına yerine geçirmez ve ikame etmeye izin vermez.

Müslüman milletler, milliyetlerini İslâm'la korumuştur

Dikkat çekici bir vâkıdır ki, Türkler başta olmak üzere, İslâm'a dâhil bütün milletler, milliyetleri İslâm ile birleştiği için milliyetlerini muhafaza etmişlerdir. Çünkü İslâm, kavmî farklılıkları yaratılıştan gelen farklılıklar olarak görür ve bunu reddetmez; fakat Din'in önüne geçirilmesine ve idealize edilip, insanlar arasında ayrımcılık ve üstünlük iddiası için kullanılmasına izin vermez. Dolayısıyla İslâm, Müslümanların bütünlüğünü Din'in içinde ve kavmî farklılıklarla birlikte korur. Bundandır ki, Türklerin de, Arapların da, Kürtlerin de, diğer İslâm milletlerinin de çok büyük çoğunluğu Müslüman'dırlar ve bununla birlikte kavmî farklılıklarını da korumuşlardır. Müslümanlık'tan çıkan ve Müslüman olmayan bilhassa Türkler ise, Türklük'ten dahi çıkmışlardır.

Bilhassa Türkler başta olmak üzere İslâm milletlerinin milliyetleri İslâm ile kaynaşmıştır ve İslâm'dan ayırmaya kalkıldığında korunması da âdeta mümkün değildir. İslâm milletlerinin, bilhassa Türklerin geçmişteki hizmetleri, destansı başarıları, kazandıkları şan ve şeref, İslâmiyet'in defterine geçmiştir ve bilhassa Batı'da Türk, Müslüman manâsında kullanılır

hale gelmiştir. Rahmet-i İlâhî'den ümit edilir ki, Cenâb-ı Hakk (c.c.), bin seneden beri Kur'ân'ın hizmetinde çalıştırdığı ve Kur'ân'a bayraktar tayin ettiği Müslüman–Türk Milleti'nin muhteşem ordusunu ve muazzam cemaatini, geçici arızalarla inşâallah perişan etmez ve yine o nûru ışıklandırır ve vazifesini devam ettirir.

- **Kâinattaki bütün hakikatler içinde kök salmış bulunan İslâmiyet ağacı, mevhum, geçici, hususî, menfî, esassız, garazkâr, karanlık ve zalim ırkçılık toprağına dikilmez. Ebedî ve daimî olan İslâmiyet milliyeti, geçici ve dağdağalı ırkçılıkla aşılınmaz.**⁶⁷⁶

EBEDÎ İSLÂMİYET MİLLİYETİ VE ZALİM, KARANLIK IRKÇILIK

Kâinat ve insan kitaplarının özdeşi veya tercümesi olarak İslâm

İslâm, baştan başa hakikatler mecmuasıdır. O, bütün kâinatı ve insanı, kâinatın ve insanın ferdî–içtima–iktisadî–siyasî bütün hayatını içine alan hakikatleri de kapsar. Risale-i Nurlar'da üzerinde çok durulduğu ve bu çalışmada da zaman zaman önemle temas edildiği üzere, kâinat, insan ve Kur'ân veya İslâm, aynı hakikatlerin farklı malzemece ifade edilmiş şekillerinden ibarettir. İslâm'ı teşkil eden hakikatler ile kâinatta ve insanda geçerli ve tamamına Şeriat-ı Tekvîniyye dediğimiz hakikatler, bir bina ile onu baştan sona ve bütün ayrıntılarıyla tarif eden bir kitap gibi, birbirinin aynıdır; dolayısıyla birbirlerine aynadır. Kâinat ve insan hakikatlerini çok iki kavramak, İslâm'ı da çok iyi kavramak demektir. İslâm'ı özellikle bugünün ve geleceğin ilme dökülmüş nesillerine en iyi anlatma yolu, onu objektif, görülür, duyulur, hissedilir kâinat gerçekleriyle anlatmaktır.

Tefsir ilminin esası

İşte İslâm, hem bütün kâinat, hem de bütün boyutlarıyla insanlık hakikatleri içinde kök salmıştır. O, birleştiricidir; her şeye önce bir bütün ve sonra her bir şeye bütünüün parçaları olarak bakar. Meselâ, İslâmiyet, bir organizma gibi bütündür. Organizma içinde el, ayak, kol, göz, kulak, kısaca her bir organın ferdî varlığının yanısıra, bir de bütün diğer organlarla ve vücudun tamamıyla münasebetleri vardır. Dolayısıyla, her bir organ, bütün vücudu nazara almadan, ona vücudun bütünlüğü içinde bakmadan, diğer organlarla ve bütün vücutla münasebetleri içinde değerlendirmeden doğru olarak tanınmaz. Aynen bunun gibi, kâinat da böyle bir vücuttur; İslâmiyet de, Kur'ân da, böyle bir vücuttur. Kur'ân'ın her bir âyetinin ferdî bir varlığı

vardır, fakat her bir âyet, bütün diğer âyetlerle ve Kur'ân'ın tamamıyla münasebet halindedir. Dolayısıyla, bir âyeti tam anlama, çok defa Kur'ân'ın tamamını anlamayı gerektirir. Bundandır ki, Kur'ân tefsirinde birinci kaynak Kur'ân'ın kendisidir ve âyetleri âyetler, Kur'ân'ı bizzat Kur'ân'la tefsir, tefsir ilminin esasıdır. Hz. Üstad Bediüzzaman, şöyle der: “Kur'ân'ı tefsir edecek, yine Kur'ân ve hadis-i sahihtir.”⁶⁷⁷ Hadisler de vahiy olmakla Kur'ân'ı elbette tefsir eder; zaten, Sünnet'in en önemli bir fonksiyonu budur.

İnsan, ırkına, ailesine veya kabilesine şeref arıyorsa

İslâm; iman, ibadet, ahlâk, muamelât ve ukûbât şubeleriyle tam bir bütündür. Onun bütün parçaları, ancak İslâm'ın bütünlüğü içinde tam manâsını ve fonksiyonunu bulur. Bu bütünlük içinde ırkçılığa asla yer yoktur. Kur'ân-ı Kerim, ırkçılığı, menfî milliyetçiliği “cahiliye hamiyeti” olarak reddeder ve yasaklar.⁶⁷⁸ Ve, bütün kuvvetini kendinden alan İslâm'ın, bizatihî yasakladığı bir şeyle destek bulması mümkün değildir. İrkçılık, ırkçılık manâ ve muhtevası taşıyan milliyetçilik, ulusalcılık, kabilecilik, evet, bütün bunlar, İslâm ve Müslümanlar için sadece parçalayıcı birer faktör olabilir ve birer zehirdir. İrkçılık, çatışmayı öne alır; hepsi Allah'ın kulları olan, O'nun tarafından yaratılmış bulunan insanlığı, katiyen insana ait olmayan bir temelde bölüp parçalar. Kimsenin herhangi bir ırktan, renkten, aileden dünyaya gelmesi kendi elinde ve iradesi dâhilinde değildir. Dolayısıyla ırkla, renkle, aile ile, kabile ile övünme boş bir övünmedir; kişinin kendisini kandırmasıdır; değer olmayan ve kendisine ait bulunmayan bir şeyi kendisine ait bir değer gibi benimsemesi ve gasbetmesi demektir. İnsan, iradesi dâhiline giren faziletlerle, Kur'ân'ın takva olarak tarif buyurduğu Allah ma'rifeti, Allah'a itaat, Allah sevgisi ve Allah'ı müşahedesi ölçüsünde insandır.

Eğer bir insan ırkına, ailesine veya kabilesine önem veriyorsa, onlar için bir şeref arıyorsa, bu, tamamen takvada ve İslâm'a hizmette aranmalıdır. Kur'ân-ı Kerim, insanları hayır işlemekte, bir de Allah'ın bağışlaması ve Cennet için müsabakaya, âdeta koşu yarışına çağırır.⁶⁷⁹ Bu, bir rekabete, kıskançlığa, hattâ gıptaya çağrı değildir. İnsanların bütün imkânlarını hayır işlemek, Allah'ın bağışlamasını ve Cennet'i kazanmak yolunda asla kıskançlığa düşmeden birbirleriyle yarışarcasına kullanmaları, bütün himmet ve gayretlerini buna sarfetmeleri demektir. İşte, asıl şeref budur.

• **İki dağ birbirine karşı bir terazinin iki gözünde bulunsa, bir batman**

kuvvet, o iki dağ ile oynayabilir; yukarı kaldırır, aşağı indirir.⁶⁸⁰

“BÖL, PARÇALA, YÖNET!” YÖNTEMİYLE PARÇALANAN İSLÂM DÜNYASI

İrkçılık ve özellikle son asırlarda kullanıldığı şekliyle (menfî) milliyetçilik, Müslümanları bölen bir zehir olmuş ve zehri ortaya sürenler, “Böl, parçala, idare et!” yöntemiyle İslâm dünyasını parça parça etmişlerdir. Ve temel gaye parçalama olduğu için, Müslüman topluluklar arasındaki ırkî veya etnik bölünme, birbirine düşmanlık üzerine, meselâ Türk milliyetçiliği Arap düşmanlığı, Arap milliyetçiliği Türk düşmanlığı, Fars milliyetçiliği hem Türk, hem Arap düşmanlığı üzerine oturtulmuştur. Bu yetmemiş, bir de Müslüman dünya, çizilen sunî sınırlarla ülke ülke parçalanmış ve söz konusu sınırlar, mutlaka bu ülkeleri çatıştıracak şekilde çizilmiştir. Meselâ, zamanı geldiğinde ayrılıkçı unsur olarak kullanılmak üzere Belucîler, İran, Pakistan ve Afganistan arasında; Kürtler, Türkiye, İran, Irak ve Suriye arasında paylaştırılmıştır. Ayrıca, ülkeler, meselâ Türkiye–Suriye, Türkiye–Irak, Mısır–Sudan, Pakistan–Hindistan arasına problem olacak sınır anlaşmazlıkları gibi başka problemler de bırakılmıştır.

İşte bu tür durumların doğuracağı felâketi, Hz. Bediüzzaman (r.a), güzel bir benzetmeyle nazara vermektedir. İki tane pehlivan birbiriyle güreşse, ikisinin de birbirlerini tamamen yorduğu anda bir çocuk her birini yenebilir. İki tane dağ bir terazinin iki gözüne konsa, sonra gözlerden birine bir tonluk, hattâ daha hafif bir yük yüklense, terazinin bir gözü havaya çıkar, diğer gözü yere iner. Yani, bir tonluk veya daha hafif bir kaya, iki koca dağ ile istediği gibi oynayabilir. Müslüman ülkeler birbirlerine düştüklerinde, Müslümanlar içten parça parça olduklarında, küçük bir ülke bile onlara galip gelebilir, İsrail’in Arapları dört defa yenmesi gibi.

- **Bazen küçük bir şey, büyük iş yapar. Öyle şartlar altında olur ki, küçük bir hareket, insanı a’lâ-yı illiyyîne çıkarır ve öyle hal olur ki, küçük bir fiil, insanı esfel-i safilîne indirir.**⁶⁸¹

ÇOK DEFA EN KÜÇÜK PARÇA BİLE BÜTÜN KADAR ÖNEMLİDİR

Bazı şartlarda küçük bir iyilik, küçük bir hayırlı davranış, çok büyük bir netice doğurur ve çok büyük sevap getirir. Meselâ, yoldaki kaygan bir nesneyi yolun kenarına almak, ona basarak düşüp başını yaracak bir insanın düşüp başını yarmasına, hattâ onun üzerinde kayıp devrilecek bir arabanın

devrilip, pek çok insanın ölmesine veya yaralanmasına mâni olabilir. Bazen de yola atılan böyle kaygan bir nesne, tersine olarak ölüme veya kazaya yol açabilir. Bir söz, bazı şartlar altında sahibini en yüksek bir mevkiye çıkarırken, hattâ aynı söz, bazı şartlar altında onu baş aşağı getirebilir. Yunus Emre, bunu bir şiirinde çok güzel ifade eder:

Söz ola kese savaşı, söz ola kestire başı;
Söz ola ağulu aşı, yağ ile bal ede bir söz.
Kişi bile söz demini, demeye sözün kemini;
Bu cihan cehennemini, sekiz uçmağ ide bir söz.

Sevabın da, günahın da küçüğü olmayabilir

Bu önemli ve çok yaşanan gerçek sebebiyledir ki, “Sevabın da, günahın da küçüğü olmaz.” denmiştir ve sevap getirici herhangi bir davranış da, günah olan bir davranış da kesinlikle küçümsenmemelidir; çünkü neticeleri kestirilemez. Hayatta bazı davranışlar da vardır ki, insanı geri dönülemez bir yola koyabilir; ayrıca, hayatın kaldırmayacağı bazı hatalar da vardır ki, insanın bütün hayatını etkiler ve neticede –Allah korusun– Cehennem’e gitmesine sebep olabilir. Bâğiye, yoldan çıkmış bir kadının susuz bir köpeği görüp, merhametinden kuyuya inerek ayakkabısıyla çıkardığı suyla köpeği kandırması neticesinde Cennet’e, bir başka kadının kediyi bağlayıp, ölümüne sebep olmasıyla Cehennem’e gittiğini, (birinin Cennet, diğerinin Cehennem yoluna girdiğini) ifade buyuran hadis-i şerif, bu gerçeğe parmak basmaktadır.⁶⁸²

Cihan sultanı Kanunî’ye atfedilen bir söz vardır: “Bir mih bir nalı, bir nal bir atı, bir at bir askeri, bir asker bir orduyu mağlûbiyete götürür.” Buradan çıkan sonuç, bir mihnin bir orduyu mağlûbiyete götürebileceğidir.

Yüz trilyon civarında hücreden oluşan insan vücudunda her hücrenin yeri ve vazifesi vardır. Bir bütünün varlığı, onu oluşturan parçalarının tamamının varlığına bağlı olduğu gibi, parçalarından birinin yokluğu da, bütünün yokluğu ile neticelenebilir. Meselâ, 29 harften birinin yokluğu ile manâlı bir makale veya kitap yazılamaz. Bir vidanın, bir civatanın, bilgisayarda bir çipin, klavyede bir harfin yokluğu, bir aleti, bilgisayarı çalışmaz hale getirir; –Allah korusun– bir hücrenin mekanizmasının bozulması, yani kanser olması, bütün vücudu ölüme götürebilmektedir. Bir sarayın kapısını açacak anahtar yoksa, o saraya girilemez ve o saray, kullanılamaz; dolayısıyla bir

anahtar, en az saray kadar kıymet kazanır.

Hizmet cemaatinde kişiler manâ-yı harfîleriyle vardır

Din'e veya bir ideale hizmette de bu gerçek oldukça önemlidir. Hizmet kadrosu veya cemaatinde her işin kendine göre bir önemi ve herkesin de kendine göre önemli bir yeri vardır. Bir fabrikada yokluğuyla fabrikayı çalışmaktan alıkoyacak bir vida, bir civata ne kadar önemli ise, hizmet cemaatinde her fert ve kendisine tevdi edilen her iş de o ölçüde önemlidir. Bir ideale hizmette her fert manâ-yı harfîsiyle vardır ve var olmalıdır; manâ-yı ismîsi ile var olmak isterse, tek başına bir fert kadar iş yapabilir, ama manâ-yı harfîsi ile var olur, ferdîliğini cemaat içinde eritirse, bu defa bir cemaat kadar önem kazanır ve yaptığı iş de o ölçüde büyür. Öyleyse, hizmet cemaatleri içinde fertler bir cemaati, bir kadroyu, bir ideali temsil ettikleri için artık ferdî hayatları, ferdî tercihleri değil, cemaate, hizmete, ideale ait hayatları ve tercihleri söz konusu olur ve olmalıdır.

Ameller konusunda da bu, böyledir. Bir namazın şartlarından biri yerine gelmediğinde, diğer şartların yerine getirilmiş olması namazı geçerli yapmaz. Bazı şartlarda çok küçük görünen veya görülen bir amel, bir davranış öyle büyük bir neticeye zemin teşkil eder veya vasıta olur ki, sevap ise insanı en yükseğe çıkarırken, günah ise en çukura düşürebilir. Dolayısıyla, hiçbir salih ve sevaplı amel de, hiçbir günah da küçüktür diye küçümsenmemelidir.

- **Çaresi bulunan şeyde acze, çaresi bulunmayan şeyde cez'a (yırtınıp dövünme) sığınmamak gerekir. Acz ve cez'a (yırtınıp dövünme), bîçarelerin kârıdır.**⁶⁸³

Cenab-ı Allah (c.c.), hikmet yurdu olan dünyada herhangi bir hedefe ulaşmanın sebeplerini de yaratmıştır. Meselâ O (c.c.), Kur'ân-ı Kerim'de tarihin en kudretli hükümdarlarından Hz. Zülkarneyn'den bahsederken, “*Biz, ona yeryüzünde sağlam bir iktidar verdik ve onu her türlü sebeple (hedeflerine ulaşmada her tür imkânla) donattık.*”⁶⁸⁴ ve her bir seferini anlatmaya da “*Bir sebebe tâbi olarak (gerekli imkânla donanmış olarak) yola çıktı.*”⁶⁸⁵ buyurur. O bakımdan, bir hedefe ulaşmada gerekli bütün meşrû sebeplere yapışmak, yapılması gereken bütün meşrû işleri yapmak, Şeriat-ı Tekvîniyye'nin gereği olarak elbette İslâm'ın da emridir. Bütün meşrû sebepleri, imkânları yerine getirdikten sonra neticeyi Allah'a bırakmak ve çıkan neticeye razı olmak da tevekkülün gereğidir. Dolayısıyla, çaresi bulunan bir şeyde “Ben, bunu yapamam.” deyip, bir kenara çekilmek

âcizliktir; öyleyse çaresi olan bir şeyde acz göstermemek gerekir. Gereken bütün tedbirler alındıktan, bütün sebepler ve imkânlar seferber edildikten sonra netice istenildiği gibi çıkmayınca veya çaresi bulunmayan bir şeyde yırtınıp dövünmek de, Cenab-ı Allah'ı ve Kader'i itham manâsına gelir. Hayat, çaresi bulunan şeyde âcizlik göstermemekte, rahat da, çaresi bulunmayan şeyde veya bütün çarelerine müracaat ettikten sonra elde edilemeyen hedef için yırtınıp dövünmemektedir.

- **Bazen zıt, zıttını kendinde barındırır.** [686](#)

BAZEN ZITTA ZITTI ARAYIP ALDANMAMAK

Zaman olur, bir şey, zâtında bir başka şekilde görülse de, aslında zıttından ibaret olur, fakat zahirî görünümüyle zıttının zıttı gibiymiş imajı verebilir. Meselâ, bilhassa nifakın kendilerinde fazlaca yer bulduğu bazıları dilinde söz, manânın zıttıdır. Bir söz söylerler, fakat asıl maksatları, o sözdeki manânın zıttı olan manâdır, böylece kendilerini ve yaptıklarını başka türlü göstermiş ve gerçeği saklamış olurlar. Sözgelimi, kahraman görüntüsü veya kahramanca sözleri altında bir korkak saklıdır; yolsuzluklara savaş açmış görünürler; fakat açılmış görünen bu savaş, aslında kendi yolsuzluklarını saklamak içindir. Karşılarındaki bazı kişileri vatana ihanetle bile suçlarlar, ama bu, asıl ihanetlerini gizlemek içindir.

Feleğin çarkının tersine dönmesi

Bunun gibi, son bir-iki asırda ve günümüzde bilhassa medenî denilen dünyada, özellikle de Müslümanlara karşı zulüm, başına adalet külahı giymiştir; yani adaletten sözedip, güya adaleti gerçekleştirme iddiasıyla zulüm işlerler ve işledikleri her türlü zulmü adalet retoriğiyle örtmeye ve takdim etmeye çalışırlar. Açtıkları savaşa barış adı verirler. Hıyanet veya ihanet, sırtına hamiyet, yani vatanperverlik elbisesini pek ucuz giymiştir. Ülkeye ihanet, vatanperverlik veya yurtseverlik maskesiyle örtülür; bazıların milliyetçiliğinin altında millete ihanet, başka bir millete veya milletlere hizmet yatabilir. 19'uncu asrın ikinci yarısında ve 20'nci asrın en azından ilk yarısında Türkçülük yapanların da, Arapçılık yapanların da, bu çığırılar açanların da çok büyük çoğunluğunun, meselâ Alexander Borjenski (Mustafa Celâlettin Paşa), İngiliz ajanı Wamberry, Fransız seyyah ve oryantalist Leon Cahun, Moiz Kohen (Tekin Alp), Marksist Rus yahudisi Alexandre Israel Helphand Pavrus, Nazif Yazıcı, Butrus Bostan ve Mitchel

Eflak gibi yabancılar ve gayr-ı Müslimler olması, buna bir delildir.

Yine, zıttın kendinde zıttını barındırması gerçeğine diğer misaller olarak, cihad ve gazaya bağı, haksız savaş veya terör ismi takılmış; hayvanî arzulara esarete ve şeytanın insan rûhu üzerindeki istibdadına hürriyet nâmı verilmiş ve düşüncenin Din'den koparılıp karanlığa mahkûm edilmesine aydınlanma denmiş. İmandan gelen şer'î hürriyet başkalarına tahakküm ve istibdatı men ettiği gibi, Allah'tan başka bir otoritenin, zalimlerin önünde zilletle baş eğmemeyi emrederek gerçek hürriyeti sağlamasına rağmen, buna kulluk veya kölelik adı takılırken; Allah'a kulluktan uzaklaşan insanın herkeste, her şeyde nisbetine göre bir rubûbiyet tevehhüm edip, hayatını binlerce putlaştırılan arzu, emel, beşerî otorite ve fetişlerin keyiflerine terk etme ise hürriyet gibi telâkki edilmiş.⁶⁸⁷

Bütün bunlar, zıttın bazen kendinde zıttını sakladığını gösteren birer aynadır.

- **Vesilelerde niyetin tesiri azdır ve maksadın hakikatini değiştirmez. Çünkü önemli olan, maksada ulaşmada vesilenin varlığıdır, ondaki niyet değildir.**⁶⁸⁸

Bu, yukarıdaki önemli gerçeğe karıştırılmamalıdır. Hedefe ulaşmada takip edilen yol veya vesile meşrû olmalıdır. Fakat hedefe gitmede bazı yan veya başka taraftan uzanan vesileler de olabilir. Meselâ, bir adama define bulmak veya su çıkarmak için yeri kazarken bir başkası gelse atığını def etmek veya saklanmak için o yerin kazılmasına yardım etse, onun bu niyeti yeri kazan adamın suyu çıkarmasına veya defineyi bulmasına tesir etmez. Şu kadar ki, karşı taraf gayr-ı meşrû bir niyet taşımamalı ve yaptığı günah olmamalıdır.

Bu noktada Hz. Bediüzzaman (r.a.), önemli bir gerçeğe parmak basar. Bir Müslüman için savaş, genellikle cihaddır; dolayısıyla bilhassa bir İslâm devleti savaşa girdiğinde buna cihad nazarıyla bakılır. Savaş manâsında cihada katılan bir Müslüman bu savaşta öldürülecek olursa, onun niyeti şehid olmak mıydı, değil miydi, İslâm adına savaş mıydı, başka bir niyeti mi vardı diye sorgulanmaz. Müslüman ordunun saflarında cihada katılan bir Müslüman'dan şehidlik için niyet etmesi de beklenmez. Böyle bir Müslüman savaşta öldüğünde –aksine kesin bir delil olmadıkça– şehid muamelesi görür.

- **Vücub tezâuf etse taayyün eder. İhtiyarı tazammun eden niyetin tesiri azalır. (Bir hükmün farziyeti veya gerekliliği arttığı veya kuvvet**

kazandığı zaman artık o hüküm, herkese farz olarak kendini iyice bell eder. Bu sebeple, onda irade ve seçim ihtiva eden niyetin tesiri azalır.)⁶⁸⁹

Hz. Üstad Bediüzzaman (r.a.), bunu Kurtuluş Harbi münasebetiyle ifade buyurmuştur. Özellikle Müslümanlar'ın ülkesi işgale uğradığında cihad, farz-ı kifaye iken müdafaa harbi mahiyetinde farz-ı ayn, hattâ farziyyeti iyice kuvvet kazanmış bir farz-ı ayn olur. Böyle bir durumda zaten genellikle seferberlik veya sadece cihad adıyla umumî cihad ilan edilir ki, buna katılan bir mü'minin bu farzı yerine getirirken "Allah için cihada!" gibi bir niyette bulunması mutlaka gerekli olmaz. Çünkü artık emir ve hüküm ortadadır. Bu, bir bakıma Ramazan'da sahura kalkan bir mü'minin bu kalkışının niyet yerine geçmesi gibidir. Meselâ, savaşa ganimet için katılma, sahura yemek zevkiyle kalkma gibi aksi bir niyet taşınmadığı sürece artık ne olduğu iyice ortaya çıkmış ve herkesçe malûm bir emri yerine getiren, o emir ne içinse o niyetle yerine getiriyor demektir. O bakımdan, umumî cihada veya seferberliğe katılmışken ölen veya öldürülen bir mü'min şehiddir ve her şehid de velîdir.

- **Bir yolun başlangıcında taassup derecesinde azîmet olsa, nihayeti gevşekliğe, başlangıçta ruhsata taraftarlık, nihayette salâbete (Din'de sağlamlığa) dayanır.⁶⁹⁰**

DENGEYİ KORUYAMAMAKTAN KAYNAKLANAN TERSİ YÖNE KAYMALAR

Bazen zıt, denge muhafaza edilemezse zıttını doğurur. İfrat, dengeden bir yönde sapmadır; bu sapma, çok defa zıttı olan tefriti, yani diğer yönde sapmayı getirir. O bakımdan, tepkicilikten, tepki hareketi olmaktan, ifrattan, dengeyi bozmaktan hassasiyetle sakınmak gerekir.

Hanbelîlik, İslâm'ın hükümlerine yorumlara imkân tanımayacak derecede bir bağlılıkla ve onları yerine getirmede titizlikle ortaya çıktı. Bu bağlılık ve titizlikte zaman zaman bazı hükümlerdeki izafîlik ciheti de nazara alınmazsa, çoğu insanların ruhsatlara, hattâ lâübalîliğe kayması önlenemeyebilir. İşte başta çok ciddî bir salâbet-i Dîniyye ile ortaya çıkan Hanbelîlik, nihayet bir kısmı itibariyle gevşekliğe dayanmaktan kurtulamamıştır. Diğer yandan, başlangıçta daha çok ruhsatlarla yola çıkan ve hükümlerde yorumlara fazlaca yer veren Hanefîlik, nihayette salâbete uzanmıştır.

En garibi, Osmanlı'nın son döneminde bir kısım mutaassıplar, mesleklerinin zıttına olarak, kâfirlere karşı müsamaha ve dostluk tavrını aldı; buna mukabil, bazı lâkayt Jön Türkler, kâfirlere karşı düşman ve sağlam durma taraftarı çıktı. Güya Meşrutiyet'in başındaki mevkilerini değiştiler.

Bu çok önemli gerçek, sürekli müşahede edilmektedir. Bütün Müslüman cemaatlara ve hareketlere bakıldığında bu, rahatlıkla görülebilecektir. Bu duruma düşmemek için her zaman dengeli olma, dengeyi koruma önemlidir.

- **İki âlimden eksik ve kusurlu olanın çocuğu bazen kâmil, kâmilin çocuğu eksik ve kusurlu oluyor.**⁶⁹¹

Aşağıda gelecek küllî kaide birlikte bu gerçek, tarihin çok önemli ve üzerinde durulması, ciddî çalışılması gereken gerçeklerdendir. Kâmil bir âlimin evinde ve ailede kapasite ve şevk tamam olup, ileri bir hamleye yer kalmadığı için, biraz da bunun hâsıl ettiği ülfetle, kâmil âlimin çocuğunda ilme karşı arzu ve açlık hissi uyanmaz. Buna karşılık, eksik ve kusurlu âlimde ve ailede ilim kemale ulaşmadığı için, onun ailesinde ve çocuğunda eksikliği tamamlama arzusu uyanır ve bu âlimde tatminini bulmamış şevk ve teşebbüs, sanki tevarüsle çocuğuna geçer. Dolayısıyla kâmil bir âlimin çocuğu eksik ve kusurlu olabilirken, eksik ve kusurlu âlimin çocuğu ise kemale ulaşabilir.

Bu vâkıaların altında yatan bir diğer önemli gerçek şudur:

- **Beşerde yenileşme meyli vardır. Halef selefi, yani sonradan gelen nesil önceden geleni kâmil görse, bunun üzerine koyabileceği bir şey bulamamakla, meylinin tatminini başka tarzda, başka yolda arar; hattâ bazen selefteki kemâl, halefte aksülâmele, yani halefi tepkici veya başka şekilde davranmaya, başka yollarda tatmin aramaya iter.**⁶⁹²

KÂMİL BİR NESLİN YOLUNU DAHA ÇOK BAŞKA YENİ BİR NESİL SÜRDÜRÜR

Tarihin en dramatik bir gerçeği

Kâmil bir neslin veya cemaatin yolunu, genellikle bunların çocukları değil, başka ve yeni bir nesil veya cemaat sürdürmektedir.

Bu, tarihin en dramatik ve en önemli gerçeklerindedir. Sanki halef, seleftin ürettiğini tüketmekte veya kâmil olan seleftin çizgisi dışında başka bir çizgide kemal aramaktadır. Meselâ, tarihin en kudsî ve en başarılı cemaati olan Sahâbe-i Kiram'ın bile evlâtlarını çok tanımıyoruz. Hemen hiçbirini, babalarının

seviyesine ulaşamamıştır. Fakat onlar, belki daha başka sahada tatmin aramış, meselâ bir kısmı siyasete kaymış ve Emevîlerle birlikte Nebevî hilâfet, hilâfetin saltanatına dönüşürken, bir kısmı da İslâmî ilimlere veya daha başka mecralara yönelmişlerdir. Bununla birlikte, babaları seviyesinde tanınan ve İslâm'a hizmet eden, İslâm'ın ileri hareket çizgisini sürdürebilen Sahâbe evlâdını çok bilmiyor, çok tanımıyoruz.

Meselâ, Hz. Ebû Bekir efendimiz'in (r.a.) çocukları neredeyse hiç bilinmez. Hz. Ömer efendimiz'in (r.a.) oğullarından Abdullah ibn Ömer (r.a.) ilmi ve zühdüyle temayüz ederken, diğer çocukları fazla tanınmaz. Aynı şekilde, Hz. Osman efendimiz'in (r.a.) evlâtlarını da çok bilmeyiz. Bundandır ki, İslâm'ın bayrağını Sahâbe'den sonra şanla ve şerefle taşıyan, muhteşem bir ilim ve maneviyat hamlesinin kahramanları olan Tâbiîn ve Tebe-i Tâbiîn'in çok büyük çoğunluğu, Sahâbe tarafından fethedilen ülkelerin Müslüman olmuş insanları arasından çıkmışlardır.

Benzer şekilde, Hz. Bediüzzaman'ın etrafındaki fedakâr kahramanların evlâtlarını da çok tanımıyoruz. Onlar, belki hayatın başka sahalarında yer alırken, Hz. Bediüzzaman'ın hizmet çizgisi, yeni nesil ve cemaat(ler) tarafından temsil edilmeye başlanmıştır. Yukarıda temas edildiği üzere, kâmil bir babanın çocuklarında da benzer vaziyeti görmek mümkündür. Bu tarihî ve beşerî gerçek, nesillerin eğitimi adına da bazı mesajlar veriyor olsa gerektir.

- **Keçinin kurttan korkusu, çaresizlik (ızdırar) ânında karşı koymaya dönüşür. Böyle bir anda keçinin boynuzu ile kurdun karnını deldiği vâkidir.**⁶⁹³

Çaresizlik (ızdırar) hali, en zayıf için bile kuvvet kaynağıdır. İnsan o halde dua etse, duası kabûl görür. Cenab-ı Allah (c.c.), çaresizin çaresizlik diliyle yaptığı duayı kabul etmeyi, varlık ve mutlak Birliği'nin delillerinden olarak zikreder.⁶⁹⁴ Normal zamanda köpekten kaçan korkak tavuk, çaresiz kaldığı anda köpeğin üzerine saldırır; kurt karşısında çaresiz kalan keçinin de boynuzuyla kurdun karnını deldiği vâkidir. Bir toplum veya millet için istilâ ve işgal gibi çaresizlik halleri ve anları, onun kahramanlaştığı haller ve anlardır. Günümüzde Filistin ve Afganistan gibi ülkelerdeki direnişler de, bu gerçeğin birer tezahürüdür.

- **Allah, ölüden diriye, diriden ölüyü çıkarır.**⁶⁹⁵

Bu âyet, pek çok küllî gerçek ve düsturu ihtiva eder. Meselâ:

- **Sevad-ı a'zama, yani ümmetin çoğunluğuna tâbi olmak gerekir.**⁶⁹⁶

ÇOĞUNLUĞA UYMA VE AZINLIK PSİKOLOJİSİ

Müslüman ümmet içinde çoğunlukla birlikte hareket etmek gerekir. Çünkü, Ümmet, büyük oranda dalâlet üzerinde birleşmeyeceği gibi, Kur'ân da, mü'minlerin yolunun takip edilmesi gerektiği hususunda açıktır:

Her kim de, hidayet (yolun, sözün, inancın, düşüncenin ve davranışın doğrusu) kendisine apaçık belli olduktan sonra (o şanı büyük) Rasûl'e muhalefet eder ve (topluluk olarak dalâlet üzerinde birleşmeleri mümkün bulunmayan) mü'minlerin yolundan başka bir yol tutarsa onu, arkasını dönüp de yöneldiği o bâtil yolla baş başa bırakır ve Cehennem'e atıp kavururuz. Ne fena bir âkıbet, son durak olarak ne kötü bir yer!⁶⁹⁷

Bu noktada Hz. Bediüzzaman, oldukça önemli bir tesbitte bulunur: Başlangıçta Din'de lâkayt olan Emevîlik, çoğunluğa dayandığı zaman en nihayet Ehl-i Sünnet cemaatine girdi. Fakat azınlık olarak kalan başta salâbetli, yani Din'e sağlam bağlanan Şîlik, en nihayet bir kısmı itibariyle Râfızîliğe dayandı. Zalime karşı miskinliği esas tutan Hıristiyanlık, nihayet savaşa, silahta karar kıldı.

Azınlıkta kalma, insanları fanatizme iter. Onlarda kendi mesleklerinin veya yollarının muhabbeti yerine çoğunluğa düşmanlık hükmetmeye başlar. Kendi mesleklerinin, itikad veya ideolojilerinin güya doğruluğunu ispat etmek için de demagoji gibi, diyalektik gibi yollara sapar ve bu yolları bol bol kullanırlar. Ayrıca, kendi doğrularını anlatıp, kendi hatalarıyla meşgul olacaklarına, sürekli çoğunlukta hata bulmak gibi yollara sapar ve çoğunluğun iyiliğini istemek yerine, onların zararına çalışır, hattâ onlar aleyhinde ortak düşmanlarla dahi iş birliğine gidebilirler. Bu, dinlerde ortaya çıkan azınlık mezheplerinde ve azınlık ideolojilerinde de genellikle müşahede edilen bir vâkıadır.

- **İçtimaî (sosyal) hayatta çoğu hükümlerde çoğunluk dikkate alınır; yani hukuk, umumî şartları ve insanların çoğunluğunu nazara alır. Her umumî halin ve her kaidenin istisnası olmakla birlikte, hukuk, hükümlerini öncelikle umumî şartlara ve çoğunluğa göre vazeder; istisnalar için de istisnaî hükümlere kapı açar.**⁶⁹⁸

HUKUK, ÇOĞUNLUĞU VE GENEL DURUMLARI NAZARA ALIR; İSTİSNALARA KAPI AÇAR

Her hukuk sistemi, umumî şartları ve nüfusun çoğunluğunu nazara alır. Temelde, varlık sistemi gibi hayatın da değişmez yanları vardır; varlık

sisteminin de, hayatın da çarkı bu değişmez ve aslî yanlar etrafında döner. Meselâ, her bir varlığın mahiyeti, temel karakteri, temel ihtiyaçları ve bu ihtiyaçları giderme yolları, tarih boyu değişmemiştir. Tarih boyu, insanların insanî mahiyetleri, insanî karakterleri, fitrî/temel ihtiyaçları, bu ihtiyaçları tatmin vasıta ve yolları, varlık haritası ve bu haritayı oluşturan varlık türleri arasındaki münasebetler daima aynı kalmıştır ve aynı kalmaya mahkûmdur. Kur'ân, buna 'fitrat' der ve İslâm'ı 'fitrat' olarak tarif buyurur:

Her türlü şirk ve nifaktan uzak dupduru bir tevhid inancı içinde bütün varlıkla hak din olan İslâm üzerinde sâbit ol. Bu Din, Allah'ın fitratı (bütün varlık ve bütün insanlar için ortaya koyduğu aslî bir model), ona yönelme de, Allah'ın insanları yaratmaktaki gayesidir. Allah'ın yaratmasında bir değişiklik olmaz ve yapılmaz. Gerçek ve kusursuz din budur. Ne var ki, insanların çoğu bunu bilmemektedirler.⁶⁹⁹

İnsanî varlığın ve dolayısıyla Din'in değişmeyen temel boyutları

Evet, yukarıda temas ifade edildiği gibi, insanın mahiyeti, özü, aslî ihtiyaçları ve bunları giderme yolları, hemcinsleri ve diğer varlıklarla olan münasebeti, hayatının temel gerçekleri ve nihayette gideceği yer daima aynıdır, aynı kalmıştır ve değişmez. Bu sebeple, Cenab-ı Allah'ın insan için tayin buyurduğu Din de temel itikad, ibadet, muamele ve ahlâk kaideleri itibariyle hep aynı kalmış ve bütün peygamberler bu aynı kaidelerle gelip, insanlara onları anlatmışlardır. Bunun gibi, hukuk da öncelikle bu temel ve değişmez gerçekler üzerine oturur, oturması gerekir. Buna karşılık, hukuk, hayatın değişime ve gelişmeye açık ikinci-üçüncü derecedeki arızî yanlarıyla, istisnalarla ilgili tali hükümler veya bu hükümler adına kaideler de koyar. İslâm'da ictihad müessesesi, buna en güzel örnektir.

İşte İslâm, çok kadınla evlilik gibi, miras hukukunda bazı hallerde erkek ile kadın arasında farklılık gözetirken de insan varlığının temel ve değişmez yanlarını ve hukukun öncelikle umumî şartlara hitap etmesi gerektiği kaidelerini nazara almıştır. Bütünüyle hak ve hakikat olduğu halde, İslâm adına yine haksız eleştirilere ve hücumlara yol açan bu hususta aşağıdaki noktaları dikkatlere sunmak gerekiyor:

İslâm miras hukuku ve kadınlar

Muhakemesiz modern medeniyet, Kur'ân kadına miras olarak genel bazı durumlarda erkeğe verdiği yarısını verdiği için, onu tenkit eder. Halbuki içtimaî hayatta çoğu hükümlerde çoğunluk ve genel durumlar nazara alındığından, genellikle bir kadın, kendini himaye edecek birisini bulur. Bu, ya babası, ailesi, ya kardeşi veya kocası olur. Erkek ise, kendi nafakası

üzerine olduğu gibi, kendisine yük olacak ve nafakasını ona bırakacak biriyle, yani hanımıyla ve ayrıca çocuklarıyla birlikte yaşayıp, onların nafakalarını da temine mecburdur. İşte, kadın miras olarak yarım da alsın, kocası, noksaniyetini tamamlar. Erkek, mirastan kadının iki katı da alsın, bunun birini evlendiği kadının idaresine verecek ve kadın, nafakası için harcamak mükellefiyetinde de olmadığından, mirastan aldığı payla birlikte iki pay almış olacak. Erkeğin payı ise bire inecek. İşte, bir hukuk sistemindeki bir hükmü değerlendirirken, sadece o hüküm dikkate alınmaz. O hüküm, sistemin bütünlüğü içinde değerlendirilmelidir. Dolayısıyla, Kur'an'ın mirasta kadınlarla ilgili hükmü, adalet olmanın da ötesinde, kadınlar için serapa rahmettir.

Meseleyi biraz daha açacak olursak: Kur'an, miras hukukunu vazederken önce giriş mahiyetinde birkaç temel esas ortaya koymakta ve çok önemli bir ikazda bulunmaktadır. Söz konusu esaslar şunlardır:

- Erkek gibi, kadın da mirastan pay alır.
- Kişi vefat etmekle, geride bıraktığı mallar mirasa konu olur.
- Mirasa konu mallarda azlığa ve çokluğa bakılmaz.
- Mirasa konu malın taşınabilir veya taşınamaz olması önemli değildir.
- Yakın akraba varken, uzak akrabaya mirastan pay düşmez.
- Mirasçı, (Sünnet'le tesbit buyurulan, katilin, öldürdüğü mal sahibine mirasçı olamayacağı gibi istisnaî durumlar dışında) mirastan mahrum bırakılmaz.⁷⁰⁰

Âyette yer alan çok önemli ikaz ise şudur: İslâm öncesi dönemde kadına mirastan pay verilmezdi. Âyet, kadını ayrıca belirtmekle ve onu andığı yerde mirasa konu mal için “az olsun çok olsun” ifadesini kullanmakla, mirasa konu mal azdır gibi bahanelerle kadının asla mirastan mahrum bırakılmayacağını ve erkekler gibi kadınların da mirasta pay sahibi olduklarını bilhassa vurgulamaktadır.

İlgili Kur'an âyetlerinde İslâm miras hukukunun tesbit buyurduğu taksimatta temel birimler verilmektedir. Miras paylaşımında söz konusu olabilecek bütün ihtimaller, bu temel birimlerle birlikte, Sünnet'e dayalı olarak hesap edilir.

- İslâm miras hukukunda, hiç de az olmayan bazı istisnalar dışında, kadına erkeğin yarısı pay verilmesi çok haksız eleştirilere sebep olmuştur. Önce hemen şu hususu belirtelim ki, İslâm'a yöneltilen eleştirilen hiçbirisi, cevabı

gerektiren bir eleştiri değildir; bir başka ifade ile İslâm, cevap verme konumunda olmayıp, başka her türlü din, sistem ve düşünce, kendini İslâm'a göre ayarlama, ona göre değerlendirme mevkiindedir. Bu bakımdan, eleştirilere cevap vermekten çok, eleştirilen konulardaki hikmetlerden bilebildiklerimizi, samimî zihin ve kalblere anlatma gayesi güdülmektedir.

• İkinci olarak, Kur'ân-ı Kerim, İslâm miras hukukunun hükümlerini, Allah'ın tesbit ve emrettiği mutlaka uyulması gereken hükümler olarak takdim buyurmaktadır. Âyetler, bu hükümleri Allah'ın İlim, Hikmet ve Hilm sıfatlarına bağlar. Şu halde bu hükümler, her şeyi hakkıyla bilen Allah'ın İlmi'ne ve asla manâsız ve abes işlerle alâkası olmayan Hikmeti'ne dayanmaktadır. Dolayısıyla bize düşen, bu hükümlerdeki hikmetleri araştırmaktır. Bu hükümleri yerine getirmeme, önceki âyette de açıkça ifade buyurulduğu üzere, Allah'a ve Rasûlü'ne isyan, onları –hâşâ– beğenmeyip tenkit etmek ise İslâm dairesinden çıkmak demektir.

Mesele miras meselesidir; kadın–erkek meselesi değil

• İslâm, her şeyden önce, önceki notta belirtildiği gibi, kadına mirasta hak vermekle bir inkılâp yapmıştır. İkinci olarak, İslâm evrenseldir; her zamana, her şarta ve her topluma hitap eder; gelip geçici, belli döneme ve belli medeniyet veya kültüre has değerleri nazara almaz. Bunun yerine, meselelere küllî (bütüncül) bakar ve cüz'î hükümleri bu küllî prensipler çerçevesinde değerlendirir. Bu bakımdan, miras taksimatının tesbitinde, mirasın mahiyeti ve ondan pay alacaklarla ilgili olarak hayata katılım ve hayatta üstlendikleri rol, ailedeki mevkileri, aile bütçesine katkıları, aile ve toplumun diğer fertleriyle münasebetleri gibi her türlü sosyolojik ve ayrıca psikolojik faktörlerin tamamını nazara alır. Mesele, bir kadın–erkek eşitliği ve münasebeti meselesi değil, miras ve miras taksim meselesidir. Her mesele, kendi konumunda değerlendirilir ve değerlendirilmelidir.

Parça bütünü; bir hüküm, sisteminin tamamı içinde değerlendirilir

• İslâm, yukarıda da temas edildiği üzere, ailenin geçimini erkeğe yükler; kadın ise, mal sahibi olma, malını kullanma ve onu nemalandırma hakkına sahip olmasına rağmen, aile içinde kendisini bile geçindirmekle yükümlü değildir. Şu halde, ailesini geçindirmekle sorumlu olan erkeğin kadın karşısında ekonomik bir fazlalığı bulunmalıdır. İkinci olarak, erkek, evlenme esnasında kadına önemli miktarda mehir verir ve bunu kadının rızası olmadan asla geri alamaz. Üçüncü olarak, kadın, kendi evinde olduğu gibi, baba

evinde de ekonomiye erkek nisbetinde katkıda bulunmaz; İslâm, bunu ona yüklemeyi. Dolayısıyla, mirasta erkek kardeşleri oranında pay alması açık bir haksızlık olacaktır. Evlenip yuva kurduğunda ise, kendi yarım hissesini eşinin fazladan hissesiyle zaten tamamlayacak, bunun da ötesinde, erkek, hissesini eşiyile ve çocuklarıyla paylaşmak zorunda kalırken, kadın, kendi hissesini sadece kendisi için kullanma hakkını elinde bulunduracaktır. Dördüncü olarak, günümüzde medenî denilen toplumlar da dahil olmak üzere, kız çocuğu evlenirken, daha çok erkeğin evine gider. Bu bakımdan, onun baba evinin malından erkek kardeşleri nisbetinde miras alması, sevgiye, şefkate ve hürmete muhtaç kadını, babası ve erkek kardeşleri gözünde kendi mallarını yabancıya taşıyan bir unsur olma derekesine düşürecek ve onu, baba ve kardeş şefkat ve merhametinden mahrum bırakacaktır. Nitekim, günümüzde bu, çok yaşanan bir durumdur. İnsana verilen değer, ona bırakılan mal veya onun sahip olduğu madde ile ölçülmez. Dolayısıyla, kadına mirasta erkeğin yarısı pay vermek, asla kadını erkekten aşağı görmek demek değildir. Böyle düşünenler, bütün değer ölçüleri maddeden ve maddî vasıtalardan ibaret olanlardır.

İslâm, “malın belli ellerde dolaşan bir devlet olması”na izin vermez

• İslâm, miras taksiminde, terikenin sadece vefat edene ait bir mal olmadığını, onda Cenab-ı Allah’ın fazlından verdiği miktar ve bereketin de payı bulunduğunu nazara alarak, mirastan uzak akrabayı, kimsesizleri ve yoksulları da faydalandırıldığı gibi, terike sahibinin kendi adına yapacağı vasiyete de yer vermektedir. Kısaca İslâm, “malın belli ellerde dolaşan bir devlet olması”nın önünü almaktadır.⁷⁰¹

• **Evliliğin hikmeti ve gayesi, neslin çoğalmasıdır. Şehveti tatmin lezzeti ise, o vazifeyi gördürmek için Rahmet tarafından verilen cüz’î bir ücrettir.**⁷⁰²

EVİLİK, KUDSÎ GAYESİNE HİZMET ETMESİ ÖLÇÜSÜNDE KUDSÎDİR

Her varlık, Cenab-ı Allah’ın, yani eşsiz Sanat’ın eseridir, dolayısıyla mükemmel birer sanat eseridir. Eseri olan her bir varlıkla Cenab-ı Allah (c.c.), kemaldeki cemalini ve nihayetsiz cemaldeki, yani güzellikteki kemalini gösterir. Bundan dolayıdır ki, her bir varlık, denebilir ki sonsuzca değerlidir. Bilhassa hayat sahipleri, varlıklar içinde daha üst bir mertebeye, hayat

mertebeleri içinde en yükseğini temsil eden insanlar ise, yaratılmışlar içinde en yüksek mertebeye sahiptir.

Cenab-ı Allah (c.c.) eşsiz ve sonsuz Sıfatları'nı bilhassa ve en kapsamlı biçimde insanda yansıtır. Her bir insan, Cenab-ı Allah'a en kapsamlı aynadır. Değeri ve Kendisi'ne birer ayna olmaları hasebiyle Allah, canlıları çok bol miktarda yaratır. İşte, evlilik, erkek ve dişi arasındaki zevciyet (eş olma) münasebetleri, tenasül, yani canlı varlıkların çoğalması içindir. Cenab-ı Allah'ın kemaldeki cemalinin ve nihayetsiz cemaldeki kemalinin tecelli ve tezahürüne sebep olması itibariyledir ki evlilik, zevciyet münasebetleri, belli bir kudsiyete sahiptir. Hizmet ettiği çok önemli gaye nisbetinde değer ve kudsiyeti olan bu münasebetler, katiyyen hayvanî bir zevki tatmin için olamaz. Bu zevkin, şehvetin tatmini, neslin çoğalmasına hizmet ve bu uğurda katlanılan bazı çileler karşılığında verilen bir ücretten ibarettir. Bununla birlikte, şu husus da nazara alınmalıdır:

Kadın–erkek münasebeti ve insanın cennetten çıkarılması

Cenab-ı Allah (c.c.), Hz. Âdem (a.s.) ve Hz. Havva'ya (r.anhâ) onları başta yerleştirdiği 'cennet'te bir ağaca yaklaşmayı yasaklarken, şöyle buyurur:

(Ey Âdem!) Cennette senin için açlık çekmek de yok, çıplak kalmak da. Orada susuzluk da çekmeyecek ve güneşin kavurucu sıcaklığına da maruz kalmayacaksın.⁷⁰³

Demek oluyor ki, Hz. Âdem ve Hz. Havva, ilk yerleştirildikleri cennette veya cennet misal bir hal içinde tekvinî, yani hayatlarıyla ilgili bir yasağa tâbi tutulmuşlardır; yani onları belli bir ağaca yaklaşımdan nehiy, teşriî–dinî bir nehiy değil, “Şu yemekten yerseniz hasta olursunuz!” türünden tekvinî bir nehiydir. Bu nehyi çiğnemenin “tabiî” neticesi açlık çekmek, çıplak kalmak, susuzluk çekmek ve sıcağa–soğuğa maruz bulunmaktır. Bunlar, dünya hayatının dört çilesi olmakla birlikte, bunları tatmin, insanda bazı zevklerin de tadılması neticesini doğurmaktadır. Açlık karşısında doymanın, susuzluk karşısında kanmanın, çıplak olma karşısında giyinmenin, sıcaklık ve soğukluğa maruz bulunmanın karşısında serinleme ve ısınmanın insana verdiği büyük zevkler vardır.

Dünya hayatı, insanî varlığın en “tabiî” boyutudur

İşte insan, bu zevklerle, hattâ bu zevkleri tatmadaki çeşitlilikle bir şükür makinesi haline gelebilir. Bir diğer ifadeyle, söz konusu ihtiyaçların tatmini ve tatmindeki zevkler, insanda şükür duygusunu harekete geçirir. Bunun yanısıra, bu ihtiyaçların meşrû–helâl yoldan tatmini ise şer'î birer vâkıa olup,

ibadet hükmündedir ve insana Şeriat'ın hükümlerine itaatla büyük sevap kazandırır. Melekler, insanın beden ve nefis vasıtasıyla kazandığı bu sevaptan mahrumdurlar. Demek oluyor ki, insanın malûm yasağı çiğnemekle mahkûm kılındığı dünya hayatı, onun insanîyetinin en “tabîî” boyutudur. İşte bu boyut içinde karşı cinse karşı arzu, yeme, içme, giyinme, dinlenme, serinleme, ısınma gibi bir ihtiyaç, en az bunlar derecesinde duyulan, hattâ bunları da aşan bir ihtiyaç, dolayısıyla onu tatminin verdiği zevk, diğer bütün cisimsanî zevkleri aşan bir zevktir. Bu yönüyle de, insan olan insan da şükür duygusunu harekete geçirmede çok önemlidir. Ayrıca, nasıl yeme, içme, giyinme gibi ihtiyaçları tatminde çeşitliliğin, değişikliğin ve yenilenmenin çok önemli yeri vardır, bunun gibi, karşı cinse duyulan arzunun tatmininde de, değişiklik, çeşitlilik ve yenilenme ihtiyacı elbette izah gerektirmeyecek açıklıktadır. İşte, eğer evlilik sadece bu tatmin üzerine oturmuş olsa, bir eşten fazlasına sahip bulunma daha çok gerekli hale gelir. Unutulmamalıdır ki, meselâ erkeğin kadına ihtiyacı, sadece cinsel şehveti tatminle sınırlı değildir; her şeyden önce o, bir kadınlık rûhuna muhtaçtır. Erkek–kadın münasebetlerindeki bunlar ve bunlar gibi hikmetler anlaşılamadığı veya itiraf edilemediği için, ya da bazılarının şeytanın ağına düşmesi sebebiyle, birden fazla kadınla evliliğin, meşrû nikahla taaddüd-ü zevcâtın önü kapanmakla fuhşun önü açılmakta ve normal bir cemiyet hayatında “tabîî” olan birden fazla kadınla evliliğin yerini gayr-ı meşrû yaşama şekilleri almaktadır.

Şehveti tatmin, evliliğin asıl gayesi noktasında bir avanstan ibarettir

Mevzuun asıl boyutu açısından, şehveti tatmin, şükre vesile olması hikmeti bir yana, evlilik noktasında neslin çoğalmasına hizmet karşılığında verilen peşin ve cüz'î bir ücrettir. Evlilikten, zevciyet münasebetlerinden asıl maksat, neslin çoğalmasıdır. Bundan dolayıdır ki, anne ve baba olma duygusu, zevki, bunun gerektirdiği sevgi ve şefkat, şehveti tatminden daha öte, daha saf, daha lâtif, daha tatminkâr bir lezzettir. Madem evlilikten ana gaye neslin çoğalmasına hizmettir; bu sebeple kadın, paylaşılamaz ve birden fazla erkekle aynı anda evli olamaz. Bunun yanısıra, kadın en fazla senede, hattâ iki senede bir doğum yapmaya müsaittir ve belli yaştan sonra artık doğum yapamaz hale gelir. Buna karşılık, erkek için ortalama 70 yaşına kadar ve senenin hiçbir günü tohum atmaya mâni değildir. Ayrıca bundan dolayı da, normal şartlarda birden fazla kadınla evlilik, yine şer'î bir izin ve hayatın fitrî bir boyutu olarak reddedilemez, yasaklanamaz; reddedilmesi ve yasaklanması, böyle bir

izni kullanmaktan kaynaklanabilecek bazı cüz'î şerhler karşılık çok daha büyük şerhlerin doğmasına yol açar.

Bilhassa günümüzde insanları meşgul eden ve İslâm'a haksız hücumlara sebep olan bu mesele hakkında aşağıdaki hususlar da dikkate alınmalıdır:

Taaddüd-ü zevcât

Bazıları bilgi noksanlığından, bazıları da kasıtlı olarak, İslâm'ı dörde kadar kadınla evlenmeye müsaade ettiği için eleştirmektedirler. Oysa bu eleştiriler, pek çok açıdan haksızdır. Şöyle ki:

- Birden fazla kadınla evlenme (çok eşlilik), bütün tarih boyu hemen hemen bütün insan topluluklarında görülen bir uygulamadır. Ahd-i Atik, onu yasaklamak şöyle dursun, Hz. Davud ve Hz. Süleyman'ın çok sayıda hanımları olduğundan bahseder.⁷⁰⁴ İncil'de ise çok evliliği yasaklayan hiçbir ifade yoktur. Peder Eugene Hillman, *Polygamy Reconsidered* (Çok Eşliliği Yeniden Değerlendirme) adlı eserinde, “Yeni Ahid'in hiçbir yerinde tek evliliği emreden veya çok evliliği yasaklayan herhangi bir ifade yoktur.” der. Kaldı ki, kendi zamanında Yahudi toplumunda çok evlilik uygulandığı halde, Hz. İsa (a.s.) buna ses çıkarmamıştır. Roma Kilisesi'nin çok evliliği yasaklaması, Kitab-ı Mukaddes'e dayalı bir yasaklama değil, tek kadınla evlenmeyi öngören, fakat metres ve fuhşa tolerans gösteren Greko-Romen geleneğine dayalı bir yasaklamadır. Kitab-ı Mukaddes, çok eşliliğe sınır getirmezken, Kur'ân bu uygulamayı dörtle sınırlanmış, bunu emretmemiş, hattâ tavsiye etmemiş, sadece eşler arasında adaleti gözetme şartını da getirerek, bir izin, bir ruhsat olarak vazetmiştir.

- Her zaman için çok kadınla evlenmenin bilhassa gerekli olduğu şartlar, yerler ve dönemler vardır. İslâm, her şart, her dönem ve her yerde geçerli evrensel bir din olduğu için, böylesi şartların, yerlerin ve dönemlerin gerekliliklerini de göz ardı edemez. Meselâ, savaş zamanlarında kadın nüfus erkek nüfusu daima aşar. Amerika'nın Batılılar tarafından keşfinden sonra, Kızılderili toplumlarda erkek nüfus sürekli azalmış ve kadının çok itibarlı bir yere sahip olduğu bu topluluklarda bu problem, çok eşlilikle çözülmeye çalışılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonunda Almanya'da evlenme ve çocuk sahibi olma çağındaki kadın nüfus, erkek nüfustan 7.300.000 fazla olup, bunların 3.300.000'i dul idi. Bilhassa savaş sonrası şartların ağırlığı altında ezilen kadınlar için en geçerli yol, bir erkeğin bakım ve korunması altına girmektir. Evet, bu şartlarda kadınlar, ya Kızılderili toplumlarında olduğu gibi

ikinci veya üçüncü eş olarak nikâhlanacak veya İkinci Dünya Savaşı sonrası modern Batı'da görüldüğü üzere, özellikle galip kuvvetlerin askerlerini tatmin eden birer metres veya fahişe olmaya itilecekti.

- Sadece savaş şartlarında değil, normal durumlarda da kadın nüfusun erkek nüfusu aştığı dönemler olur. Meselâ bugün ABD'de evlilik ve çocuk sahibi olma çağındaki kadın nüfus, erkek nüfustan 8-10 milyon daha fazladır.⁷⁰⁵ Bu durumda, bekâr kalma, kadınları öldürme, her türlü gayr-ı meşrû münasebeti serbest bırakma veya çok evliliğe müsaade etme dışında herhangi bir çözüm yolu yok ise, bunlardan hangisini tercih etmek daha insanî ve kadının şerefine yakışan bir yoldur? 1987 yılında Berkeley Kaliforniya Üniversitesi'nde bir öğrenci gazetesinin yaptığı ankete katılan öğrencilerin hemen hepsi, “Evlenme çağındaki erkek nüfusun az olduğu şartlarda, erkeklerin birden fazla kadınla evlenmesi kanunen meşrû olmalı mı?” sorusuna “Evet” cevabı vermiştir.⁷⁰⁶

- Bugün modern toplumlarda görülen bazı problemlerin çözümü yine çok eşlilikte yatmaktadır. Roma Katolikliği'ne bağlı Amerikalı bir antropolog olan Philip Kilbride, *Plural Marriage For Our Time* (Günümüzde Çok Eşlilik) adlı eserinde (s. 118), çok kadınla evlenmeyi Amerikan toplumundaki bazı hastalıkların çözüm yolu olarak sunar. Ona göre, çok kadınla evlilik çocukların çok menfî olarak etkilendiği boşanma hadiselerinin yol açtığı olumsuzluklara alternatif bir çözüm olabilir.

- Meselenin psikolojik boyutları da vardır. Meselâ Müslüman, Hıristiyan veya bir başka dinden yeni evlenmiş pek çok Afrikalı hanım, kendisini iyi bir koca olarak ispatlamış bir erkeğe ikinci eş olarak gitmeyi tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Aynı şekilde pek çok kadın, gerek yalnızlıktan kurtulmak, gerekse iş birliği yapmak için evde ikinci, üçüncü bir eşi kabûl etmektedir.⁷⁰⁷ Meselâ, Nijerya'da 15–59 yaş arası kadınlar arasında yapılan bir ankete katılanların % 60'ı çok eşliliği tasvip ederken, kırsal Kenya'da yapılan bir ankete katılan 27 kadından 25'i, bir erkeğin tek hanımı olmaktansa, bir-kaç hanımından biri olmayı tercih ettiğini belirtmiştir.⁷⁰⁸

- Burada ilave edilmelidir ki, günümüz İslâm toplumlarında çok büyük oranda yaygın olan, tek kadınla evliliktir. Bu toplumlarda çok kadınla evlilik vakası, Batı toplumlarında evlilik dışı ilişkilerden çok daha az sayıdadır. Ünlü Amerikalı Hıristiyan vaiz Billy Graham, şöyle yazıyor: “Günümüzde Hıristiyanlığın çok evlilik konusunda uzlaşmaya gitmemesi, aleyhine bir

durumdur. İslâm, birtakım sosyal hastalıklara karşı sınırları ve çerçevesi çizilmiş bir çare olarak çok evliliğe izin vermiştir. Hıristiyan ülkeler, tek kadınla evlilik şovu yapıyorlar ama, uygulamada hepsinde çok eşlilik var. Bugün kimse, Batı toplumlarında metreslerin oynadığı rolü bilmiyor. Bu noktada İslâm, temelden iffet, namus ve insanî fazileti koruyan bir dindir. Toplumun ahlâkî bütünlüğünü muhafaza etmek için çok kadınla evliliğe izin vermekle birlikte, her türlü gayr-ı meşrû ilişkiye de kapıları kapamaktadır.”⁷⁰⁹

• Arzedildiği üzere, evliliği tek kadınla sınırlama, onu asıl maksadına hizmetten alıkoymak demektir. Kaldı ki, yukarıda belirtildiği üzere İslâm, çok kadınla evlenmeyi emretmez, fakat yasaklamaz da. Onu bir izin, bir ruhsat olarak kabûl eder ve evliliğin sebep olduğu, ailenin geçimi ve miras gibi konularda hukukî düzenlemeler getirmiş bulunmasının yansira, bu ruhsatı uygulamada manevî-ahlâkî kaideler de koymuştur.⁷¹⁰

- **Modern medeniyet, fîsk çamuruyla kirlendiği için, insanları da o çamur ile kirlenmekte, meselâ, riyaya şan ve şeref elbisesi giydirip, insanları bu pis ahlâka sevketmektedir. Gerçekten insanlar riyaya öyle alışmışlar ki, şahıslara yaptıkları gibi, milletlere, hattâ etnik gruplara bile riya yapmakta, medyayı riyaya dellâl, tarihleri de alkışçı kılmakta, bu yüzden şahsî hayatlar, “cahiliye hamiyeti” unvanı altında etnik hayatlara ve bölünmeye feda edilmektedir.**⁷¹¹

MEDENÎ RİYAKÂRLIK VE ETNİK BÖLÜNMELELER

Kur'an ve modern medeniyet nazarında madde, manâ ve güzellik

Kur'an-ı Kerim, varlığı fizikî ve zahirî boyutundan ibaret görmez; bunun yerine, manâ ve manevî olanı öne çıkarır. Manâ ve manevî olan daima taze, ebedî ve aslîdir; kullanmakla tükenmek şöyle dursun daha da artar, pörsümek şöyle dursun daha da parlar. Buna karşılık, fizikî ve maddî olan, fânîdir, değışkendir ve yaşlanıp yıpranmaya mahkûmdur. Dolayısıyla, maddî ve fizikî olana bel bağlanmaz. Maddî ve fizikî olan, manâ ve manevîye hizmetçidir. Kur'an, asıl değeri manâya, manevîye, dolayısıyla faziletlere ve ahlâka verir. Riyayı, zulmü, gösterişi yasaklar; heva, heves ve nefsanî arzuları disiplin altına alır; onları mümkün olduğunca faziletler, ahlâk ve ebedî değerler istikametinde yönlendirmeye çalışır.

Resim ve heykel

Buna karşılık, putperest modern medeniyetin geçici fizikî güzellik ve cazibeyi öne çıkarıp, çıplaklığı özendirme sebebiyle bilhassa heykel sanatı ve çıplak kadın heykelleri ve resimleri, modern dünyanın en göze batan hususiyetlerinden biri haline getirmiştir. Oysa, gölgeli ve gölgesiz suretler, yani heykel veya resim, ya taşlaşmış bir zulüm veya ceset giymiş bir riya ve gösteriş, ya da cisimleşmiş heves ve hevadır. Suretperestlik, beşeri zulme, riyaya, heva ve hevese kamçılıyıp teşvik ettiği gibi, zulmü, riyayı, heva ve hevesi resim ve heykel suretinde ebedîleştirmek ister.⁷¹²

Fısk çamuru ve riyakârlık

Riya, insan adına en âdî sıfatlardandır. Riya, nifakın aynısı, en azından nifakın en başta gelen şubesidir; menfaat ve övülme gibi pespaye fiyatlar karşılığında kişinin kendisini satmasıdır. Bunun yanısıra, riya, yalanın ve gaspın bir diğer şeklidir. Fizikî cazibe ve kabiliyetler gibi tamamen Allah vergisi değerleri riya ile insan kendisine mal, yani gasbetmekte, ayrıca, bunları kendisine aitmiş gibi takdim ederek, yalan söylemektedir. İnsanın aslında Allah'a ait ve O'nun yaratması, muvaffak kılması olan birtakım faziletlerini ve gerçekleştirdiğini düşündüğü başarıları kendisine maletmesi ve onlarla riyakârlık yapması da, yine hem gasptır, hem yalancılıktır, hem de bunları şan gibi, şöhret gibi, kendisini pazarlama gibi pes fiyatlar karşılığında satması demektir. Özellikle, tamamen Hz. Allah (c.c.) için olması gereken ibadetleri ve dinî hizmetleri şan, şöhret, kendinden bahsedilmesi, kendini pazarlama ve dünyaya ait menfaatlere vasıta kılma gibi gayelerle riyakârlığa alet etmesi, bunlarla riyakârlık yapması, nifakın ta kendisidir.

Ne var ki, modern medeniyet, fısk, yani hak yoldan, Hak Din'in yolundan sapma çamuruyla kirlendiği için, insanları da o çamur ile kirlenmekte; insanları fıskta, büyük günahlara, davranışta, düşüncede yoldan çıkmaya sürüklemektedir. Buna misal olarak, riyayı şan ve şeref ile karıştırmakta, kendini satmayı, aslı gasp ve yalan olan riyayı şan ve şeref zannetmekte, insanları şan ve şeref adına riyakârlığa sevk etmektedir. Gerçekten günümüzde insanların büyük çoğunluğu riyaya öylesine alışmış ve onu hayatlarının öyle ayrılmaz bir yanı haline getirmişler ki, şahıslara karşı riyakârlık ettikleri, kendilerini bazı şahıslara satmaya çalıştıkları gibi, milletlere, hattâ ırklara, etnik gruplara karşı dahi riyakârlıkta bulunmakta, kendilerini bazı milletlere veya ırklara mensup addetmekle veya bu milletlerden ya da ırklardan olmakla övünmekte, kendilerine şeref payesi

çıkarmaya çalışmaktadırlar. Oysa, bir insanın herhangi bir kavme, ırka, renge ait olması, bütünüyle kendinden değildir ve tamamen Cenab-ı Allah'ın takdirinden ibarettir.

Günümüzde, evet, riyakârlık o seviyededir ki, medya, riyakârlığa, bazı insanların kendilerini satmasına dellâllik yapmakta, riyakâr insanlar, medyayı kullanarak, riyakârlıklarını medyanın tesiri ölçüsünde arttırmaktadırlar. Ayrıca, medyada şahsıyla, mesleğiyle, unvanıyla, kalemiyle, sözüyle görünme arzusu içinde yine medyanın tesiri ölçüsünde riyaya girmektedirler. Öyle ki, modern riyakârlığa medya bile yetmemekte, modern riyakârlar, tarihe geçme, tarihe mal olma, gelecek nesiller tarafından da bilinme ve anılma gayesi gütmekte, geçmişi, hali ve geleceği riyakârlıklarına zemin ve vasıta kılmaya çalışmaktadırlar. Bunun neticesinde de, aslında şahsî hayatlar, milliyetçilik unvanı adı altında ırkçılığa, etnisiteye, etnik bölünmeye feda kılınmakta, bir etnik gruba veya ırka mensup olma şan ve şerefi adı altında etnisite ve/veya ırkçılık davasına hizmet edilmiş olmaktadır.

- **Gerek Din'de kardeşlerin, gerekse aile itibariyle kardeşlerin bulunduğu bir topluluğa güzel bir kadın girdiğinde riya, rekabet ve kıskançlık damarları harekete geçer. Demek oluyor ki, kadınların açılması toplumda daha fazla ahlâkî yozlaşmaya sebeptir.**⁷¹³

TESSETÜRSÜZLÜK VE TOPLUMDA KÖTÜ AHLÂKIN GELİŞMESİ

Cenab-ı Allah (c.c.), Kur'ân-ı Kerim'de "*İnsanlar için, (bilhassa erkekler için olmak üzere) kadınlar, evlât, kantar kantar altın ve gümüş (yığın yığın para), salma güzel atlar (arabalar), (davarlar ve sığır gibi) ehlî hayvanlar, ekinler (makam-mevkiler) ve kazanç şehvetleri sevgisi, bezenip süslenmiştir. Oysa bunlar, dünya hayatının geçimliğinden ibaret olup, takip edilmesi gereken gerçek hedef ve gayenin güzel olanı Allah katındadır.*"⁷¹⁴ buyurur.

Dikkat çekicidir ki, insanların peşinde koştuğu, tatmine çalıştığı şehvetlerin, şiddetli arzuların, tutkuların başında erkekler için kadın gelmektedir. Kadın, erkek için hem çok büyük bir nimet, nimetin büyüklüğü ölçüsünde de risk kaynağıdır. Bunun yanı sıra, erkek, hem kadını elde etmesi gereken en büyük bir hedef olarak görür, hem de kendisini ona kabûl ettirme kaygısı taşır. Bundan dolayı, birbiriyle kaynaşmış bir kardeşler topluluğu arasına bile bilhassa câzip bir kadın girdiğinde riya, yani görünme, kendini gösterme, rekabet ve kıskançlık damarları harekete geçer. Kardeşlerin herbiri,

kendini o cazip kadına kabûl ettirmek, onun tarafından daha çok beğenilip takdir edilmek, bakışını ve dikkatini üzerine çekmek için farklı davranışlar içine girer.

Bu gerçek de göstermektedir ki, kadınların güzellik ve câzibelerini açığa vuran tesettürsüz bir halde toplum içine girmeleri, bilhassa erkeklerin kadınları elde etme teşebbüsleri ve kadınların da bu teşebbüslere kapılmaları sebebiyle kötü ahlâk ve ahlâksızlık yayılır. Erkekler arasında rekabet, kıskançlık damarları ve riyakârlık, yani kendilerini gösterme arzuları da depresir. Bunlar da toplum hayatında daha başka kötülöklere yol açar. Dolayısıyla, İslâmî tesettür, kadının bütün güzellik ve câzibesini örten örtünme şeklidir. Eğer tesettür ayrı bir câzibe sergileme ve dikkat çekme sebebi oluyorsa, böyle bir tesettürün İslâmî örtünme olduğunu söylemek zordur.

- **Beşerin şimdiki kötülük ve günahlarla hırçınlaşmış rûhunda, gülümseyen küçük cenazeler olan resimlerin önemli rolü vardır.**⁷¹⁵

RESİM, SANATTA MÜSTEHCENLİK VE HIRÇINLAŞAN RUHLAR

Resim, evet, Hz. Üstad Bediüzzaman'ın (r.a.) ifade buyurdıkları gibi, küçük bir cenaze hükmündedir; çünkü cansızdır. Ne var ki, bu cenaze, çekici ve gülümser haliyle belli bir çekicilik ortaya koymakta, kimin resmi ise onun câzibesini belli ölçülerde sergileyebilmektedir. Bunun insanlar üzerinde tesiri olmadığı söylenemez. Dolayısıyla, özellikle günümüz ortamında açıktan olduğu gibi, medya yoluyla da sergilenen çekicilik ve güzellikler, insanlarda tahrike yol açmaktadır. Her tahrik edilen arzu tatmin ister; tatmin edilmediği, edilemediği zaman öfkeye ve hırçınlığa sebep olur. Oysa, günümüz ortamında insanlar her bakımdan belli derecelerde çok yönlü ve çok fazla tahrike maruz kalmakta ve bu tahriklerin pek çoğu tatmin edilememektedir. Tatminle yatışmayan tahrikler de ruhlarda örselenme, öfke ve hırçınlık doğurmakta, söz konusu örselenme, öfke ve hırçınlıklar insanları günahlara ve kötülöklere sevketmektedir. İşte, günümüzde insanlardaki öfkenin, kavgaların, işlenen cinayetlerin, hırçınlıkların altında yatan önemli sebeplerden biri de budur.

- **Beşerin içtimaî hayatında ahlâksızlık, ihtilâl ve karışıklıkların menşei iki kelime, iki tavidir:**

Birisi: “Ben tok olduktan sonra başkası açlıktan ölse bana ne?”

İkincisi: “Sen çalış, ben yiyeyim.”

Bu iki kelime veya tavrı devam ettiren, faizli muameleler ve zekâtın terkidir. Dolayısıyla, bu iki dehşetli hastalığı tedavi edecek tek çare, zekâtın umumî bir düstur, bir kanun olarak icrası ve faizin haramlığı, faiz kapısının kapatılmasıdır.⁷¹⁶

İHTİLÂLLER, ÇALKANTILAR, FAİZ İLLETİ VE ZEKÂT RAHMETİ

Toplum tabakaları arasında münasebetler

Bu çalışmanın beşinci bölümünde de bilhassa zekâtla ilgili olarak üzerinde durulduğu üzere, her bir toplumda, bir diğer ifadeyle, insanlık âleminde genellikle iki tabaka bulunur: havâs ve avâm. Bu ayrım, özellikle dinî–geleneksel toplumlarda bir tarafta havâs (seçkinler) olarak âlimler, evliyâ ve idareciler, diğer tarafta diğer halk tabakaları şeklinde kendini gösterirken, modern toplumlarda sermaye sahipleri ve fakirler, bilhassa işçi sınıfı olarak ortaya çıkmıştır. Her halükârda, bir toplumda büyükten küçüğe, ebeveynlerden evlâda, öğretmenden öğrenciye, idareciden idare edilene, zenginden fakire, yani, havâstan avâma şefkat ve merhamet, bunların gereği olarak da yardım, kollama, görüp gözetme inmeli, avâmdan havâssa ise hürmet ve makamına göre itaat çıkmalıdır. Bu tarz bir münasebetin gereği ve tezahürü ise, muhtacın hakkı olan zekâtı vermek ve daha geniş manâda infaktır. Zekât, gönüllü verilen ve karşılık beklenen bir yardım değil, Cenab-ı Allah’ın varlık sahiplerinin servetlerinde var ettiği muhtaçlara ait bir haktır. Temel düstur olarak onu devlet toplar ve muhtaçlar arasında dağıtır. Dağıtırken de, ihtiyacı ve muhtaç olma durumunu giderecek, muhtacı “alan el” olmaktan kurtaracak şekilde dağıtır; denebilir ki, ona bir sermaye sağlar. Muhtaç, kendisine gelen zekâtın kimden geldiğini bilmez, dolayısıyla verene karşı bir minnet duygusuna girmesi zaten gerekmez ve girmez. Diğer taraftan, daima fakirlerin, ihtiyaç sahiplerinin aleyhine işleyen, en azından miktarı nisbetinde enflasyonu ve pahalılığı körükleyen, doğrudan doğruya maliyeti arttıran ve dolayısıyla her zaman tüketicinin sırtına binen faiz ise, sıhhatli bir toplum ve dengeli bir ekonomik sistem adına mutlaka yasak olması gereken bir illettir.

Kapitalist ekonomi ve faiz

Kapitalist ekonominin vazgeçilmez unsurlarından olan faiz konusunda Adam Smith ve Ricardo’dan Bohm Baverk’e ekonomistler arasında çok farklı görüşler vardır. Bütün bu görüşlerde, yani faizle ilgili teorilerde görülen ortak özellikler şöylece sıralanabilir:

a) Borçlunun alacaklıya ödediği faiz, şu veya bu şekilde, doğrudan ve dolaylı herhangi bir emeğe dayanmamaktadır.

b) Faiz, reel planda kendisinin bile kazanılıp kazanılamayacağı belli olmayan tamamen spekülâtif bir artma iddiasına, spekülâtif değerlendirmelere, tahminlere, varsayımlara dayanmaktadır.

c) Faizin iki temel sebebi, riziko veya risk ve süredir.

d) Faiz, genellikle muhtaç durumdaki borçluya yüklenen artık borçtur.⁷¹⁷

Çeşitli tarif ve değerlendirmeleriyle faiz, ahlâkçılarca ve bizzat ekonomistler tarafından da tenkit edilmiştir. Meselâ, Politika'sında Aristo, yumurtlamayan (yani neticede herhangi bir kazanç sağlamayan) kısır bir tavuğa benzetir faizi. Ona göre, para kendiliğinden bir parça doğuramaz. Aristo'nun hocası Eflâtun da faizi kötüler ve reddeder. Roma İmparatorluğu'nda faiz oranları kanuna bağlanarak başıboş bırakılmamış ve Orta Çağ'da Kilise faizi yasaklamıştır. İlk Merkantilistlerden çoğu düşük oranlı faizi savunmuş, ancak faizin ödenmesindeki sebebe tatmin edici bir açıklama getirememişlerdir.

Faiz, muhtaçların ihtiyaç halini sömürmektir

Modern kapitalist ekonominin teorisyenlerinin faiz teorilerinde de, her şeyden önce, parayı ödünç alan kişinin paradan kâr sağlayacağı kesin değildir; eğer borçlu bir tüccarsa zarar da edebilir; bu durumda, borçluya faizle ikinci bir kambur binmiş olacaktır. Buna karşılık, alacaklının faizi kesindir ve o, hiçbir emek vermeden başkasının sırtından ve zararına olarak para kazanmakta; hiçbir riske girmemekte, sadece muhtaçların ihtiyaç halini sömürmektedir. Bu, tamamen insanlık dışı bir tavır ve davranıştır. Kaldı ki, kapitalist ekonomi, faizi yalnızca tüccara da yüklememekte, geçimini sağlayamadığından dolayı borç almak mecburiyetinde kalan fakire de yüklemektedir; bu da, içtimâî hayat ve ahlâk açısından asla kabul edilebilir bir durum değildir.

Faizin zararı bütün toplumdur ve faiz, tek başına pahalılık sebebidir

Faizi yüklenen borçlu bir müteşebbis veya bir üretici ise, bu durumda faizden doğan zarar, hemen hemen bütün topluma tesir eden bir mahiyet kazanmaktadır. Çünkü faiz miktarı doğrudan maliyetin ve üretilen malın üzerine binmekte, dolayısıyla faiz nisbetinde maliyet artmakta, üretilen mal pahalılanmakta, bu pahalılanma, kâr nisbetini de yükseltmekte, böylece faiz sebebiyle mal, iki defa pahalı hale gelmektedir. Meselâ, ayakkabı üretimi

yapan bir fabrika sahibi bankadan % 20 faizle 100.000 liralık kredi alsa, bunun karşılığında bankaya ödeyeceği 20.000 lira doğrudan doğruya maliyete binecektir. Çifti 50 liradan 100.000 liraya malolacak 2000 çift ayakkabı bu defa 120.000 liraya malolacak ve bir çift ayakkabının maliyeti, faiz yüzünden, 50 liradan 60 liraya çıkacaktır. Fabrika sahibi, her çiftten % 10 kâr etse, faizsiz durumda bir çift ayakkabı 55 liraya çıkarken, faizli kredi kullanmış olması sebebiyle bir çift ayakkabı 66 liraya çıkacak, dolayısıyla kâr miktarını da etkileyen faiz, başka hiçbir sebep olmasa bile, başlı başına bir pahalılık faktörü olacaktır. Bugün bankalar kanalıyla müesseseseleşen faiz, bir yandan dev bir asalak sınıfın doğmasına yol açarken, diğer yandan, özellikle yoksul üçüncü dünya ülkelerinin ekonomilerinin sırtındaki en büyük kamburdur.

Faizin özellikle tasarruf sahipleri açısından ve daha pek çok sebeplerle işsizliğe yol açtığı, ekonomik durgunluğun başka faktörlerin yanısıra faizden de kaynaklandığı, faizin bugün bilhassa yoksul ülkeler için çok büyük bir problem haline geldiği ve hattâ milletlerarası barışı ve ülkelerin birbirleriyle olan iyi münasebetlerini tehdit ettiği ekonomistler ve mütefekkirler tarafından da ifade edilmektedir.⁷¹⁸

Faizin faydası daha çok zalim ve sefihleredir

Hız. Bediüzzaman da, “Faiz, İslâm’a mutlak zarardır.” der ve şöyle devam eder:

Faiz, atalet verir, çalışma şevkini söndürür. Faizin kapıları, hem de onun kapıları olan bankaların her dem faydası, beşerin en fena kısmıdır; onlar da inkârcılar (kâfirler)dir. İnkârcılar içinde de faydası, onların en fena kısmıdır, onlar da zalimlerdir. Her dem zalimlerde faydası da, yine onların en fena kısmıdır, onlar da sefihlerdir. Ayrıca İslâm, beşer her an refah içinde olmalıdır diye bir kaide de getirmemiştir. (İslâm, ebedî değerler sistemidir.)⁷¹⁹

Faiz teorileri ve faizin daha başka zararları

Bazı ekonomistlerin zaman tercihi neticesi olarak açıkladıkları faiz teorisi de önemli hatalarla malûdür. Her şeyden önce, yukarıda açıklandığı gibi, faiz ödeyen, bir başka deyişle, faizle borç alan iki tür kişi vardır: Faizi üretime yatıracak olan tüccar veya geçimini sağlayamayan fakir. Bugün bankalardan faizle avans alan küçük üretici de ikinci türün içine girmektedir. Tüccar için, bazı faiz teorisyenlerinin iddia ettiği gibi, şimdiki malı gelecekteki mala değişme, yani gelecekte alacağı malı şimdiden alma veya gelecekteki kazancı adına şimdiden yatırım yapma ve bunun karşısında bir bedel ödeme gibi bir

şey her durumda söz konusu olamaz; çünkü tüccar, bugün de, yarın da gerekli üretimin içinde olacaktır. Üretimin her zaman başarılı olacağı ve kâr getireceği garanti değildir. Ayrıca, her ülkede tüccar ve üretici sayısı sınırlıdır; dolayısıyla tüccar, faizi tüketicinin, muhtaçların sırtına yüklemektedir. Fakir ise, geleceği düşünmek şöyle dursun, o an ihtiyacını giderme peşindedir. Bu durum tasarruf noktasında düşünülüyorsa eğer, kişiyi tasarrufa iten, gelecekteki doyumunu bugünden sağlama değil, belki bir noktada gelecek endişesi ve enflasyonla kaybolan âtıl parasının yok olan kısmını telâfi etme düşüncesidir.

Ekonomist Keynes'e göre insan, geliri ve hayat standardı tasarrufa elverdiği zamanlar para biriktirebilir veya biriktirdiğinin üzerinden elde edeceği gelire bakmaksızın yalnızca kötü günler için tasarruf edebilir. Başka bir deyişle, tasarruf doğrudan isteğe bağlı olmayan bir davranıştır ve böyle olduğu için de herhangi bir karşılık veya özendirici bir tedbir almayı gerektirmez. Kaldı ki, tasarrufu faiz karşılığı mükâfatlandırılan da bir bakıma müteşebbistir; müteşebbisle birlikte hiç emek harcamadan kazanan, toplumun tüketme ve dolayısıyla üretme ihtiyacını istismar eden bankalar veya faiz müesseseleridir. Ayrıca, müteşebbis, yukarıda açıklandığı gibi, ödediği faizi yine maliyete bindirecektir. Sonra, müteşebbisin kullandığı sermaye ile mutlaka kâr edeceği garanti de değildir; bu durumda, hem zarar etmemek, hem de borcunu faiziyle ödeyebilmek için müteşebbis, temel alanlarda değil, tatlı kâr getiren alanlarda yatırıma girecek ve bu da, o ülkenin ekonomisine fayda yerine zarar getirecektir.

Paranın zaman içinde değer kaybını göz önüne alarak faize gerekçe getiren görüş de, birçok yönlerden hatalıdır. Her şeyden önce, paranın sürekli değer kaybedeceği doktriner manâda hakikat olmaktan uzaktır; para değer kazanabilir de. İkinci olarak, paranın belli zaman zarfında ne kadar değer kaybedeceğinin kesin olmamasına karşılık, faiz hadleri kesindir. Alacaklının enflasyon nisbetinde faiz alabileceği gibi bir görüş de doğru bir görüş değildir ve bilhassa İslâmî olmaktan uzaktır. Çünkü, ta baştan borç karşılığı ödenecek miktar meçhuldür; meçhuliyet üzerine akit bina edilmez. Meçhuliyet üzerinde borç verme-ödeme aktine girmek, özellikle borçluyu rahat ve ihtiyacına göre hareket etmektен alıkoyar; ona eziyet ve zarardır. Bunun üzerine bir de enflasyon gereği diyerek fazladan alacak bindirmek, muhtaç kişiye ikinci bir zarar ve yükür. İkinci olarak, borçlu, muhtaç kişidir ve borç verme, hattâ

tüccara dahi sermaye olacak borç verme, muhtaç için bir iyilik, üretime bir katkıdır. Bunun hem de baştan belli olmayan karşılığını beklemek ahlâkî bir davranış olmadığı gibi, iyiliğe, karz-ı hasene hiç girmez. Oysa İslâm, iyiliği, yardımlaşmayı, karz-ı haseni, Allah için ve Âhret adına vermeyi emreder. Üçüncü olarak, her halükârda faize sebep olan faktörler süre ve rizikodur ki, bunlar, kazançta kabul edilebilir faktörler değildir.

Faizi borcu verenin verdiği paradan yararlanmaktan mahrum kalması karşılığında ödenen bir taviz olarak değerlendiren görüş, manevî bir iyiliği maddî mükâfatla karşılamak demek olduğu gibi, kişinin ancak kendi kullanacağı dışında kalan parayı borç verebileceğini de göz önüne almamaktadır. Öyle ki, bugün olduğu gibi belki her zaman kişi, parasını yatıracığı bir emanetçi arar. Bu durumda, borçlu alacaklının ‘fazla’ parasını koruyan bir emanetçidir ki, belki mükâfatlandırılması gereken alacaklı değil, borçludur.

Emek, sermaye, faiz, adalet, hakkaniyet, insanlık

İslâm, her çeşidiyle faizi kesinlikle yasaklar. Faiz, Nasreddin Hoca'nın ünlü ‘kazanın doğurması’ fıkrasında olduğu gibi, bir bakıma paranın kendiliğinden para doğurmasıdır. Halbuki, İslâm'a göre kazancın ana faktörü emektir. “Kişi için çalıştığından başkası yoktur.”⁷²⁰ Bu emek, doğrudan kişinin gücünü, bedenini veya kabiliyetlerini kullanmak şeklinde olabildiği gibi, dolaylı, yani birikmiş emek de olabilir ki, bu da ‘sermaye’dir; yani İslâm'da sermaye, miras gibi emek gerektirmeyen sermaye kaynaklarını bir tarafa bırakacak olursak, genel olarak, meşrû yolda harcanmış emeğin ürünü olmak durumundadır. Bu noktada hatırlatmak gerekir ki, ticaret ve sanat da emeğin şumulü dışına çıkmaz. Faizde ise, belirsizliğin yanısıra faiz alanın faiz haddi nisbetinde kazanıp kazanamayacağını taşıdığı risk vardır. Bütün bunlar, İslâm nazarında kazanç adına meşrû unsurlar değildir. Buna karşılık, İslâm'da, tabî ki daha başka meşrû muamelelerin yanısıra, bilhassa ‘mudarebe’ akdi vardır ki, buna göre, sermaye sahibi, birikmiş emeği olan ‘sermaye’sini ortaya koyar ve bazıları bu sermayeyi doğrudan emekleriyle kullanırlar. Neticede ortaya çıkacak üretim veya kâr, kararlaştırılan nisbetlerde paylaşılır. Bu, emek sahibinin kazanca ortak olması veya sermaye sahibinin hakkının işlemin sonucuna bağlanması demektir. ‘Mudarebe’de zararı sermaye sahibi öder, doğrudan emek sarfedenin zararı ise, neticesiz kalmış olan emeğidir. Muamele kazançla neticelendiğinde, sermaye sahibi

anlaşmada kararlaştırılan yüzde üzerinden kazanca ortak olur.

Karz-ı hasen müessesesi ve faiz

İslâm, meseleye sadece ekonomi açısından değil, adalet, hakkaniyet, insaniyet ve Âhîret hayatı açısından da bakar. Bu yönüyle, varlıklı birinin muhtaç durumdaki bir insana borç para vermesi, Âhîret hayatı noktasında alabildiğine özendirilmiş olup, tarihte bir karz-ı hasen müessesesinin kurulmasına da yol açmıştır. Öte yandan, bu tür muamelelerin toplumdaki kardeşliği, tesanüt ve yardımlaşmayı ne derece artıracacağı, faizin ise güveni, yardımlaşma ve dayanışmayı ne derece yok edeceği ve ettiği herhalde izaha muhtaç olmasa gerektir.

Enflasyon farkı ve faiz

Türkiye’de bazı modern teologlar, enflasyon farkının faiz olmadığı iddiasındadırlar. Bu iddialarını da şöyle bir mantıkla izah etmeye çalışmaktadırlar:

“Kâğıt para, piyasada geçerliliği ve değeri bulunduğu sürece semendir (fiyat belirleme, tasarruf, ödeme... aracıdır). Ancak altın ve gümüş gibi kendine mahsus değeri olmadığı ve değerini mübadele edebildiği maldan aldığı için “eşit ve hakkaniyete uygun” ödeme, kâğıt paranın sayısına göre değil, değerine göre olan ödemedir. 100 lira borç, altı ay sonra enflasyon farkı ile 105 lira olarak ödendiğinde değer bakımından eşit ödeme yapılmış olur, 100 lira ödenirse borç eksik ödenmiş olur. Bir kilo iyi hurmanın değer bakımından eşiti olan iki kilo hurma ile değiştirilmesi hadiste faiz sayılmıştır. Ama hurma “faizlik mal/yiyecek” olduğu için böyledir. Kâğıt paranın kâğıdı faizlik değildir, o semen (ödeme aracı) olduğu için alabildiği, satabildiği mal kadar değeri vardır ve bu mallar arasında eşitlik olmazsa artı veya eksi faiz gerçekleşir; eşitlik de ancak enflasyon farkını ödemekle sağlanır.

Bu mantık, pek çok yönden yanlıştır ve kendi kendisiyle çelişmektedir. Şöyle ki:

1. Bir defa kâğıt para, değerini mübadele edebildiği maldan almıyor; **tam tersine, kâğıt paraya maldan bağımsız olarak bir değer takdir ediliyor ve mallar, bu değere göre alınıp satılıyor.** Eğer kâğıt para değerini mübadele edebildiği maldan alsaydı, enflasyon diye bir şey olmazdı. Enflasyonda değişen malın bizatihî değeri değil, para karşısındaki değeri, daha doğrusu ve dolayısıyla değişen paranın alım gücüdür. Bu da, paranın değerinin maldan bağımsız olduğunu gösterir.

2. **Kâğıt paranın geçerli olduğu modern piyasada kesin bir değer ölçüsü yoktur.** Verilen misale göre, 100 liranın 105 lira olduğu hangi malın değerine göre tayin edilecektir? Bazı mallar itibariyle enflasyondan söz edilebilecekken, bazı mallar itibariyle deflasyondan söz edilebilir; ayrıca enflasyon hiçbir zaman her mala aynı miktarda yansımaz. Genellikle enflasyon ölçüsü kabul edilen TÜFE (Tüketici Fiyatları Endeksi) de tamamen itibarîdir. Bazı malların fiyatlarında yükselme olurken, bazılarında pekalâ düşme olabilmektedir. Kaldı ki, genellikle sâbit ölçü kabûl edilen altın bile yeterince oynak bir fiyat sistemine sahiptir ve modern piyasada fiyatlar günlük, hattâ saatlik ve dakikalık etkilenmektedir. **İtibarî, oynak ve değişken değerler, hiçbir zaman hükme medar olamaz, hükümde esas alınmaz.**

3. **İslâm'da bütün akitlerde açıklık ve kesinlik şarttır.** Öyle ki, akit olup olmadığı bile tartışılan nikah dâhil, bütün akitlerde açıklık ve kesinliğin olmazsa olmaz şart kabûl edilmesi sebebiyle, kesinlik ifade eden geçmiş zaman kipi kullanmak, akdin sahih olmasının şartlarındandır. Bu aslî düstura zıt olarak, gelecekte ne ölçüde enflasyon olacağı belli değildir. Dolayısıyla enflasyona göre borç takdirinde ne alacaklı ne kadar alacağını bilir, ne de borçlu ne kadar vereceğini bilir. İslâm'da değişkenler ve meçhuliyet üzerine akit bina edilmez. Bu bakımdan, enflasyon farkını meşrû bir sebep olarak akte katmak, İslam'ın akitler konusunda en önemli kaidelerden birini yıkmak demektir.

4. Enflasyon farkının faiz olmadığını iddia edenler, faizin sebebi veya illeti olarak sadece değer farkını görmekte, dolayısıyla dinî hükümlerde illet ve hikmeti birbirine karıştırmakta ve sanki bu hükümlerin illetlerini de, hikmetlerini de bütünüyle bilmek gibi cahilce bir tavır ortaya koymaktadırlar. Ayrıca, Mu'tezile'yi de aşan bir tavırla, akıllarını âdeta Din'e hakem yapmaktadırlar. Oysa, **dinî emirlerde aslolan taabbüdîlik, yani onları Allah'ın emri olduğu için yerine getirmek, yasağı olduğu için işlememektir.** Faiz konusunda, yukarıda da temas edildiği üzere pek çok teoriler vardır ve onu yasaklamadaki illet gibi İlâhî hikmetleri de tamamen kavramak mümkün değildir. Nitekim, faiz yasağına giden yolda inen ilk âyet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır:

Başkalarına, onların malları içinde çoğalıp da size geri dönsün mülahazasıyla verdiğiniz (hediye, bağış, borç para ve benzeri) şeyler (zâhiren artsa bile) Allah katında hiçbir zaman artmayacaktır. Buna karşılık, yalnızca Allah'ı ve rızasını dileyerek zekât (sadaka)

kapsamında ne verirseniz, işte (o gerçekten artar ve) verdikleriyle gerçek artış ve kazanç sağlayanlar, böyle yapanlardır.⁷²¹

Demek oluyor ki, Kur'ân-ı Kerim, muamelelerde, borç alıp vermede ve karşılıklı münasebetlerde Allah'ın rızasını temel yapmakta, artıp veya eksilmeyi Allah katında artma veya eksilmeye bağlamakta ve faiz yasağını da ibadet keyfiyeti içinde değerlendirmektedir. Bu hususu çok iyi anlayan ve dolayısıyla söz konusu teologların güya kendileriyle çelişmekle itham ettiği selef âlimleri, faiz konusunu Kur'ân ve Sünnet-i Seniyye çerçevesinde ele almış ve buna göre malları keylî (tartılır) ve veznî (ölçülür) olarak değerlendirip, bunlardaki her bir fazlalığın faiz olduğuna hükmetmişlerdir. Meselâ, bir kilo iyi hurma ile iki kilo kötü hurma fiyat yani değer olarak aynı bile olsa değiştirilemez. Çünkü, hurma tartılır mallara dâhildir ve tartıdaki her fazlalık faize dâhildir. Bu da gösteriyor ki, **faiz yasağında illet, değer farkına bağlanamaz.**

5. Faizin adedî (keylî) ve veznî mallarda cereyan ettiği, kâğıt paranın ise adedî olmadığı, sadece bir değerden ibaret bulunduğu iddiası da pekâlâ tartışmaya açıktır ve bu konuda tam tersi de söylenebilir. Çünkü kâğıt para, miktarıyla, yani meselâ 10 lira, 100 lira, 500 lira gibi, adediyle anılmakta ve nitekim 10 lira tek bir kâğıttan ibaret olabildiği gibi, 10 tane 1 liralıktan ibaret de olabilmektedir. Dolayısıyla, herhangi bir kâğıdın üzerine 10 lira, diğerine 100 lira yazmakla bu rakamların o kâğıtların üzerlerindeki değeri ifade etmesi, kâğıt paranın mutlaka adedî olmadığını göstermez. 10 lira da, 100 lira da, 1 lira da adettir; üzerlerindeki değer, her ne kadar kâğıdın değeri değilse de, yine de adedî bir değerdir; çünkü adediyle ölçülmektedir. Piyasada onlar için ölçü olacak mutlak bir değer de yoktur. İfade ettikleri değerlerin itibarî olması, parayı adedî olmaktan çıkarmaz. Dolayısıyla 100 lira yerine 105 lira almak, 5 lira fazla değil, 5 fazla lira almak demektir. Ödemenin 1'er liradan yapıldığını düşündüğümüzde mesele daha çok anlaşılır hale gelir. Kaldı ki, madem günümüzde geçerli olan para budur, kâğıt paradır, onun bizzat kâğıdının da üzerindeki değere sahip olduğunu düşünmek, hiç de yanlış olmayacaktır. Çünkü kâğıt para, tedavülde geçerli olduğu sürece, daima üzerindeki değeri haizdir. Kimse, meselâ 1000 lirasını, onun kâğıdı etse etse 1 lira eder diye, 1000 lira tutmayan, meselâ 900 liralık bir altın karşılığında vermez.

Bu tartışmaya itiraz edilecek bile olsa, madem ki İslâm'da mallar faiz

yasağı çerçevesinde veznî ve keylî olarak sınıflandırılmıştır, dolayısıyla modern şartlar esas alınarak kâğıt para, altın ve gümüş gibi zatî değere sahip değildir diye, bir yandan muameleye esas alınır ve faiz konusuna dâhil edilirken, diğer yandan faiz konusunda bu sınıfların dışına çıkarılamaz.

6. Faiz yasağıyla ilgili hadis-i şeriflerde altına karşılık altın, gümüşe karşılık gümüş, buğdaya karşılık buğday, arpaya karşılık arpa, hurmaya karşılık hurma, tuza karşılık tuz olarak faizin cereyan ettiği ifade edilir. Yani, peşin olmamak üzere bu malların, meselâ belli miktar gram altın karşılığında üzerinden belli bir zaman geçince fazla miktar gram altın verme veya alma, altının vezni ne olursa olsun, faiz kabûl edilmiştir. Daha sonra, özellikle bazı Zâhiriye âlimleri faizin yalnız bu altı maddede cereyan ettiğini ileri sürmüşlerse de, âlimlerin büyük çoğunluğu, bunların alım–satımının Rasûlüllah (s.a.s.) döneminde en yaygın alım–satım olduğunu, dolayısıyla faizin bu altı maddeyle sınırlandırılmayacağı hükmünü benimsemiştir. Fakihler, altın ve gümüş dışında felslerde, yani para değeri ve manâsı taşıyan, para fonksiyonu gören her şeyde faizin cereyan ettiği görüşündedirler. Dolayısıyla, felsler gibi altın ve gümüş dışındaki madenlerden yapılan paralarla günümüzde hemen hemen bütün toplumların kullandığı kâğıt paralar da altın ve gümüş gibi kendisinde faizin tam anlamıyla cereyan ettiği mübadele vasıtalarıdır.

Teologların daha başka hayattan kopuk vâhî iddiaları

7. Söz konusu icthadları ve selefi tenkit ederek, kendilerini yükseltme heveslisi teologlar, şu iddiada da bulunuyorlar: “Bütün hukuk metinleri değiştirilmeli; kâğıt paranın, üzerinde yazılı rakama göre değil, temsil ettiği (sahip bulunduğu denmek isteniyor herhalde?) satın alma gücüne göre işlem göreceği hükme bağlanmalıdır. O zaman, bu yolla yapılan haksızlıklar büyük ölçüde önlenmiş olur.”

Bu öyle bir teklif ki, böyle bir teklifi ancak hukuku hayattan, ekonomiden, inançtan, dünya görüşünden, piyasadan, pazardan, dünyanın içinde bulunduğu şartlardan, güç dengelerinden bağımsız teoriler yumağı olarak görenler yapabilir. 100 lira, 500 lira değerinde kâğıdı nerede bulacaksınız, böyle kâğıtlar mı icat edeceksiniz? Bu bulunamazsa, altın ve gümüş gibi, bizatihî değere sahip madenler kullanılabilirse de, bu günümüz şartlarında ne kadar mümkündür? İkinci olarak, mümkün bile olsa, günümüzün piyasa ve ekonomik şartlarının altın ve gümüşü de değer açısından ne kadar oynak hale

getirdiği ortadadır.

Müddeî teologlar ve başka çağdaş âlimlerin ortak fetvası

Kısaca, söz konusu teologların bir kısmı, ictihad, görünme ve ispat-ı nefis etme gibi heveslerle İslâm'ın bütün boyutlarıyla kendisi ve apayrı bir sistem olduğunu unutuyor ve her yönüyle İslâmî bir sisteme ait kaideleri gayr-ı İslâmî sistemlerde ve şartlarda tartışma konusu yaparak, tuhaf tuhaf kaideler ve fetvalar üretiyorlar. Ayrıca, bunu yaparken, Hz. İmam-ı Ebu Yusuf'un, üzerinden borçlanılan paranın borcun ödenme zamanında tedavülden kalkmış olmasıyla ilgili fetvasını genelleştirip, yanlış yorumluyor ve yanlış tatbik ediyorlar. Bu bakımdan, yapacakları ilk doğru şey, önce heveslerinden vazgeçmeleridir. İslâm dünyasının başka yerlerinde bu tür heveslerden uzak âlimler, enflasyon farkını borca ve alacağa ilave etmenin faizin ta kendisi olacağı konusunda müttefiktirler. Sözelimi, bu konuda sorulan bir soruya verilen cevap şudur:

Bir borçlunun borcunu, paranın onu ödeme ânındaki değerine göre ödeyeceği şeklinde bir söz vermesi veya anlaşma yapması caiz değildir. Caiz olan, borcu borçlanma ânındaki değere veya miktara göre ödemektir. Bu, hem klasik, hem de modern âlimlerin çoğunluğunun görüşüdür ve çağdaş fıkıh meclislerinde üzerinde birleşilen fetva budur. Üzerinden borçlanılan para tedavülde kaldığı sürece doğru olan budur. Fakat söz konusu para, borcun ödenme zamanında tedavülden kalkmış olursa, bu durumda borç, bazı âlimlere göre borçlanma zamanındaki, bazı âlimlere göre paranın tedavülden kalktığı gündeki, bazılarının göre ise borcun ödenmesi ânındaki değere göre ödenir. Fakat üzerinden borçlanılan para tedavülde olduğu sürece, bu paranın alım gücü ve döviz olarak veya başka paralar karşısındaki değeri değişmiş de olsa, bir enflasyon da araya girmiş olsa, ödeme yine borç alınan miktar üzerinden yapılır.

İslâm Konferansı Örgütü'ne bağlı Uluslararası İslâm Fıkıh Konseyi'nin fetvası da bu yöndedir:

Enflasyon ve para değerindeki değişimler ve İslâm Konferansı

Örgütü'ne bağlı Uluslararası İslâm Fıkıh Konseyi'nin fetvası

İslâm Konferansı Örgütü'ne bağlı Uluslararası İslâm Fıkıh Konseyi, 25 Cumadü'l-Âhira – 1 Recep 1421 (23–28 Eylül 2000) günlerinde Riyad-da yapılan 18'inci oturumunda Ekonomik Fıkıh Konseyi'nin Cidde, Kuala Lumpur ve Manama'da yaptığı çalışmalarının ardından yayınladığı sonucu nazara alarak ve konu üzerindeki uzmanlarla bir kısım fakihlerin müzakerelerini de dinleyerek, aşağıdaki neticeye varmıştır:

1. Daha önceki 42 No.lu şu karar tasdik edilmiştir: “Üzerinde anlaşmazlık olmayan borçlar, hangi para birimiyle borçlanılmışsa o para birimiyle ödenir; onun dengi başka bir bir değerle ödenmez. Mahiyeti ne olursa olsun, herhangi bir borç, fiyat seviyelerindeki değişimlere bağlı kılınmaz.

2. Borçlanma akdi esnasında bir enflasyon beklentisi varsa, bu durumda borçlanma, enflasyona maruz kalması muhtemel para birimi dışında bir birim veya mal üzerinden yapılabilir. Meselâ: Altın veya gümüş; benzer bir meta; benzer ürünler; bir başka daha sâbit

bir para birimi veya birimleri gibi. Şu kadar ki, borçlanma hangi birim veya mal üzerinden olmuşsa, geri ödeme de aynı birim veya mal üzerinden yapılmalıdır. Borçlu, hiçbir durumda aldığından daha fazlasını vermek mecburiyetinde değildir. Bir birim veya mal üzerinden borçlanıp, sonra da borçluya başka birim veya mal üzerinden ödeme şartı getirilemez. Böyle bir borçlanmanın caiz olmadığı, Konsey'in 75 no.lu kararında ifade edilmişti.

3. Borçlanma akdi esnasında ödemeyi aşağıdakilerden birine bağlı kılmak Şeriat nazarında caiz değildir: (a) Bir matematik formülü; (b) tüketici endeksi veya bir başka endeks, (c) altın veya gümüş, (d) herhangi bir malın fiyatı, (e) o mahalle ait genellikle tüketilen bir ürün, (f) bir başka para birimi, (g) faiz hadleri (h) bir grup ürünün ortalama fiyatı. Çünkü, bu tür bir bağlı kılma muamelesi, çok çeşitli riskleri ve bilinmeyen daha başka faktörleri beraberinde getirebilir; öyle ki, borçlu da, alacaklı da borcun ne olduğunu ve ne şekilde ödeneceğini bilemez hale gelir. Böylece, borçlanma akitlerinde mutlaka bulunması gereken açıklık ortadan kalkmış olur. Eğer ödemenin kendisine bağlandığı bu şeylerin değerinde artma olsa, bu durumda borç ile ödenen arasında farklılık meydana gelecektir ki, bu da faiz demektir.

Borcun değerindeki herhangi bir değişimin, azalma veya artmanın, borcun ödenmesinde herhangi bir tesiri olamaz.⁷²²

Faizi yasaklama, zekâtı müesseseleştirme

Hız. Bediüzzaman'ın ifadeleriyle, bir toplumda içtimaî hayatı koruyan nizam ve intizamın en büyük şartı, birbirinden uzak sınıfların oluşmaması ve toplum tabakaları arasında boşluk olmamasıdır. Boşluğa, dolayısıyla toplum tabakalarının birbirinden uzaklaşmasına ve neticede sınıf çatışmalarının çıkmasının en büyük iki sebebi faiz ve zekât yokluğu, boşluğa meydan vermeyecek olan ise faizin yasaklığı ve zekâtı müesseseleştirmektir. Modern toplumlarda, özellikle 19'uncu asırda faizin hayat bulup, zekâtın ölmesiyle, yokluğu sebebiyle Batı'da aralarında derin uçurumlar bulunan sınıflar ortaya çıkmış, alt tabakalardan üst tabakalara haset, kin, nefret ve intikam feryatları yükselirken, üst tabakalardan alt tabakalara merhamet, şefkat ve ihsan yerine gurur, çalım, kibir ve tahakküm yıldırımları inmiştir. Seçkinlerde, üst tabakalarda tevazu ve merhamet sebebi olarak var bulunması gereken meziyetler kaybolup, bunların yerini tekebbür ve gurur almış, alt tabakaların, fakirlerin, muhtaçların şefkat ve merhameti çekmesi gereken halleri ise esaretlerine, sefaletlerine yol açmıştır.⁷²³

- **İslâm'ın zekât emrini ve faiz yasağını beşer dinlemediği içindir ki, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nda korkunç silleler başında patlamıştır. Dolayısıyla, daha büyük sillelere maruz kalmadan bu emir ve yasağı dinlemeli, onları uygulamaya koymalıdır.**⁷²⁴

Kur'an-ı Kerim, faiz yasağı konusunda son derece şiddetlidir:

KUR'ÂN-I KERİM, FAİZİ ŞİDDETLE YASAKLAR

Öte yandan, faiz yiyenler ise, (kendilerini bir süre kârda gibi görseler de,) birden şeytan çarpmışa döner ve (Haşir esnasında kabirden kalkarken de) şeytan çarpmış birinin kalktığı gibi kalkarlar. Bu, onların “Alışveriş, faiz gibidir.” demelerindedir. Halbuki Allah, alışverişi helâl, faizi haram kılmıştır. Her kime Rabb’isinden bir talimat, bir ihtar gelir de (faizden) vazgeçerse, geçmişte aldığı faizler artık kendisindedir (geri alınmaz), hakkındaki hüküm ise Allah’a âittir (Allah, onu pişmanlık, tevbe ve sadakatının derecesine göre dilerse bağışlar). Her kim de, (bu talimat ve ihtara rağmen) yine faizi helâl sayar ve tekrar faiz almaya dönerse, işte onlar, Ateş’in yârânı ve yoldaşlarıdır; orada sonsuzca kalacaklardır. Allah, (malı artırır zannedilen) faize bereket vermez ve onu eksilte eksilte nihayet mahveder; buna karşılık, (malı eksilttiği sanılan) sadakaları ise nemalandırır. Allah, (haramı helâl tanımakta ısrar eden) pek kâfir ve çok günahkâr hiç kimseyi sevmez. İman edip, imanlarının gerektirdiği istikamette sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanlar, namazı bütün şartlarına riayet ederek, vaktinde ve aksatmadan kılan ve zekâtı tastamam verenler, işte onların Rabb’ileri katında mükâfatları vardır. Onlar için (özellikle Âhîret’te) herhangi bir korku söz konusu olmayacak ve onlar asla üzülmeyeceklerdir de. Ey iman edenler! Allah’a isyandan sakınıp, O’na tam bir saygı içinde takva dairesine girmeye çalışın ve eğer gerçekten mü’minlerseniz, artık faizden kalan mevcut alacaklarınızı bırakın. Eğer böyle yapmaz da (faizi helâl saymaya veya haram kabûl etmekle birlikte almaya devam ederseniz,) Allah ve Rasûl’nden size karşı savaş açıldığı malûmunuz olsun. Eğer tevbe eder (ve artık faizden tam olarak vazgeçerseniz), anaparanız sizindir. Böylece ne zulmetmiş, ne de zulme maruz kalmış olursunuz. Borçlanmış olan borcunu ödeyemeyecek bir darlık içinde ise, kolaylığa çıkıncaya kadar ona mühlet verin. (Darda bulunan bir borçluya) alacağınızdan bağışlayıvermeniz ise sizin için daha da hayırlıdır, eğer (bunun hem toplum hayatı, hem de şahsınız adına ne güzel bir davranış olduğunu) biliyorsanız. (Şimdiden) öyle bir güne karşı korununuz ki, o gün Allah’a döndürülecek (ve dünyada işlediğiniz bütün amelleriniz O’nun hükmüne havale olunacaktır.) Ardından, herkese (dünyada kazandığının) karşılığı tamamen ödenecek ve kimseye haksızlık yapılmayacaktır.⁷²⁵

Kur’ân-ı Kerim, alacaklıya sadece ana parasını verir ve gerekirse borçluya borcu bağışlayıvermeyi tavsiye buyururken, bazı günümüz teologlarının borçlanmada enflasyon farkını borca ekleme ve bunu faiz saymama hükmünü Allah’a havale ediyoruz.

Beşer, Kur’ân’ın kesin faiz yasağını ve zekât emrini dinlememiş ve neticede oluşan sınıfların aralarındaki çatışmalar, toplum tabakaları arasındaki vuruşma ve bunların meydana getirdiği ihtilâller, milletlerarası seviyede büyüyerek yol açtığı savaşlar ve nihayet dünya savaşlarıyla sarsıldıkça sarsılmıştır. Beşer, faiz yasağına ve zekât emrine uymamaya devam etmekte ve böyle giderse dünyayı çok daha büyük çatışma ve savaşlar beklemektedir.

- **Kudret-i Fâtıra, ihtiyaç ile, bilhassa açlık ihtiyacıyla, başta insan olmak üzere hayvanları da gemlendirip, nizama sokmuştur. Hem**

âlemi herc ü merçten koruyup, hem de ihtiyacı medeniyete üstad ederek, terakkiyi temin etmiştir.⁷²⁶

CANLILARI NİZAMA SOKMA VE BEŞERÎ TERAKKİYİ TEMİN ADINA AÇLIK VE DİĞER İHTİYAÇLAR

İhtiyaç, varlıkları belli bir yönde davranmaya zorlar. Çünkü muhtaç varlık, ihtiyacı muhakkak giderme mecburiyeti duyar ve onu giderme yolları arar. İşte, ihtiyacı giderme yolları, başka varlıklarla bir arada yaşamayı ve iş birliğini, bu iş birliği de karşılıklı münasebeti ve bu münasebet, belli kaide ve kanunları gerektirir. Bir başka ifadeyle, Cenab-ı Allah (c.c.), kâinatın bütün unsurlarını birbirleriyle iç içe ve içten münasebet halinde, bütün varlıkları birbirine muhtaç yaratmıştır. Dolayısıyla, her bir varlık, ihtiyacını gidermek için diğer varlıklara ve onlarla iş birliğine, dolayısıyla bir arada yaşamaya, bir arada yaşama da belli kanun ve kaidelere bağlıdır.

İhtiyaçlar içinde bilhassa açlık ihtiyacıdır ki, giderilmesi canlı varlıklar için bütün ihtiyaçların önünde gelir. Onun giderilmesi de, varlıkların belli kanun ve kaideler çerçevesinde bir arada yaşamasını, iş birliğini ve yardımlaşmayı icap ettirir. Meselâ, bir lokma ekmeği elde etmek için bile insan, toprağa, havaya, suya, güneşe, yeryüzüne, yeryüzünün kendisi ve güneş etrafındaki hareketlerine, dolayısıyla günlerin, gecelerin ve mevsimlerin birbirini takip etmesine, ekmeğin malzemesi olarak, meselâ buğday tohumuna, tohumdaki çimlenme, büyüme, başak verme ve olgunlaşma kabiliyetlerine, sonra onu biçecek, övütecek, ondan hamur yapacak ve hamuru pişirecek aletlere muhtaçtır. İşte, âdeta kâinatın bütün unsurları arasında varlıkların ihtiyaçlarını giderme adına var olan bu bir aradalık, münasebet, yardımlaşma, iş birliği ve bunlar için gerekli kanun ve kaidelerdir ki, kâinattaki ve varlıkların hayatındaki düzen onların üzerine kuruludur.

Öte yandan, ihtiyaçlar, bilhassa açlık ve onu giderme mecburiyeti, insanları araştırmaya, icat ve keşiflere götürmüş, kısaca ilmî ve maddî terakkinin tetiği olmuştur.

- **Sıkıntı, sefahetin muallimidir. Ye's, dalâlet-i fikrin; kalb darlığı ve kararması, ruh sıkıntısının menbaıdır.**⁷²⁷

SIKINTI VE SEFAHET; YE'S VE DÜŞÜNCEDE DALÂLET; KALB DARLIĞI, KARARMASI VE RUH SIKINTISI

Gerçekten sıkıntı, insanı ondan sıyrılmak adına sefahete, yeme-içmeye,

eğlenceye ve kendini salmaya iter; insana sefaheti öğretir. Oysa bu, sıkıntıyı arttırmaktan başka bir şeye yaramaz. Dolayısıyla, sıkıntı anlarında sabredip günaha girmemek, sefahete düşmemek, bunun yerine sabır, istiğfar, dua ve sâlih amelle onun geçmesini beklemek gerekir.

Ye's, yani ümitsizlik, insanı düşüncede dalâlate atar. İnsan, ye's sebebiyle doğru düşünemez; "Güzel gören, güzel düşünür; güzel düşünen, hayatından lezzet alır." kaidesince, ye's, bütünüyle karamsarlık demektir. Ümitsiz ve karamsar insan, her şeye, her hadiseye, hattâ her insana ve bütün çevreye kendi penceresinden bakar. Dolayısıyla, doğru düşünüp, doğru değerlendiremez ve doğru karar veremez. Bütün eşyayı kimsesiz, boşlukta, ölü ve manâsız görür; hayata anlamsız ve gayesiz bir zaman harcama süreci; geçmişe dünyadan göçmüşlerin kemiklerinin bulunduğu veya tamamen toprağa karışıp, hiçliğe gittiği büyük bir mezar veya mezarlık, geleceği de felâket ve fırtınalarla dolu görür.

Bilhassa İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Fransa'da gelişen varoluşçu (existentialist) felsefe ve edebiyat, buna apaçık bir örnektir. Ümitsizlikten ve onun yol açtığı yanlış düşünceden kurtulmak için, eşya ve hadiselerle bakış açısının değiştirilmesi, hadiselerde Hikmet ve Kader'in elini görebilmek, insanın hareket ve etki sahasının sınırlarını iyi bilmesi, acz ve fakrının farkında olması, dünya hayatının mahiyetini iyi kavraması gerekir. Bu da, sağlam bir imana, imandan gelen şuurlu bir teslimiyete ve teslimiyetin kazandırdığı sahil bir tevekküle bağlıdır.

Kalb darlığı ve kalb kararması, ruh sıkıntısının kaynağıdır. Kalb darlığına sebep olan da, ümitsizlik, suizan, kin, garaz, kıskançlık gibi kötü huylar ve duygularla, günahlardır. Dolayısıyla kalbde her kararma ve darlık, rûhî sıkıntıya, darlanmaya, şikâyete yol açar. Bunun çaresi ise, nefis tezkiyesi, kalb tasfiyesi ve tehzîb-i ahlâk, yani güzel ahlâkla bezenme ve tehzîb-i ruh'tan (ruhu inkişaf ettirme) geçer.

- **İsraf, sefahetin; sefahet, sefaletin kapısıdır. Tatma duygusu, telgrafçısıdır; onu lezzetlerle baştan çıkarmamak gerekir.**⁷²⁸

İSRAF, SEFAHET VE SEFALET; DİLİ LEZZETLERLE BAŞTAN ÇIKARMAMA

İsraf, insanı sefahete atar. İnsan, çok yemeye alıştıkça daha fazla yemek ister; çünkü yemenin lezzeti, artık onu mağlûp etmeye başlar ve yemek tam

bir şehvet halini alır. Lezzetli yemekler yemeğe alışan insan, bir zaman gelir, artık bundan kurtulamaz ve daha öte lezzetler aramaya başlar. Bu da, sefaheti, hem harcama dikkatsizliğini ve sefihçe yaşamayı getirir. Sefahet ise sefalet kapı açar. Bu sebeptendir ki, insan, vücuda mutlaka gerekli olan gıda ile yetinmeli, ötesine, bilhassa zevklere fazla kapı aralamamalıdır. Çünkü, arzedildiği gibi, zevklerin ve zevkleri tatminin sınırı yoktur; insanı nereye çekecekleri bilinmez.

İnsan, Cenab-ı Allah'ın vücuduna yerleştirdiği beş haricî his (duyu) vasıtasıyla eşya ile temas kurar. Yiyeceklerdeki tat ve lezzetin yanısıra, kokuları ve şekilleri de insanı çeker. Ama insanı lezzetlere daha fazla sevkeden, genellikle tat ve kokudur; dolayısıyla dil ve burun, bu noktada daha önemlidir. Bunların ana vazifesi, vücuda girecek yiyecek veya içecekleri teftiş; yani, onların vücuda girip giremeyeceklerini kontroldür. Yiyecek acı mı, tatlı mı, ekşi mi, tuzlu mu; tat, acılık, tuzluluk ve ekşilik nisbetleri nasıl; soğuk mu, sıcak mı; insanın yiyebileceği tada mı sahip, yiyemeyeceği mi? Bütün bu soruların cevabı öncelikle dilden ve sonra burundan ve gözden gelir. Bilhassa dili bu aslî vazifesi içinde kullanmalı ve onu lezzete düçar etmemelidir.

Meselâ, ortada gıda olarak aynı değerde, fakat biri 5 liraya, diğeri 50 liraya iki yiyecek var. 50 liralık yiyecek, dile çok daha tatlı geliyor. Dilden geçtikten sonra her yiyecek tat ve lezzet bakımından aynı olur; dildeki lezzet süresi de kısadır. İşte, 5 liralık bir yiyecekten giderilebilecek bir açlığı, aynı gıda değerinde, fakat daha tatlı 50 liralık bir yiyecekten giderip, bir teftişçi ve midenin kapıcısı olan dile geçici bir lezzet için 45 lira bahşış vermek, açık bir israftır ve insandaki tatma duyusunu baştan çıkarmak demektir. Çünkü, bundan sonra nefis onu çok iyi kullanacak ve sahibini dil sebebiyle lezzetlere köle haline getirecektir. Bu ise, hem sefalet, hem muhtemel hastalıklara, hem zevk düşkünlüğünün sebep olacağı pek çok günahlara kapı aralamak, daha ötede, müptelâ hale gelmek demektir.

Sanki Yedim!

Böyle bir tehlikeye karşı insan, psikolojik bir savunma hattı da kurabilir. Bunun bir misalini Hz. Bediüzzaman (r.a.), “Sanki Yedim Camii” üzerinden verir. İstanbul'da esnaftan Keçecizade Hayreddin isimli bir zat, selâtin camilerine imrenerek bir cami yaptırmak ister. Fakat, bu mübarek esnafın yeterli parası yoktur. Canı aslî ihtiyaçları dışında bir şey yemek istediğinde

“Sanki yedim!” diyerek kendisini tutar, yemez ve harcayacağı parayı bir kenara koyar. Yirmi yıl içinde biriken para ile camii yaptırır ve buna “Sanki Yedim Camii” denir. Bu cami, Fatih Senti’nde, Zeyrek Mahallesi, Kırbacı Sokak’tadır. Evet:

Lezzetler çağıldıkça “Sanki yedim!” demeli.

“Sanki yedim!” düstûr eden, bir mescidi yemedi.⁷²⁹

- **Böyle zamanda, yani Müslümanların çoğunluğunun mahrum ve muhtaç olduğu bir zamanda Şeriat, refah konusunda Müslüman’ı kendi tercihine bırakmaz.**⁷³⁰

ÜMMET ÇOĞUNLUĞU MUHTAÇSA REFAHA ŞER’Î İZİN YOKTUR

İslâm, dünyayı Âhîret’in tarlası olarak değendirmekle dünyaya fertler açısından ‘doyma yeri’ değil, ‘tatma yeri’ olarak bakar. Mü’min, dünyada tattığı nimetlerin geçici zevkine aldanmadan, onların sürekli artan ve sürekli yenilenen kalıcı zevkinin Âhîret’te mümkün olduğunun şuuru ile yaşar. Dolayısıyla, helâlinden kazanma ve helâl yere harcama İslâm’da esas olduğu gibi, zevk meftuniyeti de kesinlikle hoş görülmemiş, mü’minler, nimetler karşısında şükrün yanısıra, sade bir hayata teşvik edilmiştir.

*Anne–baba, akraba, yetim, fakir, yakın ve uzak komşu,
arkadaş, yol ve iş arkadaşı, yolcu, misafir, hizmetçi hakları*

Bu gerçeğin yanısıra, mü’minlerin hayatını tanzimde ve tüketime ölçü olarak bir diğer önemli kaide daha vardır. Hadis-i şerifte “Komşusu aç iken tok yatan bizden değildir.”⁷³¹ buyrulmuş, bir başka hadis-i şerifinde de Peygamber Efendimiz (s.a.s.) “Cebrail komşu hakkı üzerinde o kadar durdu ki, galiba komşumu bana mirasçı yapacak diye düşündüm.”⁷³² buyurmuşlardır. Kur’ân-ı Kerim de insanlar arası yardımlaşma konusunda son derece hassas olup, meselâ bir âyet-i kerimede şöyle buyrulur:

(Bu arada fert, aile ve toplum hayatındaki gerçek saadetin esasları olarak) Allah’a ibadet edin ve hiçbir şeyi hiçbir şekilde O’na ortak koşmayın; anne–babaya en güzel şekilde davranın ve iyilikte bulunun; aynı şekilde akrabaya, yetimlere, yeterli geçimlikten gerçekten mahrum düşkünlere, (mekân, Din bağı, kan bağı açısından) yakın komşulara, uzak komşulara; yol, meslek veya iş arkadaşlarınıza; memleketinden ayrı düşmüşlere, yolculara, misafire; ve elinizin altında bulunan (köle, cariye ve hizmetçilere) de (güzel muamele ve iyilikte bulunun. Böyle davranın ve kendinizi bu yönde eğitin); çünkü Allah, kendini beğenen ve övünüp duran hiç kimseyi sevmez. (Allah’ın verdiği nimetlerde) cimrilik eden, üstelik etrafındaki insanları da cimriliğe çağıran ve Allah’ın tamamen lûtf u kereminden ihsan buyurduğu (mal ve ilim gibi) nimetleri gizleyenler var ya: işte Biz, o nankör kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırladık.⁷³³

Mü'minler, bir beden gibidir

Mü'min, elindekini başkalarıyla, bilhassa muhtaçlarla paylaşan, bunun ötesinde, i'sâr rûhuyla başkalarını kendisine tercih eden insandır. Bundandır ki, açlar, hastalar, muhtaçlar, mahrumlar varken mü'min kat'iyyen lükse kaçamaz; refahı tercih edemez. Peygamber Efendimiz (s.a.s), mü'minler topluluğunu, İslâm ümmetini bir vücuda benzetmiş ve şöyle buyurmuştur: “Birbirlerini sevmeye, birbirlerine merhamette, birbirlerine şefkatte mü'minler bir beden gibidir. Ondan bir uzuv rahatsız olsa, diğer uzuvlar da uykusuzluk ve hararete ona iştirak ederler.”⁷³⁴ Demek oluyor ki, bir mü'min bir ızdırabı sebebiyle acı çekiyor ve uyuyamıyorsa, diğer mü'minler de onun acısını paylaşmalı, onun acısıyla uykusuz kalabilmelidir. Bir mü'min vücudunda bir rahatsızlıktan dolayı ateş yükselmişse, bu ateşi bütün mü'minler, vücutlarında hissetmelidirler.

Ümmet'in çoğunluğu açken, sefilken, muzdaripten, muhtaçken...

Herkes, bu seviyede bir iman, ihlâs ve kardeşliği kendisinde bulamayabilir. Fakat herkesin iradî olarak yapabileceği, yapması gereken bir şey vardır ki, Ümmet'in çoğunluğu açken, sefilken, muzdaripten, muhtaçken, diğerleri refah içinde yaşayamaz. Refah içinde yaşama konusunda Şeriat onları kendi hallerine ve tercihlerine bırakmaz. Eskiden Ümmet'in çoğunluğu muhtaç değildi ve lükse kaçmamak, çok tüketerek günahlara dalmamak kaydıyla belli seviyede bir refaha Şeriat izin verebilirdi. Fakat özellikle günümüzde olduğu gibi Ümmet-i Muhammed'in (s.a.s.) büyük çoğunluğu aç, sefil, muhtaç ve muzdarip iken, İslâm'ın bayrağı olması gereken yükseklikte değilken, İslâm da, Müslümanlar da mahkûm iken belki her mü'mine düşen, hiç olmazsa Şeriat'ın tayin buyurduğu zekât nisabının sınırlarını çok aşmayan bir hayat yaşamak ve mal varlığının kalanını İslâm'ın tebliği, izzeti ve İslâm Ümmeti'nin açlık ve sefaletten kurtulması adına harcamaktır. Aksi halde, Allah katında sorumlu olunacağı açıktır.

Basit maişette Ümmet çoğunluğuna tâbi olmak

Bu noktada Hz. Bediüzzaman (r.a.), çok önemli bir şey daha söyler: “İslâm Ümmeti'nin olsun, bütün insanların olsun büyük çoğunluğunun maişeti basittir. Aynı basitlikte bir hayatla onlara tâbi olmak, onlar gibi yaşamak, tüketim noktasında müsrif azınlığa, bir kısım sefihlere benzemekten bin kat daha tercih edilmelidir.”

⁶³¹ *Mektûbât*, “29. Mektup, 6. Kısım / Hücümât-ı Sitte, 3. Desise”.

- [632](#) *Şualar*, “7. Şua / Âyetü’l-Kübra Risalesi, 4. Hakikat Olan 33. Mertebe”.
- [633](#) *Mektûbât*, “29. Mektup, 6. Kısım / Hücümât-ı Sitte, 3. Desise”.
- [634](#) Furkan Sûresi/25: 43; Câsiye Sûresi/45: 23.
- [635](#) *Lem’alar*, “28. Lem’a, Bir Suale Cevap”.
- [636](#) Fethullah Gülen, *Ölçü veya Yoldaki Işıklar*, “Hareket Perspektifi”.
- [637](#) *Mektûbât*, “16. Mektup, Zeyl”.
- [638](#) *Kastamonu Lâhikası*.
- [639](#) *Şualar*, “13. Şua”.
- [640](#) *Kastamonu Lâhikası*.
- [641](#) *Lem’alar*, “28. Lem’a, 2. Nükte, Vahdet-i Vücut’a Dair, Bir Soruya Cevap”.
- [642](#) Yusuf Sûresi/12: 53.
- [643](#) Kıyamet Sûresi/75: 2.
- [644](#) Fecr Sûresi/89: 27–28.
- [645](#) Şems Sûresi/91: 9.
- [646](#) *Sözler*, “26. Söz, Zeyl”.
- [647](#) Furkan Sûresi/25: 43; Câsiye Sûresi/45: 23.
- [648](#) *Emirdağ Lâhikası 1*.
- [649](#) *Buharî*, “Şehadât” 16.
- [650](#) *Emirdağ Lâhikası 1*.
- [651](#) *Mektûbât*, “16. Mektup, 3. Nokta”.
- [652](#) *Mektûbât*, “28. Mektup, 3. Mesele Olan 3. Risale”.
- [653](#) *Lem’alar*, “17. Lem’a, 8. Nota”.
- [654](#) Mülk Sûresi/67: 15.
- [655](#) *Mektûbât*, “Hakikat Çekirdekleri: 105”.
- [656](#) *Lem’lar*, “Onyedinci Lem’a, 8. Nota”.
- [657](#) *Sözler*, “10. Söz, Zeylin İkinci Parçası”.
- [658](#) *Sözler*, “24. Söz, 4. Dal”.
- [659](#) *Sözler*, “24. Söz, 4. Dal”.
- [660](#) *Sözler*, “Lemeât”.
- [661](#) *Mektûbât*, “Hakikat Çekirdekleri”: 69.
- [662](#) *Müslim*, “İmare” 53–54; Ebu Davud, “Edeb” 111.
- [663](#) *Mektûbât*, “16. Mektup, 2. Nokta”.
- [664](#) *Mesnevî-i Nûriye*, “Zeylü’l-Hubab”.
- [665](#) Fetih Sûresi/48: 26.
- [666](#) Hucurât Sûresi/49: 13.
- [667](#) İbn Hanbel, el-Müsned, 5: 441.
- [668](#) *Müslim*, “İmare” 37.
- [669](#) İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi’s-Sahâbe*, 1: 165.
- [670](#) *Buharî*, “İman” 22.
- [671](#) İbn Sa’d, *et-Tabakatü’l-Kübra*, 4:70.
- [672](#) Tevbe Sûresi/9: 31.
- [673](#) Âl-i İmran Sûresi/3:64.
- [674](#) Mücadile Sûresi/58: 22.
- [675](#) Mümtehane Sûresi/60: 4.
- [676](#) *Mektûbât*, “29. Mektup, 7. Kısım, 4. İşaret”.
- [677](#) *Muhakemât*, “Birinci Makale, 3. Mukaddime”.
- [678](#) Fetih Sûresi/48: 26; Hucurât Sûresi/49: 13.
- [679](#) Bakara Sûresi/2: 148; Âl-i İmran Sûresi/3: 133; Hadid Sûresi/57: 21.

- [680](#) *Mektûbât*, “29. Mektup, 7. Kısım, 4. İşaret”.
- [681](#) *Sözler*, “Lemeât”; *Mektûbât*, “Hakikat Çekirdekleri: 48”.
- [682](#) *Buharî*, “Enbiya” 54, “Musakat,” 9; *Müslim*, “Selam,” 153.
- [683](#) *Sözler*, “Lemeât”; *Mektûbât*, “Hakikat Çekirdekleri: 46”.
- [684](#) *Kehf Sûresi/18*: 84.
- [685](#) *Kehf Sûresi/18*: 85, 89, 92.
- [686](#) *Sözler*, “Lemeât”.
- [687](#) *Hutbe-i Şâmiye*.
- [688](#) *Sünuhât*.
- [689](#) *Hutbe-i Şâmiye*.
- [690](#) *Sünuhât*.
- [691](#) *Hutbe-i Şâmiye*.
- [692](#) *Hutbe-i Şâmiye*.
- [693](#) *Sünuhât*.
- [694](#) *Neml Sûresi/27*: 62.
- [695](#) *Rum Sûresi/30*: 19.
- [696](#) *Mektûbât*, “Hakikat Çekirdekleri: 76”.
- [697](#) *Nisa Sûresi-4*: 115.
- [698](#) *Sözler*, “25. Söz, 3. Şua, 2. Cilve”.
- [699](#) *Rûm Sûresi/30*: 30.
- [700](#) Suat Yıldırım, *Kur’ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*, “Nisa Sûresi, 7. âyetin yorumu.”
- [701](#) Ali Ünal, *Allah Kelâmı Kur’ân-ı Kerîm’in Açıklamalı Meali*, “Nisa Sûresi, Not: 4, 5”.
- [702](#) *Sözler*, “25. Söz, 3. Şua, 2. Cilve”.
- [703](#) *Tâ-Hâ Sûresi/20*: 118–119.
- [704](#) *Samuel 2, 5*: 13.
- [705](#) Eugene Hillman, *Polygamy Reconsidered*, s. 88–93.
- [706](#) J. Lung, *Struggling to Surrender*, 172.
- [707](#) Hillman, a.g.e., 92–97.
- [708](#) Kilbride, a.g.e., 108–109.
- [709](#) Abdürrahman Doi, *Woman in Shari’ah*, s: 76
- [710](#) Şerif Muhammed, *To Clarify an Important Point*, <http://www.jannah.org/sisters/compare.html>.
Değerlendirmeler ve kaynaklar için bkn. Ali Ünal, *Allah Kelâmı Kur’ân-ı Kerîm’in Açıklamalı Meali*, “Nisa Sûresi, Not: 2.
- [711](#) *Mesnevî-i Nuriye*, “Zerre”.
- [712](#) *Sözler*, “25. Söz; Lemeât”.
- [713](#) *Mektûbât*, “Hakikat Çekirdekleri”: 100.
- [714](#) *Âl-i İmrân/3*: 14.
- [715](#) *Mektûbât*, “Hakikat Çekirdekleri: 101”; *Sözler*, “Lemeât”.
- [716](#) *Mektûbât*, 22. Mektup, 2. Mebhas.
- [717](#) Prof. Muhammed A. Mennan, *İslâm Ekonomisi*, terc., B. Zengin, Fikir Yayınları, İst., s., 233–238.
- [718](#) Mennan, a.g.e., s., 240–255; Muhammed Bâkır es-Sadr, *İslâm Ekonomi Doktrini*, terc., M. Keskin, S. Ergün, Hicret Yayınları, İst., 1978, c., 1, s., 610–617.
- [719](#) *Sözler*, “Lemeât”.
- [720](#) *Necm Sûresi/53*: 39.
- [721](#) *Rûm Sûresi/30*: 39.
- [722](#) <http://islamqa.com/en/ref/7980/doc>.
- [723](#) *İşârâtül-İcâz*, “Bakara Sûresi, 3. âyetin tefsirinde”; *İşârât*.
- [724](#) *Sözler*, “Lemeât”.

- [725](#) Bakara Sûresi/2: 275–281.
- [726](#) *Mektûbât*, “Hakikat Çekirdekleri: 98”.
- [727](#) *Mektûbât*, “Hakikat Çekirdekleri: 98”.
- [728](#) *Sözler*, “Lemeât”.
- [729](#) *Sözler*, “Lemeât”.
- [730](#) *Sözler*, “Lemeât”; *Mektûbât*, “Hakikat Çekirdekleri: 89”.
- [731](#) İbn Hanbel, *el-Müsned*, 2:33.
- [732](#) Taberanî, *el-Mu’cemül-Kebir*, 1:232.
- [733](#) Nisâ Sûresi/4: 36–37.
- [734](#) *Buharî*, “Edeb” 27; *Müslim*, “Birr” 66.

MÜSLÜMAN VE EKONOMİ

Konuyu Müslümanlar ve ekonomi çerçevesinde biraz daha açacak olursak, Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulur:

Ey Âdem'in çocukları! Her ne zaman namaza (veya tavaf gibi bir başka ibadete) duracak olsanız (çıplak, başkalarına rahatsızlık verici ve tiksindirici bir halde bulunmayın;) temiz ve güzel olan elbisenizi giyin (ve en güzel heyet ve surette bulunun. Yeme ve içmenizde de meşrû sınırlar içinde kalın ve Allah'ın helâl kıldığı yiyecekleri haram kılmayarak) yiyin, için, fakat israfa gitmeyin. Hiç şüphesiz Allah, müsrifleri sevmez. (Ey Rasûlüm!) De ki: "Allah'ın, kulları için yaratıp ortaya çıkardığı (ve bitkilerden, hayvanlardan ve madenlerden elde edilen helâl) giyim, takı ve eşyayı, ayrıca rızık türünden temiz, hoş ve sağlığa zararsız yiyecek ve içecekleri kim haram kılabilir ki?" Yine de: "Onların hepsi, dünya hayatında (başkaları da şüphesiz onlardan faydalanmakla birlikte, temelde) mü'minler içindir; Kıyamet Günü ise sadece mü'minler içindir." Yolumuzun işaretleri olan gerçekleri, ilimle alâkası bulunan ve öğrenmek maksadıyla araştıran bir topluluk için işte böyle detaylarıyla açıklıyoruz.⁷³⁵

Bu âyet-i kerimleri, aşağıda âyetlerle birlikte değerlendirebiliriz:

O Allah ki, asmalı asmasız bağlar-bahçeler-bostanlar, hurmalıklar, istifade ve tüketim açısından farklı farklı ekinler, birbirlerine bazı yönlerden benzeyen bazı yönlerden benzemeyen zeytinler ve narlar yaratıp yetiştirmektedir. Her birinin meyve veya taneleri olgunlaştığında onlardan yiyin; hasat zamanı (fakirlerin, muhtaçların) onlardaki hakkını verin ve israfa gitmeyin. Şüphesiz ki Allah, müsrifleri sevmez.⁷³⁶

"Allah'ın sana ihsan buyurduğu bu servetle Âhret yurdunu kazanmaya çalış; dünyadan da (O'nun sana takdir buyurduğu) nasibini unutma. Allah sana nasıl böylesine büyük bir ihsanda bulunmuşsa, sen de başkalarına iyilikte bulun ve ülkede bozgunculuk çıkarma peşinde olma. Allah, bozguncuları sevmez."⁷³⁷

İslâm'da zühd meselesi

İslâm'da zühd meselesi, iyi tahlil edilip, iyi anlaşılması gereken konulardandır. İnsan, yeryüzünün halifesi olma vazife ve fonksiyonuna sahiptir. Eşyaya Allah'ın çizdiği sınırlar (meselâ ekolojik denge ve kâinatta geçerli küllî kanunlar) çerçevesinde müdahale ile yeryüzünü imar etmek ve yeryüzünde Allah adına O'nun koyduğu kanunlar çerçevesinde hükmetmek demek olan bu vazife ve fonksiyon, tabîî ki öncelikle mü'minler üzerine düşmektedir. Çünkü küfür, Allah ile irtibatı koparır ve insanı yeryüzünde kan döken, bozgunculuk yapan bir varlığa dönüştürür. Dolayısıyla, insanın Allah'a ibadet için yaratıldığı ve dünyada Allah'a en azından belli sayıda ibadet eden kalmadığı zaman Kıyamet'in kopacağı gerçeğinin bize öğrettiği üzere, yeryüzünde insan hayatının varlığı imana, İslâm'a, bu sebeple mü'minlerin varlığına bağlı olduğundan, yeryüzü nimetleri öncelikle mü'minlere aittir ve bunların idaresi, adalet ve hakkaniyet ölçüleri içinde

bölüştürülmesi de mü'minler üzerine borçtur. Mü'minler bu borcu, bu vazifeyi yerine getirmedikleri, bunu yerine getirecek maddî–manevî donanımına sahip olmadıkları zaman sorumlu olurlar. Dolayısıyla, yeryüzü nimetlerinden meşrû dairede faydalanmak onların hakkı, onları adilane dağıtmak, idare etmek ve karşılığında şükretmek ise vazifeleridir.

Buna karşılık, yeryüzü nimetlerinden istifadede israf ile meşrû sınırları aşmak, yeme, içme ve giyinmeyi hayatın gayesi haline getirmek, yasaktır. Bu yasak olduğu gibi, gerektiğinden fazla yeme, bakmakla yükümlü bulunduğumuz kişileri mahrum ve muhtaç bırakacak derecede infakta bulunma, yiyecekleri çürümeye terketme ve gerekli yerde ve şekilde kullanmama gibi yollarla israf etmek de haramdır. Fazla yeme–içme, yenecek–içecek maddeler üzerinde rekabet ve boğuşmayı getirmesinin yanısıra insanda birikmiş enerji demektir ve bunun ölçüsüz boşaltılması da fuhuş gibi helâk edici günahlara yol açar. Bu noktada fertler kendi adlarına zühd ve riyazet yapabilirler; daha doğrusu, helâke yaklaşmamak, israftan, saçıp savurarak şeytanın kardeşi olmaktan⁷³⁸ ve fazla yeme–içmenin sebep olacağı maddî–manevî hastalık veya rahatsızlıklardan, ayrıca harama düşmekten korunabilmek için ve dünyada tüketilen nimetlerden Âhîret'te sorguya çekileceğimizin şuuru için sade, Hz. Bediüzzaman'ın ifadesiyle, büyük çoğunluğun hayat standardında bir hayat sürmeye çalışma, fertler için en tavsiye edilir yoldur. Bunun yanısıra, her nimetin genel manâda şükrün yanısıra, kendi cinsinden de şükür istediği unutulmamalı, yani nimetlerde başkalarına ait haklar infak yoluyla yerine getirilmelidir. Şöyle ki, Kasas Sûresi 77'nci âyetinde buyrulduğu gibi, Allah'ın verdiği nimetlerle öncelikle Âhîret hayatı kazanılmaya çalışılmalı; bu nimetler, dünya hayatını da arz edilen ölçüler çerçevesinde devam ettirebilme adına tüketilmelidir.

Meselenin diğer yönünü tekrar vurgulayacak olursak, İslâm Ümmeti, yeryüzü nimetlerinin temellük ve tasarrufunu başkalarına bırakamaz. Cenab-ı Allah'ın (c.c.) öncelikle mü'minler için yarattığı nimetlerin başkaları tarafından kullanılması, işletilmesi, taksim edilmesi, mü'minlere ait bir varlığın gasbedilmesi manâsına gelir ve eğer bir mü'min, kendi malının gasbedilmesi karşısında duyduğu infiali yeryüzünü nimetlerinin, bilhassa İslâm dünyasının yeraltı–yerüstü kaynaklarının başkaları tarafından, bir de İslâm ve Müslümanlar aleyhinde kullanılması karşısında duymuyorsa, yeryüzündeki vazifesinin şuurunda değil demektir. Şu halde, yine

Bediüzzaman hazretlerinin verdiği ölçü içinde, dünya, kalben istenmemeli, fertler onu kalben terketmeli, kendi adlarına büyük çoğunluğun hayat standardı ölçüsünde bir hayatı tercih edebilmeli, kalblerine dünyevî bir şeyin girmesine izin vermemeli, fakat bütün bir Ümmet olarak dünya kesben istenmeli; dünya, Müslüman toplum veya toplumlar tarafından kazanılmalı ve ondaki nimetler Allah için, O'nun yolunda kullanılmalı ve özellikle İslâm düşmanlarının, insanlar üzerinde tahakküm kurarak, onları keyiflerince kullananların, kullanacakların tasarrufuna bırakılmamalıdır.

• **Bazen hayır, şerre vasıta olur.** [739](#)

Nasıl her doğru söz her zaman hakka ve hakikate hizmet etmez, hattâ hak ve hakikatin aleyhinde olabilirse, bunun gibi, bazen hayır da şerre vasıta olur. Evet, her söylenen söz doğru olmalı; fakat bu doğru söz, yerinde, zamanında, dozajında ve doğru insanlar tarafından söylenmeli; aksi halde, doğru bir söz, yanlışta, bâtila hizmet edebilir. Hayırlar da aynıdır. Hayırlı bir iş, hayırlı bir davranış, yine yerine, zamanına, hem özne, hem nesne, yani hem hayrı söyleyen ve işleyen, hem de ona muhatap kişiye ve dozajına göre hayır veya şerre sebep olur. Hayırlarda ve doğrularda yerin, makamın, kişilerin, şartların, zamanın ve dozajın onlardan ayrılmaz tesiri vardır ve bunlar, daima nazara alınmalıdır.

Bunun yanı sıra, bazen de bizzat kişiler, hayrı şerre sebep ve vasıta kılar. Meselâ, sahip kılındığı meziyet ve faziletler, ilim ve servet, makam ve mevki, meyve yüklü dalların eğilmesi gibi, insanı daha fazla tevazua sevk etmelidir. Oysa, bu meziyet, fazilet ve varlıklar, toplum içindeki çoğu “seçkin”lerde veya makam sahiplerinde tahakküm ve kibire sebep olabilmektedir. Diğer yandan, fakirlik, âcizlik, zayıflık; şefkat, merhamet ve ihsanı çekmesi gerekirken ne yazık ki, bunlar, insanları zillete ve esarete atmaya yol açabilmektedir. Yine, bir başarı veya eserden hâsıl olan güzellikler ve şeref, baştakilere ve seçkinlere peşkeş çekilirken, o başarı veya eserin yol açabildiği kötülükler ise avama ve alt birimlerdeki fertlere taksim olunmaktadır. Oysa:

- **Temasül, yani misliyet, tezaadın sebebidir; tenasüp, tesanüdün (dayanışma) esasıdır; sığar-ı nefis (aşağılık kompleksi), tekebbürün kaynağıdır; zaaf, gururun madenidir; acz, muhalefetin menşesidir; merak, ilmin hocasıdır.** [740](#)

MİSLİYET, TENASÜP, AŞAĞILIK KOMPLEKSİ, ZAAF, ACZ,

MERAK VE NETİCELERİ

Burada her bir cümlede ifade edilen tesbitler, insanı ve insanlar arasındaki münasebetleri anlama adına gerçekten birer küllî kaide hükmündedir.

Temasül, tezanın sebebidir. Yani, misliyet, zıtlaşmayı getirir. Elektrikte artı kutuplar birbirini, eksi kutuplar da birbirini iter; yani aynı elektrik yüküne sahip kutuplar, bir araya gelemez; ancak artı ve eksi gibi birbirine zıt kutuplar bir araya gelir. Cenab-ı Allah'ın bir yerde, meselâ kâinatta geçerli kanunları, birer Şeriat-ı Tekvîniyye yasası olarak insan hayatında da geçerlidir. İnsanlar, bu kanunları anlasalar Din'i de iyi anlayabilirler. Bundan dolayıdır ki, Kur'ân'ın en anlaşılır ve en yanıltmaz iki tefsir kaynağından biri bizzat kendisi, lâfzı, üslûbu, belâğati, diğeri ise kâinattır. Yine, kâinatı en iyi anlayıp tefsir edebilmenin, kâinatı inceleyen ilimlerin ana prensiplerini tesbit edebilmenin en iyi ve yanıltmaz yolu da yeterince Kur'an bilgisine sahip olmak, Kur'ân'ı yeterince anlayabilmektir. Nasıl artı elektrik yüklü kutuplar ve eksi elektrik yüklü kutuplar birbirlerini iterse, aynı cinsler arasında da evlenme olmaz, olamaz.

Bu gerçeği, içtimaî hayatta ve insanlar arasındaki münasebetlerde de aynen görürüz. Meselâ, aynı sahada çalışan, aynı hedefe yürüyen, aynı makamı paylaşan, aynı unvana sahip, aynı meslekte bulunan ve bilhassa kabiliyet açısından da birbirine yakın insanlar arasında kıskançlıklar ve uyumsuzluklar görülür. Emsal, emsali kaldıramaz, çekemez. Fıtrattaki bu hususiyetin iradî olarak terbiye edilmesi gerekir; çünkü insan, diğer varlıklar gibi iradesiz ve hayatın tamamında fitratın cebrî kanunlarına tâbi olmayıp, iradesinin kapsamı dâhilinde terbiye (eğitim-öğretim) görmesi gereken bir varlıktır.

Tenasüp, yani karşılıklı denge ve orantı, dayanışmanın esasıdır. Meselâ, Cenab-ı Allah (c.c.), insana iki el vermiş ve her bir elde beş parmak var etmiştir. Her iki eldeki karşılıklı parmaklar birbirleriyle aynı ölçüdedir ve parmakların arası boştur. Bu boşluklardan parmaklar birbirlerine girerek bir bütünlük, bir yumruk oluşturur. Bir diğer misali yapbozların üzerinden verebiliriz. Bir yapbozu meydana getiren parçalar arasında karşılıklı oran vardır ve bu karşılıklı oranlar, yapbozların bir araya gelerek bir bütün oluşturmasına sebeptir. Yine, yüz trilyon civarında hücreden, binlerce kilometre uzunlukta damarlardan, sinir ağlarından, kan, kemik ve kaslardan ve çok sayıda uzuv ve organdan oluşan vücut, tam bir bütünlük arzeder ve bu bütünlük içindeki söz konusu parçalar, birbirine tam destek verir; çünkü

aralarında hem vazife bakımından, hem de şekil bakımından tam bir orantı (nisbet), dolayısıyla dayanışma söz konusudur. Çift olan organlar da tam bir simetri içinde birlik ve bütünlük meydana getirir, aynı hedefe yönelik hizmet görür ve böylece temasülün (misliyetin) yol açabileceği zıtlık, birbiriyle çelişme ve çatışma giderilip, orantıdan hâsıl olan dayanışma ortaya çıkar.

Sıgar-ı nefis (aşağılık kompleksi), tekebbürün kaynağıdır. Hz. Bediüzzaman'ın kişinin içtimaî hayattaki mevkiî açısından tevazu ve tekebbürle ilgili olarak da ifade buyurduğu gibi, içtimaî hayatta görünüp göreceklere pencereleri olmayan veya bu pencereleri daha yukarıda bulunduğu için boyları yetmeyen, kendi vicdanlarında aşağılık kompleksine kapılmış insanlar ayaklarını dikerek söz konusu pencereye ulaşmaya, yani gurur ve kibirle kendilerini büyük göstermeye, büyük görünmeye çalışırlar. Hemen her gurur ve kibir, bir aşağılık kompleksinin eseridir ve kişinin bu kompleksi tatminle vicdanını bastırma teşebbüsü veya bu şekilde kazanılan bir sıfattır.

Zaaf, gururun madenidir. Nasıl aşağılık kompleksi kibire kaynaklık ediyorsa, kişinin başarısızlıkları, ulaşamadığı hedefleri, kendisinde bulunduğu kusur ve eksiklikler, ayrıca şahsiyet zaafı da gururla telâfiye çalışılır. Meselâ, aslında korkak bir insan, kendisini cesur göstermeye çalışır; gerekli icraatı olmayan insan, üst perdeden konuşarak ve başkalarını tenkit ederek, kendisinin çok iş yaptığı imajı vermeye çabalar.

Acz, muhalefetin menşeidir. Müsbet ve yapıcı davranamayan, bu davranışın gerektirdiği cesaret, cömertlik ve fedakârlığı rûhunda bulamayan, ortaya inşa ve tamir adına bir şey koyamayan insan, zayıf insandır ve muhalefetle, tahriple kendini gösterme yoluna gider. Son bir-birbuçuk asırda İslâm dünyasında, özellikle Türkiye'de bazı kesimlerde İslâm, tamamen kendine ait bir gerçekleşme, temsil, tatbik ve tebliğ çizgisine sahip bir aksiyon olarak değil, bir tepki, reaksiyon ve muhalefet ideolojisi gibi algılanmıştır. Eksiksiz ve kusursuz kendi değerleriyle bir Din'den çok zamana ve yere göre ya Marksizm muhalifi, ya kapitalizm muhalifi, ya Faşizm muhalifi bir ideoloji veya ABD karşıtı, Rusya karşıtı, İsrail karşıtı bir siyasî sistem gibi görülüp değerlendirilmiş ve çoğu Müslüman, hattâ İslâmî hareket, İslâm'a böyle bir yaklaşım içinde gerek kendi, gerekse başka Müslümanların davranışlarını İslâm açısından değil, muhalif oldukları ideolojiler veya ülkeler üzerinden değerlendirme gibi bir fecaati işlemekten kurtulamamıştır. Bunun neticesinde de, hiç alâkası olmadığı halde bazı

Müslümanları ve İslâmî hizmetleri bazı ülkelerle bir gösterme, hattâ onlara yamama gibi suizanlar, iftiralar almış başını gitmiştir. İşte bütün bu yanlışlar, aczin, İslâm'a müsbet manâda, yapıcı ve inşa edici bir yolda hizmet edemeyip, aczi muhalefetle örtmeye çalışmanın neticesidir.

Merak, ilmin hocasıdır. İlim öğrenmenin en kestirme yolu merak ve ihtiyaçtan geçer; esasen, merak da giderilmesi gereken bir ihtiyaçtır. Cenab-ı Allah (c.c.), hayatımızın devamını teneffüse, yeme, içme ve dinlenmeye bağlı kılmış, teneffüsü en hayatî önemi sebebiyle vücudun insan iradesi dışında çalışmasına havale ederken, yeme, içme ve dinlenmeyi iradeye bağlasa da, açlık, susuzluk ve yorgunlukla insanı yeme, içme ve dinlenmeye mecbur bırakmıştır. Ancak acıkma hissiyle yer, susama hissiyle içer ve yorgunluk sebebiyle dinleniriz. İşte, ilim öğrenmek için de öğrenilecek şeye karşı açlık hissetmek gerekir. Bu hususta açlığı tahrik eden en önemli iki faktör, şüphesoru ve meraktır. Merak, kendi başına da araştırma ve öğrenmeyi tetikleyen bir unsurdur. Merak yok, ihtiyaç da hissedilmiyorsa ilim elde etme zoraki bir gayret olacağı için, fazla bir kazanç va'detmez.

- **Deli adama “İyisin, iyisin!” denilse iyileşmesi, iyi adama “Fenasın, fenasin!” denilse fenalaşması, nadir değildir.**⁷⁴¹

TELKİN, PROPAGANDA VE REKLÂM

Sürekli telkinin, propagandanın, reklâmın insanlar üzerinde önemli ve büyük tesiri vardır. O bakımdan, yalan da olsa, telkin, propaganda ve reklâm, insan üzerinde muhakkak tesir bırakır. Bundandır ki, yalan ve iftira için “Çamur at, izi kalsın!” bir atasözü olmuştur. Telkin, tıpta da özellikle psikolojik rahatsızlıkların tedavisinde, hattâ gizli servisler tarafından insanları belli yönere ve hareketlere sevkmede kullanılmaktadır. Hz. Bediüzzaman, “Deli adama ‘İyisin, iyisin!’ denilse iyileşmesi, iyi adama ‘Fenasın, fenasin!’ denilse fenalaşması, nadir değildir.” sözüyle bu gerçeğe, bilhassa ısrar ve telkinin insan üzerindeki önemli tesirine dikkat çekmektedir.

- **İnsana, âdeta “Fıtratını değiştir!” manâsında “Haset etme! Hırs gösterme! Düşmanlık besleme! İnat etme! Dünyayı sevme!” demek, onda tesir göstermez. Bunun yerine, insanda hükmeden binlerce hissiyatın yönünü hayırlı şeylere çevirmek, onların mecraını değiştirmek gerekir.**⁷⁴²

EĞİTİM İÇİN İNSANDAKİ ZAHİREN MENFÎ HİSLERİN MECRAINI

DEĞİŞTİRMEK

Aşk ve gelecek endişesi gibi, insanda daha başka yüzlerce duygu vardır. Meselâ, mal, şöhret ve mevki hırsı, bunlardan bir diğeridir. Onun da mecazîsi ve hakikîsi söz konusudur. İnsan, mal sahibi olmak ve mal biriktirmek için olduğu gibi, makam, mevki ve şöhret sahibi olmak, insanların gözünde mevki elde etmek için de şiddetli hırs gösterir. Ama bakar ki, hırsın sınırı yoksa da, herkesin bir tüketim sınırı var. Bir bakıma, orta dereceli geliri olan biri ile en zengin insan da birbirine yakın seviyede yaşıyor. Bunun da ötesinde, ne zaman geleceği belli olmayan ve her an gelmesi muhtemel bulunan ölüm, herkesi eşitleyiveriyor. Ayrıca, hastalıklar, haberli ve habersiz gelen musibetler ve daha başka faktörler, hayatı birden acılaştırıyor. Çok mala sahip olanlar değil, helâlinden kazanıp, kanaat ve şükretmesini bilenler, çok mala sahip olanlardan daha rahat ve rahat bir kalble yaşıyor.

Aynı şekilde, mevkî ve makamlar, insanın şerefinden, haysiyetinden çok şey alıp götürüyor; bunlar etrafındaki mücadeleler, güzel ahlâkı da, faziletleri de yok ediyor ve insanı gerçek mertebe olan insanî mertebelerin en altlarına düşürüyor. Ayrıca, bunlar, insan rûhuna tatmin vermediği gibi, şöhret, makam, statü ve insanlar gözünde mevki sahibi olma, çok geçici olarak bir mutluluk veriyor gibi olsa da, sürekli bir kalb ve vicdan sızısı bırakıyor. Bütün insanlar bizi takdir etse bu bize bir şey kazandırmadığı gibi, kimse takdir etmese bir şey de kaybettirmiyor. Ayrıca, bu hisleri tatminin hiçbir sınırı da yok. Tuzlu su ile kanmaya çalışmak gibi, bu hisler, tatmin buldukça daha çok tatmin istiyor. Sonra, insanların sevgisini ve takdirini kazanma arzusu ve hırsı, insanı riyaya, yapmacıklığa, dalkavukluğa, başkalarının önünde eğilmeye götürüyor. İşte insan, bütün bunları görür ve fitratındaki şöhret, makam, insanlar gözünde mevki sahibi olma gibi kendinde kuvvetli hükmeden duygularını bu defa Allah'ın rızasını kazanmaya yöneltir; O'nu bulanın her şeyi bulduğunu, O'nu kaybedenin her şeyi kaybettiğini, O'nun rızasının her şeye yettiğini anlar ve tecrübe eder. O'nun rızasını kazanmanın iman ve sâlih amelden geçtiğini kavrar ve böylece sâlih amellere ve insanî faziletlere yönelir. Neticede gerçek insan olma yoluna girmiş olur ve bu yolda yürümenin zevkinin başka bütün zevklerden ne kadar büyük olduğunu idrak eder. Böylece, haysiyetini, şerefini ve gerçek değerini de bulmuş olur.

Misallerde görüldüğü üzere, insanlar, kendilerine verilen manevî cihazları, melekeleri, duyguları, dünya ve nefisleri hesabına ve dünyada ebedî kalacak

gibi gafilane sarfetseler, bu, ahlâk-ı rezileye, israfa ve abesiyete sebep olur. Eğer bunları öncelikle manevî-uhrevî vazifelere ve dünya işlerine de bu çerçevede sarfetseler, bu defa bu manevî cihazlar, duygular ve melekeler, güzel ahlâka kaynaklık eder, hikmet ve hakikate de uygun olarak her iki dünyada saadete kapı açar. Günümüzde vaizlerin ve nasihatçilerin tesirsiz kalmalarının sebeplerinden biri, insanlara, “Haset etme! Hırs gösterme! Düşmanlık besleme! İnat etme! Dünyayı sevme!” demek, yani onlara “Fıtratını değiştir!” gibi imkânsız bir teklifte bulunmaktır. Oysa insanlara manevî tekâmülleri için verilen bu duyguların hakikî halleri gösterilmeli, onların yönleri, yukarıda açıklanmaya çalışıldığı gibi, hayırlara –meselâ, hırs, hayır işlemeye doymamaya ve Allah’ın rızası kazanma istikametinde sürekli mücahedeye; kıskançlık, hayırlarda yarışmaya, ilim, manâ ve ahlâk bakımından daha önde insanlar gibi olmaya, onlara yetişmeye çalışmaya; düşmanlık, nefse, şeytana, küfür ve nifak gibi sıfatlara düşmanlığa; inat, hakta ve doğrudan sebata; dünya sevgisi, onu kalben terketmeye, fakat meşrû istikamette kazanıp Allah yolunda harcamaya ve onun Âhret’in tarlası ve Cenab-ı Allah’ın İsimleri’nin çiçeklerinin bahçesi olan yönünü sevmeye–çevrilmeli ve böylece bu duygular, manevî tekâmülün zembereği ve iki cihanda saadetin anahtarları olarak insana verilme gayeleri gerçekleştirilmelidir.

- **Vicdanın, kalbin ziyası, dinî ilimlerdir. Aklın nûru, fûnûn-u medeniye (fenler, müsbet ilimler)dir. İkisinin birleşip kaynaşmasıyla hakikat tecellî ve talebenin himmeti pervaz eder. Ayrıldıkları vakit, birincisinde taassup, ikincisinde hile ve şüphe doğar.**⁷⁴³

BÜTÜN İNSAN YETİŞTİRME ADINA KAFA–KALB İZDİVACI

Sus, kâinat mescid-i kebîrinde Kur’ân kâinatı okuyor!

Hiz. Üstad Bediüzzaman’ın Risale-i Nur’da üzerinde hassasiyetle durduğu ve bu çalışmada yer yer temas edildiği üzere, kâinat, Kur’ân ve genelde insan, fakat “yürüyen/yaşayan Kur’ân” olarak Peygamber Efendimiz (s.a.s.), bize Cenab-ı Allah’ı tarif eden, marifetullah kaynağı üç küllî muarraf, yani tarif edicidir. Bunlar, aynı manânın üç ayrı malzemeyle yazılmış kitaplarıdır. Bundan dolayı Hiz. Bediüzzaman (r.a.), kâinat için “kitab-ı kebîr-i kâinat (büyük kâinat kitabı)” tabirini kullanır ve Kur’ân kâinatın ezeli tercümesi olduğu cihetle, “Sus, kâinat mescid-i kebîrinde Kur’ân kâinatı okuyor!”⁷⁴⁴

der. Kur'ân, kâinatı okur; kâinat, Kur'ân'ı resmeder ve insan, insan-ı kâmil olarak Peygamber Efendimiz (s.a.s.), her ikisini okur ve resmeder.

Kâinat, Cenab-ı Allah'ın Kudret ve İrade sıfatlarından gelen kelimelerinin mecmuası veya kitabı, Kur'ân ise, Kelâm sıfatından gelen kelimelerinin mecmuası veya kitabıdır. Kur'ân-ı Kerim'de "Allah'ın kelimeleri" tabiri, hem Kur'ân'ın kelimeleri, hem de kâinattaki her bir nesne, her bir hadise için kullanıldığı gibi,⁷⁴⁵ bütün bu kelimeler Cenab-ı Allah'ı tarif ettiği, O'nun ma'rifetinin işaretleri olduğu, yani hepsi Allah'a işaret ettiği için, Kur'ân'ın iki nokta arasındaki cümlelerine de, kâinattaki her şeye ve her hadiseye de yine Kur'ân'da 'âyet' adı verilir. Ve bu gerçekler sebebiyledir ki, özellikle Sufî Müslüman âlimler, Kur'ân için "vahyedilmiş kâinat", kâinat için "yaratılmış Kur'ân" tabirini kullanmışlardır.

Bu gerçeklerden çıkan önemli bir netice vardır: Kâinatı ve insanı inceleyen ilimler (fizik, kimya, astronomi, coğrafya, astro-fizik, matematik, zooloji, biyoloji, tıp vb.) Kur'ân'ı anlamada son derece önemli olduğu gibi, Kur'ân'ı iyi bilmek de, kâinatı ve insanı doğru tanımada ve bu ilimlerin aslî prensibini kavramada anahtar role sahiptir. İnsanların ilme döküldüğü günümüzde ve daha da döküleceği gelecekte, en iyi Kur'ân tefsiri kâinatı inceleyen ilimlere dayalı olarak yapılacak ve bu ilimler de gerçek niteliğini ancak Kur'ân'ın ışığı altında bulacaktır. Bu sebeple, günümüzde de, gelecekte de okumuş zihinlere İslâm, en iyi, en açık ve akılları ikna ve fethedecek derecede söz konusu ilimler yoluyla anlatılacaktır ve Müslümanlar için bilhassa gelecekte en önemli vazife ve mesele budur.

İlimler ve meleklerin insan önünde secdesi

Kâinat ile Kur'ân'ın birbirinin tefsiri olduğu gerçeği ve Kur'ân'ı, İslâm'ı iyi anlama ve anlatma adına kâinat ilimlerinin taşıdığı önem, meleklerin insanlığı temsilen Hz. Âdem önünde secde ettirilmesinde apaçıktır. Hz. Âdem'e melekler önünde rüçhaniyet kazandıran ona öğretilen isimlerdi ki, bunlar bütün eşyayı tanımının anahtarları, hattâ eşyanın kendisi idi. Yani, Hz. Âdem'e bütün eşya Levh-i Mahfuz'daki asıl halleriyle, özleriyle gösterildi ve o, eşyayı tanıdı. Tanımak, bilmek ile isim koymak aynı şeydir. İsim ile müsemmâ, yani isimlendirilen şey, aynıdır. Doğru isim, ancak tam tanımakla konabilir. İşte, eşyayı tanıyan ve isimlendiren Hz. Âdem (a.s.), bu sebeple meleklerle üstün kılındı ve melekler, onun önünde secdeye gitti. Öyleyse, eşyayı tanımak, yani bu tanıma gayretinin adı veya neticesi olan

kâinatı inceleyen ilimler, hem insanın yeryüzünde halife kılınmasının ana sebebi ve bu hilâfeti yerine getirmenin “Din” ile birlikte gerçek faktörüdür. Beşerin halife olması, Allah’ın hükümlerini icra ve kanunlarını tatbik etmesi içindir. Bu ise, tam bir ilme bağlıdır; hem Din, hem kâinat ilmine bağlıdır.⁷⁴⁶

İşte, gerçek eğitim ve öğretim, hem Din’i, hem kâinatı, hem de insanı öğretmekle mümkündür. Allah (c.c.), bu eğitim ve öğretim için insana hem tefekkür, muhakeme, mukayese, hatırlama, ezberleme, derin ve etraflı düşünüp sonuç çıkarma, anlama gibi pek çok melekeye sahip zihin veya aynı manâda kullanacak olursak akıl, hem de inanma, tasdik etme, bir manâda tecrübe etme adına kalb vermiştir. Belki, irade ve hissi de içine katarak, bunların hepsini ihtiva eden ‘vicdan’ vermiş, bir başka ifadeyle, insanı âdetâ vicdan kılmıştır. Bu melekeler içinde akıl veya zihin, ilimlerle, bilhassa kâinat ilimleriyle nurlanır; kalb ise, iman ve dinî ilimlerle aydınlanır, ışığını bulur. Batı’da orta çağlarda din adına ilimler ihmal edilmiş, ifrata gidildiği ve denge bozulduğu için Rönesans’la birlikte bu defa ilimler, dine rağmen ve dine karşı gelişmeye başlamış, kısaca Batı tarihi, din ile ilmin çatışma tarihi olmuştur. Bunun neticesinde din, aklî ve ilmî olması gerekmeyen dogmalar mecmuası olmaya indirgenip, kör taklit ve katı taassuba, düşmanlıklara yol açmış, ilim ise, dinden kopuk olarak insana faydalar kadar, belki daha zarar getirmiş, ferdî ve içtimaî bunalımlara yol açmış, korkunç bir silahlanma ve sömürünün zeminini hazırlamış, insanı en tahripkâr bir varlık haline getirmiştir.

Gerçek insanî dünya

Gerçek insanî dünya, ancak insanın sadece bedenden, sadece akıldan veya zihinden, sadece kalbden ibaret olmadığı ve buna göre dinî ilimlerle kâinat ilimlerinin bir arada ve birbirlerinin tefsiri, tercümanı olarak okutulduğu bir zeminde ancak kurulabilir ve ancak bu zeminde gerçek insanlar yetişebilir. Bu zeminde, kâinat ilimleri zihni aydınlatacak, dinî ilimler kalbi aydınlatacak ve bunların kaynaşmasıyla, birleşmesiyle talebenin gayreti havalanacaktır. Yoksa, tarihte olduğu gibi, akıl veya zihin kâinat ilimleriyle aydınlanmazsa, kalb dinî ilimlerle ışığını bulmaya çalışsa da bundan kör taklit ve katı taassup veya fanatizm doğar; buna karşılık, kâinat ilimleri Din’den veya dinî ilimlerden kopuk öğretilirse, bu defa ortaya şüphe, inkâr, neticede ferdî ve içtimaî bunalımlar, krizler çıkar.

- **Cenab-ı Hakk (c.c.), kemal-i rahmetinden, Ümmet-i Muham-med’in**

bozulduğu her dönemde Mehdî hükmünde bir kâmil mürşid göndermiştir. Ümmet'in tamamen bozulacağı âhir zamanda da onların en büyüğü olarak Mehdî'yi gönderecektir.⁷⁴⁷

MEHDÎ VE MEHDİYET

Tek İlâhî Din İslâm ve misyonlarıyla peygamberler

Daha önce de temas edildiği üzere, Cenab-ı Allah'ın ilk insandan bu yana insanlık için tayin buyurup gönderdiği din İslâm'dır. İnsanlığın ve insan hayatının değişmez boyutlarına ve hakikatlerine hitap eden temel itikad, ibadet, ahlâk ve muamelât, hattâ ukubât kaideleri açısından hep aynı kalan, fakat hayatın değişen yanlarına hitap eden ikinci veya üçüncü derecedeki hükümleri açısından zaman içinde kısmî değişmeler gösteren bu din, Peygamber Efendimiz'e (s.a.s.) gelinceye kadar genellikle peygamberler tarafından tebliğ, temsil ve tatbik edilmiştir.

Bu süreçte elbette, meselâ Hz. Musa'nın (a.s.) ümmetinde ahbâr, rabbi-rabbanî, Hz. İsa'nın (a.s.) ümmetinde râhib (ruhban) gibi isimlerle anılan âlimler de belli bir rol oynamışlarsa da, özellikle gönderilen İlâhî kitaplar kaybolduğu veya tahrife uğradığı için peygamberler de eksik olmamıştır. Bu peygamberler ise, üç grup veya üç isim altında var olmuştur.

Ülü'l-azm rasûller, rasûller ve nebîler

Belli zamanlarda veya zaman aralıklarında, Kur'ân-ı Kerim'de "ülü'l-azm (tam karar, azimet ve azim sahibi)" rasûller olarak anılan⁷⁴⁸ Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve nihayet Peygamber Efendimiz (Allah'ın salât ve selâmı hepsinin üzerine olsun!), Şeriat da ihtiva eden birer Kitap'la gönderilmiştir.⁷⁴⁹

Bu peygamberler arasında, Peygamberimiz'den (s.a.s.) önceki dönemlerde Kur'ân-ı Kerim'de isimleri anılan veya anılmayan başka "rasûl"ler de gelmiş ve gönderildikleri kavim içinde vazife ifa edip gitmişlerdir. Hz. Yakup'la (a.s.) başlayan İsrail Oğulları tarihinde Hz. Musa (a.s.) ile Şeriat ihtiva eden, hattâ Hz. Musa'ya ayrıca Sahifeler de verildiği için⁷⁵⁰ Şeriat'tan ibaret olan Tevrat gönderilmiştir. İşte söz konusu İsrail Oğulları tarihinde, Hz. Musa (a.s.) gibi ülü'l-azm bir rasûlün izinde bazen Hz. Davud (a.s.) gibi hilâfet, Hz. Süleyman (a.s.) gibi meliklik misyonu da bulunan rasûllerin yanısıra Hz. İlyas (a.s.), Hz. Elyesa (a.s.), Hz. Yunus (a.s.) ve Hz. Eyyub (a.s.) gibi rasûller de görevlendirilmiştir. Ayrıca, bu rasûllerin arasında çok sayıda nebî

de gelmiştir. Ülü'l-azm rasûller, zamanla âdetâ ortadan kalkan Din'i, İslâm'ı Şeriat'ıyla birlikte tamamen diriltme (ihya) ve Şeriat'ında bazı değişikliklerde bulunma misyonuna sahipken, Hz. Davud ve Hz. Süleyman gibi rasûller aynı zamanda birer devlet başkanı (halife, melik); Hz. Eyyub, Hz. Yunus, Hz. İlyas, Hz. Elyesa ve Hz. Zekeriya (Allah'ın selâmı hepsinin üzerine olsun!) gibi rasûller ise, Din'in itikad, ibadet, ahlâk, muamelât gibi şubelerinin birinde veya bir kısmında ihya ve tecdit vazifesi görmüşlerdir. Bunların arasında çok sayıda gelen ve rasûl olmayan “nebi”ler ise, ya kendi zamanlarında bir rasûl geldiğinde ona destek vermekle vazifelendirilmiş⁷⁵¹ veya Din ile hükmetmek, Din'i tatbik etmek ve insanları bu konuda irşad vazifesini yüklenmişlerdir.⁷⁵²

Peygamber Efendimiz ile diğer peygamberlerin misyonları arasında önemli bir fark

Bu noktada çok önemli bir husus daha vardır ki, Peygamber Efendimiz'den (s.a.s.) önce gelen bütün rasûller ve nebîler, Allah'ın Dini olan İslâm'ı bütün küllîliği, câmiyyeti ve evrenselliğiyle temsil, tatbik ve tebliğ etmemiş, onu ancak belli bir zaman, mekân ve kavimle sınırlı olarak temsil, tatbik ve tebliğ etmişlerdir. İslâm, Peygamber Efendimiz'le (s.a.s.) birlikte artık evrensel olarak tebliğ, temsil ve tatbik edilmiş, Kur'ân-ı Kerim de İslâm'ın evrensel ve son kitabı olarak, önceki kitapların uğradığı tahrife uğramayıp, tek bir harfi bile değişmeden korunagelmiştir. Dolayısıyla artık vahye ve yeni bir peygambere ihtiyaç yoktur. Fakat, İslâm ile insanların, Müslümanların münasebeti her zaman aynı canlılıkta olmadığı gibi, tarihin hiçbir döneminde yeryüzünün tamamında şartlar aynı ve toplumlar, kavimler ve milletler, hattâ fert fert insanlar, aynı seviyede olmamışlardır. Bu arada, İslâm'ın tertemiz bünyesine yer yer ve zaman zaman düşünce, itikad, ibadet ve uygulama noktalarında başka dinlerden ve felsefelerden pek çok yanlışlar da sokulmuştur.

Âlimler, mürşidler, müceddit veya muhyîler

İşte bunlar ve bunlar gibi sebepler, önceki dönemlerde rasûllerin ve nebîlerin gördüğü fonksiyonu görecektatların varlığına ihtiyaç hissettirmiş ve nitekim İslâm tarihinde bu fonksiyonu gören zatlar gelmiş, bir hadis-i şeriften hareketle⁷⁵³ bu zatlara “müceddit (yenileyici)”, gördükleri fonksiyona tecdit veya İmam-ı Gazalî hazretlerinin bir eserine verdiği isimle “ihya (diriltme)” adı verilmiştir.

Evet, hem büyük Müslüman âlimler, hem de “meşayih” denilen büyük manevî müridler, İslâm tarihinde peygamberlerin önceki dönemlerde gördükleri fonksiyona yakın bir fonksiyon gördüler. İslâm’ı doğru anlama, doğru yaşama ve bunun için zihnen, ilmen ve mânen irşad ve terbiyede bulunma noktasında insanlara rehberlik ettiler. Onlarla peygamberler arasındaki fark, peygamberler Allah’tan vahye mazhar bulunmalarına ve peygamberliğe ait sıdk, emanet, fetanet, tebliğ, ismet ve her türlü aklî ve bedenî kusurdan uzak bulunmak olan altı aslî sıfatta çok önde olmalarına mukabil, Müslüman âlimler ve müridler, Kur’ân’a ve Sünnet’e sıkı sıkıya sarıldılar; vahiy kesilmiş olmakla beraber, ilhamlarını Kur’ân ve Sünnet’ten aldılar. Siyaset sahasında da gerçek İslâmî duruşu yeniden sağladılar; bir başka ifadeyle, gerçek İslâmî idareyi ihya ettiler; İslâmî düşünce ve inancı başka dinler veya felsefelerden kaynaklanan gayr-ı İslâmî unsurlardan temizlediler ve İslâmî hayata yeni bir canlılık kattılar.

Söz konusu muhyî veya mücedditler arasında bilhassa dört Sünnî fıkıh mezhebinin kurucuları olan İmam Ebû Hanife (699–767), İmam Muhammed ibn İdris eş-Şafiî (767–820), İmam Malik ibn Enes (712–795) ve İmam Ahmed ibn Hanbel (780–855), öte yandan, İmam Ebû Mansur el-Matüridî (852–944) ve İmam Ebu’l-Hasan el-Eş’arî (874–935), âdeta kurucu mücedditler ve Emevîler’den Ömer ibn Abdülaziz, Abbasîler’den Halife Mehdî, Osmanlılar’dan Fatih Sultan Mehmed ve Yavuz Sultan Selim gibi halife veya hükümdarlar, idare sahasında mücedditler olarak görülebilir. Diğer yandan, Ebu’l-Hasan el-Eş’arî (873–935), Ebû Ishak al-İsfaranî (? – 1027), Ebû Bekir Muhammed ibn Ahmed es-Serahsî (1009–1090), Abdülkadir Geylanî (1077–1166), İmam Fahrüddin er-Razî (1149–1210), Ebu’l-Hasan Ali eş-Şazilî (1196–1257), Tacüddin Abdülvehhab ibn Ali es-Sübkî (1327–1370), Sadüddin et-Taftazanî (1322–1390), Abdülvehhab ibn Ahmed eş-Şaranî (1492–1565) ve Celâlüddin es-Süyutî (1445–1505), Şah Velîyullah Dehlevî (1702–1762) ve Mevlâna Halid-i Bağdadi (1776–1826) gibi ve daha başka büyük âlimler ve müridler, İslâm tarihinde halkı gerçek inanç, ibadet ve amele yönlendirme ve gerçek İslâmî hayatı yeniden te’sis etme adına Allah’ın izniyle büyük hizmetler verdiler. Bunlar arasında muhyî veya müceddit olarak en meşhurları ve en çok kabûl görenleri, İmam Ebu Hamid Muhammed ibn Muhammed el-Gazalî veya el-Gazzalî (1058–1111) ile İmam-ı Rabbanî Ahmed Faruk el-Sirhindî (1564–1624) olmuştur.

Âhir Zaman'da gelecek olan Hz. Mehdî

Kısaca, İslâm tarihinde Fıkıh ve itikad sahasında kurucu mezhep imamları, ayrıca, İmam-ı Gazalî ve İmam-ı Rabbanî gibi büyük mücedditler, önceki dönemlerde rasûllerin fonksiyonuna, diğer büyük âlimler ve mürşidler ise, önceki dönemlerde rasûl olmayan nebîlerin fonksiyonuna benzer fonksiyon görmüşlerdir. İşte, bu mücedditlerin Âhir Zaman'da gelecek en sonuncusu ve en büyüğüne hadis-i şeriflerde "Mehdî" denmektedir. Diğer bütün önceki Mehdî-misal büyük zatlar, mücedditler, âdeta Peygamber Efendimiz'den önceki rasûllerin gölgeleri gibi, Din'in bir veya birkaç şubesinde tecdit ve ihyada bulunurken, Âhir Zaman'da gelecek büyük Mehdî (r.a.) ise, Allah'ın izniyle âdeta Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) gölgesinde küllî, câmî ve evrensel ihya ve tecditte bulunacak, İslâm'ın denebilir ki yeni baştan tebliğ, temsil ve tatbikini gerçekleştirecektir.

Mehdiyette şahs-ı manevîsi

Mehdî, kelime manâsı itibariyle "hidayete sebep olan" demektir. Yukarıda zikredildiği gibi, önceki büyük mücedditlerin tecdit veya ihya hareketleri İslâm'ın tamamını içine almazken, Hz. Mehdî'nin hareketi itikaddan ibadete, ahlâktan muamelâta ve siyasete bütün İslâm'ı kapsayacak, onunla her sahada İslâmî diriliş yaşanacak ve bu diriliş, cihan çapında olacaktır. Hem bu sebeple, hem de Âhir Zaman'da, Bediüzzaman hazretlerinin de dikkat çektiği üzere, fertler değil şahs-ı manevîler, yani cemaatler, hareketler öne çıkacağı için Hz. Mehdî (r.a.), tek bir şahıs olmaktan çok, belki bir şahs-ı manevî, yani bir hareket veya bir akımdır. Böyle olması da, zamanın şartlarına daha uygundur. Dolayısıyla Mehdî'den çok, Mehdî'nin şahsında bir şahs-ı manevî, hareket veya akımdan söz etmek, daha doğru olsa gerektir. Mehdî ile ilgili hadis-i şeriflerdeki farklılıklar da, buna ve Mehdiyette hareketinin boyutlarına işaret ediyor olsa gerektir. Dolayısıyla bu hadis-i şerifler, birbirini tamamlayan hadislerdir.

Şu kadar ki, her şahs-ı manevî birinci derecede yine bir şahıs tarafından temsil edileceği için, Mehdiyette hareket veya akımının başında bir insan veya insanlar elbette bulunacaktır. İlgili hadis-i şeriflerde Mehdî'ye veya Mehdiyette'e atfedilen vazifeler çok kapsamlı olduğu ve onun misyonu İslâm'ın tamamını içine aldığından, bu hareket veya akım belli mertebeler ve dönemlere yayılıp, dolayısıyla tek bir kişi tarafından değil, aynı çizgide birbiri ardına gelecek kişiler tarafından da temsil edilebilir. Nitekim, Hz.

Bediüzzaman da, bu hareketin üç dönemi olacağını vurgulamaktadır.⁷⁵⁴ Şu kadar ki, bu üç dönem, elbette misyon ve görülecek vazifeler açısından birbirinden kesit hatlarla ayrılan değil, birbirinin içine giren ve birbirini tamamlayan dönemler olacaktır.

Netice olarak, Mehdiyet, İslâm tarihinin en kapsamlı tecdit veya ihya hareketi, onu birinci derecede temsil eden zat veya zatlar ise müceddit veya muhyîlerin en büyüğü veya büyükleridir. Hz. Bediüzzaman, Mehdî için “müceddid-i ekber (en büyük müceddit) tabirini kullanır.⁷⁵⁵ Üç dönemli veya merhaleli Mehdiyet hareketinin birinci merhalesi, temel olması açısından en önemli ve en kıymetli merhaledir. İkinci dönem veya merhale, önem ve kıymet açısından ikinci derecede, üçüncü merhale ise, zahiren çok daha şaşıla da olsa, üçüncü derecededir. Burada tekrar hatırlatmak gerekirse, Âhir Zaman, daha çok cemaat ve kolektif şuur zamanı olacağı ve Mehdî veya Mehdiyet’in vazifesi çok kapsamlı olduğu için bu hareket, “ehl-i imanın manevî yardımları ve büyük âlimlerin, velîlerin ve bilhassa Ehl-i Beyt mensubu milyonlar fedakâr seyyidlerin katılmalarıyla, hattâ nihaî mertebede İsevî rûhânîlerin de ittifakıyla” gerçekleşecektir.⁷⁵⁶

Mehdiyet’in önde gelen vasıfları

Mehdiyet, İslâm’ın tamamında tecdit ve ihyayı kapsamına almakla hem ilim, hem maneviyat, hem aksiyondur ve velâyet-i kübra olan Sahâbe yolunu temsil eder. Bu bakımdan, Hz. Mehdî, kâmil manâda âlim, kâmil manâda mürşid, manevî rehber ve kâmil manâda hizmet ve aksiyon insanıdır. Mehdiyet, tasavvufî tabiriyle Gavsiyet ve Kutbiyet’i, kutbu’l-irşad ve kutbu’l-vücut hakikatlerini de⁷⁵⁷ câmidir. Mehdiyet, Sırat-ı Müstakîm’in küllî rehberliği olmakla, Mehdî, “*Bizi Sırat-ı Müs-takîm’e hidayet buyur; kendilerine nimet bahsettiklerinin yoluna!*”⁷⁵⁸ âyet-lerindeki, yani takip edilmesi gereken Sırat-ı Müstakîm’in rehberleri olan zatlara dâhildir. Bunlar, nebîler, siddîkler, şehîdler ve sâlihlerdir.⁷⁵⁹ Bu zatlar, Cenab-ı Allah’a hamd vazifesini en iyi yerine getiren, dolayısıyla Cenab-ı Allah’ı kemal Sıfatları’yla en iyi tanıyan, ma’rifetullahı en yüksek seviyede sahip bulunan⁷⁶⁰ zatlardır da. Dolayısıyla Hz. Mehdî (r.a.), peygamberler gibi elbette vahiy almamakla birlikte ilhama mazhar ve siddîkiyet, şehîdlik ve sâlihlik vasıflarına peygamberlerden sonra en yüksek seviyede sahiptir.

Mehdiyet’in en önemli bir boyutunu, hadis-i şeriflerde Hz. İsa’nın inip, Şeriat-ı Ahmediye ile amel etmesi, hıncını öldürüp cizyeyi kaldırması

şeklinde ifade buyrulan Mesîhiyet hakikati temsil eder.

- **Hız. Mehdî'nin nuranî cemiyeti, âlem-i İslâm'da risalet-i Ahme-diye'yi inkâr üzerine oturan Süfyan komitesinin tahribatçı ve bid'atçı rejimini tamir ve Sünnet-i Seniyye'yi ihya ederken, Âhir Zaman'da inecek olan Hız. İsa veya onun hakikî dinini İslâmiyet'in hakikatiyle birleştirmeye çalışan hamiyetkâr ve fedakâr bir İsevî cemaati, "Müslüman İsevîleri" ünvanına lâayık bir cemiyet de Deccal komitesini Hız. İsa'nın rehberliği altında dağıtıp, beşerî Allah'ı inkârdan kurtaracaktır.**⁷⁶¹

Hız. İSA'NIN İNMESİ VEYA MESİHİYET

Âhir Zaman'la ilgili hadis-i şeriflerde üzerinde çok durulan ve İbn Hacer el-Askalânî, İbn Kayyim, İbn Hacer el-Heytemî, Şevkanî ve Kurtubî gibi önemli âlimlerin ittifak ettiği üzere, Mehdî ile ilgili olduğu gibi, kendisiyle ilgili hadislerin de mütevatir derecesine çıktığı bir diğer mesele, Hız. İsa'nın Kıyamet'ten önce yeryüzüne inmesi meselesidir.

İslâm tarihinde farklı tahlillere ve tartışmalara konu olan, özellikle günümüzde, vahyin dilini bilmeyen, usûl ilminden de mahrum, ama kendini beğenmiş bazılarınca "Cahil cesurdur." fehvasınca inkâr da edilen bu mesele şöyle izah edilebilir:

İslâm'ın İbrahimî-İsevî ve Nûhî-Müsevî boyutları

Bedir Zaferi'nden sonra Allah Rasûlü (s.a.s.), esirlere yapılacak muamele konusunda Ashabı'yla istişarede bulundu. Hız. Ömer (r.a.), esirlerin öldürülmesini teklif ederken, Hız. Ebû Bekir (r.a.), şöyle dedi:

Ya Rasûlellah! Bunlar, senin kavmindendir. Gerçi sana ve mü'minlere büyük zulümlerde bulunmuşlardır. Fakat onları affeder ve böylece gönüllerini alırsan, kalblerini kazanmış ve hidayetlerine vesile olmuş olursun.

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), Ebû Bekir'e şöyle karşılık verdi:

Ey Ebû Bekir! Sen, İbrahim'e benziyorsun. O, kavmi hakkında şöyle dua etmişti: "*Kim bana tâbi olursa bendendir; kim de bana isyan ederse, muhakkak ki Sen, Gâfûr'sun, Rahîm'sin.*"⁷⁶² Ebû Bekir, sen İsa gibisin de. O da şöyle dua eder: "Eğer onları cezalandırırsan, ne diyeyim, Sen'in kulların. Eğer affedersen, kuşkusuz Sen, Azîz'sin, Hakîm'sin."⁷⁶³

Allah Rasûlü (s.a.s.), Hız. Ömer'e döndü ve ona da şöyle buyurdu:

Ömer, sen ise Nûh'a benziyorsun. O, kavmi hakkında şöyle dua etti: "*Rabbim, kâfirlerden yeryüzünde orada mesken tutacak kimseyi bırakma. Gerçek şu ki, eğer bırakacak olursan kullarını saptırırlar ve ancak kendileri gibi alabildiğine ahlâksız ve son derece kâfir*

çocuklar dünyaya getirip yetiştirirler."⁷⁶⁴ Sen, Musa'ya da benziyorsun. O da, Firavun ve halkı hakkında şöyle dua etmişti: "Rabbimiz! Onların mallarını mahvet ve kalblerine sıkıntı üstüne sıkıntı ver; belli ki o pek acı azabı görmedikçe iman edecek değillerdir."^{765/766}

İslâm'ın evrenselliği ve her zaman, mekân ve şarta hitap edebilirliği

Allah Rasûlü'nün temsil ve tebliğiyle İslâm, bütün önceki dinleri, daha doğrusu, İslâm'ın önceki rasûller tarafından tebliğ edilen boyutlarını veya onlardaki ölümsüz gerçekleri ve değerleri şümulüne alan ve takipçilerine bütün peygamberlere inanmayı emreden son İlâhî ve cihanşümul Din'dir. Fakat bu, onun her zaman ve şartta aynı şekilde davranmayı emrettiği manâsına gelmez. Tam tersine, nasıl onun cihanşümullüğü ve her zaman ve şartta tatbik edilebilirliği farklı fikhî mezheplerin doğmasına sebep olmuşsa, onun bütün önceki dinlerdeki hakikatlere şâmil bulunması da, aynı şekilde farklı zamanlarda ve farklı şartlarda farklı davranmayı gerektirir.

Cenab-ı Allah (c.c.), kendi şartları ve dönemiyle ilgili misyonu çerçevesinde her peygambere bir veya birkaç hususta üstünlük bahşetmiştir.⁷⁶⁷ Meselâ, Hz. Nuh (a.s.), peygamberler arasında bilhassa sabrı, sebatı ve azmiyle temayüz etmiştir. Hz. İbrahim (a.s.), hıllikle, Cenab-ı Allah ile hususî bir yakınlık münasebetiyle öne çıkmıştır ve aynı zamanda, kendinden sonra gelen rasûllerin de babasıdır. Hz. Musa'ya (a.s.) üstün idare kabiliyeti verilmiştir ve o ayrıca, Cenab-ı Allah'a perde gerisinden muhatap olma şerefiyle serfirazdır. Hz. İsa (a.s.) ise, mülâyemet, merhamet ve çok derin ruhânîlikle öndedir. Bu arada, Hz. Davud (a.s.) risaletine ek olarak halife, Hz. Süleyman (a.s.) risaletine ek olarak meliktir. Bütün peygamberler, her türlü güzel sıfatlarda ve hasletlerde elbette peygamber olmayan herkesin önünde hisse sahibi iseler de, bazıları, misyonları gereği bir veya birkaç hususî fazilette diğerlerinden bir kadem öndedir.

Her peygamber bu şekilde bir veya birkaç hususî fazilette önde görünmesine mukabil, Allah'ın Dini'ni, İslâm'ı cihanşümullüğüyle temsil ve tebliğ vazifesi bulunan Allah Rasûlü Hz. Muhammed (s.a.s.), peygamberlere baba olma dışında diğer bütün faziletlere kâmil manâda ve en üst seviyede sahipti. O, misyonunun cihanşümullüğü sebebiyle, bir uyarıcı olma, Şeriat sahibi bulunma ve kendisine düşmanlarıyla savaşıma izni verilmesi noktalarında Hz. Musa (a.s.) gibi; müjdeleyici olma ve merhamet, sevgi, affedicilik, diğergâmlık, tevazu, ihlâs, samimiyet gibi en üst seviyede manevî ve ahlâkî değerleri temsil ve tebliğ etmesiyle de Hz. İsa (a.s.) gibi olma

imtiyazıyla serfirazdı. Bu demektir ki, İslâm, Müslümanlar-dan zamana ve şartlara göre Hz. Nuh ve Hz. Musa gibi, zamana ve şartlara göre de Hz. İbrahim ve Hz. İsa gibi davranmayı emreder. Bu hakikat, neden Peygamber Efendimiz (s.a.s.) ve Müslümanların zaman zaman düşmanlarıyla savaşıma mecburiyetinde kaldıklarını da açıklar.

Hz. İsa'nın inmesiyle ilgili hadis-i şerifler

Muteber hadis kaynaklarında gördüğümüz üzere, Allah Rasûlü (s.a.s.), Kıyamet'ten önce Hz. İsa'nın yeryüzüne nüzul edeceğini ve Deccal'ı öldüreceğini haber vermiştir.⁷⁶⁸ İlgili hadis-i şeriflerde Süfyan unvanıyla aynı bir İslâm deccalından ve bir de büyük deccalden bahsedilir.⁷⁶⁹ Yine ilgili hadis-i şeriflere göre Hz. İsa (a.s.), Hz. Mehdî, yani Âhir Zaman'da İslâmî hidayet hareketine rehberlik edecek zatla da karşılaşacak ve Hz. Mehdî, kendisine namazda imamlık teklif edecektir. Bu, bir manâda “hidayet hareketinde de öne geç!” demek olsa gerektir. Fakat Hz. İsa Rûhullah (a.s.), “Kimimiz kimimize imamımızdır.” diyerek, Hz. Mehdî'nin imamlık yapmasını tercih edecektir.⁷⁷⁰

Kur'an-ı Kerim'de, Hz. İsa (a.s.) ile ilgili olarak, “O, Kıyamet'e ait bir bilgidir.”⁷⁷¹ buyrulmaktadır. Bazı Kur'ân âyetleri gibi bazı hadis-i şeriflerin birtakım mücerret, özellikle gaybî gerçekleri müşahhaslaştırarak anlatmasından hareketle bu rivayetleri, elbette Hz. İsa'nın şahsiyle inmesi Cenab-ı Allah'ın kudretinden asla uzak olmamakla birlikte, Kıyamet'ten önce Hz. Muhammed (s.a.s.) ve Hz. İsa'nın (a.s.) samimî takipçilerinin insanları Allah'a çağırmada ve dinsizliğe, manevî-ahlâkî çöküntüye karşı durmada iş birliği yapmaları gerektiği ve yapacakları ve bunu yaparken de İslâm'ın peygamberler arasında Hz. İsa'da daha çok temsilini bulan hususiyetlerinin öne çıkarılması icap ettiği şeklinde anlamak herhalde yanlış olmayacaktır. O bakımdan, ilgili hadis-i şerifleri İseviyet/Mesîhiyet temelinde değerlendirmek ve dolayısıyla Mesîhi-yet'in temel hususiyetlerine bakmak daha yerinde olacaktır.

Temel hususiyetleriyle İseviyet veya Mesîhiyet

Hz. İsa (a.s.), maddeciliğin ve dinde nifakın hakim olduğu bir zamanda ve şartlarda risalet vazifesini ifa etmiştir. Allah'ın Dini, denge demektir ve her şeyde dengeyi gerektirir. Kur'an-ı Kerim, şöyle buyurur:

Güneş de, ay da, (Rahmân'ın tesbit buyurduğu) bir hesaba göre vardır ve bir hesaba göre hareket eder. Yıldızlar ve ağaçlar da (Allah'ın önünde) secde eder. Ve gök, Allah onu

yükseltti ve Mizan'ı (ölçü, denge) koydu. Ki, taşkınlık yapıp, ölçüyü, dengeyi aşmayasınız. Tartıyı tam olarak, hakkaniyetle yerine getirin ve ölçüyü, dengeyi bozmayın.⁷⁷²

Kur'an, bir başka âyetinde de şöyle ferman eder:

Gerçek şu ki Biz, rasûllerimizi apaçık gerçeklerle gönderdik ve yanlarında, insanlar adaletle var olsunlar diye Kitab'ı ve Mizan'ı indirdik.⁷⁷³

Nasıl kaldıraçlarda onları dengeye getirmek için kuvvet koluna güç kolundaki cismin ağırlığına denk bir kuvvet tatbik edilir, bunun gibi, Din'de ve hayatta denge de, maddeciliği dengelemek için gereken ölçüde manevî ve ahlâkî bir gücün tatbikini ister. İşte, insanların maddecilikte ve Din'de nifakta boğulduğu bir zamanda Hz. İsa (a.s.), Allah'tan bir ruh olarak geldi⁷⁷⁴ ve mesajı, evveliyetle derin bir maneviyata ve en yüksek seviyede ahlâkî değerlere dayanıyordu. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de de onu takip edenlerin, dolayısıyla onun risaletinin en önemli özellikleri arasında merhamet, re'fet ve şefkat zikredilmektedir.⁷⁷⁵ Dolayısıyla, her ne kadar mevcut İncillerde yer alıyor da olsa, aşağıdaki sözleri onun söylemiş olduğu kabûl edilebilir:

İştittiniz ki, eski zaman adamlarına denildi: “Katletmeyeceksin;” ve: “Kim katlederse, hükme müstahak olacaktır.” Fakat ben, size derim: Kardeşine kızan her adam hükme müstahak olacaktır... “Zina etmeyeceksin,” denildiğini istittiniz. Fakat ben size derim: Bir kadına şehvetle bakan her adam, zaten yüreğinde onunla zina etmiştir. Ve eğer sağ gözün sürçmene sebep oluyorsa, onu çıkar ve kendinden at; çünkü senin için azandan birinin yok olması, bütün bedeninin cehenneme atılmasından iyidir... Ve: “Kim karısını boşarsa, ona boş kâğıdını versin”, denilmiştir. Fakat ben size derim ki, zinadan başka bir sebeple karısını boşayan adam onu zaniye eder; ve kim boşanmış kadınla evlenirse, zina eder...⁷⁷⁶

Bunları tebliğ eden Hz. İsa'nın (a.s.) Kanun'u ilga ettiği, ihmal ettiği, küçümsediği asla söylenemez. Tam tersine o, bunları tebliğ etmeden önce Kanun hakkında şu tebliğde bulunmuştu:

Sanmayın ki ben, Şeriat'ı yahut peygamberleri yıkmağa geldim; ben, yıkmağa değil, fakat tamam etmeğe geldim. Çünkü doğrusu size derim: Gök ve yer geçip gitmeden, her şey vaki oluncaya kadar Şeriat'tan en küçük bir harf veya bir nokta bile yok olmayacaktır. Bundan dolayı, bu en küçük emirlerden birini bile kim bozar ve insanlara öylece öğretirse, göklerin melekûtunda kendisine en küçük denilecektir; ve onları kim yapar ve öğretirse, göklerin melekûtunda kendisine büyük denilecektir.⁷⁷⁷

Hz. İsa'nın (a.s.) üzerinde durduğu ana husus şu idi: Dinin ahkâmı, ruhsuz ölü cesetler veya özü olmayan kabuklar gibi değildir. Bu bakımdan o (a.s.), ahkâmın özü veya rûhu olarak maneviyatı, yüksek ahlâkı, samimiyet ve ihlâsı, merhameti, sevgiyi, iffeti ve cemiyette barış ve huzuru öne çıkarmıştır. İçinde bulunduğumuz modern şartlar ve zamanlar da, Hz. İsa'nın (a.s.) risalet vazifesini ifa buyurduğu döneme çok benzemektedir. Dünya, bugün her

zamankinden daha fazla olarak maneviyata, ahlâka, adalete, merhamete, sevgiye, diğergâmlığa, affediciliğe ve barışa muhtaçtır. Modern dünyanın problemlerinin ana kaynağı da aşırı dünyevîleşme, bilimsel materyalizm, Din’de nifak, manevî–ahlâkî değerlerde dehşetli aşınma, zulümler ve “tabiat”ın merhametsizce istismarıdır. İşte, Âhir Zaman’da Hz. İsa inecek buyurmakla Allah Rasûlü (s.a.s.), dikkatleri bu noktaya çekmekte, yani, Âhir Zaman’da Müslümanlar, misyonunda Hz. İsa’nın öne çıkardığı veya İslâm’ın İsevî buudunda öne çıkan hususlara daha çok öncelik ve önem vermeli demektedir ve bizzat kendisinin (s.a.s.) bütün âlemlere, bütün varlıklara rahmet olarak gönderildiğini⁷⁷⁸ asla unutmamalı, gittiklere her yere müjde taşımaları ve insanları hikmetle ve güzel öğütle Allah’ın yoluna çağırma gerektiğine⁷⁷⁹ vurgu yapmaktadır. Bunu yaparken de Müslümanlar, asla ve asla itici ve uzaklaştırıcı olmamalı, kendilerine yapılan kötü muamelelere karşı bile affedici davranmalıdırlar.⁷⁸⁰ Hz. Bediüzzaman (r.a.), bütün bu gerçekleri, “a’zamî takva, a’zamî zühd, a’zamî velâyet ve Kur’an’ın elmas hakikatleriyle cihad” olarak, en özlü bir şekilde tarif eder.⁷⁸¹

İkinci olarak, Hz. İsa (a.s.), Hz. Meryem validemizden babasız olarak dünyaya geldi. Kur’ân bize anlatmaktadır ki, Hz. Meryem, Mâbed’de kalırken dünyevî yemeklerden değil, Cenab-ı Allah’ın kudretten gönderdiği yemeklerden yedi. *Hz. Zekeriyâ (a.s.), ne zaman Ma’bed’e girip onun yanına varsa beraberinde yiyecekler bulurdu. “Meryem, bunlar sana nereden geliyor?” diye sordu. (Hz. Meryem,) “Allah katından! Şüphesiz Allah, kimi dilerse ona hesapsız rızık verir.” diye cevap verdi.*⁷⁸² Buradan ve Ashab-ı Kehf kıssasında Ashab-ı Kehf’in yiyeceklerin en temiz, dolayısıyla hem kazanılma, hem de muhteva itibariyle tam helâlinden yeme konusundaki dikkatinden⁷⁸³ ve ayrıca Kur’ân-ı Kerim’de takvanın üç mertebesiyle en fazla vurgulandığı âyetin yemekle ilgili olmasından⁷⁸⁴ rahatlıkla istidlâl edilebilir ki, Hz. İsa’ya anne karnında menşe olan biyolojik öz de dünyevî–haram yiyeceklerden teşekkül etmedi ve onun risaletinde yiyeceklerin en temizinden, tam helâlinden yeme, bu konuda azamî dikkati gösterme çok önemli idi. Bu da bizim için, kazancımızda en küçük bir haram şüphesinin bulunmamasına, ayrıca özellikle gıda güvenliğinin de olmadığı günümüzde yiyeceklerin muhtevasına, bunların yanısıra, hırsızlık, soygun, yolsuzluk ve yağma gibi davranışlardan mutlak surette kaçınmamız gerektiğine bir telmihtir. Hz. İsa’nın babasız doğması, ayrıca bilimsel materyalizmin hakim

olduğu bir zamanda, bu materyalizmi kırma, Cenab-ı Allah'ın yaratmada sebeplere asla muhtaç olmadığını, sebeplerin sadece O'nun icraatına bir perde olduğunu hatırlatma adına da çok önemlidir.

Kur'an-ı Kerim'de, Hz. İsa (a.s.), kendisini takdim ederken şöyle der:

(Allah,) hayatta kaldığım sürece bana namaz kılıp, zekât vermeyi emretti. Yine beni, anneme karşı çok içten, çok iyi davranan iyi bir evlât kıldı ve beni asla zorba ve hayırsız bir bedbaht yapmadı.⁷⁸⁵

Hem bu âyetler, hem de yukarıda Hz. İsa'nın boşanma ve zina ile alâkalı olarak *Matta*'dan nakledilen sözleri, Âhir Zaman'da anne-baba haklarına riayet edilmeyeceğine, iffete gereken değer verilmeyeceğine ve kadın haklarına riayette büyük kusurlar işleneceğine de bir telmihtir. Bu bakımdandır ki, Kur'ân-ı Kerim'de sıkça emredildiği ve üzerinde ehemmiyetle durulduğu gibi,⁷⁸⁶ Müslümanlar olsun, Hz. İsa'nın samimî takipçileri olsun, günümüzde namaz ve zekâtın, Allah'a ibadet ve insanlara karşı vazifelerin yanısıra, anne-baba hukukuna riayette, onlara ihsanda a'zamî dikkati göstermeli, Kur'an'ın aile içi, eşler arası münasebetlerde sürekli takvaya vurgu yapmasını katiyen hatırdan çıkarmamalıdır.⁷⁸⁷

Hz. İsa'nın mucizelerinden biri de, Allah'ın izniyle bazı önemli hastalıkları iyileştirmesi ve ölüleri diriltmesi idi.⁷⁸⁸ Yani, hayat, onun mesajında çok önemli yer tutuyordu. Kur'ân da hayata hak ettiği değeri vermiştir. O, bir insanı haksız yere öldürenin bütün insanları öldürmüş, bir insanın hayatını kurtaranın bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olacağını beyan buyururken,⁷⁸⁹ İslâm, bir ferдин hakkının toplum için bile feda edilemeyeceği, meselâ, bir gemide dokuz canı bir masum varsa, canileri cezalandırmak maksadıyla o bir masumun hakkını korumak için bu geminin batırılmayacağı hükmünü vermiştir. Bu bakımdan, kendilerini İslâm'a ve Hz. İsa'nın yoluna adayanlar, bilhassa insan hayatının pek ucuz bir meta gibi muamele gördüğü bu çağda hayata gereken ehemmiyeti vermeli, savaşların önüne geçmeye çalışmalı, ayrıca hastalıklara çareler aramalı ve bunları yaparken, bir insanı mânen diriltmenin fiziken diriltmekten katiyen daha az önemli ve değerli olmadığını da unutmamalıdır.

Hz. İsa'nın Âhir Zaman'da inmesiyle ilgili olarak önemli bir husus da şu olsa gerektir. Hz. Bediüzzaman'ın da yer yer dikkat çektiği ve "Müslüman İsevîler" tabirini de kullandığı üzere, Âhir Zaman'da Deccaliyet'e karşı iman mücadelesi veren Müslümanlar, Hz. Mehdî'nin veya Mehdiyette cemaati,

samimî dindar ve Müslüman İsevîler unvanını almaya lâyık Hıristiyanlar ve bilhassa onların rûhânîleriyle iş birliği yapacaklardır. Bu iş birliği olsun, gelişecek hadiseler olsun, Hıristiyanlık'ta şirk sebebi unsurlardan bir arınmanın yaşanmasına da sebep olacak ve neticede Hıristiyanlık, çok büyük nisbette İslâmiyet'e dehalet edecektir. Hz. Bediüzzaman (r.a.), bu konuda şöyle yazar:

Âhırzamanda “Hazreti İsa (aleyhisselâm) gelecek, Şeriat-ı Muhammediye (aleyhissalâtü vesselâm) ile amel edecek.” meâlindeki hadisin sırrı şudur ki:

Âhir Zaman'da materyalist–tabiatperest felsefenin verdiği küfür cereyanı ve Ulûhiyet'i inkârâ karşı İsevîlik dini tasaffî ederek ve hurafelerden de arınıp İslâmiyet'e döneceği bir sırada, nasıl ki İsevîlik şahs-ı manevîsi, vahy-i semavî kılıcıyla o müthiş dinsizliğin şahs-ı manevîsini öldürür; öyle de Hazreti İsa (aleyhisselâm), İsevîlik şahs-ı manevîsini temsil ederek, dinsizliğin şahs-ı manevîsini temsil eden deccalı öldürür. Yani, inkâr-ı ulûhiyet fikrini öldürecek.⁷⁹⁰

[735](#) A'râf Sûresi/7: 31–32.

[736](#) En'âm Sûresi/6: 141.

[737](#) Kasas Sûresi/28: 77.

[738](#) İsrâ Sûresi/17: 26–27.

[739](#) *Sözler*, “Lemeât”; *Mektûbat*, “Hakikat Çekirdekleri”.

[740](#) *Mektûbât*, “Hakikat Çekirdekleri: 97”.

[741](#) *Mektûbât*, “Hakikat Çekirdekleri: 68”.

[742](#) *Mektûbât*, “9. Mektup”.

[743](#) *Münazarât*.

[744](#) *Sözler*, “Yedinci Söz”.

[745](#) Kehf Sûresi/18: 109.

[746](#) *İşâratü'l-İ'caz*, “Bakara Sûresi, 31. âyetin tefsirinde”.

[747](#) *Mektûbât*, “29. Mektup, 7. Mesele, 5. İşaret”.

[748](#) Ahkaf Sûresi/46: 35.

[749](#) Şûrâ Sûresi/42: 13.

[750](#) A'lâ Sûresi/87: 19.

[751](#) Âl-i İmran Sûresi/3: 81.

[752](#) Maide Sûresi/5: 44.

[753](#) *Ebû Davud*, “Melahim” 1.

[754](#) *Emirdağ Lâhikası-I*.

[755](#) *Şualar*, “14. Şua”.

[756](#) *Emirdağ Lâhikası-I; Sikke-i Tasdik-i Gaybî*, “Risale-i Nur'dan Parlak Fıkralar”.

[757](#) Gavs, Kutup, Kutbu'l-irşad ve Kutbu'l-Vüvud için bkn. M. Fethullah Gülen, *Kalbin Zümrüt Tepeleri*, c:3, s: 83–88.

[758](#) Fâtiha Sûresi/1: 6–7.

[759](#) Nisa Sûresi/4: 69.

[760](#) *İşâratü'l-İ'caz*, “Fatiha Sûresi, özellikle 7. âyetin tefsirinde”.

[761](#) *Mektûbât*, “1. Mektup, 1. Sual; 29. Mektup, 7. Kısım, 6. İşaret”.

[762](#) İbrahim Sûresi/14: 36.

[763](#) Mâide Sûresi/5: 118.

[764](#) Nuh Sûresi/71: 26–27.

- [765](#) Yunus Sûresi/10: 88.
- [766](#) *Müslim*, Sahih, “Cihad ve Siyer” 18; Ahmed ibn Hanbel, el-Müsned, c. 1, s. 30; Taberî, *Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, c. 2, s. 294.
- [767](#) Bakara Sûresi/2: 253.
- [768](#) *Buharî*, “Büyû” 102, “Enbiya” 49; *Müslim*, “İman” 242, “Fiten” 34, “Hacc” 216; *Ebû Davud*, “Melâhim” 14; *Tirmizî*, “Fiten” 54.
- [769](#) Kaynaklarıyla bu hadisler için bkn. *Şualar*, “5. Şua”; Şahdamar Yayınları.
- [770](#) *Müslim*, “İman” 247.
- [771](#) Zuhruf Sûresi/43: 61.
- [772](#) Rahmân Sûresi/55: 5–9.
- [773](#) Hadid Sûresi/57: 25.
- [774](#) Nisâ Sûresi/4: 171.
- [775](#) Hadîd Sûresi/57: 27.
- [776](#) *Matta*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi yayını, 5:27–29, 31–32.
- [777](#) *A.g.e.*, 5: 17–19.
- [778](#) Enbiyâ Sûresi/21: 107.
- [779](#) Nahl Sûresi/16: 125.
- [780](#) Fussilet Sûresi/41: 34; Şûrâ Sûresi/42: 43.
- [781](#) *Şualar*, “11. Şua, 11. Mesele, Hatime”; *Lem'alar*, “16. Lem'a, 2. Sual”.
- [782](#) Âl-i İmran Sûresi/3: 37.
- [783](#) Kehf Sûresi/18: 19.
- [784](#) Mâide Sûresi/5: 93.
- [785](#) Meryem Sûresi/19: 31–32.
- [786](#) Meselâ, İsrâ Sûresi/17: 23.
- [787](#) Bakara Sûresi/2: 231–237, 240–242; Nisâ Sûresi/4: 1, 6–14, 19–22, 34.
- [788](#) Âl-i İmran Sûresi/3: 49.
- [789](#) Mâide Sûresi/5: 32.
- [790](#) *Mektûbât*, “1. Mektup, 1. Sual”.